This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD
LIBRARIES
UNIVERSITY
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

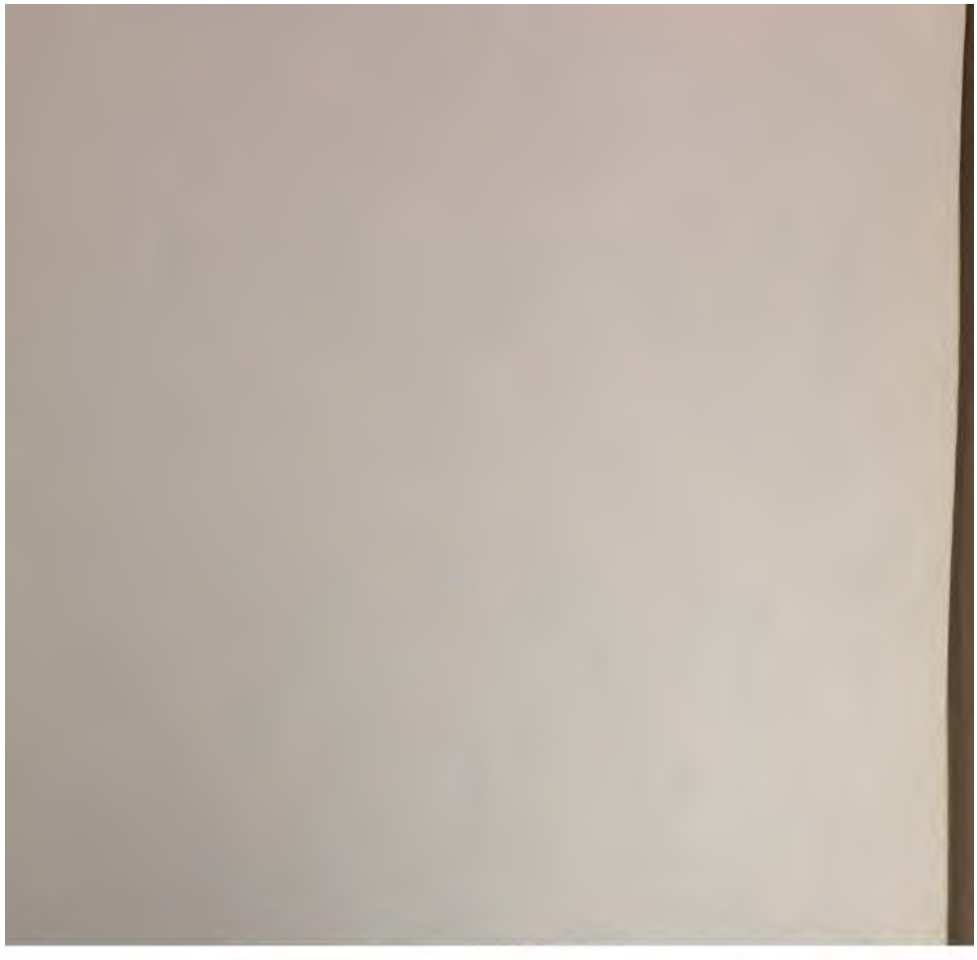

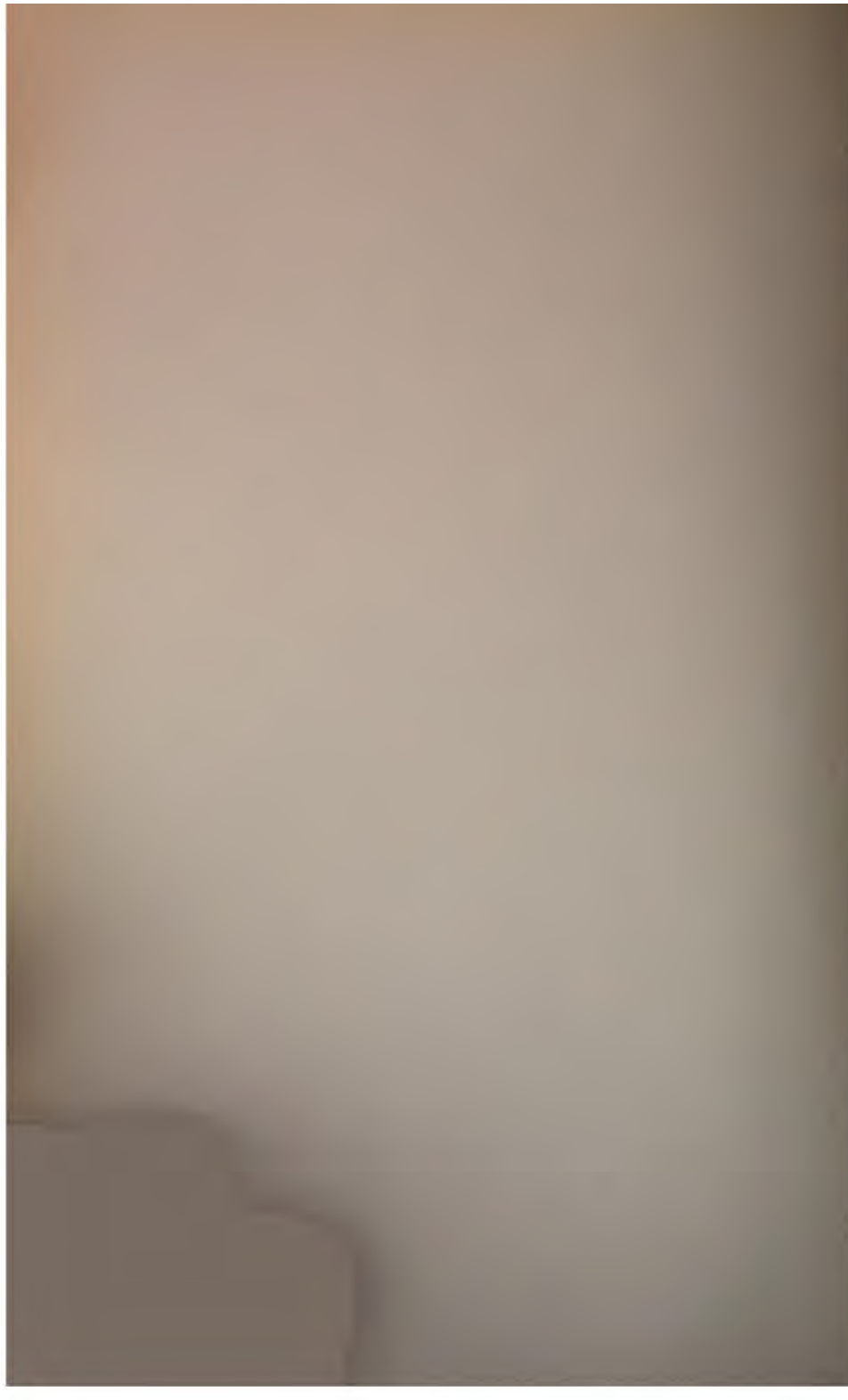

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSA

Kaphatók saját könyvkiadó-hivatalában (Akadém. épületben) és minden könyvé

ANJOUKORI OKMÁNYTÁR, Szerkesztette Nagy Imre. I. kötet (1301—1321) 3 frt 60 kr. II. köt. (1322—1332). Ára 3 frt 60 kr.

A SZŐRÉNYI BÁNSÁG és Szőrény vármegye története. Irta Pesty Frigyes. H kötetben. 1878. I. 482. lap. II. 379. lap. III. 426. lap. Ára 7 frt.

AZ ELTÜNT VÁRMEGYÉK. Irta Pesty Frigyes. 2 kötetben. Ára 5 frt.

OCSKAY LÁSZLÓ. II. Rákóczi F. fejedelem dandárunka és a felső-magyarországi ratok 1703—1710. Irta Thaly Kálmán. 1880, Ára 3 frt 60 kr.

A KÖZOKTATÁS TÖRTÉNETE Magyarországon a XVIII. században. Irta Maj Aladár. 1881. 2 kötetben. Ára 6 frt.

ARCHIVUM RÁKOCZIANUM. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi rakból bőrítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rák Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 170 XXVIII és 688 l. — II. 1707—9, XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 7 Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV—VII. kötet. Gróf Bercsényi M levelei Rákóczi fejedelemhez I—IV. köt. 1704—1712. Közlí Thaly K. Ára

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. és III. köt. Angol diplomatiai iratok. levéltárakból közlí *Simonyi Ernő*. Pest 1871—77. 639, 672, 496 l. Egy-egy ára

II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és »E y keresztény fejedelem áhításai« munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt mánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áron és lágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 458 és 480 l. 4 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmá szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sán I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.

A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kútfők ismeretének előmozditására. keszti *Toldy Ferencz* I—XXV. kötet. 1856—1878. 8-rét. Ára a 25 kötetnek eg véve 22 frt. Egyenkint egy-egy kötet ára 80 kr., kivévén a XX., XXI. és XXV egy-egynek ára 1 frt 80 kr., a XXII—XXIV. köt. egy-egynek ára 1 frt 60 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1550. Sz Ágostontól. XX. és 432 l. kilencz kőriratu hasonmásos táblával 1 frt 20

— Második kötet. Magyar hölgyek levelei. 499 darab 1515—1700. Közlí D Farkas. XVI és 484 l. Ára 2 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betűrendű tárgymo Czinár Mórtól. XVI és 549 l. 2 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knauz Nándor által. 44 l. 20 k

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftól. I.—V. és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 50. kr. — (VI. köt. 2. rösze sajtó

PAULER GYULA. Wesselényi Ferencz nádor és társai összeesküvése 1664—1671 kötetben. 1876. Kis 8-rét. I. Köt. X és 412 lap, — II. köt. 450 lap. Ára 5 frt

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Fötekintettel az egyházi intéz vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intéz püspök-megyék szerint rendezve. Rupp Jakabtól. 3 kötetben Ára 3 frt

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Pest 1868. 306 l. 50 kr.

ACTES ET DOCUMENTS pour servir à l'histoire de l'alliance de George Rák Prince de Transylvanie, avec les Français et les Suédois dans la guerre de T ans publiés par A. Szilágyi. 1874. In 8. VI. 491 pag. 3 frt 50 kr.

BETHLEN GÁBOR fejedelem kiadatlan levelei. Kiadta Szilágyi Sándor. XIV és Ára 2 frt 40 kr.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

HETEDIK KÖTET.

(1614—1621.)

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

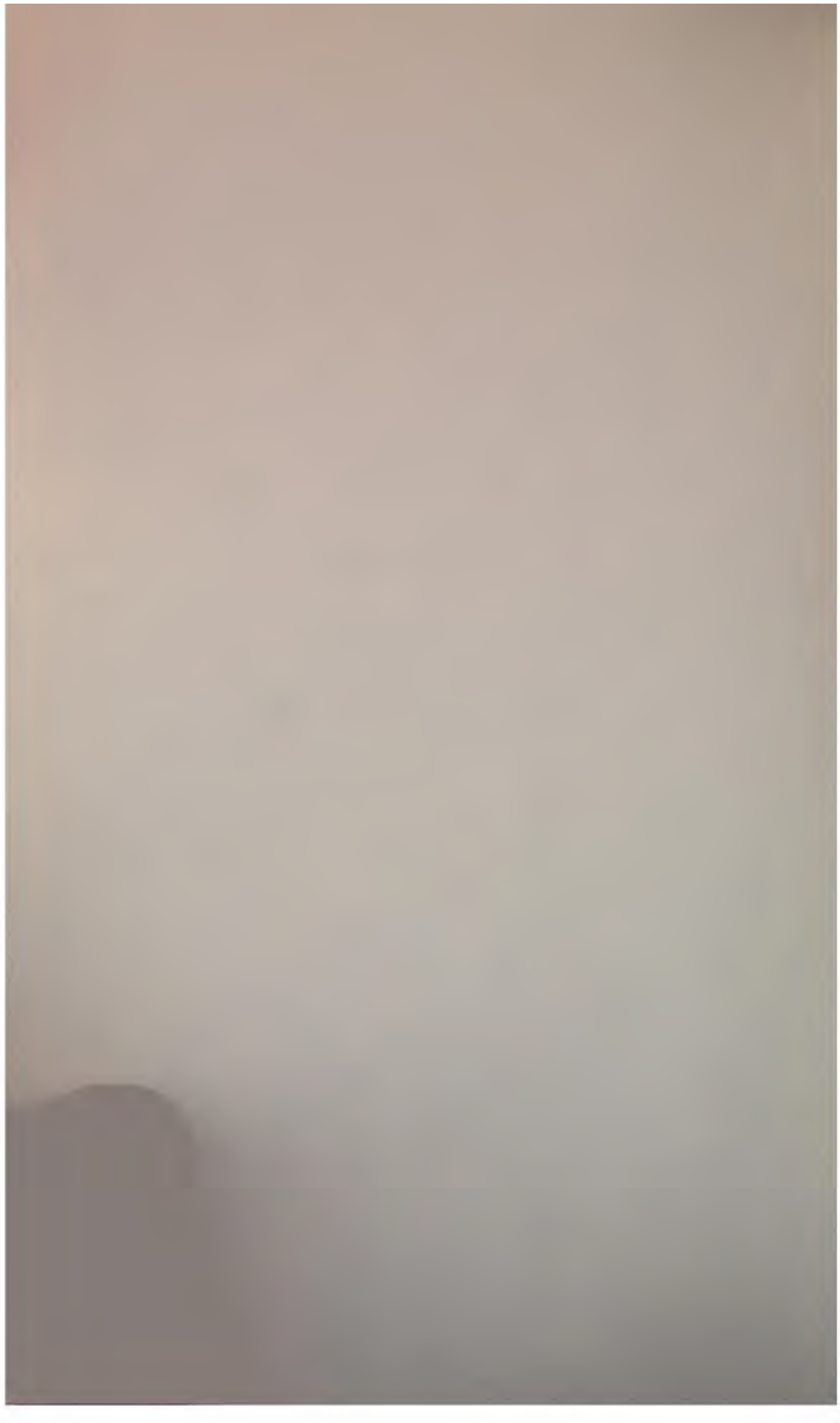

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES STACKS
OCT 2 9

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

[illegible]

HETEDIK KÖTET.

[illegible]

BUDA-PEST, 1881.
A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI

Kaphatók saját könyvkiadó-hivatalában (Akadém. épületben) és minden könyvárus

---

ANJOUKORI OKMÁNYTÁR, Szerkesztette Nagy Imre. I. kötet (1301—1321.) 3 frt 60 kr. II. köt. (1322—1332). Ára 3 frt 60 kr.

A SZÖRÉNYI BÁNSÁG és Szörény vármegye története. Irta Pesty Frigyes. Há kötetben. 1878. I. 482. lap. II. 579. lap. III. 426. lap. Ára 7 frt.

AZ ELTÜNT VÁRMEGYÉK. Irta Pesty Frigyes. 2 kötetben. Ára 5 frt.

OCSKAY LÁSZLÓ. II. Rákóczi F. fejedelem dandárnoka és a felső-magyarországi ha ratok 1703—1710. Irta Thaly Kálmán. 1880. Ára 3 frt 60 kr.

A KÖZOKTATÁS TÖRTÉNETE Magyarországon a XVIII. században. Irta Molná Aladár. 1881. 2 kötetben. Ára 6 frt.

ARCHIVUM RÁKOCZIANUM. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi gy rakból bővitve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rákó Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703 XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 74 Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV—VII. kötet. Gróf Bercsényi Mi levelei Rákóczi fejedelemhez I—IV. köt. 1704—1712. Közli Thaly K. Ára 12

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. és III. köt. Angol diplomatiai iratok. a levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. Pest 1871—77. 530, 672, 496 l. Egy-egy k ára 3

II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és »Egy keresztény fejedelem áhitatos ér munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. mánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áron és S lágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 438 és 480 l. 4 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmány szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sánd I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.

A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kútfők ismeretének előmozditására. Sz keszti *Toldy Ferencz* I—XXV. kötet. 1856—1878. 8-rét. Ára a 25 kötetnek egy véve 22 frt. Egyenkint egy-egy kötet ára 80 kr., kivévén a XX., XXI. és XXV. egy-egynek ára 2 frt 80 kr., a XXII—XXIV. köt. egy-egynek ára 1 frt 60 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Negyszáz magyar levél 1504—1560. Sza Ágostontól. XX. és 432 l. kilencz kőiratu hasonmásu táblával 4 frt 20 k

— Második kötet. Magyar hölgyek levelei. 490 darab 1515—1709. Közli De Farkas. XVI és 444 l. Ára 2 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betürendü tárgymuta Czinár Mórtól. XVI és 549 l. 2 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knauz Nándor által. 44 l. 20 kr.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I.—V., V és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 50. kr. — (VI. köt. 2. része sajtó ala

PAULER GYULA. Wesselényi Ferencz nádor és társai összeesküvése 1664—1671. kötetben. 1876. Kis 8-rét. I. Köt. X és 412 lap, — II. köt. 450 lap. Ára 5 frt 50

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Főtekintettel az egyházi intézet vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intéz püspök-megyék szerint rendezve. Rupp Jakabtól. 3 kötetben Ára 5 frt 50

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története. Pest 1868. 506 l. 50 kr.

ACTES ET DOCUMENTS pour servir à l'histoire de l'alliance de George Rákó Prince de Transylvanie, avec les Français et les Suédois dans la guerre de Tr ans publiés par A. Szilágyi. 1874. In 8. VI. 491 pag. 3 frt 60 kr.

BETHLEN GÁBOR fejedelem kiadatlan levelei. Kiadta Szilágyi Sándor. XIV és Ára 2 frt 40 kr.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

HETEDIK KÖTET.

(1614—1621.)

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDA-PEST.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)
1881.

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

HETEDIK KÖTET.

1614—1621.

BUDA-PEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1881.

D
M65
v.7

XIX. FEJEZET.

Budapest. 1881. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

I.

Illésházy és Thurzó nádorok 1608. és 1613. közt magyar területen alkudoztak és szerződtek az erdélyi fejedelemmel. Ők vezették az alkudozásokat, szabták meg azok irányát, mondhatni rájok bizta Mátyás, hogy intézzék az Erdélylyel szemben követendő politikát. A nem sikerülés egész súlyát rájok hárítá a király, s őket tette azért felelőssé. Most maga akarta kezébe venni a dolgot, nem mintha azt hitte volna, hogy ő kedvezőbb pontokat fog kieszközölni, mint a nádorok, hanem azért, hogy a mit azok el tudtak háritni, létrehozza — a szakadást. Erre nézve pedig sokkal előnyösöbbnek hitte, ha *nem* magyar területen fog egyezkedni. Ezért tűzte ki az összejövetel helyévé Linczet, ezért hirdetett ide közönséges gyűlést, melyre nemcsak az örökös tartományok, hanem Magyarország követeit is meghivta: Bethlen megbuktatása s egy esetleges török háború esélyeit is itt akarta előkészíteni.

E conventre a pozsonyi országgyűlés is elküldé követeit, (júl. 18.) oly utasítással, hogy a béke fentartása mellett dolgozzanak. S felment Bethlen Pozsonyba küldött követei közül is az egyik, Belényessy György: egy egész halmaz levelet vive magával urától az örökös tartományok rendeihez. Már akkor ott voltak Bethlennek az alkudozások folytatásával megbizott követei is: a letartóztatott Sarmasági s a nem rég felérkezett Kapi és Weihrauch Dávid királybiró is. [1])

A linczi tanácskozások megnyítása aug. 11-ére volt kitűzve; az előtt érdemleges tárgyalás nem volt az erdélyi követekkel. Mondhatni, csak megbeszélések történtek, legin-

[1]) Az Orsz. Emlékek VI. k. 332. l. alólról a 8-ik sorban tollhibából, Kassai és Bengner, a múlt évi novemberi követek nevei állanak.

kább Sarmaságival, kinek megnyerését a titkos tanács oly melegen, de mint az eredmény mutatta, sikertelenül ajánlotta. A mint a követség feljött, rögtön Khleslhez fordúlt, kihallgatást kért, [1]) s egy emlékiratot nyujtott be, melynek czélja volt. felvilágosító szempontokat nyujtani az erdélyi török viszonyok helyesebb megbirálására s eloszlatni a bibornok előitéleteit.

Sem Mátyás, sem Khlesl s az államtanács nem biztak Bethlenben és abban a meggyőződésben éltek, hogy ő Erdélyt s a részeket, ha nem is akarja talán egészen török kézbe adni. de teljesen a török fenhatóság alá akarja hajtani. A törökök hadikészülete Temesvár körül csak növelte az aggodalmat; Bethlen értesítése, hogy annak épen nincs agressiv jelleme s csak akkor válnék azzá, ha Erdély integritását nem tartanák tiszteletben s az elfoglalt részeket nem adnák vissza, még meggyőzte őket feltevésükben. [2]) S épen ezért oly dolgokon akadtak fenn, melyeket korábban számba sem vettek: miért kiván a török határozott választ arra a kérdésre, hogy tart-e a császár jogot Erdélyhez, vagy sem? miért nevezi a török Bethlent az ő saját »gubernatorának?« Hasztalan magyarázta Sarmasági, hogy ez csak török curialis stylus, melynek nincs jelentősége; hasztalan mondta, hogy az ilyen kérdésekre nem kell egyenes feleletet adni, legfennebb csodálkozni azon, hogy miért vetették fel, hasztalan mutatta ki Erdély geographiai fekvéséből s historiájából, hogy a töröknek kedvét kell keresnie — eredményt csak akkor érhetett volna el, ha Bethlen iránt bizalmat tudott volna a császár környezetében ébreszteni. [3]) Igy csak halasztani akarták a tárgyalásokat addig, mig a linczi értekezlet által abba a helyzetbe reméltek juthatni, hogy támadólag léphessenek föl. Épen ezért, midőn az erdélyi követek beadványukra választ kértek, oda utasították őket, hogy várják be nyugodtan az épen erdélyi ügyek miatt összehívott tanácskozások végét. [4])

A kormány pedig mindent elő akart készíteni, hogy ez a végső eredmény az ő czéljainak legyen megfelelő. s maga

[1]) Lásd Törv. és Okiratok I. *a)*.
[2]) U. o.
[3]) U. o. *b)*
[4]) U. o. *c)*

a közvélemény provokálja a szakítást Bethlennel, és kényszeritse a békés hangulatú nádort és hatalmas pártját is ennek megbuktatására közreműködni. Mert Magyarországon, Bethlen székfoglalása óta, a mellett, a mit a nádor nyilvánosan tett, egy titkos kéz épen ellenkező irányban működött; Bittsén és Fejérvárott könnyen egyetértésre jöhettek volna, ha Szathmártt Dóczy, Kassán Forgács nem készitik elő a lázadást s prágai instructiok alapján nem biztatják Homonnait, Kendit Radullal való szövetkezésre.[1]) Sőt magában Erdélyben is szitották a szakadást: a székelyek közt a megölt Báthory Gábor testvére neve alatt akartak pártot szervezni,[2]) s Lassota ápril-májusi erdélyi utját arra használta fel, hogy követtársa Daróczy háta mögött szász conspiratiót teremtett. Az utasitást erre még januárban megkapta a császártól[3]) s Bengnerrel, Bethlen egyik követével, hamar egyetértésre is jutott. Ez az ember jó szolgálatokat is tett neki; már a vásárhelyi s még bővebben a kolosvári országgyülések alatt megbeszélték a dolgokat. Lassota egy memorandumot adott neki, mely követendő eljárásánál zsinórmértékül szolgáljon s egy leiratot is kézbesített Mátyástól. Nehány megnyert szász ugyancsak keservesen kezdett panaszolkodni előtte, még azokat is átkozták, ki őket Erdélybe telepitette — de a sok panasznak a volt a vége, hogy a Forgácstól felvett 25 ezer tallért adják vissza[4]), Bengner pedig, kit már téli követsége alkalmával megnyertek, s visszajövet Pernyeszinél elszólta magát, hogy tudja ő az útat Konstantinápolyba s ha a hatalmas Báthoryt megbuktatták, az Bethlennel is megtörténhet: félve árulása következményeitől, a császári udvarba szökött, hol egyelőre minden czim nélkül hizlalták, utóbb pedig az erdélyi ügyekben tanácsossá nevezték ki.

Mind e törekvésekről egyelőre csak a legbizodalmasabbak

---

[1]) Lásd Országgyülési Eml. VI. k. 337—340. ll. Kendi s a bojárok leveleit.

[2]) U. o. 535. l. a székelyek leveleit.

[3]) Lásd Lassota titkos relatiója bevezetését. Ez az ő titkos utasitása volt, azonkivül, mit Daróczyval közösen kapott s melyet kiadtam Orsz. Eml. VI. k. 391. s 395. ll.

[4]) L. Lassota titkos relatióját,

köre bírt tudomással: bár ekkép előre egyengették a bekövetkezendő támadások útjait, mindent elkövettek, hogy majdan az a kényszerűség színében tünjék fel. Azokra a terjedelmes és kimerítő válaszokra, melyekkel a kolosvári s vásárhelyi országgyűlésen Bethlen és tanácsurai czáfolták a felhozott vádakat, s igyekeztek a viszonyokat helyes világitásban bemutatni: Daróczy és Lassota kimerítő feleletet készítettek, mely e törekvéseknek megfelelőleg. Mátvás eljárását Bethlen ellen tisztázni s birtokczímeit a részekhez igazolni és bizalmatlanságának okait és alapjait kitüntetni, felderítni igyekezett; szőrszálhasogató és rabulisticus okoskodásaival ügyvédi, de nem diplomácziai irás volt.[1])

Már egészen más szinezettel bírt Lassota titkos jelentése. Az erdélyi kérdést a politikai szükségesség szempontjából tekintette, s abból huzta le következtetését. Kimutatta, hogyan szervezett a Daróczy háta megett és tudta nélkül német pártot Erdélyben, melyre úgy hitte, bizton lehet támaszkodni s miután ez meg van, miért kell Erdély birtokba vételét végrehajtani? Szkender és Magyar Ogli, mikor Bethlen Gábort Erdélybe vitték, azzal a tervvel állottak elő a szászoknak, hogy szakadjanak el Erdélytől s külön önállólag adják magokat a szultán alá: ha a szászok ezt végre találják hajtani, akkor örökre vége a császár befolyásának ez országra. Most könnyü a visszafoglalást végrehajtani, s annyival könnyebb lesz, ha ugyanakkor Radult is visszahelyezik oláhországi vajdaságába.[2])

Lassota az udvar titkos czélzatait tolmácsolta ilyetén propositioival — de a Linczbe összehivott convent nem osztá e nézetet. Aug. 11-én megnyittatott a gyülés, de annak tagjai többé nem hivattak össze tanácskozásra. A külön országok választmányai elé hat kérdést intéztek, melyek a körül forogtak, ha megtartandó-e a béke a törökkel, s mint ezek kivánják, átadandó-e nekik Erdély; nem kell-e az erdélyi követeket határozott válaszadásra szorítni: el lehet-e fogadni az ajándék nélkül jött török követeket; nem kell-e új békeszerződést kötni velök? s melyekre azok irásban adták be válaszukat. De ezek

---

[1]) L. Törv. és Okiratok I. d)

[2]) U. o. I. e

nem úgy hangzottak, mint az udvar várta: a béke fentartását hangsulyozták, s még az erdélyi követek úgynevezett kétértelmű magatartását is a körülményekkel menthetőnek találták.[1]) Tettek ugyan kisérleteket a magyar követek, kieszközölni, hogy tartassék közös gyülés, de eredménytelenül. Ők is oda utasíttattak, hogy véleményöket irásban nyujtsák be, a mit meg is tettek.

S most az udvar, a mint tisztába jött az eredményekkel, melyek czélzatainak nem feleltek meg, ehez szabta az erdélyi ügyben követendő eljárását. Augusztus 18-ikán fogadta Mátyás az erdélyi követeket: »majd megfontolandja előterjesztésöket s úgy fog választ adni.« [2]) Ily bizonytalanúl hangzó válasz volt a magyarországi követeknek adott is.[3]) Valójában a tárgyalások még azután is tartottak. Bethlen Gábor követei a Pozsonyban Báthoryval kötött pontok megerősítését, Bethlenre kiterjesztését kérték, Mátyás azt kivánta mindjárt az alkudozások elején, hogy az erdélyi követek teljhatalommal láttassanak el. Daróczy irt is Bethlennek, s ez Fejérvárról júl. 27-ről azonnal meg is küldötte, de bizonyos pontokhoz kötve.[4]) Vagy, mert nem érkezett meg a teljhatalom, vagy mert megszorítással küldetvén, nem tartotta kielégítőnek a császár, oly válaszra határozta el magát, mely mellett a későbbi actio szabadsága fenmaradjon: a kiegyezést további tárgyalásokra halasztja, addig is meghosszabbítja a fegyverszünetet.[5])

Aug. 23-kán végkihallgatáson fogadta a követeket s kegyelmes szavakkal bocsátotta el őket: legfőbb óhajtása, hogy Erdély s a szomszéd államok békéjét biztosítsa.[6]) Kiadatott a decretum is: ez hangsúlyozá, hogy a követeket teljhatalommal ellátva várta; de az ő kérelmökkel egyidejűleg lépett fel a török praetensio, hogy Erdély az övé s Bethlen az ő gubernatora. Mindamellett arra határozta magát ő felsége, hogy az

[1]) Lásd Törv. és Okiratok I. *f*).

[2]) U. o. I. *g*).

[3]) U. o. I. *h*).

[4]) Lásd Bethlen levelét: Erdélyi Országgyülési Emlékek VI. köt. 548-ik lapon.

[5]) L. Törvények és Okiratok I. *i*).

[6]) L. Törvények és Okiratok I. *k*).

naptól, hogy a közös assecuratoriák kicseréltetnek, három hónap alatt bizonyos meghatározandó helyre elküldi követeit a tárgyalások megkezdésére. [1]) A Bethlennek s a három nemzetnek készített decretum tudatta ezekkel, hogy a követek híven jártak el tisztükben. [2]) A császár részéről Daróczy volt kiszemelve, hogy Erdélybe menjen s a tárgyalások megkezdésére vonatkozó biztosító levelet kicserélje: de meg volt hagyva neki, hogy csak akkor cserélje ki, midőn Bethlentől s az erdélyi rendektől ő is átvette az assecuratoriát. [3])

De ez az egész dolog nem volt Mátyásnak inyére: úgy találta, hogy minden, Erdély elfoglalására czélzó terveit a nádor hiusította meg. Forgács és Dóczy Kassáról és Szathmárról mindig gondoskodtak fris hírekről, melyek Bethlen czélzatait a legsötétebb szinekben állíták elő, s olyan képtelenséget is, hogy Szkender gyermek-tizedet szedett Erdélyben, mint valót terjesztették fel. [4]) Ehez járúlt, hogy Temesvár körűl csakugyan gyülekezett a török tábor s ezt ők egyenesen Jenő és Lippa ellen intézendő támadásra magyarázták, s szavuk annyival inkább hitelre talált, mert maguk a lippaiak is úgy adták elő a dolgot egy levelökben, melyben magukat s a várat a kapitányok oltalmába ajánlották. [7]) A fellármázott Mátyás, ki Bethlen mentségeit tán meg se tudta, de bizonynyal el sem hitte, biztos tájékozás szerzése végett tehát titkos utasítással Molartot Thurzóhoz küldé, részletezvén abban eddigi eljárását. Midőn Báthoryt a török megtámadta, minden előre el volt készítve, hogy az örökös tartományok segélyt adjanak. De a nádor az ő, a császár tudta nélkűl, mintha ő lett volna a király, mindenüvé leveleket irt, hogy nincs veszély, desavouálta őt s igy félben maradván a készülődés, Báthory életét s ő Erdélyt veszté. Ily csalódás után azt várta volna a császár, hogy magához tér, s annak a féltörök Bethlen Gábornak nem fog hitelt adni: de ő attól a rögeszméjétől, hogy a török megtartja a békét és Magyarország iránt megőrzi a jó

[1]) L. Törvények és Okiratok I. *l*)
[2]) L. Törvények és Okiratok I. *m*)
[3]) L. Törvények és Okiratok I. *n*)
[4]) L. Törvények és Okiratok II.
[5]) L. Történelmi Tár 1879. 225 l.

szomszédságot, meg fog válni: de még az sem nyitotta fel szemét, hogy Szkender Erdélyt hatalmába kerítette s elnökölt az országgyűlésen. De a török most a béke tárgyalások folyama alatt készül, mig őt szép szóval akarja elaltatni, hogy készületlen maradjon, s ebben a nádor jóhiszeműsége is segíti, ki mindig meg tudta gátlani, hogy a várakba német őrséget vegyenek, s most ezek felszereletlenek. Pedig portai követének egyenesen megmondták, hogy az alkudozások csak Magyarországra vonatkoznak, Erdély nincs beleértve, s ezen felül Forgácstól tudja, hogy Szkender Lippa és Jenő ellen megy. Ha tehát már többé nincs idő meggátolni, hogy a török Lippát és Jenőt el ne foglalja, Erdélyt be ne kebelezze s Kassáig ne portyázzon: mondjon a nádor módokat, hogyan akarja hibáit helyrehozni, s azután hogyan kell a veszélyt elhárítni? Ha az ő hibája miatt egy országát elveszti, a hibáson fogja azt keresni. Ellenben, ha ő — Molart — meggyőződik, hogy a nádor intézkedései czélszerűek, alkalmazza eljárását ahoz, mig ellenkezőleg Khlesl, hogy netalán támadható gyanúját eloszlassa, a küldetést úgy akarta előtte feltűntetni, mint a császár bizalmának és vonzalmának kiváló jelét. [1])

Mátyás ez aggodalmainak volt alapja, mert Temesvárnál csakugyan táborozott török had, s ez csakugyan fenyegette Lippát és Jenőt. De nem úgy, mint azt neki előadták. A portyázásokat Dóczy kezdte Lónyaival, a kállai kapitánynyal egyetértve, s a török had ezeket fenyegette és egyúttal nyomást akart gyakorolni a császárra, hogy az elfoglalt részeket adja vissza. A két vár ügye még nem volt eldöntve. Báthory Zsigmond harmadszori visszahelyhezése óta minden fejedelemnek kötelezni kellett magát, hogy e két várat visszaadja, de egy se teljesítette. Bethlentől is követelték, hanem ő az átadás elhalasztását kérte addig, mig a részeket visszakapja, mert — mondá — e kettő: a várakat átadni s a békét fentartani, kizárja egymást. Remélte, hogy, mint 14 év óta minden fejedelemnek sikerült, neki is módjában lesz megtartani a várakat: hanem erre nézve fő dolog a porta irányában az ellenségeskedés szinét is kerülni, csakhogy ez nem áll egészen

[1]) L. Törvények és Okiratok I. *o)*

módjában. Lippának t. i. csak alsó része, a város volt kezé a fellegvárban levő őrség nem függött az ő kapitányától s eze nem is akarták bebocsátni embereit: ellenkezőleg Forgácsná Homonnainál, Lónyainál kerestek segélyt, oltalmat,[1]) s midő az elsőtől erre nézve igéretet nyertek, ugyancsak sürgették a igéret beváltását.[2])

Ez ellenséges hangulaton keveset változtatott, hog Bethlen a török hadat minden támadó föllépéstől vissza tudt tartani, s hogy Thurzó, hivatkozva a linczi conventen megigér tractatusra, mely a kérdés békés megoldását helyezte kilá tásba, Forgácsot a fondorlatok megszüntetésére akarta birni.[3] Már az egész határszél fegyverben volt, s hogy készületlenü ne lepessék meg, Bethlennek is Várad alatt seregszemlét ke lett tartania, hova maga is ki akart menni, hogy, ha a megigér commissariusok lejőnek, az alkudozások szinhelyéhez anná közelebb legyen.[4])

Ily viszonyok közt jött el a sept. 27-re Gyula-Fejérvár hirdetett országgyűlés határideje, melyre a császár követe i lejött.[5]) De a helyzet feszültsége és tarthatatlansága má nagyon is nyilvánvalóvá lett, s Sarmasági és Pécsy a megnyi tásra kitüzött napon esdő és sürgető leveleket küldtek Fo gácshoz, hogy az istenért teljes erejéből legyen rajta, hog az alkudozással megbizandó commissariusok múlhatlanúl (pontosan lejőjjenek: ezzel állandó és jó békét lehetne es közölni.[6])

A gyűlés sept. 29-én nyilt meg.

A helyzet valóban válságos volt. Egyfelől epedve várt a rendek a biztosokat, mely a béke függő kérdését eldönts Másfelől a lippai őrség nyilt lázadásban tört ki, midőn Bet len kapitányának megtagadta az engedelmességet s hada nem akarta befogadni. S mi azt még veszélyesebbé tette:

[1]) Sept. 1-ei levelük Történelmi Tár 1879. 226 l.

[2]) L. Törvények és Okiratok IV.

[3]) L. Törvények és Okiratok IV.

[4]) L. Törvények és Okiratok V.

[5]) Segesváry naplójában olvassuk (Erd. Tört. Ad. IV. 184.) Sep 21 »jöve ismét az német császártúl követ az erdelyi fejedelemhez.«

[6]) L. Törv. és Okiratok VI.

török erő a határszélen egész táborrá nőtt s annak parancsnoka Szkender volt. Ily körülmények közt a fejdelmi előterjesztés nem tehetett egyebet, mint egyszerre kivánni a hadfölkelés elrendelését, hadi adó megszavazását s a békebiztosok kinevezését.

S a rendek — az ország más sürgős ügyeinek félretételével — mindkettőt megtették. Megszavazták az adót portánként 8 frtot, a tractatusra küldendő követek költségeire portánként 15 pénzt s a küszöbön álló fölkelésre a katonák hópénzéül portánként 3 frtot. A városokra megszabott összeget vetettek. A szászok által kiállítni szokott gyalogok számát ezerről ötszázra szállították.

Megválasztották a császárral folytatandó tractatusra a követeket: Pécsy Simont, Sarmaságit, Balassit, Borsos Tamást, vagy ha ez beteg volna, helyette Kosa Mátyást, a szebeni királybirót, Götzmeister Kelement és Veres Pált, s e névsort azonnal közölték Daróczyval. [1])

Déva várát a fejdelemasszonynak inscribálták nászhozomány czimén.

Elrendelték, hogy az illető helységek kellő számban tartsanak postalovakat.

A szökött jobbágyok adassanak ki. A latrok elharapózása miatt a közbátorság országszerte veszélyeztetve levén, elhatározák, hogy ilyeneknek a fejdelem ne adhasson kegyelmet.

Az enyediek a vásárra menőkre minden köböl búza után két pénzt vetettek: ezt mint törvénytelen újitást eltilták. [2])

Még folytak a tanácskozások, midőn hírt vett a fejdelem, hogy a lippai őrség a felső vár átvételére küldött hadait visszaverte s azokból nehányat le is vágott, azon reményben, hogy Dóczy a török és az erdélyi had ellen is segélyt igért. A dolog veszélyes volt, mert Szkender már átvette a parancsnokságot a Temesvár alatti tábor felett, s mint gyanakvó ember nem hitte, hogy Bethlennek keze ne volna a dologban. Ezt kelle minden áron megczáfolni, ha csak nem akarta az országot a török támadás veszélyének kitenni. A rendek elő

[1]) L. Bethlen oct. 9-iki levelét, Törvények és Okiratok VII. c)

[2]) L. Törvények és Okiratok VI.

terjeszté az ügyet, s fejenkénti és nem megyénkénti szavazásra hívta fel őket, ha vajjon a végső veszedelem elhárításáért nem nem volna-e tanácsos a várat átengedni a töröknek? A gyűlés igenlőleg felelt s egyszersmind [1]) elhatározta, hogy Lippa elfoglalására s a lázadók megbüntetésére azonnal elindúl az ország hada, s egyúttal mind az országgyűlés oct. 5-ről, mind a fejdelem oct. 9-ről körlevelet küldtek a nádorhoz, magyar főurakhoz s megyékhez. A táborba szállással — irák — nem akarják a békét felbontani, ők csak a lázadás elnyomására sietnek, mely a törököt könnyen az ország nyakára hozhatná. [2])

II.

A felültetett hadakkal Bethlen Lippa alá ment, hol a veszély naponként nőtt s a béke fenntarthatása mind bizonytalanabbá lett. S valóban Bethlen egész mérsékletére, higgadtságára volt szükség, hogy a kitörést elhárítsa; még ekkor maga sem tudta, nem fog-e azon kényszerűség előállani, hogy Lippát átadja a töröknek. [3])

A Forgács által felzaklatott és felbiztatott hajdúk folyton portyáztak a török területen s már Szolnokot is megtámadták, [4]) s midőn Forgács ezért megdorgálta őket, szemébe mondák, hogy hisz azt ő »egynehány levelében« parancsolta. [5]) Bethlenre nézve pedig ez kétszeres veszélylyel járt: Lippa és Jenő visszaadására már öt fejedelem kötelezte magát, ő is megígérte — de még mindig kezén tartá. Ellenben Mátyás kezén levő váraiból még egyet sem tudott visszaszerezni — a portán hajlandók voltak ezt úgy értelmezni, hogy azokat nem akarja visszaadni, ezeket nem akarja visszavenni. [6]) Neki tehát nem lehetett Lippa miatt hitelét koczkáztatni. Váradról ágyúkat vitetett a vár alá; oct. 16-án négyet, 17-én kettőt és 23-án

[1]) L. Törvények és Okiratok X.
[2]) L. Törvények s Irom. VII.
[3]) L. Bethlen Polit. Levelei 31 l.
[4]) Erd. Történ. Adatok III. 143 l.
[5]) Törvények és Okiratok VIII.
[6]) L. Törvények és Okiratok X.

hármat.[1]) A mint a lippaiak készületei komolyságát látták, nem is gondoltak ellenállásra, feladták azonnal,[2]) kardcsapás nélkül, a ráczok ellenére, kik az alsó városba bocsátottak be némi török erőt. De épen e válságos perczben érkezett meg Ibrahim csausz a fermánnal, melyben a dián engedélyt adott Bethlennek, hogy a kérdéses várakat csak azután bocsássa vissza a török kézbe, ha a németekkel a béke megkötteteti.[3])

Bethlen a biztosok jövetelét még mindig várta, s e reményben nov. 1-én tábori országgyűlést tartott, mely a császárral kötendő három havi fegyverszünet ügyében határozott,[4]) maga pedig, hogy közelebb legyen a várt biztosokhoz, saját biztosaival Váradra utazott; különben is intézkedései, Lippa kézhez vétele, határozott fellépése megnyugtatták a törököt, mely, annyival inkább mert a téli idő bekövetkezett, támadási szándékával felhagyott.

---

[1]) A fehérvári káptalan rendezés alatti actái közt van egy szétvágott pergamen okirat, melyen következő eredeti följegyzések olvashatók:

Anno 1614. die 16. Oct. tempore illrmi dni principis G. Bethlen nígy falkonyokot. 17. ejusdem mensis két jó falkonyokat vonsznak ki Lippát hogy meglűjjük, és az Maroson által vonszák Váradgya felé. 23. Oct. esmét három falkonyokot visznek urunk után. 29. Oct. bemegyen Lippába urunk, egy ember halála nélkül, megadván.

Ultima die Oct. iter capit Stephanus Békesy versus Lippam ex commissione generosorum Balthasaris Szilvásy et Joannis Várady etc.

Anno 1614. 27. Sept. Comitia celebrantur Albae.

[2]) Lásd Törv. és Irományok IX.

[3]) »Praeter consvetudinem Turcarum« mondja a Chron. Fuchsio Lupino Oltardinum I. 278 l. V. ö. Bethlen trónfoglalása 57. s Tholdalagi naplójával. Tört. Tár 1881. 9. l. E hirtelen fordulatot Tholdalagi ügyessége idézte elő: a portán épen ez időben (1614. sept.) nagyvezér változás történt, s ő az új nagyvezért rávette, hogy hagyja Lippát a fejdelem kezén: úgy is egész Erdély a hatalmas császáré. Ő aztán kiadta a fermant, mely a törököket a várból visszavonulásra kényszerité.

[4]) Hogyan s mikor lépett ez okirat jogerőre, arra nézve nincs biztos adatunk. Tény az, hogy decemberben mint létezőről ir az oláh vajdának »minekünk az némettel 3 hónapi frigyünk levén . . . . . .« (Bethlen trónfoglalása 57.) Mind a Bethlen, mind a rendek által kiállított okirat másolata meg van az egyetemi könyvtárban s e példányból kiadta Pray Principatus Gabr. Bethlen I. k. 20 l.

De a biztosok, gyakori sürgetései, figyelmeztetései, kérései daczára sem jöttek,[1] sőt kilátás sem volt rá, hogy egyhamar jőjjenek. A kétségtelen tény s biztos tudósításai ellenében, hogy Lippa kezén van, azt ő megtartá a keresztyénségnek, Forgács abban a hitben élt, és azt a hírt terjesztő, hogy Bethlen átadta a töröknek nemcsak Lippát, hanem Solymost s Aradot is, sőt hogy még több erősséget is át akar adni.[2] Föltehetjük, hogy ő jóhiszeműleg terjeszté az ilyen híreket, de az bizonyos, hogy neki abban kedve telt, s hogy azokat, Kendyvel egyetértve, megállapított terv szerént juttatta az udvari körök elé.[3]

Kendy már akkor Bécsben volt. De az őszi portyázásokra felültetett hajdúkat, kiknek leszállása el volt rendelve, titkon megnyerte, s hadi lábon tartotta.[4] Bethlen a mint értesült, hogy »újolag zászlót töttenek ki,« s a hajdúk gyülekeznek, irt a nádornak, Daróczynak s Abafi tokaji kapitánynak,[5] sürgette a biztosok lejövetelét, kikre ő és az országgyűlés által kinevezett biztosok Váradon vártak, s figyelmeztette az oláh vajdát, hogy az elűzött Sorbánt az ő nyakára akarják visszavinni.[6] De a biztosokra hijában várt: midőn a szent ünnepek közeledtek, saját biztosaival elhagyta Váradot s Fejérvárra ment. A hajdumozgalom pedig mind tartott, s egy ilyen fegyverben álló had mellett a határszélen a béke mindig hajszálon függött. Hanem Bethlen bámulatos tevékenységgel tudta érdekeit őrizni: portai követeit és Szkender basát folyton figyelmeztette a veszélyre. Körleveleket küldött a magyarországi megyékhez, hogy »az ország híre nélkül« ily hadakozást létrejönni ne engedjenek, maga is fogadott hajdukat szolgálatába[7] s végre elrendelte a hadfölkelést

[1] L. Törvények és Okiratok X. sz. V. ö. Bethlen decz. 4-iki levelével. Bethlen Gábor trónfoglalása 65 l.

[2] L. Törvények és Okiratok XI.

[3] L. Törvények és Okiratok XII.

[4] Bethlen Gábor trónfoglalása 57 l.

[5] Lásd Törvények és Okiratok XIV.

[6] Bethlen Gábor trónfoglalása 58 l.

[7] Lásd az erre vonatkozó leveleket Török-magyarkori államokmánytár I. k. 123 s köv. ll. Bethlen Gábor trónfoglalása 60 s köv. ll. Zemplén megye, de valószinűleg több is elhatározta, hogy senki se

is.[1]) Minthogy pedig örökösen a hitetlenekkel való szövetkezését vetették szemére, Khlesl bibornoknak egy hoszú levelet írt, melyben a Bibliából vett nagy számú idézettel mutatta ki, hogy bizonyos körülmények közt e szentkönyv sem ellenzi azt.[2])

III.

Mialatt Bethlen biztosaival Váradon az alkudozások megkezdésére várakozott, Mátyás kormánya egész más dologban törte fejét. A császár azon reményben, hogy a birodalomtól segélyt nyer a török háborúra, birodalmi gyűlést hirdetett: de a mint annak reménye lelohadt, jónak látta azt elhalasztani.[3]) Udvarával Bécsbe már októberben visszatért, s kezdett készülni a jövő év eseményeire. Hogy mindkét alkudozása, a törökkel és Bethlennel függőben volt, annak leginkább maga volt az oka; de hogy azokat a végtelenségig nem nyújthatja, azzal tisztában volt. Épen mint Bocskay idejében, most is összefüggött a kettő; tudta, hogy akármelyikkel nem egyezik ki, mind a kettővel háborúja lesz.

Erre az eshetőségre is készen akart lenni, még pedig úgy, hogy kész és több felöl támogatott ellenvajdája is legyen. Ennek volt kiszemelve Homonnai, de ki eddigelé csak biztatásokat nyert s nem tényleges segélyt, — mert a mit Dóczy és Forgács tettek az inyére volt ugyan az udvarnak, s talán tudtával is, de azért a közösség velök minden pillanatban meg volt tagadható.[4])

---

merjen az erdélyi fejedelemre menni, még ha a generalis a király mandatumával parancsolná is. Sepsei Laczkó, Mikónál. III. 143.

[1]) L. Törvények és Okiratok XVI.

[2]) Kelt e levél 1615. febr. 19. Történelmi Tár 1880. évf. 459. s a köv. ll. és Adalékok Bethlen G. szövetk. Történetéhez 15. l.

[3]) Mátyás decz. 29-iki levele Hatvaninál IV. k. 114.

[4]) Abafy Miklós tokaji kapitány 1615. jan. 19-ről irja a nádornak: Valakik azok, az kik császár urunkat ő felségét az hadakozásra tanácsolják, én nem látom semmi hasznos effectusát annak, mert csak most is az ide való ország hallván, hogy Sz.-György és Bozin táján vagyon ő felségének hadakozó népe, és itt is újonan fellázasztották az csendesen elosztlott hadakat, csak az úristen tudja, micsoda itéletben vadnak ide az emberek. . . . . »ha kedvek ellen az mostani békesség ellen igyekezik

M[illegible] látták az [illegible] hogy egy lépéssel [illegible]. Előakarták készíteni a Homonnai fejedelemségét, [illegible] az alkudozások félbeszakításával, sőt lehetőleg [illegible] a törökkel megkötendő békének ne álljon útjában.

A [illegible] — valószínűleg Khlesl — a titkos-tanács elé [illegible] végett, melyek a törökkel és Bethlennel folytatott alkudozások ügyével függöttek össze. Az ellenség készen áll a harczra, de meg akarja őket csalni — nekik is élni kell ezzel a fegyverrel, megcsalni őket s elkészülni a háborúra. A törökkel kell ugyan folytatni a békealkut, de nem Erdély felett, mely a császáré. Sőt magával Bethlennel is lehet alkudni, hogy Magyarország s a többi nem jó indulatú országok meg legyenek nyugtatva. Lassota menjen el pénzzel ellátva, megnyerni a hajdukat. A várakat nem kell béke utján átengedni Bethlennek — foglalja el erővel, igy nem lesz jogczíme. Kendyvel, Homonnaival, az oláhokkal és szászokkal újra fel kell venni a practikát, főként Homonnai személyére nézve haladéktalanúl kell biztositékot szerezni. Össze kell híni a magyar tanácsot s ez elé terjeszteni az ügyek veszélyes állását és az alkudozások kérdését. [2])

Ez a programm el is lett fogadva.

Legelébb jan. 8. Homonnaival megállapiták praetendenségének feltételeit s fellépésének módozatait. Minthogy a császár Linczben kötelezettséget vállalt arra nézve, hogy Bethlennel alkudozni fog, be kell várni annak végét s ha annak nem lesz eredménye, akkor kezdje meg a támadást Bethlen ellen:

---

hadakozni ő felsége, félek egy nagy pártolás ne következzék.« Actor. Thurzó F. 44. nro 29.— Forgács pedig Komjáti. febr. 23. irja : »minthogy az mezei hadakat el kellétik oszlatnom az vármegyéknek nagy sok instantiájokra, kiért ő flge az mint eszembe veszem neheztel, de én nem tehettem egyebet benne, mert láttam, hogy az vármegyék között és az mezei hadak között nagy tumultus támad. . . . . Kendi uram felől oda sok hirek folnak : valahogy Homonnai uramot akarná bevinni, kin az vármegyék igen megháborodtak vót, és talám meg is találták vót Kglmedet felőle ; de az mint látom az Kendi uram practicája az hóval együtt elolvad ; én az Homonnai uraságát nem adnám az erdélyi vajdaságon, de luxuriant animi rebus plerumque secundis. Orsz. ltár. Actor. Thurz. fasc. 50. nro 39.

[1]) L. Törv. és Irom. XVII.

a császár azt nem fogja ellenezni, ellenkezőleg segítni fogja. Homonnai pedig, ha elfoglalta Erdélyt, mint örökét s a részeket mint hűbért fogja bírni, váraiba bebocsátja a német őrséget s Váradot visszaadja; czímét ő felsége határozza meg s a pénzekre ő felsége képét veréti, a magyar országgyűlésekre vagy személyesen elmegy, vagy elküldi követeit, ő felségét háborúiban segíti s a vallás ügyét abba az állapotba helyhezi vissza, melyben Zsigmond alatt volt. Mind e pontokra le is tette az esküt. [1]) Ime, ez volt a kilátás, melyet Erdély várhatott, ha Bethlen fejedelemségét a Homonnaiéval cseréli fel.

Az ekkép legfelső helyen is jóváhagyott támadáshoz a segédeszközök nagy részét Lengyelországból kellend megszerezni s erre nézve a császár a lengyel királyhoz két ajánló levéllel látta el: az egyikben mint megbizottját ajánlja, — a másikban a veszélyben forgó végek ügyében támogatását kéri. [2])

S a mint ez ügy el lett intézve, összehivattak Bécsbe a magyar tanácsurak, hogy a megkezdendő alkudozás ügyében megállapítsák a részleteket. [3]) A császár s a kormány nem tartották valószinűnek, hogy Bethlennel kiegyezés jöjjön létre, s nekik épen szükségök volt, hogy ha háborúra kerül a dolog, a közvéleményt Bethlen ellen hangolják. Bethlen egész uralkodását a sérelmek sorozatának tekintették s egyenesen ebből indultak ki, midőn 1615. jan. 24-én felszólíták a magyar tanácsot, hogy adjon votumot, ha vajjon bele kell-e az egyezkedés folytatásába ereszkedni, vagy azt meg kell szakasztani? A pozsonyi szerződéstől, melynek megerősítését kéri Bethlen, ő maga állott el, aztán ő nem is fejedelem: legfennebb vajda, vagy gubernátor. S az egész dolgot a török beavatkozása nélkül kell elintézni, a ki pedig már Erdélyt patrimoniumának s Bethlent az ő kormányzójának tartja. [4])

A magyar tanácsosok már négy nap mulva, jan. 28-án hosszú és kimerítő választ terjesztettek fel: egyenesen az alku-

[1]) L. Törv. és Okiratok XV. *a*).

[2]) U. o. *b*), *c*).

[3]) Thurzó nádornak Bécsbe érkezéséről s a tanácskozásokról igen részletes jelentés van a Tört. Tár 1880. évf. 457. l.

[4]) L. Törv. és Okiratok XVII. *a*).

dozások folytatása mellett nyilatkoztak, még pedig ugy, hogy az erdélyiekkel való alkudozás előzze meg az alkudozást a törökkel. Annak szinhelyéül legjobb volna Bécs, de az eredmény kedveért lehetne Lőcsét vagy Eperjest kitűzni. Kiterjeszkedtek a követek személyeire is s Naprágit, Révait, Pethet, Homonnait. Czobort, Daróczyt hozták javaslatba. Czélszerűnek tartanák, hogy az alkudozás még ezen a héten kezdessék meg. De bármely igaznak találják is a Bethlen ellen felhozott vádakat, nem tanácsolhatják, hogy egy ember miatt a béke felbontassék. A magyar tanács is oda nyilatkozott, hogy a pozsonyi szerződés érvénytelen, mert abban szabad fejedelem-választásról van szó, s Bethlen nem választás útján lett vajdává, hanem a török ültette székébe. A rendeknek meg is kell mondani, hogy a császár meg akarja tartani a pozsonyi szerződést; tartsák meg ők is s a pozsonyi szerződés értelmében szabad választás által alkalmas embert ültessenek a fejedelmi székbe. Bethlent pedig, a ki különben sem nevezi magát fejedelemnek, hanem a török kormányzójának, rá lehetne ügyesen, méltányos okokkal venni, hogy mondjon le Erdélyről. [1])

Ez olyan eszme volt, mely azonnal megnyerte a kormány tetszését. Jan. 31-iki leiratában már kérdést tett, hogy értik ezt? Vajjon Bethlennel önkéntes lemondása iránt egy harmadik személy által érintkezzenek-e, vagy pedig biztosok által tractáljanak? [2])

Korántsem, felelék febr. 5-ről a magyar tanácsurak. Nagy titokban, igen megbizható ember által akkép kell a lemondás Bethlennél szóba hozni, mintha ez magamagától jönne arra a gondolatra. [3])

A kormány a tárgyalás helyéül Nyitrát vagy Trencsén ajánlotta, ez ellen a tanácsnak volt kifogása s Nagy-Szombatot szerette volna javaslatba hozni, ha ott nem volna a töröknek annyi kémje. Febr. 5-én már el volt dőlve a dolog: a kormány Galgóczot jelölte ki a tárgyalások helyéül, s a magyar

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XVII. *b*).
[2]) U. o. XVII. *c*).
[3]) U. o. XVII. *d*).

tanácsot bizta meg elkészítni a leiratot Bethlenhez s az erdélyi rendekhez.[1])

A leirat, úgy, mint kivánták, még az nap elkészült; biztosokká Forgács, Dóczy (Bethlen Gábor két elkeseredett ellensége) és Daróczy neveztettek ki, s a tárgyalások megkezdése napjául márcz. 8-ika tüzetett ki.[2])

Bethlen e leiratot s Khlesl e tárgyban irt levelét Fogarason február 21-ikén kapta s azonnal válaszolt: a már rég kinevezett biztosok márczius 1-nél előbb nem lehetnek Kolozsvártt, ha felérkezésökben haladék lesz, azt ne tulajdonítsák neki.[3]) Másnap kiállíttatott a teljhatalmú felhatalmazás követei számára,[4]) s erről Mátyást is értesíté. De, tevé hozzá, a dologban sok nehézség van. A követek 16 nap alatt nem mehetnek fel Galgóczra, mert biztosainak is kell legalább 8—10 nap, mig valahol összejöhetnek. Kérte tehát a császárt, hogy Galgócz helyett a közelebb levő Kassára tegye át a tanácskozások helyét.[5])

Bethlen gyors válasza s a készség, melylyel a felhivásnak engedett, eloszlathatta volna a kétséget, hogy ő nem akar őszintén egyezkedni. De Dóczy gondoskodott hírekről, melyek a gyanut ellene ébrentartsák: egész sorozatát tálalta fel a fondorlatoknak, melyekkel Bethlen török hadat akar Magyarország ellen mozgásba hozni — még azt is megirta, hogy a stambuli mecset számára 300 márka ezüstből két nagy diszes gyertyatartót készíttetett kolosvári mesteremberekkel.[6]) S midőn azt hozták hirül a császárnak, hogy Bethlen csak a maga személye s nem az ország részéről fog követeket küldeni, Thurzó

---

[1]) L. Törvények és Okiratok XVII. *e)*.

[2]) U. o. XVII. *f)*. Az e tárgyban Daróczyhoz intézett leirat meg van az orsz. ltárban az »Acta Publica«-k közt.

[3]) Történelmi tár 1880. 466. l.

[4]) Törvények és Okiratok XIX. sz.

[5]) Történelmi Tár 1880. évf. 467. l.

[6]) Lásd Törv. és Okiratok XVII. Forgács 1615. márczius 11-ről hasonlag vigyázatra inti Thurzót »az békességnek tractálása alatt igen jó vigyázatban legyenek, mert az bizonyos dolog, hogy mostan is, a mint nekem irják, igen nagy készülettel vagyon Bethlen Gábor és az mezei hajduk is inkább mind által mentek Bethlen Gáborhoz Erdélyben.« Act. Thurz. fasc. 56, nro 30.

utján tudatta vele, hogy ez meg fogná az egyezkedési kísérleteket hiusítani. [1]) A Bethlenhez irt levélben e hirekről mitsem szól, valamint Khlesl sem, ki a császárral egyidejüleg küldött levelet; csak egyszerűen tudatták, hogy a tárgyalások Galgóczon fognak lenni s felhivták, hogy teljhatalmú követeit küldje ide. [2]) A biztosok már akkor ki voltak nevezve; a szepesi kamara elnöke: Daróczy mellé Lassota és Caesar Gal s titkárúl Kerekes János, s az egyezkedésen kivűl ezeknek még az is feladatukká volt téve, hogy Forgácscsal és Dóczyval az elfoglalva tartott részek és várak jövedelmeit összeirják s az őrség fizetéséről gondoskodjanak. [3])

De a császár aggodalma alaptalan volt. April 9-én reggel kapta Mátyás s a bibornok leveleit [4]) s még az nap válaszolt mindkettőnek: teljhatalommal ellátott biztosait már rég elindította, ezóta már fenn lehetnek s alkudozhatnak is. [5])

Bethlen követei Pécsy Simon, Sarmasági Zsigmond, Balassi Ferencz, Borsos Tamás, Régeni János, Veres Pál Kolozsvárról márcz. 14-én elindultak. [6]) De a császár biztosaiban változás történt, valamint a helyben is; azok Forgács bibornok, Molárt és Daróczy voltak, s a tanácskozást Galgóczon kezdték ugyan meg, de Nagy-Szombathban folytatták. [7]) Ennek a dolognak meg volt a maga fontossága: az engesztelhetetlen Dóczy elmaradása mutatta, hogy Mátyás nem idegen a békétől. Minden igyekezete, hogy a birodalomtól segélyt nyerjen, hajótörést szenvedett [8]) s ez annyit tett, hogy a törökkel meg kell békélnie. De ennek csak egy útja volt, hogy előbb Bethlennel egyezzék ki.

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok XXI.

[2]) A császáré márcz. 16-án, a Khleslé márcz. 18-án kelt. Történ. Tár 1880. évf. 468. l.

[3]) Törvények és Okiratok. XX.

[4]) Dóczy utján, kinek postája vitte meg. L. Bethlen Gábor Politikai Levelei 23. l. a Dóczynak irt választ.

[5]) Történelmi Tár 1880. 470 s köv. ll.

[6]) Segesvári Bálint naplója 184. ll.

[7]) Lásd Törv. és Okiratok XXII.

[8]) Lásd Mátyásnak Albert herczeghez irott leveleit, Hatvaninál IV. kötet.

April eleje óta folynak a tanácskozások; Mátyás meghagyta követeinek, hogy semmit se foglaljanak irásba, hanem csak szóbelileg tárgyaljanak. [1]) De azért lassan haladt a kiegyezés, s még magának a követségnek kebelében is történt meghasonlás; a szászok azzal a követeléssel álltak elé, hogy engedtessék meg nekik külön is mint nemzetnek, a két császárhoz követséggel járulni, de a fejdelem a szászok nélkül sehova se küldhessen külön követeket. A kivánság természetesen elvettetett. [2]) Sokat tanakodtak a Homonnai-féle jószágok ügye felett is: az erdélyi követek kijelenték, hogy az erre vonatkozó pontot csak azon feltétel alatt hagyják beirni a szerződésbe, ha elegendő biztosítékot nyernek, hogy jövőre Homonnai meg fog zaboláztatni — s Mátyás követei ezt határozottan megigérték. [3]) Főnehézséget valószinűleg a titkos pontok tettek, melyekről Bethlen még a kolosvári alkudozás alkalmával hallani sem akart, de melyeket most kénytelen volt elfogadni s Nagy-Bánya ügye, melyet a császár semmi áron sem akart visszaadni. Végre megegyeztek a pontok felett, s máj. 6-án kiállították az okiratokat. Ez a feltételeket foglalta magában, melyek fejében Bethlen a részeket — Nagy-Bánya és a bányák kivételével — visszakapja, s elismertetik fejdelemnek. Biztosítva lett a fejdelem szabadválasztási joga, egymás kölcsönös megsegéllése — de Bethlen részéről a török kivételével. Elismertetett a bécsi béke, s a szabad vallásgyakorlat. Bethlen köteleztetett a három nemzet jogai s kiváltságai megtartására. A kereskedés, utazás s követküldés a régi gyakorlat szerint fognak történni. A politikai foglyok szabadon bocsáttatnak, Kendy visszanyeri jószágait, s egy csomó pont a részek vissza-

[1]) Czobor irja Bécsből máj. 16-ról Thurzónak: »Az tractatust penig az mi illeti, bizonyosan irhatom Nagyságodnak, hogy mivel ő felsége parancsolatja ez volt, hogy semmit ad papirum ne irjunk, hanem csak verbaliter tractaltassék a dolog, senkinél nincs az tractatus, hanem csak a secretariusnál; hanem azon leszek, hogy szerét tegyem, és ha itt nem is, de az károli tractatioban, a hova a mint hallom, nekem is el kell mennem, ott bizonyosan szerit teszem.« Eredetije az orsz. levéltárban. Acta Thurzoiana fasc. 43. Nro 39.

[2]) Borsos Tamás Mikónál 271 l.

[3]) Bethlen Gábor 1616. jan. 26-iki levele. Törvények és Okiratok.

adásából származó birtokügyi viszonyokat szabályozá. A szer
ződés egy codicillusa elrendelé, hogy a váradi jószágok
némely magánosak birtokait illető ügyekben Ker. János nap
ján Nagy-Károlyban a két fél biztosai értekezletre fognak
összejőni.

A valódi kiegyezést azonban — mert ez a példány úgy
volt szerkesztve, hogy a török is tudomással birhasson róla —
a titkos pontok tartalmazák. Múlt évi követeléséből a császá
is többet leengedett, viszont Bethlen is többet, mitől még akko
idegen volt, elfogadott. Ez már teljesen fenntartá a magya
korona jogát Erdélyhez, melynek székén megmaradnak ugyan
Bethlen és utódai, de a mely, ha Buda s Eger visszafoglaltat
nak a töröktől, azonnal visszaszáll a magyar koronára s kirá
lyi hivatalnokok által fog igazgattatni. Ez Bethlen és utóda
segélyét még a török ellen is kikötötte, s megállapítá egy töröl
háború esetére követendő eljárás esélyeit, s az osztozás pont
jait a visszafoglalandó területen. A főbb várak kapitányai lete
szik az esküt ő felsége hűségére, kit Bethlen a keresztyénség
fejének s saját előljárójának is elismer. A jelen szerződés tit
kát megőrzik a követek, de a mint egy közülök meghal, e titol
egy mással fog közöltetni, valamint a fejdelem halála után a
új fejedelem is leteszi arra az esküt.

Az erdélyi követek Nagy-Szombatban maradtak addig
mig biztos hírt nem vettek, hogy Mátyás e szerződést máj
15-én ratificalta s a mint erről értesültek, azonnal elindul
tak. [1]) A dolog elég gyorsan bonyolíttatott le: a császár szük
ségesnek látta azt siettetni, mert különben a béke a törökke
nem jöhetett volna létre. De amint az megtörtént, ennel
többé semmi sem állt útjában, s a béke a törökkel jun. 10-é
magában Bécsben megköttetett.

Bethlen azon hitben, hogy a tárgyalásoknak hamarább
vége lesz, máj. 3-ára Gyula-Fejérvárra országgyűlést hirde
tett; de minthogy ennek egyik főtárgya épen a béke ratificá
lása volt, követei megjöttéig együtt tartá a rendeket — s a
gyűlés épen emiatt szokatlanúl hosszúra nyúlt. Azalatt a ren

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XXIII.

dek letárgyalták a fejedelmi előterjesztéseket s meghozták a törvényeket.

Az adót 12 frtra emelték portánként, de úgy, hogy az elpusztult faluk közül az újonnan felépült rovatlan helyek, ha még nem volna hat éve, hogy haza telepedtek, rovatlanok maradjanak. A városok adóösszegeit is aránylagosan felemelték.

A követek számára 1600 frtot szavaztak meg.

Az ország szükségei, főként a jó pénz hijánya tekintetbe vételével, a marhakivitel tilalmát felfüggeszték.

A váradi korcsmák négy havi jövedelmét a vár-épités szükségeinek fedezésére fordíták.

A gratuitus labort Fejérvár épitésére nem szavazták meg.

Kitűzték a törvényszékek tartásának határidejét s nehány szükséges törvénykezési határozatot hoztak. Az oláhfalviak, kiváltságaik erejénél fogva, nem éltek a székely törvényekkel, kiváltságaik erre vonatkozó részét eltörölték: éljenek a székelyek törvényeivel.

Elrendelték az árszabályzat megtartását, s több közigazgatási törvényt alkottak, melyek az ország azonkori szükségeinek feleltek meg. Kik a Basta idejében, éhségtől kényszerítve, lopásra vetemedtek, ha azóta fedhetetlen életet élnek, bocsánatot nyertek. A kiknek feleségeiket török-tatár rabságba hurczolták, ha hírt nem tudnak róluk, megházasodhatnak. Sót a nemesek kapjanak az aknákról.

Az úgynevezett brassai garas verését eltilták az abból származott visszaélések miatt.

Elrendelék, hogy mindenütt egyforma mértéket használjanak.

Huzna vidékét Hunyad vármegyébe kebelezték.

Krasznán processio-járás alkalmával botrányok történtek: intézkedtek, hogy jövőre ilyesmi ne forduljon elő.

Megújiták a régi jobbágyok megadására vonatkozó törvényeket. [1])

A gyűlés utolsó napjaiban érkezett haza Sarmasági a nagyszombati követek közül, postán küldve s magával hozva a békeokmányt. A mint ő megjött, a fejdelem s a rendek azon-

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XXIV.

nal ratificálták a kiegyezést. Máj. 18-án az erre vonatkozó ünnepélyes példányokat külön a fejdelem, külön a rendek kiállíták, s bemutatták a titkos példányt is. Másnap a fejdelem Sarmaságit postán visszaküldte, hogy a részek visszabocsáttatásának kérdése annál előbb döljön el.[1]) A többi követek már akkor Kassán voltak — várva Daróczyra és Lassotára, hogy együtt menjenek Erdélybe — hova pünkösd után való keddeu, jun. 9-én megindultak.[2])

---

[1]) A[illegible] Mik[illegible] Tokaj[illegible] máj. [illegible]-ről irja a nádor[illegible]: »Kegyelmes [illegible] ezt akarám [illegible] értésére adnom: ezen órá[illegible] érkezék Erdélyből [illegible] postája; kevés ideig nálam mu[illegible] végzéseket minden [illegible] confirmál[illegible] és Erdélyország. Egyéb híreket nem beszél, [illegible] szép békességben vadnak és hasonlóképen örülnek az [illegible] békességnek. [illegible] Orsz. lt. Act. Thurz[illegible] fasc. 49. nro 31.

[2]) F[illegible] Kassáról irja a nádornak: »Egyéb ide [illegible] Kolinak [illegible], hanem vagyon immár [illegible] hogy az erdélyi [illegible] itt [illegible] és várakoznak. Daróczy [illegible] feljül ide: itt azért [illegible] Kolinak leveleket váltottak egymástúl az [illegible] békességnek [illegible] immár azért itt az követ uraim [illegible] Daróczy [illegible] ad resignandum et reci[illegible] Huszt et K[illegible] pünkösd nap után való keddeu megin[illegible]. Innen immár azért Erdélyt [illegible] istent, hogy békességben [illegible] tartanak és [illegible] kért rájok ne hara[illegible] mivel tudja Kegyel[illegible] vagyon [illegible] az mely az keresztyé[illegible] és békességekben jár, az török[illegible] Kolin[illegible] Báthori Gábor mint [illegible] által szövetséget vete. [illegible] szintén ezt [illegible] mind szép sza[illegible] Az Amhat tyhaia hogy [illegible] tractálták, értettem, mely [illegible] istent dicsérnünk is kell [illegible] békesség [illegible] mind az erdéliekkel [illegible] volna, hogy minden zürzavar és [illegible] de isten [illegible] ada az dolgot, [illegible] békességnek véghez vitelében az hol[illegible] nagy [illegible] de isten [illegible] is minden jó végre [illegible] Orsz. ltár Thurzó-féle acták. Ugyanott van Dóczy András-

IV.

Bármennyire sietett is Bethlen a császár kívánságainak eleget tenni, a végrehajtás, főként a részek visszabocsátása elé új akadályt gördítettek. Az a nehány lázadó rácz, ki a Bethlen ellen intézett mozgalmaknak részese volt, s kik közül Rhener a tárgyalások alatt is kimutatta ellenséges indulatát, panaszt emelt Khleslnél, hogy a fejdelem a lefoglalt javakat nem adta vissza. A török miatt nem merte azonban a kormány egyenesen megtagadni a részek visszabocsátását, s a biztosok Daróczy és Lassota ki is neveztettek s le is küldettek Erdélybe. A nekik máj. 17-én adott utasítás megszabta a diploma kicserélésnek, a várak resignálásának módozatait, szivükre kötötte, hogy sürgessék a kath. vallásnak azon állapotba helyezését, melyben Báthory Zsigmond idejében volt [1]) — de ezen felül Khlesl azt is meghagyta, hogy az átadást addig halaszszák, mig ki nem puhatolják: van-e valaki fogva, vagy elvesztette-e jószágát azért, mert a császár részére állott, s míg ezekre vonatkozólag a nagyszombati pontoknak nem lesz elég téve.

Bethlen Kolosvárra jun. 20-ára részgyülést hivott össze, hova ő maga már 8 nap előtt megérkezett. Egy csausz is volt ez időben ottan, egyenesen a Bethlen kívánságára, ki meg akarta győzni a portát, hogy ott a várak átadásánál egyéb tárgyalások nem lesznek. Az országgyülés megnyitására kitüzött napon a császári biztosok megérkeztek. [2]) Gondoskodva volt ünnepélyes fogadásukról. Somberig Erdélyi, Kornis elibük mentek, Kolosvár közelében Kamuthy és Kassai a fejedelem nevében üdvözölték őket, s a város alatt ismét egy követséggel találkoztak, melynek élén Bethlen István, a fejedelem testvére állott. Diszőrség is levén kirendelve, a menet meglehetős nagygyá nőtt, mely a fejedelmi kocsiban ülő biztosokat a nekik rendelt szállásig kisérte.

---

tak is egy levele Kassa jun. 10-ről: »minthogy generalis uramnak requisitiojára most ide Kassára jüvén, az hol az erdéli követek jelen lévén . . .« Actor. Thurz. fasc. 57. nro 24.

[1]) L. Törvények és Okiratok XXV.

[2]) Segesvári Bálint 185 l.

De a követeket a fejdelem csak jun. 23-án fogadta első kihallgatáson, mikorra t. i. a szász nemzet ott nem levő pecsétje is megérkezett. Daróczy az üdvözlő szónoklatban kiemelte hogy ők a várak átadása végett küldettek, oly megbizással, hogy átvegyék a fejdelem s a rendek esküjét, megjegyezvén, hogy a várak átadását az amnestia kiadásának kell megelőzni. A fejdelem válaszának fősulya ez utolsó pontra esett; a császári udvarnál, mondá, mielőtt a vádakra ítéletet hoznának, meg szokták azokat vizsgálni. Bámúl, hogy vele szemben nem alkalmazzák ezt, s egy közember rágalmait elhiszik. Csak két fogoly s ezek is a béke megkötése óta elkövetett bűnökért vannak letartóztatva. De ő e részben is fog ő felsége kivánatának engedni.

Most a békeokiratok kicserélésének módozatai kerültek szóba. A fejdelem átvevén a diplomát, keresztyén hitére igérte annak megtartását, s a magáét ő is átadta, a rendekének átadása csak azután következhetvén be, ha a szász nemzet pecsétje megérkezett. A mint ez megtörtént, Daróczy kézbesíté a fejdelemnek Mátyás egy hozzá intézett levelét, melyben a kath. vallás visszahelyezését sürgette. Ez, mondá Bethlen, csak országgyűlésen történhetik meg. A titkos pontokra kerülvén a sor: a követek a fejdelemmel s a főbb rendekkel a külső-terembe mentek, hol a titkos szerződés kicserélése végrehajtatott. A napot víg lakoma zárta be.

Az amnestia-okirat jun. 26-án kiállíttatott.[1]) Ez nap a titkos szerződés ünnepélyes példánya is aláirva a követek által, átadatott Daróczyéknak s a várkapitányok: Rhédey és Gyerőffy letették az esküt. Azután ismét a vallás ügyét hozták szóba — s a fejdelem ismét kijelenté, hogy országgyűlés nélkül abban nem intézkedhetik — de annyit megigért, hogy Töviset visszaadja. S most már Daróczyék átadták az utolsó s a legfontosabb okiratokat is: azt, mely Bethlennek a törököktől elűzetése esetére kárpótlást igért.[2])

S most már csak a várak átadása volt hátra. Bethlen jun. 27-én nejével Fejérvárra utazott, s az általa kinevezett

[1]) Kiadtam a Tört. Tár 1880. évf. 226. l.

[2]) Ez okirat lappang, de valószinűleg a Báthory Zsigmondnak adottal lényegileg megegyezett.

biztosok és kapitányok: Bethlen István huszti, Mikola kővári kapitányok és Pécsy korlátnok 28-án Daróczyékkal elindultak. Négy nap mulva Kővárba érkeztek, melynek átadása minden nehézség nélkül megtörtént.[1]) Husztra jul. 11-én érkeztek. Itt már nem ment oly simán a dolog. Daróczyék időközben hirt hallottak, hogy Olasz még mindig fogva van, s csak miután ez elhivatott, jul. 16-án történt meg az átadás.[2])

A bizottság a nagyszombati alkudozás alatt meghatározott nagy-károlyi pótegyezkedés határidejét aug. 17-re tüzte ki. De az e napról septemberre halasztatott,[3]) azonban, mivelhogy Mátyás biztosai nem jelentek meg, e napról is elmaradt. Úgy látszik, e póttárgyalás halasztása a lippai dologgal állott kapcsolatban. Daczára, hogy Molard a nagyszombati egyezkedés alatt igéretet tett, hogy a várak kérdése a törökökkel kötendő békébe fog igtattatni, semmi megnyugtató sem történt: ellenkezőleg a török fenyegetőleg követelte, a császár pedig tiltotta a kézbeadást. Bethlen mindig sürgette, hogy ez ügyben tegyenek valamit[4]) — s ennek méltányosságát nemcsak a nádor látta be, hanem maga Forgács is, ki a mióta a nagyszombati béke megköttetett, annak megtartását őszintén és igazán óhajtotta s ezért közeledett Bethlenhez.[5]) Hanem a

---

[1]) Daróczy 1615. jul. 2-ről irja Dóczynak: »Ma vettük uram kezünkhez a várat az ő felsége kglmes rendelése szerént, az erdélyiek ítélem holnap után jőnek be.« Actor. Thurz. fasc. 57. nro 28.

[2]) L. Törvények és Okiratok XXIX. De egyes jószágok felett még azután folyt a viszály. V. ö. Bethlen Gábor Politikai Levelei 25. l. A levél, melyet az itt felhozott tárgyban (t. i. Szilágyi János volt kővári kapitány követeléseiről) Lassota irt, ki van adva Történelmi Tár 1880. évf. 180. l. Huszt várának átadási okiratát l. Törvények és Okirat. XXVIII. Pécsy Simon sept. 15-ről irja Tholdalagi portai követnek: »én uram, isten után, elfoglalt határainkat Husztot Kővárral egyetemben, szegény hazámnak nagy sok munkámmal, fáradságommal visszahoztam.« (A gyulafehérvári levéltárban.)

[3]) Pécsy irja sept. 5-ről Fejérvárról: »ő nagysága innét Dévára ment, asszonyunk ő nga három szolgáló leányit akarván megadni, azoknak menyegzőjére. Nekem ismét Károlyban leszen kimenetelem.« A károlyi tervezett értekezletről Bethlen is ir: Tört. Tár 1880. évf. 472. l.

[4]) L. Törvények és Okiratok XXVII.

[5]) Forgács 1615. jul. 18-ról irja Thurzónak: »Istennek hála, most ide csendességben vagyunk, Daróczy uram is kézhez adván oda be

bécsi kormány habozó és határozatlan magatartásából nem tudott kibontakozni s az továbbra is terhes és fenyegető függő kérdésnek maradt.

V.

Mi alatt a nagyszombati béke a viszonyok közt eléggé simán létrejött, s annak pontjai végrehajtattak, mondhatni épen azon napokban, midőn Mátyás biztosai igéretet tettek, hogy Homonnai törekvései zaboláztatni fognak [1]): ugyanezen Homonnai »practicát indított« Bethlen megbuktatására Lengyelországban, hova Mátyás ajánló leveleivel ellátva ment. Törekvéseiről a fejedelemnek már aprilban volt tudomása, s azonnal egy tapintatos levélben felkérte a lengyel királyt és tanácsosait, hogy ha most vagy ezután háborgó emberek a szom-

---

Erdélybe az várakat, immár kifordúlt onnan, gondolom mostan daróczi házánál vagyon; de nem késik soká, ide közinkbe fog jöni. Az igaz dolog, sőt ugyan magok az erdélyiek mondják, hogy az török mostan esmég kivánja tőlük Lippát, Jenőt, de azon vannak, hogy mind adományokkal s mind egyéb törekedésekkel megtartsák magoknak, hogy e miatt az keresztyén országoknak mostani hozzájuk való jó akaratjok annál inkább el ne idegenedjék tőlük. Az bizony dolog, hogy ha az török nagyon rájok erősödik, nem resistalhatnak ellene, mert egyébképen is mostan azok az helyek ugyan puszták, mivel ennekelőtte az mely lövő szerszám benne vala is, kivitték volt belőlő, az benne valók is mostan csak valami hajdukból állanak; ha megtarthatják, hogy olyan szép és nagy darab tartomány az keresztyénségnek, főképen az mi szegény országunknak javára és hasznára ne legyen és igy az erdélyiekkel való végezés nem is lenne káros; ha penig meg nem tarthatjuk, arról sem tehetünk, mivelhogy nem itéli méltónak ő fige, hogy az miatt az két vár miatt az két htlmas császár között való békesség felbomoljon.« Actor. Thurz. fasc. 54. nro 35. Ugyanő aug. 12-ről irja Thurzónak: »az mi annakokáért Lippa, Jenő dolgát illeti, az török most is ugyan continuálja kivánságát, nagy gyülekezeti is vagyon, kezéhez akarván venni, melyet az erdélyi uraim magok sem tagadnak. Az mint kgd Bethlen Gábor leveléből is megérthette, bizony dolog, hogy ha ő fige valami móddal nem praeveniál, az török belé száll, ki minemű kárával legyen hazánknak, kglmed megitélheti.« Ered. Actor Thurz. fasc. 52. nro 34. Országos levéltárban.

[1]) Puncta Accusationis 1615. jun. 28. Törvények és Okiratok XXXV. *b)*

szédokat ellene ingerelni megkisértenék: állják útjokat.[1]) A megnyugtató és kitérő válaszok daczára[2]) Homonnait szivesen látták ottan, s egyik-másik főúr megtett érdekében, mit óvatosság mellett titokban tehetett.

Bethlen jól ismerte a mozgalom horderejét, tudta, hogy bár e törekvés egy magános ember vállalataként szerepel, nem támadhatott az titkos támogatás nélkül: de számolt azzal is, hogy a két oldalról fenyegető vészt csak a porta támogatásával háríthatja el. Jól ismerte az eszközöket, melyekkel a portára hatni lehet s Angyalosy Mihályt fontos leleplezésekkel a portára küldé, hogy állandó követével: Tholdalagi Mihálylyal a veszély elhárításán dolgozzanak.

A leleplezés pedig nem kisebb dolog volt, mint az, hogy a császár a porta ellen egy nagy coalitiót szervez. Ezenkivül megegyezett a lengyel királylyal, hogy Homonnait Erdélybe vigyék: ez 12,000, ő 4,000 harcost ad mellé. E coalitió másik czélja Sorbánt ültetni az oláh vajdai székbe s e czélból Örmény Péter már Moldvába küldetett.[3])

Hogy a két uralkodó coalitiója már e pontig ért volna, arról nincs tudomásunk: de tény, hogy Homonnai a nagyszombati béke megkötése után, valószinűleg kétségbeesve az iránt, hogy a császártól ez idő szerint segélyt nyerhessen, tervén egyet fordított. Bethlen értesülése szerént juniusban Zolkievszky, egy lengyel főúr, Gabrillas Simon vajda és Homonnai, mindenik száz-százezer forintot tett le, hogy ezen ez utóbbi hadat fogadjon, beüssön Moldvába, Erdélybe s e két országot a lengyel korona alá kötelezze.[4])

S mi alatt ő az előkészületeket tette, váratlanúl másfelől is nyert támaszt. Ali, a budai pasa megneheztelt Bethlenre, hogy Lippát nem vehette kézhez — s Homonnai ez idegenségből akart hasznot húzni. Összeköttetésbe lépett Ali pasával, s fényes igéretekkel megnyerte. Nemcsak Lippát és Jenőt,

[1]) Bethlen apr. 16-iki levelei Történelmi Tár 1880. 472 s köv. ll.

[2]) Novodvorszky Bertalantól, Danilovicz Miklóstól (máj. 31.) s magától Bobolia Andrástól (jun. 2.). U. o. 476 s köv. ll.

[3]) L. Törvények és Okiratok XXVI. Az Angyalosinak adott utasitás közölve a Török-magyarkori Okmánytár I. 131 l.

[4]) Bethlen 1616. jun. 28-iki levele.

hanem a Vaskapuig eső részeket s Váradot is és az adónak százezer aranyra emelését megigérte. [1]) De Szkender a múlt év szerdár is neheztelt Bethlenre ez ügyben tanusított magatartásáért, nem tudta megbocsátni, hogy hadai már benn voltak az alsó városban, s onnan a nagyvezér parancsára ki kellett mint ő hitte, szégyenre vonulniok, és a divánülő vezérek közül azokkal, kik a nagyvezérnek ellenségei voltak, összeköttetésbe léptek. Kimutatták, mily nagy kárt tett a császárnak a vár visszabocsátásával a nagyvezér s Bethlen ellenében felmutatták Homonnai fényes igéreteit. A nagyvezér, hogy a nagyobb veszélyt elkerülje, maga kezdé sürgetni Lippa visszabocsátását. [2]) Parancsot eszközölt ki a szultánnál Ali basára, hogy többé szóval se kérjék Bethlentől a várakat, hanem vegyék el erővel: nem engedi többé, hogy vele paczkázzanak.

Bethlen jól tudta, hogy a porta az ehez hasonló rendszabályokat nem mindig azért hozza, hogy azok azonnal végrehajtassanak, hanem igen sokszor azért, hogy bizonyos irányban pressiót gyakoroljon. S nem is tartá lehetetlennek, hogy vesztegetéssel, diplomacziai fogásokkal sikerülni fog az átadás elhalasztását keresztül vinni. Épen azért aug. 16-án Fehérvártt részgyűlést tartott, melynek főtárgya ez a kérdés volt. [3]) Mint rendesen az ily alkalmi tanácskozásokon, e gyűlésen sem alkottak törvényeket s a gyűlés végzései sem maradtak fenn de hogy mi történt ottan, az azután történtekből tudjuk határozatba ment, hogy a fejdelem Lippa megtartása érdekében Prágában, Stambulban tegye meg a szükséges lépéseket.

Bethlen a császárhoz sept. 9-én tett felterjesztést. A nagyszombati egyezkedés alkalmával határozott igéretet nyert hogy Mátyás a kérdéses várak ügyét magára veszi, megteszi a szükséges lépéseket konstantinápolyi követe által, hogy azok Erdélynél maradjanak, s ezt a békepontok közé is be fogja

---

[1]) A puncta Accusationis jun. 28-ról. Törvények és Okiratok XXXV. *b)*

[2]) Tholdalagi naplója Tört. Tár 1881. évf. 9. l.

[3]) Dóczy szathmári kapitány aug. 15-iki levelében irja a nádornak: »ezten másnap (aug. 15.) lesz vala még gyűlés Fejérvártt, minthogy a török most kivánja Lippát és Jenőt, arról is akarnak végezni.« Ered. az orsz. ltrban. Actor. Thurz. fasc. 61. nro 28.

igtattatni. Ez igéretre hivatkozva, kéri a császárt, hogy tegyen ez ügyben valamit, s ha ezt nem tudná kivinni, hatalmazza fel őt, hogy e különben is elpusztult helyeket bocsáthassa török kézbe — hisz, mondá, ő felsége is több mint hatvan falut adott át a hódoltsághoz. [1])

Ugyan akkor irt portai állandó követének, Tholdalaginak: Lippa ügyében az őszi gyülésről főkövetséget fog a portára küldeni, s ő a dolog eldőlését, még ha életével kellene is megfizetni, — húzza-halaszsza addig, mig a főkövetség be fog érkezni. [2])

VI.

Az őszi országgyülés idejét Bethlen Kolosvárra, szept. 27-ére tűzte ki, hova a kellő időben maga is megjelent.

Nagy fontosságú eredményekről számolt előterjesztése a rendekhez, s épen oly jelentékeny reformokat hozhatott szóba. Az elsőre nézve az ország integritásának helyreállítása egyedül békés eszközökkel s a végvárak jókarba helyezése minden adófelemelés nélkül nagy megelégedéssel töltötte el a rendeket, s az utóbbit illetőleg a fiscalis javak körül elharapódzott visszaélések megszüntetésére czélzó javaslata megmutatta az útat, hogyan lehet az ország pénzügyeit nagy áldozatok nélkül s a méltányosság határai közt rendezni. Ujításai és szervezései lánczolatában ez volt az első lépés Erdély régi hatalmának visszaállítására. A személye és országa ellen szőtt cselszövényekről is megemlékezett, felhiva a rendeket, hogy az ennek elnyomására szükséges eszközöket szavazzák meg.

Törekvései a gyülés méltánylatával találkoztak: szívesen nyujtottak a rendek segédkezet rendezett állapotok helyreállítására. Az adót megszavazták kapuszám szerint 8 frtban, s a városokra egy összegben. A Fejérvár építésére szükséges erőt 3 hét tartamára, Huszt jókarba helyezésére 2 hétre kirendelték. S a hadfelkeléshez megkivántató mustrát is megszavazák.

Intézkedtek, hogy a béke helyreállításával a törvényke-

---

[1]) Történelmi Tár 1880. évf. 480. l.

[2]) Pécsy Simon levelè Tholdalagihoz 1615. szept. 5-ről, a gyulafehérvári káptalani ltárban, a rendezés alatti akták közt.

zés is háborítatlan folyamot vegyen; azok, kik az itéletek végrehajtásának útjában állanak, vagy csak fenyegetőznek is, hűtlenségi perbe vonassanak s marasztaltassanak el.

Báthory Zsigmond és Báthory Gábor a fiscus uradalmait úgy eltékozolták, hogy a váraknak alig maradt jószága s a jövedelmekből (harminczadok, sóaknák, bányák, vashámorok) majd mi sem maradt meg. De a több, mint évtizedes birtoklás oly viszonyokat teremtett, melyeket nem lehetett figyelmen kivül hagyni. Az igazság és méltányosság kiegyeztetése volt tehát e gyűlés feladata. A visszaszerzés elvét már a korábbi gyűlés kimondá, most a módozatokat állapíták meg. Visszafoglalási határév 1598. midőn Giczy János a kormányzóságról lemondott. Kik a hazának tett szolgálatért kaptak fiscalitást, azoknak inscribálja a fejedelem azt, de bizonyos sommában. Ha érdemért adott fiscalitás már elébb visszafoglaltatott, azt kárpótolja a fejedelem. De a nem érdemes szolgálatért adott jószág foglaltassék vissza. Ellenben az érdemért vagy az ország szükségére adott pénzért elzálogosított fiscalis birtok vagy jövedelem a derék summa letétele mellett legyen kiváltható. Inscriptio csak a tanács megegyezésével tehető; visszafoglalt jószág másra nem ruházható; ha már másnak adatott volna az ilyen, magános ember által rövid útú perfolyammal kereshető. Jószágadományozás csak érdemes emberek részére eszközölhető — de a fejedelem és utódjai tartózkodjanak a tékozlástól. Azoktól, kik Mihály vajda kiverése alkalmával nyertek jószágot, azt nem lehet visszavenni.

Az elpusztúlt s újon betelepített faluk adóval ne rovattassanak meg.

A ki nemes ember gyilkosát fogadja be és szökteti el, bűntessék meg, s az ilyen kegyelmet ne nyerhessen. A szökött szolgák üldöztessenek. Az ispánok a circálást tartoznak megengedni. A latrok és gonosztevők kergettessenek.

Az országgyűlésekről, mielőtt azok be nem záratnak, nem szabad eltávozni.

A beszterczei biró s széleken levő kapitányok őrködjenek, hogy Erdélyből az oláh jobbágyok ne szökhessenek Moldvába.

A fejedelmi posták ne kényszerithessék az embereket ingyen gazdálkodásra.

Az érvényben levő árszabályok tartassanak meg 200 frt büntetés terhe alatt.

A só a nemeseknek a fennálló törvények értelmében adassék meg.

Mármarosban számlálják össze a portákat, de a többi vármegyék attól menten maradjanak.

Intézkedtek az egyes nemzetek által beadott sérelmi pontokban is.

Bethlen, mint Daróczyéknak megigérte, e gyűlésen a catholica vallás ügyét is szóba hozatta. Visszaadták a catholicusoknak a tövisi és kolosmonostori templomokat — de úgy, hogy a más hiten lévőket a földesurak ne kényszeríthessék cath. templomba menni. Továbbá a cath. rendek kérésére a Somlyón és Udvarhelytt levő templomokat is visszaadták, úgy azonban, hogy elébb a más felekezetűek építsenek magoknak imaházat. Azok, kik utközben predikátort vagy iskolamestert vernek meg, 200 frt büntetésen marasztaltassanak.

A fejedelem a törvényeket okt. 3-án erősítette meg, s azzal a gyűlés eloszlott. [1])

Lippa ügyében a főkövetséget még jóval a gyűlés eloszlása előtt, okt. első napjaiban útnak indítá. Eleinte Pécsy Simont akarta küldeni: de minthogy ez a nagy-károlyi értekezletre volt kijelölve, s az még nem tartatott meg, [2]) az öreg Balassi Ferenczet, a nagy-szombati titkos pontok egyik aláiróját, nevezte ki a követség fejévé. A terhes szekerek az ajándékokkal s azok közt a Kolosvártt csinált két nagy gyertyatartóval [3]) előre elindultak s a mint a gyűlés összeült és szervezkedett, a főkövetség elindúlt.

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok XXX.

[2]) Legalább sehol semmi nyoma. Pécsy szept. 5-ről irja: »nekem ismét Károlyban leszen kimenetelem« s alább »Balassi uram nem volt ..... másodszor Károlyban.« Hogy Pécsy még Daróczyékkal kiment az aug. 17-ki terminusra — e szavak arra mutatnak.

[3]) V. ö. Dóczy febr. 1-ei levele 5-ik pontjával (Törv. és Okiratok XVIII.). Említi Szkendernek okt. 13-án irt levelében »az ajándékok ő hatalmasságának az két nagy gyertyatartók lesznek.« Török-magyarkori Államokmánytár I. 135. l.

Gyűlés végeztével Bethlen a helyzetet őszintén, leplezetlenül feltárta egy Daróczynak irt levelében: Lippa még kezén van, de csak a véletlen tartá meg. Egy Budán kitört lázadás miatt Alinak oda kellett mennie — s ez az oka, hogy nem vette el Lippát, melyet ő magában haddal megtartani nem is volna képes. [1])

VII.

Ali basa minden követ megmozdított, hogy Bethlent megbuktathassa; Homonnain kivűl még két trónkövetelőt biztatott. Báthory Andrást, a Gábor testvérét, kinek felajánlá atyafiságát, azon igérettel, hogy testvére gyilkosain boszút fog állani [2]) s Balassa Zsigmondot, ki kötelezte magát, hogy ha a fejedelemséget neki megszerzi, ő a Bethlen által igért várakat kézhez adja s az adót megkétszerezi. [3]) De az első nem volt rábirható, hogy sorompóba lépjen — annál nagyobb hévvel karolta fel az utóbbi az ügyet s költött el egy csomó pénzt és követett el mindent, hogy nagyravágyó terveit megvalósíthassa. Ügyét a portán Szkender karolta fel, csakugy, mint a Homonnaiét [4]) — a személy neki és Alinak mindegy lett volna: ők csak Bethlent akarták megbuktatni. Már ingadoztak a Bethlen barátai, s ennek ügye határozottan rosz fordulatot vett, [5]) midőn tudósítás érkezett tőle, hogy főkövetei útban vannak. Az állandó követ most nyomatékkal lépett fel: fejét kötötte le, hogy a főkövet jön, várjanak hát addig. S csakugyan az ügy eldöntése (t. i. Bethlen letételének kimondása) addig elhalasztatott. [6]) Ezzel sok volt nyerve, de nem minden; mert ellenségei minden irányban lázas tevékenységet fejtettek ki, s arra törekedtek, hogy az új állandó követ ne fogadtassék

---

[1]) Bethlen Politikai Levelei 27 s köv. ll.

[2]) Sövényfalvi levele Konstantinápoly, november 22-ről a fehérvári ltárban.

[3]) Térítvénye okt. 24-ről, közölve a Történelmi Tár 1879. évf. 229-ik l.

[4]) Az e tárgyban kelt vallomások az orsz. ltárban. Act. Thurzó, Fasc. 75, nro 23.

[5]) Tholdalagi Naplója. Tört. Tár. 1881. 9. l.

[6]) Bethlen Politikai Levelei 32. l.

el, s a fökövettel együtt fogva Budára Ali basához küldessék.[1]) Céljukra dolgozott egy Moldvában kiütött mozgalom is, hol a vajdát saját alattvalói lengyel segélylyel megtámadták. A mint a portán erről értesültek, azonnal fermant küldöttek Bethlennek, hogy a szorongatottnak segélyt adjon, arra számítva, hogy távollétében megbuktatását könnyebb lesz keresztül vinni — de a csausz késöre hozta meg a levelet s ez alkalmas ürügyet szolgáltatott a parancs nem teljesítésére.[2])

Épen ebben az időben részgyülés s azzal kapcsolatban octavalis terminus volt Erdélyben. A nagy-szombati kiegyezés szerint itt kellett törvényesen elintézni Homonnainak Huszt várához formált s Báthory Gábor özvegyének követeléseit. Mátyás kinevezé biztosait, Daróczyt, Pethő Istvánt és Melith Videt s egy itélőmestert.[3]) Megjelentek-e a biztosok Erdélyben? s eldöntetett-e a Homonnai követelési ügye, nem tudjuk; de úgy látszik: a tárgyalás elmaradt. Már az idő is igen rövid volt a megjelenésre.

Bethlenhez decz. 3-án új csausz érkezett a portáról, kinek a fejedelem a részgyülés válaszát decz. 7-én kézbesité.[4]) István már akkor csatát vesztett a lengyel-oláh had ellen, menekült, s ez elegendő mentség volt Bethlennek, hogy ezután se avatkozzék be. Különben is irá: »a kész akarattal« ajánlott segélyt visszautasitá, talám azért, hogy országa ne romoljon, s azonkivül pedig ő ez egész idő alatt mindig a hatalmas császár szolgálatában forgolódott. Érté azt a munkát, melylyel a rá mért csapásokat felfogta.[5])

---

[1]) Bethlen Politikai Lev. 38. l.

[2]) Török-Magyarkori államokmánytár I. 137. V. ö. Pécsy Simon 1615. decz. 30-iki levelével, Tört. Tár 1880. évf. 708. l. E moldvai mozgalomról, István vajda elüzetéséről és Sándor diadaláról érdekes tudósításokat kapott Bethlen. Tört. Tár 1880. évf. 485. s köv. l.

[3]) Lásd Törv. és Okiratok XXXIII.

[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 139. l.

[5]) Dóczy András irja Forgácsnak, Szathmár, nov. 29. »Erdélyben most lesz 1-a Decembris octava és gyülés is. Az vajdára az nagy törvénytelenség miatt minden ember panaszolkodik; lesz oda be emberem vigyázásnak okáért, ha mi occurrál irásra méltó, Ngodnak értésére adom.« Act. Thurz. Fasc. 57. nro 26. Orsz. ltár. Nem találtam nyomát, hogy többet irt volna e gyülésről.

Mert épen abban az időben, midőn Bethlennek a beavatkozást megrendelék, [1]) Balassa és Homonnai készületeket tettek megtámadására. Amaz idősb fiát s egy megbizott emberét: Fáncsy Ferenczet járatta Alihoz, küldött neki ajándékokat s toborzást kezdett a hajdúk közt. [2]) Ez utóbbi Lengyelországgal tartá fenn az összeköttetést ott és a hajduk közt is toborzott, [3]) hogy alkalmas perczben Erdélyre üssön. Bethlen ellenségei a portán arra számítottak, hogy akármelyiknek sikerüljön ezt országából kiüzni, a diván a bevégzett ténynyel szemben letételét illetőleg nem fog nehézségeket támasztani.

A huzás és halasztás, melylyel Balassy Ferencz beérkezése után is késtek a végső elhatározással, kedvezett e tervnek. A főkövetség már okt. derekán megjött. Egész novemberben folyt az alkudozás. Balassi határozott igéretet adott, hogy a mint ő hazaérkezik, Lippát megadja a fejedelem s Gürcsi Mehemed, a kajmakam kivitte, hogy ez értelemben ki fog a végválasz a követségnek adatni. A kihallgatás és a fermán átadása napjául deczember 13-ika volt kitűzve. Ezen napra a követség megjelent a divánban, már meg is kaftányozták őket — de hosszas várakozás után tudtúl adatott, hogy nem fogadtatnak, s ezuttal tegyék le a kaftányokat. »Nem mi, — felelé Balassi, ha csak le nem veszik rólunk«, s csakugyan megkaftányozva távoztak.

Le voltak verve, mert érezték, hogy valami nagy dolognak kellett történni. [4]) Tholdalagi elment az öreg Gürcsihez, ki bizalmasan megmondá neki, hogy Alitól tudósítás érkezett, mely Bethlent németességgel vádolja, nem is akarja megadni a

---

[1]) Tatár beütéstől is tartott, s ez ellen is tett intézkedéseket. Bethlen okt. 11-ki levele Forgácsnak. Fasc. 55. nro 36.

[2]) Tört. Tár 1879. évf. 230—31. ll. Thurzó decz. 12-ki s Balassa decz. 26-ki levele.

[3]) Puncta Accusationis. Törv. és Okiratok XXXV. *b)*

[4]) Hogy minő mesés hirekkel ingerelték a kedélyeket, mutatja Pernyeszy Gábor ecsedi kapitánynak febr. 6-án Forgácshoz intézett levele, mely e portai ügyet igy adja elő: »Lippának megadását számtalan sokszor solicitálván török császár, küldte volt be Bethlen ama vén ravasz Balassi Ferenczet, ki által nagy örömmel adta értésére császárnak Husztnak, Kővárnak occupálását. Balassyt megfogták a portán és erős fogságban tartatik. Nem tudván ezt mire vélni Bethlen, Belényesy

várakat, a követ csak szép szín alatt azt akarja kieszközölni, hogy ő hazamehessen, s hogy Gürcsi Mehemed pénzzel meg volna vesztegetve, és ezért fogja pártját. Hosszas tanakodás után a megmaradásnak egyetlen eszközét találták fel: nyilatkoztassa ki Balassi, hogy ő jót áll szaváért, s ennek bizonyságául, addig, mig Lippa át nem adatik, kezesül a portán fog maradni. [1])

Bethlen eddigelé csak saját emberei által volt az ellene intézett törekvésekről értesítve, de kézzel fogható bizonyítványokkal nem bírt; nagy szerencse volt rá nézve, hogy a véletlen azokat is kezébe juttatta. Homonnainak egy lengyelországi ügynöke, Domaraczky Szaniszló ez év őszén megbetegedett s Kendynek és az ügynöknek levelei Bethlen kezébe kerültek, melyek Homonnai terveiről s Kendy árulásáról lerántak a leplet. [2])

A másik, Balassa-féle törekvésekről épen olyan véletlen folytán a nádor nyert értesítést. Fáncsy, a Balassa szolgája s közbenjárója Alinál részeg fővel Bori István előtt elárulta a titkot, s ez azonnal értesíté a nádort. [3]) Nem sokára ujabb bizonyítványokat kapott a nádor. Balassa egy lovászmesterét, ki Alinál

---

nevű szolgáját küldte utánna az postán az portára, azt is megfogták, és ha Lippa meg nem adatik, egyik követet sem bocsátják el. Török császár követsége ez egyik Bethlenhez; másik, hogy Tomsa vajdát megsegélje s az moldvai vajdaságra bevigyék az havaseli vajdával együtt, kire nézve most ő maga Fogarasban vagyon és az ország népét oda gyűjti, hogy az kit beküldhetne benne. Bethlen Farkas, kit szegény idvözült uramatyám Grodnán szerzett vala ngodnak, udvari kapitánya levén, immár elbucsuzott, kin Bethlen Gábor igen megharagutt, vacsorán jól tartván, másnap Bethlen is haza indulván, bucsús levén fejedelmétűl, az úton szörnyű halált holt, olyat adtak megenni vagy megínnya.« (Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. nro 32.).

[1]) Tholdalagi Naplója. Tört. Tár 1881. évf. 10—11. ll. Bethlen 1616. febr. 4-iki levele Mátyáshoz, Törv. és Okirat. XXXVI. s egy keletnélküli levele a szultánhoz. Török-Magyarkori Államokmánytár I. 141. l. s Bethlen G. Politikai Lev. 38. l.

[2]) L. Törv. és Okiratok XXXI. *a*), *b*). Később egy még kézzelfoghatóbb bizonyítvány is esett Bethlen kezébe, amaz utasítás, melyet a makoviczai herczeghez küldött Vallon Péternek adott. L. Törv. és Okir. XXXI. *c*).

[3]) Tört. Tár 1879. évf. 230. l.

járt, elfogták s Ujvárba vitték, honnan Teuffenbach Rudolf és Koháry Péter odavaló kapitányok azonnal értesíték a nádort.[1]) Árulása világos lévén, a császár megidéztette s elfogatta — ezzel ő megszünt ártalmassá lehetni.[2])

VIII.

Lippa átadása olyan kényszerűség volt, melylyel Bethlennek számolnia kellett, s a mióta ezzel tisztában volt, legfőbb igyekezetét arra fordította, hogy arról a császárt is meggyőzze. De az nem volt könnyű dolog. Mátyás abban bizott, hogy diplomácziájának sikerűlni fog rábirni a törököt, hogy hagyja e véghelyet a keresztyénség birtokában s szigorúan utasítá Bethlent, hogy óvakodjék a fennálló helyzeten változtatni.[3])

Hanem Bethlenre nézve éppen ebben állott a veszély. Mikor két versenytársa messze túlliczitálta őt a portán, nem lehetett tovább halasztania annak kiadását, mit előtte már öt fejedelem megigért. S mikor az egyik e versenytársak közűl már toborzá is a hadakat az ő megtámadására, nem tehette, hogy a portán lévő ellenségeinek kezébe fegyvert szolgáltasson. Azt kelle megértetnie a nádorral, a császárral, hogy Lippa elveszésére legbiztosabb mód versenytársának pártfogása.

---

[1]) Teuffenbach 1616. jan. 4., jan. 10-ki, Kohárynak jan. 11-ki levele, Kovács Demeternek ehhez mellékelt vallomásai, egy kelet nélküli relatio, az orsz. ltban a Thurzó-féle acták közt.

[2]) A nádornak Dóczyhoz irott levele 1616. jan. 17. U. o. a Thurzó-féle akták közt, s u. o. nejének Sborozki Erzsébetnek folyamodása kiszabadítása iránt. Fasc. 5, nro 23. A nádor előterjesztése Kleslhez Balassa megfékezése ügyében u. o. fasc. 2, nro 27. Érdekes, a mit Kassáról Forgács Zs. jan. 23. Thurzónak ir: »Csodálkozom a Balassi Zs. dolgán, hogy mind értékkel, okossággal és mind szép gyerekivel az úristen megáldotta, mégis olyan dologba ártotta és avatta magát és törökkel akart practikát indétani, melynek bizony nem kellett volna lenni; de mikor az okos ember megbotlik, nagyot botlik. Az mint értem penig az szolgáiban is fogtanak el, az kiknél valami leveleket tanáltanak, mely dolgok, ha ugy lesznek, az mint én értettem, inkább hiszem, hogy nehezen lesz dolga. Én bizony nem örömest hallottam ezeket felőle, mert a nálkül is a szegény magyar nemzetre elég szó vagyon, annival inkább penig nagyobb gyalázat következik nemzetünkre « Act. Thurz. Fasc. 53, nro 31.

[3]) L. Törv. és Irom. XXXII. és XXXIV.

Mert tény volt, hogy két hajdukapitány, Tarjáni Demeter és Fekete Péter zászlóval jártak szerte a falukon, mutogatták a császár felhatalmazását s toborzottak a Homonnai számára.[1]) Legelébb is a véletlen támadás ellen akarta biztositni magát; intézkedett, hogy Várad haddal, eleséggel, borral szereltessék fel, meghagyta az ottani kapitánynak, Rhédeinek, hogy tartson mustrát s megbizta, hogy Fekete Pétert pénzzel, jószágigéréssel vonja el Homonnaitól.[2]) Még nem tudta megmérni a veszély nagyságát; nem, ha van-e benne része a császárnak: de el volt határozva szembeszállani vele. Kolosvárra akarta gyűjteni hadait s ha ez nem volna eleinte elég erős megütközni Homonnaival, Váradba zárkózni.[3]) »Ez az ember — irá Pécsy[4]) — nem szédeleg úgy az hadakozással, mint Báthory Gábor, nem is várja, meg se gondolja kegyelmed, ide hé maga birodalmára ellenségét, azt tartja, hogy melior miles in solo alieno, eleibe ballag: higyje kegyelmed, az Tisza két partján fordúl meg az hadakozás súlya.«

S ez intézkedésekkel egy időben, jan. 22-én Kovasóczy Istvánt Prágába a császárhoz, és jan. 27-én Csehy Andrást a nádorhoz küldé. Most irott bizonyitékok voltak kezei közt: Kendy levelei, Domaraczky jelentése, melyek ez ember megbetegedése folytán jutottak kezéhez. Aztán ott volt Tarjáni és Fekete toborzása a császár nevében és levelével, melyek már

[1]) Forgács irja, Kassa, jan. 17-én a nádornak: »egynehány felől bizonyosan adták értésemre, hogy Tarjáni Demeter hadat gyűjtött volna, és zászlóval járna széjjel a falukon, naponkint többet is akar mind lovast gyalogot gyűjteni Homonnai számára és hogy Zemlényben zászlókat osztottak volna több hadnagyoknak, mely dolgot én honnan és ki akaratjából cselekedjék, meg nem tudom gondolni.« Félti a békét s kéri, hogy akadályozza meg a toborzást. O. lt. Act. Th. F. 55, nro 37. Ugyan ő jan. 23-ról: »az mi az Tarjáni Demeter dolgát illeti, az igen nilván való és bizonyos dolog, hogy hadat fogadott és mind lovas gyalog vagyon vele Azt mondják az falukon és egyébütt is mindenütt széjjel az ő felsége levelét mutogatja, kit én nem láttam s nem is tudom, de az paraszt szegény embereket és azféle csavargó uratlan embereket könnyű elhitetni, kik az háboruságot alig várják.« Act. Thurz. Fasc. 53, nro 31.

[2]) 1616. jan. 19-iki levele. Bethlen G. Politikai Lev. 34. l. s jan. 22-iki levele 35. l.

[3]) Bethlen Polit. Lev. (jan. 26-ról) 36. l.

[4]) Daróczynak jan. 20-ról. Tört. Tár 1879. évf. 234. l.

mind világosságra jöttek. Összeállítá a vádpontokat s kijelenté, hogy az ellenséget nem fogja bevárni.[1]) És épen e napokban küldé meg hozzá Daróczy a császár jan. 5-iki levelét[2]) s egy ugyanazon nap felelt a császárnak és Daróczynak.[3]) S jól tudván, hogy az udvarnál sokat adnak a szászok magatartására, minthogy Homonnai azzal is toborzott, hogy ezektől titkos meghivása van a fejedelemségre, felhivta őket, hogy Szebenben nemzeti gyűlésben jelentsék ki, hogy nekik Homonnaival semmi közük, mindössze is nehány elbujdosott tart vele. Ugy történt. Az universitas nyilatkozott, elhatározván, hogy tiltakozásukat külön követséggel küldik meg a nádorhoz, Forgácshoz s egyszersmind felszólítá Homonnait is: mondja meg, kitől van biztatása? E követség febr. elején elindúlt, s hogy biztosabban rendeltetése helyére jusson, Bethlen is egy megbizott emberét velök küldé.

Valóban a dolog sokkal világosabb volt s a nagy-szombati békével szemben az árulás sokkal tisztábban állt, hogysem azt hallgatással lehetett volna mellőzni. A nádor becsületes, őszinte előéletéhez híven azonnal megtette a szükséges intézkedéseket fel és lefelé. Homonnait tette következményeire figyelmeztette, írt a megyéknek s eltiltá a hadfogadásokat.[4]) De komoly kérelmeket küldött a császárnak, s figyelmeztetéseket Khleslnek: Homonnai a császár nevében toborz a hajduk közt s már Radul is nála van.[5]) Azt tanácslá, hogy e sértő

---

[1]) Lásd Törv. és Okirat. XXXV.

[2]) U. o. XXXIV.

[3]) U. o. XXXVI. A Daróczynak irt válasz ugyancsak febr. 4-ről Bethlen Polit. Lev. 40 s köv. ll.

[4]) Lásd Törv. és Okir. XXXV. *a*) jegyz.

[5]) A nádornak Bittse, febr. 22. irt levele a császárhoz: »Homonnai — irá — hadakat gyűjt s az, hogy ő ezért kérdőre vonta, mily zokon esett neki, hozzá irott levele mutatja. Épen ez napon kérdezte ki Tarján Demetert (quem dnus Homonnay conduxisse dicebatur) s ő tőle hallotta, hogy két nemes: Vértessy Mihály s Putnoki, Homonnai szolgái urok nevében lovasokat, gyalogokat fogadnak, »praesertim cum Mattis Vrae Sacr. superinde etiam clementissima accesserit voluntas. Sed neque literas conductionales, neque credentionales mihi exhibuerit, quomodo illi fides adhiberi possit Mtas Vra benignissime judicare poterit.« Orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.

hiresztelésekkel szemben lépjenek fel komolyan: idézzék meg Homonnait Prágába a császár színe elé.[1]) S szemben vele a császár, valójában Khlesl úgy mutatta, mintha ez egész mozgalom ellenére volna és kiadta a kivánt rendeletet, melylyel Homonnait színe elé idézi.[2])

Mindamellett azt, hogy Homonnai mozgalmaiban, főként a hadfogadásban szünet állott be, nem e megidézésnek, hanem a nádor erélyes intézkedéseinek s Forgács buzgalmának, melylyel azokat végrehajtá, lehete leginkább köszönni.[3]) Ő attól fogva, hogy a béke megköttetett, komolyan vette azt, s őrködött annak megtartása felett. Dóczyt, a szathmári kapitányt, ki talán egyedül volt a főbb tisztviselők közül az udvar valódi czélzataiba beavatva, s épen ezért a vett intézkedések daczára

[1]) Thurzó nádor Bittse, 1616. febr. 28. Khleslnek a Homonnay-féle mozgalmakról ír, melyek nemcsak Magyarország, hanem a szomszédos keresztyén országok nyugalmát is fenyegetik, melyek ha nem fojtatnak el, erőre kapnak. »Omnium autem maxime necessarium esse videtur, ut S. M. S. meo tamen absque praescripto pro clementi sua voluntate sine mora peculiarem et proprium suum ad supradictum d. Homonnay emittat cursorem, per quem eundem ad reddendam hujus sui moliminis rationem Pragam ad se benigne pariter ac strenue citare dignetur.« Sajnos volna, hogy a Balassa-féle mozgalom lecsendesedése után új támadjon. Minuta orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.

[2]) L. Törvények és Okir. XXXVIII.

[3]) 1616. mart. 11. Forgács Zsigmond Kassáról ezeket írja a nádornak: »Ezelőtt is megirtam volt Kgdnek, hogy sok munkám, irásom és fenyegetésem által azokat az hajduhadnagyokat, az kik csaknem valami nagy motust inditának az ő egyben való gyülekezetekkel, immár eloszlattam és széljel ki imide, amoda leszállottanak. Igen jól is esék penig az dolog, hogy érkezvén az Kgd irása és parancsolatja is; annak fölöttö az is igen jó volt, hogy az ő fölsége Kgdnek küldött resolutióját ide küldötte volt Kgd, mert én mind az ő fölsége levelének az mását leiratván, mind az vármegyéknek s mind az végbelieknek s mind az hajduknak elküldöttem levelemben, melyet hogy megértvén mindenek, nem lenni afféle hadgyüjtésben ő felségének akaratját, azontúl más gondolat ütközött fejekben, és az mint az Lónyay uram levelébül is megérti Kgd, mostan immár azok az hadak és hadgyüjtő hajduk leszállottanak és széljel eloszlottanak, és ha ugyan valóba hozzá nem fogunk vala, bizony semmi nékül el nem múlik vala, hanem valami elékerekedik vala belölö. Mostan immár istennek kegyelmességébül békességben és csendességben vagyon ez ország, ha esmég valaki nem találtatnék, az ki efféle dologra nekibiztatná öket«. Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 50. Nro 41.

is a mozgalom szitásán munkált — utasítá, hogy ne törődjék Bethlen hadfogadásaival, hanem hajtsa a parancsokat végre;[1]) s utasítá a vármegyéket, hogy Homonnai ellen kezdjék meg az inquisitiót.[2]) Intézkedéseinek azonban csak pillanatnyi sikere lett; Homonnai folytatta az előkészületeket. Kozák hadakat szállított a Beszkéd alá, melyek várták parancsát a beütésre, s ő valószinűleg a felkelés módozatai felett titkos értekezletet tartott Dóczyval, Eszterházyval. E válságos perczben kapta Forgács a parancsot, hogy történjék bármi, ő felsége parancsa nélkül hadfölkelést ne hirdessen.[3]) Ez már világossá tette mit elébb is gyanított: hogy az udvar nem idegen a mozgalomtól.[4])

Homonnai sükere pedig valójában nem attól függött, pártolja-e őt Mátyás, ki versenytársát, Balassa Zsigmondot elzáratván, helyzetét mondhatni könnyebbé tette, hanem attól, ha kedvezőleg alakúlnak-e rá nézve a portai viszonyok? Az öreg Balassi Ferencz, a fökövet egy »régi látott, hallott okos vén ember« új s Bethlennek kedvező fordulatot idézett elő. Az első kihallgatáson, 1615. decz. 21., szörnyű szemrehányásokkal illette Memhet a nagyvezér. Németességgel vádolta, s a várakat

[1]) Lásd Törv. és Okir. XXXVIII.

[2]) Thurzónak 1616. április 16-ról irja: »kivántatnék, hogy az inquisitio felküldését maturálnák a vármegyék; én eleget izentem nekik, hogy ne késlekedjék.« Homonnai, ennek folytán requisitoriát tétetett, minthogy ő nem valami »proscriptus ember.«

[3]) L. Törv. és Okirat. XLI.

[4]) Igen nevezetes, mit Forgács Kassa, márcz. 12-ről ir a nádornak: »Immár az másik levelemet megpecsétlettem vala, hogy érkezék az Kgd levele az vármegyékre szóló levelekkel egyetembe, kiből megértettem, mit irjon Kgdnek Glesel uram, és ahhoz képest mit irjon Kgd az vármegyéknék is. De én az ő fölsége parancsolatját, kiről Glesel uram emlékezik, nem láttam, és félek rajta, hogy data opera nem küldték meg nekem az parancsolatot, holott látom, hogy Homonnay ilyen nagy dolgokat mert megindítani, mintha lehetetlennek látszanék, hogy udvarnál is nem értenék ez motust, hogy directe semmit ide nekünk nem parancsolnak arról, és talám megbántódik ő fölsége vele, ha igy nem engedjük ez motust elémenni, ki hazánk romlására tendál. De minthogy Kgdnek resolutiója jött, Kgd securiusb procedálhat minden dologba. Mindazonáltal mi az hajduságot, kik fellázadtak volt, leszállitottuk, az mint Kgdnek azelőtt való levelembe megirtam.« Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. nro 33.

követelte.[1]) De a tény, hogy ő kezességet vállalt Lippa kézhez adásáért s annak megtörténtéig a portán maradni kötelezte magát, már megnyugtatá a haragvó kedélyeket, s a mi még hátra volt, sikerült ügyességének: meggyőzni a portát, hogy az Erdélyben népszerűtlen s Mátyással és Radullal szövetkező Homonnainak pártfogása nem áll érdekében.[2]) A diván az erdélyi ügygyel kapcsolatba hozta a moldvait is. Az elüzött István vajdának visszahelyhezése már rég el volt határozva s a segélyadás Bethlennek el is volt rendelve. Bethlen minden igyekezete, a követek minden előterjesztése eredménytelen maradt: az egyszer hozott határozat megváltoztatásáról hallani sem akartak.[3]) Ellenkezőleg, Szkender basát kinevezték szerdárrá, százezer embernyi hadat rendeltek alá, melynek szükség esetére még Lippa bevétele is feladatához tartozott volna, s Bethlennek megparancsolták a csatlakozást.[4])

Tholdalagi Mihály, az ez előtti állandó követ, febr. végén hazaérkezett a portáról:[5]) de magával hozta a bizonyosságot, hogy Bethlen megmaradásának egyetlen eszköze van: Lippa

---

[1]) Bethlen Polit. Lev. 38. l.

[2]) Balassinak egy kelet nélküli levele, mely márcz. 26-án kelt, Act. Thurz. 101. 8. Forgács már egészen belenyugodott az átadás gondolatába. Kassa, márcz. 28-ról irja a nádornak: »Bethlen.....az minemű hireket ir, azok igen gonosz és veszedelmes hírek.....nagy hadat akar az lengyelre az török császár bocsátani, ütüle penig igen kéri Lippát és Jenőt, noha mind azon volna és abban mesterkednék, hogy megmaraszthatná. De ha egyéb aztán benne nem lehet, hogy mind maga fejének és mind országának megmaradását és tartását nyerhesse, kítelen oda kelletik adni.« Act. Thurz. Fasc. 56. nro 33.

[3]) Pécsy Simon levele a nádorhoz, Fejérvár 1616. jan. 25-ről, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 101. nro 4.

[4]) Balassi Ferencz levele Pécsyhez Konstantinápoly 1616. febr. 21. Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 93. nro 33. s Szkender basa levele Bethlenhez u. o. Bethlen ugyan eleinte nem minden siker nélkül alkudozott az új vajda érdekében — de ez elmulasztott ajándékokat, követeket küldeni a portára s igy maradt a régi határozat. Bethlen levele Thurzóhoz 1616. márcz. 15-én s ennek ápr. 4-iki válasza. Act. Thurz. F. 93. nro 33 és 34.

[5]) Febr. 24-én már otthon volt. Történelmi Tár 1880. évf. 712. l. V. ö. Bethlen márcz. 7-iki levelét Thurzóhoz. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 5.

megadása. »Nagy dolog volt ez — irá az öreg Balassi [1]) — csak az ideig való halogatást is mint oltalmaztuk és mint vöttük eleit, de hogyha husvét után egy hétre meg nem adják, félek, hogy nem kivánják azután, bizony gondjok leszen rá. Az mint Szkender pasa oltalmunkra rendeltetett százezer emberrel, bizony ellenségünk leszen mindjárást, ha Lippa meg nem leszen.« »Glesel uram Prágában nem hiszem nagy oltalomra lehetne, ha valamire menne az dolog is.«

Az átadásra kitüzött határidő közelgetett s Bethlen márcz. 28-ról ápril 17-re egyetemes országgyűlést hirdetett.[2]) A dologgal sietni kellett, mert Homonnai újabb készülődéseiről vett híreket — jelesül, hogy Csiky István püspököt Lengyelországba küldötte hadfogadásra, [3]) s főként, mert Szkender is útban volt. [4])

E gyűlés legfontosabb tárgya Lippa átadása volt. Sarmasági egy későbbi levelében, azután hogy árulóvá lett, irja: »az ország azt miveli, a mit ő akar: ott senki moczczanni sem mer«, de kétségtelen tulzással. Bethlennek tapasztalata, fényes tehetségei, roppant akaratereje nagy befolyást biztositottak ugyan neki: de ő ezzel soha vissza nem élt s az igazi közvéleményt nem erőszakolta. Ha oly kényes és kellemetlen dolgot hozott is fel, mint Lippa átadása, azt ugy indokolta, hogy az elfogadás mellőzhetlen volta teljesen kitünjék. A fejedelmi előterjesztések első pontja épen a körül forgott: rövidre vonva elmondta, mi történt e vár ügyében visszafoglalása óta, miképp

[1]) Balassi márcz. 29-iki lev. Pécsyhez. Act. Thurz. F. 101. Nro 8.

[2]) L. Törvények és Okir. XLII.

[3]) Bethlen 1616. márcz. 7-iki levele Thurzóhoz: »jól lehet Dóczy András azzal excusálja, hogy nem afféle szándékból, hanem devotioért ment volna Ciestakoban (t. i. Czenstochovába) mindazáltal mi hivatalunk szerint annak odavaló járására is illendőképen vigyázunk.« Act. Thurz. Fasc. 101. nro 5. Bethlen Polit. Lev. 47. l.

[4]) Dóczy Thurzóhoz ápril 14-ről. »Egy barátom Erdélyből jelenti .....hogy Szkender pasa a lengyelekre haddal indult volna, ki felől az török császár az erdélyi vajdának is parancsolt, hogy segítségül melléje menne, mely dolog az vajdának igen ellene vagyon, és ha módot talál benne, el is kerülné. Esék az is tudomásomra, hogy az erdélyi vajda az mely követeket az portára bocsátott volt, Konstantinápolyból expediáltatván, utjokból visszavitték volna, és fogva tartanák.« Nem volt igaz. Act. Thurz. Fasc. 59. nro 38.

árverelték rá Balassa Zsigmond és Homonnai, s minő veszély fenyegeti Erdélyt Szkender megindulásából. A rendek, hogy hazájukat az utolsó veszedelemből megváltsák s a keresztyénségnek veszedelmét elfordítsák, elhatározák Lippa feladását.

Ezzel e kényes ügy el levén intézve, áttértek a rendes tanácskozásokra. Megszavazták az adót: portánként 8 frtot, a városokra egy összegben; a követségekre 4000 frtot.

Ha valaki, a fejedelmi hadhoz tartozó, az országban kárt tenne, az olyan azonnal fogassék el. A kik az elpusztúlt helyeket felépítik, hat évig legyenek adómentesek. Az elpusztúlt jószágok után a tizedfizetés limitáltatott. Elhatározák, hogy a hamispénz szedessék be. A posták garázdálkodását eltilták.

Elrendelék, hogy Jenő jó karba hozassék s a zarándvármegyei gratuitus labort kijavítására engedik fordíttatni.

Eltilták, hogy a megyei hatóságok a gonosztevőket a Királyföldön kergethessék.

Azok, kik a Mihály vajda ellen folytatott hadjáratban nemesekké lettek, tartassanak meg nemességökben.

E törvényeket a fejdelem máj. 7-én erősítette meg. [1])

A Lippára vonatkozó elhatározást szükségkép tudatni kellett a prágai kormánynyal, a magyarországi hatóságokkal s a rendek és fejdelem külön-külön kimerítő jelentést készítettek s azt Makay Jánostól el is küldék. [2]) Keresztesi Pál lippai kapitányhoz pedig Balassi Mihályt küldék, azon meghagyással, hogy azonnal ürítse ki a várat s a népet belőle szállítsa Lugosra és Ilyére — megnyugtatván őket, hogy rólok gondoskodva lesz. [3]) Minthogy pedig jól érezte, hogy ez elha-

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *a)* Érdekes, a mit Dóczy Thurzónak e gyűlésről Szathmár máj. 9-ről ir: »Az erdélyi vajda most celebráltatott gyűlést mind ő maga az országgal, mind penig az ország ő vele differentiában és háborúságban voltanak; utriusque male contenti: az mint adják értésemre, hogy némönemő törvéntelenségeket kezdene, sőt az protocollumban is beirták, hogy ha azoktól meg nem szünnék, az ország más gondot akarna maga felől viselni.« Acta Thurz. fasc. 59. nro 39.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *b) c)* a Mátyásnak s Khlesl-nek irt levélről: Tört. Tár 1880. 712 l.

[3]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *d)* V. ö. Mikó Tört. Adatok I. k. 225 l.

tározásából az országnak Homonnai pártfelei fegyvert fognak ellene kovácsolni, sőt már hirt is vett róla, hogy Homonnai részéről újabb támadás terveztetik, [1]) Bethlen egyetemes hadfölkelést rendelt el, [2]) s pár nappal utóbb nyilt levelet intézett a hajdu vitézekhez, nem hogy fegyverre szólítsa őket — ezt nyiltan kimondá — hanem hogy ha a catholicus urak által szólíttatnának fegyverre, ne keljenek fel, — mert ezek által akarják a bálványt felállítani s hitük kergetését újra előhozni. Ő maga részéről megigérte nekik, hogyha csendességben lesznek, megtartja őket hódolatlan állapotjukban. [3]) Azon alkudozásokra czélzott ez igérettel, melyet a múlt évben a hajdukiváltságok eltörlésére Khlesl és Amhát folytattak.

A hadfölkelés kihirdetése után párnappal Bethlen megtette a szükséges lépéseket, hogyha Magyarország felől olyforma támadás czéloztatnék, mely zavarólag hatna Lippa elrendelt átadására, az kellő ellenállásra találjon. Utasitá Rhédeyt, a váradi kapitányt, hogy Váradnál a megyékkel mustrát tartson s a hajdu vitézeket ültesse fel. [4]) Ugyanakkor a Lippa átadására kinevezett polgári biztos Balassi Mihály mellé kinevezte a katonait is: Erős Benedek gyalog hadnagyot s egy kék gyalog századdal Lippára indítá. [5]) S azután maga is elutazott Dévára, várva az események fejlődését.

De azok egészen másként fejlődtek, mint a hogy ő várta. Lippa átadása a töröknek egyszersmind birtokügyi kérdés is volt; maga az egész vidék vagy mint nevezték »tartomány« ez által hódoltsággá lett — az azon lakó nemesség, s ez képezte az őrség nevezetes részét, elveszté birtokát tényleg; mert ha megmaradt is a birtokczím, a haszonélvezet övé volt s ez is igen alacsony fokra szállt. Hijában biztosítá őket a kárpótlás iránt, a feladásról hallani sem akartak, sőt Erős Benedeket is rávették, hogy a vele levő népséggel átálljon. Keresztesi

---

[1]) Rhédeynek már máj. 9-iki levelében irja. Bethlen Politikai Levelei. 50 l.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *b)*

[3]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *c)*

[4]) Bethlen Polit. Lev. 50 l.

[5]) Tholdalagi Naplója Mikónál I. 225 l. és a Trausch által kiadott Cronicon I. köt. 282 l.

tétlensége megkönnyíté dolgukat: a fejdelem híveit kizárták a várból, Balassit a székelygyalogokkal be sem bocsáták s visszatérésre kényszeríték. Egyszersmind a nádorhoz követséget küldtek, mely számukra oltalmat és segélyt kérjen. [1])

Szükségessé vált, hogy Bethlen fegyveres kézzel szerezzen érvényt az országgyűlési határozatnak.

IX.

Épen ebben az időben történt, hogy Radul vajda Bécsből alájövén s egy csomó dunamelléki hajdut és ráczot maga mellé vévén, a Szepességen át Homonnaihoz jutott. [2]) Országvilág tudta, hogy ő a havasalföldi vajdaságra, Homonnai pedig az erdélyi vajdaságra készül.

Mi része van e támadásban a prágai udvarnak? azt ebben az időben Magyarországon a nádor és a kassai kapitány

---

[1]) Tholdalagi és Trausch Chroniconja az i. h. Forgács máj. 19-ről irja Kassáról a nádornak: »Kegyelmednek akarám értésére adnom, hogy Lippát mikor az erdélyi fejedelem meg akarta volna adatni, az aradi és lippai ráczok holmi csavargó hajdukkal egyben esküdvén, az erdélyi vajda népét mind kihánták Lippából és magoknak elfoglalták, felküldvén ide embereket, esedeznek, az isten kedvéért, hogy ne hagyjuk őket. Én leveleket felküldém ő fgéhez, mire resolválja ő fige magát, nem tudom, de remélem az publicáltatott békességet nem bontja fel ő felsége Lippáért.« Orsz. lvtár. Actor. Thurz. fasc. 54. nro 35. — A titkos levéltárban Bécsben megvan a kővári kapitány jelentése, mely érdekes, bár aligha nem tulzott részleteket tartalmaz; »Schreibt der Obrist in Calo (Forgáchnak) für gewiss, dass der Bethlehem den Obristen von Lippa auf Glauben zu sich beruffen, hernach aber dem *Kapi Andras* bevohlen ine niderhauen, als aber gedachter Obriste *Vajda Istv.* genandt durch seiner freundt einen gewarnet, hat er sich mit denen von Lippa zuweck salviret u. selb andere in *Lippa* entrunnen, ausser denen seindt alle fürnembe Personen so mit ime gewesen nider gehaut oder gefangen worden u. hat er Obriste sein Wagen, Ross u. Geld u. Jung verlohren, u. dahinden gelassen, er ist aber mit den ÿbrigen wenig hungern in das innere schloss gerueckt u. wöllens dem Türggen nicht ijbergeben jetzt habe der Bethlehem 500 zu fuss auf *Lippa* geschickt, solche einzulassen. Nur mehr wisse er nicht, wie es mit denen von Jenő stehet, denn dieselben auch in grosser forcht u. gesagt dass schloss Jenő bis den Todt nicht zu übergeben.«

[2]) Sepsei Laczkó Mikónál III. 156. máj. 14-iki kelettel irja. T. i. ez nap tudta meg ő. A dolog hát napokkal előbb történt.

nem tudták. A ténynyel szemben, hogy Balassi fogva tartatott, s hogy Homonnai a császár elé idéztetett, nehéz is lett volna a valót eltalálni. De a dolog nem sokára világosságra jött. Mig Forgács ez egész idő, hetek hosszú sora alatt arról panaszolkodott, hogy hijában tesz jelentéseket Bécsbe, [1]) onnan sem választ, sem utasítást nem nyer s a mozgalomról kapott első hír után arra a gondolatra jött, hogy az »a török császár engedelmével vagyon« [2]): egyszerre váratlanúl alárendelt embereitől kapott értesítéseket: Dóczytól [3]), Lónyai András kállai kapitánytól [4]) és Fekete Péter hajdú kapitánytól [5]), kik világosan megértették vele, hogy magasabb helyről van utasításuk, hogy Radulnak s közvetve Homonnainak kezére dolgozzanak.

Valóban Mátyás és Khlesl nem nyugodtak bele Bethlen fejedelemségébe s megbuktatását szerették volna keresztül vinni, de úgy, hogy azért a törökkel a béke fel ne bomoljon. A mi híreket kaptak Dóczytól, hogy mennyire népszerűtlen

---

[1]) Máj. 12. és 28-iki leveleiben többi közt. Az elsőben irja: »ma hozták meg ő fige levelét, nekem is azon formán vagyon irva, mint az, kinek Kglmed pariáját ide küldte; e dolgot én velem nem közölte se ő felsége, se tanácsi, én is csak hallgatással megyek el mellőle. Ennek előtte irtam eleget ez dologról, azt is rosz neven vették, abban hagyom. S az utóbbiban: »én váltig eleget irok nagy szüntelen ő figének ezen dolgok felől, de nekem ő fölsége mind ez óráig is sem jót, sem gonoszt nem irt leveleimre; mi akaratja, szándéka legyen ő felségének, én bizony nem tudom.« Actor. Thurz. fasc. 54. nro 37. és fasc. 51. nro 46.

[2]) Forgács máj. 12-iki levele i. h.: »Ha a török császár engedelmével vagyon, hogy egyik Erdélybe, másik Havasalföldére menjen, elmehetnek« irja többi közt.

[3]) Dóczy máj. 23-ról előnyomulásukról irván, mondja: »magok között mit végezének, nem tudom, de minthogy Radul vajdánál az ű felsége salus conductusa is vagyon és a mellett szép commendatio levele is, többi között nekem is ű felsége kglmesen irván felőle, itélem azon az ű felsége akaratja ellen semmit nem cselekesznek.« Actor. Thurz. fasc. 62. nro 10.

[4]) Lónyai 1616. máj. 20-án irja Thurzónak: Homonnai ő felsége nevével sürgeti őt, hogy ne ellenezze a hadfogadást. U. o. fasc. 36. nro 27.

[5]) Fekete Péter szoboszlai kapitány máj. 16-ról megküldi Althan Adolf márcz. 24-iki levelét, s irja: ő felsége parancsolt neki, hogy a mely dologban Radul vajda megindúlt, abban szolgáljon neki. U. o. 73. 37.

Erdélyben Bethlen, és Sztambulból, hogy mennyire dolgoznak ottan Homonnai mellett, ez nem is látszott lehetetlennek. De minthogy a nagyszombati béke után Homonnai direct felhatalmazása világos békeszegés lett volna, úgy hitték elérhetni e czélt, ha Radult ellátják menlevéllel s felhatalmazzák, hogy toborzzon serget, melylyel Havasalföldét visszafoglalja. A dolog azt az oldalát, hogy Havasalföldébe sereggel csak Erdélyen át juthatni, érintetlenül hagyták: igazítsák el azt ők ketten. [1])

S ők csakugyan el is akarták igazítni: Homonnai lengyelországi összeköttetéseinél fogva, s felhasználva Báthory Andrásnak befolyását, összegyűjtött némi lengyel és kozák hadakat. [2]) Radul Magyarországon fogadott vitézeket; a két sereg, mely különböző úton volt elindulandó, találkozván s csatlakozván, együtt fog Bethlen ellen menni. Homonnai, mint Bálint nevének és igényeinek örököse, birtokában a Bocskayféle koronának [3]) — nem is kétkedett a sikerben. Hígvelejű embereket Erdélyben is talált, kik ottan akarták útját előkészíteni, s legkivált a szászokra számított, kikre, úgy hitte, Rhener által fog hatni. Lippa átadásának elrendelése által azt hitték, hogy ez országban annyira elmérgesedtek a kedélyek, hogy az actioba lépés ideje eljött.

S ehez képest cselekedtek. Homonnai, Kúun István, Putnoky, Koch, Mocsonyi és Folti nevű megbizottjait — ő maga, lengyeljeivel később szándékozván alájőni — előre küldötte Kállóba, melynek kapitánya meg volt nyerve, hogy ezzel egyetértve ültessék fel a hajdukat. Utasításba adta nekik, hogy értesítsék jövetelükről a lippaiakat s biztassák kitartásra, magok pedig a felültetendő hajdukkal nyomúljanak Erdélybe, nyerjék meg az elégületleneket s a Bethlen által proscribálta-

[1]) Fraknói »Pázmány Péterről« irt nagybecsű művében I. k. 190 l. kivonatban felhozza Mátyásnak 1616. jun. 6-án Molarthoz intézett nevezetes iratát, melyben elhatározá a császár »elhagyni az eddig követett útat« s mig kedvezőbb idők jőnek, a nagyszombati béke irányában semlegesen viselni magát.

[2]) Ali budai basának máj. 18-iki levele. Orsz. lvtár. Fasc. 102. nro 1. 2. a Thurzó-féle acták közt.

[3]) Ali fennidézett levele.

mind világosságra jöttek. Összeállítá a vádpontokat s kijelenté, hogy az ellenséget nem fogja bevárni. [1]) És épen e napokban küldé meg hozzá Daróczy a császár jan. 5-iki levelét [2]) s egy ugyanazon nap felelt a császárnak és Daróczynak. [3]) S jól tudván, hogy az udvarnál sokat adnak a szászok magatartására, minthogy Homonnai azzal is toborzott, hogy ezektől titkos meghivása van a fejedelemségre, felhivta őket, hogy Szebenben nemzeti gyűlésben jelentsék ki, hogy nekik Homonnaival semmi közük, mindössze is nehány elbujdosott tart vele. Ugy történt. Az universitas nyilatkozott, elhatározván, hogy tiltakozásukat külön követséggel küldik meg a nádorhoz, Forgácshoz s egyszersmind felszólítá Homonnait is: mondja meg, kitől van biztatása? E követség febr. elején elindúlt, s hogy biztosabban rendeltetése helyére jusson, Bethlen is egy megbizott emberét velök küldé.

Valóban a dolog sokkal világosabb volt s a nagy-szombati békével szemben az árulás sokkal tisztábban állt, hogysem azt hallgatással lehetett volna mellőzni. A nádor becsületes, őszinte előéletéhez híven azonnal megtette a szükséges intézkedéseket fel és lefelé. Homonnait tette következményeire figyelmeztette, írt a megyéknek s eltiltá a hadfogadásokat. [4]) De komoly kérelmeket küldött a császárnak, s figyelmeztetéseket Khleslnek: Homonnai a császár nevében toborz a hajduk közt s már Radul is nála van. [5]) Azt tanácslá, hogy e sértő

---

[1]) Lásd Törv. és Okirat. XXXV.

[2]) U. o. XXXIV.

[3]) U. o. XXXVI. A Daróczynak irt válasz ugyancsak febr. 4-ről Bethlen Polit. Lev. 40 s kőv. ll.

[4]) Lásd Törv. és Okir. XXXV. *a*) jegyz.

[5]) A nádornak Bittse, febr. 22. irt levele a császárhoz: »Homonnai — irá — hadakat gyűjt s az, hogy ő ezért kérdőre vonta, mily zokon esett neki, hozzá irott levele mutatja. Épen ez napon kérdezte ki Tarján Demetert (quem dnus Homonnay conduxisse dicebatur) s ő tőle hallotta, hogy két nemes: Vértessy Mihály s Putnoki, Homonnai szolgái urok nevében lovasokat, gyalogokat fogadnak, »praesertim cum Mattis Vrae Sacr. superinde etiam clementissima accesserit voluntas. Sed neque literas conductionales, neque credentionales mihi exhibuerit, quomodo illi fides adhiberi possit Mtas Vra benignissime judicare poterit.« Orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.'

a feljajdulásnak, elkeseredésnek, melyet az országszerte támasztott s mely a vármegyék és a tizenhárom vármegye kassai gyülésén annyi heves jelenetet idézett elő, [1]) és a mely magát Mátyást is rábirta, hogy minden közösségét vele megtagadja. [2])

De ha az általános ellenszenv, melyet a támadás az országban mindenfelé támasztott, bénitólag hathatott is azokra, kik a végrehajtással meg voltak bizva: annak gyors megsemmisitését mégis Bethlen Gábor eszközlé és az ő váradi kapitánya: Rhédei Ferencz. Ez, különben sógora a fejedelemnek, erélyes, a végrehajtásban gyors, határozott és biztos kezű férfiu volt. Soha sem habozott, a mikor cselekedni kellett, és a mit tett, mindig egészen tette. Mire Bethlen utasításait vette, már osztatott is ki zászlókat, [3]) a hajduk felültetésén sikerrel munkált, kiket Ali basa is megkeresett, hogy Rhédeihez csatlakozzanak. [4]) De irt a magyarországi hatóságoknak is [5]) békés szándékkal, mintha tőlök várná a mozgalom lecsendesitését, azonban valódi czéljait és készületeit eltitkolva, [6]) szinlett hadi útakat tett. [7]) Ennek más oka is volt: még nem tudta magát Fekete Péter terve iránt tájékozni, vajjon Erdélybe fog-e menni vagy Lippát akarja megfenyitni? De a mint ez betette lábát az erdélyi területre, Konyárt felégette s az erdélyi hajdukat zászlója alá kezdte esketni, jun. 10-én egy csapatot ellenök küldött, s megtámadta őket. Ez első nap diadala még nem

---

[1]) Fraknói Vilmos »Pázmány Péter és kora« czimű műve I. köt. 191 s köv. ll. részletesen összeállitá az erre vonatkozó adatokat.

[2]) Mátyás leiratai jun. 4-ről Forgácshoz az orsz. ltárban.

[3]) Dóczy máj. 17-iki levele Forgácshoz Orsz. levéltár. Thurzó-féle acták fasc. 57. nro 27. Lónyai máj. 14-iki levelében: »Rhédey hadat kiáltat, gyüjtet, úrnak, tolvajnak kegyelmet, jószágot igérvén.« U. o. fasc. 35. nro 30.

[4]) Jun. 4-iki levele u. o. fasc. 47. nro 25. A nádor is irt e napról neki, hogy maradjanak semlegesek. Fasc. 41. nro 30.

[5]) Forgács irja, hogy jun. 18-án érkezett hozzá követe. U. o. fasc. 56. nro 38.

[6]) Dóczy máj. 27-iki levelében irja, hogy Rhédey betegnek tetteti magát.

[7]) Dóczy egymásnak ellentmondó tudósitásokat küldött épen ezen napoktan müveleteiről. U. o. levő levelei.

is a mozgalom szitásán munkált — utasítá, hogy ne törődjék Bethlen hadfogadásaival, hanem hajtsa a parancsokat végre;[1]) s utasítá a vármegyéket, hogy Homonnai ellen kezdjék meg az inquisitiót.[2]) Intézkedéseinek azonban csak pillanatnyi sikere lett; Homonnai folytatta az előkészületeket. Kozák hadakat szállított a Beszkéd alá, melyek várták parancsát a beütésre, s ő valószinűleg a felkelés módozatai felett titkos értekezletet tartott Dóczyval, Eszterházyval. E válságos perczben kapta Forgács a parancsot, hogy történjék bármi, ő felsége parancsa nélkül hadfölkelést ne hirdessen.[3]) Ez már világossá tette mit elébb is gyanított: hogy az udvar nem idegen a mozgalomtól.[4])

Homonnai sükere pedig valójában nem attól függött, pártolja-e őt Mátyás, ki versenytársát, Balassa Zsigmondot elzáratván, helyzetét mondhatni könnyebbé tette, hanem attól, ha kedvezőleg alakúlnak-e rá nézve a portai viszonyok? Az öreg Balassi Ferencz, a főkövet egy »régi látott, hallott okos vén ember« új s Bethlennek kedvező fordulatot idézett elő. Az első kihallgatáson, 1615. decz. 21., szörnyű szemrehányásokkal illette Memhet a nagyvezér. Németességgel vádolta, s a várakat

---

[1]) Lásd Törv. és Okir. XXXVIII.

[2]) Thurzónak 1616. április 16-ról irja: »kivántatnék, hogy az inquisitio felküldését maturálnák a vármegyék; én eleget izentem nekik, hogy ne késlekedjék.« Homonnai, ennek folytán requisitoriát tétetett, minthogy ő nem valami »proscriptus ember.«

[3]) L. Törv. és Okirat. XLI.

[4]) Igen nevezetes, mit Forgács Kassa, márcz. 12-ről ir a nádornak: »Immár az másik levelemet megpecsétlettem vala, hogy érkezék az Kgd levele az vármegyékre szóló levelekkel egyetembe, kiből megértettem, mit irjon Kgdnek Glesel uram, és ahhoz képest mit irjon Kgd az vármegyéknék is. De én az ő fölsége parancsolatját, kiről Glesel uram emlékezik, nem láttam, és félek rajta, hogy data opera nem küldték meg nekem az parancsolatot, holott látom, hogy Homonnay ilyen nagy dolgokat mert megindítani, mintha lehetetlennek látszanék, hogy udvarnál is nem értenék ez motust, hogy directe semmit ide nekünk nem parancsolnak arról, és talám megbántódik ő fölsége vele, ha igy nem engedjük ez motust elémenni, ki hazánk romlására tendál. De minthogy Kgdnek resolutiója jött, Kgd securiusb procedálhat minden dologba. Mindazonáltal mi az hajduságot, kik fellázadtak volt, leszállitottuk, az mint Kgdnek azelőtt való levelembe megirtam.« Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. nro 33.

S a mint Lippát átadta a töröknek, azonnal visszaindúlt Erdélybe táborával együtt, mely nem levén elegendő eleséggel ellátva, nem vehette útját egyenesen a hajduságnak.[1]) Visszatérő útjában Branyicskán kapta Rhédei tudósítását a konyári diadalról: az általa elfogott Homonnai-féle utasítást, s Rhener levelét, valamint a diadaljelvényeket.[2]) Jun. 19-én Ilyén, 20-án Déván, 21. Alvinczen volt, hol rögtön tábori országgyűlést tartott. Itt felmutatta a Homonnai-féle kezébe került irományokat, az utasítást s Rhener levelét: ezekkel bizonyítja, hogy a császárnak e támadásban csakugyan része van, s a vele való frigytartás csak »practica« volt. A gyűlés azonnal levelet intézett a nádorhoz, melyben a bünösök megbüntetését s az árulók kiadását kivánta; levelet irt Homonnainak, czáfolva az általa terjesztett vádakat egyenkint; s maga Bethlen is irt a nádornak, kérve közbenjárását:[3]) igazolni akarván előre, hogy tervezett támadó fellépése nem az ország, hanem a frigybontók ellen van intézve.[4])

A fejedelem el volt határozva, hogy ha a nádortól nem kap kellő elégtételt, egyenesen Ungvár ellen megy, s mialatt maga bement Fejérvárra, megtette az intézkedéseket, hogy a tábor élelemmel láttassék el. Ugyanakkor a saját közelében levő ellenségek ellen is biztosítania kelle magát.

Homonnai nem oknélkül kérkedett azzal, hogy őt Erdélyből hivják.[5]) Kendynek s annak az egy pár nyughatatlan embernek voltak összeköttetései ottani barátaikkal. Bethlen nyomára jött a tervezett árulásnak s a főbbeket — katholikusokat és szászokat — elfogatta: Kornis Zsigmondot, Szilvásyt, Kálnokyt, Benknert, Daczót.[6]) Sarmasági Zsigmond szeren-

[1]) Bethlen Gábor Polit. Lev. 57.

[2]) L. Törv. és Okir. XLVIII.

[3]) Bethlen Gábor Polit. Levelei 59. l. Lónyay András levele Turzóhoz júl. 19-ről. Act. Thurz. Fasc. 42 nro 47.

[4]) Bethlen Polit. Lev. 60.

[5]) Ali basának máj. 28-iki levele.

[6]) A Trausch-féle Krónika I. 283. l. Hőgyes Naplója Trauschenfelsnél. 320-ik l. Bethlen Polit. Lev. 69. Dóczy jún. 29-ről már tudósítja Forgácsot, hogy Sarmasági menekült. Mondja, hogy »Kornis Zs. is búdosóban van.« Act. Thurz. Fasc. 50 n. 42. 43. Bővebben ír július 22-ről Pernyeszy. E szerint Szilvásy Hunyadon van fogva, felesége a Pernyeszy

megadása. »Nagy dolog volt ez — irá az öreg Balassi [1]) — csak az ideig való halogatást is mint oltalmaztuk és mint vöttük eleit, de hogyha husvét után egy hétre meg nem adják, félek, hogy nem kivánják azután, bizony gondjok leszen rá. Az mint Szkender pasa oltalmunkra rendeltetett százezer emberrel, bizony ellenségünk leszen mindjárást, ha Lippa meg nem leszen.« »Glesel uram Prágában nem hiszem nagy oltalomra lehetne, ha valamire menne az dolog is.«

Az átadásra kitüzött határidő közelgetett s Bethlen márcz. 28-ról április 17-re egyetemes országgyűlést hirdetett. [2]) A dologgal sietni kellett, mert Homonnai újabb készülődéseiről vett híreket — jelesül, hogy Csiky István püspököt Lengyelországba küldötte hadfogadásra, [3]) s főként, mert Szkender is útban volt. [4])

E gyülés legfontosabb tárgya Lippa átadása volt. Sarmasági egy későbbi levelében, azután hogy árulóvá lett, irja: »az ország azt miveli, a mit ő akar: ott senki moczczanni sem mer«, de kétségtelen tulzással. Bethlennek tapasztalata, fényes tehetségei, roppant akaratereje nagy befolyást biztosítottak ugyan neki: de ő ezzel soha vissza nem élt s az igazi közvéleményt nem erőszakolta. Ha oly kényes és kellemetlen dolgot hozott is fel, mint Lippa átadása, azt ugy indokolta, hogy az elfogadás mellőzhetlen volta teljesen kitünjék. A fejedelmi előterjesztések első pontja épen a körül forgott: rövidre vonva elmondta, mi történt e vár ügyében visszafoglalása óta, mikép

[1]) Balassi márcz. 29-iki lev. Pécsyhez. Act. Thurz. F. 101. Nro 8.

[2]) L. Törvények és Okir. XLII.

[3]) Bethlen 1616. márcz. 7-iki levele Thurzóhoz: »jól lehet Dóczy András azzal excusálja, hogy nem afféle szándékból, hanem devotioért ment volna Ciestakoban (t. i. Czenstochovába) mindazáltal mi hivatalunk szerint annak odavaló járására is illendőképen vigyázunk.« Act. Thurz. Fasc. 101. nro 5. Bethlen Polit. Lev. 47. l.

[4]) Dóczy Thurzóhoz április 14-ről. »Egy barátom Erdélyből jelenti .....hogy Szkender pasa a lengyelekre haddal indult volna, ki felől az török császár az erdélyi vajdának is parancsolt, hogy segítségül melléje menne, mely dolog az vajdának igen ellene vagyon, és ha módot talál benne, el is kerülné. Esék az is tudomásomra, hogy az erdélyi vajda az mely követeket az portára bocsátott volt, Konstantinápolyból expediáltatván, utjokból visszavitték volna, és fogva tartanák.« Nem volt igaz. Act. Thurz. Fasc. 59. nro 38.

S hogy gyanítása nem volt alaptalan, a nádortól ez időben vett levele meggyőzte. [1])

S valóban a dolog úgy állott. Homonnai megbüntetésére nemcsak a prágai körökben nem gondoltak, hanem azt még a Bethlen irányában méltányos nádor, s a nagy-szombati békéhez ragaszkodó Forgács sem akarta. Ez utóbbiak azt hitték, hogy ha Homonnait hadai szétbocsátására birhatják, azzal Bethlen is beérheti; a prágai kormány pedig meg akarta tartani Homonnait a jövőre is alkalmas eszköznek s ezért csak ideiglenes visszavonulást kivánt tőle. [2]) A dolgok ilyetén előkészítésével három ember volt megbizva: Molart-ot Dóczyhoz, Pázmányt Forgácshoz s Homonnaihoz s Bonhomot Alihoz küldötték. Mire ezek a biztosok a rájok bizott feladat megoldásához kezdettek, a helyzet ugyancsak válságossá vált: Ali Szolnoknál táborozott, Bethlen hatalmas s beütni kész sereg élén állt s Homonnai ugyancsak dult és rabolt. [3])

Bethlen meglehetősen ura volt e válságos helyzetnek, s mert ahoz alig fért kétség, hogy Homonnai egy időre nem lesz idegen visszavonulni a cselekvés teréről, a béke ügye azon for-

[1]) L. Törv. és Okiratok XLIX. E levelet Bethlen a tordai táborban vette. »A beküldött követeknek — irja Forgács júl. 5-ről, ezek tehát jún. 22—25. körül fordálhattak meg Fejérvárt — nem lőtt heába járások, hanem azt végezték, hogy az kik okai ez háborítás indétásának és a köztünk való confoederationak felbontásának, azokat ő felsége törvénynyel megbüntesse, kiket ha megbüntet, azzal ő megelégszik és maradjon abba a dolog. Mindazáltal protestál fölöttő igen, hogy azokat ő felsége meg nem bünteti, mivelhogy ő ellene sok gyalázatos irásokat és leveleket irtanak és cselekedtenek, melyek ő neki bőcsületi ellen voltanak, el nem szenvedheti, hanem valamint s valahogy boszút áll érette.« Act. Thurz F. 56 nro 59.

[2]) Lásd a jún. 6-iki iratot Fraknóinál I. k. 200.

[3]) Lásd Fraknóit az i. h. Közli a rendkivül fontos utasítást, melyben Mátyás Homonnaira vonatkozólag mondja, hogy hűségével és őszinte igyekezetével meg van elégedve.« Herant Kristóf irja, Kosacz, jun. 24-ikről: »Sáros és Szepes vármegyén kivül ezen alól való vármegyék szömélyek szerént mind felültek, mert Homonnai uramnak lengyel kozáki, az kik vannak, felette nagy dulást, kóborlást cselekszenek, szentegyházakat törnek fel, nemes ember házait azonképen,.....kin az vármegyék igen megháborodtak.« Act. Thurz. F. 47. nro 25. 4. Alinak jun. 21. 22. és 23-ról igen érdekes levelei vannak Thurzóhoz. Act. Thurz. F. 102 s az újabb lymbusban.

tározásából az országnak Homonnai pártfelei fegyvert fognak ellene kovácsolni. sőt már hirt is vett róla, hogy Homonnai részéről újabb támadás terveztetik. [1]) Bethlen egyetemes hadfölkelést rendelt el. [2]) s pár nappal utóbb nyilt levelet intézett a hajdu vitézekhez. nem hogy fegyverre szólítsa őket — ezt nyiltan kimondá — hanem hogy ha a catholicus urak által szólíttatnának fegyverre. ne keljenek fel, — mert ezek által akarják a bálványt felállítani s hitük kergetését újra előhozni. Ő maga részéről megigérte nekik. hogyha csendességben lesznek, megtartja őket hódolatlan állapotjukban. [3]) Azon alkudozásokra czélzott ez igérettel, melyet a múlt évben a hajdu kiváltságok eltörlésére Khlesl és Amhát folytattak.

A hadfölkelés kihirdetése után párnappal Bethlen megtette a szükséges lépéseket, hogyha Magyarország felől olyforma támadás czéloztatnék, mely zavarólag hatna Lippa elrendelt átadására, az kellő ellenállásra találjon. Utasítá Rhédeyt a váradi kapitányt, hogy Váradnál a megyékkel mustrát tartson s a hajdu vitézeket ültesse fel. [4]) Ugyanakkor a Lippa átadására kinevezett polgári biztos Balassi Mihály mellé kinevez a katonait is: Erős Benedek gyalog hadnagyot s egy kék gyalog századdal Lippára indítá. [5]) S azután maga is elutazott Dévára, várva az események fejlődését.

De azok egészen másként fejlődtek, mint a hogy ő vár. Lippa átadása a töröknek egyszersmind birtokügyi kérdés volt; maga az egész vidék vagy mint nevezték »tartomány« ez által hódoltsággá lett — az azon lakó nemesség, s ez képezi az őrség nevezetes részét, elveszté birtokát tényleg; mert megmaradt is a birtokczim, a haszonélvezet övé volt s ez igen alacsony fokra szállt. Hijában biztosítá őket a kárpótlás iránt, a feladásról hallani sem akartak, sőt Erős Benedeket is rávették, hogy a vele levő népséggel átálljon. Kereszt

[1]) Rhédeynek már máj. 9-iki levelében irja. Bethlen Politi Levelei. 50 l.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *b)*

[3]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *c)*

[4]) Bethlen Polit. Lev. 50 l.

[5]) Tholdalagi Naplója Mikónál I. 225 l. és a Trausch által kiad. Cronicon I. köt. 282 l.

Bethlen komolyan óhajtotta az ügy békés elintézését. Kétségtelen, hogy Moldva felől veszély fenyegette őt, s épen Sorban Radul és Homonnai részéről. Az is igaz, hogy a török had némi veszteségeket szenvedett s a porta mind komolyabban sürgette, hogy menjen ennek segélyére. De ezt ő még halaszthatta volna, vagy a legrosszabb esetben is megoszthatta volna hadát. De másfelől azt is latba vethette, hogy ha a felső-magyarországiak kivánsága iránt előzékenységet tanusít, ezzel jobban lekötelezi őket. S aligha ez nem volt nála a döntő ok. Legalább erre mutat válasza: kész visszatérni hadaival, de azon feltétel alatt, hogy a békesség-bontogatókat büntessék meg, a lázadókat adják ki, s az ellenséges indulatu kapitányok, a szathmári (Dóczy), az ecsedi (Pernyeszi), a kállai (Fekete) helyett újakat nevezzenek ki s a nagy-szombati békét tartsák meg.[1])

S egy perczig csakugyan úgy látszott, hogy a béke helyreáll. Bethlen visszafordítá hadait, Homonnai adott magáról térítvényt s azt a nádornak megküldte; sőt hajdukapitányait: Gombost és Borbélyt júl. 20-ika körül le is szállítá.[2]) De mindez szín és ámítás volt: ő az elvesztett játékot más uton akarta újra kezdeni.

A terv, miben megállapodtak, az volt, hogy Radul menjen Lengyelországba, ott gyűjtsön hadakat s siessen Moldvába a török had ellen. Igyekezzék ezt kiverni onnan s aztán Erdélyre menni és azt fellázítani Bethlen ellen. Homonnai pedig Felső-Magyarországon kezdje meg újra a támadást.[3]) S csakugyan Radul Lengyelországba szökött s onnan Moldvába ment, hogy az új vajdát, Koreczky lengyel kozák hadát megsegélje, mialatt Homonnai ismét csapatokat fogadott Lengyelországban s azokkal megtölté várait.[4])

Bethlen csapataival, 13,400 ember volt, Kolosvárról elindulván, gyorsan sietett a Barczaságba. Hadai aug. 1-én Földvárnál voltak, másnap Bethlen is ideérkezett.[5]) A bras-

[1]) Törv. és Okir. LI.

[2]) Forgács júl. 4-iki s Pernyeszy júl. 22-iki levele. Orsz ltár.

[3]) Sepsi Laczkó 161. l. Bethlen Pol. Lev. 74. l.

[4]) Lásd részletesebben Fraknóinál i. h. 242. s köv. l.

[5]) Hegyes Naplója 321. l. Bethlen Pol. Lev. 80.

saiak posztót és élelmi szereket szolgáltattak a tábornak, mely egy hetet töltött a Barczaságon s onnan a Székelyföldre, Moldva határára ment. Osdolán volt főhadiszállása, [1]) mert az ojtozi szoroson át akart bevonulni, s az egész szép sereg naponkint várta a bemenetelt. A fejedelem huzta-halasztotta azt, mert szerette volna, hogy interventiója nélkül dőljön el a dolog: ne vethessék szemére a keresztény vérontást, s csak egy csapatkát küldött be Török István vezérlete alatt. [2]) Valóban úgy dőlt el: a török had ügyei, mióta Szkender vette át a főparancsnokságot, jobban mentek. E tapasztalt régi vezérnek könnyű volt a vajda gyülevész hadát megverni. Sándor vajda anyjával s Koreczky fővezérével fogolylyá lett s egész tábora török kézbe esett. [3])

E diadal hírére Bethlen aug. 18-án visszafordítá hadait, s utját Fogarasnak vette. Nyomon követte őt a moldvai segédhad is. [4])

XI.

De alig ért haza Bethlen Fejérvárra, a beteges és szenvedő nádor fáradalmaiból meg se pihent, midőn ismét újabb zavargások hírei rázták fel őket. A levegő tele volt háborus hírekkel: mindenki érzé, hogy a császár lanyha eljárása a mozgalommal szemben nem fegyrerezte le annak indítóit s hogy a moldvai kudarcz és a konyári diadal még nem elégséges visszatartani őket. Ugy szólva várták a kitörést s a rémhirek

---

[1]) Mikó: Erd. Tört. Adatok. I. 315.

[2]) A Trausch-féle Krónika. I. 285.

[3]) A Trausch-féle Krónika. U. o. Hegyes naplója. 321. l.

[4]) E hadjáratról Dóczy csoda dolgokat ir; pl. aug. 17-ről irja Forgácsnak: »nilván vagyon, hogy az erdélyiek felette nem örömest mennek az török mellé az keresztyének ellen. De talám magok is sokan inkább akarnák az veszteket, hogy nem inségben élteket, és talám Bethlen Gábor is arra néz, hogy azok vesztével inkább birhat az országgal.« Act. Thurz. F. 58 nro 33. — Aug. 23-án irja meg »az vén vajdáné« elfogatását fiastól. F. 62 nro 11. — Forgács aug. 13-án tudósítja e hadjáratról Thurzót: leirván Sándor és anyja elfogatását, hozzá teszi: »Bethlen Gábor kilenczezred magával ment Szkender basa mellé; nála nélkül (t. i. hogy közelében ne érezze) meg sem mert indulni Szkender basa, hanem oda jutván minden hadával, úgy indult meg.« Fasc. 50 nro 45.

egész özönével előzték azt meg. Ali basa arról tudósítá Thurzót (aug. 24.), hogy Homonnai biztató leveleket küldött a hajdúságnak.[1]) Czobor pedig, hogy Bethlen Jenőt Sz.-Mihály napján át fogja adni a töröknek.[2]) Másfelől Bethlent kéz alatt arról értesítették, hogy Biharvármegyében ismét esketik a hajdúkat Homonnai számára Kovács és Szénási hadnagyok; tervük az, hogy a nemességet levágják, Váradot elfoglalják.[3])

Hogy a hír ily alakban, mint azt Bethlennek a Homonnaitól hozzá visszatért Kúun István és Sükösdy beszélik, tulzott volt, nem szenved kétséget; de annyi bizonyos volt, hogy Homonnai a támadást ismét kezdte előkészítni. S ez ellen Bethlen is szükségesnek látta megtenni az előkészületeket, hogy váratlanúl ne lepettessék meg. Utasitá Rhédeyt, hogy Szénássyt és Kovácsot csalja be Váradra s ott tartóztassa le, s a vármegyét is gyüjtse fejenként oda,[4]) s a magyarországi megyéket is értesité e mozgalmakról — megküldvén hozzájuk Homonnai levelének másolatát.[5]) És Rhédey csakugyan

[1]) Ali aug. 24-iki levele Thurzó válaszával. Act. Thurz. fasc. 102. nro 5. Ő Sorbánt is belekeverte a készülődésbe — de tévesen, Sorbán visszament Nagy-Szombatba.

[2]) Thurzó t. i. meghagyta neki, hogy ügyeljen Homonnai készülődéseire, közölvén vele Ali levelét. »Nemcsak Homonnai uramra kellene vigyázni — felelé sept. 22. — hanem arra, hogy Arad, Lippa, több végházakkal oda vágyon. Az jeneiek is kiküldtek és istenkednek, hogy valamiképen megoltalmazzuk őket, mert az töröknek adta Bethlen, ez Sz.-Mihály napjára minden okvetetlen kijön. Ez penig nem álom« Deszney Benedek jószágos nemestől hallotta. Act. Thurz. fasc. 43. nro 42.

[3]) Bethlen Politikai levelei 74. Bethlen levele sept. 9-ről és 10-ről. Forgács Kassa sept. 28-ról irja Thurzónak: »az kik ezelőtt Homonnay uramhoz készültenek vala, Kuun István, Sükösdy Miklós, azok valamit értettek ott Homonnay uram körül, és hogy igy inkább gratiát szörözhessenek maguknak, azon amplificatione referálják Bethlen Gábornak.« Fasc. 54. nro 39.

[4]) Bethlen sept. 10-iki levele. Pol. Lev. 76.

[5]) Ugyanott 77-ik l. A nádor a császárnak Bécsbe sept. 30-ról irja: ....»nunc iterum paria quarundam, Gabr. Bethlen ad cottus quosdam emanaturum litterarum accepi, in quibus de.... Homonnai conqueritur« a miket egy kegyelmébe visszafogadott »profugustól« hallott. Keri a császárt, irjon Homonnainak, de tiltsa el Bethlent is, hogy a megyéknek irjon. Oct. 4-iki levelében ujra ir e tárgyról. Ugy hallja, hogy Bethlenhez gyalogok és lovasok mennek »ipsumque Bethlen mili-

pontosan eljárt a dologban: Simonyi György és Füzy István »ő felsége ditiojabeliek, Debreczenben zászlókat töttek ki és Bethlen Gábor számára hadat hirdettek« [1]): a fejdelemtől e czélra nyert patens alapján. [2])

De Bethlen, e perczben még nem tudva, ha vajjon nem fog-e a mozgalom magyarországi hadjáratot vonni maga után, a felső vármegyékben levő prot. urak közt is keresett magának barátokat. A fiatal és erős meggyőződésű Rákóczy Györgygyel lépett összeköttetésbe, ki őt meg is látogatta — a mikor aztán Bethlen oldalára kardot kötött s reményt nyújtott neki, hogy utódjává fogadja. [3])

Ez alatt az őszi országgyűlés határideje elközelgetvén, Bethlen sept. 14-ről oct. 9-re egyetemes országgyűlést hirdetett Segesvárra, hova maga is egy török követség kiséretében elment. [4]) A fejedelmi előterjesztés kiváló nyomatékkal emelte ki az ország ellen készülő támadást, melyet saját alattvalói élesztenek, melynek folytán a közvádló által ezeket perbe vonatta. Azonban felhivta a rendeket, gondoskodni a jövő veszélyek elhárításáról is.

---

tem conscribere constituisse....« meg kellene inteni Alit s Bethlent, hogy miután a törökök azelőtt »nec soliti nec ausi fuerant« a megyékre irni s Bethlennek sincs oka, attól tartózkodjanak. Act. Th. fasc. 2. nro 60.

[1]) Dóczy oct. 7-iki levele Thurzóhoz. Fasc. 60. nro 36. Jellemző, mit Lónyay András Kállóból oct. 4-ről ir Forgácsnak: »Az Bethlen országabeliek ide sóhajtnak és mind várbeliek és vármegyék immár várnának segitséget Bethlen ellen. Bethlennek pedig ide vagyon fő bizodalma, hogy mind nem hagyják, az mint egyik áruló most már magát kijelentette és Debreczenben most hadat gyüjt Bethlen számára, úgymint Simonyi György, kit én megöltetnék *(igy)*, ha tudnám, hogy ő fölségének kedves dolgot mielnék. De nem tudom az dolog miben vagyon; azt mondja mindenik, hogy ő Magyarország és mindenik akaratjából úgy mint Ngodéból ment volna oda, és gyüjti az hadat. Másfelül az debreczeni biró be nem becsátá addig, hanem az Bethlen levelét mutatta meg, és azt látván, úgy vitték aztán be az birák.« Act. Thurz. fasc. 52. nro 40.

[2]) L. Törv. és Okiratok LIII. A hír maga a nádort is nyugtalanitá, ki oct. 25-ről irt a császárnak s Pázmánynak. Act. Thurz. fasc. 2. nro 60.

[3]) Lásd Törvények és Okiratok LV.

[4]) Lásd Törvények és Okiratok LIV. Dóczy oct. 7-ről irja, hogy ez időben török követek is fordúltak meg nála. L. Hegyes Naplója 324-ik lap.

Még javában tanácskoztak a rendek, midőn Bethlen hírt vett, hogy Homonnai nemcsak nem hagyott fel készülődéseivel, hanem azokat már annyira befejezte, hogy támadása is elő van készítve. Homonnai valóban már kiadta körlevelét, melylyel Bethlennek az ősz alatt a megyékhez intézett felhivását czáfolta; s a tavaszszal Erdélyből kibújdosott s a nyár folytán nála tartózkodó Sarmasági megindult Ungvárról, s Nagy-Mihályról, hol már a hajduk közelébe ért, felküldte mentségeit a nádorhoz: hogyan kergette őtet Bethlen a lázadásba, időt sem adván neki, hogy önvédelmére megjelenhessék. [1])

Bethlen e mozgalommal szemben Bölönyi Gáspárt bizalmas küldetéssel oct. 18-án a nádorhoz indítá, [2]) ki mindez ideig kételkedett Homonnai készülődéseiben s még inkább abban, hogy e mozgalmak szításában a prágai kormánynak is része volna. [3]) Pár nappal később a rendek is küldöttek követeket, Ráthony Ferenczet és Ugron Pált, a nádorhoz, levéllel, melyben biztosítják a nádort, hogy a fejdelemnek esze ágában sem fordúlt meg a gondolat, hogy Váradot és Jenőt a töröknek átadja. [4])

---

[1]) L. Törv. és Irom. LVI.

[2]) Bicse nov. 6-ról irja a nádor Pázmánynak: »Ad Transilvaniae et partium regni hujus superioris statum quod attinet, eo ipso die quo literas rev. ac. ill. dom. vestr. accepi, legatus a Gabriele Bethlen, Beoleonyi Gaspar nomine ad me venit« Bethlen levelével, hogy minden gyanú alól kimentse magát. Ir Khleslnek is, hogy megnyugtassa, hogy Bethlennek esze ágában sincs akár Jenőt, akár Váradot a töröknek átadni. Fasc. 60. nro 2.

[3]) A Thurzó levéltárban erre vonatkozólag számos levél van a nádortól s Forgácstól, de Khlesltől s Mátyástól is, mely Bethlent Jenő és Várad átadása szándékával vádolja. Még oct. 1-én is azt irja Forgács: »én uram.... Homonnai uramnak nem látom semmi hadfogadását és arra való szándékját.... De minthogy ide az emberek nagy idegenséget vettek abból, hogy ezelőtt véletlenül a Raduly vajda idejövetele miatt nagy tumultus indíttatott volna, immár nem hihetnek el könnyen akarmit, azt költötték és hirdetik, hogy onnat magával pénzt hozna és esmét ujonnan 13 ezer embert fogadnának.« Fasc. 53. nro 37.

[4]) Dóczy meg oct. 7-én is bizonyosnak irja, hogy Jenőt átadja Bethlen s hogy Váradot sollicitálja a török, »igen fenyegeti, ha különben cselekszik, fejedelemségétől is priválja. Ugy hallám, hogy

S most már az országgyűlés megkezdette az áruló urak ügyének tárgyalását. Azok, kik a közvádló idézésére nem jelentek meg, »per non venit« marasztaltattak el, jószágvesztésre itélvén őket, kivévén nejeik és gyermekeik jószágait. Azután a foglyok ellen kezdték meg a pert, kiket ide hozattak.

Oct. 24-én Keresztesi Pál volt lippai kapitány perét látták el, kinek hanyagsága okozá a tavaszi zavarokat. Hétezer forint lefizetésével megváltá magát. Oct. 28-án fejezték be a Sarmasági perét: elmarasztalták őt saját levelei alapján, mint ki most is Homonnai mellett van, s a megidézésre sem jelent meg. [1]) Azután a Kornis, Szilvási perét tárgyalták le s ez alkalommal egy érzékeny jelenet mélyen meghatotta az országot. A foglyokhoz eddigelé senkit sem bocsátottak be, s Szilvásynak még hasonlag elfogott nejével sem volt szabad találkozni. Könyezve kérték az itélőtáblát, hogy járjanak közbe a fejdelemnél, hogy engedtessék meg nekik a találkozás. A fejedelem megengedte, s midőn a templomba vitték volna őket, hol mint rendesen, most is tartattak a gyűlések, Szilvásyné összerogyott. [2]) Oct. 31-én Benkner, Kálnoky János és

Váradon a városban immár egy utczát is rendeltek volna az törökök számára, kiben szállítsák, de az várban bocsájtják-e be őket vagy nem, Ngodnak nem irhatom.« Act. Thurz. fasc. 60. nro 36. A nádor nov. 12-ről irja Khleslnek: »Literas quas Gabr. Bethlen vajvoda Tranniae per proprium nuncium in sui defensionem et excusationem nuper ad me misit Matti Suae Sacr. dni d. nostri clem. in originali humilime inclusi. Nunc alii a statibus et ordinibus prov. illius Tranniae intervenerunt ablegati egregii nempe Franciscus Rathony et Paulus Ugron, qui quod maxime scire optabam, tam oretenus, quam Stat. et Ord. literis ad me datis significarunt, nunquam Bethlenium et ne per somnium quidem in mentem venisse, ne se assensisse, ut vel arces Jeneő Turcis assignaretur aut Varadinum Janicseris reciperetur: modo ex superioribus regni hujus partibus causa nulla et occasio detur, ut vel metu vel desperatione adducti pro comparando Turcico auxilio, quemadmodum antehac Lippam, item in reliquo aliam aliquam arcem pro sui defensione Turcis cedere et assignare cogantur.« A nádor e nyilatkozat után jó reménynyel van, hogy a nyugalom s béke helyre fog állani. Act. Thurz. fasc. 2. nro 60. Erről a Rátonyiról mindenféle rágalmakat ir Dóczy 1616. nov. 4-iki levelében a nádornak. Fasc. 97. nro 18.

[1]) Lásd az itéletet Törv. és Okiratok LVII. *c)*

[2]) Dóczy nov. 4-iki levelében épen úgy, mint Hegyes említi, hogy e vallatások alatt a rendek sirtak. Act. Thurz. fasc. 97. nro 18.

Daczó Pál, s nov. 1-én ismét a Benkner pereit tárgyalták, kiknek mind megadatott az engedély, ügyvédet vallhatni. Benknerért a szász egyetem közbevetette magát a fejedelemnél, kérvén, hogy ügye ne tárgyaltassék nyilvánosan az ország előtt. Megkapta az engedélyt, de oly feltétellel, hogy tegyen vallomást bűneiről, mit ő sajátkezűleg írt folyamodásával meg is tett. Most nehány tekintélyes szász polgár a fejdelemhez fordúlt, kegyelmet kérve számára s ő még az nap megkapta, de azon hozzáadással, hogy sem városban, sem másutt hivatalt viselnie nem szabad s erre két jegyző előtt köteleznie kelle magát, s a cancellarius előtt letette az esküt, hogy soha többé életében sem nyilván, sem titkon nem fog practicalni a fejedelem ellen.

Szilvásy, ennek neje és Kornis, hasonlag kegyelemért folyamodtak a többi foglyokkal együtt. Ők is megkapták — de jószágaik tetemes részét elvesztették. Csak Kálnoky és Forró nem nyertek kegyelmet: vasra verve Kővárba vitettek. A kegyelmet nyertek részére megadatott az engedély, hogy az itélet nem az ország, hanem a fejdelem előtt hírdettessék ki, s e czélból nov. 3-án a korlátnok, a két itélőmester s a 12 ülnök a fejdelemhez hivattak, hol Kornis, Szilvásy és Benkner szóbeli vallomást tevén bűneikről, a kegyelem kihirdettetett [1]) s másnap a kegyelemlevél a szokott módon mindhármuk részére kiadatott. [2])

Oct. 4-én a fejedelmi előterjesztések alapján az ország megszavazta az adót: portánként 11 frtot, a városokra meghatározott összeget vetvén ki. Megszavazták a Jenő fentartásához szükséges közmunkát s elrendelék a várőrség megszaporítását. Megszavazták a hadfölkelést is s az ehez szükséges mustrát.

Dévát a fejedelemasszonynak inscribálták, s ezt ujabban is törvénybe igtatták. Kákonyi Istvánnak Bajomért, melyet ez Váradhoz engedett, Görgényt inscribálták.

Kötelezték a városokat a jóveretű rézpénz elfogadására.

[1]) Hegyes naplója 322 s köv. ll. Ohrend Márton is elfogatván, de mint nem teljes eszű, elbocsáttatott. Lásd Kemény Fundgruben II. k. 110 l.

[2]) L. Törvények és Okiratok LVII. *d)*

A szökött darabontok fogattassanak el. A hatalmukkal visszaélő harminczadosok fékeztessenek meg. A mármarosi szökött jobbágyok adassanak vissza földesuraiknak. Az octavalis terminusok tartassanak meg.

E törvényeket a fejdelem nov. 5-én erősítette meg. [1])

Ez utolsó napra esett még egy pár tárgyalás is. Bercsényi Imre, ki Lippa átadása alkalmával Solymost veszté, kárpótlást kért az országtól. A tárgyalást jövő gyűlésre halasztották. [2]) A fejdelem felhivta a brassaiakat, mutassák ki, hogy minő alapon birják Törcsvárát? ez ügy a biró kérésére, ki időt kért magának, hogy a rá vonatkozó irásokat összegyűjthesse, elhalasztatott. [3])

Ekkép minden elvégződvén, a gyűlés szokás szerint tisztelkedett a fejedelemnél, ki a rendeket szétbocsátá.

Másnap kapta a hírt a fejdelem a hajdu-mozgalmakról. Azonnal hadfölkelést hírdetett s maga gyorsan Fejérvárra távozott. [4])

XII.

Magyarországon épen e zavargásokkal egyidőben, fontos változások készültek. Forgács és Thurzó megalkudtak a viszonyokkal, s minthogy a császár és Khlesl Bethlen ellen nyiltan támadást nem mertek intézni — az eszközeik által intézett csapásokat ezek felfogták. Ez sok kedvetlenséget okozott nekik s Forgács beadta lemondását. [5]) Erre Forgácsot felrendelték

---

[1]) L Törvények és Okiratok LVII. *o)* Dóczy még oct. 16-ról irja, hogy Szilvásyt a vajda elbocsátotta, de ujra elfogatta. Fasc. 57. nro 37. Még érdekesebb, mit nov. 7-ről, tehát a foglyok amnestiálása után ir: »Kornis Sigmondnak, mondják, két főszemélyekkel, kiknek neveket nem tudák megmondani, fejét vétette volna, egyéb főembereket is ártatlanúl váltig crucifigáltat.« Act. Thurz. fasc. 57. nro 28.

[2]) L. Törvények és Okiratok LVII. *e)*

[3]) Hegyes naplója 324 l. A további tárgyalásokat lásd u. o. 320 l.

[4]) L. Törvények és Okiratok LVII. *f)* s Hegyes naplója i. h.

[5]) Forgács irja Thurzónak oct. 7-ről: »akarám azt is értésére adni Kegyelmednek, hogy Dóczy uram felmegyen Prágába, hónap indul innen meg; az miut hallom, az kassai generalisságot akarja magának megszerezni, minthogy elbúcsuztam ő felségétől, látván az ő felsége kedvetlenségét hozzám sok hamis vádolások miatt.« Fasc. 52. nro 40.

Bécsbe s helyettesévé Dóczyt nevezték ki. Időközben a fenyegető hírekre parancs jött, hogy mindkettő maradjon helyén [1]): szerencsére, mert igy útját lehete állani, hogy a dolog el ne mérgesedjék.

Azt, hogy Simonyi és Fűzy Bethlen szolgálatába állottak, Dóczy és az ő emberei arra magyarázták, hogy Bethlen »a Bocskay processusát akarja követni.« [2]) S minthogy a szathmári kapitány úgy hallá, hogy a hajdúk szivárognak utána, kiadta a rendeletet, hogy »az afféléket és egyéb csavargókat vagy nemes, vagy közrend legyen is, megfogják és jó gondviseletek legyen felőlök.« [3])

Ennél több nem is kellett. Gombos András összeszedett egy csomó hajdút, s azzal az erdélyi területen fosztogatni kezdett. Minthogy Simonyi megtorlásukra készült, oct. 24-ike körül Gombos ötszázad magával meglepte őt Tarcsán. Simonyi, hada el levén széledve, csaknem védtelenül volt a támadás alkalmával s lakóházában az ablakon át lövöldöztek rá; megsebesítve elfogták s Szathmárra vitték Dóczyhoz, hol ez vallomásokra birta: Bethlen fel akarja lázasztani a hajdúkat, zászlókat, trombitákat, patenseket küldött neki, s czélja Váradot és Jenőt a töröknek adni. [4]) Simonyi nehány nap mulva meghalt [5]) s vallomása és a nála talált patens ettől fogva nagy szerepet játszik Dóczy leveleiben, ki azt mindig és minden alkalommal nyomatékos bizonyítékúl használja Bethlenre szórt rágalmai mellett, főként midőn mint vádló lép fel ellene.

[1]) Forgács levele Thurzóhoz oct. 12-ről. Orsz. ltr. kincstári osztály. Dóczy már meg is indult. »De talán Isten szegény hazánknak javára adta, kiről nem szükség többet irnom.«

[2]) Dóczy oct. 30-iki és nov. 4-iki levele Thurzóhoz. Act. Thurz. fasc. 65. nro 41.; fasc. 97. nro 18. Czobor Mihály ugyan ezt Rákóczy Györgyre fogta. U. o. fasc. 43. nro 49.

[3]) Dóczy levele Thurzóhoz oct. 16-ról. Act. Thurz. fasc. 67. nro 37.

[4]) Dóczy levelei Thurzóhoz oct. 26-ról, melyben legelébb irja meg Simonyi elestét; oct. 30-, nov. 4-ről, melyekben vallomásairól, patenseiről szól. Bethlen nov. 8-iki levele. A tények előadásában mindkét fél megegyez — de mindenik másként magyarázza. Sepsei Krónikája 164. l.

[5]) Pernyeszi Gábor már nov. 1-ről irja, hogy Simonyi meghalt. Fasc. 42. nro 49. Dóczynak későbbi levelei is említik

S Bethlen is ezt legközelebbről a Simonyi-eset alkalmából tette. Utközben Nagy-Ekemezőről nov. 8-ról írt a nádornak, egyenesen Dóczyt tevén felelőssé, hogy az ő kapitánya saját területén egy beütő had által megöletett. S arra is figyelmeztette Thurzót, hogy Homonnai is már indulófélben van. Nov. 2-án ágyuit kivonatta várából s az élést előre küldé. Ő, mondá, nem lesz oka, ha a béke felbomlik. [1]) Ugyan akkor a magyarországi basákat is figyelmeztette a készülőfélben levő támadásra: szükség esetén álljanak készen hadaikkal. [2])

A béke pedig már akkor tényleg fel volt bontva. Egy előhad, mely Homonnai embereiből hajdúkból, lippai kibujdosottakból állott, már útban volt. Sarmasági is lejött Ungvárról s Nagy-Mihályról e csapathoz ment, vagy mint maga irta, elfogatott s átvette annak a vezényletét. Nov. 4-én, tehát még akkor, midőn a rendek együtt ültek, egy mocskos proklamácziót bocsátott ki, a hajdúvitézek nevében, Erdély rendeihez, felhiva ezeket, hogy a Bethlen által nyakukra tett igát rázzák le, mert e had az ő szolgálatukra jön. Saját neve alatt pedig nov. 9-én, midőn notáztatásáról értesült, Dóczyval is tudatta közeledésüket Erdélyhez s benyomulásukat — figyelmeztetve és intve a szathmári kapitányt, nehogy útjokba akadályt tegyen. [3])

Dóczy pedig a világért sem tett semmi akadályt, még akkor sem, midőn a támadók tőle zászlót kértek, úgy, hogy a Sarmasági által vezetett eredetileg Gombos-féle had, roppantúl pusztítva az erdélyi területet, háboritatlanúl nyomúlt előre, egész addig, mig Bethlennek ideje nem volt a zabolátlankodók elé hadat küldeni.

S a mint Fejérvárra ért, a mi hadat hirtelen összegyűjt-

[1]) L. Törv. és Okiratok LIX. E levéllel küldte meg Bethlen a Homonnai utasítását Thurzónak. (L. XXX. c.). A nádor azonnal erélyes hangon írt rendeletet küldött Dóczynak, hogy »ama békesség ellen törekvő tolvaj Gombos András« hadát eloszlassa, s őt »compescálja.« Uj lymbus, orsz. ltár.

[2]) Ali basának nov. 13-ki levele a hajdukhoz. Act. Thurz. Fasc. 77 nro 43. Mehemed temesvári basának levele nov. 19-ről Dóczyhoz. — U. o. Fasc. 61. nro 38.

[3]) L. Törvények és Okir. LVIII.

hetett, Kamuthy Balázs vezérlete alatt elindítá, a többire nézve pedig intézkedett, hogy a mint felülnek, utánok menjenek, s hogy Rhédey is küldjön az ottani hajdukból s biharmegyeiekből, mennyit lehet. És megtette a lépéseket, hogy szükség esetére török és oláh segélyhadak is legyenek készen.

Ez alatt pedig a had koczkája eldőlt. Sarmasági hada háborítatlanúl ért Deésig, s Kamuthi Balázs is e város alá vezette hadait. De mindaddig, míg az erősítéseket meg nem kapta, kerülte a csatát,[1]) mignem nov. 20-án egy jól sikerült csellel egy magára nézve kedvező csatatérre csalta s ott megverte; a vezéreket is: Sarmaságit és Jósikát elfogta,[2]) s Kolosvárra küldte, hová nov. 22-én érkeztek velök.[3])

A diadal tökéletes volt, s a csorbát, mit Simonyi meglepetése ütött az erdélyi fegyvereken, teljesen kiköszörülte. A szétvert had futva futott ki az erdélyi területről Szathmármegyébe, s sietett házához vissza. Most már Dóczy is fenhangú parancsokat adott ki, hogy oszoljanak szét, s midőn arról értesült, hogy Kamuthi és Török másfélezer emberrel Hadadhoz szállottak, sietve irt nekik, hogy álljanak meg erdélyi területen s ne üssenek ő felsége birodalmába, ha panaszuk van, keressék meg ő felségét, ő fogja orvosolni.[4])

---

[1]) Kamuthi nov. 19-iki levele. Történelmi Tár 1879. évf. 234. l.

[2]) Segesvári Bálintban kétségkivül nyomdahibából nov. 2. áll nov. 20. helyett. Nem említve, hogy Sepsei L. is ezt mondja, világosan kiteszi a napot Lónyai András nov. 26-ki levele: »hanem azon latrok neki szelesedvén, Dézsig Erdélt igen rablották. Dézsnél az erdéli vajda hadával az elmúlt vasárnap (t. i. nov. 20.) egybetalálván, megvittak. Az erdéli haddal Török István volt, és igen verték egymást nemzetségönk fogyására. Végre úgy értem, hogy ugyan elállván egymásról ez az Gombos hada megfutamott és eljött, kikkel Sarmasági Zsigmond is ott volt, melyet az isten ott kézben is adott, és elvitték fogva az erdéliek; kitől tudom bizonyosan végére mehet, ki biztatásából cselekedték ez rút dulást, fellázadást; régi álnok kerengésiről elhittem, ha ellene lehet, ugy is lakolik. Mert az Gombos hada ismét az Ér mellé Király-Daróczhoz szállott, ma onnét az tájról jöttek meg rájok vigyázó embereim.« Act. Thurz. Fasc. 71 nro 41.

[3]) Segesvári Naplója 185.

[4]) Dóczy nov. 26-iki levele Thurzóhoz. Act. Thurz. F. 58. N. 39, Decz. 7-röl irja már, hogy Gombos hada eloszlott: »utcunque, ha Gom-

Bethlen pedig, ki nem akarta, valószinűleg nem is tudta volna üldözni a szétszaladt hadat, diadala daczára is ritka mérsékletet tanúsított. Nov. 23-án megindúlt Fejérvárról, nov. 24-én Keresztesmezején egyesűlt a székely hadakkal, nov. 25. Kolosvárhoz szállott, honnan azonnal folytatta utját,[1]) Szamosújvár felé. Dóczy rettenetes dolgokat tudott czéljairól: hada egy részét Nagy-Bánya elfoglalására küldi, maga Szathmár felé siet. Van együtt 8000 embere, s Moldovából és Szkendertől is vár segédhadakat. Ezenkivűl Somlyónál és Almásnál is van tábora.[2]) Nem Gombost akarja ő üldözni, ellenkezőleg zsoldba fogadja hadait: »nagyobbra vagyon aspirácziója.«[3])

Valójában pedig ez rémlátás volt. A mint Bethlen látta, hogy nem áll ellenséggel szemben, elbocsátá hadai nevezetes részét[4]) s csak a szükségeseket tartá együtt és ment ki a részekbe. Nem akarta szakadásig vinni a dolgot s épen úgy, mint a nyáron, most se követelt többet, minthogy azt a három embert, kik a széleken mindig fenyegetik, Dóczyt, Prépostvárit, Lónyayt mozdítsák el onnan és büntessék meg. — Nem hagyott ugyan fel az ellenségeskedéssel, mert decz. elején Ecsedet bevette és Prépostváryt elfogta, azonban a háborút nem folytatta nyomatékkal. Decz. 17-én Rhédeyvel együtt

---

bosék mit cselekedtek is és ide kijött Magyarországban ő felsége birodalmában, itt azt nem övék megbüntetni, hanem ő felségeé.« F. 57. N. 41.

[1]) Bethlen Pol. Lev. 85. l.

[2]) Dóczy Thurzónak decz. 4. Ismét Bocskay-féle czélzatokat tulajdonit neki. »Azt immár Bethlen felől az emberek régen hirdették, hogy Bocskay processusát akarná követni, de el nem hitték..... Sőt még őszszel kezdett volna ő ahoz, ha Simonyi úgy nem jár vala és általa szándéki ki nem jelentetnek, ki miatt szándékában megtartózott, az ki felől ugyan magamnak is Simonyi elég vallást tett. Azért, minthogy onnan gyülekeztek és ezeknek az hajduknak eloszlatások is nem kis szívet ad nekik, noha mind Kamuthi Bálázs, mind Mikola János azzal biztattak bennünket, csak ezek eloszoljanak, ők az ő felsége ditiójának nem akarnának véteni,..... de igen félő, hogy valamit ne cselekedjenek.« F. 57. N. 40. V. ö. Törv. és Okir. LXI.

[3]) Lónyay decz. 17-iki levele. Act. Thurz. Fasc. 45. Nro 36.

[4]) L. Törv. és Okir. LX.

Debreczenbe szállott, [1]) de a hírre, hogy egyezkedés végett a kassai generálistól követ jön hozzá, visszament Váradra.

Úgy volt: a felső-magyarországi rendek és generális követe Széchy György jött hozzá. [2]) Bethlennek könnyű lett volna folytatni diadal-útját, a magyarországi hajdúk nagy része szivesen csatlakozott volna hozzá, a felső vármegyék főurai, főként a protestánsok veletartottak, a vármegyéken népszerű ember volt. S Mátyásnak nem volt hada, melyet vele szembe tudott volna állítani, s épen ezért a zord téli idő sem tett volna akadályt útjába.

De ő mindez előnyeiről lemondott a béke érdekében, sőt még azt a követelését is, hogy a három ellenséges főur a szélekről mozdíttassék el, s Homonnai, Esterházy Miklós, Kendy István büntettessenek meg, nem kivánta most elintéztetni s azt, kit közülök elfogott, Prépostváryt 40,000 frtért elbocsátá [3]) — ez egész ügy eldöntését a rendes béketárgyalásokra halasztván. Most beérte azzal, hogy 40 napra szóló fegyverszünetet kötött decz. 24-én. [4]) Erre aztán hazabocsátá hadait.

XIII.

Az napon, melyen Bethlen Gábor a fegyverszünetet kötötte, meghalt Thurzó nádor s az ügy gyors lebonyolításának terhe Forgács kassai generalisra maradt. Ez Kassára, jan. 4-re 1617-ben meghívta a felső-magyarországi rendeket. A gyűlés Gombos megbüntetését követelte s Bethlenhez a béke fentartása ügyében követek küldését határozta. A nagy-váradi induciák értelmében Bethlennek a császárhoz követeket kelle

[1]) Sepsey Laczkó 167. l. Segesváry 185.

[2]) Sepsey Laczkó említi, hogy Prépostváry kiszabadítását Széchy eszközlé: azt más nem tehette, mint az ország követe. Sepsey e kiadásában egy értelemzavaró sajtóhiba van: »2. decz. táján a fejdelem Csehit megszállja, meglőteti, beveszi, benne Prépostvárit megfogják.« Mit keresett volna Prépostvári Csehiben? Ő ecsedi kapitány volt, s a későbbi tárgyalások is ecsedi foglyokról szólnak.

[3]) Sepsey Laczkó 167. l.

[4]) U. o. és Segesváry Bálint 185. Sepsei a 168. l. Széchy küldetését 1617. jan. 2-ika előttre teszi. Ez tán visszajövetelét jelenté, mert az ő küldetése megelőzte a Belényiét és Pogányét.

küldeni sérelmei orvoslása s a béke helyreállítása végett. Forgács jan. 5-én kiállítá a menedék-levelet a Bethlen által kijelölendő követek számára, s ezt a kassai követek Bellényi Zsigmond és Pogány Ferencz magukkal vitték. [1])

A mint e menedék-levél Bethlennek kezében volt, 1617. január 26-án kinevezte követeit: Kemény Boldizsár fogarasi kapitányt és Kassay István tanácsurat, s kellő utasítással ellátva, hogy minő követelésekkel s feltételekkel álljanak elő, s az alkudozásokban meddig menjenek, [2]) útnak indítá őket. A követek leveleket vittek magukkal ugyan ez napról tőle Mátyáshoz, mely nyomatékkal emelte ki, hogy elfogott irásokból kitünt, hogy Homonnai az udvar köréből nyert támogatást, s a zavarok szerzőinek megbüntetését kéri; Khleslhez, melyben hangsulyozta, hogy ámbár módjában állott volna a támadást erőszakkal megtorolni, ezt, hogy békés érzelmeit megbizonyitsa, nem tette, s kéri, támogassa őt a béke föntartására irányzott törekvésében. A követek Szerencs felé folytatták útjokat, hol a király menedék-levelét átvették. [3]) Dóczy pedig, a mint a követek elindulásáról értesült, kétségtelenül öntudatától ösztönözve kérte Molardot, hogy őket, ő felsége hiveit ne áldozzák fel Bethlennek, ellenkezőleg éreztessék vele, hogy szolgálata ő felségénél kedves. [4])

Prágában az új helyzettel szemben a kormány határozatlan volt. A mint Bethlen diadaláról értesült, kezdett aggódni, ha nem fogja-e az ezt kizsákmányolni? Mátyás ismét tervet készíttetett Bethlen megbuktatására, köriratot intézett a választó fejedelmekhez, hogy egy védelmi háború esetőségére is előkészítse őket. [5]) De a mint tisztába jött azzal, hogy Bethlen nem akarja szakadásig vinni a dolgot, azonnal kész volt elhatározása, hogy e követekkel szemben ő fog vádlóként fellépni. Megbizta kanczellárját Lépest, Pázmányt, Hoffkirchert s Révai Pétert, márcz. 5-ről, hogy a felérkezett

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXIII.

[2]) Ez utasítást említi Bethlen márcz. 4-iki meghatalmazó iratában — de az még lappang, vagy tán elvesztette a Kemény család levéltárával. Tartalmára következtethetni az akkor irt levelekből.

[3]) Bethlen levelei a prim. ltban. Fraknói Pázmányában I. k. 272.

[4]) L. Törv. és Okir. LXIV.

[5]) U. o. LXII.

erdélyi követekkel ők érintkezzenek, tárgyaljanak s a szükséghez képest a titkos tanács vagy az ő utasítását kérjék ki: a követeket, irá, nem fogja maga elé bocsátani.

Mátyás megbizottjai egészen azt az álláspontot foglalták el, mintha a királynak semmi része sem volna a Homonnaiféle mozgalomban, s a Bethlen vádjaival szemben, sérelmeikről ők is tizennégy pontban egész hosszú vádsorozatot készítettek, melyekre az erdélyi követek azonnal megadták válaszukat. Miután az erre vonatkozó iratok kicseréltettek, a kivánatok beadására került a sor. Bethlen követei a hajduk megbüntetését, Homonnainak, Dóczynak, Esterházynak, Lónyainak, Pernyeszinek országgyűlés elé idézését, a három kapitánynak elmozdítását, s a nagy-szombati szerződésnek országgyűlési megerősítését kivánták. Ezekről természetesen Mátyás biztosai hallani sem akartak: váltig állították ugyan, hogy a királynak nincs a mozgalomban része, s épen nem látták át, hogy csak egyetlen módon is be lehetett volna bizonyítani — ha nem veszi a király a bünösöket védszárnyai alá. Mintegy becsületbeli kérdést csináltak a dologból: Bethlen csak nem fogja a király elé szabni, hogy kit alkalmazzon hivatalba. Sok mindenféle kivánság és részlet merült fel a tárgyalások alatt, melyek inkább csak megbeszélések jellegét viselték magukon. Az eltérés a két fél közt sokkal nagyobb volt, hogysem kölcsönös megállapodás jöhetett volna létre, miután Bethlen követei különben sem voltak urok s a rendek részéről teljhatalommal ellátva. [1]) Bethlen küldött ugyan márcz. 5-ről újabb felhatalmazást, [2]) de ez is az utasítás megtartását követelte, s különben is, mire feljött, az értekezlet befejeztetett. Abban állapodtak meg, hogy tartassék még ez évben Péter-Pál napján újabb értekezlet N.-Szombatban, melyre mindkét fél biztosai teljhatalommal láttassanak el. Addig is legyen általános fegyverszünet. A fejedelem bocsássa el az ecsedi foglyokat s az elfoglalt jószágokat adja vissza. A vallásszabadság ne sértessék meg.

Midőn ez előleges pontokra nézve megtörtént a kiegye-

[1]) E tanácskozásra vonatkozó irások a prim. ltárban őriztetnek. Részletesen felhasználta Fraknói Vilmos i. h. 271—82. ll.

[2]) L. Törv. és Okiratok. LXV.

zés, márcz. 14-én fogadta a király a követeket. Kemény beszédére, mely úgy szólva a fejedelem magatartásának igazolása volt, a király válaszolt, biztosítva Bethlent további kegyelméről. S márcz. 16-án már kiadatott a biztosító levél Bethlen követei számára, a szokásos védlevéllel.[1]) S ezzel ők haza indultak.

Épen azon napokban, midőn ők alkudoztak, márcz. 8-án küldött Bethlen új, állandó követet a portára, Gáspár Jánost, szép ajándékokkal,[2]) utasításokkal s egy csomó előterjesztéssel ellátva. A diván, mint rendesen, telhetetlen volt követeléseiben. Bethlen adóelengedést s Jenő átadása sürgetésének abbahagyását követelte; a porta egyikről sem akart hallani: ellenkezőleg úgy kívánta Jenő kézbeadását, hogy ezzel a Mátyással kötött béke ne bomoljon fel.[3]) A követelés tulságos volt, s még nevelte az, hogy ismét sürgették a portán, hogy Moldvába segélyhadakat küldjön. Már látta Bethlen, hogy az expeditiót nem kerülheti ki, de legalább annyi könnyebbséget kivánt, hogy ne személyesen menjen Moldvába hadai élén, hanem az rendeltessék Markó vajda alá.[4])

A mint pedig Prágából követei haza érkeztek, apr. 6-ról máj. 4-re Fejérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett. Nem érzé ugyan szükségét egy új értekezletnek, mert ő »mint sértett fél« abban a meggyőződésben volt, hogy az ügyet az elégtétel megadásával méltányosan el lehet intézni,[5]) de hogy békés hajlamait annál inkább megbizonyítsa, elfogadta azt.

A fejedelmi előterjesztésekben jelentést tett a bécsi tárgyalások eredménytelenségéről. A császár biztosai oly követelésekkel állottak elő, melyekre az ő követeinek nem volt utasítása. Ennek folytán abban egyeztek meg, hogy új tárgyalást

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok LXVI.

[2]) Hegyes Naplója 320 l.

[3]) Sövényfalvi oct. 22-iki s decz. 16-iki levele 1616-ból a gyulafehérvári káptalan lvtárában.

[4]) Balásfy Magyarország állapotjáról. Pozsony, 1838. 88 l. Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 169. s köv. ll. Történelmi Tár 1880. évf. 724. s köv. ll.

[5]) Lásd Bethlen máj. 1-én Forgács Zsigmondhoz irt levelét Fraknói Pázmányában I. k. 283. l.

kezdenek, s erre nézve szükséges lesz követeket küldeni. A rendek e követek költségeire 3,600 frtot szavaztak meg.

Megszavazták a tavaszi adót is, portánként 8 frtot, a városokra meghatározott összegben vetvén ki azt.

A sérelmek orvoslására hozott articulusok tartassanak meg. A jó veretű rézpénz elvételét 200 frt büntetés terhe alatt elrendelék.

A csavargó hajdúkat kergessék, fogják el s büntessék meg. Azok az orvok, kik Indali János családját megölték, elfogassanak s az elrablott jószágok adassanak vissza. A székelység közt elszaporodott orvokat kergessék, fogják el s sarcz mellett se bocsássák szabadon.

A boros-jenei vitézeket felmenték a dézmafizetés alól.

A székely nemzet panaszára elrendelék, hogy a szászok a székelyföldről elorzott s szászföldre vitt jószágokat adják ki. Továbbá a városiak ne erőltessék a székelyeket, hogy a másfél pénzes garast két pénzben vegyék el.

A végzéseket a fejedelem máj. 23-án erősité meg. [1])

A gyűlés tartama alatt máj. 9-én kiállíttatott a fegyverszüneti okirat, s máj. 21-én a kinevezett biztosok: Pécsy cancellár, Fráter István, Balassi Mihály és Literati Dávid számára a megbizó levél. [2])

Hasonlag felhozta Bethlen e gyűlésen a török követeléseket is. April havában egy csausz, Kara Mehemed jött hozzá a fővezértől, ismét sürgetve az adót, Jenő kézhezadását s a hadküldést Moldvába. Felolvastatván előttük a szultáni fermán, a követelések tulságos voltán megdöbbent rendek a fejdelem egyenes kivánatára megszavazták ugyan a hadfölkelést, de kérték a fejdelmet, hogy közvetítse a más két kivánság elejtését. [3])

Bethlen is el volt komolyan határozva e követelések teljesítése alól lehetőleg kibúni. Titkárát Ádám Erasmust Prágába küldé levelekkel Mátyáshoz, Khleslhez s más tanácsosokhoz, jelentést téve a dolog ez újabb fordulatáról, mintegy elő akar-

---

[1]) L. Törvények és Okiratok LXVIII. *a)*

[2]) U. o. *b) c)*

[3]) Történelmi Tár 1880. évf. 738. l.

ván készíteni a kormányköröket, hogy beavatkozása a moldvai ügyekbe aligha lesz kikerülhető.[1]) De pár nap multva váratlan dolog történt: Sövényfalvi Dániel állandó portai követe, jun. 2-án haza érkezett husz havi otttartózkodása után. Összeköttetéseinél fogva a diván egyik másik tagjával s az ottani külföldi követekkel, fontos híreket hozott magával haza: a pápa, a császár, a spanyol, lengyel királyok nagy coalitiót készítettek a töröknek Európából kiűzésére. Továbbá a porta nem fogja folytatni hadakozását a Kazul pasával s a békealkudozás már kezdetét is vette — e helyett erejét Lengyelország ellen akarja fordítni. De ezekkel szemben a lengyelek hadi készületeiről is értesült.

Bethlen azonnal kész volt elhatározásával. Még az nap kinevezte Nápolyi Pétert követté a lengyel királyhoz, megbizta, hogy a királylyal s respublicával közölje a Lengyelország megtámadására vonatkozó híreket: de ugyanakkor járjon végére, miben áll a lengyelek hadi készülete, mi alapja van a keresztyén fejedelmek coalitiójáról szóló hírnek s aztán közölje bizalmasan a királylyal, hogy ő hajlandó volna a keresztyén fejedelmek eme coalitiójába beállani, ha erre felszólíttatnék: »nálánál hasznosabban senki sem tudna a keresztyéneknek szolgálni.« [2])

Nehány nappal utóbb kihirdette a hadfölkelési parancsot oly módon, hogy mindenki felkészülve várja a táborbaszállásra vonatkozó későbbi rendeletét.[3]) Ugyanakkor azonban, hogy a követelések teljesítésének halasztására alkalmas ürügye legyen, írt a nagyvezérnek; azok közt, miket írt s miket szóbelileg izent, lényeges különbség van, s ő nem tudja magát mihez tartani. Hadai készen vannak, de lehetetlen, hogy ha táborba száll, adót is fizesssen. Tudassa vele a nagyvezér, hogy a kettő közül melyiket akarja? [4]) S épen ebben az időben (jun. 19-én) elindítá a nagyszombati alkudozások folytatására

[1]) Az Ádám Erasmustól küldött válaszokat lásd Történelmi Tár 1880. 736—37. ll. Bethlen és Pécsy levelei még lappanganak.

[2]) A Nápolyi Péternek adott utasitás Fejérvár 1617. jun. 2-ről Torma Károly levéltárában.

[3]) Lásd Törvények és Okiratok LXIX.

[4]) Lásd Történelmi Tár 1880. évf. 737. l.

kinevezett követeket a szükséges utasításokkal, meghatalmazó és ajánlólevelekkel ellátva. [1])

XIV.

Pécsy Simon a Bethlen követe, Frater István, Balassi Mihály és Weirauch Dávid, a három nemzet képviselői jul. 8-án érkeztek meg Nagy-Szombatba, s jul. 9-én felkeresték Pázmányt. Kivüle Molard, Pethe és Révay voltak biztosoknak a király részéről kiküldve; de Révayt betegsége tartá vissza s helyette Apponyit kérték a biztosok oda küldetni. A tárgyalásokat csak jul. 12-én kezdették meg.

Az első napok, mig ki nem ismerték egymást, s belé nem mélyedtek s mondhatni össze nem szoktak, formakérdésekkel, szőrszálhasogatásokkal telt el. Mátyás még a látszatát is kerülni akarta annak, mintha az alkudozó felek egyenlő alapon állanának egymással szemben, s mig ő csak utasítással látta el követeit, Bethlentől teljhatalmat követelt az övéi számára. De a tárgyalások eredményére nézve mégis szükség volt a felhatalmazó iratok előmutatására, s míg Pécsyék felmutatták az övéiket, a király biztosai nyilatkozat kiállítására határozták el magokat, mint az első nagyszombati értekezleten is történt.

Azután a felett vitatkoztak, melyik fél tegye meg először az előterjesztéseket, s végre midőn ezt is eldöntötték, tárgyalásba vették Bethlen követelését a mozgalom indítói és részesei megbüntetésére vonatkozólag. S itt aztán egy csomó recriminatióra került a sor: az erdélyiek a nemzetközi, a király biztosai felségi tekintetekből indultak ki s a harmadik nap is úgy telt el, hogy megállapodásra nem jutottak. Végre jul. 14-én kijelentették az erdélyi követek beleegyezésüket, hogy Homonnai a rendes törvény utján fogassék perbe; de nem úgy, hogy a kérdés azzal elejtessék, hanem hogy ezúttal csak függesztessék fel.

Ezzel kapcsolatban került szóba az amnestia kérdése, talán az értekezlet legnehezebb pontja. Az erdélyi követek

[1]) Lásd Törvények és Okiratok LXX. Bethlen leveléről Pázmányhoz Fraknói i. h. 289. l.

azt találták természetesnek, hogy a fejdelem alattvalói abból ki legyenek véve, s másfelől jogában álljon neki ő felsége alattvalóit perbe foghatni. A magyarországiak ezt már Prágában eldöntött dolognak jelentették ki. Sok mindenféle oldalról és szempontból tárgyalták a kérdést, melyet a fejdelem követei becsületbeli kérdésnek tekintettek. A császárnak egy elfogott levelére s a fejdelem személyére szórt rágalmakra egy felől, Lippa átadására a másik oldalról történtek hivatkozások: mignem rájöttek a főtárgyra, az első nagyszombati béke megerősítésének vagy módosításának kérdésére. Az elsőt a magyarországi követek akarták — ők, mondák, be sem bocsátkozhatnak abba, hogy az csak kérdésbe is tétessék. Az erdélyiek is kijelentették, hogy ők sem akarják annak lényegét megtámadni — csak javítni kívánják. Ebben megnyugodván mindkét fél, az erdélyiek azt terjesztették elő, a mivel az első nagyszombati pontokat pótolni kívánták: 1. A károlyi értekezletre szánt pontok elévültek. 2. Bethlennek adassék meg a fejdelmi czím. 3. Nehogy az amnestia megadásából visszaélés származzék, szabad legyen a béke felbontóit üldözni. 4. A fejdelem magyarországiakat is fogadhasson zsoldjába. 5. Az első nagyszombati pontok igtattassanak törvénybe. Szóba hozták az erdélyiek azt is, hogy Ferdinánd, mint Mátyás praesumtiv örököse, erősítse meg a békét — de azt könnyen elejtették.

Az öt pont megállapítása továbbra halasztatván, a magyar biztosok hozták fel sérelmeiket s kívánataikat. Ezek felett hosszas és tüzetes vitákat folytattak, melyek közt kiváló helyet foglalt el a Bethlen által ő felségének adandó elégtétel kérdése. Azt kívánták, hogy Bethlen patensben jelentse ki, hogy Mátyás személyét nem akarta sérteni, hogy Bethlen ő felsége alattvalóit nem fogja magához csábítni akarni, hogy adjon biztosítékot, hogy Várad nem jut török kézre. Bármily hevesek és élesek voltak is a felelgetések, mindenik fél engedett, s a legfontosabb kérdésekre nézve megtalálták a compromissumot.

E közben Apponyi Pál megérkezett, s jul. 17-kén az ötödik tárgyalás tartatott, az első, melyben a bizottság teljes számmal vett részt. A pontok tárgyalása előtt az erdélyi követek jelenték, hogy Szkender pasa hadával már a Dunához

[illegible] Erdély [illegible]
[illegible] Pázmány [illegible] hogy [illegible]
[illegible] Prágában [illegible]
hogy Bethlen [illegible]

Azonban [illegible] Pázmány [illegible] Esterházy [illegible] hajlandóknak [illegible] bizonyításukat [illegible] szeretnék [illegible] hogy [illegible] válasz.

A harmadik [illegible] a magyar tanácsosok kikérték Esterházy Miklósnak véleményét. Az ő túlbuzgósága a [illegible] fegyverrel [illegible] sürgette, azt ajánlván, hogy az [illegible] biztosítékok kérendők s a rendek csak [illegible] hogy Bethlen őszinteségeért kezességet vállaljanak.

Szerencsére, Pázmány nem osztá a magasra törő férfi aggodalmait, ellenszenveit. Bár mindketten egy politikának voltak hívei, de az eszközök megválasztásában eltértek utjaik, s a dolgok megitélésénél mindenik más szempontból indult ki. Esterházy nem akart alkunni a viszonyokkal már pályája kezdetén sem. Pázmány nem tört a létezők felforgatására. Most ő vezette a dolgokat, s óvatosan ki tudta kerülni a végleteket. Pázmány szivesen megegyezett abban, hogy Bethlen megkapja a fejedelmi czímet annak fejében, hogy ő Erdélyben a cath. vallás számára előnyöket vivjon ki. Igy került aztán szőnyegre az értekezlet sarkkérdése.

De e kettőre nézve nem voltak utasításaik, s végérvényesen nem határoztak fölöttök. — A dolgon nem lehetett hát máskint segítni, minthogy a szövegbe felveendő békepontokon kivül uraik ratifikálására fentartandó pontokat is szerkeszszenek — ez volt a kérdésnek legtermészetesebb megoldása: s ezek elkészítésével Apponyi és Fráter, s Szentkereszti a titkár bizattak meg.

Épen ezért júl. 20-án nem volt ülés, ez nap készültek a béke-okmányba be nem foglalandó pontok [1]) — de a júl. 21-ki is meddő volt: a Bethlen által kiállítandó reversalisról beszélgettek. Ettől fogva, minthogy Mátyástól a Pázmány kérdéseire nem jött válasz, nem tartottak érdemleges ülést július 29-ig. Addig is időközben szövegcorrectiókkal, s egyes személyekre és jószágokra vonatkozó kérdésekkel foglalkoztak. Végre megjött a válasz a Szkender pasának adandó segély ügyében, [2]) s miután a következő napokban a még függőben lévő kérdéseket tisztába hozták s megállapították a békeokmány szövegét, júl. 31-én közölték az erdélyiekkel ő felsége válaszát a Szkender-ügyben: tudassa Bethlen ő felségével, hogy ily esetekre minő szerződése van a törökkel, kérje ezektől Lippát vissza, s adománynyal és szép szóval fordítsa el magától a segélyadás kötelezettségét.

Aug. 1-én s 2-ikán még tanácskoztak a külön pontok fölött, a tárgyalásokat azonban ez nap végleg bezárták, s a békeokiratot egymással kicserélték. [3])

Maga ez okirat lényegében az első nagy-szombati értekezlet megerősítése, s egy pár ponttal megtoldása volt: hogy jövőre akárki által sértetnének meg a nagy-szombati pontok, azért adjanak teljes elégtételt, azokra, kik a békét megzavarnák, hazai vagy idegen fegyverrel a hűtlenség büntetését szabták, s az ilyent fegyveresen üldözzék; a kik a fönnebbi zavarokban Erdélyben javaikat elvesztették, azoknak Bethlen bocsánatot ad, ha megtérnek. A két ország közt az legyen a határ, a mi Báthori Zsigmond uralkodásának békés felében volt; szeptemberben (az utóirat értelmében utóbb) tartassék Nagy-Károlyban értekezlet. [4]) Ezen kivűl az erdélyiek egy külön emlékiratot is adtak be, a fejedelmi czím s a többi külön pontok megadása érdekében. [5])

---

[1]) Lásd Törv. és Okir. LXXI. *a*).

[2]) Kelt júl. 25-én. Ismerteti Fraknói i. h. Igen érdekesen egészítik ki ezt a »Pázmány Péter levelezésében« I. 98. s köv. ll. közlött levelek.

[3]) Lásd a magyar biztosok jelentését. Törv. és Okiratok. LXX. *c*).

[4]) L. Törv. és Okir. LXX. *b*).

[5]) Lásd Fraknói, Pázmány 299-ik l.

Valóban Mátyás már ki is tűzte az értekezlet határnapjául szept. 21-két s Pethe Lászlót annak elnökévé nevezte ki.[1]) Magának a békeokmánynak megerősítése ellen nem volt kifogása: a minthogy azt szeptember 2-ikán meg is erősítette,[2]) de a fejedelmi czím megadásáról hallani sem akart, daczára, hogy Pázmány magát azért közbevetette nála.[3]) S e miatt még létrejöhetett volna a károlyi értekezlet: de előre nem látott akadályok jöttek közbe. Hogy a kitűzött határidő rövid, azt jól látták az erdélyi követek, s ezért vétették fel a halasztási záradékot. S csakugyan Pethe, a kinevezett bizottsági elnök már útban volt Károly felé, de leányának temetésére visszahivták. Azután nem sokkal maga is meghalt.[4]) Helyette kineveztetett ugyan az uj biztos is, de az értekezlet elmaradt, valószinűleg azért, mert Bethlen épen abban az időben oly hadjárattal volt elfoglalva, mely Mátyás udvarában épen nem volt népszerű. Ez volt pedig az ő moldvai háboruzása.

E költséges és terhes hadjárattal ő egy nagy feladatot vállalt magára: fegyveres interventióval gyakorolni pressiót a szemben álló török-lengyel vezérekre — s békés megoldást idézni elő.

Lengyelországi követe, Nápolyi Péter kitűnően oldá meg feladatát s július elején már vissza is fordúlt.[5]) Vele jött a

---

[1]) L. Fraknói, Pázmány I. k. 293.

[2]) L. Pray Principatus G. Bethlen I. 31. l.

[3]) Okait felsorolja Fraknói i. h. 294. A követek, magyarok és erdélyiek aug. elején elhagyták Nagy-Szombatot; már aug. 15. Pázmány is Znió-Váralyán volt. Lásd Pázmány Lev. I. 113.

[4]) L. Pázmány Péter Lev. I. k. 175. l. Bethlen 1618. május 25-iki levelét Pázmányhoz. Erre vonatkozólag a bécsi csász. kam. ltárban érdekes okirat van: *1617. nov. 27. Per imperatorem Chr. Grapler, der k. Hofcamer* »wird deroselben Hofcammer erindert, das auf absterben herrn Laszla Pethe selligen zu verrichtung der Siebenbürg. commission der jetzige personalis praesentiae neben dem Hofman und hung. cammersecretarÿ Jacoben Sencheresdÿ deputiert und verordnet wordten.« A kamara gondoskodjék a költségekről és ne keressen okot a mentegetésre. S minthogy az elhalt Pethe helyett magyar kamarai elnökké elő kell terjeszteni valakit, erre Zÿriakÿ (Cziráky) Mózest és Horvát Gáspárt szemelte ő fige ki; adjon e tárgyban a Hofcammer véleményt.

[5]) A magával hozott levelek olvashatók Tört. Tár 1881. 284 s k. l.

király titkára, kit azonnal fogadott s júl. 29-én vissza is bocsátott.[1]) Aug. 1-én Zolkievski Szaniszló lengyel fővezér követe kereste fel,[2]) kit hasonlag gyorsan visszabocsátott. A mit akart, megtudta ezektől: a lengyel erő számát, és erejét, mely jóval nagyobb volt a törökénél. Annyival kényesebb a helyzet rá nézve, mert ha megveretik a török, ki nem kerülheti, hogy ennek segélyt ne adjon, s ez ellenségei kezében ujabb fegyver lesz, hogy segített keresztyén vért ontani.

De ha nem segíti a törököt? ha a lengyelhez csatlakoznék ő is s segit Szkendert egészen tönkretenni? remélheti-e, hogy Mátyás érette felbontsa a török frigyet? Fog-e csak egyetlen embert is adni neki megtámadtatása esetére? mert hogy ez esetben a török ellene fog fordúlni, abban kétsége sem lehetett.

Bethlen soha sem csinált titkot abból, hogy ha coalitiót hoznak létre a török ellen, mely sikerrel bir a kilátásra, ő kész a sereg élére állani s itt hasznosabban ő nálánál senki sem szolgálhat. Elmondta ezt Mátyásnak, el most a lengyel királynak, el később Ferdinándnak. De soha sem hittek neki: nem hitték, hogy az múltjával összefér. Pedig éppen abból következett, mert nálánál jobban a porta bűneit senki sem ismerte. Az az ember, ki a bysantinismus iránt olyan undorral viseltetett, mint ő: természetes ellensége volt a portának. De hát teljes világ életében az adott viszonyokkal s a gyanakvó emberek kétszinüségével kellett számolnia.

Bizonyos, hogy most is önzésből szolgált egyszerre a lengyelnek és töröknek, önzésből mesterkedett azon minden uton, miképen a keresztyénségnek igaz jó akarattal, synceritással szolgálhasson, a töröknek is, mint olyan hatalmas ellenségnek kedvét keresheссe, ne irritáltassék miatta.« [3]) önzés volt ez egész fegyveres interventiója: — az önfentartás önzése.

Egész erejét és tevékenységét megfeszitette, hogy olyan sereget hozzon össze, milyent két évtized óta nem látott Erdély. A kapitányokkal, főispánokkal tartatta meg a mustrákat, kiad

[1]) Történelmi Tár 1881. 295. l.

[2]) Levele júl. 19-ről, u. o. 285. Bethlen Pol. Lev. 89. l.

[3]) Aug. 1 levele Rhédeihez. Pol. Lev. 89

szigorú parancsba, hogy a gyengét, rosz fegyverzetűt visszakergessék. Maga járt a táborokban, ügyelt, vezette a seregszemlét. S ugyanott mondhatni lóháton fejtette ki ezt az egész roppant diplomácziai működést, mely épen olyan fényes sikert aratott, mint erős pressiót gyakorolt az összehúzott nagy hadsereg.

Aug. 2-ig készen volt a lengyel expeditiokkal.[1]) Ugy tüntette fel az egész dolgot, mintha az félreértésből származott volna. Szkender tulajdonkép nem Lengyelország ellen ment, hanem csak a kozákok megbüntetésére: arról akar meggyőződni, ha megfenyítik-e a kozákokat a sok tolvajlásért, vagy oltalmazni akarják? Inté őket: »elkezdhetik, de nem vihetik véghez, markokban szakad.«[2]) Még az nap kiment a mikeszászi táborba[3]) s onnan a nagyvezérnek irt. Jelentést tett lengyelországi követségeiről. Hogyan világosította ő fel a lengyel királyt, hogy miért haragszik a szultán? s hogyan tanácsolta ő nekik, hogy ne támogassák a tolvaj kozákokat, mert ezek miatt »porrá leszen egész Lengyelország«.... és mintha ezek hallatára a király »egy álomból serkent volna fel.« De festé a roppant lengyel erőt is: Neszternél a király fia alatt 40,000 ember, Zolkiewskynek tőle három napi járóföldre 70,000-e s a kozákoknak 30,000-e van együtt.[4]) Azután megindult. 9-én volt Megyesen, 17-én beért a Barczaságba;[5]) nehány napi ott időzés után a Székelyföldre ment s Moldva határán Osdolán és Sárfalván megállapodott. A portáról ismét jött csausz hozzá, ki sürgette a Szkendernek adandó segélyt. Aug. 28-ikán, azon napon, melyen beindult Moldvába, válaszolt: ámbár sem az adó elengedéséről nem akarnak hallani, sem Markót nem küldék hozzá, sem 70 nap óta utasítást nem kapott, de hallva Szkender szorongatott helyzetét, ezennel beindúl, hogy békére hozhassa a dolgát.[6])

[1]) Tört. Tár 1881. 290. l. Zolkievszkyhez irt levele.

[2]) Tört. Tár 292. és 301. l.

[3]) Bethlen Polit. Lev. 89.

[4]) Tört. Tár 292. és 302.

[5]) A Trausch-féle krónikák 288. l.

[6]) Török-magyarkori Államokmánytár 79 s köv. ll. A Gáspárhoz irt levél Miko Tört. Ad. 317.

S valóban Szkendernek volt szüksége a segélyre: az előny eddigelé a lengyelek részén volt, kik nagyobb erővel álltak vele szemben.

De Bethlen jól felszerelt, 13,000 emberből álló serge megváltoztatta az arányt. A két sereg közt foglalt szept. közepén állást.[1]) bevette a Dniepperen való révet s elkezdette az alkudozást. Nyolcz napig tartott az,[2]) s végre a buszai békével végződött.[3]) A fővezér Zolkiewszky, február 25-én levélben köszönte meg a közvetitést,[4]) de annál mérgesebb volt Szkender, kit mélyen bántott az, hogy hadjáratának sikere még is a Bethlené, s szivében bosszúval eltelve, elvádolá ezt a portán, hogy közvetitésével a lengyelek megalázását hiusitotta meg.[5])

Bethlen szept. 25-én részletesen értesité portai követét szolgálatairól: számlálja fel azokat, értesse meg a divánülő vezérekkel, s köszönet fejében Jenő követelésének elejtését. Markó vajdává tételét s az adóhátralék elengedését eszközölje ki.[6])

E hadjáratban vele együtt résztvett a két oláhországi vajda is. Ezek közül a havaseli Sándor országában épen nem volt népszerű zsarolásai és fosztogatásai miatt s egy egész sereg bojár, kiknek élete sem volt biztosságban, Erdélybe menekült. Bethlen, midőn e hadjáratra ment, megigérte nekik, hogy megbékélteti őket Sándorral. Próbát is tett erre nézve, s vele és ott levő bojárjaival együttesen találkozott. A bojárok e szembenlétel alkalmával kemény panaszra fakadtak a vajda ellen s Bethlennek csak nehezen sikerült kiegyezést hozni köztök létre.[7]) A másikkal, a moldvaival Michne Radullal — daczára, hogy ő ennek helyére Markó vajdát szerette volna ültetni — szept. 26-án a szorokai táborban véd- és daczszövet-

---

[1]) Szept. 12-én Szucsavánál volt. Lásd, Pázmány Péter Levelei. I. k. 118. l.

[2]) Török-magyarkori Államokmánytár. I. 185.

[3]) Engel, Nebenländer V. 256.

[4]) Tört. Tár 1881. 297.

[5]) U. o. 300. l.

[6]) Török-magyarkori Államokmánytár 184. s köv, l.

[7]) Tört. Tár 1879. évf. 765. l.

séget kötött. [1]) Nyomon utána, a mint ez megtörtént, hazafelé fordúlt.

Okt. 13-án Fogarason volt, [2]) s onnan Fejérvárra ment. Itt kapta okt. 23-án Mátyásnak szept. 4-én, tehát a nagy-szombati békének ratificálása után két nappal hozzá és a rendekhez irott leveleit. Azok után, miket Pécsytől hallott az alkudozásokról, melynek eredményével egészben véve meg volt elégedve, meglepő lehetett ránézve, hogy e levelek bizonytalan s nem formulázott vádakkal illetik törökössége miatt, [3]) mely annyival terhelőbb rá nézve, mert a zsitva-toroki béke biztosítá Erdély épségét. Ugy látszik, ezuttal a moldvai hadjárat miatt rágalmazták, melyet valószinűleg a lengyelek ellen intézettnek tartottak. Bethlen azonnal kész volt válaszával: milyen jó szolgálatot tett volna ő felségének e levele előbb, mikor a török mindig, minden levelében azt hangsulyozta, hogy a császárnak Erdélyhez semmi köze. [4])

E közben november 1-ére Kolosvárra Bethlen részleges országgyűlést hirdetett. Összegyűlvén a rendek, nov. 8-kán a fejedelem s az ország megerősítették a nagy-szombati béke czikkeit s azzal együtt Sarmaságinak s a többi megtért politikai bünösnek amnestiát adott. Aztán megszavazták az adót, portánkint 9 frt, a városokra egy meghatározott összegben vetvén ki azt. Ezenkivül csak egy törvényt hoztak: a rosz dutkák ügyében hozott végzést megerősítették. A fejedelem e törvényeket nov. 10-én erősítette meg.

A moldvai interventio miatt Bethlennek még egy kellemetlensége volt. Küldött a szultán ugyan elismerése jeléül kaftánt neki Hajdar csausztól, de ez a kajmekámtól szemrehányó levelet hozott, mely nemcsak kicsinyelte Neszter melletti szolgálatait, hanem a táborban jelenlétét is kétségbevonta. Azonnal irt a szultánnak, kajmekámnak; a vádakat visszauta-

[1]) A szövetség okmánya közölve. Török-magyarkori Államokm. I. k. 193. l.

[2]) Ismét sürgette Gáspárt, hogy a portai válaszok kiadását eszközölje. Ez napról kelt lev. gr. Mikó I. 319. l.

[3]) L. Törv. és Okir. LXXII. A rendeknek irott levelét lásd Tört. Tár 1879. évf. 774. l.

[4]) L. nov. 24-én Pázmányhoz irt levelét. Tört. Tár 1881. évf 298.

sította, szolgálatait Zolkiewszky leveleivel igazolta. S oratorát utasította, hogy a dolgok állásáról világosítsa fel a vezéreket. »Ezt is megpróbáltuk, írá, és nem máson, hanem magunkon tanulunk, mely elég boldogtalan. De vegyen rá másszor az hadra való menésre, és hogy azt mondja, hogy tartozom vele: próbálja meg ezután.« [1])

Mire levelei a portára értek, panasza egyelőre háttérbe szorult. A szultán már akkor meg volt halva, s a portán egészen más világ volt. [2])

XV.

A második nagyszombati béke consequentiáiból még kettő volt hátra: a magyar országgyűlés ratificálása s a károlyi értekezlet. Mátyás decz. 13-ára 1617. Pozsonyba országgyűlést hirdetett, mely elé nem kisebb feladatot tűzött, mint hogy utódját válaszsza meg. Maga Khlesl önként tette a vallomást, hogy egy magyart sem nyertek meg, de minden magyart megsértettek [3]); aztán se pénzök, se katonájok nem volt: ily körülmények közt nem tudtak mást tenni, mint azt, hogy terminusról terminusra halasztgatták a gyűlést.

Bethlen is óhajtva várta ez országgyűlést, hitte, hogy az a nagyszombati békét be fogja kebelezni, s ünnepélyes követséggel készült azt sürgetni. De a kormány nem akarta, hogy erdélyi követség legyen ott jelen, attól tartván, hogy ez a felső magyarországi megyék protestáns követeit maga körül fogja gyűjteni. Bethlen már ki is nevezte Pécsyt, a korlátnokot midőn Pázmány magára vállalta, hogy a fejedelmet szándéka megmásítására fogja birni. 1818 elején egész levelezés kelet

---

[1]) L. Török-magyar-kori Államokmánytár I. 194. 196. 136. (E utóbbi egy hibás másolat folytán e helyen (1615.) közölve: 1617. nov 18-hoz tartozik. A 197 l. irt levél Gáspár Jánoshoz a szokásos hivatalo levél: a titkos levél ugyanez ügyben olvasható Történelmi Tár 188 évf. 299 s köv. ll.

[2]) Pázmánynyal decz. 17-ről tudatta. Lásd Pázmány Péter Levelezése I. 136 l.

[3]) Fraknói i. h. 306 l.

kezett közte és a fejdelem s korlátnoka közt,[1]) mig végre Bethlen, a gyűlés határnapjának többszöri elhalasztása is hozzájárulván, abba belenyugodott, de titkárát Kovachoczyt küldé fel Pozsonyba,[2]) hogy sürgesse ott a nagyszombati béke törvénybe igtatását. Kovachoczy márczius közepén ért fel — de minden fáradozása hasztalan volt.

E közben elkövetkezett a tavaszi országgyűlés ideje. A fejdelem, ki a tél nagy részét Fogarasban töltötte, visszainduló útjában be akart térni Szebenbe, oly czéllal, hogy ott országgyűlést tartson. A szebeni tanács, mint hasonló esetekben szokás volt, meghívta a fejedelmet, hogy szerencséltesse a várost jelenlétével: de elég meggondolatlanúl feltételeket tűzött, hogy t. i. kisérete nagyobb részét, tekintettel, hogy a város nincs bővében az élelmiszereknek, ne hozza be magával. Már magában ez is elég lett volna, hogy a fejdelem méltatlankodását a legnagyobb mértékben felköltse: de azt még mással is tetézte a tanács.

Az országgyűlések tartása arra a helyre nézve, hol volt, mindig bizonyos teherrel járt. Szállás és élelem adás, bár kárpótlás mellett, nem tartozott a kellemes dolgok közé, s a szászok, a mikor csak tehették, szívesen kivonták magukat alóla. A fejdelem a tavaszi országgyűlést Szebenben akarta megtartani, s a tanács annak befogadását kereken megtagadta. A fejdelem hát az országgyűlést apr. 12-ére Fejérvárra tűzte ki s a tanácsot és a főbb polgárokat ugyanakkorra törvényszék elé idézte.

Mire a rendek összegyülekeztek, az országgyűlésnek épen első napjára a fejdelem már megtett minden intézkedést, hogy a portára követséget küldjön be. Főkövetül Kamuthy Farkast nevezte ki, s a visszahivott Gáspár János helyett állandó követül Borsos Tamást. A portán új trónváltozás történt.

[1]) Fraknói terjedelmesen és részletesen ismerteti e levelezést I. k. 314—322 ll. A levelek közölve vannak Pázmány Péter Levelezésében I. k. 156 l. Pécsy Brassó febr. 15-iki, Bethlen Fogaras febr. 21-iki, Pécsy febr. 23. szenterzsébeti levelei.

[2]) Bethlen Rhédeyhez febr. 24. Törökmagyarkori Államokmánytár I k. 198 l. Irja, hogy »ma indítom« s febr. 27. Pázmánynak irja, hogy várni fogja a Pécsy válaszát. Hihetőleg Kovachoczy vitte fel.

I. Ahmed 1617. nov. 22-én halt meg, utódja volt fia Musztafa. Ezt mint eszelőst 1618. febr. 26-án fosztak meg a tróntól s helyére II. Osmant emelték. Új üdvözlő követség, új ajándékok küldése: ez volt Bethlenre nézve első következménye. A szokásos ajándékok egész sorozatát, több mint 60 serleget, sólymokat, kocsikat s készpénz-ajándékokat küldött be[2] a főkövettől, ki Borsossal s a személyzettel apr. 12-kén indúlt el.[3]

S nyomon ezután a szebeni engedetlenek s rakonczátlankodók ügyét vette tárgyalásba. A dolog mélyen sértette őt, mert abban a meggyőződésben volt, hogy a régi bizalmatlanság elenyészett s a szászokat sok kegyben részesíté. A megidézett tanács és polgárok csakugyan megjelentek, — de a mennyi insolentiával léptek fel előbb, épen úgy meghunyászkodtak most. Semmi kétség, hogy a tábla fényes elégtételt szolgáltatott volna a fejdelemnek, s most a megrettent emberek az universitáshoz fordúltak, hogy vesse magát értök közbe.

A fejdelem a megtérő bűnösök iránt mindig engesztelékeny volt, most is megbocsátott nekik, de oly feltételek alatt, melyeket ő szabott: 1. bármikor kíván ő vagy utódai közül valaki Szebenbe menni, köteles engedelmességgel fogadják: 2. ha valaki a fejdelem méltósága vagy a közjó ellen vét, bünhődni fog: 3. az unio értelmében, veszély idején a nemes embert befogadják házaikba: 4. szükség idején minden váraik és városaik nyitva állanak a fejdelem vagy utódaik előtt. E pontokat a szász egyetem apr. 20-án fogadta el s állította ki térítvény alakjában.[4]

A fejedelmi előterjesztések fontos reformokra hívták fel a rendek figyelmét. Bethlen egész uralkodása, megválasztatásától fogva, nem volt egyéb, mint az önfentartás küzdelme nemcsak a két szomszéd hatalmasság, hanem a belföldi semmirekellő és hitvány elemek ellen. Mint a jeruzsálemi tem-

[1] Az ezen ajándékokról Bethlen által készített summa megvan a gyulafehérvári káptalan rendezés alatti osztályában. Az ezüst-mű summája volt 355 márka, mely 6390 frtot tett.

[2] Borsos Sebestyén Mikónál II. k. 7 l.

[3] Trausch-jéle Krónikák I. k. 289 l. a jegyzetben.

[4] L. Törvények és Okiratok LXXV. *b)*

plom munkásai, félkezében karddal védelmezte az épületet, melynek alapjait rakta. S bármennyire igénybe vette e küzdés tevékenységét, de jutott ideje mélyre ható belső reformokra is. Egy természeténél és viszonyainál fogva conservativ országban, mint Erdély, újítások csak óvatosan létesíthetők: a fennálló intézvények tekintetbe vételével. Bethlen azokkal is tudott számolni: soha semmit sem hamarkodott el, és soha semmivel sem késett el.

Mátyástól fogva koráig, nem uralkodott magyar területen király vagy fejedelem, ki annyira alkotó tehetség lett volna, mint ő: a mennyire rendetlen és kuszált viszonyokat vett át, bámulatos, hogy négy év alatt mennyire organisálta a közigazgatás minden ágát, s mennyire nyakára tudott hágni a visszaéléseknek. Első uralkodói ténye a három nemzet uniójának szabályozása volt, azután a törvénykezésbe hozott be reformokat, melyekkel a későbbiek útját egyengette. utóbb a fiscalis uradalmakat szedte rendbe, majd új portai connumeratiót léptetett életbe. Ez alatt pedig megkezdte a határszéli várak megerősítését s felszerelését, s a fennálló hadfelkelési rendszert is megtisztítá a becsúszott visszaélésektől.

Most az elhanyagolt pénzverési rendszert alakítá át, melyre vonatkozólag már 1615-ben is adott ki szabályzatot.[1])

Az utolsó pár évben a törvénykönyvek állandó rovata volt a jó dutkák elvételére vonatkozó czikk. s tilalom a rosz dutkák ellen. Szokásban volt, kivált régebben. hogy a fejedelmek egyik-másik kedvencz emberöknek engedélyt adtak, hogy egy-egy rosz ágyút pénzzé veressenek. Azután egyes városok, végházak is, hol nagyobb volt a forgalom. alkalmas helyek voltak a pénzverésre. Ezek aztán versenyeztek a fejedelmi pénzverdékkel a rosz pénz készítésben, mi a kezdetleges bélyegek mellett nem is volt nehéz.

Bethlen a dolgon gyökeresen segített. Külföldről új. díszes és jó metszetű stampigliákat hozatott. az országgyűlés pedig megszavazta, hogy csak az ezekkel vert pénz járhat forgalomban, de ugyanakkor elhatároztatta a fejedelem. hogy ezen pénzek teljes és állandó értékűek legyenek. Mindezeknek kony-

[1]) L. Wenzel Bányászat története 611. l.

nyitésére engedélyt adott a külföldi bányászoknak az országban való megtelepedésre s azokat kedvezményekkel látta el: megengedvén nekik, hogy a földesúrral való megalkuvás után bárhol is arany- vagy ezüst-bányát nyithassanak. Szabályozta ezenkivül a fémnek, valamint a forgalomból kivcendő pénznek is beváltását — akkép, hogy az a beváltók terheltetése és kára nélkül történjék meg. Elrendelte a hamis pénzverők szigorú megbüntetését is. Megszabta a dutka árát kilencz pénzben. Eltiltotta az arany és ezüst pléhnek (t. i. nyers állapotban levő kinyújtott fémnek) kivitelét. Külföldi kalmároknak nem szabad pénzt, hanem csak árút kivinni az országból.

Ismételve elrendelék, hogy a törvényszékek terminusait tartsák meg s azok necsak országgyülés alatt tartassanak.

A szökött jobbágyokon új lakóhelyökön is vegyék meg az adóhátralékot.

A barom-kivitelt, hogy pénz jőjjön be külföldről, felszabadíták.

A fejdelmi postákat eltilták a zsarolásoktól.

A fejedelmi székhely: Fejérvár felépülése czéljából elrendelék, hogy az ott levő puszta telkekre építtethessen akárki, de úgy, hogy a telket becsültesse meg s e becsűárnál többet a tulajdonosnak nem tartozik adni.

Az adót portánként 7 forintban vetették ki, a városokra pedig egy összegben.

Ezenkivül a fejérvári erőd felépítésére portánként 50 fillért szavaztak meg.

E törvényeket a fejedelem apr. 25-én erősítette meg. [1])

Várad kiépítésének, a régi művek jókarba hozásának s újak építésének munkájához hozzáfogtak. De az lassan haladt és sokba került s ez boszantotta Bethlent. »Ha ember volna udvarbiró uram, irá Rhédeynek, ugyan különben nyithatná fel szemeit, és külömben érkezhetnék is reá. Melyet az úristen kivivén, megmutatok én neki, és el fogom vele hitetni, hogy igazat mondottam eleitől fogva neki.« [2])

Bethlen csakugyan kiment Váradra s május második

---

[1]) L. Törvények és Okiratok LXXV. *a)*

[2]) Bethlen Pol. Levelezése I. k. 95 l.

felében már ott volt. Itt találta őt a pozsonyi országgyűlésről visszatérő Kovachóczy.[1]) Pázmány tudatta vele az okot vagy ürügyet, mely miatt nem kerülhetett szőnyegre a pozsonyi országgyűlésen a nagyszombati egyesség beczikkelyezése, t. i. hogy a károlyi értekezletre tartott ügyek még nem intéztettek el — ez értekezlet pedig az ő Moldvában léte miatt nem tarthatott meg. A miatt ugyan, válaszolá a fejdelem, megtehetett volna tartani, csak neveztek volna ki a meghalt Pethe helyett más biztost. De ő ezen halasztást is békével és alázattal szenvedi.[2])

Bethlen Váradra kimenésének másik oka az volt, mert remélte, hogy ha a kormány azért nem engedte a nagyszombati béke törvénybe igtatását, mert a károlyi értekezlet nem tartatott meg, annak megtartása elé nem fog akadályokat gördíteni. Már ki is nevezte biztosait, Pécsyt, Gerőfyt, Mikolát, Kamuthyt,[3]) de miután erre vonatkozó reménye meghiusúlt, s az országgyűlés is hosszabban tartott, mint várta, és Ferdinánd megválasztásával a főkérdés, mi őt érdekelte, eldőlt, junius közepén visszatért székhelyére Fejérvárra.

Ez alatt sok alkudozás után s erős küzdelmek közt sikerült a Pozsonyban összegyűlt rendeket rábirni, hogy beleegyezzenek Ferdinánd királylyá választásába. Máj. 26-kán közakarattal királylyá kiáltatott s még az nap Forgács nádorrá választatott. Csakugyan sikerült a kormánynak kivinni, hogy alig foglalkoztak erdélyi ügyekkel. A Ferdinánd által kiállított hitlevél XII-ik pontjában befoglaltatott a csehországival

[1]) Volt-e ott Bethlennek Kovachóczyn kivül egy másik biztosa is? Fraknói irja olasz jelentések alapján (I. 625 l.), hogy Bethlennek egy biztosa titokban Pozsonyban tartózkodott, ki a megyei követekre nagy hatást gyakorolt. Biztosnak vehetjük, hogy ez úgy volt, mert az olasz forrás semmi esetre sem érthette Kovachoczyt, ki nem titokban tartózkodott ott. Másfelől több mint valószinű, hogy Bethlen, bármennyire vissza is akarta őt Mátyás tartani, be akart folyni az ottani dolgokba.

[2]) Fraknói Pázmány Péter és kora I. 319 l. s Pázmány Levelei I. 175 s köv. ll.

[3]) L. Törv. és Okiratok LXXVI. Ebben az időben tatár hirekkel is rémitgették Mármaros megyét. Teövis mármaros-szigeti bíró, Ankreiter és Pernyeszi máj. 30—jun. 10. közti levelei a titkos levéltárban. V. ö. Bethlen Pol. Lev. 100.

az erdélyi confoederatio megtartása is. A LXXII. t. cz. megengedte, hogy a kiknek Erdélyben jószáguk van, annak meglátogatására oda bemehessenek. Sokat tárgyalták a Báthoriak jogát Ecsedhez és Nagy-Bányához: az elsőre vonatkozólag hajlott a kormány (XXV. t. cz.), de Nagy-Bányának törvénybe igtatását nem engedte meg. [1])

Még Váradon volt Bethlen, midőn Michne Radul moldvai vajdától, kivel a múlt évben a szorokai táborban személyesen kötötte meg a szövetséget, egy főkövet, Arszlán Visztér érkezett hozzá. A vajda Bethlentől némi hadakat és kapitányokat kért, kiket szolgálatába fogadhasson. A hadak »látott, hallott vitéz főkapitány alatt« már útban voltak s most ő is főkövetséget küldött hozzá: Mikó Ferenczet és Béldi Kelement, kiktől »maga és országa javára nézendő dolgokat bőséges tanusággal izent.« [2])

Ez valószinűleg nemcsak a határvillongásokra, hanem az oláhországi dolgokra vonatkozott, hol épen ez időben nagy változás ment véghez. Sándor, a megelőző évek zavarai alatt uralomra került havaseli vajda kegyetlenségei elől, mint fennebb is láttuk, egy csomó bujdosó bojár Erdélybe menekült. Sándor még 1617-ben kérdést intézett Bethlenhez: igaz-e, hogy ezek országában toborzanak? a válasz az volt, hogy ez nincs tudtával. A Neszter melletti táborban Bethlen által közte és bojárjai közt létrehozott béke nem volt tartós, s Bethlen e felelete által a vajda biztosságban érezvén magát,

---

[1]) Az erre vonatkozó tárgyalási iratok Bécsben a titkos levtárban őriztetnek. Már aprilban felemlítették a rendek a gravaminok közt s nem levén a rá adott válaszszal megelégedve, máj. 28-án ujra betették a sérelmek közé. Jun. 11-én kelt a rendek replicája: »negotium vero Nagy-Bánya domino palatino per Suam M'em committendum censent, ut ad requisitionem ejusdem dni Bathorii, etiam jure extraordinario revideri faciat.« Jun. 18-án erre következő válasz adatott: »Quod ad civitatem Nagibania attinet, quandoquidem ea ex consensu Transylvaniae atque Bethleni possideatur, atque Mi suae constet de incorporatione loci illius ad principatum Transylvaniae facta, ad nullum jus extraordinarium circa illum locum Mtas sua descendere potest, sed si quid ibidem familia Bathorea praetendit juris illi via non praecluditur.«

[2]) Lásd Törvények és Okiratok LXXVII.

újabb kegyetlenségeket követett el.[1]) A bojárok most Bethlen Gábor Váradon létét felhasználva, s talán nem is egészen az ő engedelme nélkül, Jancsó Pál és Török István vezérlete alatt mintegy 700 hajdú és székely lovassal Törcsvár alatt termettek, éjjel átmentek Oláhországba, hol a csapat kurtányokkal és ráczokkal megszaporodott, alkonyatkor Tergoviston meglepték a vajdát. A megrettent Sándor katonáihoz fordúlt; de ezek nem akartak érte harczolni, hisz, mondák, a nagy szegénység miatt fegyvereiket is cladták, s azt tanácslák, hogy menekúljön. Úgy tett. Nejével együtt, sötét és esős éj által segítve, elszaladt, oly gyorsan pedig, hogy az üldözésére sietö hajdúk el sem érhették. A változás Bethlennek nem volt ellenére. Oly féktelenkedő és megbizhatlan szomszédot, mint Sándor vajda, nem szivesen tűrt: de teljes erélylyel ügyelt, hogy az Oláhországban népszerű Sorbán fel ne használhassa a zavarokat a hospodári szék elfoglalására, s ő ez által még roszabb és megbizhatlanabb szomszédhoz jusson. Rhédey Pált és Balassi Mihályt azonnal a bojárokhoz küldé, rábeszélni őket, hogy ezek ne a lengyeltől vagy némettől, hanem a portától kérjenek vajdát:[2]) s az oláhok csakugyan erre határozták el magokat.[3]) Az esemény híre már jun. elején tudva volt Konstantinápolyban, s jun. 20-án az új vajda: Gabrillas, ki is volt nevezve.[4])

Bethlen főkövete, Kamuthy Balázs némi részben befolyt a Gabrillas kinevezésébe. Ekkor már haza készűlt:[5]) de az elutazás még haladt pár hétig. Jul. 1-én volt kihallgatáson a nagyvezérnél, hol szokás szerint a diván összegyűlt. Ekkor adatott ki neki a derekas válasz — de ez inkább elodázása, mint eldön-

[1]) Engel Nebenländer IV. 283.

[2]) Történelmi Tár 1879. évf. 762 l. Benn levő hadai visszahozására tett intézkedését lásd u. o. 750 l.

[3]) A Trausch-féle Krónikák I. 291 s Engel i. h. de hibásan 1617-re teszi. Nagy Szabó emlékirata kétségtelenné teszi, hogy az előbbinek van igaza. Tört. Tár 1879. 766. l.

[4]) Nagy Szabó emlékirata Mikónál II. k. 14 l. Trausch szerint a portán elébb Sándort akarták visszahelyezni, s csak azután erősítették meg Gabrillast. Bethlen jul. 8-án már tudta az új vajda elindulását Tergovistbe. Bethlen Pol. Lev. 100 l. Tört. Tár 1879. évf. 753 l.

[5]) Bethlen jul. 5-re várta kiindulását. Bethlen Pol. Lev. 100 l.

tése volt az ő követeléseinek. Kamuthy Jenő elengedése fejében megajánlotta az adóhátralékot: s erre a diván határozottan nem felelt, mert az alternativát nem akarta elfogadni. E miatt a kérdések felett folytatták ugyan a tárgyalásokat, de mondhatni: csak függőben hagyták, mert a végválaszban sem volt határozott döntés. A főkövetet jul. 24-én fogadta a császár búcsú-kihallgatáson, aug. 4-én a fővezérnél volt ugyane czélból s aug. 10-én haza indult.[1])

XVI.

Bethlennek volt oka megnyugvással tekinteni vissza öt éves uralkodására. Benn helyreállította a békét és nyugalmat, megfékezé a háborgó elemeket, a nélkül, hogy csak egy politikai bűnösnek is vérét ontotta volna; megtölté az ország tárházát, okos és czélszerű gazdálkodás által, a nélkül, hogy terhes adók vagy igazságtalan proscriptiókkal terhelte volna alattvalóit; megoldotta az ország legkényesebb kérdését, a fiscalis uradalmak visszaszerzését, a nélkül, hogy a birtokviszonyokat felforgatta volna; az országnak új jövedelmi forrásokat nyitott s nevelte adóképességét; kifelé pedig helyreállítá az ország tekintélyét, a két világbiró császár közül többé egyiktől sem volt oka tartani, mert komolyan egyik sem gondolt rá, hogy székéből kizavarhatná, s mind a kettő mint olyan factorral számolt vele, ki kardját sikerrel tudja vetni a háború serpenyőjébe. A többi szomszédok is szívesen fordultak hozzá, mint közvetítőhöz: diplomacziai befolyása részökről el volt ismerve. Ez öt év nem lankadó, nem csüggedő munkája vetette meg jövendő nagyságának alapját.

Nagy szerencse volt rá nézve, hogy az ország pacificálásának művét már befejezhette s erejének fejlesztésére a teljes békének még egy évét szentelhette; mert már ekkor fellobogtak a hosszú háborúnak, mely nyugot Európát 30 évig dúlta, első lángjai, melyben ő is hivatva volt fontos szerepet játszani.

Az első hírt a csehországi mozgalmakról julius elején kapta. Ez bizony, irá Rhédeynek, nagy dolog, »a Ziska támadásánál százszorta nagyobb dolog, kivált ha valamely fejede-

[1]) Gróf Mikó II. k. 14—26 ll.

lem is consentiál velük; s nem is hihető, hogy mód nélkül ilyen nagy dolgot indítottak. Vadnak embereim oda fel nekem is, kiket csak az állapotoknak bizonyosan való megtudására bocsátottam s bocsátok ez után is.« [1]) Épen ebben az időben fordúlt meg nála Károlyi, mint Ferdinánd megbizottja, s ő nyiltan megmondá nézetét: csak utolsó esetben kellene a fegyvert használni, megpróbálni elébb, ha nem lehetne-e engedményekkel lecsendesítni a zavart? [2])

Hogy tanácsa nem fog meghallgattatni, azzal tisztában volt, de azzal is, hogy minden eshetőségre készen kell lennie. S a szerint járt el.

Mindenekelőtt arra volt szüksége, hogy szomszédságában mindenütt teljes béke legyen, hogy annak idejében ő egészen szabad kézzel birjon s nyugotra irányzott terveit semmi se kösse le. A közvetítő s békéltető szerepet Lengyelország és a porta közt, melyet a múlt évben annyi sikerrel kezdett, ez évben is folytatta. Zolkiewszkyvel folytonos összeköttetésben állt s ez biztosítá a porta békés szándékáról. A nagyvezért viszont ismét és ismét arról tudósítá, hogy a lengyelek csak azért tesznek hadi készületeket, mert a porta támadásától tartanak; »jobb, irják neki, hogysem mint így veszekedjenek, egyszer derekas dolgot látni egymás ellen.« Ő neki pedig nem volt sürgősebb teendője, mint nekik megirni, hogy a szultán nem akar egyebet, mint a tolvaj kozákok ellen egy derekas várat építtetni. [3]) S csakugyan nyilt háborúra a porta és a lengyelek közt nem került a dolog, daczára, hogy ez év őszén mindkét fél táborba szállt. [4])

Ez a dolog összefüggésben állott a moldvai ügyekkel. A vajda visszabocsátotta a Bethlen által neki küldött csapat egy részét, mert országa szegénysége miatt nem képes zsoldosokat fizetni; »mely nagy ingségben legyünk országostól —

---

[1]) Bethlen Pol. Lev. 101. l.

[2]) Mocsári, Nódrádmegye ismertetése IV. k. 193. l. Bethlen július 9-iki levele. Károlyival együtt Horváth Gáspár is nála volt, mint ez a fennebbi levélből kitetszik.

[3]) Tört. Tár 1879. évf. 756. l. Bethlen július 11-én irott levele Szkender basához.

[4]) Engel: Nebenländer V. k. 256.

irá — isten mondhatná meg.«[1]) De megtartá egy részét s meg a hadnagyokat. A határigazítást, mely miatt Béldi és Mikó hozzáküldettek, csakugyan végrehajtotta.[2]) E közben Gabrillás aug. elején elfoglalta székét.[3]) Hogy Bethlennel nem lehetett egészen jó egyetértésben, mutatja a vád, mit a portán ellene emelt, hogy Sándor vajda kincstárát ő lefoglalta volna. »Ha úgy volna, irá Bethlen a nagyvezérnek, nem igen bánnók, mert a sok kincsből a portán sok barátokat szerezhetnénk s nekünk is maradna.«[4]) Nem is lett a vádnak semmi következménye.

A másik kérdés, mi e nyáron tevékenységét igénybe vette, a Jenő vidéki hódoltság ügye volt, hol a kölcsönös rablások és határvillongások mindkét félt boszanták. Júl. 4-én Kemény Boldizsárt a tömösvári basához küldé,[5]) ki egy hó mulva Dsaffer agával visszajött — s az ügyet, a Bethlen által tanácsuraival tartott megbeszélés alapján, habár júl. 19-én minden eshetőségre készen akarván lenni, mustrát hirdetett, a két fél engedékenységével a két fél biztosai végezték el.[6])

Különben magok a fő, a portai viszonyt illető kérdések sem idéztek elő nagyobb szakadásokat. Borsos Tamást Jenő és az adóhátralék követelésével sokat rémitgették ugyan, hogy Báthory András személyében egy új követelőt állítanak fel — de ez csak rémítgetés volt, egyszerű zsarolási eszköz, mit a portán szívesen alkalmaztak. Sőt Szkender basa is, legalább ez időben, úgy mutatta, hogy letette régi haragját.[7])

---

[1]) Történelmi Tár 1879. 757. l.

[2]) U. o. Michne Radul Engelnél hiányzik a moldvai vajdák közül, s csak mint havaseli van 1617-ről említve. (IV. 284.) Csak 1618-ban lett ujra havaselivé. Addig, 1617—18. moldvai vajda volt. »Mely adóval — nem hogy betölthetnénk a fényes porta kivánságát, de még az magunkéval is, abból, kit Havasalföldében gyűjtöttünk volt, toldanunk kell.«

[3]) Tört. Tár 1879. évf. 768. l. v. ö. 750. l.

[4]) Tört. Tár 1879. évf. 761. l.

[5]) Tört. Tár 1879. évf. 745. l.

[6]) U. o. 1879. évf. 763, 767, 781.

[7]) Borsos Tamás portai követsége Mikónál II. 53, 65. stb. ll. Hogy Báthory András 16 éves lett volna, mint Borsos állítá, az nem való: Báthori András 1597-ben született, (l. Kemény czikkét Kurz Nachlesejeben) tehát ekkor 21 éves volt.

Eközben eljött az őszi országgyűlés ideje, melyet ő okt. 4-re hirdetett. Épen a gyűlés tartama alatt a lengyel király követe Andrezejovzki Sándor s egy portai csausz Ibrahim voltak nála.[1]) A fejdelemtől épen közvetlenül ez előtt volt követ a lengyel udvarban, Adam Rezső, az ő udvari titkára[2]) s a tárgyalás még mindig a porta s a lengyel király közt fenforgó differentiák eloszlatása körül forgott. Működését ezúttal is a megkezdett irányban folytatta, mindkét félt arról akarván meggyőzni, hogy itt csak egyszerű félreértés forog fenn.

A fejedelmi előterjesztések első pontja ezúttal vallásügyi kérdésre vonatkozott. A zsidózók felekezete ismét félelmetesen kezdett terjedni: azok élén ezúttal nem kisebb ember állt, mint maga a korlátnok, a nagytudományú Pécsy Simon. Egyiránt jártas volt a classicus és keleti nyelvekben, tekintélyes külsővel, kellemes modorral bírt. Bocskay óta folytonosan államszolgálatban állt s emelkedett. Már ekkor is nagy vagyonnal bírt, s neje Kornis Judit: a Kornis Farkas leánya útján az erdélyi magas aristokrácziával sógorsági összeköttetésbe jött. Hitfelekezete számára vallásos énekeket írt s ez és az ő tekintélye kétségtelenül nem kis emeltyűje volt az »eretnekség« terjedésének. Hogy minők az ügyes és hasznos államszolgának vallásos meggyőződései, azzal Bethlen keveset gondolt — de a be nem vett, törvénybe nem igtatott felekezetnek terjedését nem tűrhette. Egyenesen ezt támadta meg a fejedelmi előterjesztésekben, s a »hamis isteni tiszteletnek és szektáknak extirpálását« ajánlotta.

A rendek magának a fejedelmi propositionak erre vonatkozó pontját szószerint beigtatták a törvények közé, elhatározván, hogy a négy felvett valláson kivül többet nem tűrnek meg: a ki valamelyik felekezettől elvált, térjen ahhoz vissza, különben törvénynyel fog üldöztetni.

Megszavazták az adót: portánkint 12 frtot, a taksás és mezővárosokra egy összegben vetvén ki azt. A rovatlan helyekre nézve pedig elrendelék, hogy azokat járják be, s a

---

[1]) Tört. Tár 1879. évf. 716. l.
[2]) Tört. Tár 1879. évf. 772—3. ll.
[3]) U. o. 1881. évf. 309.

hol eltelt a hat év, azt vegyék fel kapuszámba, s rendesen rójják meg.

A szökött jobbágyok ügyében hozott törvényeket megújították. A szászok ne akadályoztathassák meg, hogy az elorzott marhákat az ő határaikon belül is ne kereshessék.

Fejérvár megépítésére kellő munkaerőt rendeltek. A zarándmegyei nemesek tartsanak Jenőben lovas őrséget.

Minthogy a váradiak kiváltságaikra hivatkozva, törvényes ügyekben nem akarnak vallomásokat tenni, elhatározták, hogy tartozzanak törvény elé állani.

Az 5 pénzes garast adóban fogadják el.

A temesvári basával folytatott alkudozások alapján törvénybe igtatták, hogy az ispánok üldözzék a Huzna vidékén lakó orvokat.

Szokásban volt ez időben, hogy elszegényedett emberek magukat jobbágyúl kötötték le. Olykor később megbánták — egy sereg a székelyek közt levő jobbágy a fejedelemhez folyamodott. De ő a törvény rendes folyama alól nem vette ki az ügyet, s ezt az országgyűlés is helybenhagyta. Az aranyosszéki jobbágyok ügyét is az ottani kapitányok, királybirák intézzék el.

A dézmások ne zsarolják a szászokat, valamint a postások is tartsák magukat a korábbi czikkekhez.

Huszt várát Bethlen Istvánnak inscribálták.

A törvényeket a fejedelem okt. 21-én erősítette meg.[1])

Bethlen a gyűlés eloszlása után is még hosszabb ideig Kolosvártt maradt. A Jenőre vonatkozó követelések leszállítása, valamint a lengyel differentia kiegyenlítése végett innen küldé Tóth Mihályt a portára.[2]) De a Lengyelországba küldött követe: Adam Rezső titkár útközben meghalt, s irományait onnan érintetlenül visszakapta.[3]) A lengyel követ azonban, kit a tárgyalások folytatására küldtek a portára, Erdélyen

[1]) L. Törvények és Okir. KXXVIII.

[2]) Tóth Mihály nov. 27-én ért be a portára; levele Mikó Tört. Ad. II. k. 70. l. Ő decz. 18-ig volt benn. U. o. 87. l. Ő vitte be magával Mátyás 1617-iki levelét is, mely Bethlennek érvűl szolgált Jenő meg nem adására. L. Tört. Tár 1879-iki évf. 444. l.

[3]) Tört. Tár 1881. évf. 311 s köv. ll.

keresztül vette utját, [1]) s Bethlen ottani oratorában kész támogatóra talált.

Konstantinápolyban nem sokkal utóbb a két oláh vajdaság kérdése is eldőlt. Mihne Rádult berendelték a portára s moldvai vajdává 1619 elején Gratianot nevezték ki, ki márcz. 9-én Szkenderrel ment székét elfoglalni. [2])

XVII.

A károlyi értekezlet megtartásáról egy félév óta szó sem volt. Bethlen nem sürgette s a bécsi kormány egyébbel volt elfoglalva. Most azonban egyszerre, egész váratlanúl, ismét szóba került. Ferdinándot kétségtelenül nem az bírta rá, mintha Bethlen iránt viseltető érzelmeiben változás állott volna be, hanem a bonyodalmak, melyek Csehországban már is nagyon fenyegetőkké lettek. Jól ismerte Bethlen befolyását Felső-Magyarországra, s azt is tudta, hogy épen Mátyás tanította meg, hogyan lehet az országok confoederatiója által a koronát egy főről a másikra tenni át. Aztán Dóczy évek óta mindig azt hajtja, hogy Bethlen a Bocskay szerepére tör. De az sem valószinűtlen, hogy Pázmány, ki a nagy-szombati pontoknak keresztülvitelét komolyan ajánlotta, sürgette annak összehivását, hogy Bethlen kielégitése által vonassék el a mozgalomtól. Ha csakugyan igy gondolkoztak, nem találták el a személyt, kit ez ügygyel megbiztak. Oda egy méltányos, elfogulatlan, előitéletektől ment ember kellett volna — s Esterházy nem volt ilyen. Rendkivüli esze, erős logikája alkalmassá tették ugyan a tanácskozás vezetésére: de hajthatlansága, makacssága s a homo novus szokásos gőgje, melytől ő sem volt ment, még a kérdések szerencsés megoldása után is hagyott maga után bizonyos keserű izt hátra.

1618. okt. 25-én Mátyás leiratot intézett hozzá, hogy tegye magát Bethlennel érintkezésbe, s tűzzék ki a már két nagyszombati tracta által elrendelt n.-károlyi értekezlet határnapját. Deczember 24-ikén pedig megküldte, mint kinevezett elnöknek, az utasítást. Meghagyta neki, hogy a nagyszombati

[1]) Mikó II. 99. l.

[2]) Mikó II. 99, 122, 130 és 153. ll.

I. Ahmed 1617. nov. 22-én halt meg, utódja volt fia Musztafa. Ezt mint eszelőst 1618. febr. 26-án foszták meg a tróntól s helyére II. Osmant emelték. Új üdvözlő követség, új ajándékok küldése: ez volt Bethlenre nézve első következménye. A szokásos ajándékok egész sorozatát, több mint 60 serleget, solymokat, kocsikat s készpénz-ajándékokat küldött be[2]) a főkövettől, ki Borsossal s a személyzettel apr. 12-kén indúlt el.[3])

S nyomon ezután a szebeni engedetlenek s rakonczátlankodók ügyét vette tárgyalásba. A dolog mélyen sértette őt, mert abban a meggyőződésben volt, hogy a régi bizalmatlanság elenyészett s a szászokat sok kegyben részesíté. A megidézett tanács és polgárok csakugyan megjelentek, — de a mennyi insolentiával léptek fel elébb, épen úgy meghunyászkodtak most. Semmi kétség, hogy a tábla fényes elégtételt szolgáltatott volna a fejdelemnek, s most a megrettent emberek az universitáshoz fordúltak, hogy vesse magát értök közbe.

A fejdelem a megtérő bűnösök iránt mindig engesztelékeny volt, most is megbocsátott nekik, de oly feltételek alatt, melyeket ő szabott: 1. bármikor kiván ő vagy utódai közűl valaki Szebenbe menni, köteles engedelmességgel fogadják; 2. ha valaki a fejdelem méltósága vagy a közjó ellen vét, bünhödni fog; 3. az unio értelmében, veszély idején a nemes embert befogadják házaikba; 4. szükség idején minden váraik és városaik nyitva állanak a fejdelem vagy utódaik előtt. E pontokat a szász egyetem apr. 20-án fogadta el s állította ki térítvény alakjában.[4])

A fejedelmi előterjesztések fontos reformokra hívták fel a rendek figyelmét. Bethlen egész uralkodása, megválasztatásától fogva, nem volt egyéb, mint az önfentartás küzdelme nemcsak a két szomszéd hatalmasság, hanem a belföldi semmirekellő és hitvány elemek ellen. Mint a jeruzsálemi tem-

[1]) Az ezen ajándékokról Bethlen által készített summa megvan a gyulafehérvári káptalan rendezés alatti osztályában. Az ezüst-mű summája volt 355 márka, mely 6390 frtot tett.

[2]) Borsos Sebestyén Mikónál II. k. 7 l.

[3]) Trausch-jéle Krónikák I. k. 289 l. a jegyzetben.

[4]) L. Törvények és Okiratok LXXV. *b)*

korlátnokkal Károlyba.[1]) Megjöttek oda Mátyás biztosai is: Esterházy Miklós az egész értekezlet elnöke, Károlyi Mihály, Lónyay András és Pethő István. S azonnal megnyitották az értekezletet, mely körülbelől két hétig tartott.

A bécsi kormány biztosainak febr. 8-án egy pótutasítást adott ki, melyben felhatalmazta ezeket tudatni Bethlen biztosaival, hogy azon esetre, ha az ő magaviseletével s buzgalmával a felség megelégszik s a biztosok jelentéséből Bethlen őszinteségéről meggyőződtek, az utolsó nagy-szombati értekezleten létrehozott pontokban megigért fejedelmi (azaz Serenissimus) czímet meg fogja küldeni.[2])

A nagyszombati külön-pontok megerősítéséről tehát szó sem volt. A tárgyalások a nagyszombati békeokirat kicserélésével vették kezdetöket. Bethlen és a rendek azt mindjárt az 1617-iki őszi országgyűlésen megerősítették s az ő követei az erre vonatkozó okiratot nyujtották át. Mátyás diplomája a pontok figyelembe nem vételével készült — Bethlen pedig ez okirattal nem volt megelégedve, s nem is csinált titkot belőle, hogy ha ő ezt addig tudta volna, mig commissariusai útra nem keltek, ezeket el sem küldte volna.[3]) De a dolog már megtörtént, utólagosan Bethlen is belenyugodott s a tárgyalások nem akadtak fenn.

A közjogi kérdésekre vonatkozó pontok a nagyszombati czikkekkel lévén elintézve, itt jobbadán csak a határigazításokra s magánosok birtoklásaira vonatkozó ügyek tárgyaltattak. De az ilyen személyi és birtoklási ügyek természetöknél fogva még a közjogiaknál is több nehézséggel jártak, s Esterházy épen nem igyekezett azon, hogy a tárgyalást könnyítse, legalább az erdélyi követek »sok veszekedő haszontalan discursai«-ért panaszolkodtak,[4]) s a vita hosszúra nyúlt, mert sok aprólékos kérdéssel kellett tisztába jönni, melyre a királyi biztosok az előiratokat is elhozatták Kassáról.[5])

[1]) L. Törv. és Okir. LXXX.
[2]) L. Esterházy élete 48. l.
[3]) L. Törv. és Okiratok LXXX. *b*).
[4]) U. o. LXXX. *d*).
[5]) U. o. *c*).

Az első pont, mely a nagyszombati szerződés szavait ismétlé, hogy Erdély határai azok legyenek, melyek akkor voltak, midőn azt Báthory Zsigmond békésen birta, (t. i. első lemondása előtt) nagy vitát idézett elő — egy hosszú záradék, mely a kimondott elvet magyarázta volna, kihagyatott a szövegből.

A második, Makó s a zarándi, aradi és csanádi hódoltság ügyére vonatkozó pont függőben maradt; eldöntötték a biharmegyei dézmák s a szabolcsi (ökrök után járó) harminczad ügyét, a szőkevény jobbágyok kiadását, a váradi püspöki jószágokra vonatkozó peres kérdéseket, s a magánosok jószágbirtoklási ügyeit: természetesen épen e pontok sok vitatkozáson és igazításon mentek át. [1]) Végre márczius 26-án készen voltak a szövegezéssel s még az nap este alá is irták. [2]) Megelőző nap a nagy-károlyiak az értekezlet által okozott kiadásaik megtérítéséül egy évi adóelengedést kértek. [3])

A tárgyalásak folyama alatt, midőn azok már csaknem véget értek, a király biztosai egy ujabb követeléssel állottak elő: kényszerítse a fejedelem Rhédei Ferenczet, hogy azokat a kincseket, melyeket mint újvári kapitány Bocskay idejében Nyitrából magával hozott, mint egyházi javakat adja vissza. De Rhédei tagadta a tényt s a pap urak kezén lévő téritvényt hamisnak állitá. [4])

A tárgyalások folyama alatt Bethlen megbizta Pécsyt, hogy kérjen helyet és időt négyszemközti találkozásra. [5]) Dóczy a találkozás helyéül Ladányt tűzte ki, s midőn márcz 27-én a bizottság elhagyta Nagy-Károlyt, ő maga oda utazott. A bizalmas közlés, melylyel Bethlen Pécsyt bizta meg, valószinűleg a török ügyekre vonatkozott. A porta Jenő kiadását, a király annak megtartását követelte. A fejedelem el volt határozva azt nem adni ki, de óhajtotta, hogy a bécsi kormány ebben támogassa őt. Egyik főérve az volt, hogy e várért nemcsak a császár, de az egész imperium is kész haddal támadni a törökre:

[1]) Lásd Törv. és Okiratok LXXX *h)* és *i)*.
[2]) U. o. *g)*.
[3]) U. o. *f)*.
[4]) U. o. *d)* és *e)*.
[5]) U. o. *k)*.

azt akarta Dóczy által kieszközölni, hogy ezt bizonyító leirat küldessék hozzá, s Dóczy a közbenjárást megigérte. [1])

A nagy-károlyi értekezlet megállapodása szerint Ferdinánd — ki Mátyásnak 1619. márcz. 20-án történt halála után névleg is átvette az uralkodást — április 2-án kiállítá az előleges igéretet tartalmazó okiratot, hogy a mint biztosai jelentését megkapja, meg fogja küldeni a fejedelmi czím megadására vonatkozó diplomát. [2])

S úgy is történt.

Bethlen márczius 22-én Kolosvárról Fejérvárra ment. [3]) Gyors utazásának főoka volt, mint ezt maga megirta Dóczynak, mert hírt vett, hogy a franczia nagykövet Erdélyen át veszi utját. Váradról, márcz. 10-ről azonnal írt neki, hogy díszkisérettel Allia Farkas megy eleibe. A követ, ki Konstantinápolyból jött, Brassónak vette útját; Erdélyben mindenütt fényes fogadtatásra talált. Husvét vasárnapján (márcz. 31.) volt szemben a fejedelemmel s nehány napi pihenés után a fejedelem által is mellé rendelt kisérettel Kassára (április 29.) s onnan (május 5.) Budára ment. [4])

A fejedelem pedig eltávozása után, április 6-áról Fejérvárra május 5-ére összehivta a rendeket egyetemes országgyűlésre. [5]) Mire a rendek összejöttek, már nála volt Ferdinándnak egy másik, április 11-én kelt levele, melyből értesült, hogy a diploma útban van, [6]) s ő ennek alapján azonnal fel is vette a felséges czímet.

Tudatta ezt a Fejérvárra összegyűlt rendekkel is, kik azonnal megadták neki a felséges czímet. Bethlen nem késett köszönetét kifejezni a nádornak, s tudatni vele, hogy a Ferdinánd által összehivott országgyűlésre el fogja küldeni követeit. [7])

Bethlen, megnyitván a gyűlést, közölte a rendekkel elő-

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXXXII.

[2]) Esterházy Miklós élete. 49. l.

[3]) Segesvári Bálint.

[4]) Lásd Törv. és Okiratok LXXXI.

[5]) Lásd Tört. Tár 1881. évf. 315. Törv. és Irom. LXXX. *a*), *d*), *e*), *g*). Sepsey Laczkó 197. és 198. l.

[6]) Esterházy élete 50. l.

[7]) Lásd Törv. és Okir. LXXXIII *b*).

terjesztését. Nagy dolgokról szólt az: a fejedelem nem kevesebbet kivánt, mint a társadalmi rend helyreállítását s a törvénykezés rendezését.

Mi adott az elsőre okot?

Oly államban, mint Erdély, hol nem codifikáltak, hanem a szükséghez képest hoztak törvényeket, az articulusok mindig a napi viszonyok kifejezései s a közélet tükrei. A társadalmi erkölcsöket Bethlen meglehetős sűlyedt állapotban találta, s az 1614. megyesi törvények, midőn Imreffynét sújták, a társadalom magasabb rétegeiben elharapózott bűnök elé akartak gátat vetni. Most is egy főrangu hölgy támasztott országos botrányt: Báthory Anna, elébb Bánfi Dénesné, s most Jósika Zsigmondné,[1]) felesége ugyannak a Jósikának, ki mostoha atyjával Sarmaságival a deési csatatéren elfogatott, s kinek Bethlen megkegyelmezett. Elválva élt férjétől s fajtalan magaviselete közbotrányt keltett. Egyik kedvesét a gerendi ablakon ugratták ki, a másik Markó vajda volt.[2]) Legutóbb a kereki tiszttartót »bűvölte el«, s miután Bethlen hiában követelte, hogy férjéhez visszamenjen, hadat küldött Kereki ellen s kedvesével együtt elfogatta.[3])

Jósikáné megbüntetésével Bethlen még nem hitte, hogy a közerkölcsiség javítása érdekében eleget tett volna: a rendek támogatását vette igénybe, hogy törvénynyel vegye elejét a közerkölcsiség sűlyedésének. Mindjárt az első czikk a vasárnap megünnepléséről szólott; a második a káromkodásra szabott birságot, a 3-ik pedig a czégéres életűek ellen hozatott. Többé ne legyen szabad az orvokat, házasságtörőket, bűbájosokat birságon szabadon bocsátani: itéltessenek el rendesen,

[1]) Lásd Nagy Iván I. k. 105. és V. k. 358. l. Egyik helyen sincs ugyan megemlítve, hogy a két helyen említett Báthory Anna egy személy, de azt kétségtelenné teszik Bethlen levelei, ki őt mind a három néven nevezi, s mind a három helyen említi viszonyát a kereki várnagygyal. Polit. Lev. 102. és 104.

[2]) Kemény János önéletirása 35. l.

[3]) Bethlen Pol. Lev. 104. l. Az elfogatására kiküldött Bölöni Gáspárnak adott utasítás ugyancsak decz. 14-ről meg van M.-Vásárhelytt a Teleki ltárban.

valamint a nőtelenek (vad házasságban élők) kövessenek ecclesiát és veszszőztessenek meg.

Áttérve a rendes tárgyalásokra, kivetették az adót, portánkint 10 frtot s ennek megfelelő összeget a városokra.

Nagy és erős büntetés terhe alatt meghagyták, hogy a passusokon kivül levő utakat és mezsgyéket a két Oláhország felől bevágják és elzárják.

Szigorú törvényt hoztak a csavargó hajdúk elfogására és megbüntetésére.

A dutkának visszaállíták régi tiz pénzes értékét. A fejedelem által bemutatott új veretű pénzeket forgalomba bocsáták.

Az árukat a megszabott áron felül adni nem szabad.

Az orvok, orgazdák, gyilkosok, bűbájosok és paráznák ellen hozott régi törvényeket megújíták.

A szökött jobbágyok kiadandók, valamint azok is, kik ő felsége gyalogi közé állottak.

Megtilták, hogy a megyei tisztviselők s harminczadosok ne zsaroljanak.

A váradi levéltári requisitoroknak fizetést rendeljenek.

Örökséggel biró székelyt jobbágyúl fogadni ötven forint büntetés terhe alatt nem szabad. A kik ilyen csinált jobbágyok, egyszerűen bocsáttassanak el. Hanem a kik a megyesi gyülés előtt lettek azokká, maradjanak meg ez állapotban.

Eltilták a posták zsarolásait.

A törvény rendes folyamán kivül valakit elfogni még fejedelmi rendeletre sem szabad.

De kétségtelenül legnagyobb horderejű tárgya volt e gyülésnek az új perrendtartás törvénybe igtatása.

Tulajdonkép nem volt az új, hanem a régi erre vonatkozó törvényeknek codifikálása. Rég érzett szükség volt ez, mert a mint szükség szerint az egyes perrendtartási szabványokat megalkották, nem voltak s nem is lehettek tekintettel arra, hogy azokban meg legyen a szükséges egyöntetűség. Olykor ellentmondtak egymásnak, vagy hézagosak voltak.

Bethlen hát codifikáltatta a perrendtartást [1]) úgy, mint

[1]) Hogyan és kikkel készíttette Bethlen e nagyhorderejű törvénykönyvet, mely Erdélyben sokáig érvényben állott? Schol semmi nyomára

azt a gyakorlat kifejté s a gyűlés elé terjeszté a munkálatot, mely azt elfogadta, beigtatta a törvénykönyvbe, eltörölvén az ezekkel ellentétben álló czikkeket.

A gyűlés máj. 30-án fejezte be munkáját. [1])

A tanácskozások folyama alatt, a gyűlés első napjaiban, Bethlen jelentést tett a rendeknek a portai ügyek állásáról: Jenő követelésével nem hagytak fel, s az Arad környékén levő portyázásokért őt teszik felelőssé. Az adatokat ehez Borsos tudósításai szolgáltatták.

Tóth Mihály visszajövetele után is a régi alapon folyt a vita a divánülő vezérek és Borsos közt. A porta követelését s Bethlen védelmét a zsitvatoroki béke VI-ik pontjára alapíták. Erdély területi épségén, mondá amaz, a status quo fentartását érti a római császár s nemcsak Jenő megtartását követeli tőle, hanem azt is, hogy Lippát szerezze vissza. Ezen alapúl a béke, s ha ő ettől eláll, első sorban ő fog megtámadtatni, de azzal a béke is felbomol. A divánülő vezérek másként magyarázták: Erdélyhez a római császárnak semmi köze, különben is ő nem hogy Jenőért, de Váczért sem bontaná fel a békét. [1]) Hogy e felfogást megdöntse, küldte be Bethlen Tóthtól Mátyás 1617. sept. 4-iki leiratát, s eszközölte ki Dóczy által Ferdinánd még keményebb hangú levelét Jenő ügyében. Borsosnak febr. 2-ára igérték a végválaszt, abban a reményben, hogy ezt fenyegetésekkel határozott igéretadásra vehetik. De nem birhatták rá. Ő mint kapitiha, mondá, nem elégséges erre. Megír mindent urának, s várják be ennek főkövetét. Ezzel, mondá a vezér, csak el akarjátok halasztani az ügyet erről az évről. [2]) Valóban Borsosnak ez volt titkos gondolatja, a porta pedig épen azzal akart nyomást gyakorolni, hogy a tavaszi készülő-

---

nem akadtam annak. Kétségtelenül a királyi tábla által, legalább ez a legplausibilisebb, mert annak tagjai voltak Erdély legkitűnőbb jogtudósai. De hogy az mégis egy ember műve volt, a mellett sok ok harczol, mi nem zárja ki azt, hogy azután ne revideálta volna a tábla. Ha pedig igaz az, hogy a munka főrészét egy ember végezte, az nem lehetett más, mint Kassay István.

[1]) Mikó II. 115 l.

[2]) Mikó II. 118 l.

dések czélját titokban tartá — azonban egyes elejtett szavakkal azt akarta sejtetni, hogy az Erdély ellen lesz intézve.

Sokkal kisebb jelentőségű volt az aradi portyázások ügye, ez tulajdonképpen oly állandó ügy volt, mely soha sem szünetelt, s mely rendesen pénzzel igazíttatott el.

Ezek alapján elhatározta az ország, hogy a portára főkövetséget küld, s a fejdelem annak fejévé Mikó Ferenczet nevezte ki. Máj. 17-én készítették el a felterjesztést a portára, mely a sérelmes követelések felhagyását szorgalmazá. [1])

De a fejdelem Borsosnak nem minden jelentését terjesztè a rendek elé, s csak az országgyülés eloszlása után készültek a Mikó követségére vonatkozó fontosabb irományok.

XVIII.

A Jenő ügyében folytatott tárgyalások alatt Borsos Tamás különös dolgok nyomára jutott. Báthory András emlegetésével egyszerre csak felhagytak a portán, s helyette ismét Homonnait állították fel ijesztő váznak. Jan. 2-án Deák Mehemet pasa az 1615-iki nagyszombati titkos szerződésről kezdett beszélni, [2]) azután más fejedelemmel kezdettek ijesztgetni. [3]) Bethlen, mondák, csak a pénzét kiméli, nem akar hadat kezdeni ő hatalmassága érdekében, ő is németes, csak állítja az ellenkezőt. Aztán febr. 2-án kisült a czélozgatás alapja: a vezér felmutatta Homonnai eredeti pecsétekkel ellátott levelét, melyben »nemcsak Jenőt írják a hatalmas császárnak, hanem többet is.« [4]) Borsosnak sem volt sietősb dolga, mint »rámenni a német nuntiusra,« ki eleinte tagadta a reversalis létezését, azt mondván, hogy az még a régi lehet; midőn azonban világosságra jött, hogy nem a régi az: akkor egyszerűen azzal menté, hogy azért akartak új fejedelemről gondoskodni, mert azt hitték, hogy Jenőt Borsos ura nevében megigérte. [5])

---

[1]) Lásd Törvények és Okiratok LXXXIII. *c)*

[2]) Mikó II. k. 91 és 98 ll.

[3]) Mikó II. k. 113 l.

[4]) Mikó II. k. 118 l.

[5]) Mikó II. k. 123 l.

Magában véve az ijesztgetés Homonnaival épen oly kevéssé volt komoly, mint korábban Báthory Andrással. S a bécsi kormány részéről sem lephette meg Bethlent, hogy a Khlesl politikáját irányában ennek bukása után is folytatják, — ez az »egész practica« csak arra szolgált bizonyságúl, hogy őszinte kibékülésről közte s Ferdinánd közt szó sem lehet. Ez pedig nem az emberek jellemében, hanem a dolog természetében feküdt. Nem ravasz politika, nem árulás, nem kétszinűség, hanem az adott helyzet következménye volt. Erdély sokkal kisebb volt, hogysem önmagában meg tudjon élni — de ő csak egyfelé terjeszkedhetett: Felső-Magyarország felé. Bocskay óta ez különben is némi árnyékával birt az önállóságnak — partialis országgyűlésein fejlesztette azt. Sympathiái, a vallás közössége is ez ország felé vonták, s a hajdúság meg volt a két ország közt osztva: nem csoda, ha Erdély felé gravitált. De a magyar király kötelességének tartotta a magyar korona egységét fentartani, s megszerezni azt, mi még abból hiányzik: Erdélyt és a részeket. De a török miatt nyilt küzdés részéről lehetetlen volt s ha czélt akart érni, nem lehetett válogatós az eszközökben. Az önfentartási ösztön egyik, s egy nagy elv keresztűlvitele másik felől provocálták a küzdést — s akármelyik félnek is kinálkozott alkalom, az azt két kézzel megragadta. Ha a római császár kormánya hat év óta nem tett egyebet, mint hogy minden úton, minden alkalommal, minden eszköz megragadásával Bethlen megbuktatására tört — sokkal kevésbbé eszélyes, nagyratörő és határozott embernek kellett volna ennek lennie, hogy a kinálkozó alkalmat meg ne ragadja, hogy uralmát végleg megszilárdítsa.

Hanem mint mindig, itt is a legnagyobb óvatossággal járt el. Értekezett-e a franczia követtel, ki a tavaszszal udvarában megfordúlt, s kit a közvélemény kémnek tartott, [1]) nem tudjuk, de alig hihető, hogy a csehországi bonyodalmak ügye szóba ne kerűlt volna. Hogy Dóczyval való találkozásának egyik tárgyát ez a kérdés tette, az későbbi leveleiből világos; de még akkor sejtetni sem engedé, hogy interventiója más irányú lehetne, mint a Ferdinánd érdekében. Hónapok óta fennen

[1]) Sepsei Laczkó 198 l.

hírdette, hogy Jenő ügyében főkövetet küld a portára s Borsos már apr. 21-én jelenté a vezérnek, hogy Mikó jön. [1]) A májusi országgyűlés első napjaiban megszavazta ennek követségét s megírta felterjesztését Jenő ügyében, [2]) de hogy Mikónak más missiója is lesz, azt legbizalmasabb emberein kivül alig sejté valaki. S a rendek eloszlása után is napok teltek el, s még Mikó mindég Fejérvártt volt. Előterjesztéseit a portára Jenő ügyében Bethlen csak jun. 4-én készíté el, oly nyomatékosan s kimerítőleg, hogy ez maga is egy embernek elég megbizatásnak tetszett. [3]) Sőt még Starczernek is ajánlá — hogy kevésbbé férjen gyanú a dologhoz. [4]) Mikó megbizatásának főrésze pedig egy titkos utasításban volt letéve: nem kevesebbet kért, mint hogy engedtessék meg neki szükség esetére s a körülményekhez képest résztvenni a csehországi mozgalmakban. [5])

De még ezután is várt nehány napig: a készülődések, az ajándékok összeszerzése, kivált ily fontos követségnél, hosszabb időt vettek igénybe, s talán tudósításokat is várt kiküldött embereitől. Maga is lement az ország déli részébe s csak jun. derekán indítá útra a követséget. [6])

Mikó jul. 5-én érkezett meg. Jul. 9-én a nagyvezér először fogadta, s jul. 17-én másodszor. Ezen kétszeri találkozás alkalmával csak Jenő és a végek dolga került szóba: de már ekkor is nagy változás volt a vezéreknél észrevehető: a mily ridegek és követelők voltak előbb, az új követek most ellenkezőleg sok előzékenységgel s engedékenységgel találkoztak. [7]) Deák Mehemed basa kiküldetett a temesvári basaságra s megbizatott, hogy Jenő dolgát végezze el a fejedelemmel. A hódoltsági faluk ügyében pedig belenyugodtak, hogy a mint volt szultán Szolimán idejében, most is maradjon úgy. [8]) A szultán jul.

[1]) Mikó II. k. 166 l.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok LXXXIII. *c)*

[3]) Lásd Történelmi Tár 1879.

[4]) Pray Principatus Gabr. Bethlen 40 l.

[5]) Ez a titkos utasítás nincs meg; de hogy lényegében ez volt tartalma, az alkudozások részleteiből kitűnik.

[6]) Bethlen Pol. Lev. 115 l.

[7]) Mikó II. k. 185 l. Még jun. 2-án is arról beszéltek, hogy Jenőért Erdélyt támadják meg a haddal. U. o. II. 170 l.

[8]) Mikó II. k. 174 l.

21-re adott kihallgatást, az természetesen a szokásos formaságok közt múlt el. A fogadás s a személyzet megkaftányozása a szokottnál ünnepélyesebb volt.

A titkos dologban a kihallgatást a nagyvezér jul. 23-ára tűzte ki.

A döntő szóval biró vezéreknél nem nagy ellentállásra találtak. Általán a fordulat a porta hangulatában, mely a télen még oly rideg s most oly szivélyes volt, arra mutatott, hogy ha közvetve nem is, de közvetlenül a külföldi diplomácia gyakorolt befolyást a portára. Már fel volt keltve Európa érdeklődése a cseh fölkelés iránt s a Habsburgház ellenségei résen állottak. Az az egy legalább is kétségtelennek látszik, hogy a porta részvéte a fölkelők felé volt irányozva. Legalább a mint az erdélyi követséggel alkudoztak, arra mutat, hogy plausibilis ürügyet kerestek a beavatkozásra.

A vezérek mintegy ellenvetésképp hozták fel, hogy ők csak most kötötték meg a frigyet Ferdinánddal, hogyan bontsák fel azt oly hamar? Nem azon fordúl meg a dolog, felelék a követek, mert akármit határoz a porta, a magyar nemzet fölkel, mert végére ment, hogy »a német nemzet eladta s elárulta az kevés magyar nemzetet, kezdeni akarja a hajdúkon, végezni a többin, hogy Bocskay támadásáért boszút álljon.« Most a magyar nemzetnek a cseh lázadás miatt alkalma levén, nem várja fejére a végpusztulást.

De hát tehetnék-e ezt a nélkül, hogy valakihez vetnék a hátukat? hisz markukba szakadna.

Épen ezért kell idején gondot viselni rá, mert a muzulmán nemzetnek érdeke kívánja, hogy ő segítse a magyart s ne engedje idegennek azt tenni.

Hiszen nekünk frigyünk van Ferdinánddal?

Nem úgy van. A frigylevélbe a német császár van beirva, pedig a frigy nem a német császárral s német nemzettel, hanem a magyar királylyal köttetett. Lám, ha a német követ bejő, magyar öltözetet vesz magára. Hát illik-e az, »hogyha ő a magyarokért jár ide követségbe, a magyarokat adja el a követség alatt?«

Az ellenvetés megtetszett. »Igen az szívemre tevéd az kezedet,« mondá Mehmet.

Az alkudozások gyorsan haladtak s az engedély Bethlennek a beavatkozásra megadatott. A részletek megállapítása végett nekie Deák Mehemed basával kelle találkozni,[1]) de úgy, hogy ez feltűnést ne ébreszszen. Ugyanezen basa levén a jenei és hódoltsági ügy elintézésével is megbizva, a találkozás különben sem tetszhetett gyanúsnak. Abban nyugodtak meg, hogy ez Viddinnél keljen át a Dunán, s a Tömösvárra vezető útról térjen be a Vaskapun át Hunyadmegyébe, hol találkozása a fejedelemmel minden feltűnés nélkül véghez mehet. Adja a fejedelem egy postája által ezt tudtára Memhetnek, kivel ez Nisben találkozhat.

Borsos a kapitiha jul. 29-én sürgősen tudósítá a fejedelmet. Búcsú-kihallgatáson a vezérnél Mikó aug. 3-án volt, s két nappal utóbb aug. 5-én hazaindúlt Erdélybe.[2])

Mialatt a portai követség a jövendő vállalatra megvetette a jó fundamentomot, Bethlen otthon is fokozott tevékenységgel működött, hogy kellő időre készen lehessen.

Ferdinánd 1619. máj. 26-án Pozsonyba országgyűlést hirdetett. A megállapodások szerint Bethlennek erre főkövetséget kellett volna küldeni, hogy a nagyszombati békének végleges ratificatiója s törvénybe igtatása végbemenjen. De a cseh mozgalom már akkor sokkal erősebb volt, s a kisérlet a magyarországi protestáns rendeket is a fennálló unio alapján bevonni abba, sokkal sürgősebben nyilvánúlt, hogysem a király annak csendes lefolyására mert volna számítni. Ez okból el is akarta halasztani, s csak a nádor és Pázmány sürgős kérésére állott el e szándékától.[3])

De maga személyesen nem hagyhatta el székvárosát; épen abban az időben, midőn az országgyűlés megnyilt, történt, hogy a Burgot gróf Thurn cseh hadak élén ostrom alá fogta, a szövetséges rendek pedig a magyar országgyűléssel alkudozni kezdettek. Ily körűlmények közt a király nem jöhetett le, Bethlen pedig, daczára, hogy a követség már rég ki volt

[1]) »Minthogy a mi derék conclusionak kelletik lenni, Mehmed basa uramnak fidei et industriae sunt commissa,« írja Borsos. Mikó II. k. 183 l.

[2]) Mikó II. k. 174—86 ll.

[3]) Fraknói Pázmány Péter I. 438 l.

nevezve, s a szükséges utasításokkal el volt látva, nem indithatta azokat »bizonytalan dologra« útra,[1]) s a ratificatio kérdése továbbra is eldöntetlen maradt.

Bethlen magatartásának fontosságát érezte a bécsi kormány. Hogy megnyerhesse, hogy segélyadásra birhassa a csehek ellen, azzal aligha kecsegtette magát, s nem is kivánt egyebet, mint hogy semlegességét biztosítsa. S ezért kiméletesen bántak vele,[2]) kerülve minden okot az összeütközésre. Pedig tisztában lehettek volna azzal, hogy Bethlenre nézve csak egy lehetetlenség van, az, hogy semleges maradjon. Hat évi uralkodással nem tudott annyit elérni, hogy utógondolat nélkül ismerjék el fejedelemnek, s a vele kötött békét a megszabott formák szerint ratificálják — mert közjogilag a kérdés még ez nap is úgy állott, hogy ez csak őt kötelezte és nem Ferdinándot — mi jutalmát várhatta tehát ő annak, ha csak annyit tesz, hogy Ferdinánd nagylelkűségére bízza annak a megjutalmazását, hogy az ő válságos helyzetét nem tette még válságosabbá? Mindamellett elhatározta kisérletet tenni megnyerésére. Dóczy, a kassai generális, ama szorongatott napokban, midőn a cseh hadak már az ország szélein voltak, egyenes segélyadásra szólítá fel Bethlent — s ez, hogy »ne láttassék siketséggel elmulatni király követelését, hogy bizonyos dolgokról tractalhassunk ő felségével per tertias manus,« felszólította a generalist, hogy küldje be hozzá Károlyi Mihályt.[3])

Junius végén Károlyi elindúlt Erdélybe. Bethlen még mindig az ország déli részében tartózkodott s Károlyi Brassóban találta őt julius első napjaiban. Innen jul. 8-ára együtt tértek vissza Fejérvárra, hogy a fejedelemasszonynyal — ki Károlyival másodunoka volt — találkozhassanak. Károlyi

---

[1]) Bethlen Pol. Lev. 116 l.

[2]) »Itt alatt pedig — irja Betlen jun. 28. — igen hallgatnak, kik mi ellenünk pökik vala markaikat .... igen elfelejtették az Erdély ellen való practikát, tudom ismét előveszik, ha dolgokat complanálhatnák.« Pol. Lev. 117 l.

[3]) E dologra nézve én is s mindnyájan, kik arról irtunk, abban a téves nézetben voltunk, hogy Bethlen ajánlotta fel közvetítését a csehek ellen. Nem úgy van — az ajánlat a másik részről jött, mint ezt Bethlen jun. 28-iki levele kétségtelenné teszi. Pol. Lev. 117 l.

látogatása meglehetős hosszú időre nyúlt, s csak jul. 18-án tért vissza. [1])

Bethlen egyátalán nem mutatta magát idegennek a segélyadástól s Károlyival igen beható tanácskozásokba ereszkedett. Nagyfontosságú és igen bizalmas közléseket tett neki, »megnyitá szivének belső titkait.« [2]) Elmondá véleményét, hogyan lehetne a mostani zavarokat lecsendesíteni: ő a békés útat ajánlá és az egyezkedést, mert a háború kimenetele bizonytalan. [3]) De nem volt idegen a segélyadástól sem — ha ő felsége szolgálatával élni akarna. [4]) Felajánlá közbenjárását is, sőt arra is késznek mutatta magát, hogy azon esetben, ha a csehek átlépnék a méltányosság határait, támadólag lépjen fel ellenek. [5])

---

[1]) L. Törv. és Irom. LXXXIV. Pol. Lev. 118 l.

[2]) L. Törv. és Okiratok LXXXIV.

[3]) Bethlen jul. 9-iki levele Forgácshoz. Mocsáry Nógrádmegye IV. 193 l.

[4]) Körlevele Nyitramegyéhez. Esterházy élete I. k. 60 l.

[5]) Pray: Principatus G. Bethlen I. 42. közli Dóczy jelentését a Károlyival folytatott értekezletről. Ebben Bethlen azt ajánlotta, hogy ő segével kimegy, mintha a cseheket akarná segíteni, s minthogy ezek különösen biznak benne, a vezéreket magához csalja s kötve szolgáltatja át ő felségének. Megigérte, hogy a két Thurzót is, Szaniszlót és Imrét, mint árulókat elfogja s átadja. S mindezért Tokajt kéri, sőt csak pénzzel is megéri. Csakugyan megtette-e Bethlen ezeket az ajánlatokat? Ha igen — kétségtelenül ámitni akarta a császárt, mert portai követségéről még nem kapott hirt — s addig nem dönthetett. De ez a levél nagyon kétes forrás. Azt nem is véve, hogy a mit Dóczy Bethlenről ír, az soha sem megbizható tudósítás — magának a levélnek kelete teszi azt gyanússá. Dóczy azt Szathmár jul. 14-én irta. De hisz ez napon ő még nem tudhatta, hogy mit végzett Károlyi Bethlennel — hisz Károlyi csak jul. 18-án indúlt el Fejérvárról. De még az esetben is, ha fölteszszük, hogy a kelet hibás, jul. 14 — 24 helyett, gyanús a dolog: mert 6 nap nem volt elegendő arra, hogy Károlyi megérkezzék Szathmárra s jelentését is megtegye. Olyan gyorsan akkor csak a posták s nem a főurak utaztak. Különben abban az időben a diplomacziai morál abban állott, mennél ügyesebben hazudni: s nem a szavakat, hanem a tetteket mérlegelték. Gindely I. 264. említés van téve Dóczynak jul. 20-án kelt leveléről, melyben csak arról van szó, hogy Bethlen készebb személyesen hadat vezetni, hogysem hadait más vezér alatt küldené Ferdinánd segélyére. — Aug. 7-iki levelében Dóczy csak a fegyveres interventióról beszél. Lásd Törv. és Okiratok LXXXVI.

Már akkor Bethlen vett felhivást a szövetséges cseh rendektől is, még pedig másodikat, kik közbenjárását kérték fel a magyar rendeknél arra nézve, hogy ezek hadat ne indítsanak ellenök.[1]) A levelet ő megmutatta Károlyinak, s ez másolatot vett róla.[2]) Bethlen még ekkor semmi határozott választ nem adott nekik, hanem hogy egy későbbi szövetkezés feltételeit előkészítse, a portáról behivott Markó vajdát küldé ki hozzájok.[3])

Bethlen elhatározása szabadságát egész addig fentartá, mig a portáról hírt nem vett. Ez aug. derekán történt meg. Ekkor már megkapta Dóczy levelét is, mely udvarias szavakkal tudatta vele, hogy Ferdinánd segélyhadait nem fogadja el —[4]) s most perczet sem vesztett, hogy a beavatkozást azonnal megkezdhesse.

A legalkalmasabb perczben történt. A pozsonyi országgyűlés, mely vallásvitákkal, a szövetséges rendek követeinek fogadásával, béke-kisérletekkel foglalkozott, s megtiltá a hadszedést és hadfelültetést a csehek ellen, eloszlott a nélkül, hogy benn az országban a békét biztosította volna — sőt a hadfelkelkelési tilalom daczára, mindenfelé hadfelültetési kisérleteket tettek.

Épen ezekben a napokban, jul. 18-án tette meg Bethlen is az első lépéseket. Eddig még magyarországi barátainak sem adott egy biztató szót sem. Most legelőször Rákóczy Györgyhöz fordúlt, ki a Homonnai-féle mozgalmak ügyében hathatósan támogatta őt, s kivel azután is benső összeköttetésben állt.[5]) Az első ajánlatot ez tette meg neki Béldi Pál által: de mig el nem jött az ideje, addig nem akart neki irni. Követe Markó vajda — irá neki — ki jul. 19-én indúlt Prágából, aug. 13-án megérkezett, magával hozva a későbbi szövetkezés alapjait. Már a Thurzók, Batthyányi, Révay meg vannak nyerve, már külföldről is hatalmas támaszuk van. Már

[1]) Mocsáry Nógrádmegye i. h.

[2]) L. Törv. és Okiratok LXXXIV. Eleinte nem volt a levél Bethlennél — de úgy látszik, Fejérvártt tartózkodásuk alatt meghozta Pécsy.

[3]) Pol. Lev. 119. Gindely I. 263.

[4]) L. Törv. és Okiratok LXXXV.

[5]) L. 1618. jul. 8-iki levelét. Pol. Lev. 97 l.

a portáról is megkapta az engedélyt. Most már nem vár egyébre, csak az ő válaszára: minő előkészületek vannak téve fogadására? Ő már sept. 8-án Váradon akar lenni.[1])

Irt ugyanez napról a csehországi directoroknak is, kik a detronizált Ferdinánd helyett az ország kormányát vezették. Tudósította őket, hogy hadaival sept. végén Morvaország szélén fog lenni, felhivta, hogy addig az ellenséggel semmi egyezkedésbe ne bocsátkozzanak, kerüljék a nagyobb összeütközéseket s haditervöket hozzák ezzel összhangba.[2])

E levelek elvitelét Hatvani Istvánra bizta, s a közvetítésre Thurzó Imrét szólította fel. Eddig még nem volt bizalmasabb összeköttetése e magas röptű ifjúval, ez volt az első lépés ahoz a benső barátsághoz, mely oly közel fűzte őt szivéhez. Vele is tudatta, hogy a magyar evang. rendek s a cseh főurak kérésére kötötte a kardot oldalára, s hogy már a porta is meg van nyerve.[3])

Hatvani aug. 25-én tért be Patakra s épen ez nap ért Ibrányi, a Rákóczy megbizottja Bethlenhez, a jelentéssel, hogy a támadásra már minden elő van készítve.[4])

Ugy volt. A közös actio már el volt készítve s Bethlen támadása és Rákóczy fölkelése csaknem egy napon történt meg. Homonnait meglepni, ha lehet valamelyik várába szoritni, Dóczyt elfogni s Kassát megtartani, ez volt a Rákóczy feladata. Hadaival Felső-Magyarországra nyomulni, a kellő pillanatra megadni neki a segélyt, erre Bethlen vállalkozott. Aztán közösen menni a morva határszélre, megsegítni a cseheket, felszabadítni az osztrák protestánsokat — ez volt a legközelebbi közös czél.

A Ferdinánd-párti urak még nem hagytak fel a kisérlettel, hadakat toborzani a cseh fölkelők ellen, s voltak is némi hadaik együtt. Lónyay Andrásnak egy elfogott leveléből érte-

---

[1]) Pol. Lev. 119. l.

[2]) Gindely II. Pray Principatus Gabr. Bethlen I. 57. közli a statusokhoz irt levelet, mely kétségtelenül egyformán hangzott a directorokhoz irottal. Epist. Proc. III. 328.

[3]) Pol. Lev. 122. l.

[4]) U. o. 133. l.

sültek a készülődésekről [1]) s megelőzték azt: Felső-Magyarországon egyszerre több ponton kitört (sept. elején) a fölkelés: Jászó, Lelesz, Szerednye, Szepes gyorsan egymásután elfoglaltattak; de Homonnai menekült Terebesről. Hanem Kassa a fölkelők kezébe esett. [2])

Aug. 26-án Bethlen megindúlt Fejérvárról. [3]) Terveibe, czéljaiba kétségtelenül be voltak avatva legbizalmasabb emberei — de nem akarta, hogy azok nyilvánosságra jőjjenek időelőtt s nem tartott országgyűlést. Az ügyek vezetésével testvérét Bethlen Istvánt bizta meg. De hogy mekkora rendet és fegyelmet tudott behozni országába, s organizáló tehetségének nagyságáról fogalmat ad, hogy mondhatni tiz nap alatt jött össze a sereg, mely kivétel nélkül önként-vállalkozókból állott [4]) s indúlt útra a legnagyobb rendben, melylyel minden valószinűség szerint Keresztes mezején találkozott. Sept. 2-án már Bánfi-Hunyadon volt, s innen adta ki támadásának első nyilatkozatát. Az egyik közvetítő a cseh rendekkel Zmeskál Jaroszláv, egy felső-magyarországi nemes, épen ebben az időben nála tartózkodott [5]) s az ő tanácsából küldött meghivót a Fátrán innen levő megyékbe: felkelésének indokait Gönczön fogja velök tudatni, küldjenek oda követeket. S e levelek szétküldésére Szécsy Györgyöt kérte fel. [6]) Sept. 5-én már Baratkán volt, [7]) s 12-ére pedig Debreczenbe érkezett. [8]) Innen küldte szét hivatalos körleveleit a megyékhez, főurakhoz.

Az ilyen körlevelek hatásra számított iratok szoktak lenni, melyeknek az a czélja, hogy izgassanak. Nem szokás

[1]) Sepsei Laczkó 216. V. ö. Bethlen Pol. Levelei 127., hol említés van ez elfogott levélről.

[2]) Sepsei Laczkó 218—21. ll.

[3]) Hogy nem Kolosvárról, azt igazolja az, hogy aug. 25-én estve még Fejérvárról irt Rákóczynak. Nem lehetetlen, hogy elindulása előtt megszavaztatta az őszi adót: de arra nincs adatunk.

[4]) L. az 1620-iki aprilisi törvények 7-ik czikkét. Törv. és Okiratok LXXXVIII.

[5]) Bethlen Pol. Lev. 124. l.

[6]) Ugyanott.

[7]) Ugyanott 127. l.

[8]) Nem 10-én. »Ma jutottam Debreczen városában« irja sept. 12-ről. Pol. Lev. 128.

latolni a szavakat s többnyire túlzó színekkel ecsetelnek. De ezekben erős volt a logica s a következtetés valószínűsége első pillanatra feltűnhetett: ha Ferdinándnak sikerül leverni a cseheket, Magyarország is ezek sorsát várhatja magára. Ezzel tisztában vannak a magyar urak s épen ezért azzal fordultak hozzá: hogyha ők nehéz napjaiban megsegítették Bethlent, most ez segélje meg őket: »ezt kívánja a háladatosság.« [1])

Debreczenből írt s ugyanez napról az erdélyi törvényhatóságoknak is. Kifejté okait, hogy miért kelle oly gyorsan, a nélkül, hogy előbb országgyűlésnek számolt volna, megindúlnia, felszámlálta az eddig nyert eredményeket s elrendelte, hogy országosan örömöt lövessenek. [2])

Szathmárra, Ecsedre, Kállóba biztosokat küldött s Munkácscsal is tractat kezdett, hogy vegyék be őrségét; a Tiszáninneni megyék már ekkorra megegyeztek vele, Kassán, hol a féktelen hajdúk két jézsuitát s egy kanonokot meggyilkoltak, már Rákóczy volt a generalis s Dóczy, mint fogoly szállíttatott Patakra; sőt már a pozsonyiaktól is volt biztatása. [3]) Sept. 15-én Fejértónál állott tábora, 17-én Kenészlőnél átkelt a Tiszán; már ekkor Lónyay András is foglya volt. Bement Patakra Rákóczyhoz s onnan Dóczyt, a nélkül, hogy fogadta volna, fogva Fogarasba küldte. [4]) Ez volt az egyetlen mód, hogy e szívós ellenségét ártalmatlanná tehesse. Sept. 20-án Kassára tartá bevonulását, hol a nép lelkesedéssel fogadta.

Az országgyűlés itt sept. 21-én nyilt meg. Hálát adtak Bethlennek, hogy az Erdélylyel fennálló unio tartalma szerént segélyükre jött s »előttük járóvá, főgondviselővé,« Rákóczyt pedig kassai generalissá választák, a portára küldendő erdélyi követek mellé maguk is neveztek ki követeket, s a szükséghez képest néhány törvényczikket alkottak.

---

[1]) Ezt írta Révaynak Pol. Lev. 131. Azon megyékhez írottban, melyek a Homonnai-féle lázadás alkalmával nem támogatták, arra hivatkozik, hogy ezek azt írták: eljöhet az idő, melyben ők is adhatnak segélyt. Eszterházy Élete 61. l.

[2]) L. Törv. és Okiratok LXXXVI.

[3]) Pol. Lev. 129. l.

[4]) Sepsei Laczkó 223. l.

S valószinűleg itt és ebben az időben adta ki az Alvinczy Péter kassai pap, s ettől fogva egyik legbizalmasabb és bensőbb embere által írt proclamatiot a »Querela Hungariaet,« mely felkelésének indokait számlálja elő.

Ezzel hosszú, csaknem harmadfél évig tartó diplomacziai és hadi működés vette kezdetét, mely egész idő alatt Bethlen távol volt Erdélytől. Csehországba Markó vajdát küldte, hogy az egyesség feltételeit a directorokkal megkösse, Lengyelországba követeket küldött, kik a királyt s a senatorokat semlegességre birják, s maga oct. 9-én már Nagy-Szombatban volt, hol a cseh-morva rendek követeit fogadta. Rhédey már útban volt Csehország felé s maga Pozsonyba ment, hol 1620. jan. 8-án a rendek Magyarország fejedelmévé választották.

Diadalútjában semmi sem tartóztatá fel, de háta megett olyan diversio készült ellene, mely zavarokat okozott neki. A lengyel király szept. 25-ről már intő levelet intézett Rákóczyhoz [1]) s azután, hogy Homonnai bemenekült hozzá, hadakat rendelt Magyarország határszélére. E közben Ferdinándtól gróf Althan is (ugyanaz, ki a lengyel zsoldosok 1616-iki fogadásában is részes volt) beérkezett hozzá s ő most engedélyt adott, hogy e had a császár zsoldjába álljon. [2]) Épen ez időből Homonnai is irt Lasek várából, Lengyelországból a felső vármegyéknek szemrehányó és fenyegető levelet, melyben árulásukért a császár kemény büntetésével rémitgeté őket. [3]) De írtak a lengyel senatorok is a fölkelő magyar uraknak, figyelmeztetve őket, hogy a fölkelésnek törvényes urok ellen szomorú következményei lehetnek. [4]) Bethlennek e dolgokról még akkor annyira nem volt sejtelme, s az addig vett hírek annyira békésen hangzottak, hogy az aggódó Rákóczyt épen e napokban teljesen meg akarta nyugtatni, s az ott levő hadaknak utána küldését sürgette. [5])

---

[1]) Sepsei Laczkó 233. l. Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde N. F. I. 295.

[2]) Tört. Tár 1881. 316. l.

[3]) Eredetije az orsz. ltárban Acta Publica Kelt okt. 22-én s Szabolcshoz van intézve.

[4]) Orsz. ltár Act. Thurz Fasc. 7 nro 54.

[5]) Bethlen okt. 24-iki levele Rákóczyhoz. Orsz. ltár. Acta Publ.

Azonban pár hét alatt minden megváltozott. Homonnai egy csapat kozákkal beütött az országba s túlnyomó erővel megtámadta Rákóczynak sokkal kisebb hadát. Ő elég gondatlan volt elfogadni az egyenetlen csatát s a homonnai mezőn nov. 22-én teljesen megveretett.[1]) Homonnai elébb nyomúlt, sőt Althant is várta »derék táborral« s Nagy-Mihály mellett levő táborából nov. 27-ről körlevelet adott ki a megyékhez, ezeket meghódolásra szólítva fel.[2]) S decz. 5-ről maga Ferdinánd is intézett körlevelet a megyékhez, melyben a megtérőknek királyi szavára teljes amnestiát s a következő országgyűlésen a sérelmek orvoslását igérte.[3])

A támadás Erdélyre nézve is válságossá válhatott volna, mert a moldvai vajda Gratiano Gáspár megbizhatatlan szomszéd volt, ki míg Bethlen iránt barátságot szinlelt, maga ingerelte a lengyeleket a beütésre,[4]) s Szkender basával egyetértve fondorkodott a szászokkal[5]) — biztatva őket, hogy majd szerzend engedélyt Erdély megtámadására. A terv az volt, hogy Erdélyt, a három nemzet szerint felosztva, három vajda alá helyezzék.[6]) De a portáról csauszt küldtek Gáspár vajdához, »erős mandatummal«, hogy veszteg üljön, kinek meg volt hagyva, hogy a lengyel királyhoz is menjen el. »Elmúlt immár az felségedre való aemulussinak idejek« — irá portai követe Borsos.[7]) S különben is Bethlen gyors intézkedései meghiusiták e beütésnek további következményeit.

Febr. 4-én 1620-ban a hadviselő felek közt fegyverszünet köttetett, s minthogy Bethlen már látta, hogy hazatérhetése csak hosszabb idő mulva fog megtörténhetni, elhatározá, hogy az ez országban hagyott ideiglenes kormány állapotát rendezi. E czélból Kassáról, márcz. 2-ról Fejérvárra április 5-re

[1]) L. Bethlennek ez ügyben irott igen érdekes levelét decz. 18-ról. Pol. Lev. 159.

[2]) Levele 3 ered. példányban. Orsz. ltár, a kincstári osztályban.

[3]) L. leveleit okt. 4-ről egy lengyel főurhoz, s nov. 27-ről Bethlenhez. Tört. Tár 1881. évf. 318. s köv. l.

[4]) Pray, Epist. Proc. III. 333. l.

[5]) Tholdalagi kézir. Naplója az Akad. kézirattárában.

[6]) L. Törv. és Okir. LXXXVII.

[7]) Mikó II. 244. 259.

egyetemes országgyűlést hirdetett,[1]) s teljhatalmú biztosokká testvérét Bethlen Istvánt és korlátnokát Pécsy Simont nevezé ki.

A fejedelmi előterjesztéseket Pécsy hozta magával, s Bethlen Istvánnal együtt mutatták be a rendeknek. Távolléte idejére Bethlen testvérét István grófot helytartóvá nevezte ki. A rendek egyező akarattal elfogadták, megerősítették az ajánlatot. Ezt bizalmas közlés követte az ügyek állásáról.

Azt is tudatta a fejedelem, hogy ő a cseh királylyal s a cseh-morva rendekkel jan. 19-én szövetséget kötött, megújította az uniót s felhivta Erdély rendeit, hogy e confoederatioba ők is álljanak be. Az országgyűlés szívesen fogadta azt s az unio pontjainak megállapítása végett a beszterce-bányai (máj. 31-re hirdetett) országgyűlésre teljhatalmú követeket neveztek ki.

Kivetették az adót, portánkint 10 frtot, a városokra egy meghatározott összeget róván. Ezenkivül megszavazták a lovas őrségnek két hó pénzét, de úgy, hogy ezek a fegyverszünet eltelte után üljenek fel, s az országból csak azok vitessenek ki, kik erre önként vállalkoznak. A székelyek 600 lovas kopjást fognak állítani.

Elrendelték, hogy a passusokra vigyázzanak.

Fejérvárt a fejedelem továbbra is megakarván székhelyének tartani, megszavazták az ehhez szükséges munkaerőt. Sokat foglalkozott e gyűlés a jobbágyok viszonyaival is. A Tordán, a sóaknán alkalmazott szökött jobbágyok kiadására határidő volt kitüzve, mely már rég eltelt. Elhatározták, hogy e gyűlés után 8 nappal azok kiadassanak. A határidőt megszabó fejedelmi parancs kelte előtt elszökött jobbágyok korábbi articulusok szerint adassanak ki. A várakba szökött jobbágyok is adassanak ki.

A zászlós uradalmak megszüntetése ügyében hozott törvények is tartassanak meg.

---

[1]) Az udv. kam. ltár Bécsben. Comitialia. Czimezve van Szabolcsmegyének s Szikszay Mihály ellenjegyezte. Tudatja benne, hogy Homonnait s Althant ő bizta meg haddal beütni, hogy őket a jogtalan inváziótól megszabadítsa, s a megyéket, városokat, hajdukat csatlakozásra szólítsa fel.

Az orvokat és gonosztevőket a törvényszabta módon kergessék, még a szász földön is. A Magyarországból Erdélybe vagy megfordítva szökött gonosztevők hasonlag adassanak ki, miután a két ország egy fejedelemség alatt van. A jobbágyok, hogy a gonosztevőket könnyebben ki lehessen ismerni, fegyverrel ne járjanak az utakon, kivéve a juhászokat s pásztorokat.

Az uratlan csavargókat tartóztassák le.

A harminczadosok ne zsaroljanak.

Csikszékben állítsanak fel rendes postálkodó embereket, Háromszék mintájára.

A salétromfőzők a szászok közt ne zsaroljanak.

A csavargókat senki se fogadja be szolgálatba. Sőt a megyei és városi hatóságok kergessék ezeket, s ha valamely falu a kergetésre nem ül fel, fizessen 12 frt büntetést.

A fejedelmi biztosok e törvényeket ápr. 30-án erősíték meg. [1])

XIX.

A beszterczei országgyűlésre küldött követek a három nemzet részéről Kamuthy Farkas, Kornis Ferencz és Klausenburger Péter voltak.

A máj. 31-re hirdetett országgyűlés augusztus 29-ig tartott. Bethlen ezen Magyarország királyává választatott. A törvények között csak egy van, mely Erdélyt is érdekli, a XXXI. Ez mintegy viszonzása volt a tavaszi fehérvári gyűlésen hozott ama törvénynek, hogy a Magyarországból Erdélybe vagy megfordítva szökött jobbágyok mindkét országban üldöztessenek, s kétségtelenül az erdélyi követek kívánságára igtattatott törvénybe. [2])

Erdélynek az unióba való felvétele a gyűlés eloszlása előtti napon, aug. 28-án hajtatott végre.

Az uniót Erdély nem fogadhatta el úgy, mint azt Bethlen januárban megkötè: mint a török souveranitása alatt álló ország semmi segélyt nem igérhetett oly háborúra, mely

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXXXVIII. sz.

[2]) L. a beszterczebányai törvények nyomtatott példányát az akad. birtokában.

a török ellen fogott volna intéztetni. Neki a záradékot »a török kivételével«, mint ezt a magyar királylyal kötött szerződésekben is kimondta, fenn kell tartania. S csakugyan az unioba foglalt államok és Erdély részéről a kölcsönös segélyadás kötelezettsége e záradékkal fogadtatott el. Erdély a szövetségesek ellenségei ellen, kivéve a törököt, összesen 3000 embert igért, neki viszont a szövetségesek 3000 gyalogot és 9000 lovast igértek segítségül: de Magyarország és Erdély közösen voltak befoglalva. [1])

A beszterczebányai gyűlés a háboru folytatását vonta maga után, s Bethlen István, még mielőtt tudomása lehetett volna annak bezárásáról, épen az eloszlását követő napon aug. 30-án intézkedett hadak fogadásáról s Magyarországba küldéséről. [2])

A választott király jól látta, hogy a kardot nem egyhamar fogja leoldani oldaláról, s nem egyhamar fog Erdélybe mehetni. Azt akarta, hogy ott is teljesen rendezett kormányzati állapotok legyenek minden eshetőséggel szemben. Épen ezért testvérét Bethlen Istvánt kormányzóvá nevezte ki, s szeptember 29-re Fejérvárra részleges országgyűlést hivott össze, mely e kinevezést szentesítse s az unio megkötését ratifikálja.

A rendek mindenekelőtt hálás tudomásúl vették ő felségének magyar királylyá-választását.

Hasonlag megerősítették Bethlen Istvánnak kormányzóvá lett kineveztetését.

Megszavazták az őszi adót, kapunkint 8 forintot; a városokra kerek összeg vettetvén ki.

Előlegesen ratifikálták a confoederáciot: annak végleges megerősitését azonban a közelebbi egyetemes gyűlésre tarták fenn.

Elhatározták, hogy a szökött jobbágyok ügyében Erdélyben is hasonló eljárási módozat követtessék, mint azt a beszterczebányai gyűlés elhatározá.

A törvényeket Bethlen István okt. 5-én erősítette meg.

---

[1]) Közölve: Adalékok Bethlen Gábor szövetkezéseinek Történetéhez, 22. s köv. l.

[2]) L. Törv. és Okir. XC.

Gratiano a moldvai vajda, nem sokkal utóbb e mozgalmak áldozata lett. Folytonosan fondorkodott és izgatta a lengyeleket Bethlen ellen, s végre maga is nyiltan ezekhez pártolt. [1]) Konstantinápolyban elhatározták letételét s hadat küldtek ellene, melyben, ha Engelnek hihetünk, erdélyi csapatok is vettek részt. [2]) 1620. szept. 20-án teljesen megveretett, ő maga futásban keresett menedéket, de saját sátrában megöletett. [3])

Háború és alkudozások ez évben is váltakozva folytak s Bethlen Istvánnak még késő télen is kellett hadakat küldeni Magyarországba. [4])

XX.

A választott király meghagyásából Bethlen István kormányzó Fejérvárra ápril 24-ére részleges országgyűlést hívatott össze.

A roppant költségek daczára, melybe a hadviselés került, az adót nem emelték fel szokatlanúl. A rendesnél alig valamivel többet vetettek ki: portánkint 12 frtot s annak megfelelő összeget a városokra.

Elrendelték, hogy a postások és dézmások féken tartassanak.

Törvényt hoztak az erőszakoskodások megfékezésére.

A beszterczebányai gyűlés által a szökött jobbágyok ügyében hozott czikket egész terjedelmében beigtatták.

A gyűlés ápril 29-én oszlott el. [5])

Néhány nappal utóbb a kormányzó újabb hadak fogadásáról gondoskodott. [6])

XXI.

Ez évben még volt egy részleges országgyűlés, melyet hasonlag a választott király hivott össze, s melyet a kormányzó

---

[1]) L. Törv. és Okir. XCI.
[2]) Engel, Nebenländer 258.
[3]) Hammer, Gesch. des Osm. Reiches 781.
[4]) L. Törv. és Okirat. XCII.
[5]) U. o. XCII.
[6]) U. o. XCIV.

vezetett. E gyűlés Fejérvárra szept. 30-ára volt hirdetve. A propositiokat hasonlag a választott király küldötte le. Eddigi szokás szerint a portai adó a tavaszi adóból s a kormányzás és udvartartás költsége az őszből telt ki — ezért a tavaszi rendesen nagyobb volt az őszinél. De az adót a portára őszszel, Sz.-Demeter napkor volt szokás beszolgáltatni — s a propositió azt kivánta, hogy e terminust ennek tekintetbe vételével cseréljék fel. A gyűlés nem volt látogatott, s épen azért annak tárgyalásába nem bocsátkozott, azonban tekintve az uralkodó ez idő szerinti számos szükségét, az őszi adót 2 frttal többre szabta — tehát 10 frtra.

A székelyek adóztatás és katonaállítással való megterheltetések ellen már folyamodtak a választott királyhoz — ki az elhatározást az egyetemes gyűlésre halasztotta. Ebbe belenyugodtak s az 1 frtot minden jobbágy után megigérték.

A jövő gyűlésre halasztá a Fejérvár megépítésére szükséges közmunkák megszavazását is.

A gyűlés okt. 8-án oszlott el. [1])

Az év végén, épen legutolsó napján, a béke csakugyan megköttetett. Bethlen lemondott a királyi czímről, visszaadta a koronát s nyerte helyette a római birodalmi herczegi czímet Oppelnt, Ratibort nehány magyarországi megyét s több uradalmat.

Sceptra mihi laus est, oblata fuisse, sed illa
Possideant alii, me meruisse juvat:

irá lemondására vonatkozólag egy egykoru német tudós. Igaza volt. A nikolsburgi béke mérsékletének s uralkodói nagyságának egyik kifejezése.

---

[1]) L. Törv. és Okiratok XCV.

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

1614. jú l.—a u g.

a)

1614. jú l. 14.

Bethlen, követeinek: a törökök hadikészületeiről.

Generose dne fidelis etc.

Salutem etc. Sok szóval irnunk ide való állapatunk felől nem szükséges, holott Belényesitől mindeneket érthet Kgmed. Mostani szükséges dolgokról pedig Kgmeteknek communiter irtunk; igiretünk szerint mindazáltal egy nehány szóval mégis akaránk Kgdnek írni. Rövideden azért Kgd felőlünk csak igy értsen: istennek hála, mi ide békességben vagyunk; portára expediált követeink utban vadnak és jó válaszszal jőnek; effectuáltuk császárnál, hogy semmi hadakozást nem indit, bizonyosan el is higyjeKgd, hogy nem leszen külömben, hanem ha ő felsége Erdélt infestálni akarná ennél is inkább és elvött várainkat meg nem adná; arra pedig az vigyázásra Szkender pasa rendeltetett, ő Temesvárnál leszen táborban és oly apparatussal, hogy Karácson és nem Szent-Demeter napig lesznek táborban, városokra osztván az hadakat; ad minus 30 ezer török leszen véllek, de nem ví, ha onnét okot nem adnak, hanem Erdélt őrzi. Kgd bátorsággal assecurálhatja, a kiket illik ez dologról, csakhogy onnét ne adassék occasio az eszveszésre, melyet az török igen kévánna, és eddig is, ha mi nem tartóztattuk volna, az elvött vára(inkért) elinditotta volna az hadako(zást) . . . . . .

. . . . . hanem . . . . . .

(innen egy pár sor leszakadt) . . . . . .

mely igen könnyen meglehet, mihelt akarják, mert tatár soha az mi időnkben enni sokaság ki nem jütt, mint mostan leszen, kik még mostan költöznek és jőnek derekasan ki. Bizonyosan elhigyje ő felsége ezt is, hogy az tengeren sem leszen semmi

derekas hadakozása, csak vigyázni küldte oda is armadáját; azonképpen az olaszok is csak vigyáznak. Summa csak áll minden dolog az erdéli állapoton, melyet az török senkinek nem enged; ha Erdélnek békessége leszen, az keresztyénségnek is az leszen; ha ennek békét nem hadnak, úgy ezek is insurgálnak; ha pedig ő felsége violálván az foedust, hadakozni akar, ezek azt is akarják, mert ennek török-tatár hada sok készen vagyon és augustusban Tömösvárhoz száll; onnét valahova kivántatik, elérkezik. Fizetett udvari jancsár is bőv Budán és Egren leszen. Az bosnai had is készen leszen; de jobb ő felségének az békességet amplectálni, mert hizony in tota Asia omnia sunt pacata. Elhigyje Kegyelmed, mindent tudok és értek bizonyosan. Az odabocsátott csausznak követsége csak typusa az derék dolognak; de ha Erdélnek békessége leszen, bizonyosan az foedus inviolabiliter megtartatik. Az több híreket Kgteknek közönségesen megirtuk. Kgdet az istenért kérjük, hogy valóban kézzel fogja hazánknak szabadságit, romlásit és minden szükségeit; értsen, halljon, lásson Kgd és minket tudósítson bizonyosan minden állapatokról. Belényesit elől Kgltek expediálja . . . . . dolgokkal késedelem . . . . hídig Kgltek ha . . . . . *(a többi sor le van szakadva)* . . . . . Az imperiumbeli herczegeknek háromnak, azonképpen az herczegek legatusainak, országok, városok legatusinak szép leveleket irattunk; Kgd azon legyen, mennél jobb alkalmatossággal és móddal leveleinket praesentálja és a mellett minket Kglmetek commendáljon szegény hazánkkal együtt; az felőlünk költött sok rosz dolgokat hamisítsa meg, elhitetvén mindenekkel keresztyénséghez való jó akaratunkat és tisztaságát szívünknek.

Az posoni gyűlésre Kovaczyoczkit expediáltuk főképpen csak azért, hogy az linczi gyűlésben felküldendő követeknek az nemes Magyarország is instructiojokban adja felőlünk és országunk mellett való intercessiojokat, határinknak restitutioját. Az induciák alatt Forgács uram mint practicál Nagy Lukács által, Kgd az maga levelének pariájából megérti, mely nem illenék az igazsághoz. Asszonyom ő kglme jó egészségben vagyon, igen épittett, és a ki vetett igeny arat Erdélyben minden nagy békességben. Az ur(isten) Kglteket tartsa meg és hozza Kglteket (békes)ségben közinkben, örvendetes vála(szszal). Datum Albae 14. Julii 1614.

benevolus
(Gabriel) Bethlen m. p.

Külczím: Generoso dno Andrea Kapy ad Sacr. caes. regiamque Mttem a nobis ablegato etc.

(A fejedelem sajátkezülcg irt eredetije orsz. ltár. Actor Publ. fasc. 47. Nro. 19.)

b)

Sarmasági, Khleslnek: jelenti, hogy követtársai megjöttek, s felvilágosításokat ád az erdélyi ügyekben.

Illme et redme dne dne patrone gratiosissime.

Significo Vrae Celni jam legatos transylvanos adesse, et per ilmum dnum supremum cubicularium pro audientia hodie suplicasse. In omnibus autem nos totos Vrae Celni demisse commendare. Ac si aliquo tempore commodum Vrae Cni foret ab ipsa audientiam mihi dari orare.

Scriptum vero, quod tardius mitto, dentium acutus dolor, hisce diebus in causa fuit. Utque Vra Cel. pro sua somma sapientia in bonam partem interpretari dignetur, humiliter rogo. Cui omnem foelicitatem devote exopto etc.

Illmae Celnis Vrae

servitor perpetus deditissimus
Sigismundus Sarmasaghy.

Külczím: Illmo et redmo dno Melchiori Kleselio episcopo Viennensi stb. stb. incliti secreti consilii praesidi, stb.

Eredeti: Lassota relatiója mellett, a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung.

Ezen levélben említett jelentés.

Illme et redme dne et patrone gratiosissime.

Debuissem prius hoc exile scriptum Vrae Celni offerre, nisi morbo quodam fuissem praepeditus. Et nunc quidem non ut legatus aliquius, sed ut privata persona ac suae Mtis S. fidelis servus scribo; cumque sciam parvitatem meam et ingenii mei imbecillitatem, indignum judico esse, istud vel ipsa etiam lectione. Si itaque videar in aliquibus hallucinari, aut scopum rei minime attingere ab illma Celne Vestra demisse veniam peto.

Auditione accepi proximis diebus super quibusdam quaestionibus verba fieri, potissimum vero, quod Turca cathegoricum postulet responsum, utrum sua Mtas S. jus aliquod in Transylvaniam praetendat, necne? Ex qua rursum quaestione videbatur talis interrogatio suboriri, ut Transylvani profiterentur cuinam partium ipsi vellent adhaerere: Turcicaene, an Christianitatis? Unde nisi suae Mtis S. summa clementia et in Transylvaniam pientissima affectio et compassio ac Illmae

Celnis Vrae eximia sapientia, difficultati huic occurrat, evidentissimum periculum Transylvaniae poterit accessiri. Si enim cathegorica responsio Turcis daretur, maxima et diuturna bella posset causari res ista, ut mihi quidam videtur. Ac subinde, quantumvis Turca instaret (cum tantus non sit, qui cogere possit) directe non putarem respondendum; sed potius mirari, quorsum ista quaestio turcica tenderet, cum ex eo toto tempore, quo Transylvania ipsis Turcis tributum cepit pendere et solita obsequia praestrare, semper constiterit Turcis, principes et populum Transylvaniae, Joannem inquam ipsum Szapolliaÿ, et ejus filium, ac omnes Bathoreos principes denique etiam Stephanum Bochkaÿ, cum augma domo Austriaca sua compactata habuisse, quibus nullo unquam tempore Turcae reclamarunt, imo non raro iidem Turcae etiam admonuerunt Transylvanos, ut bonam pacem colerent cum imperatoribus Christianitatis. Quod et necessarium omnino fuit; siquidem Transylvani cum regno Hungariae non solum vicinitate et necessitudine sunt conjunctissimi, sed gente, lingva, moribus, juribusque pares. Quae autem praetensio gloriosissimorum regum Hungariae in Transylvaniam semper fuit, hactenus illa in quaestionem minime fuit deducta, uti e converso quicquid juris in Transylvaniam etiam Turca pratenderit, juxta eorum cum Transylvanis confoederationem, sua Mtas S. uti neque antea, nunc etiam de ea disputare aut impedire illa noluit, sed pro sua parte saltem liberae permansioni Transylvaniae semper benignissime consulere intendit. Sin autem arcium quarundam causa sit Turcis ea quaestio mota, quid attinet Turcae in ejusmodi negociis se interponere, cum semper ea fuerit consvetudo inter Ungaros aut eorum reges et Transylvanos, ut ipsi inter se de quibusvis differentiis aut litibus, vel juris ordine, vel compositione aliqua mediante bene convenerint, bello enim et annis nec incepta, nec gesta est ista de arcibus causa, sed etiam nunc per legatos ultro citroque in tractatione, et bona spe conventionis agitatur, literalibus quippe instrumentis et privilegiis, non armis ejusmodi negocia solent inter Ungaros et vicinos confici. Conveniens igitur est ut quemadmodum sua Mtas antiquas Turcarum praetensiones de Transylvania minime perturbavit, ita etiam Turca antiquis suis limitibus insistat, ac de perpetuis similiter praetensionibus regum Hungariae erga Transylvanos supersedeat talem instituere quaestionem, imo quae de Transylvania vel in Sitvatorok, vel alias etiam conclusa fuerunt. observentur, et Transylvania in suo esse et libertate ab utraque parte conservetur.

Caeterum de altera quaestione Transylvanos concernente, non meum sensum, sed ipsorum Transylvanorum ratio-

[illegible]

...em, quam nuper etiam [illegible] [illegible] ...
in Transylvania audierunt [illegible] ...
[illegible] propriam personam [illegible] ...
Transylvania deveniret, ut [illegible] ...
partem expedire cogeretur [illegible] ...
securitate, quid sentirem [illegible] ...
me declararem. Florente [illegible] ...
et ditionibus sibi subjectis Hungariae regno [illegible] ...
Budae habitantibus, cum Transylvania [illegible] ...
[illegible] et praesidiis nationum [illegible] ...
esset; cumque in iis oris ubi [illegible] Turcarum [illegible] ...
ditiones et magna praesidia Transylvaniae [illegible] ...
sunt, regna inquam ad Hungariam [illegible] ...
Bulgariae, Ramae etc. Banatus Severinensis [illegible] ...
cum multis ab utraque Danubii ripa [illegible] ...
[illegible], Gyula, Chanad, Szolnok etc.: [illegible] ...
[illegible], Tegenie etc. Hungarorum et a[illegible] ...
[illegible]rum praesidia maxima essent disposita [illegible] circum-
specta munimentis praeter proprias etiam vires non poterat
tamen effici, quin saepe Turcarum ingentes copiae, praeter-
gressis praedictis regnis, fortalitiis, praesidiis in ipsam Transyl-
vaniam irrumperent, ac plurima quandoque millia captivorum
[illegible] educerent vastata provincia. Omissis priorum temporum
exemplis et ex multis pauca attingens: cum Joannes ille Hun-
[illegible] clarissimus et nunquam satis laudatus regni Hunga-
riae gubernator in ipsa Transylvania cum Turcis manus con-
seruit, ac ab invicem magnas clades acceperunt aliquoties. Sed
[illegible] magni gubernatoris magnus filius rex Mathias
[illegible] quum etiam ipsius tempore Turca Transylvaniam
[illegible]. Post hos autem inclinata Hungariae fortuna, gli-
[illegible] potentia, succedenteque tempore, omnibus illis
[illegible] regnis et praesidiis, fortalitisque, unde Transylvania
[illegible] in Turcarum potestatem redactis ac unde prius
[illegible] poterat, jam [illegible] contra se vires Turcarum
[illegible] considerantes etiam ab omnibus
[illegible] et potentibus christianis regnis sese longissime
[illegible] auxilia quae [illegible]
[illegible] expectare possent [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

obsequia praestare, ab octoaginta plusminus annis in eo statu se conservarunt. Medio tamen tempore tentarunt aliqui Christianorum divi imperatores, a tali jugo turcico Transylvanos liberare, et regno Hungariae iterum incorporare, immensosque thesauros propterea expenderunt, cum etiam Transylvania tunc armis, opibus, munitionibus et omni genere victualium florens, enixe eas Christianitatis copias juvaret; verum ut dixi ob nimiam vicinitatem Turcarum imperatoris et magnam distantiam Christianorum regnorum inevitabilibus et intolerabilibus difficultatibus et incommodis affecti praesidiarii, toties partes illas deserere coacti fuerunt, ac precibus muneribusque aegre Turcarum gratiam consecuti Transylvani ad solita obsequia, et tributorum pensionem redierunt. Enimvero nunc longe graviores difficultates et deterior status, cerciusque periculum urget Transylvanos, ut si intempestive, quiescente Christianitate Transylvania a Turcis se averteret, aut saltem aversionis aliquam significationem ostenderet, aut cum Christianis contra Turcas eam aperte tractare innotesceret, nec sese conservare, nec Christianitati utiles esse possent.

Accedit denique, quod Turca principem Transylvaniae gubernatorem suum appellat, suspicio forsan alicuius mali inde exoriri posset. At quo ad titulos et ejusmodi Turcarum voces, novum non est istud, ad initio enim vel vaivodas, vel gubernatores, vel reges, vel pueros aut mancipia sua vocitaverit Turca principes transylvanos, — nihilominus sicuti nunc, ita semper in libero principatu eos canservavit; et si status libertatis Transylvaniae per Turcas esset immutatus, neque tota Transylvania auderet principem illum nuncupare, neque ipsemet princeps in talleris, ducatis et aliis monetis, prout nunc facit, auderet se principem inscribi facere, quae pecuniae Constantinopoli etiam ab omnibus visuntur.

Ad extremum non intendet Transylvania a Christianitate et sua M^te S. quasi abscindi, aut averti, cujus rei argumentum est, quod sicut semper compactata inter aug. domum Austriacam et Transylvanos fuerunt; ita quae praecedenti anno Posonii conclusa fuerunt, non tantum ipsi Transylvani sese fatentur perpetuo sancte et inconcusse observare, sed et eorum principem modernum jurejurando ad eorundem observationem obstrinxerunt, ut quae Christianitati et suae M^tati Transylvania debet, uti christiana provincia, perpetuo fideliter praestet, et quae etiam Turcis ex necessitate tenetur exhibere, ne periclitetur, praeesset.

Memini illme et red^me dne superioribus annis me aliquoties scripta exhibuisse, tam suae S. M^ti, quam inclyto secreto consilio. Porro omnes eorum temporum opportunitates, occa-

siones, commoditates adeo sunt conversae et immutatae, ut vix umbrae earum apparere mihi videantur, quae ergo propter temporum et rerum vicissitudines, variari nunc videntur, non meae inconstantiae adscribi possunt. Ego enim, quod ad me attinet suae M^tis^ perpetuus fidelis perseverabo etc.

Sarmasaghy levele Kleselius Menyhérthez, bécsi püspökhöz, a titkos tanács elnökéhez.

(Egykori jelentés: Lassota a szászokról irt relatioja mellett, a bécsi cs. és k. titkos ltárban, Hung.)

c)

1614. aug. 6.

Lassota és Darnóczy Khleslnek az erdélyi követek ügyében.

Red^mi^ ac ill^mi^ dni, dni patroni col^mi^!

Quod exhibitum inclito secreto consilio legatorum Transylvanorum libellum concernit, illis proponendum esse censeremus, hunc conventum praecipue illorum et Ungariae permansionis causa a sua M^te^ indictum esse, ipsosque finem et exitum hujus patienter expectare debere, quum et induciarum tempus, ex parte suae M^tis^ indefinitum esset, ex eoque stante hac tractatione cum illis jam instituta, nihil adversi nec ipsorum princeps, neque provincia a sua M^te^ formidare deberent. Confidere quoque suam M^tem^, si ipsorum principi etiam pax et permansio Transylvaniae cordi sit, christianum se re et nomine praestiturum et hanc moram aequanimiter laturum, quod legati eidem significare debebunt. Finito hoc conventu futurum, ut cum resolutione suae M^ti^ dimitterentur. Militum insolentiam suae M^ti^ haud constitisse, quae ut cohibeatur, duo generali Cassoviensi et duo Doczi suam M^tem^ clementer injuncturum.

Rev. ac ill. Dnum Vrum

obsequentissimi servitores
Franciscus Daroczy de Deregnyeő,
Ericus Lassota de Steblaua, m. pr.

Kivül: Sacr. C. et R. Mtis inclito consilio secreto exhibendae.

(Eredeti a bécsi cs. k. titk. ltárban, Hung.)

d)

1614. aug. 6.

Daróczy és Lassota Bethlen s az erdélyi követek által felhozott ügyekben nyilatkoznak.

Argumenta et rationes quibus facta responsia provincialum et moderni principis Transylvaniae, ad exhibita nomine Suae M^tis^ scripta, diluitur.

Quod in exordio suae responsionis ponunt, iustissimas se querelas allegatis nomine Suae M^tis^ factis, in ademptione arcium Huszt et Kővár, civitatisque Rivulinae, opponere, meminisse ipse princeps et provinciales poterunt, eas tali tempore receptas esse, cum Transylvania armis Turcarum et Tartarorum misere occupata et opressa fuisset; ne itaque tanta fortalitia turcae cederent, e tanto periculo, tanquam communi et vicino incendio, ereptas fuisse. Accedit etiam, quod arx Huszt a duce Ostrogia pro sexaginta milibus talerorum sibi tradi sollicitata fuisset, qui ea procul dubio in praeiudicium sacrae coronae regni, authoritatemque Suae M^tis^ C. et R. potitus fuisset, ni illius etiam conatus, receptione arcis praeventus fuisset. Merito itaque et iusto iure eam penes coronam manere quivis iudicabit, quam vel Turcae, vel Polono, cui arces in Hungaria assignari constitutionibus quoque regni vetitum est, tradenda. Civitas Rivulina Transylvaniae incorporata nunquam fuisset cum in illa ius feudi et successionis proxime defuncta C. et R. M^tas^ pro se futurisque regibus Ungariae reservasset, ac in comitatu Zakmariensi sita esset, ad quem Transylvani nihil iuris haberent, quod et litterae cambii, reversales item Stephani Bathorei quondam regis Poloniae et investiturae a rege Hungariae factae, quae prae manibus sunt, clare demonstrarent.

Ubi ponunt ipsos praemoneri debuisse de eo, si quid contra transactionem deliquisse visi fuissent, et tandem contra illos armis procedendum si incorrigibiles iudicati fuissent. Non occulta fuerunt haec ipsorum crimina, quae Suam M^tem^ ad apparatum et molitionem belli incitassent, cum Turcas ipsimet in Transylvaniam evocassent, ipsisque provinciam misere devastandam subiecissent, et nisi divina providentia e provincia recessissent, irreparabile damnum toti christianitati intulissent. Accedit, quod ipsimet transylvani auxilia Turcarum et Tartarorum in ditiones quoque Suae Mtis inducere velle minitati fuissent.

Quod de tertio ipsorum legato in aula retento adiiciunt, ipsorum hac in parte expostulationi locus non esset, cum legatus ille a Sua M^te captus non esset, verum sub eodem nomine et honore[1]) legati et cum honesta, condignaque sustentatione in aula Suae M^tis interim remansisset, quoad usque duo legatorum remissi cum plenipotentialibus hinc redirent. Proinde non ut propter retentionem illius in aula expostulari deberent, quin imo summas Suae M^ti gratias agere, quod d^num Sarmasaghium Suae M^tis iuratum famulum, et in camera Scepusiensi consiliarium nomine legati transylvanici admississet. Quod ad salvum conductum ipsius principis, nobis legatis transmissum attineret, illum licet nec Sua M^ta neque nos postulassemus, merito tamen postulare potuissemus a principe per Turcas imposito, cui et provincia armis turcicis subiecta fuisset. Pari ratione et ex his considerationibus, legati ipsius principis litteris salvi et liberi passus a Sua M^te dandis, indiguissent.

Cur de titulo conqueri possint[2]), qui ipsorum principi in litteris Suae M^tis positus esset, non vident, cum similem initio Sigismundo et Gabrieli Bathoreis a Suis M^tibus datum esse sciant, qui postea aucti sunt, ipsis Suae M^tis benignae voluntati sese conformantibus, et hic etiam Princeps in hac parte se de clementia Suae M^tis haud diffidere, iam nobis respondissent.

Ubi liberae electionis faciunt mentionem secundum illam hunc principem electum esse negaretur, quandoquidem is a Turca armis introductus sit, et licet tempore nominationis in principem Turca non interfuerit, appareret tamen luculenter libere electum non fuisse, cum e provincia Turca pedem movere noluerit, quousque eligeretur; coacta igitur et non libera, sed sub armis facta fuit electio. Quod ad verba tractationis attinet, quod Bathori maneat princeps Transylvaniae ex his ipsis verbis appareret, ipsos vel in hoc transactionem violasse, quod Bathoreum ipsimet e principatu deposuissent et ejecissent.

Quod autem crimen violati foederis negent, docerique cupiunt, id ita esse uti assertum est, ex his articulis patebit:

Primo. In secundo articulo [l. a »Secundum Scriptumot« Erd. Orsz. Eml. VI. k. 453 l.]

2-do Contra eundem articulum stb. [betűről betűre az apr. 25-iki secundum scriptum 2. alatt.]

3-o Militem et praesidia stb. [sec. scriptum 3. alatt.]

4-o Cum de pacis stb. [secundum scriptum 4. alatt.]

5-o Promiserat idem stb. [ugyanott 5. alatt.]

---

[1]) V. ö. Ad scripta Orsz. Eml. VI. k. 471 l. oldaljegyzet C.

[2]) V. ö. U. o. D. oldaljegyzet.

6-o In tertio articulo stb. egészen non restituerit-ig
[secundum scriptum 6. alatt.]
Quo ad provinciales 1-o, 2-o, 3-o, 4-o »Etsi . . . . . debuissent«-ig
(lásd Secundum Scriptum.)

Ubi ponunt hanc accusationem a Sua M^te una cum regnicolis fieri debuisse, quibus cum quoque pacta erecta fuissent, mentionem quidem factam fuisse in articulis diaetae Posoniensis a statibus etiam in futura diaeta transactionem illam confirmandam fore, sed priusquam diaeta aliqua celebraretur, illam ipsos transylvanos violasse et sic non dum corfirmatae a statibus transactionis violationem obiicere non ipsis verum Suae M^ti, a qua ea confirmata fuerat, incumbere.

Ad primum articulum accusationis quod respondent Franciscum Balassy ante reditum legatorum ex aula expeditum ad portam fuisse, non agi hic de tempore dimissionis illius, sed agi de eo, cur stante legatione in aula contrariam legationem ad portam miserint, nec sufficere adversus affirmationem caesaris cuius verba sancta sint, privati unius Balassy negationem. Authentica etiam instructio producta, num ea sit quam Balassy habuerit, et quid contineat nobis non constare. In aliis etiam, quae Balassy referret, quod ea haud tractaverit, quae in scripto Constantinopoli misso et a nobis exhibito continerentur, negationem ipsius non sufficere, et sic scriptum exhibitum adhuc stare. Quod autem illud scriptum contra foedus nihil agere videatur, contrarium huius clarum est, cum ponatur in eodem, quod Bathori sibi, suis filiis et nepotibus Transylvaniam ab imperatore turcarum conferri petat; vasallum hoc ipso Turcae sese contra iura sacrae coronae et Suae M^tis se agnoscens.

Ponitur autem in transactione articulo secundo Transylvaniam a corona Hungariae non avellendam, nec aliter possidendam, quam tunc Bathori possidebat, quando transactio erecta fuit.

In eodem scripto fit mentio etiam viginta millium hajdonum, quos Bathori in stipendio et ad servitium imperatoris Turcarum alere, sese obtulerat. Id etiam contra erectam transactionem fuit factum, quae omnes hostiles intentiones praecluserat, ut in eodem secundo articulo videre est. Alere autem ad servitium imperatoris Turcarum tantum exercitum, quid aliud est, nisi contra Suam M^tem et totam christianitatem aliquid moliri velle, cum turcae servitium non sit aliud, quam oppugnatio christianorum.

Quod ablatas decimas non agnoscant sufficere ad violationem transactionis, legant verba transactionis articulo tertio, quae sic habent: aut ad ditiones, decimas, tricesimas, et alia

ad regnum Hungariae pertinentia, ullum ius praetendet, aut se his per se vel per alios sine praevio consensu Suae M^tis immiscebit. Quae cum de essentiali parte transactionis sint, una ex iis violata, reliquum etiam corpus consistere non potest. Ablatas autem illas decimas esse, capitaneus Kalloviensis testatur, et illi ipsi milites Kallovienses, quibus collectio decimarum illarum a camera scepusiensi concredita fuerat.

Quod d^nos palatinum et generalem Cassoviensem de ferendis auxiliis ex vi transactionis requisivissent, id nimis tarde factum fuisset, cum antea in publica regni diaeta certam securitatem a Turca sibi polliciti fuissent, et Suam M^tem, cui Turcam Transylvaniam invasurum certo constiterat, a ferendis auxiliis avertissent. Imo in diaeta aperte iactassent, papistarum id figmenti esse, Turcam scilicet Transylvaniam invadere velle, ut sub hac praetensione germanicum praesidium in confinia introducant, et religionem promoveant, cum in alta pace a Turca se tutos esse optime sciant. Sed paulo post huius tantae confidentiae ipsos poenituit, cum enim apud d^num palatinum licet sero Bathori auxilia sollicitaret, sola Ungarica etiam tunc, contra aperta verba transactionis exclusis Germanis quod ex litteris Bathorei ad d^num palatinum datis claret, postulavit.

Ubi Zkender passae testimonium afferrent, qui etiam litteras Nigrony ostendisset, Bathoreo suppetias Suam M^tem minime missuram, id suspectum esse, tanquam a Turca profectum, cum post erectam transactionem contra Bathori Negronius in porta nihil tractasset, neque eo nomine denaria ulla promisisset.

Nicolaum Gyulafi, nuncium d^ni Doczi in tempore adfuisse, qui de adventu auxilii Suae M^tis ipsi Bathori spem fecisset, qui licet uti ipsimet provinciales fatentur, iam coram hoste terga vertisset, vel tunc tamen in tantis angustiis positus, auxiliis Suae M^tis se non indigere asseruisset.

Ad quartum articulum accusationis, quod respondent legatos Suae M^tis non fuisse submissos, pro conponendis inter nationem Saxonicam et Bathoreum simultatibus, nec audivisse esse quippiam de adventu illorum, certum est illos iam nominatos a Sua M^te et in procinctu fuisse, ac inter alios persona d^ni Urschmpek et mea quoque praefecti nominata, quorum ingressum licet Bathori ad speciem facta cum Coronensibus concordia, antevertisset, mox tamen illam violasset, et sic occasionem praebuisset Saxonibus portam pro auxiliis sollicitandi. Ubi omissos Cibinienses de transactione asserunt, negatur. Sic enim verba transactionis sonant: quod Coronenses et alios Saxones apud Suam M^tem instantes attinet etc. hic Cibinien-

ses etiam inclusos fuisse, sub ista generalitate apertum est, quibus prius mori, quam civitatem restituere velle, Bathori affirmasset.

Quod afferunt verba illa legati Coronensis, de consiliariis Suae M^tis, qui dixissent illi, ut rediret et serviret cum aliis domino ipsorum, negarunt hoc coram interrogati legati civitatum Saxonicarum, se videlicet haec formalia verba ex ore Martini Gorgias legati Coronensis audivisse, ideoque ista fide carere.

Quod in transactione Posoniensi expressa non fuisset mentio de reformatione vitae ipsius principis Bathorei; verum est verba haec posita non fuisse, sed intentionem Suae M^tis istam fuisse [1]) . . . . . .

Ubi in causa religionis Viennensem pacificationem ipsos non ligare asseritur, respondetur illam pacificationem, quae generalis esset [2]) . . . . . quia igitur restitutae ecclesiae hactenus non sunt contra Viennenses articulos peccatum et in ea parte transactio quoque violata.

Decretum caesareum, quod pars fuit conclusionis Posoniensis, si legati transylvanici non acceptaverunt, nec is eo intentioni Suae M^tis satisfactum fuit. Intendebat enim quicti et tranquillitati Saxonum iuribus et libertatibus suis per Bathoreum spoliatorum catholicorum item Transylvanorum, libero exercitio religionis minime fungentium. Intento itaque Suae M^tis cuius respectu etiam ad transactionem condescensum est, quia satisfactum non fuit, transactionem quoque evanuisse consequens est.

Quod dicunt Viennensem pacificationem in ea parte, ubi de ademptis per Bochkaium bonis restituendis agitur, tunc temporis Ungariam proprie spectasse, seque peculiari diplomate pacem iuraque sua obtinuisse: asserimus aperta esse verba conclusionis Viennensis, quae sub titulo: Quod personam d^ni Bochkai eiusque contentationem concernit, ponuntur videlicet, conclusum est quod d^ni magnates et nobiles ab utraque parte tam Suae M^tis, quam ipsius d^ni Bochkai omnia bona sua et iura sua possessionaria, tam intra quam extra Tibiscum libere possideant, eaque prioribus d^nis et possessioribus restituantur. Item in subsequenti tertio paragrapho haec habentur: statutum est etiam, quod statim conclusa et confirmata conclusione huius pacis, omnia executioni demandentur, et ut supra memorata universa, castra, fortalicia, civitates, oppida,

---

[1]) Lásd ezeket szószerént az »*Ad scripta — responsio*« Q. R. oldaljegyzetében.

[2]) Lásd ezeket »*Ad scripta — responsio*« S. oldaljegyzete alatt.

pagi et aliae quaelibet ditiones exceptis illis, quae vigore praesentis reconciliationis dno Bochkaio conceduntur, in manus eiusdem Suae Mtis ex regnicolarum, priorumque dnorum et possessorum omnia cedeant, et resignentur. Item sequente hunc immediate paragrapho: Quod vero fideles Suae Mtis, nempe Balthasarum Kornis et Pancratium Senyei et alios omnes Transylvanos concernit, qui ob fidelitatem et iuramentum suum Sacrae C. Rque Mti praestitum in Transylvania bona sua amiserunt, cum illi merito apud omnes hoc facto suo laudem potius, quam poenam aliquam mereantur, ipsisque dno Bochkai adherentibus omnia sua restituantur, et oblivio omnium praeteritorum fiat, sua serenitas adhuc benigne insistit et requirit, ut hi quoque fideles Suae Mtis idem ius sentiant et experiantur, atque ea per ipsos aut per alios possidere, aut vero illis eadem pretio competenti divendere ac alienare liceat. Aperta sunt haec pacificationis Viennensis verba, et in Ungaria pariter ac Transylvania adempta bona aequaliter restituenda concludunt, et Transylvanos ad restitutionem obligant. Quod cum hactenus haud praestiterint transactionem in hoc etiam puncto violarunt. Bona autem, ut reliqua omittantur, mei praefecti fuerunt Zekelhidiana, in quibus ego pro fidelitati Mtum Suarum anno ab hinc decimo a Bochkaio captus fui; bonis illis ab eo tempore etiamnum spoliatus, de quorum restitutione ad humillimam meam instantiam licet tam Mtas Sua, quam status et ordines regni Hungariae, illmus item dnus palatinus ipsum Bathori et provinciales iuxta pactata Viennensia requisiverint, restituta tamen ad hunc diem non sunt. Bona etiam Pereniana, cum dno Lorantffi mihi quoque communia, contra eosdem articulos Viennenses a Rakoczyo et Gabriele Bathori vaivodis Transylvaniae adempta etiamnum ab illis, quibus per eosdem collata et distributa sunt, possidentur.

Quod de diplomata Bochkaio concesso adducunt, illud peculiare esse a statibus et ordinibus regni minime confirmatum, ideoque Viennensi pacificationi generaliter a tot regnis et provinciis confirmatae praeiudicare haud posse.

Quod autem dicunt nova ista transactione Posoniensi sic determinatum de consecutione similium bonorum esse, ut quaelibet partium sua iura coram suo competenti iudice iure mediante prosequatur; respondemus periodum istam referri debere, ad initium articuli septimi transactionis Posoniensis ex quo articulo excerpta est, ubi arestatio prohibetur, ne arestationes de debitis fiant, verum coram suis iudicibus partes conveniantur, occasionemque sollicitationis huius articuli Bathoreo et Transylvanis ademptas merces a Joanne Rennero

suppeditasse, pro quibus cum illae mercatorum Viennensium et aliorum fuissent, ne transylvani arestarentur, hoc articulo ipsos cavere voluisse. Itaque de prosequendis causis bonorum et iurium possessionariorum in hoc articulo nihil conclusum fuisse, siquidem illa etiam alias, tam Ungaris in Transylvania, quam e contra semper libera fuisset.

Veniendo ad accusationes statuum et ordinum provinciae Transylvaniae primam illarum volunt levibus dicteriis eludere, Transylvaniam scilicet aliter nunc possideri quam antea ad Ungariam possessa fuisset. Hic necessario considerandum erit ipsosmet illam transactionem quam sartam tectam conservari postulant convellere. Illa enim expresse haec continet, uti ex secundo articulo transactionis liquet, ubi ista ponuntur, nec Transylvaniam aut alios sibi ab antiquo subiectos comitatus et praesidia sive confinia eorum, aliter quam nunc possidet, unquam a corona Hungariae abalienabit; nunc diversam possessionem stabiliunt, quasi a divo imperatore Ferdinando Transylvania totaliter abscissa esset a corpore Ungariae, quod nec ab eadem M^te^, nec a quoquam succedentium regum factum fuit, quod et nunc ultimo ista transactione Posoniensi stabilitum, ubi claris verbis ponitur, Transylvaniam nunquam a corpore Hungariae alienendam, ex quo appareret eam iurisdictioni sacri regni coronae etiamnum subiectam esse.

Quod vita et principatu simul Gabriel Bathori defunctus esset, in causa Suam M^tem^ non fuisse, verum illos qui et principatu illum spoliarunt, et necis authores fuerunt.

Quod sub auspiciis d^ni^ Bastae provinciam male vexatam fuisse asserunt, meminerint magnam ipsosmet Transylvanos praebuisse occasionem, suis continuis fere mutationibus et defectionibus ad illam militum d^ni^ Bastae licentiam.

Ubi provinciales simpliciter negant Turcas communi statuum et ordinum nomine introductos fuisse, et ex incertis rumoribus haec conflata esse quaeruntur: revocare in memoriam debent, in hoc consessu unum ex dominis deputatis, iudicem regium Cibiniensem Colomannum palam confessum fuisse, eos ab universitate Saxonum evocatos esse, quibus addatur et princeps modernus, qui in porta multo tempore ingressum Turcarum sollicitavit, cum Zkender passa in castris continuo versatus est, et per illos in provinciam introductus fuit. Quod litteras Negronÿ obiiciunt, et ab illo accusationem Bathorei in porta ante transactionem Posoniensem factam, illam iure factam fuisse, nec ipsimet negabunt Bathoreo nunc Ungariae, nunc aliis vicinis provinciis damna et clades inferendo, colluviem haidonum sibimet applicando, et per illos ius fasque miscendo.

Asserunt se Turcarum potestati se ipsos et provinciam nihilomagis subiecisse, quam antea subiecta fuerat. Contrarium elicitur ex eo, quod Turca ante haec tempora neminem ex principibus ipsorum armis e provincia eiecerat, nullum in principatum substituerat, nunquam ita sui iuris provinciam fecerat, quam nunc, quod etiam ex verbis chauzi testatum redderetur, qui in aula aperte assereret Transylvaniam Turcarum imperatoris esse, nullum in ea regi Ungariae ius esse, quod Transylvanis svatoribus, consultoribus, imo efflagitantibus Turcam urgere non esset dubium.

Ubi vivis testibus se comprobasse veritatem assertionis ipsorum ducunt, ideoque ab obiectis criminibus se immunes pronunciari petunt: illorum testium personam non esse tanti momenti, ut affirmationi caesareae aequi parari possit. Comprobatio quoque assertionis ipsorum, sola negatio fuit. Absolutionem itaque negantes et crimina non diluentes haud mereri.

Quam leviter respondeant ad novas etiam obiectiones, apertum est. Sollicitare auxilia Turcarum contra christianum imperatorem num christianos addeceat, cogitandum, si arces non armis ademptae verum sponte traditae et a talibus, qui a iuramento Bathoreo praestito iam absoluti fuerant, receptae, num propterea Turca sollicitari debuisset, maxime legato Transylvanorum in aula existente et arces restitui petente, si sua M^tas iustas receptionis causas non habuisset, vel certas remissionis earum conditiones haud praescripsisset, non tamen vel sic Turcam propterea urgere, sed regnum Ungariae potius cuius membrum existerent, pro mediatore apud suam M^tem requirere debuissent.

Quod vi impositum a Turca principem habeant, ex toto processu ipsius usque dum princeps salutaretur, manifestum redditur. In porta multo tempore Turcas ut provinciam invaderent sollicitavit, una cum ipsis ingressus est, sub armis electus est, nec egredi e provincia Turca voluerit, antequam eligeretur.

Quod inconvenientibus animos subditorum suae M^tis et fidelitatem labefactare tentaverint, ultiori comprobatione non indiget, apparet enim ex ipsorummet litteris, ad comitatum Zoliensem scriptis hoc ipsos intendisse, quibus arma et ignem Turcarum Tartarorumque comminantur, pacem cum Turcis rumpendam ingeminant, nisi arces restituantur, modus hic petitionis ut aliquia obtineat, christiano homine indignus est.

Quod Redeius turcicum praesidium Varadinum recipere cogitaverit, hoc ex relatione Varadiensium ipsum haec aperte potuisse affirmantium, probatur.

Expeditio chauzii a porta ad dnos palatinum et generalem ipsis Transylvanis sollicitantibus facta fuit, et non proprio

motu imperatoris Turcarum uti asserunt, quod vel ex eo appareret, quod Cassoviam usque nobilem transylvanum eidem chauzio addidissent, qui penes illum mansisset, et etiam reduxisset.

Ubi cathegoricum ab ipsis responsum postulavimus, an a consortio et protectione totius christianitatis potius avelli, quam Turcae in aeternum mancipari cupiant, directe non respondent, nam pacem a Turca mercari et protectione, patrocinioque eorum uti, diversa sunt. Quod enim de aliis regnis et provinciis pacem cum Turca alentibus afferunt, nullum ex illis nominabunt, qui Turcas contra christianos sollicitarent, armis illorum defendi peterent, quod ipsi detestando exemplo christiani existentes aperte facerent.

Quod arcem Varadiensem loco realis assecurationis suae M^ti^ dare negent, considerandum ipsis hoc loci esse, armis et milite suae M^tis^ illam ab obsidente Turca semel gloriose defensam esse, et nisi munitionibus, milite, aliisque impensis suae M^tis^ tunc provisa fuisset, certissimum Turcae subiisset dominium, quae nec in posterum a solis Transylvanis defendi poterit, si etiam omnes suas vires eo contulerint, qua per negligentiam et insufficientiam ipsorum amissa, caeca uti affirmant ipsimet futura est Transylvania, et in apertum ipsi caeci ruent exitium. Atque utinam si sanis consiliis aures obstruunt, soli Transylvani periculitarentur, sed pari vicinos etiam involvent periculo, hactenus a compluribus annis armis et expensis suarum M^tum^, vicinorumque regnorum et provinciarum defensa stetit Ungaria et Transylvania, quae, si ipsi reiecerint, infida Turcarum protectione et amicitia sperato citius obruentur. Quod vel ex hoc testimonio unico deprehendere poterunt, sciunt in litteris foederis a Turca ipsis per modernum principem vivente Bathoreo transmissis, quod Athname vocant, solam Transylvaniam sine comitatibus, quos partes Ungariae appellant inclusam, et sibi praedae quamprimum se occasio obtulerit relictas. Num ergo salius foret suae M^ti^ Varadinum assignare, quam Turcae sponte cedere, quod etiam cum toto comitatu Bihoriensi, in quo situm est, per istam dimensionem Turcae relictum est.

Ubi de legatis cum pleno mandato ad suam M^tem^ remittendis modum et rationem reperire non possunt: meminerint ipsi initio quoque tractationis nostrae, hoc nos praecipue ursisse, hoc suam M^tem^ postulasse, eamobrem legatos remissos esse, qui si nunc quoque absque illis remissi fuerint eos incassum laborare, suam M^tem^ hoc facto offendere potius, quam placutum reddere, sicque sese penitus a consortio christianitatis sponte segregare velle.

Sacr. Caes. Regiaeque M^tis in Transylvaniam ablegati missarii

Franciscus Daróczy
de Deregnyő m. p.

Ericus Lassota
de Steblaw m. p.

(*Eredetije* a bécsi cs. kir. titkos levéltárban »Comitialia.«)

c)

Lassota titkos relatioja.

Allerdurchl. grosm. stb. Kayser.

Allerd. Kayser u. Herr. Mir ist zu E. k. M. gnedigisten aufbrach von hier nach Budweis de 24. verschienen monats Januarii eine schrifft darinnen eczliche punct, so ich mit denen in Siebenbürgen wohnenden Sachsen von E. k. M. wegen in gehaim tractirn sollt verfasst zugestellt worden, welchen ich gehorsamist nachkommen u. darinnen einen anfang zumachen, erstlich mit dem Bengner (welchen alhier etwas angedeut u. er mit dem übrigen auf mich gewiesen worden) wie wir zu Caschaw zusammenkommen, vertrewlich u. nach notturfft darvon conferirt, und weil er sampt seinen collega dem Cassay Istvan voran hinein in Siebenbürgen verreiset, ihn gebeten, dass er solches auf dem damals noch wehrenden landtag zu Meggies bei seiner nation als deren wolfahrth u. aufnehmen es am meisten betrifft, in grosser geheim anbringen u. mir den weeg zu ferner tractation bereiten wolle, darzu er sich denn (als der E. k. M. gancz u. gar devovirt) wilig befinden lassen.

Zu unser ankunfft nach Vasarhely hab ich, sobald der Bengner dahin kommen, nach ihm geschickt, mich aller beschaffenheit zuerkundigen u. von ihm so viel verstanden, ob wohl unter den sachsen die meisten u. fürnemsten mit dem iczigen regiment sehr übl zufrieden u. gerne sehen, dass von E. k. M. eine endrung darinnen gemacht würde, darbey sie denn auch ihn euserstes zuthun nicht unterlassen wolten, so were doch auch zwischen ihnen (wie gemeiniglich bey new angenden u. derer gestalt eingesetzten Regenten zugestehen pflegt) allerley misvertrawen, argwohn u. verdacht eingerissen, dass einer den andern fast nicht recht trawen konte oder dürffte; deswegen denn hierinnen caute zu procedirn. Begehrt also von mir die copey E. k. M. an die Sachsen gethanen schreibens, damit er, obwohl damals von ihnen nur 6 oder 7 zur stell, dieselbe denjenigen, denen wohlzuvertrawen zeigen, u. mit ihnen weiter daraus reden konte. Welche ich ihm folgen lasse.

Des amdern tags bringt er mir die copey wieder, i begehrt das schreiben in originali, welches ich ihm auch samp meiner schrifft, so ich an die Sachsen gestellt (deren copey hiebey gelegt) überantwortet u. ihn beyneben wegen E. k. M sonderlicher gnedigisten affection, so sie zu der sächsischen nation tragen (weil ich dieselben aus gewissen ursachen der papir nicht so klärlich vertrawen dürffte) noch zum überfluss gnugsam instruirt, das nemblich, wie E. k. M. allergn. begehrn ein gnügen geschieht, dieselbe sie allzeit wider aller impetitorum in des vejda selbst unbillicher gewalt schützen u. im fall der noth gar mit volck zu hülf kommen würde, damit sie allen bedrängnüss befreyet u. in ihren alten florentem statum geseczt werden möchten. Welchen alles er ihnen vleissig fürzuhalten u. zu inculcirn versprochen. Folgendes tags hab ich den Valentino Serafin (so an jeczo allhier u. von der sächsischen nation zu E. k. M. geschickt worden) eine copey meiner schrifft zugestellt, dieselbe den purgermeister zu Schäspurg und richter zu Cronstadt anzuhändigen.

Etwas zwischen sieben u. achten hernacher kommet der Bengner wieder zu mir, u. meldet dass der veyda den Sachsen furgehalten: er hab erfahren, dass sie von E. k. M. schreiben entpfangen, versehe sich dervegen, sie werden es wie es ihre trew erfordert für ihm nicht verhalten. Sie aber solches vermainet — saget weiter — dass demnach der vejda ihnen den Sachsen auf alle ihre postulata eine abschlägliche antwort geben; weren sie alle aufs end übelzufrieden u. wolten die meisten noch desselben tags verreisen, würden sie aber auf die octavam zu Clausenburg wieder einstellen, er für seine person wolle nicht dahin kommen, wen er gleich zwanzigmahl erfordert würde. Damit ich aber wissen möcht, wem unter den Sachsen zuvertrawen, hat er mir nachfolgende personen, als die fürnemsten, welche hernacher in den städten u. stuelen wieder ihren anhang u. vertrawte leuth haben genennet; als nemlich:

Zu Hermanstadt:

der purgermeister Gallus Lutsch,
der notarius Johannes Roth,
Hans Renner gewester cammerrath,
der khunigsrichter daselbst Colmannus Göczmeister welcher aller Sachsen haupt u. comes were, wohl auch ein frommer, erhlicher mann, der seiner nation u. vaterlands annehmen u. wohlfahrt gerne sehe; dieweil er aber nicht ex malitia, sondern naturali quodam vitio keine heimligkeit verschwei

gen konne, sondern oft per incogitantiam damit heraus führe, were ihm ein soches werck nincht zuvertrawen.

Zu Schöspurg.

der khunigsrichter Martinus Orent,
der purgermeistr Paulus Literatus sonst Roth genennet, welcher mein alter bekandter, u. ich ihn noch anno 1597, wie ich in Walachey geschickt worden, mit mir aus Ungarn in Sibenbürgen geführt.

Zu Cronstadt:

der richter Joannes Kreising,
er, Hans Benckner,
Valentinus Serafin, so (wie oben gemeldet) an jeczo alhier.

Zu Nösen:

Franz Koch, welcher ein guter italiener u. in Polen grosse correspondenz hat,
Franciscus Groff pharherr daselbst,
dem richter alda in Nösen trawen sie garnicht.

Denen in den zwo kleinern u. unbewehrten städten Meggies (oder Medwisch) und Szaszsebes (oder Müllenbach) wohnenden Sachsen dürffen sie dergleichen geheime sachen auch nicht vertrawen, dieweil die sich für keinen gewalt nicht halten können u. die Ungarn bey ihnen stets aus u. einziehen.

Den khunigsrichter von Reps Davidem Literatum sonst Wayrauch genent, welcher an jeczo mit dem Kapÿ Andreas herausgeschickt worden, halten sie auch wohl für einen guten, ehrlichen mann, wollen doch weil sie meinen, dass er den Ungarn gern zu anhängig, solche secretiora ihm nicht vertrawen. Deswegen dann ihm auch alhier nichts davon zu communiciern sein wird.

Mit solcher nimbt der Bengner seinen abschied von mir, klagt mir aber zuvor, dass er bey den weyda bald unversehens in eine grosse ungelegenheit gerathen wer; denn sie beyde gesandten in hineinreisen sich zu Echied bey den obristen Perneszy Gabor angemeldet u. wie sie unter andern des weyda gedacht, u. eine red die andere geben, sey er Benckner heraus gefahren u. gesagt: wird er nicht gut thun wollen, steht mir der weeg nach Constantinopl allzeit bevor, — hat der vorige, der wohl so fest gesessen, als dieser von dem stuel herunter gemüst, möcht es ihm wohl auch wiederfahrn. Welche red er obrister dem weyda soll zu wissen gethan haben, u. er ihm

Bengner solches zu seiner ankufft fürgehalten u. starck verwiesen; — er aber sich mit dem trunck unwissenheit, mit noth entschuldigt. Bey der nechst abgelebten Batthory Gabor wer er mit dem kopff nicht darvon kommen.

Mit obgedachten personen allen, ausser des khunigsrichter zu Schöspurg, notari zu Hermanstadt, richter u. pfarherr zu Nösen, welche nicht zur stell gewesen, hab ich mich hernacher zu Clausenburg bekant gemacht. Und dieweil wir des tags offentlich mit einander nicht reden dürffen, sein doch die meisten fast täglich abends, wenn es dunckel worden zu mir in meir losament kommen, alda sie ihr hercz ganz u. gar rech' vertrewlich ausgeschüttet u. mir ihre noth u. anliegen gar eifrig geklagt.

Es beruhet aber ihre klag fürnemblich auf diesen puncten:

1. dass sie auf anraiczen derer ihnen überaus gehässigen Ungarn, von den iczigen Weyda von tag zu tag mit newen beschwerungen u. anlagen bedrengt u. gleich gar ausgesogen werden.

2. Bey dem, was ihnen von alters u. rechtswegen gebührt, nicht geschätzt u. erhalten werden.

3. Was ihnen für u. bey der wahl versprochen worden, wird nicht geleistet.

4. Wenn sie umb was klagen, geschicht ihnen keine ausrichtung, hingegen aber wird wider sie scharff procedirt.

Aus welchem allen sie schlissen müssen, das der Ungern intent einczig u. allein dahin gerichtet, si gänczlich zu ruinirn u. extirpirn und sich hernacher ihrer wohlerbawten städt und schlösser zu impatroniern.

Weil denn ihnen unter solchen schweren joch länger zubleiben unerträglich, ja unmüglich, wissen sie als Christen u. Teutschen nechst Gott ihre zuflucht nirgends anders hinzunehmen, als zu E. k. M. dem höchsten haupt der christenheit u. teutschen kaiser. Flehen u. bitten E. k. M. per viscera misericordiae dei, dass sie sich ihrer allergnedigst erbarmen und annehmen wolle, u. diese in denselben landen uns viel hundert jahre wohnende teutsche nation (so fuhr wenig jahren in die vierczig tausendt, an iczo aber mit noth achttausend starck u. wo sie vor opibus et viribus fiorirt an iczo gancz u. gar abkommen) nicht gänczlich ausrotten lassen, sondern durch dero allergn. hülff u. zuthuen, wie es denn E. k. M. an gelegnen mittln nicht manglen werde, sie (welche mit ihren festen städten u. schlossern allzeit robur Transylvaniae gewesen u. den erbfeind davon abgehalten) in ihren alten wohlstandt wiederumb seczen u. darbey allergn. schützen u. handhaben.

Da aber solches wider hoffnung nicht geschehen, und sie obgedachter massen untergedruckt werden sollten, werde es nicht allein umb dass land Siebenbürgen, sondern auch umb Ungern gethan sein, und der erbfeind hernacher seinen fuss in der cron Beheim incorporirte länder Mehrern u. Schlesien, als die nechst angelegne seczen, u. eh dass man vermainet, weiter schreiten, u. — welches gott gnedig verhüten wolle — in Teutschland einbrechen.

Hingegen sein sie des gehors. erbietens, wenn es nicht etwen zuvor durch andere fügliche mittl u. gelegenheit ins werck gerichtet werden kann, jedoch zu der zeit, wenn E. k. M. krigsmacht in das land kommen solt, alsbaldt nicht allein teutsche praesidia, sondern gar colonius in ihre städt u. schlösser einzunehmen. damit nur ihre nation wieder gesterckt u. sich kunfftig beydes wider den erbfeind u. die gegen ihnen so übl intentionirte ungrische nation schüczen möchten.

Demnach aber sie nicht allein sehr erschöpfft, sondern gancz u. gar bis auf das marck ausgesogen, bitten E. k. M. sie allergeh., dass die ihnen das wenige geld, so zu E. k. M. eigner notturfft sie, für der zeit zu feldobristen Forgachen fürgestreckt u. in die 25m taller antreffen möcht, allergn. wieder erstatten lassen wolte, damit sie ihre städt nicht so sehr mit profiand als munition u. anderen kriegsnotturfften von der sie sehr abkommen, wieder versehen mochten. Auff diesen fall, sagen sie zu u. versprechen, dass von E. k. M. mit dero allergn. intention u. durch mich vertrösteten gnedigisten assistenz etwan nicht so eilend auf kommen konnte, dass si ihre verwahrte städt und schlosser unvermerckter ein ganczes jahr E. k. M. ihren besten, also aufhalten wollen, dass kein einiger Unger oder Türck inner der zeit hinein gelassen werden soll. Wie denn schon an iczo die zu Hermanstadt starke wachte halten u. ohn ihr erlaubnus kein Ungar hinein schücken darff.

Erbiethen sich auch noch ferner, da E. k. M. wie nicht zuzweifeln sich des lands bemächtigten solt, u. es dero allergn. gefällig einen fürsten von E. k. M. geblüeth, jedoch dass sie bey ihner an iczo in gebrauch habenden sächsischen religion (darüber sie mordicus halten) nicht turbirt, sondern bey derselben freyen exercitio gelassen werden möchten anzunehmen. Welches dann zu versicherung der hochl. hauses Oesterreich wegen den, demselben als Kayser Ferdinandi, hochl. angedenckens posteritet u. den rechten semini regis, welches noch nie deficiert, ohne das von rechtswegen unviedersprechlich gebührenden succession in der cron Ungern sehr dienstlich wer.

Oder aber in Mangel derselben da E. k. M. ihnen sonst einen teutschen von herrn-stand oder adl zu einen weywoda

oder gubernator zuseczen allergn. beliebet, wolten sie damit auch gehorsamist zufrieden sein, damit si nur einmal von den ungrischen regiment u. wie sie rund heraussagen von den unwahrhafftigen losen leuthen kommen möchten.

Wegen der freyen Wahl, darüber die siebenbürger u. sonderlich die ungrische nation so hoch halten, hab bey diesen occasion ich auch mit ihnen discurirt u. ausgeführt, dass sie ihnen mehr schädlich denn nützlich u. dis meist aus diesen fundament, dass ein jeder derer gestalt new gewehlter herr oder weyda, weil er mercket, dass seine kinder bey dem land oder gubernament desselben nicht bleiben konnen, nur dahin tichtet u. trachtet, wie er sich u. die seinen bereichen, erheben u. grossmachen möchte, es seiy nun per fas oder nefas, darüber denn nicht allein mancher ehrlicher mann zu kurcz u. umb alles das seine kompt, sondern auch viel adelicher geschlechten untergedruckt werden. Welches mit exempeln zubestetigen ich mich nicht viel bemühen dürffen, dieweil ihr Bethlen dessen ein gnugsam documentum ist, und all der summe avarus und sordidus ist, wo er nur was corradirn u. zusammen bringen kann, alles auf sein schloss Deva schickt, damit er, wenn es etwan andere weeg mit ihm gewinnen solt, auffs wenigst das heilige grab, wie mann zu sagen pflegt, nicht umbsonst gehütet hett; da hingegen von sie eine beständig-herschafft hetten, dieselbe des lands mehr verschonen würde.

Demnach denn allergn. Kayser u. herr, mehrgedachte sächsische nation wider die in Sibenbürgen wohnende Ungern, als ihre einheimische tyrannen extreme dermassen exasperir', ut nihil supra, dass sie auch oft aus ungeduld sich dieser wort verlauten: gott wolle es denen nicht verzeichen, die sie dahin transferirt, sie auch je einmal entschlossen derer gestalt unter den ungarischen regiment länger nicht zubleiben, ist hoch zubesorgen von sie von E. k. M., auf die sie wie einen Messiam hoffen, an iczo solten hülfflos gelassen werden, dass sie sich nur gemelten ihren hochsbeschwerlichen regiment zuentschütten aus desperation auch in die eusserste extremitet mit ihrer selbst eignen grossen gefahr streben u. praecipitirn u. mit dem erbfeind (von denen sie hernachen nicht so leicht ihren regress wieder zu der christenheit haben würden) einlassen möchten, Wie denn schon der Skender bassa als ein abgeführter listiger mann als er ihren widerwillen gegen den Ungern gespürt, sie nicht allein darinnen gesterckt, sondern zu seiner kaysers vortheil ihnen anlas darzu geben u. gerathen, dass sie ihre klag u. beschwer wider die Ungern bey der porten anbringen solten, so wolt er ihnen selbst verhülfflich sein, dass sie gegen erlegung eines jahrlichen tributs, als ein absonderer standt gar

befreyet sein, u. der weyda u. Ungern keine superioritet über sie haben, sondern allein von der porta dependirn solten. Ingleichen denn auch der Magiar Ogli bassa, wie er aus dem land verreiset, ihnen zu verstehen geben, dass wo er hinkomme, u. das land an städten, märckten u. dorffern wohl erbawet finde, u. frage, wem es zugehört, so sage man dem Sachsen, — wo aber nichts vorhanden ist, dass es den Ungern u. Walachen gehör; nehme also ihn wunder, weil das beste land u. städte ihr sein, warumb sie den Ungern unterworffen u. nicht selbst nach der superioritet zu der sie leicht kommen könten, trachten.

Als werden E. k. M., weil sie allergn. spüren u. merken wasfür ein überaus gros periculum in mora, aus der allergn. vaterlichen fürsorg, so sie wegen der ganzen christenheit heil u. wohlfahrt tragen solches seiner wichtigkeit nach ohn mein erinnern allergn. zubeherczigen u. derselben von denen orten antrohenden gefahr u. unheil mit allerehisten allergn. zubegegnen wissen, denn wenn etwen durch dieser zwo nationen so grosse verbitterung der erbfeind eilend u. untersehens einen fus in dis, caeteris paribus so schöne u. reiche land seczen u. sich dessen impatronirn solt, würd er hernaher nicht so leicht herauszubringen sein.

Meines allergeh. erachtens wer an iczo, wenn mann wissen wird, wohin sich die türckische macht wendet, in mangl anderer gelegenheit das mitl mit dem Kendy nicht auszuschlagen sein, u. damit ein anfang zumachen, sonderlich weiler mit des Bethlens eignen Kriegsvolck u. andere fürnehmen leuthen in Sibenbürgen in solcher correspondenz steht, dass er wie ich zuvor heraus berichtet, ihme auch fast desselben person wegzuraumen getrawet. Unter denen fürnemen leuthen, da von der Kendy meldet sein der Kun Miklos, comes comitatus Zolnok interioris, u. sein schwager der Teörek Istvan, der Mocheni Gergel und Folti Gergel. Von diesen vieren hab ich von den Francz Koch einen purger zu Nösen, u. tapfern freyen mann, der auch mit verlangen auf eine endrung wartet, u. das seine gerne darbey thet, noch zu Clausenburg eh ich von des Kendy anschlag gewust, die nachrichtung gehabt, dass sie E. K. M. wohl zugethan u. wenn E. K. M. theils, was angehn solt, sich mit allen ihren anhang auf E. k. M. seyten begeben würden, nur dass sie hernacher eine recompens von güthen bekummen. Wie ich mich beyleuffig zubescheiden weis, sein die zwey heuser Görgin und Veche in ihren henden u. offerirn sich, wenn es zu was kommen solt, dieselben E. k. M. zuliefern. Mit dem Homonnay weis ich nicht, ob es so leicht u. unvermerckter zugehn möchte. Und damit ich dis orts nichts

hinderhalte, besorg ich mich, dass es ihm kunfftig zu mehrern zu aspirirn (will nicht sagen zuerlangen) anlass u. ursach geben möchte.

Es müste aber der jenige, so darzu fürgenommen wird, nicht sub titulo principis sondern woywodae dermassen zuverbinden sein, dass er hernacher nicht leicht ausreissen u. exorbitiern könne, in sonderheit aber wegen der partium Hungariae damit die in E. k. M. händen immediate bleiben, nicht allein alles wohl abgehandlet, sondern mox et de facto dahin gerichtet werden, dass E. k. M. in continenti in würckliche posses derselben kommen, damit er hernacher keine weitleufftigkeit gebe u. ist auch dis das einczige mittl die Sibenbürger damit in zaum zuhalten, u. die armen bedrängten Sachsen wider unbillichen gewalt zuschützen.

Allen umbstenden nach möchte bey diesen beschaffenheit, wenn nur der Türck und Tattern nicht in weeg, die erobrung des landes Sibenbürgen nicht so gar schwer zugehn, ist aber fürnemlich dahin zugedencken, wie dasselb zuerhalten, welches doch an iczo, wenn die Sachsen auf E. k. M. seyten u. teutsche praesidia u. colonias in ihre städt u. schlösser einnehmen, auch nicht so schwer sein wird, darzu man es vormals nie bringen können, würde aber noch umb soviel leichter sein, wenn auch der Radul weyda (auf welchen die Walachen mit grossen verlangen warten) unter einen wieder in sein land geseczt werden möchte, denn er von derselben seyten eine grosse vormaur des lands Sibenbürgen sein würde. Meines erachtens jedoch salvo meliori judicio würd es schwerlich anders sein können, sondern würden als denn, wenn der allmächtig zu solchen anschlag glück u. heil verliehe, beyde newe woywoden anfangs in allweeg den Türken zustillen, ihm mit einen ansehlichen praesent entgegen gehn, u. wegen eines jahrlichen tributs oder pension vergleichen müssen. Wie sich denn der Kendy erboetten, wenn es darzu kommen solt, dass er als denn den Türcken selbst zufrieden stellen u. halten wolle, dadurch denn E. k. M. vieler müh u. spesa zu ihren beschüczung überhaben sein würde.

Solches hab E. k. M. wegen der mir ad partem anbevohlner verrichtung u. denn, was etwan sonsten darneben fürgefallen allergeh. anfügen sollen, — und dieweil dis, was mit den Sachsen furgelaufen, nicht sachen sein die Ungern zu wissen gebühre, hab ich meinem collegae solches nicht communicirn wollen, in genere hat er zwar erstlich, wie ich vermein von den Bengner, hernacher von den Cronstädter richter durch den Sükezi einen geschmacken von ihrer gehorsamisten affection gegen E. k. M., u. dass sie teutsche praesidia im fall

der noth einnemen wolten, bekommen, weil aber der Sükezi ein ungar u. sich allzeit zu den Mikula, welcher mit den Cronstatter in grosser u. unbillicher rechtfertigung steht, gehalten, hab ich die Cronstätter wegen seiner gewarnet, welche auch hernacher dem Daroczy derwegen nichts mehrers zukommen lassen.

Bitt hierneben alleruntherthenigst, da etwan E. k. M. allergn. willen u. meinung ich in allen nicht assequirt u. nachkommen, E. k. M. wolle solches mit kays. gnaden allergn. übertragen, u. mein allergn. kayser u. herr sein, und dero zu kays. gnaden mich allergn. bewohlen sein lassen.

Ewer kays. Maiestät

allergehorsamster unterthänigster
Erich Lassota von Steblaw
m. p.

Kívül egykorú kézzel: Lassota relation dabey Sarmosagi discurs 1615. (1614. *helyett.)*

Jegyzet. A levél keltére nézve ez a téves feljegyzés nem lehet irányadó: a hol a 8-ik bekezdésben azt mondja Lassota, hogy Wayrauch Kapival »an jezzo herausgeschickt worden« az mutatja a keltet.

(*Eredeti*, sajátkezű, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban, Hungarica.)

f)

1614. aug. 14.

A sleziai korláinok véleményezése az erdélyi ügyekben.

Unterthänigist und treuhercziges guetachten über die von ihrer k. Mai. den anwesenden unirten Landen zuberathschlagen gnädigist fürgetragene sechs artickl.

Obwohl die von der röm. Kayser und Königl. Maiestät unserm allergnädigisten herrn, denen an ieczo nach Lintz beruffenen unirten landen zuberathschlagen gnedigist fürgetragene sechs punct sehr grosser und solcher wichtigkeit, dass darinnen ohne sonderliche eingebung und verleihung des höchsten, nit leicht ein hailsamber gutter und nutzlicher rathschlag und bedencken zufinden.

Weil aber zuhoffen der allwaldtige werde sich seines christlichen Volcks erbarmen, und dasselbte den unglaubigen machometischen feinden nit zum raub geben, sondern heilsambe rathschläge und gedancken verleihen und eingeben, wie disem grossen bevorstehenden unheil fürzukhomben und der trotz

[illegible] zurückgehaldten und [illegible] aus treuhertziger wol- [illegible] kegen ihrer Mai auch [illegible] allgemeinen bestens, [illegible] nach, auf obge- [illegible] zueröffnen nit unter- [illegible]

[illegible] deme mit dem [illegible] oder darvon abczu- [illegible] verlassung und auf- [illegible] friedens nichts [illegible] krieg; und aber den [illegible] krieg gedienet: [illegible] ausländische hülffe vil [illegible] zu einem offent- [illegible] gross: so wird darfür [illegible] sey, wie der mit [illegible] vorigen capitulation [illegible] krieg verhüettet und [illegible]

2. Den andern punct betreffendt, ob ihre Mai. Sieben- bürgen dem Türcken seinem begehren nach, lassen, und sich dessen gäntzlich begeben, auch die vor disem darczu gehörige partes Hungariae abtreten solle; solches ist ihrer Mai. in kainerleyweg zurathen, sondern vilmehr dahin zutrachten, ob Sibenbürgen neutral zuerhalten und do solches nit sein wolte oder köndte, so solte besser sein, ihrer Mai. behield- ten ihr jus zu solchem lande in suspenso salvum, als dass sy sich disfals etwas expresse kegen dem Türcken erklären soldten.

Es köndte auch diser punct auf weittern unterredung durch commissarien gestellet werden; aber hierinnen ist sich wol zubedencken, ob auch rathsamb sey, disfals unterredung zuplegen, oder ob es nit besser, dass es bey der praetension ihrer Mai. rechtens, und in dem stande, wie es anjetzo ist, gelassen werde. Denn weil der Türckh das landt grösten theils, in seinem gewaldt hat, so kan bey einer unterredung anders nichts erfolgen, dann dass er solches weitter urgire, und weil man ihme nit stewern kan, dardurch in seinem pro- posito und posses jhe lenger und mehrer gestrecket werde, inmassen die vor disem mit ihme in Hungern gepflegene unter- redungen niemals ihrer Mai. zum besten ausgelauffen.

Bey den partibus Hungariae wirdt zuerwegen sein, ob der Türckh oder die Sibenbürger, und ihr fürst für sich die- selbte begehre? Wann sy vom Turckhen begehrt, so weren

sy ihme rundt abczuschlagen; vön Siebenbürgern aber, so were zu erhaldtung friedens, handlung und unterredung derowegen zupflegen, wieweit es dissfals zubringen nit abczurathen.

3. Was vors dritte der sibenbürgischen anwesenden Gesandten unschliessliche und zweifelhaffte andtwort betrifft, da wirdt darfür geachtet, dass wegen der grossen gefahr, darinnen sy stecken, und des zweifelhafften glücks und ausgangs in sy ietziger zeit auff eine cathegorische andtwort nit zudringen, sondern vilmehr alles dis, was ihrenthalben anjetzo fürlauffi, auf abschickung commissarien und weittern unterredung und verglichung zustellen. Darneben aber alles fleisses zuermahnen, dass sy so vil möglichen an ihre Mai. und die Christenheit sich haldten, und herokegen des Türckhen gewaldt sich zuentbrechen durch allerhandt gelegenheit, mittel und wege, trachten sollen.

4. Ob vors vierdte die türckhische Potschafft ohne praesent, zuwider der capitulation, fürczulassen: da wirdt erachtet, dass solche punct kegen dem türckischen Gesandten zueiffern, und an ihn zubegehren sey, ob er durch einen curier bey der türckischen Porten es dahin richten köndte, dass solches nachmals beschehe; auffn fall es ihr nit sein wolte, so würde seiner macht halber, die disfals gleichwol in acht zunehmben ist, rathsamber sein, der gesandte würde cum protestatione von ihrer Mai. gehöret, als dass ihme gleich wie zur veracht dieselbte abschlagen werden solte.

5. Eine neue friedens capitulation vors fürste mit dem Türcken anczustellen, wird nit zu rathen, sondern vilmehr dieselbte sovil möglichen zuverwidern sein, seintemaln auff disem theil gar kaine oder wenige hoffnung, dass durch neue friedens tractation was mehers und bessers als man albereit hat, und vormals erhandelt worden, erlangen und überkomben werde. Herokegen ist sich zubesorgen, dass der Türkh alles dis, was er dieser zeit praetendirt, darinnen mit nahmen begriffen und abgehandelt wirdt haben wollen, welches auff disem fall schwär und bedencklichen fallen würdte.

6. Was vors sechsse die Mittel belanget, dardurch der Turck zu haldtung des vormals beschlossenen friedens zubewegen, und damit obgemeldtem ratschlag in allen fünff puncten könne nachgegangen und effectuirt werden; so ist wegen des Turcken bekandten friedtbruchs und nithaldtung auch habenden gewaldts, ohne alle weittleuffige erinnerung und ausführung gantz gewiss, dass solches ander gestalt nit zurichten und zu wege zubringen ist, dann durch eine, beharrliche und in bereitschafft habende mässige kriegsmacht.

Zu einer beharrlichen in bereittschafft habenden kriegs-

macht aber, wird erachtet, dass neun oder zehen tausent mann genugsamb sein soldten, als drey tausent zu ross und sechs tausent zu fuess.

Diese anzahl wird weiter erachtet, dass sy den unirten und anjetzo anwesenden landen auffczubringen, und so lange als es von nöthen sein mochte, zuhaldten, gar leichte und nit schwär sein solle. Dann wann solche anzahl in das Königreich Hungern, die cron Böheimb mit ihren incorporirten landen, und dass ertzherzogtumb Österreich mit ihren anreinenden landen eingetheilt (welche drey theil an landt, stärcke und vermögen, einander nit sehr ungleich sein solten) so kombt auff ein theil ein tausent pferde, und 2000 zu fuess.

Solche ein tausent pferde und zwey tausent knechte (zum exempel gesetzt) bey der cron Böheimb mit ihren zugehörigen landen, als das eine drittheil wieder in seine zugehörige lande eingetheilt, so kombt auff das landt Böheimb mit mehr, dann 400 pferde und 800 knechte; auf Schlesien 300 pferdt, 600 knechte; Mähren 200 pferdt, 400 knechte; die beede Lausitz 100 pferdt und 200 knechte.

Also in Hungern nach den comitatibus und den Österreichischen, Steyerischen, Cärnthischen und Craynerischen landen ihrer grösse und quota nach, jetzogemeldte anzahl eingetheilt; so befindet sich, dass diese grosse, — und Gott loh — in zimblichem zustandt und vermögen stehende lande, diese last, ohne ihre sondere beschwär, nit ein sondern viel jahr gar leicht zuertragen haben, und nit so gar schwär empfunden werden.

Der nutz aber, den daraus beedes ihre Mai. und die lande zuhoffen haben, und ihnen beederseits zuwachsen wurde, ist hoch und gross, und kegen deme darauff lauffenden unkosten wenig zuachten. Denn dardurch wurde unzweifelhafft der Türck gezwungen die friedenscapitulation zuhaldten und seine praetension wegen Siebenbürgen und der partium Hungariae, wo nit gäntzlich fallen zulassen, doch in wes zumoderieren.

Vors ander wurde daraus dieser mächtige feindt gewahr werden, dass bey ihrer Mai. und diesen landen eine zimbliche macht sey, und sy des gemüets, sinnes und hertzens seyen, sich auffn nothsfall zur kegenwehr zustellen, ihrem herren treulich beyzuspringen und ihre lande zubeschützen, und dass dieselbte nit so leicht zuüberwältigen und zuunterdrucken, als etwa vermeint werden möchte.

Vors dritte, dass jeder menniglich in seinem lande bey seiner nahrung in guter sicherheit stehen, ruhiglich schlaffen, seiner nahrung abwartten, den auf solche garnizon lauffenden

unkosten und ein mehers leicht erworben, auch alles besorgenden schnellen einfalls geüebrigt und gesichert sein möge.

Vors vierde wurde dardurch ein jedes königreich und landt zu ihrer Mai. und ihrer beschützung, ihrer selbst versuechte kriegsleutte erziegeln, ihre freunde und leutte als in eine kriegsschul abschicken, undt der darreichende unkosten grösten theils auff die ihrigen verwendet werden, und denselbten zu nutz und gut komben. So seindt auch viel andere nutzbarkeiten so daraus fliessen und beydes herrn und unterthanen zuhoffen und zugewartten haben, die aber alhier umb geliebter kürtze willen unterlassen werden.

Aus welchem allein zur genüege erscheinet, dass den lieben frieden zuerhaldten, und in guter sicherheit wider den Türcken zustehen, kein bequemer, erträglicher, leichter, möglicher und thuelicher mittel sey, dann jetzo erzehlte, beharrliche mässige kriegsmacht, darwider ihr kein landt die wenigiste beschwär oder bedencken haben solte.

Solche kriegsmacht köndte folgendts, nach fürfallender gefahr und noth, duplirt, auch triplicirt werden, welches alles, wann es nur anjetzo mit disem wenigen in ordnung bracht, sich folgents selbst leicht geben, und ohne sondere beschwär in mehrerm gerichtet werden köndte.

Und ob vermeinet werden möchte, weil man in disem landen der religion halber zwiespältig und der gröste theil der einwohner der augsburger confession zugethan, so köndte sich leicht begeben, dass diese in bereitschafft habenden kriegsmacht nach fürfallender gelegenheit und anreitzung eyffriger leutte, wieder dieselbte gebraucht werden möchte; solchen liederlichen falschen suspicion, die wieder des herren pflicht, und den auffgerichteten religionsfrieden laufft, ist gar nicht nachzuhengen, und ist gewisslich des teuffels eingeben, werck und getrieb, welcher diesen christlichen landen ihren schutz, ruhe und friedt nit vergönnet, sondern dieselbte viellieber verwüstet zertrennet, und unter dem machometischen gewaldt und glauben wissen wolte. Dann solches zuverhüetten und die augspurgische confessions verwandte derowegen zuverführen und zuvergewissern, dass sy dergleichen in künfftig sich nichts zubefürchten und zubesorgen haben, seindt gar viel mittel und wege, die alhir zuerczehlen unvonnöthen und bey weitterer unterredung und beschliessung dises wercks sich selbst geben und finden werden.

Und weil zu beständiger sicherheit wider den erbfeindt auch die nodtürfftige versehung, erbauung, besetz, und erhaldtung der hung. Granitzheuser von nöthen, so wirdt nach disem darvon zu reden und zurathschlagen sein, wann sol-

ches zu werck zurichten, und dieselbte in die lande einzutheilen sey.

Dis ist also mein wehniges, aber doch treuhertziges und wolmeinendes guttachten über und in den proponirten sechs artickeln. Der Höchste gebe zu weitterer berathschlagung seinen göttlichen seegen und gutte gedancken. Amen.

Hátirat: Herrn Geörgen von Schönach schlesischen Canzlers überreichtes guetachten in causa Sibenbürgen und was in wehrendten Convent den anwesendten Stenden zuantworten.

Lincz 20 aug. A° 1614.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

g)

1614. aug. 18.

Mátyás válasza az erdélyi követeknek.

Sacra C. ac R. Hungariae Bohemiaeque M^tas^ dominus noster clem^mus^ benigne, clementerque audivit, quae d^ni^ legati ex Transylvania huc missi d^ni^ sui mandato ac nomine exposuerunt. Quae cum talia sint, ut altiorem considerationem requirant ac postulent sac^ma^ M^tas^ sua maturam ea in deliberationem et consultationem vocabit, deque animi sui sententia d^nis^ legatis deinde respondebit. Quibus benignam interea inclinatae voluntatis suae propensionem clementer offert ac testatam cupit.

Oldalt: Was mündtlich vor Ihr Maiestät den siebenbürgischen Gesandten geantwortet 18. aug. 1614.

(A bécsi csász. kir. titkos ltárban, Comitialia.)

h)

1614. aug. 18.

Az erdélyi követeknek adott válasz.

Decretum pro Transylvanis nomine Imperatricis oretenus datum.

S. C. Hungariaeque ac Boh. R. M^tas^ domina nostra clementissima benigne clementerque audivit, quae sibi Hungariae ordinum ac statuum legati ac deputati humillime exposuerunt. Quae cum talia sint, ut insignem et eximiam subiectissimae promptissimaeque voluntatis contestationem devotionemque prae se ferant, non potest non ea sac^ma^ M^tas^ sua benignissi-

nam in partem accipere et grato animi affectu [illegible]. Requirit autem benigne sac^ma M^tas sua clemen[illegible] lat, ut ubi dicti legati ac deputati ad suos a [illegible] runt, redierint et de iis, quae hic acta [illegible] zelum suum oppurtunis officiorum generibus [illegible] reddant, quemadmodum ipsos decet et ultro [illegible] confidit. Id sac^mae M^ti suae apprime gratum [illegible] gratiam suam Caesaream ac regiam dictis [illegible] bus eorumque legatis ac deputatis clementer [illegible]

(*Fogalmazvány* a bécsi cs. kir. titkos levéltárban. [illegible]

i)

1614. aug. 21.

Az erdélyieknek adandó hűlevél formája.

Nos Mathias Dei gratia stb. stb.

Memoriae commendamus tenore [illegible] tes quibus expedit universis, quod cum nos pro [illegible] et dimissione ablegatorum spectabilis ac magn[illegible] Gabrielis Bethlen, statuumque et ordinum provinciae Transylvaniae ad M^tem nostram nuper amandatorum, per singulare [illegible] nos erga praedictum Gabrielem Bethlen statusque et ordines provinciae, de dato nimirum 21 mensis augusti praesentis anni declareverimus ac resolverimus, atque in serie memorati decreti magis specifice articulatim et uberius singula ea de quibus jam fato modo nos resolvimus, comprehensa habentur. — Ea propter tenore praesentium literarum nostrarum assecurationalium praefatum sp. ac magn. Gabrielem Bethlen, statusque et ordines provinciae Transylvaniae universos certificamus, affidamus et assecuramus, assumimusque et offerimus nos curaturos, ut ad tempus in praelibato decreto contentum sufficienti mandato in eam rem instructi a partibus nostris ordinentur et designentur commissarii. Imo affidamus et assecuramus assumimusque et offerimus, ita tamen et ea conditione hanc benignam nostram annuentiam et oblationem valere, roburque suum habere, ac partes nostras obligare posse volumus, si reciproce isthinc quoque a partibus Transylvaniae, dicto nimirum Gabrieli Bethlen, statibusque et ordinibus provinciae assecurationis, obligationis, promissionis et sponsionis litterae authenticae emanatae, nobisque quamprimum transmissae fuerint. — Caveri porro debebit, ne interea temporis aperte vel occulte ac per indirectum ulla penitus injuriarum et damnorum illatio committatur, vel vero armorum expeditio aut aliqua hostilis praetensio quovis sub praetextu et colore per se vel per alios

suscipiatur. In quorum omnium fidem praesentes has subscripsimus, et sigilli nostri impressione communiri jussimus.

Datum in arce nostre Lyncz Austriae superioris die 21-a mensis Augusti a. d. 1614.

Kint: Asseccuratoriales Bethlen et provincialibus Transylvaniae dantes.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. levéltárban. Hung. Ugyanennek egy aug. 23-iki kelettel való másolata megvan az Erd. Muzeum birtokában »Cancellaria Trannica.«)

k)

1614. aug. 23.

Mátyás második szóbeli válasza az erdélyi követeknek.

Decretum posterius pro legatis Transylvaniae oretenus datum.

Sacra C. Hungariaeque ac Boh. Regia Maiestas etc. dnus noster clemmus praevia consultatione diligenti eorum negotiorum, quorum causa a dno suo ordinibusque ac statibus Transylvaniae dni legati missi fuerunt, in eam sese sententiam resolvit, quam ex decreto scripto comprehenso intellecturi sunt.

Dnorum autem legatorum erit quod et facturos Sacma Mtas sua confidit sinceram ac christianam Sacmae Mtis suae mentem et intentionem dno suo, dictisque ordinibus ac statibus ita testatam reddere, ut certo sibi firmiterque persvadeant sacmam Mtem suam nihil magis in optatis sibique propositum habere, quam ut Transylvania vicinaeque ditiones christianae in prosperum et pacatum rerum statum restituantur, et in eo conservetur.

Id Sacmae Mti suae imprimis gratum futurum, quae gratiam sam Caesam ac Regiam dnis legatis clementer offert.

(A bécsi cs. kir. titk. levéltárban, Comitialia.)

l)

1614. aug. 23.

Mátyás leirata az erdélyieknek az alkudozások ügyében.

Decretum legatis transylvanicis 23. aug. 1614. datum.

Sacra Caes. Hungariaeque Boh. Regia Maiestas dnus noster clemmus praesentis legationis summam in eo consistere intelligit, ut pro dno Gabriele Bethlen et provincia Transyl-

vaniae, partes Hungariae ac pactorum Posoniensium confirmatio petatur.

Eadem postquam priore legatione petita fuerunt, expectabat M^tas sua ut quod postulaverat commissarii hoc tempore cum plenipotentia ultro citroque tractandi mitterentur, utque una pars alteram audiret, quaeque ad pacis publicae conservationem et communis patriae salutem pertinerent, ne scilicet innocuus christianorum sangvis effundatur, sed multo magis provinciarum devastatio avertatur, opportuna ac necessaria forent promoverentur. Atque hoc inprimis praecaveretur, ne tractationibus hisce Turca sese immisceret, unde multa ac magna, non solum in Transylvaniam, sed etiam in Hungariam — redundare — incommoda, et variae apud christianos nasci offensae possint, quorum opem et in imperio, et in regnis ditionibusque suis et apud summos christianitatis principes ac potentatus, quibus omnibus, quae inter Transylvaniam Hungariaeque regnum et augustam Austriae domum compactata superioribus temporibus inita fuerint, quidque divino et humano iure conveniat, et aequum sit ob oculos positum fuit, iam antea conquisierat et magna ex parte impetrarat, ita ut ad arma sumenda satis praeparata fuerit.

Sacra autem M^tas sua pia commisseratione mota, ne cum tot animarum iactura, vastitas provinciis inferretur, suos in Transylvaniam legatos, qui quas M^tas sua opportunitates haberet, et quibus Transylvania periculis et incommoditatibus implicari et involvi posset, ostenderent, misit. Cum interea et suos et Transylvaniae legatos bono cum responso redituros confideret, Turca ipse supervenit qui Transylvaniam pro sua asserere, sibique vendicare nititur, ac partes Hungariae d^no Gabrieli Bethlen tanquam gubernatori suo restitui atque universae Transylvaniae a Sac. M^te sua renunciari postulet.

Quae Turcae postulata cum eodem tempore ad ea, quae ex parte Transylvaniae petuntur, accedant, si de supradictis partibus in praesenti tractaretur, per indirectum Turca obtinere videretur, tanquam Transylvania sua propria, d^nus Gabriel Bethlen suus gubernator esset, M^tas vero sua illi provinciae partibusque Hungariae renunciasset, eaque ratione compactata quae inter Hungariae regnum et Transylvaniam antehac inita fuerunt, uno omnia tempore dissoluta ac revocata fuerint, et hoc pacto turcae liberum permissum sit bassam ibi quandocunque libuerit collocare. Quae quidem omnia sac. M^tas sua d^nis legatis fusius explicari ac facultatem redeundi in Transylvaniam, cum ea benigna oblatione concedi voluit, a die nimirum mutuae assecurationis insinuatione, intra trimestre sese locum certum quo utraque pars convenire debeat, nominatu-

ram, suosque commissarios, qui pacis amantes sint, eo designaturam esse, quod et ex parte dni Gabrielis Bethlen ac status atque ordinum Transylvaniae fieri debeat, ut difficultates omnes pacifice utrinque (quoad eius fieri possit) componantur, et complanentur et pax publica stabiliatur.

Ut milites limitanei ab iniuriis et insolentiis in limitibus ditionis Transylvaniae arceantur et cohibeantur, sac. Mtas sua dno comiti Sigismundo Forgach de Ghimes partium regni Hungariae superiorum supremo capitaneo et dno Andreae Doczi praesidii Zatmariensis supremo praefecto et capitaneo, aliisque praefectis et capitaneis de integro severe mandat atque imperat.

Excursionibus versus Themesvarium ad castellum Fellak, de quibus querala est, Turcae Agrienses, quod ipsemet dnus Gabriel Bethlen fatetur, occasionem praebuerant, quae ne saepius praebeatur, procurari ex Transylvania debet.

Inducias autem, quae iam ante in tres menses constitutae fuerunt, quemadmodum sacra sua Mtas sua ex parte usque ad finem instituendi tractatus extendi curabit, ita et dnus Gabriel Bethlen et status atque ordines Transylvaniae etiam sua ex parte curare teneantur, ne scilicet ulla hostilis praetensio ex illis partibus contra suam Mtem et ditiones illius palam vel occulte suscipiatur, et neque Turcae, Tartari, Walachi, aut alii sollicitentur, et si forte iam ante sollicitati fuissent, absque mora de his induciarum modis ii certiores reddantur, ut nimirum ab omni hostili conatu cessent ac supersedeant.

De caetero Sacra Mtas sua dnis legatis gratiam suam caesaream ac regiam clementer offert.

Per sacram caes. regiamque Mtem Lincii 23 mensis Augusti anno domini 1614.

Valentinus Leepes
episcopus Nittriensis et regni Ungariae
cancellarius m. p.
Laurentius Ferenczffy m. p.

Kivül (Leepes irásával): Egregiis Sigismundo Sarmasághy de Keövesd Andreae Kapy de eadem et David Literato sedis Saxonicalis Keohalom iudici regio ad sacram C. Rque Mtem ex provincia Transylvaniae missis ablegatis assignandum.

(Minuta Bécsben a titk. ltban.)

m)

1614. aug. 23.

Válasz az erdélyi nemzeteknek.

Mathias stb.

Spectabilis stb. Literas quas per egregios Sigismundum Sarmasághi de Kövesd, Andream Kapÿ de eadem et Davidem Literatum sedis saxonicalis Kőhalom judicem regium ablegatos ex ista provincia Transylvaniae ad nos dimissos, Synceritas Vestra nobis de die 22 mensis Maji Albae Julie datas [respective: de die 17 Maji Claudiopoli datas [1])] exhiberi fecit, hic in arce nostra Lyncz Austria superioris recepimus ac ea singula vel scripto, vel vero etiam viva oratione nobis exponi volueratis benigne et sufficienter intelleximus. Eos itaque pro necessitate ac conditione praesentis temporis clementi cum nostra resolutione ac responso per decretum iisdem assignato, remisimus, quos etiam amplius de iis omnibus, quibus necessum fuerat, clementer hortari fecimus, ut tam apud Synceritatem Vestram, [resp. ut tam apud sp. ac magn. Gabrielem Bethlen] quam coeteros provinciae ordines totam hanc rem tempore relationis sic agant ac dirigant, ut perspiciatur manifeste, legationis munere sibi commisso debite eos perfunctos fuisse; Synceritatem vero vestram una cum reliquis statibus provinciae, clementi nostrae intentioni, qua publicae saluti et tranquillae omnium permansioni cumprimis consultum esse volumus, prompte assentiendo hujusmet boni cupidam et fuisse semper, et in futurum esse velle; ad quod quidem efficiendum accepta praefatorum ablegatorum relatione, haud quaquam difficiles et renitentes vos futuros omnino confidimus. Coeteris maturam super iis declarationem nobis isthinc remittendam expecturi sumus.

Ac nobis in reliquo gratiam nostram caesaream et regiam benigne offerimus.

Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die — mensis Augusti Anno d. 1614.

Kivül: Missiles ad Gabrielem Bethlen, in simili mutatis mutandis ad magnates, Siculos et nobilitatem, in simili item mutatis mutandis ad Saxones.

Jegyzet. Oldalt a czimzettekhez képest a megszólítás varialva olvasható.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban Hung.)

---

[1]) T. i. a nem Bethlen levelek.

n)

1614. aug. 25.

Rendelet Daróczynak az erdélyieknek adandó hitlevél miként kézbesítése ügyében.

Sacratissimae C. ac R. Mtis dni nri clemmi nomine magnifico dno Francisco Daróczy de Deregnieő, comiti comitatus de Beregh, praefatae suae Mtis consiliario ac camerae Scepusiensis praefecto, praesentibus significandum suam Mtem velle ac benigne et committere, quatenus literas assecuratorias huic decreto annexas super commissariis pro tractatu inter suam Mtem et Transylvaniae provinciam instituendo nominandis apud sese diligenter asservet, ac postquam ablegati provinciae Transylvaniae jam redeuntes apud dnum Gabrielem Bethlen, satusque et ordines provinciae quoque ejusmodi assecuratoriae suae Mti tradantur, acceptis ad manus talibus literis Transylvanorum tunc primum hasce nomine suae Mtis confectas assecuratorias provinciae Transylvanie tradat et assignet, — cui clementi suae Mtis voluntati et commissioni sic sese debite conformet et accomodet.

Per imperatorem Linczii
die 25. mensis Augusti Anno 1614.

Kivül. Decretum pro Francisco Daróczy, super tradendis assecuratorialibus.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

o)

1614. szep. 20.

Mátyás utasítása az erdélyi ügyekben Thurzóhoz küldött követe, Molardi János számára.

Fürs erste soll unser gesandter unserem palatino alsbaldt und in angesicht dessen zuschreiben, ime aindtweders Pressburg oder Türnaw daselb hunzukomen begehren, und andeuten, dass nemblich derselb mit ime, von unsertwegen wichtige und angelegene, das künigreich Ungarn betreffende sachen zutractiern die keinen aufschub leiden kundten, bewelch empfangen.

Wann nun berüerter unser palatinus mit ime des orts ains worden, soll sich unser gesanter ohne verczug auf die rais begeben, ime palatino erstlich generaliter den üblen und gefährlichen standt anczaigen, danebens wie er die gelegenheit von das palatini persohn und disposition sambt andern umb-

ständen befinden wirdt, welches ihr Mai. bekannten discretion haimbstellen und anvertrauen, hernach volgende puncta von unserswegen anczaigen und vermelden:

Er wisse sicht zuerindern, was beÿ guter zeit hero mit Siebenbürgen verloffen, und wie haben wir uns dis provincz billichen angelegen sein lassen, erscheine aus unserem process so viler berathschlagungen, darbey er palatinus selbst gewesen und ab sonderlichen diser, welche zu Eperies in beÿwesen aller unser oberungarischen ständt, die er vom unsertwegen daselb dirigiert, wie auch in in nächstverschinem ung. landtag und zu Wien, da er und alle unsere fürnembste ung. räth gewesen, und sonnsten unterschidlichen gehaltenen tractationibus darbeÿ er sich allzeit befunden leichtlich abnemen können. Aus welchen berathschlagungen und darinnen wohl ausgeführten bedencken wir dann maisten tails verursacht worden, das ganze heil. röm. reich dise provincz Sibenbürgen bey unserem künigreich Ungarn zuerhalten, und dass sich der Türgg derselben nit inpatroniren soll, umb eÿlnede hilff und beÿstandt zuersuchen, welche wir auch erlangt, und über dises alles noch in allen landtägen unsern ländern die noth fürtragen und ausgeführt, wie auch leczlich zu disem ende, den conventum unseres haus und aller künigreich und länder alhie angestellet, allermassen unser palatinus aus unserer allhie berüerten interessierten auspührlichen beschehenen proposition mit mehrerm clar und fundamentaliter zweifels ohne mehrers verstanden. In welcher proposition sonderlich dis wol ausgeführt worden, dass der Türgg den fridt zuhalten generaliter niemalen bedacht gewesen, und sonderlich dahin noch trachte, wie er Sibenbürgen aus der fridens capitulation bringen, und sich derselben provincz wirklich impatroniern kundte. Darbeÿ wir aller und der vernünfftigisten alter und neuer kriegsobristen von Ungarn und Teutschen, wie auch sein des palatini und ime mit zugeordneten ung. räthen, wie dann auch der Chur und Fürsten im heil. reich in diser materia ob man sich nemblich Siebenbürgen begeben, oder dieselb provincz mit gewalt und allen mittlen beÿ dem künigreich erhalten kundte, abgeforderte, auch alle dise so von denen ansehentlichisten und kriegsverständigen beÿ kaisers Ferdinandi, Maximiliani und Rudolfi zeitten in diser materia gutachten und consilia jemalens gegeben worden beÿ der handt gehabt dieselben de novo examiniert erwogen und betracht, welche aber alle ainhellig dahin schliessen, dass solche provincz nothwendig zuerhalten und keines wegs dem Türggen zulassen seÿ, wolle man anderst die gancze Christenheit nicht in gefahr und verderben seczen.

Wie aber je und alle weeg verstandener bedencken und

täglicher gefahr halber wir dahin gangen, damit wir in bereitschafft stehen, auch uns mit einer massa volcks auf alle fäll und gählingen einbrechenden unglegenheiten gefasst machen, also den Türggen aufhalten, oder doch unsere landt und leuth desto besser versichern, ung dardurch den friden mehrerszeitigen, und befürdern kundten: also hab er entgegen unseren reichs und langtags propositionen auch andern an unterschidtliche örtter ausgefertigten commissionen, darinnen wir hilff und beÿstandt begehren, und dieselb, ersuchen gleich und eben demselben zuwider an alle unsere künigreich und länder ohne unser vorwissen und willen, anderst nicht, als wäre er wirklicher herr, könig, auch ohne unserer ung. geschwornen und verlibten räthen ainhelligem wissen, willen und rath, ja gar in das r. reich geschrieben, des inhalts, das sich keiner gefahr dis orts zubesorgen, alles rhuewig, fridtlich und sicher wäre, kein veindt vorhanden, sich auch keines zubefahren seÿ. Durch welche schreiben er uns die hilffen beÿ unsern ländern u. sonsten allenthalben abgeschnitten, aufgehalten, auch dieselben beÿnebens in solche diffidenten gebracht, das sie unsere allein inen zum besten gemainten sorgfeltigkeit, auf andere, ungebürliche weis dise werbung für unnothwendig und schödlich angesehen, danebens uns dardurch alle mittl zeitiger defension benomben. Welches dann verursacht dass Gabriel Bathori weil er der guten wortten des Türgens sich gancz und gar vertrawet, vor landt und leuth vertriben umbs leben, wir aber damaln, wie bishero umb dise starkhe vormaur der Christenheit gebracht worden, weil wir mit volck nit gefasset auch so eÿlendt nit aufkommen mögen.

Wäre aber diese sicherheit, welche er mit dergleichen unczeitigen schreiben, persvasionibus, tractationibus und processen allenthalben und allein verursachet nicht gewesen und unserer väterlichen wohlgemainten fürsorg correspondiert worden: würde der Bathori mit landt und leuth, beÿ und von uns erhalten, und dem Türggen die glegenheit Siebenbürgen zubekommen, abgeschnitten worden sein.

Do wir nun verhofft, unser palatinus wurde nunmehr in sich selbst gehen, seinen grossen und der christenheit schädlich errorem erkennen, und corrigirn dem erbveindt christlichen namens und allen denn so ime anhengig, und von ime favorisirt werden, sonderlich dem Bethlem Gabor vor welchem er uns in unterschidlichen seinen schreiben, die wir alle bey der handt als für einen halben Türg. gewahrnet, nicht mehr trawen; sondern alle worth und werckh praetensiones, intentiones, practiken und fürgeben, so daher iren anfang und fundament haben billich für verdächtig, und allein der christenheit zum schaden und verderben gemaint halten, sich auch alle histo-

rien und tägliche erfahrungen dahin weisen lassen; fahret er doch einen als den andern weeg in diser seiner üblen imprimierten opinion (dass nemblich der Türgg in allen puncten und clausulen die fridens capitulation halten der christen guter freundt und des königreichs Ungarn frommer nachbar sein werde, und also ime dem Türggen in allem wol zutrawen seÿ) täglich mehr und mehr fort. Lasset sich auch von dieser opinion, weder argumenta noch facta, auch sonderlich was er selbst mit des Bathori persohn mit spott und schaden erfahren nichts verhindtern un unangesehen er erfahren wie Skendar bassa sich Sibenbürgen bemechtiget, landtäg ausgeschrieben und praesidirt, den Gabor eingesetzt, dieser mit der Portten wider uns, und das künigreich Ungarn practicirt, Türggen und Tartarn vom türg. Kaÿser wider uns und unser künigreich Hungern, ime zuhilff begehrt, unseren hung. spannschaften mit solcher hilff getrohet, solche auch von uns abzuweichen zu persvadiern sich unterstanden, Lippa und Genu *(igy)* dem türg. Kaiser verhaisen, ime das juramentum praestirt, nunmehr Sibenbürgen dem Türggen also offen, dass bassen, begen und chaussen und andere Türggen der orthen, als wie durch ihre aigne türgische länder aus und einziehen; item dass uns der türg. sultan sowol der Nassuff Siebenbürgen und partium Hungariae halben zugeschrieben, unser cathegorische erclärung hienrüber begehrt, und dergleichen noch vil unczelich mehr; dennoch in vilobbemelter seiner inprimierten schädlichen opinion halsstarrig zu unwiderbringlichen unserem des königreichs Hungern und der ganzen christenheit schaden verbleibet, dass wir nemblich, je mehr sich der Türgg, und die seinen armiern, je sicherer wir unsertails sein und bleiben und von keinen armis fürsehung oder ernst gedencken sollen, sonder vilmehr dem Türggen zu gnaden gehen, ine bitten und mit ime tractiern, also seiner gnaden und willens geleben, damit wir also mit landt und leuthen auch die authoritet verliern.

Was wir nun beÿ disen processen von deme, zu welchem wir so grosses vertrawen haben sollen, der uns auch mit sonderlichem Aÿdt verpflichtet, und unser palatinus ist, aller vernunft nach gedencken müessen, hat gemelter palatinus leichtlich zuermessen.

Wir zwar wissen das fundament dises seines process mehr als gar zuwol, dessen du dann ine erindern künnet, und betten dergleichen mit mass es uns gebühret bis her wol abstellen und fürkommen mögen, do wir nicht seinem verstandt, und weil er so oft und vil von diesen leuthen verfüert worden, dardurch auch uns und unsere künigreich und lande mehr als sich gebüeret, und wir mit schaden erfahren, versichert; dar-

umben versehen und verhofft hetten er wurde die augen eröffnen. und sich uns, als seinem herren und könig dem vatterlandt zum besten, in allem wie sich gebüert accomodiert haben, allermassen wir in der zu mehrmahlen schrift und mündtlich dessen vermahnen lassen, selbst auch vermahnet haben, und eben deswegen bishero so lang aufgehalten und dissimuliert, des genczlichen versehens, die liebe gegen seinem vatterlandt auch der schuldige respect gegen unserer persohn und dan leczlich weil er selbst verspüeret, dass alle vernünfftige getrewe und der christenheit wolgemainte, disen seinen process nit billichen können, sonder für schödlich und verdächtig halten: daher er billich seithero in sich selbst gehen, und unser väterliche gedult nit missbrauchen sollen. Es ist aber alles vergebens gewesen.

Wir zwar haben anderst bishero nichts, als den frieden gesucht, sein auch die meiste ursach, dass vorige k. Mai. mit dem Türggen die fridens-capitulation eingangen, darbeÿ wir unsers tails, dieselbe zuhalten, grosse unglegenheiten ausgestanden, und extrema tentiert auch nach demselben bey crefften durch alle gütliche mittl zuerhalten gedencken, und uns beÿleissen, darczue an uns gewisslichen nichts wollen erwinden lassen, weil aber der haubtpunct an disem allein hafftet und bisher erwurden, im fall nemblich diser betrügliche Veündt gählingen wurde einbrechen seine wort nicht halten, alle seine tractationes erbietten, zum aufzug, betrug und unserm verderben, seiner arth und aigenschafft nach, wie bisher beschehen, richten, vermainen, und disem endt wie bishero beschehen, solches auch von ime mit Moldaw, Valacheÿ und volgents mit Siebenbürgen ansehen wolte, wie wir nemblich als dan in puncto solcher eÿl und augenblick mit geldt und volck, wurden können gefasst sein, und der Türgg auf unsere Landtäg zusammenkunfften, bewilligungen und dan erst der ständt zusammenschreibung musterung und anfüerung des volks, sonderlich aber mit dem gemainen aufpott des ungeübten und unverständigen forchtsamen landtvolck, zu rechter zeit ins veldt wurden gelangen, und damit etwas furchtbarlichs ausrichten können. So ist ja alles was sonsten gerathen, oder volczogen werden kündte so lang diser punct aufgeschoben und verledigt verbleibt umb sonsten und vergebens und müessen dabeÿ landt und leuth verloren werden. Welches er unser palatinus in sonderheit mit Sigismundo Bathori und jetzundt mit dem Gabor erfahren, und do wir beÿ dieser glegenheit mit einer massa volks wären gefasst gewesen, dass gancze künigreich hetten versichern können. In welchem unserem proposito er uns maistentails teutscher nation halben und das

uhig das seine geniessen, und sein authoritet also erhalten dte, wo er nur immer können verhindert und desswegen königreich und länder in dise sicherheit gebracht hat.

Do wir nun auch wie er palatinus des Türggen guten rtten und vertröstungen des türg. sultani, Nassufs und Skender basa erbietten, schickung der potschafft chaussen und chrien selbst, so er zu díser seiner intentions befürderung listig erczu gebraucht anerbietten und tractation trawen und uns rauf fundiern wolten, hetten wir vilmehr als unser palatinus rsach; weil wir aber wissen, dass der Türgg allenthalber ridt hat, ime sultano gar wol bewust, dass in heil. reich krieg, lie künigreich und länder maistentails durch des palatini persvasiones in höchster sicherheit leben, nichts contribuiern, die Ungarn, es gehe wie es wölle, den friden haben, kein Teutschen einlassen, sich dem Veindt accommediern und ier eusseristes thuen wöllen; die gräniczheuser, an volck, munition und proviant abkommen; keine bezalungen, wie vor alters gebreuchig, von denen künigreichen und ländern vorhanden; die auslendische königen, fürsten und potentaten, weil sie sehen, dass man beÿ haus selbst nichts thuen will, mit verwilligungen an sich halten, und dergleichen noch vilmehr, welches alles so dem Türggen so wenig, als uns verborgen; er doch das rebus sic stantibus beÿ allen glegenheitten wider sein gesacz, natur und glegenheit uns aus rechten guten herczen, affection und willen solle zu gnaden gehen, der provincz Sibenbürgen sich begeben, oder im alten standt solche verbleiben lassen, die fridtscapitulation in allen puncten und clauseln unverfelscht und realiter halten, also in allem uns sich accomodiern, halten wir unmüglich und aller vernunfft täglicher erfahrung nach zuwider; sondern eben destwegen ist uns des Türggens neues process verdächtig gewesen, und uns billich besorgen müessen, dass nit widerumb ein grosses schödliches und böses stuckh und betrug darunter begraben. Welches sich dann auch jeczundt gleich eben also an tag gibt, dass der Nassuff bassa, als sich unser zu Constantinopol residierender agent beÿ ime beschwärt, dass er dem Skender bassa, volck Leppa un Genu einzunehmen zugeben und verordnet, und die abstellung von unsertwegen derhalben begehrt, weil sich der türg. Kaiser schrifftlich und durch den Nassuff erbotten, den friden auf ein neues zubekräftigen, desswegen er dann von neuem dem Skender bassa mit uns zutractiern bevelch gegeben: er ime geantworttet, dass sich dieses erbietten gar nicht auf Siebenbürgen, als welches sein Kaiser mit dem säbl erhalten, sondern puerlautter auf Ungarn und dises extendier so zu Siebenbürgen nit gehörig. So könne er disem nach seines

herrn des türg. Kaisers verordnung nicht revociern, sonder bleibe darbeÿ billich, wie er dann von ime agenten weitters kein argumenta oder protestationes anhören weniger annemben wöllen. Darauf jeczundt der general Forgäch uns berichtet, dass Skendar bassa nach Lippa und Genu alberaith im anczug, der exercitus zusammen ziehe, mit grobem geschücz und allen nothwendigkeitten zur belegung sich versehen, und wo sÿ sich nit gutwillig wurden ergeben, solche mit gewaltt einzubekommen, daher der Forgäch verordnung, resolution und die notturfft von uns erwarttet.

Aus welchem allem abczunemben, was dieses suchen, anerbieten und corthesia mit sich bringe, dass nemblich der Türgg mit solcher weiss Siebenbürgen in seiner handt erhalten, von der fridens capitulation ausschliessen, und als dann mit solcher manier und guten wortten, weil er sihet, dass die maisten, sonderlich aber der palatinus ime glauben und trawen stehlet, ohne ainigen schwerdtstraich und dann auf künfftiges jar, beÿ solchem regiment und inclinationen gancz Ungarn bekommet.

Wann aber du jeczundt sehet, was sein palatini intentiones und processs bisshero genuczet, und daraus die gefahr augenscheinlich spüret und greiffet: so haben wir dir dis schreiben beÿ gegenwerttigem Caesar Gallo zuschicken und von euch begehren wöllen, was er uns beÿ so geschaffner sachen rathet, und wie er seine errores repariern, auch so grossem übl und verderben gleich jeczundt fürzukommen erachtet, dann mit endtschuldigung und ausführung, welche niemalen manglet ist uns nicht geholfen, weil wir zum besten wissen und mit schaden erfahren, wie alle sachen beschaffen, sondern an deme beruht der haubtpunct, dass man alsbaldt rath und hilf schaffe, weil wir uns auf seine gethane versicherungen und persvasionen weder mit geltt noch volck versehen. auch in diser eÿl villeicht nit aufkommen mögen, und doch dass unserige von anderer privat passionen und affecten unsere landt und leuth und der christenheit versicherung nicht in gefahr seczen, oder verlieren, sondern dasselbe wo wir nur können und vermögen auf die leczte ersuchen, auch alles das darbeÿ thuen wöllen, was wir dem Künigreich gelaister pflicht halben zuthuen schuldig.

Wann es aber nun mehr beÿ dieser des palatini vertrösten versicherung bösen condition und natur laider so weit kommen, dass wir gar nicht auf schickung einer pottschafft nach der Portten, oder curiern und neuen tractationen gedencken können, sondern der Veündt wider sein vertröstung an der handt ist, Lippa und Genu wider alle fridts capitulation belegert, einnembe, und vas zu Siebenbürgen gehörig

realiter impatroniern und unter diesem schein nach Caschaw und Obr-Ungarn ziehen wie sein gebrauch allenthalben rauben, und brennen, auf der andern seitten des Balassi angestelte rebellion favorisiern, die zeit gebrauchen und gewinnen, gar aber nicht sich aufhalten lassen, oder von diesem punct Siebenbürgen betreffend tractiern sich mit schreiben versuchen, argumenten und persvasionen lenger aufhalten lassen will.

So wolle er disemnach sich gegen dir erclären auch mittl und weeg fürschlagen, und mit dir sich vergleichen, wie er seine vorige errores in diser eÿl und beÿ solchem standt mit seinem rath und that ime zu repariern mit unserm vorwissen und willen getrawe, was auch wir dabeÿ thuen möchten und kündten; damit wir durch disen gählingen überfall auch des Veindts list und betrug den vortl, wie auch Siebenbürgen gancz und gar nit verlieren, dardurch unser königreich Ungarn in eusseristes verderben geseczt wurde, dann uns gar nicht mit ausflicht und endtschuldigungen, appollogien und andern rechtlichen ausfürungen dismal gedienen; sonder wir andeme stehen, weil wir durch ine palatinum dahin kommen, dass wir mit gnuegsamen geltt und volck versehen, auch die länder aus seinen persvasionibus so eÿlendts ohne landtäg und zusammenkunfften zu keiner erklecklichen hilff alsbaldt bewegen können, dennoch disem Veindt aufhalten möchten.

Dann solten wir beÿ disem standt und weil wir ime palatino darumb getrawet, ein sfannen erdtrich desswegen vom künigreich verlieren; wurden wir solches künfftig beÿ denen ersuchen müssen, welche daron schuldig. Weil aber alles und jedes seiner discretion beywohnendem verstandt und dexteritet zu mindern oder zu mehren, nachdem er die glegenheit, umbständt und des palatini disposition sehen und befinden wird, dass es unserer intention und gemainem weesen nuczlicher sein möchte, vertrauet: also wird er sich darnach accommodiern die gancze sachen dirigiern und also anzustellen wissen, wie solches die eusseriste notturfft erfordert. Bleiben ime beÿnebens.

A borítékon: Instructio für Hannsen von Molart Stattobristen in causa Sibenbürgen und etlichen Hungarn, auch was er mit palatino destwegen in der kays. Maiestät namen tractiren solle.

Datum Lincz 10. sept. 1614.

(*Egykorú másolat* s a fogalmazvány — melyben mindenütt *ihr* többes szám áll, a másolatban le van húzva s felette *du* egyes számmá változtatva — a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

Jegyzet. Rendkivül tanulságos ez utasítás mellett olvasni Khlesl alább következő levelét a nádorhoz, mely a bibornoknak Bethlen iránt viseltető érzelmeit s egész politicáját érdekes világitásban tünteti fel:

Illustrissime Comes ac domine domine observandissime. Quam magni Mtas sua, nosque caeteri, Illrmam dnem vram aestimemus, quanti eandem faciamus, et quantopere id unum, ne ad extremitates deveniatur, caveamus, intelliget facile ex eo, quod Mtas sua, consiliarium suum intimum, praefectum urbis, et praesidem consilii bellici, cujus opera, in hoc periculoso rerum statu, nec per unius horae spatium carere potest, ad Illrmam dnem vram in persona amandare voluerit. Perpendat suae Mtis mansvetudinem et longanimitatem, consideret ejusdem expeditam in omnibus resolutionem, ubicunque et quandocunque ea opus: quod ipsum nunc imperium romanum experitur. Sua Mtas sese resoluit Hungariam pro viribus tueri, nullatenus permissura, ut regnum istud concedat in potestatem inimici, aut Turcae aditus aliquis patescat, per quem, quandocunque luberet, potestati suae illud subjicere queat.

Si verum est, quod Skender bassa scribit, si verum, quod idem tractat, si verum, quod promittit, seque facturum offert, si verum, quod sua Mtas cum Gabriele de suspensione armorum interim convenit, usque dum generali omnium conventione negotium componatur, si verum quod turcicus imperator, quod bassa Nassuff scripserunt, si verum quod sua Mtas ad eorum litteras responderit, quod ad confiniorum inhabitatores mandata dederit, quod unum e legatione turcica proficisci Constantinopolim versus permiserit, sicque optimam voluntatem suam, et inclinationem erga servandam pacem commonstrarit: si inquam omne illud verum: erit istud longe dolosissimum, et fraudulentissimum extremae et vaferrimae circumventionis genus, innatum Turcis et solitum, quotiescunque fines dilatandi, aut christianitatem opprimendi ex praescripto Alcorani occasio offertur, erit inquam isthaec extrema deceptio, supina fraus, quod Skender bassa exercitum non dimittat, quod eundem roboret, ac augeat, quod machinetur occupationem Lippae et Genoe aliarumque arcium, quod auxiliares copias ex Bosnia, ex Valachia, Moldavia, Turcia et Tartaria operiatur, quod Gabriel militem suum lustret, quod ad summam cuncta eum in finem dirigatur, ut ex parte una nostro conceptui securitas ingeneretur, ex parte vero altera, contra capitulationem initae pacis, Lippa, Genoe, Hust, Gevar, Nagibania, nobis vi eripiantur. Hujusce modi astu, tali verborum, lerocinio et subjugavit, Turca, provincias a regna Transilvaniam, Moldaviam et Valachiam a christianorum partibus avulsit, tali dolo Bathoreum et vita et principatu privavit, tali vafritie Illrmam ducm vram subdole circumvenit, in eo quod Illrma duo vra ob impressam animo securitatem, praesciderit suae Mti omnem auxiliorum spem postulatorum in regnis ac provinciis, quod causas litterarum, quas Illrma duo vra in provincias et imperium mittebat tot tractationes perperam susceptae sint, comitia et conventus exigua cum fructu indicti et celebrati, quod sua Mtas apud provinciales nihi obtinere voluerit, si quidem eorum animos Illrma duo vra jamdudur

ante litteris, nil nisi pacem et securitatem referentibus, praeoccupavit. Et quidem non jam agitur de germanis, aut nationibus aliis, sed quaestio nunc est, patentibus jam ad oculum turcicarum promissionum vanitatibus, manifestatis inanium sermonum delinimentis, detecta jam toties fraude et per experientiam visa et cognita, num nihilominus turcico processui fidendum sit, num quicquid poscat, ultro concedendum, aut certe quidnam tandem in praesente rerum facie agendum. Quod si Illrma dno vra molem rei in semet transferre, totius negotii pondus humeris suis imponere, Mtem suam, pacis securam reddere, pro futuris atque imminentibus damnis deo et suae Mti respondere velit, hoc quidem gressu suo ierit: verum ego istud Illrmae Dni vrae tanquam sincerus servitor et amicus nequaquam svaserim, imo istud ipsum, manifestam et peculiarem Dei poenam, indubitatam et suam et suorum perniciem praesensquae exicium esse dixerim. Si Illrmae Dnis Vrae amicus duntaxat ad speciem esse vellem, lapsumque ejus moliri niterer, adeo ut non solum Hungaria sed et universum imperium Romanum, omnes provinciae ac regna, atque etiam tota domus Austriaca cum universa Christianitate, ob assecurationem pacis et inde provenientem ruinam ei hostem sese praeberet, hoc ipsum medium, ad intentionem in opus deducendam mihi opportunissime inserviret, eoque magis, quia hactenus constitutionem naturae ejus cognovi, qualiter eadem comparata, quam non malitiosa sit, deprehendi, quantopere in pacem inclinet, quantam fidem habeat verbis, quam facile per demonstrationem bonae affectionis per amicitiae et benevolentiae oblationem in insidias deduci possit animadverti. Accedit, quod eidem prudentiae donum non desit, novit optime calamitates belli, intelligit quia hactenus patria sustinuerit, subsistere eam ulterius ita posse, vix factu possibile ducit, maxime cum nunc undequaque per Italiam perque imperium arma strepant, Mars ferueat, ideoque exiguum sperare sit pro Hungaria auxilium, scit quam Hungarorum animi erga nationes alienigenas exacerbati, quam sinistro successu dominus Forgach in Transsilvania rem egerit, videt quod in Hungaria fortassis ex impatientia, si non rebellio, certe dissensio aliqua, conflari possit, et hujusmodi sexcenta alia, quae quisque vir circumspectus ac prudens jure meritissimo perpendit, praesertim autem is, in quem ratione officii culpa omnis sinistri eventus facillime potest deterqueri. Quae cuncta hactenus permoverunt me magis ad commiserationem, ut potius ex intima cordis sinceritate, Illrmae dnis Vrae misererer, quam ut mala exinde manatura praesagiendo sentirem. Si itaque, uti supra dictum, ultionem aliquam quaererem, aut adversi quidpiam Illrmae Dni vrae ex mala affectione struere conarer, applicarem me huic naturae ita comparatae, accommodarem me totaliter, et quemadmodum Illrma Dno Vra agit, similiter duntaxat suscipiendas commissiones, tractationes, missiones, donativorum praesentationes, arcium restitutiones, novorum compactatorum erectiones svaderem,

argumenta coacervarem, persvasionibus instarem, in summa omne illud faciundum consulerem, quicquid apud christianos homines, rerum peritos solens et usitatum, quicquid humano intellectui et rationi conforme et consentaneum. Quo medio mererer apud IIImam dnem Vram plus fidei, plus assequerer confidentiae et affectionis, siquidem naturae ejus benignitas et apprehensionis firmitas eo et non aliorsum vergit et licet totus sese opponeret orbis, nihilominus IIIma dno Vra plus mihi soli crederet aliorum omnium rationes contrarias, rejiceret. Quia vero jam semel promisi, me fideliter ac sincere cum IIIma dnis Vrae acturum, proinde non est mea intentio ut me accomodem ingenio IIImae dnis Vrae ut per ejusmodi accomodationem, animum ejus lucrarer et deceptione circumvenirem, sed persisto firmus in primo proposito, nimirum ut progrediar sincere, procedam candide, ita uti fidelem amicum decet. Hinc pono hujuscemodi fundamentum. Turcam christianorum hostem capitalem et haereditarium esse, omnes illius actiones in detrimentum christianitatis vergere, hoc fidem ejus, hoc legem, hoc conscientiam exposcere, ut non arbitretur esse crimen vel injuriam, ut non putet mendacium vel fraudem, christianos etiam radicitus exstirpare, imo ut credat ex Alcorani norma meritorium opus se praestitisse, quotiescunque potest christianos fraudulento quopiam astu deludere. Addo, quod nulli nationi sub sole servarit fidem, nisi in quantum id sibi profuturum vidit, idque non nisi tam diu, quamdiu sese non obtulit commoditas, illius subjugandae. Et si praesente anno, nil aliud efficiat, quam ut Transilvaniam evincat esse suam, simulque Lippam et Genoe acquirat, arces suae Mtis in superiore Hungaria armis et auxilio gubernatoris sui Gabrielis Bethlehenii occupet et obtineat, praestabit tantum et longe plus sua simulatione et verborum lenitate: quantum ab annis hinc octuaginta continuis praestare non potuit atque hoc ipsum benevolo permissu, sine ulla resistentia, sine ullo oppositione, cum Hungari ferrum non stringerent, rexque tantummodo spectator esset.

Quod si igitur Skender bassa quodcunque desiderio concepit, sine vi sive voluntaria concessione obtinere velit, age, quomodo et qualiter prospectum rebus nostris! Si idem instructus exercitu, et non nisi armata manu, icere faedus, pacemque pacisci in animum inducat; quomodo consultum erit rebus nostris? Quid si sulthanus in tractationes condescendere nolit, nisi prius ei Transilvaniam cedamus, simulque instet ita et non aliter capitulationis articulum interpretandum; quomodo provisum rebus nostris? Scribit IIIrma dno Vra Gabrielem Bethlehenium parte media in turcismum delabi, quod ipsum et ego credo: opera enim et actiones hoc loquuntur et ostendunt, consequenter Skender bassae et Gabrielis erit cor unum, unum velle, unum meditari, alter decipit palam manifeste atque palpabiliter, alter nempe Gabriel clam et occulte, amicus noster tantummodo occultus esse cupit, adjungit praetextum, nimirum hoc tempus requirere, hoc praesentem

rerum statum efflagitare, e contra in propatulo utitur adversum nos opera turcicae atque tartaricae colluvionis, palam ostendit quantum faveat Turcis, palam Turca et aperte Transilvaniam in suam potestatem redigit, et quomodo interea provisum rebus nostris ?

Politici, quicunque rationis instinctum, prudentiae regulam sequuntur, fide christiana et conscientia loco suo restante, nunquam fident hosti, nunquam verbis ejus, nunquam factis credent, nunquam in iisdem fundamentum ponent, quin potius e contrario cujusvis intellectu ita svadente, parati semper in omnem eventum excubabunt, ut si forte insidioso astu inimicus paret nectere dolum, nihil desideretur ad resistendum, aut certe et tali praeparatione ad manum et in promptu habita, hostem facilius ad id exequendum deducant, quod ille pollicetur, et quod ei incumbis praestandum . Non est invenire in Italia principem, licet ejus reditus vix summam centum millium coronatorum aequent, qui hoc tempore non scribat militem, non circumspiciat, non consulat rei suae, siquidem vicinos in armis videt. Id quisque agit, quoniam id ratio a quovis exigit: ita quisque paterfamilias domui suae providet, cum proximus ardet paries, sola Hungaria repugnat. Arma enim capessere, nil est illic aliud, quam Turcam irritare, cumque ille occupat Moldaviam, Valachiam, cum manu armata irruit in Transilvaniam, invadere parat Hungariam, cum capitulationis articulos ad beneplacitum suum interpretatur eosdem non nisi pro arbitrio suo servaturus, istud irritamentum non vocatur, imo caeteris regnis ac provinciis tali statu securitatem persvadere conamur, quasi cuncta in tuto, quasi de pace nihil dubitandum ab hoste, nihil metuendum, nulla praeparatione armorum opus, Turcam agere sincere, vicinitatis jura eum fideliter servare, potentiam illius, maxime cum jam in campo militem habeat, irritandam non esse, inclamamus.

An non autem haec est evidens Dei poena ? an non caecitas extrema ? Si christianus non sum, rationem tamen sequi volo, dictabit ea mihi ut hosti fidem non habeam, sin christianus sum, hac christiana professione inducor, ut inimicos crucis et Jesu Christi pro amicis non agnoscam. Haec omnia sine praescitu suae Mtis nescientibus etiam consiliariis consilii intimi, tanquam persona privata, tanquam verus et sincerus servitor et amicus, ex intimo corde cuncta dirigere cupiens in finem optimum, ad Illmam Dnem Vram exarare volui, simulque eandem per viscera domini nostri Jesu Christos obtestari, et commonere ne causa sit sangvino lentae christianorum cladis, quam fortasse dolosa inimici mens solerter astute et nequiter conflare possit, unde si incumberet in supportabile onus, rationis reddendae, exigente id ipsum et augustissima domo Austriaca, et patria ipsa, et omnibus provinciis ac regnis, et tota demum Christianitate.

Hanc gravissimi ponderis immensam molem si humeris suis excipere, si cervicibus suis ultro imponere velit, fiat sane, habebitur fides Illmae dni Vrae tanquam viro spectatissimae honestatis, et fidei

nunquam in dubium vocatae; ego vero, uti ante insinuavi, nunquam istud svasurus sum, vivo enim moriorque servitor et amicus Illmae dnis Vrae, quamdiu eidem placuerit me audire, me sufferre, et quamdiu permiserit me bonum suum, et suae Mtis incrementum procurare. Expandi intima cordis mei, et detexi abdita cogitationum mearum, eligat, quod collibuerit, faxit quod in mentem venerit, judicet, quomodocunque judicandum animus svaserit, mihi sufficit fecisse id, quod amicum facere oportuit. Nolo esse longior, incolumitatem Illmae dnis Vrae divinae protectione commendo. Viennae 13 Octobris. Anno dni millessimo sexcent. decimo quarto.

Illustrissimae dnis Vestrae

addictissimus
Melchior Klesl m. p.

(Egykorú másolat a m. kir. orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5. N° 57—14.

II.

1614. szept. 1.

Bethlen Forgácsnak: a török hadak gyülekezése ügyében.

Illustris ac magn. dne amice stb. salutem stb.

Kovacsoczi István által elvöttük az kgd levelét, melyből reánk való panaszolkodását vesszünk eszünkben. Arra Kgd hiszszük igen jól reá emlékezhetik az minemű dolgokról palatinus uramnak mi mostan panaszolkodtunk volt, azelőtt Kgdnek nem egyszer, sem kétszer mind az induciák előtt s mindannak utánna szüntelen inkább minden héten irtunk, hogy az ő fige részéről minn az törökkel és velünk való közönséges frigyet s mind az induciákra nagyobb szorgalmatossággal őrizne. Határainkat és az mi birodalmunkban levő szegénységet az fellázasztott fizetetlen hajdúsággal ne rontaná, pusztíttatná és efféle cselekedetekkel közönséges zűrzavarra okot ne adna, melynek minthogy semmi foganatját és abbeli jó gondviselését Kgdnek nem láthatjuk, abból egy csepp tagadás sincs, mi írtunk és panaszoltunk palatinus uramnak, ugy mint superior magistratusnak, hogy ezekre ő nga, ha az következendő nagyobb romlást szegény nemzetünkről el akarja távoztatni idején vegye eleit, kiről ha Kgdet ő nga megintette azon nem illik neheztelni. hogy jóra és az békességnek őrizésére inti, holott az tagadhatatlan dolog, hogy azok az csatázó hajduk, kik Fellak alá ütöttek, ugyan megmondták jenei és lippai vitézinknek, hogy azok az csaták Kgd akaratjából járnak, sőt Kálóban Lónai Andrásnak és Zakmárra Dóczinak azokból az nyereségekből

ajándékot is vittenek és nem oly kicsin dolgok ezek, hogy tagadás és titkolás azokban lehessen. Hogy Kgd azt jelenti irásban, hogy minemű securitást csináltunk volna az emberek szivében, és ha másképpen történik a dolog, a török gyülekezeti miá, mi lennénk annak okai, arra Kgdnek azt irhatjuk, adta volna az úristen, hogy az elmúlt télen ki se tudtak volna az jó békességnek útáról hágni az emberek és ennyi zürzavarra, búsúlásra, az két hatalmas császárok és több országok között okot ne adtak volna, mind efféle vélekedések és veszekedések nélkül ellehettünk volna. Az török gyülekezetit, hogy most mi tőlünk akarja tudni kegyelmed, nagy dolog ha elfelejtette Kgd közel két hónapnak előtte, mi idején megirtuk vala Kgdnek, meg az portára küldött követeinknek irásából, hogy mind jancsárok jönnének az végek őrizésére, egyéb török hadak is Erdély ótalmára és az elfoglalt váraknak, határoknak megadják-e nem-e meglátására, azokkal Szkender pasa Tömösvárnál lészen nem kicsin táborral, — de még most is arra kgnek bizonyosan reá felelhetünk, hogyha császár ő fge részéről Kgtek az békességet szentül megőrizi és elvött várainkat, határainkat épen megadja, az békeség az török részéről és innen is fel nem bomol, sőt szentül megoltalmaztatik, ha pedig az jó igazságot és a frigynek megtartását arról az részről Kgtek nem akarja követni, a mi bántásunkra és elvett várainknak megadására senki ne csudálja, ha gondot viselünk; — ez ideig is nem kellett vona haladni.

Lippa és Jenő dolgát az mi illeti, legyen istennek hála ez ideig az Kgtek segítsége nélkül is oly gondviselésünk volt azokra az helyekre, vagy szép szónkkal, vagy adományunkkal, vagy különben lehetett megtartottuk, ezután is isten segitségéből azon leszünk, hogy megtarthassuk; ha pedig efféle cselekedetekkel fegyverre megyen a dolog, csak isten tudja, az török császár fegyverétől mind azt s mind az többit, mint oltalmazhatni. Mi nekünk az mi alattunk való hiveinknek ótalmazására szorgalmatos gondunk vagyon és leszen, de ha hadakozásra megyen a dolog, isten és az világ előtt tiszta lelkiismerettel vagyunk abból, okai semminek nem voltunk s nem is vagyunk, — ketten, hárman Kgtek innen az ő fge végeiből szerzette mindezeket és azoknak számadásokban is állhat.

Azon pedig igen méltán és keservesen is panaszolkodhatunk, hogy most is Kgtek olyan vádlásokat és híreket irt ő fgének és az keresztyénség köziben mi felőlünk, hogy Erdélyben a török számára Zkender pasának tized gyermeket szedettünk volna. Kinél minthogy nagyobb istentelenséget nem tartunk és senkinek gondolatjában sem volt afféle dolog, álmélkodva csudálkozunk, hogy ilyen közel földről uri emberektől

mint formáltathatnak afféle költött hírek, kit hiszünk is, hogy isten is mint ilyen méltatlan vádlásokat büntetlen nem szenvedi. Kgdet mi is kérjük, viseljen hozzánk jobb itélettel való keresztyéni indulatot és afféle vádlásokkal az mi dolgainkat ne terhelje, az közönséges jónak is eszvesztésére azzal ne igyekezzék okot adni.

Végezetre, hogy Marci doctor uramot hogy kgd az atyafia gyógyitására megengedte volt bejönni, kgdtől kedvesen és nagy böcsülettel vöttük, — most immár maga szorgalmatos dolgai az szűretre előtte állván, kibocsátottuk; Kgd is, ha miben az mi jó akarattal való szolgálatunkkal élni akar, ne kiméljen bennünket, Kgdnek kedveskedő szolgálatunkkal ajánljuk mindenben magunkat. Tartsa meg isten jó egészségben Kgdet.

Datum Albae Juliae prima die mensis Septembris Anno d. 1614.

Illustris ac magnae Dnis Vrae

amicus ad serviendum paratissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Illustri ac magn. dno comiti Sigismundo Forgacz de Gymes stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

III.

1614. szept. 19.

A lippaiak sürgetik Forgács Zsigmondot segélyadásra.

Tktes, ngos urunk stb. Alázatos szolgálatunknak stb.

Ez elmúlt napokban Ngtokhoz néminemü bizonyos atyánkfiai által alázatos supplicationkat kültük vala, jelentvén ngtoknak az mi mostani nyavalyás sorsunkat és az ránk gyűlt ellenségtől való szorongattatásunkat, igyefogyottak lévén kénszerittettünk az ngtok szárnya és otalma alá fejünket hajtani, ngtoknak segítségét és ótalmát szüntelen óhajtván, ez szép és erős véghelyeknek és azokban levő sok keresztyénségnek ótalmazásának okáért. Mely levelünkre Ngtól ez mostani Sz. Mihály hónak 19 napján ezen mi emberünk által kgls választ vévén, megértük Ngdnak nyomorúlt állapatunkon való könyörületességét, kgls jó akaratját és gondviselését hozzánk, — melyért az úristent kérjük, hogy Ngodat örökké való lelki testi jókkal áldja meg. Minthogy azért Ngos urunk szüntelen az ellenségnek mindenfelül reánk való gyülésre, igy az ngtok segítségének is szüntelen kévántatnék nálunk való jelenléte, mert az ellenség eddig is alája szállott volna városunknak,

hogy ha az erdélyi fejedelem ő nga nem tartóztatta volna űket biztatván ily reménséggel, hogy egy kevés ideig lennének várakozásban, mert ő néki vagyon oly embere Lippában, ki az ő kötése és fogadása szerint minden viadal nélkűl kezekben juttatja az helt. Annak felette ez mulatás alatt az magyarországi hadak is leszállanak, az kiktűl ez véghelyeknek segitségek lehetne, és igy ezen helyeknek elfoglalásában annak utánna jobb modjok és alkalmatosságok lenne. Kiknek Ngos urunk oly bizonyosan és tökéletesen, hogy nyilvábban és jobban végére nem mehetünk. Holott sok rendbeli pribékek jüttenek hozzánk, sőt ugyan nyelvet is fogtunk közűlök, kiktűl az erdélyi fejedelemnek ő ngának az törökkel az mi veszedelmünkről való gonosz tanácsát és végezését bizonyosan megértettük. — Ez mellett penig ugyan az ország fiai közűl is ennehányan (kik hazájoknak velünk egyetemben megmaradását kévánják) megjelentették minekünk, hogy igen okosan vigyáznánk magunkra, mert valamikor (ugymond) az fejedelemnek hozzátok bocsátott kapitányát belső váratokban bebocsátjátok, akkor ejtitek Lippát török kézben. Kiket látván és hallván ez jelen való nyomorult állapatunkon ugyan megiszonyodtunk, Ngtokban mindazonáltal isten után jó reménségünket segétségünk és megmaradásunk felűl helyheztetvén: annak okáért most is alázatosan folyamodunk ngtokhoz mind kicsintől fogva nagyiglan, óhajtva esedezvén és az élő istenért kérvén ngtokat, hogy ngtok siessen segitségét hozzánk küldeni, ne halassza ngtok sokáig, mert azt sem tudjuk csak mely órában az ellenség rajtunk leszen, mivel hogy erős készülését kémeink által jól értjük. Városunknak nagy voltához képest kevesen vagyunk, melyet mentűl feljebb csak egy hétig is derék erő ellen nem ótalmazhatunk, jóllehet várunkat egy holnapig s tovább is isten segitsége által megtartanúk, — de ha városunk kezünkről elkelne, az ngtoknak segitsége nehezen juthatna hozzánk, mivelhogy városunknak is kőkerítése vagyon és igy az ellenség minden segitségünknek hozzánk férkezhető módját elfoglalná. — Azért felette igen szükség volna, hogy ngtok hamarsággal bár csak öt vagy hatszáz gyalogokat eresztene hozzánk, kikkel városunknak ótalma erősölne meg. Mert az erdélyi fejedelemnek is ő ngának érkezett ez napokban levele hozzánk, melyben biztat ő nga, hogy rövid nap segitő népet bocsát hozzánk, ha engedelmesek leszünk az ő nga kivánságának, de ha kapitányát várunkban bé nem bocsátandjuk maga hadát indítja egyfelűl ránk, másfelől meg az törököt. Okoskodik ő nga mindenképen, hogy mi módon az pogány kézben mind helyünkkel együtt ejtene bennünket. Mert az jó isten után oly reménségünk vagyon ngtokban, hogy az ngtok gondviselése és segitő ótalma által minden

reánk indult ellenségünk ellen bátorságos megmaradást ad az jó isten. Vegye azért tű Ngtok jó kedvvel az mi hitünk alatt (melylyel az élő istennek is tartozunk) az fölséges római császárhoz s Magyarországnak kgls királyához, annak felette fejenként tű ngtokhoz mint kgls patronusinkhoz megmutatott hűségünket és engedelmességünket, az szép véghelyekkel együtt magunkat vegyen ő fge és ngtok szárnya és ótalma alá, az ő fge s ngtok ditiojához in perpetuum kapcsoljuk magunkat. Ne szánja tű ngtok ilyen szép végházaknak ótalmáért az pogány ellen felindulni és sok özvegyet, árvát az ellenség kezétűl megmenteni, mert kiváltképpen rendelte isten ngtokat az szegény maradék magyar nemzetnek ótalmára és gondviselésére. Ezért lészen bizonyára ngtoknak jó és szép hire neve míg az idegen nemzetek között is áldásban és dicséretes kiterjedésben. Ezért az úristen is jövendőben örökké való jókkal áldja és boldogítsa tű ngtokat mind testestűl lelkestűl az örökké való dicsőségben. Tartsa meg az úristen tű ngtokat mind fejenként jó egészségben.

Datum ex arce Lippa die decima nona mensis Septembris A. D. 1614.

Illmae Magnae Vrae

humiles subjecti
Uniuscujusque ordinis Cultores
civitatuum Lippensis et Orodiensis.

Külczím. Illmo dno dno Sigismundo Forgacz de Gymes stb. stb.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

IV.

1614. szept. 21.

Thurzó Forgácsnak: a linczi alkudozások szerencsés eredményét tudatja.

Magnifice domine stb. Post salutem stb.

Noha mind az erdélyi állapot felől s mind penig az töröknek dolgáról elég bévségesen irtunk már egy nehányszor Kegyelmednek, de mindazonáltal az Kgd levele, mely tegnapi napon utunkban ide az árvai jószágunkban jöttünkben érkezék kezünkben, okot adván reá, hogy mégis irjunk Kgnek, s annak fölötte az postát sem akarván üresen elbocsátanunk magunktúl, rövideden most is csak ezt irhatjuk Kegyelmednek: minthogy császár urunk ő fölsége az erdélyi követekkel minden jót végezett ott fenn, s kedves válaszszal bocsátotta el űket magától, hogy tudnia illik intra spatium trium mensium ex utraque parte azaz mind innet az mi részünkről s mind penig onnét az

erdéliektűl bizonyos commissariusok, az kik ezt az veszekedést és zűrzavari állapotot eligazitsák közöttünk, választassanak s hasonlóképpen az török császár is azt kivánja ő felségétűl követi által, hogy az minemő károk és fogyatkozások estek az Sitvatoroknál való végezés ellen közöttünk azaz ő köztök és mi közöttünk, azoknak eligazétására is mindjárást bizonyos commissariusok ex utraque parte választassanak, sőt im ismég újonan más rendbéli követi is érkeztenek császár urunkhoz, az kik által mégis mind csak az szent békességet szomjuhozza és kévánja megerőséteni. Azért ezekhez az dolgokhoz képest mi nem reménljük, hogy Szkender pasa másfelől merne valamit tentálni, noha mindazonáltal az töröknek nem köll hinni, mert ő neki minden dolga csak merő csalárdság és practica az keresztyénség ellen, hanem vigyázásban legyen kegyelmetek; de hogy táborban szálljon Kgd, avagy az hajdúság valamit próbáljon magátúl sokat adjon valami háborúra, mi nem adunk abból senkinek tanácsot. Ennekutánna is ha mi hirei érkeznek Kgdnek, adja mindjárást tudásunkra Kgd, jó néven veszszük Kgdtűl. Isten éltesse Kgdet. Datum ex oppido nostro Nagyfalu, die 21. Septembris, Anno 1614.

Magnificae dominationis vestrae

Servitor et affinis benevolus
Comes Georgius Thurzó m. p.

Külczím. Magnifico domino Andrea Doczy de Nagy-Luchie, stb. Zathmarinum.

(Eredetije a m. kir. orsz. ltárban.)

V.

1614. szept. 26.

Perneszi Zsigmond Dóczynak: tudatja, hogy Rhédey Ferencz a váradi hadakkal mustrát tartott.

Spectabilis ac magn. dne stb. servitiorum stb. Jó egészséges stb.

Miben lén az két fogoly fű legénynek állapatja tudom Daroczi István és Sándor János uramék Ngodnak tuttára adták, én rajtam ezután sem mulik el, higyje Ngod semmi dolog etc. Minemű hireim érkeztek Váradrúl megjütt bizonyos emberem által Ngodnak akarám értésére adnom. Bihar vármegyét 25 die Septembris mustrálta meg Rédei Ferencz, leszállítván őket s megparancsolván, hogy oly készen legyenek, mihelt parancsolja felűlhessenek mindjárást, — azon biharvármegyei hajduságot is mind megmustráltatta. Szkender pasa

meg Tömösvárnál vagyon, igen gyülekezik híre az, hogy 3000 jancsár mast jütt melléje, az hidon Lippánál akar általjönni Szkender, oly praetextus alatt, hogy ű Lippát Jenőt meg nem szállja, mivel azok az várak aznélkül is övé volna. Az Nagy Lukács hadabeliek válogatva negyven lóval mentenek volt csatára, kik szép nyereséggel járván híre az, hogy az gyulai béket is elhozták, kit megértvén Rédei Ferencz váradi haddal és vicekapitánával maga is bőrszekérre ülvén, utánok ment, kergette az 40 lovast, Perneszi Gáspár ellenkezvén az 40 lovas hajdúkkal, ember kár nem lett, hanem öt paripákat és egy török sátort elnyervén tűlök, visszatértek és az 40 lovas békével eljütt. Rédei Váradot igen takarja, Bethlen vajdát oda várja rövid nap, az házakat igen épitteti, tisztittatja az vajda számára, azt is hallotta, hogy Szkender pasa Váradra jű vendégségben Bethlen vajdához, Váradnak az városát, mondja, palánkkal bekerítették, kapuit város gyalogival igen állatják.

Ezeket értvén Ngodnak akarám értésére adnom: vagyon jó occasiom, hogy esmét ezen órában küldünk az uraimmal egyértelemből Váradra, értekezni, tudakozni; ha mi hírt érthettek Ngodnak tudomására adom. Döbröczönben is vagyon emberem az bíróhoz, ha onnét is mi hírem érkezik megirom mindjárást Ngodnak. — Ha mi hírei Ngodnak is érkeznek Szkender és egyébb állapotok felől is az mi illik, kérem Ngodat részeltessen engemet is, kit szolgálhassak meg Ngodnak.

Addig sétalt az itt való udvarbiró Kassára mast is, támogatván dolgát Kiss Lukács és Pechi uram előtt, hogy oly malommesterét vitték el Matochrúl ő fgének törvénynyel, kinek mássa nagy földön nem volt, — az fogja vala az szép vizákot. kinek elvitele nem lett volna ily könnyen, ha gondot viselt volna rá, de sokszor mondtam, írtam is, hogy ez nem arra való hejába való gondviselése is, az gyalognak sem fizet, kiktűl menni kiáltás legyen, én nem győzném Ngodnak megirnom,— megirtam generalis uramnak is sokszor, de látom haszontalan.

Ezek után ajánlván stb. Datum ex arce Eched 26. die Septembris A. 1614.

Sp. ac magnifico Dnis Vrae

servitor addictissimus
Perneszy m. p.

Külczím. Sp. ac magn. dno Andrea Dochy de Nagy Lwcha stb. praesidii Zathmariensis supremo capitaneo stb.

Jegyzet. Hasonló tartalmú levelet ir 27-iki kelettel Forgach Sigmondnak a hadak fögenerálisának s nagyon panaszkodik a fize-

tetlenség miatt: »ha nem fizetett Ngod.....ha mind estig trombitáltatnék is (szükség idején) ötven lovassal jó ha felülhetnénk.«

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban Hung.)

VI.

1614. szept. 27.

A fejérvári országgyülésről Forgácsnak írt levelek, melyek a biztosok kiküldését sürgetik.

a)

Szolgálatomat ajánlom stb.

Minthogy az uristen ide Fejérvárra békeségesen hozott mind Kapy uramékkal együtt bennünket, és ilyen alkalmatosság adaték, hogy az szathmári szolgától elküldhetem levelemet Ngodhoz, nem tűrhetem hogy ne írnék.

Valamit én Ngodnak biztasképpen mind Erdély állapatja és Jenő, Lippa felől minap Kassán szólottam vala, legyen áldott az úristennek szent neve, most is mindenek az szerént vadnak. Erdély szép csendes állapatba vagyon, Lippa, Jenő békével vagyon, nem is kell azokat az helyeket félteni, ha az benne valók nem nyughatatlankodnak, és az mint ekkedig cselekedtek, nem haboznak dolgokban és ő ngát az fejedelmünket híven szolgálják. Ugy vagyon, vala oly hír az még ide jöttem útunkban, hogy Magyarországból várnának azokba az várakba praesidiumot és segítséget, az bizonyos pedig, hogy ha az igaz lött volna, és új nép ment volna valamelyik várba be onnan kívől, mindjárt az törököt reá vonta volna vele és megszállották volna; de hála istennek most jónál egyebet nem értek.

Mondja vala Ngod, hogy ő nga az fejedelem Váradra fogna kimenni nem sokára, az nem volt hiába való hír, mert ugyan volt ő ngának olyan szándéka, sőt most is ahozképest, hogy közelben lenne ő ngának maga személye, az mikorra az végezés szerént az comissarius urak ő fgétől alá bocsáttatnak az határ felé; ugyan alkalmatosb is lenne, nem kelletnék ha mi kérdőért kévántatnék, távol fáradni az postáknak ő ngához az tractatus idején; — más az hogy az minemű nagy szorgalmatossága ő ngának minden házainak épittetésire és munialasira vagyon, olyan fő végházat nem fogja elmulatni, hogy meg ne látogatná.

Mi ő ngának az császár urunk ő fge kgls akaratját és végezését az mivel ide visszabocsáttattunk volt ő fgétől híven

megjelentettük. Noha ő ngának némely részéből nehéznek tetszik vala, mindazáltal immár ezt az kevés üdőt is patienter elszenvedi ő nga bizván ahoz, az mint az szóval való szép izeneteket is értésére adtuk ő ngának, hogy meg nem fogyatkoznék az ő fge kgls jó akaratjában és az maga igazságában előmehetne minden jó mód szerént ő nga. — Én pedig Ngodat az istenért is kérem, írjon mégis ő fgének és ő ngának Kleselius uramnak Ngod, ne haladjon az commissarius urak alábocsátása, és az is legyen olyan, ki által az örökös szent békesség stabilialtassék. En itt minden szép esedezésimmel, biztatásimmal az ő fge kglssége felől minden csendességre való alázatos persvasioimmal praestiti officium viri boni, pacis patriaeque amantissimi et suae S. M^tis fidelis devotissimi. Az mint Ngod tudja, ez volt eleitől fogva feltött célom, ezért munkálkodtam, ezt kivánom most is, tudom, hogy Ngod is erre igyekezett. Immár azért ha valaha leginkább kévántatott és szükséges volt, most kell valóba törekedni, meg ne akadjon, de az partra juthasson az hajó feliciter.

Ngod semmi afféle híreknek, az minemük akkor is valának, mikor én alá jüvék, hitelt ne adjon, bizony mind külömben vagyon itt a dolog, és semmit Magyarország ártalmára való dolgot nem látok, sőt javára s hasznára inkább. Csak mehessen véghez immár az egész dolog, et confirmet deus, quod operatus est in nobis. Hónapután leszen itt Fejérváratt kezdeti az gyülésnek, hiszem is istent, jónál egyebet nem végeznek. Ugyan akarnám, ha Ngod maga szemeivel látná az ittvaló dolgokat és állapotot, vehetné eszében az fejedelemnek is minden jóra való igyekezetit és jó dolgokban való occupatióit, elhinné Ngod, hogy az sok gonoszhír-hintegető emberek csak mód nélkül való gyülöségből akarván az szent békeséget is impedialni és elbontani, mindenképpen az magok privatum hasznokat keresvén perperam, költnek akarmit magoktól és nem igaz dologba forgatják elméjeket.

Immár ngos uram naponként az ő fge és Ngtok levelét várnók az commissarius urak felől, és az tractalasra való hely felől. Itt pedig az ő nga tanácsi közzül többen vadnak, kik azon rettegnek, hogy oly kivánságok ne kezdjenek lenni onnan feljül, ki miatt akadály lehetne. Én eléggé biztatok mindent. És Ngodat is kérem az istenért is, törekedjék abban, ne essék akadály afféle miatt onnan. És ha hamar véghez mehet a dolog (kit az szent isten engedjen), nem kelletik Ngodnak is anni sollicitudojának lenni az török felől és végek felől, sem Jenő, Lippa felől. Az szép békességben csak épüljenek az országok és vigan szolgáljunk istenünknek is. Ngod énnekem parancsoljon. Reménlem nem sokára u. m. ez dolog végbe menvén,

ki fogok sietni Kassára én is, — immár félbe nem hagyhatom ez dologba való szolgálatot szinte most. — Tartsa meg stb.

Datum Albae Juliae 27 Septembris 1614.

Ngodnak igaz szívvel való szolgája

Sarmasághy Sigmond
m. p.

Külczim: Illmo dno dno comiti Sigismundo Forgách de Gymes stb. stb.

(*Eredeti* a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hungarica.)

b)

Illustrissime dne stb.

Az úristentől stb.

Noha sok időtől fogvá Ngodnak én semmi levelét nem vöttem és talám ez mostani irásom is Ngodnak terhére láttatik lenni; mindazonáltal látván az időnek mostani alkalmatosságát és az közönséges jónak oly terminuson és puncton való állását, mint egy magas hegy tetején álló terhes szekérnek, hogy vagy egy vagy másfelé hertelen és késedelem nélkül meg kell mozdúlni, indított erre engemet is, hogy vagy két szóval ugyan obtestalásképpen írjak Ngodnak, ha az aranynál drágább békességet és édes hazánknak örökös megmaradását, magának jó hirét nevét szívből szereti, minden haszontalan szélvész hireket és nyughatatlan elméktől származott veszekedő gondolatokat hátrahagyván, nyúljon kézzel és valóba való szorgalmatossággal ez dologhoz, cselekedetivel bizonítsa meg azt, hogy árnyékon nem kapdos Ngod, és az mely emberek álmokat is valóra akarják magyarázni contemnalja, tartsa semminek azoknak nyughatatlankodásokat, az országoknak megmaradása praktikákon soha nem fundáltatott, isten sem akarta s nem is akarja, hogy azon álljanak az országoknak közönséges javai, hanem világos, mindeneknél nyilvánvaló frigykötéseken; az titkos praktikáknak gyakrabban szégyenvallás az vége, sőt ha ideig némelyeknek szerencsésnek látszik is, végtére sem kerülheti el az istennek ítéletiből, hogy gyalázatjára ne fordúljon. Tudhatja Ngod, kikről írjam én ezeket, kik az juhoknak oklában és az országok pásztorságára nem az igaz ajtón akarnak bemenni. Mondom azért, hogy Ngod afféle igyekezetű embereknek instantiáját megvetvén, az minemű utat és módot nagy kegyelmességéből az úristen mutatott, császár urunk őfge kgls resolutioja szerint ha Ngod leghasznosban akar hazájának és nemzetségének szolgálni, ahoz bizony tudom teljes életében sem adatott olyan jó mód, mint most adatott. Én tudok és látok annyit benne, hazánk megmaradására innét oly

gondviselés vagyon, bizonyosan higyje meg Ngod, hogy ez mostani motusok alatt nem kicsin, hanem igen nagy és rettenetes dolgok feküsznek, — ha Ngod és más akárki is ez dolgot halogatja és késlelteti, az ki penig szíből kévánja békességes megmaradását hazánknak és nemzetségünknek, az minémünek én Ngodat tökéletesen elhittem lenni. Semmi ez dologban úgy nem kévántatik, mint az sietség, hogy ez vélekedő háborúban hányotott hajóját nemzetségünknek az bódog békeségnek portussában mennél hamarébb szállíthassa, — kire való nézve az praefigalt időt, három hónapnak idejét, ha lehetséges volna minden holnapot egy hétre és minden hetet egy napra és minden napot egy órára hozná és érné boldogúl végét ezeknek; nagy dolog, higyje meg Ngod nagy dolog az időt és az occasiot akármiben is elmulatni. Ha evvel siet Ngod, ne tartson bátor semmit az ő fge birodalma se Erdély az török gyülekezetitől, megtartja az frigyet, abban Ngod bizonyoson megnyughatik. Ezekről én Ngodnak, ha tisztemhez férne, nagy dolgokat írhatnék és igen bizonyost, de jó, igaz és hasznos dologra sok szóval való persvasio nem illik és nem is szükség. Ne mondhassa Ngod azt, hogy nem volt senki oly jó akarója az közönséges jónak, ki ezekről Ngodat megintette volna. Tudom Ngod bölcs ítéleti és méltóságos tiszti szerint valahol az szükség kévánja, ezekről szorgalmatos gondot visel. — Tartsa meg stb.

Datum Albae Juliae die 27. mensis Septembris a. d. 1614.

Ejusdem illustrissimae Dnis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Péchy m. p.

Külczím: Illmo duo Sigismundo Forgaczÿ de Gymes stb. stb.

(*Eredeti* a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hung.)

VII.

1614. szept. 27—oct. 7.

a)

A fehérvári országgyűlés törvényei.

Anno 1614. die 27-a Sept. Albae Juliae.

Nos Gabriel Bethlen dei Gratia Princeps Transylvaniae Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus etc. etc.

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transÿlvaniae et Partium Regni Hungariae eidem Subjectarum in Gene-

ralibus eorum Comitiis et Civitate Alba Julia ad 27. diem Septembris anno domini 1614. indictis celebratis conclusi.

(1.) Megértettük kegyelmes urunk a Nagyságod közinkben küldött propositioit, kiből vöttük eszünkbe minémű nagy szeretettel való gondviseléssel és hazánkra való szorgalmatossággal légyen Nagyságod, hogy nem csak külső országokra való vigyázása, hanem belső és köztünk való jó rend tartásoknak szolgáltatásában igyekezik Nagyságod, kiért az úristennek illendő hálákat adunk; hogy ő felsége Nagyságodnak eszét, elméjét ugy viselte, hogy csak immár is a Nagyságod szorgalmatos gondviselésének hazánkra való vigyázásának hasznát láttuk, holott miolta Nagyságodat az úristen előnkbe adta, hazánkban és honunkban nyugodtunk. Noha penig a Nagyságod mostani propositioi is olyak, kik belső jó rendtartásnak szolgáltatását nézik, minékünk is attól nem külömböző kivánságink volnának és lehetnének; mindazáltal azokat mostan bizonyos okokért in suspenso hagyjuk. De minthogy látjuk, mennyi költsége legyenek Nagyságodnak udvara népe tartására, az fényes portára és több országokra való legatiokra, egyéb hazánkra való javainak megszerzésére a contributiókról igy gondolkodtunk. Noha látjuk s hisszük, hogy Nagyságod is bölcsen meggondolja és megitéli a sok külömb-külömbféle nép, nemzetség, hadak és ellenségnek köztünk létében pusztítási, égetési miatt, minémű romlásba légyünk, mindazáltal nem azt, hanem a közönséges jót kell szemünk előtt viselnünk és az mi állapatban szegény községünk vagyon ahhozképest contribualnunk; egyéb sok rendbéli dolgunkról való postulatuminkat és végezésünket azért ez ujonnan érkezett előttünk álló szükséges bellica expeditióra való készületünkhöz képest jövendő gyűlésünkre halasztván, igérünk Nagyságodnak kapuszám szerént nyolcz-nyolcz forintot, melynek felét az jövendő Szent-Márton napjára, a felét pedig Szent-Miklós napjára beszolgáltatjuk.

(2.) Ez mostani tractatusra küldendő commissáriusinknak küldöttségekre az adó mellé kapu szám szerént tizenöt-öt pénzt. Az magyarországi uraink atyánkfiai is igérik magokat. Könyörgünk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak ilyen romlott állapotunkban végye kegyelmesen.

(3.) Az hópénzes gyalogok fizetését is, ugymint, minden kaputól egy egy hópénzt, három-három forintot az elébbeni rendeltetés szerint megadjuk.

(4.) Hogy penig Nagyságod a szászságnak ilyen romlott s fogyatkozott állapotjokat tekintvén, az ezer gyalogot félennyire ugymint ötszázra, az mostani expeditióban engedte:

mi is azt Nagyságodnak egész országúl alázatoson megszolgáljuk.

(5.) A kolcsos szabad mező és kerített városok az elébbi mód és szokás szerént Nagyságoddal conveniáljanak, mindazáltal a jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár	adjon . . .	flor. 350.
Kézdi-Vásárhely	» . . .	flor. 80.
Bereczk	» . . .	flor. 50.
Maros-Szereda	» . . .	flor. 20.
Egeres	» . . .	flor. 20.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor. 75.
Csik-Szereda	» . . .	flor. 50.
Keresztur	» . . .	flor. 56.
Ilyefalva	» . . .	flor. 35.
Kis-Marja	» . . .	flor. 100.
Bánffi-Hunyad	» . . .	32.
Udvarhely	» . . .	flor. 80.
Abrudbánya	» . . .	flor. 75.
Vizakna	» . . .	flor. 150.
Belényes	» . . .	flor. 150.
Almás	» . . .	flor. 81.

(6.) Értjük kegyelmes urunk a római császártól ő felségétől Nagyságodhoz, és hozzánk bocsátott legátusihoz való expediálásában mit kivánjon Nagyságod. Azért kegyelmes urunk elhittük valóságosképpen, hogy Nagyságod totis viribus azon vagyon, mi móddal megromlott és elpusztult hazánkat csendes békességes állapotra hozhassa és juttathassa. Mi azért egész országúl teljességgel az oda való legátusoknak expediálását a Nagyságod kegyes és bölcs itéletire támaszthatnók. De hogy mégis Nagyságod akaratja a tractatusra, ez mi böcsületes urainkat, atyánkfiait az nemzetes és vitézlő Pécsi Simon uramat, Nagyságod főcancelláriusát, Sarmasági Sigmondot, Balási Ferenczet, viszont Borsos Tamást, ha egészsége szenvedi, avagy Kósa Mátyást, szebeni királybirót, Colomannus Götzmeistert és Veress Pált, segesvári polgármestert választjuk, kiknek Nagyságoddal együtt az ő felsége commissariusival együtt való tractatusra plena authoritást adunk.

(7.) Értjük azt is kegyelmes urunk, mind az Istennek szent parancsolatjára való tekintetből, mind jövendő időknek forgását szeme előtt viselvén Nagyságod, mint gondolkodott volna Nagyságod asszonyunk ő nagysága számára való inscribáltatása felől ötven ezer forintig Déva várának, melyet minthogy ezelőtt is harminczkét ezer tallérig való inscriptióban birt tanquam proprium acquisitum, most penig ő nagyságának pro jure dotalitio mint fejedelem asszonynak régi jó rend-

tartás szerént ez országban való jussáért annak is nagy szeretettel és örömmel egész országúl consentiáltunk, acceptáltuk és admittáltuk, kivánván az úristentől, hogy Nagyságtokat minden kedves dolgokkal látogatván, fiuról fiura és nemzetségről nemzetségre a Nagyságod dicséretes adománya boldogúl maradjon minden posteritásinál.

(6.) Vadnak panaszolkodások a postáktól, hogy némely postalótartó és egyéb közönséges szolgálattal tartozó városok magoknak könnyebbségekért postalovakat nem tartván, a Nagyságod és ország dolgában fogyatkozás és egyéb embereknek is bántódási esnek igy, hogy a postalovat igen messze földre vinnék, vagy néha a nemes ember lovát is kényszeríttetnek elvinni, elvenni. Ez okon ennekutána minden helyek, nevezet szerint penig Szeredahely, Szászsebes, Szászváros, Vajda-Hunyad, Fejérvár, Enyed, Thorda, Rév, Régen, Udvarhely, Zilah, Illyefalva és egyéb helyek a közönséges terhviselést felvévén elegedendő postalovakat tartsanak, mert az mely város miatt ily fogyatkozás történik az dologban, arra országúl gondviselésünk lészen.

(9.) A szökött jobbágyok felől ennekelőtte is sokszor végeztünk, hogy minden helyekről indifferenter suis modis kérvén, kiadattassanak. Mostan is azonképen végeztük, hogy törvény szerént és annak utját követvén, mindenünnét megadassanak, exceptis iis, az kik az elmult generalis gyülésünk előtt Váradra, Debreczenbe és egyéb aknás helyekre menvén, ott telepedtenek meg, kik ennekutánna helyben hagyassanak.

(10.) Vagyon panaszolkodás kegyelmes urunk az enyedi tanácsra is, hogy mikor a kivül való emberek vásárolni közikbe mennek, minden köböl gabonától két-két pénzt szoktanak venni, ki ennekelőtte szokás nem volt. Végeztük azért országúl, ennekutánna afféle innovatiókkal a szegényeket ne terheljék, ne is tartozzék senki azt felvenni.

(11.) A szegénységnek és egyéb rendeknek is a latroknak számos volta miatt marhájokban nem kevesebb károk kezdett lenni, mint szinte az nyilvánvaló ellenségtől, hölott a Nagyságod kegyelméhez folyamodván színes expositiók alatt, minden latorságokról grátiát szoktanak magoknak impetrálni, melynek kiadásában hogy Nagyságod is informatus lehessen: végeztük, hogy ennekutánna informatio nélkül Nagyságod gratiát ne adjon, authoritate tamen Illustritatis Vestrae Salva semper manente.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum etc.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 7-a mensis Oktobris anno domini 1614.

Lecta.

(A Magyar Akad. birtokában levő Halmágyi-féle példányról.)

b)

A rendek Thurzó nádornak.

Illustrissime domine stb. Servitiorum nostrorum stb.

Mely igen tökéletes nagy igazsággal és atyafiúi szeretettel őriztük eddig az mi kgls fejedelmünkkel és Nagtokkal együtt az közönséges szent békességet, azt nem szónkból, sem irásunkból, hanem cselekedetünkből tapasztalhatta meg Nagtok, holott annak tekintetiért mind ő naga fejedelmi állapatjának méltóságát hátra hagyván, hirünkben nevünkben sok hamisan költött rágalmazó híreket csak elhallgatván, határinknak foglalásit és szenvedhetetlen kárainkat, melyeket mind császár ő felsége tisztviselőitől kellett szenvednünk, türéssel és magunk megalázásával mulattunk el, hogy az közönséges jó békességet inkább megőrizhessük és okot annak fölbontására semmiképpen ne adjunk. Most azért minthogy császár ő felsége kgls resolutiójából sokkal jobb reménségünk vagyon annak jobb móddal való megállatására, méltán átkozottnak mondhatnók, az ki annak eszvesztésére elméjét, gondolatját vagy akaratját fordítaná. Melyben az minemű injuriánk most csak hirtelen és véletlenül találkozott, akarók voltaképpen Nagodnak tudására adni.

Lippa várát jó tudja Nagod, hogy az töröktül erdéli had és erő vötte meg egynihány renden; most az sok változásokban és untalan való pártolkodások miatt semmi okos, vitézlő rend közöttök nem maradván, Aradról és ott az tartományról ráczság és oláhság szorult bele, többire mind földnépe, magyar ötven avagy hatvan ha vagyon benne, kik minden órában életeket markokban tartják, hogy az ráczoktúl levágatnak. Ez egész esztendőben sok szép szavával, adományával egynehányszor gratia adásával az mi Kgls urunk tökéletesen az maga és ország hűségére őket nem hajthatta; az mikor jóra igirték magokat praesidiumunkat viszontag rejiciálták. Noha pedig ennekelőtte való birodalmához képest az török igen nilván kérte, de sok engesztelő okoskodásinkkal és szép szónkkal oltalmaztuk és isten után az ország közönséges hűsége alatt és oltalmunk alatt bizonyos megmaradásokat hittük. Most az török császár hada Lippához közel levén Skender passával Thömösvárnál, Kassáról olyan biztatást izentek Lippára, hogy az ő hatalmassága hada ellen mind az várban küldendő praesidiummal, mind az mezőn való haddal megsegítik; sőt meg is intötték őket, hogy az mi praesidiumunkat Erdélyből be ne bocsássák. Arra az biztatásra való nézve két rendbeli nekünk adott hütlevelek

llen, közikben bocsátott praesidiumunkat elkergették, le is ágtak bennek. Ezt értvén az török, olyan kész haddal mellet-ek levén, mit cselekedjék felőle, bizonyosan nem tudjuk. Ma-gunkra országostúl nagy suscipio vagyon felőlök, mintha alat-tomban mi izgattuk volna arra őket az rebellióra, kit külöm-ben el nem távoztathattunk, hanem fegyverrel kelletett hozzá nyúlnunk ez kételen ellenünk való rebelliójokért, ha külömben élet nem vehetik, haddal kell prosequalnunk mind az boszú-ságért, s mind pedig az töröknek olyan közel léte miatt, hogy anni keresztyén lelket rabságtúl és veszedelemtűl oltalmazhas-sunk. Akartuk azért idején tudására adni Nagodnak, hogyha az mi táborban való készületünket érteni kezdi, más idegen gondolatra ne magyarázza és akárki mit hirdetne felőlünk, ez mi bizonyos irásunkat tiszta igazságnak tartván, helt és hitelt egyéb folyó hireknek ne adjon, sőt csak onnat császár ő felsége részéről Magyarországból se hajdú, se fizetött avagy fizetetlen hadak által ok ne adattassék az frigy fölbontásra; hütünk szerént assecuráljuk Nagtokat, sem mi tőlünk, sem az török csá-szár hadaitól az frigy fölbontásra ok nem adattatik, az számára csak az magyarországi birodalom felé sem tekint senki. Inkább az ő felsége kgls resolutiója szerént postán az salvus-condu-ctusért Kassára fölküldöttünk plenipotentiarius követink neve-zetben vadnak, várjuk az ő felsége commissariusi, mely helyre kivánják gyülekezetöket. Az szent békességet oly állandóképp-pen várjuk és kivánjuk elvégeződni közöttünk, melyben sok esztendeig maradékink is boldogúl nyughassanak, kiben raj-tunk az mi kgls urunkkal egyetemben semmi is isten segítsé-géből el nem múlik. Csak akarók Nagodnak ez kicsin dolgot értésére adni, hogy nagyobbra ne magyarázza; ha nekünk az mi birodalmunkban levő latrokat, pártosokat kötelenségből meg kell büntetnünk, azzal sem az induciák s Magyarország, sem pediglen ő felsége ellen semmit nem vétünk. Nagodat azért egész országúl kérjük, Nagod méltóságos és böcsületes tiszti és hivatalja szerint mind császárnál ő felségénél s mind pedig egyebeknél valahol kivántatik, minden igyekezetivel legyen azon, az szent békesség az ő felsége részéről illa se tartassék meg. Tartsa meg isten Nagodat sokáig jó egészség-ben. Datum Albae Juliae in generali congregatione nostra die 5. mensis Octobris anno domini 1614.

Illustrmae dnationis vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines trium
nationum regni Tranniae.

Külczim. Illmo domino dom. Comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

Kivül: Exhibitae Bitschae Octobris A° 1614. De Jenöensibus és Lippensibus et conservanda unanimi pace et tranquillitate.

(Husz rányomott pecséttel ellátott eredetije a m. kir. országos ltár, Act. Thurz. Fasc. 5. N° 15.)

c)

Az erdélyi rendek levele Szabolcsmegye közönségéhez, Leepes Bálint nyitrai püspökhöz, Napradÿ Demeter püspökhöz, Pethe Lászlónak, Dóczy Andrásnak, külön-külön.

Mely igen tökéletes nagy igazsággal stb. [*Szóról szóra mint az elöbbi az utolsó kikezdésig, mely igy hangzik*]:

Csak akarúk Kgteknek ez kicsin dolgot értésére adni, hogy nagyobbra ne magyarázza, ha nekünk az mi birodalmunkban levő latrokat, pártosokat kételenségünkből meg kell büntetnünk, azzal sem az induciák s Magyarország, sem pedig ő fge ellen semmit nem vétünk, Kgtek is ha igazságot és békességet akar követni, okot semmi ujabb veszekedésre ne adjon. Tartsa meg isten Kgteket sokáig jó egészségben.

Datum Albae Juliae in generali congregatione nostra die quinta mensis Octobris a. d. 1614.

Servitores amici et [fratres] benevol[entissim]i
Universi status et ordines trium
Nationum Regni Transylvaniae.

(Mindenik eredeti, husz-husz gyürü-pecséttel a külczím körül. A bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hungarica.)

d)

A fejedelem körlevele.

Gabriel Bethlen dei gratia stb.

Spectabiles magnifici stb.

Kétség nélkül elhittük Kgteknek ez ideig lehetett tudására Zkender pasának az hts császár hadaival együtt Temesvárhoz való szállása, kik nem egyebért gyülekeztenek, hanem hogy az Erdélynek határira vigyázván szemekkel akarják látni, ha az mi elvőtt váraink, határink adattatnak-e meg avagy nem, kihezképest Erdély országára is vigyázások lehessen. Mi ez idő alatt értvén az ő fge mostani tractatusonkhoz való kgles

akaratját, hogy az török hadak hamarébb nemcsak visszaszállyanak, hanem hazájokban is oszoljanak, ő fgénél indittatott tractatusunkat és elvött várainknak mennél hamarébb restitutióját egynehányszor urgealtuk, sőt immár innét kibocsátandó commissariusink neveit is Daróczi uramnak jegyzésben kiküldöttük várván napját és helyét érteni, hova kellessék az commissariusoknak és mikorra érkezni. Ezalatt méltó panaszolkodásunk Kgtek előtt ilyen lehet: császárnál ő fgénél ilyen bizonyos judiciank vagyon, hogy az tractatusnak végeig sem titkon, sem nyilván praktikákkal meg ne bántódjunk az ő fge részéről. Lippa vára az erdélyi birodalom alatt lévén, megmaradása is több erdélyi végházakkal együtt az hts császár engesztelésében állott az erdélyi közönséges frigy alatt, kiknek létovázásokat hogy az török inkább eszében ne vegye, és az közönséges békesség alatt inkább ne háborgassa, magunk praesidiumát bizonyos kapitanunkkal akartuk belebocsátani, magoknak is azoknak befogadására assecuratiojok levén nálunk ki enniett kétség nékül megmaradását annak az helynek benne valóival egyetemben hittük. Ez egész esztendőben szép szónkkal adományunkkal igyekeztük őket magunk ótalma alá venni, hogy efféle kétséges állapotjok miatt veszedelme ne következzék. Ez üdők alatt mint efféle vélekedésben levő emberek az sok hamis hír költés miatt jártak oda fel az ő fge birodalmában segitség kérésért, kiknek csak minap hittel való biztatást is adtanak, szám szerént az követek is haton voltanak: Erdős Mihály, Jancsika, Nagy Márton, Makay János, Fekete Miklós, Fejér Miklós, mind ilyen jeles nevezetes személyek, ezeknek meg is esköttenek, hogy az török császár ereje és Erdély ellen mind várbeli, mind mezőbeli erővel megsegitik őket tizenötöd napra, az mi praesidiumunkat be ne fogadják arra intettek. Ez biztatás miatt mostan az lippaiak olyan közel lévén törökben az török császár hada az mi kapitanunkat és commissariusinkat praesidiumokkal együtt két renden való hűtlevelek ellen véletlenül elkergették, üzték, vágták, fosztották őket, kivel mind mi ellenünk nyilván való rebelliójokat megmutatván és az török is látván, hogy nem mi hozzánk, sem Erdély országához tartják hűségeket, mi következzék reájok, csak az isten tudja, mert az török nekünk tulajdonitván az ő árultatásokat, gyanóságban esett hozzánk az mint már efféle vádlásokat levelében reánk irt és ha őket ezért meg nem büntetjük, hazánkat közönséges veszedelemtől féltjük. — Ezeknek mind büntetésekre hütötlenségekért, mind penig az török hadnak közel volta miatt szörnyü romlástól, veszedelemtől féltvén az rosz embereket, megszánván annyi keresztyén lelket, hogy értök rabságra ne jussanak és attól megoltalmazhassuk őket: elsőben

sok szép irásinkkal, kérésinkkel az török hadat is tartóztatni igyekezünk, azalatt magunk, országunk erejével egyetemben ide Fejérvárhoz, annakutánna Lippa alá szállunk; és ha az induciákhoz akarják az ő fge tisztviselői magokat tartani, mű az ő fge császár birodalmára nemhogy lépnénk vagy lépni akarnánk, de fejedelmi szónkra merjük assecurálni Kgteket oda ki, csak onnan ok ne adassék az frigy felbontásra, fegyvert ne mutogasson, az elvött várakat, határokat adják meg, csak egy tyuk kárt is senki, sem török, sem tatár, oláh és erdélyi hadak nem tesznek és az számára oda felé nem tekint senki. Mű az mi birodalmunkban való latrokat, rebelliseket ha büntetünk, arra senkinek nem szükség gondjának lenni, azzal sem római császárnak ő fgének, sem Kgteknek semmit sem vétünk; holott Lippában csak az mű időnkben is egynihánszor hol az rácz az magyart törökkel együtt, hol peniglen az rácz és magyar az törököt levágta, — kevés kapitán is volt ott még ez ideig, aki szégyent nem vallott volna az sok gazság miatt. És most is az hütötlen gazságnál, tumultuázó községnél, kik onnan az körűle levő tartományokból oláhság, ráczság és török közűl befutott pandurságnál egyéb okos, eszes, vitézlő embernél még csak háromlovú főlegény is nincsen köztük, hanem csak ez colluvies gentiumból álló beszorúlt gazság hütötlenkedik. Kiket hogyha a mint hütök szerint fogadták, az ő fge részéről megsegítenek és az két hatalmas császár között való frigyet felbontják, lássák ő kglmek mi lészen jövendőben is az exitusa, mi afféle dolognak okai nem leszünk, csak ótalmazhassuk hazánkat, azzal együtt az szent békességnek is őrizői akarunk lenni. Sőt ez üdő alatt, ha az ő fge salus conductusát, kiért ki is küldöttünk ide meghozzák, becsületes elválasztott hiveinket az tractatusra plena authoritással kibocsátjuk, az oda való frigy tartásunk szűből, synceritásból, fogyatkozás nélkűl (megadatván az mienk) helyére állattatik, és az arannál drágább békeségünk épen fenmarad közöttünk; ha pedig az alattomban inditott practikájokat, afféle felbontó országunk és hazánk romlása, utolsó veszedelmére elő akarják vinni, isten és ez világ előtt mentséget vevén magunknak, az frigy felbontásnak azok lesznek okai és *annak exitusát az minden hadaknak seregeknek urára istenére támasztjuk.* Mi nekünk az mü birodalmunkban támadott latroknak, rebelliseknek compiscálására és jobb móddal való megmarasztásokra gondot kell viselnünk, mely dologról nemcsak Kglteknek, hanem több magyarországi nemes vármegyéknek is és palatinus uramnak, generalis uramnak, több magyarországi uraknak és főfő rendeknek hasonlóképpen irtunk, nem akarván, hogy az mi igazságunk eltitkoltassék és az miatt

ha ő kglmek ez dolgot nem értené, közönséges veszekedésre okot adnának. Tartsa meg isten stb.

Datum Albae Juliae die 9 Octobris a. d. 1614.

Sp. ac magn. gen. egr. et, nob. Dnum Vrum

amicus benevolus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Sp. magn. gen. egr. nob. comitibus, vicecomitibus, judicibus ac universitati nobilium Comitatus de Zabolch etc. dnis amicis et fratribus nobis honorandis.

Jegyzet. Ugyanazon kelettel hasonló tartalmú levele Bethlen Gábornak Pethe Lászlóhoz a pozsonyi kamara elnökéhez, eredetiben.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

VIII.

1614. okt. 14.

Nagy Balázs hajdukapitány menti a török területen elkövetett portyázásokat.

Alázatos és hűséges szolgálatomat stb.

Az Ngod levelét megadták énnekem, melyben irja Ngod, hogy az csatára menést egynehán levelében tiltotta Ngod. Ngod megbocsásson, lám Ngod azt is egynehány levelében parancsolta, hogy az országban vigyázzunk és ha az török kijő, mi rajta legyünk, Ngos uram mi is nem egyébért mentönk alá, hanem hogy az kisfalusi marhát elhajták és azután az lippai és jenei marhát elhajták, mi is az Ngod parancsolatját eszönkben tartván azért mentönk utánna, hogy nem akartuk az szégyen kenyerét enni, és egynehány embertől nem győztük elhallgatni, hogy csak az tyúkkal csatázunk, arra nézve mentünk alá, lám kegyelmes uram ő nekik szabad, hát mi elhallgassuk-e az mit ők cselekesznek, hiszen kgls uram mi is azért viseljük a kardot, hogy oltalmazzuk magunkat és országunkat, avval kgls uram az frigy fel nem bomlana, ha Szolnokot megvehettük volna is.[1]) Kérem annak okáért Ngodat és könyörgök is alázatosan Ngodnak, Ngod vegye el haragját rólam és az ország előtt is Ngodnak mint kgls [uramnak] megszolgálom mig élek, viselje gondomat Ngod, mert ő fge után Ngodhoz vagyon minden bizodalmam. Az Nagy Lukács hadát penig én nem hitegettem kgls uram, hanem magok jó kedvéből jöttenek volt száz lóval alá,

[1]) V. ö. Erdélyi Tört. Adatok. III. k. 143. l

én nem hittam, szabad ki mit mond. Az mi penig kgls uram illeti az marha dolgát, én Ngod és az ország kezében vagyok, szabad mind Ngod, mind az ország én velem, de azt az marhát isten ha öszvegyűjthetné mind, de soha emberi állat azt össze nem gyűjthetné, — én kgls uram az miatt hitetlenné és búdosóvá nem leszek, hanem szabad mind Ngod mind az ország mit cselekszik, és ki mit mond, senkinek be nem dughatom a száját.

Hirt Ngodnak egyebet nem irhatok, hanem oda alá Lippa felé volt emberem, az ki bizonyosan mondja, hogy Szkender basa minden végvárakba irt, hogy álgyúkat adjanak ki, sőt Egerbe csauszokat is bocsátott álgyúkért, hogy Lippát és Jenőt megszállja, mert Bethlen Gábor nekik adta és ők sem engedik senkinek bírni, igen bizonk az frigynek, de csak meg ne csalna, de reménlem, hogy az frigykötés az markunkban szakad; az török dolgát jól tudja Ngod, mibe áll. — Ngodat mégis kérem alázatosan, Ngod vegye el haragját rólam és az ország előtt is legyen mentségem Ngod. Isten éltesse stb.

Datum in Meggyaszó die 14. Octobris 1614.

Nagyságod alázatos szolgája és igaz híve
Komáromi Nagy Balás m. p.

Külczim. Illustri ac magn. dno Comiti Sigismundo Forgách de Ghimes stb. partium regni Hungariae superiorum generali capitaneo st.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

IX.

1614. nov. 7.

Károlyi Mihály Forgács Zsigmondnak Lippa ügyében.

Illustrissime comes stb. servitiorum stb.

Jó egészséget stb.

Az Ngod 30 okt. Kassáról énnekem irott levelét ma, u. m. 7 Nov. vettem, melyben Ngod panaszkodik, hogy Ngdnak ritkán irok és ha szintén irásra való materiám egyébről, miről kellene Ngodnak irnom nem volna is, de csak az magam állapotjáról irnék Ngodnak, melyet Ngod tőlem szeretettel venne; azért ngos uram én Ngodnak ezelőtt is egy nehány rendbeli leveleket irtam, melyekre mind ez idáig énnekem Ngodtól ez mostani levelénél [egyéb] nem jött, — nem is kételkedem abban, hogy Ngodtól énnekem mindazokra válaszom nem jött volna, de vélem, hogy elvesztették és Ngod kezéhez nem dirigálták azokat.

Hireket mostan Ngodnak egyebeket nem irhatok Lippa állapotjáról, hanem azt bizonyosan értjük, hogy az fejedelem-

nek és az országnak megadták, el is oszlott az had alóla, — immár nem tudjuk, adja-e a török kezében avagy nem. Az fejedelmet ő ngát Váradra várják be, az mint értjük Rédei uram akarja megvendégleni, azért még be nem érkezett.

Az magam egészséges állapotja felől való értekezését Ngdnak megszolgálom, de bizony igen beteges állapottal vagyok az főfájás miatt, ugyan azt irhatom Ngodnak nagy időtől fogva ilyen vékony egészséggel, mint most, nem bírtam.

Híreket ennek utánna ha mi olyakat, melyeket Ngodnak megírnom méltó leszen érthetek, middjárást informálom Ngodat. Többi között Ngodnak ezt is irhatom, hogy az ide való hadak és keváltképpen, noha Madarász Máté hada rendelés szerint ez vármegyén él, — de az Nagy Lukács hada is ez mi vármegyénkben bejövén, az szegénséget annyival terhelik, hogy immár teljességgel elnyomorodtanak és csak súhajt az nagy inség alatt. Tudja penig azt Nagyságod, mind Ngodnak és az vármegyének végezése volt Nagy Lukácscsal arról, hogy Zabolcsban éljen hadával, az Madarász Máté hadát penig az vármegyében tartsuk. Azért ngos uram, ha Ngod az szegénségnek ily nagy romlását és miattok való nagy pusztulását meg nem tekintvén rólunk gondot nem visel és meg nem tartóztatja Ngod rólunk őket, magunk is nagy fogyatkozást látunk, hogy az szegény jobbágysággal magunknak nem szolgáltathatunk. Nagyságodat azért az istenért is kérem szállétsa el rólunk azt az Nagy Lukács hadát, ha immár az Madarász Máté hadát kételen tartatjuk szegény jobbágyinkkal; mostan is főképpen egy nehány naptól fogva mind az én jószágomon élnek az Nagy Lukács alatt valók. Ezek után stb.

Datum ex Karol die 7 Nov. a. 1614.

Illmae ac splis ac magn. Dnis Vrae.

P. S. Az török még Tömösvárnál vagyon, akarnak-e eloszlani, nem-e, vagy micsoda reménségtől tápláltatnak, nem értjük. Sarmaságinak azután is jött levele hozzám, melyben császár urunk ő fge commissariusi felől tudakozik, jönnek-e alá avagy nem, de én arról nem tudtam ő kglmének semmit irnya. Ngodnak akarám ezt is irnya.

servitor deditissimus et affinis
addictissimus
Michael Karoli m. p.

Immár megirtam volt az levelet Ngodnak, hogy juta az atyámfia jószágából az tiszttartónk. Rédey Ferencz megjött Váradra, az fejedelem is az jövő héten oda jű és két hétig akar ott mulatni; az Lippa megadása bizonyos, de mind az ország

és az fejedelem megeskütt, hogy töröknek nem adják. Az török hogy eloszlott volna azt is bizonynyal mondja. Mi ngos uram elnyomorodunk jószágostúl az hadak miatt, ha Ngod még is fentartja az szegény földön.

Jegyzet: Ez utóirat sajátkezű.

Külczím. Illmo comiti sp. ac magn. dno dno Sigismundo Forgács de Ghymes stb. partium regni Hungariae superiorum generali capitaneo stb. Kassa.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

X.

1614. decz. 3.

Bethlen Thurzóhoz: a lippai ügyben s a biztosok leküldését kéri.

Illustrissime domine etc. Servitiorum nostrorum etc.

Miolta az mi fökövetink császár urunk ő fölségétől Lyncz-ből hozzánk érkeztenek, minden nap szorgalmatosan vártuk az ő fölsége megigirt commissariussinak érkezéseket, kiknek hogy semmi híreket eddig nem hallhatjuk, egyébre nem magyarázhatjuk, ne talám ő fölségének az velünk való jó végezéshez semmi szándéka nem volna. Tudjuk pedig ez napokban Lippára való expeditiónkra is nem kicsiny vigyázás volt az ő fölsége részéről és az dolognak mivoltához képest sokféle szók is viseltettenek. Tagadatlan dolog, miolta azokat az helyeket Erdély országa az töröktűl megvötte, noha mind hadával, kéncsével szüksége idején az országot segitette, hogy egészen gondviselését hozzája megmutassa, de azolta öt avagy hat fejedelmét csak egyiket is bizonyos frigylevelével Erdélynek az török nem confirmálta; ha kivötték tőle az athname levelet, de azt oly conditióval iratta, ha ezeknek restitutióját várta. Mostanában az megöletett Nazuff vezér nagy szörnyű szorgalmaztatással és országunk utolsó veszedelmével fenyegetvén, az török hada is Thömösvárnál fenn levén, az lippai ráczok rebelliója is accedálván, meg nem irhatnók szántalan szókkal is, meni busulásban voltunk miatta. És noha hazánknak utolsó veszedelmének eltávoztatásáért az két gonosz között az kisebbiket minden becsületes tanácsink, hiveink tetszéséből az közönséges fennálló békességnek megmarasztásáért kinek kinek nem vármegyénkint, hanem singillatim personaliter libera voxot engedvén, conscientiája szerént vöttük értelmeket, leginkább azért, hogy az közelebb fenn levő török hadak az országnak nyilván való engedelmességét megértvén ő hatalmasságához, gonosz igyekezetektűl tartóztassanak. Sőt nagyobb hitelnek okáért az szegény

községet és egyéb egyetmást költöztettük is Lippából, de az vitézlő rendet naponként többitettük azalatt benne. Várván az idő alatt, hogy jobb alkalmatosság jűjjön előnkben az közönséges békességnek megmaradására. Oly azért, kivel az fényes portán ne vádoltathassunk és onnat országunkra nilván való romlást ne vonjunk, holott ilyen világbirót hls császárral, kinek birodalma körűlvötte országunkat, csak igen nagy móddal, okossággal való tractálást kéván. És noha magunknak leginkább szomorunak, igen károsnak és gyalázatosnak tetszik, az Lippa állapotja sőt enni busulásunkért akarnók, hogy bátor soha ez világon se lött volna, de annak eddig való kérését sokkal inkább nevelé és újítja, hogy az ő fölsége tisztviselői igy kapdosának az erdéli határokon és untalan csak azt hánták, hánják is szemünkre, hogy a mely várakat ő töllök fegyverrel vöttünk el, azt meg nem adjuk, azalatt titkos, practikákkal atton adjuk az németeknek várainkat. És noha nem kicsiny példák vannak előttünk hatalmas országok és nemzetségek felől is, kik az egész országnak békességét valami résznek odaszakasztásával váltották fel, hogy semmint egészen veszedelemben ejtsék; nemcsak keresztyén keresztyénnek, vagy pogán pogánnak, mert olyant számtalant olvasunk, de az velenczések 1540. esztendőben Peloponnesumban nagy városokat, emporiumokat, Epidaurust és Naupliát, Dalmatiában két erős kastélt adtanak az töröknek. Amuratessel is cum restitutione finitimorum transigáltak az várnai harcz előtt, az mely frigyet Capisztranus János felbontatott; csak ez minapiban pedig Visegrád alatt való Ujpalánkot hasonlóképpen adták vissza tanácsiból az közönséges békességért az töröknek. Sokak pedig nem váron, városon, hanem édes atyjokfiján, saját magzatjokon is váltják meg az békességet s az megmaradást ellenségektűl. Minekünk is noha Lippáért senkinek méltán semmi panasza nem lehetett volna, mert azt Erdély vötte csak mi időnkben is kétszer vissza az töröktől senki segitsége nélkűl, Erdély tartotta eddig is haszna benne semmi nem levén; Lippa nélkűl is pedig szintén olyan ország, mint vele. Olyan hely miatt pedig vagy egész országúl vesznünk, vagy sok országok, nemzetek békességét felbontani, nem tudjuk ki javalhatná; sőt akárki láthatja az két gonosz közűl melyiket könnyebb választani, vagy egy puszta helylyel az egész országot megmarasztani. Mindazonáltal az mind oda fel is megírók, az ráczok rebellióját magunk személye szerint megcsendesítvén, azután minden circumstantiákat naponként, óránként nagy vigyázással viselvén, az török hadaknak eloszlására is okot módot mutatván, noha telelésre való parancsolat volt rajtok, hazánkért és nemzetségünkért fejünket és országunkat vakmerő szerencsére vetettük, és ebbeli gond-

[illegible] nyujtotta eddig Erdély ország [illegible] Lippát megmarasztottuk; ezután [illegible] minden jóra, hisszük minden [illegible] csodálkozásunk, mi lehessen [illegible] commissariusinak késedelmének? [illegible] az mi commissariusink itt [illegible] azok felől nem hallván, most [illegible] Erdélyben [illegible]. Ha az ünnepekig azok megindulnak, csak [illegible] azokat visszabocsátjuk; ha pedig [illegible] azoknak az becsületes híveinknek [illegible] azután valahová kévántatik [illegible] késedelmet és fogyatkozást, csak [illegible] nem tesszük: elhaladására pedig ez [illegible] nem adtunk, sem adunk. De ha ő fölsége [illegible] mi eddig török által elvött határunkat [illegible] által, abból az ő fölsége császár [illegible]. Most az portárúl császártól fő [illegible] levelekkel bizonyoson értjük, hogy Ali passának [illegible] császár az budai passáságot, [illegible] frigyet végezte volt az Sitva törökkel [illegible] reformatióját arra bizta, mely az erdéli határoknak [illegible] nélkül véghez nem megyen; az passa pedig immar [illegible] is vagyon: ha addig ez restitutio véghez nem megyen [illegible] a török kezdi urgeálni visszaadását, megitélheti Ngod [illegible] sok alkalmatlan dolgok jöhetnek abból ki és [illegible] ő fölségének, vagy utána való tisztviselőknek [illegible] vagy egy, vagy másképpen az mienknek visszaszerzésére nekünk is tisztünk szerint gondunknak kell lenni. Mindezekről, hogy Ngodtúl is levele által érthessünk valami bizonyost, szeretettel és barátságosan kévánjuk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum ex arce nostra Várad, die 3. Decembris, anno dni 1614.

Illustr. Dom. Vrae

Servitor et amicus paratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Kívül: Exhibitae in Biche die 16. Dec. 1614 Gabrielis Bethlen de conservatione Lippa et Jenoö ac tractanda pace.

Külczím. Illmo domini comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Eredetije Bethlen sajátkezü aláirásával, orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. Nro 31.)

XI.

1614. decz. 5.

Forgács Dóczynak: Lippa állásáról tudósítja.

Specctabilis stb. Salutem stb.

Az Kegyelmed levelét meghozák énnekem, melybűl értettem, mely igen kévántattaték egymással való szembelételünk, melyet noha én is nagy örömest megcselekedném kiválképpen ez mostani gonosz hirekhez képest, és Lippának is megadása felől; de én mostan egymással való szembelételünknek semmi módját, se alkalmatosságát nem látom, az útnak is felettébb való gonoszsága miatt. Im mostan értem, hogy Bethlen Lippát, Aradot, Solymost az több kastélyokkal egyetemben megadta volna az töröknek, oda fel penig irásunkat nem akarák semmiképen hinni, de immár mostan, hogy re ipsa rea teljesedett, elhiszik. Ennekutánna immáran nemcsak Lippát, hanem egyéb rendbeli véghelyeket is kétség nélkűl kévánni fogja Bethlen és az töröknek kivánságára az többit is örömest oda adja. Ez dolog azért igy lévén, látván azt is immáron, hogy az török ily közöl az szomszédságban beférkezett, Kgd azért ennekutánna az odavaló helyekre szorgalmatosan vigyáztasson, hogy azokon valami véletlen való kár ne következzék. Az mezei hadaknak nagyobb részét eloszlattattuk, azoknak is megirtuk, kik ott Zathmár vármegyében vannak, hogy mindjárást azok is eloszoljanak, az mint Kgdnek immáron megirtam ez előtt való levelemben, hogy azok is fön ne legyenek, ha az többi eloszlott. Elhittük penig, ha ő felségének ezután valami hada kévántatik, csak ő felsége pénzt küldjön ide, eleget találunk efféle szegény legényeket, kik az ő felsége szolgálatjára álljanak. Minemű levelet kgnek palatinus uram ő kglme irt legyen, Kgdnek ez levelünkben includálván visszaküldöttök; nekünk is ugyan ezen formán irt volt palatinus uram ezen dologrúl, az mi penig Kis Lukács uramot illeti, elvégezvén dolgát Szendreőbe és Onodba semmit nem mulatván mindjárást oda megyen Zathmárra Kgdhez és ott fizet, és ezután ugy megyen Kállóban. Lassota uram felől még eddig semmit sem hallottunk, az alá való jövetele felől inkább hiszem, mostan immáran nem is jő ide. Éltesse isten Kgdet. Datum ex castro nostro ... .die 5. Decembris 1614.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Servitor et frater addictissimus
Comes Sigismundus Forgács.

Külczim. Spectabili ac magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy Luchie etc.

(Eredetije a m. k. orsz. ltárban.)

XII.

1614. decz. 10.

Kendy Dóczynál sürgeti, hogy Bethlen ellen küldjön hireket.

Spectabilis, magnifice stb. Az úristen stb.

Jó alkolmatosságom levén az irásra, akarék Nagyságodnak egy vagy két szóval írnom. Mi itt Nagos uram még istennek hála jó egészségben vagyunk, és minden nap bizony felette sollicitusok itt való dolgainkban. Ő felségének bizony nagy gondja vagyon országára, és azon vagyon minden nap, és tanácskoznak, miképpen provideáljanak felőle és Nagtokat ott való helyeiben és állapotjában confirmálhassa ő felsége; csakhogy nagos uram igen kévántatnék az, hogy Nagodnak onnét minden nap levelei szüntelen jönének, melyekben felette serio sollicitálna Nagod az ott való tartományoknak rosz állapatja felől, Bethlen Gábornak rosz akaratja és szándéka felől, Lippa és Jenőnek is elidegenitések felől. Igy levén, ő felsége és az egész tanács is serénybek lennének azoknak providentiájában, hamarébb is resolválná magát ő felsége mindenekben. Itt, valami engemet néz és illet, totis viribus, éjjel és nappal, opportune et importune azon vagyok és úgy sollicitálok mindeneket, hogy megtessék és lássék mindenekben az én itt létemben diligens munkálkodásomnak minden fructussa, és Nsgodnak ezekben hasznos szolgájának találtathassam. Mostan többet levélre bizni nem merek, rövid nap deo auxiliante magam akarok mindeneket copiose megbeszéleni Nagodnak. Adja isten kévánságom szerént találhassam Nagodat mindenekben. Datum Viennae, 10. die mensis Deczembris 1614.

Spectabilis, magnificae dominationis vestrae

servire paratissimus
Stephanus Kendi m. p.

Külczím: Spectabili et magnifico domino domino Andreae Dóczy etc. etc. domino patrono colendissimo.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XIII.

1614 december eleje.

Egy titkos tanácsos (tán Molart) véleménye az erdélyi ügyekről s a Bethlennel folytatandó alkudozásról.

. . . . . .

Weillen ainmal dahin geschlossen Sibenbürgen nicht zu lassen, daher bey iczigen beschaffenheit zur defension und gegen-

wöhr sich gefast zu halten und die hier zu gehörige mittel an die handt zu nehmen ain hoche notturfft sein würdet, und befindet sich, dass die uns disorts eingebildte unmüglichkait khaine unmüglichkait nicht seye; zumaln diejenige alle so vor disem zum khrieg wider den Türggen assistenz geleist noch vorhanden, und so sy gebürlichen requiriert, das jherig nicht wöniger als vorher verrer noch verrers gern und guet willig laisten und praestieren wurden allain hierczue menniglichen sich willig zu erczaigen bey zeiten durch hierczue an die handt genombne bequeme mittl disponiert werden müeste. Wir sein iczo im winter, haben ganczer vier monat zeit uns zu praepariern und gefast zumachen; der feindt hat alberait brochen zumaln er mit geschücz under christliche tröstungen zogen, leger beyainander volck überwindtert, aus welchem anderst nichts als lauter betrug, arglistigkait und falschheit dardurch er uns zu hindergehen gedenckhet, clarlich erscheinet. Dohero nothwendig widerumben diejenige mittel zu ergreiffen, deren man sich vor disem gebraucht, und also in ihrer kay. Mai. königreich und landern landtag anzustelln und zuhalten ins heyl. Rom. Reich angenehme qualificierte, fürnehmbliche und bekhandte persohnen zu verschickhen chür und fürsten zu den bewilligungen zu ermahnen und vermögen, craisstag erwörben und was sönsten disem anhengig ist; bey diesen angeordneten praeparatoriis zuverhoffen, wan sich nun anderst E. k. Mai. resolviern, dass nicht weniger als andere vorigemahl die müglichkhait zu erhalten sein würde.

Wie aber, was gestalt, was für volck, will ich mich disorts auf dasjenige guetachten referiert haben, so herr veldtmarschalch und ich zugleich ihrer k. Mai. in diser materi übergeben zumaln iczo die zeit ist obriste zu bestellen, hoche bevelch zu erseczen, bestellungen aufzurichten, darmit nicht hernacher in der eusserister noth allerhandt confusionen entspringen und mit ihrer h. Mai. höchstem praejudicierlichen nachthail und schaden als anderemal beschehe, der krieg gefüert werde, wie ich dan diser mainung der ursachen halber sein müss darvon als ain kriegsrath zu röden, dises aber dahin zu verstehen die praeparationes zwischen hin und endt februarii anzuordnen.

Den andern punct betreffendt: ob E. k. Mai. sich mit denen Türggen wögen Sibenbürgen in tractation einzulassen, darczu ich keineswegs meinen rath drumben geben khan, weillen lauter und clarch der Türg Sibenbürgen nicht lassen würdet; so khönnen auch ihr k. Mai. als ain christlicher herr und ain mehrer ihrer königreich sich durch khaine tractation der provinz Sibenbürgen begeben; stosse aber destwögen nicht

unb, dass mit Türggen nicht zu tractieren seye, sondern man fort tractiern solle.

Dritten. Ob mit denen Sibenbürgern rebus sic stantibus zu tractieren, hab ich destwögen khain bedenckhen, weillen bey ihrer k. Mai. stehet wie diselb schliessen, und diese tractation allain dahin angesehen damit Hungern und andere nicht wolmainunde lander dass von ihrer k. Mai. seicz anderst nichts, dann frid und ainigkhait gesuecht würdet destwögen dan dessen nichte so zu erlangung selben intents vonnöthen underlassen wurde verspüren und erkhennen khündten. Dahero ich denen zu diser tractation verordneten commissarien ainichen volligen gewaldt zugeben nicht thüelich zu sein vermainen wolte, sondern anzubevelhen alles zuruckh zu bringen.

Den vierten articl betreffendt erclere ich mich mit der tractation und weillen nur alles zum aufschub angesehen und khainer rechten tractation stat zuthuen, gehört drauf was disorts von mir oben gemelt worden.

So viel den fünften articl und frag wan der Bethlehem fortziehen solte, anlangt, khain anderst mittl nicht ist, als was vorhin berait gerathen: nemblichen den Lassotta mit der andeutten summa geldts unverlengt und alspalden fortzuschickhen und die heyduggen zubestellen, zumaln in meine ainfalt ich vermainen wolte ihrer k. Mai. camer in ainer so grosser noth und zu ain so ansehentlichen wörckh gar wol mit ainer so ringen summa aufkhomen wurde khünnen; auch ehunder dan disorts sich in gefahr zustürczen, etwas bey diser so grosser noth zuverseczen so dennochter hernacher mit glegenhait wider aufgelöst werden khündte, wie dann dergleichen vor disen in so gefehrlichen leuffen von öffters beschehen; dan die hochhait des potentaten consistiert in landt und leuthen, derselben erhaltung am respect und gehorsamb, wo nun dises ainmal falt, ist alles gefallen und durch khaine geltmittl hinfürters mehr zubekhommen.

Auf den sechsten punct andtworte ich besser zu sein wan ihre k. Mai. nichts thuen wollen, oder vermögen den Bethlehem die heuser was gestalt er khan einnemen zu lassen, dan dass ihme ihre k. Mai. diselb per pacta einraumen solten, und dass drumben willen, dass jenige so per pacta übergeben würdet in conditione pactorum übergeben verbleibet so aber per violentiam de facto genommen würdet, dessen sich zu gelegner zeit vider czu impatroniern dem Kayser sein recht unverlöczt verbleibet.

Den sibenden articl zu beandtworten finde ich nicht dass Gratiano expresse schreibet wie palatinus wögen Sibenbürgen; aber sönsten in genere woll, dass er mit dem Türggen

tractiern solle. Auf den grundt der sachen aber zu kommen, darzu gehört aine geldt verlag bey der portten undt allenthalben wo es vonnötten zu spendiern und nichts zu sparen; dan alles bey den Türggen mit gelt zu richten ist.

Auf den achten punct: wäre die practica mit dem Kendi, Homonnai, Wallachen und Sachsen in albey anzunehmen und derselben nachzuseczen; zu den Sachsen haimblich und in der still zu schickhen; der Wallach hat seine leuth alhie oder andere hieher zufordern und mit denselben zu tractieren; Kendi, Homonnai sein weit entlegen und mit hin und herschickhen viel zeit hingehet und verabsaumbt würdet: destwögen sy hieher erfordert und mit ihnen tractiert werden mochte.

In deme da zum neunten des Balassi halber gedacht würdet, da insistiere ich meiner vorigen mainung: sich seiner zuversichern undt drunder khaine zeit nicht zu verlihren.

Zum zehenten halte ich für aine hoche notturfft alhie ainen hungerischen convent anzustellen, destwögen die hungerische räth herauf zufordern und dasselb wo müglichen noch vor Weihnnachten oder doch lengist in den Weihenacht feiertagen. Denen alher citierten hungerischen rathen vermainte ich proponiert werden möchte der feindt betrüglich und arglistige handlungen feindtliche intentiones, nichthaltung des fridens, dass er underm schein ainer neuen tractation Sibenbürgen eingenommen und ungeacht seines gethanen zusagens in allem stilstandt zu halten, dennochter under wöhrunden stilstandt und induciis Lippa und Jenő einnehmen helfen und under selbe heuser wider die capitulationis pacta stuck gefüert. Also bisdato der Turg underm schein und mantel der sibenbürgischen unruhe statig in armis verbleibet und also inner kurczen zeit gancz Oberhungern woll einnemen dürffte; zu deme der Bethlehem sich der Türggen sciavo und underthon selbst nennet, mit seine mantel bedeckhet und entlichen die hungerische nation ins euseriste verderben und ruin einfüren würdet; wie man dan von Constantinopl aus dessen gnugsame nachrichtung hat. So khomen imgleichen auch avisi ein, dass sich der Türg zu Constantinopl starck auf ainen zug praepariert und zu rüstet, hat seine heuser alle profiandtiert mit volck besterckht, die huldigungen aller ortten so weit bracht, als sönsten vor disem niemals beschehen, solche schwäre und vertraglige exactiones und contributiones von den underthonen erfordert, dass ihnen in die lenge bey hauss zubleiben unmüglich fallen würdet. Weil nun menniglichen bewüst, dass er sich Moldau und Wallachey bemechtigt, aniczo auch herr in Sibenbürgen ist, dahero er den Hungern alle glegenhaiten

dermassen genommen, dass sy nicht mehr crafft haben sich mehrers zu schwingen; ihr k. Mai. aber so vatterliche fürsorg für sy tragen erkhennen die gefahr, dahero lenger nicht zu sehen khundten, sondern ihnen hülfliche zu erschainen begertten und wolten. Dessen ihnen erinderung zu thuen sy hieher erfordert hetten und von ihnen vernehmen und anhören wolten, wie sy solche ihre wolmaindt, vatterliche fürsorg dem vatterlandt zum pösten zu appliciern bedacht wären und sich defendieren wolten, zumaln ain für allemahl sy ihre ruinam selbst nicht erhkenten die sich zu ihnen taglich dermassen mehrers und unvermerckhter avicinierte, damit sy es nicht empfinden thäten khundten, dahero ihre k. M. als König und herr in Hungern nicht verandtwortten, da er bey so grosser, instehenden gefahr sy nicht mahnen, antreiben und incitiern solte ihne anerpotene so wollmeinund vatterliche hülff gutwillig und zu danck anzunehmen, dardurch ihre vattertandt erhalten werden khündte zumaln sy selbsten leicht zu erachten besser zu sein zeitlich fürsehen und nothwendige mittel an die handt zu nehmen weillen noch zeit zuhelffen, ihre benachbarte lander und völckher im f(ried) zu erhalten, iher erbietten in freundschafft auf zunehmen und neben ihnen dem gemainen feindt entgegen zuziehen, als erst nacher wan alles uber und uber gehet und in euserister confusion und desperierter extremitet alles versiert, die Türggen von den Christen nimmer underschiden werden, und alle Christen und volckher dass sy bis dahin und zu ihrem unhail so lang geschwigen und khaine hülff nicht annemen wollen an ihnen raich suchen müsten.

Dieses ist so ich auf die proponierte punct zu andtwortten in meiner ainfalt befunden, mich andern mehrern und verstandigern votis subiicierundt.

Hátirat: Guetachten auf beyliegende neun puncten Sibenbürgen und den palatinum in Hungern betreffend.

(*Egykorú másolat* [az eleje hiányzik] a bécsi cs. k. titkos lvtárban.)

XIV.

1615. jan. 4—14.

Levelek Bethlen Gábortól a Homonnai-féle mozgalom ügyében.

a)

Gabriel Bethlen dei gratia etc.

Generose domine, amice nobis honorande. Salutem etc. Az mostani állapothoz képest istennek kegyelmességéből mi immár ide szép csendességben levén, várjuk vala csak szintén

az tractusnak jó végben menetelit. Ez közbe véletlenül esék hallanunk, hogy az eloszlott hajduságot fellázasztották, ujolag zászlót tőttenek ki és gyülekeznek. Mi mindazáltal az induciákhoz és az ő fölsége assecuratoria leveléhez tartván magunkat, ha valami nyughatatlan elméjű emberek ő fölsége és az nemes Magyarország hire nékül valamit akarna inditani, magunkra vigyázunk, készületlen ne találtassunk. Ez idő alatt palatinus uramnak ő nagának irtunk egy levelet. Azért Kgdet mint barátunkat kérjük, az mint magát már minekünk sokszor ajánlotta azon jó akaratjától viseltetvén, palatinus uramnak biznyos emberétül levelünköt postán megküldvén, mentül hamarébb levelünkre választ vevén, küldje meg. Egyéb dolgokról is mindenekről tegyen bizonyossá, kit mi is Kgdtül kedvesen vevén, ha miben bennünket megtalál, Kgdnek mi is igekezünk szeretettel kedveskedni. Isten tartsa meg Kgdet jó egészségben. Datum ex civitate nostra Alba Julia, die 4. Januarii, anno dni 1615.

amicus benevolus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Generoso domino Nicolao Abaffy arcis et praesidii Thokaiensis supremo capitaneo, dno, amico nobis honorandissimo.

(Eredetije Bethlen sajátkezű aláirásával a m. kir. orsz. lvtár kincst. oszt. Act. Thurz. fasc. 93. No 32.)

b)

Illustrissime domine amice nobis observandissime. Servitiorum stb.

Császár urunkkal ő felségével az közönséges szent békességről minemő tractatusunk legyen országunkkal együtt, annak állapatja mennyére ment elő s miben vagyon, Nagyságodnál nilván vagyon, immár hűtlevelünket ő felségének felküldtük, ő felségétől is az induciáknak megtartása felől assecuratoriánk vagyon, kinek continentiája nem egyéb, hanem hogy az tractatusnak végeig az ő felsége részéről sem titkon, sem nilván semmi hostilis intentio nem leszen. Mikoron azért az ő felsége commissáriusit várakoznók és az magunk commissariusit is az tractatusra oda ki készitenők, csak ez két, három nap alatt igen bizonyosan kezdék meghozni, hogy az elmúlt napokban Kendy István ő felségéhez csak postán felmenvén, oly dolgokat vitt volna véghöz, hogy Raduly vajdát is ott fenn Havaselföldére haddal készitenék, itt alatt is több complicessivel, az eloszlott hajduságot is ujolag ismét gyüjtenék, azokban is mi

módokat akarnának követni, több dolgokat értünk, hallunk és látunk, hogy semmint levelünkben irhatnók, efféle híreket egyben vetjük, másfelől az ő felsége assecuratoriáját is szemünk előtt viseljük; ha pedig ezek az hadak ujolag fenn vadnak, Nagod meggondolhatja, eddig való szent ügyekezet és jó végezés az ő felsége ditiója között és mi köztünk mint állhatna meg; azon is bizony eleget csodálkozni nem győzünk, ha az ő felsége bölcs tanácsa inkább követné az bizontalan és nyughatatlan elméknek vélekedő persuasióját, hogysem mint az bizonyos és nilván való végezést egy országgal és annak fejedelmével. Kendy István ő maga is megmondhatja igazán Nagod előtt, minekünk fizetett szolgánk, ötven lóra volt rendelt fizetése tőlünk, adtunk is még körülünk forgódott, néki többet tizenöt száz forintnál és először az közönséges hűségre, azután az tanácsságra, utolszor az udvari szolgaságra, hittel kötelezte magát, nem egy, hanem három rendben. Ha penig más némely honülő bizonyos uraságban élő úr embereket lázzaszt fel, igen jó volna amaz mondást meggondolni azoknak: Pax una innumeris triumphis melior. Mert ha efféle dolog egész magyarországi statusoknak consensusából leszen, azok erejével úgy is közönségesen veszendő, bizonytalan állapatok következhetnek ebből. Ha penig csak kettőnek, háromnak ország híre nélkül conspiratiójából leszen, afféle futó szerencse mely hamar indúl meg, oly hamar szégyent vallhat. De akármint következzék a vége, lehetetlen dolog, hogy az közönséges kedves békességnek (kinek minden jámbor és hazája szerető főember örűlhetne) felbomlására ne következnék oly efféle inditás az országok között, hogy a mely könnyű fellázasztani, ezerannyi munkásság vagyon az lecsendesitésében. Az mint szokták mondani, egy bolond oly követ tud az tengerbe vetni, hogy százezer ember is nem tudja felvenni az fenekéről. Nagodat azért mint jóakaró böcsületes uramat kérem, szegény nemzetségünknek közönséges szép békességét, javát és előmenetelit szeme előtt viselvén, tiszti és hivatalja szerént ő felségénél ne csak interponálja magát ennek az tractatusnak véghöz vitelében, hanem ugyan legyen azon Nagod, egyszeri kegyelmes assecuratoriája szerént arra rendeltetett commissariusit alá bocsátván, legyen vége immár az sok procrastinátiónak, holott tudja Nagod az hajdúnak fenn léte az ő felge birodalmának és az szegénységnek semmi hasznára nincsen, avagy peniglen ha ő felgének ahhoz kedve nincsen, Nagod tegyen bizonyossá bennűnköt, mit kellessék arról ez után cselekednünk, és reménlenünk, Kendi lássa, mit cselekedik, minekünk annyéval nagyobb szűünkbeli bátorságunk lehet, holott az mi ügyünk justa causa, ő mire nézve mit indít, az ő dolga. Tartsa meg Isten Nago-

dat sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia die 4. mensis Januarii anno domini 1615.

Ejusdem Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus syncerus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kivül: Exhibitae Viennae 23. Januarii 1615.

(Eredetije az orsz. lvtárban. Act. Thurz. fasc. 95. No 39.)

c)

Illustrissime stb. Salutem stb.

Két rendbeli levelét is egymás után vöttük Nagodnak ez napokban: summája mindeniknek azon egy dolog volt, melyben bizonyos okait számlálja Nagod az ő felge commissariusi késedelmének. És hogy nem sokára bizonyoson eljönnének, intvén a mellett, hogy császár urunk ő felgével mint olyan hatalmas keresztyén monarchával ez tractatusban illendőképpen procedáljunk. Hogy az Lippa felől való hír miatt eddig való tartoztatása és késedelme lött az ő felge követinek, noha az nyughatatlan és háborúságban gyönyörködő emberekre nézvén, nem annira csudálhatjuk; de valaki az nagy dolgoknak igazgatásához tanult, mennit használjon néha afféle folyó híreknek publicálása, az közönséges jónak oltalmára, afféle dolgokon nem akadoz, által értheti, mire való volt az, ha nem hiszi és kételkedik benne, láttassa meg corpus et veritas rei, miben legyen. Akkor aztán ismerje meg *leonem ex unguibus* etc. Ezekhez képest senkinek méltó panasza mi reánk semmiből nem lévén, az Nagod irása szerént ugyan nem tudtunk mi is egyébről gondolkodni, hanem minden órában csak az ő felge salvus conductusát, és követinek alá érkezését vártuk: de a mint ennek előtte való levelünkben megirtuk Nagodnak, ide alá nagy hirtelen ismét az hajduságot fellázasztották, zászlójokat kiosztották, Kendi István vendégli, ajándékozza és biztatja mindennel az kapitánokat, immár az erdéli határban is sok károkat, kapdosásokat és szenvedhetetlen dulásokat tesznek, igen nilván hirdetik, hogy országunkra jőnek ellenségesképpen, mely az ő felge assecurátiója és Magyarország s Erdély között való szent frigy ellen vagyon. Ezekre való nézve nekünk is magunk és országunk ótalmára mind külső s mind belsőképpen gondot kell viselnünk, nem is voltunk arról oly feledékenyek az tél állapotjához képest is, módot keresünk, találunk is Isten kegyelmességéből magunk oltalmában. És ha efféle

nyughatatlan elméket előbocsát ő felsége és Nagtok, egyéb nem jő ki belőle egy véletlen hadakozásnál és nemzetségünk megmaradott szeglet földének iszonyú romlásánál: kinek ha Nagod eleit akarja venni, ezeket az pusztító hajdúkat oszlassák, szállítsák le, zászlójokat szedjék be. Nem szükség az tractatusnak egyfelől is fegyver alatt lenni: mü az ő felge császári méltóságos hatalmát, anélkül is mindenben illendő böcsülettel és engedelmességgel viseljük szemünk előtt, állassa Nagod épen helyére az assecuratió szerént való csendességet, mü mindenben az ő felgével végezett induciákhoz készek vagyunk magunkat tartani: de ha ezeket igy tudjuk, látjuk aperte et hostiliter ellenünk ügyekezni, nem mulathatjuk el mi is, hogy idején korán mind külső belső szorgalmatossággal gondot ne viseljünk állapotunkra: sőt ezeknek leszállításával ne is késsék Nagod, hogy a mi igyekezetünk is mind itt benn országunkban s mind másutt csendesedhessék meg: ne találtassék későn avagy nagyobb kárral efféle motusoknak lecsendesítése. Kiről Nagodtúl nemcsak levele által várunk kedves választ, hanem mint az megmaradásnak és békességnek ő felsége után, egyik fő oltalmazójától atyai jó akarattal való gondviselést. Mü a mint írók, ha bántásunk onnat nem leszen, és ennek az indulatnak épen való lecsendesítését láthatjuk, mindenekben az ő felgével kötött induciákhoz tartani magunkat készek vegyünk. Tartsa meg az úr isten Nagodat sokáig bódog jó egésséges állapotban. Datum Albae Juliae die 14. mensis Januarij. Anno domini 1615.

Illmae Dnationis Vrae

servitor et amicus aratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kiről: Exhibitae Viennae 2. Februarii 1615.

(Eredeti az orsz. lvtárból. Act. Thurz. fasc. 95. No 40.)

XV.

1615. jan. 8.

A bécsi kormány szövetkezése Homonnaival Bethlen ellen.

a)

Reversales dni Homonna ratione Transylvaniae de 8. jan. A. 1615.

Ego Georgius Druget de Homonna comes etc. agnosco et his praesentibus notum facio quibuscunque: posteaquam

vidi et diligenter observavi quae ab aliquo jam tempore in Transylvania contigerunt et gesta sunt, ut nimirum plerique, ibidem vajvodae provinciam illam et regi et regno Hungariae dulcissimae patriae meae abstraxerint et quasi avulserint, et summa cum totius christianitatis jactura ac damno in Turcarum potestatem peculiaribus pactis subdiderint, eaque ratione magis in illos, quam in regnum ipsum et christianitatem inclinati fuerint, adeoque consilium et auxilium, protectionemque ab iis petierint, ab iis impetrarint.

Uti etiam communis christiani nominis hostes Turcae, ea re considerata praebitam sibi jam diu a vajvodis illis et a provincia opportunitatem idoneum rati, Gabriele Bathereo Varadini confosso, ad quorundam Transylvanorum petitionem ac flagitationem formato cum exercitu Constantinopoli moverint, copiasque cum Turcicas tum Tartaricas in Transylvaniam eduxerint, provinciam de novo populabundi invaserint, conventus sive dietas indixerint, novum vajvodam Gabrielem scilicet Bethlen (qui diu multumque consvetudine contubernioque Turcarum usus in consiliis ipsorum consederat eorundemque in christianos excursionibus sese junxerat) Transylvanis proposuerint ac nominaverint, tandemque in vajvodam constituerint, promulgarint, confirmarint, qui vajvoda deinde Turcarum imperatori homagium praestiterit, et in summum christianitatis praejudicium contra S. C. ac R. M^tem, totumque Hungariae regnum perniciosa ac periculosa pacta, quae nequaquam christianum hominem deceat, inierit, juxta quae Turcis Lippam, Geneum aliasque arces dedere voluerit. Eumque in finem tormenta preecipua bellica cum rebus necessariis, quibus ejusmodi arces omnem in necessitatem defendi poterant, avehi curavit, et in hodiernum usque diem tum impudenti ore, tum scriptis, magis expedire ut arces illas Turcae quam christiani occupent asserere audet. Hunc ego impium et perniciosum agendi modum sollicite ad animum revocans, quaeque in patriam charissimam, totamque christianitatem inde redundare possint damna et incommoda, et hoc quidem imprimis perpendes fieri nequaquam posse ut hujusmodi Turcarum progressibus diu Bethlenus tali gradu lubrico consistere queat, quin potius necessitate quadam adigendus sit, ut reali atque integra huius pulcherrimae ditionis possessione Turcis tradita, in Turciam ipsam sese subducat ac secedat. Ego vero cujus bona proxime contermina et confinia sunt, in quorum discrimen necessario trahendus ac redigendus sim, has et alias incommoditates gravissimas, quas me inprimis prae aliis ob oculos habere convenit, proprio motu ac ductu ex singulari commiseratione ac sollicitudine qua patriam, qua religionem

christianam periculis et calamitatibus quantum per me fieri possit, liberatam, conservatam ac defensam cupio, provinciam hanc me juxta benignam S. Mtis suae declarationem super iis quae sequentur conditionibus suscepturum promitto.

Quae quidem S. Mtas post maturam tandem deliberationem et consultationem mentem ita suam clementer aperuit ac declaravit. Cum S. C. ac R. Mtas sua Gabrieli Bethlen C. suum ac R. verbum dederit ac responderit ante omnia se cum ipso et provincia ut quaecunque intercessissent controversiae componantur, tractacionem per commissarios suos institui velle, tractationis ejus successum expectandum, nihilque interea adversi movendum sed in eo omnia statu relinquenda, quemadmodum S. Mtas sua Bethleni legatis Lyncii scripto respondit, quod S. Mtas sua Bethleno renunciatum, tempusque ad id et locum constitutam voluit, ut et ipse et Transylvani pro eo atque ipsorum intersit, mandatarios eodem suos plena cum potestate mittant, quod et suo et provinciae nomine effectum iri demisse promiserit. Si vero praedictam tractationem successu carere, aut Bethlenum sese Turcarum ope ac machinatione ad ea quae sibi proposita habeat, consequenda atque obtinenda armare contingeret, tunc S. Mti suae haud discipliturum, ut expeditionem illam per defensionis modum suscipere possim, ad quod Mtas sua quantum in se sit, suum impendere et adjungere favorem et auxilium parata sit. Iis tamen conditionibus quae sequuntur et tales sunt.

Primo et ante omnia S. C. R. Mti sub ingressum provinciae Transylvaniae reversales litteras daturus sum praestandae Mti suae ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis tam per me quam per meos commissarios fidelitatis et homagii, utque identidem in futurum provinciales S. Mtem suam securam reddant, laborabo, et quidem majorem natu filium in S. C. Mtis suae aulam mittam, ibidemque educandum curabo. Religionis negotium, uti tempore Sigismundi quondam Bathorei in usu fuit in integrum restitui quantum possim conabor.

Ubi Transylvaniae possessionem adeptus fuero Varadinum ad manus Suae Mtis quamprimum ipso facto, quemadmodum per meos promisi, resignabo. Samos etiam Ujvar, cujus proprietas ad dnum Kendium spectat, si cum Turcis ad arma deventum fuerit, aequa permutatione facta suae Mti cedet, et super eo suas dnus Kendi reversales expediet; in arcem Kővár germanicum praesidium, quod suae Mti C. ac R. haeredibus et successoribus ejusdem legitimis juramento obstrictum sit, admittam.

Partes porro Hungariae ut post provinciae Transylva-

occupationem in mea, meorumque haeredum et succes-
legitimorum ex propriis meis lumbis in linea masculina
ndentium possessione quidem maneant, sed a sua M^te
emque haeredibus et successoribus legitimis, in peculiare
m recognoscantur futurum promitto. Transylvaniam vero
a S. C. ac R. M^te ejusdemque haeredibus et successori-
legitimis tanquam supremo meo dno pro antiquo recepto
ego et posteri mei ex propriis meis lumbis in linea ma-
na legitime descedentes recipiam et agnoscam, quibus
entibus ad S. C. Rque M^tem et ejus successores et hae-
legitimos redire ac rursus devolvi debebit.

Ad Radulium quod attinet ut nomine suae M^tis C. ac R.
provinciam suam restituatur, omni conatu operam dabo,
co etiam uti et cum Moldavo bonam vicinitatem es cor-
ndentiam servabo et ubi opus fuerit, quantum possim
ndam, ita tamen, ut non a me tanquam Transylvaniae vaj-
, sed tantum a S. C. ac R. M^te sua ejusdemque haeredi-
et successoribus legitimis dependeant, citra cujus praesci-
et assensum in majoris momenti et pondereris negotiis
aut tractabo aut statuam.

Ampliorem quam per suam M^tem C. ac R. ejusdemque
edes et successores legitimos concessum fuerit, jurisdi-
em neque praetendam, neque titulum mihi attribuam. Ad
tas autem hungaricas vel ipse coram vel per internuncios
d citra christianorum et provinciae incommodum fieri
rit, comparebo.

Eos qui suae M^ti C. ac R. causa proscripti sunt, in bona
um restitui, iisque liberam bonorum suorum in provincia
um possessionem secure et quiete permitti curabo.

Saxonicales item civitates in pristinum statum redigi,
que bona et privilegia inique adempta restitui et confir-
i, civitates etiam illas ut ab antiquo etiamnum incolunt
Germanica adaugeri permittam.

Aurifodinas et mineralia rursus erigi ac redintegrari,
que de tribus millibus montanis nationis germanicae
ribus et privilegiis consvetisque immunitatibus ampli-
ritatis et permansionis eorum causa provideri et cusi-
monetae sub S. C. ac R. M^tis ejusdemque haeredum et
rum legitimorum nomine et imagine ex altera parte
rabo. Similiter in recognitionem dominii et superiori-
tatis condecentia honoraria munera ad Suae M^tis et
haeredum et successorum legitimorum aulam trans-

quacunque necessitatis occasione obligatus ero ad
tatem suae M^tis germanica praesidia in provinciam

istam admittere, eorundemque militari opera pro ejusdem propugnatione uti; insuper etiam si vis hostilis ingruat, bellique tempore M^tem suam regnumque Hungariae pro viribus juvare.

Quae belli tempore arces, oppida, civitates, et alia communibus viribus, quando mihi a sua M^te exercitus mittetur, recuperata fuerint, eadem suae M^ti ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis, si quae autem ego ipse propriis viribus et meorum subditorum sangvine hosti ademero, Transylvaniae cedere, eodemque quo ipsa Transylvaniae provincia iure censeri, ac permanere debeant. Quae vero ego ad coronam pertinentia bona recuperavero suae M^ti relinquam, et in aliis bonis aequam compensationem a sua M^te C. ac R. ejusdemque haeredibus ac successoribus legitimis expectabo.

Profugis et malefactoribus nullum plane receptaculum in provincia concedam, quin potius, si qui tales reperientur, quovis tempore ad sistendum juri judicioque, ut juxta decreta regni condigna in eos poena statuatur, querulantibus vinctos extradere tenebor, idque me facturum recipio.

Super haec S. C. ac R. M^ti suae tanquam clem^mo imperatori regi ac dno meo ejusque haeredibus et successoribus legitimis ego Georgius Drugeth de Homonna comes etc. promitto, spondeo, ac juro, per vera mea verba, per nobilitatis meae honorem et conscientiam, sub poena amissionis facultatum et bonorum meorum omnium nullo penitus excepto, quod omnia et singula quae suprascriptis articulis comprehensa sunt, sincere fideliterque tanquam fidelem vassallum et subditum decet servare, in omnibus exequi ac praestare velim, contra quae nulla me futuro tempore excusatio qualiscunque tandem ea sit, nisi quam ipsamet S. M^tas sua ultro approbare, et pro justa ac legitima acceptare voluerit, privare atque eximere queat.

Ut vero haec fidelitatis meae contestatio ac decleratio ita et non aliter a me facta, authenticata et validius roboratae constet ultra obligationem et oppignorationem conjugis meae, liberorumque et bonorum omnium, magnificos Sigismundum Forgach de Ghimes comitem partium Hungariae supremum capitaneum et Andream Doczi de Nagilucze praesidii Sathmariensis supremum capitaneum rogavi et requisiui ut juxta me nomen suum his subscribant, ac sigillum suum imprimant.

Actum die octava mensis Januarii Anno 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

b)

1615. január.

Mátyás ajánlja Homonnait a lengyel királynak.

Regi Poloniae pro Homonna.

Exposuit nobis magnificus N. [Homonnai] quaedam se negocia habere, quae tum ad privatum suum, tum ad patriae commodum pertineant, de quibus cum Serenitate V^ra^ aget, eundemque in finem nostras ad ipsam literas humiliter petiit. Is autem cum in regno nostro Hungariae servitium, quaecunque occasione fidelem se ac strenuum praebuerit, et quidem ita gesserit, ut nobis ab ipso satisfactum fuisse agnoscamus, petitioni ipsius benigne, libenterque annuentes a Serte V^ra^ per amicitiam nostram mutuam poscimus, ut favorem ipsi suum in iis quae sibi proposita habet, quaeque obtenta cupit, quatenus aequitate nitantur, impertiat.

c)

Homonnai titkos megbizatása.

Regi Poloniae pro Homonna, Januarii 1615.

Mathias etc. Seren^mo^ etc.

Quibus rerum vicissitudinibus et periculis regni nostri Hungariae Transylvaniaeque fines expositi sint, et quae inde ulterius in vicinas christianorum ditiones ingruere calamitates possint, minime Sertas V^ra^ ignorat. Iis ut mature, quoad ejus fieri possit, obviam eatur, nihil sollicitudinis aut curae praetermittentes ad limitaneos nostros, et ad eos qui illis in partibus primas tenent, quicquid opportunum ac necessarium sit urgemus et expedimus. Inter quos cum magnifici [titulus] Homonna integritatem ac fidem hactenus experti simus, ut Serenitas V^ra^ pro ea quae sese offerat occasione ac necessitate, favorem ipsi suum impertiat, amicè cupimus. Factura est Sertas V^ra^ rem nobis pergratam, quae nos vicissim in sua vota ac desideria promptos, paratosque est expertura.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

XVI.

1615. jan. 18.

Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet.

Gabriel Bethlen Dei gratia Princeps Transsilvaniae stb. Prudentes et circumspecti stb. Salutem stb. Nyilván lehet kegyelmeteknêl kezdetitől fogva isten kegyelmességéből az mi

boldog fejedelemségünknek, mely szorgalmatosságunkkal igyekeztünk szegény hazánkat és azokba való minden rendeket nemcsak az sok belső veszekedő, romlott állapotból kiszabaditani, hanem mint igaz hazájából álló fejedelemhez illett, sem fáradságunkat költségünket nem szántuk, hogy az külső hatalmas fejedelmeknél is országunknak kedves állandó békességet szerezhessünk, semmiféle veszekedésre soha okot nem adván, magunk sorsával megelégedvén, teljes életünkben csak békességnek fejedelmének akartunk neveztetni, sőt holtunk után is magunknak csak azt az egy jó emlékezetet kivántuk, hogy magunk felől hagyhassuk. Mely fáradságos munkánknak csak eddig is minémű hasznos láttatja volt Kegyelmetek között ez kicsin üdő alatt is arról minden rend bizonyságot tehet. Mostan pedig noha római császár urunk ő felségének mind magától s mind commissariusi által adott két vagy három rendbéli assecuratiója nálunk vagyon, hogy mind az tractatusnak végéig velünk az induciákat megtartsák, mi is hasonlóképpen magunk és országunk Kegyelmetek nevével adatott assecurationkhoz tartván magunkat, nagy szép csendes várakozásban voltunk az ő felsége commissariusinak tractatusra való jövetele felől. Ez üdő alatt bizonyosan értjük, hogy az mi szegény hazánknak romlására termett fiu Kendi István, kinek ennekelőtte elvesztött tisztességét Kegyelmetek országúl megadván, uri állapatjához illendő jószáginak restitutioja után, és az mellett udvari szolgaságra magát kötelezvén, nekünk és ez országnak közönséges jovára nem egyszeri, hanem háromszori adott hiti ellen nem nyughatván, sokféle bizonytalan hamis vádlásokkal arra indította volna ő felségét, hogy az mostani drága szép békességünket fölbontván, szántalan vérontásra, országok pusztulására és végetlen hadakozásra okot adjon, némely számos hajdukat föllázasztván biztatásával ujabban való hadakozásra. Kinek prattikáit régtől fogva füstölgeni fundamentomából értettük, de az Kegyelmetek nyugodalmáért és az országok közönséges békességéért halogattuk, remélvén, hogy igaz ígye nem lévén, semmiben elő nem bocsáttatik azoktól, valakik az közönséges megmaradásnak és békességnek örűlnek inkább, hogysem mint ez bizonytalan szerencsepróbálásnak. Mindazonáltal, hogy mi is ilyen nagy dolgában szegény hazánknak, fejedelmi tisztünk szerént meg ne fogyatkozzunk és istentől adatott békességünket nemcsak belső gondviseléssel, hanem külső vigyázásunkkal fegyverünkkel is oltalmazzuk, hagyjuk és parancsoljuk serio Kglmeteknek feje és minden jószága tisztessége vesztése alatt, valaki hazánkat, abban való javait, feleségét, gyermekét szereti, el ne mulasza, hanem a miképen ennek előtte száz gyalogot a Kegyelmetek városára lippai expedi-

ionkra imponáltunk vala, mostan válogatott jó szerszámmal, puskával, szablyával fölkészült két száz gyalogot állítván, oly készen tartsa, hogy valamely órában kivántatik, oda hova az szükség kivánja, megindulhassanak, sőt azonkivül is az községnek is megparancsolja békességes megmaradásokért minden valaki fegyverfogható viritim capitatim készen legyen, ha kivántatik és a szükség mutatja, insurgáljon. Magunk az alatt oda Kolosvár felé indulván, vigyázásban leszünk és második parancsolatunk valamikor érkezik, ott lehessen minden okvetetlen, valahol az szükség kivánja. Az külső segitséget az mi illeti, az két oláh vajda császár ő hatalmassága parancsolatjából és velünk való confoederatiojokból oly készen vadnak, mint az magunk fizetött hadunk; ott is lesznek valahol az szükség kivánja; kiket az császár ő fölségével való végezésünk szerint nem sollicitáltunk eddég s üdő előtt, azonképpen sem török, sem tatár hadakat. De ha ezeknek az indulatoknak csendesedését nem értjük és ellenséges igyekezeteket tapasztaljuk, kétség nélkül azok segitségében sem fogyatkozunk meg; kiről való parancsolatok régen kezünknél is vadnak, de azokat úgy és oly utakon akarjuk hordoztatni, ha kivántatik (kiktől isten oltalmazzon) hogy afféle idegen hadak és segitségek ez mi szegény hazánkat s országunkat elkerüljék és oly helyen mutassák segitségeket, az hol nekünk könnyebbségünkre és megmaradásunkra legyen. Secus etc. Datum in civitate nostra Alba Julia die 18. Januarii anno domini 1615.

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Prudentibus et circumspectis etc. civitatis nostrae Colosvar, etc.

(Ered. a kolosvári vár. ltárban.)

XVII.

1615. jan. 24—febr. 5.

A magyar államtanács tárgyalásai a Bethlennel megkezdendő béketárgyalások ügyében.

a)

Előterjesztés a magyar tanácsosok elé.

Sacratissima Romanorum Imperatoria nec non Hungariae Bohemiaeque Regia M^tas dnus noster clem^mus benigne intellexit revmorum illmorum spectium magcum egrrum dnorum suorum consiliariorum Hungarorum adventum, in eo ipso etiam fidelitatem suam, animique promptitudinem erga suam M^tem comprobare voluerint, qui ex hac coniuncta eorum convocatione

haud difficulter perspicere potuerint sacmam Mtem suam non nisi arduas et graves eius causas habuisse, quas hic plenius intelligent.

Non dubitat Mtas sua quin omnibus ipsis notum sit, in praeteritis legationibus Bethlen Gabor et Transylvaniae status atque ordines a sua Mte confirmationem Posoniensium articulorum cum Gabriele Bathoreo ac Transylvanis ante hac initorum simul et restitutionem arcium Huszt, Nagibania, Tasnad et Kővár petierint, quam difficulter etiam Mtas sua in tractatum propterea instituendum condescenderit, et quod praedictus Bathoreus, Transylvaniaeque status, conclusionem praedictam Posoniensem propriis sigillis manumque subscriptionibus et iuramento roboratam nequaquam uti debebant observaverint, sed in multis ruperint, minimeque in effectum deduxerint.

Cupiens itaque suis ditionibus atque etiam universae reipublicae Christianae securitati et tranquillitati aliquanto firmius prospectum, dum in hoc tractatu de meliore aliqua et magis reali et sufficiente assecuratione ageretur, nequid interea ab una vel ab altera parte hostile metuendum foret, aut hostibus ad tale quid audendum ansa vel occasio praeberetur, certas inducias cum Bethlen et Transylvanis pactas esse. Quas quemadmodum ipse Betlen Gabor observarit, ex eo patere, quod statim transmissis assecuratoriis pracipuas arces partium regni Ungariae Jenő et Lippam hanc solam ob causam quod formidine eorum deditionis in potestatem turcicam ipsi Bethlen parere detrectassent, obsidione hostili cinxerit et comminatione turcicarum et tartaricarum copiarum et auxiliorum ad deditionem adegerit, hostibus insuper praeter datam fidem tradendas statuerit, quod vel inde liqueat, quod omnia inde tormenta bellica, et quae ad earundem arcium defensionem necessaria fuerant, in alia loca educi, et transferri curaverit, atque hoc modo praesidia illa munitissima et antemuralia regni Ungariae et Transylvaniae rebus omnibus necessariis plane spoliata, obvia et aperta Turcis in praedam occupanda reliquerit. Quod tanto maiorem meretur fidem, quod exarato ad regni Hungariae palatinum et supremum Szathmariensem capitaneum dnum Andream Doczi et nonnullos alios regni Ungariae magnates scripto quodam singulari et quidem exemplo Venetorum et aliorum publice asseverare et defendere veritus non est, quod identidem per ipsius tractatus Varadini initos manifestum evadit, provinciae Transylvaniae ad sui conservationem nihil magis expedire, quam ut haec praesidia in partibus Ungariae sita, Turcis cedant atque assignentur, et ab Ungaria atque Transylvania adeoque a christianitatis corpore, penitus avellantur.

Accedit quod idem Betlen Turcarum et Tartarorum exercitum contral has pactas inducias per partes Hungariae deduxerit, et horum militari manu non expectato fine huius tractatus arces Hust, Kőewar sponte cessas insolenter sibi et Turcis subingare minatus fuerit fideles suae M^tis variis modis, minis et territamentis a fide et sacramento praestito ad defectionem sollicitarit, et in hunc usque diem suis internunciis et scriptitationibus varias machinationes, novosque in regno Hungariae motus porro intentare nequaquam cesset, virulentis insuper ad dnum Daroczium literis nullo ad suam M^tem C. ac R. habito respectu aroganter et fastuose eandem suam M^tem diversi modo inculpat.

Quam ob causam sua M^tas non videt qualiter imposterum aut ipsi Betlen aut etiam statibus et ordinibus Transylvaniae secure fidem adhibere queat, quin potius ipsius Bethleni personam propter eius vafriciem qui a Turcis dependet, Turcarum creatura et ab ipsimet Turcis in Transylvaniam introductus est in provincia illa et functione tolerare nec possit nec velit.

Postulat igitur *primo* omnium sua M^tas, ut domini consiliarii votum et opinionem suam sacrae M^ti suae aperire velint, quid in hoc gravi et perplexo negocio faciendum, num ob rationes supradictas ulteriori tractatui penitus supersedendum sit, sin minus et eundem continuandum censerent, quomodo et quo in loco illum reassumendum iudicent, tum respectum Imperatoriae et R. sac. M^tis tum quod in eo salus et permansio omnium versetur, et quod initium huius tractatus in aula suae M^tis coeperit, adeoque non absre videatur, si itidem quoque continuaretur, et optatum sortiretur effectum.

Secundo. Quoniam petitio Transylvanorum ratione confirmandorum articulorum Posoniensium pluribus difficultatibus implicatur, quonam modo et in quibus pro moderni temporis statu et conditione iidem moderandi et ad formam antiquarum transactionum reducendi, corrigendi et immutandi sint, postquam in principalioribus articulis Posoniensibus Betlen Gabor per singularia pacta cum Turcis inita, ab iisdem recessit, et quidem quod ad titulum principis attinet ab ipsismet Turcis iam non amplius princeps, sed waÿwoda aut gubernator appelletur, iuxtaque etiam subsequentes et dependentes articulos omnino corrigere necesse sit.

Tertio. Sacra M^tas sua ratione Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem subiectarum, nullum nunc negocium cum Turcis aut Scender bassa, sed solum cum Betlen et Transylvanis habet. Quod si igitur vel ipse Betlen, vel Transylvani quovis suo praetextu Turcas sibi associare, aut vero etiam

circa hunc tractatum communicatis consiliis procedere tentarent, eos admittere sua M^tas^ nequaquam potest, tum quod Turcae palam iam Transylvaniam suum patrimonium et Bethlenum suum gubernatorem asserant, et pro restitutione praedictarum arcium in partibus Ungariae sitarum, gubernatori suo praestanda, suos quoque legatos peculiares expediverint, qui per immistionem huiusmodi suam intentionem iam obtinuisse viderentur. Cum tamen Turcae in rebus partium regni Hungariae antehac nunquam se immiscuerint, quin absque omni eorum praescitu et assensu Transylvani libere, tam de partibus regni Hungariae ad Transylvaniam concessis, quam de ipsa Transylvania cum regibus Hungariae tractare potuerint, prout hoc idem per priores antiquissimos tractatus uberrime comprobatur. Imo ipsimet Turcarum imperatores in capitulatione cum Maximiliano imperatore inita ad regem Hungariae remiserint. Ad receptionem arcium Hust, Kőewar, Tasnad et Nagibania quod attinet, ea tali tempore facta est, cum provincia Transylvanica armis Turcarum ac Tartarorum misere opprimeretur, et pleraque confinia ad Turcis defectionem sollicitarentur, nonnulla etiam in partibus regni Ungariae iam promissa essent, ne cum iis tanta fortalicia regno Hungariae propinquiora in Turcarum potestate manerent, aut in summum discrimen coniicerentur. Accedit etiam quod nonnulli in praeiudicium sac. Coronae arcem Hust ad quorundam singulares tum praetensiones, tum oblationes sibi tradi postularint, quam etiam obtinuissent, nisi conatus ipsorum praepediti fuissent.

Neque vero violenter has arces receptas esse censendum est, quando praesidiarii per mortem Bathorei ab omni iurisiurandi nexu soluti ac liberati in communem reipublicae Christianae utilitatem, easdem ad integri corporis sui regni Hungariae conservationem velut membra ultro et sponte sua cesserunt et resignarunt. Arx Hust etiam diversis hactenus personis sub certis conditionibus partim ad limitatum tempus concessa, neque unquam uti etiam Rivuli Dominarum seu Nagibania in comitatu Zakmariensi sita, Transylvaniae applicata fuerunt, quibus etiam jus feudi et successionis proxime Turcarum subsidiis prius omnia tentaturum, quam a protectione Turcarum discessurum. Quae omnia si in tractatione effectum speratum non sortirentur, cum huiusmodi communis tractatio non nisi magnis et periculosis discriminibus et confusionibus involuta sit, sac. C. Rque M^tas^ a dominis consiliariis, quid ipsi consultum existiment, expectat. Quando item Betlen aut Transylvani neque a consociato tractatu isto, qui propter vires Turcarum maxime periculosus neque a praedicta conclusione Posoniensi, neque ab arcium illarum praetensione recedere vellent, quid

tum suae M^ti faciendum putent. Et si forte res ad arma ac defensionem necessariam, quae omni iure concessa deveniret, quid ab ipsis et a regno Hungariae sibi sperandum sit, quibusve auxiliis ad huiusmodi communem defensionem pro patria, pro aris et focis, pro liberis et coniugibus instructi suae M^ti assistere possint ac velint, cum ex diversis Betleni literis et sermonibus satis appareat, ipsum Turcarum subsidiis prius omnia tentaturum, quam a protectione Turcarum discessurum.

Cum porro necessarium sit, ut quam primum in regno Hungariae diaeta generalis celebretur, ad quem diem haec publicari, quid in eadem pro moderni temporis statu proponi et tractari debeat et possit, domini consiliarii quoque deliberabunt, mentemque suam M^ti suae sincere et candide aperient. M^ti quidem suae nihil gratius foret, quam si sua clem^ma praesentia omnium animos exhilarare et hunc conventum personaliter coram agere posset. Innotuerit autem dnis consiliariis, diaetam Bohemicam generalem, quae et reliquis provinciis intimata est ad octavum diem Martii indictam esse, quae amplius haud retractari, aut prorogari nequeat.

Accedit ad haec, quod magnopere necesse sit, ut sac. M^tas sua Rom. Imperio ad intestinos motus ibidem excitatos sedandum proximior sit, et in omnem partem, ne maius incendium invalescat, advigilet, quam ob causam aliquos ex imperio Pragam, quibuscum negotium hoc tam necessarium tractandum sit, evocavit.

Ne igitur ob has et alias quamplures causas, maxime quod sua M^tas continuis praeteritorum annorum itineribus, perpetuisque laboribus et curis, quas in S. Rom. Imperii suorumque regnorum ac provinciarum, adeoque totius christianitatis conservationem, indefesso studio liberalissime semper impendit, in hac sua provecta aetate, tantis incommoditatibus, diaetis omnibus praesentia sua correspondere nequeat, per absentiam eiusdem regnum suum Hungariae primum et omnium sibi charissimum, defectum aliquem patiatur: benigne requirit, ut domini consiliarii suam opinionem quoque exponant.

Sacra M^tas sua praestolatur nonminus etiam, quomodo interea violentiis, invasionibus, et pergrassationibus Turcarum, quas in dies magis magisque contra capitulationem Sitvatorokiensem in suae M^tis ditiones et subditos hostiliter exercent, occurri et provideri, tum quinam ex eorum medio aut etiam natione constitutis iam ac nominatis a sac. M^te sua ad tractatum tam Transylvanorum, quam Turcarum commissariis adiungi possint.

De caetero sua M^tas dominis consiliariis gratiam et clementiam suam omnibus et singulis benignissime offert.

Signatum Viennae 24 Januarii 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

b)

A tanácsosok első felirata.

Sac^mae Rom. Imp^ae ac Germaniae Hungariae et Bohemiae etc. Regiae M^tis dni nostri clem^mi propositiones, fidelibus suis consiliariis hungaris huc Viennam per praedictam suam M^tem accersitis, idem consilium hungaricum, qua fideles subditos decuit, debita cum reverentia et submissione accepit, eaque universa et singula, de quibus sua M^tas vel clementer informari cupit, vel etiam votum et sententiam per eosdem dari jubet, sufficienter intellexit; summeque sese obligatos libenter et ultro confitentur, quod praedicta sua M^tas, alioquin etiam magnis, et arduis sacri romani imperii, aliorumque regnorum et provinciarum suarum negotiis occupata, singulari commodorum regni sui Hungariae promovendorum studio et affectu flagrans, eius emolumento et optimae constitutioni clementer intendere dignatur. De clementi praeterea suae M^tis satisfactione quod nimirum de obsequio fidelium suorum consiliariorum contenta fiat, gratias habent immortales, conanturque vicissim, ut iuxta benignum mandatum suae M^tis, summa cum promptitudine, de rebus et negotiis, ad discutiendum et deliberandum propositis (quod quidem conditionem circumstantiarum, et negotia praesentia eflagitare cognoscunt) eidem suae M^ti diligenter detegere, eorumque superinde informationem ac opinionem edere haudquaquam omittant.

Ac quidem quantum ad editarum propositionum articulos et contenta spectare posset, animadvertunt dni consiliarii summatim in tria capita distingui. Primum quidem, quod et maxime arduum et perplexum habetur, est de negocio transylvanico, secundum de diaeta in regno Hungariae celebranda, tertium de violentis Turcarum.

Ad primum quod attinet, extra omnem controversiam esse nullus inficias iverit, sacram regni Hungariae coronam et consequenter suam M^tem tanquam legitimum Hungariae regem (testantibus id historiarum monumentis et aliis sufficientibus documentis) in provinciam Transylvaniae, quae partim ob Turcarum dominandi libidinem et tyrannidem, partim ex diversis casibus causatam, provinciae, gubernatorumque ejusdem vicissitudinem

inconstantiam et fluctuationem in miseram et luctuosam plane conditionem delapsa conspicitur, sufficiens, idoneumque ius ac plenam authoritatem et habuisse semper, et etiamnum merito habere debere: attamen siquidem modernus provinciae status alius est, diversa quoque consilia tum circa ipsam, quam gubernatorum ejusdem, considerationes habendae sunt.

Manifeste quidem animadvertunt domini consiliarii articulos pacificationis tractatus Posoniensis, in novissima regni diaeta sancitos in persona Gabrielis Bethlen labefactatos esse; habent enim expresse articuli illi, quod ipsi provinciales adeo impense et graviter sollicitarunt semper, ut libera electio ipsis salva et integra permaneret, adeo ut etiam pacificationi Viennensi non secus astipulari voluerint, quam cum conditione, in quantum liberae eorum electioni non praeiudicat. Hic tamen Gabriel Betlen contra hactenus usitatum, modum primumque et praecipuum provinciae privilegium, nulla ratione legitime introductus, sed vi et potentia Turcarum, exturbato legitime pacto electo principe intrusus, titulum principis, quo tamen ex praedictorum articulorum Posoniensium, singuli legitime electi uti poterant, repudiavit, et iuxta voluntatem Turcarum vajvodam seu gubernatorem sese appellitat. Jure merito itaque sacra sua M^tas^ ex hoc offensam sese videns, altiusque rem penetrans, perspicit haud dubie quod si in posterum quoque saepius, exemplo Betlemi, opera, promotione, et armis hostium Turcarum, conniventibus provincialibus, principes in provincia constituerentur, futurum esset, ut penitus a iurisdictione regni et obsequio sacrae coronae avelleretur, maxime cum etiamnum Turca arroganter tale ius coronae labefactare et convellere nitatur, ubi, ne lapidem ex ea adimi se passurum iactitat. Jure in quam merito sua M^tas^ in id sibi intendendum esse proponere posset, ne per huiusmodi actus ac processus, iuri et authoritati sacrae coronae quippiam decederet, ut etiam armis immunitatem regni conservaret. Accedente tamen postmodum statuum et ordinum consensu, acceptatoque et confirmato pro moderatore provinciae ipso Bethlemo, quocum una cum provinciae ordinibus sua M^tas^ intervenientibus etiam aliquot iam ablegatorum hinc inde missionibus, tractatus intercedit: maxime siquidem omnium sapientium iudicio, quaevis prius tentanda sint, quam ad arma deviniatur; accedente eo quoque, quod suae M^tis^ diplomata, decreta et diversae scriptae literae super hoc negotio editae fuerint, induciae promissae, spes ordinandorum commissariorum data. A quibus recedere, integrum haud fore videtur.

Per tractatum itaque nonnisi negotium componendum expedire, rerum et circumstantiarum qualitate sic stantibus, liquet; ac licet ex praemissis rationibus, quo ad personam Ga-

brielis Bethlen et conditionem ipsius, neque sua M^tas^, neque regnum Hungariae imo neque ipsa et provincia contenta esse deberet, intrusio siquidem ipsius per Turcam in Transylvaniae provinciam perniciosus, non sine despectu sacrae regni Coronae factus, maximam praebet occasionem ne sua M^tas^ fidem Bethlemo adhibeat, et hoc multis nominibus: indubitatum enim hoc, cuius benevolentiam et beneficium quis suscipit, ei etiam addictum esse solere, is vero non solum ad nutum strangulati supremi vezirii Naszuff, quaevis promptissime exequebatur, verum etiam omnium consiliorum suorum participem reddit Skender bassam et a societate eius nullo modo divelli potest; nihilominus tamen salva semper permanente dignitate et authoritate suae M^tis^, quam domini consiliari in omnibus promotam et conservatam, fide et fidelitate eorum id exigentibus, summo studio conari sese debere confitentur, cum sciant suam M^tem^ in id benigne intentam esse, ut considerato Transylvaniae infoelici statu, restitutioni et conservationi illius magis, quam periculo et excidio studeat, — deliberationi semel factae, nempe ut tractatus continuetur, inhaerendum esse censent. Hinc enim non solum salus, vel excidium provinciae dependere perspicitur, verum etiam pernicies ipsius longe lateque cum dispendio totius Hungariae, vicini regni Poloniae, et aliarum provinciarum, adeoque totius christianitatis diffundetur. Maxime cum ob id etiam diversum svaderi nequaquam potest, siquidem super hoc negotio Transylvanico per tractatum componendo, communi statuum et ordinum regni Hungariae consensu in diaeta ad diem 13. Julii anni praeteriti ex mandato suae M^tis^ indicta, decretum, et Linczium deputatis dnis commissariis in instructione datum fuerit; super quo literas authentice emanatas cisdanubianae, ultradanubianae, et superiores regni partes extraxerunt.

Quantum ad circumstantias tractatus suscipiendi ista potissimum in considerationem venire posse videntur: *primo*: Ad evitandas plurimas et graves incommoditates, ut quanto maximo tempore ante tractatum cum Turcis instituendum habeatur, neque hic illo prius peragatur. Alterum est, quo uspiam fieri potest; celerius suscipiatur, quandoquidem praesenti hÿeme adhuc, illa quoque cum Turcis peragenda erit; commodum etiam inde hoc sequetur, quod tali pacto a Turcis avellentur, qui disiuncti existentes, minus laboris et molestiarum in tractatu habendo facessent.

Locum maxime idoneum et competentem animadvertunt etiam domini consiliarii Viennam, et quidem pro maiori authoritate et validitate totius tractatus in praesentia suae M^tis^

uisset, et sua M^tas hoc per expressum sibi reservasset, ut sic tergiversationes quaevis praecaverentur, et pro rei necessitate resolutiones suae M^tis confestim, et etiam confirmationes sanctorum haberi possent; quia tamen ipsi dni consiliarii vident suam M^tem cupere summopere, ut ex hoc tractatu bonum eliciatur, neque (quod sane non sine dispendio et manifesto summi mali periculo fieret) in aliud longius tempus protrahatur, communis aliquis locus, Cassovia nimirum, aut si videretur suae M^ti Eperies vel Leuchovia, utpote viciniores civitates pro loco tractatus designarentur. Admonereturque Bethlemus, ut is quoque ex provincia excedens, proprius loco constituto accederet. Taliter enim fieret, ut festinantius quaevis componerentur, et concluderentur, si quae nimirum magis ardua emergerent, et vel suae M^tis aut Betlemi et provincialium, ulterior in dubiis emergere valentibus, quaeve ipsi deputandi commissarii non tam facile expedire possent, ulterior declarato requireretur. — Porro per internuntios et celeres cursores hinc inde resoluitones transportari poterunt. Verendum alias, ne dum iuxta deliberatam talem sententiam nonnisi huc Viennam Betlemi et provincialium partes evocentur, vel difficulter ad hoc accedant aut magna distantia itineris, in longum tempus tractatum producat, aut certe ratificationes isthinc tardissime referantur.

Personas pro commissariis ex parte suae M^tis et regni ordinandas, idoneas et sufficientes nominant dni consiliarii ill^mum ac rev^mum dnum archiepiscopum Colocensem Demetrium Napragii, dnum Petrum Reway, dnum Ladislaum Pethe, dnum Georgium Homonnay, dnum Michaelem Czobor et dnum Francsscum Daroczi, qui bene perspecti habentes totius negotii statum et provinciae qualitatem, cum fructu commissionem, haud dubie peracturi sunt. Stabit tamen in clementi suae M^tis arbitrio, vel alios horum loco constituendi, aut etiam, prout visum fuerit, alios hisce, vel aliis adiungendi. Expedit itaque ut quamprimum tractatus hic maturetur, ne ex mora et dilatione Bethlemo et alliis quoque adversi quippiam metuentibus et suspicantibus, hostilia quaeque moliantur et nova consilia instituant, insidiasque cum hostibus Turcis, aliarumque provinciarum nationibus struant.

Dignabitur praeterea sua M^tas clementissime ante discessum suum hinc Pragam hanc totam rem ad finem deducere, ut sic in bono et certo quietis statu, regnum consistat, ne alioquin non perfecto negotio relicto, animi quorumvis fluctuent, et faciles in quasvis turbas et motus suscitandos ferantur.

Inaudiatur licet communi rumore noviter bellum inter Persas et Turcas exarsisse, eoque validius et potentius illud factum, quod liberi Naszuff basa ob necem suam ad Persam

deficientes, vires et robur adversus sultanum coniunxerunt; exigua tamen spes melioris conditionis istarum partium, in confesso namque est, pace et concordia non secuta, conjuratos iam hostes Transalpinam, Moldaviam, Tartaros cum Turcis de repente in ditiones suae M^tis^ effusos, ingentia damna perpetrare, et priusquam ad arma et defensionem concurratur, partes regni superiores funditus evastare posse, et vel eo maxime, quod a multo iam tempore insidiose coniurationem talem struxerint, et veris primi occasionem oportunam duntaxat expectent. Neque vero partes istae cis et ultradanubianae auxiliatum partibus superioribus accurrere valebunt, siquidem sat numerosae copiae Turcarum, qui passim in confiniis sunt, nostrates distinere, et auxilia adferre volentes impedire poterunt.

Suscepto sic tractatu, quae singillatim per sacram C. Rque M^tem^ de quibusvis particularitatibus proponuntur, ea omnia pro competentia rei, agi et tractari poterunt, ut sunt illa, quae cum expostulatione exponi debebunt, probrosae scriptiones Betlemi ad d^num^ Daroczi, arrogans et fastuosa, nullo habito S. C. Rque M^tis^ respectu, diversimoda Suae M^tis^ inculpatio. Item de voluntate resignationis arcium Lippa, Jenő etc. sollicitationes fidelium suae M^tis^ regnicolarum ad defectionem, resignatio ad rationem sacrae coronae arcium Huszt, Kővár, etc. et reliqua, quae pleraque subministrabuntur, dum tractatus ipse habebitur.

Porro quantum ad tractatum in ea parte, qua concernit Betlemum, tempore tractatus proponi potest inter coetera; vi articulorum Posoniensium in personam Bethlemi consensum fieri minime posse, namque ut superius quoque memoratum est, non libere electus, intrusus per Turcam, ejecit is auxilio Turcarum rite et legitime electum, animadvertens hoc sese non rite electum, non utitur titulo principis, quod tamen vigore articulorum Posoniensium fieri deberet, ut alii excessus et exorbitantiae illius omittantur.

Ad provinciales vero quod spectat intimandum, sanctum esse regis verbum et inviolabiliter observandum, suam M^tem^ haud invite iuxta conditiones articulorum Posoniensis tractatus, conclusiones observaturam, dummodo ea integra et illibata reddatur, neque ea in parte quod potissimum caput rei est, circa electionem liberam, violetur; periculum namque esse, ne etiam confirmatis per diplomata conclusionibus, successu temporis exceptio fiat, labefactataque et sublata immunitate liberae electionis, reliqua quoque quaevis tollantur, et ad arbitrium potentioris cuiusvis ipso subiugare valentis amissa libertate, veluti mancipia iugo servitutis perpetuae subdantur.

Rem hanc acri iudicio ponderandam esse, neque tam viter privilegiorum rationem in dispendium vocari permittenam. Non fieri consulto, ut ob metum aliquem, vel favorem t indulgentiam erga singularem aliquam personam agatur de umma unius integrae provinciae; facile ipsos provinciales aluti sese consecrare posse, agant illud et adinveniant modum, ut vi articulorum Posoniensium per liberam electionem pro arbitrio eorum, concordi voluntate princeps quivis tandem aptus, et ad munus tale obeundum idoneus asciscatur, quod nisi curent, et confectum dederint, ipsimet sane subversionis privilegiorum et consequenter excidii proprii causa et occasio futuri sunt. Nolle etiam suam M^tem^ hanc eorum liberam electionem turbatam, ob hoc nullum nominat, neque eligendum proponit. Quibus constitutis, ne Turca etiam pro vafricie sua per indirectum et oblique quovismodo in id sese ingerat, unde molestare provinciam occasionem sumere posset, manere debebit ipsa provincia in eo, quo fuit antiquo statu, dent consvetu tributa ad portam, observationes illae receptionis ex porta vexilli, frameae, clavae sint in suo esse; concludendum erit etiam tractatus tempore, et hoc articulo speciali cavendum, literalibusque instrumentis firmandum, communiter per totam provinciam ne pernicioso huiusmodi quaestu, ullo unquam tempore inposterum Turcis arces et loca regnorum et provinciarum christianitatis tradant. Demum faciliora illa sunt futura, quae de arcibus Huszt, Kővár etc. fieri deberent, dummodo illa, quae maxima sunt, diligentius et opportune prae coeteris, quae minutiora et non adeo importantia procurentur.

Ad partem etiam ipsi Gabrieli Betlen ad facilitandum et consequendum hoc intentum inculcari posset, constare sibi, universa ea, quae egerat, violenter egisse, electionemque sui in vajvodam et introductionem non tanquam per liberos factam fuisse, sed ex odio, rancore, et vindicandi affectu, quem contra Bathoreum conceperat, vel etiam timore forte, universam hanc tragaediam causasse: testimonia eius rei esse, scriptas Buda per se domino palatino literas, in quibus instabat, ut per ipsum Bathoreo reconciliaretur, quod dum pertinaciter is renueret, tandem ad haec inconvenientia et damnosa prorupit. Accedentibus etiam aliis ad persvadendum competentibus rationibus, nimirum ut permansionem patriae communis praeoculis habeat, Turcarum et aliarum christiani nominis hostium libidini, et rabiei florentem illam provinciam non obiiciat, nolit immitem et ferum animum erga proprium sangvinem et amicos declarare; futurum namque ob immitem et ferum animum, ut non solum iudicia dei iusta non evitet, verum etiam vindictam hic temporanean ferat, dum merita odia totius christia-

nitatis adversum se irritando, adversarios magis, quam amicos erga se ipsum concitabit; et alioquin etiam possibile non esse, ut ob dissidia quae inter suam M^tem^ et sultanum fovet, consistere possit, satius esse, ut considerata conditione sua, periculorum gravitate, quae per eum pululant, et ut aliarum inconvenientiarum modus iamtandem statuatur, potissimum cum de provisione idonea pro persona sua, aliis quoque modis ordinanda, provincia eidem competenter providere poterit, ac alioquin etiam substantia et facultatibus satis abundare dicatur. His inductus cum dexteritate rationibus, existimari potest, ad resignationem et cessionem provinciae ipsum fortassis induci posse, postquam non solum mutantem statum suum et pericula consideraverit, verum etiam exempla aliorum, qui sponte provincia cesserunt, recoluerit.

Ex his constat, non posse pronunc sufficienter perspici in quibusnam partibus potissimum praetitulati articuli Posonienses corrigi aut immutari possint. Restituto namque usu liberae electionis, cedente Bethlemo et compositis modo consveto per provinciales negotiis, cum Turcis super tributo, et aliis observationibus usitatis, vix aliquae difficultates supererunt, quae suam M^tem^ impedire possent, quin iuxta benignam suam oblationem, et tam regni sui Hungariae, quam provinciae Transylvaniae, aliorumque vota et desideria accedere et consentire poterit. Maxime cum sufficientibus cautelis hoc praesertim stabiliri debebit, ne in posterum in ullo unquam tempore insolito hoc, provinciaeque Transylvaniae nonminus ac sacrae regni Hungariae coronae praeiudicanti modo, per Turcas maxime vi, armataque manu multorum millium obtrusum principem pro legitimo et libere electo acceptent, eique subsint. Casu vero, quo praedictis conditionibus ad optatam frugem Bethlemus adduci nequiret, et pertinaci animo indigna praetendendo salutaria consilia repudiaret, accepta a fidelibus suis delegandis commissariis necessaria super quibusvis particularibus rebus et pertractatorum negotiorum relatione, suppetent hauddubie pro conditione et qualitate tractatus exacti, quidnam tam pro regni Hungariae defensione, quam etiam Transylvaniae statu suscipienda erunt, — de qua suae M^tis^ pia et paterna in rempublicam et communem salutem cura et sollicitudine certi omnino existunt. Propter unius tamen privati hominis errores et discolum animum, aperti belli suscitationem ipsi d^ni^ consiliarii svadere non possunt, publica statuum et ordinum regni edicta id vetant; ac alioquin singulari eorum opinione et voto, absentibus et forte non consentientibus regni ordinibus incassum id fieret; modi nihilominus et media tali cum sufficienti

cautela tempore tractatus ponenda essent, quae omnem eiusmodi exorbitantiam in posterum firmiter caverent, et in antiquis iuribus ac usitata consvetudine, immunitates quasvis conservarent.

Quoad subsidia, regni Hungariae in casu necessitatis praestanda non aliud suggerere habent suae M^ti, quam quod nuper universi status et ordines regni per speciales suos commissarios Lynczium ablegatos nunciaverant, quod videlicet iuxta articulos Viennenses, tempore pacificationis cum aliis regnis et provinciis sancitos in casu necessitatis, dulcedine et amore patriae charissimae ducta gens Hungara, pro vindicanda salute et libertate omni occasione in communem defensionem intendere, et bellum contra se motum pro viribus propulsare erit parata, et etiam, si ita necessum fuerit, mortem oppetere non subterfugiet.

Dandum etiam in instructione ad tractandum dimittendis commissariis, monendos esse pro opportunitate et convenientibus rationibus, tam ipsum Gabrielem Betlen, quam provinciam Transylvaniae, ad hunc tractatum, qui nullo modo interessatis, vel ingerentibus sese Turcis, sat foeliciter (nisi casus iste circa personam Betlemi evenisset) ad finem optatum perduci potuisset, ullum Turcam admitti debere, multo minus Skender basam, qui hactenus penes Gabrielem Betlen, omnibus ipsius consiliis, congressibus, et publicis actibus, tanquam Corÿcaeus sese immiscuit, conscium agendorum et tractandorum concedendum esse; eo namque facto luculenter quodammodo testatum fierit, praecipuae libertati provinciae, non minus ac circa liberam electionem praeiudicium concedi, et regnum simulcum provincia iuri suo ea in parte cedere. Suae M^tis itaque firmis rationibus in longum deductis, ipsi d^ni consiliarii subscribentes, nequaquam admittendum censent, ut eius rei facultas Turcis concederetur, maxime cum inde ab initis nihil simile commissum esse constet, nulloque iure Turca id praetendere potest.

Publica etiam regni diaeta ut celebretur, quod sua M^tas clementer innuit, expediens omnino iudicant d^ni consiliarii idque vel hanc ob causam quod sua M^tas denuo ex partibus hisce abire constituerit, et etiam quod contribuciones cessantes, ex quibus in parte confiniariis stipendia numerabantur; externa vero regna et provinciae sicut et sacrum romanum imperium sua subtraxit subsidia, maximis in necessitatibus sunt constituta ipsam et confinia, unaque suae M^tis stipendiarii summam omnium rerum patiuntur inopiam. Attamen si ea recolantur, quae superius memorata sunt, quoniam magis ardua, primo et ante omnia dirigenda esse necessitas postulat;

non vident dni consiliarii, quomodo his potissimum duobus tractatibus cum Transylvania et Turcis non prius expeditis, debita cum utilitate celebrari possit. Extra omnem enim controversiam est, status et ordines iuxta nunciatum commissariorum suorum nuper Lynczium amandatorum, de hoc unico Suae Mti summis precibus supplicaturos, ut pro publica pace primum stabilienda graves hasce differentias, tam quae cum Transylvanis hactenus indefinita mansit, quam etiam limitatio pagorum deditiorum cum Turcis, quietem et tranquilitatem publicam perturbare posse, firmiter sibi persvaserunt, nec ulla consilia et deliberationes prospere successuras antequam modus inveniatur ut in his duabus differentiis, aliqua dispositio et definitio, in quamcunque tandem partem statuatur.

Differendam itaque censerent dni consiliarii publicam regni diaetam tantisper, dum uterque hic tractatus, et primo quidem ille cum Transylvanis quantocyus perageretur, expedita namque tractatione, vel pro voto suae Mtis et regnicolarum, vel vero secus. Interimque etiam limitatione illa cum Turcis super pagis deditiis confecta, constabit, quam festinanter et in quem finem ipsa diaeta publicari deberet, quidve in ea per suam Mtem proponi utile et necessarium sit; nam utravis partium longe diversa et ab invicem differentia exposcunt.

Tractatu siquidem bene confecto, pro firmiori validitate et robore, iuxta constitutiones novissimae diaetae in articulos regni inserendus erit, sin secus acciderit, tunc eo casu in diaeta constitui debebit, quid ea in parte ulterius suscipiendum, suaque Mtas propositiones eo directura esset, ut necessaria pro bello continuando procurarentur, arma videlicet, gens militaris, subsidium pecuniarum, et reliqua eius generis ad belligerandum necessaria. Ac vel ex eo quoque differi deberet, siquidem in illa superioris anni mense Julio ex voluntate et mandato suae Mtis per dnum palatinum indicta diaeta status et ordines compositionem illam per legatos apud suam Mtem sollicitarunt, effectumque et finem eius rei summa cum aviditate et expectatione praestolantur.

Convenientius etiam et oportunius diaeta post tractatus finem celebrari poterit, namque si anteverteretur, plerique et fere potior pars dominorum consiliariorum, et aliorum quoque regnicolarum, ex quibus nonnulli regni judices sunt, diaetae interesse non possent, sed in alterutra commissionum et legationibus occuparentur. Neque etiam interim dum tractatus fieret, consultum esset magnates, nobilitatem, et alios quosvis regnicolas a mansionibus eorum abesse, facile namque vel ex

eo occasionem contra regnum suscipiendi hostiliter quippiam attentari posset.

Quoad propositiones in genere de necessitatibus regni, praeterea quae suae M^tis benignae voluntati erunt, ut proponantur, posset etiam d^ni comitis palatini super proponendis informatio tunc temporis expeti, id quod hactenus usitatum fuisse constat, is siquidem absque quod huc Viennam citentur, d^nis consiliariis convocare posset, et deliberatione superinde habita suam M^tem de iis edoceret. De iis vero, quae suae M^tis, et fisci negotia cencernunt, d^nus camerae suae M^tis hungaricae praefectus cum consiliariis pro consvetudine usitata opinionem daturus esset.

Coeterum ex praememorati tractatus cum Transylvanis continuatione fiet etiam illud, quod dum is peragetur, et ex voto sententiaque suae M^tis et regnicolarum optato perficietur; animadvertentes status et ordines M^tis suae clementiam et benignum affectum, pro pia et singulari paternaque plane cura, qua negotia regni sui Hungariae, modis omnibus adjuta et promota esse contendit, publice per hoc testata reddi, maiori cum promptitudine et alacritate ad ea, quae sua M^tas praestanda vellet, accederent. Et quidem vel pro hac vice, ubi tam ardua et magni momenti negotia, quae salutem vel excidium, summam cum tranquillitate quietem, aut certe ingentium malorum initia allatura sunt, ut augusta sua, et fidelibus suis regnicolis exoptatissima praesentia sua M^tas clementer interesse et praeesse dignaratur, sane perquam utile videtur d^nis consiliariis. Fieret namque sic, ut et facilius gravamina componentur, quietioraque et optati effectus sua M^tas habitura esset comitia.

Tandem etiam quod ad violentias, invasiones et pergrassationes Turcarum tollendas, pauca in eo quoque suae M^ti demisse per d^nos consiliarios suggerenda erant. Serio tam a partibus christianorum, quam Turcarum, per eos, quorum authoritas apud milites praesidiarios valet, ac quorum curae iidem submissi sunt, interdicendum esset, ne sub gravi poena, quae de deliquentibus et in flagranti deprehensis statim et de facto sumi deberet, in potestum ullas excursiones, et mutuas invasiones exercerent.

Et quia plerique egestate et inopia adacti excurrunt, quantum quidem temporis moderni conditio ferret, indigentiae ipsorum succurrendum sua M^tas benigne ut demendare dignaretur perquam oportune accideret, sic namque aliquo saltem subsidio adiuti, in officio sese continerent, neque occasionem sumerent in terras hostiles ad rapiendum excurrendi. Turcae quoque non irritati, maxime si etiam praefecti illorum

desuper cum expostulatione debita requirentur, a similibus excursionibus suscipiendis sibi haud dubie temperarent; evitarenturque plures incommoditates et gravamina, ratione hactenus patratarum excursionum, pro quibus complanandis Turca requirendus esset, siquidem etiam Ali basa Budam venturus existimatur, qui tractatui ejusmodi interfuit, et eandem iuramento, sigillis et subscriptionibus confirmavit. Quales vero singillatim excursiones turcae, quasve depopulationes agant, d^ni^ partium regni supremi et confiniorum capitanei pro necessitate relationem facere possunt.

Juvabit etiam non parum ad tollendas excursiones, si debitae in confiniis ordinationes, qui vagabundos forte haydones, vel quosvis alios praedam exercentes persecuti fuerint.

Cavebuntur etiam excursiones per compositionem illam seu tractatum super limitatione pagorum deditiorum, hucusque non sine dispendio miserae plebis dilata, ea itaque ut primo quoque tempore susciperetur (peracta tamen primo illa transylvanica commissione) curandum omnino esset, monendique Turcae ne longioribus dilationibus rem hanc involvant, sed ad pacis conservationem, ex qua occasione potissimum plurima contra legitimam et firmam ejus observationem frequentius committuntur, in debitum effectum deduci maturent, suosque homines ad id tempore competenti ad arbitrium suae M^tis^ nominando destinent.

Ut autem Turcis cavillationis ansa omnis praescindatur, novis postulatis vel diversis a prioribus praetensionibus immutari vel augeri iam positi articuli nequaquam deberent, ne exinde arguere velit, sublatam innovationibus huiusmodi priorem sultani obligationem, et fidem iusiurandique liberum factum, et sic consequenter pacem ruptam, et per hoc apertum bellum declarari. Urgendum duntaxat erit illud et explicandum, quod ad Sytvatorok jam semel conclusum fuerat, et illa specificanda articulatim, in quibus a partibus Turcarum labefactutum, et constitutionibus contraitum fuerat. Supplicant autem d^ni^ consiliarii suae M^ti^ dignetur mandare singularem huius rei et diligentem curam haberi, monentur siquidem ad hoc faciendum, cum ab aliis supplicantibus, tum etiam ab universitate d^norum^ et nobilium diversorum comitatuum, signanter autem comitatus Nitriensis, cuius comitatus pagos depopulationibus ac aliis iniuriis et damnis mirum in modum ipsi Turcae affligere non cessant.

Quod si Turca tempore tractatus de pagis deditiis etiam de Transylvania mentionem faceret, eo duntaxat reiicendus esset, et ad conclusionem illam relegandus, de Transylvania

non aliud tractari posse aut debere, sed illam in suo statu, prout ad Sytvatorok sancitum fuerat relinquendam esse.

Non abs re praeterea futurum censetur, si tempore praedicti tractatus de negotio vayvodae Radulii exulentis pariter mentio fieret, atque de restitutione ipsius in provinciam Valachiae, ex qua sine demerito ullo suo, vel culpa contra Turcam commissa, privatus extitit, competenter tractaretur.

Qui vero tractatui turcico ex hungaris iam antea interfuerunt, et pro nunc etiam interesse possent, per dnum comitem palatinum suae Mti exhibiti sunt; stabit in arbitrio suae Mti hos ad tractandum adhibere, vel vero alios nominare.

Quia vero S. C. Rque Mtas generalia regno eiusdem Bohemiae comitia publicavit, supplicant nomine etiam universorum statuum et ordinum regni, dignetur clementem ejus rei curam habere, ut solita contributionis subsidia pro usibus confiniorum Mtis suae a regno Bohemiae et incorporatis provinciis obtineri queant. Ac si sua C. Mtas necessarium esse iudicaverit, aliquot ex fidelibus suis hungaris hoc nomine eo destinare velit: siquidem etiam plenipotentiales regnicolarum literae ipsis legatis dandae, apud manus dni palatini habentur.

In reliquo suae Mtis gratiae et clementiae dni consiliarii sese demisse commendant.

Viennae 28 Januarii anno domini MDCXVo.

Hátirat: *Primum hungaricorum consiliariorum votum.*

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. k. titkos levéltárban. Hungarica.)

c)

Második leirat.

Sacratissima Romanorum C. necnon Hungariae Bohemiaeque R. Mtas dnus noster clemmus benigne intellexit, quod dni consiliarii hungari hic praesentes ad ea, quae ipsis proposita fuerunt responderint et informarint, ex quo quidem ipsorum, non solum in rebus bene ruminandis ac ponderandis diligentia, sed etiam in capessendo super propositis consilio atque opinione fideliter aperienda, insignis in communem patriam et christianam rempublicam zelus adeoque in suam Mtem C. ac R. devotio summopere elucet, id quod sac. Mtas sua pro benigno affectu suo quavis occasione clementer agnitura sit.

Ad primum quod attinet, etsi quidem Bethlenus diversis suis nocivis et illicitis machinationibus virulentis literis, tractationibus, actionibusque, maxime quod contra Posoniensem conclusionem egerit, et induciarum etiam durante termino, Turcis Lippam et Jenő dedere statuerit, nullo plane modo

mereatur, ut in ullum cum ipso tractatum ex parte suae Mtis condescendatur; permote tamen sac. Mtas sua allegatis per dnos consiliarios rationibus ex superabundanti clementiae affectu tractatum iniri, iuxta instructionis formatae modum mandatura est.

Placuit etiam suae Mti dnorum consiliariorum unanimis assensus, quod tractationem Transylvanicam Turcicae anteferendam, nec unam cum altera miscendam, Scender vero bassam aliasque Turcas, et qui ab iis dependent, a tractatu hoc plane arcendos contraque eos excipiendum esse adeo considerate consulunt.

Ad locum deinde tractatus quod attinet, ex iis quas ipsimet recensent causis et rationibus, optimum quidem et commodissimum hic Viennae fore videretur, sed cum aliae considerationes per dnos consiliarios motae sint, ne scilicet negotium illud in longiorem moram protrahatur sed quantum fieri possit acceleretur, benignum sua Mtas assensum praebet. ut conventus ille vel Nitriae, vel Trinchinii, uter locus has partes versus commodior videatur, ut nimirum Mtas sua super iis, quae transigenda sint facilius indies informari possit, pro dnorum consiliariorum iudicio instituatur.

Ad tractatum vero hunc peragendum sac. Mtas sua commissarios ill. et revmum cardinalem Forgachium, dnos Andream Doczy, qui alias huc veniendi potestatem a sua Mte obtinuit, Petrum Revay, Ladislaum Pethe, Michaelem Czobor et Franciscum Daroczy adhibendos nominat.

Quod dni consiliarii praesentiam sac. Mtis suae usqu ad tractatus huius finem summopere desiderent atque optem neque hoc ipsi contrarium, quin imo pergratum foret, siqu dem ante generalem regni Bohemiae diaetam tractatus h finiri et absolvi posset.

Quo modo autem cum provincia Transylvania et ips Bethleno tractandum sit, in eo sac. Mtas sua dnorum consili riorum opinioni sibi porrectae assensum praebet, iuxta quar etiam instructionem pro commissariis expediri mandatura sit

Quod porro Bethlenum concernit, sensum sac. Mtas su non satis dnorum consiliariorum assequitur, utrum cum Betl leno per tertias personas, quae apud ipsum aucthoritate po lerent, et ipsi addictae essent, ratione resignationis libe faciendae agendum, aut vero suae Mtis nomine per commiss rios cum ipso Bethleno desuper tractandum censeant; id dnos consiliarios mentem et intentionem suam fusius et clari explicare cupit.

Casu porro quo Bethlenum tergiversari et pertina animo indigna praetendendo spretis adhortationibus et monit

obstinationi suae inhaerere, neque in resignationem, aut alias aequas conditiones ullatenus condescendere, quin potius pro efferata et turcica, quam assumpsit natura, facto ipso regem et regnum ulterius turbare contingeret, curabit sua M^tas, ut de omnibus commissarii diligenter fideliterque ad se referant, unde ipsa quid pro defensione regni statuendum ac suscipiendum, sese resolvet et decernet.

Neque enim sibi propositum habet sua M^tas, citra regni suae Hungariae praescitum et assensum apertum bellum concitare, quo rem deventuram tanto minus existimat, quod sultanum ratione privati adeoque inconstantis hominis causa apertum bellum tanta considerationis et ponderis facile susceptum minime sibi persvadere potest.

Cuperet etiam sua M^tas speciatim informari, quos modos et media minuere voluerint, quibus durante tractatu sufficienter et regi et regno advertus Bethleni exorbitationem et machinationem caveri possit.

Caeterum quod d^ni consiliarii si ad aperta et infesta arma (quod Deus avertat) deveniretur, declarationem suam quid tunc a regno Hungariae sperandum sit, aperiunt, seque ad ea, quae in conventu Lyncensi per eos oblata fuere referunt, benigne sac. M^tas sua eam consiliariorum declarationem acceptat, neque ullatenus dubitat, quin singulari fiduciae, quam in ipsis locatam habet, realiter sint responsuri.

Sac. item M^tas sua diligenter et accurate consideratis circumstantiis omnibus rationibusque, quare diaeta hungarica non nisi ad finem perductis ambabus tractationibus celebrari possit, si tamen uterque tractatus ante generalem regni Bohemiae diaetam ad finem optatum perduceretur, non abnueret in vota d^norum consiliariorum benigne condescendere.

Postquam autem contrarium magis metuendum, quam prosperior tractatuum tanti momenti successus sperandus sit, interea vero temporis confinia deficiant, structura corruant, miles insolutus hinc inde vagetur, et pleraque fortalicia rebus et munitionibus ad defensionem necessariis destituantur, variae exinde rerum confusiones enascantur et regnicolae turbentur, Turcae ab eorum quotidianis infestationibus, rapinis, caedibus, et villarum incendiis nequaquam cessent, nostrates e contra nullam defensionem videntes tantis periculis quotidie expositi, animis concidiant, et in desperationem inducantur, quod aliae etiam adiacentes et conterminae provinciae et regna videntes et considerantes, et quid ipsum Hungariae regnum in has necessitates suppetiarum laturum sit nescientes, nihil plane contribuerent.

Quemcunque autem exitum ambae tractationes sortiantur, non videt sac. M^tas^ sua, quare neglectis illis quamprimum Hungariae diaeta maturari non possit, nec debeat, cum in omnes necessitates, quae innumerae sunt eius diaetae contribuciones impendendae sint; unde d^ni^ consiliarii hungarici facile colligant, quid suam M^tem^ ad diaetam hungaricam primo quoque tempore celebrandam movere posset, cui pro innata sua in regnum illud affectione et amore coram praeesse percuperet, si d^ni^ consiliarii modum aliquem invenire, suamque M^tem^ securam reddere possent et vellent, qua ratione consideratis illis circumstantiis decreto regio suo insertis id perfici queat.

Qui vero tunc temporis terminus celebrandae diaetae praefigendus, ut intra unius hebdomadae spatium diaeta totaliter finiri possit, sua M^tas^ d^norum^ consiliariorum opinionem exquirit.

Danum quod turcicum tractatum concernit, placet suae M^ti^ d^norum^ consiliariorum hungaricorum, quam etiam in secundo suo scripto svadent per omnia opinio.

Quod reliquum suae M^tis^ fideles regnicolae, tam in comitiis imperialibus, quam aliarum provinciarum diaetis antehac experti sunt, et citra dubium intellexerint, quam M^tas^ sua sibi curae defensionem, conservationemque regni sui Hungariae aliis postpositis semper habuerit, hoc ipsum ulterius, et quoad vixerit, quavis occasione, ut id quod ad regni istius salutem proficuum fore adverterit, promoveatur, facturam sese paterne offert. In quem finem si sua M^tas^ expediens fore compererit, ex eorum medio aliquos ad generalem regni Bohemiae diaetam hoc scilicet nomine, ut contribucionis magis ibi magisque urgeantur expediri et memoratam plenipotentiam in bonum suae M^tis^ et regni adhiberi sese ipsos mature certiores reddituram, seque ratione commissariorum benigne resoluturam esse.

Postquam vero d^ni^ consiliarii hungarici svadent tractatum transylvanicum quamprimum fieri possit maturandum esse, id quod sua M^tas^ benigne approbat, diem ad eum tractatum suscipiendum etiam ab iis nominari postulat.

Et quoniam antehac semper in omnibus decretis, rescriptis et instructionibus assecuratio realis praestanda ab ipso Bethleno et provincia propterea requisita fuit, quod pacta conventa ab illis literis, sigillis et iuramento confirmata hucusque neque praestita, neque servata fuerint: ideo sac. M^tas^ sua informari quoque cupit, qualis et quomodo realis illis assecuratio iam magis et postulanda et urgenda sit.

De caetero iisdem dnis consiliariis hungaricis sua Mtas C. ac R. gratia sua bene propensa manet.

Signatum Viennae ultima Januarii A° 1615.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. k. titkos levéltárban. Comitialia. Egy másik példány orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 5. nro 55.)

d)

A tanácsosok válasza.

Sacratissimae C. Rque Mtis dni nostri clemmi rescriptum, quod iterato pro deliberatione fidelibus suis, dnis consiliariis hungaris hic praesentibus offerri iussit, debita cum animi demissione et reverenter susceperunt, ac iuxta benignum suae Mtis mandatum etiam illos articulos pro rei gravitate diligenter expendentes, in accuratam deduxerunt consultationem. Ingentes nihilominus gratias agentes, quod de iis omnibus, quibus iam antea suam edidissent opinionem, sacra C. Rque Mtas pro pietate et clementia sua, benigne admittere; ac de super contenta esse, exiguumque operae et laboris quod pro mandato suae Mtis, debitoque fidei et fidelitatis ipsorum impendere conati fuerant, sereno suscipere vultu dignatur. De articulis porro propositis, quos sua Mtas dilucidatos vel uberius explicatos mandat, humiliter suam Mtem modo sequenti informare possunt.

Locum pro tractatu transylvanico, id quod ex primo eorum scripto exhibito apparet, gravissimis rationibus inductos fuisse dnos consiliarios, ut si Viennae in praesentia suae Mtis id fieri nequiret, in altero nominatorum locorum Cassoviae nimirum, Eperies aut Leuchoviae institueretur, debere namque summopere caveri innuebant, ne Turca in eum ullo modo sese immisceret, vel vero cum Turcis ipsi transylvanici commissarii aliquam correspondentiam haberent; tolleretur autem eo modo occasio sese immiscendi, si in loco a Turcis magis dissito haberetur: unde etiamnum si reliquorum regni locorum commoditates perlustrentur, non debere sese inhaerere datae iam opinioni, causam non vident.

Civitas Trinchiniensis quidem ob penuriam victualium, quorum defectu montosa illa et non adeo fertilia loca, pronunc potissimum laborant, (etiamsi Bethlemus et provincia Transylvaniae adhoc adduci possent, ut ad eum locum accederent) apta esse vix posset. Nitria vero Turcis vicinior existens, facile occasionem sumerent etiam ipsi Transylvani, si casu quo minus ad votum ipsorum negotia succederent, cum Strigoniensibus et Budensibus Turcis colludendi et consilia invicem communi-

candi; et alioquin incommoditas illa habeatur, quod aedes pro necessitate hospitantium commodae non sint, neque locus cinctus sit. Ita quidem est, quod vicinitate locorum considerata Tyrnavia eo casu opportunior foret. Illud tamen etiam difficultatem videtur habere, extra hoc enim quod Radulius cum suis isthic moretur, plerique mercatores cives in civitate habitent, qui mercaturas cum Budensibus exercent, incessanterque huc illuc commeant; hoc quoque suspitionem moveret et homines perversi facile inducerentur, ad inconvenientia quaevis efficiendi. Illa vero tria loca iam alias nominata extra periculum harum inconvenientiarum sunt: a Turcis namque magis dissita existunt, et ob hoc non ita pervia sunt, facilius in eos si forte illuc transire pertentarent, per bona siquidem et possessiones regnicolarum transeundum esset, invigiliari posset. Stabit nihilominus in clementi suae M^tis^ arbitrio, quem denominare dignabitur locum.

Circa illud punctum, utrumet quomodo per intermediam seu tertiam personam cum Bethleno agendum sit, quandoquidem Suae M^tis^ dignitati derogaret, si ad similia per internuncium tractanda, ipsique Bethleno explicanda commissio aperte a sua M^te^ data cognosceretur: secreto itaque id fieri deberet, destinataeque per suam M^tem^ personae, quae fidelitate synceritate et dexteritate probata esset, committendum, ut iuxta instructionem sibi dandam, veluti motu proprio, meritis rationum, in primo scripto compraehensarum, negotium hoc apud Bethlemum ageret. Rerum qualitate is cognita, menteque Bethlemii perspecta, de quibusvis necessariam suae M^ti^ reportare poterit informationem. Hic vero internuncius excedentibus iam e provincia commissariis Transylvanorum isthuc abire deberet, ut medio tempore, dum illi ad conventum adventarent interea ista perficerentur. Admonendi itaque erunt d^nus^ supremus capitaneus Zathmariensis, aut in eius absentia vicecapitaneus, ut de adventu illorum praemoniti, confestim suam M^tem^ edoceant.

Casu illo quod si Bethlemus irritum reddere conaretur tractatum, vel alias quasvis pro inquieta et inconstanti sua mente exorbitationes committeret, securitatem regno pro celeritate brevitateque temporis non aliter procurari posse videtur, quam si bene munitis praesidio Zathmariensi ac aliis ultratybiscanis fortalitiis in opposito Transylvaniae sitis, diligentiores excubiae fiant, supremi capitanei sollicite vigilent, omnium etiam lenium motuum initiis attendant, exploratores etiam passim in necessariis locis habeantur; domino palatino quoque mandato suae M^tis^ iniungendum, ut is pro officio suo, huic rei intendat, hostiliaque si que forte in regni malum

faciant, quod tales inconvenientias et exorbitationes per privatum quemvis motas nequaque toleraturi sunt. Aliisque his similibus assecurationibus et cautionibus tempore tractatus propositis sperari potest, pro bono et permansione ipsorum ad huiusmodi aequas leges et sibi ipsis multum proficuas conditiones accessuros, — cum etiam ipsimet adnixuri sunt, ut pro salute et permansione, quieteque propria per hunc tractatum procurare possint. Quod si ab omni alia certiori et reali (ut dicitur) assecuratione discederent, ipsorum tamen fidei, sacramentis et iuramentis tales conditiones poni deberent, quae ipsos quantum fieri posset uspiam, potentius stringerent et ab inconstantia liberarent, cum praesertim Turcarum ac etiam aliarum gentium a religione christiana alienarum fidei et iuramento fides adhibeatur.

Generalem regni diaetam spatio octidui expediri posse d^ni^ consiliarii nullo modo vident, cuperent quidem d^ni^ consiliarii, neque esset non expediens, ut brevissimo tempore diaetae absolventur, si tamen considerentur ea, quaenam et quali ratione in diaetis peraguntur, comperitur, longiorem moram et plus temporis pertractationibus tribuendum esse: multitudo vocum, d^norum^ nempe consiliariorum, baronum et magnatum, capitulorum, abbatum, praepositorum, comitatuum, civitatum liberarum etc., itam descriptiones propositionum suae M^tis^, conventus privatus regnicolarum, pertractatis seorsim propositionibus congressus cum suae M^tis^ consiliariis et magnatibus, et alia quam plurima.

Animadvertunt tamen d^ni^ consiliarii iuxta datam opinionem felicius et optatius in effectum deduci posse diaetam per suam M^tem^ promulgandam non aliter, quam si (quod saepius iam repetitum fuit) tractatus tam cum Transylvanis, quam Turcis perficiatur. Tali namque tractatu bene confecto, animi fidelium suae M^tis^ contenti redditi lucrifient, gravamina haud dubie imminuentur et omnia ex mente suae M^tis^ in desideratum effectum deduci posse sperant.

Tandem quo ad diem tractatui nominandum, videretur d^nis^ consiliariis, nullum specificandum esse diem et terminum, sed omnibus omnino dilationibus et aliis impedimentis moram causare valentibus ruptis, statim et defacto, inchoanda et agenda essent ea, quae tractatus essent. Intimandum Bethlemo et provincialibus. Resolutio suae M^tis^ aperienda, monendi ut statim legati ipsorum adveniant. Suae M^tis^ ordinatos legatos et commissarios iam procedere. Nullum suam M^tem^ constituere velle diem, cupere namque etiam pro desiderio forte ipsorum, primo quoque tempore rem suscipi et confici, neque committi velle, ut ultra finem bachanaliorum vel initium

quadragesimae tractatus hic protrahatur. Atque haec erant, quae suae M^ti ad puncta proposita dni consiliarii aperire debuerunt, cuius pariter clementiae et gratiae sese totos submittunt et demisse commendant.

Viennae 3. Februarii 1615.

Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung. Egy másik példány orsz. ltár. Act. Th. fasc. 5. Nro. 54.)

e)

A császár leirata.

Sacratissime Caes. Regiaque Mattas, dnus noster clementissimus benigne libenterque intellexit, quid domini consiliarii hungari ad quaesita ulterius responderint, in quo quemadmodum et in priori responso singularem eorum integritatem, et quem ea negotia requirunt zelum, benignae voluntatis affectu agnoscit, ac pleraque eorum responso compraehensa clementer approbat.

Ubi vero et quo tempore conventus ad tractandum instituendus sit, eum locum non nimis a se distantem optet, haud opportuniorem quam in Freistetl Galgotio tempus autem ut summum autem octavum diem Martii fore existimat ac censet.

Curabit interea sacra Mattas sua, ut quemadmodum domini consiliarii suaserunt, aliquae copiae militum hungarorum convenienti modo atque ordine conscribantur, iisque ex eadem natione capita praeficiantur, quae etiam secundum eorum consultum tam dno palatino, quam etiam comitatibus ad molimina hostium diligenter advertere et intentos esse demandatura sit.

Ad privatum tractatum cum Bethleno suscipiendum quod attinet, placet magis sac. Matti suae ut talium in eo opera adhibentur, qui minimum illi suspecti sint et familiariter ita cum ipso agant, ne si magno id molimine fieri videatur majores sibi inde spiritus sumat et elatior evadat. Quod haud dubie futurum esset, si Matte sua conscia ac mandante id fieri praesentisceret.

Postquam etiam non parum in eo positum sit, quo intimationis modo et Bethlen ipse et Transylvani ad hujus tractatus conventum vocandi sint, cupit Mattas sua ac postulat, ut formula talis ab ipsis dominis consiliariis concipiatur, quae deinde Mattis suae ulteriori dispositioni ac censurae submittatur.

Denique ut Sacr. Mattas sua caesarea ac regia benignissimam in partem interpretatur, quod domini consiliarii prompte

[illegible]

[illegible] Nr. [illegible]

[illegible]

Matthias dei gratia etc.

Spectabilis ac magnifice syncere nobis dilecte. Recenti memoria [illegible] vos tenere existimamus, uti nuper nos dum [illegible] cum tali benigna resolutione nostra vestros et provinciae legatos ad nos missos remiserimus. Ut nimirum ad tractatum ultro-citroque instituendum, utrinque commissarii delegarentur circa quod mens nostra erat ut etiam juxta frequentes vestras requisitiones tam apud Mattem nostram quam fideles nostros regni istius nostri Hungariae palatinum, [illegible] regni superioris sumpremum capitaneum comitem Sigismundum Forgach etc. Andream Doczy et Franciscum Daroczy factas, mature inchoatus et expeditus fuisset. Ad quam rem pertinentia dum curaremus, nolentes nos gravi [illegible] tam provinciam confusionibus et periculis involui [illegible] intendebamus, ut tam vos quam caeteri universi istius provinciae status et ordines ea quae pacis et concordiae essent [illegible], eo modo effusioni sangvinis christiani parceretur, quin potius quies et optata tranquillitas provinciae procuraretur, neve quod summopere praecavendum innuebatis ipsa provincia ultima cum ruina et excidio incolarum in potestatem hostium Turcarum, unde maxime rerum perturbationes exortae ingentiaque damna causata fuissent deveniret. Impedimenti tamen ac morae causa extitit, quod dum ista fierent sollicitationibus vestris longo tempore Skender passa copias suas militares in castris ad Temösvár retinuerit, ob quod minime conveniebat ut vos praesidio hostili Turcarum fulti, non sine derogamine dignitatis nostrae dum simul eo

tempore tractatum perageretis. Ad quod accessu quoque quod bellicam expeditionem contra lyppenses et jeneienses moventes manifesta cum pernicie Transsylvaniae praedicta fortalitia vos Turcis resignare decrevisse audiebatur. Hisce attamen impedimentis pia paternaque cura et providentia nostra cum ad frequentes vestras instantias, tum etiam nuper praesente hic praedicto fideli nostro regni palatino ac aliis utriusque ordinis consiliariis nostris hungaris per literas factum postulatum vestrum volentes quantum quidem in nobis est imminentibus isti provinciae periculis occurrere, deque pacato statu providere simul etiam christianitatis rebus in tuto positis conditioni personae vestrae, eam quae desiderio vestro responderet securitatem procurare. Benigne nos resolvimus ut tractatus destinatus impendimentis quibusvis amotis peragatur. Qui quidem ut majori cum fructu et optata cum effectu perficiatur locum pro conventu tanquam magis idoneum Galgoczium oppidum in comitatu Nitriensi ad Vagum situm constutuimus. Commodior enim locus ille futurus est, quod nobis vicinior, unde relationes debitae expeditius fieri et quaevis difficultates quae emergent facilius accomodari rebusque omnibus bene compositis ratificationes nostrae accedere possint, alioquin si nostris commissariis in partes regni superiores longinus abeundum foret, mora celeri harum rerum expeditoni impedimentum adferret. Vestrum igitur erit modis omnibus ut quantocitius vestri et provincialium commissarii ablegentur, ac si id tempestive fieri quod cuperemus nequeat, ut summum ad diem 8. proxime sequentis mensis Martii destinato loco adsint, ubi et nostri commissarii eodem omnino tempore comparituri sunt.

Postulamus etiam ut et vos ex interioribus partibus provinciae ad partes viciniores accedatis quo pro emergenti occasione ac necessitate ocius vestri et provincialium commissarii ad vos recurrere possint.

Ut autem impertinentes quaevis dilationes exceptiones et impedimenta evitentur necesse erit ut commissarii rebus omnibus necessariis sufficienter instructi expediantur. Assignata eisdem omnium de quibus in hac commissione agendum sit facultate et fide publica confirmata plenipotentia. Porro siquidem constare volumus, nos omnimode inclinatos eo esse, ut ad debitam finem hicce tractatus perducatur, et ambages quaelibet evitentur, vos quoque monendos duximus ad firmius roboranda ea quae conclusa fuerant ex qualibet natione Hungarorum scilicet Siculorum et Saxonum commissarii delegentur, sicque communi totius provinciae consensu tractatus ejusmodi stabiliatur. Non erit igitur committendum ulla ratione ut culpa partium vestrarum, tam pius et salutaris noster cona-

[illegible] florentem statum provinciae [illegible] intendimus impediatur, [illegible] tractatus iste in alind longius temporis [illegible] ad nos sed e converso [illegible] isthuc redundatura sit.

Sane [illegible] Zakmarinum trans[illegible] et provinciae commis[illegible] pervenerint, eisdem transmittantur.

Restat denique [illegible] huic ordinationi nostrae vos [illegible] consentiatis, quod et praestolamur [illegible] Datum in [illegible] nostra Vienna die 5. Mensis Febr. Anno [illegible] decimo quinto.

[illegible] A [illegible] kezdetü mondat [illegible] hiányzik, csekély szóbeli eltérés [illegible] — [illegible] a rendekhez irott példány [illegible] circumspecti syncere nobis [illegible] Az [illegible] F[illegible] literarum ad Transilvaniae statu[illegible] 1) ad Hungaros, 2) ad Siculos, 3) ad Saxones.

Ez [illegible] két példányban a m. kir. orsz. lt. kincst. oszt. A. [illegible] Thurz. Fasc. 5. Nr. 58.

XVIII.

1615. febr. 1.

[illegible] császárnak Bethlenről hireket ir.

Sacr. C. Rae Mtas due dne mihi clemme. Fidelium stb.

Sacr. Imperator, ex certorum ac fide dignorum scriptis ac relationibus denuo percepi, modernum vajvodam Transylvanum in omni ditione sua exercitum conscribere, ac non solum Moldaviensem et Transylvaniensem *(igy)* [1] vajvodam, verum quoque Turcarum caesarem de auxilio sibi administrando sedulo urgere ac solicitare. Quos jam illius sit animus, quae intentio, quove ipsius tendat propositi finis, haud quaquam intelligo: id tamen pro certo habeo, proxime elapsis diebus quondam familiarem ac consiliarium suum Wolfgangum Cherenÿ eundem Gabrielem Bethlen ad modernum passam Budensem expedivisse, qua tamen instructione et legatione, hactenus minime potui intelligere quia legatus a praedonibus in itinere deprehensis, ac vulneratus, abrupto itinere, fere semimortuus necessario coactus est redire.

[1] Transalpinensem helyett.

Eadem hora qua Mti Vrae hasce elucubrarem literas, transylvanus quidam, vir catholicus huc Zakmarium veniens, secretiori sub cautela, confidenter haec infra consignata de transylvano vajvoda aperuit.

1. Ipsum Gabrielem Bethlen ante paucos dies imperatori turcico tali sub tenore scripsisse, certo certius percipisse romanorum imperatorem nunc nullas omnino vires, nullumque exercitum habere, proinde si imperium suum contra christianos voluerit dilatare, ac propagare, eam nunc occasionem oblatam esse, ac si aliquid voluerit tentare, ex parte una ipsum praesto esse, ac cum regnicolis et subditis suis in omnibus obsequentissimum fore.

2. Imperatorom turcicum pro passa Budensi alium substituisse, ipsique in mandatis esse, antiquam Budam proficiscere ex Alba Nandor ad vajvodam Transylvanum transmeare, cum eoque de sibi comissis negotiis concludere debere.

3. In omnes Transylvaniae partes, comitatusque ad eam pertinentes serio ab eadem demandatum, ut nulla omnino interposita mora, qui ipsius fidelitati sunt astricti, viritim consurgant, in sedibusque propriis comitatuum castra figant.

4. Stephanum Theöreök primarium hajdonum Transylvaniensium capitaneum, in comitatum Bihariensem vicinum comitatui Zathmariensis emisit, ut tam ex ditione sua quam Mtis Vrae Sacr. singulos tam hajdones, quam alterius generis milites in Transylvaniam ad certum avocet stipendium, fidelitatemque ipsius, quos poterit summo studio alliciat.

5. In sinagogam turcici imperatoris (ubi singulis diebus contra Mtem Vram et individuae Trinitatis juxta morem Machometicum solennes peragantur ceremoniae) duo candelabra ex ducentis marcis argenti Claudiopoli, metrapoli civitate transylvaniensi singulari arte conflata, pro honorario per modernum legatum in portam ottomanicam idem Gabriel Bethlen, hisce diebus transmissurus.

6. Confinia illa dno regni Hungariae utillissima, Lippam nimirum et Jeneö, praesertim partibus hisce ultra Tybiscanis contra hostiles insultus inservientia, luce clarius esse ipsum vajvodam ultro jam ante Turcarum imperatori obtulisse, in ipsorumque retentione, in hunc usque diem praeter meram deceptricem Turcarum practicam, praesidiorumque Huszth et Kövár eo sub praetextu futuram receptionem nil omnino aliud inesse.

Quocirca haec Mti Vrae sacr. tanquam dno dno mihi clemmo pro informatione humilime perscribenda esse volui, ut si quid tali post hac contingeret me fidelem servitorem suum id indicasse, benigne sacr. C. Rque Mti Vrae agnosceret.

Camera Scepusiensis ad hodiernum usque diem solutionem magistrum ad has partes non expedivit, quotidie a miseris equitibus et caeteris confiniariis pro solutione solicitor. Sasr. C. Rque Mtem Vram obnixe supplico, velit hac in parte quoque clemme quo citius providere.

De reliquo stb.

Datae in arce Zakmar die 1ma Februarii Ano MDCXV.

Sacr. C. ac R. Mtis Vrae

humilimus perpetuus ac fidelissimus
servitor et subditus
And. Doczy m. p.

Külczím : Sacr. Rom. Imp. ac Germ. Hung., Bohque Regiae Mti stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltban, Hung.)

XIX.

1615. febr. 22.

Bethlen Gábor teljhatalmu megbizása a császári biztosokkal tartandó értekezletre kijelölt követei részére.

Nos Gabriel ect. Memoriae commendamus etc. Quod cum vertente iam anni integri spatio tractatum cum Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestate syncera affectione una cum fidelibus nostris proceribus et magnatibus, ac uniuersis statibus et ordinibus trium nationum praedicti Regni nostri Transiluaniae et partium Regni Hungariae eidem annexarum, in generali eorum conuentu, eisdem ad vigesimum septimum diem mensis Septembris anni millesimi sexcentesimi decimi quarti praeteriti per nos indicto, in ciuitate nostra Alba Julia congregatis iniuerimus, binis quoque suam Maiestatem Caesaream Regiamque, et iis solennibus nostro ac dictorum fidelium nostrorum dominorum regnicolarum nomine legationibus humiliter requirentes, cuius quidem tractatus ut tandem optatus finis consequeretur, per posteriores legatos clementer se sua Maiestas Caesarea Regiaque resoluerit, se se locum certum, quo utraque pars conuenire debeat, nominaturum, suosque commissarios pacis amantes eo designaturum esse, ex parte similiter nostra et dictorum fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum idem fieri velle. Cui quidem tam benignae suae Maiestatis Caesareae Regiaeque resolutioni obsequentes, nosque accomodare volentes, et praecipuos fidelium nostrorum Regni proceres et nobiles, ad tractatum transmittere satagentes, confisi de fide, integritate, et rerum gerendarum administrandarumque peritia magnificorum generosorum, egregiorum

et nobilium Simonis Pechÿ de Zenth Ers[illegible] [illegible] ac Sigismundi Sarmasaghi de Ke[illegible] Fr[illegible] [illegible] Veczke, sedis Siculicalis Udvarhely [illegible] [illegible]liariorum nostrorum. item Matthiae Kosa de Varfalua vel Thomae Borsos de Maros Wasarhely, [illegible] judiciariae assessorum. [illegible] Colomani Gotsmeister [illegible] regij ciuitatis nostrae Cibiniensis et [illegible] Pauli Veres magistri ciuium ciuitatis nostrae Segeswar [illegible] dilectorum, eisdem itaque fidelibus nostris [illegible] omnimodam duximus dandam et [illegible] et facultatem, quod ipsi cum praetitulatis Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis commissarijs ad praedeclaratum tractatum nominandis et destinandis, in loco a sua Maiestate praefigendo iuxta nostram et dictorum fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum datam instructionem et informationem, in negocio tractatus et pacificationis agere loqui, tractare et concludere possint et valeant. Assecurantes verbo nostro principali, quod quidquid per praememoratos fideles nostros Simonem Pechÿ, Sigismundum Sarmasaghi, Franciscum Balassÿ, Matthiam Kosa, Thomam Borsos, Colomannum Gotsmeister et Paulum Veres, cum praedeclaratis suae Maiestatis Caesareae Regiaeque commissarijs, in negotijs praescriptis, factum et conclusum fuerit, ratum, gratum et firmum habebimus, ac tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios fideles et uniuersos subditos nostros obseruari faciemus. Imo damus, concedimus et promittimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in arce nostra Fogaras die vigesima secunda mensis Februarij, anno Domini 1615.

A »Cancellaria Transyluanica« czímü egykoru codexböl Erd. Múzeum kézirattárában.)

XX.

1615. márcz. 10.

Jelentés a visszakövetelt várak ügyében.

Allergnedigister Herr.

Es wirdt der Hofkammer in vertrauen angedeut, dass die einkomben der jungst von Bathory wider eroberten schlösser und heuser als *Hust, Kövár, Eched, Tasnad Nagibania* sambt drey spanschaften als Maramaros Zolnok mediocris, Krasna u. ein thail von der spanschaft Bihar also beschaffen, wann mann mit denselben recht umbgehen u. mit guetter disposition solche administriert wurden, das Kővár,

Huszt, Sathmar, Kallo, Eched u. andere örter zimblich contentirt werden köndten.

Darüber der ung. cammer praesident mit gutachten vernomben worden, der vermeldt in allweg ein notturfft zu sein, dass ein gute disposition der einkhomben zu bezahlung des in in obgegachten vestungen liegenden kriegsvolcks gemacht, derentwegen er gehors. erachten wolt, dass eine oder zwei treue u. erfahrene personen in Ober-Ungern geschickt, welche mit hülff u. befürderung des Doczy dem die gelegenheiten und beschaffenheiten aller orten am besten bekant, den augenschein einnemben, alle einkomben vleissig u. aufrichtig beschrieben in ein urbarium brachten, u. als dann ihre ausföhrliche relation wie ains u. anders beschaffen u. zu remedieren zu Ew. k. Mai. gned. ratification übergebten, damit also dem kriegsvolck in den bezatzungen mit der bezahlung besser geholfen, u. die darauf in widrigen fall berührende gefahr vermitten bliebe. Dann weiln ein general provisor Franciscus Nagyvathÿ zu des Stephani Melith zeiten, als er zipserischen cammerpraesident gewesen, gehalten worden, u. nutzlich gedient dass ein solcher mit gleichmessigen instruction bestelt, der auf alle einkhomben u. verbesserung derselben vleissige obacht hette, von dem ime undergebenen provisorn die jährliche gefell aufrichtige ehrbare raijttung zu contentierung des kriegsvolcks empfing auch dieselbe mit vorwissen des des Doczÿ undter ihnen treülich austheilete.

Weiln dann Ew. k. M. u. dem gemeinem vatterland an bezahlung des oberung. kriegsvolcks hoch und viel gelegen, u. wol zuvermuethen da die einkhomben aller ortten mit gebührlichem vleiss gnaw zusambengetragen wurden, dass man vielleicht sich derselben ansehenlich bedienen mechte.

Als wolt die hofcammer mit dem ung. presidenten nit für unrathsamb halten, das sobaldt die vorstehende tractation mit dem Bethlen Gabor für über, zu erlangung des aigentlichen grundts taugliche commissarien verordnet, u. darzu neben der zipserischen cammer praesidenten so des landtsgelegenheit khundig, der Lassota u. Caesar Gall, weiln sie ohne das in Ober-Ungern verraissen, dann auch der ung. cammer secretarius Johann Kerekes, welche für fleissig, erbahr u. aufrichtig geruembt wirdt fürgenomben, durch dieselbe nit allein aller ortten, wie solche guetter u. einkhomben beschaffen mit hülf u. beystande des general-obristen Forgach u. Doczÿ der augenschein eingenomben, vleissig beschreiben, deren verbesseruug in acht genomben u. in ein urbarium gebracht, sondern auch ein verlässliche u. richtige consignation, wie viel soldaten in einer jedweder Vestung underhalten u. wie hoch ein jeder man

vom hohen bis zum niedrigen besoldt, zur handt gebracht worden mechte; damit man alsdan nach übergebung ihrer der commissarien relation die einkhomben mit des kriegsvolcks soldt confrontiern u. auf den grundt komben könne, wie weit man zu verhüttung besorgender gefahr u. ungelegenheitten so aus übler bezahlung erfolgt, damit aigentlich gelangen. und hernacher wegen erhalttung eines general provisorn die mehrere notturfft bedacht werden müge.

Es stehet aber etc.

Alatt: referatur: Oberung. eroberten herschafften u. gütter einkhummen u. gnuss inquiriern.

Placet Imperatori 10 Martii 1615.

(Másolat a bécsi kam. lthan. Ung. Akten.)

Mátyás erre vonatkozólag a szepesi kamarának Bécsből 1615. április 8-án kelt rendeletében meghagyja, hogy »confiniariis Zathmariensibus . . . . . alteram medietatem stipendii praelatorum mensium absque omni mora persolvi . . . . . faciatis.«

XXI.

1615. márcz. 16.

Mátyás Daróczynak: átküldi a Bethlen számára irt leveleket.

Matthias dei gratia stb.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Transmittimus tibi literarum nostrarum ad Gabrielem Bethlen datarum paria, documentum et informationem, ea tibi subministratura sunt, qualiternam tu quoque absque procrastinatione ulla scribere debebis, intimando eidem (quod si constaret ipsum separando se se a caeteris provinciae statibus et ordinibus, in persona propria duntaxat ad tractatum habendum, ac non ex aequo etiam reliquorum provincialium cum plenipotentiis instructos expedire velle commissarios et ablegatos metuendum esse, cum hoc ipsum data opera contra conclusionem et pactum, nuper Lynczii tempore regressus, ablegatorum ejusdem provinciae constitutum committitur, ne desideratum ac sibi ipsis proficuum effectum, tractatus instituendus non consequatur. Maxime cum ex eo quoque quippiam adversi, huic rei subesse posse suspicionem movere potest, quod hactenus in omnibus pene tractatibus secum habitis ex numero cuiuslibet ordinis, speciales delegati fuerint homines et alioquin priores nostrae resolutiones, id manifeste tenent, necessum esse, ut illorum statuum homines cum sufficienti plenipotentia intersint, quibuscum maxime compositiones et tractatus, quivis intercedere debebunt, et inte-

resse ipsorum potissimum hac in re versatur. Id quod ad inconvenientias exinde emergere valentes, nequaquam committere debebit. Tuque seria tua admonitione diligenter hortari debebis, ut exorbitationibus hujusmodi innovationibus supersedendo, ansam perturbationi tractatus non subministret. Literas vero Bethlemo sonantes festinanter transferendae curare debebis. Tibique in reliquo gratia nostra benigne propensi manemus. Datum in civitate nostra Vienna, die decima sexta mensis Martii, Anno domini MDCXV°.

Matthias m. p.

Valentinus Leepes
episcopus Nitriensis m. p.
Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Magnifico Francisco Daroczy de Deregnieo, comiti comitatus de Beregh, camerae nostrae Scepusiensis praefecto et consiliario nostro etc. fideli nobis dilecto.

Kivűl Ferenczffy kezével: Eo absente Cassovia transferendae literae Zakmarinum, et domino Andrea Doczy ad operiendum exhibendae. L. Ferenczffy m. p.

(Eredetije a m. k. orsz. ltbán.)

XXII.

1615. április 8.

A nádor Dóczynak: a nagyszombati alkudozásokról.

Magnifice domine stb.

Szathmárból de 31. Martii nekönk irott Kgd levelét vettök és megértettök. Lippa, Jenő dolgát az mi illeti, érettök uram mások irásából is, hogy sollicitálja az török; mint viselje magát abból az erdélyi vajda ellenek, és micsoda reménséggel tartsa őket, nem tudjuk. Bizony dolog, igen inconveniens az ő fölségével való mostani békesség szerzéshez, ha másfelől az törökkel is tractál azoknak az végházaknak megadások felől, mert ha ő felsége eszében veheti azt, hogy azokat az heleket az keresztyénségtől alienálni akarja, és az török kezében ejti, ez mostani békesség tractatusának semmi jó eventusát ne várjuk bátor. Mindazáltal ez az hír továbbra mire futamodjék, hogy Kgd értésünkre adja, kérjük Kgdet. Ali pasa felől ide különböző hirek folynak; némelyek írják, hogy étetés miatt megholt volna, némelyek pedig, hogy nem, hanem ő sollicitálja Lippa, Jenő megadását; nem tud ember, melyiknek adni hitelt, de az mint Kgd irja, ha Tatár Cselebit megfojtatta, hát még él. — Kérjük Kgdet, mit érthet ő felőle is, ha él-e vagy megholt,

irja meg nekönk. Szathmár vármegye az minemű választ adott levelünkre, hogy Kgd megküldte, jó néven vesszük Kgdtől; értvén azért immár az ő kegyelmek akaratját, meg kelletik várnunk, az több vármegyék is mint resolválják abból az dologból magokat. Ide való hírt nem tudunk Kgdnek irnunk egyebet, hanem az erdéliekkel való tractatust ő felsége akaratjából transferálták Galgóczról Nagy-Szombatban, és oda gyülekeztenek, az kik arra rendeltettenek. Adja az úristen, végezhessenek olyat, ki legyen szegén romlott hazánknak, nemzetünknek és az egész keresztyénségnek javára, megmaradására. Tartsa meg isten jó egészségben Kgdet. Datum in arce nostra Bicse, die 8. Aprilis, Anno 1615.

Dominationis vestrae magnificae

Servitor, amicus et affinis
benevolentissimus
Comes Georgius Thurzó m. p.

Külczím. Magnifico domino And. Doczy de Nagy Luchie etc.

Cito
ito
itissime. Szathmár.

(Eredetije a m. k. orsz. ltban.)

XXIII.

1615. május 6—17.

A nagy-szombati kiegyezés.

a)

Conclusio cum legatis Betleni et provincialium Transylvaniae facta Tirnaviae 6. maj. A° 1615.

(Lásd Hatvani Brüszszeli Okmánytár IV. 115. hol pontos szövege van lenyomva. Katona hibásan közli.)

Jegyzet. Hatvaninál 116. l. alul 19. sor: »Bethey« h. olv. »Pecby.«

b)

Ratione differentiarum subsignatarum et quaerelarum.

(Lásd. u. ott.)

Jegyzet. A 6-ik pontban »Leonardi Cziuleat« s a 9-ikben »Leonardus Cziulat« helyett olv. »Leonardi (Leonardus) Cziukat« = azaz Csukat Leonard.

c)

Secretus tractatus et transactio transilvanica.

(Lásd Új Magy. Múzeum 1859. I. 433. l.)

d)

Az udvari kamara Pethe Lászlónak, a m. kamara elnökének Bécsből 1615. május 6-ról meghagyja, hogy az erdélyi követek élelmezésének költségeire Nagy-Szombatba 102 frt 20 denart küldjön meg.

Mellékelve.

Anno 1615 die 18. aprilis.

Quae ex commissione sp. ac mci dni praefecti camerae hung. legatis transylvanicis administravimus sunt haec:

panes	Nº	20	per	den.	12	f.	2	dn.	40,
item panes	»	3	»	»	9	f.	—	»	27,
item panes	»	77	»	»	11	f.	8	»	47,
item capones	»	30	»	»	15	f.	4	»	50,
item anseres	»	20	»	»	20	f.	4	»	—,
item avenae mutones 3 metretam per den. 20						f.	18	»	—,
item duo vasa vini, urnas 24 continentia, urnam unam pro fl. 2 d. 40						f.	57	»	60,
item vitulos Nº 4, continentes libras 99, computando libram pro den. 4, fac.						f.	3	»	96,
item agnos Nº 6 unum pro den. 50						f.	3	»	—.
						Summa f.	102	dn.	20.

Signatura judicis Tyrnaviensis de comeatu legatis Transylvanicis suppeditato sp. ac m. duo praefecto camerae hung. exhibita per me Nicolaum Kopeczki.

(A bécsi udv. kam. lt. Ung. Akt.)

e)

1615. május 7.

Forgács Zs. a nádornak, a béke alkudozások folyamáról.

Illustrissime domine stb.

Hogy Csuti uram Kegyelmednek levelemet megadván, kedvesen vette irásomot, nagy örömem vót rajta, hogy azért

ezután is az mi oly méltó dolgok occurrálnak, megirjam Kegyelmednek, annival inkább Kegyelmednek értésére adni igyekezem szorgalmatosban.

Az erdélyi tractát az mint az commissarius uraktól megértettem, kik ide Komjátira recreationis gratia kijöttek vala hozzám az elmult szombaton, úgymint cardinál uram, Molard uram, Staremberg uram, Daróczy uramék, értésére akarám Kegyelmeteknek adni, mint végződött el köztök.

Post longas disputationes et tractatus az erdélyi követek impetrálták ő fölségétől, hogy Huszt és Kővár megadassék nekik ilyen conditió alatt, hogy az kiknek praetensiojok vagyon Huszthoz, Kővárhoz, intra anni spatium contentálja őket Bethlen Gábor, itiletét tevén az praetensiokról bizonyos törvénytudó commissariusok, császár urunk ő fölsége és Bethlen Gábortól arra pari numero eligáltatván, Kolosváratt.

Nagy-Bányát az erdéliek és ő fölsége kegyelmes és igaz tételére hatták, ha az igaz heresnek úgy mint Bátori Andrásnak meg akarja adni, annuálván ő fölsége is arra, hogy annak sem akarja igazságát megfogni, ha az törvény feltalálja folyását.

De coetero az articulusok hasonlók az Pozsonba lett capitulatiokhoz és igy az végezésen az erdéliek igen contentusak és ők is minden hivséges szolgálatra ajánlják magokot. Pro confirmatione császár urunknak megvitték, reméllem, alá is hozták, és igy az commissariusok mind az két részről ez jövő szombaton megindulnak. Adja az úristen, legyen istennek neve dicsiretire az magyar nemzetnek megmaradására, az keresztyénségnek és ő fölségének előmentére, az kik holmi igyekezetben vótak, azok immár veszteg ülhetnek szaporább is nekik.

Császár urunk ő fölsége 20 Maji meg akar Prága felé indulni, ha az Amhat tihája ajándék bemutatása meg nem tartóztatja, kit hónapra várnak Győrre, az mint Molar uramnak hirét bizonyosan hozták. Az törökkel való tractatus mikorra haladjon, azt is az üdő megmutatja, talán isten azt is jó végbe viszi.

Lassota hónap ide érkezik hozzám, micsoda módjával, nem tudhatom; ő fölségének soha nem lehet az törökkel oly békessége, hogy az végházakra gondot nem kell viselni, ahhoz képest talán üres kézzel nem bocsáták. Azért immár én is nem késem, hanem isten velem lévén, megindulok és alámegyek; ha titkot érihetek az szegén végbeliekbe, megvigasztalom őket. Ezeket nagy confidenter irom Kegyelmednek, mert igen titkon tartják az végezéseket. Éltesse isten Kegyelmedet és adja jó egészségére az fördőt. Asszonyomnak ő Kegyelmének

is [illegible] egészségét és éltesse sok esztendeig, ő kegyelmének [illegible] való szolgálatomot ajánlom, az én szerelmes atyámfia [illegible] az Pöstyénbe förödik, az vala híre, hogy asszonyom ő kegyelme is [illegible] megyen förödni. Igen örült rajta, [illegible] vóna ő kegyelmének. Datum Komjáti 7. Maji Anno 1615.

Illustrissimae D[illegible] V[illegible]

servitor et affinis addictissimus
comes Sigismundus Forgacs
de Gymes. m. p.

K[illegible] Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Eredetije az orsz. [illegible] Act. Thurz. Fasc. 55. No 35.)

[illegible]

1615. máj. 17.

P[illegible] ratificatiója ügyében.

Illustrissime Domine stb. Servitiorum stb. Minden kedves stb.

Mely igen szüvünk szerént kévántuk volna ez mostani tractatuson Nagodnak jelenlétét minnyájan, kik szegény hazánkból erre ide választattunk volt, ennek előtte is irtunk volt felőle Nagodnak és itt a hol szükségesnek itiltük, urgeáltuk is. Az noha nem lehetett, valamire Isten mind az két részről az szüveknek egyességét hozhatta, legyen az ő szent neve áldott, mindenekről türhetőképpen lött végezésünk, úgy hogy szegény nemzetségünknek, erről az részről, egymás miatt val[ó] veszeködése, romlása (kinél nagyobb mirigye semmi országnak, s nékünk is nem lehet) mostan eltávoztatott. Az mi ebb[e] még hátra vagyon, ő felsége mostan császári méltósága sz[e]rént, maga részéről ez végezést confirmálni fogja. Az nem Magyarország részéről, következendő országos gyűlésen ő f[el]sége és Nagodnak gondviselése által szükséges leszen con[fir]máltatni. Az mellett méltóságos tiszti szerént szorgalma[s] vigyázással, hogy valami ujság kivánó nyughatatlan ember fel ne bontsák, háborítsák, Nagodnak szükség mindenkor olt[al]mazni és pásztorlani, kiben bizonyoson elhittem, hazájáh[oz] és nemzetségéhez való igaz szeretetiért Nagod semmi üdőb[en] fogyatkozást nem teszen. Most immár innét Isten segitségéb[ől] hazánk felé akarván indulni, minden szándékunk az vala, ho[gy] Nagod látogatása nélkül ez utunkból vissza ne menjün[k,] hanem Bytche felől térjünk. De nem kicsin szerencsétlens[é]günknek tartjuk, hirtelen hozák bizonyosan, hogy csász[ári]

unk ő felge Nagodat az követ törökökkel való tractálásra, ecsben hivatván, el is indult volna, kihez képést, azt a szán-kot hátrahagyván, ez levelemmel ha valahol találhatnák agodat, akár csak utunkat és indulásunkat értésére adhat-ám; ez mellett úgymint immár ez mostani végezés után, kár csak mind az mi kegyelmes urunknak fejedelmi állapat-át s mind azoknak az sok nyomorúságban elepedett szeglet öldeknek, Erdélynek békességben való megmaradását, oltal-nazását, singulariter et devote commendálván Nagodnak, kiről atyai jó akarattal való maga ajánlását, evvel az occasió-val, hogy az mi kegyelmes urunk ő naga is irt volt Nagod-nak, ha levelével mind az országot s mind ő nagát látogatni méltóztatik, fölötte nagy böcsülettel vevén szüvök könnyebb-ségére, és Nagodnak közöttünk jó hirének, nevének öregbülé-sére következik. Nekem is Nagod, régi igaz jó akarója szol-gájának kimiletlen parancsoljon, valamire elégséges leszek, minden alázatos engedelmességgel kész vagyok és leszek az Nagod szolgálatjára. Éltesse az Úr Isten sokáig Nagodat kedves jó egésségben és boldog állapotban. Datum Tyrnaviae die 17. May. A° 1615.

Ejusdem Illmae Dnis Vstrae

servus semper
obsequentissimus
Simon Péchy. m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlen-falva stb.

Kiről: Exhibitae in thermis Rajecensibus 22. May. 1615.

(Eredetije az orsz. lvtár. Thurz. Act. Fasc. 46. Nro 28.)

XXIV.

1615. május 3—19.

a)

A gyula-fehérvári országgyülés törvényei.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significan-tes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri, spectabiles et magnifici domini, generosi, egregii, ac nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transyluaniae, partiumque regni Hungariae eidem subiectarum, in gene-ralibus eorundem comitijs ad tertium diem mensis Maji,

anni praesentis millesimi sexcentesimi decimi quinti, in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in ijsdem comitijs paribus ipsorum uotis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus, et comprobaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae, et partium eidem subiectarum, in generalibus eorum comitijs et ciuitate Alba Julia ad tertium diem praesentis mensis Maji anni domini millesimi sexcentesimi decimi quinti indictis conclusi.

(1.) Az Nagyságod közinkben küldött kegyelmes propositiójából Nagyságodnak reánk való, mind külső s mind penig belső, kegyelmes atyai gondviselésit megértettük, melyet ugyan teljességgel meg is tapasztaltunk; kiért legfőképpen az Ur Istennek hálákat adunk, hogy Nagyságodat ez dícséretes indúlattal megáldotta, hogy ennyi szorgalmatossági, költségi és fáradsági után, szegény hazánknak sok nyomorúságos és veszedelmes állapotját ez mostani csendességre hozta, melyből immár reméljük azt, hogy az Nagyságod szorgalmatos gondviselése után az sok veszedelemből respirálván, valóságos csendes és állandó békességet érhetünk. Mely Nagyságod eddig való atyai gondviselését teljes életünkben méltó háladással és alázatos hűséggel ügyekezünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgálni, kérvén azon az Istent, hogy ennek utánna is ezen hazája és nemzetsége megmaradására való jó és kegyes indúlattal megáldja Nagyságodat.

(2.) Noha penig kegyelmes urunk mind az Nagyságod elönkben számlált propositióiból, mind penig egyéb külsőképpen való állapotokból magunk is szemünkkel látván, mennyi számtalan költségek kévántassanak mind az hatalmas török császárnak, kinek jó akaratjából szegény hazánknak megmaradása és csendes állapatja áll, kedve keresésére, mind penig egyéb szomszéd országokkal való békeségünknek megszerzésére, és azon kűvűl is Nagyságodtól előszámlált sok szükségire, kévánjuk azt, hogy kevesebb szorgalmatossággal és fogyatkozással Nagyságodat mind ezekre elégségessé tehetnők: de az mindeneknél nyilván vagyon, kegyelmes urunk, minémű szörnyű kárvallásokkal és fogyatkozással legyünk mind magunk, mind penig szegény kösségink annyira, hogy azoknak

nyomorúságokat csak az Isten számlálhatja elő; holott azoknak insoluentiájok és rajtok léte miatt sokan lakóhelyekből el is búdostak, az kik penig honn vadnak is, minémű inséget szenvedjenek, csak Isten tudhatja, az kiknek közzűlök kevés marhácskája volna is, minden nap halton hal. De mindezekkel is nem gondolhatván, az Nagyságod és előttünk álló sok szükségekhez képest, tehetségünk szerént, sem Nagyságodnak, sem penig magunknak nem akarván semmiből megfogyatkozni, Nagyságodnak minden előnkben számlált szükségire ígérünk kapu szám szerént tizenkét két forintot, melynek felét ad diem dominicam Trinitatis, felét penig ad festum beatę Margarethę proxime venturum fogyatkozás nélkűl Nagyságodnak tárházában beszolgáltatjuk. Ezt penig az adót az ravatlan helyek, úgy mint az mely faluk teljességgel elpusztultanak volt és újonnan épűltenek, alkolmason suppleálják, mely helyeket Nagyságod connumeráltatván, az kiknek idejek eltölt, hasonlóképpen contribuáljanak; csakhogy azon könyörgünk Nagyságodnak, hogy az kiknek még immunitásoknak idejek ki nem tölt, azaz hat esztendeje nincsen hogy haza telepedtek és épűlni kezdettek, az olyanokat ne connumerálják, hogy se azok sem az többi az haza telepedéstől és építéstől meg ne idegenedjenek. Mely tizenkét forintot az szász uraink atyánkfiai is az megnevezett napokra kapu szám szerént ígérik Nagyságodnak beszolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak alázatosan, mint kegyelmes urunknak, Nagyságod mind ezeket az feljűl előszámlált sok fogyatkozásokat és kösséginknek nyomorúlt állapatjokat kegyelmesen szeme eleiben vévén, ezeket vegye kedvesen tőlünk.

Az kolcsos szabad mező és kerített városok az előbbi mód és szokás szerént Nagyságoddal conueniáljanak; mindazáltal jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár adjon	fl. 600.
Kézdi-Vásárhely	fl. 100.
Egeres	fl. 32.
Bereczk	fl. 32.
Sepsi-Szent-György	fl. 80.
Udvarhely	fl. 100.
Keresztúr	fl. 20.
Abrugy-Bánya	fl. 100.
Illyefalva	fl. 80.
Vizakna	fl. 200.
Kis-Maria	fl. 125.
Bánfi-Hunyad	fl. 100.
Almás	fl. 12.
Fejérvár	fl. 80.

(3.) Az római császár ő felségéhez lévő követ urunk költségeket is, úgy(mint) az tizenhat hat száz forintot három nemzetűl az első fizetésnek napján ígérjük Nagyságodnak beszolgáltatni.

(4.) Látván kegyelmes urunk, minémű szűk légyen országunkban az jó pénz, annyira hogy határinkból sem mehetünk ki annak szüksége miatt, holott sohul szomszéd országokban ez pénz, melylyel mi élünk, el nem kél: végeztük azért országúl, hogy inkább az jó pénznek országunkban valami bővülése légyen, az lábas marhát mindennek szabad légyen ez országból kereskedésnek okáért kivinni solutis de jure soluendis.

(5.) Látván Váradnak is ez elmult sok rendbeli romlások miatt nagy fogyatkozását, melynek subleválására sok előttünk álló szükségek miatt mivelhogy mostan el nem érkezhetünk, végeztük országúl, hogy Nagyságod az bor korcsomát Váradon esztendőnként bizonyos üdőben négy holnapig arra conuertálja, kivel azért az város priuilegiuma ne abrogáltassék, hanem Isten jobb állapotot adván, priuilegiumok helyén maradván, abban megtartassanak.

(6.) Mivelhogy kegyelmes urunk, látván szegény kösségünknek ilyen szörnyű sok rendbeli nyomorúságokat és nehéz fogyatkozásokat, hogy azok miatt az Fejérvár épületire való gratuitus labort mostan Nagyságodnak meg nem ígérhetjük, Nagyságod nekünk kegyelmesen megbocsássa, Nagyságodnak alázatoson könyörgünk; holott azt szemünkkel látjuk, hogyha szintén megígérnők is, semmiképpen az praestálására szegény kösségink nem lehetnének, mely dologért Nagyságodnak is kára és fogyatkozása lenne; hanem Isten jövendő gyűlést előhozván és jobb állapotot adván, akkor deliberálunk felőle. Ha kik penig elmult esztendei végezés szerént nem praestálták volna, Nagyságod azoktól exigáltassa, signanter az szászságról, uigore constitutionis publicae.

(7.) Az törvények szolgáltatása felől végeztük országúl; mivelhogy az előbbi üdőkben mindenkor bizonyos napja és ideje volt az törvények folyásának, úgymint az nemességnek Szent Lukács octauája és Reminiscere vasárnap, az magyarországi atyánkfiainak prima Decembris és Szent György octauája, az székely atyánkfiainak Vízkereszt octauája és prima Junÿ; ezeken az napokon az régi mód szerént Nagyságod sine ulla dilatione esztendőnként szolgáltassa az törvényeket; az nemesség és magyarországi atyánkfiainak terminusának penig az helye Kolosvár legyen, az székely atyánkfiainak penig Segesvár avagy Maros-Vásárhely.

(8.) Ha valakik jószágokat az potentiariustól törvény-

nyel keresvén, és perben lévén vélle, ez alatt az in causam attractus ítélvén azt, hogy az jószág tőle törvénynyel elkél, azt pusztítaná és extremae desolationi submittálná: végeztük országúl, hogy az actor az jószággal együtt az kártételt is kereshesse, az mely azon jószággal együtt megitéltessék.

(9.) Az procator uraink mivelhogy értjük, hogy némely atyánkfiait sok illetlen fizetésekkel saczoltatnák: azok ellen végeztük, hogy az nagyobb causáktól az principalisok adjanak tiz tiz forintot, vsque ad causae decisionem, az kisebb causáktól iuxta qualitatem causae fizessenek. Az alsó székeken penig fele fizetések legyen, de arra hitesek legyenek, hogy az causa actióját tehetségek szerént igazán viselik.

(10.) Minthogy az míves emberek marhái limitatiói felől az előtt való articulusokban végezés vagyon, és mindenféle marháknak és míveseknek fizetésinek bizonyos limitatiója is vagyon, az nem obseruálásának poenája és annak executiója felől ugyanakkori végezés vagyon: végeztük mostan is, hogy ugyanazon előbbi limitatio obseruáltassék; a hol penig az nem obseruáltatnék, Nagyságod az előbbi articulusok szerént az büntetést exequáltassa.

(11.) Voltak némely atyánkfiai, kik priuilegiumokban, libertásokban megbántattak volt, kik mellett való könyörgésünkre, hogy Nagyságod magát kegyelmesen resoluálván, ennek utánna ígéri őket régi fejedelmektől adatott minden praerogatiuájokban megtartani, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak alázatoson megszolgáljuk.

(12.) Annak előtte Bocskai István fejedelemsége előtt vadnak oly emberek, az kik nagy éhség miatt kénszeríttetvén, lopásban és egyéb vétekben estenek, kiket az ispánok persequálnak, az ilyenek felől végeztük, hogy az constálván, hogy éhség miatt kénszeríttettek efféle vétkekre, de embert nem öltek sem az előtt, sem az vétket nem iterálták, legyen gratiájok, csakhogy az kiknek kárt töttek, contentálják.

(13.) Minthogy sok panaszolkodások vadnak az hídak és révek dolgából, hogy az általkelőket szokatlan vámmal saczoltatnák: ezek ellen Nagyságod kegyelmes jó akaratjából végeztük, hogy az vámok dolgából mindenütt az régi szokás tartatnék, és senki ujabb és szokatlan vámmal az úton járókat terhelni ne merészelje.

(14.) Noha az brassai garas nem alább való az egyéb mostan járó fejér garasnál, de mivelhogy annak formájára csinálnak sok hamis garasokat: tetszett hogy annak ususa teljességgel abrogáltassék, az pénzverő instrumentumok pedig minden helyeken az tisztviselőktől fide mediante felkeresvén, Nagyságodnak előhozzák.

(15.) Noha sokszor végeztük az harminczadosok felől, hogy szokatlan exactiókkal az úton járókat, kereskedőket ne terheljék; mindazáltal azzal nem gondolván, sok illetlen dologgal terhelik őket: tetszett azért, hogy ebből az előbbi articulusok obseruáltassanak, sub eadem poena.

(16.) Az székely uraink s atyánkfiai panaszolkodnak, hogy némelyek módnélkül való arestatiókat cselekednek. Végeztük azért országúl, hogy afféle arestatio, tartóztatások, se szászságon, se vármegyéken, sem székelységen törvény előtt ne legyenek, hanem ha kinek kivel mi dolga vagyon, keresse coram judice suo competente.

(17.) Az minémű priuilegiumok az két Oláhfalviaknak Udvarhelyszékben az törvénykedés dolgából volt, mivelhogy mind az egész országnak, de főképpen az székelységnek nagy injuriájokra, törvények, szokások és szabadságok ellen vagyon, hogy ők az székelységnek közepiben lakván, közzülök kivonják magokat: tetszett azért, Nagyságod kegyelmes akaratja is accedálván hozzá, hogy az ő priuilegiumok in ea parte abrogáltassék, és mindenképpen az székelységnek közönséges törvényén éljenek; az mi az Nagyságodnak ígért szolgálatjokat illeti, azt praestálják ezután is.

(18.) Noha ennek előtte is sokszor végeztük, Nagyságod is parancsolta, hogy az nemes emberek házok szükségére az aknákról elegedendő sót adjanak, de még is panaszolkodnak, hogy sok ajándékot kévánnak és nem adnak. Végeztük azért, hogy kinek kinek háza szükségére elegedendő sót adjanak, az magyarországi atyánkfiainak is, Nagyságod kegyelmes jó akaratja accedálván, és senkit ajándék adásra ne saczoltassanak.

(19.) Mivelhogy az illyefalviak, az dobolyiak és hermániak az Olt vizén együtt tartottak révhajót, és ez három falubelieknek fizetés nélkül szabad volt az hajón által járniok: végeztük azért országúl, hogy ezután is abból az régi szokás köztök obseruáltassék.

(20.) Végeztük azt is, hogy minden helyeken egyenlő mértékkel éljenek és mindenütt igaz mérték legyen, az előbbi articulusok szerént, mindenütt penig az kolosvári köből járjon, az ejtel is kolosvári ejtel legyen.

(21.) Miérthogy ez elmult romlásokkor sokaknak szegénységinknek közzül feleségek pogánok rabságában estenek, és el is vitték, kiknek semmi reménségek az megszabadúlásban nincsen, urok penig megmaradván társ nélkül nem lehetnek, némelyek, mivelhogy bizonyos ideig megházasulniok nem szabad, házasságnak okáért más országban sokan mentenek és megházasodtanak, kiknek megjövetelekhez semmi reménség nem lehet: hogy azért az többi is hasonlóképpen el ne búdos-

sanak, avagy ennél is inkább el ne fogyatkozzanak, kiknek penig gyermekek megmaradott, inkább táplálhassák: tetszett országúl, afféle emberek, kiknek feleségek rabságra vitettenek és semmi hírt felőlök nem hallanak, szabad legyen megházasodniok, az kik penig eddig megházasodtanak, azoknak bántások ne legyen.

(22.) Panaszolkodnak az váradi egy ház helyi nemes atyánkfiai, hogy váradi bírák mód nélkül háborgatják őket, régi fejedelmektől adatott szabadságok és priuilegiumok ellen. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes jó akaratjából, hogy régi fejedelmektől adott priuilegiumokban, szabadságokban megtartassanak, az váradi bíró uj és szokatlan dologgal bántani őket ne merészelje.

(23.) Az Bihar vármegyei uraink és atyánkfiai is panaszolkodnak, hogy ez előtt Várad táján kalongyában dézmálták az búzát, de némely dézmások vékában kévánják az dézmát az szegény embereknek és az patronusoknak nagy károkra, úgy hogy magoknak gyakran nem sokkal kevesebb búzát accumulálnak az dézmások, tetézve töltvén az vékát, megrázván és rugván, azután csapják el, valamit leüttenek rólla, azt magoknak veszik, penna kéve és egyéb accidentia kűvűl. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy afféle uj szokások teljességgel tolláltassanak, és az dézmások az régi mód szerént dézmáljanak minden helyeken erős büntetés alatt.

(24.) Vagyon Hunyad és Arad vármegye között egy Huzna nevű vidék, melyben az gonosztévő emberek igen megsokasodtanak, mivelhogy az aradi ispán felkeresésekre és megbüntetésekre nem érkezik. Végeztük azért országúl, hogy az megnevezett Huzna vidéke ennek utánna Hunyad vármegyéhez applicáltassék, és ne Arad hanem Hunyad vármegyének mondassék, az Hunyad vármegyei ispán és tisztviselőknek juris ditioja alatt subiacéálván Huzna vidéke connumeráltassék.

(25.) Kraszna vármegyei atyánkfiai panaszolkodnak, hogy az somlyai tiszttartó ez elmult húsvétban keresztet adott ki Krasznára, melylyel az krasznaiak processiót járván az mezőn, az szent egyházban az faluban bé akarták volna azután vinni, kiket az praedicator tiltott, hogy az czinteremben se menjenek be; de azzal nem gondolván, az czinteremben bémentek és ott minden ceremoniákat peragáltak, annak utánna lövöldöztek, az praedicatort illetlen szókkal illették volna. Kiből azért hogy nagyobb dolog ezután ne következzék, végeztük országúl, hogy ezután afféle dolgok ne történjenek.

(26.) Kévántuk volna kegyelmes fejedelmünk, hogy ha Nagyságod alázatos könyörgésünkre, romlott állapotunkhoz képest ez esztendőben is az arendát kegyelmesen megenged-

hette volna: de minthogy az sok rendbeli szükségre nézve csak felét engedte meg az arendának, Nagyságodnak azt is alázatoson, mint kegyelmes urunknak meg ügyekezzük szolgálni.

(27.) Noha ennek előtte is ez elmult disturbiumokban az elveszett harangok megadása felől végeztük vala, hogy az hol megtaláltatnak, megadassanak, végeztük, hogy ebben az előbbi articulus obseruáltassék.

(28.) Az jobbágyok megadása felől is az régi articulusok tartassanak; de könyörgünk Nagyságodnak, hogy Nagyságod afféle elszökött jobbágyokat az Nagyságod jószágából is adassa meg.

(29.) Zaránd vármegyében az rovatlan helyek connumeráltassanak, az adót mint Bihar vármegye és több vármegyék, úgy fizessék.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Regnicolarum dicti regni Transyluaniae, et partium regni Hungariae eidem incorporatarum, nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos vniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus et ratificauimus, nostrumque illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, prout acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios fideles nostros obseruari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die decima nona mensis Maÿ Anno Donimi Millesimo Sexcentesimo Decimo Quinto.

(P. H.)

Eredeti hiteles példánya *az erd. muzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.*)

b)

Az országgyűlés megerősíti a nagyszombati békét.

Nos proceres et magnates, caeterique universi status et ordines trium nationum, regni Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum sacratissima caesarea regiaque Maiestas, dominus noster clementissimus ad tollendas non ita pridem subortas differentias, pacemque et concordiam stabiliendam aliquoties ab illustrissimo principe ac domino domino Gabriele Betthlen dei gratia Transylvaniae principe, partium regni Hungariae domino et Sicolorum comiti, domino nostro clemen-

tissimo, nobisque humiliter requisita, certos suos pacis et concordiae amantes commissarios in liberam civitatem Tyrnaviensem ablegare dignata fuisset; quo praedictus quoque Illustrissimus dominus princeps, nosque unanimi voto et consensu ad clementem suae Majestatis promotionem certos legatos et commissarios submissemus illique ex utraque parte loco praedeclarato cum literis plenipotentialibus modo sufficienti comparentes, ibidem certas pacis et concordiae conditiones inter se conclusissent, easdemque ex utraque parte vigore plenipotentialium confirmandas in sese assumpsissent, nobis tandem debito modo et tempore praesentari fecissent, quae quidem conditiones et articuli in hunc sequuntur modum.

Nos Franciscus Forgacz de Ghymes *s a többi.*

Lásd a szerződés szövegét Hatvani Okmánytár IV. k. 116 s köv. ll.

Actum in libera civitate Tyrnaviensi, sexta die mensis Maij, Anno millesimo sexcentesimo Decimo Quinto.

Nos itaque praescriptos omnes articulos inter sacram caesaream regiamque Majestatem regnum Hungariae ac praedictum illustrissimum dominum principem, dominum nostrum clementissimum et nos per dominos legatos sacratissimae Majestatis pariter et nostros, modo supra notato conclusos et praesentibus hisce literis de verbo ad verbum insertos, ac omnia et singula in eisdem contenta approbamus, ratificamus, et confirmamus, promittentes universi et singulo, bona fide nostra mediante, quod praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam etiam per alios quorum interesset observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem et testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manibus nostris subscripsimus, et sigillis quibus singuli utimur, munivimus, praelibatae sacratissimae caesareae regiaeque Majestati ejusquae successoribus legitimis regni Hungariae regibus et regno dandas duximus et concedendas. Datum in civitate Alba Julia in generali congregatione nostra die decima octava mensis Maij. Anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Franciscus Redei. m. p.
capitaneus Waradiensis.

Sigismundus Cornis.

Wolfgangus Kamuthi
comes Tordensis.

Simon Pechy
cancellarius.

Wolfgangus Alia m. p.
magister curiae.

Sigismundus Sarmasaghy m. p.
comes Crasnensis.

Paulus Wesseleny
comes Zolnok mediocris m. p.

Joannes Gyerőffy m. p.
capitaneus Uŷvariensis.

Balthasar Kemenj
cap. Fogarasiensis.

Joannes Mŷcola
comes Colosiensis.

Blasius Kamuthy
comes Dobocensis m. p.

Franciscus Balassy
generalis Siculorum capitaneus.

Balthasar Zŷlvasi m. p.

Stephanus Erdelj
comes Tordensis m. p.

Wolfgangus Chyereny
comes Zolnok interioris.

Wolphgangus Betlem (?)
capitaneus . . . . . .

Stephanus Betthlen
comes Huniadiensis.

Stephanus Kassay m. p.

Kolomannus Goczmaister
judex regius Cibin.

Stephanus Pethnehazy
capitanaeus Jeneöensis m. p.

Magister Joannes
Angyalos protonotar m. p.

Stephanus Haller m. p.

Franciscus Petky
comes . . . . . .

Matthias Haray
vice comes comitatus Huniadensis

Balthasar Vesseleny
com. Dobocensis m. p.

Kun István
comes Zolnok int.

Stephanus Kowachoczy.

Georgius Apaffi m. p.

Georgius Bethlen m. p.

Caspar Kendeffi m. p.

Christ. Sopori m. p.

. . . . . .

Ladislaus de Balashaza m. p.

Melchior Maczhkasj
vice comes . . . . . .

Georgius Danch
vice comes comitatus
Kraznensis.

Ladislaus Bornemisza
vice comes de Zarand.

Clemens Beldi
capi. trium comitatuum Sic.

Franciscus Kornis
judex regius sedis Udvarhe

Daniel Scovenfalvy m. p.

Georgius Myko judex
regius trium sedium Sicu

Franc. Miko
capit. Csyk.

Michael Balassi
capitaneus sedis
Maros.

Wolfgangus Nova
capit. sedis Aranyo

Petrus Daniel
judex sedis
Chiki.

Stephanus
Lazar.

. . . . . Ghellien
iudex Colos.

Wayda Jones
senator Cibiniensis.

Zabo Simon
judex regius Sasvaros.

Joannes Christophorus . . . .
judex Coronensis.

Georgius Frank
judex primarius Bistriciensi

Petrus Colosvarj
judex regius Mediensis.

Georgius Simon (?)
judex regius Sebesiensis.

David Literatus
judex regius Ruppen.
Thomas Borsos
assessor tabulae judiciariae.
Joannes Vajai. (?)

Jacobus Boythor
nuncius oppidi Debreczen.
Daniel Zabo
judex oppidi Enied.
Georgius Barbelÿ substitutus judex oppidi Marosvasarhely.

Stephanus Bako
judex regius sedis Maros.
Michael Kelemen.

Stephanus Bögÿ
nuncius civit. Varadi.
Augustinus Petheo (?)
reg. judex oppidi Dees.
Kun Daniel karansebesi feo bíro.

(Egykorú, a neveket illetőleg hibás másolata az orsz. levéltárban. Tract. Publ. Fasc. 1-o. No 44-o.)

c)

A fejedelem megerősíti a nagyszombati békét.

Nos Gabriel Betthlenn, dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum sacratissima caesarea regiaque Majestas dominus meus clementissimus, ad tollendas non ita pridem subortas differentias, pacemque et concordiam stabiliendam, aliquoties a nobis requisita, certos suos pacis, et concordiae amantes commissarios in liberam civitatem Tyrnaviensem ablegare dignata fuerit, quo nos etiam ex clementi suae Majestatis praemonitione, tam nostra, quam statutum et ordinum trium nationum regni nostri Transylvaniae nominibus, nostros pariter legatos, et commissarios submittentes, ac ex utraque parte cum literis plenipotentialibus modo sufficienti comparentes, ibique certas pacis et concordiae conditiones inter se conclusissent; quas ex utraque parte vigore plenipotentialium confirmandas in sese assumsissent, nobisque debito modo et tempore praesentari fecissent. Quae quidem conditiones, et articuli in hunc sequuntur modum.

Nos Franciscus Forgach de Ghÿmes stb.

Lásd a szerződés szövegét Hatvani Brüsseli Okmánytár IV. kötet 116. s köv. ll.

Actum in libera civitate Tyrnaviensi sexta die mensis Maij, anno millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Nos itaque praescriptos omnes articulos, inter sacratissimam caesaream regiamque Majestatem, regnum Hungariae et nos statusque et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem subjectarum, per nostros pariter et eorum legatos, modo supranotato conclusos et praesentibus hisce literis nostris, de verbo ad verbum insertos, ac omnia, et singula in eisdem contenta, approbamus, ratificamus, et confirmamus. Promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum Transsylvaniae principum, nomine in verbo nostro principali et bona fide mediante, quod praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabemus, quam etiam per omnes subditos nostros et alios quorum intererit, observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos Transsylvaniae principes, et regnum, obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem ac testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manu nostra subscripsimus et sigillo, quo ut princeps Transsylvaniae utimur, munivimus: praelibatae sacratissimae caesareae regiaeque Majestati, ejusdem successoribus, legitimis regni Hungariae regibus et regno, dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia die decima octava mensis Maij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Gabriel Betthlenn. m. p.

Simon Pechy cancellarius m. p.

Convenit cum suo originali:

Joannes Raysz m. p. regestrator.

In simili status et ordines trium nationum Tranniae sub sigillis et chyrographis dederunt litteras.

(Egykorú hiteles másolata az orsz. ltárban. Ad Tract. Publ. Fasc. 1 Nro 45-or. Frusta 2.)

d)

A fejedelem s a körtek elfogadják a titkos pontokat.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, [1] conservationem secretioris transactionis, cum sacratissima [2]sarea regiaque Maiestate initae una cum fidelibus nostris [3]gnificis, generosis, egregiis prudentibus, ac circumspectis [4]mone Pechi de Zentersebeth cancellario, Sigismundo Sar-

masaghi de Keövesd comite comitatus Krasznensis Francisco Balassi seniore de Veczke, universitatis Siculorum generali sedisque siculicalis Udvarhely capitaneo consiliariis, Thoma Borsos de Maruswasarhely Tabulae judiciariae assessore Joanne Rheiner magistro civium Cibiniensium et Paulo Veres senatore primario Segesvariensi liberarum civitatum legatis videlicet propriis et trium nationum praescripti regni nostri Transylvaniae plenipotentiariis vigore et tenore ejusdem transactionis custos executor supremus conservatorque et septemvir etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum nos, tam nostro quam successorum nostrorum legitime electorum principum Transylvaniae, fidelium item praefatorum statuum et ordinum trium nationum hujus arcanae transactionis consciorum peculiarem tractatum cum sacratissima caesarea, nec non Hungariae Bohemiaeque regia Majestate, domino nostro clementissimo et ejusdem successoribus legitimis Hungariae regibus, ac statuum similiter et ordinum regni Hungariae certis ad id delegatis commissariis nominibus et in personis iniverimus, et in eo in nostris auxiliis suae Majestati et regno Hungariae praestandis, Turcam exceperimus, pro meliore assecuratione Suae Majestatis regni Hungariae propter bonum publicum et futurae permansionis durabilitatem stabilimentumque infrascriptas conditiones secrete semper permanendas concluserimus et decreverimus.

Lásd a titkos szerződés szövegét Új Magyar Muzeum 1859. I. kötet 433 s köv. ll.

Nos itaque praemissos universos articulos omniaque et singula in eisdem contenta christiana, ac singulari animi nostri devotione per hos legatos nostros totiusquae Transylvaniae partiumque regni Hungariae eidem annexarum cum praetitulata sacratissima caesarea regiaque Majestate domino nostro clementissimo, legitimisque ejusdem successoribus Hungariae regibus qua par est demissione inita et conclusa, presentibusque literis nostris de verbo ad verbum inserta, ratos gratos et accepta habentes ratificandum approbandum et confirmandum duximus, promittentes et assecurantes bona fide nostra quod tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam per alios subditos nostros comprovincialesque Transylvaniae scilicet et partium eidem annexarum incolas observari faciemus. Quin ad eorum omnium et singulorum observationem successores etiam nostros legitimos Transylvaniae principes, omnesque Transylvanos et partium eidem annexarum incolas,

vigore transactionis preaeinsertae adstringimus et obligamus obstrictosque et obligatos esse volumus. Pro ut ratificamus, approbamus et confirmamus nomine et in persona etiam harum omnium trium nationum Transylvaniae partiumque eidem annexarum, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae decima octava mensis Maij Anni millessimi Sexcentesimi decimi quinti.

Gabriel Bethlen
m. p.

(P. H.)

Simon Pechi consiliarius et cancellarius m. p.

(P. H.)

Franciscus Balassi consiliarius generalis Siculorum et sedis Udvarhely capitaneus m. p.

(P. H.)

(P. H.)

Sigismundus Sarmasaghy de Keowesd consiliarius et comes comitatus Craznensis m. p.

(P. H.)

Thomas Borsos Assessor tabulae judiciariae m. p.

(P. H.)

Paullus Werres senator primarius civitatis Segeswar m. p.

(Eredetije az orsz. levéltárban Tract. Publ. Fasc. 1. N. 45.)

XXV.

1615. máj. 17.

Utasítás az Erdélybe, a nagy-szombati béke végrehajtására kinevezett biztosok számára.

Instructio
Pro Magnifico Francisco Daroczy de Dereghnieo, comite comitatus Beregh sacra caesareae regiaeque Majestatis consiliario et camerae Scepusiensis praefecto: necnon Egregio Erico Lassotta a Steblaw, praefatae suae Maiestatis camerae Silesiacae consiliario in Transilvaniam ad spectabilem ac magnificum Dominum Gabrielem Bethlen statusque et ordines ejusdem Provinciae ablegatis commissariis.

Primo. Receptis a legatis Transylvanicis Cassoviae, inque archivum camerae, donec ex Transylvania revertantur repositis confirmationalibus Bethleni et provinciae super con-

usionibus Tyrnaviensibus, in Transylvaniam proficiscentur
ique oblata suae majestatis clementia Bettlenio provinciali-
isque, corporale ab ipso et deputatis a provincia nomine
mmunitatis delegatis personis, ad observationem transactio-
m Tirnaviensium excipient juramentum et sic diploma suae
ajestatis super confirmatione praedictarum conclusionum
rnaviensium eisdem assignabunt.

Urgebunt instanter usum et exercitium religionis ca-
olicae in tota provincia partibusque Hungariae ei annexis,
berum et templorum, scholarum, monasteriorum et bonorum
l eadem pertinentium quemadmodum temporibus Sigis-
undi Bathorii fuerant catholicis restitutionem.

Adhortabuntur Bettlenium ad ea omnia quae utrinque
ta sunt et conclusa sancte observanda, spernique bonam
cient tituli illustrissimi principis atque adeo sacri Romani
nperii principis quoque, a sua majestate suo tempore clemen-
r conferendi dummodo sese constantia virtutibusque principe
ignis habilem praestare sedulo contendat, et se Majestati
esareae et regiae fidelem et devotum exhibeat.

Reversi ex Transylvania vel sub ingressum, transmissio
teris suae majestatis magnifico Andrea Doczy, etc. sonanti-
us capitaneis et militibus aliisque officialibus in arce Keövar
rimum, postea in Huszth, mandata suae majestatis assignent,
orumque reversalibus restitutis arces ad manus suas nomine
ae majestatis recipiant et demum Transylvanicis commissa-
is cum praescitu quoque partium regni Hungariae superi-
rum generalis capitanei spectabilis ac magnifici comitis Sigis-
undi Forgach de Ghymes per manus tradent et assignabunt.

Ratione pagi Owari, tractabunt cum capitaneo Keöwa-
ensi ut in pecunia, octo nimirum mille florenis velit conten-
ri pro pago Owarij, vel si aliis bonis, quae minori incommodo
ci suae maiestatis illi assignari possent contentaretur.

Peractis his omnibus alter commissariorum suae maje-
atis, cui per occupationes in negotiis suae majestatis, pro
ne magis oportunum et commodum futurum est, literas con-
mationales Bethleni et Provincialium suae majestati in specie
portare debebit. Particularia praeterea suae majestatis et
gnicolarum, negotia in oppido Karolÿ revideri conclusa, cum
legatis aliis fidelibus suae majestatis adjungendis commissa-
s ut rite omnia concludantur et effectui mancipentur, prae-
us Franciscus Daróczÿ diligentem caram habebit.

Milites praesidiarii praedictarum arcium Husztt et Keö-
r si forte stipendia emerita exolvenda postularent: eo diri-
ndi erunt ut contentationem sui ac recipientibus praedictas
es expectent, tali siquidem sub conditione et lege resignatio

ipsarum suscepta est: et tale onus resignatio habenda secum ferat. Illud vero quod tempore praefatae transactionis in negotio arcium pro futuris temporibus observandum, susceptum fuerat, (sub idem tempus dum praemissa exequentur) ut re ipsa et effectu declaretur efficiendum erit.

Reliqua particularia juxta pacta et conventiones invicem tempore praedicti tractatus Tyrnaviensis factas (quae omnia ipsis suae majestatis commissariis nota sunt) ut convenienter, debita cum industria et dexteritate executa sint et in effectum deducantur, ac postmodum suae maiestati superinde relatio fiat, sedulo procurent. Ipsis vero commissariis praefacta sacra caesarea regiaque Majestas benigne propensa manet. Actum Viennae die 17 mensis Maij Anno Domini 1615°.

(Egykorú másolat az orsz. ltban. Tract. Publ. Fasc. 1° N° 43°.)

XXVI.

1615. május 19.

Starzer Mihály konstantinápolyi nagykövet Molarthoz intézett leveléből.

. . . . . .

Der verfluecht mensch Bethlem hat einen sehr schedlichen brief hieher geschrieben, so den 15 diss in grosser eil hie angebracht worden, u. als ich etwas wenig hievon vernommen ein praesent, sovil mir in diser unvermögenheit müglich gewest, zusamb gericht, u. des Ali basa agenten Kurtali chaus praesentirt, benebens gebetten mich vertreulich was Bethlem hieher geschrieben zuberichten, welcher sich mit mir allein in sein cammer verspert, die translation vorgelesen, welche soviel ich in eil merckhen khönnen dises inhalts, das ir Kais. Mai. sambt deroselben h. brueder alt, krankh, unvermöglich u. ohne leibs erben, derwegen sich dieselben mit der khönigl. Mai. zu Hyspanien verglichen, weilln gedachte kön. M. irer kais. M. bluetsfreundt der könig den prinzen aus Hispanien in die Niederlande schicken, do dann ir Kais. Mai. damit derselbe dero in dem Khaiserthumb succediern möchten, verhelffen wolte, welches als es die uncatolischen fürsten erfahren, welchen des löbl. haus Oesterreich lange succession in den imperio ohne das stehe, nachdenkig, sich also baldt undter sich selbst einen khenfftigen Khaiser zuerwehlen, u. das hochlöbl. haus von Oesterreich garn auszuschlissen, auch ier vorhaben mit gewöhrter handt in dass werckh zurichten; hergegen hetten Ir Kais. Mai. mit hilf bäbstlicher heiligkeit u. König in Hispanien auch in die 110m mann beisamb, so mit gwalt den

princzen aus Hispanien zum Kaiserthumb befürdern wolten, dass also einen sehr geferlichen krieg abgeben, u. so die reichs fürsten unter ihnen zum Kaiserthumb bringen, der Franzos von denselben endtlich erwölt werden, dann gewiss dass weiters kheiner vom hochlöbl. haus Oesterreich derselben dignitet sich mehrers zugetrösten. Weitter hatten sich ir K. Mai. mit dem König in Polln solcher gestalt verglichen, dass beede potentaten den h. Homonnay zum Fürstenthumb Siebenbürgen befürdern helffen, wolten ir K. M. demselben 4000 mann teutsches kriegsvolckh u. der König in Polln 12000 poln denselben zu hilf zugeben versprochen, mit welchen kriegsvolckh u. was Homonnaÿ sonsten in Ungern mehr wirdt aufbringen khönnen, Siebenbürgen überfahlen, u. so er ihn Bethlen aus dem landt schlagen, nochmals den Scharban auch in die Walachheÿ einsetzen wolten; so hetten ir Mai. den Armeni Peter in die Moldau geschickt, welcher veivoda sich mit ir K. Mai. verbunden u. derselben getreuheit geschworen, dass also beede obgedachte potentaten gemelte drei provinc gewiss zu dero commando zubringen endtschlossen. Weiter hat man in Polln einen landtag gehalten, auf welchen sich mit Moschkau zuvergleichen were beschlossen worden, so hetten auch ir K. Mai h. palatinum einiger correspondenz halber mit Habil effendi in verdacht gehabt, u. denselben wöllen fahren lassen, doch nicht anschikhen khönnen, nochmals aber gedachten h. palatino wider gnadt erzaigt, u. denselben den Ahmet Kihaja zu Comorn zuempfahlen verordnet, u. was dergleichen mehr gedachter gott u. ehrvergessne mensch hieher gelogen, dahero E. G. erachten khönnen. Dass obwolln ich dergleichen widersprich, doch weiln dergleichen schödliche spaltungen nit von Bethlem allein, sondern von den Englendern, Niederlendern, so wol Venediger u. Franzosen bestatt wirdt, denselben mehr glauben als mir allein gegeben wirdt, nochmahlen meldt, dass gewiss gottes werckh, dass sultanus gegen Persia jeczo also verhüpt wirdt, dann so derserlbe seine macht in solchem zustandt gegen Hungern wenden gott wais, was grosses übl derselbe anrichten wirdt.

Eur G. freundt (wie sich derselb alzeit nent) Hatum Mehemet bassa bleibt wieder caimecam alhie, auf welchen E. G. mit konfftigen h. potschafften mit einen ansehenlichen praesent, wie berait etlichmal begehrt, bedacht sein wolten. Weiters nachdeme mich h. Gratian von Yrichisch-Weissenburg bericht, dass Deasc Mehmet bassa den Ahmet kihaja gar gute consilia mitgetailt, gedachter Mehmet bassa wegen den mit mir getroffenen Bathorischen tractation sein Leib und leben in höchste gefahr gesetzt, jeczo wider vil nuczen u. schaden, also gehors.

bit mit gnaden dahün auch bedacht zu sein, damit dergleichen freundt welches mit praesenten beschehen muss, erhalten werden, meine leidende noth ist E. G. gnugsam bewust u. bei eines soccorso ehist mit höchsten verlangen gewertig, derowegen E. G. mit vilen clagen nit verdrisslich sein wöll, u. obwolln mir in abschlag meines ordinari 200 taller angeschafft, beteuer ich doch E. G. bey Christo, dass meiner schuldner ainer zugefahren u. dasselb verbotten, dass ich auch dasselb nit habhafft hab werden können. In dem übrigen etc.

Constantinopol den 19. maj. A° 1615.

Michael Starzer.

An Herrn Hannsen von Molärdt.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

XXVII.

1615. jul. 16.

Huszt várának visszabocsátására vonatkozó okirat.

Nos Franciscus Daróczy de Dereghnyeő, comes comitatus de Beregh, camerae Scepusiensi praefectus, et Ericus Lassota de Steblau sacratissimae caes. regiaeque majestatis consiliarii et in Transylvaniam delegati commissarii etc. Simon Pechy de Szent-Erzsébet illustrissimi principis Transylvaniae cancellarius et Stephanus Bethlen, arcis et praesidii Huszthiensis supremus capitaneus, praefati illustrissimi principis consiliarii et commissarii etc. Damus pro memoria tenore praesentium significantes, quibus expedit universis; quod antequam ex benigna praefatae majestatis caesareae commissione, arx Huszt ad rationem illustrissimi principis Transylvaniae resignaretur tam inter nos, quam cum praesidiariis militibus Husztiensibus de his infrascriptis articulis, nomine suae majestatis et principis Transylvaniae taliter conclusimus. Omnes allodiaturae, sataque praesidiariorum tam vernalia quam autumnalia libere percipienda accumulandaque relinquantur et permittantur. *Secundo:* Bonae famae nominique dictorum praesidiariorum nihil omnino derogetur, nec ab ullo ignominis afficiantur. *Tercio:* Omnes in domibus juribusque suis possessionariis in quorum possessione nunc existunt in comitatu Maramarusiensi conserventur sine ullo impedimento, prout hoc etiam in transactione generali constitutum fuit. *Quarto:* Possessio Tribusfalua per defectum Dragffianorum ad suam maiestatem devoluta quidem sed a defuncto principe Bathoreo domino Josepho Bornemisza, capitaneo arcis Huszt donata

apud eundem ad usque clementem suae majestatis resolutionem relinquantur. Simili modo reliquitur etiam possessio Keortvélyes apud manus egregii Joannis Novák ipsi a domino Andrea Doczy assignata. *Quinto:* Bona et possessiones nonnullae Dragffianae utpote possessiones Sugatagh, Hernechy, Hotin, Nagy-Patak, Ujjfalu, quae nunc comperire potuerunt, ad rationem suae majestatis juxta generalem transactionem mox resignentur prout illae jam resignantur, licet quidam jus hereditarium in his praetendant, juxta consvetas immunitates, uti antea a sua majestate possidenda. Jus specialiter suae majestatis et fisci sui regii liberum in illis relinquitur. Prout conclusimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Actum in Arce Huszt, die XVI. mensis Julii, anno domini millesimo sexcentesimo XV.

Franciscus Daróczy de Dereghnyeő.	Ericus Lassota de Steblau mp.
Simon Pechy	Stephanus Bethlen.

(Egykorú másolat. Egyet. ktár. Annalecta Trans. cz. gyűjteményben.)

XXVIII.

1615. jú l. 27.

Bethlen G. Forgács Zs. kassai kapitánynak a lippai ügyekről.

Illustris stb. Servitiorum stb.

Sok esztendőktűl fogva Lippának, Jenőnek visszaadását Sigmond fejedelem idejétűl fogva, mint sollicitálta legyen az török Kegyelmednél és az egész magyar nemzetnél nilván vagyon, mely végházakat mind Sigmond fejedelem, Bocskay fejedelem, Rákóczy és Báthory Gábor szegények megigírtek mindenkor, egyéb nem lehetett benne, mert különben az országot meg sem oltalmazhatták volna. De azért megmarasztásokban Isten mindenkor jó módot mutatott és engedett nékiek, úgy hogy ez ideig is, keresztény kéznél vadnak. Én is miulta az úristen arra az állapatra juttatott, minden erőmmel sok költségemmel kicsiny okoskodásommal azon igyekeztem miképpen megmaraszthassam. És ez ideig meg is marasztottam Isten akaratjából, noha igen nehezen lehetett. De az török is eszébe vötte immár és bizonyosan meg is tapasztalta, hogy eleitűl fogva csak szóval tartották, és ezután is csak ugyanazont akarjuk kövétni. Deliberatum nálok, sőt magok az vezérek megirták magunknak, hogy soha többször tűlem és ez országtúl nem kérik Lippát, hanem hozzá nyulnak mint sajátjokhoz, mely irásokra, én is tudván természeteket fenyegetésekkel nem gondol-

ye egy órában egyszersmind elvész, s azon had hirtelen djárt hazánkat semmivé teheti, ha penig csak hallgatással atjuk, és szemmel fogjuk nézni, úgy is az mi szabadságun- az törökkel frigyünkkel együtt in perpetuum elveszthetjük, t qui tacet consentire videtur, ha az benne való vitézlő l magára várja az hadat, (mely igen kétség, mert az hely igen y és erőtlen, melyet én meg sem irok), minden kétség nélkül szi mindjárt, és ott meg nem tartozik, hanem mint ellen- re úgy jő aztán, holott sok requisitiójára meg nem akartuk i, hanem álgyut vártunk alája és az övét fegyverrel kellett perálni, ott oztán semmi igaz keresztény exceptiók és reme- nok nem használnak semmit, ha megsegítjük is, elveheti, t Borbély György hetedfél ezer emberrel fizetettel szorult igen jókkal bele, tizezer török szállotta vala meg és csak kicsinyben marasztá isten, hogy kevés török el nem vevé, tan penig sokkal különben vagyon az állapot, ha meg nem tjük is, annál hamarébb elvesztjük, mert reá sem várja, em kifut belőle, és úgy is nagy veszedelem és romlás követ- hetik az országra. Ez kettő között melyeket kellene követ- k, Kegyelmedet kérem szeretettel igen hamar engemet cer- áljon felőle, hogy országunkbeli hűveikkel tempestive con- álhassunk ezen dologrúl, és a mit jobbnak találunk, követ- sük azt isten akaratjával, mert szabad akaratunk szerént, lvért, barátságért, adományért soha bizony töröknek egy at sem adok, nemhogy várat. O fölségének Kegyelmed a értésére az töröknek ebbéli szándékát, mert bizonyos log, hogy ez mostani táborban való szállásoknak fő oka ez, mit megirtam Kegyelmednek, mi minden uton totis viribus retünkkel, adományunkkal, szép szónkkal azon leszünk, hogy gtartsuk, de ha semmit azok nem fognak, haddal való elle- állásra elégtelenek vagyunk. Palatinus uramnak is ezen logrúl irtunk, Kegyelmedet kérem küldje meg. Tartsa meg úristen Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Albae liae die 27. Julii. Anno 1615.

Illustris ac magnificae Do^nis Vestrae

Amicus addictissimus
ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Kívül. Ad illustrissimum ac magnificum dominum comitem ismundum Forgach de Ghymes Partium superiorum generalem etc. ia, per illustrissimum dominum Gabrielem Bethlen principem nsylvaniae etc. datarum.

(Egykorú másolata a magyar királyi országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 52.)

XXIX.

1615. aug. 12.

A császári biztosok jelentése az elfoglalt várak visszaadásáról.

Sacratissima stb. Humilium stb.

Ingressi Transylvaniam una cum legatis Betthlenii, et provinciae, 20 Junii Claudiopolim pervenimus, ubi jam ante octiduum ipse princeps Alba Julia adveniens, adventum nostrum, una cum convocatis aliquibus e statibus provinciae praestolabatur. Antequam tamen eo die Claudiopolim attingeremus, in pagum Sombor illinc tribus milliaribus distantem ubi pernoctaveramus, generosos Stephanum Erdely et Franciscum Kornis nos salutatum princeps obviam misit, illinc ad pagum .... milliari Claudiopoli saltem remotum, deducti fuimus, ubi magister culinae ipsius principis, et coci ab eodem praemissi prandium apparabant; antequam tamen consideremus magnificus dominus Wolfgangus Kamutthy, et Stephanus Cassaÿ director nomine principis missi denuo salutantes officium peregere. A prandio illinc una moventes ad tertium lapidem, a civitate Claudiopolitana, aulicus equitatus et peditatus mille circiter hominum nobis occurrit, et ante illos frater principis Stephanus Betthlenn, Nicolaus Tökölÿ, Joannes Gereöffÿ nomine principis tertio nos salutarunt. Equitatu praecedente, peditibus vero latera currus ipsius principis quo vehebamur, Stephano item Betthlen, et Nicolao Tökölÿ claudentibus, tredecim nostris, et legatorum aliis currubus subsequentibus, in civitatem solenniori pompa fuimus introducti, et cum ad hospitium pervenissemus, omnes legati, et primores ordinum desilientes, et usque in habitationem praecedentes, ibi valedixerunt nobis. Adfuit ibi in civitate tunc chauzius weziri, qui principi transactionem istam cum Majestate Vestra exprobrabat, studio ab ipso usque ad adventum nostrum retentus, ut intelligeret ipsum nihil aliud cum Majestate Vestra, quam pacem publicam, et arcium restitutionem tractasse, quod etiam per peculiares nuncios, uti antea perscripseramus, wezirio significabit, et illi uti in aula audivimus jam sunt expediti. Vigesima tertia Junii habuimus audientiam apud principem nostro consensu dilatam, ut sigillum communitatis Saxonum posset adferri, sperantes in primo congressu omnes literas recipi, et corporale juramentum principis et deputatorum a provincia praestari posse. Tunc salutato Betthlennio et clementia Majestatis Vestrae sacratissimae eidem oblata, ego praefectus hanc clementiam et benignitatem Majestatis

frigye egy órában egyszersmind elvész, s azon had hirtelen mindjárt hazánkat semmivé teheti, ha penig csak hallgatással mulatjuk, és szemmel fogjuk nézni, úgy is az mi szabadságunkat az törökkel frigyünkkel együtt in perpetuum elveszthetjük, mert qui tacet consentire videtur, ha az benne való vitézlő rend magára várja az hadat, (mely igen kétség, mert az hely igen nagy és erőtlen, melyet én meg sem irok), minden kétség nélkül elveszi mindjárt, és ott meg nem tartozik, hanem mint ellenségire úgy jő aztán, holott sok requisitiójára meg nem akartuk adni, hanem álgyut vártunk alája és az övét fegyverrel kellett recuperálni, ott oztán semmi igaz keresztény exceptiók és remediumok nem használnak semmit, ha megsegítjük is, elveheti, mert Borbély György hetedfél ezer emberrel fizetettel szorult vala igen jókkal bele, tizezer török szállotta vala meg és csak igen kicsinyben marasztá isten, hogy kevés török el nem vevé, mostan penig sokkal különben vagyon az állapot, ha meg nem segitjük is, annál hamarébb elvesztjük, mert reá sem várja, hanem kifut belőle, és úgy is nagy veszedelem és romlás következhetik az országra. Ez kettő között melyeket kellene követnünk, Kegyelmedet kérem szeretettel igen hamar engemet certificáljon felőle, hogy országunkbeli hűveikkel tempestive conferálhassunk ezen dologrúl, és a mit jobbnak találunk, követhessük azt isten akaratjával, mert szabad akaratunk szerént, kedvért, barátságért, adományért soha bizony töröknek egy házat sem adok, nemhogy várat. Ő fölségének Kegyelmed adja értésére az töröknek ebbéli szándékát, mert bizonyos dolog, hogy ez mostani táborban való szállásoknak fő oka ez, az mit megirtam Kegyelmednek, mi minden uton totis viribus igíretünkkel, adományunkkal, szép szónkkal azon leszünk, hogy megtartsuk, de ha semmit azok nem fognak, haddal való ellenek állásra elégtelenek vagyunk. Palatinus uramnak is ezen dologrúl irtunk, Kegyelmedet kérem küldje meg. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae die 27. Julii. Anno 1615.

Illustris ac magnificae Dominis Vestrae
Amicus addictissimus
ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Kivül. Ad illustrissimum ac magnificum dominum comitem Sigismundum Forgach de Ghymes Partium superiorum generalem etc. paria, per illustrissimum dominum Gabrielem Bethlen principem Transylvaniae etc. datarum.

(Egykorú másolata a magyar királyi országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 52.)

et jamjam torturae subiiciendum fuisse, cum conspirationem illorum contra principem ut fateretur adactus fuisset, hanc indignitatem ipsum principem, cum nihil horum actum fuisset, pati non potuisse, ideo in vincula retractum fuisse. Alter magister civium Segeswariensium esset, qui tactus conscientia in publica diaeta ipsum principem adijsset, gratiam proprio motu capiti postulasset, se et alios conspirationis participes contra principem, fassus fuisset, ipsum princeps bono animo esse jussisset, dimisisset; verum post aliquod dies hic conscientia remordente, non se satis tutum esse reputans, vestibus aurigae se induisset, fugam molitus fuisset, quod cum reliqui Saxonum legati, et consul regius Cibiniensis, qui diaetae adfuere cognovissent, ipsum insecuti e fuga retraxissent, et ad ulterius judicium ipsorum captivus esset, ac in arce ipsorum Keőhalom detineretur.

Haec quamvis sic transacta fuissent, ne tamen vel suspicio aliqua apud exteros suboriri posset, modernam captivitatem horum ex causis jam propositis initia sumpsisse, ut postulatis Majestatis Vestrae simpliciter satisfaceret, nos urgere respondimus, is benignae et in hoc voluntati Majestatis Vestrae, quamvis plurimos ex his sciret, qui vitae ipsius insidiati fuissent, sese accomodaturum respondit, captivos dimitti jussurum, et amnistiam omnibus omnium praeteritorum excessuum promulgaturum. Postulavimus deinde, ut secretam transactionem corporali juramento coram nobis confirmaret, illamque subsignatam nobis traderet, id ipsum facerent quoque a provincia deputati, postmodum et nos diploma Majestatis Vestrae assignaremus; placuit et hoc, ac mox accepta transactione, se illa in omnibus punctis et clausulis observaturum christiana et bona fide promisit, easdemque nobis tradidit; deputatorum similes literae tunc expeditae nondum fuerant, quum sigillum communitatis Saxonum allatum necdum fuerat, promissum tamen et illas nobis assignandas. Restituimus deinde literas Majestatis Vestrae eidem in causa religionis scriptas, quibus honorifice receptis, se in futuro congressu ad illas responsurum obtulit, postulavimus deinde, ut quandoquidem omnes in comuni status provinciae, ad observationem generalis transactionis jurare minus consultum foret, ut saltem ad secretae transactionis articulos jurarent, ii licet aliquam difficultatem primum ex eo movere nisi fuissent, praetendentes contra libertates suas in illis aliquid forsitan contineri, tamen postmodum nos cum principe in externis hypocaustum egressi consedentibus, provinciales astantes, se omnes vinculo juramenti ad transactionem illam obstrictos esse et fore pronuntiarunt; tandem oblata illis etiam Majestatis Vestrae clementia et ad con-

servandam hanc publicam pacem, recognoscendamque Majestatis Vestrae perpetua gratitudine, et fideli obsequio benignitatem eosdem obhortantes, diploma Majestatis Vestrae principi tradidimus, quas se cum tota provincia Majestati Vestrae humilime promeriturum obtulit et ut in gratia ejusdem successivis quoque temporibus conservari possint modis omnibus elaboraturum. His finitis deducti ad hospitium, sequenti die ad prandium principis invitati fuimus, ubi satis lauto, et producto convivio excepti fuimus ipso principe, et primoribus provinciae assedentibus, sequenti a convivio die mansimus in hospitio quieti. Interim ab ipsis nomine deputatorum secreta transactio expedita fuit, deducti deinde rursum ad principem 27. Junii, et productis illis transactionalibus, iuxta sententiam nostram (nam de eo a cancellario consulti fueramus) illas sub nomine principis etiam ex sex deputatorum a provincia, uti septemviris expeditas esse intelleximus, et quia jam antea princeps ad hanc transactionem juraverat, ibidem cancellarius, reliqui autem in hospitio nostro jurarunt. Juravit mox coram principe, et nobis Franciscus Redeÿ capitaneus Waradiensis, uti in secreta transactione conclusum fuerat, juravit eodem die in hospitio Joannes etiam Gyeöreöffÿ capitaneus in Zamosujwar. *Antequam autem discederemus a principe, responsum ad literas Majestatis Vestrae in causa religionis postulavimus.* Causatus in absentiam omnium ordinum, sine quorum praescitu, et extra diaetam, contra statuta eorum, ad quorum observationem juramento quoque esset obstrictus, nihil diversi concludere posset, respondit se deffinite hoc tempore ad hanc postulationem Majestatis Vestrae declarare non posse, quum sacerdotes ex Alba Julia, Teövis, Monostor, Somlio, et Udvarhely communi consensu provincialium essent exclusi, moti conspiratione sacerdotum etiam cum magnifico Kendio contra principem Bathorÿ; verum in proxima diaeta se propositurum hanc Majestatis postulationem, et se aliquem ex suis fidelibus ad eandem diaetam Majestas quoque Vestra ordinaret, vel saltem provinciales quoque hujus negotii per literas admoneret, se omni conatu laboraturum, ut clementi Majestatis Vestrae voluntati satisfieret. Quin imo ut hanc suam promptitudinem Majestati Vestrae testatam redderet claustrum Teövis, miliari Alba Julia distans, non expectata illa diaeta catholicis restitueret, promitteret etiam ecclesiam Albensem se restiturum, licet a catholicis principibus ex loco residentiae sectarij ubique excludantur, dummodo provinciales consentirent. Se vero de hoc Majestatis Vestrae postulato literis quoque suis respondisse, et illas nobis tradere. Nos clementi et justae postulationi Majestatis Vestrae principem conformiter responsurum

fore quum de hac a cancellario Tirnaviae quoque certa spes promissa fuerit arbitratos fuisse. Nec aequum esse praedecessorum suorum vel provinciae iniquas constitutiones ratas habere, quum credibile sit pro his, illos sublatos fuisse, se vero in hanc dignitatem ideo evectum, ut male sancita rescinderet, aequiora constitueret. Et quamvis aliqui sacerdotum illius conspirationis participes fuissent, nec Bathoreum innocentem fuisse, neque pro vitio particularis personae totam religionem exulare debere, Majestatemque Vestram ab hoc postulato antequam effectuetur minime destituturam respondimus. Quumque adhuc priori responso inhaereret, receptis literis illius et assecuratoriis Majestatis Vestrae in casu amissae Transsylvaniae, et a Turcis sublati Principis, in bello, de futura sustentatione conjugis, liberorum fratris, et affinium ejusdem restitutis, maximas de hac quoque clementia Majestatis Vestrae humilime egit gratias, et ne haec sollicitudo ipsius sit pro omine, ipso et nobis etiam praecantibus. Ursimus adhuc ultimo amnestiam postulatam captivorum dimissionem, exulum revocationem, et ablatorum bonorum restitutionem. Promisit iterum haec se praestiturum, terminus quoque revisioni in oppido Karolÿ fiendae, quia effluebat, 17. Augusti eidem mutuo consensu praefiximus, et tandem valedictione peracta ad hospitium reducti sumus. Subsecutus est mox cancellarius, et literas amnestiae attulit, quas in specie Majestati Vestrae transmittimus. Interrogatus is a nobis utrum Michael Olasz dimissus esset, illum dimissum esse respondit, me praefecto verbis fidem adhibente, quum et literas amnestiae jam in manibus haberemus, et cancellarius primus consiliariorum principis ista referret, meus collega dominus Lassota Michaelem Olasz ut advocaremus subintulit, illum forsitan jam discessisse, et aliquot milliaria illinc confecisse respondi. Deinde cancellario referente quod nobiscum ad recipiendas arces egredi vellet, posterior tamen uno die subsequeretur, quum jam nobis antea hoc ipsum placuisset, ut nobis arces recepturis, et ibi quae necessaria forent primum ordinaturis, ipse juxta dispositionem nostram vocatus subsequeretur, assensimus ergo, et demum valediximus invicem. Adfuit paulopost magnificus dominus Sigismundus Kornis, qui singulis nostrum binos sciphos deauratos nomine principis obtulit, princeps eodem die intra horam cum conjuge Albam versus discedens, nos altera 28 nimirum die Claudiopoli movimus.

Appropinquantes quarta die Keöwarium, capitaneus loci Egregius Joannes Zilagÿ cum praesidiariis equitibus nobis obviam venit, se uti commissarios Majestatis Vestrae nos debita cum submissione in arcem Majestatis Vestrae expectare,

et quicquid nomine Majestatis Vestrae statueremus, morem gerere demisse paratum esse dixit, eo nihilominus die in proximo arci pago quievimus. Sequenti die arcem ingressi uti ordinaveramus in porta nobis uti commissariis Majestatis Vestrae capitaneus claves arcis obtulit, et tam ipse, quam castellani arcis, eandem juxta benignam commissionem Majestatis Vestrae resignaverunt. Scripsimus mox cancellario, quem in oppido Dees literas nostras, quandonam se movere deberet expectare jusseramus, ut antequam in arcem ingredi vellet, de hisce punctis se resolveret primum, ut restans praesidiariorum stipendium exolveret; deinde, ut juxta generalem transactionem, quilibet praesidiariorum bonis suis etiam in posterum libere frui posset. Respondit in his difficultatem minime futuram. Sequenti itaque die, qui fuit quinta Julÿ intromissus, cum Stephano Betthlen fratre principis, et Joanne Mikola, destinato illius loci capitaneo, sine milite, de restantibus stipendiis cum praesidariis est conventum, illud exolutum, libera bonorum possessio promissa, et ut certi de bonis praesidiariorum esse possent, paria transactionis, tempore receptionis arcis ad rationem Majestatis Vestrae conscriptae, ubi illa seriatim specificantur capitaneo Joanni Mikola tradidimus. Postea juramentum ab eodem juxta formam transactionis secretae recepimus, claves arcis, et arcem 6. Julii tradidimus, et eodem die ad Nagÿbanÿa venimus.

In Keöwar cancellarium interrogantes, num Michael Olasz adesset, qui ut nos in signum eliberationis, de qua dubitabamus, subsequeretur, ex itinere cancellarium monueramus, respondit illum a principe Albam Juliam esse deductam ob certam inquisitionem, ut scilicet ab eodem complices conspirationis rescire posset, hoc indignum et contra literas principis, et suam promissionem esse, nobis allegantibus, neque arcem Huszt ullo pacto resignare vellemus, nisi Michael Olasz compareret affirmantibus, mox ad principem nuncium, qui adduceret expedivit. Undecima Julij in arcem Huzt venimus, antequam tamen intraremus, capitaneo loci, et praesidiariis patentes, Majestatis Vestrae exhibuimus, qui certas conditiones scripto submittentes, illas nec legere voluimus, antequam arcem secundum benignam commissionem Majestatis Vestrae nobis resignarent, clavibus itaque arcis in porta capitaneo, et castellanis nobis tradentibus, et quicquid nomine Majestatis Vestrae disponeremus obsequentes se in omnibus fore promittentibus, in eadem arce sex diebus mansimus, cancellario et Stephano Betthlen in oppido Wisk relictis, quos subinde monebamus, arcem nos resignare nequaquam posse, antequam Michael Olasz in conspectum adduceretur, deinde, ut bona Majestatis

ván, illendőképpen választot irtam az vezéreknek, és főember szolgáimtúl megküldöttem nekiek, ugyanazoktúl szóval is bőségesen izentem nekiek és most is cathegorice oly resolutiót nem adtam, hogy meg nem akarnók országunktól adni hatalmas császárnak, ha ugyan ő hatalmassága egyebet nem akar abban, és ha egy országnak én velem együtt annyi tekéntetünk nem leszen, mely ő hatalmasságától oly rosz palánkot megérdemeljen mint Lippa. Mert ha különben irnék nekiek, úgy mindjárást ellenségeknek manifestálván magunkat, és egy utolsó veszedelmet szereznék hazámnak. Hanem csak ezen instáltam, és instálok nálok, hogy legyenek csendességben, várakozásban, hadd mi is országostúl ő hatalmasságát alázatos könyörgésünkkel főkövetink által requirálhassuk és intercedálhassuk mégis annak az helynek kezünknél való megmaradását. Azt penig csak azért cselekedtem, hogyha lehetne ez esztendőrűl is vontathatnók jövendőre az dolgot, mint tavaly és ez előtt cselekedtünk; ezemben az ő fölsége commissariusi is próbálnák minden úton az mostani pacificationak tractatusában kezünknél való megmaradását, mivel Molard uram ugyan biztatott is bennünket cancellariusunk által, hogy ő fölsége in effectum fogja vitetni annak az két végháznak Erdélynél való megmaradását. Az követünk még haza nem érkeztek, immár több 26 napjánál elmenének, várom minden órában őköt, kik ha jó válaszszal jönnek, főköveteimet kész lennék mindjárt az portára expediálnom, mert illendő ajándékokat is készítettem immár az portára, mely ha lehetne uram, ez esztendőn sem félteném aztán Lippát, Jenő fölött penig nem is gondolkodom, mert az jó erős ház és vitézlő néppel is alkalmasint meg vagyon rakva. De ezt is akartam Kegyelmednek értésére adnom, hogy az vezér igen gyűlekezik Nándor Fejervárnál az zemlini mezőn az Duna és Száva parton, titkolatlan is beszélik, hogy Lippának visszavételére gyülekezik, Szurdoknál akarnak által költözni. Annakokáért Kegyelmeddel akarván ez dologrúl irásom által conferálni, kévánom az Kegyelmed censuráját effelől, mint ő felségének Magyarországban fő generalisától, hogyha az török az én követeimet az én kévánságom szerént való válaszszal nem fogja bocsátani, hanem elkezdett intentumban perseverálván procedálni fog, és haddal alája jő Lippának, itt azaránt, mit cselekedjem én, Lippát megrakjuk-e vitézlő renddel, éléssel porral, és egyéb ahhoz való szükséges eszközökkel, opponáljuk-e magunkat országostúl török császárnak, ha alája jő az vezér Lippának, avagy csak hallgassunk és elbocsássuk szándékában az benne való kevés keresztényeknek veszedelmével. Mert ha praesidiumot bocsátunk bele manifestissimos nos testes praebibimus illis, és úgy Erdélynek minden szabadsága, hitele

tibus etiam capitaneis a Transsylvanis conservari posset, nos quoque similes subscripsimus, et sigillavimus cancellarioque tradidimus.

His peractis postulavimus ultimo, ut quilibet praesidiariorum Majestatis Vestrae in bonis ipsorum et allodiaturis illaesi conservarentur, quod etiam a cancellario fuit promissum, nos duos pagos ex Dragfianis, Keörtvellies nimirum, apud manus Joannis Nowak, praefecti Salisfodinae, cui tempore receptionis arcis ad rationem Majestatis Vestrae a domino Dóczy collatus fuerat, et Tribussa, apud capitaneum Huztiensem Josephum Bornemisza, qui ab aliquot annis ex donatione Gabrielis Bathori possederat, licet donationales suas statutione legitima haud firmasset, usque benignam de his pagis Majestatis Vestrae resolutionem, reliquimus demum eo ipso 16 Julii circa horam duodecimam meridianam traditis cancellario clavibus arcis, eandem resignavimus nomine Majestatis Vestrae sacratissimae prius comitatus, capitanei castellanorum, aliorumque officialium Majestatis Vestrae reversalibus restitutis. Deus conservet Majestatem Vestram sacratissimam diutissime incolumem et gloriose imperantem. Datum in oppido Meggÿes 12. Aug. Anno 1615.

Ejusdem Majestatis Vestrae sacratissimae

Humilimi, fideles perpetuique servitores et subditi

Franciscus Daróczy de Deregnyeö m. p.

Ericus Lassota de Stabloua.

A javítások benne s a befejezés Ferenczffy kezével irvák.

(Egykorú hiteles másolatja a m. k. országos ltárban. Tract. Publ. Fasc. 1° Nro 46°).

XXX.

1615. szept. 27.—okt. 13.

A kolosvári országgyülés határozatai.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia Princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri spectabiles ac magnifici domini generosi egregij et nobiles caeteriquc status et ordines trium nationum regni nostri Transyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum in generalibus eorum comi-

tijs ad vigesimum septimum diem mensis Septembris anni praesentis millesimi sexcentesimi decimi quintj in ciuitate nostra Colosuar ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos paribus ipsorum uotis et unanimj consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transiluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitijs in ciuitate Colosuar, ad uigesimum septimum diem mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto indictis conclusi.

(1) Magunk sem vártuk, sem kévánhattuk volna kegyelmes urunk és természet szerént való fejedelmünk Nagyságodnak édes hazájára és birodalmában való minden subditusira szorgalmatosb vigyázását, romláshoz és pusztuláshoz közelgetett praesidiomok, várak és fortaliciomok építtésére való nagyobb szorgalmatos gondviselését, melyet nemcsak ez mostani Nagyságodnak közinkben küldött propositiójának rendiből értünk, hanem szemeinkkel látjuk, és megtapasztaltunk. Sőt gyönyörűséggel nézvén eszünkben veszszük az Nagyságod hasznos fáradozásának méltóságos fejedelmi tiszti szerént igyenesen csak az közönséges jóra nízendő gondjainak fel tött czélját, melyet egész országúl egy szívvel lélekkel nem csak jov(allunk), hanem alázatos és hűséges szolgálatunkkal meg hálálni igyekezünk; bizván jó reménséggel, hogy Nagyságod nemcsak abban hátra nem áll, hanem az Nagyságod dícséretes hírére, nevére, jó fundamentommal elkezdett és jobb részint mind az két világ biró hatalmas fejedelmekkel s mind pedig (az) szomszéd országokkal véghezvitt békességet szentűl és nagy vigyázással megőrízi, oltalmazza, sőt ennél is inkább öregbíti; ez mellett hazánknak elhagyatott régi jó szokásit és rendtartásit törvényeknek folyásával és az igazságnak kiszolgáltatásával helyre állatni igyekezik.

(2) Látván ezért kegyelmes urunk magától is Nagyságodnak hozzánk ilyen affectusát, hazánknak megmaradására nízendő curiosa industriáját, magunkat isten után az Nagyságod bölcs elméje és ítéleti szerént való gubernálásra bizzuk. Az fényes portára való vigyázást és gondviselést is, melyet Nagyságod propositiójában is említ, mind ennek előtte s mind

most is és ennek utánna is tanácsival egyetemben Nagyságodra támasztjuk. Akarjuk pedig és igen kévánnók, ha mi is az nagyságod közönséges jónkra való kévánságinak minden részeiben megfelelhetnénk; mindazáltal, hogy Nagyságod minden jó igyekezetiben mindenre jobb móddal elérkezhessék, szegény kösségínknek ennyi fogyatkozásával sem gondolhatunk, és nem is kedvezhetünk, hanem erejek felett is kénszerítvén igérünk Nagyságodnak kapuszám után nyolcz-nyolcz forintot minden szükségére, felét Szent-Erzsébet asszony napjára, felét Szent-Márton napjára fogyatkozás nélkül tárházában bészolgáltatni.

Az magyarországi uraink s atyánkfiai is ezen terhet viselik. Azonképpen az szász uraink atyánkfiai is kapuszám szerént az nyolcz-nyolcz forintot az megnevezett napokra bészolgáltatják. Nagyságodnak könyörgünk, vegye kegyelmesen.

(3) Az szabad városok és rovásos helyek az Nagyságod akaratjából

Kolozsvár adjon..	fl. 400.
Kízdi Vásárhely.....	fl. 80.
Sepsi Szentgyörgy	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Udvarhely	fl. 80.
Ilyefalva.....	fl. 60.
Kis Maria..... ...	fl. 100.
Almás....	fl. 20.
Abrugbánya.....	fl. 80.
Vizakna	fl. 150.
Bánfi Hunyad.....	fl. 80.
Fejérvár	fl. 50.

(4) Noha kegyelmes urunk mind magunk s mind szegény kösségünk elég nagy pusztaságban vagyunk és tűz miatt elpusztult házainkat meg nem építhettük, ha ki valami keveset építeni kezdett is, az erőtlenség miatt félben vagyon: mindazáltal látván Nagyságodnak közönséges jónkra való szándékát, Fejérvár építésében is nem akarjuk Nagyságodnak kedvét szegni, hanem ez jövendő tavaszon, az mikor a barom az fűben eleget ehetik, minden tiz kapuról, az égett helyeken kivűl, egy négy ökrű szekeret és hat embert bocsátunk Fejérvárra dolgozni három hétig, az hat embernek kettei az szekér mellett lészen. De Nagyságodnak könyörgünk, rendeljen oly pallérokat mellé jek, kik az szegény embereken mód nélkül ne kegyetlenkedjenek. Az szabad városokkal is, kik ravásan vadnak, Nagyságod ezen módot obseruáltassa.

(5) Nem tagadhatjuk kegyelmes urunk, hogy szintén mostan az kedves békességhez volna nagyobb kedvünk, hogy-

nem az hadakozáshoz: mindazáltal az el (mul)t dolgokat szemünk előtt viselvén, az mustrát illendőnek és szükségesnek ítéljük lenni. Azért, mikor ideje lészen, Nagyságod parancsolja meg az vármegye ispáninak, az régi mód szerént tartozzanak mustrálni az vármegyéken; kit először az vármegyén idején meghirdessenek, hogy ha kik távolban laknának, idején reá érkezhessenek.

(6) Jelenti Nagyságod propositiojában kegyelmes urunk, hogy az székelységnek dolgát igen rend és mód nélkül valónak értené lenni, kiket hogy Nagyságod, ideje levén hozzá, jó móddal eligazíttasson, és minden egyenetlenségeket közöttök complanáltasson, és jövendő szolgáltatására szabadságok szerént mindent jó és bizonyos állapotban hagyjon és rendeljen, kivel ezután is szabadságokban panasz nélkül élhessenek, egész országúl könyörgünk Nagyságodnak, az mint meg is igérte Nagyságod.

(7) Huszt várának épületire ilyen fogyatkozott állapotjában, hogy Máramaros vármegye jószágiból két hétig való segítséggel legyen esztendőben, nem sokat teszen. Az öt városoknak ugyan ott Máramarosban oly illetlen szokásokat az közönséges jónak előmenetelire tanácsival egyetemben az ő Nagysága kegyelmes dispositiójára hagytuk; csakhogy ő Nagysága felettébb való terehviselést, ki miatt pusztulások következhetnék, reájok ne vessen.

(8) Nagy háladással vesszük kegyelmes urunk fejedelmünk egész országúl Nagyságodtól, hogy az minémű szorgalmatos kegyes atyai gondviselése volt rajtunk mind eddég külső országokkal való békességünknek helyére való állatásában, azonképen itt ben magunk között is sok külömb külömbféle veszekedésinket lecsendesíteni és naponkint jobb jobb állapotra hozni teljes tehetségével igyekezett. És minthogy az belső gubernium áll kiváltképpen az törvényeknek minden rendek között kedvezés nékül való kiszolgáltatásában, abban való igyekezetit is Nagyságodnak szemeinkkel látjuk és kezeinkkel ugyan megtapasztaltuk. Mely jó indulatjában némely emberektől noha eddég impediáltatni láttatott, és annak authorinak kikeresésére alázatos könyörgésünkkel sollicitáltuk Nagyságodat: de mi is országúl az Nagyságod kegyelmes intését szemeink eleiben vévén, és ennek utánna az törvényeknek kiszolgáltatására kegyelmes ígéreti szerént teljes securitást vévén magunknak, arról való (gon)dviselést és vigyázást most is teljességgel Nagyságodra hagytuk és t(ámas)ztottuk, úgy hogy az törvénynek kiszolgáltatásában fejedelmi tisztinek (oly)képpen megfeleljen, hogy mindaz törvény látó és perlekedő uraim az ő hivat(al)jokban teljes bátorsággal procedálhassanak és ha

annak in toto vagy in p(arte) turbatori találtatnának, vagy fenyegetődnének is, semmiképpen el (ne) szenvedtessenek, hanem mind az fenyegetők s mindazoknak authori, non obstante nobilitari praerogatiua, törvény előtt megfogattathassanak, és k(ét) vagy három jámbor személy bizonysága után tanquam publicae pacis turbatores in nota perpetuae infidelitatis conuincáltathassanak tör(vény szerént) és mindjárást kedvezés nélkűl érdemek szerént megbünteth(essenek). Az miképpen pedig az elmult tavaszszal való gyűlésünkben Nagyságoddal egyetemben elvégeztük vala, Nagyságod az terminusokat solitis suis temporibus celebráltassa, hogy se szegénynek, se bódognak, se özvegynek, se árváknak igazságokban megfogyatkozások miatt való keserves sohajtások az isten eleiben ne hassanak, és Nagyságodra is méltán ne panaszolkodhassanak. És hogy az törvénytévők miatt is ne légyen, hogy azok is az szolgálatra elérkezhessenek, fizetésekre légyen kegyelmes gondviselése Nagyságodnak.

(9) Minthogy ennek előtte indefinite végeztünk volt az fiscale bonumoknak recuperálása felől, holott sem nevet nem adtunk volt, melyek légyenek azok az fiscale bonumok, sem pedig üdőt nem praefigáltunk, mitől fogva való és minémű modalitással recuperáltatnának: tetszett azért országúl, hogy most azokat in perpetuam rej memoriam ugyan specificálnók és articulusban iratnók. Mi azért fiscale bonumoknak ezeket tartjuk és tudjuk: Huszt, Kővár, Szamosujvár, Várad, Gyalu, Kolosmonostor, Fejérvár, Déva, Fogaras, Görgény, Karansebes, Lugas, liberae civitates et oppida libera. Vannak harminczadok, sóaknák, mindenféle bányáknak legitimus prouentusa, Törcs vára, Lippa, Jenő, és vashámorok, melyek ab antiquo fiscusé voltanak. És az fiscale bonumok és prouentusok recuperálásának ideje légyen az ezerötszáz nyolczvannyolcz esztendőbeli medgyesi generalis gyűlés, az mikor Giczi János az gubernatorságot resignálta. Ha kiknek az praefigált terminus után in praedictis bonis fiscalibus jószágokat conferáltak volt, kik az hazának akarmely üdőben szolgáltanak, ha némelyek megholtanak is, de feleségek gyermekek maradtanak, az olyanoktól se gyermekektől Nagyságod el ne foglaltassa, hanem kezeknél hagyván bizonyos summában inscribálja, az szolgálatnak és az jószágnak mivolta szerént. Hogy penig az olyan érdemes hazafiait, vagy azoknak maradékit, kiktől immár jószágok ad rationem fisci foglaltattanak volna, Nagyságod illendőképpen contentálni igéri magát, ha az elfoglalt jószágot meg nem adhatja is, hogy se magok, se maradékjok meg ne nyomorodjanak, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Kik légyenek pedig érdemesek és érdemetlenek, Nagyságod mellette

lévő tanácsival itélje meg; hogy az kik semmit nem szolgáltanak az hazának, vagy semmi pénzt nem adtanak, hanem csak inscribáltattak, az olyanoktól elfoglaltattassanak minden várak és azokhoz tartozó minden jószágok; az kik pedig méltó érdemesek, az jószágnak kiváltásának idejéig nála és maradékinál hagyassanak.

(10) Végeztük azt is, hogy az ki peresét az medgyesi articulus szerént euocáltatta volna, ez után ne euocálhassa, hanem az előbbi breuis processus szerént, az ki pedig euocatioban vagyon, az szerént procedáljon.

(11) (Valami)nt ha kinél inscriptioban volna valamely jószág vagy fiscalis prouentus, minéműre mi is országúl egy níhányan emlékezünk, hogy ország szükségére adták ki pénzeket, vagy pedig jámbor szolgálatjáért inscribáltak volna valakinek afféle bona fiscalia avagy prouentes fiscales: praescriptio az ilyen jószágban és prouentusokban ne légyen, hanem szaba(don) az fiscus minden üdőben kiválthassa, az derék summát egészen és éppen letevén, az dol(og) megbizonyosodván, hogy ennek utánna is, ha az szükség kénszerit bennünket, mind N(agyságod) mind mi országúl találhassunk pénzt az hazának szükségére. De ha kik(nél) fiscusra nézendő bányák avagy sóaknák volnának, azokat az ezer ötszáz tiz(en)négy esztendőbéli generale decretumban kiiratott mód szerént recuperáltassa Nagyságod. Hogy ha olyan jószágokat, dézmákat és egyéb fiscalis prouentusokat, melyeket ez ideig elfoglaltak volna, és az feljűl megírt terminus excedálna, úgy hogy az megnevezett 1588 esztendőbéli gyűlés előtt adták volna el principes regni pro tempore constituti: az dolog megbizonyosodván kegyelmesen meghagyni igéri, Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Könyörgünk is Nagyságodnak, hogy ezután afféle jószágokat, dézmákat és egyébféle prouentusokat el ne foglaltasson Nagyságod.

(12) In arduis necessitatibus regni ha mely jószágokat bizonyos summában kell inscribálni, tanács akaratjából inscribálja Nagyságod, és ha Nagyságod valamely jószágokat és prouentusokat valakitől recuperált vagy recuperáltatott, immár másnak ne conferálja; ha penig bizonyos okokból másnak conferálta volna is akármi formán, vagy conferálná ez után, szabad légyen priuatus embernek, ha az olyan jószághoz közit praetendálja, priuatus embertől törvénynyel keresni, breui processu iuridico, attól az kinél vagyon.

(13) Tudjuk kegyelmes urunk, hogy az hazának és minden fejedelmeknek szükséges, érdemes és hasznos szolgái el nem fogynak, sőt ugyanaz kételenség is hozhatja néha, hogy némely hasznos és érdemes személyeket jószággal kelletik az

fejedelmeknek decorálni, és ha nem lészen egyebünnen, az meg nevezett fiscale bonumoktól nem foghatjuk meg Nagyságodat, sem következendő fejedelmek(et), hogy ezen fiscale jószágból, az személyeknek érdemeket igen jól megvizsgálván, nem iure perpetuo, hanem méltó és illendő inscriptioval adhassanak; csak hogy ennek előtte való tékozlásokat eltávoztatván, feletébb való in(scrip)tióval ne obruálják, kik enyétt és az nagy summa miatt el ne idegen(ittessenek) az jószágok.

(14) Hogy minden kerített és mezővárosokat régi bódog emlékezetű fejedelmektől (ada)tott mindennémű privilegiomoknak czikkeliben, részeiben, kegyelmesen . . . . . megtartani igyekezzék, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak (meg) szolgáljuk.

(15) Ha kinek országúl valamely jószágokat e fiscalibus conferáltunk volna, akkor, mi(kor) Mihály vajdát ez országból kiverénk az olyanoktól jószágok (el) ne vé(tessék), ha azután reánk nem támadott az ellenséggel; hanem Nagyságod (a)zokna(k) méltó és illendő summában inscribálja; ha kiktől ilyenektől (elvétette) volna is restituáltassa Nagyságod, minthogy hittel kötelezték (magunkat arra), hogy megtartjuk őket benne.

(16) Ha mely fiscale bonumokat ez ideig Nagyságod valakik által elfoglaltatott volna, azokat se azoknak maradékit törvénynyel ne kereshessék, minthogy országúl végeztük volt el, hogy az olyan jószágokat Nagyságod recuperálhassa.

(17) Az mely faluk elpusztultanak és elégtenek, az előbbi connumeratio szerint végeztük, hogy megvétessék rajtok, exceptis illis, valakik ez elmúlt nyáron telepedtenek vissza helyekre, azonképpen, kik puszta helyekre szállottanak, hogy hat esztendeig az előbbi articulus szerént men ne rótassanak; de mostan, az mint jelentik, az ispán uraim sok efféle falukat róttanak meg. Végeztük azért országúl, hogy ezekről irt articulusok vigorokban maradjanak.

(18) Miért hogy ennek előtte való articulusban is elvégeztük volt, hogy ha valamely nemes atyánkfiainak jószágiról elvesztenek donatiói, Nagyságod az igaz haeresnek adjon noua donatiót, ne idegennek conferálja, azon articulust most is helyben hagytuk.

(19) Vagyon ilyen panaszolkodásunk, hogy nyilván való tolvajok, gyilkosok az nemes embert megölik, más nemes ember azon latrokat házában befogadván pártját fogja, kézben nem adja, törvényt sem teszen felőlle, ha törvényt teszen felőlle is, de másfelől elszabadítja: kévanjuk, hogy afféle nemes emberek mox et de facto az országnak constitutiója szerént megbüntettessenek, és könyörgünk Nagyságodnak, hogy afféléknek gra-

tiát se adjon; az ispánok penig sub amissione honoris et officij mindenféle latrokat minden helyeken kikeresvén törvény szerént büntessenek meg.

(20) Gyakran történik, hogy mind az regalissal hivattatott s mind az választott személyek az gyűlésnek vége előtt annyira eloszolnak, hogy az gyűlésnek végében csak egy néhányan maradnak: végeztük azért, hogy minden rendek az gyűlést végig várják mind addig, míg az articulusok kikelnek, sub poena ducentorum florenorum, az mostani gyűlésben jött uraink atyánkfiai is.

(21) (Vagy)on ilyen panaszolkodásunk is, hogy sok lézegő, búdosó uratlan emberek, szökött szolgák, kiknek semmi residentiájok ez országban nem levén, szélljel járnak, kik miá nem kevés kárban vagyunk. Végeztük országul Nagyságodnak kegyelmes urunk jó akaratjából, hogy ha ennek utánna valamely búdosó ismeretlen emberek járnak ez országban, kiknél semmi bizonyos levél kapitányoktól urunktól nincsen, minden helyeken megfoghassák, és ha megmentheti magát, hogy igaz járásbeli ember, bocsássák el; ha penig meg nem mentheti magát, és valami sors leszen hozzá, törvény szerént büntessék meg.

(22) (Minth)ogy sok helyeken az ispánoknak az circálást meg nem engedik, mely miá (az o)lyan helyeken az lator igen megszaporodott, végeztük, hogy ennek(utánna a)bsque ull(a exceptione mindennémű helyeket, excepto districtu Fogarasiensi, megcirkálhassák az ispánok és meg is büntessék az ország constitutiója szerént; ha kik cirkálni avagy executiót tenni nem engednék, tartozzanak az várbeli kapitánok tisztek szerént segítséget mellejek adni és megbüntetni afféle érdemetleneket és engedetleneket.

(23) Értjük, hogy az moldovai vajda szabadságra való kiáltatása miatt az radnaiak magok hasznokra nézvén fizetésért itt az mi oláh jobbágyinkat felrakják és szinte Moldovába által viszik. Végeztük, hogy az beszterczei biró és az szélybeli kapitánok ennekutánna senkit is által ne eresszenek, sőt afféle jobbágy szöktető embert megfogatván érdemek szerént meg is büntessék.

(24) Ennek előtte is sok panaszok lévén az nagyságod postái felől, hogy semmit nem nézvén, senkinek állapotjára, hanem akár paraszt ember lovát, akár nemesét találják, mindjárást elviszik, sőt ő magokat mellette meg is verik, annak felette gazdálkodásra erőltetik. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmes gondviseléséből afféle terehviseléssel ne bántassunk, hanem az előbbi, usus, consuetudo és postahely szabadságában tartassék meg mindenütt.

(25) Adják kegyelmes urunk sok atyánkfiai értésünkre, hogy ez elmult sok disturbiumokban az connumeratio után némely helyen való jobbágyok elholtanak avagy elbúdostanak, azon elpusztult helyeket mostan az rajtok maradt adóért az Nagyságod számára az ispánok elfoglalták régi jó szabadságunk ellen. Könyörgünk Nagyságodnak, afféle elpusztult jobbágyinkat relaxáltassa az ispánokkal és azoknak adajokért magunkét szabadságunk ellen el ne foglaltassa.

(26) Noha kegyelmes urunk immár egynéhány gyűlésünkben elvégeztük, hogy az míves emberek az ő míveket az limitatio szerént adják; de kegyelmes urunk látván, hogy őket senki meg nem bünteti érette, mind(en) eladó marhájokat inkább-inkább drágítják: végeztük az(ért újj)obban Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy ennekutánna mind(en míves emberek) sub poena ducentorum florenorum az limitatióhoz tartsák mag(okat); ha az kivűl járnak, az ispánok, tisztviselők és város birái tar(toz)zanak afféle engedetleneket sub praedicta ducentorum floren(orum poena) megbüntetni; kit ha nem cselekednének, az Nagyságod di(rectora euo)cáltatván érette, az két száz forintot az olyan tisztviselőn (meg vegye).

(27) Az székelység közt való majorosok, juhászok, bárányokból, juhokból minthogy (ez) ideig dézmát nem adtak, és mostan is Nagyságod kegyelmesen meg(engedte, hogy) semminémű üdőben ne adjanak; Nagyságodnak mint kegyelmes (urunknak meg) szolgáljuk.

(28) Miérthogy az sok latrok, orvok az székelység között is felette igen megsokasodtanak, úgy annyira, hogy tudván nyilván afféle latrok mindent cselekednek, némelyek urokhoz való bizodalmokban, némelyek penig az törvénynek longus processusához bízván, kinek végét az káros ember sokáig, avagy sokáig nem éri: végeztük, hogy Nagyságod affélékről prouideáljon kegyelmesen, úgy hogy az tisztviselők sub amissione honoris et officij, az előbbi articulus continentiája szerént kedvezés nélkül mox et defacto büntessék meg. Gratiát az afféléknek Nagyságod ne adjon, sőt senki afféle latroknak, orvoknak, parázsnáknak, nyilván való malefactoroknak pártját ne fogja; az ki pártját fogja, arról költ articulusok szerént büntessék.

(29) Vadnak sok kiváltképpen való hatalmaskodások is közöttünk; némelyek másnak régi örökségét potentia mediante el foglalják, az spoliatus penig erőtlen lévén az potentiarius ellen maga megoltalmazására és kiűzésére, hogy azért ne praescribáljon és a miatt sokak igazságokban meg ne fogyatkozzanak: végeztük, hogy Nagyságod parancsoljon az tisztviselőknek, a hol affélék találtatnak, az spoliatusnak instantiájára első törvény napján, megbizonyítván, hogy hatalmasúl

foglalták el és esztendőt nem töltött benne, mox et de cum poena maioris potentiae restituáltassék; ha mi igaz praetendálja hozzá az potentiarius, keresse suis modis. potentiákban penig és spoliatiókban, kik Mihály vajda be tele után történtenek, az ezer hatszázkét esztendőben Mec sen emanáltatott és azután is confirmáltatott articulus ta sék az székelység között.

(30) Az brassaiak az háromszéki atyánkfiai közül n lyeket magokat, némelyeket jobbágyokat megfogják az o articulusa ellen. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmesen is prouideáljon, tartsák az előbbi articulushoz magokat kinek mi közi valamelyikkel vagyon, keresse suis modis c judice competente.

(31) (Az o)láhfalviak felől az mely articulus tavali tendőben emanáltatott, most is helyben hagyjuk.

(32) Noha Nagyságodat egyníhányszor requiráltuk felől, hogy régi szokásunk szerint elegedendő sót adjana aknákról, és Nagyságod meg is parancsolta, articulusb irattuk, de azzal az kamara ispánok semmit nem gond elegedendő sót az nemességnek házok szükségére nem adna kit adnak is, árron kelletik meg venni tőllők, annyi ajánd kévánnak: könyörgünk Nagyságodnak, prouideáljon ke mesen, hogy ebbeli fogyatkozásunk is ne legyen se itt Erdélyben, se az magyarországi uraink(nak) atyánkfi ezután.

(33) Mivelhogy az vámok és vámhelyek felől mi benn Erdélyben s mind az külső vármegyékben sok pans kodások vadnak: végeztük, hogy arról irott 1610 esztend articulus observáltassék. Nemes emberen penig se magá terhes szekéren vámot ne vegyenek az vámnak elvesztése ha kereskedésre nem viszen valamit.

(34) Az romana religiójú uraink atyánkfiai instantiáj minthogy articulusunk vagyon rólla, hogy a hol melyi többen vagyon, az olyané légyen az templum, megenge hogy Somlyón és Udvarhelyt is, ha többen vadnak az hütön valók, az templomok ő számokra légyenek; de a bele ne szállhassanak, hanem elsőben egyenlőképpen é költséggel az két religión valók épitsenek Somlyón és U helyen auditoriumokat, elkészitvén az auditoriumokat, a restituáltassék mind az két helyen mind az két paroch valo harral és quartával együtt az maior parsnak.

(35) Az kolosmonostori és tövisi templomokat i Nagyságod kegyelmes tetszése is accedálván, megengedtü úgy, hogy mas hütön valót senkit is fenyiték alatt, sub p

entorum florenorum, az dominus terrestrisek sohul praedi-
iojokra menni ne cogáljanak.

(36) Vadnak ilyen panaszolkodások is, hogy valamely
edicatorok megyéjekben mennek, vagy haza térnének, igaz
okban némelyek megverik és vagdalják őket. Hogy azért
n dolog ezután sohul ne történjék, végeztük, hogy ha ki
lesiastica personákat, praedicatort, schola mestert, vagy
ákot megverne és vagdalna, vagy csak megkergetne is maga
gy mások által ok nélkül, és az dolog megbizonyosodnék,
olyan fenyegetődők és háborgatók, és annak authori, mox
defacto két száz forinton maradjanak; melyet az ispánok
tisztviselők az olyan emberen mindjár(ást) exequálhassanak,
elyben semminémű törvénybeli re(medium) ne admittáltas-
k, melynek fele az exequutoroké, fele az (l)aesa parsé légyen.
e ha az tisztviselők nem exequálnák, azok is k(ét) száz forin-
n maradjanak. Viszont ha praedicator cselek(ednék) per se
l per alios ilyen módon, annak megbüntetésében is az feljül
egirt mód obseruáltassék.

(37) Vadnak ilyen panaszolkodások is némely urainktól
yánkfiai(tól, hogy) Báthori Gábor fejedelem sok törvényte-
n violentum és fraudulentum cambiumokra rettentő fenyege-
sekkel is erőltette, nékik iniuriájokra és kiváltképpen való
rokra. Végeztük azért országúl Nagyságod kegyelmes aka-
tjából, hogy ha kik ilyen kételen concambiomokra kénszerít-
ttek volna, azok in toto cassáltassanak, és kiki saját jószágát
indjárást recuperálván, üresek lévén az kételen csere jószág-
l, az ő régi propriomokban conseruáltassanak, az kik penig
dig recuperálták volna is, az verus haeres benne maradjon.

(38) Minthogy az szászságban lévő szegény emberek-
k nincsen mindeniknek vonó marhájok, hogy szüretkor
ustjokat haza hordassák, hanem idegen szekereseket, ki olyan-
r fizetésért szőlő szedésre mennek, kell fogadniok, kiknek
usttal szoktak fizetni, annak felette némelyek, az szükség
nszerítvén idegen emberektől pénzt kérvén kölcsön, kiknek
üretkor musttal fizetnek, némelyek penig, ha azelőtt adósok
m voltanak is, szüretkor mustjokat eladják, az olyan idegen
kereseket és creditorokat, az régi szokás ellen, míg az dézma
lészen, el nem kezdették ereszteni: végeztük azért, afféle
rhátlan emberek se szekeres nélkül, se pénz nélkül meg ne
yatkozzanak, az dézmástól és az praedicatortól czédulájok
én, az Nagyságod dézmája is meg lévén, mikor el akarnak
nni, elbocsátani tartozzanak.

(39) Sokszor panaszolkodnak az szász uraink atyánkfiai,
y noha az megholt fejedelem idejében az hőtvéniek és föld-

foglalták el és esztendőt nem töltött benne, mox et defacto cum poena maioris potentiae restituáltassék; ha mi igazságát praetendálja hozzá az potentiarius, keresse suis modis. Régi potentiákban penig és spoliatiókban, kik Mihály vajda bejövetele után történtenek, az ezer hatszázkét esztendőben Medgyesen emanáltatott és azután is confirmáltatott articulus tartassék az székelység között.

(30) Az brassaiak az háromszéki atyánkfiai közűl némelyeket magokat, némelyeket jobbágyokat megfogják az ország articulusa ellen. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmesen arról is prouideáljon, tartsák az előbbi articulushoz magokat; ha kinek mi közi valamelyikkel vagyon, keresse suis modis coram judice competente.

(31) (Az o)láhfalviak felől az mely articulus tavali esztendőben emanáltatott, most is helyben hagyjuk.

(32) Noha Nagyságodat egyníhányszor requiráltuk az só felől, hogy régi szokásunk szerint elegedendő sót adjanak az aknákról, és Nagyságod meg is parancsolta, articulusban is irattuk, de azzal az kamara ispánok semmit nem gondolván elegedendő sót az nemességnek házok szükségére nem adnak, az kit adnak is, árron kelletik meg venni tőllők, annyi ajándékot kévánnak: könyörgünk Nagyságodnak, prouideáljon kegyelmesen, hogy ebbeli fogyatkozásunk is ne legyen se itt benn Erdélyben, se az magyarországi uraink(nak) atyánkfiainak ezután.

(33) Mivelhogy az vámok és vámhelyek felől mind itt benn Erdélyben s mind az külső vármegyékben sok panaszolkodások vadnak: végeztük, hogy arról irott 1610 esztendőbéli articulus observáltassék. Nemes emberen penig se magán, se terhes szekéren vámot ne vegyenek az vámnak elvesztése alatt, ha kereskedésre nem viszen valamit.

(34) Az romana religióú uraink atyánkfiai instantiájokra, minthogy articulusunk vagyon rólla, hogy a hol melyik fél többen vagyon, az olyané légyen az templum, megengedtük, hogy Somlyón és Udvarhelyt is, ha többen vadnak azon az hütön valók, az templomok ő számokra légyenek; de addig bele ne szállhassanak, hanem elsőben egyenlőképpen és egy költséggel az két religión valók építsenek Somlyón és Udvarhelyen auditoriumokat, elkészítvén az auditoriumokat, azután restituáltassék mind az két helyen mind az két parochiához való házzal és quartával együtt az maior parsnak.

(35) Az kolosmonostori és tövisi templomokat is, az Nagyságod kegyelmes tetszése is accedálván, megengedtük, de úgy, hogy más hütön valót senkit is fenyíték alatt, sub poena

ducentorum florenorum, az dominus terrestrisek sohul praedicatiojokra menni ne cogáljanak.

(36) Vadnak ilyen panaszolkodások is, hogy valamely praedicatorok megyéjekben mennek, vagy haza térnének, igaz útjokban némelyek megverik és vagdalják őket. Hogy azért ilyen dolog ezután sohul ne történjék, végeztük, hogy ha ki ecclesiastica personákat, praedicatort, schola mestert, vagy deákot megverne és vagdalna, vagy csak megkergetne is maga vagy mások által ok nélkül, és az dolog megbizonyosodnék, az olyan fenyegetődők és háborgatók, és annak authori, mox et defacto két száz forinton maradjanak; melyet az ispánok és tisztviselők az olyan emberen mindjár(ást) exequálhassanak, melyben semminémű törvénybeli re(medium) ne admittáltassék, melynek fele az exequutoroké, fele az (l)aesa parsé légyen. De ha az tisztviselők nem exequálnák, azok is k(ét) száz forinton maradjanak. Viszont ha praedicator cselek(ednék) per se vel per alios ilyen módon, annak megbüntetésében is az feljül megirt mód obseruáltassék.

(37) Vadnak ilyen panaszolkodások is némely urainktól atyánkfiai(tól, hogy) Báthori Gábor fejedelem sok törvénytelen violentum és fraudulentum cambiumokra rettentő fenyegetésekkel is erőltette, nékik iniuriájokra és kiváltképpen való károkra. Végeztük azért országúl Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy ha kik ilyen kételen concambiomokra kénszerítettek volna, azok in toto cassáltassanak, és kiki saját jószágát mindjárást recuperálván, üresek lévén az kételen csere jószágtól, az ő régi propriomokban conseruáltassanak, az kik penig eddig recuperálták volna is, az verus haeres benne maradjon.

(38) Minthogy az szászságban lévő szegény embereknek nincsen mindeniknek vonó marhájok, hogy szüretkor mustjokat haza hordassák, hanem idegen szekereseket, ki olyankor fizetésért szőlő szedésre mennek, kell fogadniok, kiknek musttal szoktak fizetni, annak felette némelyek, az szükség kénszerítvén idegen emberektől pénzt kérvén kölcsön, kiknek szüretkor musttal fizetnek, némelyek penig, ha azelőtt adósok nem voltanak is, szüretkor mustjokat eladják, az olyan idegen szekereseket és creditorokat, az régi szokás ellen, míg az dézma ott lészen, el nem kezdették ereszteni: végeztük azért, afféle marhátlan emberek se szekeres nélkül, se pénz nélkül meg ne fogyatkozzanak, az dézmástól és az praedicatortól czédulájok lévén, az Nagyságod dézmája is meg lévén, mikor el akarnak menni, elbocsátani tartozzanak.

(39) Sokszor panaszolkodnak az szász uraink atyánkfiai, hogy noha az megholt fejedelem idejében az hőtvéniek és föld-

imperatoris, non habens quo se convertat, legatum miserit ad suam regiam Mtem cum certa legatione et donis. Sed sua Mtas regia meminisse debet benevolentiae illmi domini Homonnay erga suam Mtem multis in rebus, et praesertim modo etiam contra confoederatos. Nunc etiam in ea benevolentia perseverantissimus est erga suam Mtem, non temporarius, sed usque ad mortem fidissimus Mtis suae regiae servus existens, qui prius obtulit obsequium suum Mti suae et magis fideliter inserviet, quam Gabriel ille turca. Ex nobilissima enim est familia natus et virtutibus maximis praeditus. Sed ille Gabriel Bethlen ex infimo ignobili genere natus et a Bathoreo tantum in ampliorem statum evectus est, quem propter eius tantum beneficium patriam crudelissime evastans trucidavit sicque hanc dignitatem obtinuit. Rogo plurimum illmam Dominationem vestram et illmum dnum Bobolia, ut illmae Dominationes vestrae benevolae sint erga illmum dnum comitem, consiliisque suis Mtem suam in id indicant, quod suae Mti et totius reipublicae utilitati emolumentoque sit. Sero experrectus est Gabriel Betlen, qui prius contra dedecus suae Mtis unum agazonem miserat ad suam Mtem. Nunc autem quando videt tot pericula unum vilissimum et nihili hominem et ignobilissimae conditionis ex suis pueris mendacissimum impudentissimumque impostorem ad suam Mtem cum donis mittit, quem ut ejus conditio requirit aequum est, ut sua Mtas non quod aliquo honore, sed ut meretur contumeliis afficiat. Rogo ergo iterum illmam Dnem vestram, ac meum summum benevolum et patronum ut mihi significet et rescribat, quid ille attulerit, et quare venerit ad suam Mtem, qua re illmo dno comiti suo fratri benevolo mihique suae Mtis servo fidelissimo rem gratam faciet, a proditore enim et suae Mtis et totius reipublicae cujus consilio modo etiam a Tartaris tam maximae calamitates factae sunt, ille impudentissimus et vilissimus non legatus qui eo nomine dignus non est, sed impostor legationem attulit. Iterum iterumque rogo illmam Dnem vestram, ut me faciat de omnibus certiorem.

Servitor paratissimus illmae D. vestrae

Stephanus Kendÿ.

Külczím: Illustrissimo domino Andreae Bobolia subcamerario regni Poloniae et capitaneo N. N. ac sac. regiae Mtis regni Poloniae intimo consiliario etc. dno tanquam patri confidentissimo.

Kivül: Paria literarum Stephani Kendi.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 4.)

[illegible]

pacto suae M[illegible] patria esse [illegible] pecuniis inserviret [illegible] posset agere, quod et effeci literasque eius [illegible] transmisi: quas autem proceribus in Poloniam suae M[illegible] me literas miserat, eas adhuc reddere non potui propter istos pessimos rumores.

Illmus dnus Homonnay ut video constantissimus est in suo proposito contra Gabrielem Bethlen, et etiam contra gerendum cum eo bellum, ad quod est etiam sufficiens. A caesare etiam octoginta millia fl. habet intrata, quae caesari illi modo ad eam expeditionem contulit, et sexaginta millia in paratis. Ultra ista propter quae ducenta millia Terebes in manibus caesar habuit. id etiam illi *totum condonavit*. Pro certo ergo scio, quia [illegible] millia habet tam [illegible] certissime non [illegible] illae vestrae D[illegible] quam cre[illegible] tanta hab[illegible] sibi [illegible] Ad hanc [illegible] positu[illegible] dicere.

L[illegible]

scribo, non propter meum facio sed pro bono suae M^tis regiae. Illmus dnus comes neque ad Transsylvaniam neque ad Moldaviam vult manus injicere, sed quem regia sua M^tas voluerit is sit princeps. Licet, saepius eum Transsylvani requisiverint, ut principatum suscipiat. Petit autem quam primum suae M^tis resolutionem hanc dare.

Raduly vajvodae legatos apud illmam dnum reperi, qui peractis negotiis apud dnum Homonnaium, postea ad me venerunt et reddiderunt Raduly vajvodae literas credentionales. Rogaverunt autem me postea nomine domini sui, ut irem cum eis ad regiam M^tem, sed ideo nolui ire, quod hanc Tartarorum famam audivi. Quapropter omnia sua negotia per legatos mihi commisit. Eos autem apud me reservavi suscipiens, omnem legationem eorum in me, quam fideliter referam suae M^ti regiae, sed sciens, quod haec legatio tantum suam M^tem concernit, descripsi et illmae vestrae Dni in scriptis omnem legationem transmisi.

Si M^tas sua regia concederet et scriberet magnifico domino Szduoroczkyo, ille abiret cum illmo domino comite aliquot centum milites hastatos secum abducens. Non tantum autem fidem sed et animam meam obligo, quod de duplo recompensabit dnus comes suae M^ti regiae propterea etiam modo munera vult suae M^ti regiae mittere.

Clezelius me nihili hominem existimat quod eum non adierim et non requisiverim, putatque, quod res illas antea et negotia mihi commissa suae M^ti regiae non significaverim, et ideo in effectum non iverint secundum deliberatum et constitutum illud.

Dominus Kendi mihi significavit, qui non ita pridem inde rediit, quod saepissime conquestus est Klezelius et me dixit fuisse in causa. Sed illma Dom. vestra recordetur, quod rei illius intermissio non per me relicta est, sed quod sua M^tas regia id noluerit. Ego libenter abiissem, quia Viennae sexcentis talleris me expectarunt paratis pro sumptibus et Cassoviae quingentis f. f. Bene valeat illustrissima Dom. vestra 8. Octobr. Anno 1615.

Illustrissimae Dom. Vestrae

Servitor
Stanislaus Domaraczky
Sacrae regiae M^tis pocillator
et familiaris.

Kivül: Paria literarum Stanislai Domaraczky ad cancellarium supremum regni Poloniae.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nrum 4.)

c)

Memoriale.

1. Pankrakowskyhoz Jakab uram menjen be s én szómmal mondja ő nagának szolgálatomat, ez új esztendőnek forgásában Istentől minden jókat kévánok.

2. Annakutána megadván ő nagának credentia levelemet, az izenetet jelentse meg rend szerént, de úgy, hogy csak ketten legyenek az házban, hogy az dolgot sok ember ne értse, sőt magát is kérni kell, hogy ő naga csak in secretis tartsa, mivel Bethlennek sok kímei s emberi forognak Lengyelországban.

3. Megjelentheti Jakab uram ő nagának, mivel ez elmúlt harmadévi esztendőben császár urunk ő felsége látván azt, hogy Bethlen Gábort török helyheztette Erdélyben nem egyébért, hanem az egész keresztyénségnek romlására s veszedelmére. Mivel penig Betthlen Gábor Törökországban megesküdt török császárnak, hogy csak promoveálja az erdéli fejedelemségre őtet, ő mind Magyarországnak s Lengyelországnak török kézben való ejtésében, valami módot találhat az törökkel együtt, semmi occasiókat nem fog praetermittálni s hiven s igazán el fog benne járni, hogy az török inkább neki lihessen, pro confirmatione törökké lött s környülmetélkedett s a török hitre is megesküdt, úgy promoveálta oztán az török arra az méltóságra Bethlent. Ezt látván császár urunk ő fölsége, hogy nem megmaradására, hanem romlására leszen ez az egész keresztyénségnek, úgy végezték el, hogy Bethlent ő fölsége Erdélyben ne szenvedje, hanem onnat exstirpálja, ő fölsége engemet sok requisitiói által sok szép kérési és ajánlási által találtatott meg egynehányszor erről, hogy én az keresztyénségnek megmaradásáért venném föl az erdéli gubernátiót, a fejedelemséget, mivel ő fölsége engem elégségesnek ítél, hogy az keresztyénségnek tudhatok abban szolgálnom, mely dologban, úgymint Erdélynek megtartásában, a keresztyén fejedelmeknek is nagyobb része ezen megalkudt, feltalálván azt, hogy nagyobb veszedelme onnat történhetik Erdélyből.

Én ő fölsége kegyelmes requisitiója előtt sok ideig excusáltam magamat, sőt én ezt semmiképpen a bajt fel nem akartam magamra vennem, de ő fölsége is oztán végre egyebet nem akarván benne, az közönséges jónak megmaradásáért resolváltam ő fölségének oztán magamat s fel is vöttem magamra az véghez vitelét. Ezt penig nem az magam hasznomért, sem méltóságomnak öregbüléséjért cselekedtem, két dologért, első, az catolica religiónak oltalmazásáért s propagatiójáért; másikért, ez egész keresztyénségnek megmaradásáért, hogy én

mind Istenemnek s mind az anyaszentegyháznak s mind penig az egész keresztyénségnek hasznoson szolgáljak, ezért vöttem fel.

Az szegénység, sem pedig az szükség engem erre nem vitt, mert Istennek neve dícsértessék, énnekem annyi uraságom vagyon, hogy soha én az erdéli gubernatiót nem affectáltam, sem kivántam, vagyon annyi módom, hogy Erdély nélkül is tisztességesen el tudok élnem. Kit tudom, hogy ő naga is érthetett; minthogy immár én ő fölségének erre resolváltam magamot, énnekem totis viribus ebben kelletik járnom, mert agitur de honore meo és ez egész keresztyénség megmaradásában. Az mikor az keresztyénségnek s Magyarországnak szolgálok, szinte akkor szolgálok Lengyelországnak is s ha isten véghez adja vinnem és egész lengyel nemzet nagy hálaadással vehetni fogja tőlem, mert antemurali Lengyelországnak s mind Magyarországnak Erdély.

Az pogánságnak nem keveset kelletik tartani attól, az mikor Erdélyben catholicus fejedelem leszen valaki. Második dolog az, hogy mivel Magyarországban az ország palatinusa Thurzó György haereticus, az mi országunknak legnagyobbik része, avagy talán csak tized része ha catholicus, a többi mind haereticus 2. Erdélyben is Bethlen Gábor mind török, s mind haereticus, kitől Isten oltalmazzon bennünket, ha történet szerént az mi kegyelmes urunk s királyunk Mathias császár meg történnék halni, ez két hatalmas haereticus ur conspirálna egymás között, az catolicusok ellen feltámadnának s mind extirpálnak, avagy martyrommá tennék őket.

Hogy mind ezek az felyül megirt ratiók szerént ez veszedelem praecaveáltasson, ugy kellett énnekem erre magamot vennem, hogy mindezekben hasznoson s kedvesen szolgálhassak, sőt mind életemet s mind substantiámat szerencsére vessem s istenem reá segétvén, a feltött czélt effectuálhassam.

Minthogy ő naga istenfélő catholicus ur, szereti mind az egész keresztyénségnek s a catholica religiónak megmaradását s terjesztését, ex sua pietate et zelo és a catholica religiónak promotiójára nézve; nincsen abban kétségem, hogy mindent ő naga kész nem volna a felyül megirt ratiókért s okokért cselekedni.

Kérni kell ő nagát, hogy ő naga is ez mostani szükségemben mentől több néppel segétene meg, mivel Lengyelországban is ily hirtelen anni hadat nem szerezhetek, a mennire énnekem szükségem volna, mert nagyobb része a hadaknak inkább mind Moduában mentek.

Más az, hogy lássák, a mi nemzetink is, hogy engem az lengyel uraim szeretnek s az körösztyénségnek megmaradásá-

ért készek mindent cselekedni s az catholica religiót is öremest defendálják s propagálják.

Ha ő naga ez mostani szükségemben ennekem hadbeli segétséget ad, azzal ő naga engemet úgy magának kötelez, meg is mutatom azt, hogy Lengyelországban is ő nagának, hasznosb, kedvesebb s igazabb barátja nem volt s nem leszen is, mint én; oly kedves dolgaiban is tudhatok ő nagának szolgálnom, melyet kedvesen is fogja tőlem venni.

Hogy ő nagát most erről megtaláltam, arról ne csodálkozzék, mert az atyafiság s az szeretetből való confidentia vitt reá.

Noha énnekem Magyarországban elegendő magyar hadaim vannak s lesznek is, nem az derék szükség vitt engem erre, hanem, hogy appareat in tota christianitate, hogy az magyarok közül vadnak olyak, a kik az lengyel nemzetnek javokat s megmaradásokat kívánják s a lengyel uraim is barátkoznak a magyarokkal.

Mivel lengyel király ő fölsége is igen jó kegyelmes uram énnekem, s minden kegyelmességgel is ajánlja magát énnekem, azonképen sok főurak Lengyelországban. Szintén azért nem akartam ő nagát praetermittálnom, mivel énnekem ő naga sógorom s az ő kegyelme gyermeki atyámfiai, hanem ő nagát igen kell kérni. Lám ő nagának elég hadai vadnak, azokból egy részét énnekem is szakaszthat. Ezzel penig nem kell késni, míg az adversa parsnak értésére nem esik, hogy annál inkább készületlen találhassam, abban mesterkedem; ez egész instructiónak az dereka és summája.

Hanem Valon Jakab uram immár menjen el, Illvora menjen először, ott megtudhatja, hol leszen Pan Krakowzky uram s oda éjjel nappal siessen, minthogy az idő igen rövid, mert immár ezentől nem sok üdő mulván, meg is kellene indulnunk, míg az erős üdők tartanak s ha mit cselekeszik ő naga, hamar cselekedje. Püspök uramat azt itélem, hogy Illvon találja s megjelentheti Jakab uram, hova megyen, püspök uramnak.

Makovicza felől is megmondhatja Jakab uram, hogy én abban ő nagának annit tudok szolgálnom, ha kívánja, hogy contentus leszen véle etc.

Kivül: Copia Memorialis cum eisdem literis Vajwodae Transylvaniae inclusa ad nos transmissi.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. ad Num 19.)

Jegyzet. Mellékelve Bethlen 1616. nov. 8-án Thurzóhoz küldött leveléhez, melyben annak keltét januárra teszi. A püspök, kiről itt szó van, nem más, mint Csiky István.

XXXII.

1615. oct. 4.

Mátyás Bethlennek Lippa és Jenő ügyében.

Gabrieli Betlen.

Mathias etc.

Literae vestrae septimo Sept. die ad nos scriptae quas recte accepimus, nobis eo nomine grata fuerunt, quod juxta pacta Tirnaviensia debitam erga nos submissae voluntatis devotionem ostenditis, cum quid Turcae ratione Lippae et Jeneo moliri videantur nobis significatis, quaeque nostra super iis mens sit, scire desideratis. Ad quae benigne vobis respondemus, mandatum jam a nobis esse, ut de rebus diligenter hic cum legato turcico tractetur. Quod dum fit nobis haud faciendum videtur, ut in longiores cursor vester moras teneatur quo citius quid fiat intelligatis. Quid tractatum deinde et conclusum fuerit, quaeque nostra in iis voluntas sit, curabimus ut primo quoque tempore vobis renuncietur. Futurum interea confisi nihil ut a vobis istic innovetur, sed in pristino omnia statu relinquantur, ne quid scilicet contra initam et constitutam pacem in regni nostri Hungariae, aut etiam Transylvaniae praejudicium statuatur. Quod qui agendus erat conventus in quintum usque Octobris diem dilatus fuerit, probamus, certo nobis promittentes transactionem vos Tirnaviensem in punctis omnibus et clausulis accurate, fideliterque, ut incommoda quaecunque enitentur, observaturos, neque ullam nobis occasionem dari passuros esse, ut quam in vobis positam habemus minui fiducia possit. De caetero benignum erga vos affectum continuatum cupimus.

Datum Pragae 4. Octobris 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.)

XXXIII.

1615. nov. 14.

Mátyás kinevezi a biztosokat a kolosvári octavalis terminusra.

Matthias dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice, fidelis nobis syncere dilecte. Cum in transactione Tyrnaviensi, cum legatis Gabrielis Betthlem habita, inter caetera, vel hoc etiam conclusum sit; quo intra anni spatium, tam fidelis nostri magnifici Georgii Drugeth de Homonna etc. in arce Huzt praetensum jus, quam

etiam viduae Gabriaelis quondam Bathory, Cladiopoli *(sic)* liquidaretur, ubi ex parte nostra tres commissarii, viri jurisperiti et unus protonotarius interesse deberent. Ad quod quidem peragendum, siquidem primum diem futuri mensis Decembris, ab ipso Gabriele Bethlem, praefixum esse certo intelligigimus, pro tribus commissariis nostris, in Transylvaniam Claudiopolim expediendis, deputavimus fideles nostros magnificum Franciscum Daroczy de Deregnieo etc., et egregios Stephanum Petheo, ac Vitum Milith et quis protonotariorum, cum eisdem commissariis nostris Claudiopolim mittendus sit? vestrae dispositioni relinquimus: fidelitatem vestram clementer hortantes, quatenus sibi hoc negotium cordi sumendo ne ex parte nostra initam transactionem et justitiae administrationem, ipse Bethlem, neglectam aut dilatam esse dehinc praetendat, unum ex magistris protonotariis mittere et iam expedire velitis, qui simul cum praefato Francisco Daroczy et caeteris commissariis nostris, Transylvaniam ingressus, revisioni jurium, fidelium nostrorum interesse et fidelem operam impendere debeat. Executuri in eo benignam nostram voluntatem. Datum in arce nostra regia Brandeis, die decima quarta mensis Novembris. Anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Matthias m. p. Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Spectabili etc. Georgio Thurzo etc.
Cito 4-szeresen. Posonij vel Bittse.

Kivül: Exhibitae Bittschae 25 Novembris 1615.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Publ. Thurz. fasc. 21. num. 24.)

XXXIV.

1616. jan. 5.

Mátyás Daróczynak: az erdélyi ügyekben.

Matthias dei gratia stb.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Optime recordaveris haud dubie quantiscum dehortationibus monitis, aliisque variis ac variis modis effectum fuerit, ne arces Lyppa et Jeneo, (quas non solum ingenti cum detrimento provinciae Transylvaniae, verum etiam praejudicio sacrae regni nostri Hungariae coronae in perniciem ditionum nostrarum praedictis locis vicinarum, ipse Bettlemus superioribus adhuc temporibus Turcis resignare conabatur) e possessione christianorum eriperen-

tur. Denuo pronunc certis rumoribus relatum est nobis noviter promissiones ab ipso Bettlemo factas esse, fore, ut ipsas arces Turcis dedat; cuius facti praeterquam quod indignitas summa est, ita ut insciis et non consentientibus provinciae statibus, et etiam non curato Regni nostri Hungariae interesse, cum pernicie et detrimento ditionum nostrarum id fiat, praeter omne jus et fas committeretur. Tibi itaque una cum collega tuo contendendum erit, ut diligenter seduloque tam apud Bettlemum quam ipsos provinciales negotii hujus gravitas explicetur, id conando simul ut inprimis status adhoc adducantur; quatenus commune cum exitio conjunctum periculum, quod capiti et fortunis ipsorum per tale factum causaretur, conservatione praedictorum locorum, arceant.

Adnitendum itaque erit, ut in restitutione templorum aliorumque locorum catholicorum, absque quibus commodum exercitium religionis haberi nequit, quod alias etiam vi transactionis fieri debet; ipseque Bettlemus jam antea quoque id se effecturum promiserat, ac nunc a statibus provinciae in literis ad nos scriptis se plane obtinuisse innuit, indigenis catholicae religioni addictis, assignentur. Super quibus rescribi vobis volumus. Ac tibi in reliquo gratia nostra benigne propensi manemus. Datum in arce nostra regia Pragensi die 5. mensis Januarii. Anno domini 1616.

Matthias m. p. Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Mg^co^ Francisco Daróczy de Dereghnieo comiti comitatus de Beregh, consiliario nostro, ac camerae nostrae Scepusiensis praefecto etc. etc.

(*Más kéz:* Redditae in Tasnad 25. Januarii 1616.)

(Eredetije az orsz. ltárban. Publ. Fasc. 33. Nro 7.)

XXXV.

1616. jan. 26.

Bethlen Gábor a nádornak: vádat emel Homonnai fondorlatai ellen.

a)

Illustrissime domine stb.

Az új esztendőnek stb.

Ennekelőtte való irásunkkal bizonyos okait adván annak, miért nem közlöttük volt gyakorta való leveleinkkel ide való állapotainkat Nagyságoddal, melyre Nagyságodtúl is bizonyos válaszunk jövén, javalljuk és örüljük, hogy Nagyságod méltó-

ságos hivatalja szerént, az közönséges jóra igyekezik illendőképpen vigyázni és velünk is annak őrizésében correspondentiát viselni, mely levelére hogy Nagyságodhoz eddig bizonyos választételünk nem mehetett: idegenséget abból hozzánk ne gondoljon, ez elmúlt napokban meghitt szolgánkat Maczikássi Ferenczet, szegény cardinál uram temetésére felküldvén, Nagyságodnak is ott jelenlétét remélvén, írtunk volt az által minden dologról, de Nagyságodat ott nem találván, noha levelünket Chúty Gáspár uram által megküldhette volna Nagyságodnak, nem tudjuk mi gondolatjából oda nem adta, hanem visszahozta. Mostanában pedig miben forogjanak az ide való dolgok: miért hogy az nyughatatlan elmék sem császár urunk ő felsége méltóságát, sem az közönséges békességet nem gondolván, csak szintén magok hasznának reménységéért, ki nekik is ugyan veszedelmekre fordulna nem sokára, minden fundamentum nekül berzenkednek, solenniter akarók Nagyságodat, ugymint ő felsége után Magyarországnak palatinusát és fő gondviselőjét panaszunkkal megtalálnunk: és noha ez dolgoknak füstölgő indulatit eleitől fogva értettük, de mint fundamentum nekül való igyekezetet semminek tartván, várakoztunk bizonyos és több circumstantiákra, hogyha az igyekezet valóságosan ugyan előmozduland, mi is az mi vádlásunkat, bizonyos és nyilván való dolgokon fundálhassuk.

Noha azért fejedelemségünknek első kezdetitől fogván Homonnay György uramnak ellenünk sokképpen való igyekezetit értettük: de azt az részét practikáinak, melyeket az ő felségével való confoederatiónk előtt forgatott, hátra hagyjuk és letessztük: hanem az melyeket az ő felségével köttetett frigyünk után, és mikor utrinque az frigylevelek permutáltattanak a sexta die Mai anni 1615., csak azokat akarók kijegyezni: miérthogy ugyanazon frigylevélben privatim az ő kegyelme dolga, azért inseráltatott volt, hogy császár urunk ő felsége előbbi igyekezetiről megtiltván és megellenzvén, silentiumot imponálna ellenünk való rezgelődésének.

Elsőben azért az ő felségével való confoederationknak felállása után in mense Junio Simeon vajdának, az mely Gabrillas nevű fia vagyon Lengyelországban, ki onnét a molduai vajdaságra igyekeznék, egy Buczuk Poharnik nevű boéra által úgy conjurált, hegy Szukoczki lengyelországi generalis százezer forintot, Gabrillas is annyit és Homonnay uram is százezeret közre letévén, azzal hadakot fogadván, elsőben Molduát, annakutána Erdélyt is occupálják, mely által magokat és ezt a két országokat az magyari korona alól kiszakasztván és elidegenítvén, az lengyel korona alá és respublicához kötelezték volna bittel. Most az az Gabrillas efféle igyekezeti több frustáltat-

ván, és az Jeremia vajda fia Alexander promoveáltatván a molduai vajdaságra, Gabrillas és egyebek ellen az török császár portáján is mi általunk kívánja megmaradását az vajdaságban, kiről egész országával erős hütlevelet küldvén, sokkal jobb igyekezetben hisszük lenni ő felségéhez és az magyarországi koronának Magyarországon való jussához. Mindazonáltal Homonnay uram ezt a vajdát is Alexandert és vele levő hadakat, azon intentióval sollicitálja most is, mint Gabrillast annak előtte.

Másodszor, mihelyt ez elmúlt nyárban Ali pasa Landor Fejérvárról úgy kénszerítteték felmenni Budára, hogy Lippának kezéhez való vételében, az mint ő reménlette, megcsalatkozék, értvén Homonnay uram Ali pasának mi ellenünk való nehézségét, mindjárt tractált vele in Augusto et Septembri, melyet noha jó akaróink alattomban adtak értésünkre, de mig realiter mi formán és módon futná ott fejedelemségre való promotióját, világosan meg nem tudhattuk, addig csak hallgatásban voltunk, senkinek ingyen sem panaszolkodtunk felőle. De most hogy fő követünk az fényes portára bement, bizonyos documentumokkal, levelekkel mutogatták meg neki az vezérek, hogy Ali pasa által az fejedelemségre való promotióért, nem Lippának, Jenőnek odaadását fogadta, hanem a mely helyek soha ennek előtte török birodalmában nem voltanak, egész az Vaskapuig Váraddal együtt oda igírte, és esztendőnként száz-száz ezer aranyforint summát Erdélyből s több lehetetlen dolgot is, melyeket minekünk onnan fő követünk igen bizonyosan és nyilván ír, annyira neki vakította ő kegyelmét ebben az caeca ambitió.

Harmadszor, egy titkos legatió is jött volna hozzá Lengyelországból Stanislaus Domoranczky által ugyan in Septembri, ki magát királynak ő felségének pohárnokjának írja lenni, noha ő felségétől az lengyel királytúl semmi bizonyos biztatása afféle tumultusok indítására nem volt, az mint minekünk nyilván való követség és publicum decretum által ő felsége magát igírte; mindazáltal azon Domoranczky Homonnaytúl haza menő utában megbetegedvén, micsoda válaszszal tért legyen vissza Homonnaytúl, az lengyel fő cancellariusnak levele által adván értésére, és azon levelének mását diligentiájának megmutatásáért Homonnayhoz is kiküldvén, minap egy szolgája azzal és több ahhoz hasonló levelekkel hozzánk szökvén, annak pariáját, absque ulla variatione ezen levelünkben includalván, Nagyságodnak oda küldöttük, melyből Nagyságod tapasztalhatóképpen megláthatja, hogy mind Erdélyt, Molduát és tertiam partem regni Hungariae, az lengyel iuris ditioja alá devoveálta. Mely dolgokban régi szokása szerént,

mely igen szorgalmatos izgatója és tanácslója legyen Kendy István is, azok között ő is az frigy alatt minemű levelet irt oda Lengyelországban maga tulajdon kezével, pariáját annak is oda Nagyságodhoz küldöttük; melynek igazságát noha az circumstantiákból is meg tapasztalhatni, de az lengyel cancellariusnál és Bobolya András uraméknál könnyű végére menni; mi bizonyoson tudjuk, hogy ezek az levelek azokhoz az urakhoz authentice az szerént jutottanak, valamint a pariákot Nagyságodhoz oda küldöttük.

Negyedszer: Eddig való titkos practicáit immár cselekedetre akarván indítani, igen nyilván értjük, hogy egy Tarjáni Demeter nevű hajdunak zászlókat osztott ki gyalog fogadásra; Fekete Péter is ez elmúlt napokban kétszer is volt nála, annak kezében pénzt is adott az számára, hogy az egész hajdúságot ismét fellázaszsza; kiknek ujolag való feltámasztása mind Erdélynek, mind Magyarországnak mennyi ártalmára következhessék, elég bizonyságok az elmúlt esztendőkbéli példák, mennyiben álljon ez két birodalomnak az hajdúságnak leszállítása és megtelepítése.

Ötödszer: Noha magunkkal semmiképpen el nem hitethetjük, hogy efféle nyughatatlan igyekezeti császár urunk ő felsége engedelméből és akaratjából volnának; de ennyiből az ő felsége méltósága ellen látjuk cselekedni, hogy az Domoranczkynak való választételben is, az ő felsége nevével és pénzbéli segitségével láttatik magát biztatni, ez pedig titkolatlan nyilván vagyon, hogy valakiket erre az háborúság inditásra maga mellé akar vonni, mind az hajdú kapitánokat és egyéb rendeket is az ő felsége nevével és autoritásával biztat, ki ha úgy volna, (melyet soha mi csak meg sem gondolunk) mint kellene gondolkodnunk az ő felsége mind minekünk s mind országunknak közönségesen egyszer adott diplomája felől, ki ellen mi tudásunk szerént csak egy punctban is eddig nem vétettünk; de ha szintén vétettünk volna is, hiszem arról solenniter praemoneáltatnunk kelletnék, és nem illenék mindjárást az egész békességnek felbomlására egy privatus aemulusunknak fegyverre, hadakozásra szabadságot engedni.

Mi azért Nagyságodnak ez dolgokat világoson és bőbeszédel azért itélők szükségesképpen értésére adni; miérthogy ezekben császár urunknak is ő felségének méltósága igen nyilván forog; annak felette az közönséges szentül kötött frigynek felbomlását vagy megmaradását nézik; az török nemzetséggel is egész nemzetségünkre felette ártalmas és veszedelmes practikák forognak benne; azonképen az magyari korona jussának Erdélyben, Moldvában és Magyarország részeiben más király alá való tulajdonitást nézik: ezeknek az gyuladozó tüzeknek

micsoda gondviseléssel kellessék Nagyságodnak eleit venni, avagy efféle illetlen igyekezeteket miképpen refraenáljon, álljon az Nagyságod bölcs itíletin: mi abból azt látjuk, hogy szegény nemzetségünknek kicsiny megmaradott része ismét praedára, vagy teljességgel utolsó veszedelmére ne jusson miatta; kinek hogy illendő módok alatt Nagyságod mennél hamarébb eleit vegye, és el se szenvedje, az közönséges jónak megmaradásáért nemcsak kérjük, hanem tisztinek kötelessége szerént obtestáljuk.

Magunk személyünk és országunk állapatját az mi illeti, igaz igyünkben istenünket segitségül hiván, mi az Homonnay uram igyekezetitől és practicáitól semmit nem tartunk: isten és ez világ előtt frigytöröknek arról az részről senkitől sem itéltethetünk: sőt azt Nagyságodnak tudtára akarjuk adni, hogy mi az ő igyekezetit magunkra és országunkra be nem várjuk, magát is jól ismerjük, igyekezetit is minden nap értjük, ha lehet, magunkat praeveniálni nem hagyjuk, hanem mig efféle aprólék készülgetésit halljuk, magunk akarjuk megkeresni maga házánál: inkább akarjuk ha efféle veszekedésnek kelletik lenni, hogy hazánk kivül váljék el, hogy semmint itten legyen vele való veszekedésünk. Ezekről Nagyságodnak ugyan ezen szolgánk által szóval is izenvén, mind irása és izeneti által Nagyságodtól mentől hamarébb bizonyos választ és jó gondviselést is várunk. Ezeknek utána Nagyságodnak ajánljuk az mi igaz atyafiságos szolgálatunkat. Az úr isten Nagyságodat sok esztendeig tartsa meg bódogul. Datum in civitate nostra Alba Julia die 26 Januarii anno domini 1616.

Eiusdem Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo etc.

Kivül: Exhibitae Bittsae 10 Februarii 1616. Dom. d. Georgio Homonnay.

De tumultibus imprimis ac, tutiis nro 1.

(*Eredetije a magy. orsz. levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 101 Num. 4.*)

b)

Puncta accusationis.

1. Az nagy-szombati confoederatió előtt mely practikái voltanak, bátor azok condonáltassanak és semmiben tudódjanak, de az confoederatiók(or) nem akarván privatim az mi commissariusink beiratni az Homonnay uram dolgát in publi-

cis tabulis foederis tudván, hogy ezután sem fogna nyugodni; ea conditione iratott be az ő kglme dolga az publicum foedusban, hogy ennekutána való igyekezeti refrenáltassék, magokra is vötték az ő fölsége részéről valo commissariusok, hogy császár ő felsége efféle dolgainak omnino silentium imponet. Azért az confoederatió után, mely sexta Maji, anno 1615 lött, az permutatió, a melyeket vétett, ezek:

2. In Junio Gabrillas Simeon vajda fiának követe Buchink Poharnik nevő, oláh által conjurált, hogy Suskoczky százezer forintot, Gabrillas is annit, Homonnay uram is százezert közre letevén, elsőbben Moldvát, annak utána Erdélt occupálják, mely által magokat és ezeket az országokat az magyari korona alól kiszakasztván és elidegenítvén, az lengyel korona és respublicához kötelezték volna hittel. Most az Simeon vajda fia az ő igyekezetitől frustáltatván és az Jeremias vajda fia Alexander in contrarium moldvai vajdaságra promoveáltatván, Gabrillas és egyebek ellen mind az portán és egyebűtt promotióját mi általunk követvén, egész országával hitlevelet küldvén, velünk tökéletesen való szövetségéről, sokkal jobb igyekezettel hiszszük lenni ő felségéhez és az magyarországi koronának Molduán való jussához; mindazonáltal Homonnay ugyanazt az új vajdát is és vele levő hadakat azon intentióval mint Gabrillast, ugyan sollicitálja most is.

3. Mihelt Ali passa Landorfejérvárról úgy készerítteték felmenni, hogy Lippának kezéhez való vételében, a melyeket concipiált volt reménségében, megfogyatkozék, mi értvén miréánk Ali passának nilván való nehezségét, mindjárt tractált vele in Augusto et Septembri, és noha jóakaróink alattomba adták értésünkre és volt is vigyázásunk reá, de mig realiter mi formán és mi módon futván ott az fejedelemségről való állapotot, világosan meg nem tudhattuk, addig csak hallgatásban voltunk, senkinek ingyen sem panaszolkodtunk felőle; de most főkövetünk az fényes portára bemenvén, bizonyos levelekkel, documentumokkal mutogatták meg nekik, hogy Ali passa által nemcsak Lippának, Jenőnek odaadását igírte, hanem az mely helyek soha azelőtt török birodalmában egész Vaskapuig Váraddal egyetemben mind az töröknek igírte és esztendőnkint százezer arany forint summát és minden lehetetlen dolgokat, csak promotiót kaphatott volna. Ezeket nekünk az fényes portáról főköveteink bizonyosan és nilván irták.

4. Valami factiosa legatió jövén hozzá Lengyelországból Domoroczky lengyel által, maga ő felségétől az lengyel királytól semmi bizonyos biztatása afféle tumultusok indítására nem volt, az mint minekünk nilvánvaló követség és publicum

decretum által az igaz és jó szomszédságnak megt
jó és kegyelmes választ tött, akkor is az által, m
tembri volt, mely nilván mind Erdélyt, Moldvát
partem regni Hungariae az lengyel jurisdictiója
és haddal in perturbationem publicae pacis ez
vinni fogadta. Azon Domoroczky leveléből, ki ú
betegedvén, Homonnaytól micsoda válaszszal tért
sza, az fő cancellariusnak levele által adván érté
levélnek mását Homonnayhoz is küldvén, dil
megmutatásáért, minap egy szolgája hozzánk szö
ját bizonyosan meghozta, melyből afféle intentiói
és világosan megbizonyosodnak.

5. Efféle igyekezetben pedig, hogy nemcsak
ges békesség ellen, hanem nilván császár urunk ő
tóságát is megsértse, ezeket argumentum bizony
hogy valakiket maga értelmére akar vonni mind u
kapitányokat és egyéb rendeket, azok előtt csá
nevével, sőt arra adatott ő felsége leveleivel bizt
kit az közönséges velünk köttetett frigyünk ellei
hisszük, hogy ő felsége cselekedett volna; másí
Domoroczky levelében nilván vagyon, hogy ő felség
ezer tallérral segítette volna pénzzel is erre az exp

6. Eddig való titkos és minden imide amoda
káit, biztatásit, hogy immár teljességgel in actum
(kit isten soha ne adjon) és kit mi is semmiképen
szenvedni nem akarunk; nilván értjük, hogy Ta
ternek zászlót adott ki gyalogok fogadására köze
Fekete Péter ez elmúlt napokban kétszer is volt
az egész hajduságot is még fel akarja lázasztani,
ben s az számára pénzt is adott, kiknek újolag fel
mind Erdélynek, Magyarországnak mely ártalı
csak ez elmúlt esztendei példák elég bizonságol
álljon mind az két birodalomnak az hajduság leszá

7. Azért ő felsége mind ezekben elsőbben c
tósága ellen való dolgokat, az közönséges szent
frigyünknek megmaradását, vagy felbontását, az
zetséggel felette ártalmas és veszedelmes az mag
jussa ellen Erdélyben, Moldvában és Magyarorszá
más királyság alá igen nilván való tulajdonítást
ván és megtekintvén, egy simplex és minden ok
privata aemulatiót és maga megbirhatatlan am
bocsásson elő, vagy mit kellessék referálni, meg l
gének ideje hozzá, és könnyű módja álljon az ő fel
mes és bölcs itiletin. Mi tartoztunk ezeket igazán
vitással ő felségének értésére adnunk.

8. Ezekre való gondviseléssel, és mennél hamarabb való expiáltatásával ugyan obtestatiókkal siettesse, szorgalmaztassa Glezelius uramot. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 28. Januarii, Anno domini 1616.

Kivül: Puncta accusationis.

Jegyzet. Csehy András vitte magával.

(Másolat az orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad N° 4.)

c)

Spectabilis et magce dne etc.

Jam frequenter ex fidedignorum hominum relationibus intelleximus magcum dnum Georgium Homonnai rumores quosdam de nobis spargere, persvasumque esse nostro omnium Saxonicae universitatis nomine ad principatum Tranniae invitari, quod ut nequaquam sine derogamine honoris et existimationis nostrae fiat, ita non possumus sine magno omnium nostrorum animi dolore audire et perpeti. Ne autem tacendo fovere opprobrium gentis nostrae ulterius videamur, committere voluimus, quin eundem per literas hominesque requireremus, ut unde sic persvasus, aut a quibus nostro ea nomine acceperit per quos aut quales, nos edocere, et si quas habeat literas, eas in specie mittere, aut sin minus nostris hominibus eas ostendere velit. Si vero adulterinis literis aliquibus sigillisque, aut duorum triumve malefeciatorum susurrationibus, vel clancularibus scriptitationibus inposterum ab hujusmodi cessare, neque tantum nobis gentique nostrae ac almae universitati infligere dedecus velit, qui inter alios regni status nil magis exitiosum semper exosumque esse duximus, quam fidei fidelitatisque principibus praestandae oblivisci, et ea, qua decet ac par est obedientia neglecta in contrarium delabi. Imo ut inposterum cautius hujusmodi persvasionibus se abripi patiatur, aut iis seductus contra publicam tranquillitatem noxium aliquid moliatur, tandemque de eventu suarum opinionum frustratus forte non sine publici status perturbatione, damnoque ingenti factum suum sero penitere cogatur, per literas hominesque monuimus rogavimusve. Ideo spect. magnificamque Dnem Vram requirendam duximus, ut si quidpiam hujusmodi nomine totius Saxonicae universitatis dici passimque promulgari audiverit vel scriptis etiam, ut praemisimus fictitiis fulminari intellexerit, nil minus quam vera judicare aut illis fidem adhibere velit, quin tamquam adulterina falsaque contemnens omnibus eorum nomine inquietorum molitionibus obviam ire, illasque ad saniores de nobis cogitationes

convertere dignetur, persvasum habens nos cum reliquis statibus regni, non modo principe nostro in quantum nos in antiquis nostris libertatibus conservaverit contentos esse, sed et almae pacis non cultores simplices, imo pro viribus defensores etiam acerrimos futuros. Quod si S. et M. D. V. nostri ac publicae regnorum tranquillitatis ob respectum hoc fecerit, perpetuis nostris servitiis emereri contendemus. Eandem in annos plurimos feliciter valere exoptantes. Datum in civitate Cibiniensi, die 3. Febr. 1616.

Spect. ac magcae Dnis Vrae

amici benevoli
magistri civium judices caeterique
jurati cives universi totius universitatis Saxonicae in Trannia.

Kivül: Spectabili ac magco dno Andreae Dóczy.

(Egykorú másolata orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 34. §-i.)

Jegyzet. A nádor az *a)* alatti levélre következő választ irt:

Illustrissime domine d. amice nobis observandissime; salutem et servitiorum addictissimam commendationem.

Az Nagyságod bécsölötes követe és udvari föszolgája Chehy András uram tegnapi napon ideérkezvén, az Ngod levelét, mely Fejérvárból az elmúlt januarius havának huszonhatod napján emanaltatott, mineküuk mai napon adá meg és az levélnek continentiája szerént az reá bizott követséget is megjelenté, melyeket elég bevségesen megértettünk. Homonnay György uram igyekezetit és az törökkel s lengyelekkel való practicálását, söt népet is fogadtatását az mi illeti, ez a dolog mihelt mineküuk hirünkkel lett, el nem hallgattuk, hanem az kiknek illett, mindjárást irtunk felöle, hogy arról az nép fogadásról minden minket bizonyétanának s ö magát is Homonnay uramot levelünkkel megtaláltuk. Onnét az fölföldről levelünk érkezvén, irják azt, hogy Homonnay uram menti magát, hogy ö hirével nem volna. Mi azért magunkat az nagy-szombati végezéshez alkolmaztatván, annak ellene hogy senkitől háborúra ok ne adassék, ö felségét az mi kegyelmes urunkot is megtaláltuk felöle, könyörögvén ö felségének azon alázatosan, hogy ö felsége méltóztatnék nekünk kegyelmesen informatiót és tanóságot adni, hogy mihez köllyessék magunkot tartani: az mi kegyelmes urunktól ö felségétől jóllehet még választunk nem érkezett, de mindazáltal elhittük azt, hogy ö felségének hirével nincsen, melyet ebből is itélhetünk, hogy ez elmult napokban hasonló practikálásért, tudniillik az Erdélyben való igyekezetért Balassi Zsigmond uramot is ö felsége arestáltatta, söt Ngodnak ugyan bizonyosan irhatjuk is, hogy Ali passa reá felelt volt neki, hogy beviszi. Ez igy levén, ha Homonnay uram igyekezete az mi kegyelmes

arunknak ő felségének hírével volna, hasonló dologért Balassy uramot, nem arestáltatta volna. Minket illetvén pedig ő felsége után, főképpen ő felségének ez országban nem létében, ez mi elpusztult hazánkra való gondviselés, elhigyje Ngod, hogy mindenkorbeli gondolkodásinkat legföképpen a mint eddig, úgy ezután is arra igyekeztünk vezérleni, hogy a szent békesség mindenütt bántás nélkül megtartassék, és ez országból se Erdély, se egyéb ország ellen háborura ok ne adassék. Elhittük azért, hogy Ngod is mind az ő felségéhez való hitességét és nemzetünkhöz való szeretetit megbizonyitja és semmi háborura okot nem ád. Rövideden ezt akaránk az Ngod levelére választól adni, az megjelentett követtől is ugyan erről érthet Ngod. Éltesse isten Ngodat etc. Datum in arce nostra Bytche, 10. Febr. A° 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria literarum ad Gabrielem Bethlen die 10. Febr. A° 1616. datarum.

(Másolat az orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nr. 4.)

XXXVI.

1616. febr. 4.

Bethlen Gábor II. Mátyásnak Homonnai támadási törekvéseiről részletes adatokat közöl.

Sacratissima Caesarea Regiaeque Maiestas stb.
Seruitiorum stb.

Tertius supra decimum vertitur dies, ex quo ad sacratissimam Caes. Regiamque Maiestatem Vestram generosum Stephanum Kouaczoczium aulae nostrae secretarium cursu celeriore expediui, solenniter ea significaturus, quibus in hijs partibus pax publica insurrectione Homonnaiana periclitatur, quae sub hisce diebus etiam Haidonum concitatione, banderiorum erectione, et (ut fama est) externorum militum Poloniorum introductione, rerum experimento creuisse potius quam decreuisse diuulgatur. Is cum ne quicquam iuris in principatu Transsyluaniae praetendere queat, solo mandato atque permissione Vestrae Caesareae Regiaeque Maiestatis ista moliri gloriatur. Quod etsi nequaquam mihi persuadeo, prouidendum tamen est absque violatione publici foederis ac laesione Maiestatis Vestrae, quicquid in isto casu ius lexque naturae dictauerit.

Interim post ablegationem praescripti tabellarij mei literas a Maiestate Vestra Pragae octauo die Decembris exaratas, vigesimo septimo Januarij, quinquaginta scilicet post emanationem diebus (ubi tantopere sint remoratae ignorans) accepi;

tercio verǫ post die paria literarum similiter ad spectabilem ac magnificum dominum Daroczium datarum cum sera ipsius admonitione legi.

In prioribus praeter religionis catholicae commendationem, ubi de conseruatione arcium Lippa et Jeno suum per oratorem propediem Constantinopolim expediendum auxilium clementer offert, utque tam Maiestatis Vestrae quam mei etiam oratoris actiones ex transactione Tyrnauiensi congruant, de actionibus mei oratoris plenius edoceri Maiestas Vestra velit. propensam hanc euisdem erga me negotiaque benignitatem vehementer exosculor: sed ex hisce non obscure, nec sine dolore, mihi colligere licet, in conseruatione locorum illorum per tractatum cum Amhet Tihaya aut Aly passa nequaquam in aula Maiestatis Vestrae profectum esse; per literas vero aut oratorem continuum utrum in porta Ottomannica tentauerit aut praestiterit aliquid, similiter ignoro. Legatus autem meus quid agat aut egerit hactenus apud Ottomannum, cum sciam in dies Maiestati Vestrae ab ipsius oratore diligentissime perscribi, non arbitror multis ea Vestrae Maiestati perscribere necessarium. Is in initio Octobris a me expeditus, toto Nouembri ad octauum usque Decembris Sulthani ex Asia reditum expectauit; decimo tertio Nouembris *(hibásan Decembris helyett)* in conspectum adductus coram octo vezirijs publicam habuisse audientiam scribit; deinde res octo integris diebus in silentio mansit; vigesima prima Decembris eunuchus Mehemett vezirius ad priuatum eos tractatum incitans primo verbis atrocibus uniuersalem defectionem ab obsequio Ottomannorum et Vestrae Maiestati adhaesionem ex suggestione Alij bassae exprobrauit.

Eam obiectionem cum obsidis munerumque oblatione legatus meus diluisset, nec quicquam aliud praeter simplicem pacificationem bonaeque vicinitatis inter Sacratissimam Vestram Caesaream Regiamque Maiestatem et me conseruationem interuenisse affirmasset, statim in symbolum veri ac recti obsequij arcium Lippa et Jeneo resignationem petiuit. Ea in re tanta acerbitate progressus fuit, ut vitae ac necis discrimen certissimum pro illis legato meo ibidem comminatus sit. Verum is longa maiore, quam quis unquam sperasset, audacia, arbitrium quidem necis et vitae eo loci in ipsorum potestate esse positum asseruit, sed arces vel tradere vel promittere non ad se neque ad legationem suam pertinere. Dona, promissiones bonorum verborum rationumque deliniamenta ne auribus quidem admittere voluit. Causam huius tantae pertinaciae assignauit Sulthanum per Alij passam diligenter fuisse antea praemonitum, si promotioni in principatum Transsyluaniae

Homonnaianae consentiret, non solum Lippam et Jeneo, sed tractum terrarum duplo maiorem ad Alpes usque Ferreae portae sibi ab Homonnaio esse promissum. Ideoque ne meos in conspectum suum legatos admitteret, vel obsidem pro Transyluania reciperet, sed omnes et singulos, totamque legationem, ut a me fuit adornata, sibi suae diligentiae committendo, facillime ea occasione receptionem arcium perfici posse sulthano et vezirijs maximopere suasserat. Verum ipsum ab Alij passa, ut ipse putabat, murum aheneum constructum industria legati mei Deo dante, maximis cum eunucho colluctationibus, tandem destruxit, euicitque, ut nec ad Alij passam remitteretur, et qualiscunque resolutio ab ipso sulthano eiusque porta fulgida, et non a cliente seruoque extra portam constituto acciperetur. Atque hactenus de statu mei oratoris ex literis posterius ab eodem acceptis docere Vestram Maiestatem Caesaream Regiamque possum. Vltimam resolutionem, eum nec ipse vezirius expresserit, mihi etiam perscribere legatus nequaquam potuit; quem, cum tres integros menses iam in porta expleuerit, accepta hucusque finali resolutione in reditu esse crediderim. Cursores etiam ob maximas Danubij tempestates, qui tota hac hyeme gelu quidem miscere aquas sed in solidum congelascere nequiunt, rariores ab eo habere potui. Hijs ita stantibus cum oratorem Maiestatis Vestrae Caesareae Regiaeque Praga ad huc Constantinopolim expediendum intelligam, quomodo opis aliquid aut auxilij meo oratori iam accepta qualicunque resolutione et in reditu existenti ferre queat, clementi eiusdem iudicio relinquo.

Ex paribus porro ad dominum Daroczium datarum negotium arcium maioribus inuolui difficultatibus video, ubi certis rumoribus nouiter factas promissiones, ac inscijs neque consentientibus prouinciae statibus deditionem illarum me cogitare Maiestas Vestrae non obscure insinuat. Qua culpa me iam duorum integrorum et medij annorum spacio accusari, et semper meos delatores falsitatis conuictos, mirari satis nequeo, quo fundamento rumor iste fidem sibi fecerit? cum si is animus eaque mihi intentio esset, facile rumores huiusmodi facto praeuenire possem; aut quid opus esset sumptibus immensis tam solennem legationem, donorum munerumque longo ac splendido apparatu, ad demulcendos Ottomannorum animos adornare, et in portam Ottomannicam mittere? Res et facta mea, imperator clementissime, fictis illis rumoribus oppono, maxime vero personam venerandi senis legati et oratoris mei, qui ex nomine, ut credo, Vestrae Maiestati optime notus, in transactione Tyrnauiensi ex meis commissarijs unus, sub fidei sacramento ad omnimodam eius conseruationem astrictissimus,

honestae apud omnes a iuuentute existimationis homo; quis credat cum tali studio publicam et tanti momenti legationem subijse, ut cum detrimento nominis sui, absque ullo vel publico vel priuato commodo suo, animae iam morti propinquantis jacturam acquireret?

Inuitis autem et non consentientibus Transsyluaniae statibus nedum finitimarum arcium abalienatione, sed minoribus etiam momenti negotijs, adhuc tempore inaugurationis valde fui sumque ab ordinibus circumscriptus, extra cuius limites vel tantillum diuagari mihi nequaquam integrum est. Caeterum quae sit sententia statuum et ordinum de locorum istorum conditione, voluissem equidem, si Maiestas Vestra per peculiares literas eos hac de re monere et interrogare dignata fuisset, animique ipsorum sententiam libere eidem per literas exposuissent. Et nihil obstat, quin in posterum etiam siue per literas maluerit, siue aliquem ad hoc delegatum commissarium nominando, quem ego ad comitia publica inuitare nequaquam grauabor, ne me clandestinae alicuius machinationis insimulare queat, rei veritatem indagauerit.

Maxime vero, cum graues etiam comminationes capitis videlicet fortunarumque periculum ex his causari Vestra Maiestas Caesarea Regiaque posuerit; certe a porta etiam similes vel horribiliores (si qua tamen horribilior comminatio esse poterit) audimus, perpetuam scilicet dulcissimae patriae amissionem. Miseri nos mortales! ubi nobis refugium quaerendum? vel utri minitanti prius colla plectenda tradenda? Deus Deus-utraque potestas nulla nostra culpa, pro nostris ipsorum bonis-nobis minatur. Ista valeant. Cardo vero rei controuersae stat in transactione Tyrnauiensi, quae conseruationem locorum illorum toto studio conatuque nobis imponit. Ea verba qualiter et quo sensu accipi debeant, quanta protestatione a meis commissarijs admissa, in viuis adhuc sunt excepto uno reuerendissimo domino piae memoriae cardinale, testari facile poterunt; nec synceram illorum explicationem optimam Maiestatis Vestrae etiam conscientiam latere certo scio. Ego in illa limitatione in conseruatione illorum locorum hactenus perrexi, pergamque in posterum, ne latum quidem unquem ab ea discedens.

Sub sole et nuperrime acta sunt ista mitissime Caesar, sub sole gerentur etiam omnes nostrae actiones, coram deo orbeque Christiano in complemento initi foederis procedimus; nil tam in obscuro et in tenebris fieri poterit, quod tandem in apricum venire non debeat. Itaque Maiestati Vestrae Caesareae Regiaeque ob istas aemulorum meorum indignissimas accusationes, quibus coram Vestra Maiestate in existimatione

monoris et fidem clientelamque recipere dignata est, patiatur eandem tanta seruitute talique existimatione apud eandem uiuere, ut fictos ab aduersarijs meis rumores ne simpliciter synceritatis et fidei meae luci opponat, aut eam pro istis in dubium vocando commoueatur, quod in alijs omnibus suis actionibus praestare solet, sed saltem aequi iudicis officium sequuta, qui me apud Maiestatem Vestram, quibusque de rebus accusent, nominetenus reuelando, aut quod maxime vellem literas etiam eorundem in specie non nunquam transmittendo, vicissim ex parte mea iustam et qualem adferre possem excusationem clementer admittendo, quidquid inter utrosque iustum fuerit, falsario impune non relicto, pro sua authoritate Caesarea Regiaque dignum omnibus exemplum statuere dignetur.

In negotio religionis catholicae, ubi ad normam transactionis Tyrnauiensis innuere videtur non semel Vestrae Maiestati Caes. Regiaeque significaui conditionem illius publicis ordinum Transsyluanicorum constitutionibus et sanctionibus metiri, et quae hactenus in illam partem a me praestita sunt, ut ut ex ipsa transactione non obligarer, ad peculiarem tamen Vestrae Maiestatis requisitionem, in quibus modum et occasionem pro diuersitate ingeniorum reperire potui, libenter me clementi eiusdem voluntati accomodare conatus sum, par in posterum etiam studium erga eam rem conseruaturus.

Denique ex porta mihi scribitur, maximum illum hanum Tartarorum Asiaticum, quem Wzbeghum vocant, vires Persarum ex instigatione sulthani valde attriuisse, tertiam regnorum partem occupasse, Persam Sophum ad externas ditionum suarum oras reclusum haerere, pacem multis nominibus apud sulthanum urgere, sollicitare, sulthanum hactenus ne mentionem quidem illius admittere uoluisse, spem tamen inter vezirios de pace transigenda subobscure versari.

Polonos et ab illis inductum vaiuodam Alexandrum hucusque sulthanus pati in Moldauia noluit, expulsus ab ipsis Stephanus vaiuoda, cum exiguis Turcarum et Transalpinorum viribus redux, tertiam Moldauiae partem recepit, aliquot Turcarum auxilia sedibus excita ad ripam Danubij ob nimias pro tempore hyberno tempestates haerentia praestolaturus. Cui de auxilio ferendo ego etiam a sulthano sollicitor. De quorum omnium ulteriori exitu ubi certiora accepero, Vestram Maiestatem Caes. Regiamque non celabo. Ac cum hijs clementiae et fauori euisdem Caesareo Regioque singulari me meaque omnia humilime commendo. Conseruet Deus Maiestatem V. C. R. ad annos plurimos foeliciter imperantem. Datum in

oppido nostro Marus-Wasarhelij die quarta mensis Februarij, anno Domini 1616.

(Cancellaria Trans.)

XXXVII.

1616. febr. 9.

A szászok tiltakozása, hogy a Homonnai-féle lázadásban részök volna.

a)

Gabriel Bethlen etc.

Spectabilis ac magnifice domine etc. Noha Homonnay uram eleitől fogván mind itt benn országunkban s mind penig egyéb helyeken istentől rendeltetett állapatunk és országunk ellen igyekezett, maga indulatjának szorgalmatoson erős fundamentumát felverni, mindazáltal isten segítsége velünk lévén, mi is magunkra vigyázván, az mennire érkeztünk, fundamentomának eleit is vöttük; csak szintén ez elmult napokban alattunk levő híveink közűl az szász nemzetségnek esett ide be ilyen hirek értésekre, hogy az itt benn lévő kerített városokban és az egész szászságban lakó szász nemzetség magok fejétől indultatván, az egész szászság nevével adtanak volna Homonnay uramnak biztató reminséget az erdéli fejedelemségnek hivataljára, kit nemcsak az közönséges rendekkel, de az urak közűl is némelyekkel Homonnay uram ugyan el is hitetett, mely gyalázatos hirnevet és suspitiot magokról el akarván távoztatni, magok közt az kerített városok és az egész universitas consultálkodván és egyben beszélgetvén, találának meg bennünket, hogy ő nekik azt megengednők: az ő felsége ott kinn lévő tisztviselőinek és magának is Homonnay uramnak ez dolognak különbségét levelek és magok atyjokfia által értésére adnák, hogy ha szinte valamely nyughatatlan elméjű patrimoniumokat elvesztegető, semmi böcsületben nem levő, magok viseletlenségeért közzűlek kibujdosott emberek az egész universitas nevével Homonnay uramat biztatnák is recipiálások felől, mindazáltal azok szavának sem az ő felsége tisztviselői, sem penig Homonnay uram semmi hitelt ne adja, és haszontalan biztatásokban meg is ne csalatkoznék, mely dologból ez levelünk mutató meghitt atyjokfiát, szebeni városunkban az száz emberből álló consuláris personának egyikét oda kibocsátván, útában hogy nagyobb bátorságos jövése menése lehetne, bocsátottuk mi is vele együtt udvarunkból hütös notáriusunkat Gyárffás Pált. Nem tudjuk, lehet-e Kegyelmednek oda ki hazánknak közönséges békességére szinte olyan vigyázása, mint minékünk.

Mert jóllehet az miképpen vigesima octava Januarii nékünk irt levelében mentegeti vala Kegyelmed Homonnay uramat mi előttünk, hogy az Tariani dolgában sem híre, sem tanácsa nem lőtt volna, sőt olyan hitván embernek szolgálatját is nem akarná venni. Mi ezt Kegyelmednek bizonyosan irhatjuk, csak szinte ez estve érkezék Homonnay uramnak egy bejáró inasa hozzánk, ki most is jelen vagyon, házába bejárt őtőztetője és vetkeztetője volt. Az minden dolgokat minekünk megbeszélett, többi között mondja azt is, hogy vagyon már egy egész holnapja, hogy Homonnay uram Csáky Istvánt az püspököt lengyel hadak fogadni tizennyolcz ezer aranynyal Lengyelországban beküldötte, mely hadakat Magyarországon által akar Erdélyre hozni. kit ha ő felsége az egyszer kötött szent frigy ellen, és az nemes Magyarország megenged, hogy egy privatus urnak Magyarországban zászlót emelni és maga mód nélkül való kévánságának beteljesítéséért haddal Erdély országára jönni szabad leszen: mi mind az élő isten és ez egész világi emberek előtt protestálunk, hogy mi frigy bontóknak nem akarunk találtatni. Mindazáltal istenünket segítségül hiván, ellenségünk a ki leszen, annak miképpen vegyük eleit, mindeneket az exitus annak idején megmutat. Éltesse isten Kegyelmedet etc. In possessione nostra saxonicali Kacza, die 9. Febr. 1616.

Spect. ac magcae
Dominis Vestrae

amicus et vicinus
benevolus
Gabriel Bethlen.

Külczím: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Doczy etc.

(E másolat hozzácsatolva Dóczy András 1616. febr. 20. Szathmáron kelt s Thurzóhoz intézett leveléhez, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. No 34. §. 2.)

b)

Non semel atque iterum, sed ex multorum et quidem fidedignorum hominum relationibus intelleximus Magnificentiam Vestram spectabilem plerumque more versari animumque eo ante alios oblectari solere, quod a saxonicae nationis nostrae universae ad regni Transsylvaniae principatum occultis et clancularibus studiis invitaretur. Quem equidem tanquam fictitium de nobis sparsum rumorem non sine magno animi merore audivimus, cum inter alios regni hujus Transsylvaniae status et ordines nostra quoque natio in fide fidelitateque erga legi-

timos suos principes, nunquam se posteriorem ostendere, talem de nobis spargere circumferreque infamia, graviter molesteque ferimus.

Itaque spectabilem ac m. D. v. summopere rogamus, unde ista de nostra gente rumoris spargendi occasio aut ad principatum Tranniae invitatio originem apud V. M. sumpserit absque ullo favore respectu claro, animi sui synceritate per literas nobis significare velit.

Nam si nomine totius almae nostrae universae literis vel sigillis persvasa est, adulterinis eoque jacto fundamento aliquid super aedificare conabitur. Sciat nos, nunquam nostrarum rerum ita fuisse cupidos, quin honoris famaeque integritatem longe pluris aestimaremus, pacis vero et publicae tranquilitatis non cultorum simplices, sed pro virili defensores fuerimus, quicunque in perturbatione pacis nomen nostrum praetenderit. Certo sibi persvadeat, quicquid superstruxerit, corruet. Sin autem ex privatorum quorundam, qui sicut sibimet ipsis, ita aliis etiam nunquam prodesse norunt, errore, literisque hanc sibi opinionem assumpserit, non est quod ab dominorum et trium (nationum) consilia claudestina et scripti rationes toti genti, almaeque nostrae universitati tantam excitet infamiam. Sed iterum atque, iterum rogamus, sive intra sive extra regnum tales ex nostra natione fuerint, dignetur eos, nobis quinam sint nomine tenus revelati, scripta literasque transmittere, vel saltem praesentium exhibitori ostendere.

Nam si Mag. Vra horum nihil praestiterit, constabit illico talem de nostra gente in Hungaria aliisque vicinis regni non consulto, neque conveniente modo rumorem sparsisse, imo nec spargere, absque iusta causa debuisse, nec mirum videri debere si nostro, nostraeque nationis honori hac in parte, qualitercunque consuluerimus. Sin autem hunc ex nostra mente scrupulum eximere, laesaeque tantopere nostrae existimationi V. M. parcere imposterum porrexerit, id nobis tam gratum quam quod gratissimum, et omni officiorum genere recompensandum fore existimet. Valere feliciter V. M. ad annos plurimos cupientes.

Kiczím: Ad d. comitem Georgium Drugeth de Homonna ab universitati Saxonicae nationis scriptarum literarum paria.

Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. No 6.)

XXXVIII.

1616. febr. 20.

Forgács Zs. Dóczynak: a Homonnay-féle mozgalmakkal szemben tanusitandó magaviselete iránt.

Spectabilis ac magce stb. Servitiorum stb.

Értém az Kgd levelébül, hogy Kgd az szegény Loniay István uram temetésére megyen, s minthogy ott mostan sok fő embereknek gyülekezeti leszen, elhittük, hogyha valahún valami oly hírek lesznek avagy volnának, Kgd megértheti és végére mehet ott, kiket megértvén, Kgd nekem is adjon értésemre. Az erdéli vajda Bethlen Gábor hogy az ű flsge birodalmában és számára való hajdukat hitegetné, értem, de én nem gondolhatom, mi okon mesterkednének és törekednének ők mast abban, holott nám békességünk vagyon vélek és ű flsge sem háborgatja meg őket, nám Kovaczioczki uram is megjüve ű flsgétül Prágábül és ütet is minden jó válaszszal bocsáttá ű flsge, hogy az erdélieket az vélek való confoederatioban kész ő flsge megtartani. Annakfelette vagyon az erdélieknek is az békességre szükségek, bár ne kivánjanak háboruságot és hadakozást. Minekünk penig ez napokban bizonyosan irák, hogy Fekete Péter valami hadat gyüjtene, és Nádudvar táján szállott volna meg. Azt beszéli, hogy Kgd akaratjából gyüjtené azt a hadat. Azért mint legyen az a dolog, vagyon-é Kgdnek hirével, vagy nincs, adja értésünkre Kgd. Rédei Ferencz hogy oda valahova jött, száz lovast szállétott, az ő gondja, csak szállétsa az ő magok birodalmában és ide mi nekünk ártásunkra ne legyen, mi ellenünk nekünk benne. Talám valami török ellen szállétotta és gyüjtötte ő oda, Kgd mindazáltal s mind annak jobban végére menyén s mind egyéb hireket értvén, ezután is adja értésünkre. Éltesse isten Kgdet jó egészségben. Datum Cassoviae die 20. Febr. A° 1616.

Spect. ac magcae Dnis vestrae

servitor et frater paratissimus
comes Sigismundus Forgach
de Gimes m. p.

Kgd irja meg Fekete Péternek, hogy az hadfogadásnak békét hagyjon és az Kgd nevét ne keverje belé; az bezermeni kapitán előtt beszélgeté azt, hogy Kgd értelméből vőna, ki

lehetetlen dolog, mert ha efféle dolog nékűl el nem leszen, bizony roszúl . . . . . békességhez.

Külczim: Spectabili ac magco duo Andreae Doczy de Nagy-Lüche etc.

(Eredetije orsz. ltár. kincst. osztály.)

XXXIX.

1616. febr.

II. Mátyás Homonnay Györgyöt elkövetett békeháborításaiért maga elébe idézi s minden további zavargástól letiltja.

Matthias stb. Cum a nostri foelicis regiminis initio nihil antiquius duxerimus, quam ut cum omnibus christiani nominis populis vicinisque prouincijs pacem foederaque concluderemus, in idque nullis laboribus, nullis sollicitudinibus, nullique sumtui parcentes, laudabili nimirum praedecessorum nostrorum instituto, nostraeque domus Austriacae perpetuae erga omnes clementiae benignitatique insistentes, tandem etiam effecerimus, vt pacem publicamque regnorum nostrorum et prouinciarum quietem procuraremus; cum ergo manifestum coram omnibus sit, cum Transyluanis etiam spectabilique ac magnifico Gabriele Betthlen nos foedera inisse, eumque in benignam nostram protectionem recepisse, in idque publicum nostrum caesareum et regium diploma etiam eidem tradidisse: nihilominus grauissimae ab eodem Gabriele Betthlen, tam per literas ad nos scriptas, quam per nuncium eius ad nos celeri cursu expeditum, generosum nimirum Stephanum Kouaczoczki, aulae eius secretarium, querelae de te delatae sunt. Quod uidelicet hisce diebus Demetrio Tariani uexilla ad conducendos contra eum milites exhibuisses, Petroque Feket ad concitandas Haidonum copias tradidisses, palamque coram omnibus circumferres te pecuniam ad conducendum contra eum exercitum, liberamque inuadendae Transyluaniae potestatem a nobis accepisse. Quin etiam conqueritur te post transactiones Tÿrnauienses cum Ali passa et Turcarum szultano de Transyluaniae principatu tibi tradendo occulte egisse, cumque Gabriele, Simeonis quondam Moldauiae palatini filio, e generali capitaneo regni Poloniae, de Transylvania inuadenda eoque inde exturbando foedus pepigisse. Meminit etiam cuiusdam factiosae legationis per quendam Stanislaum Demoraczki Polonum, qui a te rediens, et in via aegritudine correptus, de tota ad te legatione literas ad supremum regni Poloniae cancellarium dedisset, quarum paria ad nos transmissa, tibi hi

literis inclusa, mitti mandauimus, quo rem totam querelasque de te plenius intelligas. Quae omnia quia contra publicam regnorum pacem et tranquillitatem tantis laboribus partam, constitutaque regni nostri Hungariae, Maiestatisque nostrae derogamen pertinere videntur, tibi serio demandamus, ut acceptis praesentibus statim in tua propria persona ad nos uenias, rationemque de his omnibus reddas, vel cum sufficienti sua purgatione nobis de his omnibus satisfacias; in posterumque talia moliri supersedeas, cum nobis omnibus constitutum sit a pacis foederibus nullo modo recedere, quin potius Transylvanos praedictumque Gabrielem Betthlen contra omnes eorum hostes, secundum pacta cum ijs inita defendere uelle. Secus non facturus.

(Cancellaria Trans.)

Jegyzet. Bethlennek 1616. márcz. 7-én már volt tudomása arról, hogy Homonnay megidéztetett. V. ö. Bethlen Pol. Levelei 47 l.

XL.

1616. apr. 30.

Forgács a nádornak: Homonnay mozgalmairól.

Illustrissime dne dne et affinis observandissime. Servitiorum etc.

Itt szent-mártoni házamba adák meg az Kgd levelét, kit 23. Apr. irt Bichéről. Az mi az Homonnay irását illeti az vármegyékre, minket tángál, és az mit ő gonoszúl cselekeszik, azért culpál minket; hogy penig megtessék az, hogy nem indíttatott Kgd ok nélkül efféle inquisitióra, azon leszek, hogy az inquisitiókat felküldetem az vármegyékből, vagyon is occasióm hozzá, mert által jövén az Tiszán, bizonyosan adák értésemre, hogy ismég felhivaták Munkácsba az hajdú kapitánokat, és ott levén Dóczy uram, Eszterhasi uram, Homonnai uram, nagy titkos tractába vótak velek. Annakfelette valami másfél ezer kozák is érkezett az Bestyéd alá, kiket régen biztatott füzetéssel, azok is igen erőltetik, hogy füzessen nekik; úgy veszem penig eszembe, hogy oly dolgot kezdett, hogy sem el nem kezdheti jól, sem el nem végezheti; de erővel is kell immár valamit inditani; énnekem penig értésemre adták udvarból, hogy ő fölsége híre nékül semmi insurrectiót ne indítsak, ebből hihetem, hogy vagyon udvarból is értelme, de valamint s valahogy vagyon, egyéb ebből ki nem jő rút zürzavarnál és keresztyén vérontásnál, kit nilván való portentumok is jelengetnek, mert ugyanott Ongváratt egy pásztora *(igy)* feleségének oly

gyermeke lett, hogy mint az bagolnak olyan feje vót, keze egy sem vót, az dereka félig szőrös vót, az egyik lába olyan vót, mint az disznónak, az másik mint az sasnak; hallhatatlan monstrum, kit szemével látott Kendi uramnak egy szolgája és Melit György is, a ki Homonay szolgája, és az bátyjának Melit Péternek beszélette. Ez nagy dolog, hogy enni költséggel, munkával fáradnak az békességnek megszerzésébe, és osztán ilyen kevés gond vagyon az megtartására, sőt egy privata personáért im mind a confoederatio az erdéliekkel s mind az békesség az törökökkel felbomol. Ők azzal biztatják magokat, hogy az török egyetért ebben Homonaival és török császár engedelméből vagyon, ki bátor úgy legyen, de az török ugyancsak az maga hasznáért cselekeszi mind azért, hogy az jurisdictióját Erdélybe ezzel erősíthesse, hogy tőle kivánták megengedését az Homonnay bemenetelének, s mind azért, hogy módja lehessen az töröknek benne, hogy az magyarokat egymás ellen támaszthassa és elfogyathassa, és ő annál könnyebben juthasson mind Erdélyhöz s mind Magyarországhoz; ezzel az practicáival vitte elé eleitől fogva az török az ő dolgát és terjesztette birodalmát, hogy két fejedelmet szerezzen és azután az egyik mellé adja magát, és ketten az egyiket elnyomhassák, azután azt is, az kihöz állott vót; és igy sok kára nékül az országát is elfoglalhassa. Igy cselekedék János királylyal, mikor Ferdinánd császárral veszekedének az magyarok, megsegíté János királt, de elvevé Budát és Magyarországnak az jovát; megsegíté Bocskait, de elvevé Esztergamot és sok ezer lelket; megsegíté Báthory Gábort mi ellenünk, de sok keresztyént vín ki az országból; megsegíté Bethlen Gábort is, de akkor is elpusztítá és rablá az országot; most is megsegíti egyiket, vagy Homonayt vagy Bethlent, de elveszi Erdélt és az Tiszáig ide az országot; azután könnyebben juthat az maradékjához is. Bethlen is vigyáz, és ha hirével esék, hogy Hamonay mégis reá akar menni, nem compescálván innen senki, bizony hamarabb megegyezhet ő az törökkel, hogynem mint más akárki, és segítséget adván törököt, tatárt Bethlen mellé, bizony többet vihet vele véghöz, hogy mint Homonay minden practicájával; és igy, távoztassa el az isten, nem vagyok próféta, de ha ebbe elémegyen Homonay, ha el nem vesztik Erdélt vele és ezt a födet, bár elmessék az orromat. De az mint Kgd is irja, immár Kgd sem akar erről többet irni; én is nem akarom ő fölségét magamra haragítanom, és igy ez két közbe ez nyáron bizony fordúl egyet ez szegény ország, nám nagy dolog ez, hogy az békességet ugyan erővel kergetik ki szegény hazánkból, és minden veszedelmet erővel vonsznak reá egy ember hitván felfualkodott kivánságáért, enni ezer lelket

pogány kézbe ejteni, az egész keresztyénséget sok periculumba involválni, álmélkodó nagy vakmerőség. En im visszafordulok Kassa felé, nem segíthetvén szegény hazámnak, megvonszom magamot és siratom szegény hazámot; az úristen fordítsa el rólunk nagy haragját, és ne hagyjon bennünket. Ezeket Kgdnek confidenter írom, ha mit segíthet Kgd szegény hazánknak, tiszti szerint segítsen, míg idő vagyon hozzá, és az tüz fel nem lobban. Éltesse isten etc. Datum in Szent-Márton, 30. Apr. A° 1616.

Illustrissimae dnis Vrae

servitor et affinis addictissimus
comes Sigismundus Forgács m. p.

Kiről: Exhibitae in thermis Rajeczensibus 9. Maji 1616.

Külczím: Illmo dno comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredeti orsz. lvtár. Act. Thurz. Fasc. 56. Nro 35.)

Jegyzet. V. ö. Erd. Tört. Adatok III. k. 152. l. hol a találkozás napja apr. 17-re van téve. Dóczy András e találkozásról következő jelentést küld Thurzónak Tárkány apr. 8-ról: »Mivelhogy Homonnay uram mulatságnak okáért ide Záhony házához jövén, értette volt itt Tárkányban létemet, találtatott volt meg, kérvén azon, hogy ő kegyelmével szembe lennék. Azért onnét feljűl is levén ő kegyelmét concernáló leveleim is, maga is csak egy kis mértföld volt innét, kévánságát nem hagyhatván héában, excurráltam volt ő kegyelméhez, in ea parte az mennyiben concernáltak, az leveleket is megmutatván. Az mint szavából vöttem eszembe, azt erősen astruálja, hogy semmit se kezdeni, se cselekedni az ő felsége kegyelmes akaratja és paroncsolatja ellen nem akar cselekedni . . . . . .«

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 37.)

XLI.

1616. márcz. 28.

Meghívó az april 17-iki fejérvári országgyülésre.

Gabriel Bethlen dei gratia stb.

Generose dne fidelis stb. Salutem stb.

Noha ugyan régi szokás az, mint Kgd jól tudja, az tavaszi Szent-György nap táján való gyülésnek celebralása országunkban, mindazáltal holott sok felől való híreink is úgy viseltetnek és az fényes portáról hozzánk bocsáttatott fökövetét is minden órában várjuk, hasonlóképpen Balássy Ferencz

uramnak is azalatt megérkezését reméljük, szükségesképen kévántatik Kgteket generalis gyűlésünknek celebralására egybenhívatnunk, kiben szerelmes hazánknak java és békesíges megmaradásáról deliberalhassunk: melyet végeztünk mellettünk levő tanácsinkkal az következendő Misericordiae vasárnapra, azaz 17 napjára aprilisnek itt Fejérváratt celebraltatni. Intjük azért Kgdet, sőt parancsoljuk is, hogy az megírt napon és helyen minden okvetetlen jelen legyen; akarván arról is certificalni, noha az székel atyafiak Vásárhelyre és Reminiscere vasárnapra az ország rendelt terminusinak az moldovai veszekedések és hírek miatt el kelletett mulni, de az articulusok continentiája szerént az törvényeknek szolgáltatását is nem megszűntetni, hanem inkább continualni igyekezvén, valakiknek perlődések vagyon, azok oly készülettel jőjenek, hogy ezen gyűlésünk alatt és végében is mind az három nemzetségből való ákarminemő causakat, melyeket elővétethetönk és kiknek folyási táblánkat concernálják, elővétetvén, törvényeket akarunk szolgáltatni. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturus.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 28. mensis Martii, anno dni 1616.

Gabriel Bethlen
m. p.

Erasmus Adamffi
m. p.

Külczím: Gen. dno magistro Joanni Angyalos de Kys Egresteo protonotario nostro etc. fideli nobis honorando.

(Eredeti a mohelyi gróf Teleki ltb.)

XLII.

1616. ápr. 17.—máj. 7.

a)

Törvények.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia Princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri uniuersi status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae in generali eorum conuentu eisdem ad decimum septimum mensis Aprilis Anni millessimi sexcentesimi decimi sexti praesentis indicto, in ciuitate nostra Alba Julia congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infra scriptos articu-

los, suplicantes nobis humilime, ut nos eosdem omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes clementer approbare, ratificare et confirmare, ac tam nos ipsi obseruare, quam per alios omnes, quorum interest, obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum trium nationum regni Transÿlvaniae in comitijs ipsorum generalibus Albae Juliae ad diem decimum septimum mensis Apprilis indictis pari voto et unanimi consensu conclusi.

(1) Tartozunk mind az úristentől nagy hálaadással vennünk kegyelmes urunk fejedelmünk, mind Nagyságodnak hűséges engedelmességgel, hogy az Nagyságod szorgalmatos vigyázása és kegyelmes gondviselése által eddig szegény hazánknak nem csak békességes megmaradását, hanem az alatt minden rendeknek naponként való épülését is szemünkkel látjuk. Ez békességünknek is penig állandóságáról Nagyságod velünk egyetemben olyképpen prouideál, hogy minden alattomban való practikáknak is idején korán az két hatalmas császárok között eleit akarván venni s mind penig közönségesen hirtelen reánk következendő veszedelmeket nekünk is értésünkre adván, velünk közölvén, egyenlő értelemből praeueniálni igyekezik, követvén csak nagy synceritással nem egyebet, hanem az mi szegény hazánknak megmaradásával ebből az több szomszéd országokra és egész keresztyénségre következendő jókat.

Kiváltképpen, az mint bizonyosan értjük és tudjuk, sőt mindazoknak, valakik az fényes portára vagy azonkivül vezér passákhoz követségben jártak, relatiójokból, mioltától fogva Lippa töröktől elvétetett, semmi üdőben az török császárral bizonyos végezésünk nem végeztetett, minden athname levelek úgy adattak, emanáltattak, ha azt, mint az előtt szulthán Szulimán testamentumából az Quazophiához rendeltetett volt, visszaadjuk. Melyet noha eleitől fogva szüntelen való fenyegetéssel kivántak, de mostan semmi úton nem akarván szenvedni, bizonyoson Schender passát százezer törökkel és sok tatárral, az két Oláhországgal, Moldova segétségének szine alatt reánk bocsátotta. Járulván ehez, hogy tavaly esztendőben az Aly pasa kérésére meg nem adatott volt, felette boszonkodó haragja indultatván Nagyságodra és hazánkra, szörnyű sok vádlásokkal nehezítette az fényes portán dolgát szegény hazánknak, el annyira, hogy tavaly őszszel is istennek kiváltképpen való gondviselése volt csak az, mely tatárság Lengyelországot rablotta egy posta beérkezésével fordult el mi rólunk. Azonban Aly'

passát indították Nagyságod és hazánk ellen az ő felsége birodalmában támadott aemulusok, Balassa Zsigmond és Homonnai György uram, kik közűl Homonnai felől látjuk az portán levő követünk mit irjon Nagyságodnak, mennyi igéretekkel incitálta Aly passát, hogy az portán praeueniálja dolgát, nemcsak Lippát, Jenőt, hanem Lugost és Karansebest az egész Vaskapuig, és Bélit, Sarkadot, Váradnak kapuja előtt, az országnak tiz esztendeig való adójának béküldésével offerálván. Igy azért aemulusinak ennyi sok és nagyobb igéreti miatt, és Aly passának is sok és szörnyű vádlási miatt nyilván való nagy hadak indíttatván az fényes portáról, ki ellen fegyverrel semmi úton elégségünket nem itélvén, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért főkövetünk egyebet nem cselekedhetett, hanem Lippát meg kellett igérni, látván az nyilván való veszedelmet, ha olyan nagy hadak császártól ide küldetnek, azok, ha adnák is, csak Lippát el sem vennék, és hazánkot utolsó veszedelembe ejtenék. De szavának csak aval az ígérettel hitele nem lévén, két egész holnaptúl fogván, immár a portán arestumban volna, honnan ki sem bocsáttatnék, míg vagy Lippa meg lenne, vagy ezek az derék hadak utolsó veszedelemmel végét érnék szegény hazánknak. Ilyen utolsó veszedelmes kételenségünkben egyebet semmi úton nem cselekedhetvén, módunk is a megtartásban nem lehetvén, sem kárunkat, gyalázatunkat és lelkiismeretünk sérelmét tekinthetjük, egész hazánk megmaradásáért és bizonyos békességünkért, nem kedvekeresésért, hanem csak kételenségből, nem annyit, az mennyit az hatalmasok kévántak, (mert követünk is, ha halált kellett volna szenyvedni is, Jenőt sem többeket oda nem igért), hanem egyéb a miben nem lehetett és most sem lehet, az egy Lippa odaadásával hazánkat egészen utolsó veszedelemtől, magunkat, feleségünket, gyermekünket meg kellett váltanunk. Melyben universaliter országúl, egész három nemzetűl, censuránkat vévén, veszedelmünk eltávoztatásáért consentiáltunk; melyből hogy hazánknak minden jova és egész keresztyénségnek is a mi megmaradásunk után semmi ártalma ne következzék, Nagyságod gondviselésére támasztottuk; sőt ha szinte ebből idegen itéletek gondolatok támadnának az keresztyén országok között, tudván, hogy a mi veszedelmünknek csak az magok abból következendő veszedelméért sem örűlnének, megszánván, nyilván való kételenségünkből cselekedetünkért nem infestálnak bennünket érette; holott jobbnak itélvén szent Dáviddal együtt ilyen ügyünkben, hogy isten kezében essünk inkább, hogysem ember kézben.

(2) Ezen kivűl propositióiban a minémű szükséges dolgokat Nagyságod kegyelmesen előnkbe számlált, azokra is. mostani fogyatkozott állapotját és szükségét nem tekintvén

szegény kösségünknek, minden udvara népe tartására, egyéb közönséges szükségére, az fényes portának contentálásával egyetemben ígértünk kapuszám szerént Nagyságodnak nyolcz nyolcz forintot, melynek felét ad primum diem Junij, másik felét ad primum diem Julij Nagyságodnak beszolgáltatjuk.

(3) Több szükségek között jelenti Ngod azt is, ez elmult napokban közönséges megmaradásunkra nézendő dolgokért római császárhoz ő felségéhez és lengyel királyhoz is extraordinarie mennyiszer kellett volna bizonyos követit bocsátani, és hogy ez nyáron is solennis legatiót kelletnék instituálni Nagyságodnak ugyan római császár urunkhoz ő felségéhez becsületes tanácsi közül; holott inserálja azt is, Konstantinápolban lévő házunk mely igen elromlott volna, melyet meg is kellene építtetnönk. Hogy azért Nagyságodat ezeknek is véghezvitelére elégségessé tehetnők, ígérünk Nagyságodnak három nemzetül négyezer forintot, melyet ad praescriptum primum diem mensis Junij beszolgáltatunk Nagyságodnak.

(4) Hogy penig Nagyságod szokott kegyelmét öregbítvén rajtunk, az nova connumeratiót vagy annak rectificatióját e mostan felvetendő adónak beszolgáltatása után engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Az nova connumeratió penig hogy jó móddal lehetne meg, annak modalitása felől Nagyságod kegyelmes engedelméből úgy végeztünk, hogy abban az elmult ezer hatszáz nyolcz esztendőbeli articulus observáltassék minden rendiben, és annak tartása szerént itt benn Erdélyben az főispánok, Magyarországban az viceispánok ugyan azon vármegyebéli becsületes személyekkel, ad facies possessionum kimenvén, minden ravandó helyeknek számát igazán meglássák, és tíz embert egy kapura rójanak annak módja szerént.

(5) Minthogy ez országban széljel mind Nagyságod udvara népe közül, mind Nagyságod személyével együtt, és magok is Nagyságod parancsolatjából járnak, kik mind városokon, falukon, sok insolentiákat cselekesznek: Nagyságod kegyelmes akaratjából az olyanok ellen végeztük, hogy ha valakinél Nagyságod vagy Nagyságod udvari kapitánya és urok levele nem lészen, és széljel látják csavargani, mindjárást afféléket akárhol is megfoghassanak, Nagyságodnak béküldjék. Az kik penig Nagyságod személyével vagy a nélkül is az Nagyságod seregi vagy hadai közül járnak, és ha valakitől valamely embernek bántása vagy iniuriája lészen, mindjárást absque ulteriori procrastinatione azon helyben, hol az kárt tenné, hadnagyát vagy kapitányát megtalálván az laesa pars, sub amissione honoris officij kedvezés nélkül tartozzék az kárról az káros embert contentáltatni. Azon kivül való tolvajlásokra

minden vármegyében lévő tisztviselők, városok, faluk bírái, és egyéb rendek is, akárki szolgáira és lézengő hajdukra szabolcs vigyázzanak, levél nélkül járó embereket megtartóztassanak, tolvajlókat megfoghassanak, és törvénynyel cum praescitu et licentia superiorum megbüntethessének érdemek szerént.

(6) Az mely puszta falu helyeket pásintra vagy ezután szállítanak, vagy ha ennek előtte is szállítottanak meg, de még határozott idejek az hat esztendő el nem tölt, végeztük Nagyságod kegyelmes engedelméből, hogy az olyan faluk, kik egészlen elpusztúltanak volt, és pásintra építettek házakat, ezelőtt való articulus szerént hat esztendeig meg ne rótassanak.

(7) Puszta jószágunkon lévő arendánkat hogy Nagyságod könyörgésekre azoknak, kik limitáltatni kévánják, mixta quantitatem et utilitatem bonorum limitáltatni engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Minthogy pedig Szent György napja immár elmult, és az limitatio is modo praemisso meg nem lehetett: Nagyságodnak mint kgs urunknak könyörgünk, az jószágoknak is limitálása légyen az új connumeratiókor ugyanazon emberek által, hogy az szegénységnek is teljék kevesb költségében; megfizetése most légyen az egyszer éppen és egészlen az jövendő Szent Márton napjára, ezután való üdőkben suis temporibus szolgáltassék bé.

(8) Noha minden esztendőben végezünk mindenféle latroknak kergetése és azoknak kitisztítása felől: de mégis némely helyeken úgy megszaporodtanak, ez okon, hogy büntetni és kergetni nem engedik, elannyira, hogy házában is elig maradhat meg az jámbor ember. Hogy azért Nagyságod minden helyeken mind Nagyságod jószágiban, mind akarmely urak jószágában is, nullis exceptis, előbbi articulusok tartása szerint kergetni és megbüntetni engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(9) Felette károsnak látjuk lenni ez országban lévő minden rendeknek, hogy az sok külömb-külömbféle hamis ál dukáknak miatta sok helyeken az jó ezüstű dukát is tőllünk el nem veszik, sok helyen ismét szegénységünkre bírsággal reá vetvén az adóban az után tőllek el nem veszik. Végeztük azért az Nagyságod kegyelmes akaratjából, engedelméből, hogy az mely dukka nem vas nem ón, nem réz, akarmely fejedelmektől verettetett légyen, minden rendektől elvétessék.

(10) Az Széki városbéliek ez országnak ezelőtt való rovásakor minthogy arra igérték volt magokat, hogy vármegyéjeknek mindenben úgy fizetnek közéjek, mint az több rótt helyek, melyet már praestálni nem akarnak: végeztük Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az kapu szám közül defal-

áltatván, ha vármegye közzé vármegye szükségére nem akarnak fizetni, summát fizessenek Nagyságodnak.

(11) Hogy Nagyságod méltó könyörgésünket megtekintve semmi rendnek az törvénykezésben régi jó szokásunk szerént dilatiót nem enged ok nélkül az laesa parsnak iniuriájára, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(12) Végeztük azt is Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az szűrt is végekben, Magyarországban, ide incorporáltatott részeire, nominanter pedig Váradra és Debreczenben privilegiumok tartása szerént kivihessék.

(13) Látván Jenő várának romlott állapotját, és az benne lévő vitézlő rendnek is az fizetetlenség miatt nagy fogyatkozását, Nagyságod kegyelmes engedelméből végeztük, hogy az mely gratuitus laborral ide Fejérvárhoz tartoznának Zaránd vármegyéből, Jenő várához szolgáltassák az ispánok; hasonlóképpen azon vármegyének adaját is abban lévő praesidiumnak tartására administrálják.

(14) Panaszolkodnak az kolosvári atyánkfiai az postálkodásban minémű elviselhetlen súlyos tereh viseléssel bántassanak az postáktól privilegiumok ellen; holott lovakat és marhájokat nem közöl hozzájok való postáig, meddig tartoznának, hanem kit Váradig, kit Husztig vinnének; itt ez országban pedig az posták az meddig akarnák addig vinnék, és marhájokban sokat megbénítanának és teljességgel el is vesztenének, nyilván való károkra és fogyatkozásokra. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az meddig régen tartoztanak postalovakat adni, ezután is annál tovább postalovakat adni ne tartozzanak.

Minden postahelyek eleitől fogván való szabadságokban megtartatván tartsanak oly elegendő postalovakat, hogy abból is fogyatkozás ne essék. Mely postahelyekre Nagyságod is parancsoljon, légyen oly szorgalmatos gondjok az postaló tartásra, hogy az posták az postálkodásban meg ne fogyatkozzanak.

(15) Minthogy ennek előtte is in fundo regio az ispánok nem circáltanak: végeztük, hogy ezután is ne légyen szabad circálniok in praeiudicium ipsorum.

(16) Végeztük azt is, hogy az mely szegénység az királyi szászok közűl disturbiorum temporibus nemes ember jószágira mentenek, minden helyekről marhájokkal minden jovakkal megadassanak, ha jobbágyúl bé nem adták magokat és haza akarnának menni; minthogy panaszolkodások vagyon, hogy ha hazabocsátanák is az szegénységet magokat, de marhájoktól megfosztanák őket.

(17) Végeztük országúl, hogy az két Oláhfalviak mind latrok kergetéséből az előbbi articulushoz tartsák magokat.

(18) Mihály vajda megverésekor valakik az ország mellé jöttenek volt az ő hadai közzűl, mivelhogy az ország hittel kötelezte volt magát, hogy azokot, ha szintén paraszt és jobbágy állapotban lettenek volna is, megnemesítenék: végeztetett Nagyságod kegyelmes akaratjából, az olyanok is nemességben minden helyeken megtartassanak.

(19) Az kolcsos mező, kerített és szabad városok az előbbi városok az előbbi mód és szokás szerént Nagyságoddal concernáljanak, mindazáltal a jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár	adjon . . .	flor. 500.
Kízdi-Vásárhely	» . . .	flor. 100.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor. 60.
Egeres	» . . .	flor. 32.
Udvarhely	» . . .	flor. 100.
Ilyefalva	» . . .	flor. 60.
Szék	» . . .	flor. 60.
Kis-Maria	» . . .	flor. 100.
Almás	» . . .	flor. 52.
Abrughbánya	» . . .	flor. 100.
Vizakna	» . . .	flor. 150.
Bánffi-Hunyad	» . . .	flor. 100.
Fejérvár	» . . .	flor. 50.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmavimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus, et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die septima Maij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti példánya a *gróf Mikó Imre gyűjteményében.)*

b)

Illustrissime domine etc.

Salutem ac servitiorum etc.

Senkit idegen szível nem itílhetünk lenni, ki ha meggondolja szeginy nemzetünknek az elmult esztendőkben lött sziralmas romlásit, melynek füsti hamva még most sem hült jól meg, kiomlott vérek alig száradott el, az ki ennek az istentől adatott csendes békességnek, szüntelen való imádság és hálaadás mellett nem örvendezne és viszont a mellett valami szeretetit, örömét a szent békességhez tartaná, ha volnának valahol (minthogy vannak is úgy értjük) annak háborgatói, bontogatói, azok ellen búsuló, boszonkodó gondolatokra nem indulna. Az mindenható úristen római császár urunkat ő fölségét jó egészséges hosszú élettel, bódog birodalommal látogassa, ki az magyar nemzetséghez való atyai kegyelmességéből nemcsak felállotta, confirmálta békességünket, visszaadta elvött határinkat, de az olyanokat is, kik ártalmas igyekezettel ellenünk alattomban practikáltanak, eddig kegyelmesen császári méltósága szerint elő nem bocsátván, megzabolázta: hasonlóképpen az ő fölsége méltóságos tisztviselői is, kik az ő fölsége kegyelmes akaratját synceritással követik az békességnek oltalmazásában, és a mi kegyelmes urunkkal szeretettel való correspondentiát viselnek, minden kedves áldásokat vegyenek az úristentől érette.

Országúl magunk állapatja felől irhatjuk Nagyságodnak, semmire nagyobb vigyázásunk nekünk nincsen, mint az közönséges békesség alatt jól megmaradásunkra, kiválképpen hogy az két hatalmas császárok között romlástól, pusztulástól miképpen óhassuk szeginy hazánkat, holott most is némely ambitiosus emberek az ő fölsége birodalmából köztünk való fejedelemségre sovárkodván, nemcsak szomszid barátit, atyjafiát, lengyeleket, hajdúságot, hanem a mint az fényes portán levő fő követünk irásából bizonyosan értjük, Homonnay György uram sok illetlen vádlásokkal Ali pasa által reánk haragítván a fínyes portát, magát penig sok képtelen és illetlen igéretekkel offerálván, nemcsak Lippát és Jenőt, hanem Lugast, Karánsebest az egész Vaskapuig, sőt Bélit, Sarkadot, Váradnak csaknem szintén az kapuja előtt, kiket soha a török ekkédig nem birt és kivánni sem tudott, Erdélynek tiz esztendeig való adajával együtt igírte az török császárnak, csak fegyverrel szabad választásunk ellen promoveáltassék az köztünk való fejedelemségre.

Ezenközben penig az molduai motusokhoz képest is mind török és tatár hadai felette felesen indultatván meg az hatal-

mas császárnak, azon alkalmatossággal és készülettel Lippa miatt nemcsak most, hanem mióta az töröktől elvétetett, egy fejedelemnek is semmi bizonyos frigye miatta nem lehetett, eddig való sok fenyegetéseket és ránk az császárnak felhuzott haragját véghez akarván vinni, az Ali pasa vádlási és az aemulusoknak nagyobb igíreti, egyszersmind ottbenn fő követünket megkörnyíkezvén (holott immár annak előtte, mindenféle sok igíretekkel, kiket soha országostól, fejedelmestől is be nem teljesíthettünk volna, annak megmarasztását teljes erejével, igyekezetivel megkisírtvén, semmit azzal nem használt volna) látván azt, hogy ha az nagy hadak közelebb érkeznek, csak magát Lippát ingyen sem kérik, ha adnók, sem veszik úgy, hogy magunk közönséges mentségünkre használjon, nagyobbra néznek, egészen országunkat keresik, kiből nemcsak nekünk, hanem az egész keresztyénségnek felépíthetetlen kára következik. Ez okon utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért (noha ők mind Lippát, Jenőt egyaránt kérték), de az egy Lippát megigírte Jenőt többekkel együtt hazánknak bizonyos békességével megmarasztván, melyre ennekelőtte való külemb-külemb halogatásához képest szavának a porta hitelt nem adván, több két hónapjánál hogy áréstomban tartatik fő követünk; az hadak is csak közel mindenfelől gyülekezésben lévén, tovább való halogatásban veszedelmünket látván, nem lehetett egyéb semmi úton benne, utulsó veszedelmünknek eltávoztatásáért Lippát meg kelletett üresítenünk, hogy igy magunknak veszedelmét távoztatván, több szomszíd országokra is mi miattunk nagyobb veszedelem ne hasson, hanem inkább megmaradásunkkal azoknak is megmaradások következzék. Mely cselekedetünk alatt (isten oltalmazzon tőle) semmi gonosz igyekezet és csalárdság nem lévén, inkább annak az puszta részecskének odahagyásával valamennyi securitást magunknak szerezhetünk, azon igyekezünk, hogy nemcsak magunknak, nemzetünknek, hanem az egész keresztyénségnek jovára következzék; Nagyságtokhoz is pedig közönséges békességünket igaz atyafiúi szeretettel megtartjuk. Ez mellett panaszunk Nagyságodhoz vagyon csak ez dologból, ez elmult napokban ittbenn közöttünk gyalázatos hir futamodván a szász nemzetségből való atyánkfiai felől, mintha ők volnának Homonnay György uramnak ide behivói: el akarván magokról azt az suspiciót vetni, bizonyos atyjokfiát ilyen levelekkel, melyeknek pariáját includáltuk, mind Forgács Zsigmond uramhoz, Homonnay György uramhoz, mind penig Glezelius uramhoz expediálván, kik mellett egy cancellarista deák is ő nagysága parancsolatjából küldetett volna, azokat Homonnay uram contra jus gentium megfogatván, Jeszenyőben tartja

fogva, az leveleket is suprim[illegible]
personától, és az köztünk [illegible]
nincs-e ellene, a hol az [illegible]
citroque liberae fiant. Nagy[illegible]
privatus ember publice [illegible]
don cselekedhetik, és [illegible]
becsületes tisztviselő [illegible]
dolgot, szükség Nagyságo[illegible]
adatott békességünknek [illegible]
viselni; sőt ezen kivül is a [illegible]
igyekezetit már elunttuk [illegible]
embereknek megtartóz[illegible]
tiszti és hivatalja sze[illegible]
ges békesség különben [illegible]
két részről egyenlő [illegible]
mi részünkről isten [illegible]
tenni. Mely dologban [illegible]
országúl minden [illegible]
Tartsa meg isten Nagy[illegible]
Albae Juliae in [illegible]
mensis Mai. Anno [illegible]

Illustrissima[illegible]

[illegible]

Kül[illegible]: [illegible]

Bethlenfalva [illegible]

Kiv[illegible]: [illegible]

Joannem Makay [illegible]

12 [illegible]

Erd[illegible] az [illegible]

J[illegible]. A [illegible]

Sp[illegible]

Az K[illegible]

erdélyi vajda [illegible]

szóval [illegible]

[illegible] azért [illegible]

az mi [illegible] Lyppai[illegible]

[illegible] hir. [illegible]

[illegible] volna K[illegible]

hogy annak az [illegible]

[illegible] szegeletinek, vagy [illegible]

nagy kárára, sőt romlására is kezd következni, ki miatt az egész keresztyénségbeli fejedelmekkel megjegyezteti magát mind az vajda ő nagysága és Kgltek is, és ki tudja, minemű idegenséget concipiálhatnak Kgltek felől? Az minemű ratiókat peniglen ír Kgltek, melyek készeríték Kglteket és az vajdát ő nagát az odaadásra, arrúl Kgltek úgy gondolkodjék, hogy soha bizony elegedendő okait fel nem találhatja Kgltek, ki az keresztyénség előtt az Kgltek maga mentségére elégséges lehessen. Azért Kglteket szeretettel kérjük (az mint ő nagának az vajdának is irtunk felőle), legyen azon Kgltek ő nagával együtt, és keressen módot s útat benne, hogy maradhasson keresztyén kéznél meg az az szép végház, kiért nemcsak az magyar nemzet előtt, de az egész keresztyénség közt is lehessen dicsíretes emlékezetben az Kgltek jó hire-neve.

Az mi illeti Kglteknek Homonnay György uram felől való írását, egyebet arrúl Kglteknek nem tudunk irnunk, hanem az mint nekünk mind ő felsége császár urunk és az titok-tanács is írt felőle, nem itéljük, hogy ő felsége akaratjából volna indulatja ő kglmének, kirúl mi akarván bizonyosan informáltatnunk, irtunk bőségesen ő felségének, de mind ez ideig is még nem resolválá magát ő felsége; mi is azért ennél egyebet nem tudunk Kglteknek irnunk az Homonnay uram dolgárúl.

Raduly vajda személyét peniglen az mi concernálja, arrúl ő felsége császár urunk azt irja nekünk, hogy ő felsége akaratjából, azonképpen török császár engedelméből és Ali pasának is consensusából vagyon fundamentuma Havasalföldében való igyekezetinek s parancsolja ő felsége nekünk kegyelmesen, hogy lennénk mi is minden jó akarattal hozzá, mehessen békével be hazájában. Igy levén azért az dolog, hogy mind az két hatalmas császárok engedelmekbül igyekezik bemenni, itéljük azt, hogy mindenütt bátorságos útja lehet, nem is gondolhatjuk, kitűl eshetnék bántása. Mindazonáltal az mint az vajdának ő nagának is irtunk felőle, Kglteket is kérjük, legyen minden jó akarattal, segitséggel ő nagának, mehessen békével be Havasalföldében. Tudjuk, ő felsége is az mi kegyelmes urunk jó néven veszi Kgltektül. Éltesse isten Kglteket. Datum Bytchae 28. Maji, anno 1616.

Kivül más kézzel: Paria literarum responsoriarum ad status et ordines Transsylvaniae datarum.

(Másolata orsz. lvtár kincst. osztály. Act. Thurz. Fasc. 101. No 12.)

c)

Gabriel Betthlen etc.

Spectabilis ac magnifice, generosi etc. Ennekelőtte is adtuk értésére Kegyelmednek az lengyeleknek Moldovában beütése felől mennyiszer kemény parancsolatja jött reánk az

hatalmas császárnak, melynek eligazítását és haddal helyére hozását, annak előtte is valamikor az portáról parancsolták, innét az mi hazánkból mindenkor megcselekedtük, most is arra emléköztetnek. Mely dologra való gondviselésre még ez mostani ujobbi irruptio előtt az ő hatalmassága, méltósága szerint ugyan derekas haddal, százezer törökkel és negyven avagy ötvenezer tatárral Szkender bassa bosznai begler bég rendeltetvén fő szerdárságra, az ujobb motusokhoz, hirekhöz képest nagyobb része az hadaknak az Duna melljé is érköztenek és több részei Szkender bassával Tömösvár felől országunkon akarnak Moldvára által menni, parancsolván, sőt kinszeritvén minket is az Moldvában rabló lengyelekre derekas hadainkkal mindjárást indulnunk. Másfelől penig némely nyughatatlan emböreknek hazánk békességének bontására való igyekezetit értvén, hogy mindenik felé való állapatra ilyen hadak és motusok közett magunkra való vigyázásiért fenn legyünk, generális expeditiót végeztünk minden röndeknek Kolosvár melljé való táborunkban. Hagyjuk azért és parancsoljuk minden rendeknek megmenthetetlenül, sub amissione capitis et omnium bonorum, minden nemes embör személye szerint és jószágáról az mi rendelisünk szerint való lovassal, kapu számról, minden kapuról egy egy jó puskás, könteses gyaloggal, se órát se napot nem várván, táborunkban jőjjen, holott generalis mustrán meglátogatván, magunk személye szerint Kegyelmeteket hazánk oltalmára valahol legszükségesb szolgálatot és vigyázást mutat az idő, egyenlő értelemből azt kövessük. Az hadra penig minden rend oly kiszülettel legyen, és éléssel jőjjen, hogy az szegénséget senki ne praedálja és semmi morhájától, élésétül meg ne fossza, mert azt senkinek meg nem engedjük, hanem megbüntetjük inkább érette, valaki az ellen cseleködik. Minden embör keresztyénül éljen, házától rakott szekereket hozzon. Secus sub poena praedeclarata non facturi. Datum Albae Juliae 5. Maij. A. 1616.

Gabriel Betthlen m. p.

Kivül: Paria literarum Gabrielis Betthlen ad comitatus suos datarum.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 15.)

d)

Illustrissime domine etc.

Megirtuk vala ennekelőtte két rendbeli leveleinkben is császár urunknak ő fölségének, hogy Lippának és Jenőnek meg nem igérése miatt fő követünk ott benn arrestáltatott

volna, kinek immár harmadik holnapja szintén elfordul, hogy ott tartóztatva vagyon Ali pasának mindennapi szörnyű vádlási miatt, ki nem egyéb okon bosszankodott ennyire reánk, hanem hogy tavaly esztendőben Lippát egész öt holnapig való sollicitálására és haddal való fenyegetésére is meg nem adók, azután minden uton, módon, mind császárnál és egyéb helyeken is csak vermet ásatt alánk, elsőben Balassa Zsigmondot, azután az ifjú Báthori Andrást is kerestette levelével, hogy ellenünk promoveálja az Erdély fejedelemségre; de ezekben megfogyatkozván, Homonnay György uram nagy sok igíretek által megtaláltatván, úgy kezdette forgatni dolgát ugyan magánál a császárnál a fínyes portán, hogy nemcsak Jenőt, Lippát, hanem Lugast és Karánsebest az egész Vaskapuig, és Belit, Sarkadot, kik Várad környül vadnak, az országnak egyszersmind tiz esztendig való adajával igírte az török császárnak, mely nagy igíreti és az Ali pasa commendatiói viszontag az mi elszakadásunk felől császár előtt való vádlása az portán megkörníkezvén fő követünket, elsőben minden dolgot Ali pasa akaratjára hagyván, fogva akarták Budára fő követünket Konstantinápolyból küldeni, hogy mind ő velek, országunkkal és a várak kézhez vételével valamint kedve szerint cselekedhetett volna Ali pasa; de azonban az Moldvára jütt lengyelek ellen Zkender pasát százezer törökkel s negyven vagy ötvenezer tatárral oly czímmel bocsátották az moldvai expeditióra, hogy az mi oda való kötelességünkben is mind a Lippa megadásáról, mind Moldvába küldendő segitségről megpróbáljanak, és ha valamelyikben megfogyatkozunk, mindjárást ugyanazon hadakat reánk fordítván, ez czím alatt országunkat és hazánkat, kit isten eltávoztasson, elfoglalják tőlünk. Ilyen nagy kételenségben jutván fő követünk, és egyfelől utolsó veszedelmét látván szegény hazánknak, másfelől viszontag, ha valami részéből enged az hatalmasok kivánságának, megtapasztalván azt, hogy bizonyos és állandó békességet szerezhet szegény hazánknak, mely mind azóta is, mióta Lippát töröktől elvették volt, soha Lippa nélkül egy athname levélben is nem engedtetett, semmiképen egyebet nem cselekedhetett, noha ők mind Lippát, Jenőt egyaránt kérték, egyebek penig annál is sokkal többet igírtenek, de még is Jenőt megmarasztván valamint s valahogy, Lippát oda kelletett igirni, mindezeknek igazsága noha fő követünknek ennekelőtte küldett egynehány leveleiből megtetszik, de most legkésőbben az melyet Péchi Simon uramnak cancellariusunknak irt Balassi uram, kit in specie császár urunknak ő felségének küdettünk, oda Nagyságodnak pariáját de verbo ad verbum includálván, viszontag magunknak is a mely levelet irt, annak az eleiből egy darabjáig,

míg a Lippa dolgáról írt mássát igíről ígíre includáltuk, kinek a derék levelét egyéb szükséges dolgokért magunknál kelle marasztanunk, azokból világosban megértheti Nagyságod, minemű kételenség alatt kellett erre menni a Lippa dolgának. Mely dolgot ez jelenvaló gyülésünkben mind a három nemzetségből való statusoknak proponálván, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért Lippának megüresítésére kételenség alatt rá kelletett mennünk, mely dologgal, isten oltalmazzon, hogy valakinek ártalmára igyekezzünk, sőt az magunk megmaradásával az szomszéd országoknak is és az egész keresztyénségnek minden jót és megmaradást akarunk kihozni. Mind eddig is császár urunknak ő fölségének intése után bizonyosan értjük, hogy Homonnai uram meg nem szűnt, hadakat igen fogad ellenünk, immár belől az havas alatt oly közel hozta a lengyeleket, hogy egy nap az havason által jühetnek Munkács felé, hirtelen akar szerencsét ellenünk próbálni, csak Sorban vajdát várná maga mellé, ha vigyázatlan talál; az hajdú kapitányokat is ujolag sollicitálja, még e télben a szász követekkel együtt szolgánkat hozzá bocsátván, nem tudjuk, ha a szászokat fogva tartja, vagy azoknak kedvez, de hozzá küldett szolgánkat contra jus gentium megfogatta, s most is fogva tartja.

Efféle igyekezetiről penig mindenekkel azt hiteti, hogy császár urunk ő fölsége akaratjából cselekedi, értjük is olyan tanácsját, hogy az Moldvában levő lengyelekhez is bizodalma volna, hogy kétfelé való vigyázásért erőtlemb állapattal találhatná; de mi azt jól tudjuk, hosszú keze lévén a török császárnak, hamar való nap ismét gondjok érkezik; immár a Zkender pasa mellé rendelt hadaknak (egy) része széllel a Duna mellett f . . . . . Tömösvár felé is Ursovához gyülekezett egy része, magunkra való vigyázásért mi is kételenek vagyunk táborban szállani, vigyázásban lévén az időt hiában nem töltjük, noha kedvünk afféle dologhoz, látja isten, nem volna, mert az bizonyos békességet mindeneknek felette becsülnők és örömest őrzenők; de ha császár urunktól ő fölségétől fenyíték nem lészen Homonnai uramnak, és ebben a gonosz igyekezetiben elő bocsáttatik, senki nem kárhoztathat bennünket, ha magunk oltalmára mi is gondot viselünk. Tartsa meg isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae die 8. mensis Maji, Anno domini 1616.

Illustrissimae Dominationis vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Betthlenfalva etc.

Kivül: Exhibitae in arce Bithse die 27. Maji 1616. per Joannem Makai varadiensem.

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Illustrissime Domine Amice nobis etc. Salutem stb.

Az Nagyságod levelét megadá nekönk az Nagyságod jámbor szolgája Makai János uram, melyben minemő dolgokrúl irjon Nagyságod, megértettök. Az mi illeti Lippa dolgát, bizony igen szomoru szívvel és elmével értjök annak állapatja miben légyen s kivántuk volna, bár jobb és örvendetesebb hírrel értesített volna Nagyságod bennünket. Mert olyan szép erősségnek pogány kézben esése nemcsak Magyarország Erdély felől való szélének, vagy részének, de az egész keresztyénségnek is nagy kárára és fogyatkozására következik, ki miatt minden keresztyén fejedelmekkel (kik ez ideig Nagyságod felöl jó emlékezetben voltanak) megjedzette magát Nagyságod és ki tudja minemő idegenséget concipiálnak Nagyságod felől. Az minemő ratiókat Nagyságod ír, melyek készeríttik az odaadásra Nagyságodat, arrúl Nagyságod úgy gondolkodjék, hogy soha elegendő okait Nagyságod annak nem adhatja, ki az Nagyságod maga mentségére az keresztyénség előtt elégséges lehetne; azért Nagyságodat mégis kérjök szeretettel, keressen Nagyságod utat és módot az megtartásában és legyen azon, hogy maraszsza meg keresztyén kéznél azt a végházat, és olyan nevezetes fő bástyája az keresztyénségnek ne jusson az természet szerint való ellenség kezében. Az mi illeti Nagyságodnak Homonnay György uram felől való írását, egyebet arrúl Nagyságodnak nem tudunk írnunk, hanem az mint nekönk mind ő flsge császár urunk és az titoktanács is írt felőle, nem itéljük, hogy ő fölsége akaratjából volna indulatja ő kegyelmének, kiről mi írtunk böségesen ő fölségének, akarván informáltatnunk a dologrúl, de mind ez ideig is még nem resolválá ő fölsége magát, mi is ennél egyebet azért nem tudunk írnunk Nagyságodnak felőle. Radul vajda személyét penig az mi nézi, arrúl ő fölsége ír nekünk, és jelenti, hogy mivel mind ő fölségének s mind penig török császárnak engedelmekből azonképpen Ali pasának is akaratjából vagyon fundamentuma Havasalföldében való indulatjának: ez okáért parancsolja ő fölsége, hogy lennénk mi is minden jó akarattal hozzá, mehessen békével be hazájában. Igy lévén azért az dolog, hogy mind az két hatalmas császárok engedelmekből és akaratjokból igyekezik bemenni, Nagyságodat mi is kérjük, legyen minden jó akarattal hozzá és bocsássa békével be hazájában, tudjuk, ő fölsége is jó néven vészi Nagyságodtúl. Most csak azt akarók röviden válaszúl irnunk Nagyságodnak. Éltesse Isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in arce nostra Bytchensi die 28. Maji. Anno 1616. etc.

Kivül: Paria literarum nostrarum ad principem Transsylvaniae die 28. Mai datarum.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 101. ad num 8.)

e)

Generose domine amice et frater nobis observandissime. utem et servitiorum nostrorum commendationem.

Jól emlékezhetik Kegyelmed arra stb. *egész terjedelmé- közölve Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 144. l.)*

Tartsa meg isten Kegyelmedet. Datum Albae Juliae die Maji anno domini 1616. in generali congregatione.

G. D. Vestrae

Servitores et amici
universi status et ordines regni
Transilvaniae trium nationum
in generalibus comit. existentes.

Külczím: Generoso domino Paulo Keresztesi consiliario illustris- mi domini principis Transilvaniae etc. ac arcis Lippensis capitaneo, ernon comiti comitatus Orodiensis etc. amico et fratri nobis obser- andissimo.

Egykorú másolata a budapesti egyetemi könyvtárban. Pray, Coll.)

XLIII.

1616. május 11.

Bethlen Gábor felhivása a hajdukapitányokhoz.

Gabriel Bethlen, dei gratia princeps Transylvaniae, par- um regni Hungariae dominus et Siculorum comes egregiis nobilibus capitaneis ductoribus centurionibus decurionibus universis strenuis militibus haydonibus, tam equestris, quam destris ordinis in oppidis et possessionibus Beöszeörmenÿ boszló, Hathaz, Nanas, Dorogh, Tedeÿ, Polgari et Niregi- za degentibus et commorantibus, cunctis etiam aliis quorum terest seu interercrit praesentes visuris salutem et benevolen- am nostram. Emlékezhetik Kegyelmetek jó vitézek arra, mi- ta az sok veszekedő háboruságok hazánknak és nemzetsé- nknek romlása és veszedelme után az úristen az két hatal- s császár között az szép békességet fölállatta vala, azulta mmibe mi úgy nem fáradozunk, mint annak szentűl való gőrizésében, sőt mikoron határink széliben való végházain- t és tartományinkat az ő felsége részérűl némely tisztviselői ölségének elidegenítették vala is, mi sem török, sem penig tár segétséget nem sollicitáltunk, hanem sok fáradságink ín külömben vettük eleit, csakhogy mi tűlünk valami ok

nemzetségünknek romlására és háboruságára ne adattatnék, mely szép békességünkben miskoron meg akarnánk kedvesen nyugodni, az ő fige részérűl némely pápista urak nyughatatlankodván, magok hasznát szegény hazánknak romlásával keresni akarván, idegen nemzetséget tüzet hozván hazánkban, azok által akarják az bálványt fölállatni és ismét hitünknek kergetését, háborgatását, mint annak előttö, előhozni, kiknek, a mint magok kérkednek vele, ő fölségétűl római császár urunktúl (melyet mi könnyen el nem hihetünk) vagyon arra engedelmek. Kegyelmetek azt is jól tudja, az Kglmetek mostani helye, nemessége és szép szabadsága hazánkhoz, szegény nemzetségünkhöz és hitünk oltalmára való igaz tökéletes hűségért fundáltatott az jó emlékezetű Bocskay István idejében hazánknak idegen nemzetségtűl való megszabadításáért. Azért Kegyelmeteket intjük, sőt arra az tökéletes kötelességére, kivel édes hazájának és az magyar nemzetségnek és igaz keresztyéni hitinek tartozik, készerétük is, hogy Kegyelmetek az magyar nemzetséggel egyetértvén, az támadozó pápista urak ha miben Kegyelmeteket megtalálnák is, Kegyelmetek jó lelkiösméreti és keresztyén igaz hiti ellen, mellájek azokra, az kikkel Kegyelmetek egy hütön vagyon és maga hazája, nemzetsége ellen föl ne támadjon. Nem is kérjük azon is Kegyelmeteket, hogy valakire fegyvert fogjon, hanem legyen hazájában, honjában csendességben, minekünk, isten segétsége velünk lévén, abban módunk vagyon, ellenek meg is oltalmazzuk magunkat, mert ha Kegyelmetek az maga nemzetére és hitére támad, abban is mód lehet. török, tatár egy órában az Kegyelmetek lakó helyét porrá, hamuvá teszi. De ha Kegyelmetek csendességben leszen, arra is Kegyelmeteknek bizonyosan igérjük magunkat, hogy az hatalmas császárnál megnyerhetjük azt, hogy Kegyelmetek azokban az kastélyokban és helyekben, melyeket már meg is igértek volt, hogy elhányassanak, ezen mostani holdulatlan állapotban, szabadságában megtarttatjuk és megoltalmazzuk, melyben magatok jól tudjátok, hogy örökösön senki az török császár kedve ellen meg nem tarthat, meg sem oltalmazhat. Ezekrűl Kegyelmetektűl sietséggel bizonyos választ várunk, hogy véletlen dolog Kegyelmetekre ne következzék, kinek mi, ha szót fogadtok, okai nem akarunk semmiképen lenni. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia die undecima mensis Maji Anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Gabriel Bethlen, m. p.

Simon Peeczÿ, cancellarius m. p.
Erasmus Adam, secretarius m. p.

Hozzá mellékelve Forgács Zsigmond leveléhez, melyet Thurzónak irt; e passusra vonatkozik a következő P. S. »A mely gyalázatos levelet irjon Bethlen az hajdúságnak, Kegyelmednek im az mássát felküldtem, holott él az isten, abba semmi nincsen, hogy valakī a religiót igazgatná, vagy persecuálná, nem kellene minket az töröknél alább valók *(így)* tartani és bálványozóknak mondani, kiben nem igazat mond, tudja isten, s mind ez világ. Jó volna Kegyelmednek megszólítani róla.«

Kivül: Paria literarum patentium principis Transylvaniae ad universos suae majestatis milites haydones datarum et scriptarum.

(Egykorú másolat az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 54. Nr. 38.)

XLIV.

1616. máj. 23.

a)

Rhenner levele a szászokhoz.

Salutem etc.

Ex singulari et sincero illo, quem erga dominationes vestras nationemque meam ac conterraneos habeo, amore intermittere non potui, quin dominationes vestras informarem, quod cum illustrissima sua dominatione Radulio vajvoda feliciter huc appullerim, quoniam bini isti domini ex mandato et consensu utriusque imperatoris in Transsylvaniam et Valachiam propterea proficiscuntur, quod tyrannidem, impietatem et proditionem diutius tolerare non potuerint, provinciarumque illarum miserti de piis et christianis principibus prospicere illis constituerint, quemadmodum ipsemet interfui, cum haec omnia inter Germanos et Turcas conclusa typisque excusa fuerint, ita ut nos omnes nostra in provincia acquiescere, beneque contenti esse possimus, praesertim cum omnia, quae nostri causa conclusa sunt et perfecta, praemanibus habeam, quae dominationibus vestris non improbabuntur. Quia vero articulos hic inveni, quia jam nunc in Alba Regali *(hibásan Julia helyett)* conclusi et concinnati sunt, videmus inde, quam horribilia ac turpissima mendacia ibidem proposuerit, quae, ita deus vivit, nunquam ita se habent. Primo Turcam cum centenis millibus militum provinciam ingressurum, quo tamen milite ipsemet contra Persam indigeat potius, quam ut Bethlenio eundem transmittere debeat. Deinde etiamsi etiam cum Lippa dimidiam provinciae partem daret, tamen eundem ibidem tolerare nollent. Profecto si Turcas desideraremus, Ali pasa budensis cum decem millibus penes dominum Homonnay propria in persona

venire eundemque introducere voluit, sed pediculos pellibus imponere tutum non est. — Summa quicquid de Turcis minatur, purum putum est mendacium: satis negocii habebit Skender passa, ubi in Moldaviam et Poloniam venerit. Quod nequissimus ille praetendit dominum Homonnay non Lippam solum, sed omnia etiam ad Portam usque Ferream jam turcis promisisse, ut provincia illa tantum potiatur, multo majus est mendacium. Ipsemet enim ut supra dixi, interfui, non tamen vel Lippam vel pecuniam vel aliud quippiam, sed ne tantum quidem, quantum cassa nux praevaleret, sine praescitu et consensu provinciae, vel Turcis vel alii cuipiam promisisse, vel in posterum tale quid facturum esse scio. Praeterea dominationes vestrae ipsaemet maturo suo judicio perpendere possunt, tantis in bonis ipsum constitutum esse, ut non opus sit, summum hunc laborem ipsum suscipere, nisi ipsimet Romanorum et Turcarum imperatores ipsum ad hoc instigarent. Turca tam oretenus quam per literas in pleno dominorum consiliariorum consessu me praesente protestatus est, quod si quispiam sub ditione Romanorum imperatoris dominum Homonnay in progressu suo praepediverit, se ipsum vi et potentia mediante introducturos esse, et ita pacem quoque dilatam velle. Publice itaque intimatum et injunctum est, nequis ipsi sit obstaculo. Literae priores caesareae contra dominum Homonnay Bethlemo etiam transmissae, sicuti etiam domini Kleselii merae tantum fuerunt practicae, ne stultus prius obmutesceret, quam cervicibus suis sese imposuissent. Ego potiorem partem omnes legi, quaeque dominus Kleselius scripsit, vidi. Kovacsóczy István stultus ille existimat, se domino suo bonam referre resolutionem ac responsum, ego vero ipsi non fiderim. Multa sunt, de quibus dominationibus vestris lubenter scriberem, sed tempus mihi non sufficit, solummodo cum ad petitionem nobilitatis Czekelii et militum pars exercitus praemittatur, cumque Gükesdi *(igy)* Miklós et István Macgioni Foltique et alios quamplures emiserint, optimum mihi consultumque esse visum est, dominum Franciscum Koch et dominum castellanum Turris Rubrae illico immittere, qui dominationes vestras de omnibus rebus certificet et praemoneat ut miseris nostris conterraneis ubique locorum parcatur et dominationes vestrae ita se gerant, ut omnes omnino salvi et intacti maneamus; cum militum sit magna cohors, eamque penes vel prope Vima in Valachiam introduci vellem. Quod si jam dominationes vestrae obtemperaverint, nemo est, qui mali quippiam aut periculi timere ausit, sin minus, coram deo et hominibus protestor, me excusatum fore; rationem illi reddant, qui causa extiterunt, dominationes vestrae sese accomodare noverint. Caetera domina-

tiones vestrae ex nostratibus oretenus intelligent, quibus fidem adhibebunt indubiam. Ex domini Homonnay literis pessimi hominis pessima mendacia etiam dominationes vestrae cognoscent, ego siquid, quod damnum et calamitatem nobis importaret, vel nisi eundem tam honestum, pium, candidum et sincerum potentemque virum esse vidissem, procul me subduxissem. Ad religionem quod attinet, omnia ita effeci, ut dominationes vestrae et spirituales ecclesiasticique omnes optime contenti sint futuri, similiter quoque de aliis gravaminibus, quae hactenus ob tyrannidem magistratus nobis incubuerunt. Deus nos ab eisdem ulterius clementer tuebitur. Pecuniam vel exercitum dominationes vestrae impio illi ne suppeditent, nihil ne alias ipsis compromittere possem. Turrim quod concernit, castellano injunctum est, quomodo procedere debeat, dominationes vestrae ipsi non gravatim auxilio sint. Deo volente pauris diebus post conveniemus. Datum Unghvar 23. Maji calamo properante et corde sincero, anno 1616.

Dominationum vestrarum

servitor et frater paratissimus
Johannes Rhener.

P. S. Cuique civitati et amico bono in specie lubenter scripsissem, sed optata pax et pius magistratus maximum mihi facessunt negotium; vae illis, qui contrarii et rebelles fuerint. Dom. vestrae has literas quam citissime de civitate in civitatem transmittant, ut in omnibus unanimes deprehendamur, ne quicquam negligamus. Gravissima namque exigetur ratio, si forte tardius istae fuerint exhibitae. Vae illis, qui praepediverint.

Idem qui supra.

Cum has jam scripsissem literas, interveniunt aliae a domino Forgach, quas Bethlemus nomine universitatis scribi curavit, quod 15000 Turcarum et Tartarorum in Poloniam et Moldauiam tendentium, huc iter suum dirigant, omniaque devastare et depopulare velint, et quae sunt alia mendacia. Quod si non tua sponte dominus Forgach et dominationes vestrae consenserint, male erit, etsi conjicere possim ex metu tantum et terrore omnia fieri. Polonos quod attinet, praesertim autem Moldauienses nobiscum conspirarunt et se confoederarunt, quibus demandatum est, ne castra sua penes Tattrum metentur, ut si forte motus aliquis oboriretur, praesertim Czekeliarum ex parte, pro demerito suo et petitione exsolvantur. Dominationes vestrae etiam his sese accomodare et diligenter invigilare noverint.

Kálnás: Generosis, prudentibus ac circumspectis dominis, dom. magistris civium et judicibus primariis, caeterisque juratis civibus ac universitati civitatum saxonicae gentis in Transsylvania etc. dominis et fratribus observandissimis.

(Egykorú másolat, az országos levéltár kincstári osztályában; Acta Thurzoiana, Fasc. 101. Nr. 11.).

1)

Homonnai utasítása a brütő csapat számára.

Instructio pro generosis dominis Stephano Kun, Joanne Putnoky, Francisco Kok, Gregorio Mocsonÿ et Gregorio Foltÿ.

1. Mindeneknek előtte innét megindulván Kglmetek, siessen Kálló felé, az holott mi szándékkal legyen Kgtek, igen titkon kell tartani, hogy magával vihesse az maga felől való hirt Kgtek be, és még az hajdu várasokot járja Kgtek, kinek sietséggel kell lenni; ez üdő alatt ültesse fel azt az ezer számú vitézt Kállai kapitán uram ő kglme, kiknek köziben sietvén Kgtek éjjel-nappal semmit nem késvén menjen Fejérvár felé és utjában legyen azon Kgtek, hogy Kővárat vegye kezéhez, (és azt szép) rendben hagyván, siessen be Erdélyben, hol penig . . . . . esnék az vár megadásának semmit (nem késvén) menten menjen alóla, leszen azután is módunk benne.

2. Mindjárt az indulásnak idején uj embereket bocsásson Kgtek Lippa felé, az kik adják hirekké, hogy Kgtek megyen immár, biztatván őket, hogy ha szintén Bethlen alatta volna is az várnak, meg ne adják neki, mivel hogy derekas segítségek leszen onnan Erdélből.

3. Szamos-Ujvárat és Fejérvárat is azon legyen Kgtek, hogy kezekhez vegye, hogyha valami véletlen dolog találná Kgteket, az erősségben szorulván, megvárhassa benne az derék erőt és segitséget. Ha penig azokat az várakot nem obtineálhatná Kgtek, az várasokhoz kellenék kapcsolni magát Kgteknek, mert kijőni előttök, nekik bátorság adás volna, ez kinn levőknek penig félelmekre.

4. Igen vigyázva járjon Kgtek, és jó kémeket tartson, az kik mindenfelől s kiváltképpen az maga személye mellől bizonyos hirekkel értessék Kgteket, hogy ahoz accomodálhassa mindenben Kgtek magát és valami véletlen dolog ne tallálja Kgteket.

5. Igen szép csendesen viselje Kgtek az hadat, hogy se magától, se mi töllünk ne idegenitse az embereket; dulásra,

fosztásra és egyéb csintalanságra ne eresze Kgtek őket, hanem egymást értvén és hallgatván, abban fáradozzon kiváltképpen Kgtek, hogy az benn levő uri rendet Kgtek, nemességet és egyéb rendeket is hozzánk vonjon és kötelezzen; jószágában vagy marhájában senkit meg ne bántsanak az uraim és személyében is meg ne háboritsanak, ha szintén valakinek közülök boszú vesztésre való ok adatnék is, annak most hagyjon békét, hanem mindenekben mennél szelidben és csendesben lehet, úgy viselje Kgtek magát.

6. Minden országban levő rendeket szép szóval intsen Kgtek az mi hűségönkre, ajánlván minden jó akaratonkat ő kglmeknek, s azoknak, az kik szabadságokban megsértődtek volna, szabadságoknak megadását igérje; az kik penig magok jó akaratjokból az mi hűségönkre és szolgálatunkra indulnak, illendő jutalmat és bért igérjen Kgtek, fenyegetvén azokat, az kik szabad akaratjok szerént hivek nem akarnának lenni.

7. Eleiben adja Kgtek minden rendeknek azt is, hogy az országot mi semmiképpen fogyatni és pusztittatni nem akarjuk, egy elvetett rosz emberért azért ő (kglmek úgy) viseljék magokat, hogy az én egész készületem ..... hadaimnak erejét magokra ne vonják, hiszem vagy(on) ő (kglmeknek) módjok abban, hogy minden magok sérelme nélkül ilyen tyrannus fejedelme ellen insurgálhatnak, mivelhogy maga is kötötte arra magát, hogy ha az ő megrögzött szabadságokban meg nem tartaná őket, szabadságosan ellene álljanak; méltán cselekedhetik azért az ellene való insurrectiót, mivelhogy kicsintől fogva nagyig minden rendeket megháborított az ő szabadságokban.

8. Az kiktől törvéntelen minden igazság kivől jószágokat foglalt volna el, assecurálja Kgtek őket, hogy az országgal egyetértvén, kinek-kinek megleszen az ő igaza, sőt ha mi magán való jó szolgálatot praestál valaki közőlök, nem csak azt, ki azelőtt is övé volt, hanem azonkivől való jóakaratokban sem fogyatkoznak meg.

9. Elejekben kell azt is adni minden rendeknek, hogy az Moldvában levő lengyelekkel is értelmönk vagyon, kiváltképpen az székelségnek kell mindjárást informálni, hogy az mi hűségönkre hajolván, minden szabadságok megleszen, ha penig külömben cselekesznek, rajtok leszen mindjárt az moldvai had is, és az mit jó akaratjok szerint nem akarnának cselekedni, élni akarván az mi jó akaratonkkal, kedvek ellen is meg kell cselekedni.

10. Beérkezvén Kgtek az erdéli határban, mindjárt hirrel értessen bennünket, és ezután is mindennap ujabb-ujabb embert bocsásson Kgtek vissza, hogy érthessük, mi üdőben

vagyon Kgtek oda be és ahozképest alkolmaztathassuk ide ki magonkat.

Homonnay György m. p.

Hátán egykorú kézzel: Anno 1616. in mense Junio mikor Lippa alatt volnánk táborban, ellenönk országonkra ezeket az latrokat akarta Homonnay ilyen instructióval küldeni; de megszégyenitette az úristen. Ezután is nagyhatalmú úristen minden ellenséginket szégyenitsd meg.

Más kézzel Mondhatják ezek Homonnaynak: Nostrum tergum tuae stultitiae subduximus succidaneum.

Jegyzet. Ezen utasitásnak nincs kelete: de hogy május 23-ikán kelt, igazolja Rhener levele, melyben Koch Ferencz küldetéséről van szó.

(Ered. a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. akták.)

XLV.

1616. máj. 28.

a)

Ali budai basa Bethlennek Homonnai felkelése ügyében.

Mi vezér Ali passa istennek engedelméből hatalmas és győzhetetlen császárunknak az tengeren innen levő várainak s hadainak és Bosznán, Tömösváron, Egren, Kanisán és több várain is szerdárja, gondviselője és főhelytartója, mostan Budán etc.

Felséges fejedelem, nekem becsületes szerelmes atyám fi istentől minden mennyei áldásokat kévánok F. adatni.

Elsőbben azt irta F. hogy az mi felséges római csás urunk Havasalföldének országát hatalmas császárunktól k vén, ő is kétezer emberrel eljöjjön és Erdélyországon által nélkül akar menni. Felséges régi barátom, ez dolog minekt igen csodálatosnak láttatott, mert Raduly vajda töröködött, soha hatalmas császárunk meg nem engedte és nem is enge Raduly vajda azért az fényes portán meg nem hallgattatv mostan immár ily ördögségre töröködvén, annak is maholn dolga mi leszen, ha isten engedi, hamar való napon meghall tok, nyilván leszen. Egy nehányszor is Havasalföldéből kiü tett — kergettetett immár, de ha isten engedi, mostan m annál szörnyebben leszen.

Az tömösvári és kanisai pasáknak és békeknek minde felé vastagon meghagytam, parancsoltam, majd az előtt eg holnappal is, hogy népejekkel minden módon készen találta

sanak és valamikor ir Felséged akár Homonnay s akár Raduly vajda felől, azonnal mi készen találtatunk hadainkkal együtt. És ezt is irom ismét F. hogy Homonnay és Raduly s Lippa felől az mit irtatok, isten engem úgy segélyen, hogy mindenik hazugság, egyiket se hidjétek, mert sem az hatalmas császárunk, sem mi erre semmiképen nem engedjük. Raduly vajda Bécsben az mi emberinkkel sokszor együtt járván kelvén és egymással beszélgetvén, mihozzánk ide is jöttek emberi. De mivelhogy hatalmas császárunknak felettébb vétett ellene, az soha nem leszen, oly választ töttem neki.

És Homonnay emberi is Bécsben az mi követünkhez sok izben jártak s ide is jöttek. De azoknak is azon választ töttük, hogy hatalmas császárunknak ellene semmiképpen az nem leszen s ha feltámadsz, mi is haddal megyünk, úgymond, reád, azt irtuk neki. Datum Budae 18. die mensis Maji secundum vetus calendarium anno 1616.

Kivül más kézzel: Az erdélyi fejedelemnek irta a budai vezér.

(Egykorú másolata a m. kir. országos ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 110. N⁰ 10.)

b)

Mi vezér Ali pasa stb.

Felséges fejedelem stb.

Mostansággal Tömösvár felől levelek jüvén, hogy az hatalmas császárunknak fogadástok szerint, az várakat megadni ezuttal való törvényetekben, mind az országbeli urakkal együtt végezvén: ez napokban azoknak az váraknak megadásáért embereteket rendelnétek, minekünk megirták. Fölsétged hez és az urakhoz s az országhoz is az illett, hogy igéreteteket fogadástokat helyére hozzátok. Isten engedelméből ennek utánna hatalmas és győzhetetlen császárunktól fölséged az országbeliekkel együtt, sok és nagy kegyelmességet láttok.

Ennek utánna mind az ő hatalmassága kezebeliek s mind penig mi magunk az régtől fogván való szeretetünket, napról napra többitvén, öregbitvén, és az hatalmas császárunknak igazságszerint szolgálóknak, mindenkor, valamikor kellemetes leend, mi is minden jóval, akár az országnak s akár Felségednek gonoszt kivánóknak, eltávoztatni készen találtatunk.

Ez ideiglen Felséged azt vélte, hogy az váraknak kivánása, az mi magunk akaratjából vagyon, abban a dologban tudom, hogy én felőlem kételkedtetek. Felséged becsületes úr barátom jól tudja, hogy mi nekünk ebben az tractálásban sem elsőben és sem annakutánna nem volt, Felségednek régi barát-

tomnak az várak felől való erőltetésünk, az hatalmas császárunknak az ő parancsolatja szerint volt.

Némely szókat Felségednek kemény szókkal irtunk volt, elsőben az várak tractálásában lévén, és az magára való vétel szerelmes barátatoknak tractálásával volt. Mi ő felségével ugy beszéllettünk, mondván mi velünk is penig megpecsételtettek.

És az Felségednek irott levelünkben is mi előttünk a mi részünkről mássát irván, egyessé löttek. De titkon ő magok tudják mit irtak Felségednek, Felséged jól tudja. De ezek hadd álljanak, tartsák dolgokat, ha Felséged akarja, mindeneket jól ért és jól tud.

Mostan minekünk ez igaz elég bizonyság leszen, Fölségednek úr barátomnak az portán való becsületes követének, az várak felől való erőltetése nyilván lött Felségednél. Isten éltesse fölségedet az hatalmas császárunkhoz és Felségedhez s az országhoz való szeretetit és javát helyére hozzátok. Tudom hogy Felséged is hirt vött, hogy Homonnay György némely állhatatlan embereknek izgatásával Báthory Gábornak öcscsével egyezségben lévén, ez télen az hadakat egyben gyűjtvén és Lengyelországban is kikelettel az Erdély fejedelemségnek kivánásával helyéből akart felkelni. Egy nehányszor Eger felől levelünket küldvén, hogyha, úgy mond, Erdélyre felindulsz, én magam török haddal reád menvén, isten segitségével téged Erdélyben be nem bocsátván, megtéritlek, és jószágod örökségo elvevése nélkül az hadakat, melyeket az te okoddal az szent békesség ellen két-három részből felindulnak, az láb alá tapodtatott szeginységnek bűne nyakadon lévén, mind ez világon s mind az másikon és minden nemzetség között nagy gyalázatban maradsz ugymond, sok külemb külembféle keserü beszédeket irtam neki.

Ez napokban jobbágy által levele jüvén, azt irta, hogy ez dologhoz semmi közöm nem volt ugymond, hanem az Erdélyből jütt embereknek erőltetésekkel akartam vala kezdeni. És ez mostansággal is Erdélyből három izben emberek jüvén, mégis választ nem adván, most is nálunk vannak.

Hogy ha penig nem hiszitek, küldjetek Egerré egy embert, én is oda váramban hozatván, az embereket lássa önnen maga szemeivel. Nagyságod is jól tudja, hogy az dologhoz kezdeni nem az mi magunk akaratjából lött, hanem azoktól kezekkel irott pecsétes leveleket látván és megolvasván, Nagyságodnak tudtára adja.

Holott azért Nagyságod minekünk olyan szép tanácsot adott, mi is ez dologból kezünket elvonván, az hatalmas győzhetetlen császárunknak parancsolatjára várjuk, és az erdélyi országbelieknek is olyan választ adunk. Mert azok mi nekünk

oly választ töttek, hogy az hatalmas császár mi nekünk becsületes fogadás-levelet adván, ha az mi fejedelmünk minket megháborgat és az mi törvényünkben meg nem tart, mi valakit akarunk, azt választjuk fejedelmünknek, s az után az hatalmas császár fényes portájára követünket küldvén, az fejedelemséghez való aranyos zászlót és az czímeres becsületes parancsolatlevelet és aranyos üsztjüfét az régi szokás szerint elhozatjuk ugymond, azt mondották. És az Bocskay király idejében adott becsületes fogadás levélre nézvén, azoknak szavokra való képest kezdettük vala.

Kiválképpen az Bocskay királynak az hatalmas és győzhetetlen császárunk adott koronát és aranyas zászlót s botot, éltében ezeket tisztivel és fejedelemségével együtt az én atyámfiának adta volt, ő is az én kezemhez adván, azomban ez világból kimult. Ezért minekünk az római császár ő fölsége sok dolgot cselekedett, és ugyan most is gonoszunkat kivánja.

Azért akarjuk vala mi is, hogy az Bocskay fejedelem szerelmes atyánkfiának módja szerint szárnya alatt maradjunk az hatalmas császárunknak. Hogyha Nagyságod becsületes úr barátunk úgy felelt, mi is békével szép csendességben maradunk, és az erdélyieknek ugy adtunk volt választ, hogy valameddig az hatalmas császárunknak parancsolatlevelével csausz nem küldetik, én addig helyemből meg sem mozdulak. Ha penig engemet akartok tehát az hatalmas császárunknak portájáról hozassatok becsületes parancsolatlevelet, úgy adtam ugymond, választ levelében irta. És ez dologban történt dolgokat az tömösvári pasának Memhet pasa által tudtára adtam volt Fölségednek.

Ez napokban ugy jütt hírem. hogy ismét ujabban hadaknak gyütéséhez kezdett volna, és Báthorynak öcscse is némely emberekkel melléje menvén, és ez előtt való havasalföldi vajda Sirban Raduly vajda Bécsből indulván, Nagy-Szombatig hat száz lovast és ötszáz gyalogot gyüjtvén, melléje sok fizetést kiáltatván, öt avagy tiz napig Nagy-Szombatban ülvén Homonnayval egymáshoz emberek jüvén s menvén, együvé jüni és helyekből felkelni s mind együtt indulni tractálnak.

Az okáért régi szerelmes ur barátom, tudom, hogy ti is mind szüntelen hirt venni igyekeztek. Ennek utánna penig jobban is rajta lévén, az Szilágyságra szolgáló utakra, félelmes helyekre elegedendő népet tévén: mi mihelyt meghallhatjuk, ha onnan valami indulás leszen, minket azonnal bizonyos hirrel értessetek. Istennek segítségével az hatalmas császárunk országának oltalmazására készek vagyunk. Mi az jó istennek segítségével elegedendő haddal készen találtatunk, valahova kivántatik, azonnal isten segítsége által hadakat eresztünk.

És ez dologra is felettébb igen vigyázni kell: mostan az havaselföldi vajda Moldua országában lévén, az ország vajda nélkül maradott, Raduly vajdának Havaselföldében való baráti és jóakaróinak akaratjokkal, valami móddal, haddal, vagy had nélkül senkinek semmi hire nem létében, egy helyből úgy találván, az országban ne menjenek.

Ez levelünk Felségednek megadatván, Felségednek mi tetszik ez dológban, mindenek felől mindjárást bizonyossá tegyen minket mindenképpen. Isten éltesse egészségben Felségedet. Datum Budae 17. die Mai secundum vetus calendarium. Anno 1616.

Fölségednek mindenben jóakaró barátja
Idem, qui supra etc.

Kivül. Az fölséges Betthlen Gábornak, Erdélyország fejedelmének, Magyarország része urának és Székelyek ispánjának etc. Nekem kedves ur és fejedelem barátomnak s atyámfiának adassék.

(Egykoru másolat a magyar országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. Nr. 9.)

XLVI.

1616. május 27.

Dóczy tudósítása az erdélyi ügyekről.

Illustrissime Domine Comes, stb.

Akarám Ngodnak értésére adnom. Adák tudásomra, hogy Rhédey Ferencz ez elmult szeredán az ide ki való vármegyéket, úgymint Bihart és Krasznát az Kőrös mellé szállította volna, ez okon, hogy innét küül tartanának, de azok igen kedvetlenek az táborhoz. Maga Rhédey uram, ha ugyan beteg-e, avagy csak tetteti nyavalyáját, de az bizonyos, hogy ágyában fekszik. Még ez ideig az hajdukot, az kik oda be tartoznak, fel nem ültethették. Az fejedelem Fehérváratt volt, az minemű hada oda begyülekezett, úgy mint öt vagy hat száz ha lehet. Szász Sebeshez szállította, maga is közikbe ment volt, de azok egynehány conditiót vetvén elejbben, azt látván, és magához igen nagy kedvetlenségeket, visszatérvén tőlök Fejérvárra, azt mondta volna, hogy látná hozzá kedvetlenségeket, de ő is más gondot akarna magára viselni. Szándékja az volna, hogy Lippa alá menne, de ha az sem kezdene succedálni, maga is Váraddá kijönne, és ezekkel megegyezne. Kinek mi effectusa következhessék, az exitussa mutatja meg. Küldtek volt török és tatárért is, de onnét még senki nem jött. Azt is ujonnan hozák meg, hogy az lengyelek ugyan megverték volna mind az két oláh

vajdát. az egyiket ugyan levágván. de melyik lõtt légyen az, még sem tudatik. Az mely õtszáz lovast Tõrõk Istvánnal Bethlen Gábor az vajdák segitségére bébocsátott volt, azokba is kevés szaladott, magát Tõrõk Istvánt mondják, hogy elevenen fogták el az lengyelek, küldtek volt követeket az lengyelek Bethlen Gáborhoz, exprobrálván azt, mért adott volna segitséget ellenek nekik, és moneálván, hogy azt többé ne cselekedné, mert el nem szenvednék, hanem magát megkeresnék érette. De ezeket az mint nékem is adták, Nagyságodnak is ugy irom, magam és szolgálatomat ajánlván Ngodnak. Tartsa meg stb. Datis ex Zathmar die 27. Maji Anno domini 1616.

Illustrissimae Dnis Vestrae

Servitor et affinis
semper addictissimus
Andreas Dóczy m. p.

Szintén megirtam vala immár az levelemet, hogy Erdélyből bizonyos emberem érkezék oly hírrel, hogy az mely hada Bethlen Gábornak Szász-Sebesnél volt vele differentiában esvén, elõttõk az vajda megfutamodott és Fejérvárra ment, ott sem késvén semmit, Dévába sietett, az öcscsét Bethlen Istvánt hagyván Fejérváratt. Az penig az had immár is oszlani kezdett volt, az nemesség izent Homonnay uramnak, siettetik, menten menjen közikbe, mert Bethlent tovább nem akarnák uralni. Ugyanezen követ az feljül megírt híreket is confirmálja. Az vajdát penig Tompsát ölték meg az harczon.

Külczím. Illustrissimo stb. Georgio Thurzó de Bethlenfalva.

Más kézzel: Exbibitae Bitchae 4. Junij 1616.

(Eredetije a m. kir. orsz. levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 57. Nr. 30.)

XLVII.

1616. jún. 13—17.

Tudósitások a konyárdi csatáról.

a)

Illustrissime Domine domine stb.

Az úristentõl nagyságodnak hosszú életet és jó egészséget kivánok nagy bódogul megadatni.

Tudom, hogy eddig nyilván lehet Nagyságodnál, Fekete Péter az erdélyi birodalomra minemõ kegyetlenõl nagy dulással, égetéssel, rablással indult vala Konyári nevü hajdú várast

Biharvármegyében felégetteté és eldulatá. Annak felette az én tisolczi udvarházamtól, földemről ménesemet elhajtatta, és felosztatta. Látja isten háromezer forint kárban vagyok miatta, de azt legkevesebbnek tartanám, ha nem látnám azt, hogy az ország helyeket is holdoltatni és hitekben háborítani igyekezett és mesterkedett, kiért az úristen minemő böntetését bocsátotta reá, eddig Nagyságod bőségesen hallhatta, ő maga is sebben szaladott. Továbbá azt is halljuk, hogy valami lengyelek és kozákok is akarnának reánk jönni, de semmiképpen bizonyosan végére nem mehetönk, ki akaratjából, ha ő fölségének, és az országnak akaratjából nem volna, azokra is illendőképen gondot viselnénk, Ngodat kérem informáljon Ngod felőlök. Én mindeddig is az biharvármegyei határból ki nem mentem és nem is igyekezem tovább menni, hanem szegény nyomorult hazánkra vigyázok. Az török felette igen kévánta volna, hogy mellénk jönne, kiváltképpen az egri passa, ki mostan Szolnaknál vagyon táborban, de még eddig csak egy törököt sem hittunk mellénk, és nem is hivunk, mert istennek hála, magyarok is elegen vagyonk, csak ne legyen Magyarországtól bántásunk, egyébféle idegen nemzettől, lengyeltől, kozáktól, rácztól mególtalmazzuk magunkat. Végezetre Ngod előtt ilyen panaszolkodásom is vagyon, az kassai camora mostan egy falumban igyekezék megháboritani, azt irják ő kegyelmek, hogy császár urunk parancsolta volna meg, hogy végére menjenek, micsoda igazsággal birom azt az jószágot, nilván vagyon az egész Erdélyországban, hogy szegény Báthori fejedelemtől tizezer forinton vöttem az jószágot kész pénzen, az ország szükségére adta és költötte szegény Báthori fejedelem azt az pénzt. Mostan ő kegyelmek azt forgatják, hogy ecsedi jószág volt. Mások is sokan birnak afféle jószágot, de senki anni pénzön nem vött olyan jószágot, sokan tudják Szakmárvármegyében is, csak engemet akarnak ő kegyelmek circálni, noha immár ez a dolog forgott az ő fölsége tanácsi előtt, mert mikor Kappi András uram fel ment vala követségen az országtól, akkoron látták donatiómnak mássát az tanácsurak. Annakokáért Nagyságodat kérem, az ő fölsége camoráját intse meg, ne háborgassanak ilyen méltó igazságomban, mert mind az isten, mind penig az emberek sokan tudják, hogy jó igazsággal birom azt az jószágot. Én nálam zálagosképpen vagyon, ha az én pénzemet megadja az ő fölsége camorája, annak utánna semmit nem difficultálom, hanem örömest felveszem. Látja isten elkeseredtem rajta, mivelhogy az nitrai jószággal is mint járék, azt is csak kivonák kezemből. Ngod kegyelmes uram cselekedhetnék minden jót vélönk ilyen méltó igazságunkban. Ezeknek utánna tartsa meg az úristen Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Datum ex castris ad oppidum Debreczenense positis 13. die Junii. Anni 1616.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor addictissimus
Franciscus Rédei m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Thurzó stb. *Más kézzel:* Exhibitae Bittchae 23. Junii 1616.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 42. Nr. 45.)

b)

Spectabiles et magnifici generosi egregii et nobiles domini, amici mihi semper observandissimi, servitiorum stb.

Az úr istentől, ő fölségétől Kegyelmeteknek fejenkint sok jókat, jó egésséget, szerencsés boldog állapotot kívánok megadatni. Kegyelmeteknek effelől kelleték irnom, hogy sok ideje hogy immár szegény nyomorult hazánk füsteleg és volt csak ez hátra, hogy fellobbanjon annak tüze és utolsó veszedelemben jusson, az melyet Kegyelmetek is jól tudhat és jól érthet, amaz Kain Fekete Péter hazánknak romlását, Magyarországgal és az fölséges római császárnál való szép confederatiónkat nem gondolván, ezer, avagy másfél ezered magával együtt idegen nemzetséggel, Erdélyországnak határában, Bihar vármegyében beütöttenek, az én kegyelmes uram ő nga országához való hites hajdú vitézeket fegyver alatt, erős hittel megeskűdtették, sokaknak marhájokban praedát hányatott, azonkivül is ő nga hiveinek marhájokban, jószágokban sok kárt tétetett; elsőben is az eskűdtetést Vassadon, Bagoson, Bagamerit és Pércsen kezdette el, az hitnek formája ez három dologban állott, hogy Magyarországnak az ki királya leszen, Erdély országának ismég az ki fejedelme leszen, és az törököknek ellensége leszen, annak hű és igaz leszen feje fennállásáig, az mely dolog közöttünk való dicséretes confederatiónknak ellene vagyon. Ezekben igy menvén elébb-elébb, tegnapi napon Konyárdra érkezvén, Erdélyországhoz tartozó birodalomban, és az hajdú vitézek is, az fejedelem ő naga számára lévén, hasonlóképpen Erdély országának, erre is hittel kötelesek voltanak várasokat ezen megnevezett Konyárdnak felgyujtották, kóborlottak, marhájokban sok kárt tétetett, melyet én is értvén, itt az szélében gondviselő lévén, és elkeseredvén rajta, látván az szegény hazánknak romlását, mivelhogy értettem, hogy sem az római császár ő fölsége, sem az ország akaratjából nem volt, táboromból ezer jó lovast reája küldöttem, nagy és kemény

harczot velek tartottanak, mind az két félben ugyan felesen elvesztenek és megsebesedtenek. Annakutánna ugymint ez mai napon ujabban reájok menvén, ezen vármegyében az hajdu vitézek(et) az úr isten nem az mi erőnk szerint, ugymint ki hitönkben, szabadságunkban és országunkban, megmaradásunkban akart megháborítani, hadaimnak kezében adta őket és megszégyenítette ő szent felge őket érdemek szerint; mostan is peniglen értettem bizonyosan, hogy valakiknek gonosz szándékokból idegen hadak, ugymint lengyel és kozák hadak jöttek be Magyarország határiban és igyenesen Tasnád felé akarnak szállani és Erdélyországban fegyverrel akarnak bemenni és kárt tenni. Annakokáért Kegyelmetek én felőlem semmi gonosz itéletben ne legyen, mert látja az mindenható isten szűvemet, lelkemet, hogy az szomszédságban ártani nem igyekeztem Kegyelmeteknek s most sem igyekezem, hanem azok ellen is szükségesképen eleikben akarék szállani, az jó istent segitségül hiván mellénk, szerencsét akarok velek próbálni, valahol penig mellettem való hadakkal elmegyek, sohun az szegénységnek kárt nem engedek tenni, hanem inkább oltalommal leszek nekik, ugyanezen dolgot mind ő fölségének, az római császárnak, mind palatinus uramnak ő ngának értésére akarók adni rövid napon, hogy én felőlem más itéletben mind ő fölsége, mind palatinus uram ő nga ne legyen. Végezetre valamiben az én vékony állapatom szerint tudok Kegyelmeteknek kedveskednem, és szolgálnom és Kegyelmetek valamiből megtalál, semmi alkolmatosságot el nem mulatok, jó szívvel szeretettel igyekezem Kegyelmeteknek szolgálni minden időben. Tartsa meg az úr isten Kegyelmeteket fejenkint jó egésségben, szerencsés boldog állapatban. Datum ex castris circa possessionem Konyard positis 11. die Junii. Anno 1616.

Spectabilium, magnificarum, generosarum, egregiarum dominationum vestrarum

servitor paratissimus
Franciscus Redaÿ m. p.

Külczim: Spectabilibus magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus dominis, comiti, vicecomitibus, ac universitati nobilium comitatus Zamliniensis etc. dominis amicis mihi semper observandissimis.

Kivül: Paria literarum Francisci Redey.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 29.)

c)

Illustrissime stb.

Akarám Nagodnak értésére adnom, Raduly vajdának és Homonnai uramnak az minemű gyüjtött hada volt, annak egy része az éren által ment volt, és az bagaméri hajdúkat is mellejek esküdtetvén, Rhédei Ferencz az váradi haddal azonban reájok menvén, ezek sem vötték tréfára, hanem harcznak állottak, és az — mint referálják, nyertesek és felsők váltak; ugyanazon 'szerencse utján, kiváltképpen azon váradi hajdúk édesgetéséből és hitegetésekből tovább indulván, szintén Konardnál tizenhárom, vagy tizennégy zászlóalja, az ő felsége ditiójabeli Beszermény és egyéb hajduságból állván, véletlenül magát felvetette és erős szóval felkiáltván és szitkozódván, hogy vágjuk le ezeket, mint az pápistákat és németeket, egyszersmind ezeknek rohanván, harczoltak, de látván ezek is amazoknak sokaságokat és hogy az mellejek esküdt bagaméri hajdúk is arczúl fordultak reájok, erőtlenek lévén, az ki salválhatta magát, eljött, de ezt nekem úgy adják értésemre, hogy mind értelemből és practikából volt. Putnoky János az ki köztök volt, Ungvárra ment Homonnay uramhoz. Még egyéb lengyel, magyar és udvara népéből álló hadai Homonnay uramnak fenn lévén, kiből micsoda szándékjok legyen, nem tudom, azt az exitus mutatja meg. Ezeket még is akarám Nagodnak pro informatione értésére adnom. Azt is referálják, hogy nemcsak az hajduságból álló had lött volna, hanem egyéb rendbeli kopjás seregek is voltak, melyek kik löttek légyen, ennek utánna megbizonyosodik. Ezek után Nagodnak magamat és szolgálatomat ajánlván, Isten sokáig éltesse és tartsa meg Nagodat jó egészségben. Datis ex Zatthmar die 17. Junii. Anno 1616.

Illmae Dnis Vestrae

servitor et affinis
semper addictissimus
Andreas Dóczy m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Betthlenfalva stb.

Más kézzel: Exhibitae Bittsae 19. Junii 1616.

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 61. No 33.)

XLVIII.

1616. jun. 21—22.

Az alvinczi táborí országgyűlés levelei Thurzóhoz és Homonnaihoz.

a)

Illustrissime domine stb. Salutem stb.

Noha régtől fogva hallogatjuk Homonnay Györgynek, a mi kegyelmes urunk szabad akaratunkból választatott fejedelmünk, és országúl mi ellenünk is gonosz szándékát és haddal való készületit; mindazáltal mi annak derekas hitelt, tudván az két hatalmas császárok közt való szent békességet fenn állani, és mivelünk is ő felségének confoederatióját lenni, nem adhattunk: másikért azért is, hogy a vármegyékre oda ki és ide be országúl minekünk irott levelében is azt ugyan hittel és manifeste tagadta. De az mint a Régheni János leveléből és több intercipiált levelekből kitetszik, vesszük eszünkben, hogy efféle tagadások merő practikák voltanak és azzal nem is akartak egyebet, hanem csak szintén azt, hogy itt benn csendes bátorságban lévén, hirtelen való irruptiójokkal vigyázatlanul találtatván, obruálhassanak bennünket; holott bizonyos hadait indítván ellenünk, azokat az úristen igaz ítéletéből, mint közönséges békességnek bontogatóit megszégyenítvén, hogy ez hamis practika által indíttatott tüzet tovább gerjedni ne engedjük, minden alkalmatosságok mutatják és suadeálják. Mert a miképpen a törököknél az mi kegyelmes urunknak állapatját confundálni akarta, annak ő nagyságával együtt serény vigyázásunkkal eleit vettük, minthogy egyéb sem lehetett benne; az kihez penig bizott, mostan azok is táborban szállván, ellene vannak. Az moldvaiak is tudván, hogy az törökök ellen soha az ő uj vajdájokkal meg nem maradhatnak, országúl minekünk és a mi kegyelmes urunknak esedeztenek, hogy a fényes portán érettek intercedálnánk, kiknek számos követeket ő nagysága el is bocsátotta ugyan az lippai táborunkból; ahozképest a mely számos török hadak mind Szkender pasa mellé, s mind Oszi Ibrahim pasával, a mely derekas tatárság a havaseli vajdával együtt Moldova segítségére rendeltettenek vala, nem lévén oda szükségesek, csak egyenesen erre a szükségesre és a békesség bontogatóknak leszállítására fordíttattanak.

Ugyanis az ilyen országos és szent confoederatio ellen való indulatot, az ő fölsége részéről privátus embertől nem lehetséges elszenvednünk; de hogy ő fölsége is mind minekünk s mind penig a mi kegyelmes urunk ő Nagysága egynehány-

szori megtalálására illendőképen nem refrenálta, sőt, hogy ugyan akaratjából legyen ő fölségének mind az Homonnai és Raduli vajda indulatja, Régeni Jánosnak, egyik kifutott árulónak, ki kétség nélkül az ő fölsége tanácsát igazán fogta érteni (noha mi annélkül is azt ugyanúgy hittük lenni. De most annak irásából ilyen világos magyarázattal, hogy a velünk való frigytartás practika volt, azért, hogy inkább véletlenül találtatnánk, titkolás, tagadás a dologban semmi nem lehet, kinek igaz páriáját, a mint ide beirta nimetűl, Nagyságodnak a mi kegyelmes urunk kiküldte: valami penig a török részről mind Homonnay s mind Radulj vajda indulatjáról, azt bizonyosan megtapasztaltuk, hogy nem találtatnak ugy lenni, és ha nem hiszik, könnyen megpróbálhatják, ha elő bocsátja-e a török őket ez szándékokban, avagy nem, ha hitelt akarnak adni a budai vezér irásának, kit Homonnainak irt, és a mi kegyelmes urunknak is pariáját hozták, abból könnyen megérthetik. Az instructio, melyet Erdély foglalására bocsátott hadainak adott volt, a harczkor közben akadván, megtetszik abból, hogy Kállay kapitány által kivánt ezer lovast adatni hadaihoz, kit tudunk mi is, hogy nem Homonnai uram szolgája, hanem ő felsége kapitánya. Tudván penig Nagyságodnak szegény hazánknak közönséges békességének őrizésében minden időbeli atyai kegyes indulatját és jó akaratját, mi is penig Magyarországnak békességét, nem külömb affectussal, mint szintén Erdélynek, ugy kivánván, efféle háborgó állapatot a confoederationak continentiája szerint is, egy akaratból kellene csendesítenünk. Nagyságodat azért mind a szent békességhez való szeretetiért s mind penig becsületes méltóságos hivataljának megfeleléséjért egész országúl kérjük, sőt ugyan obtestáljuk is, ez dologban idő halogatást nem szenvedvén, az felindult fegyvert fegyverrel jure belli necsak leszállítsa, hanem Homonnay Györgyöt több complicessivel együtt kedvezés nélkül büntesse meg; azokat peniglen a háborúság szerző, elvetemedett újságokban gyönyörködő árulókat, kik innen belől minden ok nélkül kifutottanak, törvinyre adassa kezünkben Nagyságod, egyebeknek példájára büntethessük magunk országúl, ez ilyen nemzetünkre gyalázatot szerző hamis embereket, hogy efféle veszedelmes indulatok között a békesség szerető embereknek sohult károk és romlások ne következhessék; mert látván ellenünk felindult ilyen nyilvánvaló hadakot, hogy ott künn levő atyánkfiait tüzzel és fegyverrel akarták a mi kegyelmes urunk hűségétől elszakasztani, magunkat is ide be sokkal nagyobb rémítő fenyegetésekkel ijesztenek, kételenség alatt is magunkra gondot kelletik viselnünk: mert noha Nagyságod Magyarországban generalis insurrectiót promugáltatott, és a kapu-

szám után is a gyalogát felszedni és kelni parancsolta: mindazáltal a szegény megholt kegyelmes urunk Báthory Gábor idejebeli Magyarországból Radulj vajda ellen bejütt segítségnek példájához képest, mind addig is ahhoz nem bizhatunk, valameddig ezeknek a békesség felháborító reánk törő ellenséginknek büntetéseket nem láthatjuk. Homonnay Györgynek penig ide be való hivataljáról minemű levelet küldettünk, páriáját kiiratván, abból Nagyságod bölcs itéletiből eszében veheti, az ő igyekezetének eredeti országúl mi tőlünk legyen-e, vagy csak valami eszeveszett, elméjekben megfogyatkozott privatus emberektől. Mindezekről az állapatokról Nagyságodtól mentől hamarébb kedves választ várunk. Tartsa meg Isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Alvincz positis, die 21. Junii. Anno domini 1616.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines
trium nationum regni
Transsilvaniae ac Partium
hungaricae.

Külczím: Illustrissimo domino, domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kivül a boríték 24 gyürüpecséttel volt lepecsételve.

(Eredetije orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 13.)

b)

Spectabilis ac magnifice stb. Servitiorum stb.

Mely igen méltatlan és ok nélkül való igyekezetit halljuk és értjük lenni Kgdnek szegény hazánkra, még penig fegyverrel és fejedelemségre régtől fogvánt való szabad választásunk törvénye ellen, álmélkodni rajta nem győzünk és hirtelen irásunkat mint kezdjük el felőle is, alig tudjuk meggondolni, micsoda eszeveszett és nem egyébben, hanem csak valami utcza vesztett dupla tripla árultatásokban megregzett embereknek tanácsokon megindultatván, az Kgd dolgaiban csak azt tapasztaljuk, hogy sem Erdélyországát nem ismeri, sem a bennevaló embereket nem tudja, kicsodák legyenek. Ha példákat venne szeme eleiben, efféle partialis alattomban való árultatásokra, fejedelemségre soha meg nem indulna, mert noha némely üdőben bűneinkért afféle tyrannusokkal az úristen ostorozta ezt az országot, úgymint Békes Gáspár, Mihály vajda és Básta György voltak, de valami üdőre lehetett nyakunkról azokat is

erázván, ugyan isméglen helyére hoztuk mi az mi szabadságunkat. Mostan penig az két császár között bizonyos békesség fundáltatván, nekünk is hazánkból, nemzetségünkből választott fejedelmünk közöttünk oly állapottal levén, hogy mind az két császárnak illendő engedelmességgel kedvét keresvén, a békességről való frigylevele mind a két császártól, mind ő nagyságánál s mind nálunk országúl kezünknél vannak. Kgd privatim mikor maga szép uraságában nyughatnék, mihozzánk sem magának, sem semmi nemzetségének egy pénz ára közi nem levén, sem egy talpaalja igazsága Erdélyben, csudálatos nagy ambitio lehet ez, hogy szép uraságát, életét koczkára vetvén, rajtunk való regnálását fegyverrel akarja keresni, és minekelőtte meg nem fogta, annyiból immár melyeszti is, hogy régen sokunknak jószágát és tisztit elosztotta; az mi kegyelmes urunkat fejedelmünket penig oly dolgokkal vádolja, kiket mi szemünkkel látunk ittben és tudjuk, mint viseltetnek az ő nagysága dolgai, hogy inkább azokért ő naga isten és ez világ előtt dicsiretet érdemel. Holott minden jó rendtartást és fejedelemséghez való igaz jövedelmeket ennekelőtte való fejedelmek eltékozolván, ő naga mi tetszésünkből és akaratunkból meg is igen kimélvén és kegyelmesen lassan-lassan igyekezik restituálni és helyére hozni. Az szászságnak szabadságit hanemha aval bontogatta volna meg, hogy Szebent megadta nekiek, kiért nemhogy valami idegenséggel, de ha szinte némely személyek nyughatatlankodnak is, közönségesen örökös hűséggel, háládatossággal adósok ő nagyságának. Azonkivűl fogyatkozott állapotjok miatt csak szokott adajokkal is mostan is sokkal adósok ő nagának, kit tűréssel és engedelmességgel vár, hogy beszolgáltassanak.

Az székelység közzűl, kik hadban nem menésért fejeken jószágokon maradtanak vala, hogy az tisztviselőktől marhájokban, jószágokban meg ne károsíttassanak, — ő naga egy holnapig való soldos dolgozókat kivánt rajtok Fejérvár épületire és azt is az országnak közönséges javára fordította, ki vádolhatná méltán érette? Hogy penig hazánkat ő naga ilyen szorgalmatossággal építi, örökké háládatossággal tartozunk mindnyájan ő nagának érette, mert ugyanis több vagyon huszonöt esztendeinél is, hogy egy fejedelem is hazánknak erősségin ilyen hasznos épületeket nem cselekedett, mint ő naga ez harmadfél esztendő alatt. A ki nem hiszi, meglátthatja Fejérváratt, Déván, Fogarasban, Számosujváratt és Váradon. Tudjuk penig, hogy azok az fondorló emberek az jót is gonoszra magyarázván, több hamis vádlásokkal is terhelték ő nagát, mert azt is vétkűl és vádlások köziben iratták, hogy octavákat celebráltatott ez elmúlt télen ő naga közöt-

tünk, kit ennekelőtte való fejedelmek husz esztendőktől fogvánt nem cselekedtenek. Hogy penig Kgd azokat a nehány kifutott hűtihagyott embereket Erdélyországának hijja és tartja országúl mindnyájunknak, kik tiszta és bőcsületes hírt nevet viseltünk eddég, ezután is viselni akarunk, nagy gyalázatunkra, és avval kérkedik idegen országokban is, hogy Erdélyországa (megunván és vetvén a mostani kegyelmes urunkat fejedelmünket) Kgdet híná az fejedelemségre: nyilván igen búsult és háborodott szívvel szenvedjük. Mi azokat az embereket, még közöttünk voltanak is, ismertük, szokott kegyességünk szerént országúl közöttünk szenvedtük őket; de mindenik hirében nevében megsértődött emberek és nemcsak egyszer voltanak gratiások, most is ki tripla árultatással, ki parázsnaságért, ki tolvajságért, ki tüzre itéltetett eretnekségért szökvén ki közülünk, excommunicatusok, proscriptusok levén, azokat viseli, tartja ország neve alatt, kiket ezután is, ha Kgd azok után jár, megtapasztalja, hogy igen kevés szerencséjek vagyon az igaz mondáshoz. Ha penig még ittben több complicessi volnának alattomban közöttünk, azokat is mi igaz hazánkfiainak nem tartjuk. Tudjuk, eljő az üdő, mikor az rostálásban az konkoly kihull a tiszta buza közül. De Kgd soha azt mifelőlünk el ne hidje, hogy azoknak az nehány eszeveszett embereknek példájára hütünket, hirünket, nevünket mi egész országúl, közönséges pártolással megmocskolnók. És noha az szászsághoz láttatik nagyobb bizodalmának lenni, nyilván elhittük, ő kegyelmek is hireket, neveket meg tudják bőcsülleni és afféle pártolkodással közönséges romlásra okot nem adnak; mert ha vagy publice vagy privatim némelyek afféle árultatásban elegítenék magokat, valjon nem hasonló hűséget várhatna-e Kgd is az olyanoktól maga állapotjához, sőt inkább ezt bizonyosan tudja mi felőlünk, valameddég az úristen megtart bennünket, eleinktől reánk maradott szép szabadságinkat teljes erőnkkel őrizni igyekezzük. És ha Kgd igaz legitima és solennis vocatión kivől fegyverrel és égetéssel (a mint el is kezdette) akar mi hozzánk nyulni, tudjuk az Krisztusnak mondása szerént, micsoda ítéletet tehetünk Kgd felől: Omnis pastor, qui non intrat per ostium in stabulum ovium, sed ostendit aliunde ille etc. Sőt hogy rövid szóval Kgdnek a mi elménket országúl világoson eleiben adjuk és megértessük, soha nem szolgált még eddég jól minekünk hazánkon kivől való embereknek fejedelemségre való választása, kik minket sem ismernek, az idevaló administratiókat sem tudják, bőcsületünket megadni nem szokták, hanem inkább idegenekre rakják, értékét szeginy hazánknak másuva takarítják."

Az fényes portától is arról bizonyos resolutiónk vagyon

hogy efféle fejedelemséget soha közöttünk meg nem szenvedik Kgdet azért egész országúl intjük, efféle haszontalan gondolatokkal és igyekezetekkel magát ne terhelje, pénzét és jószágát arra ne vesztegesse, istentől adatott maga sorsával legyen contentus, mi hozzánk semmi közi nincsen, ne is avassa magát belénk, álleveleken, pecséteken ne fundálja se egyik császárnál, se másiknál dolgát, mert dicséretes vége ez ilyen practikáknak soha nem lehet; afféle hütehagyott emberéknek penig, hogy a Kgd udvara immár ugyan receptaculuma, annyi kár, hogy borát, kenyerét csak vesztegetni fogja azokra. Inkább ha venni akarja, és azt a szándékát leteszi, az ilyen indulásoknak gyalázatja maradna azokon, a kiken maradni kellene, mi velünk és a mi kegyelmes urunkkal itt az szomszédságban megnyughatnék, mint szintén több magyarországi jóakaró urainkkal, atyánkfiaival.

Kgdnek ez levelünket magunk főkövetünk atyánkfiaitól akarjuk vala megküldeni, és scythiai móddal egy nehány szóval is izenni; de minthogy contra jus gentium, kit még az pogánok sem cselekedtek, hanem csak az lippaiak próbáltak vala meg, Kgd most is egy háromszéki nemes ember atyánkfiát, kit követségben bocsátott volt a mi kegyelmes urunk Kgdhez, megfogatta és most is fogva tartatja; csak annyi igazságot, irgalmasságot nem tapasztalván Kgdben, hogy követünk szabadon jöhessenek mehessenek, holott egy két három embert könnyű akárkinek is megfogni és megnyomorítani, mentől inkább egy olyan szeginy leginyt nem nagy győzedelem. Mig annak szabadságát nem látjuk, hogy várhatnánk nagyobb jót és igazságra való igyekezetet Kgdtől, kit mind az közönséges igazságért, jó híréért, neveért és a mi tekintetünkért is igen méltó lött volna Kgdnek eddig is elbocsátani. Ezután is azt várjuk. Tartsa meg isten Kgdet sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Alvincz positis die 21. mensis Junii, anno domini 1616.

P. S. Kegyelmedtől ez levelünkre bizonyos és sietséggel való választ várunk.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae Sigismundus Kornis, Stephanus Kákonyi, Kamuthi Farkas, Volffgangus Allia, Simon Péchy, Stephanus Erdélyi, Balthasar Kemény, Blasius Kamuthi, Balthasar Zilvási, Sigismundus Sarmasági, Bethlen Farkas, Joannes Begner, Volffgangus Chierenÿ, Andreas Kapi, Franciscus Pekri, Stephanus Kovatziochÿ, Stephanus Huszár, Balthasar Veselieni, Stephanus Haller, Michael Balassi, Franciscus Balassi, Michael Dániel, Stephanus Imech, Franciscus Kornis, Zalay Ferencz, Georgius Bethlen, Franciscus Bánfi, Bartziaÿ Sándor, Michael Bánfi, Kendefi

Gáspár, Franciscus Folthi, Stephanus Kun, Joannes Vaiaÿ, Joannes Vass, Franciscus Macskási, Georgius Thorma, Christophorus Patzolay, Ladislaus Hosszutelki, Imrefi György regius judex substitutus Zibiniensis, Simon Bokt judex Segesvariensis, David Literati judex regius Keohalmiensis.

Caeterique status et ordines universi trium nationum regni Transsylvaniae.

Kivül más kézzel: Az ország levelének, melyet Homonnay Györgynek irt, pariája.

(Másolat orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 14.)

c)

Illustrissime domine etc. Salute et servitiorum etc.

Homonnay György mennyi számtalan esküvéssel vármegyéken solennis protestatiókkal tagadá és titkolni akará eddig az közönséges békesség és Erdély ellen való igyekezetit, Nagyságodnál s minden igaz hazaszerető embereknél nyilván vagyon. Most hüttel való tagadási ellen bizonyos hadait indítván ellenünk, és azokot az úristen igaz itiletiből, mint hazánknak közönséges békességének bontogatóit, megszégyenítvén, hogy ezt a szüntelen hazug practika által indított tüzet tovább gerjedni, és előbb menni ne engedjük, minden alkalmatosságok mutatják és suadeálják. Mert a mely nagy igiretekkel, és sok külömb-külömbféle vádlásokkal az töröknél akarta állapatunknak eszét veszteni, és magának kedvet, előmenetelt szerzeni, annak is isten kegyelmességéből szorgalmatos vigyázásunk által, (minthogy egyéb sem lehetett benne) eleit vöttük, és az, kihez eddég bizott, azok mostan ellene szállottanak ki táborban, mind az budai vezér, egri és tömösvári pasák, kedvünk szerint ez dolognak lecsendesítésében mellettünk akarnak szolgálni. Az moldvaiak is tudván, hogy török császár kedve ellen új vajdájokkal együtt meg nem maradhatnak, az országnak minden fő boérit, kik Tomsától megmaradtanak, hozzánk kiküldvén, intercessiónkat kévánván, általunk kérnek kegyelmet és megmaradást az fényes portától, kik ugyan számoson immár az portára el is mentenek, ki miatt mind Zkender pasával, a mely számos török hadak, s mind Ozi Ibrahim pasával, az mely derekas tatárság, az havasalföldi vajdával együtt Moldovára rendeltettenek vala, nem lévén oda szükségesek, csak igyenesen erre az szükségre, és az békesség bontogatóknak leszállítására fordíttattanak; ugyanis ilyen országos és confoederatio ellen való indulatot, az ő felsége részéről, privátus embertől, semmiképen nem lehetséges elszenvednünk, de hogy ő felsége is egynehányszori megtalálásunkra illendőképen

nem refrenálta, sőt hogy ugyan akaratjából legyen ő felségének mind az Homonnay és Radulj indulatja, Régeni Jánosnak egyik árulónknak, ki kétség nélkül az ő felsége tanácsát igazán fogta érteni (noha annélkül is mi azt ugyan úgy hittük lenni), de most annak irásából, ilyen világos magyarázattal, hogy az velünk való frigytartás practika volt azért, hogy inkább véletlenül találtassunk, titkolás, tagadás az dologban semmi nem lehet; kinek igaz pariáját a mint irta németül Nagyságodnak küldöttük. Valami penig az török részről iratik, mondatik, mind Homonnay és Radulj vajda indulatjáról, azt bizonyoson tudjuk, hogy azok nem találtatnak úgy lenni, és ha nem hiszik, könnyen megpróbálhatják, ha elő bocsátja az török őket ez szándékokban, avagy ismét ló májra igazítja, ha hitelt akarnak adni az budai vezér irásának, kit Homonnainak irt és nekünk is pariáját hozták s ide is Nagyságodnak includáltuk, abból könnyen megérthetik. Az instructio, melyet ellenünk az Erdély foglalására bocsátott hadainak adott volt, az harczkor kézben akadván, megtetszik abból, hogy kállai kapitány által kévánt ezer lovast adatni hadaihoz, kit tudunk, hogy nem Homonnay, hanem ő felsége szolgája; kihez képest ilyen nyilván való jelünk lévén ez dologban az ő felsége conjuventiájáról, általlunk is irni ő felségének felőle. De miérthogy Nagyságodnak hazánknak közönséges békességéhez, minden üdőben igaz jó akaratját reménljük, mi is penig Magyarországnak is békességét nem külömb affectussal, mint szintén Erdélynek úgy kévánjuk, efféle gyuladozó tüzet ugyan az confoederationak tartása szerént is egyenlő akarattal erővel kellene oltanunk. Nagyságodat mind az szent békességhez való szeretetiért s mind nádorispánsági tisztinek megfelelésejért kérjük és obtestáljuk, üdőt, napot, órát ebben ne halogasson, az felindult fegyvert, fegyverrel jure belli necsak leszállitsa, hanem Homonnay Györgyöt complicessivel egyetemben kedvezés nélkül megbüntesse, sőt azokat az árulóinkat is, kik innen Erdélyből Magyarországban kifutottanak, törvényre Nagyságod adassa kezünkben, hogy efféle veszedelmes indulatok között sohult is az békességszeretőknek, és annak őrizőinek kára, ártalma és romlása ne következzék, kiket mi nem külömben szánunk és oltalmazunk, mint magunk hiveit és vérünket, holott ellenünk ilyen nyilván felindult hadakat látunk, kik országunk szélibe való hiveinkre égetéssel, rablással, pusztítással ütöttenek, és azoknál sokkal derekasabb erővel is fenyegetnek, minden úton megmaradásunkra mi is kényszeríttetünk gondot viselnünk. Mert noha Nagyságod hagyásából minden rendeknek insurrectioját halljuk Magyarországban, és az portákról is gyalog készitést, de előttünk lévén az

szegény Báthory fejedelem példája, mikor elsöben Raduly vajda ellen való segítségnek szine alatt indíták meg az hadakat, és ide bejutván Erdélyben, nyilván való ellenségink lőnek. Mi is azokat az ott künn való készületeket semmiképen addig jónkra nem magyarázhatjuk, még azoknak a mi ellenségeinknek, és az közönséges frigynek bontogatóinak nyilván való büntetéseket nem látjuk. Mely dolgoknak és állapotoknak minden részeiről igen bizonyos, és sietséggel való választ várunk Nagyságodtól. Homonnaynak is mostani táborunkból az ország minemű levelet iratott légyen, pariáját annak is oda küldöttük Nagyságodnak. Tartsa meg az úristen Nagyságodat jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia die 22. mensis Junii. Anno 1616.

Ill. Dom. Vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Betthlen m. p.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Más kézzel: Exhibitae Bitchae 6. Julii 1616.

(Eredetije az orsz. magy. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. Num. 15.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Illustrissime domine stb. Salutem et servitiorum etc.

Nagyságodnak hozzánk küldött jámbor szolgája Bodony Mihály nevő megadá nekünk az Nagyságod levelét, melyben miről írjon Nagyságod, megértettük; ennekelőtte tized nappal csak mindezekről az dolgokról, mölyek az Homonnay uram és Radul vajda indulatjokat illetik, Nagyságodnak mi igen büségesen irtunk, möly levelünköt Forgács Zsigmond uramnak az ő fölsége fölföldi generális kapitányának küldtök, hogy Nagyságodnak fogyatkozás nélkül kézhez dirigálja s tudjuk azon levelünk már eddig Nagyságodhoz juthatott. Most is azért mi egyebet Nagyságodnak nem irhatunk, hanem hogy ő fölségének, az mi kegyelmes urunknak császárunknak az Homonnay György motusában semmi akaratja nem volt, nincsen is, kit bizonyitnak ő fölségének egynehány nekünk irt levelei. Raduly vajdának is penig csak úgy engedte volt meg ő fölsége az országban által menetelit, hogy ne fegyverrel, haddal, hanem maga szolgáival menjen olyan conditióval, ha török császár is consentiál bemenetelinek és az havasalföldiek is acceptálják, az mint megtetszik az ő fölségétől neki adott salvus-conductusból. Nem méltó azért, hogy Nagyságod egy rosz áruló embernek Regeny Jánosnak hamis irásán megindultjon és azon fundamentumot vetvin, ő fölsége császár urunk felöl dubitáljon, hanem Nagyságod adjon helt az mi irásunknak is és higyje el azt, hogy ő fölsége az Nagyságoddal és erdélyi statusokkal végzett confoederatiót szentől meg akarja tartani s alatta valóival is meg akarja tartatni. Innét is eszében veheti peniglen Nagyságod, hogy ő fölségé-

ek nem volt akaratjával ez indulati, mert mihelen valóságosan infor-áltatott ő fölsége felöle, hogy ottan nemcsak levele, de bizonyos követe által is megporoncsolta mindjárást mind Homonnaynak és adulynak is, hogy minden hadokat eloszlassák és csendességben egyenek, mert ha azt nem cselekeszik, büntetés nekül nem szenvedi el ő fölsége. Radul vajda is ám supersediált, mert az mint nekünk rják, Lengyelországra ment és onnét hova igyekezik, azt maga tudja; Homonnay György is alább hagyta a dolgot és tagadja minden cselekedetit. Igy lévén azért a dolog, hogy ezek megcsendesedtenek, nem látjuk okát, miért köllessék még is Nagyságodnak hadat tovább fönntartani, hanem kérjük Nagyságodat szeretettel, szállítsa le népét Nagyságod és legyen csendességben s tartsa az jó békességhez magát, azoknak penig compescálását, kik az békességet mód nekül bontogatták, hagyja Nagyságod ő fölségére, az mi kegyelmes urunkra császárunkra, ő fölsége után mi reánk, és az országra, elhigyje Nagyságod, illendő gondja legyen ő fölségének, és velünk együtt országnak is reájok.

Kivánja tőlünk irásában azt is Nagyságod, hogy Homonnay Györgyöt s az többit is, kik vele egyet értettek, mostan mindjárást aperto Marte tisztünk szerint megbüntessük; de abban ilyen hirtelenséggel mód nincsen, oka ez, hogy mi az országnak constitutiójának megtartására igen erős hittel vagyunk kötelesek és azt nem violálhatjuk, hanem az mint följebb is megirtuk, üdővel leszen az országnak módja benne, hogy azokat tanquam publicae pacis et tranquillitatis turbatores érdemek szerint meg tudja büntetni. Az mi az Nagyságod árulóit illeti, kiket kiván Nagyságod kézben adatni tőlünk, azok felöl ex aliorum informatione irhatjuk Nagyságodnak, hogy Radul vajdával együtt mentenek el s hol legyenek, azt mi bizony nem tudjuk. Most csak ezt akarók Nagyságodnak levelére válaszúl adnunk rövideden, minthogy ezelőtt való levelünkben mindenekről büségesen irtunk. Tartsa meg isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in arce nostra Bitsen. die 6. Julii. Anno 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria litterarum ad vajvodam Transsilvaniae responsoriarum datarum.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. ad num. 15.)

XLIX.

1616. jun. 27.

Thurzó nádor Bethlennek: a Homonnai-féle mozgalmak iránt meg akarja nyugtatni.

Illustrissime etc. Salutem et servitiorum etc.

Megemlékezhetik arrúl Nagod, hogy midőn utolszor egy Makay János nevő jámbor szolgáját hozzánk küldte vala

Nagod, azon szolgája által mind szóval való izenetünkben s mind irásunkban megjelentettük Nagodnak, hogy ő felgének, az mi kegyelmes urunknak, császárunknak se hire se akaratja nincsen az Homonnay uram motusában, hogy Erdélre fegyverrel menjen, mert ő felge Nagoddal és az erdéli statusokkal való confoederatióját meg akarja tartani. Mely ő felge resolutióját magának az Nagod szolgájának ad oculum demonstravimus csak azonért, hogy az mit irtunk Nagodnak és izentünk, hihesse inkább el Nagod; megtapasztalhatja azért immár Nagod, hogy az mit mi akkor irtunk és izentünk Nagodnak, az ugyan valóságos volt, mert mihelyen bizonyosodott ő felge arról, hogy Homonnay uramnak volt valami szándékozása, mindjárást megparancsolta ő felge serio Homonnay uramnak, hogy vesztegséggel legyen, és ha mi hada vagyon, azt eloszlassa, mert semmiképpen nem akarja ő felge, hogy az Nagoddal és erdéli statusokkal való pactum az ő felge részéről violáltassék. Azonképen Raduly vajdának is csak úgy engedte ő felge kegyelmesen, hogyha az havasalföldiek acceptálják és az török is consentiál neki, hogy bemenjen, ő felgének sincsen ellene, de hogy hadat gyűjtsön ez országban, és fegyverrel menjen be, annak is ő felge nem consentiált, s most sem consentiál. Im most ismét bizonyos fő követét bocsátja ő felge mind Raduly vajdához, és Homonnayhoz is, hogy vesztegséggel legyenek, és minden hadokat elbocsássák. Igy levén azért az dolog, hogy Nagod az mi kegyelmes urunktól császárunktól semmiben meg nem bántatott, sőt minden kegyelmességével igyekezett Nagodat prosequálni, nem tudja ő felge mire magyarázni, honnét indíttatott legyen Nagod arra propter privatorum aliquorum hominum facta először, hogy Lippát hazánknak szép bástyáját Araddal és több egynehány kastélyokkal együtt pogán kézben ejtette. Másodszor, hogy Nagod oly patens mandatumot foltatott az ő felge birodalmában levő hajduság közt, az melyben el akarta Nagod azt a hajdúsággal hitetni, hogy ez motus Homonnay uram által causa religionis vagyon, azért igyekezett Nagod az hajdúságot incitálni. Harmadik, hogy Ali passának is és az portára is olyakat irogatott Nagod, kivel az töröket is irritálni igyekezett Nagod ő felge ellen, jelentvén azt az töröknek, hogy ez mostani motus Homonnay uram által ő felge akaratjából vagyon. Mind ezek azért az Nagod cselekedeti ő felgének az mi kegyelmes urunknak méltóságának nem kicsiny sérelmére lehetnének, kiért méltán commoveáltathatnék is ő felge, s mást is gondolhatna talán felőle, de mi, ki eleitől fogvást ő felgét nem zűrzavarra, háborúra, hanem az egy csendes és szép békességnek követésére tanácslottuk: intercedáltunk ő felgénél, alázatosan könyö-

ögvén, hogy mind ezeket ő felge obliterálja és Nagodat inkább minden jó akaratjával, kegyelmességével prosequálja, kiben jó reménségünk vagyon, hogy ő felge pro innata sua clementia könyörgésünket meg nem veti; azért Nagodat mi jó akaratból kérjük, hogy Nagod ennekutánna efféle dolgoktól, kikkel az ő felge authoritása laedáltathatnék, supersedeáljon, és először mindennek jól végére menjen Nagod, ha ő felge akaratjából vagyon-e, avagy nincs, és úgy deliberáljon felőle; sőt jót-szántunkban tanácsoljuk Nagodnak azt is, hogy Nagod ezekről ő felgét complacálja, és igyekezzék inkább ő felge kegyelmességét magához kapcsolni Nagod, hogysem mint vétsen ő felsége ellen, mert tudja azt Nagod, hogy nagy módja vagyon ő felgének abban, hogy az fényes portán is, ha akar, mind árthat s mind használhat Nagodnak. Ezt akarók mostan Nagodnak syncere megirnunk. Ezzel isten éltesse Nagodat sokáig jó egességben. Datum in arce nostra Byttchensi, die 27. Junii 1616.

comes Georgius Thurzo.

Kivül: Paria literarum ad wayvodam Transylvaniae datarum, per reverendissimum dominum Pazmanum transmissarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 31.)

L.

1616. jul. 7.

Sarmasági Zsigmond Thurzónak: menekülése történetét elmondja.

Illustrissime dne stb.

Elsőbb része könyörgésemnek Nagodhoz ez, hogy pacienter irásomat megolvasván, nagy prudentiája szerént bölcsen ítületet tevén dolgaimról, pro summa animi moderatione et pietate christiana decernáljon felőlem. Ugy emlékezem reá, hogy 25 esztendeje, miolta én Nagodat ismerem, és netalám Nagod is azon időtől fogva ismerhet méltatlan voltomra. Miolta az scolából kiköltem, ki talám 19 esztendős koromba volt, fejedelmeknek szolgálatjokba forgolódtam, s úgy jut eszembe, nem kicsiny dolgokban s nem haszontalanúl is munkálkodtam gyakorlatossággal uraimért s nemzetségemért. Értem Erdélnek 14 rendbeli urait; mindeneknél kedves voltam hű forgolódásimért. Basta György idejébe szörnyű árultatás által történt vala galibám oly embertől, kit gyermekem helyén tartottam s neveltem vala; de az én nagy ártatlanságomat annyira kinyilatkoztatta vala az úristen, hogy nagyobb böcsülettel állattak vala helyemre az Rudolphus császár commissariusi; annak-

utánna az lugasi, karánsebesi bánságot ultro offerálván s sok szép szókkal megkövetvén, az szegény Báthory Gábor fejedelemségének alkalmas oka valék, minthogy nem is vala szegény idegenem, noha én szegény voltam, kinek valóba hive is voltam mindaddig, még tisztességem ellen, sőt azután (mint Uriásnak) életem ellen is nem törekedék etc., de halála előtt azzal is amnistiánk lött vala; jó uram leszen vala, ha élhet vala. Annakutánna propositumom, sőt votumom tartja vala, hogy valakit isten hazámba fejedelemmé teszen, ha lovász volt volna is azelőtt, nem hogyha érdemes ur nemzetből, mint Bethlen Gábor ő naga, de minden hűséggel, igazsággal s tökéletességgel szolgálnék neki az mig élnék. És tudom jó részént Nagodnál is nilván vagyon, minden erőim szerént szolgáltam ő nagának Bethlen Gábor fejedelemnek; periclitáltam is néha miatta: kassai kamorán való állapatocskámat is nem kevés kárommal elhagytam ő nagáért, hogy liberiusb szolgálhatnék, és kétfelé ne lennék foglalatos tisztbeli szolgálatban. Mely hiven és megfegyhetetlenül viseltem legyen ő nagához magamat, minden igaz lelkiismeretű ember, az ki ismert, az magam conscientiája és az igaz itílő szent isten bizonságom. Semmiből ez óráig lelkiismeretem ő naga, vagy hazám, vagy közönséges békesség ellen nem vádol, sőt inkább bizony az én hű szolgálatim után való érdemimnek külömb remuneratióját, nem valami bántást reménlettem ő nagától lenni.

De hogy Nagodnak az dolgot fide mediante megirjam, különben nem történt mostanság. Minden gyűlésekbe, expeditiókba egyebeknél előbb is mindenkor ő naga fejedelmünk mellé accurráltam, kedve szerént forgódtam; csak im pünkösd tájba hogy Lippához mene hadastól ő naga, némely barátom erős átkok és hit alatt jelenté meg, hogy ő naga egynehányat az erdéli főnépek közűl meg akarna fogatni Déván. Én Huszár István uram által privata audientiát kérvén ő nagától, keservesen proponálám ő nagának, az mit vélekedésem, érdemem kivől hallottam volna ő nagának ellenem való kemény szándéka felől. Mondám ő nagának, hogy: ihon vagyon (mondok) fejem kgls uram, bátran jöttem elő, nem tudom vétkemet, de ha mit Nagod tud, akár ma láttasson törvént felőlem, nem kérek gratiát, büntessen, ha érdemlem, törvény szerént, csak törvéntelen ne bántson meg.

Szép szókkal és kglsen menté ő naga magát, hogy efféle dolgot meg sem gondolt volna, nem is kételkednék hozzám etc. Igy nagy bátran s vigan jövénk fel az uton Lippától, és gerendi házamhoz menvén, utamba találék egy csoport lovast izzadt lovakon, kiktől eszembe vőm, hogy Szilvási Boldizsár uramot akarták megfogni; de azelőtt 2 órával is az fejedelem hivatal-

a elsietett vala Fejérvár felé, rerum ignariis, Szilvási uram. vés óra telék el annakutánna, hogy nilván megértém, hogy gfogták, mihelt jutott Szilvásit. Volt pedig történet szerént zonyos marhánk Maros Ujváratt Szilvási uram házánál, kit mindjárt Gerendre haza akarván hozatni, mert csak egy élyföld oda, megértvén, hogy meg nem akarták adni saját arháimat. Azért az Lippa alatt való titkos értelmem mellé, ibe az ő naga szándékát adták vala értenem, accedála az egmondott titkos izenet szerént az Szilvási uram fogsága, arhám megtartása. Megrettenvén azért magamba, hogy asonló véletlen veszély ne találna, az gerendi tiszttartómat üldém ő nagához, szép levelemmel könyörögvén, hogy küldene assecuratóriát fide mediante, és én mindjárt előmennék örvénre, csak törvéntelen ne bántana ő naga.

Ezalatt Szilágyba kövesdi házamhoz jövék, várván ott az ő naga választételét. De egynehány nap mulva csak az kövesdi szőlőm felett állván vigyázva látám, hogy házamra foglalók jövének. Én is az veszedelem előtt kijövék, csak paripákon akarván Kassára jöni, de az vármegyék motusit értvén, hogy az mely méltatlan veszedelmet kerülnék, abba ne incurrálnék, ide Ungvár felé térék fejem oltalmazásáért egynehány napig, mig alkalmatosb helyet találok. Szánja meg az kegyes úristen ilyen vénségemnek idején való nagy méltatlan budosásomat s ártatlanúl való szenvedésemet. Nem vethetek mindenestől ő nagára az fejedelemre; értettem sok gonosz akaróimat mind Erdélybe s mind Magyarországba, kik életemet, és jószágocskáimat szomjuhozták, kik közűl egyik Bogdány János, ki ősömtől maradt Sarmasági-Kövesdi jószágocskámért értettem hogy incselkedett, az minthogy most be is ment Erdélyben.

De kgls uram Nagodnál nekem isten után nem tudom ki lehetne jobb gyámolom. Én ártatlan ember vagyok; sem az erdéli fejedelemnek ő nagának, sem Erdélnek, sem senkinek nem vétettem; senki ellen nem törekedtem, nem practicáltam; meg sem gondolhatom, mivel kárhoztathat vagy vádolhat akárki. Ha azt fognák reám talám, hogy ide ki volt valami correspondentiám uram ellen, mutassák levelemet, bizonítsanak reám. Én az ő felsége udvarába se magának, se tanácsinak nem irtam egy bötűt is; ha irtam ő naga ellen valamit tudtomra, bár ma kárhozzam el; de hiszem nem félnek tőlem, mondják meg bár fide mediante. Továbbá Magyarországba ha irkálni akartam volna, vagy Nagodnak, ki Magyarországnak feje ő felsége után, vagy generalis uramnak, vagy talám ide Homonnay uraméknak kellett volna irnom; Nagod és generalis uram mondja meg. Itt pedég örülöm sőt kévánnám igen, ha compulsoriával is vallatnának felőlem, mert én bizony nem

irtam egy bötüt is, sem izentem senkinek, sem igyekeztem egy pontba is sohol semmibe az erdéli fejedelem ellen. Erdélyben is pedig isten úgy adjon jót ő nagának az fejedelemnek, az egész országot inquiráltassa ellenem, vallasson mindent felőlem, securissima conscientiám vagyon kgls uram. Calumniával, csalárdsággal talám irhatott vagy mondhatott valaki valamit felőlem, de hiszem mindent jól meg kell discutiálni, bátran előállok.

Könyörgök azért Nagodnak, az istenért is tekintse az igazságot, tekintse ez igen méltatlan szenvedésemet, noha legkissebbik szolgái közé is méltatlan vagyok, de valaha nem tartott Nagod idegenének. Még soha semmi jót Nagod tudtomra nem cselekedett velem, én sem találtam meg Nagodat ekkedig. Ezuttal fogja kegyesen és serio mellettem, Nagodtól nilván meglehet, ő nagával az fejedelemmel végezze el, ne rontson el ő naga szép gyermekimmel, keserves feleségemmel. Jusson inkább eszébe, mennyit szolgálék ő nagának, kit Nagod is érthetett, mint forgott dolgom Linczbe ő naga miatt; Bogdány Jánosnak ne adja ő naga őstől maradt jószágimat. Az szegény feleségem jószágit s ingó-bingó marhájukat restituálja, az mit most tőlünk elvött törvény nélkül ő naga. Vegye szolgálatomat, küldjön fide mediante való assecuratoriát ő naga, hogy nem bánt és restituál in integrum. Nám sokkal alábbalóknak s érdemetlenbeknek adott ő naga affélét. Ha Nagod authoritássát interponálja, tudom hogy voti compos ero én is, sőt maradékim is, örök hálaadó igaz szolgái leszünk Nagodnak, és nem is leszünk haszontalan szolgái Nagodnak, ha isten Nagod igyekezeti által helyemben állat. Ennél többször talám soha Nagodat semmi dolgomból meg nem találtam; nagy igazságom mellett érezhessem az Nagod kglsségét és jó effectussát könyörgésemnek.

Holott legyek pedig ezután (ez mostani üdőnek háború állapatjához képest, minthogy bátorságos helyeket válogatok). Forgách Zsigmond úram ő naga hamarébb megtudhatja, ha Nagod méltóztatik procedálni mellettem. Én ide nem practicálni jöttem, sem semmi gonosz végre, hanem az mint írám Nagodnak, fejem oltalmáért, az miért Erdélyből is kijöttem — de itt is én senkinek nem vétek, sőt nem is mulatok itt etc.

Nagod ilyen bő irásomról megbocsásson és favorával kglsen persequálván, méltóztassék irásával is ilyen méltatlan szolgáját bizonyossá tenni, mihez kellessék magamat tartani. Tartsa meg az úristen Nagodat kedve szerént sokáig boldogúl. Datum in oppido Ungvár 7. Julii 1616.

Nagodnak alázatos szolgája
Sarmasághy Zsigmond m. p.

Kiről: Exhibitae Bitchae, 12. Julii 1616.

Külczím: Illmo dno dno comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 40. Nro 35.)

LI.

1616. jul. 18.

Bethlen válasza a kassai országgyülés átiratára.

Gabriel Betthlem dei gratia etc.

Spectabiles magnifici, generosi, egregii, nobiles domini amici et vicini nobis observandissimi, salutem ac servitiorum nostrorum benevolentem commendationem praemissam. Minden jó áldásokkal látogassa isten Kegyelmeteket. Bogdány János és Csernely György uramék Kegyelmetek böcsöletes hozzánk bocsátott követi megadván nékönk köldött credentionális levelét, szóval való izenetit is azok által bőségesen megértettök. De az dolognak és állapatnak mivoltához képest, tetszett hogy mi ő kegyelmek által nemcsak szóval, hanem ugyanezen levelönkben való irás által tegyönk azokról Kegyelmeteknek választ. Noha azért eleitől fogva értettök ezekben az Homonnay György ellenönk való indulatjában, és az szent békességnek Erdély és Magyarország közt felháborításában Kegyelmeteknek semmi szándéka, akaratja és kedve nem lett volna, mostan penig abbeli gonosz szándékát az mi vigyázásunk által isten ő felsége megszégyenítvén, annál is inkább gonosz igyekezetibe elő nem bocsátását, sőt törvény szerint mentől hamarébb megböntetését igíri, nem akarván elszenvedni hazánknak szép békességének ok nélköl való felháborítását, úgymint ki miatt Erdélyre való vigyázásáért nemcsak mi, hanem az hatalmas török császár hada is mindenestől talpokra állván, rajtok való bosszúállásra készek lévén, kétség nélkül szörnyű romlásnak kellett volna következni ezekből szegin nemzetségönknek. Mi azért az Kegyelmetek ebbeli igaz jó akaratját, és az közönséges békességhez való szeretetit böcsülettel vévén, noha igen méltán ennél is szorgalmatosban és idejében való gondviselését kévántuk volna Kegyelmeteknek, tudni illik, hogy az dolgot az mint eleitől fogva tudta, látta, hallotta, ennyire se hagyta volna meggyökerezni, neveködni, mind császár urunk ő felsége megtalálásával, tisztviseléinek szorgalmatosságával és külömben is, hogy ez tüzre, fegyverre és ennyi országos hadaknak ennihány helyekben megindítására ne mehetett volna, hanem csak az első föstölgésében oltatott

volna el és tétetett volna semmivé. Mert ha az úristen ezeket jó-voltából gonosz szándékokban meg nem zabolázta volna, talám az Kegyelmetek vigyázása mostan az dologban késedelmesnek találtatott volna lenni. Ennekutánna is penig, ha ugyan meg akarjuk tartani, őrzeni közönséges békességünket, szóra, biztatásra arra való vigyázásunkat nem illik letennünk, holott ezt is sok esküvésekkel tagadták, hogy effèle gonosz szándékok nemzetségünk békessége ellen nem volna. Most is mi bizonyoson értjük Sorbán vajdának huszezer forintot kért; pénzt, arany, ezüst műveit, sok subscribált pecsétes albakat minden jószágáról, várairól szabados dispositiót és elköltözésre hatalmat miképen adott Homonnay, és igy elkészítvén az Moldvában lévő lengyelekhöz bocsátotta, hogy azokat indítsa ellenünk, kiknek elhittök hamar való napokon az hatalmas császárnak Szkender pasa mellett levő török, tatár és oláh hadai által elegedendő ígyek leszen. Mi rajtunk penig nemcsak az közönséges frigynek minden ok nélköl való felbontása, országunkra tűzzel, fegyverrel való jövetele, sőt az ő practikájok miatt megmaradásunkra szörnyű kételenségben forogván, micsoda extremumokra kelletett mennünk és most is miben forgunk, igen méltán és igazán módunk is lévén sokképen benne, mind magunk kész hadainkkal s mind kölső segitségekkel igen könnyen ezeken az privatus ellenségeinken bosszúnkat megállhattuk volna, de legelsőben isten előtt való keresztyén indulatunkat és az közönséges békességhez nem szinnel, hanem szivel való tökéletes affectusonkat, annakutánna császár urunknak ő felségének is, mint keresztyén monarchának méltóságos tekintetit szemönk előtt viselvén, harmadszor palatinus uram ő nagysága és generális uraméknak is jó intéseket tekintvén, negyedszer és legkiváltképen megromlott és szintén elfogyandó nemzetségönknek romlását és pusztulását szánván, holott arról az szegeletföldről Kegyelmetektől böcsületes atyafiai által solennis legatióval megtaláltattunk és méltó bosszúállástúl mostan supersedeálunk, hadainkkal ki nem megyönk, megvárván először Kegyelmetek igíreti szerint mind ezeknek az békesség bontogatóknak complicessivel egyetemben hamar való napon halogatás és kedvezés nélköl érdemek szerint való megbüntetéseket. Másodszor az mely árulóink minden ok nélkül kifutottak, közönséges zürzavarra izgattak másokat is, azokat confoederatiónak tartása szerint kézben adatni kévánjuk, sem szenvedhetjök semmiképen ott való patrociniomokat, i benn egyet is közölök törvény nélköl nem bántnák, sem cs az kifutásért simpliciter nem graváltatnak, de egyéb dolgo ban magokat országunk előtt mentsék és igazítsák törvén szerint. Harmadszor egy ifjú legin cancelláristát nemes embe

Gyárfás Pál nevüt még ez elmult télen levéllel és követséggel köldvén Homonnayhoz contra jus gentium megfogatván már hatodik hónapja, hogy fogságban tartja, kinek fogsága minthogy ok nélkül és méltatlan vagyon annak is elszabadítására hogy Kegyelmeteknek mennél hamarébb látható gondviselése legyen, kévánjuk. Negyedszer császár urunknál ő felségénél szorgalmatos törekedése által obtinálását, hogy itt az szélföldön mi környölönk szüntelen az jó békesség ellen practicáló hamis hirt költő tisztviselők megváltoztatásának, és azok helyeiben békességszerető hazafiai állatásának, ugymint Szathmárban, Ecsedben, Kállóban, igen méltán megkévánjuk. Ezeken kévöl is az nagyszombati végezésnek éppen minden részében való satisfactióját, ki ha meg leszen, megtapasztalhatja azt Kegyelmetek országúl, és az több keresztyén országok is, hogy mi az két császárok között semmi zürzavarnak háborúnak okainak nem találtatunk, hanem sorsunkkal határunkkal megelégedvén, az szent békességnek tehetségönkkel mindenképen hasznosan való őrizői leszönk. Tartsa meg az úristen Kegyelmeteket sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Kolosvár die 18. mensis Julii Anno Domini 1616.

Spectabilium magnificarum, generosarum, egregiarum ac nobilium dominationum vestrarum amicus et vicinus benevolus ac serviendum paratus.

Gabriel Bethlen.

Külczím: Spectabilibus magnificis generosis et nobilibus comitibus ac universitati procerum et magnatum statuumque et ordinum comitatuum partium inclyti Regni Hungariae superioris, dominis amicis et vicinis nobis observandissimis.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nr. 37.)

LII.

1616. jú l. 22—23.

Pernyeszi tudósításai a kolosvári országgyülésről.

a)

Illustrissime stb. Servitiorum stb.

Hogy Nagyságod ennyi gondjai és buszulási között részszerént viczém által az mostani kassai gyülés állapatja felől tudósított, Ngodnak megszolgálom. Az Ngod irása és az ország izenetit latra nem vetvén Homonnay uram ő nga, Gombos Andrást lovasival, Barbély Ambrust is minden hadával elereszte, ez éjjel Gebe nevü faluba hált az Gombos hada, az Barbély Ambrusé Megyes nevü faluba, kik két fü legényit béküld-

vén hozzám Homonnay uram ő nga levelével, tegnap praesentálák, kinek continentiája az, hogy az Ngod az ő naga felől való végezése szerént s az ország végezése szerént is az hajdú vitézeket elbocsássa, kit ő nga praestált, és elbocsátá őket, kérvén ő nga, hogy meg ne háborgattassam őket, kiknek én megmondtam, hogy meg nem háborgattatnának, hanem ő kegyelmek csendesedjenek le és igy immár ezek eloszolnak ngos uram minden kétség nélkül. Az erdélyi vajda felől Ngodnak irhatom, most Kolosváratt vagyon gyűlése, sok szép erdélyi hadai lövő szerszámival környülötte vannak, Rédey uramot behivatta, ki betegesen ment be, Somlyóra várják őket, mivel az bizonyos, Kraszna és Szabolcs vármegyékkel megszállatta s el is veszi Báthori Istvánné asszonyomtól; igyekezetit úgy értem, bézonyosan Tasnádra száll minden hadaival, onnan az az híre, Majténhoz száll, az honnan Szakmár alá akar menni, mivel Dóczy uramra mindenek fölött való haragját értem. Mely igyekezetében elő hagyja-e menni ez jövő héten megválik, mely dologra az török ösztökéléséből és gyakran való parancsolatjából igyekszik menni és higyje Nagyságod.

Szilvási uramot sógoromat Hunyad várában tartatja fogva, asszonimat az nénémet az ő kegyelme feleségét, Enyeden tartatja az kastélyban fogva. Kornis Zsigmond uramat Fogarasban tartatja, az feleségét asszonyomat azólta az kórság minden nap törvén, azt is ugyan Fogarasban fogva küldte, mind férfi s mind asszoni állat rendet catholicust és catholicát szenvedni nem akar. Ngod bizonyosan higyje, nagy fölfualkodással vagyon most jó szerencséjében, ha le nem törik ilyen fénlésében ilyeneket mindazáltal többeket is értünk, holnap lészen egy hete, hogy Rédey Kolosvárra bement. Bogdány uramot Chernel urammal igen becsületesen látta az erdélyi vajda, bár egyebek mentek volna be etc. Ha mi más híreim érkeznek, Ngodnak megirom éjjel nappal. Ezek után tartsa meg isten Ngodat jó egészségben. Datum in arce Ecsed 22. die Julii Anno 1616.

Illustr. D. V.

servitor addictissimus
Gabriel Perneszi.

Kivül: Paria literarum Gabrielis Perneszy capitanei suae maiestatis praesidii Ecsediensis, ad illustrissimum dominum comitem Sigismundum Forgách etc. datarum.

(Az orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 41. Nro 32. alatt.)

b)

Illustris spectabilis ac magnifice domine comes, stb.

Hogy Nagyságodat innen az ő felsége végházából irásommal én ritkán látogatom, egyéb okának Nagyságod ne tulajdonitsa, hanemha mi bizonyos hírt én értettem, generalis uramnak ő nagyságának tudtára adván az végre is kérvén, hogy Nagyságodnak tudtára adja ő nagysága, kit hiszem meg is cselekedett tiszti szerént ő nagysága.

Ez alkalmatossággal akarám Nagyságodnak értésére adnom, az ország constitutiója ellen melyet Kassán 14 et 15 praesentis mensis végeztek volt, Homonnay uram ő nga környüllötte lévő fizetett hajdúkat elbocsátván, Gombos András és Barbély Ambrusék két száz lovas hajdúkkal félmelföld az ő felsége ez vára kapuja előtt mentek el az végre, hogy el oszoljanak, mivel Homonnay uram elbocsátotta őket, azokon kiül semmi mezei hadai nincsenek.

Az erdélyi fejedelem ő nagysága most Kolosváratt celebráltat gyülést erdélyi hadával. Nagyságod bizonyoson higyje vagyon tizezered magával, (az biharvármegyei hajdúin kiül). Mely hadai közel Kolosvárhoz Szamosfalvánál vadnak táborban lövő szerszámokkal együtt, és egyéb hadi apparatussival, ma egy hete Rédey Ferencz uramat, váradi kapitányát behivatta Kolosvárra, nem bizonytalan helyrűl értem kegyelmes uram, ha Isten és valami Moldua felől való állapatja meg nem tartóztatja.

Másik, hogy Homonnay uram mezei hadait elbocsátotta, minden igyekezeti ez, hogy ez jövő héten minden hadaival Somlyó alá jű, azt az helyt és várat attúl az jó emlékezetű régi Bátori familiátúl elveszi, mely várat immár Kraszna és Közép-Szolnok vármegyékkel meg is szállatott Báthori Istvánné asszonyomra; abba véget érvén, Tasnádra jű, onnan Majténhoz az mi kegyelmes urunk és császárunk birodalmában, és ez ecsedi jószágban száll táborban, mely közhely Zakmár és Ecsed vára között; igyekezeti az, hogy oda gyülvén melléje az hajdúság nemcsak az kik az ő nga ditiójában laknak, hanem az mi kegyelmes urunk birodalmabeli hajduságot is melléje vevén Szakmár alá menjen, mivel Dóczy uramra ő ngára mindenek, felett való haragját mondja. Hihető, minket is s mind az kállai vitézeket megrekeszt, mely ügyekezetekre kegyelmes uramúgy értem, az török sollicitálja szüntelen, ez szándokit effe-, ctnálja-e ő nga, rövid nap az idő magával kimutatja, kikben isten akassza meg; az nagy fizetetlenség miá kegyelmes uram elég készületlen találtatnak az ő felsége házai és profont nélkül való állapattal, kiváltképpen ez hely, kirűl szüntelen irok

mind generalis uramnak ő ngának s mind az kamorás uraknak, de semmi haszna, kibűl mi jöhet ki az Ngod bölcs itileti, sőt vicémet is felküldtem volt ez okokért most is generális és kamarás uraimhoz, de semmi hasznunkra való állapatot nem hozott egyebet az megleszennél stb.

Ezek után ajánlván Ngodnak alázatos szolgálatomat, tartsa meg isten jó egészségben Ngodat. Datum in arce Eched 23 die Julii, Anno Domini 1616.

Ill. S. ac M. D. V.

servitor deditissimus
Gabriel Perneszy m. p.

Külczím: Illustrissimo domino domino comiti Georgio Turzó stb.

(Az egész Perneszy kezeirása).

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nr. 36.)

LIII.

1616. szept. 14.

Meghivó a segesvári országgyülésre.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles syncere nobis dilecti salutem et fauorem nostrum. Noha bizonyára nagy szivünk szerint és teljes erőnkkel azon ügyekeznénk, hogy édes hazánknak minden felől istentől adatott békességét erősítvén és ótalmazván, régi jó szokásit is napról napra helyére állathatnók, kik közzűl tudjuk az volt egyik, szüntelen generalis gyülésekkel mind őszszel tavaszszal az országot nem terhelték, gyakrabban partialisokkal is szükséghez képest megérték. De Kgltek szemei előtt lévén, az elmult nyáron mennyi felé való vigyázásunknak kelleték lenni ok nékűl támadott aemulusink miatt, itt benn is mennyiféle mind titkos mind nyilván való practicálások nyilatkoztanak ki, kik ellen, legyen az úristennek neve áldott, mind kivűl belől eddig győzedelmes szerencsékkel látogatott, ellenséginket mind magok fészkekben s mind külső országok által való ügyekezetekben igaz ítéletiből kárral, gyalázattal és szégyenvallással látogatta hamis ügyökben. Mindazáltal most is sok külömb-külömbféle practicájoktúl (mert a nélkűl szintén úgy nem akarnak ellenni, mint a mindennapi kenyér nélkűl) nem szünvén, nekünk is pedig mind a fényes portáról és egyéb helyekről jó vigyázásunk után kedves követséginк érkezvén, ilyen állapatokról való gondviselésünkért csak partialis gyűléssel nem látjuk, hogy véghez vihessük. Ez okon

mellettünk lévő tanácsink tetszéséből végeztük, hogy ez jövendő octobernek kilenczedik napjára Segesváratt országunkbéli híveinknek generalis gyűlést promulgálnánk. Hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy Kegyelmetek ennekelőtte való régi szokás szerint böcsületes atyjafiait, mint szokta generalis gyűlésre választani, teljes authoritással és tanúsággal a feljűl megírt napra és helyre okvetetlen sub poena in generali decreto expressa bocsássa, kikkel istennek segitségéből minden szükséges előttünk álló dolgokról egyenlő értelemből hazánknak közönséges békességünknek ótalmazására minden jót végezhessünk. Minthogy pedig ez gyűlésnek napját olykorra kellett rendelnünk, hogy az Szent Lukács octávája közönséges törvényszolgáltatásának terminusa is csakhamar az gyűlés közben vagy utána békövetkezik: tisztünk szerint mi az törvény szolgáltatásának sem akarván megfogyatkozni, ugyan most certificálunk mindeneket, itélő mesterink, táblánk assessori arra való készülettel jelen lesznek. Mi rajtunk az articulus tartása szerint a törvény és igazság szolgáltatásának ideje és alkalmatossága nem akarjuk, hogy elmuljék, ha isten mostani csendességünket megtartván, Kegyelmetek közönséges tetszése is accedál. Secus non facturi. Datum Albae Juliae 14 Septembris Anno 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Beóleónÿ m. p.

Kivül: Prudentis ac circumspectis iudici primario, caeterisque juratis ciuibus ciuitatis nostrae Colosuariensis etc. fidelibus sincere nobis dilectis.

(Eredetije *Kolosvár város ltárában. (Fasc. III. Nr. 171.)*

LIV.

1616. okt.

Bethlen pátenslevele a hajdúk fogadása ügyében.

Gabriel Bethlen etc.

Universis et singulis, egregiis et nobilibus ac strenuis militibus sub ductoratu generosorum Nicolai Monachy, Georgii Simoni et Stephani Fűzi constitutis et commorantibus praesentes visuris nobis dilectis salutem et benevolentiam nostram. Az nemzetes és vitézlő Monachi Miklós, Simoni György és Fűzi István uramék Somogyi György által való izenetekből és irásokból értjük, hogy Kgltek is vélek együtt kész volna minekünk és az egész magyar nemzetnek szolgálni, kiért Kgltek is minden időben hálaadó voltunkat és kglsségünket várhatja. Mi ifjuságunktól fogva az vitéz embereket szerettük, böcsüllettük, értékünk szerint uri állapatunkban is

szerencséjeket neveltük, isten nagy kglsségéből ez mostani fejedelmi állapatunkra emelvén, arra nagyobb alkalmatosságot adatván, minden jámbor vitézlő fő és közép rendeket becsüllünk, és érdemes szolgálatjoknak illendő jutalmára kiválképpen való gondviselésünk vagyon, főképpen penig az kik az istennek tiszta szent tiszteletire és igaz vallására, édes hazájokra nemzetekre velünk együtt minden azzal ellenkezőkre vigyáznak. Ezen közönséges jóra való szándékát ennekelőtte is értettük és bizonyosan el is hittük mint hazáját, nemzetit, igaz hütit igazán szerető magyarok felől. Annakokáért mi is a Kgltek jó ajánlását, szolgálatját, személyét böcsülettel, szeretettel veszszük, valamikor Kglteknek jó alkalmatossága és kedve leszen ide a mi birodalmunkba való jövetelére mind az több vitézekkel egyetemben, kik Kgltekkel az közönséges jóban egy értelemben vannak és lesznek, Kglteket szeretettel látjuk, fogadjuk, érdemes szolgálatjokért illendő jutalommal is, minden kglsséggel igyekezünk lenni. Itt is Kgltek velünk egyetemben csak a közönséges békességnek megoltalmazásán fáradhat azok ellen, az kik azt mind titkon s mind nilván háborgatják; mert mi mindenekben csak a közönséges békességhez akarjuk magunkat határunkban tartani, és békességünket, igaz hitünket, szabadságunkat oltalmazni. Somogyi Györgytől szóval is üzentünk, Kgltek szavának mindenekben teljes hitelt adhat. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia Anno 1616. oktober.

Gabriel Bethlen.

Kivül: Par patentis Bethleni.

(Orsz. ltár, Act. Thurz. Fasc. 97. Nr. 21.)

LV.

1616. okt. 16.

Bethlenre vonatkozó tárgyalások a prágai udvarban.

a)

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Spectabilis ac magnifice fidelis nobis syncere dilecte. Quas ad nos 24 elapsi mensis Septembris de fama circa arcem Jeneo cum pertinentiis per Bettlenium Turcis cedendam et assignandam, Janitsarosque in praesidium Varadiense collocandas perscripseratis, recepimus. Cui etiam atrox illud facinus quod iuxta continentiam parium literarum vestrarum ad eundem datarum exprobraveritis, simulque tempestive ab enormitate facti efficacibus mediis et rationibus dehortati fueritis, in ea parte a vobis nostrae benignae voluntati abunde satis-

factum est. Vestramque in eo sedulitatem, ubi non solum patriae istius sed totius Christianitatis interesse zelanti affectu conservare, et vindicare conanimi, nobis gratam esse, et multum commendatam habere, vobis persuadeatis.

Illa eadem et alia pleraque, de eiusdem Bettlemi nefario proposito, et deliberato plane animo in summum reipublicae christianae dispendium et ultimum excidium tam provinciae Transylvaniae, quam adiacentium sacrae istius regni nostri Hungariae coronae ditionum, qualiter nobis quoque ex diversis locis perscribantur, ex serie relationis praesentibus annexa cognoscetis, quod ipsius facinus quanta cum temeritate et fidei sacramenti iurisiurandique violatione contra transactionem Tyrnaviensem committatur, manifestum est. Ac proinde necessitas exigit, ut tantis et tam gravibus incommodis arcendis, summa diligentia adhibeatur, ut quamprimum modis omnibus cognoscatur, numne haec re ipsa ita se habeant? Ac interim quid nobis in tanta clade a christianitate avertenda suscipiendum, et quid facto opus sit, quaeve remedia adhibenda? Vestram superinde nobis statim transmittendam opinionem expectaturi sumus. Ac in reliquo gratia nostra vobis propensi manemus. Datum in arce nostra regia Pragensi, die 16. mensis Octobris. Anno Domini 1616.

Matthias m. p. Laurentius Ferenczffy m. p.

Ferenczffy kezével: P. S. Continuatis nonnullorum fidelium nostrorum literis ad nos perfertur, Gabrielem Bettlen non solum Jeneo, et adjacentia minuta praesidia, verum etiam Varadinum Turcis promisisse, atque ita omnia disponere, ut periculum sit, ne propemodum magno christianitatis incommodo male concepta consilia exequatur.

Qua igitur ratione tam perniciosis machinationibus sit obviandum, vestram ad nos opinionem absque ulla mora perscribatis, simul et modum aperiatis, quo a statibus Transylvanicis, [cum quibus, et non cum solo Bettlemo Tyrnaviae pacem stabilivimus] intelligere possimus: an ipsorum consensu Bettlenius arces praedictas in manus Turcarum tradere velit, et an ex ipsorum voluntate sit, quod Bethlenius neglecta transactione Tyrnaviensi non solum comitatus Ungariae superioris variis literis ad res novas sollicitet, verum etiam hostilia subditis nostris minetur.

(Külön mellékleten.)

Relatio super factis et processu Gabrielis Bethlen.

1. Refertur: certum esse, quod Bettlenius isto authumno, post comitia, quae ad festum Sancti Michaelis celebrabuntur

Varadinum egressurum esse, et Jeneo cum attinentiis illico Turcis traditurum. Quo circa iam Temesvarienses, Gyulenses, Lyppenses, Szolnokienses, et alios confiniarios Turcas congregari et ad recipiendum Jeneo sese parare, quod ex praesidiariis non pauci inter Turcas hisce diebus conversantes viderunt, et a Begho quodam Turca praecipuo, Pal Begh dicto, aliisque primoribus Turcis haec insuper intellexerunt.

2. Refertur, quod cum Bethlemius Constantinopoli exularet Gabrielis Bathori tempore, ipsum per Naczuff vezirium obtulisse Lyppam et Jeneo cum adjunctis Turcarum imperatori, si principatum Transylvaniae ipsi conferret, et rerum potiretur. At imperatorem non fuisse contentum, sed postulasse etiam Varadinum et civitatem Coronensem, qui aegre quidem, sed suasu Mehemmet Agae, qui nunc Temesvariensis passa est, promisit Bethlemus: proinde fieri aliter nunquam posse, quin successive haec omnia Bettlemius praestare cogatur, urgenturque continue.

3. Nunc in Jeneo nullum esse capitaneum; nam Stephanus Petnehazy privatus est capitaneatu. Ac Bettlemium severissime per literas praecepisse praecipuis omnibus Jeneoiensibus, praesertim 14. nobilibus, qui omnibus praeerant, ut ex Jeneo discederent, neque unquam eo reverti illis liceret. Insuper etiam qui ex Lyppa eo manendi causa confluxerant, omnes abscedere jussisse, capitali poena remanentibus proposita. Sic nudatam praesidio Jeneo sine ulla renitentia cuiusquam posse Turcis tradere.

4. Omnes praesidiarios qui Lyppae fuerant, jurejurando tam ipsum Bettlemum, quam per eum coactos Transylvanos assecuravisse, cum ex Lyppa cedere cogebantur, ut quocunque vellent, seu ad regnum suae maiestatis Hungariae, sive in Jeneo tuto illis liceret manere, vel recedere. Nunc contra talia juramenta ejici omnes ex Jeneo per Bettlemium, qui ibi pedem fixerant, ac prohibentur in Ungariam exire, sed in Transylvaniam cogi omnes migrare.

5. Quendam Lucam Nagy capitaneum hajdonum, qui nunc in finibus ditionibus quidem Transylvaniae commoratur, ex Hungaria tamen 400 equites congregare et ad stipendium evocare jussu Bettlemi, quos per Walachiam Bethlemius ad Szkender passam mittere vult ad stipendium ibi merendum; quod ab ipso contra pacta Tyrnaviensia committitur.

6. Affirmatur etiam a Bettlemio severe demandatum esse, tum ipsis praesidiariis Jeneoensibus, tum aliis quibusquam statibus et ordinibus Transylvaniae, ut ad nutum deinceps quotidie sint parati ad bellicam expeditionem. Ac a Bettlemio

inauditum esse refertur, quod perfecto statim Jeneoensi negotio in regnum suae maiestati Hungariae irrumpere habeat in animo.

7. *Ferenczffy kezével:* Dicitur praeterea Bethlemium cum Georgio Rakoczy fraternitatem iniisse, jurejurando intercedente, ac de Transylvaniae principatu regnique Hungariae statu secrete permulta tractasse.

Külczim: Spectabili ac magnifico comiti Georgio Thurzo etc.

Kivül: Exhibitae Bittchae die 4. Novembris 1616.

(Eredetije az orsz. ltban, Act. Thurz. Fasc. 8. Nr. 60.)

b)

1. Ingressus Transylvaniam absque scitu et licentia suae M^tis^ tempore tali suspecto, quo Bethlem in ditiones suae M^tis^ hostilia moliebatur, subditosque suae M^tis^ seditiosis scriptationibus concitabat.

2. Quod in Transylvania in signum Homagii ac fidelitatis suae versus Bethlemium gladio se ab ipso praecingi passus fuerit, speque adoptionis in filium ac successionis in principatum sese totum Bethlenio addixerit.

3. Quod statim ac ex Transylvania rediit, ad se accitum Matthiam Nagÿ, capitaneum haydonum Polgariensium ipsum ad capitaneos haydonum miserit, eosque ad partes Bethlenii traxerit.

4. Quod hac istius instigatione excitati haydones, Radul vayvodae homines invaserint, ac profligaverint, qui scilicet Lippam defendere volebat, ne in manus Turcarum deveniret; hincque factum esse, ut Lippa ac aliae tam pulchrae provinciae hostibus cesserint.

5. Quod cum Cassoviam ad conventum comitatuum venisset, statim ac a suae M^tis^ commissario penes credentionales M^tis^ suae intellexisset, qua ratione se in illo conventu gerere deberet, ut fidelitatem suam c. M^ti^ testatam redderet, ipse Cassovia discesserit, ut scilicet aliquam comitatensium imaginatam indignationem declinaret; cum tamen penes suae M^tis^ fidelitatem non solum levem aliquam indignationem, sed et vitae discrimen adire debuisset.

6. Quod nunc quoque ultro citroque homines ad Bettlemium commeent, occultasque cum illo practicas habeat.

Kivül: In negotio Georgii Rakoczy.

(*Másolat* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

LVI.

1616. okt. 10—18.

Homonnai felkelésére vonatkozó irományok.

a)

Homonnai körlevele.

Salutem et officiorum nostrorum paratissimam commendationem. Minemű ingerkedő és mód nélkűl való levelet irt és más állevelet is én nevem alatt valót küldött legyen egy nehány ide ki való vármegyékre Bethlen Gábor, nálunk is nilván vagyon, kirűl álmélkodással gondolkodtunk, mely igen nem kémelli afféle cselekedetivel magát enni sok fő értelmes, eszes emberekkel, mint az úristen jóvoltából Kgtek között minden vármegyékben vadnak, önön magát jobban jobban megesmertetni. Mert az kit valami szűbeli passio gyűlőség vagy boszu nem visel, igen könnyü annak az ő mesterségit megtapasztalni, és ezeknek az kiküldött leveleinek mivoltát eszében venni.

De legelsőbben illik arrúl gondolkozni Kglteknek, mit tulajdonítson ő magának, mikor azt irogatja, hogy minket itt kinn Magyarországban házainknál hadaival megkeresett volna; sőt hogy továbbra fenyegetőzik is az mi kgls urunknak császárunknak méltósága ellen. És azt is irván, hogy Kgtek mind egész országúl (noha mi ez országnak gyűlésén generaliter nem tudjuk, hogy volt volna sem ez esztendőben, sem ez elmultba) mintha esedezésével avagy könyörgésével tartóztatta volna meg főköveti által, hogy ide haddal nem jött ellenségképen, és ez kétség nélkűl ez nemes országnak is derogál becsületinek. Soha Magyarország egy erdéli vajdának sem supplicált és invadálással egy erdéli vajda sem merte fenyegetni ezelőtt Magyarországot. Mert az tudni való, hogyha enni földre ilyen urak ellen koronás királyunk biradalmában hadakozni jött volna, azzal királyunk és országa ellen cselekedett volna; és ilyen despectust cselekszik mind ő felségén s mind ez országon, holott ha mi dolga velünk volt, vagyon királyunk s törvényes országban élünk. — Ha pedig eljött volna, vagy az mint értjük fenyegetését, el akarna jőni ezután is, mi is istenben bizván magunk oltalmában megfeleltünk volna neki. És ezután is, ha szándékában elő akar menni, nem fogyatkozunk meg magunknak s protestálunk is, hogy afféle igyekezeti ellen ha magunkra osztán gondot kezdünk viselni, senki ne tulajdonítson vétket mi nekünk. Mert mi nem nyughatatlankodunk, csak ő ne volna nyughatatlankodásban és minden gyalázásival s ellenkező szándékival ránk ne törne. Ő felsége is penig biro-

dalmára való terekedéseért s méltóságáért mit gondoljon felőle, az ő felsége kgls akaratja, mi semmire okot nem adunk.

Továbbá valami titkos dolgaink s tanácsink felől, mintha ő végére ment volna, irt Kgteknek. Azt vélte talám, hogy Kgtek között nem találtatik egy is, az kinek oly itéleti lehetne s annyi okossága, hogy azokat igazán meg nem érthette volna, avagy meg nem tudhatná ezután is.

Nem szintén jól ment az Raduly vajda dolgának is végére, hanem csak az mit magában ő elgondolt, hogy mint lehetett volna, vagy lehetne az dolog, az szerént irt. Mindazáltal tudja Kglmetek azt, hogy Raduly vajda az magyarországi koronás király által és magyarországi segítség által vitetett volt az havasali vajdaságra. Mely fejedelemségében az pogányság ellen az keresztyénségért valóban sokat vitézkedett, és híven szolgált minden időben az mi kgls koronás királyinknak kedvek szerént. És ugyan az ő felségéhez s ez országhoz való hivségért vesztette is el ő nga hazáját Havasalföldét, kire tekintvén ő felsége is kglsen szárnyai alá fogadván s táplálván, e nyárban patenslevelével ő felsége bocsátotta volt az országba, hogy innen bemenvén Havasalföldébe, országában szállhatna az keresztyénségnek nem kicsiny hasznára. De ha akadályok vettettek egy nehányképpen ő naga eleiben és saját országában be nem mehetett, nem másuva, hanem az ki ez ideig is kglsen táplálta, attúl kell várni ezután is, az mint értjük, hogy Nagy-Szombatban lakik most is.

Hogy penig mi küldöttük volna segitségért ő nagát Prágában, nem kellett volna reánk fogni; de hogy ne segitettük volna az vitéz fejedelmet egyszer is másszor is költségünkkel az miben lehetett, azt nem tagadjuk tudván, hogy ő felségének hive s táplálja most is fizetésével s ez országnak is sokat szolgált, szolgálhat ezután is. — Az mivel segitettük pedig, annak sem jól ment végére Bethlen Gábor, az mellett, hogy Régeni Jánost is anni költséggel, és az végre az mint irja, küldöttük volna el, azt sem jól értette volt az dolgot.

Hogy Rómában és spanyor királyhoz jesuitákat küldöttünk volna pénzért s népért, abban sincs semmi. Könnyü végére menni, hány jesuita vagy pap volt jószágunkba ez esztendőbe, és ha vagy egy azok közül ment-e el valahová. De ezzel az jezsuita szerzetet is akarja mindenekkel gyülöltetni efféléket költvén reájok.

És mi is ezüst és aranymiveinket és egyéb marháinkat mostanság mely igen hányjuk zálogban, és minémű jószáginkat zálogositottuk volna el, miólta Kún István ide ki volt, sincs hirünkkel; sőt egyéb titkos dolgokat is, az melyeket Kun

Istvántúl irja, hogy értett, ha mit tudna, azt hiszem mint egy mondásit kijelentette volna, de azokban sincs semmi.

Az mely levelet penig mi nevünkkel valót küldött Kgt közzé, kiben hogy Kgtek böcsületi ellen is irtunk volna Radu vajdának, mind csak fogások, költött dolgok; és csodálj hogy mélyebben is el nem ment benne azon egy munkáv mind egygyel érte volna meg. De csak abból is kitetszik, az mely igaz, hogy mi a vajdával szemben sem voltunk, jó lelki merettel irjuk; sem az felől az tizenhárom ezer had felől L gyelországba, az mint ő irja, semmit az vajdától sem értettü

De mind efféle ő irásinak semmi nem egyéb az o hanem hogy ti Kgtekkel azt akarná elhitetni, hogy az miké pen Lippát az töröknek adta s annak az büzit reánk erőlk dött kenni, Jenőt is az többivel együtt ugyan efféle praetext sok alatt adhatná meg igéreti szerént az töröknek. Mind ember tudja azt, hogy ő mindenkor afféle módon vitte dolg elő, az által ment az erdéli vajdaságra is, mint bánék jól t urával, fejedelmével és maga hazájával, Giczÿ Andrást sz nyü esküvései ellen megöletvén az mely Giczyvel Báthor Gábort az előtt elvesztette. Ugy az lippaiaknak is hitlevel adván, s azzal átkozván meg magát, hogy az isten az fö nek is be ne hagyja fogadni még az holttestét is, ha so Lippát török kezében adja; de a felől oda adá. Olyan i zán költvén felőlem is, hogy én miattam kellett Lippát töröknek adni, kiről nem türhetem, hogy egy nehány igé ne irjak; és minden értelmes ember jó lelkiesmerettel tegy itéletet felőle, ki vétkébül esett török kézbe Lippa több vég zakkal együtt.

Mondják meg az erdéli főnépek, és az kik lippaiak v tak is hitek szerint, ha még akkor nem igérte-e az töröki Lippát, Jenőt Bethlen Gábor, mikor Basta György Erdélyl létében Bethlen Gábor római császárnak adott hiti mellől török közé ment volt és az tatár szultán által erdéli vajda got nyert volt magának s annak is hivatta az török közt ma de akkor az titulusnál egyéb haszna nem volt benne. Mer magok az bujdosó erdéliek levonták volt az titulust is rólá másnak szerzették volt az török császártól az dignitást. Ann utánna az sok változások után Báthory Gábor fejedelem követséget nyert magának az portára és tagadhatatlan dol az törökök is megvallják s megbizonyithatjuk, hogy Lipp Jenőt még akkor is megigérte volt Báthory nevével is az tör nek. És hogy Báthory meg nem adta, jó alkalmatosságot ve ebből Bethlen Gábor, az törökkel kezdett practicálni fejedel ellen, az mint előbb is irám és az portára szökvén ujobl ismét oda igérte Naszuff vezérpasa által az török császár

mind Lippát, Jenőt és még több várakat is, kik közűl Várad s egyik, az mint nyilván beszélik az törökök is és ezután jobban megérti ő kglk.

Ez végre vitte osztán vajdaságra az török őtet Erdélybe, és az várak megadásárúl Szkender passa és Memhet aga, ki most tömösvári passa löttek kezesek érette, az mint az megyesi gyűlésbe is harmadévi nilván szemére vetette volt Memhet passa is ő neki. És szörnyen elégettetvén és pusztittatván az országot az sok pogánysággal, az mi keservesb, többet ejtett 18 ezer keresztyénnél rabságra csak két nap alatt is. Enniszer való igéretek után azért egyebet nem tehetett benne, kételen meg kellett adni. Az mint Váradon még az harmadik őszön generaliter elvégeztette volt az országbeliekkel is s Huszár Istvánt többekkel együtt küldötte el, és Lippát még akkor kezében is adta volt az töröknek, — Tatár Cselebi foglalta volt el is. De szintén akkor tájba mind az Forgács Zsigmond uram és többek Lippa felől irt levele is érkezvén s magában megijedvén, nehezen csak egy kevéssé az vezér engedelméből halasztották az beleköltözést praetextust mutatván, mig római császárral ő felségével Huszt és Kővár felől is végezhetne és az békességet véghezvihetné.

De elég jele volt hiszem, hogy megakarta Lippát adni, mikor minden port, minden álgyukat és egyéb munitiót éppen kihordatott belőle, csak pusztán hagyta meg akkor, egy nehány taraczkocskáknál egyebet ott nem hagyván, sem élést sem egyebet.

Elég bizonyság az is, kit egész Erdély tud, mert országgyűlésébe forgott ez dolog, hogy mind Bethlen István, Erdéli István főkövete által is megizente az török császár, hogy egyéb immár enni igérések után nem lehet benne, mert Erdélyre küld, ha meg nem adja, s erre nézve elvégezte az országgyűlésébe másodszor is, hogy megadja Lippát az többivel együtt.

Mindezekben az üdőkben is csak ingyen sem hirdették, hogy énnekem hadam lött volna, de tudni való dolog az, hogy miolta az keresztyénség költségével az erdéliek Lippát, Jenőt megvötték ugymint huszonkét esztendőtűl fogva, azóta sok kárba forgott Erdély dolga, sok fejedelmi voltak, egy nehányszor Magyarországból nagy hadak mentek Erdélyre ellenségképpen magyarok, németek, oláhok, lengyelek, vallonok és egyéb nemzetségek; nem igy kénszergették őköt mint most méltatlan vádolással, hanem ugyan valóságosan és derekasan nagy kénszergetésbe, romlásba forgott Erdély egy nehány fejedelminek idejében az keresztyének miatt, sőt az pogányok miatt is. De azért soha Lippát töröknek nem igérték sem boszujokban, sem kötelenségekbe, sem magok oltalmába, sem az erdéli fejedel-

mek, sem az ország, szintén úgy most is semmi tekintetért nem kellett volna oda adni, ha keresztyén volt volna; most ez esztendőbe pedig ki kénszergette oly igen őköt.

Hiszem tagadhatatlan dolog ez, hogy csak ez vádolásnak szine alatt akarja immár most Jenőt török kézben ejteni; mert ki nem tudja azt, hogy mi csendes állapatban vagyunk, semmi hadunk nincs, sem készületünk, még is efféle álmot költ felőlünk s okot keresne, ha találna ellenünk. De hiában ez, ha mást nem veszen elő. Mert nilván való dolog, hogy Jenőt töröknek akarja adni; azért költözött ki az jenei kapitány Petneházy István belőle és holmi nemes ember főlegény, vitéz katona vagyon Jenőben és az Lippából kiüzetett vitézlő rendet, az ki már ott telepedett volt meg, mind most akarja kiüzni. És most az több Lippából kiüzetett népet is mind országának és magának erős hiti és hittel kötött levele ellen háborgatja mindenütt. Nem is csuda semmi dolga, az ki annyiba esmeretes, szánja meg az úristen szegény nemzetünköt. Im az mint hozzá kezdett, nemcsak Lippát, Jenőt, de bizonyába török kézben ejti egész Erdélyt is aprónként.

Bővebb irással nem akarjuk terhelni most Kgteket, rövid időn magok Kgtek eszében veszen mindent s akkor ismeri meg kicsoda igyekezik ez országnak s nemzetségünknek javára s kicsoda romlására. Tartsa meg az úristen Kgteket jó egészségben. Datum in Unghvár die 10. Octobris, Anno 1616.

Kivül: Paria literarum, quas d. Homonnay ad comitatus scripsit.

(Másolata orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 100. Nr. 13.)

b)

Sarmasági önvédelme.

Illustrissime dne dne etc. Servitiorum etc. Az úristen stb.

Kénszeríttetém Ngodat irásommal bántanom. De nincs mit tennem, ártatlanságomért az természet törvénye szerént is tartozom gondot viselni. Bőségesen megírtam volt Ngodnak e nyárban, mint történt legyen dolgom Erdélyben; Ngod kglsen is irt vala mellettem az fejedelemnek ő ngának, küldött is vala ő nga assecuratoriát énnekem. De az mint másik levelemben megirtam vala ngodnak (nem tudom, ha kezéhez juthatott volt Ngodnak) ő nga is maga kezeirásával, kit nekem küldött justificált, jelentvén, hogy semmi szándéka nem volt volna ellenem, holott semmi vétkemet sem tudja. Mindazáltal insinuálta vala azt, hogy nem kellett volna Ungvárra jönnem;

de affelől törvényre mennék haza. Én pedig igen kedvem ellen s kételenségből jöttem vala Ungvárra, mert Homonnay uramnak is volt neheztelése reám. De az vármegyék szinte akkori felzendült állapotjába ugyan nem lehet bátorságos járásom, sem megmaradásom másutt. Az utakat mindenütt állják vala, és nagy zürzavar vala. Az is vala pedig intentióm, hogyha nagyobb motusok lennének, Lengyelország határitól nem akarok vala távozni. Látván azért és Erdélyből is hamar barátim által tudósíttatván, hogy azért akarna törvént ő nga reám láttatni, hogy Ungvárra jöttem volt és azzal is opprimálna; mégis könyörgöttem vala ő Ngnak, hogy küldjön oly assecuratiót, ki mellett ne féljek etc. Mind várakozásban voltam, felette csendesen viselvén magamat, nem akartam sem szómmal sem egyébaránt még csak gondolatimmal is vétni ő ngának; ő nga pedig minden jószágimat, marháimat, sőt feleségem jószáginak marháinak is nagyobb részét elfoglaltatván maga számára, s birván hites tiszttartait beléjek adván, disponálván belőlök. Mindazáltal két cancellarista diákját küldötte kövesdi házamhoz, kit immár régen ő nga birt, hites tisztartaja volt benne, és disponált mint sajátjából, és onnan ad 15. diem evocáltatott az gyülésnek első napjára, mely most is Segesváratt celebráltatik, hogy ezekről adnék ott ratiót, miért jöttem ki Erdélyből, miért jöttem Ungvárra az ő nga ellenségéhez és miért állottam ki az tanácsrendből? Ezeknél egyéb vétkemet nem praetendálta. Ez dolgot is csak véletlenül egy barátom izente meg, hogy igy evocáltak, mert ő beszélett az deákokkal is, különben meg sem tudtam volna az citatiót, holott senki Kövesdről hozzám nem jött; és azt hiszem, immár ő nga propter non comparentiam meam proscribáltatni fog. Ngod azért kglsen tegyen itéletet erről: Kövesd, a honnan citáltak, Magyarországba vagyon, noha Erdélyhez tart, de ugyan magyarországi törvénynyel élnek ott. Ad primum diem comitiorum kellett-e citáltatni? hiszem terminus avagy octava is leszen 1. Decembris, mely az magyarországi terminus ex antiquo usu et legibus nostris. 2. Az ki extra regnum messze vagyon, nem csak 15. napot kellene praefigálni ad comparitionem. 3. Az magam jószágából kellett volna evocálni, nem abból, az kit egy nehány holnaptól fogva ő nga birt, és nekem semmi birtokom nincs benne, az mint az kövesdi tisztartó leveleivel is és mindenekkel ott az jószágba és tartományba megbizonyithatok. Továbbá dato sed non concesso bár vétkes volnék is, legitime citatus ad competentem terminum et locum juridice convictus volnék is, hiszem praecise et restrictive az notorius convictus maga portióját és nem feleségéét sem gyermekiét vesztené el. De ő naga az citatió előtt régen minden

jószágomat, az mi magamé volt, marhástól, majorságostól elvötte, magának foglalta éppen. Abban pedig az feleségem dossa, sőt valami summája is benne volt; két fiam vagyon, azoknak portióit sem occupálhatta volna ő nga. De az mi nehezebb, az feleségemnek saját jószágit, sőt az mustoha fiaim részeit is marhástól, majorságostól elvötte régen minden törvény előtt ő nga még akkor, mikor maga kezével azt irta nekem ő nga, hogy semmi vétkemet nem tudja etc. Az isten és Ngod előtt teszek ezekről tudomást kgls uram, mert méltatlan szenvedem. Hogy ne jöttem volna pedig ki, mikor szemeimmel látám az törvéntelenséget, és mint fogdostatá meg törvéntelen ő naga az ártatlan embereket; engem pedig 16 mélyföldig üzetett. Maga megbizonithatom, hogy veszni kell vala, ha én igaz hűséggel nem oltalmazom vala ő ngát.

Most pedig ő nga, az mint értem, ez elmult napokba szidogatván s halállal fenyegetvén, azt mondotta, hogy Homonnay uramékot én incitálom ő nga ellen, és hogy de statu Tranniae mostanság levelemmel én informáltam ő nga ellen császár urunkat ő felségét; de ő nga, sem más soha ezeket meg nem bizonithatja, mert bár fide mediante tegyen bizonságot Homonnay uram ő nga, ha én incitáltam-é. Ő felségének pedig vagy Kleselius uramnak, vagy akármellik prágai vagy bécsi tanácsának ő felségének császár urunknak mondok, vagy herczeg urunknak akármelliknek is, ha én levelet küldöttem ez esztendő forgásában akár mikor, bár soha tisztességem ne legyen és az isten is megbüntessen. És csak azért sem jártam volna efféle dolgokból ő ngának az fejedelemnek ellene, hogy minden órában reménlettem, hogy küld ő nga kedvem szerént való assecuratoriát, ki mellett bementem volna. És valameddig proscriptióval meg nem gyalázna ő nga, addig meg sem gondoltam, hogy valami oly dologban vétsek ellene. Miben tudok pedég én véteni, ha vétni akarnék is, ez volna minden vétségem, hogy igen-igen méltán sokat panaszolkadhatnám ő nga felől, hogy ő ngánál való jó tisztemért, jámbor hű szolgálatomért igy fizet. Hogy az mint én ő felsége császár urunk előtt magamot obligáltam szemtöm szembe ő ngáért, hogy kedvét fogja keresni az erdélieknek, s igazságába nem háborit meg senkit ő nga; másfelől ő felsége külömbet ért, kiről az orczám is pirúl s az szivem is retteg.

Én nekem kgls uram isten után Ngodhoz vagyon felette nagy bizodalmam, és ha isten módot ad benne, magam is elmegyek Ngodhoz. Magyarországba én akár Ngod előtt, akár ország előtt a gyűlésben bizony kész vagyunk törvént állani. bizonitson bátor ő nga az fejedelem, ha mit tud ellenem; de az erdéli comparitiótól félek, ha ártatlan vagyok is, mert az

ki engem Básta idejében is elárult vala, én nevemmel irván leveleket ellenség közzé (mely csalárdságot végre ez világon kinilatkoztata az úristen) legbelsőbb embere most is udvara népe között ő ngának az. Több is lakik afféle ott benn. Sokat láttam immár Erdélyben, hogy az még az törvénye elvégződött, addég elfogyott az élete is embernek. Báthory Gábor fejedelem is törvéntelen proscribáltatott vala egy néhányunkat ártatlanúl, de mihelt az ország megszabadula szegéntől, generalis gyűlésekben solenniter absolvála és ártatlanoknak pronunciála egy nehányunkat, noha én akkor, mikor absolváltak, még Erdélyben sem voltam, de szánt az ország méltatlan szenvedésemért. Most is ő nga szabad véle, proscribáltathat, de mely méltán, ex praemissis Ngod bölcsen itélje meg. Justitia et pax osculatae sunt invicem.

Én Ngodtól nem tagadom felette véletlenűl sem pénzt, sem marhát semmit nem hozván el vélem, csak hatod magammal paripákon szaladtam ki, mert ha költséggel győztem volna, inkább valami váras helyen laktam volna; de itt e tájba barátim között kellett mulatnom s üdőtől várnom. Ungvártól is messzére az költségtelenség miatt nem mehettem, mert az Fátrán túl mentem volna eddig régen. Nem kétlem, hogy ő nga Bethlen Gábor is talám vagy levele, vagy izeneti által ne panaszolkodnék Ngodnál reám, az mint irám, hogy már én ingerleném Homonnay uramot ő ngát valamire; de nem jól informáltatott ő nga. Mert én, látja isten, oly csendes állapotját látom, mikor Ungvárra megyek is, Homonnay uramnak, hogy soha talám nem volt csendesben; semmi igyekezetit sem vöttem eszembe. Hiszem más is látná vagy készületit, vagy egyéb dispositióját; Czobor uramék sem laknak messze s az vármegyebeliek is láthatják. De valami hitván emberek, hogy már kémségbe jártak volna, csak magoktól gondolnak sokat és gratiát s fauort s hasznot keresvén az fejedelemtől magoknak oly dolgokat referálnak, vagy irogatnak is ő ngának az fejedelemnek, kibe bizony semmi nincsen, s mégis affélével vádolnak engemet is ő nga előtt csak merő hizelkedésből. Ngod engem az még élek, igaz szolgájának tartson. Az úristen Ngodat etc. Datum in Nagymihály, die 18. Octobris, 1616.

Ngodnak

alázatos szolgája
Sarmasághÿ Zsigmond m. p.

Külczím: Illmo domino dom. comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 70. Nr. 40.)

LVII.

1616. oct. 9—nov. 7.

A segesvári országgyűlés irományai.

a)

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Huugariae dominus et Siculorum comes etc.[1] Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri universi status et ordines trium nationum regni Transylvaniae in generali eorum congregatione ad nonum diem mensis Octobris anni millesimi sexcentesimi decimi sexti praesentis indicta in civitate nostra Segesvár conscriptus exhibuerunt nobis et praesentaverunt certus quosdam articulus infrascriptos unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos eos omnes et singulos omniaque et singula eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes clementer approbare ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observari, quam per alios quospiam observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum comitijs eorum generalibus et civitate Segesvár ad nonum diem mensis Octobris anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto indictis celebratis conclusi.

(1) Minémű nagy szorgalmatossággal, goudviseléssel, éjjeli és nappali vigyázással oltalmazta légyen Nagyságod édes hazánkat mind az oltától fogva, miolta az szent isten Nagyságodat ez fejedelmi méltóságra elönkbe állatta, de kiváltképpen ez elmult nyáron külömb-külömb-féle aemulusi ellen, nemcsak közinkben küldött propositiójából értjük, hanem külsőképpen is megtapasztaltuk és ugyan szemeinkkel is látjuk; mely Nagyságod felőlünk való gondviselését minden hűséggel és engedelmességgel híven igyekezünk megszolgálni Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, könyörögvén szent felségének azon, hogy ezután is ilyen felőlünk való gondviselésére segítse és tegye elégségessé, hogy mi is az Nagyságod

[1] Az erd. Muzeum hiteles példányában a leíró a szokásos bevezetést csak eddig írta le, a többi részének helyét üresen hagyván. Kipótoltatott Teutsch superintendens úr egykorú példányából.

god kegyelmes gondviselése alatt megmaradván, Nagyságod bódog fejedelemségéért közöttünk istenünket tiszta szűből imádhassuk.

(2) Adja Nagyságod előnkben propositiójának első részében, miképpen az sok kivűl reánk következendő veszedelmeknek innet belől közzülünk practikáló emberek által volna indítása, melyről ennekelőtte is, de kiváltképpen ez elmult tavaszi fejérvári gyűlésen solenniter panaszolkodván, mindaddig is, mig az ellenség országunkra nyilván reá nem jött, Nagyságod senkihez nem nyúlt, azután kiket Nagyságod arestáltatott volt, mostani gyülésünken törvénynyel procedálván ellenek, azok közzül némelyek magok vétkét agnoscálván, és azok ellen publice magok akaratjok szerént vallást tévén, mi általunk folyamodtak az Nagyságod fejedelmi kegyelmességéhez, kiknek hogy Nagyságod országúl alázatos intercessiónkra életeknek és bizonyos jószágoknak nálok meghagyásával megkegyelmezett, Nagyságodnak sokaknak hamis vádlások és hitván vélekedések ellen isten és ez világ előtt nyilván való igazsága kitetszett, és az bőséges kegyelmezésben reménségünk felett fejedelmi kegyes természeti, melylyel az fejedelmi szék meg szokott erősíttetni, méltán mind az mi üdőnkben és posteritásinknál is jó névvel hírrel örökké dicsírtethetik és magasztaltathatik. Mi is penig országúl alázatos törekedésünkkel mutatott nagy kegyelmességét teljes életünkben minden háladó hűségünkkel megszolgálni igyekezzük Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

(3) Ez mostani üdőnek állapatja minémű sok külömbkülömb-féle szükséges dolgokat reménségünk kivűl véletlenűl hozott légyen reánk, adja azt is Nagyságod előnkben, intvén Nagyságod bennünket, hogy az Nagyságod gondviseléséhez azoknak elrendelésére és bételjesítésére oly gondviselésünk lenne, hogy azokhoz képest Nagyságod minden előtte való szükséges dolgoknak véghez vitelére elégséges lehetne. Azért kegyelmes urunk, noha mind magunk s mind szegény kösségünk elég nagy fogyatkozásban és romlásban vadnak, de látván az szükségnek mi voltát, és hogy Nagyságod is reánk való gondviselésében meg ne fogyatkozzék, igérünk Nagyságodnak az fényes portára való szükségre és udvara népe tartására, és egyébféle szükségeknek véghez vitelére kapu szám szerént tizenegy forintot, melynek felét ad festum Sancti Nicolai episcopi, felét penig ad festum Epiphaniarum Nagyságodnak fogyatkozás nélkűl bészolgáltatjuk. Nagyságodnak könyörgünk, látván Nagyságod is szegény kösségünknek és magunknak is ilyen fogyatkozott állapatunkat, vegye kegyelmesen tőlünk; ígírjük

azután is magunkat, valamire elegek leszünk, Nagyságodnak és hazánknak nem akarunk semmiben megfogyatkozni.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is ezen tereh viselésre ígérik magokat.

Az szász uraink atyánkfiai hasonlóképpen.

Az székely uraink atyánkfiai is az fényes portára való szükségből nem akarván hazánknak megfogyatkozni, valamennyi jobbágy, lófő, drabant és szabad székelyből lőtt jobbágygyá közöttök, az vármegyék módja szerént minden jobbágyrúl száztiz pént megadják, de csak az portára való szükségre; azoknak penig felszámlálására bocsássa ő nagysága bizonyos meghitt emberit, kik az székelységnek állapatját tudják.

Az kolcsos, kerített és mezővárosok az Nagyságod kegyelmes rendelése szerént contribuálnak.

Kolosvár adjon	fl. 700.
Kízdi Vásárhely	fl. 150.
Sepsi Szent György	fl. 80.
Egeres	fl. 160.
Udvarhely	fl. 160.
Illyefalva	fl. 80.
Kis Maria	fl. 160.
Almás	fl. 32.
Abrutbánya	fl. 160.
Vizakna	fl. 160.
Bánfi Hunyad	fl. 160.
Fejérvár	fl. 100.

(4) Jelenti Nagyságod azt is propositiójában, Jenő vára közelebb végvár lévén, mind építésére s mind vitézlő rendnek megtöbbítésére Nagyságoddal együtt provideálnánk. Noha végeztük volt ezelőtt is, hogy Zaránd vármegyén minden rendeknek jószágok az gratuitus labort Jenő várához praestálnák, és az adót is az vitézlő rendnek szükségére szolgáltatnák; de most az Nagyságod akaratjából újobban végezzük, hogy az megnevezett vármegyékben személyválogatás nélkül minden rendek jószága az gratuitus labort Jenő várához praestálják, az szerént mint Fejérvár épületire igértük volt, melyet is az Nagyságod kegyelmes kévánsága szerént, Isten jövendő tavaszt adván, bé igyekezünk teljesíteni, és Zaránd vármegyének adaját is előbbi végezésünk szerént épen és egészen, hogy az ott való vitézlő rendnek contentálására administráltassa, Nagyságodnak könyörgünk, és ezenkivül is Nagyságod több fizetett néppel megtöbbítvén, legyen kegyelmes gondviselése ez helyre.

(5) Az arendának minutálásában mivelhogy semmi jó módot nem találhattunk, annakokáért végeztük, hogy ezután

esztendőkben minden helyeken az előbbi és régi limitatio
adjon helyben mindenütt úgy, hogy az hol az földesúr
t és ennekutánna is minden üdőben meg akarja váltani,
ad legyen mint ennek előtte, az ki penig megváltani nem
rja, szedessék az Nagyságod számára.

Ez esztendei arendákot penig hogy Nagyságod könyör-
nkre kegyelmesen megengedte, Nagyságodnak mint kegyel-
urunknak megszolgáljuk.

(6) Noha szemeinkkel látjuk, hogyha valamikor kéván-
tt, e mostani háború üdőkben kéváltatnék igen, hogy min-
hadi apparatusinkkal, de kiváltképpen kapu számról való
oginkkal oly készen lennénk, hogy abból is se Nagyságod-
, se hazánknak ne fogyatkoznánk meg; nem nézhetvén
t szegénységnek ebben annyi sok romlott állapatjokat,
ünk Nagyságodnak minden városokról, várak és kastélyok-
tartományokból, ebben senkinek nem kedvezhetvén, az
kapu szám vagyon, minden két kapuról egy jó puskás gya-
t fegyverrel és ruhájával generalis expeditiónak idején elő
tni, és innet haza oszolván, minden vármegyékben az ispán
látogassa, az mely soldost az földesúr állat, és ha melyet
szeret közzülök, szabadon kivethesse, és jobbat állatván,
ségnek üdején is azon jó gyalogot állassa elő, kit helyben
ytak az mustránák idején.

(7) Miérthogy penig az szomszéd országokban sokféle
k és indulatok viseltetnek, ez okáért mi is a készen lételt
szükségesnek ítéltük lenni. Tetszett azért, hogy az nemes-
minden vármegyékben az székes helyeken, az székelység,
zság az ő helyeken, az magyarországiak is előbbi mód és
ás szerént ott, az hol helyek vagyon, egy bizonyos napon,
Nagyságod praefigál, idején korán hírré lévén nékik, mind
gokot, gyalogokot megmustrálják, és azelőtt végezett arti-
sinkban megírt terhes büntetés alatt minden rendek az ő
jok szerént lovagokkal, gyalogokkal oly készen legyenek,
ikor az üdő és szükség kévánja s mutatja, mindjárást min-
tartóztatás nékül az Nagyságod parancsolatjára felülhes-
k és indúlhassanak.

(8) Többi között emlékeztet Nagyságod arra is bennün-
miképpen ennekelőtte való esztendőkben Nagyságod az
beri életnek halandóságát és életünk végének bizontalansá-
szeme előtt viselvén, Déva várát mind hozzá tartozó jószá-
kal az mi kegyelmes asszonyunknak ő Nagyságának bizo-
summában cum libera dispositione ötvenezer tallérig
ribálta volna, mely vár és jószág mivel in priuato statu is
yságodnak tulajdon szolgálatjával talált jószága lévén,
tan penig isten kegyelméből fejedelmi állapatjában ked-

veskedő jó akaratját az mi kegyelmes asszonyunkhoz örghtvén, felette méltónak és dicsíretes dolognak valljuk, az miben penig az fiscale bonumoknak recuperálása és bizonyos dispositiója.....[1]) Nagyságod boldog idejében reformáltatott, hogy afféle derekas várak, jószágok ország hire nélkül el ne idegeníttessenek. Immár a Déva váráról és jószágáról asszonyunk ő nagysága számára emanaltatott inscriptionalis ezekelőtte való országos gyülésünkben publicáltatván, mindes rendeknél approbáltatott és ratificáltatott, most is nagyobb erősségért és a dolognak örökös állandóságáért mostani generalis gyülésünkben cum consensu trium nationum statuumque et ordinum omnium ezen jelen való articulusok közibe béiratván a mi kegyelmes asszonyunknak ő nagyságának, Károlyi Susánnának és legatoriusinak cum libera dispositione Déva várát minden hozzá tartozó jószágival ötvenezer tallérig, a mint Nagyságodtól inscribáltatott, in omnibus punctis et clausulis approbáljuk, ratificáljuk és confirmáljuk.

(9) Nagyságod találtatott volt meg bennünket kegyelmes urunk cancellarius uram ő kegyelme és több bőcsületes tanácsi által a Kákoni István uram állapatja felől is, hogy az ő kegyelme eleitől fogva való maga jó viselését megtekintvén Nagyságod, mióta ő kegyelmét mi közettünk hozta isten, minémű tökéletesen viselte légyen magát mind a megholt fejedelemhez s mind Nagyságodhoz és ez országhoz is, teljes erőből és tehetségéből az szegény hazánknak békességét keresvén, és priuata personáknak is minémű szeretettel szolgált légyen, ennek felette Bajon várát[2]) is idegen kéztűl Nagyságodnak és minekünk országúl az maga őstűl maradt jószágán megszabaditván minden hozzá tartozó jószágival és munitióival egyetemben, a mely Bajom vára felette hasznos bástya kiváltképpen Váradnak, e mellett fogarasi házához is Nagyságodnak Kománát hat faluját megeresztette, Nagyságoduak és az országnak a portai szükségére kilenczezer forintot adott in paratis. Mind ezekért és több méltó ratiókért is Nagyságod Görgény várát minden hozzá tartozó jószágival, hasznaival, jövedelmeivel egyetemben ő kegyelmének, házastársának Lónai Ilona asszonnak, és leányának Kákoni Erzsébeth asszonynak, sőt legatariusoknak is cum libera dispositione inscribálta volna Nagyságod ad vtrumque sexum harminczkét ezer magyar forintban, intvén Nagyságod kegyelmesen bennünket, hogy mi is országúl az Nagyságod inscriptiójának és adományának

[1]) A kolosvári múzeum hiteles példányában ezen pont így befejezetlen maradt, s egy vagy két sorra való üres hely van hagyva. Kipótoltatott a Teutsch superintendens úr példányából.

[2]) Bajom Biharvármegyében.

nálnánk a megirt summáért, és nagyobb bizonyságért artiusinkban is beírnók. Azért hogy mi is országúl három nemünk mindre emlékezünk ezekre kegyelmes urunk, hogy ő yelme eleitől fogva jámborúl és tökéletesen viselte magát öttünk, és nemcsak a megholt fejedelemhez mutatta hűsé, de mióta az úristen Nagyságodat is ez méltóságos állara emelte, mindenekben igaz híve volt Nagyságodnak, és hazának is igaz tagjának mutatta ő kegyelme magát, annak tte az felűl megírt pénzt és jószágok restitutióját[1]) épen estálta Nagyságodnak: mi is igen méltónak és érdemesnek ltük lenni ő kegyelmét kegyelmes urunk Nagyságodnak en kegyelmességére, és mi is országúl, három nemzetűl, gy szeretettel annuálunk az Nagyságod kegyelmes adomának és inscriptiójának, és azt in omnibus suis punctis, usulis, articulis helyén hagyjuk, confirmáljuk, roboráljuk ratificáljuk a felűl megirt harminczkét ezer magyar forint mmáért Kákoni István uramnak, házastársának Lónai Ilona szonnak, leányának Kákoni Ersébeth aszszonnak, sőt legaiusoknak is, és minden maradékjoknak ad vtrumque sexum, uo jure alieno adtuk, adjuk, és engedtük az Nagyságod rancsolatja tenora szerént, és ő kegyelmét magunk köziben rén és velünk incorporálván, igaz hazánkfiának tartjuk, ismert lenni minden üdőkben. Hogy penig ő kegyelmén, maradéis, mind az Nagyságod kegyelmessége, s mind a mi jó akaunk nyilvábban megtessék, és a megnevezett jószágban is onyosabb és állandóbb fundamentumok légyen: végeztük ész országúl, három nemzetűl, hogy ad perpetuam rei meriam articulusunkban is béirjuk, melyet szeretettel meg is lekedtük.

(10) Noha ennekelőtte is végeztünk és ugyan articulukban is végeztük, hogy a mely dutka nem ón, nem vas, m réz, indifferenter az Nagyságod birodalmába mindenütt ennék, de ahoz nem tartván némely magokat, most még az ér garast is nem veszik el. Végeztük azért ujabban, hogy az l el nem vennék, minden városokban az bírák és egyéb lyeken az tisztviselők sub amissione honoris et officij az ist dutkát és jó fejér garast elvétessenek: ha penig az áros ber avagy göreg el nem akarná venni, az olyan áros emtűl és göregtűl mely marhát vásárlanának, pénz nékűl elvessék, kinek fele az tisztviselőé, fele az vásárlóé legyen.

(11) Történék ez is gyakorta, hogy az drabantságra ndeltetett zsoldosok közzűl némelyek urok földőről ruhájak-

[1]) A kolosvári múzeum hiteles példányában »institutióját« van a a kellő »restitutióját« helyett.

kal, fegyverekkel elszökvén, ki miatt nagy fogyatkozások esnek: végeztük azért, hogy ha ilyen jobbágyink, akárhova szöknének is, ad primam requisitionem dominj terrestris mox et de facto sub poena ducentorum florenorum indifferenter minden helyekrűl kiadassanak.

(12) Minduntalan végezünk az harminczadosoknak mód nékűl való cselekedetek felől, de semmi büntetések nem lévén, semmit benne meg nem állanak; végeztük azért, hogyha ezután valamely harminczados tiszti és vectigálja kivűl cselekednék, minden vármegyében lévő harminczadosokat ex officio citáljanak afféle cselekedetekért azon vármegye székire, és comperta rei veritate kétszáz forinttal büntessenek, kiknek két része a fiscusé, harmada az károsé és iniuria szenvedő emberé legyen.

(13) Az máramarosi uraink és atyánkfiai jelentik, hogy az uj connumeratio után jobbágyok felkelvén, szökten szöknek a huszti jószágban, kiket meg nem adván, kapu számok minnáltatnék. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy afféle futott jobbágyokot a tisztviselő előbbi articulusunkban megírt büntetés alatt mox et de facto tartozzanak megadni.

(14) Sok fogyatkozását látjuk Nagyságodnak s mind az szegénységnek ebből is az tisztviselők és dézmások miatt, hogy üdején korán az szegénségnek, az gabonák kalongyában lévén, nem engedik behordani. Végeztük azért, hogy ennekutánna successiuis semper temporibus az szegénység gabonáját hordhassa bé.

(15) Az országok mivelhogy nem külömben fegyverrel mint törvénynyel birattatnak, hogy azért az octanák is az ő üdejekben szolgáltassanak, végeztük, hogy prima Decembris az magyarországi atyánkfiai terminusán elkezdvén, az több terminusok suis temporibus celebráltassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de uerbo ad verbum sine diminutione et augmento aliqualj inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus, offerentes [1]) nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios

[1]) Példányunkban a leíró gondatlanságából »assecurantes« áll.

quospiam ubilibet per ditionem nostram (obseruari faciemus) [1]). Imo acceptamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Segesuar die quinta mensis Nouembris, anno domini millesimo sexcentesimo (decimo) [2]) sexto.

(P. H.)

Lecta.

Eredeti hiteles példánya *az erd. muzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.*)

b)

Illme dne etc. Salute etc.

Látván szömeinkkel ez elmult romlások miatt szegény nemzetünknek elfogyott állapatját, kinek épülésére nem egyéb, hanem csak hosszú békesség kivántatnék; az hatalmasok között ha magunkra nem vigyázunk és csak még egyszer (bátor ne többször) az magyart magyarra ne támaszthassák, nem következik egyéb belőle, fölosztoznak az hatalmasok velünk és az magyar azután nemzetség sem leszen s országa sem marad. Az mi napjainkban édes hazánkhoz való szeretetünkért erre kellene leginkább vigyáznunk, efféle megszaggatás, egymásra való támasztás ne lehetne. De jaj nekünk az mi bűnünkért, jaj az mi nemzetünknek, édes hazánknak, az felső polczon ülő emberek elcsábítván egynehány esztelen embereket nemzetünk közül, anni tőrt és hálókat vetőttenek szegény nemzetségünknek mindenfelől, nem látjuk módját, mint feselhessen ki belőle, istenünknek ingyen való irgalmassága lehet csak ennek orvosa. Mü az müreánk bizott tisztünk szerént vigyázunk, noha sok véleködéssel, de arra vöttük magunkat, igen nagy fiduciával izentünk Nagodnak bizonyos dolgokat ezen levelünk megadó meghitt szolgánktúl. Nagod ez mi jó affectusunkat és jó intentiónkat mindenekben csak szintén közönséges jóra, nemzetünk megmaradására magyarázván, kérjük szeretettel, követünket sub rosa hallgassa meg, szavának mindenekben adjon teljes hitelt. És jó lelkiismerettel nemzetségünknek, hazánknak megmaradásáért olyan tiszta synceritással, mint mi izentünk Nagodnak, magát és jó akaratját aperiálja, ott meg nem késlelvén szolgánkat, bátorságos állapattal bocsássa vissza; elhivén azt felőlünk kétség nélkül, hogy hazánknak és nemzetségünknek megmaradásában való dolgokban az mi tökéletes jó

[1]) A zárjel közzé rekesztett szavakat példányunkból a leíró kifelejtette.

[2]) A »decimo« szót példányunk gondatlan leírója kihagyta.

indulatunkban és Nagodhoz is (ha úgy veszi) s mind Nagod szerelmesihez igaz affectiónkban mindenkor igen kedvesen megnyughatik. Éltesse isten nagy jó egészségben sokáig Nagodat. Datum in civitate nostra Segesváriensi, die 18. mensis Octobris, A° dni 1616.

Ejusdem Illmae dnis vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Kivül: Exhibitae Bytchae die 5. Novemb. 1616.

Külczím: Illmo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

(Eredetije Bethlen sajátkezü aláirásával a m. kir. orsz. lvtár. kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. No 35.)

Jegyzet. A nádornak erre adott válasza:

Illustrissime dne dne etc. Salutem etc.

Nem sok napoknak előtte a mint Nagod böcsületes követétől és fő secretariusától Bölöni Gáspár uramtúl, úgy annakutánna csakhamar az országtól hozzánk bocsátott követektől is mindenekről bevségesen izentünk és irtunk Nagodnak. Mostani Nagodhoz való irásunkra penig csak ez dolog ada okot. Az istentelen lator áruló Gombos András több csavargó hadnagyokkal eszében vevén azt, hogy itt az országban soholt meg nem maradhat, mert itt az vele való gyülevész népet nemcsak eloszlatnák, de érdemek szerént is mind magával együtt meg is büntetnék; ezt süketségre nem vevén, hogy latorságát tovább halolhassa és continuálhassa is, értjük, hogy az Nagod birodalmában szállott volna. Elhigyje bizonyosan Nagod, hogy az a lator sem az ő felsége az mi kgls urunk, sem a mi hirünkkel és engedelmünkből nem cselekeszik, holott afféle zenebonát indító latrot soha nem foveáltuk, sőt inkább mindenképpen impediáltuk, a mint ezeknek is mit irtunk, csak annak az pariából is, melyet Nagodnak megküldöttünk, megérthette Nagod. Az mi kgls urunktól is penig ő felségétől csak mai napon is érkezett oly mandatumunk, melyben ő felsége azt parancsolja, hogy afféle gyülevész latrokot lecsendesétsünk s meg is büntettessünk. Generalis uramot is a mi illeti, bizvást ő kglme felől is felelünk, hogy nincs az ő akaratjával, s Nagod is bátor felőle ne kételkedjék, hanem ha más valaki nyughatatlan elméjő, hazáját nem szerető gonosz ember adott volna az felől lázadásra biztatást nekie, minthogy Sarmasághi Zsigmond is az latrokkal segétségől együtt vagyon. De hogy megtessék és Nagod is elhigyje, hogy mi Nagoddal syncere cselekeszünk, megirtuk generalis uramnak, hogy az mi kgls urunk hivségéhez köteles hajdu vitézeket és az végbelieket is mindjárást azokra az lázadott gaz népre reá küldje, fölveresse, elosz-

lassa, s ha ugyan úgy köll lenni, fegyverre is hányassa. Hogy azért ezt annál jobban, könnyebben és hamarébb véghez vihessék, Nagodat kérjük, legyen Nagod is az hozzá hallgatókkal ellenek úgy, hogy az idevalókkal együtt afféle kóborlásnak örvendő, zenebonát indító latrok eloszlattassanak, és meg is büntettessenek, holott afféle árulóknak csak az legillendőbb jutalmok. Ha egészségünk szenvedné, bizonyosan elhigyje Nagod, hogy magunk is alámenni nem neheztelnénk, s azokat az latrokat le is szállítanánk; de minthogy most igen beteges állapattal levén, oda nem mehettünk, azért biztuk generalis uramra, tudván, hogy ő kglme is jó módjával gondját viseli és eljár benne. Nagodnak penig mi akaratja, csak generalis uramnak adja értésére hamarsággal Nagod. Éltesse isten etc. Datum in arce nostra Bytchensi, die 20. Novembr. Anno 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kívül: Copia literarum ad vajvodam Tranniae per nos datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 33.)

c)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos feria quinta in profesto Simonis et Judae apostolorum proxime preterita instante scilicet generali congregatione dominorum procerum magnatum nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum Transilvaniae necnon partium regni Hungariae, ditionis nostrae subjacentium in civitate nostra Segesvar ad nonum diem Octobris proxime praetereuntis ex edicto nostro celebrata, unacum eisdem universis dominis regnicolis statibus et ordinibus regni nostri pro faciendo inter egregium Stephanum Kassay, de Colosvar directorem causarum nostrarum fiscalium, ut actorem ab una, ac magnificum Sigismundum Sarmasaghi de Keövesd velut in causam attractum partibus ab altera judicio moderativo consedissemus, tunc egregius Lucas Bako de dicto Colosvar pro praefato actore juxta continentiam quarundam litterarum nobilium Georgii Sárosi et Andreae Szentmihályfalvi juratorum notariorum cancellariae nostrae majoris relatoriarum ad literatoriam commissionem nostram nobis rescriptarum tenorem et continentiam aliarum literarum nostrarum ammonitoriarum et certificatoriarum in se denotantium coram nobis et praefatis dominis regnicolis universisque statibus et ordinibus conparendo, idem procurator actoris easdem literas relatorias contra et adversus Sigismundum Sarmasaghi velut

in causam attractum et absentem in judicio exhibuit praesentavit hujusmodi sub tenore: Illustrissime princeps dominc domine nobis naturaliter clementissime, post fidelium perpetuorumque servitiorum nostrorum in gratiam Celsitudinis Vestrae humillimam debitamquae semper oblationem. Vestra noverit illustrissima Celsitudo, quod nos litteras ejusdem ammonitorias pariter et certificatorias pro parte et in persona generosi Stephani Kassay de Colosvar directoris causarum fiscalium Celsitudinis Vestrae confectas et emanatas nobisque inter alios fideles Celsitudinis Vestrae servitores nominantes literis in eisdem conscriptos praeceptoriae sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia recepisse in hec verba: Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Fidelibus nostris, egregiis et nobilibus Mathiae Zarasi, Johanni Herczegh-Zeolesi, Georgio et Johanni Sardi, Johanni Karkaj, Andreae Szentmihalyfalvi, Nicolao Zambokreti, Stephano Kuthi, Michaeli Zambo, Andreae Torozkay, Johanni Patko, Joanni Strucz, Georgio Sarossi, et Ambrosio Barkay scribis et juratis cancellariae nostrae majoris notariis de curia nostra ad id specialiter transmissis nobis dilectis, salutem et favorem nostrum. Exponitur nobis in persona fidelis nostri generosi Stephani Kassay de Colosvar directoris causarum fiscalium, qualiter temporibus superioribus magnificus Sigismundus Sarmasaghi de Keövesd, alias consiliarius noster, fidei fidelitatisque et juramenti sui super consiliaritatem nobis tanquam legitimo suo principi praestiti ac etiam cumulatissimorum a nobis acceptorum beneficiorum immemor, nescitur unde motus, quorumve consilio adductus cum magnifico Georgio Drugeth de Homonna aemulo nostro caeterisque hostibus nostris clamdestina agitasset consilia, ac hostilia queque contra nos dignitatemque nostram publicamque regni tranquilitatem molitias fuisset ac postmodum fide nobis superinde data, deserta et regno nostro bonisque suis ad praefatum aemulum nostrum transfugisset, quo licet nos ad instantiam ejusdem requisitionem literas nostras super eo quod ipsum, in persona et bonis suis universis contra legitimam juris viam nequaquam impediturі essemus assecuratorias sub fide nostra principali confectas et emanatas per certum hominem transmisissemus iisdem tamen neglectis redire recusasset, verum ad latus dicti Georgii Homonnai etiam nunc haereret et consiliis ejusdem contra nos inter esset in praejudicium et villipendium dignitatis nostrae atque etiam publicae pacis et tranquilitatis derogamen manifestum, ob hoc vellet idem exponens annotatum Sigismundum Sarmasagi medio vestri, nostri universorumque sta-

tuum et ordinum regni nostri Transilvaniae ac partium regni Hungariae eidem annexarum in praesentiam in causam convenire et exparte ejusdem judicium et justiciam recipere jure admittente. Proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter quatenus acceptis praesentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus observare solitis erga memoratum Sigismundum Sarmasagi cum presentibus accedendo quae si personaliter reperire poterit eundem ibidem personaliter alioqui de domo habitationis sive solita sua residentia vel de bonis juribusque suis possessionariis unde videlicet praesens ammonitio vestra ad scitum suum commode devenire poterit ammoneatis eundem ibidem dicatisque et commitatis eidem verbo nostro ut ipse primo die futurorum comitiorum primitus celebrandorum coram nobis universis statibus et ordinibus ditionis nostrae ad praemissam actionem et acquisitionem antefatae exponendo de jure responsurum et exinde judicium et justiciam recepturum personaliter et non per procuratorem suum legitime comparare debeat et teneatur. Certificantes eundem ibidem, quod sicut ipse termino in praescripto coram nobis praefatisque universis statibus et ordinibus conpareat sive non, nos tamen ad partis conparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod juris dictaverit ordo. Et post haec nos seriem hujusmodi ammonitionis certificationisque nostrae prout per vos fuerit expediendum nobis suo modo terminum ad praefixum fide vestra mediante referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi: praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Alba Julia feria tertia proxima post festum exaltationis sanctae crucis anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Nos itaque hujusmodi mandatis Celsitudinis Vestrae in omnibus uti tenemur et par est obedire et satisfacere volentes die vigesima quarta mensis Septembris anni videlicet praesentis millesimi sexcentesimi decimi sexti ad facies possessionis dicti Sigismundi Sarmasaghi de Keövesd vocatae in comitatu Zolnok mediocri existenti habitae accessimus ibique praedictum Sigismundum Sarmasagi personaliter non repertum eundem tamen medio egregii Davidis Balogh de dicta Keovesd officialis sui juxta tenorem et continentiam praescriptarum literarum Celsitudinis Vestrae ammonitoriarum et certificatoriarum ammonuimus eundem ibidem, diximusque et commisimus eidem verbo Celsitudinis Vestrae ut ipse primo die futurorum comitiorum primitus celebrandorum coram illustrissima Celsitudine Vestra universis statibus et ordinibus ditionis illustrissimae Celsitudinis Vestrae ad praemissam actionem et acquisitionem antefatae exponendum de jure

respensurum et exinde judicium et justiciam accepturum personaliter nec non per procuratorem suum legitimum comparere debeat et teneatur; certificantes eundem ibidem quod sive ipse termino in praescripto coram Celsitudine Vestra praefatisque universis statibus et ordinibus compareat sive non. Vestra tamen Celsitudo ad partis comparentis instantiam id faciet in praemissis quod juris dictaverit ordo. Et post haec nos seriem hujusmodi ammonitionis et certificationis nostrae prout per nos est peracta et expedita eidem Celsitudini Vestrae fide nostra mediante rescripsimus. Quam diutissime sospitem et incolumem valere desideramus. Datum in possessione Also Zent Mihalyfalva die vigesima sexta mensis Septembris anno dni millesimo sexcentesimo decimo sexto ejusdem illustrissimae Celsitudinis Vestrae humiles fideles perpetuique servitores Georgius Sarosi et Andreas Zent Mihalyfalvi scribae et jurati notarii cancellariae illustrissimae Celsitudinis Vestrae majoris de curia ad id specialiter transmissi. Quibus exhibitis ut praesentatis continentiis earum perlectis ut intellectis postulavit annotatus procurator actoris a nobis, praefatisque statibus et ordinibus juris aequitatem et justiciae complementum, juxta publicum dominorum regnicolarum constitutionem in Cibiniensi et Biztriciensi civitatibus editam sibi elargiri; verum quia prout ex praemissis informabamur, annotatum Sigismundum Sarmasaghi in causam atractum fidei fidelitatisque nobis tanquam legitimo suo principi debite cumulatissimorumque a nobis acceptorum beneficiorum immemor cum magnifico Georgio Drugeth de Homonna caeterisque aemulis et hostibus nostris clandestina agitasse consilia et hostilia quaeque contra nos dignitatemque nostram publicamque regni tranquilatem molitum fuisse, tandem contra fidem suam nobis praesciti, omnibus bonis suis relictis, ad praefatum aemulum nostrum transfugisse, neque ad literas nostras assecuratoriales ad requisitionem suam sub fide nostra principali sibi datas, exinde ad nos redire voluisse. Verum ad praesens etiam latere antefati Georgii Homonnai haerere, ideoque per praefatum actorem vigore praeinsertarum literarum mearum ammonitoriarum et certificatoriarum ad praesentem generalem congregationem praefatorum dominorum regnicolarum juxta continentiam decreti legitime evocatum extitisse, ipsum tamen in causam atractum contumacia ductum pro sui defensione et excusatione in nostram praedictorumque universorum statuum et ordinum regni praesentiam personaliter venire non curasset, sed se a facie juris et justiciae poenitus absentasse sicque in totali actione et acquisitione actorem se convinci et agravari permisisse et praemissis

is compariebatur manifeste. Propter quod annotatus Sigismundus Sarmasaghi incausam atractus convictus pro praemissis suis clandestinis facinoribus contra nos et dignitatem nostram ad publicam regni tranquilitatem subornatis in totali actione et acquisitione actoris in nota videlicet perpetuae infidelitatis amissione capitis scilicet et universorum bonorum juriumque possessionariorum ac quarumlibet rerum mobilium juxta praescriptam dominorum regnicolarum constitutionem in praefata civitate nostra Biztriciensi editam tam ad propriam ipsius in causam atracti conjuncti personam quam liberorum suorum portionem cedere debentium proprietatisque eorundem bonorum fisco nostro applicandorum convinci et aggregari debere bonis juribusque possessionariis ac rebus nobilibus. Uxoris ut fratrum indivisoriorum salvis eisdem praemanentibus nobis ac praefatis universis statibus et ordinibus regni nobiscum in discussione et examine praesentis causae constitutis et existentibus cernabatur praespicue. De quorum consilio praematura et sana deliberatione volentes praenotati Sigismundi Sarmasaghy convicti hujusmodi clandestinas facinorososque actus contra nos dignitatemque nostram ac publicam regni tranquillitatem intentatos simpliciter et impune pertransire, ne et alii exinde exemplum capientes ad similes actus nefarios patrandos se apponere praesumant, quin potius penalis ejus afflictio alios etiam quoslibet a similis actibus facinorosis perpatrando retrahat et astringat ejusdemque in causam atracti convincti cuncta posteritas, reatus sui poenam perpetuo lugeat et deploret aliisque omnibus terribile transeat in exemplum. Eundem igitur in causam atractum pro praemissis suis actibus nefariis in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et universorum bonorum juriumque possessionariorum ac rerum mobilium tam ad propriam ipsius personam, quam liberorum suorum cedentium proprietatisque eorundem fisco nostro provenientibus et aplicentibus ubivis et in quibuscunque comitatibus hujus regni Transilvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium existenti habitorum convictum et aggravatum esse judicantes decrevimus et commisimus decernimusque et committimus per praesentes.

Datum sub praenotata generali congregatione dominorum regnicolarum ex dicta civitate nostra Segesvár feria sexta proxima post festum beatorum Simonis et Judae apostolorum anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

(Az erdélyi Múzeum birtokában lévő másolatgyűjteményről.)

d)

Gratia Balthasaris Zilvassy.

Nos Gabriel Bethlen stb. Memoriae commmendamus per praesentes, quibus expedit universis, qualiter generosi Balthasar Cziezelieczki de Zilvas, alias arendator decimarum nostrarum Transilvanensium ac Elisabetha Pernezi consors ejus, ratione et praetextu clandestinarum machinationum contra dignitatem nostram, regnique hujus nostri tranquilitatem, cum aemulis atque hostibus nostris initarum, tanquam in flagranti crimine deprehensi, diebus superioribus per nos detenti arestatique essent. Priusquam tamen iuxta contentu decreti in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nationum Transilvaniensium ac partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium in civit. nostra Segesvar ad diem nonum proxime praeteriti mensis Octobris celebrata, juris ordine convincerentur, idem Balthasar Zilvasi et consors sua, conscientia ac matura poenitentia ducti clementiam, mansvetudinemque nostram prius, quam juris rigorem experire volentes, sponte libere, nemineque cogente in praesentiam fidelium magnificorum et generosorum dominorum consiliariorum ac magistrorum nostrorum prothonotariorum, et juratorum sedis nostrae judiciariae assessorum dictus quidem Balthasar Zilvasi personaliter pro se, ac consorte sua veniens, omniaque sua, dictaeque consortis suae delicta et excessus contra nos regnumque nostrum patrates proprio suo eloquio fassus est, ac per eosdem dominos consiliarios, magistrosque nostros prothonotarios, et juratos sedis nostrae judiciariae assessores, gratiam et misericordiam nostram humillime imploravit. Quorum nos vitae capiti certaeque parti bonorum suorum ad demissam praefatorum fidelium nostrorum supplicationem, ex innata nostra clementia, gratiam et misericordiam fecimus. Quam quidem gratiam nostram dicti Balthasar Zilvasi et consors ejus actis prius nobis, et dictis dominis consiliariis nostris et magistris prothonotariis, et juratis assessoribus sedis nostra judiciariae immortalibus gratiis sese amplexuros esse, itidem proprio suo eloquio pollicitus est. Unde nos hujusmodi memorati Balthasaris Zilvasi et consortis suae, medio memorati mariti sui delicti agnitione et confessione gratiaeque imploratione, coram praefatis dominis consiliariis magistris nostris prothonotariis et juratis sedis nostrae judiciariae assessoribus, liberrime uti praemissum est facta, praesentes literas nostras recognitionales seu testimoniales, futura pro cautela eorum, quorum interest, et intererit necessarias dandas duximus et concedendas. Datum in dicta civitate nostra Segesvar, feria sexta proxima

ost festum omnium sanctorum anno dni millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Lecta et extradata per magistrum
Joannem Angialos illustrissimi
principis Tranniae prothonotarium m. p.

(Hasonló datumu és tartalmú kegylevél Kornis Zsigmond részére.)

(Az erdélyi Múzeumban lévö másolatgyüjteményböl).

e)

Ad Dominos proceres et magnates universosque status et ordines trium nationum regni Transilvaniae generosi Emerici Bercsieny, humilima supplicatio.

Nyilván vagyon Nagyságtoknál és Kegyelmeteknél, miképen az elmult napokban az hatalmas győzhetetlen császár kemény parancsolatjára Lippát kézhez kelleték adni az országnak megmaradásaért. Mely Lippa megadása sok szép jószágommal együtt, itilem, hogy Nagyságtok és Kglmetek közzől senkinek egy személynek nehezben nem esett mint énnekem; mivel bizonyoson tudhatja Nagyságtok és Kglmetek, hogy az szegény Lugasi Jánosnak jámbor szolgálatjáért és fizetésének hát(ra ma)radt részeért inscribálták volt az előbbi fejedelmek Solymost négyezer forintban; ez mellet penig pénzen vett és őstől maradt jószága annál több volt az feleségemnek, ki most egyszersmind tőlem az Lippa megadásával elkele, noha penig tudom, hogy egész országúl Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek az miatt sok kára lőn. De hogy én is egyedűl privatim ne valljak ilyen nagy kárt, és valami kevés refundáltassék káromban: Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek könyörgök, meggondolván az közönséges igazságot, akár csak az inscriptionak egyik részét refundálja egész országúl, ki Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek igen köveset tészen; mely Nagyságtok és Kegyelmetek jó akaratjáért én is háladással igyekezem szolgálni.

N. és Kegyelmetektől jó választ várok.

Jövendő gyűlést adván isten érnünk, tekintetünk lészen az ő kegyelme kévánságára.

Ex generali congregatione dominorum regnicolarum, in civitate Segesvár celebratorum die 5. Novembr. Anno 1616.

(Eredetije a gróf Teleki család levéltárának rendezés alatti részében.)

f)

Gabriel Bethen dei gratia etc.

Generosi, egregii nobiles et agiles, fideles etc. Salutem etc. Mely igen nagy buzgó örvendetességgel és istenünkhez való háládatossággal igyekeznénk az két császár között véghez vitt békesség alatt mind nyugotni és csendességben tartani szegény hazánkat, mind penig elégségünk szerint romlott pusztult állapotjából építeni: Kgltek mindnyájan és jó lelkiismetünk elég bizonyságunk lehet. De nem tudhatjuk mi végre, holott mi tőlünk semmi ok arra nem adatván, onnat kieűl gonosz akaróink ismét nem nyughatván, bizonyoson értjük, hadat és fegyvert akarnak indítani ellenünk; sőt hirtelen valami csavargóknak öszvegyűjtésével ártalmas igyekezetben vannak. Az vármegyéknek is felülésekre palatinus uramnak parancsolatja érkezett, nem tudhatván bizonyosan, ha ugyanazon jó végre-e, mint az elmult nyáron, hogy inkább az békesség bontogatókat compescálja, avagy penig, kire mi semmi okot nem adunk, más ártalmas végre. Hogy azért mi is ott künn ilyen indulatokat értvén h(azánk) oltalmára vigyázatlanságba ne találtassunk: ha(gyjuk) és parancsoljuk serio sub (a)missione capitis et omnium bonorum, se órát se napot nem várván jó szerszámoson és hadi készülettel élést hozván magával székestől minden lovagjával jőtést jőjön Marus Vásárhelyhez; az gyalogot peniglen helyben oly készülettel hagyja, hogyha ugyan kivántatik, minden fogyatkozás és késedelem nélkűl jó puskáson, fegyveresen (el)ő állathassa. Secus nulla ratione poena p(ro) declarata nullo modo fa(cturi). Datum in civitate nostra Segesvár, die 6. Novembris, Anno dni 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

P. S. Noha az gyalognak helyben hagyása felől parancsoltunk volt, de hagyjuk, serio parancsoljuk is, hogy mind lovas és gyalogjával jüjjen Kgltek. Secus non faciant.

Erasmus Andreas.

Külczim: Generosis egregiis nobilibus et agilibus vicecapitaneo, judici vicejudicibusque regiis, primoribus potioribus primipilis, peditibus pixidariis ac universitati libertinorum (Siculorum) sedis siculicalis Sepsi et Orbai fidelibus nobis sincere dilectis.

Más kézzel: Anno 1616. fejedelem Bethlen Gábor levele minden hiveihez.

(Bethlen sajátkezüleg aláirt, de szétmállott eredetije a nemz. Múzeum kézirattárában).

LVIII.

1616. nov. 4.

A hajduk beütésére vonatkozó iratok.

a)

Szolgálatunkat ajánljuk Kgteknek etc.

Ha gyermekségétől fogva nem esmerte volna Kgtek Bethlen Gábort és minden állapotiban való fertelmes, istentelen, hazája s nemzete ellen való cselekedetit, rút életét mind ez ideig nem tudná Kgltek, bővebben kellene irnunk felőle. De hogy az mindennapi rutságát, természet ellen való parázna életit, kivel az pogánt is feljül haladta, csak elhallgassunk, juttatjuk ezt Kgltek eszében, hogy immár egy nehányszor ezt az szegény megkeseredett és megnyomorodott Erdélyországot idegen és pogány nemzettel mely szertelenül égetteté, raboltatá, rontatá; csak három esztendővel ezelőtt oly urát, fejedelmét, ki őtet az porból felvevén, urrá tette vala, hitetlenül elárulván, országától s életétől is megfosztá; édes hazáját is minden szabadságitól megfosztá, törvényében megrontá, privilegiumában megháborítá, az moldvai és havaseli szabadságtalanságban, és azokkal hasonló állapotban. rabságban fordítá; az ki soha többé Erdélyben nem volt. pogányok erejével ország szabadsága ellen erővel hatalommal erdéli vajdává teteté magát, bizony nem az három erdéli nemzetség szabad választásából, hanem az akkori jelen való sok pogányságnak kételenitéséből Kolosváratt csak egy nehány fő ember által nevezteté fejedelemnek magát, mert az mint az ország őtet teljes életében gyülölte és tőle irtózott, soha szabad akaratjából nem is választotta volna. Utat nitott reá s ő kezdte, hogy csak egy lovász is ezután, mihelt kedve tartja, az portára futhat, és az mint Lippát, Jenőt, Váradot, úgy más is az ország egyéb részeit az töröknek igirheti, és mindjárt az fejedelemségre, mint szintén Bethlent, fegyverrel hozzák be, az mint csak ez idén is az török az erdéli vajdasággal önkint egy nehány embert megkinált, unszolt, kit igaz hitünk szerént irunk. Huszonkettődik esztendeje ez, hogy Lippát, Jenőt az töröktől elvették vala az erdéliek, jusson eszében Kglteknek, azolta az két császárnak, oláhoknak, lengyeleknek és sokféle külső nemzeteknek menni rendbeli hadok forgott Erdélyben, soha mégis egy fejedelem is, és az ország is töröknek azokat az végvárakat nem igérte s nem adta, soha Erdélyből egy fejedelmet is az török ki nem üzött, soha még egy fejedelem is az Erdély szabadságát igy semmivé nem tötte vala, mint Bethlen Gábor. Jusson eszében

Kglteknek három esztendő előtt, mikor is választatá magát, mit iratott ő s Kgltek az articulusban, melyet akkor Kolosváratt kinyomtattak, nemde az országnak régi szép szabadságinak, törvényinek igazán való szolgáltatására és megtartására hittel kötelezte magát? Hiszem Kgltek nem külömben, hanem csak anniban kötelezte vala hittel magát ő hozzá, ha azokat megállaná; miben állotta peniglen s tartotta meg hitit ez ideig? Az három nemzetség közül Erdélyben nemde főfő úri és nemes renden valókat törvéntelenül nem fogatá-e meg ez idén, jószágoktól, marhájoktól megfosztván őket. Hiszem legfőbb és nagyobbik szabadsága az nemességnek megromla; még menni szántalan jószágot vőn el törvéntelen, menni nemes embert csinála pórrá, csak az fejérvári minden rendbeliek és egyéb mezőváros helyen valók, jusson eszében Kglteknek; egész koncz papirosat irhatnánk igazán be az ő törvéntelen kötelessége ellen, hiti ellen való cselekedetiről Erdélybe; de mi szükség azt az tüzet beszélenünk Kglteknek, az ki szüntelen égeti most is országúl Kglmeteket. Azért senki nem köteles Erdélybe Bethlen Gáborhoz többé hittel, az ki minden rendeknek hitit megszegte; és ha Báthory Gábort még éltében fejedelemségétől megfosztá Kgltek, az kit szabadoson választott vala, de hogy szabadsága ellen Kglteknek vétett volt, megitilte Kgltek érette, hogy az Kgltek hiti felszabadúlt tőle, mentől inkább ezt az török fegyvere által hatalmasúl lött tyrannus vajdát méltó megvetni Kglmeteknek, ellene támadván nyakáról lerázni, ha Lippa után Jenőt, Váradot, sőt nem sokára az országot is el nem akarja veszteni Kglmetek. Nem tudja talám Kgltek, miket valla Simony György halála előtt, mi szándéka legyen Bethlen Gábornak, de mi hitünk szerént irhatjuk, hogy Kglteknek országúl veszedelmére nézendők azok. Im az úristen megszánta Kglmeteket, elég szabaditói és oltalmazói lesznek Kglmeteknek, kik közül im egy nehány ezeren bényargalunk előljáróban nem Erdély ellen, hanem tulajdon csak Bethlen Gábor személye ellen, ha Kgltek késedelem nélkül egyet akar érteni, és Bethlen Gábort, az mint érdemli, ellenségnek tartja s úgy nyulj *(igy)* hozzája, netalán egyenlő erővel az egyéb nemzetségekből való hadakat tartóztathatjuk, kik az határhoz immár nem messze vadnak, az honnan talám ingyen sem vélné Kgltek; de ha külömben cselekszik Kgltek, és barátságunkat nem veszi, isten előtt és ez világ előtt tudománt teszünk, hogy nem mi leszünk oka az Kgltek romlásának, hanem magok Kgtek. Csak jó akaratunkból akarók keresztyén indulatból ekképpen Kglteket meginteni. Valaki peniglen hozzánk akar jőni, hit szerint fogadjuk, hogy bántása nem leszen senkinek; jöjjön és küldjön azért Kgltek mindjárt

hozzánk, hogy kárt ne valljon, egyéb derék dolgokat magok jovára s megmaradására valót is érthet még Kgltek tőlünk. Itt sok becsületes atyjokfiát erdélieket is láthat még Kgltek köztünk; ha penig késik Kgltek és elérkeznek az több rendbeli hadak, mi annakutánna nem felelünk senkinek senki felől, az kit mi talál. Ha veszi Kgltek, mi az Kgltek szolgálatjára jöttünk ez keresztyén magyar hadakkal be, akarván egyéb nemzeteket megelőzni; az Kgltek régi jó szabadságát, boldog állapatját most nyerheti meg Kgltek általunk, mert bizonságunk az isten, hogy ez végre jöttünk. Tartsa meg isten etc. Irtuk az mi táborunkban 4. nov. 1616.

Mi kapitányok, hadnagyok
és egész hadbeli vitézek,
Kgltek szolgálatjára készek, ha Kgltek veszi, m. p.

Jegyzés: Par literarum hajdonum ad cottus et singulos tres nationes Tranniae ex ipsorum castris exaratarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nr. 41.)

b)

Illustris et magce dne dne patrone etc. Servitiorum etc. Kévánok az istentől bódog hosszú életet adatni Kgdnek.

Jelentettem vala uram minapában levelem által Kgdnek, hogy mi okáért kelle ide Bánya felé jönnöm mostan tudniillik: az erdéli vajda ez nyárban nem tudom miért engemet is megakar vala fogatni, mikor törvéntelen az erdéli mind három nemzetség közűl főuri és nemes renden valókat megfogata, és minden marhájoktól, jószágoktól ugyan törvéntelen megfoszta, noha penig énnekem ugyan maga kezével is azt irta s nálam vagyon az levele, hogy nem akart megfogatni, mert nem is tudja semmi vétkemet, ugyan csküéssel irja; de én az maga kezeirása után és barátimnak titkon hit alatt való jelentésekből értettem vala hasonló gonosz szándékát hozzám, mint az többihez volt, kiket megfogatott az nemességnek szabadsága és maga hiti s kötelessége s császár urunkkal való az nagyszombati compactaták ellen. Jele volt gonosz szándékának, mert 17 mélyföldig, kövesdi házamig üzetett Fejérvártól fogva, és az szolgái szemem láttára erővel megvevék és marhástól elfoglalák kövesdi házamot, mely Kövesdet mikor egynehány holnapig birt volna, hites tiszttartai levén benne mionkodtatván *(igy)* disponálván benne; azután két cancellarista deákját

küldte oda és evocáltatott ad 15. diem az segesvá
ad rationem reddendam, hogy Erdélyből kijöttem
országban. Inauditum penig ez keresztyének között
maga jószágából citáltatott engem, mert ő birta s l
det, kit egész Szilágyság tud, és nálam az kövesd
levele is bizonságúl vagyon, kiben egy nehány hely
hogy fejedelem számára birattatik Kövesd, nem en
extra regnum messze levén Erdélytől, ad 15. kell
citálni? hiszem 32. és 40. és 60. napot is kellen
praefigálni, holott én messze voltam akkor Erdély
vesdről sem adta senki tudtomra az evocatiót, me
Kövesd. Nem is kellett volna pedig igazság és t
rént eléb minden maga jószágit, marháit lelkig, ső
gyermekem, mostoha fiaim jószágit is marhástól
mint ő elvette.

Én magyarországi ember levén, és magyar
vénynyel élvén közjószágimban Szilágyban, magyar
vény szerént most is kész volnék törvényre, mert
vagyok s nem vétettem, az mint maga is irja. De
gondol az igaz törvénynyel, igen szereti az prédá
mekségétől fogva megszokott. Azért hogy nem co
tam Segesváratt, proscribáltatott, mert uram az or
azt mivelni, az mit ő akar; jól tudja Kgd is, hog
moczczanni sem mér, ott csak az az dolog, sic vol
sit pro ratione voluntas. Bizony uram ha paranc
megbocsásson, de még egész Magyarországot is pr
hatná az szegény megnyomorodott erdéliekkel. E
sem hiti, sem istene, merő török ember.

Értém, hogy feleségemet is gyermekestől az
giból is ki akarja Erdélyből ide Magyarországb
csak az végre kelletett vala ide Nagybányára jö
tudván, hogy az egybegyülekezett hajduság erre e
kiket találván, nolle velle engem közikben esketén
okkal, hogy római császárnak és Magyarországna
nem lesznek, hanemha rajtok támadnának ő felség
ból az ország. Az mit penig eddig eszemben vette
tek felől, azt beszélik, hogy nem kevés volt az
nyárban bennek, valami törökökre találtak volt, é
s azonkivűl is több rendbeli törököktől is nilván,
mentek végére, hogy Bethlen Gábor nemcsak Li
de még Váradot is oda igirte volt az portán török
mikor oda be volt, és kételen utcunque meg is ke
valamikorra lehet, és jó módja lehet benne.

Találta őket, az mint mondják, az erdéliek
való keserves instantiájok is, és föképpen az mely

törököknek adott Bethlen, azokban levő keresztyén vitézlő nép, ki Bethlentől Lippa megadása után hiti ellen persequáltatott, nem volt hova lenni szegényeknek, hazájoktól, jószágoktól, majorságoktól megfosztatván Bethlen által, budostak és több társaságok találkozott hozzájok onnan az végekből, kik vagy immár megfosztattak javoktól, vagy hasonló nyavalyát várnak magokra az Jenő és Várad következendő veszedelméből; accedált az Simoni György dolga és vallása, kit Kgd tud, minemű, azon inkább megindultak. Vannak siriek, solmosiak, aradiak, facsádiak, lippaiak és több Lippával elveszett végházakból valók; vannak Jenőből, Várad tartományából, és az kik Bethlen által való török rabságától és bántásától féltek. Ezekhez naponként gyülekezik több is. Az mint intézem, többen vannak két ezernél; nemes emberek is jöttek közikben, csak az Bethlen Gábor személye ellen törekednek, talám meg is fogják keresni ez napokban. Immár én is kételen velek leszek, nincs mit tennem, mert hites vagyok hozzájok; nem is lehetne módom közűlök kimennem, mert felette vigyáznak reám. Eskesznek, hogy Magyarország mellett készek is meghalni, nemhogy vétenének. Tudom, sok panasz megyen felőlök Kgdhez, de ezeknek csak egy szekerek sincsen, nem volna hova tenni, ha sokat kapnának is; étel-ital félét lovoknak s magoknak elveszik, de csak egy-egy lóval vannak; öt vagy hatszáz gyalog nép vagyon velek, az többi lovas; az parasztság többet is mond felőlök, ha egy pénz érőt elvesznek, tizet mondanak; Kgd tudja az parasztság dolgát, osztán ezek örvével más is elvonsza. De ezek immár nem fognak mulatni ide ki etc. Az istenért uram, valami feníték vagy igyekezet ne érje onnan kiül őket, mert ki tudja, conjungálhatják mással magokat etc. Azt mondják ezek, hogy ők sem római császárra, sem török császárra nem támadnak, hanem az országa rontó, istentelen tyrannus Bethlen Gábor ellen igyekeznek. Micsoda leveleket küldöttek legyen immár is az erdéli vármegyékre, im egy párt küldtem Kgdnek benne. Mind városokban, vármegyékben és székeliek közé ilyent irtak oda elő. Bizony hogy szin nép ez. Én nem tudom, mi leszen az vége, isten tudja, mert ezek senki pénzét, sem zászlóit nem vették, magoktól indultatván, csudálom, mely okosan procedálnak. Az úristen néha aprólék dolgokból nagyot szokott kihozni. Én az mit közöttök cselekedhetém, minthogy császár urunk ő felsége igaz hive vagyok, örömest minden jóra tanácslom őket. Én bizony csak meg sem tudtam soha gondolni, hogy igy közikben akadjak véletlenül, semmi nemzetem soha hajdu nem volt. Adjon isten előtt Bethlen Gábor okot érettem is, mert feleségemért kelle ide jönöm s úgy ragadának közikben; s nemcsak én vagyok, de több is leszen

igy rövid nap. Ha isten mást nem fordít ezek szüvében, meglátogatják Bethlent.

Ha módom lehet uram benne, ezután is irok Kgdnek sincere minden állapatjokról; nem itilem s meg sem gondolhatom, hogy ezek Magyarország ellen törekedjenek, a felől nem is szükség vélekedni, csak ne izgassák onnan kiűl. Ennek mind az Bethlen Gábor istentelensége oka, mert ő kénszerítette s jesztette is az várak megadásával őket, és az erdéliek nyomorgatásával is. Tartsa meg az úristen Kgdet boldogúl sokáig. Datum ex castris Hajdonicis, die 9. Novembr. 1616.

Illustritatis Vestrae

servitor devinctissimus

Sigismundus Sarmaságÿ m. p.

Kivül: Paria literarum Sigismundi Sarmaságÿ ad d. Andream Doczÿ.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 41.)

LIX.

1616. nov. 8.

Bethlen a nádorhoz: a hajduk beütése ügyében.

Illustrissime dne amice etc. Salutem etc.

Nagodnak ezelőtt való napokban nekünk küldött levelére választ iratván, magunk secretariusunktúl *) megküldöttük és szóval is azon dologról bőségesen izentünk; hiszszük azt, hogyha utja békességes lehetett, eddig Nagodhoz felérkezett, és a mi felőlünk költött hireknek hamisságát megértvén, ezután olyan idegen itéletben felőlünk Nagod nem leszen. Mostan azokról Nagodat több irásunkkal nem fárasztjuk, mert isten velünk levén, a mire magunkat levelünkben igértük, külömbet bennünk Nagod nem tapasztal ezután is. Hanem kölleték Nagodat mostan az Homonnay krainaknak ujobban való füstölgések felől requirálnunk; tudjuk bizonyosan, Nagod mindeneket mi nálunknál bizonyosban ért, mert nem is titkoltathatik semmi el Nagodtól. Holmi csavargó hajduk voltak, azokat Dóczy uram, ő fölsége szathmári kapitánya összegyüjtvén, ez mult napokban magunk birodalmában Tarcsán levén kétszáz fizetett szolgánk (kiket többekkel együtt váradi és jenei praesidiumunknak többitésére fogadtunk vala), Dóczy uram reájok küldvén ötszáz hajdut, nagy véletlenűl szegényeket felverette az magunk birodalmában, Simonÿ Györgyöt

*) T. i. Beöleönyi Gáspártól.

Szathmárban vittek, és ott holt meg is. Homonnay Györgyöt bizonyosan értjük, minden órában indulni akar, ha eddig meg nem indult is, lövő szerszámit secunda Novembris vonatta volt ki várából; élés szekerei meg is indultak volt még azelőtt, az vármegyéket erőltetik ellenünk való felülésre, sőt nilván hirdetik, hogy császár urunk ő fölsége patens mandatuma érkezett generalis uramhoz, melyben ő fölsége az vármegyéknek directe parancsolja Homonnay mellett való felüléseket; a ki a levelet olvasta, nekünk az izente. Mely dolog ha igy vagyon, mi okokért akar ő fölsége minket országostól infestáltatni, még pedig magunk nemzetével, semmi méltó ratióit ennek nem látjuk, mert ő fölségének és országinak ez óráig soha nem vétettünk; császári méltóságos szavaival confirmált diplomái ő fölségének kezünkben levén, soha bizony nem hihettük ez ideig, hogy ő fölsége minket országostól veszedelembe igyekezzék ejteni.

Az mindenható fölséges úristen szálljon közinkben, ennek az következendő rettenetes veszedelemnek kicsoda leszen inditó oka, eddig is ki volt, itélje meg és szálljon arra az ő fölsége igaz itéleti, ha mi leszünk okai, büntetődjünk bátor. Mivelhogy hazánknak és magunk életének veszedelmében, megmaradásában forog ez az dolog, Nagodat az magyar nemzetnek fejét, és ő fölsége után fő gondviselőjét ez mostani irásunkkal solenniter akarván requirálni és protestálni, hogy ez ideig minden ellenünk való szántalan practikákat, készületeket, indulatokat, reánk haddal való indulásokat, felőlünk költött kibeszélhetetlen hazug hireket patienter elszenvedtünk, az szent békességhez tartottuk magunkat, mindenkor ő fölségét és Nagodat requiráltuk felőlök, instálván azoknak compescálások és megbüntetések felől. Lippa alatt való létünkben aperto marte zászlókkal zsákmányosinkra ütöttek egy nehányszor. Az konyárdi mezőn fényes nappal, magunk saját birodalmunkban, hadainknak egy részével megvíttanak, de ott az úristen igaz itéleti szerént fizetett azoknak. Mi mégis az ő fölsége birodalmában ez óráig ellenségképpen ingyen sem léptünk, senkinek egy tyúk kárt nem töttünk, vártuk csendesen azoknak az seditióknak autorinak megbüntetéseket; de nemhogy büntetnének, hanem inkább kezdettek az fegyverhez nyulni, melyet immár mi is tovább nem szenvedhetünk külömben, hanemha Nagod ezeket leszállétja és késedelem nékül jure belli méltóságos tiszti szerént megbünteti, alioquin nekünk is magunkra, hazánkra gondot kelletik viselnünk. Azért ha mi romlás, veszedelem nemzetünkre következik, Nagod azt nem mi nekünk, hanem azoknak tulajdonétsa, a kik nem akarják s nem kivánják utolsó veszedelméhez közelített nemzetünknek

gyenge békességecskéjét hogy tovább duráljon, hanem azt minden úton igyekezik felzavarni. Melyből nem látunk semmit egyebet reánk következni az szörnyű veszedelemnél, mert ha onnét infestáltatunk, a honnét békességes megmaradást, oltalmat kellene várnunk, hova folyamodjék ember in tali casu? bizonyára azt készeréttetünk segétségért sollicitálni, a kiben meg nem fogyatkozunk, noha bizon káros az idegen segétség, de az kételenség nagyot cselekedtet az emberekkel. Erre bizony semmi szükségünk nem volna, mert a mikor békességben élhetne ember, az háborúságban nem köllene gyönyörkedni, holott isten is az békesség szeretőket mondja bódogoknak.

Az mult nyáron Régeni János nevő szebeni szász küldött volt az universitásnak egy levelet, melyet maga kezével irt volt maga nyelvén, mely levél mai napon is kezünknél vagyon, azt leiratván igazán igíről ígíre úgy, a mint volt írva, Nagodnak küldtünk vala egy exemplárt, melyben igen diserte denominálja és mutogatja vala az Homonnay György intentumának autorát. De Nagod arra azt irá, hogy nem méltó egy profugus szász írásának hitelt adni. Im mostan mást annál nagyobbat küldtünk Nagodnak. Egy Balon Jakab nevű vitéz balon ember maradt volt Basta Györgytől Erdélyben, Verlin nevő kapitánnak strázsamestere volt, az szász városokban lakott azoltától fogva, hanem ezelőtt másfél esztendővel ment volt ki és Homonnay szolgája lött volt, esztendeig lakván udvarában. Az mult januariusban küldte volt ezt az embert Homonnay Pan Krakowzkyhoz, kit makoviczai herczegnek is hínak. Minemő instructiót irt volt ennek eleiben, im Nagodnak in scriptis egy exemplart küldtünk. Az instructio igíről igíre az mi hitünk szerént úgy vagyon leirva, és tulajdon saját Homonnay György maga keze irása, úgy ismerjük manusát, mint magunkét. Ha Nagod kételkedik benne, bocsássa egy oly szolgáját ide, ki ismeri az keze irását, készek vagyunk megmutatni az originált. Tized napja, hogy az balon bejött, és az instructiót is az adta nekünk; ha Nagod diligenter megolvassa az scriptumot, bölcsen megitélheti, az Homonnay felindétása mire tendáljon, kire az úristen ne segélje soha őket. Világosan megirja Homonnay, ki intéséből, parancsolatjából vette erre magát, és mint mentette magát, de in quem finem vette fel ezt az gondviselést, minket minemő fertelmes gyalázattal illet, ha mezőre jő és tisztességbeli embernek tartja magát, bizony tiszta szívvel, nagy örömmel halálos bajt vínia vele mindenkor készen akarunk találtatni, isten segétsége velünk levén. De az kik nem római valláson vagyunk Nagoddal együtt, az egész magyar nemzetet minemő gyalázatos névvel illet, megláthatja

Nagod. Ez immár nem egy profugus ember, hanem tulajdon azon irása, a ki magát régen felszenteltette az római vallásnak propagalására, ellenben minden egyéb religióknak extirpálásokra, delealásokra. Erdélben immár sok jószágot donatióval adott el, de ha eljő az executióra és isten reá segít, úgy akarunk contradicálni, hogy jusson jobban eszében az havasokon való sétálása. Mindezeket Nagod minálunknál bizonyosban értvén, mint kellessék ez tűznek obviálni, álljon az Nagod bölcs itéletin; mi a menniben értjük, csak anniban viselhetünk gondot, Nagodnak is csak úgy adhattuk értésére. Bizonyára keservesb és gyalázatosb dolog soha ennél nem lehet, mint magunk egymást ha meg is fogatjuk. Örülik és nagy nyereségnek tartják ezt az idegen nemzetek. Nagodtúl ezekre sietséggel való választ várunk. Éltesse az úristen etc. Datum ex possessione nostra saxonicali Ekemezeő, die 8. mensis Novembris, anno dni 1616.

Illmae dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum
paratissimus
Gabriel Bethlen.

Kívül: Copia literarum vajvodae Tranniae ad nos (t. i. Thurzó) datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 19.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ adott:

Illustrissime dne etc. Salutem etc.

Az Nagod 8. praesentis mensis Novembris szász Ekemező nevő faluból nekünk írt levelét tegnapi napon adák meg; mind annak s mind az Homonnay uram Balon Jakabnak adott instructiójának continentiáját bőségesen megértettük. Gombos András dolgát (ki az Nagod ditiójában bizonyos számú hajdukkal dúlni, pusztítani és holdultatni ment) a mi illeti, bizonyosan irhatjuk Nagodnak, hogy sem ő fölsége az mi kgls urunk (az mint nekünk egy nihán leveleiben irta) sem mi, sem Forgách Zsigmond generalis uram ő kglme hírével és akaratjával nem cselekedtek, a melyről immár ezelőtt bőséges mentséggel írtunk Nagodnak, megküldvén mind azt Nagodnak, mit írtunk volt mi nekik, s mind penig ők nekünk mit feleltenek. De csak abból is megitélheti Nagod, hogy csak ez napokban is megírtuk generalis uramnak, hogy Nagoddal egyetértvén, együtt az mikor az Nagod hada onnan reájok üt, ő kglme is innen rajtok legyen és vagy eloszlassa, vagy penig, ha repugnálnának, levágassa őket, hogy több csint és nagyobb zürzavart ne cselekedhessenek.

Az Homonnay dolgát az mi illeti, ő tudja, mi indulatból cselekedte, feleljen maga maga felől, dehogy ő fölsége akaratjából avagy ösztönözéséből moliált volna valamit Nagod ellen, azt nem mondhat-

juk, sem hihetjük, mert eleitől fogva sok, nekünk írt leveleiben írta azt ő fölsége, hogy hírével, akaratjával nincsen; mely Homonnay praetensiójának hamissága csak abból is megtetszik, hogy ő innen való segétséghez nem bízván, idegen hadakot halászott, ő felsége penig hogy engedhette volna azt meg, hogy idegen nemzetet és hadakot hozzon be ez országba maga országának és nemzetünknek nagy romlására. Csak ez napokban is penig mit írt és mint parancsolt ő felsége Homonnaynak (melynek mássát küldöttö nekünk), im mi is csak az commissiónak czikkelét iratván le, Nagodnak küldöttük. Az is, valaki informálta Nagodat, de merő hamis, hogy tudniillik ő felsége patens mandatuma által megparancsolta volna generalis uramnak, hogy az vármegyéket Homonnay mellé felültesse, hanem mi írtunk volt generalis uramnak (mivel magunk nagy betegségünk miatt alá nem mehettünk), hogy azok az kóborló lator hajdúk ellen felvegye nemcsak az vármegyéket, de az végbelieket is.

Az Balon Jakabnak régen adott instructiót az mi nézi, elhittük, hogy Homonnay maga indulatjából adta azt az instructiót, de hogy ő felségét is belekeveri, azt semmiképpen magunknak az feljül megírt és sokszor jelentett ratiókból nem persvadeálhatjuk. Nagod az többivel együtt tartsa meg in specie azt az instructiót és itt az országgyülésében producáltassa osztán, hogy kitessék afféle embereknek cselekedeti, és az ország ő felségével együtt tudjon felőle deliberálni és illendő poenát irrogálni. Interim Nagodnak ezen igen megindúlni, és hogy ilyen kicsin dologért, némely privatus embereknek nyughatatlanságáért, és kóborló hajdúk gonoszságáért valamit az confoederatió ellen moliáljon, nem illik. El is hittük penig, hogy Nagod mind az keresztyénséghez s mind penig és legkiváltképpen nemzetünkhöz való szeretetiből úgy accommodálja magát, hogy az boszút maga nem igyekezik vindicálni, hanem ő felségétül és az országtúl várja annak megbüntetését is. Mi penig interim azon leszünk, hogy minden Nagod ellen való motusok leszálljanak és componáltassanak; de mind ezekbe mi Nagodnak jobb tanácsot nem adhatunk, hanem Nagod maga embere által találja meg ő felségét, és detegálja Nagod maga ő felségének is magának minden injuriáit, mert jóllehet mi az Nagod irása szerint ő felségének mindeneket tudtára adunk, de megkivánja ő felsége, hogy Nagod ne csak minket, avagy mi általunk mint eszköz által csak ő felségét, hanem Nagod ugyan találja meg ő felségét is, hogy ő felsége is megesmervén, hogy Nagodtúl observáltatik, tudjon inkább medeálni Nagodnak ő felsége és minden gonosznak eleit venni. Ezzel éltesse isten Nagodat jó egészségben. Datum ex arce nostra Bitchensi, die 28. mensis Nov. Anno dni 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria literarum ad illmum dnum Gabrielem Bethlen vajvodam Tranniae datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 20.)

LX.

1616. nov. 29.

A kővári kapitány Dóczynak: kérdést tesz a hajdu mozgalmakról.

Spectabilis ac magce etc.

Nem türhetém, hogy Nagodat panaszolkodó levelemmel meg ne találjam ez csavargó, dúló, fosztó, fertelmes életü hajdúk felől, kik véletlenül az én kgls uram jószágára, ide Kővár vidékére szállva az szegénységet nemcsak mindennapi eledelek és marhájok nélkül hagyták, mindenekből kipusztítván őket, hanem az téli üdőn kénszeríttetvén előttök elfutni az erdőkre, kik mostan is oda nyomorognak; csak az úristen tudja számát, menninek történt halála némelyeknek kezének, lábának megvétele az hideg miatt, kiknek nyomorúságokrúl és ártatlan halálokrúl mint kezdenek számot adni, az kik okai ez dolognak, tudom, hogy istennek kemény itiletiben lesznek. De ez szegény községnek nyomorúságával és prédálásával mégis meg nem elégedvén, az désiekkel is ezent akarák cselekedni, az hon az úristen urunknak ő nagának kevés vigyázó szolgái által mint megszégyenítette őket, tudom Nagod eddég megértette. Noha pediglen ez hertelen való indulatját ez fellázadott hajdúknak urunk ő naga is nem akarván siketségre venni, országa népének is parancsolt volt ellenek való felülésre, de látván ő naga, hogy csak kevés számú népe által is megszégyenítette őket, ilyen téli időn országa népét nem akarta fárasztani, hanem visszabocsátotta hadait. Ő naga csak udvara népével levén Kolosváratt, ez üdnepekre igyekezik váradi házához kimenni, ezt igen előtte viselvén ő naga, hogy semmi háborúságra okot nem akarna adni, sőt teljes tehetségével az szent békességet akarja megtartani és követni. Csak onnét kivül ne legyen ő nagának és birodalmának ilyen véletlen sok szegény községinek nyomorúságával való megbántódása. Tudván azért Nagodnak az szegény községhez keresztyéni indulatját lenni, kérem igen Nagodat jó conscientiájára, hogy adja értésemre, ha nem leszen-e ujobban ezféle csavargó hajduktúl onnét az ő felsége birodalmából bántások az szegénységnek, hogy az Nagod jó biztatásához képest merném haza telepiteni azokat is szegényeket, kik ilyen erős üdőn az erdőkön sugorognak, mert ők most is az oda ki való hadaktúl rettegnek. Nagod ezzel mind isten előtt igen kedves dolgot cselekeszik s mind az emberektűl nagy dicsíretet veszen magának, ha az ártatlan községet ennél is nagyubb nyomoruságtúl oltalmazni igyeke-

zik. Ezekről Nagodtúl választ várok. Tartsa etc. Datum in arce Kővár, 29. Nov. 1616.

Spectabilis ac magcae dnis vrae

servitor paratissimus
Joannes Mikola m. p.

Kívül: Paria capitanei Keövariensis ad spect. ac mag. dnum Andream Doczy datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 60. Nro 41.)

LXI.

1616. dec. 9.

Egri István Thurzónak: Bethlen mozgalmairól.

Szolgálatomat irom Nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak, adjon az úr isten Nagodnak kévánsága szerint való jó egésséget. Tudom nilván vagyon Nagodnál, generális uramtúl ő nagától kéredzettem vala Várad felé kevés jószágocskám látni, ma december 8. napján estve érkeztem meg; az minemő hireket oda jártomban hallottam, azokról akarék Nagodnak irnom. Az erdélyi fejedelem Somlyónál Szilágyban vagyon, mintegy ezer kopjás székely vele, maga udvara népével és gyalogjával mintegy kétezer magával vagyon. Az két oláh vajda Brassónál vadnak haddal, azokat az fejedelem ott tartóztatta meg őket. Értettem, hogy az fejedelem Nagodot levelével is találta meg. Az temesvári pasa az Maros mellett vagyon kétezer magával, az tatár is kétezer lóval Vég-Szendrőnél vagyon, oly embertől értettem az tatárok ott létét, ki ez egész nyáron az lengyelek ellen Módnában együtt hadakozott velek, most jött ki közölök és azt mondja, hogy azok is csak innen várnak az erdélyi fejedelemtől. Nagyságodnak ezekről akarék irnom.

Aldja meg az úr isten Nagodat jó egésséggel és hosszú élettel. Datum ex Tokay 9. die Decembris anno 1616.

Nagod szolgája
Egry István.

Külczím: Illustrissimo etc. Thurzo etc.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nro 39.)

LXII.

1616. dec.

A Bethlen részéről várt támadások ellen tett készületek.

a)

A titkos tanács tervezete.

Allerdurchleuchtigister, grossmächtigister Römischer Kaisser.

Allergnedigister Herr. Wir Ew. Mayt. gehorsamiste gehaime räth, haben die, von deroselben aignen handt verzaichnete siben puncten, auf iren gnedigisten bevelch empfangen, solche schuldigister pflicht und angelegenes vleiss nach, erwogen, befinden, dass darauf summa rerum beruhet, wöllen anderst Ew. kays. Maiestät den mit so grossem unkosten geschlossenen und von menniglich so hoch desiderirten friden, und dass künigreich Hungern bey irem löblichen haus erhalten, und die succession befürdern [1]), erhaischet die unumbgengliche notturft, dass allem antrohenden unhail zeitlichen vorgebawet werde.

Und sein wir im ersten puncten, so vil den jetzigen oberhungerischen standt, und des Betlehem Gabor besorgenden einfall betrifft, wie Ew. kays. Mayt. mit geldt oder forza aufkommen, und solchen verwehren möchten, noch kainer andern mainung, als in unserm jüngsten gutachten ausgeführet worden, dass nemblich auf alle mittel und weg gedacht werden muss, wie der Betlehem Gabor, so mehrers ain türgg als christ, sich nur mit der christenheit eusseristen schaden, bey den Türggen zuerhalten, und unter dem praetext des Homonnay an den catholischen zu rechnen gedenckt, aus Sibenbürgen zu amoviern, an sein statt ain anders catholisches subjectum dahin, durch der provinz freien wahl, zubefurdern, und die teutschen in Hungern wiederumben einzuführen, dann ausser dessen kain bestendiger fridt zuerhalten, noch Ew. kays. Mayt. denen Hungern vertrawen können.

Und ist zu disem endt berait Ew. kays. Mayt. potschaft an der portten, die notturft derwegen alldort eyferig zu tractiern [2]), dem herrn palatino und Forgach, den Bethlehem Gabor von aller gewaltthätigkeit ab — und dass er sich irer kays. Mayt. accomodire zuvermahnen, danebens auf seine practicken

[1]) T. i. a Ferdinándé.
[2]) Czernin követsége.

und betroheten einfall ain wachtsames aug zuhaben, geschriben und anbefohlen, auch von irer fürstl. Durchl. ertzhertzogen Maximilian und den draustigen räthen bericht u. gutachten abgefordert worden.

Zu höchstnothwendiger einführung der Teutschen, befinden wir fünf mittel, erstlich ainen offenen krieg mit dem Türggen, zu welchen man bono jure et salvis legibus umb dass die Hungern die teutsche nation injuriose scartiert, greiffen kündte, weilen aber die requisita darzu ermanglen, bey jetzigem verwirrten standt des heiligen reichs dorther ainiche hilff nit zuerlangen ehe und zuvor nit den gravaminibus abgeholffen, dabey aber dise difficultet fürfellt, dass baider thail fürgeben nach, so wohl der catholischen als uncatholischen ehr und gewissen darauf beruhet, derentwegen kain tail den andern weichen kann, noch will, dass also solcher gestalt, und fürnemlich darumben auch kain fundament darauf zumachen ist, weiln der fridt mit dem Türggen erst kürtzlich von newen wiederumben geschlossen [1]), die künigreich und länder denselben gantz u. gar ergeben, dass ohne ihr vorwissen und einwilligung, es wollte dann der Türgg solchen selbst brechen, kain krieg kann angefangen werden, noch auch von Spanien und italienischen fürsten umb des sophoyschen und venedigischen kriegs, kain hülff zugewartten.

Das ander mittel, zu einführung der teutschen ist, dass man die mit dem Türggen fürgegangene tractation, allermassen von ime selbst die andeutung beschehen, effectuire, weilen er derhalben mit den Hungern, umb dass sy irer natur nach, des raubens, straiffens, und fridtbrechens gewont, und kain müglichkait den friden bey inen bestendig zuerhalten, noch weniger werden, ausser der waffen, die zu friedenszeiten neuerbaute palancken nieder zu reyssen, und die pagi deditiii in ain ordnung zu bringen sein, daher, will man anderst verhütten, dass die Türggen nit selbst derentwegen die execution fürnemben, und dannoch dardurch dem friden nichts praeiudiciert haben wöllen, so erfordert die eusseriste notturfft, dass Ew. kays. Mayt. mit volck sich gefasst machen, und die execution, kraft geschlossener articul, zu werck setzen, welches aber mit den Hungern nit beschehen kan, weilen die Türggen wider die Hungern excipiert, wie dann Ew. Mayt. wohlverordnete commissarien alberait darein verwilligt, dass die execution durch die Teutschen beschehen soll. Hierunter man aber mit dem Türggen nothwendig correspondiern, und sich wol versichern müsste, auf dass er weder directe, noch

[1]) Értí az 1616. máj. 1-i conventiót.

indirecte den Hungern nit beystünde, sondern vilmehr dieselben in offitio und observirung der fridts articl erhalten hülffe, dardurch man sich viller böser Hungern und Heyduggen entledigen khündte.

Dass dritte mitl wär, wann der Forgach und andere hung. gränitzobristen ire dienst resignirten, auf dass man Teutsche an deren stell setzen khündt, doch müste man mit ainer bezahlung darzu gefasst sein, und das teutsche volck starcks einführen. Weilen aber sowohl der palatinus und Forgach die comitatus dermassen informiert und verbittert, als wann es Ew. Mayt. nur umb einführung der Teutschen zu thuen sey, also, da man hierzu nit genuegsamb gefasst, nichts anderst, als ain gemainer auffstand zubefahren, daher solches nit also bloss zu wagen ist.

Dieweilen aber ingleichen die Türggen wider den Forgach excipiert, und zu forstellung der execution den grafen von Althan expresse fürgeschlagen, were solches, der teutschen halben, desto leichter zu werck zu richten, da man anderst den Türggen vertrauen, und sich irer versichern khündte, dann auf solchen fall sy den Betlehem Gábor, welcher sonsten vill schaden machte, in offitio erhalten wurden, noch weit mehrers aber, kündte diss werck facilitiret werden, wann der Homonnay, oder yemandt anderer seinesgleichen, in Sibenbürgen sich befünde, und ligt das gantze werck an Ew. kays. Mayt. pottschaft an der Porten, wie sy ir werbung dits orts fundiern und sollicitiern wirdt.

Vierten, wäre zwar auch ain mittel, doch gefärlich und ungewiss, wann der Forgach sein generalat resignirte, und an sein statt den Doczy, oder ein ander seinesgleichen getreuer hunger, gen Caschau befürdert, und demselben die ordinanz geben wurde, nach und nach, auch so vill unvermerckt sein khündte, zu hundert, fünfzig, mehr und weniger, bis in 4000 teütscher mann wurde, dem kündten wohlversuchte kriegserfahrene beveldshaber zugeben werden. Weiln aber der Doczy ain hunger, ansehentlich in künigreich befreundt, ser verhasst, schlechte experienz in kriegssachen hat, dass also hierzu geraume zeit gehöret, vill confusiones villeicht daraus erfolgen, wurde schwärlich also zu endt gebracht werden kinnen, welches wir auch allein zu mehrern nachdencken gehorsamist andeuten wollen.

Das fünfte mittel ist, ain hung. landtag, davon hernach an seinem orth, wie derselb anzustellen, und was darzu gehörig, soll anderst solcher mit frucht, und zu Ew. kays. Mayt. gnedigistem contento abgehen, ausführlich vermeldet werden solle.

Und obwohln nit zu hoffen, dass bey dem so woll unser als des Türggen seits, eyferig gesuchten friden, sy die Türggen für sich selbst den friden brechen, noch dem Betlehem Gabor verstatten solten, Ew. kays. Mayt. künigreich und dition anzufallen, und zum fridbruch ursach zugeben; so gibt doch die erfahrenheit, dass der Türgg unhaltig, glauben und trauen, nur so lang es ime gefellig, und er die gelegenheit sein reich zuerweittern ersicht, haltet. Daher dem besorgenden und vom Betlehem Gabor betrachten einfall zuverwahren, erfordert in allweg die höchste notdurft, dass die gränitzen wol besterckt, denselben unverlengt ain bezahlung beschehe, sy dardurch ein Ew. kays. Mayt. devotion, und iren stationen zuerhalten.

— — — — — — — — — — — —

A vélemény datum nélküli.

(*Eredeti* a bécsi cs. kir. titkos ltárban. Comit. fasc. 1620—1626 év.)

b)

Mátyás a választófejedelmeknek: a hajduk feltámadásáról Bethlen ellen.

Mathias etc.

Ehrwürdiger, lieber Neve, u. Churfürst. Deiner Liebden ist auser mehreren erzehlung ohne zweifel gnugsam bewust, mit was getrewem eyfer, sorgfeltigkeit auch schwären mercklichem uncosten wir uns seidet unserer angetrettnen kais. regirung u. sonderlich in dem negst verschinen 1615 jahr angelegen sein lassen, den mit dem türkischen Sultan vermittls seiner zu uns abgefertigten gesandten des Ahmet Kyhaja u. Caspar Gratiani ernewert u. erstreckten friden zuerlangen u. dardurch das heil. reich, auch unsere Königreich u. erbländer in mehrer u. bestendige versicherung zupringen.

Nun ist zwar von uns zu steiff u. bestendiger haltung erstangeregten fridens gepürliche verordnung gescheh, wie solches die zu unterschidlichen mahlen angestelte deliberationes darauf gehaltne zusammenkunfft, u. zwischen den Siebenbürgischen ständen, u. dem Bethlehem Gabor gemachte capitulation u. darinnen verglichne puncten u. conditiones mit mehrerm zuerkennen geben.

Es hat aber erstgemelter Bethlehem in seinem mithilf Türken u. Tartarn in Sibenbürgen erlangten Wayvodat, ungeachtet vorangeregter capitulation u. noch darüber von sich gegebnen assecuration, reversalen u. gethanen erpieten allerhandt violationes mit vertreib u. vervolgung der underthanen u. einwohner unpillicher confiscier und einziehung ihrer güter u. sunsten in andere mehr u. vil schwär u. unlaidliche weg

fürzunemen u. zuverüben sich understanden, wie solches neben verwahrte warhaft u. begründte historische summari erzählung mit mehrerm ausweiset u. zuerkennen gibt, darmit dann mehr besagter Bethlehem Gabor verursachet, dass sich die in Hunger an die sibenbürgische granicz rainende Heyduggen, mit zuthun deren aus Lippa u. Arad abgeczogen Räczen u. hungerischen kriegsleuthen zusammen versamlet, inmassen sich dieselbige mit zuziehung der hung. nobilitet u. theils praescribierter Siebenbürger noch von tag zu tag mehrers stercken, zwar (wie uns von ihnen in schriften angezaigt und zuverstehn gegeben worden) nicht der intention u. mainung wider die christenheit u. die Hungern etwas zu movieren, oder zu tentieren, sundern allein sich gedacht Bethlehem Gabors gefährlich weit aussehenden aÿdtbrüchigen vorhaben u. beginnen u. mehr dann unchristlichen practiken zuwidersetzen u. dieselbe sovil müglich zuverhintern u. abzuwenden.

Wie wir nun nach vernennung vorgehörter umbständen u. anwesens, leichtlich erachten u. warnemen künden, dass daran der vast unzweiveliche riss u. pruch obberürts mit dem Türcken geschlossnen kostbaren fridens hafft u. beruhe; also haben wir darauf uns getrew väterlicher sorgfeltigkeit nicht unzeitig ain wachendes aug gehabt, u. obgenente Hungern u. Heyduggen vor obgehörter irer coniungir- u. zusammenseczung, thails mit unterschidlichen tractationen zusagen u. offerirten verehrungen, thails auch durch starcke betrohung bewöglich u. ernstlich abgemahnet, darbey dann von uns unter anderm fürnemblich nicht unconsiderirt gelassen worden, ob schon die Heyduggen mit der victoria ain weil obsigen sollen, dass sy doch endtlich an irer selbs defension zu schwach u. wider dieselbe die raach nincht auspleiben wurde, wann zumahl vilgedachter Bethlehem Gabor (deme aus obvermelten ursachen u. andern seinen zuvorher verübten unzuverlassig gefährlichen actionen gar nicht zu trauen) auf solchen fahl bey dem Türcken umb hilff u. beystandt anrüffen sollte, inmassen wir dann zu acquietir u. stillung obberürter aufstandts nochmahlen kain ainige bemühung u. mitel unterwegen lassen.

Dieses fügen wir Dr L. fürnemblich darumben zu ihrer wissenschafft an, damit sie u. meiniglich sehe u. abnemme, dass wir hierbey nicht allein nicht interessiert, sondern darwider aller müglichkait nach, dass unserige gethon, u. nichts mehrers suchen u. begern, dann dass mehrangedeuter mit dem Türcken ernewert u. prorogirte friden trewlich observirt u. gehalten werde, des freundtlich, gnedig u. unzweivelhafften versehens, es werden Dr L. auch andere churfürsten u. ständt der reichs disen obangezognen gefahrlichen zustandt u. darauf

hafftende extermitet nicht allein reyff u. mit leidlich beherzigen u. zu gemüth ziehen, sundern auch (wann es ist wider bessers verhoffen, auch einwendende peste mitl u. bemühung dazu an gelangen sollte) zu defension des geliebten vaterlandts u. der ganzen christenheit vormaur alle gut, willfährig u. ergibige hilff u. assistenz würcklich laisten u. erzaigen, und wir pleiben stb.

Geben zu Prag den 12 December, anno 1616.

Alatta: 1. An Churfürsten zu Mainz. In simili: 2. An Cöln. 3. Trier. 4. Pfalz. 5. Sachsen. 6. Brandenburg.

Kivül: An Churfürsten zu Mainz cum communicatione der hungarischen Heyduggen aufstandts widern Bethlehem Gabor.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. és k. titkos ltárban. Hungarica.)

Jegyzet. A kölni választó e levélre 1617. jan. 1-én válaszolt: »Aus E. k. M. allg., schreiben hab ich des Bethlehem Gabors gefährlich vorhaben, mit erwecktem aufstandt, vertreib u. verfolgung des sibenb. underthanen, unpillicher einziehung ihrer güter u. anderen unleidtlichen beginnen u. was dargegen von E. k. M. vor sorgliche bemühungen fürgenommen seyen, ferner einhalts verstanden« — köszöni, dicséri fejedelmi gondoskodását, miért a birodalom hálával lehet s »was zu lobwürdiger intention erdeilich sein möcht . . . . . nach müglichkeit zubefürdern mir angelegen sein lassen wölle«.

(*Eredeti* Hung.)

LXIII.

1617. jan. 5.

Forgács Zsigmond biztosító levele Bethlen Gábor követei részére.

Nos Sigismundus Forgacz de Gÿmes judex curiae et consiliarius sacratissimi principis ac domini domini Matthiae dei gratia electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. nec non partium praescripti regni Hungariae superiorum generalis capitaneus ac comitatuum Nogradiensis, Saarosiensis et de Zabolch comes etc. Adjuk emlékezetre mindenkinek, az kiknek illik: mivelhogy az elmúlt időkben támadt valami vêletlen való háborúság Gombos András és complicek miatt, az erdélyi fejedelem ő nagysága birodalmába bétört és ellenségképpen sok károkat tévén; kihez képest az erdélyi fejedelem ő nagysága kénszerittetett hadait felvenni és ellene

állani, és birodalmából őköt fegyverrel kiverni; mely motus miá hogy nagyobb háborúság az egész magyar nemzet között ne következzék, interponálván magát írása és követe által az bódog emlékezetű teknéntetes és nagyságos gróf Thurzó György uram Magyarországnak palatinusa és ő felségének helytartója, hogy az erdélyi fejedelem ő nagysága hadait eloszlatná, mivelhogy sem ő felsége az mi kegyelmes urunk sem az ország akaratjából azok az csavargó hajdúk olyan temerarium facinust nem cselekedtek, és bocsátaná követeit ő felségéhez, kik által mindennemű panaszit és iniuriáit ő felsége eleiben terjesztvén, lehetne ő nagyságának mindenekről jó és kedve szerint való válasza; hogy ezután is afféle motusok miatt az közönséges békesség is megmaradhatna, és az confoederatio is, ha miben violáltatott volna, helyben állattatnék. Ő nagysága is azért az erdélyi fejedelem meggondolván az római császár ő felsége az mi kegyelmes urunk és koronás királyunk nagy méltóságát, és efféle háborúságtól következendő hazánknak és nemzetünknek pusztulását, jó keresztyéni indulatból arra ment, hogy követeit ő felségéhez az mi kegyelmes urunkhoz felbocsássa, hogy ugyan ő felsége előtt minden praetensiója és panasza ő nagyságának jó módjával determináltassék, comperta rei ueritate. Hogy azért ő nagysága követei császár ő felsége az mi kegyelmes urunkhoz békével mehessenek, és vissza is jöhessenek, és hogy ez üdő alatt sem publica insurrectióval, sem titkon, sem nyilván való priuata factióval nem infestáljuk sem ő nagyságát, sem erdélyi birodalmát, sem másnak infestálni nem engedjük, és idegen országbéli hadaktól is teljességgel való securitása lehessen, és hogy az egyszer szentül elvégezett confoederatio is minden fegyverzörgetés és háborúság nélkül priuatim et publice igazán megtartassék: minthogy az úristen az jó emlékezetű teknéntetes és nagyságos gróf Thurzó György uramot, ő felségének Magyarországba helytartóját és palatinusát, ez üdő alatt kiszólította ez világból, ő felségének országával való végezése szerint tisztinek dirigálása, míg ő felsége és az ország mást helyében nem választ, ön reám néz: assecuráljuk ő nagyságát uigore praesentium bona fide, jó emberséggel; kire oly vigyázásunk is lészen minden tehetségünk szerént, hogy az mi assecuratiónk ellen legkissebb dolog is ne történjék. Kiről ez jelen való levelünkben assecuráljuk és affidáljuk ő nagyságát, úgy mint ország bírája és generalis kapitánya, authoritate, ez mi kezünk írása és pecsétünkkel megerősittetett levelünkkel. Actum Cassouiae quinta die mensis Januarÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

LXIV.

1617. jan. 30.

Dóczy Molartnak: mentegeti magát Bethlen vádjai ellen.

Wohlgeborner stb.

Obwoln ich meinem herrn bruder nicht lengst geschrieben, so hab ich einweg als den andern dieses m. h. b. vertraulich ondaiten sollen, dass Bethlem seine obgesandte alberath zu ihrer Mai. obgefertigt, welche mit fiel ertüchten inventionen und falschen practiken obgefertigt worden, undter andern, wie ich für gwiss fernummen, mich u. herrn Loniai principaliter bai iher Mai. onklagen. Nun wissen wier uns nicht erindern, dass wier das wenigisten wider iher Mai. gethon, sondern alzait derselben allergn. befelch nach uns accommodirt, derselben landt u. lait pro posse defendirt, u. hohe kays. u. kinigliche autoritet unserer schuldigkait nach gehiett, u. den Betlem in seinen pensen, schedtlichen proposito u. practiken offtermals ferhindert, welches ihme Betlem schwärlichen fürkhumbt, dass er in diesen ordten gern solche obreste haben wolte, die mit ihme correspondireten, aus welchen khunfftig auch nichts nuczliches erfolgen mechte.

Des Betlems obgesandte ziehen mit fielen promisionen u. fertrestungen hinauff, pauwen auff entliche grosse fundamenta, u. werden grosse offerta thun, damit sie wider uns iher k. Mai. gehorsame, traie u. auffrichtige u. affectionirte diener iher M. ratt ferhezzen u. corrumpiren. War hochforcte[1]) gewesten dass iher Mai. undter andern mich auch allergn. hinauff, wie ich solches offtermals gehorsamist pegerendt, erfordert hetten, da ich wol waiss, dass iher etliche diversa hinauff ondaiten, u. informiren, dahero sehr nuczlicher ware, damit ich in persohn ferhanden ware, u. die rechte wahrhait berichten hkindte, denn ich meines wissens mit willen niemals das widerspiel, sondern wie ich die sachen aufftrichtigeste erforen khinnen, also in grundt der warhait und mit documentis ongedait.

Es zwaifelt mir nicht iher Mai. werden allergn. sovil derselben löbliche gehaime rath in consideration nemen, dass wier nicht Betlemisch, sondern iher kays. Mai. gehorsame traie diener gewest, u. noch seien, sie werden uns auff des Betlems falsche fürgeben nicht unrechtslosen thun, sondern fiel mehr die sachen dahin dirigiren, damit Betlem u. sein

[1]) hochforcte = igen jó.

onhong u. favoridi spiren megen, dass unsere dienst bai ihr Mai. ongenehm gewest, u. dem Bethlen zu gefallen uns unrechts zu thun nicht wollet. Ich hette wol mein lebelong mier nicht gedacht, dass dem losen türckhischen Bethlem solche pese schedtliche practiciresse (!) proces also gliemflich passirt sollen werden, so wol auch denen in den Ordten somit ihme noch pis auf dato in correspondenz sten gestetten solle; sunt res futuri mali exempli. Weilen es aber iher Mai. also allergn. gefellig, khinnen wir nicht darwider thun sondern fielmehr uns derselben allergn. befelch accomodiren miessen, dass übrige wie es in diesen ordten beschaffen wirdt m. h. b. aus ihrer Mai. schraiben fernemmen, welches ich ellein pro provisione et informatione m. h. b. vertrailichen nicht ferholten sollen, mit dinstlicher pitth m. h. b. seye drob, damit uns nicht unrecht geschehe, oder ein spott pegegne, dann ich lieber wolte, dass mich mein muetter nie geporen hette, als dass wier etliche iher Mai. getraie dienern umb unserer fidelitet so langwirdigen, getraien nuczen, diensten halber den Bethlem oder seinen onhang zu gefallen schondt und spotth erlangen megen, m. h. b. wird ime als ein hochvernifftiger zu thun wiessen, welche hohe gnadt wier uns umb m. h. b. die zait unseres abens zuferdienen beflaissen werden. Wie ich mich stb.

Zatthmar, den 30 Januarii anno 1617.

Meines herrn bruder alt trai diener u. knecht
so lang ich leb
Andre Dóczy m. p.

Külczím: Dem wolg. h. h. Hannsen von Molärth stb. Kriegsrath praesident stb. auch Obristen in Wien stb. stb.

(Eredeti sajátkezű okl. a bécsi titk. lt. Hung.)

LXV.

1617. márcz. 6.

Bethlen Gábor meghizó levele követei számára.

Nos Gabriel Bethlen Dei gratia princeps Trans. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod cum anno proxime praeterito cum sacratissima caesarea regiaque Maiestate, mediantibus eiusdem Maiestatis suae et nostris commissarijs, in ciuitate Tyrnaviensi, modis utrique parti salutaribus foedus atque pactum et certam pacificationem, utrinque fide publica, commitatisque superinde confectis et emanatis diplomatibus roborassemus: nihilominus varÿs inquietorum ambitiosorumque quorundam

instigationibus perplures in dies offensae, nominis famaeque detractationes, hostiles apparatus, armorum intra et extra fines regni concitationes, damna, spolia, depraedationes, contra manifesta foederis iura, in nos ditionesque nostras ex partibus suae Maiestatis attentata fuissent; quin, quod intollerabilius, ausuque magis temerario factum, bis aperto etiam Marte cum nostris congressi, toties iusto dei iudicio profligati, omnes occasiones rerumque irritamenta ad iustam omnino vindictam, regnorumque Christianorum funestam et deplorandam periclitationem merito facileque proucare potuissent. Sed ut nos et augustalis sacr. caes. regiaeque Maiestatis condignam humiliter rationem habere velle, et publicam salutem regnorumque vicinorum tranquilitatem priuatis nostris offensis et iniurijs longe lateque praeferre facto ipso declararemus: conquestam ea de re ad sacr. caes. regiamque Maiestatem de ijs omnibus, quae priuatim vel publice contra pacta praedeclarata interuenissent, fideles nostros generosos Balthasarem Kemény de Bükös comitem comitatus Albensis, arcisque Fogarasiensis capitaneum, et Stephanum Cassay de Colosuar consiliarios nostros expediuimus. Dantes et concedentes eisdem super iniurijs, damnis, offensionibus, foederisque perturbationibus coram sua Maiestate agendi, tractandi et conquerendi, ac de satisfactionis impensione, iustitiaeque administratione, neue in posterum similia attententur, salubriter concludendi, uixta instructionem et informationem a nobis ipsis traditam, plenariam omnimodamque potestatis facultatem. Assecurantes, affidantes et certificantes in verbo nostro principali tam suam sacratissimam c. r. Maiestatem, quam alios quorum intererit, quod quicquid praenominatos Balthasarem Kemeny et Stephanum Cassay legatos et commissarios nostros, negotijs in praescriptis, actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, id omne acceptum, ratumque et firmum habituros, atque tam nos ipsos obseruaturos, quam per alios subditos nostros obseruari facturos. Prout damus et concedimus, assecuramus, affidamus et certificamus, harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum ex arce nostra Fogaras die sexta mensis Martÿ, Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancelleria Trans.)

LXVI.

1617. márcz. 14—16.

A bécsi tárgyalások.

a)

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine nobis clementissime.

Illustrissimus Transsylvaniae princeps, dominus dominus noster clementissimus Maiestati vestrae sacratissimae, domino suo clementissimo, sua debita obsequia offert, et laetatur plurimum M. V. caesaream hactenus omnibus suis saluam et incolumem esse conseruatam; ac ut in posterum etiam eandem diuina benignitas reipublicae christianae quam diutissime sospitem conseruare, perpetuaque rerum omnium foelicitate accumulare dignetur, assiduas ob idem preces ad dominum dominantium effundere non intermittet.

Caeterum quam grauiter Transsylvania infelix, uix tandem annua quiete refecta, anno proxime elapso commota, et quam hostilem in modum armis aemulorum nostrorum semel atque iterum devexata fuerit, antea quoque Maiestatem V. c. inaudiuisse, iam vero ex literis et scriptis, ill. domini principis nostri iussu Maiestatis Vestrae deputatis ac dominis commissarÿs per nos exhibitis, totius illius tragediae actum penitus intellexisse certo scimus. Ac eam ob rem, quae Maiestati Vestrae sacr. iam fideliter sunt relata, ea denuo hic repetere supersedebimus.

Nostrarum nihilominus partium esse duximus M. V. caesaream humiliter orare dignetur, ex innata sua pietate, nostra identidem recrudescentia vulnera penitus inspicere, et ab ÿs potius, qui ea indignissime patiuntur, quam qui immerito infligunt, benigne cognoscere, ac tandem remedia ÿs parentis instar indulgentissimi salutaria adhibere.

Fuit semper et est munus principum singularissimum, iniurias quaslibet, praesertim vero circa violationem publici alicuius foederis irrogatas, recognoscere, easque semper et per se, maxime autem quando pars laesa id flagitaret, debito modo ultum ire, atque ea etiam ratione publicam regnorum tranquilitatem, sicubi ea nutare videtur, stabilire; id quod M. V. caesaream inde ab initio felicissimi sui regiminis semper adhuc laudabiliter praestitisse palam est, eiusque rei fructus passim vberrimi multa cum iucunditate percipiuntur. Qui etiam cum ipsis crucis Christi hostibus pacem fieri et factam vult inuiolabiliter obseruari, praeter laudem summam et infinita alia

commoda, quae foedera pariunt sancte culta, aeterna quoque praemia Maiestas Vestra certo est consecutura. Jubent modo pacta Christianorum erecta inconcussa manere, eorumque violatores citra omnem personarum delectum irremissibiliter coercere. Nam si sub pactis eiusmodi publicis nullum plane refugium, nullaque certa securitas a turbis et ÿs asvetis hominibus sit speranda, sed haud secus ipso foedere comprehensi atque eo exclusi armis et iniurÿs quorumuis obnoxÿ sunt censendi: quid per deum immortalem iuuabit toties pacificari, atque eius causa tot itinera et labores curasque sustinere molestissimas, atque adeo ipsam belli aleam quid proderit tantopere defugere? De principe nostro clementissimo hoc habemus polliceri, quod si eam, quam tantopere graues ob causas desiderat, satisfactionem iniuriarum obtinere poterit, eo ipso statim ad dignitatem Maiestatis Vestrae s. tuendam et aequanimitatem eius celebrandam longe deuinctissimus reddetur, transactionem ipsam semper sancte obseruabit, atque Maiestati V. sacr. ea omni occasione obsequia praestabit, quibus et ipsa sit lubentissime acquietura; quod et hactenus summo studio fecit, quicquid e contra aemuli circumferant et obloquantur. Et certe si modo per illos paulo quietius et absque strepitu armorum vivere licuisset, multo erat se prolixius declaraturus. Poterat nempe sua celsitudo nuper jure meritissimo aduersus armatos et bellum sibi inuistum molientes non in surgere, verum etiam pari eos Marte prosequi, partam de ÿs victoriam continuare, atque de ipsis etiam authoribus, qui in occulto quasi e specula euentum rei speculabantur, cumulatissimas exigere poenas: sed et in eo ardore vicit se ipsum, et iure capta sustinuit, contentus in tanta periculorum propinquitate literis tantum apud fideles Vestrae Maiestatis conqueri, eosdem ad mutuam concordiam conseruandam inquietosque comprimendos cohortari; donec Maiestas Vestra hic Pragae residens, loco videlicet ab ea area, ubi ista gerebantur, longissime dissito, commodius requiri posset. Qua quidem de re variae multorum opiniones audiuntur, sed nos confidimus a Maiestate Vestra id in meliorem interpretatorum: nam praeter iustam et necessariam sui suorumque defensionem nihil prorsus aliud intendebat, quod non modo viris fortibus semper licitum fuit, sed ipsis etiam feris a natura praescriptum. Nihil praeterea in derogamen dignitatis Maiestatis Vestrae data opera commissum est; nihil nocendi studio, nihil denique iura aliena temere usurpandi occasio commissum cuique. Non ea, qua princeps noster clementissimus tunc ibat, ad id via contentendum erat; abhorruit ab ÿs talibusque semper, et abhorret; unicus suae celsitudinis scopus propositus publica salus, et quidquid ad eam promouendam

facit eius sedula procuratio. Inspiciantur actiones eius inde ab icto foedere susceptae, et rem ita se habere luce meridiana clarius euadet.

Quas ob res ardens et ad bona perpendens principis nostris clementissimi animus ad varios quosuis rumores haud quaquam erat exulcerandus, multo minus armis oppugnandus, criminationes de sua celsitudine circumlatae quo ex fonte, dulci an amaro, profluxissent, etiam atque etiam erat attendendum: sic enim minus iniuriarum acceptum foret, minus etiam querelarum ista tempora haberent. Cautissime tales scopuli deinceps euitandi, et rectior pacis cultus tenendus est. Sua equidem celsitudo iam nunc Maiestatem Vestram caesaream rogat, dignetur alteram aurium suarum sibi semper benigne reseruare, atque oblocutiones aemulorum suorum, quos iam suis notis veris depinximus, cum factis eius mature conferre. Quo facto nullus dubitat, quod Maiestas V. c. quemadmodum hactenus multis similibus in rebus prospicere potuit, ita in posterum etiam criminationum eiusmodi varietatem pro sapienti suo iudicio facile sit deprehensura. Alioquin imperator angustissime, inimicis rursus praevalentibus et ÿsdem vestigÿs insistentibus, funestissimam rerum confusionem subinde oriri necessum erit. Et tandem quis finis cladium? Hostes ipsi rebus ipsorum ita poscentibus pacem venantur, et obtentam sollicite custodiunt, eiusque beneficio partim Asiatica sua negotia expediunt, partim vero sese perficiunt et vires ad futura tempora reparant. Sola gens Hungarica, murus quondam christianitatis aheneus, plus quam Cadmeo furore tumultuans, ad mutua vulnera in dies conficitur. Idque (quod certe bonis omnibus dolendum intime, seuerissimeque vindicandum uenit), opera priuatorum quorundam et arte maligna, quibus patriae gentis inter se commistio crudelissima prope summa et unica voluptas est. Quibus tamen tot et tantis extremis malis unico Maiestatis Vestrae caes. nutu optime mederi poterit; si nimirum praeostensa pacis impedimenta quamprimum e medio sublatum iuerit, et eius fundamentum, initum semel foedus, mutua charitate et synceritate quasi fulchris quibusdam munitum strictissime obseruari edixerit; si denique principem nostrum clementissimum in gratiam suam priorem receptum ab omni vi suorum totque acerbissimis iniurÿs illaesum conseruare dignata fuerit. Ita, deo etiam ipso salutari huiusmodi Maiestatis V. c. intentioni propitio aspirante, animis et rebus omnium nostrum diu desiderata tranquilitas fausto sidere exorietur ac diu multumque lucebit.

Habita in arce regia Pragensi coram sacr. Romanorum

imperatoria ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regia Maiestate domino domino Matthiae etc. die 14. mensis Martÿ anno domini 1617. inter nonam et decimam horas.

(Cancellaria Transilv. *az erd. Múzeumban.)*

b)

Responssio s. c. regiaeque Maiestatis ad orationem dominorum ablegatorum illustrissimi principis Transsyluaniae d. Gabrielis Bethlen.

Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac regiae Maiestati, domino nostro clementissimo, grata est salutatio et pia comprecatio dominorum ablegatorum ipsius domini Bethlen. Et quamuis negari non potest, quod multis etiam contra Tyrnauiensem transactionem suam Maiestam sacr. ipse dominus Bethlen offenderit, ideoque merito indignationem suae Maiestatis promeritus fuerit: tamen, ut gratiam suae Maiestatis re ipsa cognoscat, modo in posterum ita se accommodet, fidelem, constantem et synceram erga suam Maiestatem sacr. contestetur, prout aequitas et ipsiusmet obligatio postulat, mauult sua Maiestas sacr., ut clementiam suam potius quam indignationem dominus Bethlen experiatur. Puncta autem petitionum proposita et benigne intellecta in accuratam deliberationem est sua Maiestas sacr. assumptura, ac ad ea secundum expectationem dominorum ablegatorum clementer se resolutura. Pragae per cancellariam regni Hungariae in aula caesarea 14. Martÿ. Anno domini 1617.

(Cancellaria Trans.)

c)

Nos Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod cum ad complanandas differentias et difficultates illas, quae superioribus proxime praeteritis temporibus, in partibus regni nostri Hungariae superioribus, inter nonnullos regnicolas nostros et spectabilem ac magnificum Gabrielem Betthlen motae fuerant, secundum propositionem praefati Gabrielis Betthlen ad Maiestatem nostram ablegatorum assensi fuerimus, ut nouus tractatus per commissarios utrinque tam a parte nostra quam etiam Bethlemÿ et statuum prouinciae Transsyluaniae delegandos, pro festo Beatorum Petri et Pauli Apostolorum, hoc est vigesima nona die affuturi mensis Junÿ, in civitate nostra Tirnauiensi instituereturque; necesseque sit, ut quemadmodum a parte Bethlemÿ

et partibus prouinciae sufficiens cautio et assecuratio praestatur, ne aliquae interim hostilitates, damnorum et iniuriarum illationes, quouis sub praetextu, contra ditiones sacrae regni nostri coronae aut fideles nostros regnicolas suscipiatur: ita nos quoque pro tranquillitate publica et quiete in ditionibus nostris ac prouincia Transsyluaniae conseruanda, per praesentes literas nostras, tam praefatum Gabrielem Bethlen quam prouinciam ipsam assecuramus et affidamus, quod intra praemissum tempus instituendi per commissarios tractatus nullo modo hostiles aliquas demonstrationes facturi sumus, neque vero per fideles nostros regnicolas subditosque nostros, palam vel quacunque alia ratione, suscepturros aut suscipi permissuros, per quae nimirum assecurationis et publicae huiusce promissionis oblatio violaretur, aut aliqua in parte infringeretur. Ad quod obseruandum per praesentes literas nostras assecurationales nos offerimus, nobisque subditas cuiuscunque ordinis, status et conditionis personas obligamus, easque obseruaturas recipimus et promittimus. Ita tamen, ut ablegati ipsius Gabrielis Bethlen ad Maiestatem nostram expediti, egregÿ videlicet Balthasar Kemeny et Stephanus Cassaÿ, ea omnia, quae sese procuraturos et effecturos, tam uidelicet quoad reciprocam assecurationalium literarum transmissionem, quam aliorum, scripto fideque interposita promiserunt, re ipsa sancte et inuiolabiliter obseruent, et citra procrastinationem diuturnamque moram procurent. Datum in arce nostra regia Pragensi, die decima sexta mensis Martÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Matthias m. p.

Valentinus Lepes Episcopus Nitriensis m. p.
Laurentius Ferencffy m. p.

(Cancellaria Trans.)

d)

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Fidelibus nostris vniuersis et singulis, reuerendissimis, reuerendis, spectabilibus, magnificis, strennuis, generosis, egregÿs et nobilibus dominis praelatis, baronibus, comitibus, nobilibus, militibus, tam generalibus quam particularibus capitaneis, castellanis, tricesimatoribus, portuumque ac passuum et pontium custodibus, item ciuitatum, oppidorum et villarum judicibus, magistrisque ciuium, ac rectoribus, necnon communitatum et locorum quorumcunque praefectis, cunctis etiam alÿs cuiuscunque status, nationis, honoris, conditionis, dignitatis

et praeeminentiae hominibus, praesentes nostras visuris, salutem et gratiam. Mittuntur ad tractatum illum, qui ad diem festum Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, hoc est vigesimum nonum diem affuturi mensis Junÿ in anno currenti, in ciuitate nostra Tyrnauiensi, pro rebus et negotÿs publicis statum regni nostri Hungariae et prouinciae Transsyluaniae concernentibus, ex benigna nostra voluntate et assensu perageretur, per spectabilem ac magnificum Gabrielem Betthlen et status eiusdem prouinciae, certi commissarÿ, quibus cum tam veniendo quam redeundo, ubique locorum, saluum et securum iter patere velimus: ideo eosdem legatos hisce assecuramus, affidamus et certificamus, eisque hunc saluum conductum nostrum mittendum, dandum et concedendum duximus, ut ipsi cum omnibus familiaribus et seruitoribus suis, alÿsque personis ad ipsos pertinentibus, libere, secure et sine omni formidine, ad praefatum locum venire, ac tandem rursum ad suos principales domosque ipsorum libere redire possint et valeant, rebus et personis eorum suorumque omnium sub nostra protectione saluis permanentibus. Quocirca fidelitati vestrae et vestrum singulis harum serie firmiter committimus et mandamus, ut dum et quando ÿdem commissarÿ, cum familiaribus curribusque et sarcinis suis ad vestras terras, tenuta, dominia, possessiones, honores et officiolatus, ac in medium vestri peruenerint, eosdem libere et pacifice, sineque ullo impedimento et remora tam vestra, quam aliorum quorumcunque ad uos pertinentium, proficisci, stare et morari permittere ac permitti facere, in locisque periculosis eisdem de salvo et securo conductu usque ad loca tutiora prouidere, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce nostra regia Pragensi die 16. mensis Martÿ, anno domini 1617. regnorum nostrorum Romani quinto, Hungarici etc. nono, Bohemiae vero anno sexto.

(Cancellaria Trans.)

LXVII.

1617. máj. 6.

Meghívó a fehérvári országgyűlésre.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ad circumspecti fideles nobis sincere dilecti salutem et fauorem nostrum. Nemcsak az régi rendtartásnak követéséért, hanem egynéhány kiváltképpen való szükséges

okoktól kénszerítvén *(így)* tanácsinknak közönséges tetszésekből végeznünk ide Fejérvárra lakó helyünkben ad quartum diem mensis May, festum videlicet ascensionis domini nostri Jesu Christi, az dolognak *(így)* melyek előttünk forognak, nagy voltához képest generalis gyűlést celebráltatni: hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy az megnevezett napra és helyre bizonyos számú fő atyjafiait, a mint szokott generalis gyűlésben küldeni, elválasztván, bocsássa azokat mindenekben teljes tanúsággal, kikkel egyenlő értelemből istennek szent segétségéből szegény hazánknak megmaradására és békességünknek megtartására való dolgokról hasznoson végezhessünk. Mivel pedig a mi fejedelemségünknek idejében tisztünk szerént az törvénnek szolgáltatását hátra nem hattuk, az nemességnek és magyarországi részeknek volt alkalmatossága az törvénykezésre, de az székelységnek nem adatott idő, hogy terminusa celebráltathatott volna, hogy azért ő kegyelmek is reánk az törvénynek nem szolgáltatásáért ne panaszolkodhassanak és tudhassanak hozzá tartozni, minden felől ez mostani gyűlésünk alatt az székelységről való pöröket és egyebünnet való transmissiókat is ezelőtt való szokás szerint elővétetvén, készek leszünk revideáltatni. Secus sub poena in generali decreto superinde expressa non facturi. Datum Albae Juliae die sexta mensis Maÿ (hibásan April helyett), anno domini 1617.

G. Bethlen m. p.

Simon Pechi m. p.
cancellarius.

Kívül: Prudentibus ac circumspectis primario ac regio judicibus caeterisque juratis civibus civitatis nostrae Colosuariensis etc. Fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije *Kolosvár város levéltárában (Fasc. III. No 189.)*

LXVIII.

1617. május 4—23.

A fehérvári országgyűlés irományai.

a)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comi-

tÿs ad quartum diem mensis Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo, in ciuitate nostra Alba Julia congregati, ex edicto nostro celebratis, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infrascriptos articulos, vnanimi eorum consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt nos eos omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, clementer approbare, acceptare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi obseruare, quam per alios omnes quorum interest obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum regni nostri Transsyluaniae, in comitÿs ipsorum generalibus Albae Juliae ad diem quartum mensis Maÿ indictis pari noto et unanimi eorum consensu conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod propositiójából reánk való atyai szorgalmatos gondviselését, minémű nagy szorgalmatossággal fáradozott légyen Nagyságod édes hazánknak békeséges őrizésére és naponként való erősítésére, kiért nagy hálaadással tartozunk az úristennek, hogy Nagyságodat mind ennyi romlott állapotunkban is mind ezekre bőségesen elégségessé tette.

(2) Adja Nagyságod kegyelmes urunk előnkben propositiójában, közönséges frigyünk tartása szerént, böcsületes fő követi által római császár urunkot ő felségét mint találta volna meg, honnét ismételen bizonyos assecuratióval, és újabb tractának s eddég emergált difficultásoknak complanálására Nagy-Szombatban való celebráltatásával viszszajövén, mivel egész országúl minket concernálna, újolag ismételen mindeu difficultásoknak complanálására solenniter kelletnék fő követet expediálni, és ha az úristen annak az tractának jó végét adná, (kit engedjen az úristen ő szent felsége), annakutána császár urunk ő felsége előtt, consequenter az magyarországi diaetán is confirmáltatni kivántatnék. Mely derekas és extraordinaria legatiókra hogy mind Nagyságodat s mind az Nagyságod oda bocsátandó fő követit elégségessé tehetnők, ilyen dicséretes országúl reánk való gondviselésének véghez vitelére igérünk Nagyságodnak három nemzetűl három ezer hatszáz forintot. Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, ennyi fogyatkozásunkat megtekintvén, vegye kegyelmesen tőlünk; igérjük azzal magunkat, ha azzal meg nem érnék ő kegyelmek, contentáljuk ő kegyelmeket.

(3) E felett kegyelmes urunk, noha mind magunknak s mind szegény kösségünknek nagy fogyatkozásit látjuk az hadak és az mostani drága üdők miatt, mivel az tavali nagy adó is őköt igen megfogyatkoztatta: de mind ennyi sok fogyatkozásinkat nem nézhetvén, udvara népe tartására és mind egyéb szükségünek véghez vitelire ígérünk Nagyságodnak minden kapu után nyolcz-nyolcz forintot, felét ad vigesimum secundum mensis Junÿ, felét similiter ad vigesimum secundum mensis Julÿ fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. Az magyarországi uraink atyánkfiai ezen tereh viselésére ígérik magokat. Az szász uraink atyánkfiai is hasonlóképpen.

(4) Továbbá, noha minden gyűlésekben bántásink, külömb-külömbféle articulusokat írattunk, de még is azokban mely igen keveset tartsanak meg, felette igen csudálkozunk rajta: végeztük, hogy Nagyságod előtt való bódog emlékezetű fejedelmek, s mind immár Nagyságod fejedelemségének idejében az mely articulusok emanáltattanak, melyeket nem abrogáltunk, minden rendbeli tisztviselők által megtartatván, in vigore suo maradjanak.

(5) Az dutkának el nem vétele felől noha ez elmúlt esztendőben is végeztünk volt, de még is nagyon sokan igen válogatnak az dutkákban és el nem akarnák venni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az mely dutkának jó ezüsti vagyon, mind az Nagyságod perceptoritól s mind egyéb rendbeli emberektől elvétessenek; ha kik pedig el nem vennék, az lakságon az Nagyságod ispáni legyenek kötelesek sub poena ducentorum florenorum az olyan contumaxoknak büntetésére, úgy hogy az mely városban el nem vétetnék, azon városnak jószágán, kiknek jószágok vagyon, jószágokon kétkét száz forintot vehessenek, kiknek jószágok nincsen, magok személyén minden helyeken. Az székelységen kapitánok és királybírák ez szerént procedálhassanak, az szászságon hasonlóképpen az királybírák és polgármesterek. Ha pedig az tisztviselő uraim negligensek lennének ennek exequálásában, Nagyságod az tisztviselőkön vetessen kétszáz forintot.

(6.) Vadnak sok panaszolkodások kegyelmes urunk az mezőkön és erdőkön csavargó hajdúk és mind több latrok felől, kik mennyi szántalan tolvajságokat, ember öldökléseket cselekesznek, azt mi országúl elő nem tudnók számlálni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes jó akaratjából, hogy minden városokon, falukon, sokadalmokon az tisztviselők és bírák megkiáltassák, hogy valahol csavargókat és akarmi búdosókat látnak, hallnak és találnak, az kiknél Nagyságod levele nincsen, vagy ha volna is, de levele expirált, mindjárást városúl, falusúl felkelvén, bizonyos büntetés alatt reá támadjanak, és fogva

legközelebb való erősségben, várban vagy városban vigyék, és az ki latornak találtatik, kedvezés nélkül megbüntessék, és Nagyságod is gratiát, kegyelmességet, ígéreti szerént nekik ne adjon, mely megfogott és ölt latornak minden nála lévő marhája azoké legyen, kik megfogják.

(7) Belső Szolnok vármegyében, az mely Indali János nevű nemes embert maga házánál éjtszakának idején feleségével együtt valamely tolvaj latrok szörnyű halállal ártatlanúl megöltek, és minden javokban sákmánt vetettek, mely latrok közzűl némelyek Máramarosban laknak, és ezüst, arany s egyéb fejérnemű marhájában bizonyos nemes embereknél is volnának Máramarosban, végeztük Nagyságod kegyelmes engedelméből, és mind itt Erdélyben az ispán uraimnak s mind Máramarosban Bethlen István uramnak arra plena authoritást engedtünk, hogy azokat az latrokat, cuiuscunque status et conditionis existant, minden helyeken megfoghassák és érdemek szerént megbüntethessék. Az kiknél pedig azon Indali Jánosnak és feleségének marhái tudva tartatnak, azokat iuxta instructiones articulorum, tamquam sentientes et consentientes, ut pari poena puniantur, méltónak itéltük; az elpraedált jókat pedig azoknak atyjafiainak minden fogyatkozás nélkül mox et de facto restituáltassák.

(8) Az Nagyságod Boros Jenő várában lakó, szolgáló és nemes rend, mivel éjjel nappal kötelesképpen szolgálnak Nagyságodnak és hazánknak abban az helyben, végeztük Nagyságodnak kegyelmes tetszéséből, hogy az szolgáló és nemes rendek, kik az helyben vigyáznak és szolgálnak, se vetésekből, se borokból dézmát ne adjanak. Ezen kivűl az mi búza és bor dézma juthatna, azt is ő kegyelmek fizetésére conuertáltuk. De ő kegyelmek is viseljék oly szorgalmatoson annak az véghelynek gondját, mivel minden jószágokat is ő kegyelmek bírnak, hogy sem Nagyságodnak, sem mi nekünk abból semmi kárunk se fogyatkozásunk ne következzék.

(9) Jelentik az székely uraink atyánkfiai, hogy köztök az orvok, tolvajok, gyilkosok és egyéb gonosztévők az büntetlenség miatt igen megszaporodtanak volna; mivelhogy circálásnak idején afféle vétkes ember közzűlök vármegyékre vagy az szászságra széljednek, sőt némelyeket törvény szerént condemnálnak, de olyankor kézben nem akadnak, ez alatt külömbkülömbféle álnokságos mesterséget keresnek megmaradásokra, és így büntetetlen maradnak. Végeztük azért, hogy afféle orvok, tolvajok, gyilkosok vagy egyéb gonosztévő embereknek büntetésében az székelységen való tisztviselők az vármegyék szokások szerént procedáljanak, és minden renden való kiadott vagy törvény szerént megsententiázott embereket valahol kap-

hatnak, az szerént büntethessék, sőt kedvezés nélkül megbüntessék, és semminémű sanczon el ne bocsássák, hanem a mit érdemel, az szerént cselekedjenek és megbüntessék, sub amissione officÿ.

(10) Végeztük azt is, hogy ha az székely földéről az lakságra vagy az szászságra valami elveszett marhát, vagy gonosztévő emberek nyomát követik, valamely falu vagy város határára követik, viszik, tartozzanak mindjárást felkelni és az káros emberrel együtt az latrot s marhákot keresni, vagy az nyomot határokból kiadni. Ha pedig fel nem kelnének, és sem az gonosz embert contumacia ducti nem persequálnák, sem az nyomot ki nem adnák, tartozzanak az káros embert káráról contentálni.

(11) Panaszolkodnak azon is, de főképpen az székely atyánkfiai, hogy ha mi eladó marhát Brassóban visznek, amaz másfél pénzes lovas garast vetnek marha árrában reájok, mely sem ő nálok, sem másutt ez országban másfél pénznél feljebb el nem kél. Tetszett azért országúl, hogy se brassaiak, se egyéb városok, sőt semmi rendek afféle másfél pénzes garast két pénzért senkire ne imponáljanak, mások is mástól, ha nem akarnak kárt vallani, másfél pénznél külömben el ne vegyék.

(12) Az taxás és mező városok az Nagyságod rendelése szerént contribuáljanak, tudniillik

Kolosvár adjon	fl. 500.
Bánfi Hunyad.....	fl. 100.
Abrugy Bánya.....	fl. 100.
Vizakna	fl. 100.
Kis Maria..... ...	fl. 100.
Kízdi Vásárhely.....	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 60.
Illyefalva	fl. 60.
Sepsi Szentgyörgy	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Nagy Almás	fl. 16.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et clementer admissa, praescriptos universos et singulos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos benemode,

quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima tertia Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(P. H.) Lecta.

(Eredeti hiteles példánya *az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. Tom. II.* Egy másik eredeti példánya az orsz. ltárban.)

b)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis. Quod cum anno proxime praeterito ex ditionibus sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis grauibus intollerabilibusque iniuriis affecti, ad saepissimas praecipuorum officialium suae Maiestatis dehortationes, ne uidelicet pax regnorum publica in maiorem veniret periclitationem, per certos nostros legatos generosos Balthasarem Kemény de Bükkös et Stephanum Kassay consiliarios, sacratissimam c. regiamque Maiestatem de impensione super illatis iniuriis iustitia et satisfactione requirendam duximus. Vbi praeter omnem expectationem nostram difficultates vicissim tales sunt propositae, ad quarum complanationes praememorati legati nostri nullam a nobis instructionem (quippe de quibus ne quicquam cogitaueramus) acceperant. Nihilominus pro syncero pacis studio eo deuentum est, ut ad complanationem praetactarum difficultatum in ciuitate Tyrnauiensi ad diem 29. futuri mensis Junii per delegatos utrinque commissarios nouus instituetur tractatus, necesseque habitum, ut interea temporis, tam ex parte sacr. c. r. Maiestatis quam nostra, sufficiens cautio et assecuratio praestaretur; ne aliquae interim hostilitates, damnorum et iniuriarum illationes, quouis sub praetextu contra nos ditionesque regni nostri Transsyluaniae, partesque eidem subiectas susciperentur; sicuti etiam literas superinde assecuratorias sacr. c. regiaeque Maiestatis per praenotatos legatos nostros accipientes prae manibus tenemus. Ita nos quoque pro tranquillitate publica et quiete in regnis ditionibusque suae Maiestatis conseruanda per praesentes literas nostras tam praefatam sacr. caes. et regiam Maiestatem, quam regna

ditionesque suae Majestatis caesareae assecuramus et affidamus, quod intra praemissum tempus instituendi per commissarios tractatus nullo modo hostiles aliquas demonstrationes facturi sumus, neque vero per fideles nostros regnicolas subditosque nostros palam vel quacunque alia ratione suscepturos, aut suscipi permissuros, per quae nimirum assecurationis et publicae huiusce promissionis oblatio violaretur, aut in aliqua parte infringeretur. Ad quod obseruandum per praesentes literas nostras assecuratorias nos offerimus, nobisque subditas, cuiuscunque status et ordinis, conditionisque personas obligamus, easque firmiter obseruaturas recipimus et promittimus. Prout assecuramus et affidamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia die 9. mensis Maji, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

c)

Nos proceres et magnates, caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, memoriae commendamus tenore praesentium. Quod cum anno proxime praeterito ex ditionibus sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis grauibus intolerabilibusque iniuriis cum principe nostro affecti, ad saepissimas praecipuorum officialium suae Maiestatis dehortationes, ut videlicet pax regnorum publica ne in maiorem veniret periclitationem, per certos e regno nostro legatos, generosos Balthasarem Kemény de Bükkös comitem comitatus Albensis, arcis et praesidii Fogarasiensis supremum capitaneum, ac Stephanum Kassay de Colosuar, praefati illustrissimi domini domini principis etc. consiliarios, sacr. caes. regiamque Maiestatem de impensione super illatis iniuriis iustitia et satisfactione annotatus princeps noster clementissimus requirendam duxisset; vbi praeter omnem expectationem nostram difficultates vicissim tales fuerint propositae, ad quarum complanationes praememorati domini legati nullam a sua celsitudine instructionem (quippe de quibus ne quicquam cogitauerat) acceperant; nihilominus pro syncero pacis studio eo deuentum est, ut ad complanationem praedictarum difficultatum in libera regiaque civitate Tyrnauiensi, ad diem 29. futuri mensis Junii, per delegatos utrinque commissarios nouus institueretur tractatus. Cui quidem tam benignae sacr. caes. regiaeque Maiestatis assensioni ac resolutioni, in emolumentum boni publici, demisse nos et princeps noster clementissimus

accommodare volentes, praecipuos fratrum nostrorum procerum et magnatum ad tractatum praememoratum transmittere satagentes, ad plenum igitur de fide integritate et rerum gerendarum administrandarumque sufficienti peritia spectabilis et magnifici Simonis Pechÿ ad generosorum egregiorum T. et T. dominorum et fratrum nobis obseruandissimorum confisi, eisdem dominis fratribus nostris in eo plenariam atque omnimodam dedimus, concessimusque authoritatem et facultatem, quod ipsi cum praetitulatis sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis commissariis ad praescriptum tractatum Tyrnauiensem denominandis, et in loco a sua Maiestate praefigendo, iuxta nostram et illustrissimi domini domini principis nostri clementissimi datam instructionem, in negotio tractatus et pacificationis agere, loqui, tractare et concludere possint et valeant. Nihilominus quod quicque per praenominatos T. et T. dominos et fratres nostros obseruandissimos, cum praetitulatis sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis commissariis, in negotiis praescriptis actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, ratum, gratum et acceptum, firmumque habebimus et inuiolabiliter obseruabimus. Imo damus, concedimus et promittimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae in generali congregatione die 21. Maji, anno 1617.

(Cancellaria Trans.)

LXIX.

1617. jun. 16.

Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet.

Gabriel Bethlen stb.

Magnifici stb. Salutem stb.

Jóllehet az elmúlt fejérvári gyülésünkben több szükséges dolgok között proponáltuk vala azt is Kegyelmeteknek, hogy ez jelen való időnek állapotjához képest birodalmunkban minden vármegyéket Kglmetek megmustrálna és az hadakozó rendet minden órában készen tartaná: mindazáltal az mint eszönkben vesszük, Kglmetek akkori parancsolatunkat csak könnyü silentiummal mulatta el. Ez okon, holott a szomszéd országokban, ugymint Lengyelországban, Moldvában és Havasalföldében köröllünk mindenfelől nagy hadak vadnak fenn, annak felette hatalmas győzhetetlen császár hada is naponként küljebb-küljebb érkezik, hogy mi is készületlen ne találtatnánk, országunkon minden rendeknek az jövendő holnapnak juliusnak harmadik napjára generalis mustrát akarunk promulgálni.

Hagyjuk azért és parancsoljuk is Kglmeteknek sub amissione capitis et omnium bonorum, hogy az feljül megirt napra személye szerint kapuszám után lovassával gyalogjával oly készülettel jöjjen az enyedi mezei generalis mustrára, hogy magunk személyünk szerént Kglmeteket megmustrálván, ha ki mi fogyatkozásban találtatik és méltó büntetésünket el nem kerüli, abból mi reánk nem vethet. Magát Kglmeteket személy szerint táborba szállani generális mustránk után nem kivánjuk, hanem abból az vármegyéből mennyi fizetett népet küldjön három hópénzzel és három hónapra való élesével, Kglmeteknek jegyzésben küldöttük; Kglmetek a mi jegyzésünk szerént azokat is oly készülettel hozza az mustrára, hogy ugyan az enyedi mezőről mindgyárást induljanak táborunkban oda ki Barcza mezeire. Secus stb. Datum in civitate nostra Alba Julia die 16 Junii, anno domini 1617.

U. i. Bethlen sajátkezüleg:

Az gyalognak pedig senki hópénzt ne adjon, mivel azokat táborban sem kivánjuk lenni, hadra sem küldjük, hanem csak meg akarjuk mustrálni és látni, hogy ha Kglmetek őket készen tartja-é és azonokat állatja-e elő, kiket azelőtt regestrumba irt.

G. Bethlen m. pr.

Caspar Bölöny m. p.

Külczím: Magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus comitibus viccecomitibus, judicibus vicejudicibus ac universitati nobilium Comitatus de Küküllő stb.

(Eredetije a gr. Teleki család ltárában. Miss. 250. c.)

LXX.

1617. jún. 18.

Bethlen Gábor levelei a nagy-szombati alkudozások ügyében.

a)

Illustris ac magnifice domine amice nobis observande. Salutem et seruitiorum nostrorum paratam commendationem.

Non ignorare illustrem ac magnificam dominationem vestram arbitramur, quomodo annis superioribus cum sacratissima Maiestate caesarea regiaque Tyrnauiae perfectis tractatibus foedus perfecerimus, benignumque in Maiestatis suae assensum publicumque diploma receperimus. Postea autem contra hoc tam arctum publicumque foedus quam nociuae a quibusdam publicae pacis et tranquillitatis perturbatoribus funestaeque res actae fuerint, contra omne fas et aequum, omnibus notum esse existimamus. Pro quibus ut satisfactionem

impetraremus, hortatu praecipuorum incliti regni Hungariae suae M^tis^ c. r. praefectorum, per praecipuos legatos nostros Maiestate sua caesarea requisita, quodammodo conqueri possumus contra omnem nostram opinionem, ne expectata neque cognita quidem a nobis ea re, tales difficultates iterum ortas esse, ut pro superioribus tractatibus complanandis rursus ad penultimum diem mensis praesentis Junii Tyrnauiam praecipuos commissarios nostros expediendum necesse haberemus. Nos igitur suae Maiestati caesareae, ut praecipuo orbis Christiani principi, hac etiam in re obedientiam nostram demonstrare cupientes, praetermittendum non putauimus, quin praesentium exhibitores, spectabilem ac magnificum dominum Simonem Pechi intimum consiliarium et cancellarium nostrum, generosos etiam Stephanum Frater prothonotarium, Michaelem Balassÿ sedis Siculicalis Maros capitaneum, et Dauid Literatum judicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, ad praesentem tractatum, nostro et statuum ordinumque regni nostri nomine, Tyrnauiam expediremus. Cum autem incerto et uulgari saltem rumore audiuerimus, illustrem ac magnificam etiam dominationem Vestram a partibus suae Maiestatis unum ex delegatis ad praesentem tractatum commissariis Tyrnauiae affuturum, uel si ibidem non adfuerit, commissarios nostros eandem alicubi in uia conuenturos existimantes, hac occasione oblata illustrem ac magnificam d. V. hisce literis nostris requirendam duximus, beneuole rogantes, ut publicae pacis tranquillitatisque ac communis boni et gentis Hungaricae commodis ob oculos positis, in tam pulcherrimo negotio laudabilique proposito nobis ne deesse, quin potius, ubicunque modus et tempus ad hanc rem oblatus fuerit, omni conatu adesse, seque tam factis quam uoluntate optima publicae tranquilitatis promotorem demonstrare uelit. Qua propensa erga nos hocque praesens negotium eius uoluntate per dictos commissarios nostros perspecta. Nos etiam dabimus eam operam, ne grati beneuolique animi officium, quauis occasione oblata, erga ill. ac magn. d. V. dissimulemus. De quis omnibus oretenus eidem referendis cum fusius praedictis commissariis nostris mandata dederimus, ut quicquid nomine nostro eidem retulerint, eisdem fidem indubiam diligenter rogamus adhibeat. Eandem diu foeliciter ualere exoptamus. Datum in ciuitate nostra Alba Julia, die 18. Junii, anno domini 1617.

(Cancellaria Trans.)

b)

Illustrissime domine amice nobis obseruande. Salute et seruitiorum nostrorum addictissima commendatione praemissa. Roborationem almae pacis, quam Vestra illustrissima dominatio inter potentissimos orbis monarchas splendida hac sua legatione maxima cum nominis sui laude prosequitur, in hanc temporis occasionem, qua subortae etiam inter me ac partes sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis difficultates per commissarios utrinque subeundum complanari, incidisse uehementer gratulamur, haud exiguam de acerrimo eiusdem iudicio, erga communem aequitatem syncera affectione, nec non prolixa amicitiae in nos suae pollicitatione spem nobis asserentes. Unde sicut antea ex eiusdem praemonitione, ita nunc per exhibitores praesentium ad tractatum Tyrnauiensem, magnificum videlicet Simonem Pechium de Zent Ersebeth, consiliarium et cancellarium nostrum, ac generosos magistrum Stephanum Frater de Belmezeo prothonotarium nostrum, Michaelem Balassy de Veczke sedis Siculicalis Marus capitaneum, ac Dauidem Literatum iudicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, ablegatos commissarios nostros Vestram illustrissimam dominationem studiose ac peramanter requirendam duximus, ut de rebus quibuscunque necessariis et interuentibus non minus syncere quam plena fiducia cum praescriptis legatis nostris tractare, aut quaecunque nostro nomine in priuatis uel publicis eidem proposuerint, fide integra et illibata recipere dignetur. Ex animo uolumus et cupimus, parem in omnibus eidem synceritatem et diligentiam, imo fructuosissimam candide offerentes. His eandem prosperis uti fruique successibus optantes. Datum in ciuitate Alba Julia die 18. Junii anno domini 1617.

Oldalt jegyezve más kézzel: Caspari Gratiano.

(Cancellaria Trans.).

c)

Gabriel dei gratia etc.

Generosi domini etc. Salutem etc. Császár urunkkal ő felségével való tractatusra Nagy-Szombatban Pechy Simon uramat tanácsunkat és főcancellariusunkat több becsületes hiveinkkel együtt felbocsátván, arra az utjára elegedendő költséget adtunk volt; mindazáltal ne talám oly dolgok is occurálhatnak, kiért császár urunk ő felsége kévánja Prágában felmenetelit. Ha azért utjában költségéből kezdene fogyatkozni,

és ha ugyan fel kellene menni, Kglteket kérjük, arra az utjára adjon háromszáz magyar frtot ő kglmének, de igy, hogy ha ugyan fel kelletik menni, külömben bátor ne adjon. Quietantiát vevén ő kglmétől, jóféle pénzűl megelégíttetjük Kglmeteket. Bene valeant. Datum in civitate nosta Alba Julia, die 3. Julii, anno 1617.

benevolus
G. Bethlen m. p.

Ez utóirat Bethlen kezével: Az mi adósságunkat Kgltek-nek épen megvitték-e eddig? Kgltek tudósítson felőle, mert igen bánnók, ha miattunk fogyatkozás esnék a dologban.

Külczím: Generosis dnis Antonio Merbott et Joanni Lainertt civibus et negotiatoribus inclytae ciuitatis Viennensis etc. amicis nobis honorandis.

(Ered. a gy.-fejérvári káptalani ltár rendezés alatti részében).

LXXI.

1617. jul. 20—aug. 2.

A második nagy-szombati békealkudozások okiratai.

a)

Nos sacratissimae caesareae ac regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi consiliarii infrascripti, et ad praesentem tractatum Tyrnaviensem deputati commissarii; nosque illustrissimi domini Gabrielis Bethlen, principis Transylvaniae cancellarius et consiliarius nec non prothonotarius caeterique ejusdem et statuum atque ordinum trium nationum provinciae Transylvaniae legati pariter infranotati, damus pro memoria et significamus, quibus expedit universis. Quod cum in praesenti tractatu, pro complanandis certis quibusdam difficultatibus, post priorem videlicet transactionem Tyrnaviensem, occasione certorum rumorum exindeque subsecutorum diversorum motuum ac dissidiarum utrinque exortarum in hac civitate Tyrnaviensi, de benigno praefatae suae Majestatis illrmique principis et provincialium unanimi consensu, instituto, certa utrinque puncta et propositiones factae fuissent, neque illae in serie reliquorum articulorum, certos ob respectus collocari potuissent, ab utraque parte inter nos super iis taliter conventum sit assecuratioque mutuo superinde facta. Quod videlicet ex parte nostra commissariorum praedictorum quod attinet, ad petitam per eosdem legatos Transsylvaniae tituli principis pro

domino Bethlen moderno videlicet Transylvaniae principe concessionem, etsi nihil superinde in instructione nobis data habeamus, ubi tamen idem dominus Bethlen praemissae tractationi in omnibus punctis et clausulis satisfecerit sinceritatemque et studium suum erga suam Majestatem reipsa declaraverit, velit eadem M^tas congrue requisita in hoc genere eundem benigna sua gratia prosequi.

De iis vero qui stipendiorum gratia sponte Transylvaniam ingredi voluerint, ut in casu necessitatis, liceat talibus cum praescitu suae Mattis eodem se conferre, ipsique domino Bethlen, salva tamen transactione Tyrnaviensi, operam navere valeant, concessum esse. Ediverso vero ex parte memorati principis domini Bethlen, nos ejus et provincialium Transylvaniae legati infrascripti pollicemur et recipimus. Quod quoad negotium seu exercitium religionis catholicae, admittentur catholici, aliaeque ecclesiasticae personae et scholares, potissimum autem indigenae licebitque eisdem et aliis cujusvis status et conditionis hominibus catholicis, exercitium ejusdem religionis libere citraque ullum impedimentum, ubique in ditione ejusdem domini principis Bethlen veluti libertas religionis dictat, facere et frequentare. Pro commodiori etiam eorundem sustentatione faciet et ordinabit idem dominus Bethlen vel ex antiquis templorum parochiarumque reditibus vel aliunde, certam eisdem provisionem. Quod vero ad personas Sigismundi Kornis, relictae item viduae olim Pangratii Senniey ac Sigismundi Sarmasagi spectat, intercessionem nostram eisdem prioribus quidem duobus ratione restituendorum bonorum posteriori autem quoad gratiam capiti impertiendam nos minime denegaturos et quantum in nobis fuerit, effecturos. Denique quod attinet ad debitum 3000 florenorum relictae Friderici olim ab Herberstain, apud Gerardum Lisibona habitum, offerimus nos, quod negotium hoc pro posse nostro promoturi, ipsumque Lisibona ad satisfactionem compulsuri sumus. Super quibus quidem punctis utrinque mutuo confectis, hasce patentes assecuratorias nostras, manuumque et sigillorum appositione communitas, dandas duximus et concedendas. — Datum Tyrnaviae 20. die mensis Julii anno 1617.

(Egykorú hiteles másolat a m. k. országos ltárban. Tract. Publ. Fasc. 1° Nro 52.).

b)

Nos Petrus Pazman stb. (Lásd Pray György: Gabrielis Bethlenii Principatus stb. I. köt. 32. laptól 38. lapig). Actum in praenotata civitate Tyrnauiensi die ultima mensis Julii anno 1617. *(A következő már nincs meg Prayban.)*

P. S. Quandoquidem terminus conventui Karoliensi praefixus, brevis esse videtur. Ideo, si casu quo inopinato, ad festum s. Matthaei in articulis insertum, idem progressum suum sortiri non posset, fiat matura certificatio utrinque per praesides commissionis talisque terminus praeficiatur ut quamprimum fieri possit, conventus ipse procedat, juxtaque conclusionem Tyrnaviensem, negotia eo rejecta executioni mandentur.

(P. H.) Petrus Pazmany Archiepiscopus Strigon. m. p.	(P. H.) Joannes a Molart.
(P. H.) Ladislaus Pethe de Hethes m. p.	(P. H. Paulus Apponÿ de Nagy Appon m. p.
(P. H.) Simon Pechy m. p.	(P. H. Stephanus Frater m. p.
(P. H.) Michael Balassi m. p.	(P. H.) David Literatus m. p.

(Eredetije az orsz. ltárban Tract. Publ. Fasc. 1⁰ Nro 53.)

c)

Sacratissima caesarea ac regia Mattas domine dne nob clementissime.

Fidelium servitiorum nostrorum in gratiam Matt Vestrae sacratissimae humillimam perpetuamque subiectionem Cum ablegati spectabilis et magci Gabrielis Bethlen, statuum que et ordinum trium nationum provinciae Transsylvaniae a praesentem tractatum, pro complanandis certis difficultatibus post erectam nimirum antea in hac civitate Tyrnaviensi transactionem, utrinque exortis de benigna sacratissimae Matti: Vrae voluntate ad diem vigesimum nonum mensis Junii instituendum, octava currentis mensis in praefatam hanc civitatem venissent sequenti mox luce, hoc est nona labentis, sese coram

nobis praesentaverunt. Et licet animus fuisset, ad rem statim tractationemque ipsam accedere, tamen partim ob necessariam, quae antecedere debebat, praeparationem actorumque et scriptorum huc pertinentium revolutionem, partim quod magcus Petrus Révay praetextu adversae valetudinis sese ab hac provincia excusavit, non potuit non aliqua mora intercedere. Itaque certiorem illico demisse fecimus sacrmam Mattem vestram tam super dictorum legatorum adventu, quam quod loco memorati Révay absentis, magcum Paulum Apponi accersendum substituendumque constituerimus; ac denique, quod ipsa illa, duodecima nempe mensis Julii die initium tractationis fecerimus, quemadmodum copia ejusmodi literarum hisce sub No 1° primo adjecta fusius ostendit.

Hoc ergo primo congressu nostro prima nobis fuit cura, praemittere diligenter ea, quae ad commodiorem ipsius tractationis progressum, autoritatisque sacrmae Mattis vestrae defensionem facere videbantur. Nimirum non dubium esse quoties, et quam operosi hactenus cum ipso Bethlen, provincialibusque Transsylvaniae pacis, unionis communisque tranquillitatis tractatus, pacta et conventa intercessissent, quantis sumptibus et laboribus ea celebrata fuissent, in quo Mattas Vra sacrma pro innata augustaque sua in subditos suos adeoque Transsylvanos ipsos, totamque christianitatem pietate, cura et sollicitudine nihil hactenus praetermisisset eorum, quae ad tutandam propagandamque publicam regnorum tranquillitatem spectare censebantur; accidisse porro ex adversa parte, ut quae in praetactis diversis tractatibus, potissimumque Tyrnaviensi transactione ad conservationem pacis, salutisque publicae saluberrime fuerant conclusa, decretaque debito effectu caruerint, cum incomparabili regnorum et provinciarum damno et incommodo. Caeterum sperari nunc tam Bethlenium ipsum, quam ablegatos ea mente esse, ut tractatus iste felicem sortiatur eventum, quae hactenus interrupta fuissent, aut neglecta executione, diversis occasionibus, pernitiosis differentiis et motibus ansam praebuissent, correcta opportuno effectui tradantur, pacem denique et concordiam, unionemque stabilem et perpetuam pariat.

Ex parte sacrmae Mattis Vrae id polliciti sumus, pluribusque declaravimus, quod sicut hactenus Mattas Vra sacrma pro paterna vigilique cura nihil magis in proposito habuerit, quam saluti, quieti ac tranquillitati publicae summo semper studio benigne consultum ire, ita interruptae quoque praetactae transactionis Tyrnaviensis ex parte sacrmae Mattis Vrae nullam fuisse causam praebitam. Eo consilio et intentione nunc quoque nos humiles commissarios suos huc desti-

nasse Mattem Vram, ut quae circa eandem transactionem in contrarium intervenissent, emendentur, difficultates tollantur, quae executione adhuc indigent, debito effectui mancipentur; nulla denique ulterioribus differentiis materia aut fomentum relinquatur. Etsi modo nuntii Transsylvanorum nuper Pragam ablegati sufficienti plenipotentia instructi fuissent, jam tum universa haec composita complanataque fuissent. Restare ergo, ut ostendatur, quo modo haec effectuari atque ad finem debitum perduci queant, quo in futurum quibusvis suspicionibus, simultatibus, adversisque moliminibus janua praecludatur; scire eos debere, quod nisi nunc solidi aliquid concluserint, deque observatione conclusorum Mattem Vram sufficienter assecuraverint, fore, ut Mattas Vra imposterum nihil cum illis tractet, neque majorem sumptuum profusionem hoc nomine faciat, quibus nostris seriis adhortationibus legati, nihil etiam principi ipsorum (nam ita illum appellat) gratius unquam fuisse, nihil etiam nunc cupere aliud, quam quod optimo cuique principi faciendum convenit, ut subditi ejus pace et quieti fruantur optata; incubuisse in id omni studio etiam hactenus et maxime, ut transactio Tyrnaviensis sancte illibateque observaretur, at vero, quod praeter ejus mentem, praeter spem interrupta, violataque fuerit, non id ulla sua culpa, sed ex parte subditorum sacrmae Mattis Vrae accidisse; sed neque existimabat futurum tunc, cum suos Pragam nuper ablegasset nuncios, de novo aliquid tractandum concludendumque esse, sed solum querelas differentiasque post saepedictam transactionem Tyrnaviensem subsecutas, exaudiendas complanandasque fuisse, atque inde evenisse, quod Baltasar Kemény et Stephanus Kassay sine ulla vel instructione novae tractationis vel plenipotentia fuerint Pragam ablegati. Jam vero, quia sic visum fuit, adesse legatos, et audire tractarive velle. Et quia usitatum necessariumque esset videre prius, quam vela tractationis pandantur, quo fundamento agatur, ideo opus esse, ut plenipotentiales Vrae Mattis sacrmae producantur.

Nos, ita fieri, opportere respondimus, et de vajvoda quidem, quin competentibus suos munierit legatos litteris plenipotentiae, neque in dubium vocare, neque multum sollicitos esse.

Cum vero provincia Transsylvaniae liberum electionis usum sibi usurpet, et ob vicinitatem Turcarum, diversarumque nationum, crebris mutationibus obnoxia sit, extentque non obscura exempla post fata principum Tranniae, non donationes solum, aut alias concessiones, sed et pacta, transactaque fuisse irrita reddita. Quare, ut transactio Tyrnaviensis universaque in ea contenta, perpetua stabilitate firmentur et

Bethlenio etiam e vivis sublato, optata firmataque pax et concordia mutuo persistat, requiri pro inveterata consvetudine, ut a provincialibus quoque ipsis speciales habeant, exhibeantque plenae potestatis literas, quo tutius solidiusque ad ulteriora procedi queant. Ad haec

Legati onerosam hanc multumque derogatoriam dignitati principis esse consvetudinem; cum enim potestas administrandi regni seu provinciae penes principem sit, congruum etiam esse, sufficere debere plenipotentiam principis tanquam capitis et totius provinciae nomine agentis, cum ex hoc argumentum sumi possit, quasi Bethlen tanquam princeps Tranniae non haberet apud subditos suos tantum autoritatis, ut per se aliquid agere statuereque possit. Nihilominus ablegatos se esse tam a principe, quam a provincialibus cupere autem universa, ut nos quoque tam a Vra Matte, quam a statibus et ordinibus regni datas exhibeamus plenipotentiales, et tractatus iste non solum Vrae Mattis, sed et totius regni nomine instituatur.

Nos sacrmae Mattis Vrae autoritatem, uti fideles subditos decet, juxtaque instructionis nostrae praescriptum prae oculis ferentes, nequaquam id necessarium esse ex parte Mattis Vrae, copiosius ostendimus, liquido demontrantes aliam esse rationem Bethlenii principis Tranniae, aliam regis Hungariae. Tranniam constare tribus nationibus diversis, variis mutationibus subjectam ita, ut quod sub uno principe constituitur, sub altero cassetur, prout paulo ante ostensum. Regni Hungariae prerogativam longe esse diversam, habere ex vi regiminis reges absolutam potestatem tractandi concludendique cum vicinis principibus, quidquid ad regni conservationem necessarium proficuumque videtur; quicquid porro unus concluserit, id legitimos etiam Hungariae reges, successores, videlicet ligare, nec quicquam regnicolas decernere posse, quod vigorosum sit, absque autoritatis regiae interventu, quae naturalis est sacrae coronae potestas, nunquam auditum esse, ut alicujus regis legitime coronati post coronationem factae donationes, aut statuta revocata fuissent, quod uti praemissum saepe factum in Trannia. Cum ergo ex parte Tranniae haec asseri nequeant, neque de Bethlenio dubium sit, saltem statuum et ordinum, seu trium nationum provincialium plenipotentiales oppido requiri, quo transactio etiam defuncto principe firma sit et stabilis.

Cumque iterum legati attulissent exempla Joannis Secundi, Stephani et Christophori Báthory principum, qui sine provincialium plenipotentiis per suos legatos transactiones fecissent, ursissentque amplius non ipsos eo cogi debere,

vel vero ut par sit ratio Ungariae quoque nomine, ut agatur. Huic eorum praetensioni iterum occurrimus, latissimum esse discrimen inter regem Hungariae et principem Tranniae, quaestiones istas valde esse differentes neque in priori tractatu Tyrnaviensi eo pacto actum esse, quin cum Turca quoque solius Mattis Vrae nomine actum esse, et agi adhuc, quamvis vires et potentia Ottomannorum amplius longe et sine comparatione pateat. Quod si ergo tanto imperatori, ut est Turca, sufficit cum Matte Vra independenter agere, non debere Transylvanos vela postulationis suae latius extendere. Has quaestiones dudum esse abolitas, neque vero novam hic tractationem instituendam, sed priorem continuandam esse.

At vicissim legati ponentes fundamentum totius transactionis confoederationem quandam Tokaianam inter Hungariam et Tranniam initam, ejusquae confirmationem Posonii per status et ordines regni factam, non desiere ulterius statuum et ordinum regni plenipotentiales sollicitare asserentes se ab hoc fundamento recedere minime posse.

Verum nos replicavimus, cum in Tyrnaviensi transactione, quae fundamentum est moderni tractatus, quaeque cum omnibus suis punctis et clausulis in suo vigore manere et persistere debeat, nulla fiat mentio Tokaianae eam pro fundamento allegari haud posse. Praeterea neque illos Ungaros apud Tokaii nomine regni quicquam conclusisse, sed ad ratificationem Vrae Mattis negotium remisisse, neque habuisse illos plenipotentiales et paucos fuisse; neque vero transactionem illam valuisse ante Mattis Vrae benignam ratificationem. Leve ergo esse hoc fundamentum. Robur autem transactionis consistere in mutuis conclusionibus et confirmationibus, literisque superinde editis, Tokaiensem illam et alias conclusiones saltem rudimenta fuisse, fundamentum autem esse, uti dictum Tyrnaviensem transactionem autoritate regia factam et roboratam. Non esse nos commissarios regni Hungariae, sed Vrae Mattis, ut ergo sepositis hisce inanibus disputationibus, productisque provincialium plenipotentialibus summa rei proponatur iterum monuimus.

At vero legati his quoque nostris rationibus non obstantibus ulterius argumentabantur fundamentum esse ipsam confirmationem transactionis Tyrnaviensis, quae per status et ordines in publica diaeta fieri debebat. Quae cum subsecuta non sit, arripuisse occasionem Ungaros contra eam, quidlibet faciendi, tanquam viribus carentem, inque ejus praejudicium. labefactationemque autoritatis Mattis Vrae Tranniam ferro aggressos, caede et populatione cuncta miscuisse, quod gloriando jactare solerent.

Nos non esse privatorum dicta, factaque rumores aut scriptiones, sed principum voluntates attendendas, tum circumstantias rei considerandas, neque ex eo non confirmatam illam transactionem Tyrnaviensem dici posse, quod in articulos inserta non sit, cum nulla postea celebrata fuerit diaeta, respondentes, suasimus iterato, non esse circa hanc materiam confirmationis diutius immorandum fore, ut suo tempore de hoc quoque Mattas Vra sacrma clementer provideat. Quibus omnibus prolixius ultro-citroque agitatis, produxere tandem et lectae sunt plenipotentiales tam statuum et ordinum Tranniae, trium nationum, quam ipsiusmet Bethlenii, quarum utrarumque eadem continentia, mutatis solum mutandis in hunc fere sensum. Nempe praeter expectationem accidisse, quod novae quaedam difficultates propositae fuerint Pragae eorum nuntiis, ad quarum difficultatum complanationem misissent legatos istos suos cum plenipotentia, ratum et firmum habiturum, quicquid per ipsos conclusum statutumque fuerit. Nos lectis ponderatisque utrisque iis contentos fore praemittentes notanter signavimus, clausulam praescriptam, de complanatione difficultatum neque aliud esse, quod nunc agatur, nisi istarum difficultatum complanationem, ac proinde id ipsum jam pertractandum esse.

At vero legati iterum plenipotentiam sac. Mattis Vestrae urgere non intermiserunt. Nobis porro non videri necessariam cum persona nostrae sint notae, et quod dnus Révai absit adversam valetudinem in causa esse dicentibus, nihilque novi extra conclusiones priores Tyrnavienses agi debere, instructiones, mandata authentica ostendimus, quibus contenti esse deberent.

Necdum huic nostrae replicae acquiescentes subjecerunt. Notas quidem personas nostras esse, neque se tanquam privatos id postulare, sed quia legati sunt, et publico nomine agunt, necessum ergo esse, ut plenipotentia ostendatur aut assecuretur per dominos commissarios de ratihabitione super concludendis sacr. Mattis Vrae, si etenim et ipsi solum instructiones et mandata exhiberent nos contentos haud fore, ergo pari ratione eos convenire, ex adverso plenipotentiales aut assecuratorias sibi dandas.

Cum vero nos plenipotentiam, neque in priori transactione ullam fuisse, meminerimus, assecurationem dari posse declaravimus, sed in crastinum dilata res fuit.

Itaque conventum iterum est, et postulatum a legatis per nos, ut quae vellent, proponerent. Caeterum legati hesterna repetentes, ut nimirum illis plenipotentia ostendatur, tanquam fundamentum tractationis rursus postularunt. Sed jam respon-

sum esse, assecuratoriasque dandas, sicut in priori tractatione super eo, quod Mattas Vra omnes conclusiones et acta sit benigne confirmatura, idque bona fide permittendum nobis replicantibus. Datae sunt sequenti die assecuratoriae, de quo sacr. Mattem Vram subito informavimus, interim autem dictum. ut progrediantur ulterius, et propterea sic exorsi sunt. Quod cum propter certarum difficultatum complanationem huc missi sint, autoritasque Mattis Vrae praecedat, deferre se id nobis tanquam Mattis Vrae commissariis libenter, ut proponendo procedamus. Ad quae nos respondimus, non multum quidem id referre utra pars antecedat, cum vero ipsi ad tractandum venerint ipsis incumbere, initium propositionibus facere. Tale fundamentum posuerunt. Quod cum sacrmae Mattis Vrae autoritas et fides publica sit laesa per eos, qui occasionem violatae transactioni dederunt, expectare se, et in eo genere proferre velle autoritatem sacrmae Mattis Vrae, qualiter videlicet eadem laesionem hanc vindicare velit, et de injuriis satisfactionem exigere, cum a subditis Vrae Mattis ortum coeperit haec violatio, vel potius diffamatio; neque tamen volunt descendere ad profundas quaestiones, sed circa generalia manebunt salva semper autoritate dignitateque sacrmae Mattis Vrae.

Quare nos bene eos facere, quod circa generalia manere velint promittentes in eo ipsos, quod de injuriis vindicandis, aut puniendis personis interessatis afferunt, distinctionem facere omnino opportere personarum, neque haec tantopere urgere cum enim, qui vel offenderunt, vel dicuntur offendisse in duplici classe sint; alii nempe subditi Vrae Mattis sacr., alii extranei. Illos posse Mattem Vram castigare, cum tamen libertas regni sit, ut non nisi jure mediante Mattas Vra in subditos suos animadvertat, non posse indifferenter haec fieri, neque debere anxios teneri Transsylvanos, vel ejus legatos de his fore Matti Vrae curae quando et quomodo id institui recte possit. Extranei autem utpote ipse Bethlen et ejus provinciales siquid offensarum haberent de his consultari posse, ut uno vel altero modo fiat satisfactio, non tamen sine juridico processu. Sicut enim Mattas Vra non attendit, quomodo puniat princeps suos subditos adversum se peccantes, ita curae erit Matti Vrae castigare eos, quos videbit castigandos. Itaque particularibus istis omissis ea saltem afferri debere, quae ad rem spectant, et ad futuram pacis continuationem conducunt.

At legati publici juris esse, ut publice peccantes publice puniatur cumque injuriae istae sint publicae, non privatae. spectare etiam ad Transsylvanos, et in iis eo recurrendum. unde originem sumpserunt, quae nisi publice puniantur, cessurum in dispendium dignitatis Suae Mattis non mediocre,

nam quia absque scitu et voluntati sua haec facta Mattas Vra Bethlenio scripsisset; ediverso autem interessatae personae eo praetextu se muniant, et glorientur, quod ex voluntate Vrae Mattis essent facta, manifestum esse ex parte caes. Mattis Vrae originem his excessibus sumptam, et contra ejus autoritatem haec intentata, quam laesam merito videri sibi vindicandam, et quomodo velit Mattas Vra vindicare, scire se cuperent.

Nos vero iterum non posse id fieri sine legitima methodo juris, quae ex statutis regni citatione praevia celebrari solet, id quod Mattas Vra hactenus benigne observasset, neque curae esse debere Transsylvanis, an, et quomodo sua Mattas sit animadversura in suos subditos, id in arbitrio Vrae Mattis esse replicavimus. Caeterum viam juris, siquid ipse Bethlen contra privatas personas haberet, neque illi praeclusam iri. Sed etiamsi quid agi de hac materia deberet, cum praesentes non sint interessati, et audiri eos par sit saltem major disputationi seges offeretur, et nunquam ex hoc labyryntho extricari res posset. Nam dicunt originem violationis ex Transsylvania promanasse dupliciter. *Primo* quod Radulius vajvoda in suam provinciam rediturus, licet habuerit saluum conductum caesaris, et pacate progressus fuerit, tamen impeditus sit et invasus a Transsylvanis, milesque ejus ex parte profligatus. Certum autem esse, ante hunc casum nulla ex Hungaria arma fuisse adversus Tranniam mota. *Secundo.* Quia cum Bethlen sponte voluisset Turcis Lippam et Jeneo tradere, sicut et tradidit Lippam, accitos istos a praesidiariis et incolis earum arcium pro defensione tot christianarum animarum, uti pium dignumque fuisset, eo direxisse militem. Manifestum autem esse contra pacta Tyrnaviensia Lippam Turcis et sponte traditam, nullamque necessitatem id postulasse, docent diversa iudicia et literae, quae extant, constat enim Tranniam superiorum temporum vicissitudinibus saepius majoribus angustiis circumductam, nihil tamen tale accidisse. Litteras porro ipsius principis plenas esse diffamatione, odii in christianitatem, Vrae Mattis vituperatione, quibus audacter gloriatus est, quod nullus principum Tranniae adhuc tantum praestitisset in favorem et obsequium Turcarum, quantum ipse Lippam sine unius Turcae amissione eidem resignando, et penitus eo collimantes, ut Turcam adversus christianitatem exacerbatum reddat. Denique Franciscum Balassi legatum Bethlenii Constantinopoli dudum ante perscripsisse, quam dnus Homonnay quicquam movisset, conclusum esse in porta Ottomannica, ut vel Lippa in potestatem Turcarum veniat, vel Trannia tota pereat. Igitur culpam rescissae transactionis in ipso Bethlenio residere clare dedu-

ctum esse. Et proinde alienis istis disputationibus tempus non esse extrahendum, et sepositis, quae hactenus utrinque intervenissent, ad rem accederent et laborare studerent, qua ratione pacta Tyrnaviensia in iis, quae necdum effectui tradita essent, reali executione stabiliantur et confirmentur.

Legati his non attentis ulterius adhuc his insistere conbantur, securos in eo sese esse, quod etiam coram tota christianitate immunem ab hac culpa principem reddere possint, et ostendere ipsum causam traditae Lippae non esse; imo videri ex eo, posse eam Vrae Matti adscribi, quae Radulium sine scitu principis contra transactionem Tyrnaviensem in ditionem principis misisset, de quo si certificatus fuisset, negotium aliter successurum fuisse.

Sed responsum est, non eo fine haec dicta, ut altius rimentur, vel longius discedatur a proposito, sed ut ostendatur circa haec privata et personalia, quae ex una aeque atque altera parte suos habere possent praetextus, non esse immorandum ad rem accedendum, intentionem autem esse praevidere, ne imposterum similes inconvenientiae fiant, praeterita sepeliantur.

Verum recurrere iterum ad propositum proponendo, quod cum fides publica esset violata, et autoritas Vrae Mattis laesa, quomodo eam vindicare Vra Mattas velit?

Nos vero copiosissime jam haec diluta affirmantes, duplicem hic esse considerationem subsumpsimus respectu videlicet offensae erga sacr. Mattem Vram, et respectu personae Bethlenii, illam suo arbitrio reservare Mattem Vestram, hanc Pragae esse complanatam oblata cuivis ordinaria juris via.

Sed et adhoc vicissim, quod ad offensum Vrae Mattis spectare, stare id in ejusdem arbitrio, sed quia illae ipsae injuriae publicae essent, aeque etiam Bethlenii personam concernerent, publice vindicandas esse, cum interessati passim jactent, sese ex voluntate Vrae Mattis fecisse, quicquid fecerunt, tum nisi hi poenas luant meritas fore, ut nunquam sit solida pax et concordia impunitatis spe vigente.

Nos haec ex suspicionibus et auditis erui, quae in tractatibus procul esse debent, nolle Vram Mattem in sua offensa vindicanda quicquam sibi praescribi. Quod ad personam Bethlenii spectat, jam esse Pragae responsum, ut si quid contra subditos Mattis Vrae habet, ad jus ordinarium recurrat.

Legati ulterius publicam vindictam petiere comitia indici et publice haec revideri.

Verum nos id neque ipsos Transsylvanos concessuros esse, si Vra Mattas postularet, quod ergo ipsi non facerent cogere ad id caesaream eos non debere, indicturum comitia

quando voluerit, et opportunum jussum fuerit; ast optimum esse remedium haec omnia sopiendi, si Transsylvani transactionem Tyrnaviensem effectuaverint, quietem pacemque foverint Vrae Matti et toti christianitati gratos fore.

Ad quod subsumpserunt, cum probari possit Vram Mattem amplecti illos, qui Bethlenio sunt contrarii, hinc non videre se, qua ratione de gratia Vrae Mattis securi esse possint neque intermittere posse quin expectent comitia, et quaerunt, an velit Vra Mattas a se removere has suspiciones inque alium transferre, et an non sit futurum contrarium, si Bethlen tunc contra tales jure egerit?

Nos his omnibus a Bethlenio occasionem datam, et sufficientem causam motuum fuisse, quod verbis et scriptis contra autoritatem, dignitatem Vrae Mattis egisset, et falsos rumores sparsisset, prout patentes ejusdem litterae ostendunt, sub praetextu religionis Mattem Vestram haec intentasse unde subditorum a Vra Matte animos alienare coactus fuisset, et proinde sufficientem occasionem hujusmodi differentiis ab ipso datam esse. Non debere itaque haec urgeri, non siquidem incentiva sunt disputanda, sed quae ad motus comprimendos spectant, ut pax firmius coalescat, servet se princeps in terminis Mattem quoque Vram partium suarum non oblituram.

Cumque iterum replicassent Bethlenium innocentiam suam ostendere posse.

Nos in contrarium posse pari modo plurima et gravissima afferri, quae Bethlenium audire taederet, sed cum scopus sit hujus conventus, ut obliteratis quibusvis excessibus quies et tranquillitas roboretur, silentio haec commendanda esse. Bochkaianis tumultibus graviora esse per amnistiam composita. Atque his invicem agitatis caetera dilata sunt.

Scripsimus interim eodem die sacr. Matti Vrae de initiis tractationis, deque plenipotentialibus petitis, et earum loco assecuratoriis per nos eisdem concessis sub Nr. 2. copiamque assecuratoriarum adjecimus, uti habetur sub Nr. 3.

Post haec vero 14. Julii tertio conventum est monitique rursum ablegati, ut abscissis a proposito diversis ambagibus ad rem veniat.

Decima quarta Julii tertius conventus.

His praemissis legati quoniam ideo huc venissent, ut de durabili firmaque et immutabili pace et concordia agerent, paratos se obsequi Vrae Matti; et quia de amnistia esset in praesenti disceptatio, nostramque intentionem et responsa perspecta haberent subintulerunt. Quod ad dnum Homonnay aliasque personas interessatas spectaret, contentos se esse, ut revisio eorum fiat solita juris via, quandocunque tandem futura sit,

cumque publico nomine agatur haec legatio, illa se proponere velle, quae ad publicum statum pertinerent omissis priuatis.

Nos recapitulatione facta eorum, quae legati proposuerunt, subjecimus, quod cum quoad poenam non esset amplius differentia publica esse per eos proponenda.

Porro illi adhuc non sic accipienda ipsorum dicta, quasi sepulta penitus esset poena de violatoribus sumenda, sed suspendere duntaxat velle se illam, et occasione sumpta ex colloquio de amnistia priora refricando, latius disseruere, amnistiam hanc non debere extendi ad subditos Bethlenii, quibus ille pro qualitate delictorum poenas irrogare posset; tum vero quoad suam personam a subditis V^rae^ Mattis offensam suo tempore id jure requisiturum.

Nos quaestionem hanc Pragae esse sepultam et expresse dictum ablegatis, quod nisi altum sit silentium de hac vindicta et pax firma conclusa fuerit, abscissis istis disputationibus fore, ut Transsilvani ad comitia ungarica deinceps non admittantur, siquidem alia essent multo graviora publicam salutem concernentia, et ob rariorem celebrationem diaetae conglomerata, ibidem pertractanda, non contentionum aut privatarum litium tunc fore locum.

Licet legati non videre causam, cur admitti non deberent tanquam membrum Hungariae, siquidem et Mattas V^ra^ ita Transsylvaniam haberi vellet, et praeterea aequitatem postulare, ut quaerelae exaudiantur, et justitia administretur, quibusvis replicassent, allegando etiam conclusionem tempore Bathorei in publicis comitiis factam de admittendis ad diaetam nunciis Transsylvanorum.

Nos tamen respondimus, factam forte fuisse ejusmodi concessionem, ea tamen conditione expressa, ut pacifice veniant nulla odia aut semina dissensionum foveant, neque velle Mattem V^ram^, ut Transsylvani contentiones inter suos fideles seminent, disjunctiones animorum pariant; alioqui pace ac transactione absolute firmata sepultisque dissidiis amore et vicinitate stabilita, eos honorifice tractatum iri tam in diaeta, quam alias, sin autem alio animo venirent, non eosdem admittendos.

Quare his tanquam privatis tandem missis, antequam ad generalem amnistiam descenderent, ulterius recenserunt ea, quae circa personam dignitatemque principis consideranda forent, quam diversis modis diffamatam constaret Lynczii et apud sacr. romani imperii ordines tam ante, quam post transactionem Tyrnaviensem, apud quos Machumetismi esset insimulatus, et quod incitator fuisset Turcarum conctra christianos adversa moliendi, antesignanum bellique ducem se obtulisset,

ut taceantur, quae apud Turcas sparsa de illo essent. De his ergo eos quaerere modum, cum haec universa aliena fuissent ab intentione sui principis, quo innocentia ejus saluetur, et petere intercedi per nos apud sacr. Mattem Vram, ut integrum sit ipsi apud imperii ordines vel per legatos, vel per literas dignitatem suam ab his suspicionibus eximere. Constaret siquidem Vram Mattem ad comitem palatinum Rheni electorem scripsisse Bethlenium Turcas contra christianitatem incitare, toto animo eis esse deditum, quodque antesignanum se obtulerit in bello contra christianitatem movendo; in confirmationem hujus assertionis produxerunt scriptum quoddam, et legerunt continens sensum litterarum sacr. Mattis Vrae in hac materia ad electorem palatinalem datarum, addentes non ex palatinatu sed ex aula Vrae Mattis haec esse ipsorum principi perscripta, cuperent ergo ostendi rationem, qua eorum princeps honori restitui posset.

Nos propositum fuisse etiam Pragae hoc ipsum punctum informationeque capta tam a Vra Matte, quam a dno cardinali responsum fuisse tunc ut res erat ablegatis, neque sperabatur amplius hanc quaestionem renovandam, sed quia repetita est; ideo denuo replicandum esse. Nempe electores imperii esse consiliarios secretos Romanorum imperatoris et communicari debere cum iis ea, quae ad publici boni vel defensionem vel conservationem spectarent, ne si quid postea perniciosum ditionibus s. imperii contingeret, quaeri possent non eos, qui unanimi consensu adversus hostes procedere debebant verum conscios redditos. Si quid ergo scriptum esset, scriptum esse non diffamatorie aut palam, sed consultorie et secreto ad eos, a quibus consilium erat sumendum. Hoc vero non esse sugillare aut famae detrahere, sed quod ex aequitate, qua princeps subditis obligatur fieri debuit et necessitas exposcebat; cum enim talia et tam perniciosa ad Majestatem Vestram fuissent, non incerto rumore perlata par fuisse ea, cum suis fidelibus imprimisque sacri romani imperii principibus tanquam Columnis communicari. Caeterum sine fundamento ea scripta non fuisse patere, certum enim illud erat, quod arcem Lippam tradiderit potestati Turcarum, quod reipsa bellum adversus christianos movisset in favorem Turcarum; quod ducem se adversus christianos obtulisset, probari haec posse ex literis ejusdem, quae extarent. Et licet quae fecerit apud Turcas in disceptationem sumenda non sint, extare tamen recognitionem in archivis super iis, quae Turcae de ipsius infenso in christianos animo retulerint Majestatem Vestram, si quae scripsit, ita ea scripsisse, prout accepta erant et scire imperiales oportebat, ne conatus isti eo venirent, ut aperto bello tota christi-

anitas obrueretur. Varadinum Turcis tradendum fuisse, janicharos intromittendos defuncti palatini literae docebant. Talibus ergo rumoribus acceptis dignum fuisse pro paterna sua cura et sollicitudine, rem cum sacratissimae Majestatis Vestrae consiliariis communem fieri, quo imminenti malo obviari posset, praesertim ex praeteritis de futuris judicando, cum in quo quis semel deliquit, semper praesumatur esse talis.

Legati autem contra rem ipsam ostendisse, non fuisse vera, quae de eorum principe sparsa fuissent.

Nos vera an falsa fuerint non multum interesse, certum esse rumores a fidedignis procesisse; esse autem prudentiae principis providere de talibus sive certa sint, sive incerta, quae communi reipublicae pericula minitantur. Qua occasione lectae sunt ex parte quadam Bethlenii litterae mense Decembri anno proxime elapso ad Amhat passam datae, in quibus Transsylvaniam *(sic)* regnum Turcarum imperatoris septies appellat.

Sed et his non obstantibus institere ulterioris remedium proponi, quo honor principis eorum reddatur, atque ab hac infamia asseratur.

Quare nos etsi principia toties peterent, removere tunc impedimenta satagentes subjecimus, commodum fore remedium hisce obviandi, se quae hactenus perperam fecit ipse Bethlen, emendentur, transactio Tyrnaviensis ad finem deducatur, tollantur occasiones differentiarum, deinceps quiete et syncere procedatur. His peractis et in veritate compertis Mattem Vram in scriptis consultationibusque honorifice ipsum appellaturam, principibusque electoribus perscripturam Bethlenium jam satis fecisse promissis, transactionem Tyrnaviae cum ipso factam, executioni demandasse, negotia bene dirigere, seque ipsum decenter accomodare, atque hoc pacto de ejus persona, atque existimatione quosvis recte sensuros.

Verum his non contenti legati postulavere adhuc, ut cum alia obtinere nequeant, saltem licitum sit cum praescitu Mattis Vrae hominem suum ad imperiales mittere, vel litteras exarare aperte et palam agendo, quibus innocentiam suam faciant notam honorique et famae sua consulere possit.

Nos delicatam esse hanc rem, et Bethlenio ipsi plus nocituram respondimus, quantumvis enim facta ipsius excusentur, opinionem tamen jam conceptam haud facile evulsam iri, nisi virtutibus contrariis sancte videlicet et syncere pacta conventaque priora observando praeterita recompenset. Fecisse id initio palatinatus sui defunctum palatinum, literasque ad vicinas provincias passim misisse, sed irrito labore nam literas uno fasce colligatas ad Vram Mattem missas; ipsi autem ne responsum quidem datum fuisse. Hac vero occasione per modum

digressionis disputabatur fusius traditio Lippae utrinque legatis necessitatem et desperatum a christianis auxilium, tum vero illud afferentibus, ablegatos V^rae^ ad Transsylvaniam nullum plane jus deinceps praetendere velle, nobis vero favorem Turcarum odium christianitatis pro occasione ponentibus negantibusque id veritati congruum esse, quod delegatis V^rae^ Mattis protulissent.

Atque ita abscissis diverticulis legati ad substantiam rei proprius accedendo subjunxere, quae circa negotia turcica intercessissent, quae in detrimentum provinciae et dignitatis principis accidissent illa necessitati esse tribuenda, quae autem meliorari nunc possent velle sese accommodare.

Nos petiisse ablegatos Pragae, ut prior tansactio Tyrnaviensis confirmetur, V^ram^ quoque Mattem id ipsum in instructione nobis dedisse, ut illa in omnibus suis punctis et clausulis illibata et salva permaneant, idque postulante Bethlenio. Quae cum ita sint, haec iterum revolvi atque ad principia recurri, quin vix persvaderi posse, quod haec in commissis habeant a suis principalibus, cum si unicum punctum in tansactione variatum fuerit, totam substantiam immutari opporteat. Nulla ergo in parte nos imittere velle aut posse in novam tractationem scopum institui esse, ut transactio Tyrnaviensis consolidetur, ut errata corrigantur, ut executioni mandentur nondum finem sortita, denique ut differentiae earumque occasiones uniuersim tollantur.

Et quamvis dixissent non eam sibi esse mentem, ut de substantia prioris transactionis quicquam decedat, postulare tamen, ut si quae meliorari possint, ea in melius reducantur cum sint quaedam, uti ad conventum Caroliensem spectantia jam cum tempore abolita.

Nobis inhaerendo prioribus, ut videlicet status transactionis Tyrnaviensis in suo esse perduret, ut si quid habent, afferant, tandem infrascripta puncta verbotenus proposuere.

Primum. Ut quae de conventu Caroliensi erant conclusa, obliterentur, nolle enim hoc onus sese amplius ferre, cum ex parte subditorum sacr. Mattis V^rae^, qui comparentibus Transsylvanis ad praefixum terminum non comparuissent, factus esset defectus, et personae ad eam deputatae nonnullae mortuae. Sed remittendos ad jus ordinarium, si quibus esset aliqua praetensio, aut acquisitio, habere Transsylvaniam brevem processum in his casibus eo uti posse, sicut et ipsi a sacr. Matte ad jus ordinarium relegarentur, non adversari se, quin Transsylvani quoque, quibus est simile negotium in Hungaria compareant.

Verum nos a benigna sacr. Mattis Vrae instructione discedere nobis non esse integrum pensitantes, serio inhaesimus dictum Caroliensem conventum redintegrandum diem, ac personas alias nominandas esse, nam tempus haudquamquam immutare soleret substantiam rei, conventum autem hunc de substantia prioris transactionis esse.

Secundum est. Ut penes liberam electionem, liber princeps sit hoc est, ut jus electionis secum trahat principis titulum, ut quisque Transsylvaniae ex electione libera praefuerit, principis titulo gaudeat et modernus quidem esset titulo principis imperii condecoretur, quoad successores autem, quantum ad hunc titulum, sit in arbitrio sacr. Mattis Vrae.

Tertium. Quoniam autem amnistia simpliciter constituta spem impunitatis porrigere soleat, modum ejusdem et vinculum futurae securitatis, seu poenam contra violatores talem statuere, ut contra talem omnibus juridicis remediis postpositis insurgere liceat, eum persequi, capere, sive ad aliquam arcem confugerit, sive alibi fuerit, fiatque necessitate requirente insurrectio tam in Hungaria, quam in Transsylvania communi opera salva tamen autoritate Vrae Mattis et principis si talis defensionem petierit, seque purgare poterit.

Quartum. Ut liberum sit principi ex Hungaria pro suis stypendiis et servitiis vocare, quos voluerit, illisque ingredi sine stipendio.

Quintum. Ut confirmetur prior transactio Tyrnaviensis, hoc est articulis publicis regni inseratur.

De his nos deliberaturi sequenti die. Quare 15. Julii posteaquam quarto convenissemus.

Petitum a legatis per nos fuit, ut si quid amplius haberent, in medium proferrent.

Illi porro nihil se habere quoad rem, quoad circumstantias autem si quid erit, cum tempore occursurum! Verum considerationem sibi non parvam offerri circa personam sermi Ferdinandi in regem Bohemorum recenter coronati, de quo quia sperare licet, quod successu temporis Ungariae quoque regimen sit adepturus, spectare ergo ad rem praesentem existimarent, ut si quidem assecuratoriae haberentur super confirmanda hac, et priori transactione Tyrnaviensi idem quoque sermus Ferdinandus eidem tractationi consensum praeberet specialiter inserto suae regiae serenitatis nomine.

Nos alius propositionem hanc ponderantes, non videri rationem urgentem, cur haec propositio locum habere deberet? Nam Mattas vestra non suo solum, sed et successorum suorum legitimorum Ungariae regum nomine publicas regni constitutiones firmare ratificareque consvevisset adeoque in priori trans-

actione Tyrnaviensi, cujus iste tractatus additamentum esset, ita domus Austriaca inserta esset, ut proinde quod universaliter dicitur, de particulari merito intelligi debeat. Quae porro de futuris circa eiusdem personam praecensentur, illa extra praesentis temporis conditionem et talia esse, quae neque priori transactioni, neque modernae in futurum quicquam praejudicare queant. Differendum ergo negotium hoc ad illas occasiones censeri.

His acquiescentibus legatis nobis quoque priusquam eorum propositiones resolveremus esse quae proponamus, quod subsequenti methodo factum.

Quod tametsi sacr. caes. regiaque Mattas Vra d. n. c. non solum in dubiis rumoribus, sed certis etiam indiciis et argumentum perspectum habuisset multa et gravissima facta dictaque per principem contra aperta conventionis et transactionis Tyrnaviensis pacta, damna et incommoda in regnum suum Hungariae illata injuriis fideles suos subditos lacessitos, denique dignitatem autoritatemque suam caesaream atque regiam factis scriptisque laesam et violatam ob quod ansam materiamque jure sumere posset, haec omnia aliis severioribus remediis vindicandi; studio tamen communis tranquillitatis et ut innata sua pietas atque clementia, qua universos eam amplectentes caesarea liberalitate prosequi solet, orbi christiano magis innotescat, tum vero ejusdem benigna cura et providentia imminentia a christianitate, praesertim autem a provincia Transsylvania tot discriminibus objecta avertantur, et cum aliis quoque christianis principibus siquidem pax turcica firmata sit, alma quies securitasque foveatur, sepositis aliis mediis eo benigne inducta est, ut ad horum omnium complanationem nos fideles suos commissarios clementer destinaret, Transsylvaniae inprimis ceu praefatum consultum ire cupiens, quam cum in hujusmodi casibus Turcarum suppetiis, uti solere non ignoraret a simili clade infelicique eventu, quam olim regia Ungariae Buda occasione tutelae Ottomannicae suppeditandaeque defensionis miserabiliter experta est. — Quo loci exemplum Joannis regis prolixius est commemoratum. Itaque quantum ex parte Vrae Mattis esset, nihil eam magis optare, aut inter curas habere, quam ut Transsylvania penes christianitatem conservetur honesta, tuta, stabilis pax utrinque perseueret. Postquam vero disserte cautum esset in instructione nostra, et pro fundamento positum, ut transactio Tyrnaviensis in omnibus suis punctis rata et firma habeatur juxtaque roboretur, ab illa nos discedere ne latum ungvem posse rotunde professi sumus. Quo fundamento posito,

Primum esse. Negari nullo modo posse Mattem Vram

a Bethlenio multipliciter esse offensam extare litteras, in quibus plurima in derogamen dignitatis existimationisque Vrae Mattis congessisset. Nempe quod persequi religionem velit; quod Haydones Turcis tradidisset; quod suos defendere non posset; quod piscis a capite faeteret; quod magicis practicis ipsam e medio tollere intendisset; quod occasionem tumultui Bochkaiano dedisset, et reliqua quibus nomen autoritatemque Vrae Mattis diffamare denigrareque non fuisset veritus. Praeterea vero comitatus ad defectionem et insurrectionem sollicitasset in Vrae Mattis fideles concitasset. Haydones jurisdictioni Vrae Mattis subjectos collectis copiis invasisset. Quae omnia honorem dignitatem, autoritatem caes. Mattis Vrae vehementer attingerent. Ea propter si carum esset ipsi, Bethlen capta ex una quadam particula literarum Vrae Mattis sacr. ad electorem palatinalem tanquam suum secretum consiliarium datarum occasione, restitutionem sui honoris tantopere adurgere, modusque quo id commode fiat, ostensus sit, longe efficacius postulari per Vram Mattem orbis christiani monarcham id posse, ut cum haec evidentia certaque sint, legati modum praescribant, quo pacto honori dignitatique capitis a quo non factor, sed vita in membra defluit per Bethlenium traductae et violatae consulatur.

At vero illi copiosiori responso excusare Bethlenium ipsum tam ante, quam post capitulationem Tyrnaviensem splendorem dignitatemque Vrae Mattis semper prae oculis gessisse, dictis factisque tueri ac defendere sategisse neque in ullo unquam offendisse, usque dum per subditos Vrae Mattis, non simplici rumore, autore, sed reipsa occasio illis, quae subsecuta data fuisset. Quod ad recensita puncta attineret, qualitercunque illa accidissent, non tamen illa quod revera ita essent, sed opinative esse dicta scriptave. Cum enim Bethlen vidisset a subditis Vrae Mattis aperto Marte se peti jugulis subditorum suorum hostem imminere, neque alias rei causas inveniret, totum factum in has praenotatas causas opinando conferre debuisset. Quod concerneret Haydones, conatus illorum simpliciter et immediate contra publicam tranquillitatem tentatos susceptosque et proinde tanquam hostes armis coercendos fuisse, in quo cum Vra Mattas non fuerit, uti declaratur, interessata, non debere etiam haec eo sensu accipi, quod contra ejus personam, aut reputationem immediate quicquam factum fuisset.

Nos agi de iis, quae personam caes. Mattis Vrae immediate contingerent, et praemissa talia esse, responsum hoc non sufficere, nam quod sibi tribui cuperet Bethlen, ex aeqitate esse, ut et ipse tribuat aliis, praesertim Matti imperatoriae

quae quanto excellentior est Transsylvaniae principe, tanto esse inferior non debet. Constat ex praecedentibus legatorum dictis, non debuisse iis credi, quae de Bethlenio scripta sparsaque sunt, tanto minus fidei adhibere decebat Bethlenium de Vra Matte disseminatis rumoribus. Vim hujus negotii in eo sitam esse, quod cum Bethlen ex literis Vrae Mattis edoctus fuerit, lubrica illa et falsa esse universim, haud conveniabat anilibus fabulis ipsum fidem habere, et nugigarulis quibusdam plus, quam scriptis caesareis adhibere, neque falsa pro veris in lucem contra orbis christiani lumen dispergere.

Illi porro principia petentes iterum, quae dicta scriptaque a Bethlenio essent, in genere fuisse scripta dictave, neque debere in adversum sensum trahi, aut dubitare de fide et integritate sui principis, quem in confesso esset summo candore hactenus erga Vram Mattem fuisse, utque saepedictum occasione a subditis Vrae Mattis sumpta, ad eorum scriptionem descendere coactum esse, id quod nisi fecisset de sua subditorumque suorum salute actum conclamatumque fuisset.

Nos in hac quaestione duo versari. Primum. Quomodo Mattas Vra subditos suos punitura esset; alterum, quomodo Bethlen satisfacturus esset laesae dignitati Mattis Vrae caes.? Non enim par fuisse ex eo, quod dictum aliquid contra se injuriosum accepisset Bethlen fama, vel alio autore praeferente, suspicari de summa Matte, eamque vel sinistris rumoribus, vel inconsideratis factis implicare, neque ad comitatus subditos Mattis Vrae diffundere. Quod ergo non est veritus literis patentibus comitatibus falso promulgare, ne pudeat id ipsum patentibus revocare.

Ad haec vero illi extra discrimen fuisse semper positam autoritatem Vrae Mattis asseverare, ea vero, quae allegarentur in eos dicta esse, qui contra pacta hostilia attentare praesumpsissent.

Nos, ut hoc ipsum declaretur scriptis patentibus, quod scilicet salvam semper voluerint, autoritatem dignitatemque caes. Mattis Vrae neque in ullo existimationem ejus laedere studuerint.

Hi vero protestati, se nolle de his profundius discurrere, manifestum esse, quid etiam nunc agatur cum principibus imperii de Transsylvania; et quid sentiat dixeritve elector Saxoniae, ex quo facili opera deduci posse, unde origo dissensionum.

Atque in hac materia diutius haerentibus, negantibusque quicquam horum in imperio vel cogitari, mirari, porro nos quomodo hujusmodi vanitatibus persvaderi possint dicen-

tibus, iterum petitum est, ut haec silentio involvantur, allata sunt exempla Stephani Báthori regis Poloniae et aliorum.

Cum vero nos non magni esse momenti publicas super eo literas dari, quod illa non in dispendium Mattis caes. dignitatis per Bethlenium dicta factaque essent, ejus honorem, existimationem famam semper extra discrimen, extra teli jactum fuisse ipsum illud, quod voce proferunt, nihil referre scriptis dare, et ad tuendam autoritatem caes. Mattis Vrae plurimum esse necessarium conclusissemus.

Illi vicissim materiam hanc odiosissimam esse, et instare, ut oblivioni tradantur, quod quocunque tandem modo scribantur petitae literae, revocanda tamen esse prius dicta, et quae sepeliri oportebant, cum partium offensa in lucem ventura.

Nos transacta esse reliqua omnia ad rem spectantia in priori transactione renovata vero Pragae, hic saltem attendi, ut animi interea temporis coalescant, pax et quies resarciatur solidiusque firmetur. Quam ad rem pertinet oppido, ut cum Vra Mattas Bethlenio modum praebuisset, recuperanda sua, quam praetendit laesionis, non sit vilioris existimationis caes. Mattas Vra in repetenda suae offensae restitutione. Allato exemplo regis Galliae, qui cum contra Marchionem de Acre (?) suspitionibus sinistrisque rumoribus indulgens bellum movisset, rei postea veritate cognita, publicis testatus est literis, se circumventum fuisse.

Verum illis instantibus ut ad alia procedatur. Etsi nos adhuc institerimus proposito, tamen ad alia transivimus. Et quia alterum punctum connexum huic videbatur, non quod discederent ab eo, sed ut interim hoc dilato, simul respondere posset ad alia quoque; propositum per nos fuit alterum, non ut seminarium esset rancoris, aut segetem alienationi praeberet, sed ut concilientur voluntates, et utrinque praetensionibus satisfiat. Recognitionem hanc ita formari posse, ne Bethlenio injuria illata esse videatur, et caesar contentus reddatur, tolerabilem, lenem et commodam formulam non defuturam, postquam non alia satisfactio aut restitutio, sed solum recognitio postuletur, ne comitatus aut caeteri status et ordines in hac de Vra Matte ex parsis per Bethlenium rumoribus scriptisque concepta opinione persistant; verum hoc, uti praemissum, puncto indeciso propositum est.

Alterum punctum, ut cum inter alia, quibus prior Tyrnaviensis transactio ex parte Bethlenii violata esset, non postremum locum occuparet, quod ipse subditos Vrae Mattis diversis modis et practicis sollicitaverit conspiratores ad se receperit, eos foverit, necessum esse, certam superinde dari assecurationem. Quod imposterum subditos Vrae Mattis mis-

sos faciet idem Bethlen non literis, aut rumoribus, non pollicitationibus aliisque confectis mediis, irritamenta defectionis sparget, grave siquidem foret ipsimet Bethlen et molestum, si tale quid in ejus personam tentaretur, Saxones aut alii ex parte Vrae Mattis ab obsequio alienarentur, cum hujusmodi fomenta, occasionem magnorum porrigat incommodorum; consultum ergo esse assecurari Vram Mattem, quomodo tales puniendi, si in futurum simile quid eveniret.

Ad quod illi severam constituendam poenam in eum esse, qui clam, vel aperte violare pacta niteretur; seque observaturos sancte promittere, quicquid conclusum fuerit, si modo ex parte Vrae Mattis securitatem polliceri sibi possent. Allata sunt exempla ex antiquioribus Bekesii, ex recentioribus Forgachianum et Homonnaianum, quibus demonstrare laborabat expansis signis apertoque bello Transsylvaniam, et quantumvis tam divus Maximilianus, quam sacr. Mattas Vra sine scitu suo impressiones hasce factas asseruerint, cladem tamen Transsylvaniae memorabilem esse illatam sine ulla subsecuta eorum castigatione. Hunc in finem formatus est articulus, quod habetur penes alios.

Tertio. Subjunximus quantum momenti esset in praesidio Varadiensi contra naturales et juratos hostes Turcas in confesso esset, et quamvis de ejus Turcis traditione multi certique rumores circumlati, adeoque exemplo arcis Lippae eisdem resignatae, hoc quoque credibile fuisse. Mattem tamen Vram, haud potuisse sibi persvadere, plenam super eo fidem habendam. Nihilominus pro imperatoria sua providentia, pro tollendis suscipionibus ipsiusque Bethlen et provincialium apud christianitatem firmandam, bonae existimationis famam petere, reddi securam de Varadini penes christianitatem conservatione.

Huic illi diversam esse rationem traditae Lippae a conditione Varadiensi, illam enim necessitatem summam causasse, de Varadino nunquam vel cogitationem susceptam. Quare si id vel princeps eorum, vel ipsimet aliquando sponte facerent nihil reluctari sese, quin pro publicis proditoribus hostibusque christianitatis habeantur, commerciis favoreque indigni reputentur, sed ne tectis quidem exules recipiantur, quin etiamsi ipse Bethlen vellet id facere, parati essent omnibus modis ipsi resistere et contra illum insurgere.

Interim nos tria alia puncta proposuimus, quo commodius simul ad singula respondere possent. *Primo.* Ut illa, quae de administranda brevi et competenti termino justitia subditis Vrae Mattis sancita fuerant, et ad conventum Cariensem rejecta, effectui ad huc mancipentur, ipseque Bethlen

deinceps citra juris ordinem neminem puniat, quod esset maxime pro securitate Transsylvanorum.

Ast hoc punctum nullo modo sese admittere posse, aut velle de facto responderunt, est tamen super hoc post longiores ultro-citroque factas instantias articulus erectus. *2-do.* Ut quae circa favorem religionis catholicae conclusa fuerant permittantur ubique, per ditionem Bethleni executioni mancipari. *3-io.* Ut in contingentibus motibus illis, qui ad Vrae Mattis ditionem confugiunt, non praecludatur reditus in patriam. neque bonis sine juris via exuantur, sed redire ipsis et patriae servire liceat.

Pro horum vero confirmatione lecti sunt duo paragraphi instructionis Mattis Vrae nobis datae, utpote de transactione priori realiter observanda, deque justitia partibus juxta priorem transactionem administranda.

16. Julii dies Dominicus non conventum.

Dum haec aguntur accitus ego Paulus Apponi loco magci Petri Revai comparui et ideo 17. Julii quinto conventum et ante omnia petita est per nos resolutio super punctis proxime propositis.

Caeterum illi duo se habere, quae ulterius proponant. alterum novum alterum ad priora spectans. Primum esse. quod cum Turcarum copiae duci Zkender passa ad oras Danubii jam venissent Tartaris, Valachisque stipatae, utramque Valachiam invasurae, subsidiumque militare etiam a Transsylvanis petatur, quidnam faciendum esset ipsorum principi. cum si Turcis suppetias tulerit, hostis christianorum reputandus sit, sin recusaverit impressio Tartarorum, quorum 30,000 idem Zkender minatus esset submissurum, gravissimaque clades provinciae sit metuenda, et exinde reliquae christianitati. An tali casu auxilium sit a Matte Vra expectandum, vel quid faciendum.

Nos etsi quaestionem hanc ad praesentem tractatum haud pertinere, sed et perplexum esse superinde deliberare ignorantibus, pacta, conventa obligamina, quae Tranniae cum Turcis intercedunt; nihilominus, quia pericula haec vicinitatem quoque attingant scripturos Vrae Matti, ut quia in articulis pacificationis turcicae, etiam hae provinciae tanquam ad regnum Hungariae spectantes, comprehenduntur; legatum turcicum jam in aula sua constitutum; hujus articuli commoneri facere velit, Zkender passae committatur ab infestandis his provinciis desistat. Tum etiam legato Vrae Mattis Constantinopoli degenti idem perscribendum. Legati quamvis super eo expectassent resolutionem, quidnam Bethlenio faciendum sit, dandae-ne, an denegandae suppetiae, tamen etiam

hoc responsum grato animo susceperunt unum petentes, ne hoc negotium ipsorum nomine legato turcico proponatur. siquidem ex eo occasio Turcis daretur Trannis insultandi. et gravius periculum imminere posset.

Secundo loco postulabant. ad proposita per se puncta primum resolutionem edi: imprimisque de titulo principis concedendo actum, sed benignam Mattis Vrae gratiam relatum, ut prius synceritatem ostendat. et bene se gerat. in arbitrio Vrae Mattis id fore. Quo responso etsi contenti non fuerint, tamen tandem se quoque responsuros. Ventum ad puncta. et de amnistia modo formatus articulus. in quo legati difficultabant, ne extradatur amnistia haec ad subditos Bethlenii. Articulus habetur penes alios. His quoque hoc die finitis.

Decimo octavo Julii sexto conventum. accitusque in consilium magcus Nicolaus Eszterhas rogatus fuit, ut si quid haberet ad facilitandum hunc tractatum, siquidem in vicinio Tranniae degeret, differentiarum quae ultro-citroque exortarum non ignarus esset, proponeret, praesertim qua ratione cum his legatis esset tractandum, quomodo securitas stabiliri possit.

Duo respondit, probare posse occasionem tumultibus a Trannis promanasse, cum multo ante de tradicione Lippae actum fuisset, quam dnus Homonnai aliquid tentasset. Inculcandum propterea hoc ipsis legatis esse, utque firmus assecuret urgendum.

2-do opera precium fore, si cum Bethlen homo levis et inconstans sit; provinciales Tranniae fidejusserint pro illo, deque securitate spoponderint hoc dimisso. Comparuerunt etiam legati, iterumque de articulis formandis actum, quoad justitiae administrationem formatus est, uti habetur penes alios. Et cum urgeretur, ut de satisfactione laesae autoritatis caes. assecurarent, eo ventum est, ut haec quaestio ab utraque parte penitus sepeliretur.

Inter haec autem de religionis catholicae negotio in Trannia promovendo et juvando tractatum, productumque punctum instructionis superinde datum, duoque petita; ut vel indigenae saltem admittantur, qui catholicum ritum profiteantur et ministrent; deinde ut ad singula templa catholicorum aliqua certa sustentatio ordinetur.

Obtulerunt legati, si velle apud Bethlenium ea ex causa laborare et intercedere, non tamen se statuere quicquam superinde posse, cum nihil habeant in commissis.

Intercessum etiam est pro Sigismundo Cornich *(sic)* relicta Pancratii quondam Senniei et Sigismundo Sarmasagÿ, de quo licet odiosum esset apud Bethlenium agere, non tamen

denegarunt hoc quoque nomine suam operam impendendam. Atque ita

Decimo nono Julii conventum articuli formati, lecti et examinati, uti habentur sub N° 4.

Quoniam vero quod ad concessionem tituli principis nos quoque nihil in instructione accepimus, de hoc ergo et alio puncto, quod attinet ad eos, quibus sponte Bethlenio operae navandae gratia Tranniam ingrediendi esset animus. Itemque ex parte nostra de religionis catholicae promotione; de praescriptis personis; debitoque relictae Friderici quondam ab Herberstain apud Gerardum Lisibona habito, quia in quem haec non scilicet visa in articulos inserenda, privatas sub utriusque partis subscriptionibus et sigillis confeceramus assecuratorias, quarum copia extat sub N° 5. Sed legati maluerunt haec duo postulata sua evanescere, quam in causa religionis catholicae sese obligare, assecurantes super eo, ne verbum haberi in commissis. Caeterum principem ipsorum etiam hucusque plus in favorem catholicismi fecisse, quam sperari potuisset. Quod vero ad reliqua attineret, obtulerunt, quod etsi indignationis plena esset haec materia, velint tamen laborare, in quantum ipsis integrum fuerit; scriptum interim V^rae^ Matti per nos demisse est conventum Caroliensem pro festo Mathaei apostoli renovandum esse, praesidemque cum aliis quinque commissariis eo mature designandum sub N° 6.

Vicesimo Julii dno Appony, Stephano Frater et secretario Jacobo Szentkereszti fuit commissum, ut articulos et reliqua puncta privatim pertractarent.

Vicesimo primo Julii conventum, et relata ea, quae privatim acta, sed ad assecuratorias dandas nullo modo descendere voluerunt legati; sicut praemissum die 19. interim autem conclusiones ad se receperunt pro ulteriori ruminatione legati: nihilominus autem Sacr. Matti V^rae^ notitiae causa fuerunt transmissa, uti habetur sub N° 7. Et quia benigna Mattis V^rae^ resolutio erat expectanda, ideo 22. non conventum usque ad 26. nisi privatim. Tandem

26. Comparuerunt legati cum suis notatis et correctis in praefatione facta, omittendo clausulam, quod dnus Bethlen has difficultates complanari petierit duobusque aliis locis articuli, quoad justitiae administrationem addita clausula, servatis de jure servandis, negotioque Davidis Zoliomi inserto correcti. Tum iterum institum, ut quoad religionis catholicae negotium, faciant aliquam assecurationem legati, sed ut prius responsum, ut privatim superinde requiratur eorum princeps, confidere se facturum eo pacto longe plus, quam si adstringatur ad aliquid per eos, quibus nulla superinde informatio esset.

Legati vicissim intervenerunt pro dna relicta Stephani quondam Báthory ratione Echied et Nagÿbania, sed dilatum negotium fuit.

Posthaec vero iterum 29. Julii conventum, et quia ex nostra commissariorum parte occurrerunt duo, ad praesentem tractatum spectantia per nos fuerunt proposita. *Primum.* Quod cum haec tota transactio eo dirigatur, ut quaevis discordiarum irritamenta in futurum extingvantur, ratione autem metarum jurisdictioni alterutrius partis subjectarum, pleraeque oriri soleant quaestiones et jurgia. Ideo consultum videri, ut certa superinde limitatio, seriae modernae tractationis inferatur, super quo collatis sententiis factus est articulus ultimus, qui habetur penes alios. *Alterum* vero, quod cum sit in possessione quadam Kaba nuncupata statio Haydonum, illaque in cottu de Zabolch jurisdictioni Sacr. Mattis Vrae subjecta sit; Haydones autem ad Varadinum sacramento obstricti, non Vrae Matti; inconveniens hoc esse, ut proinde hoc quoque praesentibus conclusionibus inseratur, quo deinceps jurisdictioni Sacr. Mattis Vrae pareant. Verum legati hoc ad conventum Caroliensem spectare dicentes, consentire nullo modo voluerunt, ut inscribatur, sed ad conventum Caroliensem ejus determinationem remittendam.

Lecti interim denuo et correcti pro parte Vrae Mattis articuli et quaestie de suppetiis Zkender passae ferendis renovata quid scilicet in eo casu faciendum, et an possit dnus Bethlen auxilium a Sacr. Matte Vra expectare, si ob non datum subsidium aliquid, adversi ipsi et provinciae contingat.

De qua breviter responsum per nos, expectari a Sacr. Matte Vra responsum ad priores nostras literas; de reliquo autem salubrius et consultius esse, seu donis seu dolis antevertere, quam auxiliares copias contra christianos suppeditare. Quod si autem secus non posset, aperte dicere non posse Tranniam, quae licet tributaria sit, conditionarie tamen contra pacta christianorum Turcis subsidio esse, atque tali in casu juxta conclusiones Tyrnavienses Sacr. Mattem Vram eos minime deserturos.

His vero peractis legati rursum praetensionem Bathorianae ratione Echied et Nagÿbania praemovere volentes institerunt oppido, ut licet dicta dna vidua per Sacr. Mattem Vram ad jus relegata esset, quia tamen indefinita esset ista resolutio, ad quale jus sit rejecta et ipsi in praesenti tractatu eo descenderint, ut universae causae brevi processu in duobus videlicet terminis octavalibus finiantur. Ideo haec quoque dnae viduae causa brevi et extraordinaria via revideatur.

Verum nos, minime integrum nobis esse, contra expressam Vrae Mattis resolutionem dnae viduae assignatam, quicquam hoc loci concludere, obtulimus scripturos nos hac de re Sacr. Matti Vrae demisse intercessionemque legatorum exposituros, sicut infra 1. Augusti scriptum est; arbitrii Sacr. Mattis Vrae futurum, quid superinde decernere velit. Atque hic istius quoque dici tractatus finis.

Tricesimo Julii. Supervenere binae Sacr. Mattis Vrae benignae resolutiones, altera super eo, quod cum, uti antea Matti Vrae perscripseramus de principalioribus punctis, articuli jam formati sint, legatique reditum sollicitent, cautum autem sit in instructione ntosra, ne hinc sine clementi Mattis Vrae voluntate discedamus, conclusionibus per nos subscriptis, nihilque in controversia relicto legatos dimittere possimus, nosque hinc recedere. Altera autem super quaestione per eosdem legatos proposita, dandumne videlicet subsidium militare Zkender passae, necne? et si quae ob denegatum contra christianos Polonos nempe subsidium Turcis provinciae adversi contigerit, an sint ipsis a Matte Vra certae suppetiae praestolandae. Quare priusquam ad subscriptionem conclusionem veniremus

Ultima Julii hanc Mattis Vrae benignam resolutionem eisdem legatis in hospitio ipsorum, medio magci Pauli Apponi et secretarii ad hanc tractationem adhibiti egregii Jacobi Szentkereszty declarari fecimus per puncta, quae talia fuerunt.

Primo. Scire Mattem Vram cupere an, et quae Transsylvanis cum Turcis super tali casu pacta obligationesque interveniant, et cur nunc quoque exercitum colligant?

Secundo. Lippam Turcis contra pacificationem Viennensem et pacta Tyrnaviensia traditam, ut iidem repetant.

Tertio. Respondeant Turcis absolute, nunquam fuisse moris, ut christiani contra Turcas in arendam descendant, neque se id facere velle, cum et alioqui propter Lippae traditionem apud christianitatem male audirent. Ad quae ipsi responderunt per eosdem delegatos nostros, sicut habetur in rescripto nostro sub N° 8.

Primo Augusti. Conventu utrinque facto, sigillatio conclusionum facta est; et quia terminus conventui Caroliensi deputatus brevis videbatur, ne forte propter inopinatum aliquem casum pro eodem termino progredi non posset, sicque eo rejecta negotia irrita redderentur, adjectum est formatis conclusionibus postscriptum super eo, ut in casu legitimi alicujus impedimenti, praesides utrinque deputati mutuo correspondeant, praeviaque tempestiva certificatione quam primum fieri poterit, eundem conventum procedere faciant.

Caeterum iidem exhibuerunt quoddam scriptum, in quo primo conquesti sunt, dnum et principem illorum non eo honore affici in aula Vrae Mattis, quo tot ditionum principem affici deceret. utque Mattas Vra Sacr. titulum principis non solum ipsa illi assignare dignetur, sed et per alios ita fieri curet. longiori instantia obtinere nitebantur, expresse asserentes. non accepturum ipsum Bethlen et provinciales in conventu Caroliensi diploma Sacr. Mattis Vrae, nisi titulus principis insertus eidem fuerit; et institere diligenter, ut saltem unum exemplar conclusionum ipsis videlicet assignandum per nos commissarios, ipsosque legatos subscriptarum, titulo principis condecoretur, quo provincialibus satisfacere possint, quem in finem adduxere plura motiva.

Deinde praetensionem dnae Bathorianae, et debita nationis Saxonicae aliorumque ursere.

Verum nos quia durius videbatur hoc scriptum, indignumque ut Mattas Vra ad id cogatur, quod in arbitrio positum habet expresse; respondimus, Mattem Vram Caes. nolle ulla in parte invitam obligari. Ac propterea restituto ipsis scripto praefato, ut eam clausulam omittant. Die

Secundo Augusti aliud exhibuerunt, sicuti habetur sub N° 9. de quo etiam singulares ad Mattem Vram expedivimus litteras sub N° (10?).

Atque hoc ipso die assignato eisdem legatis altero exemplari, finem tractationi extremum dei beneficio feliciter imposuimus. Actum Tyrnaviae, die secundo Augusti, anno 1617.

Eiusdem Mattis Vrae Sacrmae

humillimi et fideles servitores
Archiepiscopus Strigoniensis
Joannes a Molart
Ladislaus Pethe de Hethes m. p.

P. S. Adjecta sunt etiam paria binarum literarum ad dnum Bethlen intercessionalium in causa religionis sub N° 11. Itemque pro Sigismundo Kornis, relictis viduabus Poncratii Senniei et Friderici Hermerstainer et Sigismundo Sarmasághi sub N° 12.

Kívül: Relatio tractationis Transsylvanicae Tyrnaviae celebratae mense Julio, anno 1617.

(Az eredeti párja orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 1. Nro 64.)

LXXII.

1617. szept. 4.

II. Mátyás Bethlen Gábornak eddigi magatartásáért szemrehányásokat tesz.

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc.

Spectabilis ac magnifice syncere nobis dilecte. Quantas difficultates et incommoda regni istius Hungariae partium superiorum ditiones, ob diuersarum identidemque mutatum et inuersum prouinciae Transyluaniae gubernationis statum et administrationem, inde a tempore pacis ac foederis cum Turcarum Sultano tam a praedecessore nostro Romanorum imperatore quam etiam nobis positorum et confirmatorum, non sine labefactatione iurisdictionis sacrae coronae oppressioneque fidelium nostrorum regnicolarum, senserint atque pertulerint, adeo manifestum esse comperitur, quam quod manifestissimum. Vnde nimirum christianitatis reges, principes, adeoque vniuersum sacrum Romanorum imperium de incommodis et periculis, quae in ditiones suas sensim pertingere suspicabantur, prospitientes, defensionis causa ea consilia et deliberationes, ne videlicet res ipsorum quid incommodi per hoc subirent, suscipere intendebant. Et exinde cum commotione et perturbatione omnium in funestum et saeuum aliquod bellum hocce negotium exarsisset, nisi nos, pacis et aeqitatis publicae studia sectanda esse nobis firmiter proponentes, intentum et consilia ipsorum hucusque moderati fuissemus, promissisque nostris iisdem oblationes fecissemus, non amplius eiusmodi quid assumptum iri, ex quo pro uindicandis iniuriis sociae ipsius prouinciae, regno uidelicet Hungariae, illatis, quam etiam libertatis et securitatis propriae assecurandae, ad assumendam armorum tractationem et bellorum causas descenderent. Quia uero pro nunc denuo animadvertunt non solum ea, quae superioribus temporibus patrata fuere, deferuescere, remediaque rebus fieri, quin potius a tempore, quo synceritatis Vestrae administrationi prouincia Transyluaniae subdita facta est, talia tamque minus ferenda contra benignas nostras pollicitationes et oblata facta esse, et etiam fieri animaduertunt et experiuntur, vt exinde non solum apud se statuant modum rebus talibus poni debere, sed magis ac magis iura christianitatis, ni praeueniant, rebusque suis conuenienter et tempestiue prospiciant, incommoditatibus et periculis inuolui posse, maxime vero ex eo, quod passim diuulgatur Lippae resignationem per

uos factam fuisse, neque tamen id ipsum aliqua ratione fieri conuenisse, manifeste siquidem pacis capitulationibus adversatur, transactionique Viennensi cum Hungaris constitutae, quam etiam solemniter per diplomata et conclusiones ad Sÿtva Torok habitas Turca confirmauit et stabiliuit: Transyluaniam nimirum in eo quo est statu permanere debere, neque ulla vel leui ratione multo vero minus resignatione fortalitiorum immutandam esse. Accedit etiam stipulationibus et promissis Turcarum saepe saepius factis hoc ipsum contrarium esse, quorum nonnisi sponsionibus et pactis nullo pacto variandis nos acquiescentes verbo nostro uicissim oblaciones fecimus. Et nihilominus per hocce factum in discrimen adducuntur non solum haec vniuersa, verum etiam vinculis pacis et foederis reuulsis sacri Romani imperii electores christianitatisque reges et principes, (quorum communibus impensis et militari robore, durantibus expeditionibus aperti belli praedictum fortalitium recuperatum fuerat), cum periculo rerum suarum id tollerare nolentes facile; adeoque necessariam ad talia consilia arripienda resolutionem sequuturi uidentur, vt iuribus et indemnitati suae quam optime prospiciatur. Haec itaque monita synceritati Vestrae tempestiue, pro suscepti regiminis nostri ratione, malo exinde sequi valenti remedia adhibenda esse cupiendo, intimare voluimus, vt pro negotii arduitate, difficultatibus et periculis accurate perpensis, adnitatur modisque omnibus intendat, vt christianitatis rebus et aequis praetensionibus, debito loco per uos acceptis et habitis, id praestetur, ne per neglectum aliquem tam violationis et infringendae pacis, quam etiam nouorum motuum et turbarum, dum alma pax firmo nexu obseruanda stabilitur et confirmatur, christianitatis principibus causam et occasionem procurasse iudicemini. Super quo synceritatis Vestrae responsum expectaturi sumus. Eidemque benignitatem nostram clementer offerimus. Datum in arce nostra regia Pragensi die quarta mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Matthias. m. p.

Laurentius Ferenczfy. m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Gabrieli Bethlen etc. syncere nobis dilecto.

Jegyzet. Hogy mit válaszolt Bethlen, arról l. Pazmányhoz irt levelét oct. 23-ról Tört. Tár 1881. 298. l. Az erdélyi rendekhez irt okoskodó levél megjelent Tört. Tár 1879. 774. l.

(Cancellaria Trans.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] magyarhoz(?) [illegible]

[illegible] Transylvaniae, [illegible] comes etc. [illegible] significantes, [illegible] christianae pie- [illegible] universos [illegible] tranquillitatem [illegible] semper [illegible] quam etiam [illegible] Majestatem domi- [illegible] devotissimo [illegible] volentes, [illegible] nimirum post [illegible] et nos, [illegible] regni nostri Tran- [illegible] factam tra- [illegible] ac differentias [illegible] pacem et concordiam, cer- [illegible] civitatem [illegible] sacratissima [illegible] legatos desti- [illegible] plenipo- [illegible] comparen- [illegible] easque utrin- [illegible] Exhibuerunt proinde [illegible] easdem [illegible] principali robo- [illegible]. Nos Petrus [illegible] Gabrielis Bethlenii Prin- [illegible] T[illegible] 32—35. [illegible]

[illegible] terminus conventus Caro- [illegible] casu, quo inopinato [illegible] insertum, idem progressum [illegible] certificatio utrinque per prae- [illegible] terminus praeficiatur, ut quam- [illegible] procedat, juxtaque conclu- [illegible] Tyrnaviensem negotia [illegible] rejecta executioni manden- tur. Et subscriptum erat seorsim hisce modis subsequentibus Petrus Pazmany archiepiscopus Strigoniensis m. p., Joannes

a Molardt m. p., Ladislaus Pethe de Hetes m. p., Paulus Apponi de Nagy Appon m. p. Item Simon Pechy m. p., Stephanus Frater m. p., Michael Balassi m. p., David Literati m. p.

Nos itaque quibus ex suscepto regiminis nostri officio nihil antiquius potiusque est, quam ut sopitis radicitusque vulsis quibusvis dissensionum fomentis, animi dissidentium voluntatesque invicem adversantes coalescant, quaeque ad communem pacem ac tranquilitatem sancte ac pie conclusa sunt firmiter inviolabiliterque observentur, praeinsertos omnes articulos inter nos statusque et ordines trium nationum regni nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ac suam Majestatem sacratissimam per dictos commissarios nostros atque legatos, praemisso modo conclusos et praesentibus hisce literis nostris de verbo ad verbum insertos, omniaque et singula in eisdem contenta ex certa nostra scientia, animoque bene deliberato approbamus, ratificamus et confirmamus. Promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum Transylvaniae principum nomine in verbo nostro principali, ac bona fide mediante, quod praeinsertos articulos et conclusiones, omniaque et singula in iisdem contenta tam nos ipsi sancte et inviolabiliter semper observabimus quam per subditos nostros universim et alios quorum interierit observari faciemus, atque ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos Transylvaniae principes obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem ac testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manu nostra subscripsimus ac sigillo nostro munivimus, praedeclaratae sacratissimae caesareae regiaeque Majestati, eiusque successoribus legitimis, dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Colosvar, die octava mensis Novembris, anno domini millessimo sexcentesimo decimo septimo.

Gabriel Bethlen m. p.

Simon Pechÿ
cancellarius m. p.

(Egykorú másolata a magyar kir. országos levéltárban. Tract. Publ. Fasc. 1, Nr. 56.)

b)

Törvények.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri universi status et

ordines trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in partiali eorum conuentu eisdem ad primum diem mensis Nouembris anni millessimi sexcentesimi decimi septimi praesentis indicto in ciuitate nostra Coloswar congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infrascriptos articulos vnanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos eos omnes et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, clementer acceptare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios quorum interest seu interierit obseruari facere dignaremur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum nobilium statuumque et ordinum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni in eius annexarum, in comitiis partialibus Claudiopoli, ad diem primum mensis Nouembris, anno 1617. indictis pari voto et unanimi consensu conclusos.

Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod közinkbe küldött propositioját, melyből nyilván látjuk az Nagyságod felőlünk való szorgalmatos vigyázását, és kegyelmes gondviselését, melyet Nagyságodtól mint kegyelmes urunktól fejenként háladással vesszük és teljes életünkben hűségesen meg igyekezünk szolgálni, elhivén bizonyoson, hogy Nagyságod ennek utána is semmiben szegény hazánknak meg nem igyekezik fogyatkozni.

(1) Hogy azért Nagyságod kegyelmes urunk mind külső és belső vigyázásra s gondviselésre elégséges lehessen, igérünk Nagyságodnak udvara népe tartására, annak felette az portára való követségekre és egyéb mindenféle szükségekre minden kaputól kilencz-kilencz pénzt *(hibából* forint *helyett)* felét ad octavum diem scilicet ad festum conceptionis beatę Marię virginis futuri mensis Decembris, felét ismét ad festum Epiphaniarum fogyatkozás nélkül beszolgáltatjuk, mely teherviseletre az magyarországi uraink atyánkfiai is hasonlóképen az szász uraink atyánkfiai is szokások szerint igérik magokat.

(2) Noha pedig kegyelmes urunk az dutka és egyéb rosz pénz felette igen elszaporodott köztünk, mindazáltal, minthogy generalis gyűlésünkben arról kemény büntetés alatt irott articulusink vadnak. Végeztük, hogy az következendő generalis gyűlésig azon artikulusok observáltassanak, azonközben penig az mely dutka ezüst, könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknek, Nagyságod parancsolja meg, hogy az adóba vegyék be.

(3) Az kolcsos, kerített, mező, és szabad városok ez jelenvaló szükséghez képest, követek költségével együtt contribuáljanak:

Kolosvár	adjon	. . .	flor. 600.
Fejérvár	»	. . .	flor. 100.
Bánffi-Hunyad	»	. . .	flor. 125.
Kézdi-Vásárhely	»	. . .	flor. 125.
Kis-Maria	»	. . .	flor. 125.
Vizakna	»	. . .	flor. 125.
Udvarhely	»	. . .	flor. 125.
Egeres	»	. . .	flor. 32.
Almás	»	. . .	flor. 20.
Sepsi-Szent-György	»	. . .	flor. 16.
Ilyefalva	»	. . .	flor. 16.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmavimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet fideles nostros obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus, et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Coloswar, die decima mensis Nouembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Dr. Teutsch superintendens birtokában levő eredetiről.)

LXXIV.

1618. márcz. 23.

II. Mátyás Napragynak Korachóczy küldetése ügyében.

Mathias etc.

Misit ad nos spectabilis et magnificus sincere nobis dilectus Bethlem Gabor ablegatum suum, qui ardua magnique momenti, quae nos nostrumque Hungariae regnum non leviter

concernunt, negotia nobis exposuit. Postquam vero consiliarii nostri secretiores ad manum non sunt, etsi inchoata comitia praesentia fidelitatis Tuae destitui nollemus, pro singulari tamen fiducia nostra, quam in ejusdem longo rerum usu, observantia et dexteritate locatam habemus, uti subito hisce nostris redditis in aula Te nostra caes. sistas benigne clementerque fidelitatis Tuae injungimus, quo intellectis hac in parte consilii tui rationibus ad institutas de publicis regni negotiis deliberationes Te quamprimum remittere possimus. Caeterum etc.

Oldalt: Ex: 23. martii 618.

Kivül: 23. mart. 618. Demetrio Napragi archiepiscopo Colocensi, ut ad aulam veniat.

(Fogalmazvány a bécsi titkos lt. Hung.)

LXXV.

1618. apr. 12—25.

A szebeni országgyülés iratai.

a)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum secundum diem mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentarunt quosdam infrascriptos articulos, in eidem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, suplicantes nobis humillime, ut nos infrascriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum in comitiis eorum generalibus in ciuitate Albensi ad diem 12. Aprilis anno domini 1618. indictis celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az Nagyságod közünkben küldött kegyelmes propositiójiból reánk való

külső és belső atyai gondviselését és szorgalmatos vigyázását, hogy sem fáradságát, sem költségét nem szánván, az két hatalmas császároknál is békességünköt úgy véghez vitte, hogy semmi derekas félelmünköt egy felől sem remélhetjük. Mely Nagyságod reánk való atyai gondviselését életünkben igyekezünk Nagyságodnak megszolgálni, mint kegyelmes fejedelmünknek, könyörögvén az szent istennek, igazgassa és vezérelje úgy Nagyságodat ezután is, hogy az Nagyságod kegyelmes gondviselése és bódog gubernatiója alatt maradhassunk meg csendes és békességes állapatban.

(2) Hogy peniglen Nagyságod is az reánk való kegyelmes gondviselésére inkább elérkezhessék, mü is nem akarván Nagyságodnak megfogyatkozni, noha szegénységink nagy fogyatkozásban vadnak mind az pénznek szük volta s mind az baromnak nagy dögi miatt: mindazáltal Nagyságodnak udvari népe tartására és minden egyéb szükségekre kapu szám után hét-hét forintot, melynek felit ad festum sacrę Pentecostes, felét penig ad festum visitationis beatae Mariae virginis igírjük Nagyságodnak beszolgáltatni.

Váradi vár építésére ezen kűűl minden kapu szám után ez egyszer igírünk ötven-ötven pénzt ez feljűl megírt napokra Nagyságodnak beszolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, vegye elég neven tőlünk.

Az magyarországi uraink atyánkfiai ezen tereh viselésére igírik magokat. Az szász uraink atyánkfiai is hasonlóképpen.

(3) Az dutkák felől való Nagyságod kegyelmes resolutiójáť értvén, mivel Lippán és Karánsebesben rosz dutkát vertenek: tetszett országúl, hogy az két helyen, Lippán és Karansebesben, és egyéb helyeken is veretett hamis dutkákat abrogálnók, melyet abrogálunk is, hogy az rosz pénz tisztúljon ki ez országból. Azon kűűl mindenféle jó dutkát, az szebeni és fejérvári kohón verettekkel együtt jovallunk és helybe hagyunk, de úgy, hogy ezután az dutka ez országban mindenütt 9 pénzben járjon.

(4) Az aranyat, ezüstöt, brassai garast, vad bőrt, az Nagyságod kegyelmes tetszése szerint végeztük országúl, hogy plíkben lévő aranyat, marhájoknak elvesztése alatt, senkinek ne legyen szabad kivinni, az görögöknek penig még műben való aranyat, ezüstöt is, és se jó se rosz dutkát elcserélni és ez országból sub poena praemissa ne legyen szabad kivinni; hanem azon pénzzel egyéb itt való marhát, melylyel az török birodalomban kereskedhetnek, vásárolván, azokot szabadoson kivivén, szabadoson kereskedhessenek solutis de jure soluendis.

(5) Hogy penig az rosz dutka penitus tolláltathatnék ez országból, végeztük, hogy a kik afféle hamis monetákot cudálnak, az ispánok és minden tisztviselők minden vármegyékben, városokban és falukban sub amissione honoris et officii szorgalmatoson felkeresvén, előbbi articulusinknak tartása szerint kedvezés nélkül megbüntessék egyebeknek példájokra.

(6) Értvén penig kegyelmes urunk Nagyságodnak ebből is ránk való atyai kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, hogy afféle rosz pénz mint tolláltathatnék közülünk, és mely fáradsággal szerzett volna idegen országokból mindenféle jó pénznek formáját és figuráját, Nagyságodnak ebbéli gondviselését is megszolgáljuk.

(7) Hogy azért az arany és ezüst bővebb lehessen ez országban, és az separatoria cusoria ház is meg ne fogyatkozzék, végeztük Nagyságod kegyelmes tetszéséből:

1. Hogy mind itt ez országban lévő s mind idegen országból jövendő bányászok, akarmely nemzetségből állók, ez országba béjöhessenek, kiknek minden helyeken lévő bányáknak kinyitására szabadságok légyen hac tamen ratione, hogy az dominus terrestrissel megalkudjanak és illendő igazságát megadják, kiről maga is Lisybon János testimonialist adjon, hogy az Nagyságod és nemes ország levelére külső bányászok béjöhetnek.

2. Az cusoria házhoz Nagyságod rendeljen két bizonyos személt, hogy az kik vagy plíkben aranyat, ezüstöt, dutkát avagy ó brassai garast hoznak, az aranyat az próbakő szerint, arany nyomóját 180 pénzen, az finum ezüstnek ghyráját 12 frton, az kűűl és belől aranyazott műnek, hasonlóképpen az fejér ezüstnek ghyráját 10 forinton, az dutkát és brassai garast ha kik bé akarják hozni, az mint az próba megmutatja, az szerint válthassák el.

3. Hogy penig az jó módjával lehessen, Nagyságod mindenféle rendeket assecuráljon, hogy az kik aranyat, ezüstöt plíkben vagy műben behoznak, senkit arestálni nem enged az cusoriában, hanem kinek-kinek szabadoson, az mit béad, megadván az Nagyságod reguláját, cusoria és separatoria bérit, régi szokás szerint mindeneknek igazán és fogyatkozás nélkül adják ki praesentált aranyából és ezüstiből való monetáját.

4. Hasonlóképpen, ha Nagyságodnak is kivántatnék szükségének aranyra vagy ezüstre lenni, Nagyságod contentáltassa az embereket arról, kit oda praesentálnak: mert ha valami arestatiót patiálnak az praesentatorok, az Nagyságod cusoria és separatoria háza héjában való lenne.

5. Ezek felett assecuratusokká tétessenek ugyanezen mostani végezésünknek erejével arról is mindenféle rendek, minthogy szegények vadnak, kik szükségekből aranyat és ezüstöt adnak be, és nem várakozhatnak, minthogy egy holnapban vagy kettőben fog az cusio lenni, hogy az mely két embert Nagyságod az cusoria gondja viselésére rendelt, azokot az praesentáló embereket, megpróbálván elsőben aranyokat és ezüstjöket, az limitatió szerint contentálják, és kinek-kinek praesentalt aranyából és ezüstéből defalcálván az Nagyságod jussát, contentáltassa Nagyságod, hogy mindenfelől bátorságoson béhozhassák az aranyat és ezüstöt.

(8) Az gyülések alatt lévő törvények celebráltatását mivel kegyelmes urunk bizonyos okokért abrogáltuk volt, most is azért ahoz tartván magunkot, végeztük országúl, hogy Nagyságod kegyelmes igérete és előbbi erről írt articulus szerint mind az erdélyi s magyarországi urainknak atyánkfiainak solitis terminis az törvényeket publicáltassa és celebráltassa. De ha valami bizonyos akadályokért (kit isten távoztasson) az terminusok nem szolgáltatnának, az gyülések alatt oly causák, melyek breuem processum concernálnak, az 1617. esztendőbeli Kolosvárott emanáltatott articulusoknak tartása szerint promiscue minden rendeknek megláttassanak.

(9) Végeztük volt ennekelőtte is, hogy az mely jobbágyok elszöknek, míg ad priora loca törvénynyel hazavitethetnek, addig az adót tartozzék előbbi helyén visszaadni. De mivel egynéhány urak, nemesek, puszta helyekre szabadságot kiáltattak, jobbágyink csak azért is elmennek, hogy adót ne fizethessenek: végeztük azért országúl, hogy valahova szöktek jobbágyok itt az Nagyságod birodalmában, vagy innen belől Magyarország részeiben, vagy onnét Magyarország részeiből ide Erdélyben, az az vármegyebéli ispán az más vármegyebéli ispánt, hova az jobbágy megyen, certificálván felőle, mi volt az adaja ott, a honnét elszökött, tartozzanak büntetés alatt az adót rajtok exigálni és fogyatkozás nélkül annak az ispánnak visszaszolgáltatni, a honnét elszökött. Ha kik penig magok vagy tisztartójok nem engednének az ispánoknak ebben procedálniok, az olyanok tanquam publicae pacis turbatores megbüntettessenek. Az városokból is az bírák tartozzanak az feljül megírt mód szerint az adót oda, az hova illik, visszaszolgáltatni afféle elszökött jobbágyinktól.

(10) Mivel ez országban pénzt, kiváltképpen mostani időben, ha az barom kihajtást megtiltjuk, nem hozhatnak, végeztük országúl Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy mind innét Erdélyből s mind Magyarország részeiből, in genere min-

den helyekről az Nagyságod birodalmából, szabad legyen az tősér és kereskedő embereknek az barmot kihajtaniok.

(11) Panaszolkodnak az szász uraink atyánkfiai, az posták mely mód nélkűl járnának ő kegyelmek között, kik magok mellé másokat is kapcsolván, mód nélkűl való exactiókra és szokatlan gazdálkodásra erőltetnék. Végeztük országúl Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az posták akárhol járjanak ez országban, az postalevélben nevek meg legyen írva, és az postalevélnek is bizonyos terminusa, hogy az Nagyságod kegyelmes parancsolatjával ne abutáljanak; ha kik ez ellen cselekednének, büntettessenek előbbi articulusinknak continentiája szerint.

(12) Ezen is panaszolkodnak ő kegyelmek, hogy mikor Nagyságod számára valami terhet, deszkát vagy egyebet szállítanak, az Nagyságod szolgái kemény fenyegetéssel saczczoltatják, és magoknak is szolgáltatnak vélek. Tetszett országúl, ha mit Nagyságod számára ezután kelletik vitetniek, annak legyen jegyzésben bizonyos száma és neve, ezenkűűl ne erőltettessenek az Nagyságod szolgáitól magok számára való szolgálatra.

(13) Az fundus regiusról az szász uraink atyánkfiai közűl az sok disturbiumoknak és szűk állapatoknak idein ha mely jobbágyok elbúdostanak, ha jobbágyúl nem kötötték magokat és vissza akarnak menni előbbi lakóhelyekre, tetszett országúl, hogy visszabocsáttassanak és adattassanak minden helyekről.

(14) Az mi kegyelmes urunk az Fejérváratt lévő puszta házakat nézi, végeztük egyenlő akaratból, hogy valakiknek valamely házhoz közi vagyon, ez jövendő Szent Mihály napig hozzákezdjen, és azt úgy continuálja, hogy az más Szent Mihály napig megépítse. Ha kik penig addig hozzá nem kezdenek, és rajta építeni semmiképpen nem akarnak, az ki fel akarja fogni és megépíteni, kőmívesekkel, ácsokkal és hütös bírákkal böcsűltesse meg, és az ki afféle házat megböcsűltet, az böcsűről vegyen levelet, és jövendőben ha mely haeres keresi, nem egyébbel, hanem csak az böcsűnek megadásával tartozzék az haeresnek.

(15) Az taxás kerített és mezővárosok az Nagyságod rendelése szerint contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 500.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abruk Bánya	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kézdi Vásárhely	fl. 100.

Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 60.
Sepsi Szent György . . .	fl. 60.
Illyefalva	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Nagy Almás	fl. 26.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Transsyluaniae nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus et ratificauimus, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, prout acceptamus, ratificamus, assecuramusque et affidamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima quinta mensis Aprilis anno domini millesimo sexcentesimo decimoctauo.

(P. H.) Lecta.

Eredeti hiteles példánya *az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. II. köt.)*

b)

Nos magistri civium regii ac sedium judices caeterique status et ordines totius universitatis Saxonicae nationis regni Transsilvaniae ad generalem dietam anni 1618. diem videlicet 12. mensis Aprilis Albae Juliae celebratam expediti et destinati: damus pro memoria per praesentes quod cum illustrissimus dominus princeps dominus dominus noster clementissimus, diebus proxime praeteritis circa festum nempe divi Gregorii papae immediate elapsum ex arce Fogaras versus Albam Juliam sedem nimirum principalem iter suum direxisset prudentes et circumspecti domini et universi incolae et inhabitatores civitatis Cibiniensis, domini et fratres nostri observandissimi medio quorundam fratrum et juratorum civium suorum, suam illustrem celsitudinem in civitatem Cibiniensem ea conditione invitarunt, ut sua celsitudo, ratione praehabita, egestatis eorum, consuetum aulicae militiae numerum et frequentiorem comitivam minuere et in pauciorem redigere, sicque in civitatem ipsorum divertere et ingredi dignaretur. Talem vero ipsorum invitationem aulicaeque militiae et comitivae limitationem sua celsitudo non nisi e privata praesum-

ptione profectam ac in praejudicium derogamenque auctoritatis principalis suae celsitudinis manifeste attentatam arbitrata. Secundario itidem de celebratione praefata praesentis generalis dietae in eadem civitate Cibiniensi fiere ejusdem incolas et inhabitatores dictae civitatis per suos certos homines et specialibus mandatis compellando etiam celebrationem manifeste detrectantes majorem longe s. c. indignationem contra sese provocarunt. Contra quos sua celsitudo consueto juris ordine procedere statuens, ad praesentem dietam legitime citari evocarique magistratum et senatores memoratae civitatis Cibiniensis fecisset. Quibus animadversis inhabitatores ejusdem civitatis Cibiniensis nos tanquam commembra universitatis Saxonicae nationis ea de re certificantes rogarunt, ut auxilio et consilio ipsis in sedanda et mitiganda indignatione illustrissimi domini principi subveniremus. Ergo cum nihil in votis antiquius habeamus, quam illustrissimae suae celsitudinis debita obedientes nos fideles praestemus omni tempore, ea propter creberrimis et humilimis precibus nostris, ne videlicet de rigore juris cum ipsis sua celsitudo procederet, sua illustrissima celsitudo a nobis requisita, et ex innata sua clementia inclinata gratiose omni praemissa offensione condonata. Nos quoque suam celsitudinem in eo nomine et in personis totius universitatis nationis nostrae Saxonicae regni Transsilvaniae asseeuramus et reipublicae Cibiniensi affidamusque hisce sub conditionibus:

Mind eddég való kegyelmes gratificatiójáért a mostani kegyelmes urunknak és successorinak is, hogy az elvétetett Szebeni városát ő naga kegyelmesen minden szabadságával megadta, annakfelette az mostani állapatjokat is az szebeni atyánkfiainak egész universitásúl az mi törekedésünkre kegyelmesen condonálja, mi is assecuráljuk ő nagyságát ily tökéletes hálaadó hűségünk felől (melylyel noha anélkől is köteleseknek tartjuk magunkat), de ex super abundanti mostani kegyelmességének hozzánk megmutatásáért, hogy valamikor ő nagyságának és successorinak Erdély legitimis fejedelmeknek Szebeni városában bemenetelre kedve és kegyelmes jó tetszése lészen, ő nagyságát fejdelmi méltósága szerént hűséges engedelmességnek megmutatásával készek lesznek bebocsátania, könyörögvén ő nagyságának, mint kegyelmes urunknak, hogy fogyatkozott és romlott állapatjokat szeme előtt viselvén, udvari comitiváját ahhozképest illendő és tűrhetőképpen rendelje.

Holott penig kegyelmes urunk ez ideig is cum statibus et proceribus regni országól minden közenséges jó dolgokban egyetértettünk, se fejedelmek, se penig ország ellen semmit nem ügyekeznek véteni, ennekutánna is véteni nem akarnak,

sőt minden hűségünket és engedelmességünket igérjük mind ő nagyságának s mind az nemes országnak, sőt a mint már meg is igírtük, valamikor az szükség úgy kivánja, arról is assecuráljuk. Hogyha pedig közülünk vel publice vel privata personák találtatnak, az kik vagy az Nagyságod személye méltósága, vagy peniglen contra statum publicum igaz ok nélkül vétenének, tehát azok érdemek szerént secundum juris ordinem processum vigoremque a suo competente judice mind most, mind penig ennekutánna való időkben megbüntettessenek.

Noha penig kegyelmes urunk mind az uniónak derekason való fő regulája szerént s mind peniglen ennekelőtte 1613 és 1614 esztendőbeli gyűlésekben végeztetett articulusok tartása szerént, csak az küssebbik nemes emberekhez is hazánkban háborúságos időben, befogadására kötelezvén magunkat, mentől inkább abban az szent unióban és végezésekben a Nagyságod fejedelmi méltóságos személyét is befoglaltatni értjük és tudjuk minnyájan. De mivel az tekéletes hűségnek experimentuma nemcsak szóbúl való ajánlásban, hanem inkább háborúságos és veszedelmes üdőkben válik el, és akkor is inkább kévántatik megmutatása, hogysem az bódog jó szerencsés állapatokban. Nagyságodnak az úristen minden ellensége ellen jó szerencsés győzedelmet kévánunk és arra ne is juttassa soha, hogy abbeli hűségünknek megmutatása kévántassék.

De ha történjék oly véletlen hadaknak, erőknek és ellenségeknek jönni Nagyságodra vagy legitimus successorira, hogy mind magának és országának ótalmaztatása alkolmatosbnak azt látná, hogy az mi nemzetségünkben valamelyik város mellé hadaival avagy hostátjában csatolná magát, akkor és leginkább ilyenkor valamelyik helyre és városokban az szükség kévánja és kénszeríti vagy Nagyságodat vagy successorit, mű is az szükség idején befogadjuk és oda bocsátjuk és minden jó és gonosz szerencsét Nagyságoddal és Nagyságod országbeli híveivel tekéletes hűséggel, igazsággal akarunk szenvedni, viselni, megtartatván mindazáltal Nagyságodtól és legitimus successoritól mi is az régi szent királyoktól és fejedelmektől nekünk adatott mindennemű szabadságunkban, privilegiumunkban illesen et inviolabiliter. Prout assecuramus affidamus certificamus fide nostra mediante harum nostrarum authentici provincialique sigilli nostri vigoris munimine roboratarum literarum mediante. Datum in praescripta civitate Albensi die 20. mensis Aprilis anno 1618.

(Herm. Arch. Nro 247.)

LXXVI.

1618. máj. 20.

Ankreiter Mihály jelentése Dóczynak: Bethlen váradi tartózkodásáról.

Szolgálatomat ajánlom stb.

Nagodnak akarám értésére adnom, hogy istennek hála még ide tűrhető állapotban vagyunk. Lonay András uram írja, hogy Szolnoknál valami törökök gyülekeznének, félő, hogy rablásra ne igyekeznének; ő kegyelmének irtam viszontag. hogy ő kegyelme legyen szorgalmatos vigyázásban és engem hírrel értessen, hogyha kivántatik az ő fige itt való vitézi is kimehessenek. Az erdélyi fejedelem Váradon vagyon, az épülethez hozzáfogott, mívese feles vagyon, — nem sokad magával vagyon, az udvarnépe vagyon vele és négyszáz gyalogja, az Török István serege, az ország fő népe is, mintegy másfél zászlóval vadnak vele. Az kisebbik szentegyházat Váradon az várban bontatja az bástya épületire, az épjebb volt az nagy szentegyháznál.

Az török az elmúlt héten Sáska táján rablott, Rédeinek is hajtottak el az márhájában. Az fejedelem beküldött Gyulára, hogy megértsék mi okon cselekeszik. Egy lengyel harmincz lóval jött Váraddá követségben, de nem tetszik igen fő embernek lenni, mi végre jött, meg nem tudhatom.

Az károlyi gyűlést ismét várják az erdéliek, az cancellariust Gerőfi Jánost, Mikola Jánost és Kamuti Balást rendelték reá. Tegnap Apában nagy földindulás volt, mintha nagy lövések hallattattak volna, azt tudták, hogy itt Szakmárt lőnek. Valami latrok kergetni küldtem vala ki az ő fige szolgáit, kik mindnyájan látták, hogy az ecsedi rétből egy nagy sárkánt és feketebeli embert vitt el, és nem igen fenjárt, ki miatt Majthen táján nagy kőesők voltak. Igen ide az mi földünkre szokának az sárkánok, mi jőjjön ki belőle, csak isten tudja. Im szintén most érkezék Lonaj András uram levele Abafi levelét includálván, hogy az zlesiai fizető olester (!) Tokajban érkezett, az mint írja, tegnap kellett ott mustralni, de pénzt nem ad, hanem Kassára kell érette menni, ki bizon új csuda forma. Isten tartsa meg stb.

Datum in arce Zatthmar die 20. Maj. anni 1618.

Nagod jóakaró szolgája

Ankreiter Mihály. m. p.

Külczím: Sp. ac mgco dno Andreae Doczy de Nagy-Luche stb. partium cis Tibiscanum praesidiique arcis Zatthmariensis supremo capitaneo stb.

Posonium C$^{\text{lito}}_{\text{me}}$

LXXVII.

1618. jun. 21.

Bethlen G. Michne vajdának: követséget és csapatokat küld hozzá.

Illustrissime domine, frater et vicine nobis observandissime. Salutem etc.

Annakelőtte böcsületes főkövete Arszlán Vizter által és nem régen váradi végházunknak építtetésében országunk szélében levén foglalatosok, postán küldött levele által az minemő dolgok felől Nagod minket megtaláltatott, igéretünk szerint arra szorgalmatos gondviselésünk levén, noha nem kevés munkával, gonddal, fáradsággal lehetett, mindazáltal válogatott szolgálatra való magyar vitézeket küldöttünk Nagodnak, kiknek szolgálatjokkal igen bizvást élhet Nagod; hadnagyokat is olyakat bocsátottunk vélek, kiknek mind jószágok, feleségek, gyermekek birodalmunkban levén, megparancsoltuk nekik, szintén olyan igazsággal, hűséggel szolgáljanak Nagodnak, mint magunknak. Látott, hallott fő vitéz kapitánt penig magunk udvarunkból oly értékes, jószágos, zálogos embert bocsátottunk előttök, kinek erre az szolgálatra sem szüksége, sem kévánsága nem lött volna, holott maga házánál is jószágában elegendő értékkel levén, idegen országban való szolgálatra ugyan nem lött volna akaratja; de kedvünket nem akarván szegni, parancsolatunkra el kellett menni. Határozott idejét is Nagod mellett való szolgálatjának nem szintén intézhettük el; hisszük, Nagod jó ítileti szerint méltó böcsületit ilyen vitéz embernek megadván, magához való édesétésével hosszabb ideig veheti szolgálatját. Abból Nagod előtt magunk penig felelünk, mind maga élete, országa megtartása dolgaiban és akármely szükséges ügyében bizvást és bátorságosan élhet Nagod szolgálatjával.

Ezenkivűl is a minemű nagyobb kévánsága volt Nagodnak mi tűlünk, hogy egyszer megigért atyafiságos jó akaratunkat igazságban megbizonyítsuk Nagodhoz, abból is Nagodnak mindenképpen kedve szerint cselekedtünk, melyeket magunk házabeli meghitt böcsületes hívünktől, hoppmesterünktől és csiki kapitányunktól Mikó Ferencztől, Béldi Kelemen uramékkal együtt ugyan mostan megküldöttünk, ki nem kicsin dolog levén és emellett ez időnek mivoltához és állapatjához képest mind maga és országa javára, megmaradására nézendő dolgokról bőséges tanusággal izenvén, kiket Nagodnak az mi követünk mikor eleiben adnak, tanácsival is azokról illendőképpen végezvén, jó módok alatt az mi tőlünk kévántatott

leveleket is Nagodnak kezében adják. Mindezekben az feljül megírt követinknek szavoknak, és mi nevünkkel eleiben adandó dolgoknak hogy Nagod teljes hitelt adván, eleit, utoljára állapatjának meghányván, kövesse az maga és országa megmaradására azt az útat, valamelyiket jobbnak, bátorságosbnak ismerhet, kit mi nem magunkért annira, hanem inkább Nagod javáért kévánu(unk). És hogy mentől hamarébb biztos, kedves és atyafiúi szeretettel való válasszal jöhessenek vissza hozzánk követink, azt is Nagodtól hasonló jó akarattal várunk. Éltesse isten Nagodat etc. Datum Albae Juliae, die 21. Junii, A° dni 1618.

Ejusdem illmae Vrae dnis

frater et vicinus benevolus
adserviendum paratus
G. B.

Külczim: Illrmo principi dno Radulio Mihnie dei gratia regni Moldaviae vajvodae etc.

Jegyzet. A vajdának e levélre adott válaszát lásd Történelmi Tár 1879. évfolyam 756. l.

(Másolat, a gyula-fehérvári kápt. ltár r. a. osztályában.)

LXXVIII.

1618. oct. 4—21.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles, magnifici generosi, egregij, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditionis nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad diem quartum mensis Octobris anno millesimo sexcentesimo decimo octavo in ciuitate nostra Coloswar ex edicto nostro celebrato congregati, exhibuerunt, nobis et praeesentauerunt quosdam infrascriptos articulos, in ijsdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, ceptaremus, approbaremus, ratificaremus atque confirmare, ac tam nos ipsi obseruaremus, quam per alios quoslibet que per ditionem nostram firmiter obseruari facere digna-m quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum in comitijs eorum generalibus et ciuitate nostra Colosvar addiem quartum mensis Octobris anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo indictis celebratisque conclusi.

Megemlékezünk kegyelmes urunk fejedelmünk mindenek felett főképpen és elsőben, a minden birodalmok, méltóságok osztó és megtartó szent istenünknek csudálatos és véghetetlen velünk közlött irgalmassága után, miképpen és minémű veszedelmes sőt sebes tűzzel lángoló s az égig felható súlyos nyavalyáknak édes hazánk romlásának idején az rajtunk könyörülő kegyelmes isten Nagyságodat, nemkülömben mint az szélvésztől felháborodott tenger habjaiban veszedelmező hajónak új kormányos mesterét, ez mi régtűl fogván és hol tovább nagyobb nyavalyákban borúlt szegény hazánknak fejedelmi gubernálására állatta. Mind azolta fogva Nagyságodnak istentől engedtetett ereje, vigyázása és tanácsa által lött háborúságink csendesülésének s nyugovásunknak ez mai napig örvendöttünk, látván hogy Nagyságod reánk mindnyájunkra mint édes atyjafiaira szorgalmatos gondviselésében meg nem szűnt, sőt mind az napkeleti és napnyugoti monarcháknál, (kiknek kedvek keresésében eleitűl fogván, az nagy isten így akarván, Erdélynek békével való megmaradása függött), s mind penig szomszéd országoknál az mely hitelt, kedvet, békességet Nagyságod szerzett, mostan is azoknak megtartásában és minden reánk következhetendő ártalmaknak praeueniálásában s eltávoztatásában fáradoz. Nagyságodnak hálaadó szível megszolgáljuk, és ezekből az régi boldog állapathoz hasonló szép tranquillitásnak portusához közelgetésünket reméljük, kit isten Nagyságoddal egyetemben adjon örömmel megérnünk.

(1) Mivelhogy penig kegyelmes urunk Nagyságod minden üdőben lévő dícséretes fejedelmeknek nyomdokát követvén, minden külső felette szükséges és súlyos, reánk való szorgalmatos vigyázása és gondviselése között legelsőben az úristennek szent tiszteletit akarta véghez vinni, abban való abususokat corrigálni, és istennek bosszúságára s ellenünk méltán felgerjedett haragjára találtatott innouatiókat szegény hazánkban tollálni: tetszett elsőben, hogy Nagyságod arról közinkben külön és kiválképpen küldött propositióját ez mostani articulusinknak seriesében de verbo ad verbum inseráltatnók, melyből nemkülömben mintegy tűkörből az Nagyságod istenhez való tiszteletinek zelusa minden keresztyén országoknál kitetszenék. Mely Nagyságod propositiója így következik:

Propositio illustrissimi domini principis contra Judaizantes sine Sabbatarios, et alios extra receptas confessiones nouam in Transsyluania sectam profitentes.

Az mindenható úristen lévén minden birodalmoknak fő authora, a kiket ő felsége jó voltából fejedelmi méltóságra emel, és egyéb emberek közzül maga nevezetit is nekik adja, istennek nevezvén őket, mindazok valamennyivel méltóságosbakká tétetnek egyéb embereknél, annyival nagyobb zelussal háladatossággal tartoznak istennek szolgálni az ő nagy áldásáért. Nem mutathatják penig semmi nagyobb dologban háladatosságokat és istenhez való engedelmes voltokat inkább meg, mintha az istennek szentséges nevét, igaz tiszteletit, ki őket ily nagy méltósággal koronázta meg minden emberek felett, ők is teljes erejek szerént oltalmazzák és terjesztik. Az kik az istennek kedves népének szent fejedelmi közzül erről az ő kötelességekről hálaadó szível megemlékezvén, az istennek szent igaz tiszteletit és törvényit oltalmazták, az hamis isteni tiszteleteket birodalmokból kitisztították, azoknak birodalmokat ő felsége is bódoggá és békességessé tötte: ellenben penig az kik háladatlanok lévén ebbeli tisztekben el nem jártak, birodalmok is csak zür zavar volt, életeknek is gyakrabban tragicus exitusa következett.

Mi is azért fejedelmi állapatunkat istennek nagy áldásának ismervén és vallván lenni, minden gondaink közt főbb, elsőbb és legszükségesbnek tartjuk birodalmunkban az istennek tiszteletinek igazán való oltalmazását és az recepta religiókon kivűl való hamis isteni tiszteletnek és sectáknak extirpálását. Támodtanak és igen kezdettenek szaporodni bizonyos részeiben birodalmunknak az recepta religiókon kivűl való secták, úgymint az Judeismus, és ahoz hasonló káromkodások, kiknek ily könnyen való elhallgatásáért istennek rettenetes büntetését várhatjuk fejünkre mindnyájan, az mint ennek bizonyos jeleit szemeinkkel látjuk. Mi azért efféle isten káromló sectáknak birodalmunkból való kitisztításában fejedelmi tisztünk szerint procedálni akarván, mindazáltal Kegyelmeteknek elsőben akartuk hírré adni, intvén szeretettel, velünk együtt istenhez való igaz zelusát megmutatván, ezen gyülésünkben szorgalmatoson keresse ki afféle sectáknak autorit, promotorit, fautorival együtt, és büntetetlen ne szenvedjük, sőt az régi királyok decretumi szerint Kegyelmetek is végezzen oly móddal erről, hogyha kik publice avagy priuatim, akar tanítók s akar egyéb rendek, az recepta religiókon kivűl való sectákban találtatnak, most és ennekutánna is minden kedvezés nélkül

büntetődjenek mind személyekben s mind javakban. És az Kegyelmetek végezése legyen perpetuum decretum, hogy az felséges istennek így méltán felgerjedett haragját mitigálhassuk; külső országokban is felőlünk az sokféle vallások miatt költ gyalázatos hírünk nevünk aboleáltassék. Az istenét elsőben így megadván, annakutánna Kegyelmetek is bódogúl fordithatja elméjét egyéb előtte álló szükséges dolgok felől való végezésre.

Mely Nagyságod kegyelmes propositióját minden részében egész országúl oly igaznak és méltónak ítéltük, hogy annak véghezviteléből az úristennek szegény megromlott hazánkhoz nagy jóvoltát és kegyelmét, elhallgatásából penig és véghez nem viteléből nem egyebet, hanem méltó bosszúállását és tovább való romlásunkat bizonyoson várhatjuk.

Végeztük azért országúl, communibus votis et suffragijs, pro perpetuo et nunquam tollendo decreto, hogy valakik ez országban akár tanító, akár minémű renden való emberek legyenek, kik az recepta religiókon kivül való haeresiseket követnének, hogyha azok ez jövendő karácson napjáig a die promulgationis praesentium articulorum arra az religióra, az melyből exorbitáltanak, avagy akarmelyikre az recepta religiók közzől nem conuertálnak, az olyanokat urunk ő nagysága directora által citáltatván, és legitime unico tantum termino conuincáltatván, iuxta contenta decreti minden kedvezés nélkül megbüntettesse ő nagysága mind magokat, mind peniglen azoknak patronusit, promotorit és fautorit.

(2) Akarnók kegyelmes urunk és szívünk szerint kévánnók istentől, minden ennyi számtalanféle szükségekre, mind az, melyeket Nagyságod közinkben küldött kegyelmes propositiójából értünk, mind az melyeket magunk is látunk és hallunk, mindazokra lehetne elégségünk; mert Nagyságod ily szorgalmatos és kegyes atyai gondviselése által minden méltóságoknak, kiknek isten után szárnyok s oltalmok alatt lehet nyugvásunk, kedvek keresésében, és minden rendeknek contentálásában, bőséges adományunkkal procedálván, azoknak bódog successusát is úgy várhatnók. Mindazáltal fogyatkozásunkat az nagy szükséghez képest nem nézhetjük, erőnk felett is azoknak beteljesítésére igyekezvén. Igérünk Nagyságodnak in uniuersum mind egy s mind más szükségekre kapu szám szerént tizenkét-két forintot.

Magyarországi uraink s atyánkfiai hasonlóképen minden kapuról az tizenkét-két forintot megadják.

Az szász uraink atyánfiai is az szerint contribuálnak.

Melynek felét ez jövendő nagy-karácson napjára, az felét penig Gyortyaszentelő Bódogasszony napjára fogyatko-

zás nélkül Nagyságod tárházában bészolgáltatunk. Nagyságodnak alázatoson könyörgünk, vegye jó és elég neven.

(3) Ez elmúlt ravatalkor puszta avagy akkor telepedni kezdetett helyeknek újabb ravása felől Nagyságod kévánságát értjük. Holott kegyelmes urunk az országnak Nagyságod kegyelmes annuentiájából az pusztáknak az megtelepedéstől fogva számlálván, hat esztendeig való szabadságáról emanált articulus observáltatott, azok most is helyben maradván, legyen kegyelmes urunk az Nagyságod parancsolatja; circálás által végére menvén, ha vadnak olyan helyek, exceptis praemissis, kik ravatlan maradtanak, és semmi rovás rajtok nincsen, avagy az megírt hat esztendeig való immunitások eltölt, az olyanok rótassanak és az több kapukhoz számláltassanak, melyeket Nagyságod parancsolatja szerént ispán uraim jegyzésban adjanak Nagyságodnak.

(4) Az taxás, kerített és mezővárosok az Nagyságod kegyelmes rendelése szerint contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 1000.
Bánfi Hunyad	fl. 150.
Abrugy Bánya	fl. 150.
Kis Maria	fl. 125.
Kézdi Vásárhely	fl. 150.
Udvarhely	fl. 150.
Fejérvár	fl. 100.
Sepsi Szent György . . .	fl. 100.
Illyefalva	fl. 100.
Egeres	fl. 60.
Nagy Almás	fl. 25.
Vizakna	fl. 125.

(5) Az elszökött, bujdosott jobbágyok felkérése és megadása felől sokszor sok úttal végezett articulusokat minden részeiben meghagyván, mostan is végeztük, hogy megtartassanak, és azon poena alatt minden helyekről, valahonnét ez ideig az articulusok szerint kiadattanak, kiadattassanak.

(6) Fejérvár épületire való gratuitus labort reformálván, mostan újobban így rendeltük, isten ez jövendő tavaszt békével megadván érnünk, hat kapuról egy négy ökrű szekeret és az szekeressel együtt hat embert két hétig való szolgálatra adván és küldvén, Nagyságod kévánságára praestálni igyekezünk.

(7) Értjük kegyelmes urunk némely atyánkfiai panaszolkodásából, hogy az elorzott marhák nyomait, kiket faluk határ az régi szokás szerint elébb-elébb szoktak adni, az szász sem az nyomot felvenni, sem az határból kiadni nem

rják, sőt az káros embernek persequálni is nem engedik. elől végeztük, Nagyságod kegyelmes parancsolatja is acce- ván és róla emanáltatván, tartsák az ország végzéséhez, suetudójához magokat annak engedelmesek legyenek, prae- ják magok is azt, melyet mástól ők is megkéváunak.

(8) Az váradi város magának csak egyedül egyebek tt való praerogatiuánac tartását értvén, kik közöttök lakó seket vagy inhabitatorokat senki instantiájára sem káptа- ok, sem ispánok, bírák, sem egyéb legitimus executorok ben, bizonyos utrumokra vallatásért, attestálásért menni, még az Nagyságod parancsolatjának erejével is megesket- ni nem engedik: holott egész keresztyénségben sincsen sem ság, sem semminémű rend, az kik az fejedelem parancso- jára, valamely causansnak vagy egyebeknek is requisitió- ra, igazságok megbizonyítására megvallani nem tartozná- k, ők is azt magoknak nem vindicálhatják. Tetszett azért, gy ennekutánna minden rendeknek, mind a kiknek utrumok rvényből kiment, mind penig az, kik csak tanúlni akarnának attestatiókból, de az Nagyságod parancsolatjára, compul- ria levelére, akar káptalan, akar ispán, akar cancellarista aim, akar város bírái polgári előtt kévántatik, Váradon gvalljanak, és arról relatoria adattassék, hogy az istennek felebarátjának tartozó igazságot senki ne denegálhassa.

(9) Előbbi végezésünk az Zaránd vármegyebeli jószágos mes uraim Jenő vára úgy mint véghely őrzésére szükséges, gy tartsanak lovasokat, de az tisztviselők azokat ne a magok ükségére, hanem a végház oltalmazására szolgáltassák.

(10) Noha kegyelmes urunk Nagyságod az öt pénzes rast az közönséges ország adajában bizonyos okokért bé m vétetheti: de holott egyébféle köztünk bővebben forgó nzünk nincsen, egyenlő akaratból országúl végeztük, az Nagy- god ditiójában minden állapatbeli és minden renden lévő berek villongás nélkül mint egyéb usualis monetát tartoz- nak elvenni az öt pénzes garast.

(11) Megsokasodván az gonosztévő emberek, kiválkép- n az Huzna vidékén lakó és lappangó orvok, tolvajok, illik kévántatik, minden helyeken az ispánok azokat üldözzék, rgessék; nevezet szerint penig az Hunyad és Zaránd várme- beli ispánok Nagyságodtól adandó authoritásokból afféle vok, tolvajok inquirálására, büntetésére, és az káros embe- elorzott vagy praedállott marhájok contentálására kimen- ek, és procedáljanak az országnak törvénye szerint azoknak gbüntetésében.

(12) Az székely uraink atyánkfiai némely magokat nekiek bágyúl béadott és fejét, jószágát, marháját kötött személyek

instantiájára és sinistra expositiójára hogy Ngod mandatumit ne adja, sőt Ngod ebben is kegyelmesen annuált, senki abban ha kinek mihez jó igazsága vagyon, törvény úta kivül meg ne háboríttassék, Ngdnak alázatos hűséggel megszolgálják. Az törvény processusában penig ő kegyelmek is az legittimum mandatumhoz appellált causák felsőbb székre transmissióban való bocsátásában az régi usus és decretum és arról emanált articulusokhoz tartsák magokat, hogy senki igazsága meg ne gátoltassék.

(13) Aranyos földén lakó és már jobbágyság alá esett oláhságnak minden nemű pere törvénye ezután is szintén úgy, mint annakelőtte az aranyasszéki kapitán, királybirák és egyéb tisztek előtt folyjon és agitáltassék székes helyeken, Ngodnak arról eddig és ezután való parancsolatja szerint.

(14) Az szászságon és minden egyéb helyeken járó dézmások tartsák az instructióhoz magokat, és ha kik exorbitálnának, törvénytelen actiókat cselekednének, az olyanok az megbüntetésre Ngnak fogva küldessenek.

(15) Az postások is magok mellé kapcsolni, lovakot az szegénységen tartatni, azon büntetés alatt ne merészeljenek. Levelekben penig az postáknak nevek, számok, idejek irva legyen, sőt az postálkodásrúl, postalovak tartásárúl az 1614. esztendőbeli articulus observáltassék.

(16) Minden eszes, kegyes és magának örök jó emlékezetet, successoroknak hasznos dicsíretes példát szerző fejedelmeknek többi között ez tulajdonsága és méltóságos hivatalja, hogy az alattak lévő kedves híveket, érdemes személyeket, méltó, állandó és illendő jókkal, promotiókkal lássa; melyről Nagyságod is el nem felejtkezvén, meszsze terjedett kegyelmessége szerint, ha valaha valakihez, mennyével inkább mostan a maga atyafiui véréhez, nevéhez, buzgó kegyelmességgel felindulván, az tekintetes és nagyságos iktári Bethlen István uramnak, Nagyságod édes kedves atyjafiának és nekünk mindenkor jó akaró urunknak, kinek eleitől fogva dícséretes jó hírét nevét és az házához való szeretetit, és mind az fényes portai követségben s mind egyéb közönséges szükségekben nagy szolgálatját mindnyájan tudjuk, Huszt várát az alatta levő és hozzá tartozó öt városokkal, falukkal, azokban lévő vámokkal, máramarusi, más névvel rónai, sóaknáknak felejövedelmével, ahoz való possessio és portiók felével, mind ezekben való hasznokkal, adajával, dézmájával, és egy szóval minden utilitásával, pertinentiájával, magának az megnevezett Bethlen István uramnak, azonképpen szerelmes házastársának az nagyságos [illegible] Kristina asszonnak és Bettlen ura fiúágon lévő mara- ötven ezer magyar forintban, az fiúág nem lévén vagy

deficiálván, ő kegyelmek után magok leányágon lévő gyermekinek husz ezer forintban, erről emanált és közinkben küldött s elolvastatott Nagyságod donatio és inscriptiolevelében specificált módok, conditiók alatt inscribálta. Mi is országúl az Nagyságod inscriptióját azon formán in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, ac in omni sui parte approbáljuk, acceptáljuk és ratificáljuk, sőt azoknak dominiumában megtartván ő kegyelmeket, ezen Nagyságod adományát vigore praesentium articulorum confirmáljuk és roboráljuk mindaz máramarusi ispánságnak conferált tisztivel együtt.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum fauenter exaudita et clementer admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbauimus, acceptauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Coloswar die vigesima prima mensis Octobris, Anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo.

(P. H.)

Lecta.

Eredeti hiteles két példánya, melyek egymással betühíven, sőt némely helyen szóról szóra sem egyeznek ugyan, de lényegesen még sem különböznek, (*az erd. Múzeumban, Jos. Com. Kemény Codex authent. Art. Diaet. Trans. II. köt.*)

LXXIX.

1619. febr. 11.

Bethlen levele Dóczyhoz a vele leendő találkozás ügyében.

Az portáról tegnap délután egy órakor érkezék szolgám, kitől az ő flge követe egy avagy két héttel levelet küldött én kezemben kéretvén levelében azon, hogy mentől hamarébb ő flgnek köldeném, mely leveleket nem akarván megkéslelnem, magam postásától Kgdnek küldöttem elhivén azt, hogy Kgd is sietséggel Molard uramnak felküldi, mivel ő kgnek intitulálta. Az magyar uraknak is irtak leveleket, én azokat is Kgd-

nek köldtem, azt sem tudom, ki köldte őket. Az ő flge orátorának uj-esztendő napján lött audientiája császárnál szép solennitással. 40 személyre fogtak gazdálkodni; az velenczések oratorának is akkor lött audientiája; hirdetik, hogy azoknak ajándékok feljebb böcsöltetett 20(nál).

Az franczia orator az ki igen nagy ur 14. Jan. bocsáttatott el; azt irják, hogy ezen akar haza elmenni, mely soha ez előtt szokás nem volt.

Az vezér, ki Persiában volt 16. Jan. jött be igen alázatosan mint mazul ember. Hirdetik, hogy az pasának követe jön be, de én nehezen hihetem el. Az tatár hám megholt és másnak adták az hámságot. Az tengeri kapitánt haza jőtében egy fortuna találván, öt hajóját az szél kősziklához verte, épen hat egyptomi hajóját az sicziliai vitézek elnyerték.

Nagy híre vagyon az portán Kgddel való szembenlételemnek, kit ottben való oratoromtól igen tudakoznak, mi lehessen oka, bánják igen. Valamely barátom irta oly hamar meg, melyet én ez ideig felette igen titkoltam, de az mint látom, soha oly jóra én nem igyekezhettem, hogy az én aemulusim nekem veszedelmemre ne igyekezzenek az jót gonoszra magyarázván; mindazáltal vagy bánják, vagy nem, ha isten egészségemet adja, az mint megirtam vala Kgdnek, holnap meg nem indulhatok valami törökök jelenlétökért, de 14. Febr. okvetetlen megindulok, és utamból Kgdet Tasnádra való érkezésemnek napja felől bizonyoson és idején tudósítom Kolosvárról. Tartsa meg isten Kgdet sok esztendeig jó egészségben. Alba, die 11. Febr. 1619.

Gabriel Bethlen.

Kivül: Illmo ac mgco dno Andreae Dóczy.

(Másolat az orsz. ltárban. kincst. oszt.)

LXXX.

1619. márcz. 11—27.

A nagykárolyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok.

a)

Illris et mgce dne amice obseruandissime.

Commissariusimat Károlyban tegnapi napon expedialtam és hogy Kgddel is szemben legyen cancellarius uram Mikola János, Kamuti Balás és Kassai István uramékkal meghattam, kitől Kgdnek némely mostan hallott nagy és kiválképpen való dolgokról szóval izentem, kiknek hogy Kgd szavoknak teljes hitelt adjon, sőt az dolognak mivolta szerint is, hogy serio

viseljen gondot, szeretettel kérem Kgdet. Az supplicansoknak is válaszok vagyon tőlem, kinek kinek igazsága a mint a dologhoz bocsátott isten, egészségemet adván, [meg lesz] szeredán azaz 13 Martii oda be megindulok és Fejérvárra megyek egyenesen. Az galliai király oratora Brassóban érkezett 35-ödmagával, kinek excipiálására Alia Farkas uramat expediáltam és Fejérvárra hivatom, ott valahán napokig az innepeken megnyugotván, erre késértetem ki, Kgd informáljon, melyre dirigáljam utját innet Váradról. Gratianus utban fog lenni, Szkender jő ki vele, ha mi hireim érkeznek, Kgdnek értésére adom. És az úristen stb.

Ex Várad die 11 Martii 1619.

amicus addictus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Lwczie stb.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

b)

Illris ac magce dne stb.

Kgd levelét tegnap vöttem Gyaluban, melyből értem minemű hamis hirek viseltettek ott kin Erdél felől, kin nem győzök eleget csodálkozni, honnét tudnak az emberek enni sok hamis hírt formálni; legyen istennek hála uram ez ideig semmi afféle hírt nem hallottam, az estve érkeztem ide Kolosvárra és csendes állapatban találtam országomat, nem hallottam, hogy senki megbudult volna és városokban költöződnének. Az havaseli vajdának érkezett tegnap főkövete, kit Kgd is ismerni fog, Papa Viszter, ki Radul vajdával Szombatban lakott, mostan ország cancellariusa, szép ajándékokkal küldte az vajda és az ország kévánja velem való confoederatióját, offerálja minden jó szomszédsággal magát; vagyon század magával, azt hiszem, ha afféle gonosz szándékot értettek volna felőlünk, ez most ide nem jött volna. Az moldvai vajdát bizonyos, hogy behitták a portára, mindenét császár számára elpecsételték, Gratianusnak adták az vajdaságot, a mint Károlyi uraméknak ezekről bőségesen beszélgettem tudván Kgldnek hogy referálják. Szkender még a portán vagyon, vezérséget lesne ott, vagyon oly szándékban is, hogy Gratiant ő késérje székében az haszonért. Az portáról micsoda híreink legyenek, és Homonnai uram Ali pasának tött igireti most is minemű veszedelmet hozhat az egész magyar nemzetnek, ha idején fel nem serkenünk, s annak nem obvialunk, Kgdnek cancellarius uraméktól azokról bősé-

[illegible] izentem; bizonyos dolog uram, hogy kezeirása [illegible] levelét mutogatják ő kglmének a portán, [illegible] is informálni a főorátor.

[illegible] nekem szomorú hírt hozának uram tegnapelőtt [illegible] az úristen kiszólitotta, kin bizony búsulok én is, [illegible] mert annál nagyobb romlástól félhetünk. — [illegible] tudósitson engemet is ez dologról. Elhivén bizo- [illegible] hogy ha minek titokban kelletik lenni, én nálam [illegible] valamiben az ő felségek javára nézendő dolgok- [illegible] azon igyekezem, noha ezt is nem akarom eltit- [illegible] hogy busult elmével vagyok ezen is, mivel az ő [illegible] nem az commissarius urak assecuratoria [illegible] szerént iratott, hanem sokkal különben, [illegible] volna, a mig commissariusimat nem [illegible] meg sem inditottam volna őket, mert én [illegible] tességet, és ha csak egy városbeli vargából [illegible] szerént való becsületet kéván, én is meg [illegible] mit nem emberek, hanem isten ruházott [illegible] Questembergh uram adósáért ma 9 órakor [illegible] beérkezik, azontól tractalok velek, és [illegible] utat, mely nekik fog használni, ha arra [illegible] Kgdet tudósitom felőle. Ezeknek

[illegible] 18 Martii 1619.

[illegible] Vrae

[illegible] addictus ad serviendum paratus

Gabriel Bethlen m. ppa.

[illegible] dno Andreae Dóczi de Nagy

[illegible] és kir. titkos Itában Hung.

[illegible] stb.

[illegible] dominationis Vestrae die 15 [illegible] mihi sunt assignatae.

[illegible] Bozonta et Lazar, quod atti- [illegible] rationum magistro perlustra- [illegible] illi in comitatu Zattma- [illegible] suae majestatis, quem ad [illegible] 1578 sub N° 1. et anni [illegible] exactio triennium duravit, videri [illegible] 1585. praescriptae possessiones per [illegible] Transylvaniae collatae fuerunt, ut [illegible] et concambionalibus N° 3. Sed Anno 1600. dica vicis-

sim ad rationem suae Majestatis est exacta et soluta testanti Regesto N° 4. Ex his liquido apparet dicam praenominatorum pagorum, qui regestis rubra cera sunt notati ad rationem suae Majestatis etiamnum, et non ad Keővar pertinere.

Postulata scripta etiam generosae dominationis Vestrae transmitto, videlicet: paria transsumpti privilegii Bathoreorum N° 5. protestionalium eorundem in pergameno N° 6. in papyro N° 7. item exempla informationum camerae in inclytam aulam missa de negotio Bathoriensium duo, unum sub N° 8. alterum sub N° 9. Plura in regestratura reperire non potui. Ceram mittit dominus perceptor.

Generosus dominus Hoffman, qui jam per dei gratiam aliquantum melius valet, officiose generosam dominationem Vestram salutat et inclusas novitates cum eadem communicat. Dominus rationum magister similiter sua addictissima servitia generosae dominationi Vestrae commendat. De coetero generosae dominationis Vestrae patrocinio me obsequenter commendo, eandem feliciter valere exopto. Cassoviae die 21. Martii Anno 1619.

Generosae dominationi Vestrae

servitor deditissimus
P. Hertelius m. p.

Külczím: Generoso domino Sigismundo Pechy de Uyfalu, stb.

(Eredetije az orsz. levéltárban, Tract. Publ. Fasc. 21. N. 49.)

d)

Ill^me^ dne dne mihi stb. Servitiorum stb.

Ez károli tracta alatt oly commissiónk volt többi között a mi kgs urunktúl, hogy Ngddal is bona occasione valami közhelyen szömbe levén, egy vagy két óráig való beszélgetésünk lehessen, ki mivel hazánknak közönséges jovát és arra jobb móddal való vigyázást illeti, minket penig (nem írhatom különben) sok haszontalan veszekedő discursusokban tartóztattanak itt eddig, — ő ngának ezalatt postája érközvén, az francziai király oratora és követek érközése miatt, siettet, hogy nagypéntekre okvetetlen Fejérváratt legyünk. Ma és holnap az dolgot itt maturáltatjuk, Ngodat mind magam s mind az több ő nga velem levő tanácsi commissariusi nevében kéröm, az mi kgs urunknak tekintetiért ne szánja valahova közhelyre való fáradságát és mentűl közelebb, hogy ilyen sietö állapatunkban ne kellessék több üdő mulással messze kerengenünk, noha szintén most innét való megindulásunkról bizonyost nem irhatunk Ngdnak, erre elsőbben és ehez való kész akaratjáról választ várván Ngdtúl, annak helyét is hol intézhetné Ngod, mi is az

Ngod jó akaratjához s rendeléséhez accomodálván magunkat, mindjárást más postánk és levelünk által certificáljuk Ngdat és ugyanonnat visszatérő utunkat Erdélyben continuáljuk. Itt noha akadályosan igen, de talán isten kegyelmességéből az tractán által megyünk. Éltesse stb.

Ex Karoly die 22 Martii 1619.

Illmae dnis Vrae

servitor obsequens et addictissimus
Simon Pechy m. p.

Külczím: Illustrissimo domino dno Andreae Doczy de Nagy Lwcze stb. arcis Zathmariensis capitaneo supremo stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

e)

Illme dne stb. Servitiorum stb.

Ma Ngdnak reggel írtam magam szolgám által a mi kgls urunknak Ngddal szömbelételünkről parancsolatja felől; most a mint az ő nga kezemben küldött levelét kéreti Ngod, örömest megküldeném, de mivel ő nga azt is oly clausulákkal írta, ki mellett az reám bizott declaratio is kévántatik, ez okon nem sietöm az oda küldését. Már Ngodtúl várok, hol s mikorra lehessek társaimmal együtt szömbe Ngddal. Istennek hála, most már Erdélyországának, sem a mi kgs urunknak félelmes állapatja nincsen, csendességben vadnak mindenek. Havaselföldi főkövet volt ő ngnál, és az francziai király főoratora várta a portáról arra, husvét napjára Fejérváratt leszen ő ngánál, onnat erre kiigazittatja és késérteti egynehány napi nyugvása után, csak Ngodtúl is érthesse, melyik utakra akarja jobb commoditással várni, ő nga is arra rendeli kikésértetését. Kiről ha Ngd|nak|jó akaratja leszen coram plura, — csak innét szabadulhatnánk az számtalan szapora szóval való vötélködéstúl, melyet bizony szüvünk szerént eluntunk. Éltesse stb.

Ex Karoly die 22 Martii 1619.

Illmae dnis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Pechy m. p.

Külczím: Illmo dno dno Andreae Doczy de Nagy Lwcze stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

f)

Nagyságtoknak s ti Kegyelmetteknek ajánljuk alázatos szolgálatunkat mint kegyelmes urainknak; az úristentűl sok jókat jó egissiget kivánunk Nagyságtoknak s ti Kegyelmetek-

nek. Ngtokat s ti Kglmeteket kelleték alázatos könyörgésünk által megtalálnunk, könyörögvín azon Ngtoknak, Ntok tekintse meg szegény várasunknak fogyatkozott állapatját, és ez mostani gyűlés alatt való nagy romlását és pusztulását, mert bizony nagy kárára esett az szegény városnak ez a gyűlis, itt szegény várasunkon vagyon 10 kapu, semmiképen eligsigesek nem lehetünk az megadására, ha Ngtok nem könyörűl rajtunk. Ngtok tekintse meg annakokáért szegény várasunknak nagy kárát, és az kapuszám után való adót engedje meg és condonálja az szegény városnak, kit teljes ílötünkben mind ő felsigínek az mi kglmes császárunknak s mind Ngtoknak és ti Kegyelmeteknek hűsígesen meg ügyekezünk szolgálni. Ngtoktúl s ti Kegyelmetektűl kegyelmes választ várunk.

Kivül: Ad spectabiles ac magnificos nec non generosos dominos ad conventum Karoliensem deputatos commissarios humillima supplicatio totius universitatis oppidi Karoly.

(Egykorú másolat az orsz. ltban. Tract. Publ. Fasc. 1° N° 68.)

g)

Illme dne stb. Servitiorum stb.

Hogy Ngod az mi kgls urunkért ennyire alkolmaztatja magát a velünk való szömbelételre, tudom ő nga is böcsülettel veszi Ngodtúl, és mi is megszolgálni ügyeközünk. Itt az tracta isten kegyelmességéből már végben ment, ma estve talán az végezésöket subscribáljuk, pöcsétöljük, holnap reggel innét indulásunk levén azon leszünk egy végben oda Ladányban menjünk az Ngod irása szerént. Felette bizodalmason kéröm Ngodat, ne kellessék ott is várakozásunknak lenni, ha lehetséges jöjjön olykorra ki oda, találhassuk ott Ngodat és az reánk bizott követségről tractalván, ha lehetséges lészen ugyanazon napon tovább is continuálhassuk utunkat. Éltesse stb.

Datum in oppido Karoly die 26 Martii 1619.

Illmae dnis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Pechy m. p.

Külczím: Illrmo dno domino Andreae Doczy etc.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung.)

h)

Nos Nicolaus Eszterházy de Galantha etc. ad conventum tractatumque Caroliensem vigore utriusque transactionis Tyrnaviensis deputati commissarii. Damus pro memoria et

significamus quibus expedit universis. Quod nos super querelis magnifici dni Pauli Vesseleni de Hadad comitis cottus Szolnok-mediocris contra subditos suae Mattis in possessionibus Dobra, Szakaszo et Vetés ad arcem praesidiumque Szathmariensem spectantibus, inque cottus dicti Zathmar existentibus commorantes ratione certarum metarum ad possessiones suas Koronad et Bogdand, Farkas-Őr et Onos-Erdő vocatarum propositis *(a kérdéses sorok elveszvén:)* et viceversa provisoris suae Mattis ibidem commorantis egregii Valentini Barsi contra Hosszthienses et incolas possessionis Zigeth. ratione certarum violentiarum subditis suae Mattis illatarum allegatis, pro tollendis in futurum quibusvis discordiarum fomitibus utrinque convenerimus in eo.

Ut *(a következő sorok elkopott javítva:)* delegati ab utraque parte infrascripti commissarii ex suae Mattis quidem egregii et nobiles Stephanus Petheo (titulus) Franciscus Patho vicecomes, Paulus Rezzegei judex nobilium, Andreas Irini notarius comitatus Zathmariensis et Laurentius Ramochia ex Transsylvania inde duo vicecomites cottus Zolnok-mediocris Ladislaus Balashazy alter Ladislaus Sarmasághy, et Lazarus Horvát ad possessionem Suatagh pro primo die proxime futuri mensis congregati : *(eredetileg e sorok állottak)* : per spectabilem ac magcum dnum Andream Doczy de Nagy Luchie comitem cottus Bars et Zakmar, cubicularium regalium magistrum nec non sacr. caesareae regiaeque Mattis consiliarium, cubicularium et praesidii Zathmar partiumque regni Hungariae superiorum generalem capitaneum pro prima die proxime futuri mensis Maji ad id idonei ex parte suae Mattis deligantur commissarii, qui penes alios quinque ex parte transylvana eodem destinandos), non solum revideant arbitrative has circa metas, et alias utrinque vigentes controversias et querelas, sed et realiter complanent, et cui quaeque pars sese deinceps accomodet, definiat, idque ex parte quoque transsylvana fiat.

Ideo deliberationis hujus nostrae copiam eidem dno magnifico Paulo Vesseleni etc. petenti pro urgenda effectuandaque praemissae commissionis effectuatione sub manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque appositione munitam dandam duximus et concedendam. Datum in oppido Nagy Karoly, die vigesima sexta Martii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono etc.

(Tizenegy pecséthelylyel ellátott, *tisztázott, aláirás alá készített s pecsételés végett két sor szalag vagasztékkal ellátott példány*, az orsz. levéltár Tract. Publ. Fasc. 1. No 70.)

i)

Nos Nicolaus Ezterhasÿ de Galantha, comes comitatuum de Beregh et Zoliom, sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis consiliarius, eques auratus, et magister curiae in Hungaria; Michael Karolÿ de Nagy Karoly, precisor; Benedictus Pakaÿ, personalis praesentiae, in judiciis locumtenens, et consiliarius; Andreas Loniaÿ de Lonia, praesidii Kalloviensis capitaneus; Jacobus Zentkerezthÿ camerae Hungariae secretarius, et Stephanus Petheő de Petheőffalva, tabulae judiciariae assessor ex parte praelibatae suae Majestatis; itemque nos Simon Peechÿ de Zentersebeth, cancellarius; Joannes Mikola de Szamosffalva, arcis Keövar capitaneus et Colosiensis, Blasius Kamuthÿ de Zent Lazlo Dobocensis, comitatuum comites; Stephanus Cassaÿ illustrissimi principis Transÿlvaniae consiliarii; Stephanus Frater de Belmezeő, prothonotarius, et Joannes Makaÿ de Varad, vicecomes comitatus Bihariensis, ex parte dicti domini principis ad conventum tractatumque Caroliensem deputati commissarii.

Damus pro memoria significantes, quibus expedit universis. Quod cum vigore utriusque transactionis Tyrnaviensis inter sacratissimam suam Majestatem caesaream regiamque, et illustrissimum principem Transÿlvaniae, eidemque subjectos status et ordines in annis domini millesimo sexcentesimo decimo quinto et postea millesimo sexcentesimo decimo septimo initae, certisque utrinque diplomatibus confirmatae ac roboratae, certae quaedam differentiae causaeque et querelae ad conventum Karoliensem, primum quidem ad divi Joannis Baptistae, ex post vero ad beati Matthei apostoli et evangelistae festum tunc venturum, jam vero praeteritum, aliisque subsequentibus diebus ex qualibet partium sex, et in universum duodecim ascitis et admissis eodem commissariis, revidendae, decidendae, complanandaeque rejectae fuissent, ut videlicet, post factam limitationem inter partes ad Hungariam et Transylvaniam pertinentes, atque in eisdem permanendo, quodque aequum et justum determinando, sopitis quibusvis partium differentiis, suum cuique restituendo et satisfaciendo, occasiones querelarum et semina discordiarum inter vicinos tollantur, ac pristina concordia, tranquillitas, bonaque vicinitas conservetur, nosque suprafati ad id specialiter utrinque delegati fuissemus commissarii. Ideo nos quoque praenotatum finem potissimi spectantes, ab ipsorum comitatuum limitatione ordiendum duximus. Et siquidem a continentia praefatae utriusque transactionis Tyrnaviensis, ne latum quidem unguem discedere integrum fuit.

Primo et ante omnia communi voto conclusimus, quod juxta posteriorem transactionem Tirnaviensem, quae tempore pacifici principatus Sigismundi quondam Bathori ad alterutram partem possessa fuerunt, ea etiam deinceps simili modo ad alterutram partem possideantur et maneant. [1])

Quantum vero ad oppidum Mako, caeteraque bona Turcis subjecta in comitatibus Zarandiensi, Orodiensi et Chianadiensi existentia, ac inter suam Majestatem et illustrissimum principem Transylvaniae controversa attinet, sua Majestas caesarea regiaque suis juribus insistit. Illustrissimus autem princeps Transylvaniae transactionem quandam per Sigismundum Bathoreum quondam principem cum divo olim imperatore Rudolpho initam praetendit, neque in ejus sensu convenire potuerimus. Ideo ratione eorundem bonorum in praescriptis comitatibus existentium, differentiae istius decisio communi suffragio in suspenso est relicta.

De decimis Nadudvar, possessionum videlicet Udvari, Szerep, Bayon, Kis Rabe, Nagy Rabe, Re(t)-Zentmiklos, Thorda, Szovatth, Keöteles, Ebes, et portionis in possessione Ladany, omnino in comitatu Biharіensi existentium conclusum est, ut maneant ad rationem suae Majestatis secundum usum hactenus observatum ita tamen, ut decimatores in terminis officii sui sese contineant. Viceversa autem decimae Ab(raham)ffalva, Buszita, Achyad, Martonffalva in comitatu de Szabolch pari modo ad rationem transsylvanicam.

Quod autem ad tricesimam boum in nonnullis pagis in comitatu de Zabolch existentibus ad partem transylvanicam exigi solitam, etsi compertum sit onerosam esse hanc exactio-

---

[1]) *Az eredeti tervezetben még a következő pontok állanak, melyek a hitelesített okmányból kihagyattak:* Et ideo postquam compertum sit, tam in iis comitatibus, quae ad Transylvaniam possidentur, utpote Maramarus, Krasna, et Zolnok-mediocris, certa bona et jura possessionaria, pro parte suae Majestatis fideliumque ejus, quam ediverso in comitatibus sacrae coronae subjectis, nempe Szakmar et de Szabolcs aliisque pro parte ditionis transylvanicae ab antiquo et memoria hominum possideri ac teneri, usumque ac fructum percipi. De iis igitur, ut juxta praefatam posteriorem transactionem Tyrnaviensem ad alterutram partem simili modo, quo hactenus tempore videlicet pacifici principatus Sigismundi quondam Bathory principis ad alterutram partem possidebantur, etiam in posterum teneantur ac possideantur, communi voto statuimus, ita tamen, ut si quae violentiae, aut aliae differentiae in praescriptis bonis alterutrius ditionis essent, vel deinceps orirentur, de iis in sedibus judiciariis eorundem comitatuum, in quibus talia bona habentur, partes conveniantur, causaeque exinde suscitatae decidantur et executioni debitae mandentur, salva tamen semper jurisdictione suae Majestatis et e converso. De caetero comitatus ipsi maneant in terminis, prout ab antiquo limitati possidebantur.

nem, quia tamen ex praedicta parte transylvanica usus continuus praetenditur, idcirco juxta novissimam transactionem Tyrnaviensem eundem usum reservatum sibi volunt. Id quod etiam de censu villarum Uÿvaros et Zigeth, in eodem comitatu adjecentium intelligendum.

Caeterum juxta transactionem priorem Tyrnaviensem in anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto mense Majo celebratam profugi et coloni fugitivi dominis suis terrestribus quibuscunque ex locis, includendo etiam Hajdonum mansiones, comperta rei veritate in posterum a tempore praenotatae transactionis Tyrnaviensis sexta videlicet die mensis Maji, tunc praeteriti, utrinque restituantur, lege et consvetudine regni in talibus utrobique usitatis et receptis, et extraneorum semper priori ratione habita.

Super bonis episcopatus Varadiensis, nempe possessionibus Kis Rabe, Udvari, Barand, et portione in Pispeök Ladany, omnino in Bihariensi, item totalibus Füred in de Zabolch, et Thurpazto in Hevesiensi comitatibus existentibus, auditis partium allegationibus, productisque utrinque attestationibus ac documentis deliberatum est, quod siquidem scopus hujus conventus transactionisque sit continentia transactionis Tyrnaviensis et juxta eandem usus praefatorum bonorum ex utraque parte sufficienter est comprobatus. Ideo manere debere utramque partem in usu hactenus observato conclusum est.

De bonis Perenianis, quoad magnificum dominum Sigismundum Praepostvarÿ de Lokacz, Lazarum Horvatth et dominam Sophiam Nemethÿ, relictam Gabrielis Horvat de Faidas, quia compertum est, hos ante tempora in rejectione specificatorum principum Transylvaniae in reali dominio praetensorum bonorum fuisse; id circo causam eorundem bonorum praesentem commissionem non concernere visum est. Si quid autem juris ulterius haeredes Doboiani ad praetacta bona praetendere voluerint, id suo loco et tempore prosequantur.

Quod autem ad reliquos, nempe magnificum dominum Davidem Zoliomÿ, Matthiam Szenasÿ atque Joannem Nagy attinet, cum compertum sit in bonis iisdem Perenianis nullum seminis defectum intervenisse, per hocque collationi dictorum principum non potuisse subjacere. Ideo vigore saepedictae transactionis Tyrnaviensis eadem haeredibus Doboianis, eo tamen et non ampliori, quam quo ea idem dominus Dobo possidebat, jure possidenda restituuntur.

Ratione querelae relictae Joannis Bodogh, cum eadem solum in portione sibi incumbenti conservari cupiat et Joannes quoque Agardÿ, vicissim alteram portionem familiae Sarandi, quam idem simul cum sua potione quibusdam Haj-

donibus vendita abalienasset, legitimo haeredi salvam velit, proindeque nec violentia aliqua simpliciter praetendi possit. Ideo conclusum est, ut jus cuique suum salvum integrumque permaneat. Et si dicti Hajdones ipsum de sua portione ad evitandas violentias, aliasque differentias exinde orituras, contentare voluerint, id eis liberum sit.

Super querela Leonardi Chiukatth contra magnificum dominum Petrum Melith de Briber, quod quia vigore transactionis Tyrnaviensis continuati utrinque usus ratio finaliter spectanda, atque ex allegationibus partium productisque documentis compertum sit, in his quoque bonis usum utrinque continuatum esse. Ut igitur etiam deinceps utraque pars in solito suo usu conservetur, salvo tamen jure alieno deliberatum est.

In negotio quoque domini Davidis Zoliomÿ, si quidem ex productis documentis constat portionem in possessione Vamosperchÿ, partim in de Zabolch, partim in Bihar comitatibus existentem, ad eundem dominum Davidem Zoliomi bono jure s(pe)ctare, neque id ipsimet Hajdones negent. Ideo deliberatum est, ut Hajdo(nes) cum ipso conveniant, et si ejus portionem possidere velint, eundem superin(de) contentent.

Super querela autem pupillorum Francisci Szechienÿ cum constet ex productis, pupillos memorati Francisci Szechieni in Zobozlo certam portionem bono jure concernere, et alii nobiles, ibidem portionati, suis portionibus libere gaudeant, ideo conclusum est, ut istis quoque pupillis portio sua restituatur, aut eosdem pupillos, Hajdones ibidem degentes, si eam pro sese redimere voluerint, superinde contentos reddant.

Quod ad alias certas querelas et primo negotium generosi Martini Morycz de Seövenihaza contra egregios Matthiam Szenasi et Albertum Konta alias Zakai ratione totalium possessionum suarum aviticarum Mindszent, Keörtvelies et Chiepan, itemque contra Petrum Kovach, capitaneum Haidonum in Tepe commorantium, ratione possessionis Serked vocatarum, omnino in comitatu Chiongradiensi existentium habitarum, quas iidem contra ligitimum ejusdem jus Morycz usurpare et occupare niterentur, motas et exhibitas, quoniam palam est donationales eorundem donatariorum, post tempus pacifici principatus Sigismundi Bathori quondam principis emanatas esse, ideo bona praeinserta antelato Martino Morycz restituenda adjudicantur, et restituuntur ipso facto, et ut ab iis abstineant memorati donatarii, conclusum est.

Ita etiam quo ad queralam Stephani Duskas Debreczeniensis contra egregium Joannem Agardÿ praesidiarium

Kallovienſem, ratione poſſeſſionis Chieghe in comitatu Zabolch, deliberatum est [1]), ut si quid praetensionis alterutra pars habuerit, id coram competenti judice acquirat; de caetero tamen a violentiis inferendis utrinque abstineatur.

Querelae porro comitatus Maramarosiensis in certa signatura compraehensae, siquidem ejus sunt conditionis, ut vicissim a comitatu Zatthmariensi, ditionique suae Majestatis caesareae regiaeque ex adverso, aliae per provisorem suae Majestatis Zatthmariensem contra Huztienses et Zigetienses opponantur. Ea propter ad toleranda in futurum discordiarum querelarumque semina statutum est [2]), ut pro prima Junii infrascripti ab utraque parte delegati commissarii, nempe ex ditione suae Majestatis egregii et nobiles, Stephanus Petheő de Peteőfalva tabulae judiciariae assessor, Franciscus Patho, vicecomes comitatus Zatthmariensis, Paulus Rezeghei judex nobilium, Laurentius Ramochia, et Andreas Irinÿ juratus notarius, ex Transsylvania vero duo vicecomites comitatus Zolnok-mediocris, Ladislaus Balashazy, alter Ladislaus Sarmasaghÿ et Lazarus Horvath, ad poſſeſſionem Suatag congregati, non solum revideant, arb trative has circa metas, et alias utrinque vigentes controversiias, sed et realiter complanent, et cui quaeque pars sese deinceps accommodent, definiant.

Quod idem etiam de querelis magnifici domini Pauli Veselieni de Hadad, comitis comitatus Zolnok mediocris contra subditos Suae Majestatis in poſſeſſionibus Dobra, Nantheő et Terebes commorantes, atque ad arcem praesidiumque Zattmariensem spectantes, inque eodem comitatu existentes, ratione certarum metarum ad poſſeſſiones suas Korond et Boghdand, Farkasorra, et Onoserdeő vocatarum propositis [3]) est intelli-

[1]) *Az eredeti tervezetből a következő pontok helyett vannak a fentebbi pontok:* ut vel concordent super tali praetensione sua prout compromissam esse dicitur, vel designatis certis justitiae amantibus, jurisque peritis viris, rem arbitrativae revisioni submittant interim (tamen . . . . . .)

[2]) *Hasonlóképp kitörölve:* (ut) per spectabilem ac magnificum dominum Andream Doczy de Nagy Luchie, comitem comitatuum Bars et Zakmar, cubiculariorum regalium magistrum, nec non sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis consiliarium cubicularium, praesidii Zakmar partiumque regni Hungariae superiorum generalem capitaneum, primo quoque tempore certi ad id idonei quinque delegantur commissarii, qui, penes alios quinque ex parte transsylvana eodem destinatos, non (solum stb.) . . . . . .

[3]) *A következő szavak az eredeti tervezetből kitörölteltek:* et vice-versa provisoris suae Majestatis ibidem commorantis egregii Valentini Barsy, contra Husztienses et incolas possessionis Zigeth ratione certarum violentiarum allegatis (est stb.) . . . . . .

gendum, per eosdem videlicet arbitrativos utrinque delegatos commissarios [1]), ad primum diem mensis Maii, in possessione praefata Dobra convenientes (loco absentium aliis per praetactum vicecomitem Zatthmariensem ubique substinendis) esse decidendas.

Quin etiam differentia illa, quae ratione possessionum utriusque Szopor ex una, et Ilosva ex altera partis hactenus viguit, per eosdem vel alios uti opportunius domino generali videbitur, utrinque nominandos arbitrarios commissarios revideantur et complanentur.

Porro autem ad reliquas, sive in communi per certos comitatus, sive privatim utrinque exhibitas querelas, seu gravamina attinet, sicuti illa peculiarib(us) numero tribus consignationibus continentur, ita ad singula quoque puncta, resolutiones et sublevamina habentur annotata, pariter per nos ab utraquae parte subscriptae, juxta quae a modo deinceps ut a quibusvis violentiis, injurationibus, et ab usibus inferendis utrinque abstineatur, atque hoc etiam pacto bonum pacis, vicinitatisque conservetur commercia reciproca promoveantur, reddendo quod cuique competit pariformiter conventum est. Denique ratione possessionis Kaba in comitatu de Zabolch existentis conclusum est, ut vigore saepefatae transactionis Tyrnaviensis jus utriusque partis, sicut tempore pacifici principatus Sigismundi Bathori quondam principis extitit observatum, etiam deinceps maneat.

Quoad nonnullos alios querulantes, qui in Transsylvania amissa bona praetendunt, etsi nos praefati suae Majestatis commissarii restitutionem eorundem et satisfactionem urserimus, juxta priorem transactionem Tyrnaviensem diligenter; cum tamen ex parte domini principis e contra continentiam possessionis transactionis Tyrnaviensis opponeretur, res in suspenso est relicta.

Atque etiam ad uberiorem prioris saepefatae transactionis Tyrnaviensis declarationem, posteaquam conclusio illa de literis testimonialibus et aliis causalibus authenticis, mutuo in regno Hungariae, ditioneque transsylvanica acceptandis hactenus in usum revocata non est cum aperto causantium damno. Ut deinceps, siquidem diplomata utrinque commutata jam sunt, utrinque hujusmodi testimoniales procuratorum fassiones, aliaeque causales, in, et extra judicia utrinque acceptentur, conclusum est. Id quod ex parte suae Majestatis praeno-

[1]) *Kitörölve hasonlóképen:* in termino per dictum dominum generalem praefigendo (esse stb.) . . . . .

tus dominus generalis per vicinos comitatus proximo quoque tempore publicabit.

In quorum omnium fidem, certitudinem, realemque effectuationem nos a principio nominati utriusque partis commissarii, praemissa quaevis et singula puncta, hasque nostras manuum nostrarum subscriptionibus, et sigillorum usualium appositione duximus esse roborandas. Actum et datum in praefato oppido Nagy Karoly, die vigesima sexta mensis Martii; anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

P. H.	P. H.	P. H.
Nicolaus Ezterhazi m. p. de Galanta.	Michael Karoli m. p.	Andreas Loniai m. p.
P. H.	P. H.	P. H.
(Jaco)b Szentkereszty m. p.	Benedictus Pa(kay) ka	(Stepha)nus Petheo m. p.

(Eredetije az orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 23° N° 28°. Az eredeti tervezet ugyanott Publ. Fasc. 1° N° 69°)

k)

Illis ac magce dne stb. Servitiorum stb. Az úristen stb.

Tudván az Ngod mostani méltóságos állapatját és császár urunk ő fge előtt való tekintetit, nagy szomorúsággal és panaszolkodással kölleték Ngodnak irnom ez mostani károlyi tractának szinte az vége fele eloszlásoknak, az commissarius urak és az papirendek császár urunk ő fge mandatomat adták elő az erdéli commissarius uraknak és kévánták azt ő kglmek, hogy az fejedelemnél ő ngánál legyenek azon, hogy Nitrából elhozott clenodiakat ő nga én velem megadassa, annak felette valami obligatoriat is mutattanak elő az én pecsétem alatt és ugyanott mindjárt az szent székre való citatiot is Zanizlóról kezekben adták az commissarius uraknak; az mely dolgot ha előbb értettem volna, minekelőtte el nem oszlottanak az ő fge commissariusi, magam is általmentem volna Károlyban. Bizonyára felette álmélkodván csudálkozom azon, hogy ő fge kicsoda instantiájára ment arra, hogy engemet arról meg igyekezzenek bántani és háborítani, holott az posoni gyűlésben is császár urunk ő fge koronázattyakor ugyanezen dolgot szegény Gardinal *(így)* uram futotta és ő fgét meg is találta felőle, sőt ő fge szegény Illyésházi István uram által akkoron is demandalt én nekem, hogy az obligatoria szerént az clenodiakat megadas-

sam. Én is alázatossan könyörgöttem azon ő fgének ugyan Illyésházi uram által, hogy ő fge engemet is több hívei között azzal ne bántson, mert semmi clenodiakat én Nitrából el nem hoztam, — szegény Bocskai fejedelemnek félesztendig volt praesidioma Nitrában, ha mi maradott az pap uraktól, az kit akkoron el nem vihettek, nem én osztottam fel azokat az marhákat, obligatoriam penig tudja isten nálok nincsen, ha vagyon valami írás is, bizonyítom az élő istennel, nem híremmel vagyon. Érsekujvári kapitánságomban az asztalomról ellopák pecsétemet és ez óráig is oda vagyon. Szegény Bocskai fejedelemnek akkoron is megírtam pecsétemnek elveszését, hogyha azalatt valamit írnának az én nevemmel, annak hitelt ne adjanak; sőt az posoni gyűlésen magam kivántam volna, hogy előhozassa Gardinal uram az ország eleiben azt az obligatoriat és ha én akaratomból vagyon az az írás, arra kötettem magamat, hogy az fejemen égessék meg, — de akkoron is semmiképpen elő nem hozák, hanem mostan mutogatták azt az írást az károlyi terminuson. Látja isten elég szomorú szívvel vagyok, hogy ok nélkül úgy akarnak megkárosítani az jó papuraim és Zanizlót akarják elfoglalni érette. Annakokáért Ngdat szeretettel kérem, ilyen méltó igazságomban írjon Ngod ő fgének és az commissarius uraknak is, ő fge engemet is alázatos hívét több hívei között ne engedjen jószágomban megháborítani, bántani; emlékezzék meg ő fge kglmesen az bécsi pacificatióról, melyet szegény Bocskai fejedelemmel és az magyar nemzettel végezett ő fge; második az, hogy mostan ő fgének minemő szép egyessége vagyon az erdélyi fejedelemmel az én kgls urammal, engemet is ő fge alázatos szolgáját ne vesse el szemei elől, hogy én is tudhassak minden időbe ő fgének alázatosan és engedelmesen szolgálni, ha mi jót Ngod én velem cseleköszik ő fge előtt ez mostani ígyemben, én is meg igyekezem Ngodnak szolgálni. Éltesse stb.

Datum ex Zent Job 27. Martii, anno 1619.

Illis ac magcae dnis Vrae

servitor semper addictissimus

Franciscus Rédei.

m. p.

Külczím: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Luczie stb. stb.

(*Eredeti,* Bécs titkos ltár. Hung).

LXXXI.

1619. apr. 6.

Meghivó a május 5-ki országgyűlésre.

Gabriel Betthlen etc.

Prudentes et circumspecti etc. Salutem etc. Az fényes ortáról ott levő continuus oratorunk által bizonyos híreink rkezvén, oda ki az károli terminusra bocsáttatott főcommisriusink is minden jó válaszszal az ő felsége diplomájával egjövén, és onnan feljűl is egyéb új híreink érkezvén, előtünk álló több szükséges országunk javára nézendő dolgokat s méltónak itilvén lenni, hogy Kegyelmetek országúl értse és özönséges akaratból egy értelemből azokról hasznoson is eliberáljon: ahhozképest a régi mód és szokás szerént mellettünk levő böcsületes tanácsinkkal együtt végeztük ez jövendő holnapnak pünkösd havának ötödik napjára ide Fejérvárra országunkbeli híveinknek generalis gyűlést promulgáltatni. Hagyjuk azért és parancsoljuk is, ez levelünk látván, Kegyelmetek is a feljűl megírt napra és helyre városoknak régi szokása szerint bizonyos meghitt atyjafiait bocsássa oly tanusággal generalis gyűlésünkben, a kikkel egy értelemből előttünk álló dolgokról beszélgetvén, isten akaratjából országunk jovára, megmaradására végezhessünk hasznoson. Secus etc. Datum Albae Juliae die 6. mensis Aprilis, anno domini 1619.

G. Bethlen m. p. Caspar Beőleőny m. p.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis etc. civitatis nostrae Colosvar etc.

(Ered. a Kolosvár vár. ltár. Fasc. III. N° 218.)

LXXXII.

1619. apr. 29.

Bethlen Dáczynak: Jenő ügyében közbenjárását kéri a királynál.

Illris ac magce dne stb.

Kgd levelét tegnapi napon az ő fge leveleivel együtt csülettel vöttem és olvastam. Hogy ő fge az Kgd irására lsen resolvalta magát, azt igen örűlöm magam is, adja az isten ő fge minden birodalmát gubernálhassa boldogúl és erencsésen. Nekem ő fge nevével a mely levelet íratott, artam volna ha kevéssé keménben írtak volna, mindazáltal zel is talám isten engedi, hogy használhatunk. Hogy ő fge oratornak intimaltatta Jenő állapatjáról való dolgot, azt

bizony igen akarom, hogyha az orator is ott ben serio tractalná. felette igen kévántatnék, hinnék el, hogy ő fgének és az országnak is vagyon vigyázások Magyarországra, mert ez ideig akarmint állattuk mi azt, hogy Jenőért, Lippáért megharagszik nemcsak az magyar nemzet, de sőt az egész imperium is kész hadat indítani velek Jenőért, — de a török abban semmit nem hitt, azt állatván, hogy az német követek ő előttök expresse megmondták, hogy semmi közit ő fgek nem mondják Erdélhez és annak részeihez, afféle heában való ratiókkal ne mentegessük magunkat. Itten velem lévén, jövendő hétfőn indúl innet Mikó Ferencz neű szolgám a portára, kit én is úgy instruálok és expedialom, hogy elállanak kéréséről, vagy declaralniok kelletik arról való dispositiójokat, megpróbálom mind szép és igaz ratióimmal, igíretimmel, adománynyal, ha mit efficiálhatok, ha az nem fog, rémítem az keresztyénség gondviselésével, hatalmával is, és akkor kévántatnék az oratornak is serio az dolgot tractálni az én követem mellett; meghagyom, hogy mindenben jó correspondentiát viseljenek az ő fge oratorával; mivel jőnek meg mindeddig beküldött s mind ezután beküldendő követim, postáim onnét, Kgdnek értésére adom.

Ő fgéhez az posoni gyűlésre főkövetimet akarom expediálni, kik által ő fgének való alázatos szolgálatomra offerálom magamat. Gratianus vajdának egy internunciusa tegnap jött hozzám, salutal levele által és tudósít székiben való érkezése felől, die 6. Aprilis mint Jászvásárra. Irja, hogy sokkal adós, én tőlem is kéván kölcsön 30 vagy 40 ezer forintot, fogadja sz. Mihály napjára megadni, — a menni sok adósságot felrakott, hamar és könnyen nehezen feselhet ki belőle: törökök sokan vadnak vele, azok mindenik ajándékot kéván tőle és addig róla el nem mennek, — eszében veszi rövid nap, mely könnyű és gyönyörűséges az vajdaság állapatja.

Szkender pasát irják, hogy Szilisztréről megindúlt volna az kozákok ellen való várnak építésére. Az lengyel követet nem az szerént excipiálták és tractálják, a mint az authoritas kévánná, és másszor maga is az porta excipialta, de az követ is keményen viseli magát. Mostan egyéb hírem uram nincsen, ha mi újabb érkezik, Kgdet tudósítom felőle, ajánlván Kgdnek az én jó akarattal való atyafiságomat. És az úristen stb.

Datum Albae 29. Aprilis 1619.

Ill. et m. dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus
G. Bethlen m. p.

Külczím: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Lúchie stb. stb.

(*Erdélyi*, sajátkezű, Bécs, titk. ltár. Hung.)

LXXXIII.

1619. máj. 5—26.

a)

A fehérvári országgyűlés törvényei és irományai.

Nos Gabriel dei gratia Transyluaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit uniuersis, quod spectabiles et magnifici domini generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae, partiumque regni Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem quintum mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono, in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum in comitiis eorum generalibus et ciuitate Alba Julia ad diem quintum mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono indictis et celebratis conclusi.

Megértöttük kegyelmes urunk fejedelmünk a Felséged közinkben küldött kegyelmes propositióját, melyből nyilván látjuk az Felséged reánk való külső és belső kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, melyért bizonyára annál nagyobb háládással és hűséges szolgálattal tartozunk Felségednek, mennyivel szegény hazánkat [1]) romlottabb és minden régi dicsíretes jó rendtartásinak teljességesen felháborittatott állapatjában találván, fejedelemségének kezdetitől teljes tehetségével igyekezte azt minden külső reánk igyekező gonosz szándéktól oltalmazni, mind penig belső állapatjában is, az mennyire az időnek alkolmatossága szenvedte restaurálni. Mely kegyelmes igyekezetiben Felségednek nem kételkedvén semmit,

[1]) Így van helyesen a hiteles kézirati példányban; a nyomtatott hiteles példányban hibásan »hazánknak«.

hogy ennekutánna is hasonlóképpen Felséged minden szorgalmatossággal elő nem akarna menni, ajánljuk mi is Felségednek mint kegyelmes urunknak egész országúl a mi hűséges szolgálatunkat, kérvén az úristent, hogy Felségednek reánk való gondviselésére erőt, egésséget és hosszú életet adjon.

(1) Minden egyéb világi külső állapatoknak igazgatása előtt penig, mivel az úristennek sok rendbéli ostorát és fenyegető csapásit látjuk és halljuk mind itt magunk között s mind szomszéd országokon, Felséged kegyelmes intéséből is igen jovaljuk, hogy az egyházi rendeknek jó intéseket az poenitentia tartásról mindenütt szorgalmatoson megfogadják, és mentől nagyobb buzgósággal az isteni szolgálatban, könyörgések és imádságoknak templomokban celebrálásában, józan és ártatlan élet mellett, minden rendek eljárjanak, és életeknek erkölcsöknek jobbitásával az isten felhúzott haragját engesztelni igyekezzenek. E mellett az innepnek megszentelése kívántatik úgy, hogy az nevezetes főünnepek és az vasárnapok megillettessenek [1]), se maga, se szolgája, se jobbágya azokon a napokon az dologra ne kényszeríttessenek; menyegzők se egyéb lakodalmok akkor ne celebráltassanak, útra is senki ne induljon, hanem ha bizonyos elmúlhatatlan ok kényszerítené; sőt akkor sohun praedicatio végéig az vásárok meg ne szabadíttassanak, se bort sohun délesti praedicatió végéig ne áruljanak. Valakik pedig ez ellen cselekesznek, nemes emberen hat forintot, paraszt emberen két forintot dúljanak az ispánok az vármegyéken, az székelységen az királybirák. Mely pénznek harmad részét magoknak tartván, az két részét pedig számán hagyják és adják azon városokon falukon lévő egyházfiaknak kezekbe, mely jövedelmecskéből tartozzék azon város és falu az templomokat és scholákat megépítteni. Semmi külső prophanus ususra sub amissione capitis et omnium bonorum ne merészeljenek abból az egyházfiak se semmi rend költeni. Egyházfiakat pedig minden városokon falukon igen hiteles jó lelkiismeretű zálogos embereket constituáljanak, az kik miatt kárt abból az faluk, városok ne valljanak.

(2) Az lélekkel való éktelen szitkozódás is mivel ilyen szörnyen eláradott, noha elég constitutio vagyon eddig is felőlle, mindazonáltal látván, hogy az emberek attól meg nem szűnnek, végeztük, hogy mindenütt igen megtiltassanak minden rendek között. És hogy inkább elszokhassanak rólla, nemes ember valamennyiszer elmondja, egy-egy forintot vegyenek tőlle, szolgát és paraszt embert az kézi kalodában tegyenek,

---

[1]) assanak.

és délig ott tartassék; ha pedig meg akarja magát váltani huszonöt-öt pénzzel válthassa ki toties, quoties elmondja. Mely dologra minden városokon falukon a birák esküdt polgárival együtt viseljenek szorgalmatos gondot, és személy-válogatás kedvezés nélkül minden rendeken exigálják. Az nemes embereken viceispánok és királybirák exequálják, de tartozzanak az falus birák hitek szerént erre számot tartani, és az ispánoknak megmondani. Urak, főemberek, magok böcsülletiért tartozzanak lelkek kötelessége alatt minden alatta valókkal ezt az végezést megtartatni, és az feljűl megírt büntetést exequáltatni, és oda, az hova rendeltetett, convertálni.

(3) Noha minden czégéres vétkekben szántszándékkal élő emberek felől végeztünk egy néhánszor, hogy megbüntettessenek: de hallatnak panaszolkodások sok helyeken, hogy meg nem büntettetnek, vagy ha büntettetnek is, nem az istennek törvénye sem az ország végezése szerint lenne büntetése, hanem csak birsággal, fizetéssel menekednének meg. Végeztük azért most is újjobban, hogy minden afféle vétkekben élő emberek, úgy mint: gyilkos, házasságtörő, isten neve szidalmazó, tolvaj, orv, bűbájos és több afféléhez hasonló, az tisztviselőktől személyválogatás és kedvezés nélkül, az bűnöknek szörnyű volta szerint valamit érdemlenek, megbüntettessenek, és birsággal sohun tisztek vesztése alatt vétkeseket meg ne szabadíthassanak. Az nőtelen személyek is pedig ne birsággal, hanem veszszőzéssel büntettessenek, és annak utánna az ecclesiát tartozzanak megkövetni. Ha pediglen az olyanok egymást elveszik, meg ne vesszőztessenek, hanem az ecclesiát tartozzanak megkövetni.

(4) Ezek után látván kegyelmes urunk az állapathoz képest reánk való kegyelmes gondviselésében menni sok szükségei legyenek Felségednek, azért hogy azoknak véghezvitelére Felségedet elégségessé tehetnők, ígírünk Felségednek mindennemű szükségekre kapu-szám szerint tíz-tíz forintot, felét ad festum visitationis, felét viszont ad festum transfigurationis dominicae Felségednek beszolgáltatni; könyörögvén Felségednek, mostani sok szükségit, fogyatkozásit szegény községinknek megtekintvén, legyen contentus vele. Az magyarországi uraink s atyánkfiai ezen tereh viselésre ígírik magokat. (Az szász uraink atyánkfiai hasonlóképpen) [1]).

Az kolcsos, mező, kerített és szabad városok, az előbbi mód szerént, az Felséged kegyelmes rendeléséből ekképpen contribuáljanak:

[1]) A zárjel közé rekesztett szavak nincsenek meg a nyomtatott hiteles példányban, de meg vannak a Dónáth-féle kézirati hiteles példányban.

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi-Hunyad	fl. 100.
Abrugy-Bánya	fl. 150.
Kis-Maria	fl. 100.
Kízdi-Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsi-Szent-György . .	fl. 75.
Illyefalva	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy-Almás	fl. 25.
Viz-Akna	fl. 100.

(5) Noha igen későre, és most is az Felséged kegyelmes intéséből, de vesszük eszünkben, mennyi romlásával, fogyatkozásával és kárvallásával [1]) legyen hazánknak, holott az úristen sok erős havasokkal, akadályos, ártalmas utakkal vévén környül szegény hazánkat, kik mindenütt nem csak szabadoson nyitva állanak, de még akarmely reánk igyekező ellenségnek is okot szolgáltattak, ha egyiken nem, a másikon bátorsággal való reánk jövésre, sőt csaknem minden havasok alatt való falukról szabados útak nyittattanak és tartatnak az két Oláh [2]) országra. Hogy azért minden utakat és ösvényeket teljességgel elveszessünk, bevágassunk és eltiltsunk, ugy hogy a silyi útnál [3]), Verestoronnál, az Király köve vagy Tercsvári [4]) útnál. az Ojtoz útjánál, se Havasalföldére, se Moldovára más és több útak, ösvények sohun ne hagyassanak, se tartassanak, hanem örök tilalomban legyenek, bevágattassanak, elhagyattassanak, rajtok feje, jószága vesztése alatt senkinek szabad járni ne legyen, és sub poena notae infidelitatis hír nélkül ki ne tisztíttassanak, se nyittassanak, kire minden tisztviselők, ispánok az vármegyékről, király és főbirák az székelységről és szászságról, és az fogarasi kapitán s udvarbiró tiszti és tisztessége vesztése alatt, hogy vigyázzon és szorgalmatoson gondot viseljen. Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük és jovallottuk.

(6) Noha nem mondhatjuk kegyelmes urunk, hogy Felségednek minden rendbéli udvara népe és minden hadai elég fenyitékben nem volnának, mindazáltal mégis kiváltképpen az hajdú vitézek régi szokásokat nem hagyhatván, az országban széllel járnak, csavarganak, tolvajolnak és praedálnak, sőt néha

---

[1]) Ezen szavak: »és kár vallásával« a nyomatott hiteles példányból ki vannak hagyva.

[2]) Az »oláh« szó a nyomtatott hiteles példányban hiányzik.

[3]) A nyomtatott példányban hibásan »s i r i útnál« kézirati példányunkban helyesen »Sily«, azaz z s i l y i, Zsily völgyi.

[4]) A nyomtatott példányban hibásan: »T a r t s-vari«.

derekason is jószágunkra szállván, kéméletlen dúlnak. Hogy azért mind az úton járók, mind pedig házakban, határokon és mezőkön munkálkodó jámbor emberek és minden rendek bátorságosban megmaradhatnának, Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük, hogy ennekutánna semminémü üdőbe se katona, se hajdú rend Felséged udvarából, Felséged maga vagy udvari főkapitánya levele nélkül, sohul ne járjon, azonképpen egyéb helyekről főkapitán levele nélkül, viszont urak és főemberek szolgái urok levele nélkül ne járhassanak. Ha kik pedig levél nélkül járnak, arra fővigyázások legyen kiváltképpen az városok és faluk birájinak, fő- és viceispánoknak, harminczadosoknak, sőt még privatus nemes embereknek is, kik oly fokhekelyen laknak; az útakon, melyeket el nem kerülhetnek, afféle csavargó latrokat igen megvizsgálják, kérdezzék, és afféle levélnélkül bizontalan járásban való embereket megtartóztassanak, megfogjanak, és onnat közelb való várban, városokban fogva küldjenek, és ha büntetést érdemel, minden kedvezés nélkül törvény szerént megbüntettessék; ha pedig igaz járatbeli lészen, elbocsáttassék minden marhájával. Ha pedig valamely városban vagy faluban az olyanokat meg nem fognák, sőt szántszándékkal elbocsátanák, az dolog megbizonyosodván, az város vagy falu birájan mindjárást az director két száz forintot vehessen azon vármegyebeli ispánoknak és király biráknak segítségekkel.

(7) Látjuk kegyelmes urunk, hogy a dutkának kilencz pénzre szállásával nemhogy az jó pénz közöttünk szaporodott volna, de inkább még szűkült, és semmiféle moneta oly bővön köztünk nem jár, mint az öt pénzes garas. Hogy azért egyéb jóféle pénz is országunkban bővebb lenne, végeztük országúl, hogy az jó dutka, mint azelőtt, ezután is tíz pénzbe járjon. A minémű aprópénzt penig [1]) Felséged pro forma készíttetett és közinkbe küldött volt, mivel comperiáltatott, hogy minden magyarországi afféle monétákat jósággal feljül halad, felette igen jovaljuk. Tetszik is, hogy mihelt Felséged in publicum usum kibocsátja, mindenütt és minden rendektől elvétessék. Adja az úristen, Felséged sok esztendőkig nagy gazdagon verettethesse.

(8) Noha istennek kegyelmességéből ez országban minden bőség vagyon, mindazáltal az míves emberek arra nem nézvén, nemhogy míveket az limitatió szerént adnák, sőt inkább minden míveket kétszer árrán adják. Végeztük azért országúl, hogy ennek előtte való 1615 és több esztendőkbeli articulusok tartása szerént az limitatiót az ispánok observáltassák, és ha mely városokbeli birák az ő alattok való míves embereket meg nem büntetnék, az ispánok minden kedvezés

[1]) A »penig« szó a nyomtatott példányból ki van hagyva.

nélkűl két annyit vegyenek az birákon magokon, vagy a város külső jószágiból.

(9) Noha inkább minden gyűlésekben végezünk az orvok, orgazdák, gyilkosok, paráznák, bűbájosok és minden egyéb czégéres vétekben élő gonosz emberek és mind azoknak párttartói felől, de mégis, az mint eszünkben veszszük, azoknak kevés avagy semmi büntetések nincsen. Végeztük azért országúl, hogy minden kedvezés és személyválogatás nélkűl az ispánok, kapitánok, királybirák és minden rendbeli tisztviselők sub amissione officii az latrok kergetésében, latrok gazdáinak fautorinak büntetésében, az régi articulusokat, úgy mint 1591. 1607. 1610. 1613. 1614. és több esztendőbeli articulusokat observálván, szorgalmatoson eljárjanak.

(10) Tetszik az is kegyelmes urunk, hogyha mely jobbágy emberhez suspicio vagyon, minden vármegyében csak priuatus nemes embertől is megfogattassék; de tartozzék mindjárást az nemes ember fő vagy viceispán kezében adni, és az ispán nyolczad nap alatt bizonyítván reá, ha bűnös, megbüntettessék, ha büntelen, elbocsáttassék, de törvény előtt semmi marhája el ne vétessék, az nemes embernek is az megfogásért semmi bántása ne légyen.

(11) Panaszolkodnak kegyelmes urunk sok atyánkfiai, hogy raváson lévő és adófizető jobbágyok az adó előtt elszökvén, és egyébütt magoknak maradást nem találván, Felséged gyalogi köziben állanak mind az nemes jószágból s mind az székelységről, kiknek adójok otthon több szegény emberekre szállván, nem győzik megfizetni. Hogy azért Felséged kegyelmes urunk ennekutánna, szükség kivűl, sohonnat való jobbágyinkat gyalogi közzé bé nem fogadtatja és íratja, és eddig béállott jobbágyinknak is házok népét urok szolgálatjára minden helyeken engedi Felséged, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(12) Vagyon sok panasz viceispán és szolgabirák ellen is, hogy executiókért, főképpen jobbágy kérésért, szokatlan bért és fizetést kévánnak; azonképpen az notariusok egy per non venit sententiáért három forintot vesznek. Végeztük azért, hogy mind az ispánok, szolgabirák és notariusok szokott és illendő proventusokkal legyenek contentusok.

(13) Sok panaszok vadnak kegyelmes urunk az harminczadosokra is minden rendektől, de kiváltképpen kik sóval kereskednek, hogy az régi szokás és rendtartás ellen minden szekértől egy-egy kősót vesznek; noha az mivel Felséged számára tartoznának, igazán és fogyatkozás nélkűl megadják. Végeztük azért országúl, hogy ha ezután efféle szokatlan és nem illendő exactiókat cselekednének a kereskedő népeken

vagy szegénységen, az vármegyebéli ispánt requirálván felőle, az olyan megbántott ember, az dolog megbizonyosodván, tartozzék az ispán az olyan harminczadost az vármegyére inteni, és a szokatlan exactióért két száz forinttal büntetni, melynek egyik része Felségedé, másik az megbántott félé, harmadrésze az ispáné légyen.

(14) Hogy Felséged elszökött jobbágyinkat szabad helyekre kiáltott falukból, Biharvármegyében lévő urainknak atyánkfiainak instantiájokra, udvarából gyalogit adván mellé-jek, kezekben nyakon kötve adatja, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk: de hogy ezután senkinek afféle puszta helyekre szabadságot kiáltani ne légyen szabad, Felséged kegyelmes tetszéséből végezzük, és ugyan interdicáljuk is mindenektől.

(15) Az váradi requisitoroknak, hogy Felséged váradi udvarbirája és perceptora által bizonyos rendelt fizetéseket fogyatkozás nélkül meg ígíri adatni, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(16) Az székely uraink s atyánkfiai alázatos könyörgégekkel találván meg Felségedet, az székelységen való publicatióknak állapatja felől, melyre Felséged kegyelmességéből így resolválta magát, hogy ez jövendő őszszeli gyűlésig minden publicatiójok in suspenso maradjanak, és senkitől annak vigorával semminémű jószág el ne foglaltassék, hanem akkor ujobban Felségedet megtalálván, ha mivel praetensiojokat állathatják, azt is Felséged eleiben adják: ebbéli Felséged kegyelmes resolutióját Felségednek mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk.

(17) Az Székelység között való jobbágyságnak csinálása felől való Felséged [1]) kegyelmes resolutiója szerént tetszett mi nekünk is egész országúl, hogy az megyesi gyűlés után, mely 1614. esztendőben volt, utcunque székelyből csinált jobbágyokat simpliciter kibocsássák kezekből, és foglaltassék el tőlök. Ennekutánna is penig örökséges székelyt, sub poena quadringentorum florenorum, jobbágyává ne tegye; sőt még capitalis és criminalis dologban is Felséged híre nélkül se el fogadni jobbágyúl, sem eladni, kötni magát, az ki zászló alatt szolgáló székely, szabad ne legyen semmi uton. Ha kiket pedig Felségedtől impetráltak eo praetextu, hogy vagy hadban nem szolgált soha, vagy zászló alá bé nem iratta magát, avagy jövevény, post diligentem inquisitionem, elsőben ennek végére menvén és megtudakozván szorgalmatoson, Felséged közikben [2]) bocsá-

[1]) A nyomtatott példányban a »Felséged« szó ki van hagyva.
[2]) A nyomtatott példányban hibásan áll: »közinkben.«

tott commissarusi által ha úgy nem találtatik az dolog, az mint Felségedtől megkérték, az olyanokat is tartozzanak eo facto kibocsátani kezekből.

(18) Az medgyesi gyűlés előtt pedig szabad székelyekből csinált jobbágyok mindeneknél maradjanak meg.

(19) Noha kegyelmes urunk a postáknak mód nélkül való magok viselések felől való panaszokra mindenkor Felséged kegyelmesen resolválta magát ő kegyelmeknek, és erős fenyíték alatt rendet is szabott az [1]) postáknak, de ők azzal nem gondolván, az szegénységet gratuitis vecturis, commeatibus et ablatione equorum kínszergetik. Végeztük azért Felséged tetszéséből, hogy az postálkodásból az boldog emlékezetű István királynak ő felségének privilegiuma helyben maradván, ne literae salvi conductus aliis praeterquam in negotiis regni et serenitatis Vestrae proficiscentibus adattassanak. [2])

(20) Panaszolkodnak sok rendbéli atyánkfiai kegyelmes urunk, hogy noha az törvény előtt való tartogatás és arestatió közönségesen ország törvénye és minden rendeknek szabadsága, privilegiuma ellen vagyon; mindazáltal némelyek Felségedtől sinistra expositiókkal impetrált arestatiójoknak vigorával, némelyek annélkül is alá s fel igaz utokban járó embereket vagy marhájokat törvény előtt városi vagy falubeli birákkal megtartóztassák. Végeztük azért Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy erről az 1607. és több esztendőkbéli articulusok observáltassanak.

(21) Végezetre háláadóképpen vesszük kegyelmes urunk Felségednek ebbéli kegyelmes gondviselését is, hogy az törvényekről külömb-külömb időben íratott articulusokat egy corpusban redigáltatta, méltónak is ítíljük, hogy articulusban is írattassék. Mely egyben szedegetett törvények így következnek:

(22) Mivelhogy az elmúlt veszedelmes és felháborodott állapatjában szegény hazánknak az terminusok nem szolgáltathattak, az törvény brevis processusiról való constitutiók is az állapathoz képest variáltattanak, s még eddig egy corpusban nem redigáltathattanak, kiből sok abususok és inconvenientiák következtenek mind a causánsoknak akadályokra s mind pedig az bíráknak nehézségekre: mely dolgokat akarván tollálni, hogy mind az causánsok s mind penig az bírák előttök lévő causájokban kevesebb akadálylyal és expeditiusban procedálhassanak, ennekelőtte való fejedelmeknek ez ideig való minden articulusokat comportálván, az minémű processusokat azokból ez mostani időnek állapatjához képest és az causánsok-

[1]) A nyomtatott példányban: »szabatott«.
[2]) A nyomtatott példányban: »adassanak«.

soknak legjobbnak és hasznosbnak itiltük lenni, azokat egy corpusban redigálván, pro statutis consuetudinibus et legibus regni végeztük lenni és megtartatni tam in sede iudiciaria serenissimi domini principis, quam etiam sedibus comitatuum et Siculorum tam in Transsylvania, quam in partibus Hungariae ditioni transsylvanicae annexis existentibus.

(23) Kiváltképpen való injuriájok mivel sokaknak a potentiariusok miatt történik: tetszett, hogy ennekutánna is, az mely casusok brevis processust concernálnak, ez ide alá megírt mód szerént continuáltassanak, t. i. causae quinque casuum omniumque actuum potentiariorum maiorum et minorum, deliberati item homicidii, dotum, rerum paraphernalium, quartalitiorum, tuterarum, bonorum impignoratitiorum, vinculorum et obligaminum, depositorum, debitorum, diffamationum falsorum delatorum, repetitionum literarum et literalium instrumentorum qualitercunque apud manus alienas existentium. Mely casusokat pro arbitrio causantium az causánsoknak salvum legyen az táblán vagy pedig az vármegyéken moneálni [1]) és keresni.

(24) Az táblán való processus pedig ez:

Ha ki peressét az feljűl megírt casusokban az táblán akarja keresni. Erdélyben az terminus első napjának elótte nyolczad nappal, Magyarországban pedig tizenötöd nappal literis evocatoriis legitime evocáltassa, holott mind az két fél öszve felelvén, ha kévántatik, vagy ad literas, vagy ad humana testimonia második terminusig kibocsáttassanak, melyet ugyan azon második terminusra reportálván, ugyanakkor törvénye legyen: definitiva sententia pronunciáltatván, ulterioribus remediis denegatis exequáltassék. Ha kik pedig per non venientiába hagyják magokat, azokra per non venit sententia adassék, de ilyen móddal, hogy az inhibens azon közelbik terminusra minden igazságát absque ulteriori dilatione tartozzék producálni, hogy modo praemisso törvénye lehessen; mely második terminusra is az inhibitio mellett ha nem compareál, végső sententia adassék, és mindjárást ulterioribus remediis denegatis ezen sententia is exequáltassék. Artic. Anni 1572.

(25) Art. 1582. [2]) Az quinque casusokban pedig és deliberatum homicidiumban personaliter compareáljanak, valamikor afféle causák discutiáltatnak, és az inhibitio is nem külömben, hanem a feljűl megírt módon szolgáljon.

(26) Art. 1571. [3]) Ez feljűl megírt inhibitióról végeztük azt is, hogy az mely peres az táblán jelen vagyon, avagy in

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »monealni«.

[2]) A régibb törvény idézése a nyomtatott példányban hiányzik.

[3]) A nyomtatott példányban ezen szavak: Artic. Ann. 1571. a megelőző czikk végén állanak.

loco sedis iudiciariae az törvény szolgáltatásakor az peresse ellen nem szól, avagy prokátora által nem felel, peressét fárasztani akarván, de azért ő mással perel, vagy ha nem perel is, az olyan inhibitióval ne is élhessen; ha pedig valamiképpen inhibitiót venne és peresse ellen élni akarna vélle, patvaron maradjon ez okáért, hogy afféle nyilván való csalárdság az törvényben senkinek meg ne engedtessék, az kik pedig az inhibitióval igazán akarnak élni, az mi végre az régi jámborok szerzették volt, éljenek úgy és az végre igazán vélle.

(27) Art. 1578. [1]) Szokott mindenkor ez is esni, hogy az per non venit sententia után inhibitiót adjanak az incausam-attractusnak, úgy hogy a ki per non venit sententián maradott, a sententia exequálásától eltilthassa inhibitióval az actort, mely után euocatió is szokott lenni. Ha azért az actornak az ki az sententiát vötte, abban az vármegyében, az hova exequálni akar menni, jószága nem volna, az honnan az sententianak exequálásától eltilthatnák az executorok vagy káptalanok az actort, maga vagy azon embere által, az ki az sententiát az executoroknak vagy káptalanoknak executióra viszi, az executiótól eltilthassák és evocálhassák is. Ha pedig az inhibitióval az pars periclitans az executióra nem érkezhetnék, az per non venit sententiának executiójának relatoriáját az regiusok vagy az káptalanok tizenötöd napig ki ne adhassák, hogy az periclitans pars az inhibitióval oda érkezvén az ő defectusának segíthessen. Ha pedig intra quindecim dies oda nem érkezhetik az inhibitióval, a relatoriát kiadhassák, de ezt is az tizenötöd napot mindenkor inclusive számlálván. Egy prohibita is eodem die absentibus tantum sine onere conceditur.

(28) Mivelhogy az prohibita csak eodem die engedtetik meg az brevis processusban, az sententiákat azokon másodnapon itílő mester uramék kiadhassák, ha nem prohibeálják eodem die. Ha pedig az vármegyén akarja valaki ezeket az causákat keresni, az is szabadság legyen, azokon kivűl, az melyekben perpetuitas bonorum kerestetik, és ahoz privilegiumok productiója is kivántatnék, vagy pedig notát concernálnának.

(29) Az vármegyékben azért mind itt Erdélyben, mind Magyarország részeiben, és az székelségen is, az feljűl megírt brevisekben ilyen processus tartassék: citatiók fő és viceszolgabirák által legyenek az székek napjai előtt nyolcz nappal, Magyarországban tizenötöd nappal az régi mód szerint; de az bírák nem várván az széktől, csak házoktól is citatiókra kime-

[1]) Igy áll a kézirati példányban; a nyomtatvány pedig az előbbi czikk végén: Artic. Ann. 1571.

hessenek. Az citatióknak pedig meritumát cum brevi declaratione megjelentsék az incausamattractusnak, kik régi salariumokkal legyenek contentusok sub amissione officii; hogy az vármegyéken is az processus az tábla processusához accomodáltassék, ott is, ha kivánnák az causánsok, egyszer ad literas vagy ad humana testimonia kibocsáttassanak második székig, és akkor törvény pronunciáltassék. Ha ki pedig pro stabilimento iuris sui novummal akarna élni, szabad legyen, de ante extractionem literarum transmissionalium, mert azután az novum meg nem engedtetik azért, hogy az causa mind az novumnak discussiojával együtt revideáltassék az táblán.

(30) Ha ki pedig nemoban hagyja magát és per non venit sententiát vesznek reá, az actort [1]) az sententiának exequálásától eltiltja, az incausamattractus a második székre minden bizonságival oly készen legyen, hogy többször ki nem bocsátják, hanem törvénye lészen.

(31) Art. 1582. [2]) Mind ezekben pedig az casusokban az appellatiók admittáltassanak; de az quinque casusokban és deliberatum homicidiumokban pars convicta fogva tartassék mind az appellatiónak meglátásáig, avagy elegedendő kezesség alatt az régi articulusok tartása szerént elbocsáttassék. Ezen kivül minden egyéb remediumok prohibiták, párvételek, procuratoria revocatiók, kikkel azon székről az causának discussiója kimenne, abscindáltatnak.

(32) Tetszik az is, hogy az széknek mindenütt két avagy három nap alatt celebráltassanak, és a per non venit sententiákat ugyanazon székből az notariusok kiadják az végre, hogy ha az incausamattractus az actort az executiótól el akarja tiltani, az első közelbik székig verbali prohibitione tiltsa el az actort, tovább ne vontassa, mindazáltal afféle szóval való tiltás az novumot nem excludálja.

(33) Ha mely paraszt embertől potentia patráltatik, abból az 1582. esztendőbéli, Báthory Zsigmond fejedelmünk idejében emanáltatott articulus observáltassék, a mely így vagyon:

Az paraszt ember ha mi kárt vagy potentiát teszen, földesurától törvént kérjenek felőle, ki továbbá való halogatás nélkül törvényszéket sem várván, egy szolgabiró előtt tartozzék törvént tenni nyolczad napra füstin, (Magyarországban tizenötöd napra), és minden bizonságával revideáltassék; ha ott nem tetszik az törvény, vármegyére appellálhasson első székre, holott vége szakadjon; de ha ott is nem tetszik, az

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »az Actor«.

[2]) A nyomtatott példányban az előbbi czikk végére van nyomtatva: Artic. Ann. 1582.

fejedelem eleiben bocsáttassék, melyben több juridicus processus ne admittáltassék. Ha hol az dominus terrestris legitime requisitus törvént az praefigált napra nem tenne, az vármegyére citáltassék, et cum singulorum jobbagyonum homagiis tartozzék újobban törvént tenni az feljűl megírt módok szerént. Ha akkor is contumatia ductus törvént nem tenne, másodszor is az székre exportálván, in acquisitione actorum convincáltassék, és ulteroribus remediis denegatis exactioni demandáltassék.

(34) Hogy pediglen az causansok fáradságoknak és sok költségeknek hasznát érezhessék [1]), és az vármegyéken s egyéb székes helyeken, kerített és mező városokban inchoáltatott törvényeknek hamarabb vége szakadhasson, és perlekedéseknek [2]) scopusát assequálhassák: végeztük, hogy ennekutána minden erdélyi és magyarországi vármegyék, székelység, szászság, kerített és mező városok mindenféle appellatiókat indifferenter minden generalis és partialis gyűlések alatt revideáltassanak.

(35) Art. 1600 [3]). Mivel az szökött szolgák felől, kik Mihály vajda béjövetele után uroktól elszöktenek, elég világos articulusok vadnak, ennekutána is azon articulusok mind itt benn Erdélyben s mind Magyarország részeiben observáltassanak, melyek így következnek: Végeztük az szegődött, szegődetlen szolgák, szolgálók felől, hogy valamely szolga Mihály vajda béjövetelitől fogva urát ideje előtt és búcsúvétlen elhagyta, ha nem nemes, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval meg kell az urától kérni; ha megadja, jó, ha meg nem adja, az székre híják, és ha méltó és igaz okát nem adhatja, kétszáz forinttal restituálja. Ha pedig oly nemes ember, hogy residentiája vagyon, az székre hívják, és ha méltó okát nem adhatja, kétszáz forinttal restituálja magát, és mindenben az brevis articulus szerént procedáljon törvénynyel. Azonképpen az mely szolgák kapitánságok, hadnagyságok alatt találtathatnak, két nemes emberrel kérjék meg, mely két nemes ember adjon relatoriát róla és egy mandatummal vegyenek kétszáz forintot jószágán; ha jószága nincsen, hópénzéből tartsák ki az kétszáz forintot, melyet tartozzék az fizető mester megadni egy mandatumra; ha meg nem adná az kétszáz forintot, az perceptoron vegyék meg.

(36) Az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda béjövetelitől fogva urok földéről elmentenek, azok dominis suis terres-

[1]) A nyomtatott példányban: »érezgessék.«
[2]) Ugyanott: »perlődéseknek.«
[3]) A nyomtatott példányban a megelőző czikk végére van nyomtatva: Art. Ann. 1600.

tribus minden helyekről ilyen módon restituáltassanak: Az kié az jobbágy, kérje meg szolgabíróval avagy csak köznemes emberrel is attól, az kinek földén lészen, magától avagy bírájától; ha megadja, jó, ha meg nem adja, citáltassék az székre tizenötöd nappal az szék napja előtt, és az jövendő közelbik széken mindkét fél per se vel per procuratorem compareálván és össze felelvén, mindkét fél bizonságra bocsáttassék, és második széken az utrum szerént való bizonságokat reportálván mindkét fél, finalis sententia pronunciáltassék felőle, és absque ullo onere tartozzék restituálni az jobbágyot, kiben semmi tovább való remedium, úgymint se inhibitio, se repulsio, se appellatio ne admittáltassék. Ha pedig az vármegye pronunciált sententiája[1]) után nyolczad napra nem restituálja az jobbágyot, annakutána való széken cum homagio et poena minoris potentiae tartozzék megadni. Azonképpen az özvegy asszonyok is, kik vicem ejus gerunt, és az nőtelen jobbágyok is, kik immár, úgymint húsz esztendősök, az gyermekségből kikelvén emberkorban vadnak, ezen articulus tartása szerént minden helyekről, (ha szegődött szolga, esztendejét kitöltvén), megadassék. Az mely jobbágy nemes asszont vagy nemes leánt venne, és felesége után nemes örökségre szállana, az feleségétől kérjék meg az brevis szerént, és mindenben az szerént procedáljon.

(37) Az székelységről, szászságról, kerített és mező városokról, mind itt benn Erdélyben, mind Magyarország részeiben, kérjék parancsolattal meg sub poena ducentorum florenorum ilyen móddal, hogy tempore repetitionis az felkérendő jobbágy felől az actor legyen készen bizonságival, ki exhibeálván annak, kitől felkéreti az jobbágyot, tudhassa ha meg kell adni avagy nem; ki ha meg nem adná, salvum legyen az actornak citálni érette, és az előbbi processus szerént causáját prosequálni.

(38) Art. 1612.[2]) Vadnak olyan atyánkfiai kegyelmes urunk, kik ez elmúlt disturbiumokban sokféle ellenségtől gyermeki állapatjokban elvitetvén, ugyanott idegen országban felnevekedtenek, kiknek ez alatt holt hírek futamodván, és megjövések felől semmi reménség nem lévén, őstől maradt jószágok ez idő alatt elidegenedett, mostan is olyaktól bíratik, kiknek in praeiudicium illorum semmi jussok hozzá nem volna. Végeztük azért országúl, hogy az kik efféle árvák közzűl megjőnének vagy megjöttenek volna, az jószágnak mostani posses-

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »sententia.«
[2]) A nyomtatott példányban az előbbi czikk végén áll: Art. Ann. 1612.

sorát az vármegye székire citálván, és megbizonyítván, hogy az ő jószágát sem atyja sem anyja, sem oly atyjafia, kit atyja vagy anyja holta után immediate concernált volna, és ő maga is honn nem létében el nem idegenítette, hanem más oly, kit post mortem suam illetett volna, az jószág restituáltassék az ispánok által. Mivel pedig az articulusnak értelme miatt akadályok találtatnak, azoknak eltávoztatásáért tetszett ezen articulusnak világosabb értelmet adnunk, mely ennek utánna [1]) observáltassék, hogy tudniillik az incausamattractus ad comprobandum jus suum egyszer kibocsáttassék, és ha annakutánna való törvénynyel contentus nem lehetne, appellatióval is élhessen.

(39) Dilatióknak és prorogatióknak impetrálásával is az causansok igazságokban igen meg szoktanak fogyatkozni, kire való képest sok panaszok is hallatnak. Hogy azért kiki igazságában szabadoson előbb mehessen, tetszett, hogy azon egy causában egy prorogatiónál többet senki semminémű szin alatt ne impetrálhasson, melyet secundario ha impetrálna is, invigorosa legyen. Az első prorogatoria is pedig minémű casusokban admittáltassék, holott arról nyilván való articulus vagyon, az ennekutánna is minden részeiben megtartassék, mely ekképen következik:

Art. 1591.[2]) Miérthogy az törvények dolgában látjuk, hogy sok abususok vadnak és ugyan introducáltattanak: tetszett egyenlő akaratból, hogy annakelőtte való articulusok tartása szerént az juridicus processus ne turbáltassék, és haladék Felségedtől senkinek külömben ne adattassék, hanemha kik extra terminum regni in publicis regni negotiis vadnak, avagy Felséged maga dolgában bocsátaná el, azonkivül senkinek causája ne prorogáltassék. Ha kik pedig Felségedtől dilatiót vagy prorogatoriát extrahálnak, vagy azért Felségedet könyörgésekkel megtalálják, az tábla lássa meg, kit vehessen elő s kit nem; az kit pedig az tábla törvény szerént úgy talál, hogy elővehetni, azt adjudicálják, az kit pedig nem, azt rejiciálják.

Viduarum, orphanorum, et quorum de jure regni interest, legitimum anniversarium mind a táblán s mind egyéb székes helyeken megtartassék.

(40) Vadnak az executiók dolgában is igen sok fogyatkozások és abususok, melyeket szükség tollálni; azoknak azért tollálására tartassék meg az 1599. esztendőbeli articulus, mely így vagyon:

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »mellyeknek utánna.«
[2]) A nyomtatott példányban e szavak: »Art. 1591.« hiányzanak.

(41) Vadnak ilyen bántásink is kegyelmes uram, hogy az vármegyéken adjudicáltatott sententiának executióját Felségedtől extrahált mandatumokkal gyakorta az periclitans parsok interturbálni igyekeznek, és ab executione az executorokat eltiltják az triumphans parsnak nagy fogyatkozására. Végeztük azért Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy afféle missilisek, ha contra jus regni et consvetudinem sedis emanaltattak, ne observáltassanak, hanem éljenek az törvénnek szabad remediumával.

(42) Art. 1576.[1] Végeztetett ez is, hogy in prosecutionibus causarum senkinek kedvezés ne legyen se mesterektől, se egyebektől; az mesterek az régi jó mód szerént seriesből itéljenek, ebben se uraknak, se egyéb fő népeknek nem kedvezvén, mind szegénynek, bódognak az igasságot egyaránt szolgáltassák. Felséged is méltóztassék azt megtartatni minden rendeknek személyválogatás nélkül, attól megválva, az kiket Felséged maga szükséges dolgaiban el akarna küldeni, azoknak pereket méltán elő vegye az tábla; haladékot is senkinek egyébnek Felséged[2] ne adjon, hanem az törvény helt ád, az Mátyás király decretuma tartása szerént.

(43) Mind ez országban s mind Magyarországnak ide tartozó részeiben régi szokás ez, hogy mikor az törvények az per non venit sententiának utánna folyásában indulnak, és az bíró valamelyik félnek, az actornak vagy az incausamattractusnak törvénye szerént hitet ítíl, avagy communisra avagy oculata revisióra bocsátja, és eszében vévén az peres félnek valamelyike az törvénnek súlyosságát, el akarja tiltani inhibitióval: végeztetett egyenlő akaratból, hogy ennekutána ha valamelyik fél ezeknek celebrálásától el akarja magát s az adversa parsot tiltani, nyolcz nappal tiltsa el az napnak előtte, melyet az bíró communisnak avagy oculatának praefigált volt, ezt pedig az napot mindenkor inclusive értvén. Ha pedig valaki annakutána az nyolczad nap után inhibeálna, az inhibitiónak ereje ne legyen.

(44) Art. 1571.[3] In longis causarum processibus minden peres egy terminuson két prohibitióval élhessen, egyik eodem die simpliciter sine onere, az második semper cum onere.

(45) Mivelhogy az evocatoriákban, adjudicatákban és relatoriákban vagy az mesterektől vagy az executoroktól

[1] A nyomtatott példányban az előbbi czikk végére van téve: Artic. Ann. 1576.

[2] A »Felséged« szó a nyomtatott példányban hiányzik.

[3] A nyomtatott példányban e szavak: »Art. Ann. 1571.« a megelőző czikk végén állanak.

gyakran errorok eshetnek az causánsoknak nagy fogyatkozásokra, kiről noha azelőtt is 1571. esztendőbéli articulus volt: tetszett mindazáltal, hogy afféle errorok ad instantiam partium az első terminuson in foro contradictorio, ha szintén az béadott levelet az mester elolvasta volna is, ha manifeste constál, hogy az mesterektől vagy az executoroktól lött az vétek, corrigáltassék. Ezen articulus pedig az vármegyék székin is mindenütt observáltassék, ha az executorok personaliter jelen lésznek, in facie tabulae reformálják, ha pedig jelen nem volnának, mediantibus literis praeceptoriis legyen a reformatio. Az káptalanok is és conventek azonképpen ad literas praeceptorias tartozzanak reformálni.

(46) Art. 1578. [1]) Vadnak az per non venit sententiáknak kiadásában is emendálásra való dolgok; hogy azért az per non venit sententiák in longis causarum processibus jó módon kikelhessenek, a mesterek ezt a módot tartsák meg: Az magyarországi causákban a per non venit sententiákat tized napig ki ne adják, hanem tizenegyedik napon, ezt pedig az tiz napot nem a primo die termini, hanem a die prima proclamationis számlálják, és igy tized nap múlva kiadhassák, innet az következvén, hogy mikor az terminus végében csak tiz nap vagyon hátra, senki, se actor, se incausamattractus peresét ne proclamáltathassa, és az actor per non venit sententiát, az incausamattractus pedig absolutionált ne válthasson.

Azonképpen az erdélyországi causákban is nyolczad napig az sententiákat ki ne adhassák, hanem a primo die proclamationis usque ad octavum diem inclusive, ebből az következvén, hogy mikor csak nyolcz nap vagyon hátra az octava végében, senki annakutánna ultro citroque peresét ne szólíthassa; mert az régi eleink az rationabilis excusatiót in sententiis per non venit erre való tekintetben szerzették volt. hogy az szegény is meg ne nyomorodjék, kiknek útokban valami betegségek, nyavalyájok történnék, hanem mentségek légyen.

Más az, hogy semmiképpen, ha ezek jó módon meg nem tartatnak, az sententia leveleket, proclamatát és extradatát nem irhatnak.

(47) Mivel pedig az divisio processusában sokaknak nyilvánvaló igazságoknak megtartására az felettébb való haladék miatt nem kicsin injuriákat látunk lenni: tetszett országúl, hogy ennekutána in divisionibus inter fratres carnales, patrueles et matrueles fiendis az inhibitio ne admittáltassék.

[1]) A törvényczikk a nyomtatott példányban nincs idézve.

(48) Ennek pedig az articulusnak megtartására kivántatik, hogy az terminusok celebráltatásának ideje mind Erdélyben, Magyarországban és az székelységen az régi mód szerént duráljon.

(49) Az székely és szász urainknak is, ha kiknek afféle causájok lészen, az feljűl megírt processusok suffragáljanak.

(50) Mindezeket azért országúl ilyen rendelés és módok alatt Felséged kegyelmes tetszése után approbálván, és ennekutánna hogy minden rendek magokat ez procsessushoz tartsák acceptálván, tetszett egész országúl, hogy ez elmúlt esztendőkben mind az királyok és az approbált decretumnak idejétől fogva valamennyi articulusok, az időknek külömb-külömb változásihoz képest, sokképpen és sok módon emanáltattanak és irattanak az törvény processusiról, azok ezután pro cassatis et invalidatis tartassanak, és se exceptiókban, se törvény processusiban, sem táblán, sem vármegyéken azokkal ne élhessenek, hanem azok helyén ez rövid formában kiírattatott igaz és hasznos módokkal contentusok legyenek minden rendek.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium regni Hungariae ditioni ejus subjectarum, faventer exaudita et admissa, praemissos universos et singulos articulos, modo praemisso [1]) nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod nos universa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique in ditione nostra observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Alba Julia die vigesima sexta mensis Maji (ipso videlicet die dominico sanctae et individuae Trinitatis) [2]), anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

(P. H.) Lecta.

(Eredeti hiteles példánya kéziratban *az erd. Muzeumban, (a Dónáth-féle gyüjteményben)*; másik ugyancsak egykorú, a fejedelmi pecséttel

[1]) A nyomtatott példányban: »praedeclarato.«

[2]) A zárjel közzé rekesztett szavak a nyomtatott példányból ki vannak hagyva.

és Lectával hitelesitett nyomtatott példánya, alján e szavakkal = »Impressum Claudiopoli, Typis Heltanis per Joannem R. Makai« = hátán ezen jegyzettel: »Casparis Beoleony m. p.« *ugyanott (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.).* — A nyomtatott példány kevésbbé lévén correct, mint a kézirat, kétes esetekben a szöveget ez utóbbi szerént adtam.)

b)

Inclyti regni Hungariae palatino Sigis. Forgacs 6. May. Alba Julia 1619.

Illustrissime domine stb. Salute stb.

Minapiban Nagodhoz bocsátott ifiu legény szolgánk által való irását nagy kedvesen vöttük, kire az üdőknek müvoltához és más utakon mind ő felségétől Ferdinánd király urunktól és egyebektől érkezett leveleink, híreink miatt eddig választételünket halasztottuk; mostan penig az Nagod jelentése szerint ad dominicam Trinitatis Posonban a gyülésnek promulgáltatását értvén, noha ennyi földről mind készületre menésre valóban igen rövid időnek láttatik az végeztetett nap: mindazonáltal mivel itt is országunknak szintén ez napok alatt találtatott gyülése lenni, mindenképpen elszánt akaratunk az, hogy mentől hamarébb ezen gyülésen elválasztatván, tanácsi renden való híveink közül fő követünket bocsássuk ő felségéhez, Nagtokhoz és az országhoz, ki által mind eddig köztünk való frigyeknek, végezéseknek confirmatióját véghez vigyék s mind Jenő állapatjának megmarasztásárúl jót s bizonyost tractáljunk. Melyet is idején azért is akartuk Nagodnak tudására adni, mivel.....ni állapatot szállás dolgában is tudjuk ilyenkor foglyosnak (?) .....nét is az követségek és dolgok nem kicsidek levén, rendeltetnék j(ó) idején követünk számára böcsületes és illendő szállás; továbbá vesszük eszünkben szorgalmatoskodását Nagodnak az Dóczy András urammal való szemben lételünkről is, kirűl megírtuk ezelőtt is Nagodnak, hogy semmi derakas titkoskodásunk ő kegyelmével nem volt, hanem azelőtt való differentiáknak complanálása után efféle közönséges megmaradásról s nevezet szerint Jenő megtartásáról is volt szónk ő kegyelmével, kirűl mindazáltal a mi oly volt is, most meg nem irhatván, a mely fő követünket most oda felküldendők leszünk, azokról is minden bizonyost izenünk Nagodnak; végezetre, hogy az mindenható istennek végezéséből császár urunk ő felge az árnyékvilágból kiszólíttatván, birodalmának kezdetit Ferdinánd király urunk ő felge min-

den felé ilyen kegyelmességgel kezdette fundálni örök dicsíretre és külsőképen is nagy és igen bölcs itílettel követi ez kegyelemmel teljes utakat ő felsége; vajha az cseheknek is szivöket az úristen meglágyítván, választott koronás királyokhoz igaz hűséggel és engedelmességgel fordulnának, ide felé is isten után legnagyobb bátorságunkra az lehetne, mert az török semmi alkolmatosságon úgy nem kapdos, mint az keresztyénségnek egyenetlenségén; ő felsége mi hozzánk ilyen idején korán reménségünk felett való kegyelmességgel fordúlt két dologból is: egyikből, hogy kicsin állapatunkban ezelőtt praedecessorinkról érdemleni láttatott titulusunkat is missilis levelében megadta, és oly böcsülettel írt, kivel az ő felge hozzánk való kegyelmességében igen contentusok vagyunk; másikát, hogy az minemű leveleket Jenő állapatja felől kévántunk volt is mind magunknak s mind országunknak, in forma meliore megküldötte, kivel isten akaratjából mi is syncere irjuk Nagodnak, csak jól és csak az közönséges keresztyén jónak megmaradására (minthogy külömben nem is lehetne velek élni) akarunk mentül hamarébb élni, visel is reménség isten után, hogy ő felségével és Nagtokkal ilyen jó tökéletes syncera correspondentia fenntartatván, nem leszen haszontalan ebbeli gondviselésünk mind közönségesen s mind annak az helynek megmarasztására, kiről az felbocsátandó követ világosban tractál mind ő felségével s mind Nagtokkal; ő felségének penig eddig hozzánk mutatott kegyelmességét és jó affectióját tapasztalván magunkhoz, most csak kevés szóval igaz örökösön való háladatosságra és ennél nagyobb kegyelmességének is promoveálására igírjük magunkat fő követünk által; penig mikor mi is ő felségének ennél is nagyobb és nyilvábban való kegyelmességét tapasztaljuk, nagyobbat nem igírhetünk, hanem teljes erőnkkel ő felségének minden felőlünk való reménségének úgy meg akarunk felelni, hogy adóssá semmiben ne láttassunk maradni. Éltesse isten nagy jó egésségben sokáig Nagodat bódogúl. Datum Albae Juliae etc. die sexta mensis Maji, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

(Bethlennek az akademia birtokában levő leveles könyvéből.)

c)

Tekintetes és nagos fővezér passa nekünk mindenekben jóakaró urunk, isten Nagodat jó egésséges bódog élettel megáldja és egy napját ez földön sok ezerré tegye.

Az mi régi eleinkről reánk maradott jó szokásunk és szép rendtartásunk szerint az mi kegyelmes urunk és mostani fejedelmünk ide Fejérvárra országos gyűlésben hivatván ben-

az szent frigy és békesség ellen új dolgokat indítani, ne igyekezzék Nagyságod ilyen hű, igaz és régi frigygyel az fényes portához köteleztetett országot valami véletlen zürzavarban és veszedelemben ejteni, inkább mint illik ilyen birodalomnak eszes, bölcs igazgatójához, minket is hatalmas császárunk kegyelmes szárnyai (alatt) szép békességbe igyekezzék megtartani; kiben mi is el nem mulatjuk valamivel az fényes portának tartozunk, a mi kegyelmes fejedelmünkkel készek vagyunk és leszünk azt beteljesítenünk. Mely dolognak bőségesben szóval való megmagyarázását a felül megnevezett követ atyánkfiára biztuk, kinek hogy Nagyságod szavának teljes hitelt adjon és hogy mentől hamarább kedves örvendetes válasszal hozzánk és a mi kegyelmes fejedelmünkhöz visszabocsássa, szeretettel kérjük Nagyságodat. Datum Albae Juliae die 17. Maji 1619.

Nagyságodnak mindenekben igaz alázatossággal szolgálnak az nemes Erdélyországban levő minden rendek.

Mikó Ferencz uram vitte (*más irással.*).

(Az akadémia leveles könyvéből.)

LXXXIV.

1619. jul. 18.

Bethlen Dóczynak: találkozásáról Károlyival.

Illris et magce dne stb.

Károlyi uram én hozzám érkezvén, az Kgd becsületes levelét megadá és követségét megmondá, melyet nagy szeretettel vöttem; én is ő kglmét nem akarnám megkéslelni, Kgdhez visszabocsátottam, ő kglme által szívemnek belső titkait megnitván Kgdnek, melyet soha senkivel nem cselekedtem, mindeneket megért ő kglmétől, melyek közzül mit kelljen elővenni s mit file mellett bocsátani, álljon maga szabad akaratján; az én igaz synceritásomban ő fge soha meg nem fogyatkozik, valamíg azzal ő fge élni akar, non verbis sed re ipsa akarom megbizonyítani, holott amicus certus in rebus incertis cernitur. Azután Kgd két rendbeli leveleit vettem utamban, melyekben tudósít az csehek ellen való ő fge győzedelmes szerencséje felől, melyet bizony nagy örömmel hallottam és olvastam, Kgdtől nagy szeretettel vöttem azoknak tudására *(így)* való adását. Legyen áldott az úristennek nagy neve érette és ő fge ilyen több nagy kegyelmes gondviselését tartsa meg ő fgén tiszta szűből kévánom. Az úristen szégyenítse ennél is inkább meg az ő fge ellenségit, melyben semmit nem kételke-

dem, csak az emberek legyenek igazak és tudjanak élni az jó occasiókkal stratagemmákkal, nam fronte capillata post haec occasio calva.

Károlyi uramnak hogy valamivel többet kellett késni az Kgd reménségénél, oka ez, hogy szintén Brassóban talált, onnét elindúlván feleségem látására hozám, ide Fejérvárra az estve érkeztünk, ma expedialom. Kgdtől választ várok sietséggel, és az oda fel való állapotokrúl hogy tudósítson, szeretettel kérem. Ide semmi hírünk nincsen, omnia sunt tranquilla et pacata. Mikó Ferenczet immár várom két hétre az portáról, tudom bizonyos hírekkel jő. Gratiannak azon napon az Kgd levelét elküldtem, mely nap kezemben adták. Valami levelek érkeztek kezemben az csehektől, Károlyi uram olvasta és pariáit vötte. Ezek után stb.

Ex Fejérvar die 18. Julii 1619.

Ill. dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus

G. princeps m. p.

Külczím: Illri ac magco dno Andreae Dóczy de Nagy Lüchie stb. stb.

(*Eredeti*, Bethlen Gábor irása, Bécs titk. ltár. Hung.)

LXXXV.

1619. aug. 7.

Dóczy Bethlennek: mentegeti magát Bethlen vádjai ellenében.

Illustrissime princeps etc. Servitiorum etc.

Az Felséged levelét, mely 3. Aug. költ, 6. ejusdem adák meg; szintén azon órában hozák Leopoldus herczeg urunk ő felsége levelét. Irja ő felsége, hogy leveleimet ő felségének, király urunknak, Frankfurdban küldte, mivel az Felséged promptitudójával csak egynehány verset irtam vala Märtenból [1]) Károlyi urammal együtt levén és az derék relatiót, hogy magam szolgáimtól felküldjem, ide Szathmárra halasztottam vala. Aval az relatióval úgy jártam, hogy az szegény megholt Molart uramnak includáltam vala, nem remélvén nyavalyásnak halálát és szolgáimnak meghagyván, hogy senkinek levelemet kezében ne adják, hanem csak tulajdon magának Molart uramnak, szolgáim azt nem tudván, hogy az ő felségének szóló levelem volna includálva. Posonban megértvén követemtől az

[1]) Szomartin.

gyülésben Molart uramnak halálát, visszajöttek és leveleimet visszahozták ez elmúlt héten; mely leveleimet ismég újonnan felküldtem. De az Märtenból írt leveleimre ő felsége azt írja, nagy kedvesen vette ő felsége az Felséged jó ofertumit és segétségre küldendő jó ajánlását, nem is kételkedvén abban ő felségek, ha kévántatnék, hogy Felségedben megfogyatkoznának, mely Felséged jó affectusát oly nagy néven vették és veszik, mintha immár in effectum ment volna. Mely jó akaratjáért és promptitudójáért kglsen nem akarnak jövendőben háládatlanok lenni, el sem felejtkeznek róla fundamentumot arra építvén ha szükséges lesz az segétség, hogy Felségedben meg nem fogyatkozik ő felsége. De minthogy abban az terminusban vadnak most, hogy componálni akarnak és el is kezdették, oly reménség is táplálja ő felségét, hogy az compositio jó módjával véghez megyen, kire segítse isten ő felségét. Ezeket ő felsége Leopoldus herczeg uramnak parancsolatjából akarám Felségednek értésére adnom. Azt itélném magamban, mind az két fejedelem fog irni e napokban Felségednek.

Térek immár az Felséged nekem irt levelére; nem győzök eleget rajta csodálkoznom, az maga kezével mit irt Felséged nekem, ki az másik levéllel ellenkező szólassú; Felségedet kérem, megbocsásson, irásimat sinistre ne interpraetálja, mert él az isten, hogy se Rédei Ferencz uramra, se Rédei Pál uramra nem suspicálkodtam, becsületek ellen sem jártam, sőt ha levelemet jól megolvassa Felséged, inkább mentettem; de hogy az emberek vélekedését, kit tud az isten, vagy hiszi Felséged, vagy nem, nem is irom a végre, hogy mentsem magamat, hogy magamtól nem gondoltam, azt reméljen is; mentől confidenciusb procedálok, annál kedvesb dolgot cselekeszem, de azt mint látom, mentől nagyobb synceritással és confidenciával procedálok, annál nagyobb idegenséget veszek Felségedtől magamra. Nekem úgy tetszik, hogy csak eddiglen is sok dolgokban kedvesen szolgáltam Felségednek, kire nézve is jelen ráncorral való kezeirását Felségednek nem érdemeltem, mert uram én is igaz embernek tartom magamat, és szovaimmal nem játszom, és az gyermekjátékról elköltem, az emberek között eszvevesztésben nem igyekeztem, sőt inkább most is concordiát tractáltam, kiben ugyan reménségem is vagyon, de az mint eszemben veszem, akármint igyekezem is Felségednek kedveskednem, kire bizony szívből igyekeztem, de cselekedetemet Felséged mind másképpen explicálja. A hol hitel és ratiónak hitele nincs, jó módjával mint procedálhasson ember, nehéz az útját feltalálni, az emberek között is külömbség levén. Tudván az Felséged állapatját, mi is erről az részről hivatalunkat, és meddig extendáljon határunk, jól értjük.

H[illegible] Fel[illegible] [illegible] akarja adni vagy [illegible] mert csak most értette Felséged, hogy [illegible] suspicálkodik hozzájok, [illegible] meglátja Felséged, [illegible] az én kgls uramtól [illegible] Ha [illegible] Magyarországban valakinek vétettem, [illegible] vagyon törvény előttünk; ha [illegible] akarja, isten nekünk is gondunkat [illegible] nem vétettünk. Méltatlan [illegible] levén ő felségének és méltó hivatalunknak megfelelvén, ha mindeneknek nem tetszettünk, erővel senkire magunkat nem köthetjük. Az mint látom, nagyobb részint az szegény catholicusok [illegible] suspectusok Felséged előtt, noha nyavalyások, azok veszteg vadnak, sem nem practicálnak, se urok ellen nem mahinálkodnak, mások ellen sem törekesznek, sua sorte contenti, mégis mindent reánk fognak. Eszterházi uram ha Károlyban mit mondott volna is, kiről Felségednek immár irtam, hogy Felséged ne higyje, mert csak hizelkedő emberek hivszik (*igy*) az eszvevesztést és differentiát. Urunktól ő felségétől kiadatott instructióját én láttam, de azt nem láttam ott, hogy se most, se azután vagy titkon vagy nilván Felséged ellen valaki mit cselekedjék, noha vétkünk bizony ebben sincs, mindazáltal ugyan erővel reánk fogja Felséged, és az mint felül megírtam vala, ha vétett volna is Károlyban Eszterhás uram, ő érette mást offendálni, benne diffidálni, suspicálkodni, nem tudom az conscientia méltán veheti-e erre vagy nem Felségedet, mert ha vétkemet ismerném legkisebb punctjában is, bizony meg nem tagadnám, mert az igaz jó akarat és az igaz processus csak synceritást kiván és nem dissimulatiót, mert affélét, a hol nevekedtem, nem tanultam vala, és most sem tudok; hozzá uram, ha én eszvevesztésben gyönyörködném, sokan keresztül nézhetnék most is egymást, de affélében nem gyönyörködvén, azután is csak el akarom távoztatnom, mert nem illik az kereszténséghez.

Ezeket azért kellett Felségednek betű szerint megirnom, hogy Felséged intentumom felől informatus legyen és irásimat olyan suspectuose ne interpretálja, mert isten bizonyságom, soha arról nem gondolkodtam, az mire Felséged magyarázza, hanem csak az egy synceritást követtem, hogy az ide ki való embereknek vélekedését, ki bizony nem az mi vallásunkon valóktól esett, értse Felséged, és annál inkább bennem megnyugodjék. De ha Felségednek az az synceritás nem kell, és igy difidál, erővel senkire magamat nem kötöm; tudom hivatalomat és kötelességemet, az mire isten segél, csak addig mehetek elől. Ha peniglen Felséged az conclusum szerint való confidentiát akarja követni, azon ember vagyok, Felségednek

szeretettel és örömest szolgálok; úgy lehet az jó csendesség és békesség, ha illendő dolgokban egyesek leszünk, illetlent peniglen eddig egymástól nem kivántunk.

Az mi az hajduság dolgát illeti, ember most arról nem gondolkodhatik annit, ki miatt meg nem történhetik, de isten kegyelméből és jó gondviseléssel mint praeveniálhatjuk az periculumunkat, csak az Felséged részéről való hajdúk ne izgassák az idevalókat, kire tudom, hogy Felségednek immár gondja lesz. Az mi az idevalókat illeti, mi is azon leszünk, ha szót fogadnak és jót kivánnak magoknak, hogy csendességben és veszteg legyenek, mert okot háborúra nekik se egyfelől, se másfelől tudomásom szerint nem adtanak. Hogy peniglen én irtam volna az töröknek veszedelmek felől, azt bizony soha meg sem gondoltam, sőt inkább megmaradásokra igyekeztem, az mint ő felsége és az ország megmaradásokra nézve, bízom is, követét az portára küldte. Azért azt az hírt is méltatlan szenvedjük, melyben Felségednek szintén anni része vagyon köztök, mint akármellikünknek; magok is jól látják, hogy csak költött hír. Hogy peniglen az palánkot el akarják vonni, afféle conceptus bútt az fejekben, az csak onnan vagyon. Am Felséged egyik várasára nem tudom honnan üzenték meg, de Konyárd az helynek neve, hogy egyszer is másszor is az árkot betöltsék és az karókat benyomják, mert az török nem akarja szenvedni, onnan vették az többi is. Mind egy s mind másfelől vagyon az fogyatkozás, kit nem másnak, hanem az háborúban való gyönyörködő embereknek tulajdonítok. Minthogy Felséged hadnagyit behivatta, kik legyenek azok az hírhordozók, tudom, hogy Felségednek aperiálják; Felséged peniglen, ha maga jó ajánlása szerint értésemre adja, kik legyenek azok, valóban rajtok leszek, hogy megbüntettessenek. Mind hadnagyok, kapitányok voltak e napokban itt, kiknek, él az isten, (jó) szót adtam, nem fenyegettem, sőt jól tartottam; a mellett jó módjával eleikben adtam, hogy ingerlő hireknek és oly hamis embereknek hitelt ne adjanak, kárt magoknak ne tegyenek, mert az, mi egyszer használt, másszor megárthat. És akkor nagy contentummal bocsátám el; de az kiben ember bele akar szánszándékkal garázdálkodni, nem fog ott se ratio, se igazság. Azért ha veszteg nem akarnának lenni, valahol leszek, Felségeddel örömest értek egyet, hogy az szép csendesség hazánkban mindkét felől megmaradjon. Mutatott isten anni módot, az ki veszteg nem űlhet, talám nolle velle is leültetik, csak az egyesség kivántatik. Én is vigyázásban leszek és promptálom az embereket a hol kévántatik; az nemesség is vésse eszében, micsoda károk következnek az felülésben; ha kivántatik nem lesznek difficillisek. Ezek után

Felségednek szolgálatomat ajánlom. Isten sokáig éltesse Felségedet. Szathmár, 7. Augusti, anno 1619.

Illmae cels. Vrae

servitor semper addictissimus
Andreas Doczy m. p.

Külczím: hiányzik.

(Ered. a gy.-fejérvári kápt. ltár r. a. részében.)

LXXXVI.

1619. szept. 12.

Bethlen a szebeni tanácsnak; sikereiről értesíti.

Gabriel dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis sincere dilecti. Salutem et favorem nostrum. Nilván lehet Kegyelmeteknél miólta az úristen szegény hazánknak igazgatására az fejedelemségre felemelt, országunkbeli hiveinkkel együtt teljes tehetségünkkel azon voltunk, miképpen szegény hazánknak és nemzetségünknek elveszett szép békességét felállathassuk és megerésíthessük. Mely természetünkben hogy ilyen hirtelen megváltoztunk és fegyvert fogni láttatunk, hisszük, Kegyelmetek és egyebek is csudálkozhatnak rajta. Ott benn létünkben indulásunknak okait és minden circumstantiáit Kegyelmeteknek eleiben nem számláltuk: mindazáltal az is nilván vagyon, hat egész esztendőtől fogva tractáltuk az békességet az ausztriai familiával, akár mint confoederáltunk és azt akarmi diplomákkal erősítettük, de már ugyan ottan mindjárást eszünkbe vöttük és nilvánsággal megtapasztaltuk ellenünk alattomban való ártalmas practikájokat, melyeket noha jól tudtunk, de mégis békességes tűréssel szenvedtük. Az religiónak persequálásáért az csehországiakat másfél egész esztendőtől fogván ő felségekkel veszekedni jól tudtuk, az pap urak jesuiták és jesuitáknak foveáló némely hazánk és nemzetségünk békessége nem szerető nagy urak nughatatlan elméjektől viseltetvén és az zürzavar, háboruságra alkalmatosságot keresvén, alattomban való practikájokban előbb menvén, jövendőre mind az religio dolgából s mind egyéb költött practikás boszúból nekünk is nilván megirták, mely szörnyű ártalmas szándékkal voltanak minden urakhoz városokhoz és vármegyéken mi vallásunkon levő főfő rendekhez; melyet eszekben vevén minden rendek, nem akarván az veszedelmet fejekre várni nagy sok untatásokkal lakó helyünkben megtaláltanak bennünket és izenvén obtestátiókkal, hogyha ők ennek-

előtte ellenségünk ellen fegyvert fogtanak volt mellettünk, mi tőlünk is azt kivánná az háladatosság, ilyen szükségekben hütök szabadsága mellett segítenők meg őket; ez idő alatt az csehországi praesidens uraktól is igaz bizonyos assecuratiónk érkezvén, harmadfelől az fényes portáról nemcsak consensus és bizonyos assecuratiónk, hanem ugyan jó módok alatt intetésünk érkezvén; ilyen fundamentomokkal isten segítségéből fizetett hadinkkal megindultunk személy szerint; birodalmaknak széliben nem érkeztünk vala, hogy az úristen az itthon való uraknak szivöket nagy buzgósággal arra vivén, az zürzavar csináló és szerző urakat emendálni kezdették; Kassa városa mi hűségünk alatt lévén, Dóczy András az magyarországi generalis mi számunkra Kassárúl Patakra fogva vitetett; az keritett és mező-városok is oda fel, azonképpen az urak szép kész hadakkal készen várnak bennünket; Poson városa és vára felől is bizonyos assecurátiónk vagyon. Isten azért mostani szent igyekezetünket kezdetitől fogva ekkedig való processusunkban reménségünk felett ilyen formán megáldván és szerencséssé tevén, méltónak itíltük, hogy ezekhez az jó hirekhez képest Kigyelmetek elsőben istenünknek hálákot adván és több öröme napjai köziben számlálván, az több külső szomszéd országoknak is hirdesse, az örömet meglőtesse. Ennekutánna is ha mi oly hireink érkeznek Kegyelmetektől el nem titkoljuk, hanem értésére adjuk. Bene valeant. Datum ex castris nostris ad Tibiscum positis die 12. Septembris, anno domini 1619.

G. princeps m. p.

Külczím: Prudentibus et circumspectis magistro civium regio et sedis judicibus ceterisque juratis civibus et senatoribus civitatis nostrae Cibiniensis etc. fidelibus nobis syncere dilectis.

(*Eredetije N.-Szeben városa ltban. Nr. 261.*)

LXXXVII.

1620. márcz. 2.

Meghivó az április 5-ki országgyülésre.

Gabriel dei gratia regnorum Hungariae et Transsylvaniae princeps ac Siculorum comes etc. etc.

Magnifice etc. Salutem etc.

Nagy és elmulaszthatatlan okok miatt főképpen hogy az nemes Magyarországnak, ki mi nékünk is szükség idején ellenségünk ellen segitséggel volt, idején való oltalmazására és több nagy veszedelemben forgó keresztyén országoknak mind szaba-

dításokra, mind veszedelmes állapotjokból jó megmaradásra való hozásért kifáradván hadainkkal, azoknak eventusát mely szép áldásokkal látogatta az úristen, közhirekből és experientiákból is értheti. Azokat pedig, mint egyéb dolgainkat is Kegyelmetektől nem akarván eltitkolni, jobb alkalmatossággal világosban érteni adjuk és megmagyaráztatjuk. Hogy pedig távollétünkben is valahol kévántatott, mind édes hazánkra szorgalmatos vigyázásunk, és atyai gondviselésünk volt Kegyelmeteken, elég bizonyság eddig minden bántódás nélkül szép békességben egész országúl való létele és megmaradása Kegyelmeteknek, melyben hogy jövendőre is sokkal jobb móddal Kegyelmetekkel egyenlő értelemből előmehessünk, mellettünk levő tanácsink tetszésekből rendeltük Kegyelmeteknek oly okokért, kiben most egyéb semmiképpen nem lehetett, generalis gyűlést celebráltatni Fejérvári városunkban ez jövendő iudica vasárnapra, idest ad quintum diem mensis Aprilis, melyen mind az nemes Magyarországnak és több confoederatusinknak gondja viselésével magunk személyében bé nem érkezhetvén, bizonyos főcommissariusink által minden akaratunkat és az országra szükséges gondviselésünket proponáltatni akarjuk. Intjük azért Kegyelmedet, sőt hagyjuk és parancsoljuk is, hogy az felyűl megnevezett napon és helyen ugymint generalis gyülésünkben minden okvetetlen maga személye szerint compareáljon Kegyelmed, hogy Kegyelmetekkel istennek akaratjából meg nem késleltetvén, sem mulatoztatván, Kegyelmetek közönséges javára és megmaradására édes hazánknak minden jót és hasznos dolgokat végezhessünk. Secus etc. Bene valeat. Datum Cassoviae die 2-a Martii 1620.

Gabriel m. p.

Simon Pechi
cancellarius m. p.
Caspar Bölöny m. p.

Külczím: Magnifico domino Wolfgango Alÿa de Korotna stb.

(Eredeti a gróf Teleki cs. ltb. Miss. 250. b. Egy másik Cserei Lászlóhoz írott példánya meg van Gyula-Fejérvárott, Cista Appendictis fasc. III. Nro 115.)

LXXXVIII.

1620. április 5—20.

A fejérvári országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatuum Hun(iadiensis) et Maramorosiensis perpetuus comes, serenissimi (domini domini) dei gratia regnorum Hungariae, Transsyl-

uaniaeque p(rincipis-et) Siculorum comitis etc. supremus consiliarius (ac per) Transyluaniam locumtenens, et Simon Peczÿ de (Zenther)sebeth eiusdem domini principis cancellarius et co(nsiliarius) intimus, ac commissarius plenipotentiarius, damus pro (memoria) per praesentes, quibus expedit universis, quod cum s(erenissi)mus dominus princeps, dominus noster clementissimus p(ublicae) gentis nostrae vngaricae saluti inuigilando, a(d ge)neralia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transylvaniae ac (partium) Hungariae eidem annexarum, eisdem per suam ser(enitatem) ad 5 diem huius mensis Aprillis, anni praesentis (mille)simi sexcentesimi vigesimi, in civitate sua Alba J(ulia) indicta celebranda personaliter venire nequiuerit, (nos) cum plenaria authoritate et commissione in pers(ona) sua ad eadem comitia delegando, iidem domini proceres et magnates, uniuersique status et ordines trium nat(ionum) regni Transsyluaniae ac partium Hungariae ipsi subie(ctarum), in generalibus eorum comitiis ad prȩscriptum diem quintum mensis Aprillis anni huius currentis indictis in ciuitate Alba Julia ex edicto suae serenitatis celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quòsdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis ac suffragiis, unanimi consensu conclusos, rogantes nos debita cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta usque ad suae serenitatis ratificationem, acceptationem et confirmationem, authoritate nostra plenipotentiali hac in parte a sua serenitate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes ratificaremus, acceptaremusque et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, in comitiis eorum generalibus et civitate Alba Juliae ad diem 5 mensis Aprillis anno domini 1620 indictis celebratis conclusi.

(1) Nagy és örvendező háladással tartozunk az úristennek, kinek mind mennyei s mind földi birodalmok, uraságok és méltóságok, egyedül való szent gubernálása által igazgattatnak, hogy ő szent felsége az mi kegyelmes és természet szerint való urunk fejedelmünknek szívét szomszéd országbeli magunk vére nemzetsége megromlott szabadsága oltalmazására felindítván, nem szánván nagy és fáradságos nyughatatlanságát és sok költségét, bizonyos számu vitézlő hadaival kimenvén, minden jó igyekezetit az szent istennek kegyelmes prouidentiájá-

ból jó karban állatta, és mind ennyi sok és hasznos fáradsága között is, alig vévén magának egy kis respiratiót, eszét és elmé-jét ő felsége édes hazájának gondja viselésére fordítván, ilyen szerelmes atyjafia és úr követi commissariusi által jó és dicséretes rendelése szerint előttünk járó vigyázó felől prouideálván, kinek hűségesen és kedvesen annuáltunk, és ő nagyságát Bethlen István uramat, hazánk és nemzetünkbéli főurunkat, kedvesen acceptáltuk, minden jónkra való szükséges dolgokról irt kegyelmes propositióját közinkben ezen gyűlésünkben küldvén, és az mellett elindított s fennálló titkos dolgainak magyarázatját szóval való izeneti által megjelentette.

(2) Mivel pedig ő felsége kegyelmesen propositiójában int bennünket, hogy ennyi hasznos jóból mü is, ki ne rekesztenők magunkat, hanem az mely confoederatus országok mostan Magyarországgal együvé corporáltattak újjabb confoederatiónak általa, azra az confoederatióra mü is accedálnánk communi omnium nostrorum trium nationum voto, melynek mivoltából mü is némünéműképpen, mint olyan nagy jótól, idegenek nem volnánk, de mostan szintén reája nem mehetünk, hanem az nemes Magyarországnak az mostani előttünk álló, Beszterecze-Bányán leendő gyülésére, az ő felsége parancsolatja szerint, az mi kegyelmes urunk mellé főuri és tekintetes atyánkfiait felküldöttük, kiknek az szent confoederatiónak jó móddal való tractálására, az ő kegyelmeknek adott instructiónk szerint, plenaria authoritást adtunk egész országúl. Nem kétkedvén semmit is az ő kegyelmek mind az mi kegyelmes urunkhoz ő felségéhez mind hazájokhoz való igaz hűségekben és szeretetekben, ott létekben ő kegyelmek, az mi jobb móddal tudnak, arról tractáljanak isten engedelméből és végezzenek mind az confoederatus országok követivel, de legkiváltképpen az nemes Magyarországgal.

(3) Hogy pediglen ő felsége az mi kegyelmes urunk az fényes portát, a honnét az szegény hazánknak isten után áll és függ legfőképpen való megmaradása, jobb és elégségesebb módon contentálhassa, és mind az udvara népeit is egyéb környül álló sok szükséges dolgainak véghez viteléről is mentől méltóságosban prouideálhasson, noha bizony nem tagadhatjuk szegínységünknek sok és szántalan fogyatkozását: mindazáltal ígírünk Nagyságtok által ő felségének mindennemü szükségére minden kaputól tíz tíz forintot, felét ad festum Ascensionis domini, felét ad festum Petri et Pauli apostolorum, fogyatkozás nélkül az ő felsége tárházában beszolgáltatni. Könyörgünk azon ő felségének, vegye tőlünk elég neven; Nagyságtokat is kérjük szeretettel, ő felségénél törekedjenek szegínységünk és magunk mellett, legyen contentus ő felsége ez mostani contri-

butiónkkal. Az magyarországi uraink és atyánkfiai is azon adózásra ígírik magokat ő felségének mind az szász urainkkal és székely atyánkfiaival egyetemben, kiknek az lakságon vagyon jószágok ő kegyelmek közt. Az török császár adójában az székelység is praestálja előbbi igíretit arról való articulus szerint.

(4) Az kolcsos, mező, keritett és szabad városok az előbbi mód szerint az ő felsége kegyelmes rendelése szerént ekképen contribuálnak:

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abrugybánya	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kézdi Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsi Szent György	fl. 75.
Illyefalva	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy Almás	fl. 25.

(5) Az ország széliben való útaknak elfogásáról és szorgalmatos reá vigyázásáról arra való tisztviselőink által hogy fogyatkozás ne legyen, az tavali articulust végeztük ujjobban observáltatni.

(6) Fejérvárnak is épületit mivel ő felsége continuáltatni akarja és kivánja Nagyságtok által, noha bizony mind szegíny jobbágyink fogyatkozással vadnak, és az marhájoknak nagyobb része sok helyen az dög miatt mind meg is holt, és most is az betegség miatt omoltan omol le, kit Nagyságtok maga is jól látott és tud is: mindazáltal, hogy ő felségének kedvesben erőnk szerint ezbeli kivánságára is megfelelhessünk, és ilyen nagy és jó dícsíretes dologban el kezdett munkánkat félben szintén ne láttassunk hagyni, ígírűnk az kőhordásra és az mészégetésre is minden tiz kapuról egy-egy négy ökrü szekeret és három-három gyalog embert az szekér mellé két-két hétig, úgy hogy pünkösd után ide jövén, az praefixum tempusnál tovább itt ne tartóztassák az tisztviselők szegínyeket, és más egyéb ususra ne conuertálják is; sőt mikor ide jutnak is, adjanak mindjárást dolgot eleikben, ne várakoztassák napról napra nagy héjában itt szegínységinket, mint ennek előtte cselekedték véllek az tisztviselők.

(7) Az mi az lovasbeli præsidium állatásunkat illeti, noha az elmúlt esztendőben is sok és szántalan költségünk volt ő felsége mellett, és ha mindnyájan oda ki nem voltak ő felségével, mindazáltal az országnak színe oda lévén az mi kapuszámos lovasinkkal egyetemben, az három hó pénzt is pedig gya-

loginkért, látván az nagy szükséget, fogyatkozás nélkűl administráltuk ő felségének, e közben peniglen, az országban is az szükség kívánván, magunk, kik itthon maradtunk volt, fenn lévén vigyázásban, az kapuszámos gyaloginkat is magunkkal együtt egy-egy hó pínzzel az két-két kapuról fenn kellett magunk mellett tartanunk: de hogy nagyobb hűséggel és alázatos engedelmességünkkel viselhessük magunkat az mi kegyelmes uru(nkhoz), az hat-hat kapuról az ő felsége kéván(sága) szerint Nagyságtok által két-két hópínzzel ígírjük ő felsége mellé elő állatni szükség idején lovasinkat his tamen conditionibus suppositis, hogy az induciáknak napjáiglan legyenek vesztegségben azok is; annakutánna ha kévántatnak, az mint ő felsége is proponáltatja, úgy vegye fel és indíttassa ki ez országból őköt. Magunkat pedig compromiscue, az mint Nagyságtok assecurált is róla, az kimenetelre, az kiknek közűlünk akaratja nem lészen reája, nem kínszerít ő felsége, az mint tavaly. Az kapuszám után való gyalogok hópénzének megadására elégtelenek lévén, könyörgünk ő felségének, azzal ne búsítson; had maradhasson hazánkra való erőnk is, ha az szükség kivánná.

(8) Az székely uraink és atyánkfiai is ez partialis expeditiója mellé ő felségének, Nagyságtok által kivánsága szerint, az hatszáz lovas kopjást jó szívvel megállatják. Mint kegyelmes urunknak könyörgünk ő felségének egész országúl, ne szakgasson meg bennünket egymástól, holott az szomszéd országokat is mind fenn ülni halljuk, hogy ha mire kivántatnék, az szeginy hazánk oltalmazására, (kit isten eltávoztasson), coniunctis viribus lehessünk elégségesebbek.

(9) Sok nyavalyáink és fogyatkozásink s bántásink között nem utolsónak tartjuk ez elmúlt kevés üdő alatt igen sok jobbágyinknak Thordára való menéseket, és ki nem adatások miatt való bántódásinkat: mivelhogy mind az kamorán lévő tisztviselők s mind az város birái és polgári, és az oda szökött parasztság is, az urunk ő felségétől erről emanált mandatummal abutáltanak. Végeztük azért egész országúl, Nagyságtok is annuálván, valamennyi jobbágyok az urunk ő felsége mostani kimenetelitől, de kiváltképpen arról való mandatumának datumjától fogván oda Thordára refugiáltanak, mely mandatum die 28 mensis Augusti költ ki anni immediate praecedentis, azokat indifferenter mind eddig, a fine comitiorum modernorum post octauum diem inclusiue, ad primam requisitionem quorumlibet dominorum terrestrium, vigore praesentis constitutionis, az város birái és városi rendek sub amissione privilegiorum publicorum, az kamora ispán penig sub amissione universorum bonorum suorum, et nihilominus mindenik, azaz mind az város birái s mind az kamora praefectusa, sub poena singu-

lorum ducentorum florenorum, minden törvény processusa nélkül tartozzanak kiadni, melyet locumtenens uram parancsolatjával ispán uraim annak módja szerint mox et de facto exequálhassanak.

(10) Az mandatum előtt oda ment jobbágyok penig mind az thordai s az több az országban lévő aknákról, és minden helyekről, annak módja szerént való törvénynyel és poena alatt arról írt articulus szerint adassanak meg, csakhogy az poenát az kamora ispánokon vigore praesentium constitutionum nem az fiscuson, sem az fiscus jószágán, hanem ha meg nem adnák és conuincáltatnának, az magok saját jószágán, vagy ha az nincs, mező és kerített városokban lévő házokon, örökségeken, ispán uraim és városok birái az ő tisztek alatt lévő helyekben megvehessenek locumtenens uram mandatumával, az vagy sententia levél erejével, mely poenának két része fiscusé, harmada az peresé úgy legyen, hogy az executort is abból tartozzék contentálni.

(11) Hasonlóképpen az várakhoz tartozó jószágoknak udvarbirái is tartozzanak kiadni az oda szökött szolgákat és jobbágyokat, az mely vármegyében tisztet viselnek, annak szolgabirái által legitime felkéretvén az tisztek alól; az jobbágyokat törvénynyel szabad legyen oltalmazni, ha akarja, de ha méltó okát megtartásának nem adhatja, vagy az szék színén meg nem igérné és meg nem adná, az articulusok tartása szerint ők is szinte annyi poenán maradjanak érette, mint egyéb nemes emberek. Mely poenát az sententia erejével vagy locumtenens uram mandatumával az ispánok exequálhassanak modo supra declarato.

(12) Az liber baronatusság és szabad helyeknek interdicálása felől azelőtt emanált articulusinkat most is minden részeiben helyben hagyjuk és confirmáljuk; sőt mivel már Erdély és Magyarország is egy fejedelemség alatt vagyon, jobbágyink Magyarországból is restituáltassanak, et e conuerso similiter.

(13) Az latrok, orvok, tolvajok és egyéb malefactorok büntetésében az articulusok szerint ispán uraim tisztek vesztése alatt procedáljanak, authoritások lévén absolute az ő felsége jószágában is, holott az ispánok hütösök minden helyeken czirkálni, az gonosztévőket inquirálni és executiókat celebrálni, az udvarbírák, tisztviselők ellene nem állhatván semminémű cselekedetekkel, fenyegetésekkel.

(14) Az szászságon való fundus regiusra is az régi mód szerint elmehessenek ugyan az czirkáláskor ispán uraim, de ott ne exequálhassanak magok, sem ajándék nem adásért senkit ne károsítsanak, sőt ha kitől valamit afféle dologért elvöttek,

megadassék, az executióban az régi jó usust obseruálván: mindazáltal az szász uraim is, a mivel tartoznak, adják meg nekik.

(15) Hogy pedig idegen földről ez országban béjövő tolvajok és egyéb gonosz tévő emberek kiüsmertessenek, ennek utánna senki oláh jobbágya fegyverrel, puskával, dárdával, szablyával és tegezzel ne járjon az juhászokon és barompásztorokon kivűl, sőt azok is az juh és baromőrizést elhagyván, csak félnapi járó földön is fegyvert post promulgationem articulorum ne hordozzanak, nála lévő fegyver elvesztése alatt.

(16) Az széllel urok előtt lappangó avagy csavargó és uratlan emberek is, kik az szolgálatot és adófizetést kerülvén, csak mint az herék az a méhek közt, hol egy, hol más úr avagy más nemes ember jószágokban magokat megvonván, úgy élnek, vagy idegen országból jőnek, ez ilyeneket se úr, se nemes ember, se kerített és mezővárosok, jószágában tartani, s neki patrocinálni ne merészeljen, hanem fogja meg és kötözve vigye vagy küldje az ispán kezében; ha ura vagyon, viselje gondját; ha nem lészen ura, afféle suspectus emberek előbbi articulus szerént büntetődjenek.

(17) Az harminczadosok és vámosok felől való panaszolkodás újúltan újúl; szükség azért, ha az büntetést el akarják távoztatni magokról, szokatlan és törvéntelen exactiókat ne cselekedjenek, tartsák az igaz harminczadláshoz és vámoláshoz magokat minden helyeken.

(18) Az csíki atyánkfiai kévánságok szerint, hogy minden nemes embert postálkodásra ne erőltessenek, az tisztviselő uraim rendeljenek bizonyos postálkodó személyeket köztök, mint szintén Háromszéken vagyon.

(19) Az salétromfőzők az szász uraim közt faluról falura ne járjanak, hanem elsőben az főtisztviselőt megkeresvén locumtenens uram missilis levelével, mind helyét, fahordást és ételét elrendelvén, valahol alkalmatosbnak mutatják, azon helyben maradjon, és ott főzessen; házakat, pajtákat, csüröket azért sohul el ne bontsanak. Ha pedig afféle levéllel falukat saczczoltatnának, írják meg locumtenens uramnak, kétség nélkül érdemek szerint megbüntettetnek.

(20) Ismeretlen csavargó embereknek szállást ne adjanak se városokon, se falukon, fő, nemes és paraszt rend is, hanemha jámborúl le akar telepedni avagy szolgálatra állani; bizonytalan állapottal ott ne hagyja heverni, mert ha mi kárt affélék cselekesznek, azokon veszik meg, a kiknél szálláson voltanak. Az úton járókra is, kik levél nélkűl járnak, a tavali articulus szerint szorgalmatos vigyázás legyen; valahol az fő és viceispán uraim afféle uratlan csavargó legényeket gyűlekezni értenek, tisztek szerint magok szolgáival, és ha kivántatik, közel

való szomszédságbeli nemes emberekkel, falukkal, valakiknek az ispán parancsol, confluáljon és kergessék őköt, kinek kinek állapotjának végére menvén érdemek szerint megbüntessék. Efféle kergetésre pedig ha mely falu contumacia ductus fel nem kelne, tizenkét forint bírságot dúlhassanak rajta, jószágán, marháján. Az kerített, mezővárosokban bírák, tisztviselők is efféle uratlan ismeretlen emberekre való vigyázásban hasonlóképpen tartozzanak eljárni tisztek szerint. Az székelységen is fő és vicekapitánok s királybirók hasonlóképpen vigyázzanak reájok.

Nos itaque praemissa huiusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum nos accomodare volentes praemissos universos et singulos articulos, modo declarato nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de uerbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta per suam serenitatem ratificantes, acceptantes et confirmantes, usque ad ratificationem, approbationem et confirmationem eiusdem suae serenitatis, ratos, gratos, et accepta habentes, pro praesenti authoritate et functione nostra, approbauimus, ratificauimus, et confirmauimus, offerentes et obligantes, quod nos uniuersa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tempus infra premissum conditioneque sub praemissa, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique in ditione suae serenitatis Transsyluanica et partibus Hungariae eidem subiectis obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 20 mensis Aprillis anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo.

(P. H.) Stephanus Bethlen, m. p.

(P. H.) Simon Péchy cancell. et commissar. m. p

(Egykorú hiteles példánya, melyen az aljára nyomott két kisebbszerű pecsétnek most már csak helye látszik: *az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. III. köt.)* — Másik hasonlóan egykorú hiteles példánya, melynek alján csak egy nagyobbszerű pecsét nyoma látszik, *az erd. múzeumban (Mike Sándor gyűjteményében.)* A harmadik eredeti példány, melyen a két név eredeti aláírása van, dr. Teutsch ur superintendens birtokában.)

LXXXIX.

1620. aug. 30.

Bethlen István hadak fogadásáról intézkedik.

Fejérváratt lakó Deessy Istvánnak ő felsége káptalanjának instructiója.

Az ő felsége kgls akaratja s parancsolatja szerént az mely hatezer forintot soldosok fogadására kezében adatott, kit Váraddá kelletik Pettneházy István uram ő kglme kezében, vagy peniglen honn nem lévén váradi vicekapitán Czyomaközy András urammal egyetértvén, mind gyalogot lovast igy kell conducálni.

Mind gyalogot, lovast jó puskával, szablyával, szekerczével, szerszámmal; nevét felirja megtudakozván, megesküttesse, fizetése az ő felsége limitatiója szerént legyen.

Lovast peniglen jó lova, sisakja, pánczélja, fegyverdereka, huszár nyerge, lánczos féke, kopjája, hegyes tőri vagy pallossa meglevén, hasonlóképpen róla regestumot irván, megesküttetvén, Pettneházy uram ő kglme rendelése szerint hadnagyság alá intézvén, az ő felsége mandatuma szerént lovasnak való fizetését megadja.

Inczédy Mátyás, mivel fizető mester Biharvármegyében, az váradi praesidiumban köteles legyen Desÿ István mellett lenni; hogyha ő nem lehetne, legyen Merkÿ János deák.

Mind gyalog s mind lovas fogadásában oly cautusok legyenek, s vigyázzanak, hogy más ember szolgáját, vagy peniglen bérben fogadott szolgát ne mustráltassanak, mert az igen szokott lenni.

Az szerszám dolgában is igaz egy, mert szokták az lovasok az szerszámot mástól kérni, vélle megmustrálni, meglévén az mustra, visszaadván szerszámát az szükségnek helyén mezitelen maradni.

Mindezekre s mind lovas, gyalog hadnagyokra, az mint Pettneházy uram ő kglme rendeli, megesküttetvén őket, lovast, gyalogost kezében adván szemek előtt viseljék mind isten (előtt) tött fogadásokat s mind peniglen ő felségének való kötelesség(eket) az mint az mustrán lovasokat, gyalogokat, szerszámostól kezekben adnak, az szerént mustrálják ott fenn urunk ő felsége előtt is.

Lovasnak penig ő felsége mostan fél hópénzt igy parancsolt adatni: lovasnak fl. 2. gyalognak fl. 1. d. 50. tizedesnek fl. 2. főhadnagynak fl. 5. gyaloghadnagynak, vicegyaloghad-

nagynak fl. 2. d. 50. lovas hadnagynak az ő felsége ott fenn való rendelése szerént félhó pénzt.

Pro ultima necessitate az mint ott az üdő megtanít, ha semmiképpen egyéb nem lehetne benne, és az szükség ugyan úgy kévánná, hogysem ő felsége megfogyatkozzék, egész hó pénzt is meg kell adni; de az ő felsége parancsolatjára igen reá vigyázzon, hogy mint sietteti ő felsége, azt is az szerént adja, hogyha semmiképpen az félhó pénzt fel nem akarnák venni.

Az kik szemed előtt meg nem mustrálnak, senki ratiójára senkinek pénzt ne adj, hanem csak annak, az kit látsz, ha jó és illendő az szolgálatra, úgy adj pénzt.

Az melyeket penig megmustrálsz, jó szerszámos volta (szerént) registumban neve szerént irjad, mely regestum ..... ket magad keze irása, pecséti alatt küldd fel ő (fel)ségének, az mását az szerént hozdd ide énnekem. D(atum) Albae Juliae die tricesima mensis Augusti, anno dni millesimo sexcentesimo vigesimo.

Stephanus Bethlen m. p.

Kivül: Désy Istvánnak instructiója .....

(Ered. Bethlen István aláirásával a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. acták.)

XC.

1620. szept. 29—oct. 7.

A fehérvári országgyülés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatuum Hunyadiensis et Maramarosiensis supremus ac perpetuus comes serenissimae regiae Majestatis domini domini Gabrielis dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis, principis Transsylvaniae et Siculorum comitis intimus consiliarius et regni Transsylvaniae gubernator, damus pro memoria per praesentes, quod cum serenissima regia Majestas dominus dominus Gabriel dei gratia regni Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex princeps Transsylvaniae et Siculorum comes, dominus noster clementissimus, publicae gentis Hungaricae saluti invigilando ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem annexarum ad 29. diem mensis Septembris anni 1620. festum nimirum sancti Michaelis archangeli immediate per suam regiam Majestatem in civitate Albensi indicti celebranda personaliter venire nequiverit, et nos plena cum authoritate gubernandi

in aliis suae regiae Majestatis litteris missilibus commendatum toti regni Transsylvaniae et partibus regni Hungariae eidem annexis et subjectis praeficere sua Majestas regia dignata fuerit. Iidem domini proceres et magnates, universique status et ordines trium nationum praedeclarati regni Transsylvaniae ac partium Hungariae ipsi subjectorum in partialibus eorum comitiis ad praescriptum 29. diem mensis Septembris anni hujus currentis in civitate Alba Julia ex edicto suae Majestatis regiae celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitiis partialibus ipsorum votis ac suffragiis unanimique consensu conclusos, rogantes nos debita cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes ratificaremus, acceptaremus, et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in comitiis eorum partialibus in civitate Alba Julia ad diem 29. mensis Septembris festum nimirum sancti Michaelis archangeli proxime praeteriti anni 1620. indictis celebratis conclusi.

Felségednek, kegyelmes urunk, gubernator uram ő nagysága által közinkbe küldött propositióját alázatos engedelmességgel és nagy böcsülettel vévén, megértettük, hogy peniglen az mindenható felséges úristen ebből is hozzánk ingyenvaló kegyelmességét megmutatta, Felségedet nemcsak az egész magyar nemzetségnek világoskodó és előttünk járó fényes oszlopúl, hanem azon kivűl is idegen erős, hatalmas nemzetségeknek segítségekre, oltalmazásokra közülünk felindítván, diadalmas szerencsés progressusokkal látogatván, végezetre az elmúlt beszterczebányai magyarországi generalis gyűlésben sok országok követinek jelenlétekben az egész magyarországi statusoknak közönséges választásokból Felségedet az egész Magyarországnak és több ahhoz incorporáltatott országoknak csudálatosképen gondviselő fejekké, királyokká választotta és ilyen méltóságos állapotra felemelte, annak mindnyájan kicsinytől fogva nagyig, egész országúl tiszta szívből buzgóságinkból örvendezünk; mely atyai kegyelmes gondviselésétől ő szent felségének, a mi kegyelmes istenünknek örökkévaló hálaadással is tartozunk, kivánjuk is éjjeli nappali szüntelen való ájtatos könyörgésünkkel ő szent felségétől, hogy Felségedet szent nevének dícséretire, szegény hazánknak, nemzetségünknek és

az egész keresztyénségnek jovára, megmaradására ilyen úri méltóságos állapotjában megerősítvén, életét Felségednek hosszabbítván, minden ellenségi ellen szerencséssé és győzedelmessé tevén, hosszú boldogságos, kedves és kivánatos békességgel virágzó birodalmát Felséged királyi méltóságos és kegyelmes gondviselése alatt áldja meg és tegye boldogságossá.

(1) Számtalan nagy országos dolgai és sok foglalatossági között hogy Felséged kegyelmes urunk szegény hazájáról Erdélyről és mi rólunk, igaz alázatos híveiről el nem felejtkezvén, királyi méltóságos gondviselését mü reánk is Felséged kiterjesztette és közinkbe nem valami idegenet, hanem szerelmes atyjafiát, vérit, tagját, hazafiát Bethlen István uramat ő nagyságát elönkbe gubernatorúl szegény hazánknak rendelte és mutatta, Felségednek ilyen atyai gondviselését teljes életünkbe meg igyekezünk szolgálni, kérvén azon az mi kegyelmes istenünket, hogy ő nagyságát szent lelkének általa minden dolgaiban vezérelvén, adjon erőt is arra, hogy elsőben ő szent felségének, annakutána Felségednek és szegény hazánknak velünk egyetemben kedvesen szolgálhasson. Ő nagyságát, gubernator uramat a Felséged kegyelmes commendatiójához képest s mind penig az maga dicsíretes virtusához képest, avagy virtusára nézve egész országúl Felségedtől creáltatott és előnkben adatott gubernatorunknak agnoscálván, nagy becsülettel és szeretettel acceptáljuk, könyörögvén azon alázatoson Felségednek, ennekutána is királyi szokott kegyelmessége szerint szegény megromlott hazánkról megemlékezvén és atyai kegyelmes gondviselésétől is meg nem szűnvén, méltóztassék Felséged hozzánk ezen atyai kegyelmes gondviselését megmutatni, kit teljes életünkben Felségednek, mint kegyelmes urunknak igaz alázatos hívséggel hálálhassunk meg.

(2) Szegény hazánknak mostani előtte álló szükségi mit kivánjanak, azt is Felséged parancsolatjából jól látjuk, melyeknek helyére való állatására és végben vitelére hogy Felségedet kegyelmes urunk és gubernator uramot is ő nagyságát az Felséged kegyelmessége szerint az gondviselésére elégségessé tehessük, noha bizony nem tagadhatjuk kegyelmes urunk szegénységünknek sok rendbeli fogyatkozását, mindazonáltal pro communi nostro commodo et ratifica permansione non parcentes nobismet ipsis igérünk Felségednek minden előtte álló szükségekre kapu száminkról három nemzetűl nyolcz-nyolcz forintot, felét ad 1. diem Decembris proxime venturum, felét penigien ad festum Epiphaniarum anni immediate subsequentis fogyatkozás nélkűl a Felséged tárházába beszolgáltatni. Egy terhviselésre igérik a magyarországi atyánkfiai is mago-

kat mind a szász urainkkal ő kegyelmekkel és atyánkfiaival egyetemben. Felségednek mint kegyelmes urunknak alázatoson könyörgünk, vegye elégségesen ez mostani contribuálásunkat, ezen is kérvén Felségedet, az minemű pénzzel ez országban élünk, azt promiscue vétesse el az adóban, mert azon ugyan solenniter protestálunk, hogy jobb másféle pénzt semmi úton nem adhatunk, sem magunk, sem szegénységink szerét nem tehetjük. A székely uraink atyánkfiai is a segesvári articulusnak continentiája szerint az egy-egy forintot megadják.

Az kolcsos, mező és szabad városok az előbbi mód szerint contribuáljanak:

Kolosvár adjon	flor. 640.
Kézdi Vásárhely	flor. 160.
Sepsi Szt. György . . .	flor. 60.
Egeres	flor. 32.
Bánffi Hunyad	flor. 80.
Kis Marja	flor. 80.
Udvarhely	flor. 80.
Fejérvár	flor. 65.
Ilyefalva	flor. 65.
Nagy Almás	flor. 20.

(3) Tovább megemlékezünk kegyelmes urunk, miképen főkövet uraink s atyánkfiait, plenipotentiát adván ő kegyelmeknek, az elmúlt generalis gyűlésünkből bocsátottuk volt fel az nemes Magyarország gyűlésében, holott Felséged kegyelmes urunk királyunk mind az német, magyar, cseh, morva és egyéb keresztyén országokkal minemű confoederatiót szerzett legyen, ő kegyelmektől világoson megértettük, mely Felséged távollétében is felőlünk való ilyen jó gondviselését egész országúl hívségesen meg igyekezzük Felségednek szolgálni. Mely confoederatióját Felségednek ez mostani partialis gyűlésünkben is acceptáljuk, derekasban penig és nagyobb solennitással jövendő generalis gyűlésünkben is confirmáljuk.

(4) Végeztük ezt is, hogy a mint a magyarországi uraink és atyánkfiai igérték magokat, a közikbe futott jobbágyinkat megadatni, mi is azon processussal igérjük ő kegyelmeknek megadni az ő kegyelmeknek közinkbe jött jobbágyokat.

Nos itaque praemissae hujusmodi petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum accommodare volentes, praemissos universos et singulos articulos nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in iesdem contenta ratos, gratos et accepta

habentes pro praesenti authoritate a sua regia Majestate attributa approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos, quod nos universa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam authoritate functionis a regia Majestate attributa, ubivis in ditione transsylvanica et partibus Hungariae eidem subjectis observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum Albae Juliae die septima mensis Octobris, anno domini 1620.

Stephanus Bethlen m. p.

(Az akadémia birtokában levő Halmágyi gyüjteményből.)

XCI.

1620. szept. 29.

Bethlen Gábor Bethlen Istvánnak: Gratiano moldvai vajda elpártolása ügyében.

Illrmus comes. Kgd leveleit az portáról hozott levelekkel együtt az estve indulásunkkor szekeremen adá meg az posta, melyből az moldovai állapatot értem, kiben immár semmit nem kételkedem s azelőtt is elhittem, mert Rédei Pálnak diserte megmondta volt Gratian, hogy ő lengyel királtól akar azután dependeálni, engemet is arra intett és kért, hogy az királylyal jó correspondentiát viseljek. Azt én tudtam még az elmúlt esztendőben juniusban, melyet a portára megirtam, de nem hitték, és mostan használjanak vele; én bizony igen örülök, hogy meg tudta és merte tréfálni az törököt, tanoljanak rajta másszor s lássa meg, kinek mint hiszen. Ezekkel az moldovai és kozákok nagy rablásokkal valóságos ellensége leszen az lengyelnek a porta, és megbékélhetetlen állapat leszen köztök és minket elfelejtetnek az lengyelekkel. Erdélt hogy megpróbálja az lengyel, magammal el nem tudom hitetni; nagy ratiókból állathatnám, ha üdőm volna hozzá, de mivel nincsen, indulok az ellenségre, nem írhatok azokról, hanem reménségem az úristen, hogy senki Erdélt nem invadálja ez esztendőben; és ha szintén valaki reá indulna is, bizony uram, útját az ellenségnek úgy megállhatják, hogy meg sem büzli Erdélt, csak ne várják ágyokban, hanem Bereczken belől, ahol én járkáltam, vessenek jó sánczokat, senki feléje sem fér, hanemha híjja valaki, az más dolog. Az kevés katonaságot vármegyék lovasival együtt Kgd bátor elbocsátotta volna nem az haszonért

annira, mint az erdéli segitségnek híréért. Én azokat úgy megtöbbítettem volna titkon, hogy senki eszében sem vötte volna az dolgot, és az confederatus országok előtt is az országot megmenthettük volna az segítség adásból ez esztendőben; de azzal Kgd bizony nagy kárt és nagy hihetetlenséget szerzett az országnak: senki nem hiszen ezután.

Immár ha bocsátja is őket Kgd, az mi szolgálatunkra nem érkeznek, mert itt hamar elválik minden dolog; sőt eddig is talán ott fenn az derék hadak megvíttanak, mivel csak egy mélföldön voltanak egymástól és oly had, kinél nagyobbat keresztyén hadat mostani ember nem látott, mert ad minus vagyon 70 ezer az két had; ott fenn Spinola és az ellen való had vagyon a két fél 60 ezer: az fizetést is hiában adatta nekik Kgd mind az vármegyékkel s mind az én részemről, mert ott sem szolgálnak, itt sincsenek, ajándékon élnek ott benn is; de quod majus az vármegyék minemű rettenetes fizetést adott az roszaknak, istennel bizonyítom, hogy 4 frtnál lovasnak, 3 frtnál gyalognak többet nem adnak itt künn sohúl, melyről országúl végeztünk, valaki arra való reménségben jött az fizetésre ki Erdélből, igen frustráltatott. Mindazáltal Kgd mégis indítsa meg őket, siessenek kijőni az confoederatusokra nézve, ha el tudnák hitetni vélek az transactióknak observálására, hogy Erdély is kész, de nehezen hihetem el. Foeliciter valeat. Ex Keopcsyén, die 29. Sept. 1620.

Gabriel m. p.

Szent-Páliék, Katona Istvánék, Lázár István s Székely Miklósék jőjjenek el.

Külczím: Ill. comiti dno Stephano Bethlen de Iktar, comitatuum Marmarosiensis et Hunyadiensis supremo et perpetuo comiti, consiliario nostro intimo et per regnum Tranniae gubernatori etc. fratri nobis honorando.

(Bethlen által irt eredetije Marosvásárhelytt, a Teleky ltárban.)

XCII.

1620. decz. 22.

Bethlen Istvánnak a hadsereg élelmezése ügyében kiadott rendelete.

Pro dominis Siculis capitaneo, ductoribus, centurionibus, decurionibus acuniversis equitibus et peditibus sedis siculicalis Maros in comitatu Karasznensi existentibus, limitatio praebendarum, simul etiam quaedam edicta ex communi dominorum consiliariorum deliberatione observanda.

Mivel az mi kegyelmes urunk kegyelmes parancsolatjából egynéhány napok alatt itt Kolosvár táján az ország népének fenn kelletik lennie mindaddig, mig ő felségének indulásunkról vagy leszállásunkról második parancsolatja nem érkezik: hogy ilyen súlyos téli időben az hadnak fennléte az szegénységnek könnyebbségére legyen, az had népe is meg ne fogyatkozzék élés dolgából, rendöltünk az ő felsége mellettem lévő tanácsival egyetemben napjában minden három-három lóra az viceispánok és szolgabirák által egy-egy véka zabot adatni kapuszám után. Az hol penig zabot nem adhatnak, félannyi búzát, avagy árpát, avagy rozsot, avagy kölest adjanak.

Item minden három emberre két-két véka lisztet adjanak egy hétre.

Item minden száz legényre külön-külön egy-egy hétre három-három tehénnek az húsát, avagy négy-négy disznót szolgáltassanak.

Item minden száz lóra egy-egy hétre négy-négy ökör terhe szekér szénát, tizenöt szekér szénát adjanak.

Ezeken kivől senki gazdáját szitkozódással, vereséggel, széna abrak és egyéb akármiféle élésadással kénszeriteni, avagy erőhatalommal és lopva semmi elesék marháját elvenni ne merészelje, bor ser hozatásra ne erőltesse.

Senki búzát, öreg barmot, és akármi névvel nevezendő házieszközt, fejér ruhát el ne merjen prédálni, falukat, falukon levő szentegyházakot, méhet fel ne verjen, udvarházakra, prédikátorok házára ne szálljon, szállását tűztől igen oltalmazza, vermeket fel ne bontson. Úton járó jövő-menő embereket meg ne háborgasson, lovokat el ne vonja, se semminémű morhájokat el ne foszsza, se ne tolvajoljon, se ne prédáljon, hanem minden ember az feljűl elimitált éléssel contentus legyen. Mert ha ki statiójából Szakmárra kimegyen, kétszáz forint birsággal bünetődik.

Kegyelmeteket azért, intem főkapitány és hadnagy uraim, sőt authoritate functionis hagyom és parancsolom is serio, az ő felsége mellettem lévő tanácsival együtt elrendelt limitatióhoz és edictumhoz tartsa Kegyelmetek is mindenekben magát, és tiszti alatt lévő lovas és gyalogrenden valókkal is ahhoz tartassa magokat. Mert valaki ahhoz magát tartani nem akarja, annak büntetése, tudniillik az feljűl megírt kétszáz forint, személyválogatás nélkül azokon kik az ellen impimgáltatnak ezen zászló alatt, ha szintén annyi marhája nem volna is, praeter detentionem is exequáltatik mox et de facto.

Az viceispánoknak, szolgabiráknak is az feljűl megírt limitatio szerint az élésnek beszolgáltatására igen szorgalmatos gondviselések legyen. Az élés adásból senki jószága immu-

nis ne legyen, hanem mindjárást kapuszám után az élést felvetvén, szorgalmatosan exigálják, és minden okvetetlen minden ember jószágáról bészolgáltassák, mert ha ő kegyelmek miatt fogyatkozás leszen az élés bevitetésében büntetlen nem maradnak.

Senki penig a zászló alól elszökni feje jószága vesztése alatt ne merészeljen. Kegyelmetek tisztviselő uraim ezen poena alatt haza ne bocsásson. Datum in civitate Colosvar, die 22 Decembris anno 1620.

Stephanus Bethlen m. p.

(Eredetije a gr. Lázár cs. megyesfalvi ltárában.)

XCIII.

1621. ápr. 24—29.

A jihérvári részleges országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar, comitatuum Huniadiensis et Maramarosiensis supremus ac perpetuus comes, sacrae regiae Maiestatis ac domini domini Gabrielis dei gratia electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slauoniae etc. regis, Transyluaniae principis, et Siculorum comitis, intimus consiliarius et regni Transylvaniae gubernator. Damus pro memoria per praesentes quibus expedit vniuersis, quod cum praefatus serenissimus dominus rex publicae gentis hungaricae (saluti)[1] inuigilando, ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, vniuersorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transyluaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, eisdem per suam Maiestatem (ad festum)[2] sancti Georgii martiris, diem videlicet 24 mensis Aprilis, anni domini 1621, in ciuitate sua Alba Julia indicta celebrandis personaliter venire nequiuerit, nos cum plena authoritate eisdem comitiis praeficiendo, iidem domini proceres et magnates, vniuersique status et ordines trium nationum Transyluaniensium in praescriptis comitiis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et suffragiis vnanimique consensu conclusos, petentes nos debita cum instantia, ut nos uniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, usque ad suae maiestatis ratificationem, acceptationem et confirmationem, authoritate nostra hac in parte a sua Maiestate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes, ratificaremus, acceptaremus-

[1]) Az erd. múzeumi példányból a »saluti« szót a leiró kifelejtette.
[2]) Ugyanezen példányból az »adfestum« szavak ki vannak felejtve.

que et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in partialibus eorum comitiis ad festum sancti Georgii martiris in ciuitate Alba Julia 1621 indictis conclusi.

Megértettük nagyságos urunk az mi kegyelmes urunk királyunk ő felsége Nagyságod által közinkben küldött klgmes propositióját, melyből nyilván látjuk, minémű szorgalmatos gondja légyen ő felségének távollétében, és ennyi számtalan sok gondjai között is szegény hazánknak békességes megmaradására; kiért mi is országúl ő felségének mint kegyelmes urunknak királyunknak ajánljuk hűséges szolgálatunkat, könyörögvén ő felségének alázatoson, ezután is ezen kegyelmes gondviselését ne vonja meg tőlünk.

(1) Mivel penig minden birodalmok és hatalmasságok istentől vadnak, és minket is igaz itéletéből az török birodalom alá vetett, az ő felsége kegyelmes propositiója szerint mindeneknek előtte legszükségesbnek itéljük lenni, miképpen az mi jó emlékezetű eleinknek szokások szerint az portának kedvét kereshessük, és annak contentálására ő felségét elégségessé tehessük. Igérünk azért ő felségének minden portai szükségeknek beteljesítésére kapu szám szerint fl. 12. ily ok alatt, hogy ez esztendőben ő felsége a Fejérvárhoz való gratuitus laborral bennünket ne bántson, annak felette, hogy az mely pénz közönségesképpen ez országban jár, az ő felsége exactoritól is elvétessék. Mely adónak felének beszolgáltatása ad primum diem Junii, felének penig ad 1 Julii légyen. Könyörögvén ő felségének mint kegyelmes urunknak, ő felsége szegény kösségünknek szántalan fogyatkozását megtekintvén, vegye kegyelmesen tőlünk.

Mely terehviselésre az magyarországi uraink s atyánkfiai is igérik magokat ea tamen conditione, hogy az pótura ő kegyelmektől elvétessék, mivel sohul az partiumokban egyéb pénz nem forog köztök.

Ezen terehviselésre igérik az szász uraink s atyánkfiai is magokat.

(Az székely uraink s atyánkfiai is penig, az miképpen az segesvári gyülésben, azonképpen mostan is, az császár adajában igérnek egy-egy forintot minden jobbágytól, affélétől, kik az zászló alól elállván házastól örökségestől jobbágyságra

alios quoslibet vbique in ditione suae regiae Maiestatis transsyluanica et partibus Hungariae eidem subiectis obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae, die vigesima nona mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

(Eredeti hiteles példánya, melynek alján a rá nyomott pecsétnek most már csak nyoma látszik, *az erd. Múzeumban (Mike Sándor gyűjteményében.)*

XCIV.

1621. május 21.

Bethlen István rendelete a szászokhoz hadak fogadása ügyében.

Postulata sacrae regiae Maiestatis domini domini clementissimi pro patriae huius charissimae totiusque gentis hungaricae salute et conseruatione a bu niuersitate Saxonicae nationis ad praesens summe necessaria eisdem proposita.

1. Kiván ő felsége magyar gyalogot ..... Nro 600. kiket valamint ő kegyelmek megfogadhatnak, abban ő felsége semmi ellent nem tart. Ezeknek ki(vűle) ő felsége minden tiz gyalogra egy-egy négy ökrű szekeret liszttel és egyéb éléssel megrakva.

2. Ha penig az magyar gyalognak szerét nem tehetnék ő kegyelmek, kivánja ő felsége, hogy három hóra hatszáz gyalognak való hópénzt küldjenek ő kegyelmek ez mostani expeditióra bizonyos magok fizető mesterétől, ki az szerént fizessen meg annak az gyalognak, a kiket ezek helyett ő felsége ott kün kerestet, ki igy fizessen egy-egy hóra:

Hadnagynak . . .	fl. 16.
Tizedesnek	fl. 4.
1 vicehadnagynak . .	fl. 8.
Zászlótartóknak . .	fl. 4.
Dobosnak	fl. 4.
Közlegénnek . . .	fl. 3.

Igy is penig az tiz-tiz legénre s egy-egy négy ökrű szekérrel, éléssel megrakva, és egy-egy sátort kiván ő felsége a hópínz mellett.

3. Az ő felsége maga szükségére peniglen az egész fundus regiustól 60 vasas erős kötözött szekeret, jó kasos és gyékénynyel borított ernyős szekereket nyolcz-nyolcz ökörrel.

kiket maga majorságiból rakat ő felsége meg. Datum Albae Juliae die 21. Maÿ, anno domini 1621.

Stephanus Bethlen m. p.

(P. H.)

(Eredetije *a szász nemzeti levéltárban 266. sz.*)

XCV.

1621. szept. 30—oct. 8.

A fehérvári országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatuum Hunyadiensis et Maramarusiensis supremus ac perpetuus comes, serenissimae electae regiae Majestatis ac domini domini Gabrielis dei gratia electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regis Transsylvaniae principis et Siculorum comitis intimus consiliarius, ac praedicti regni Transsylvaniae gubernator etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum praedictus serenissimus rex dominus noster clementissimus publicae gentis hungaricae quieti, avitaeque libertati, nec non patriarum legum restaurationi sedulo invigilando ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum eisdem per suam Majestatem ad 30. diem mensis Septembris anni praesentis 1621. hic in civitate Alba Julia indicta, celebranda personaliter venire nequiverit, nos cum plenaria authoritate eisdem comitiis praeficientes eidem domini proceres et magnates, universique status et ordines trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem annexarum in praescriptis comitiis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos in eisdem comitiis communibus votis et suffragiis parique animi ipsorum consensu conclusos; rogantes nos debita cum instantia ut universos et singulos eos articulos, universaque et singula in eisdem contenta, usque ad ratificationem, acceptationem et confirmationem suae regiae Majestatis, authoritate nostra hac in parte a sua regia Majestate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes, ratificaremus, acceptaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium

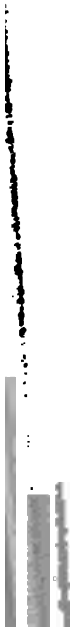

Kolosvár ad	flor. 600.
Bánffi Hunyad	flor. 100.
Abrug-Bánya	flor. 100.
Kis-Marja	flor. 100.
Kézdi Vásárhely	flor. 100.
Udvarhely	flor. 100.
Vizakna	flor. 100.
Fejérvár	flor. 100.
Sepsi Szt. György . . .	flor. 75.
Illyefalva	flor. 75.
Egeres	flor. 50.
Nagy-Almás	flor. 25.

(2) A székely uraink s atyánkfiai dolgát a mi nézi, jól ékeznek ő kegyelmek a segesvári gyűlésben tött magok etiről, melyet hogy ő kegyelmek eddig nem praestáltanak, semmi nem volt egyéb, hanem érezvén ő kegyelmek manak a soldos adásokban való sok költségeket, mind penig y részént személyek szerint való szolgálatjokat is ő felsége lett, ezen dologról arra választatott fő atyjokfia által ő felt megtalálták, kiről ő felsége is maga kegyelmes resolúit generalis gyűlésünkre rejiciálta és halasztotta volt és d ez ideig is úgy kellett in pendenti maradni, mindazonáltal án ő kegyelmek is szegény hazánknak mostani állapotját, niben az előszámlált okokból méltó mentségek lehetne is, d hátrahagyják s ő kegyelmek is ad praedictum Epiphaum diem úgymint mostani contributiónk beszolgáltatásá utolsó terminusára a segesvári arról való articulusnak inentiája és az ő felsége connumeráltatása szerint minden ló alól kiállott jobbágyokért külön-külön azaz 1 forintot stáltatják és egyszersmind be is szolgáltatják a császár ájának contentálására.

(3) Az fejérvári gratuitus labornak praestálása mivel ralis gyűlésünket concernálja, ha isten csendességben megés az jövendő gyűlésünket adja érnünk, minthogy szükséépületnek látjuk és tudjuk, akkor örömest deliberálunk e.

Nos itaque hujusmodi condignae petitioni dominorum icolarum trium nationum regni Transsylvaniae et par Hungariae eidem annexarum accommodare volentes scriptos universos et singulos articulos modo praemisso s praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad um sine diminutione et augmento aliquali inseri et ini facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem enta ratos, gratos et accepta habentes, pro praesenti oritate et functione nostra approbavimus, ratificavimus

riae eidem subjectarum existentes observari faciemus, acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Albae Juliae die 5-ta Octobris, anno domini 1621.

Stephanus Bethlen m. p.

Az akadémia birtokában levő Halmágyi-féle gyüjtemény

Kolosvár ad	flor. 600.
Bánffi Hunyad	flor. 100.
Abrug-Bánya	flor. 100.
Kis-Marja	flor. 100.
Kézdi Vásárhely	flor. 100.
Udvarhely	flor. 100.
Vizakna	flor. 100.
Fejérvár	flor. 100.
Sepsi Szt. György . . .	flor. 75.
Illyefalva	flor. 75.
Egeres	flor. 50.
Nagy-Almás	flor. 25.

(2) A székely uraink s atyánkfiai dolgát a mi nézi, jól emlékeznek ő kegyelmek a segesvári gyűlésben tött magok igéretiről, melyet hogy ő kegyelmek eddig nem praestáltanak, oka semmi nem volt egyéb, hanem érezvén ő kegyelmek magoknak a soldos adásokban való sok költségeket, mind pedig nagy részént személyek szerint való szolgálatjokat is ő felsége mellett, ezen dologról arra választatott fő atyjokfia által ő felségét megtalálták, kiről ő felsége is maga kegyelmes resolutióját generalis gyülésünkre rejiciálta és halasztotta volt és mind ez ideig is úgy kellett in pendenti maradni, minduazonáltal látván ő kegyelmek is szegény hazánknak mostani állapotját, ha miben az előszámlált okokból méltó mentségek lehetne is, mind hátrahagyják s ő kegyelmek is ad praedictum Epiphaniarum diem úgymint mostani contributiónk beszolgáltatásának utolsó terminusára a segesvári arról való articulusnak continentiája és az ő felsége connumeráltatása szerint minden zászló alól kiállott jobbágyokért külön-külön azaz 1 forintot praestáltatják és egyszersmind be is szolgáltatják a csausz portájának contentálására.

(3) Az fejérvári gratuitus labornak praestálása mivel generalis gyülésünket concernálja, ha isten csendességben megtart és az jövendő gyülésünket adja értünk, minthogy szükséges épületnek látjuk és tudjuk, akkor örömest deliberálunk felőle.

Nos itaque hujusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum accommodare volentes praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, pro praesenti authoritate et functione nostra approbavimus, ratificavimus

Lap.

V. 1614. szept. 26. Pernyeszi Zsigmond Dóczynak: tudatja, hogy Rhédey F. a váradi hadakkal mustrát tartott . . 175
VI. 1614. szept. 27. A fejérvári országgyűlésről Forgácsnak írt levelek, melyek a biztosok kiküldését sürgetik . . 177
VII. 1614. szept. 27—okt. 7. A fehérvári országgyűl. törvényei 180
VIII. 1614. okt. 14. Nagy Balázs hajdúkapitány menti a török területen elkövetett portyázásokat. 189
IX. 1614. november 7. Károlyi Mihály Forgács Zsigmondnak Lippa ügyében 190
X. 1614. decz. 3. Bethlen Thurzóhoz: a lippai ügyben a biztosok leküldését kéri. 192
XI. 1614. decz. 5. Forgács Dóczynak: Lippa állásáról tudósítja 195
XII. 1614. decz. 10. Kendy Dóczyt sürgeti, hogy Bethlen ellen küldjön híreket 196
XIII. 1614. december eleje. Egy titkos tanácsos (tán Molart) véleménye az erdélyi ügyekről s a Bethlennel folytatandó alkudozásról 196
XIV. 1615. jan. 4—14 Levelek Bethlen Gábortól a Homonnai-féle mozgalom ügyében 200
XV. 1615. jan. 8. A bécsi kormány szövetkezése Homonnaival Bethlen ellen 204
XVI. 1615. jan. 18. Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet . . . 209
XVII. 1615. jan. 24—febr. 5. A magyar államtanács tárgyalásai a Bethlennel megkezdendő béketárgyalások ügyében . 211
XVIII. 1615. febr. 1. Dóczy a császárnak Bethlenről hireket ir . 238
XIX. 1615. február 22. Bethlen Gábor teljhatalmu megbizása a császári követekkel tartandó értekezletre kijelölt követei részére 240
XX. 1615. márcz. 10. Jelentés a visszakövetelt várak ügyében. 241
XXI. 1615. márcz. 16. Mátyás Daróczynak átküldi a Bethlen számára írt leveleket 243
XXII. 1615. április 8. A nádor Dóczynak: a nagy-szombati alkudozásokról 244
XXIII. 1615. máj. 6—17. A nagy-szombati kiegyezés 245
XXIV. 1615. május 3—19. A gyula-fejérvári országgyülés törvényei és irományai 249
XXV. 1615. máj. 17. Utasítás az Erdélybe, a nagy-szombati béke végrehajtására kinevezett biztosok számára 262
XXVI. 1615. máj. 19. Starzer Mihály konstantinápolyi nagykövet Molarthoz intézett leveléből 264
XXVII. 1615. jul. 16. Huszt várának visszabocsátására vonatkozó okirat 266
XXVIII. 1615. jul. 27. Bethlen G. Forgács Zs. kassai kapitánynak a lippai ügyekről 267

Lap.

XXIX. 1615. aug. 12. A császári biztosok jelentése az elfoglalt várak visszaadásáról 270

XXX. 1615. szept. 27—okt. 13. A kolosvári országgyűlés határozatai 277

XXXI. 1615. szept.—1616. jan. Homonnay Bethlen által elfogott iratai 289

XXXII. 1615. okt. 4. Mátyás Bethlennek Lippa és Jenő ügyében 296

XXXIII. 1615. november 14. Mátyás kinevezi a biztosokat a kolosvári octavalis terminusra 296

XXXIV. 1616. jan. 5. Mátyás Daróczynak: az erdélyi ügyekben 297

XXXV. 1616. jan. 26. Bethlen Gábor a nádornak: vádat emel Homonnay fondorlatai ellen 298

XXXVI. 1616. febr. 4. Bethlen Gábor II. Mátyásnak: Homonnai támadási törekvéseiről részletes adatokat közöl . . 307

XXXVII. 1616. febr. 9. A szászok tiltakozása, hogy a Homonnai-féle lázadásban részök volna 312

XXXVIII. 1616. febr. 20. Forgács Zs. Dóczynak: a Homonnay-féle mozgalmakkal szemben tanusitandó magaviselete iránt 315

XXXIX. 1616. febr. II. Mátyás Homonnai Györgyöt elkövetett békeháborításaiért maga elébe idézi s minden további zavargástól letiltja 316

XL. 1616. április 30. Forgács a nádornak: Homonnai mozgalmairól 317

XLI. 1616. márcz. 28. Meghivó az április 17. fejérvári országgyülésre 319

XLII. 1616. április 17—máj. 8. A fejérvári országgyülés törvényei és irományai 320

XLIII. 1616. május 11. Bethlen Gábor felhivása a hajdukapitányokhoz 335

XLIV. 1616. május 23. Rhenner levele a szászokhoz, és Homonnai utasítása a beütő csapat számára 337

XLV. 1616. máj. 28. Ali budai basa Bethlennek Homonnai felkelése ügyében 342

XLVI. 1616. május 27. Dóczy tudósítása az erdélyi ügyekről . 346

XLVII. 1616. jun. 13—17. Tudósitások a konyárdi csatáról. . 347

XLVIII. 1616. jun. 21—22. Az alvinczi tábori országgyülés levelei Thurzóhoz és Homonnaihoz 352

XLIX. 1616. jun. 27. Thurzó nádor Bethlennek: a Homonnai-féle mozgalmak iránt meg akarja nyugtatni . . . 361

L. 1616. jul. 7. Sarmasági Zsigmond Thurzónak: menekülése történetét elmondja 363

LI. 1616. julius 18. Bethlen válasza a kassai országgyülés átiratára 367

Lap.

LII. 1616. julius 22—23. Pernyeszi tudósításai a kolosvári országgyűlésről 369
LIII. 1616. szept. 14. Meghivó a segesvári országgyűlésre . 372
LIV. 1616. október Bethlen pátenslevele a hajduk fogadása ügyében 373
LV. 1616. okt. 16. Bethlenre vonatkozó tárgyalások a prágai udvarban 374
LVI. 1616. okt. 10—18. Homonnai felkelésére vonatkozó irományok. 378
LVII. 1616. októb. 9—nov. 7. A segesvári országgyűlés irományai 386
LVIII. 1616. nov. 4. A hajduk beütésére vonatkozó iratok . . 403
LIX. 1616. nov. 8. Bethlen a nádorhoz: a hajdúk beütetése ügyében 408
LX. 1616. nov. 29. A kővári kapitány Dóczynak: kérdést tesz a hajdú mozgalmakról 413
LXI. 1616. decz. 9. Egri István Thurzónak Bethlen mozgalmairól 414
LXII. 1616. decz. A Bethlen részéről várt támadások ellen tett készületek 415
LXIII. 1617. jan. 5. Forgács Zsigmond biztositó levele Bethlen Gábor követe részére 420
LXIV. 1617. jan. 30. Dóczy Molartnak: mentegeti magát Bethlen vádjai ellen 422
LXV. 1617. márcz. 6. Bethlen Gábor megbizó levele követei számára. 423
LXVI. 1617. márcz. 14—16. A bécsi tárgyalások 425
LXVII. 1617. máj. 6. Meghivó a fehérvári országgyűlésre . . 430
LXVIII. 1617. máj. 4—23. A fehévári országgyűlés irományai . 431
LXIX. 1617. jun. 16. Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet . . 438
LXX. 1617. jun. 18. Bethlen Gábor levelei a nagy-szombati alkudozások ügyében 439
LXXI. 1617. jul. 20 - aug. 2. A második nagy-szombati békealkudozások okiratai 442
LXXII. II. Mátyás Bethlen Gábornak: eddigi magatartásáért szemrehányásokat tesz 470
LXXIII. 1617. nov. 1—10. A kolosvári országgyűlés okiratai . 472
LXXIV. 1618. márczius 23. II. Mátyás Napragynak Kowachoczy küldetése ügyében. 475
LXXV. 1618. április 12—25. A szebeni országgyűlés iratai . . 476
LXXVI. 1618. máj. 20. Ankreiter Mihály jelentése Dóczynak Bethlen váradi tartózkodásáról 484
LXXVII. 1618. jun. 21. Bethlen G. Michne vajdának: követséget és csapatokat küld hozzá 485

Lap.

XVIII. 1618. okt. 4—21. A kolosvári országgyűlés törvényei. 486
XXIX. 1619. febr. 11. Bethlen levele Dóczyhoz a vele leendő találkozás ügyében 493
XXX. 1619. márcz. 11—27. A n.-károlyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok 494
XXXI. 1619. Meghivó a május 5-iki országgyűlésre . . . 509
XXII. 1619. április 29. Bethlen Dóczynak: Jenő ügyében közbenjárását kéri a királynál 509
XXIII. 1619. május 5—26. A fejérvári országgyűlés törvényei és irományai 511
XXIV. 1619. jul. 18. Bethlen Dóczynak: találkozásáról Károlyival 531
XXV. 1619. aug. 7. Dóczy Bethlennek: mentegeti magát Bethlen vádjai ellenében 532
XXVI. 1619. szept. 12. Bethlen a szebeni tanácsnak: sikereiről értesíti. 536
XVII. 1620. márcz. 2. Meghivó az april 5-ki országgyűlésre. 537
XVIII. 1620. april 5—20. A fejérvári országgyűlés törvényei. 538
XXIX. 1620. augusztus 30. Bethlen István hadak fogadásáról intézkedik. 546
XC. 1620. szept. 29.—okt. 7. A fejérvári országgyülés törv. 547
XCI. 1620. szept. 29. Bethlen Gábor Bethlen Istvánnak: Gratiano moldvai vajda elpártolása ügyében . . . 551
XCII. 1620. decz. 22. Bethlen Istvánnak a hadsereg élelmezése ügyében kiadott rendelete 552
XCIII. 1621. apr. 24—29. A fejérvári részleges országgyűlés törvényei 554
XCIV. 1621. május 21. Bethlen István rendelete a szászokhoz hadak fogadása ügyében 558
XCV. 1621. szept. 30—okt. 8. A fejérvári országgyűlés törvényei 559

63. l. alólról 14. sor »O c t.« h. olv. »N o v.«
82. l. felülről 8. sor »f e b r u a r 25« h. olv. »s z e p t. 24.«

Ghymesi Forgách Ferencz, nagyváradi püspök, magyar historiája 1540—1572. Forgách Simon és Istvánffi Miklós jegyzéseivel együtt. A herczeg Batthyány-család kéziratából közli Majer Fidél. Bevezette Toldy Ferencz. Egy kötet. (Monum. Script. 16. kötet.) 1866. LXXXVIII és 555 lap. 3 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica). *I. osztály. Okmánytárak.* (Diplomataria). I—XXV. kötet. 1857—1879. 8-rét. Ára az eddig megjelent 25 kötetnek együtt megrendelve 42 frt. Tartalom:

Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. (1441—1652.) Összeszedte s lemásolta Hatvani (Horváth) Mihály. I—IV. kötet. (Monum. Diplom. 1—4. köt.) 1857—59. 29¼ ív 8 frt.

Magyar történelmi okmánytár, londoni könyv- és levéltárakból 1521—1717. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. Egy kötetben. (Monum. Diplom. 5. köt.) 1859. 518 lap. 2 frt.

Árpádkori új okmánytár. (Codex Diplom. Arpadianus cont.) Fejér Gy. Codex Diplomaticusának folytatása. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. (Monum. Diplom. 6—13. 17. 18. 20. 22. kötet.) 1860—1874. 392 ív 25 frt.

Alvinczi Péter okmánytára. (Diplom. Alvinczianum.) Erdély visszacsatolása körül a magyar királyival és meghizottjával folytatott alkudozások történetéhez 1630—1658. Közzéteszi Szilágyi Sándor. 2 kötetben. (Monum. Diplom. 14. 15. köt.) 1870. I. VI és 421 lap. II. 335 és XVIII lap. 4 frt.

III. Pál pápa és Farnese Sándor bibornok Magyarországra vonatkozó diplomacziai levelezései. 1535—1549. Közli Óváry Lipót. (Monum. Dipl. 16. köt.) 1879. XXXVI. és 214 lap. Ára 2 frt.

Pázmány Péter levelezése. (Cod. Epistol. Petri Pázmány Card.) Közzéteszi Frankl Vilmos. I. kötet. 1605—1625. (Monum. Diplom. 19. köt.) 1873. XXV és 487 lap. 3 frt.

Okmánytár I. Rákóczi György svéd és franczia szövetkezéseinek történetéhez. 1632—1648. Szerkesztő és jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 21. kötet.) 1873. IX. és 491 lap. 2 frt.

Okmánytár II. Rákóczi György diplomatiai összeköttetéseihez. (1648—1660.) Szerkesztő Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 23. kötet.) 1874. VII és [illegible] lap. 3 frt.

A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése. 1632—1660. Szerkesztő Szilágyi Sándor. Egy kötet, két fényképezett hasonmással. (Monum. Diplom. 24. kötet.) 1875. XII és 644 lap. 4 frt.

Oláh Miklós levelezése. Közli Ipolyi Arnold. Egy kötet. (Monum. Diplom. 25. kötet.) 1876. XV és 612 lap. 3 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica.) *II. osztály. Írók.* (Scriptores) I—XXIII. s. 2. fele. XXIV—XXIX. és XXXII. kötet. Egy a VIII. kötethez tartozó pótfüzettel. 1857—1877. 8-rét. Ára az eddig megjelent 30 kötetnek együtt megrendelve 54 frt. Tartalom:

Szerémi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Egy kötet. (Monum. Script. 1. köt.) 1857. XXXIV. és 410 lap. 2 frt.

Verancsics Antal m. k. Helytartó, Esztergomi Érsek összes munkái. Közli Szalay László (1—7) és Wenzel Gusztáv (8—12) 12 kötet. Név és tárgymutatóval. (Monum. Script. 2—6. 9. 10. 19. 20. 25. 26. 32. kötet.) 1857. 294 ív 25 frt.

Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592—1603, és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594—1613. Bíró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötet. (Monum. Script. 7. kötet.) 1863. IX és 233 lap. 2 frt.

Rozsnyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradványai. Összeszedte s jegyzetekkel és oklevéltárral kísérve kiadta Szilágyi Sándor. Egy kötetben s egy pótfüzettel. (Monum. Script. 8. kötet.) 1867. 544 lap. 2 frt.

[illegible] B. Apor Péter munkái. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötetben. (Monum. Script. 11. kötet.) 1863. X és 464 lap. 2 frt.

Brutus János Mihály, m. kir. történetíró magyar historiája. 1490—1552. A m. k. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából a szerző életével közli Toldy Ferencz. I. II. III. kötet. (Monum. Script. 12. 13. 14. kötet.) 1863—1867. I. CIX és [illegible] lap. II. IX. és 495 lap. III. VIII és 474 lap. Ára 7 frt.

[illegible] lap. II. XVI és [illegible] lap. 7 frt.

Kritobólosz: II. Mehemet élete. A magyar [illegible] [illegible] szöveget [illegible] [illegible] [illegible] Egy kötet. (Monum. Script. [illegible] kötet.) [illegible] X és [illegible] lap. [illegible]

Törökszemi naplók. 1653—1719. Közli Thely Kalman. [illegible] [illegible] — Bártfai kövesek naplója az [illegible] [illegible] — [illegible] és Pápai János nándor-fejérvári követségének [illegible] — [illegible] [illegible] — Rivalinyi István [illegible] — [illegible] [illegible] emlékirata. Egy kötet. (Monum. Script. 21. kötet.) [illegible] XXXII és [illegible]

Szamoskői István fennmaradt történeti munkái. Közli [illegible] Négy kötetben. (Monum. Script. 21, 28, 29. és [illegible] kötet. [illegible]) [illegible]

HARMADIK OSZTÁLY: ORSZÁGGYŰLÉSEK.

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK, történeti [illegible] [illegible] mostól) Első kötet: 1526—1536. Budapest, 1874. XXXII és [illegible] *Monum. Comitialia. I. köt.* — Második kötet: 1537—1540. Budapest, [illegible] 3 frt. *Monum. Comitialia. II. kötet.* — Harmadik kötet: 1540—[illegible] [illegible] 617 lap. — *Monum. Comitialia III. köt.* Ára 3 frt. — Negyedik kötet. [illegible] Budapest, 1877. 670 lap. Ára 3 frt. — Ötödik kötet. 1564—[illegible] [illegible] Budapest, 1878. Ára 3 frt. — Hatodik kötet. 1575—1581. 548 lap. [illegible] Ára 3 frt. Hetedik kötet. 1582—1587. 534. lap. Ára 3 frt.

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK történeti [illegible] [illegible] dortól. I. kötet. 1540—1556. XVI és 596 l. Ára 3 frt. Második [illegible] 1576. 584 l. Budapest 1877. Ára 3 frt. — Harmadik kötet. Budapest, [illegible] Negyedik kötet. Budapest 1879. Ára 3 frt. Ötödik kötet. 3 frt. — Hatodik [illegible] Hetedik kötet. 3 frt.

NEGYEDIK OSZTÁLY: DIPLOMACZIA.

MAGYAR DIPLOMACZIAI EMLÉKEK, az Anjou-korból, szerk. Wenzel [illegible] Első kötet: 1268—1341. Budapest. 1874. XXX és [illegible] lap. [illegible] sodik kötet: 1341—1370. Budapest, 1875. XXX és [illegible] lap. [illegible] kötet: 1371—1429. Budapest, 1876. XXVIII és 771 l. 4 frt. *Monum.* [illegible] *II., III. kötet.*

MAGYAR DIPLOMACZIAI EMLÉKEK Mátyás király korából [illegible]

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
OCT 2 9 1970

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSSYLVANIAE.

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL

SZILÁGYI SÁNDOR

TAGJA.

NYOLCZADIK KÖTET.

(1621—1626.)

BUDA-PEST, 1882.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVNYOMDÁJA.

(Az Akadémia épületében.)

[illegible]
3 frt 60 kr. II. köt. (1322—1332). Ára 3 frt 60 kr.

A SZŐRÉNYI BÁNSÁG és Szörény vármegye története. Irta Pesty Frigyes [illegible] kötetben. 1878. I. 482. lap. II. 579. lap. III. 433. lap. Ára 7 frt.

AZ ELTŰNT VÁRMEGYÉK. Irta Pesty Frigyes. 2 kötetben. Ára 5 frt.

OCSKAY LÁSZLÓ. II. Rákóczi F. fejedelem dandárnoka és a felső-magyarorszá[illegible] ratok 1703—1710. Irta Thaly Kálmán, 1880. Ára 3 frt 60 kr.

A KÖZOKTATÁS TÖRTÉNETE Magyarországon a XVIII. században. Irta [illegible] Aladár. 1881. 2 kötetben. Ára 6 frt.

ARCHIVUM RÁKOCZIANUM. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külfö[illegible] rakból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. [illegible] Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromatva[illegible] XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—13. X[illegible] Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV—VII. kötet. Gróf Bercsé[illegible] levelei Rákóczi fejedelemhez I—IV. köt. 1704—1712. Közli Thaly K.

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. és III. köt. Angol diplomatiai irat[illegible] levéltárakból közli *Szécsényi Ernő*. Pest 1871—73. 639, 672, 496 l. Egy[illegible]

II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és »Egy keresztény fejedelem áhítá[illegible] munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. [illegible] mánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áro[illegible] lágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 456 és 490 l. 4 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-[illegible] szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi [illegible] I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.

A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kútfők ismeretének elömozdítá[illegible] keszti *Tobáy Ferencz* I—XXV. kötet. 1856—1878. 8-rét. Ára a 25 kötet[illegible] véve 22 frt. Egyenkint egy-egy kötet ára 80 kr., kivévén a XX., XXI. és [illegible] egy-egynek ára 1 frt 80 kr., a XXII—XXIV. köt. egy-egynek ára 2 frt [illegible]

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1560. [illegible] Ágostontól. XX. és 492 l. kilencz körirattu kasonmásos táblával I [illegible]

— Második kötet. Magyar hölgyek levelei. 496 darab 1513—1709. Kö[illegible] Farkas. XVI és 464 l. Ára 2 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK [illegible]

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

NYOLCZADIK KÖTET.

(1621—1629.)

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDA-PEST.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)
1882.

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

NYOLCZADIK KÖTET.

1621—1629.

BUDA-PEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1882.

DB 932
M65
v.8

Budapest, 1882. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

XX. FEJEZET.

I.

Bethlen a nickolsburgi békét Szakolczán jan. 6-án, Ferdinánd Bécs jan. 7-én írták alá. Ugyanitt írta alá a császár az átengedett vármegyék számára kiállított diplomát, [1]) s a másikat, melylyel a fejedelemnek, ha birtokaitól megfosztatnék, cseh uradalmakat igér kárpótlásúl. [2]) Itt állíttatott ki valószinűleg az amnestia levél is, mely mindazoknak, kik Bethlent támadásában segítették, teljes büntetésmentességet biztosított — de melyet ez legnagyobb visszatetszéssel fogadott, mert abban, s nem oknélkűl méltóságának sérelmét látta. [3])

Nem ilyen békéről álmodott ő, midőn 1619-ben kardot kötött oldalára: az kényszerűség műve volt, leginkább — mint Bethlen hivé — a magyarországi urak elpártolása által előidézve, kikre ezért, s leginkább azokra, kik erős hittel voltak e tervek keresztűlvitelében vele közreműködni kötelesek, [4]) élete végeig tartó haragot őrzött meg szívében. Az a végczél a szétdarabolt magyar korona egyesítése volt, s midőn a helyett még a már elért királyi czimről is le kellett mondania, s a kezénél levő koronát is vissza kellett adnia — sovány kárpótlásnak tekintette azt, hogy lényegében annyit kapott,

---

[1]) Miller Principatus Gabr. Bethlen I. 279.

[2]) Adalékok Bethlen G. szövetkezése [illegible] 31. l.

[3]) Még [illegible] lappang. De az 1626-ik [illegible] tartalma, mi a [illegible]

[4]) Közö[illegible] az [illegible] császár Rozsnyóra [illegible] ellenzett. Bethlen [illegible] veszödjék [illegible] laltatom. [illegible]

mennyivel előtte egyik elődje sem birt: nyolcz év előtt még fejedelemnek sem akarták nevezni, ma már megkapta az uralkodói, s a római birodalmi herczegi czímet; akkor a részek kieresztéséről hallani sem akartak, ma azonkivül hét vármegyét adtak keze alá, egy pár sleziai herczegséggel. A mi e sikerek daczára a béke pontjai közt az amnestián kivül okozá, hogy törekvését lényegesen meghiúsultnak tekinté, az, hogy ez alapjában a nagyszombatiaknak kibővitése volt — az ottani titkos pontokat itt a »diploma regium« pótolá, s a török ellen közösen viselendő háború magába a fő okiratba igtattatott. S hogy ennek így kellett bekövetkezni, azt ő leginkább a magyarországiak magatartásának tulajdonitá.

S valóban ezek legjobban meg voltak elégedve — ők voltak a tulajdonképeni nyertesek. Nem is késett Pázmány, a mint a kiegyezés biztositva volt, megjegyezni: »elmehetsz Bethlen királyságoddal, itt hagytad a titulust.« [1])

Hanem a közvélemény, s kivált alattvalóié, épen ebben, mi Pázmánynak gúnyos megjegyzésére alkalmat adott, a koronáról való lemondásban a mérséklet és önmegtagadás példáját látták: »önként lépett le onnan, honnan mások megvárták volna, hogy levessék.« [2]) Aztán a sikerek is nem mindennapiak voltak: ezek fénye szemeik előtt egészen eltakará azt mi Bethlent sérté, s ha Esterházy és Pázmány azért voltak megelégedve, mert roszabbtól tartottak, az erdélyi hazafiak szivét örömmel töltő el, hogy országuk visszanyerte régi jelentékenységét.

A békepontok aláirásával, ratificálásával, a diplomák kiállításával, a példányok kicserélésével a dolognak nem volt vége. Hátra maradt a végrehajtás, az ezzel kapcsolatos tár-

---

[1]) Pray Epist. Petri Pázmány I. 278. Nem is késett erre Bethlen megjegyezni: »elhigyje minden ember, hogy inkább akarom, hogy testemet koporsóban tegyék, hogysem mint gyalázatosan letegyem. Elhigyjék bizony a kezemet Magyarországon tartom, s szemem az bécsi kapura néz.« Ugy látszik ez az egész dolog koholmány volt. V. ö. Bethlen levelét Pázmányhoz. Hazai Okmánytár I. k. 434. l.

[2]) Trausch Chronicon I. 301. A theatrum Europheum írá:

»Sceptra mihi laus est, oblata fuisse sed illa
Possideant alii, me meruisse juvat.«

gyalások s az erdélyi országgyűlés jóváhagyása és törvénybe igtatása.

A nickolsburgi pontok szerint a kikötött resignálások és átadások meghatározására két bizottságot kelle kinevezni, mind két fél részéről egyenlő számmal: egyik mely Túladunán, a másik,mely a Dunáninnen működjék. Mindkettő a diplomák kicserélése után 15 nappal kezdje meg működését.

Bethlen 1622. jan. elején Nagy-Szombatba ment. Biztosait még itt kinevezte, megadta nekik az utasításokat, [1]) s a Nagy-Szombatban leendő találkozás napjául jan. 20-át tűzte ki. [2]) A bizottság összeült s azonnal megkedte működését. Febr. derekán már a Fátrántúli vidék resignálva volt: [3]) ezzel egy időben működött a Dunántúli bizottság is.

Ez idétt Bethlen már Kassán volt. Ferdinánd azon bizottsága, melynek feladata volt a koronát átvenni s a személyes ügyeket elintézni, s melynek tagjai voltak Pyber váradi püspök, Ostroith és Czobor a rosz utak és nagy vízár s minden másféle ürügyek alatt késleltetvén utját, [4]) csak márcz. 13-án érkezett Kassára. Másnap a fejedelem nevében Kassay István látogatta meg őket s tudtukra adta, hogy ura a következő napon márcz. 15-én fogadja őket kihallgatáson.

Az elfogadás márcz. 15-én megtörtént. Saját hintóját, továbbá mint biztosokat Károlyi Mihályt s Petneházy Istvánt küldte a követekért. Bethlen szobája küszöbéig ment elibök, kezet nyujtott nekik, s süvegét kezében tartva, dolgozó asztala elé állva hallgatta végig a nagyváradi püspök magyar üdvözlő beszédét. A fejedelmet biztosítá a király jó indulatáról s békés szándékáról, ki teljhatalommal látta el őket, hogy a diploma által szentesített pontokat végrehajtsák. Ez már meg van kezdve s nem sokára végre lesz hajtva. Átadják a hét vármegyét s átveszik a koronát.

[1]) Pray Principatus I. 276. l.

[2]) Hazai Okmánytár III. k. 456. l.

[3]) Bethlen Pol. Levelei 368. l.

[4]) L. Bethlen márcz. 9-iki levelét a biztosokhoz, s ezek válaszát (Jászay gyűjtemény nemz. Muz.) márcz. 9. és 11-ről. »Hagyjunk békét afféle okoskodásoknak, írá többi közt, Bécsben valók azok. Itt uram csak paraszt magyarok vagyunk, tudnátok magatok is jól, kik vagyunk.«

A fejedelem hosszan válaszolt s biztosítá a követeket békés hajlamairól s a békepontokat, daczára hogy a török azok miatt boszus, meg fogja tartani. Maga is óhajtja, hogy a megyék resignálása mennél elébb, már holnap megtörténjék: azok követei azért már itt is vannak. Különben a végrehajtást Kassay s többi tanácsosai fogják intézni.

Másnap hozzá is fogtak a munkához: de még sem ment az olyan könnyen. A fejedelem biztosai Kassai, Károlyi és Kún László szathmári kapitány voltak, kik a fejedelem részéről hét pontot terjesztettek elé részint a Széchy által okozott sérelmek, részint a végrehajtandó pontok ügyében (pénz fizetés a végekre, sleziai herczegségek resignatioja stb.). A válasz kielégítő levén, Bethlen biztosai resignálták a visszadandó megyéket s városokat. Márcz. 17-én a második kihallgatáson viszont a császár biztosai adták át Bethlennek Kassát és a hét vármegyét. Ennek végeztével, midőn arra került a sor, hogy a főispánok, a városiak s a hajdu kapitányok a királynak is letegyék a hűség esküjét, azok a diploma által megszabott ponthoz, felbíztatva Rákóczy György által, hozzá akarták ragasztani: »addig tartják meg a hűséget, míg ő felsége is megtartja a békét.« A király biztosai így nem akarták elfogadni, s a dologból két napig tartó vitatkozás lett, míg a fejedelem kövvitetésére csakugyan elállottak kivánatuktól. Ez nap — márcz. 19. volt — megtörténvén az eskületétel, átadták a biztosoknak a fejedelem resolutióját, melyben a korona átadásának napjául márcz. 20-át tűzte ki, megigérte ujabb diploma kiállítását, mihelyt »mostani állapotjához való pecsét elkészül s kötelezte magát, hogy »Erdélyország gyűlésében az assecuratoriát az erdélyi statusuktól megszerzi, és ő felségének megküldi.« [1]) S csakugyan még az nap kiállította a meghivót a Kolosvártt, máj. 1-én tartandó országgy ülésre. [2])

Elintéztetvén a többi ügyek is a szepesi kamara levele-

[1]) Kiadva Bethlen Gábor Politikai Levelezése 369—370. ll.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok I. Ferdinánd korábban már a 3-ára Sopronba hirdetett országgyűlést, mely a nickolsburgi béke ... rént a sérelmeket lett volna orvoslandó — azért oly korán, hogy a B... lenhez szitók ne jöhessenek el. Bethlen levelét ez ügyben Pázmányt lásd Pray Principatus Gabr. Bethlen 279-ik l.

tára, egyes főurak igényei, márcz. 20-án, vasárnapon az isteni tisztelet végeztével a conservatorok Révay Péter és Rákóczy Pál a koronát a fejedelem szállására vitték, s ott Bethlen a ládát felbontatván, azt megmutatta a biztosoknak s egyszersmind resignálta nekik. A napot vidám lakoma zárta be.[1])

A végrehajtás részletei következő három napon is tartottak még, miközben a fejedelem márcz. 23-án tudatta a biztosokkal, hogy az erdélyi rendeket már összehívta s az assecuratiot Kassa és a megyék annak idejében leendő visszabocsátásáról ezek ki fogják állítni. A követek 24-én búcsuztak el Bethlentől s ez eljárásuk eredményéről levelet adott át nekik Ferdinándnak. A követséggel együtt volt a császárnak egy külön biztosa is Hermann Frigyes, ki a fejedelemmel külön tractált s ettől szóbeli izenetet vitt.[2])

Még az nap, márcz. 24-én, elindúltak a követek egy száz emberből álló lovas csapat kiséretében a szent koronával együtt.[3]) A Hermannal folytatott tárgyalásokról semmi emlékezet nyoma sem maradt fenn, de Bethlen úgy látszik, bensőbb szövetséget akart Ferdinánddal kötni, s nem valószinűtlen, hogy ennek útját egyengette a Hermannal külön folytatott megbeszélések s az irásba nem tett izenetek által. Okot erre többi közt a rá nézve ez időben épen nem kedvező portai viszonyok adhattak. Még a béke megkötése előtt történt, hogy Jakab angol király Bethlen hozzá küldött követét Kabos Dénest (1621. oct. 19-én) azzal az igérettel bocsátá haza, hogy a parliament kész Bethlennek 80,000 aranyat fizetni, hogy ez Németországba üssön s Frigyes volt cseh királylyal egyesüljön.[4]) De az igéret elkésett, Jakab elfordúlt Bethlentől s portai követét Roe Tamást utasítá, hogy többé ne is

---

[1]) »A váradi püspökkel illogattunk volt in die palmarum az korona resignálásakor« írja Bethlen Pázmánynak. Hazai Okmánytár I. 434.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok II.

[3]) A követek márcz. 28-iki jelentése Pray Principatus Gabr. Bethlen I. 281—300. A koronát egyelőre Trencsinbe szállították. V. ö. Ferdinánd máj. 22. és jun. 25-iki levelével Révay Péter és a sz. korona. 87—89. ll.

[4]) Szalay L. Eszterházy Miklós II. 5. l.

foglalkozzék vele. Bethlen ezzel egy támaszt vesztett a portán, hol pedig ez idő szerint szüksége lett volna rá. Itt ugyanis nehezteltek, hogy a békét tudtok nélkül kötötte meg, s oly magyarázatot adtak neki, hogy az a szultán ellen volna intézve. [1]) Valószinűleg magából a szövegből magyarázták azt ki — mindig volt ott kéznél ember, ki ferdítésekkel, hibás magyarázatokkal szerzett magának érdemeket. Bethlen már volt értesítve, s a király követei elutazása után első gondja volt, megtenni a lépéseket, hogy a portai viszonyokat jó karba állítsa.

E czélból Tholdalagit régi tapasztalt államférfiát küldte Konstantinápolyba. Még Kassán marcz. 29-én állítá ki számára az utasítást s a portai leveleket, melyek czélja volt a portát a dolgok állásáról felvilágosítni. Hosszan kifejté ezekben, hogy a békére maga a porta kényszeríté, azzal hogy rendszeresen évek óta cserben hagyá, s most midőn ki volt merűlve, a cseh szövetségesek leverve, a magyarországiaktól elhagyva — ha meg nem köti a békét, nemcsak őt magát kergették volna vissza Erdélybe, hanem egész Magyarországot s tán Erdélyt is elfoglalták volna, magának a portának is kárára. Ezenkivül Tholdalagi a portai adó vitás kérdésének elintézésével is meg volt bízva — hol csakis teljes értékű pénzt akartak elfogadni, mig Bethlen kevesbbé jó pénzzel akart fizetni. [2])

April elején elutazott Tholdalagi és el Bethlen is. April 12-én Tokajban volt Rákóczynál, 19-én Szathmártt Károlyinál, [3]) honnan Váradon át Kolozsvárra vette útját, hogy a máj. 1-ére hirdetett országgyűlést megnyissa.

Már több mint harmadfélév óta nem látta országát, hol lelkesedéssel várták s örömujongva fogadták. Csak testvére István kormányzó szívében volt gyász, ki nejét Csáky Krisztinát ez év elején (jan. 18.) vesztette el s a fejedelmében, kinek neje hosszabb idő óta gyöngélkedett, s bár akkor midőn férjével

[1]) »A fejedelem — beszélték ottan — a török császár ellen békéllett meg a római császárral.« Tholdalagi Naplója Mikónál I. 324.

[2]) Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 342—362. ll.

[3]) Hazai Okmánytár I. 436. l. Bethlen G. Politikai Levelei 372. l.

A törvényeket a fejedelem máj. 23-án erősítette meg.[1])

Épen tiz nap előtt, máj. 13-án, ha nem is váratlanúl, érzékeny csapás érte a fejedelmet. Neje Károlyi Zsuzsánna meghalt. Jótékonyságáért nemes szívéért minden körben szerették az elhúnytat — de legmélyebb volt a palota gyásza, hol »mint édes anyjokat« szerették. A drága hamvakat a fejedelem Fejérvárra akarta vitetni, s a gyászmenet elindúlását máj. 24-ére, s az ünnepélyes temetést jul. 1-jére tűzte ki, melyre meghívók máj. 18-án küldettek szét.[2]) Az országgyűlés részt vett a fejedelem gyászában s gondoskodott, hogy az mennél fényesebb legyen: czimerek, jelvények, diszítések nagy számmal rendeltettek meg. A hűlt tetemek három napon át voltak közszemlére kitéve, de azután elzárattak a koporsóban. Az elindúlásig naponként imádságok és egyházi beszédek tartattak. A nagyobb ünnepélyek akkor kezdődtek, midőn a testet koporsóba zárták, egyházi beszédek, oratiók, gyászversek váltották fel egymást papok, tanárok s ifjú főurak által, s Kolosvártt akkor érték végüket, midőn a temetési menet megindúlt. Elől a gyászkocsik s gyászba öltözött lovak, lovasok, azután gyermekek, ifjak, egyházi személyek gyász-dalokat énekelve, a kolosvári tanács, Bethlen István két fiával, Mogila János a két Oláhország örököse, a Jägerndorfi őrgróf, gróf Thurn, báró Hofkirchen, Starcer Zacharias s más főurak, Nyáry főudvarmester, azután a fejedelem, a tanács; a főurak s az

---

[1]) L. Törv. és Okiratok III. Trauschban I. 301. olvastuk: »In iisdem comitiis lege cautam est ne Valachi (magnus enim erat illorum fastus) equis incederent sed pedestres itinera exornarent. Quae lex etiam aliquando duravit, ut raro Valachus eques visus fuerit.« Ez azonban 1623-ban történt.

[2]) A meghivó egy eredeti példánya a gróf Lázár család megyesi ltárában. Egy más, latinnyelvű Révai Péterhez intézve megj. Történelmi Tár 1879. évf. 446. l. V. ö. Segesvári Naplóját i. h. 191. l. A temetés rendezésével Bethlen István volt megbízva. Jun. 5-én a szebeni tanácshoz intézett levelében írja a kormányzó »idegen országból való főnépek lesznek itt — Fejérvártt — szegény üdvezült asszonyunk temetésének idején, u. m. római császárnak, lengyel királynak több fejedelmeknek s herczegeknek követei,« azért hát a szász egyetem jun. 24-ére Fejérvárra abrakot, vágómarhát, szárnyas állatokat, főzeléket, pisztrángot stb. küldjen. Felső-Magyarországi Minerva 1828. évf. 1922. l.

Nagy lelkesedéssel fogadták a rendek a fejedelmi propositiók azt a pontját, mely őket egy akadémia megalapítására hívta fel. Alkalmas helynek erre a rendek Kolosvárt tarták: részint, mert e városnak e részben már multja volt, miután már ott volt a reformáltaknak középiskolája, melyet Báthory Gábor és Bethlen eddig is emeltek. A catholicusoktól birt puszta klastrom telket a Farkas-utczában erre ajánlották fel. Ezt ruházza fel a fejedelem tudós professzorokkal.

Elrendelék a tolvajok és rablók letartóztatását.

A váradiak s bánffihunyadiak kérelmére elhatározák, hogy posták adásában a réviek is részt vegyenek.

Megengedék, hogy a nemes emberek árúikat a városokban is eladhassák, elrendelék hogy a régi törvényesen fennálló limitatio megtartassék, a mértékekben mindenütt egyöntetűség legyen.

A nemesség háza szükségére kapjon sót.

A decsi réven űzött visszaélések szüntessenek meg. Hasonlag a kiváltságolások elszaporodásából folyólag, más helyeken és másnemű visszaélések merültek fel: ezek megszüntetéséről is intézkedtek.

A posták ne zsarolják a népet, s a szászok közé küldött dezmások rendes dijjukon felül ne követeljenek semmit.

Aranyat, tallért és jó dutkát, fő és jószág elvesztésének terhe alatt tiltva van az országból kivinni.

Az üldözött morvákat és cseheket Bethlen behozta az országba, s őket a bányászat emelése végett Alvinczen telepítette le.[1]) Ezek az új keresztyének vallásukat szabadon gyakorolják, adóval ne rovassanak meg s a fejedelem által nekik adott szabadságban tartassanak meg.

Elrendelék, hogy halászni az ívás idejében, s mikor a tó árad, tiltva van.

---

[1]) 1622. jan. 22., 23., 24. »hazának sok bányász aranyászó legényeket, többet ötszáznál, feleségek-gyermekekkel egyetemben, Körmöcz és az több bányákból onnét feljűl, de nem jó akaratjok szerint, hanem mint válogatva irva voltanak, kiket Bethlen Gábor ő felsége külde Erdélyben; pénzverők is valának köztök, kételenség alatt kellett eljönniek.« — »3 Martii hozának ismét ujolag új keresztényeket.« Segesvári Naplója. Erdélyi Tört. Adatok IV. 189. l.

A törvényeket a fejedelem máj. 23-án erősítette meg.[1])

Épen tiz nap előtt, máj. 13-án, ha nem is váratlanúl, érzékeny csapás érte a fejedelmet. Neje Károlyi Zsuzsánna meghalt. Jótékonyságáért nemes szívéért minden körben szerették az elhúnytat — de legmélyebb volt a palota gyásza, hol »mint édes anyjokat« szerették. A drága hamvakat a fejedelem Fejérvárra akarta vitetni, s a gyászmenet elindúlását máj. 24-ére, s az ünnepélyes temetést jul. 1-jére tűzte ki, melyre meghívók máj. 18-án küldettek szét.[2]) Az országgyűlés részt vett a fejedelem gyászában s gondoskodott, hogy az mennél fényesebb legyen: czimerek, jelvények, diszítések nagy számmal rendeltettek meg. A hűlt tetemek három napon át voltak közszemlére kitéve, de azután elzárattak a koporsóban. Az elindúlásig naponként imádságok és egyházi beszédek tartattak. A nagyobb ünnepélyek akkor kezdődtek, midőn a testet koporsóba zárták, egyházi beszédek, oratiók, gyászversek váltották fel egymást papok, tanárok s ifjú főurak által, s Kolosvártt akkor érték végüket, midőn a temetési menet megindúlt. Elől a gyászkocsik s gyászba öltözött lovak, lovasok, azután gyermekek, ifjak, egyházi személyek gyász-dalokat énekelve, a kolosvári tanács, Bethlen István két fiával, Mogila János a két Oláhország örököse, a Jägerndorfi őrgróf, gróf Thurn, báró Hofkirchen, Starcer Zacharias s más főurak, Nyáry főudvarmester, azután a fejedelem, a tanács; a főurak s az

---

[1]) L. Törv. és Okiratok III. Trauschban I. 301. olvastuk: »In iisdem comitiis lege cautum est ne Valachi (magnus enim erat illorum fastus) equis incederent sed pedestres itinera exornarent. Quae lex etiam aliquando duravit, ut raro Valachus eques visus fuerit.« Ez azonban 1623-ban történt.

[2]) A meghívó egy eredeti példánya a gróf Lázár család megyesi Itárában. Egy más, latinnyelvű Révai Péterhez intézve megj. Történelmi Tár 1879. évf. 446. l. V. ö. Segesvári Naplóját i. h. 191. l. A temetés rendezésével Bethlen István volt megbízva. Jun. 5-én a szebeni tanácshoz intézett levelében írja a kormányzó »idegen országból való főnépek lesznek itt — Fejérvártt — szegény üdvezült asszonyunk temetésének idején, u. m. római császárnak, lengyel királynak több fejedelmeknek s herczegeknek követei,« azért hát a szász egyetem jun. 24-ére Fejérvárra ábrakot, vágómarhát, szárnyas állatokat, főzeléket, pisztrángot stb. küldjön. Felső-Magyarországi Minerva 1828. évf. 1922. l.

országgyülési rendek a nemesség élén mindannyian fedetlen fővel utánok a nők, kisasszonyok, élükön Gáspár János udvarmesterrel. A koporsót hat fekete selyembe öltöztetett ló húzta, s beláthatatlan lép követte. A menetet az udvari katonák zárták le, kiket Geréb András kapitányuk vezetett. A menet két mértföldig tartott s azután a fürak kocsira ültek. A kik vissza nem tértek, tovább folytatták útjokat Thordáig. Másnap itt gyászbeszéd tartatott, s azután Enyedre mentek. Mindkét helyen a menet elé jött a tanács. Innen Fejérvárra mentek — hol hasonlag ünnepélyesen fogadtatták a gyászoló város által. A koporsót a sz. Mihály kapun át a palotába vitték, hol a gyászszertartás kezdetét vette. Első a püspök gyászbeszédet tartott, utánna Balai Mihály fehérvári iskolaigazgató szónokolt. Bojti Gáspár marosvásárhelyi professor elegiát szavalt. Azután Kemény János s a cath. Mindszenti Gábor szónokoltak. A temetés jun. 29-én az országos rendek, nagyszámú papság s roppant nép és a küludvarok (császár, lengyel király, oláh vajdák) követei jelenlétében Szent Mihály egyházban, hol gyászversek voltak felakasztva, s castrum doloris felállítva, reggel 7 órakor vette kezdetét. Balai a rector szónolt, ezt követte Debreczeni Gáspár elegiája, mire passio következett előadva Miskolczi Gergely által, melynek végével Apollo s a kilencz múzsa gyászát adta elő. Másnap jun. 30-án hasonlag az országgyülés jelenlétében az e czélból készített leveles színben volt a gyászszertartás, egyházi beszéd és szónoklat. Maga a temetés jul. 1-én a kitüzött napon tartatott meg. Kezdetét a palotában vette. A püspök beszédét Kőrösi István gyászverse s Szombathelyi Márton szónoklata követte. A gyászmenet megindúlván, a koporsót a leveles szinben felállított castrum dolorisra helyezék. Itt egyházi szónoklatot a tiszai superintendens, oratiót Bojti Gáspár, a 13 éves Bethlen Péter tartottak. Innen a templomba mentek, mely fekete posztóval volt bevonva. A koporsót, mely előtt Kornis Gáspár feliratos ezüst táblát vitt, a biborral bevont castrum dolorisra helyhezék. Három énekkar (a kassaiak, kolosváriak s a szászoké) emelte a gyászünnepély fényét. Az egyházi beszédet Alvinczi Péter, az oratiót Opitz Márton fehérvári tanár tartották. Az ország köszönetét és gyászát Sarmasági Zsigmond

tolmácsolta. Gyászverseket Kornis Ferencz és György szavaltak, s azután Kemény János szónokolt. A gyászszertartás másnap jul. 2-án folytattatott, mely napon Váradi István gyászbeszédet s Lippai János szónoklatot tartottak. Délután 2 órakor ismét összegyűlt a gyászoló nép a Putnoki János tályai pap által elmondott búcsuztató meghallgatására. Ez volt a temetés vége — csak a parentatió volt hátra, melyet jul. 3-án hasonlag a rendek jelenlétében Váradi István keresztúri lelkész tartott. [1])

A kolosvári országgyűléssel egy időben máj. 1-én Ferdinánd is tartott országgyűlést Sopronban, melynek egyik tárgyát a nickolsburgi béke végrehajtása képezte. Ez országgyűlésre Bethlen is küldött követeket. [2]) Ferdinánd király előterjesztései egyik pontja a felső-magyarországi vármegyék visszacsatolásának kérdését törvénybe kívánta igtattatni, [3]) s csakugyan, a kiegyezés szerint, az inaugurale diploma (II. Art.) s a megyék ügye (XXIX.) törvénybe igtattattak.

A temetés után Bethlen néhány hetet Fehérvárt töltött németországi bujdosó vendégei társaságában, kikkel az ország déli részében körutat akart tenni. Szebenen át akarta őket vezetni, s testvére által e szándékáról értesítteté e várost. De a szebeniek

---

[1]) Exequiarum Coeremonialium Libelli Duo, s az Exequiae Principales. Fehérvár, 1624.

[2]) Kovachoczy István volt. L. Marczali Regesták 122. Az »Opinio Cam. Aul. et Hung. quod respondendum ad nonnulla puncta gravaminum« 20. Jun. 1622. a 9-ik pontban olvassuk: ..... »camera tamen aulica quam hung. status nihil ab aequitate dissentaneum petere, atque ideo hac de re cum legatis dicti principis praesentibus per certos ad eos destitutos commissarios tractandum esse arbitratur.« Bécsi titkos lt. Com. 1620—26. A hét vármegye harminczadjáról volt szó.

[3]) A kir. propositiók erre vonatkozó pontja: »Quoniam vero iuxta tractatum et conclusionem Nicolpurgensem dum pro reducenda et stabilienda pace concluderetur, certi comitatus partium regni Hung. superiorum dno principi Gabrieli Bethlen certis conditionibus ad instantiam commissariorum et regnicolarum dicto principi tunc adhaerentium concessi sint: cupiens S. C. Rque M-tas de ea parte ditionis regni assecurationem haberi fidelibus statibus et ordinibus ad deliberationem superinde habendam hoc quoque negotium exhibet, uti de assecuratione regressus comitatuum ad sacram coronam certe aliquid deliberetur publicisque regni constitucionibus inseratur.« U. o.

szívéből még nem aludt ki a gyanú s nem akarták őt befogadni, mígnem fejedelmi szavával biztosítá őket, hogy csak egy nap lesz nálok két zászlóalj gyaloggal s néhány főurral, de zászló és kopja nélkül. Ő másodmagával be merne menni »jó szász káposztás hússal jól lakni,« de fejdelmi méltósága nem engedi, s nem is menne, ha a herczeg (t. i. a jägerndorfi) s többi külföldi urak előtt nem akarná megczáfolni a hamis híreket, hogy a szebeniek nem akarják beereszteni. [1]) A szebeniek csakugyan meghajoltak kivánata előtt, s jul. 23-án Szebenben értesülvén, hogy a Sopronban összegyűlt magyarországi rendek elvégzik, hogy a fejedelem híveinek »jámbor szolgálatjokért inscribált jószágok absque ulla contentatione« vétessenek vissza, azonnal onnan Szebenből írt a felsőmagyarországiaknak, hogy ő a soproniak elhatározásába nem egyezik, s azt nem is engedi végrehajtani.[2])

Innen Brassóba ment aug. elején.[3])

Ez útjával valószinűleg egy újabb portai expeditió volt kapcsolatban. Annyival nagyobb súlyt fektetett ő most erre, mert a soproni országgyűlés lefolyását, (mely aug. 6-án záratott be) Kovachoczy s követtársai jelentése alapján, magára nézve sérelmesnek tartá. Ezek tiltakoztak ugyan a végzések ellen: [4]) de a tiltakozásnak gyakorlati eredményt csak a porta támogatásásával szereztetett.

II.

Huszain pasa nagyvezér Tholdalagit juniusban bocsátotta vissza, [5]) s a válasz, mit ő magával hozott, eléggé kedvezőnek tetszett Bethlen előtt, hogy a tárgyalásokat folytassa. A németországi főurak nála léte kapcsolatban állt e törekvésekkel

[1]) Archiv des Vereines N. 8. III. 241. l. Bethlen jul. 16-iki levele a szász polgármesterhez.

[2]) Bethlen Politikai Levelei 373.

[3]) Aug. 9-én ott volt. Igazolja egy a kolosvári tanácsnak aug. 9-én írt levele.

[4]) L. Bethlen popositióit a kassai gyűléshez Tör. Tár 1879. 450.

[5]) »Igen szép ajandékokkal, olyakkal az minémüeket János király idejétől fogva Erdélyben nem láttak s azonkivül minden jó választ« mondja Tholdalagi Mikónál I. 236.

s gróf Thurn Mátyás a hét evangélicus tartomány evang. rendeinek biztosa, ki a temetésen is jelen volt, Brassóbul indult el Bethlen követével a portára. [1]) E követség különös leleplezésekkel jött. Ferdinánd a spanyol és lengyel királyokkal s kath. német fejedelmekkel egyesülve akarja a portát megtámadni, Európából kiszorítani. A fővezérséggel őt Bethlent kinálták meg, s jutalmúl Bosniát és Erdélyt, mint önálló királyságot ajánlják neki. De ő, mint a porta hive, ezt nem fogadja el — ellenkezőleg kész húsz nap alatt Kassára kiindulni s Csehországba nyomulni. Várja a porta parancsát és segélyét.

E dologban csak annyi volt az igaz, hogy Bethlen hajlandó lett volna megtámadni Ferdinándot, ha erre a portától segélyt kap, a mint kétségtelenül a német főurakkal ez ügyben tárgyalt is. Nem valószinűtlen, hogy a Ferdinánd-féle coalitio úgynevezett elárulásával pressiot akart gyakorolni a portára. De nem lehetetlen, hogy ily kérdés tételére más is birta őt. A porta a nickolsburgi békét maga ellen irányzottnak magyarázta. Az sem valószinűtlen, hogy Hermann által maga Bethlen hívta fel Ferdinádot ily coalitio létrehozására, s maga ajánlkozott vezérnek. De a régi példákon okulva tartott attól, a bécsi udvar azt a tervet el fogja a portának árúlni — — mint ezt máskor is tette — s meg akarta előzni a dolgot.

De Roe Tamás az angol követ, kinek ekkor a portán legnagyobb befolyása volt, ellene dolgozott a fejedelemnek, a Bethlen-féle tervezetet a divánban koholmánynak jelenté ki s a diván határozata az lett, hogy a budai vezér parancsot kapott, csak azon esetre adni Bethlennek segélyt, ha a császár ellene támadólag lépne fel.

Ez alatt eljött az őszi országgyűlés ideje, melyet Bethlen szept. 29-ére tűzött ki Beszterczére.

A fejedelmi előterjesztések teljes egészükben nem maradtak ránk: azok a vallás, pénzügyi és közjogi kérdést illethették. De egy, a legérdekesebb pontja, a székelyügyre vonatkozó fenmaradt. Annak a szivós ellenállásnak, mit a székelyek a múlt században kifejtettek, mégis volt haszna, s a közte

[1]) 1622. aug. 22-én ért a portára. Roe Tamás Szalay-féle kiadása II. 4.

s egy előkelő rab szabadon bocsátását sürgette. A rab már el volt bocsátva, de bármennyire ajánlá is Esterházy jó szolgálatát a fejedelemnek, ez nem bizott benne: »csak immár ezután. irá nem czélzás nélkűl, viselnők úgy magunkat, hogy az köztünk sok fáradsággal végben ment békesség tartathatnék meg — kire az mi részünkről tiszta szívvel igyekeznénk, de az múlt országgyűlésen végeztetett articulusok láttatnak igen kétségessé tenni az bébességnek fenállhatását.« [1]) E szavakkal Bethlen félremagyarázhatatlan őszinteséggel rámutatott azokra a sérelmekre, melyek orvoslását ő fegyveres kézzel is kész lesz kivánni.

S ehez mérten íntézte dolgait. Eljött az idő, melyen az évi ajándékokkal s követséggel szokás volt beküldeni a portára. Ez időt ő alkalmasnak látta arra, hogy ez évben már kétszer tett ajánlatát, Ferdinánd haddal megtámadása ügyében megújítsa. Az elkeseredés a császár s a liga ellen Németországban is növekedett s bizonyosra lehete venni, hogy az unio a jövő évben újult erővel fogja támadását megkezdeni. Aztán a portai változások is végre olyan alakot öltöttek, hogy a sikerhez több kilátása lehetett.

Egy török főúr késő ősszel udvarába jött. Ezzel akarta a követséget beküldeni. Azonban a rossz pénz elszaporodása nehézségeket gördített utjába. Az aranyokat nem szívesen adták ki, s ő ilyenekért a szebeni tanácshoz fordúlt. De ezek megtagadták: egy erélyes hangu leirat azonban nov. 19-ről az ellenállás káros következményeire figyelmeztette a daczos szebeni tanácsot. [2])

Végre össze volt gyűjtve az adó és ajándék, s a követek utasítása elkészült. A támadás tervezetét elkészítette Bethlen s annak a portán leendő keresztül vitelére a budai pasát akarta megnyerni. E terv szerint maga a szultán támadja meg Gratzot, ő a budai pasával Bécset, Pfalzi Frigyes Csehországot, a szövetséges országoknak athnamét kell adni s a jägerndorfi herczegnek menedéklevelet, hogy Budára mehessen. [3]) A

[1]) Bethlen politikai levelei 373. l.

[2]) L. Törvények és Oklevelek VII.

[3]) Bethlen utasítása a budai pasához küldött követe számán s levele e pasához: Tör. Magyarkori Államokmánytár I. 362—77.

siker, úgy hivé Bethlen, ha a porta e tervnek meg lesz nyerve, nem fog elmaradni. De ezt a sikert ő nem azonnal várta: most ezúttal még nem akart többet mint az útat egyengetni a jövő évre. A hir, melyet ezzel ellentétben Thurzó nádor terjesztett, hogy Bethlen már ki is adta volna a rendeletet, hogy mindenki készen álljon a hadfölkelésre, nem volt egyéb vak lármánál. [1])

III.

Egy újabb háborúra csakugyan bőven lehetett találni indokot vagy ürügyet. A nickolsburgi békének minden pontja még sem volt végrehajtva: Ferdinánd nem fizette még le Tokaj, Tarczal és Keresztur váltságdíját 100,000 frtot s a végvárak fentartására rendelt 30,000 frtot, Oppelnt és Ratibort pedig Károly főherczeg nem akarta kiadni. S midőn Bethlen észrevette a soproni országgyűlés rá nézve kedvezőtlen fordulatát, bár az erdélyi országgyűléssel a hét vármegye visszavobocsátását beczikkelyeztette, de magát az ünnepélyes okiratot nem adta a császárnak, [2]) s minthogy ugyanazon gyűlés az ő adományainak érvényességét megtagadta, ő is visszatartá azokat a birtokokat, melyek még kezénél voltak. Ezenkivül pénzén még mindig »király«-nak nevezte magát, így hívták alattvalói [3]) s így a törökök is.

Aztán a sok apróbb boszantások közt, melyeket Bethlen szenvedett, mélyen sérték őt a személye ellen intézett támadások: gúnyiratokat nyomtattak róla, gúnyképeket készítettek s szórattak szét mindenfelé. Ehhez járultak a németországi ügyek, az edictum restitutionis kiadása, a protestánsok elnyomása Németországon, az üldözések megkezdése Magyarországon. A szövetséges fejedelmek amott nagyobb erővel készültek fellépni, s folytonos érintkezésben állottak Bethlennel csakúgy mint a portával, hol az Erdélyből odament Thurn dolgozott érdekükben. S az 1623-ik év beköszöntével Bethlen is eljött-

[1]) Thurzó nov. 10-iki levele a királyhoz. Jászay okiratgyüjteményében.

[2]) Gál Péternek adott utasítás 15-ik pontja. Esterházy élete II. 24.

[3]) Pázmány jelentése Szalaynál. Esterházy élete II. 17. l.

foglalkozzék vele. Bethlen ezzel egy támaszt vesztett a portán, hol pedig ez idő szerint szüksége lett volna rá. Itt ugyanis nehezteltek, hogy a békét tudtok nélkül kötötte meg, s oly magyarázatot adtak neki, hogy az a szultán ellen volna intézve. [1]) Valószinűleg magából a szövegből magyarázták azt ki — mindig volt ott kéznél ember, ki ferdítésekkel, hibás magyarázatokkal szerzett magának érdemeket. Bethlen már volt értesítve, s a király követei elutazása után első gondja volt, megtenni a lépéseket, hogy a portai viszonyokat jó karba állítsa.

E czélból Tholdalagit régi tapasztalt államférfiát küldte Konstantinápolyba. Még Kassán marcz. 29-én állítá ki számára az utasítást s a portai leveleket, melyek czélja volt a portát a dolgok állásáról felvilágosítni. Hosszan kifejté ezekben, hogy a békére maga a porta kényszerité, azzal hogy rendszeresen évek óta cserben hagyá, s most midőn ki volt merülve, a cseh szövetségesek leverve, a magyarországiaktól elhagyva — ha meg nem köti a békét, nemcsak őt magát kergették volna vissza Erdélybe, hanem egész Magyarországot s tán Erdélyt is elfoglalták volna, magának a portának is kárára. Ezenkivül Tholdalagi a portai adó vitás kérdésének elintézésével is meg volt bízva — hol csakis teljes értékű pénzt akartak elfogadni, mig Bethlen kevesbbé jó pénzzel akart fizetni. [2])

April elején elutazott Tholdalagi és el Bethlen is. April 12-én Tokajban volt Rákóczynál. 19-én Szathmártt Károlyinál, [3]) honnan Váradon át Kolozsvárra vette útját, hogy a máj. 1-ére hirdetett országgyűlést megnyissa.

Már több mint harmadfélév óta nem látta országát, hol lelkesedéssel várták s örömujongva fogadták. Csak testvére István kormányzó szivében volt gyász, ki nejét Csáky Krisztinát ez év elején (jan. 18.) vesztette el s a fejedelmében, kinek neje hosszabb idő óta gyöngélkedett, s bár akkor midőn férjével

[1]) „A fejedelem — beszélték ottan — a török császár ellen békéllett meg a római császárral" Tholdalagi Naplója Mikónál I. 324.

[2]) Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 342—362. ll.

[3]) Hazai Okmánytár I. 436. l. Bethlen G. Politikai Levelei 372. l.

Kassáról elindúlt, úgy látszott, hogy baja jobbra fordúlt — Bánfi-Hunyadon aggasztólag beteggé lett. Máj. 6-án érkeztek meg Kolosvárra, hol a rendek már együtt voltak. De az ünnepélyek a fejedelemné betegsége miatt elmaradtak. [1])

A fejedelmi propositiók legfőbb pontja a békekötés ügyére vonatkozott. A rendeket e részben két dolog illette: a béke elfogadásának törvénybe igtatása, továbbá kötelezvény kiállítása, hogy Bethlen halála után az elfoglalt vármegyéket visszaadják. De Bethlen ezentúl még mást is kivánt. A nickolsburgi békét ő kiindulási pontnak tekintette s a megkezdett munkát tovább akarta folytatni. Talán a Hermann által küldött szóbeli izenet is erre vonatkozhatott, mert most Bethlen felhatalmást kért a rendektől, hogy a megkezdett tractát folytathassa, s a római császárral confoederatiot köthessen.

A rendek a mint egyfelől örömmel fogadták a béke áldását, melyet diesőségesnek is tartottak, nem késtek kijelenteni, hogy az eddig elért eredményeket hálával fogadják; megadták a kivánt felhatalmazást is, hogy a római császárral confoederatiot köthessen s e czélból követet küldhessen — de egy megszorítással: e szövetség ne irányuljon a török ellen, mert Erdély annak torkában van.

Törvénybe igtatták a vármegyék visszabocsátására vonatkozó kivánatát is a fejedelemnek, s egyúttal magát a diplomát is kiállitották. [2])

A portai adó s a Bécsbe küldendő követek költségeinek fedezésére 12 frtot vetettek ki kapunként nemcsak a megyékre, hanem a részekre s szászokra is. A kulcsos városokra a taxát egy összegben vetették ki.

Az »újonnan származott pótra« az az értéktelen pénz, melylyel egyfelől Bethlen másfelől Ferdinánd elárasztotta az országot, sok bajt okozott. Elhatározták, hogy ezeket két pénzben tartoznak elfogadni, míg az erdélyi nagy potra négy pénzben jár az országban s azonkivül ötödfélben.

Fejérvár erődítésére a jövő évtől kezdve minden öt portáról egy négy ökrü szekeret ajánlottak.

[1]) Exequiarum Coeremonialium Lib. II. 19.

[2]) Az 1622-iki diploma, mint ez későbbi tárgyalásokból kitűnik, kiállittatott ugyan, de nem kézbesittetett. L. Törv. Okir. XIII.

nek a helyre, melyet testvére Bethlen István fog nekik megírni, mint ki ez napon fogja lakodalmát tartani Rhédey Ferencz özvegyével, Károlyi Kristinával — ő előbb ugysem lehet velök szemben.[1]) A hely Zilah lett volna.

Ez alatt megnyilt az országgyűlés. Bethlen már ekkorra megkapta a választ a portáról, hogy a hadjáratot Ferdinánd ellen megkezdheti, a magyarországi s legfőbb európai pasáknak kiadatott a rendelet, hogy segélyére menjenek, az oláh hospodároknak, hogy táborához csatlakozzanak, s egy krimi tatár hordának, hogy vele egyesüljön. De megjött a portáról Thurn, meg hosszas vándorlása után Bornemisza Ferencz is.[2]) Mindez Bethlent fokozott tevékenységre ösztönzé. Ő eddig is lényeges reformokat vitt ki, megjavította a törvénykezést, codificalta a perrendtartást, reformálta a pénzügyet, s ha most ennek újabb bajai akadtak, annak ő nem volt oka — azt a háborus idők következtében vert értéktelen pénz okozta, jó karba helyhezé az ország erődítési állapotát. S most egyik legfontosabb és lényegesebb újítás keresztülviteléhez fogott — a hadügy reformálásához. Az eddigi táborbaszállás bizonyos tekintetben a népfelkeléshez hasonlított. A portánkint kiállított katonaságnak legnagyobb fogyatkozása volt, hogy minden táborba szálláskor új elem jött össze, mely nem volt összegyakorolva s ezért sokáig újoncz maradt. A fejedelem eddigi hadjáratai alatt bőséges tapasztalatokat szerzett, úgy, hogy fölkelései alkalmával megbizható erőt csak zsoldosai s a hajdúk szolgáltattak — most egy egyszerű, de lényeges javítással meg akarta a helyzetet változtatni.

A fejedelmi előterjesztés első pontja e bajon kivánt segíteni. Ennek értelmében elhatározták, hogy a hadiszemlék régi módja állíttassék helyre, t. i. a mustrák mind a székelységen, mind a megyéken a székes helyeken tartassanak — de ha a fejedelem tartja a mustrát, annak helyét ő határozza meg, csakhogy ügyelet legyen rá, hogy az a föld népe romlása nélkül történjék. Minthogy pedig szükség idején a közönséges parasztság közül hirtelen előállított gyalognak kevés haszna

[1]) Bethlen Politikai levelei 380. V. ö. Segesvári Bálint naplója Erd. Tört. Ad. IV. k. ad annum 1623.

[2]) L. Gál P. és Szentkereszti jelentéseit. Bornemisza megjöttéről ir Cesynek Kolosvár jun. 14. Eredetije Parisban a Godefroy gyűjt.

A törvényeket a fejedelem máj. 23-án erősítette meg.[1] Épen tíz nap előtt, máj. 13-án, ha nem is váratlanul, mégis csapás érte a fejedelmet. Neje Károlyi Zsuzsánna meghalt. Jótékonyságáért nemes szívéért minden körben szerették az elhúnytat — de legmélyebb volt a palota gyásza, kit »mint édes anyjokat« szerettek. A drága hamvakat a fejedelem Fejérvárra akarta vitetni, s a gyászmenet elindulását máj. 24-ére, s az ünnepélyes temetést jul. 1-jére tűzte ki, melyre meghívók máj. 18-án küldettek szét.[2] Az országgyűlés részt vett a fejedelem gyászában s gondoskodott, hogy az minél fényesebb legyen: czimerek, jelvények, diszítések nagy számmal rendeltettek meg. A hűlt tetemek három napon át voltak közszemlére kitéve, de azután elzárattak a koporsóban. Az elindúlásig naponként imádságok és egyházi beszédek tartattak. A nagyobb ünnepélyek akkor kezdődtek, midőn a testet koporsóba zárták, egyházi beszédek, oratiók, gyászversek váltották fel egymást papok, tanárok s ifjú főurak által, s Kolosvártt akkor érték végüket, midőn a temetési menet megindúlt. Elől a gyászkocsik s gyászba öltözött lovak, lovasok, azután gyermekek, ifjak, egyházi személyek gyász-dalokat énekelve, a kolosvári tanács, Bethlen István két fiával, Mogila János a két Oláhország örököse, a Jägerndorfi őrgróf, gróf Thurn, báró Hofkirchen, Starcer Zacharias s más főurak, Nyáry főudvarmester, azután a fejedelem, a tanács; a főurak s az

---

[1]) L. Törv. és Okiratok III. Trauschban I. 301. olvastuk: »In iisdem comitiis lege cautum est ne Valachi (magnus enim erat illorum fastus) equis incederent sed pedestres itinera exornarent. Quae lex etiam aliquando duravit, ut raro Valachus eques visus fuerit.« Ez azonban 1623-ban történt.

[2]) A meghívó egy eredeti példánya a gróf Lázár család megyesi ltárában. Egy más, latinnyelvű Révai Péterhez intézve megj. Történelmi Tár 1879. évf. 446. l. V. ö. Segesvári Naplóját i. h. 191. l. A temetés rendezésével Bethlen István volt megbízva. Jun. 5-én a szebeni tanácshoz intézett levelében írja a kormányzó »idegen országból való főnépek lesznek itt — Fejérvártt — szegény üdvezült asszonyunk temetésének idején, u. m. római császárnak, lengyel királynak több fejedelmeknek s herczegeknek követei,« azért hát a szász egyetem jun. 24-ére Fejérvárra abrakot, vágómarhát, szárnyas állatokat, főzeléket, pisztrángot stb. küldjen. Felső-Magyarországi Minerva 1828. évf. 1922. l.

sanak s fegyvert ne viselhessenek: mely törvénynek az lett a következménye, hogy utóbb fegyveres oláhot — mint egy krónikairó mondja — látni sem lehetett. A hajduvárosok a gonosztevőket adják az alispán kezébe, 200 frt büntetés alatt. Hasonlag a székelyföldről menekült gonosztevők is adassanak ki.

A nemesek házuk szükségére kapjanak sót.

A vármegyei törvényszéket havonkint tartsák meg.

A kiktől fiscalis jószágot vettak vissza, azoknak téritsék meg az inscriptionalis summát.

Az Aranyos széktől külön választott oláh faluk törvénykezés tekintetében a szék alatt maradnak.

A törvényeket a fejedelem jun. 6-án erősítette meg. [1])

Ez nap adta ki a választ a fejedelem Gál Péternek Esterházy nála levő postájának, [2]) ki épen az országgyűlés alatt járt nála, s igyekezett egyetmást kitudni.

Midőn Bethlen Horváthot a császárhoz küldé s ez kinevezte követeit, Esterházy elő akarta Bethlent ezek jövetelére készíteni, még pedig a császár tudtával. [3]) Gált máj. 12-dikén látta el a szükséges utasitásokkal, melyek egy része egészen bizalmas természetű volt.

Hogy Bethlen háborura készül, az már akkor a nyilt titkok közé tartozott. A bécsi kormány szerette volna elfordítni azt, vagy legalább időt nyerni, hogy a németországi protestánsokkal könnyebben végezhessen. Az volt hát a Gál feladata: meggyőzni Bethlent, hogy a császár nem lesz idegen a sérelmek orvoslásától, melyek nem oly élesek, mint ő hiszi. [4]) De meg volt azzal is bízva, hogy az erdélyiekkel való frigy megújítását s a hét vármegyére vonatkozó diploma kiadását sürgesse. Még egy más feladata is volt Gálnak Találkozzék útközben Károlyival s mondja meg, neki hogy nem érti egészen a fejedelem házasságára vonatkozó dol-

[1]) L. Törvények és okiratok X.

[2]) Kiadta Szalay Eszterházy élete II. 29

[3]) Ferdinánd ápr. 21-iki levele u. o. 19.

[4]) Eszterházynak utasitása 1623. máj. 12-ről megvan a muzeumban a Jászay Pál gyűjteményében. Az kettő egy nyilt s egy bizalmas. Az előbbinek két pontját s az utóbbit egész terjedelmében kiadá Szalay u. o. 19. s köv. ll.

got: szeretne vele, Károlyival, találkozni »talán isten oly útat nyitna, ki mind nemzetünknek becsületére s mind békességes megmaradására lenne.«[1]) Valóban úgy volt: Károlyi már megvolt bízva a fejedelemtől, hogy tapogatózzék, nem volna-e hajlandó a császár, leánya Czeczilia Renata kezét neki adni? s midőn Esterházy a személyes találkozást sürgette Károlyival, nem valószinűtlen, hogy ebben is a halogatás egy eszközét látta — arra pedig, hogy a dolgot Gál Bethlennél is szóba hozza, nem volt felhatalmazva.

Gált megérkezése után azonnal fogadta Bethlen s minden tervét és számítását, minden sérelmét és bosszúságát leplezetlenül feltárta. Ő már akkor hadra készen állt, török, tatár, oláh segély biztosítva volt, maga is fogadta a katonákat, mint ezt Gál útjában látta, az országgyűlés is megszavazta a mezei hadak átalakítására vonatkozó tervét s abból sem csinált illusiót magának, hogy Gál s a várt követek azért jőnek, hogy Ferdinánd időt nyerjen. S mégis a türelemnek ritka példáját adta. Nemcsak rendkivüli udvarias volt, s nagy tisztelettel beszélt a császár személyéről, hanem követelését is igen alacsony fokra szállítá. Nem a képeken s gúnyiratokon indúl ő meg, mondá Gálnak. De a császár kötelezte magát, hogy a nickolsburgi békét megtartja s megtartatja: nem lett volna hát szabad megengedni, hogy az esztergami érsek (Pázmány) másként értelmezze magyarúl a szöveget, mint az megállapíttatott, s olyant határozzon az országgyűlés, minek a császár ellenkezőjére kötötte magát. Hát a nádor által rajta ejtett sértésért ki fog neki elégtételt adni? Nem nyilvánosan, országgyűlésen, a császár, pápa, spanyol király követei s a rendek előtt mondta-e ez, hogy ő csak azért követelte, hogy adományai tiszteletben tartása a békepontok közé igtattassék, mert különben hadait nem szállíthatta volna le, tényleg pedig nem bánja, ha e pont meg sem tartatik? Ezt nem fogja ő bosszúlatlanúl hagyni s nem a jägerndorfi herczeg és gróf Thurn biztatására hallgat. Ezek szolgáltak neki, inségükben nem hagyja el őket. Ismeri a császár hatalmát, s azért kell eleve magára gondot viselnie. Nem tagadja, ő készül — sőt már felkészült.

[1]) Az utasitás 22-ik pontja.

Sőt őszinte lesz, s a mit csak drága pénzért tudhatnának meg, ő ingyen megmondja egész erejét. S megmutatta a fermant, mely a rumeliai beglerbéget összes erejével mellé rendeli, meg a másikat, mely ötezer janicsárt, meg a harmadikat mely tizenhét ezer tatárt, meg a negyediket a két oláh vajdához mely háromezer kurtánt rendel alája, meg a még a nándorfehérvári, kanizsai, egri s bosniai pasákhoz irottakat.*) Megmondta, hogy a budai pasa lesz a szerdár s ő Erdélyből tizenkétezer kopjást és gyalogot állít síkra. Jól tudja, hogy a követség, mely most jön, nem főkövetség, hogy csak időt akarnak nyerni, midőn újabb tárgyalásokra szólítják fel. De hát mégis be fogja várni a követséget s megkisérli a békés kiegyenlítést. [1])

És ezzel bocsátá el Gált, kinek a főurak megmondták, hogy már minden úgy volt elintézve, hogy a lakodalom után azonnal meginduljon Bethlen.

S csakugyan Bethlen megtartá szavát: felfüggeszté készülődését. De bizonynyal nem Gál Péter rábeszéléseire, nem is a várt követekért — valószinüleg a házassági ügyben Károlyi Mihály által tett látogatásának eredményét akarta bevárni, mielőtt a támadást megkezdené. Még néhány napig Kolozsvárt maradt, hol jun. 18-án Szacza Ábrahám konstantinápolyi zsidó orvos közbenjárására, hogy országát mennél népesebbé s igy hatalmasabbá, olyanná tehesse, mely fölér a régi Daciával, az edélyi zsidóknak nagy fontosságu szabadalom-levelet adott, melylyel megengedte nekik a kerített helyeken való lakhatást, a szabad kereskedést, a szabad vallásgyakorlatot s mely az anabaptistákéhoz hasonló kiváltságokat biztosított nekik. [2])

Nyomban azután elintézte a portai expeditiot is. Az engedélyt hozzá a fölkelésre Juszuf aga hozta el [3]) a hirrel együtt, hogy az évi adó el ven engedve. Most Toldalagit nevezte

*) A fermánok közül kettő közölve van a török-magyarkori államokmánytár I. 380—2. Megvannak az Erd. múzeumegyletben.

[1]) L. Törvények és okiratok XI.

[2]) U. o.

[3]) L. a Tholdalaginak adott utasítás 6-ik pontját. Török-magyarkori államokmánytár I. k. 384.

ki portai főkövetté, hogy előterjesztéseinek nyomatéka legyen, nagy és gazdag ajándékokat küldött tőle. Szerdarrá nem — mint Gálnak mondá a budai basa — hanem Ibrahim bosniai bég volt kinevezve, s ő tartva attól, hogy ez a budai basát el fogja kedvetlenítni, ennek kineveztetését sürgette. Aztán nagyon óhajtá, hogy a basák jó és alkalmas haddal jöjjenek segélyére, a lengyel király pedig intessék meg, hogy Ferdinándnak segélyt ne adjon. Kapcsolatban a fennebbi adománylevéllel fel volt hatalmazva Tholdalagi a Stambulból Erdélybe jöni akaró zsidókat magával hozni. [1]) Meg volt egyszersmind bízva, hogy a franczia követtel, Cesyvel egyetértve járjon el. [2])

Ez alatt elközelgetett Bethlen István lakodalmának határnapja. Eredetileg Zilahon kellett volna azt megtartani, de ezt időközben megváltoztatták s jun. 20. és 21-én Kolosvárt ülték meg. [3]) S innen ment Bethlen Zilahra, hol a császár követeit Szentkeresztit és Izdenczyt ünnepélyesen fogadta. [4]) Kolosvárra jun. 26-án érkeztek be, s másnap mindjárt fogadtattak a fejedelem által.

Bethlenre előre is rossz benyomást tett, hogy a követek egyike sem tartozott a főrendekhez; ebben ő szándékos megalázást látott. De azért nem éreztette velök, az első nap udvarias, sőt alázatos volt, mint a császár személyének képviselői iránt; de midőn a tárgyalások megkezdődtek, teljes mértékben felhasználta mind azt az előnyt, mit szellemi fensősége nyújtott. Az első kihallgatás azzal végződött, hogy a követek átadták a választ a Bethlen által felterjesztett sérelmekre: még pedig magyar nyelven, mert a Bethlent megillető »fölséges« csak ebben s nem a latin eredetiben volt megadva.

[1]) U. o. a 31. p. 391. l. Ez utasítás Marosujvár jun. 15-én kelt.

[2]) A Cesynek írt levél Párisban a Godefroy gyűjteményben. Kelt Kolozsvár jun. 14.

[3]) Segesvári naplója Erd. tört. ad. IV. 102. De ott hibásan áll, hogy Rhédeyné első férjét Rákóczy György vitte volna fogságba. Az. ki Rhédey Ferenczet elfogta Széchy György volt.

[4]) Ezek megbizó levelét a császár máj. 1-én irta alá. Meg van Jászay gyűjteményében a nem. múzeumban, s a szokott kinevezésektől nem tér el. Ugyanaz nap kelt az utasítás számukra, mely közölve van Dallos irataiban 98. Útközben az első levelet a császárhoz Eperjes májusban irták.

A tárgyalást ezzel Kassay és a korlátnok vették át. De csakhamar kitünt, hogy utasításaik hiányosak, a tárgygyal ismeretlenek s hogy nincsenek fölhatalmazva túlmenni a királyi resolution. Arról tehát, hogy valamit határozzanak, s hogy Bethlen sérelmei orvoslására biztos kilátást nyerjen, arról szó sem lehetett: többre nem mehettek, mint arra, hogy ezek felett a végső elhatározást jövőre tégyék kilátásba. S a bucsúkihallgatáson jun. 30-án csakugyan szóba hozták, hogy ha Bethlennek sérelmei vannak, kérjen új bizottságot. »Hát aztán, mondá Bethlen, az új bizottság mindent felforgasson? Mi közöm nekem hozzá? én a békepontok végrehajtását a személyemen esett sérelmek megtorlását követelem. S meg fogom torolni, ha életembe kerül is. Kivonszolom a nádort még ágyából is, ha másutt nem kapom meg. Hiszen, ha férfi volna, kiállana a sikra, s nem kerülné a párbajt.« Előttök sem titkolta, hogy készül, feltárta szövetségeit s elpanaszlá sérelmeit. Megfelelt részletesen azokra is, melyekkel őt vádolták, s ezek folyamában bemutatta az erdélyi rendek által kiállított diplomát, azt mondván, ha ő felsége eleget tesz a pontoknak, azonnal kézbesítteti. Végre is, hogy ne mondhassák, hogy mindent meg nem kisérlett, beleegyezik a császár azon ajánlatába, hogy a függő kérdések, mint korábban, bizottságok által tárgyaltassanak — csakhogy azok székhelye ne Nagy-Szombat, hanem Lőcse vagy Eperjes legyen. Aztán nyilatkozatát irásban kézbesíté nekik s Izdenczynek külön választ is adott Pázmány számára, kitől ez levelet hozott.[1])

S ezzel a követek másnap elutaztak.

Ugyanez nap Bethlen is elutazott — előbb Szamosujvárra s onnan a hadak megmustrálása végett a Székelyföldre. Mert Bethlen mégis készült. Már a követek is útjokban mindenfelé látták fegyverkezni a hajdukat aztán a mint Bethlen a Székelyföldről visszajött Gyula-Fehérvárra, intézkedett a szá-

[1]) L. Törvények és okiratok XIII. A Pázmánynak jun. 30-kán irt levél megjelent Pray Principatur Gabr. Bethlen I. 300. 1623. jun. 28-kán irja Bethlen Alvinczinek: »Az császár internuntiusát tegnap vontatták be, ma audentiajok volt, minden dolgok fallacia, procrastinatio. A mint jöttenek, úgy expedialtatnak, itt is reá találnak.« Bethlen Gábor és a kassai pap: 15. l.

szok [1]) s a megyék [2]) fölkelése iránt. Sőt Toldalagi sikeres eljárása következtében, újabban utasittattak a kirendelt basák, hogy azonnal felüljenek s csatlakozzanak Bethlenhez, [3]) s habár nem nyerhette meg, hogy szerdárrá a budai basa neveztessék ki, s Ibrahim boszniai basa kezében hagyatott meg e méltóság: de ez teljesen Bethlen alá rendeltetett »hallgasson mindenekben az fejedelemtől.« [4])

Mindazáltal még mindez nem jelentette a háboru megkezdését. Úgylátszik, sok függött attól, hogyan fogadja az udvar Bethlen ajánlatát, hogy Czeczilia Renata adassék hozzá nőül? Ő ezt komolyan tárgyalta. Találkozott-e Gál Péter Károlyival, azt nem tudjuk: de Károlyi csakugyan elment Érsekujvárra Károlyihoz, s ott megtette az ajánlatot nagy engedményekre: biztosít teljes vallásszabadságot, átadja főbb várait, kész személyesen vezetni a hadat a török ellen, kieszközli, hogy Erdély halála után visszacsatoltassék Magyarországhoz, unokaöcscsét Ferdinánd udvarába küldi, hadaiban személye szerint megsegíti, négy várat ad nászajándékúl stb. S ő szerelemből kéri meg a főherczegasszonyt: már bírja annak arczképét. [5])

Esterházy ovatosan válaszolt. Maga szolgálatát ajánlotta ugyan, de hadverés és házasság isten dolga lévén, az eredmény tőlle függ. Azonban figyelmezteti a fejedelmet, hogy kiméletesen tárgyaljon a császárral s »ne tegye conditionak« mert akkor semmi sem lesz belőle. [6]) Károlyi jul. végén e vá-

[1]) Gyula-Fehérvár jul. 26. irja a szász egyetemnek: »Vettük kegyelmetek levelét, hogy az ötszáz gyalogot megkészitették, de mivel magyarokból mind meg nem szerezhették, szász és oláh is vagyon közöttök.« Ezeket azonban nehezen használhatja. Küldjék tehát aug. 1-én Fehérvárra, hogy a rosszát visszabocsáthassa.

[2]) L. Törvények és okiratok XIV.

[3]) Bethlen aug. 7-iki levele az egri basához. Török-magyarkori államokmánytár I. 309. »Az fényes portáról két rendbeli levele is érkezett hatalmas császárunknak, kikben kivánja sietséggel való indulásunkat.«

[4]) Toldalagi naplója Mikó I. 237. »Bosztra Ibrahim« van »bornya Ibrahim« helyett úgy, hogy Bosztra Horváth M. által, már mint a basa neve használtatik, Bethlen érintkezésére a portai nyugati oratorunkkal világot vet Hagai Kornél levele Török-m. áll. ok. I. 395.

[5]) Bethlen pontjait lásd Szalaynál Esterházy élete I. 35. s köv. ll.

[6]) Ugyanott 35. s köv. ll.

laszszal ért Fehérvárra: s a fejedelem sietett is köszönetét kifejezni Esterházynak,[1]) de ezt nem látta elegendő biztosítéknak, hogy megkezdett készülődéseit beszüntesse.

Egy időben e kitérő válaszszal a császár határozott feleletet adott Bethlen azon kivánatára, hogy a két részről kiküldendő biztosok ne Nagy-Szombatban, hanem Eperjesen tárgyaljanak. Elejté ugyan Nagy-Szombatot — de nem a fejedelem által ajánlott helyeket, hanem Beszterczebányát jelölte ki tanácskozási helyül s a tárgyalás megkezdése napjául augusztus 24-ét tűzte ki.

E levelet s egy mást Esterházytól Kolosvár aug. 18-án kapta Bethlen, hova azt Kereszturi István a generális titkára hozta. De ez hozott magával egy más levelet is Károlyi számára — hanem ez már nem levén már ott, Keresztury tanácsára felbontá Bethlen. E levél a házassági ügyre vonatkozott s valószinűleg a császár által Esterházynak Bécs aug. 4-kén adott választ tartalmazá, hogy a családi szokás szerint e fontos ügyben mielőtt határozna, kikéri a spanyol ág tetszését.[2])

Az értekezletre javaslatba hozott helyet Bethlen elfogadta. De a határidőt rövidnek tartá. Főember követei addig nem készülhetnek el, kérte hát a császárt, hogy ne ütődjék meg, ha biztosai késnek.[3]) Eszterházynak pedig megküldé a pontokat, melyek mellett biztosait hajlandó lesz megküldeni.[4]) »Synoritásunkat« — irá a házasságra czélozva, — mi megbizonyitanánk, ha abban mód volna; mutasson utat ő felsége kegyelmed által, hogy mi is bizonyos fundamentomra épithessünk, meg ne csalattassunk.

Már akkor fél lába kengyelben volt. Hogy a császár ingyen kegyelméből nyerjen valamit, abban úgy sem bízott. Még valószinűbbnek tartá, hogy diadalainak s a kényszerűség hatása alatt fogja törekvését siker koronázni. S sikerre volt is kilátása, daczára, hogy a magyarországiak, főként a hét vármegye há-

[1]) Bethlen Fehérvár jul. 29-dikén kelt válassza Bethlen Pol. Lev. 381—2. ll.

[2]) Eszterházy élete I. 38. l.

[3]) Bethlen aug. 19-iki levele Törv. és okiratok XV. a.

[4]) Az Esterházyhoz irt levél Bethlen Politikai Levelei 386. l. A pontok Törv. és okiratok XV. b.

borúról mitsem akart hallani s már a felülési intézkedésekkel szemben tétlenül, mondhatni ellenszenvvel viselte magát.

E közöny, mit ő hálátlanságnak nevezett, mélyen bántá Bethlent. Ki is hagyta őket számításából, s becsületét »idegen nemzettel, conductitiis militibus« oltalmazá, szigoruan büntetve azokat, kik hadat »erőszakkal hordanak a zászló alá.« [1]) Számításait a török hadakra, kik jó eleve meg voltak nyerve, saját országaira, melynek felkelését újra szervezé, s német szövetségeseire, Krisztián braunschweigi herczegre, Mansfeldre, kik az év első felében csakugyan mutattak fel sikereket s mindenek felett saját tehetségeire épité. Az volt az elfogadott terv, hogy az unio hadai Sléziába nyomúljanak s Bethlen is ide nyomúljon be — hol aztán egyesülvén, Pfalzi Frigyest visszaültessék a cseh trónra. De ez, mire Bethlen megindúlt volna, kivihetetlennek bizonyúlt be: Tilly aug. 6-dikán megverte Mansfeldet. Aztán táborba szállása elé más akadály is járúlt: Kolosvárról elindulta után lázba esett, s pár hétig nem mehetett tovább Váradnál.

De a mint jobban lett, azonnal Debreczenbe sietett, s szept. 2-áról ugyane hó 10-ére országgyűlésre összehívta a 7 vármegy rendeit. [2]) Itt kapta a hirt, hogy a császár a beszterczebányai értekezletre csakugyan kinevezte biztosait s hogy ezek oda aug. 28-án meg is érkeztek. Azonnal tudósította őket, hogy az ő biztosai is ki vannak nevezve, s ha a menedék-levél megérkezik, azonnal oda fognak menni ezek is. [3]) De ez nem tartotta vissza, hogy útját hadai élén tovább ne folytassa. Ő maga szept. 7-én Tokajra ment, sürgetve onnan a boszniai basát, hogy igyekezzék csatlakozni hozzá, [4]) mig hadai Löknél költöztek át a Tiszán, s Gesztelynél szállította táborba. Itt Kornis Zsigmond fővezérsége alatt hátrahagyva a tábor zömét, összesen mintegy 12,000 embert, erdélyieket, oláhországiakat

[1]) Bethlen levele Károlyihoz. Pol. lev. 383. Behatóan és igen szépen ecseteli e viszonyokat.

[2]) Bethlen pol. lev. 388-ik l.

[3]) Ugyanott 389. l. A törv. és okiratok XVII. sz. a. közlött jelentés azt mondja, hogy szept. 13-án ment Kassára Bethlen: de hihetőbb a Károlyi által közlött adat.

[4]) Károlyi jelentése Eszterházy élete II. 59.

s hajdukat és maga háromezernyi csapattal Kassára ment, hogy az országgyűlést megtartsa.[1]) Szept. 11-én a hét vármegye rendei meghallgatták a fejedelmi előterjesztéseket, melyekben előadta kijövetelének okát, kivánta, hogy ők is felűljenek, élelmi szereket kért s a kivánatokat azonnal tanácskozás tárgyává tették.[2])

Kassáról Bethlen visszatért a gesztelyi táborba, bevárandó ott Károlyit, ki mint a fejedelem megbizottja, épen e két nap szept. 12-én s 13-kán értekezletet tartott Esterházyval Szent-Benedeken. Ez volt az utolsó kisérlet a békés kiegyenlítésre. Két tárgya volt annak a »secretum« azaz a házasság s a beszterczebányai értekezlet. Bethlen izenetében kifejezte aggodalmát, hogy a házasság által csak az időt vonatják vele, s ha már nem lesz módja a háboruhoz, elmetszik a dolgot. Ha e részben bár titokban is bármi »kis assecnratiója« lesz, el fogja úgy intézni a dolgot, hogy az nem fog had által kicsikart pressionak tetszeni. Ez esetben még arra is ajánlotta magát, hogy a vele levő török had ellen fog fordulni, s még ez őszszel nehány várat visszafoglal.[3])

Esterházy válasza kitérő volt, s nyilvános kifejezése a bizalmatlanságnak, melylyel ez izenetet fogadta, »haddal gyalázatos a dolgot kivánni«, küldje el biztosait a beszterczebányai tractára, de legyen nyugton, ne támadjon s biztosítsa őt, hogy nem fog támadni: ez esetben ő felmegy Bécsbe tárgyalni a házasság kérdését, mely ügyben már elment a kérdés a Spanyolországhoz, de a válasz két hónapnál hamarább nem jöhet meg.[4])

Bethlen épen e napokban aug. 12-én[5]) megkapván követei számára a kivánt menedék-leveleket a császár aug. 29-iki leveléhez mellékelve, Gecztelyből, hova a kassai a gyűlés megnyitása után visszament, útnak indítá Beszterczebányára biz-

---

[1]) L. Esterházy adatai »miknek Károlyi uram által végére mehettem« Szalay II. 58. V. ö. Törv. és Okiratok XVII.

[2]) Törvények és Okiratok XVII. Ez s a Szalay által közlött adatok közt jelentéktelen eltérések vannak.

[3]) Bethlen Károlyi által előadott ismereteihez Esterházy által Szalaynál II. 58.

[4]) Esterházy válasza u. o. 60. l.

[5]) Keltek aug. 19-én, l. Törv. és Okir. XVI.

tosai [1]) közül Kamuthyt és Kassait, kevés reménynyel ugyan a sikerhez, de leginkább azért, hogy ne mondhassák, hogy a békefentartás minden eszközét ki nem merítette. S a mint Károlyi Sz.-Benedekről visszatért és jelentést tett neki s elmondta Esterházy követeléseit, még tisztábban állt előtte, hogy a függő kérdéseket csak kard oldhatja meg. Épen azért elhatározta, hogy megfogja kezdeni a támadást — anélkül azonban, hogy a megkezdett tárgyalásokat félbeszakasztaná. Azonnal megküldte Esterházynak a kivánt menedék-levelet, hogy menjen nyugodtan Bécsbe tárgyalni a secretumot »bizony szónkra írjuk — mondá Kassa szept. 19. — semmi hostilitást cselekedni nem engedünk, sőt az Garamon által sem bocsátunk senkit Ujvár felé kegyelmed visszajöveteléig.« [2]) De ő, ha még lehető a békés megoldás, annak egy módját látta: ha ő találkozhatnék Esterházyval, szívét feltárhatná előtte, mielőtt ez Bécsbe menne. S erre fel is szólította Esterházyt. Ha együtt megbeszélték az ügyet s úgy megy Bécsbe, hiszi, hogy »hamarább által mehetnénk az dolgon. Mi, folytatja, nem megyünk feljebb s kegyelmed akármikor szemben lehet velünk.«[3])

S csakugyan táborát kétfelé osztva, azonnal elindúlt. Az egyik Sárosmegyének vette útját, a másik s ezzel volt maga is, a végeken ment felfelé. [4]) Szendrőhöz érve, szept. 21-én körlevélben tudatta a megyékkel támadásának indokait, felhívta őket csatlakozásra, s hogy annak jeléül követeket küldjenek hozzá. [5]) S ezzel tényleg — bár még úgy látszik Bethlen akarata ellenére — megkezdődött a hadakozás, mert Bosnyák Tamás Fülekből portyázókat küldött ki s a nyert zsákmányt e várba vitette. [6]) Ekkor még figyelmezette a nem messze, Besz-

[1]) »Ma 8-ad napja — írá szept. 19-én — hogy commissariusinkat Gesztelyből expediáltuk.« Pol. lev. 391. A biztosok Dévény szept 16-áról tudósítják a császár biztosait, hogy útban vannak. Dallos iratai 163.

[2]) Bethlen Pol. lev. 390. A Szendrőből Esterházy által írt levélre vonatkozik a resolutio 4-ik pontja.

[3]) U. o. 391. l.

[4]) A XVII. sz. okirat 6-ik pontja.

[5]) A körlevél megj. Bethlen Pol. lev. 392. s köv. l. magyar nyelven Latin fordítása megvan a Jászay gyüjteményben s Bécsben a titkos levéltárban.

[6]) Bethlen szept. 23-iki lev. Pol. lev. 394.

terczebányai tárgyalásokat, hogy az ellenségeskedést [illegible] kezdje el, de azonnal Fülek alá nyomuljon. Ettől fogva, talán mert Esterházytól nem kapott választ, s ez legkevésbbé sem mutatkozott hajlandónak elfogadni a hozzámenetelt, nem csinált titkot támadó szándékából. A török hadak már kezdtek gyülekezni, már hírt vett, hogy a szultán mazulsággal fenyegette Ibrahim szerdárt, mert még nem csatlakozott hozzá.[1] s hogy ez meg is indult hadaival, s ő is azonnal figyelmeztetést küldött azokhoz a megyékhez, melyek Esterházy felhívására ellenséges támadásra készültek, hogy ha csak nem akarják végromlásukat, azonnal oszoljanak el.[2]

Mialatt Bethlen előbb nyomult hadaival, a beszterczebányai értekezlet véget ért. Már ekkor nem fektetett súlyt rá, s úgy látszik, készakarva idézte elő a felbomlást, oly feltételekhez kötve a kibékülést, melyekről eleve meg lehetett győződve, hogy nem fognak teljesíttetni. Kotten biztosai közül Kamuthy és Kassai szept. 17-én értek Beszterczebányára s az első értekezletet szept. 19-én tartották. Másnap megjött a más két biztos is, Monaki és Lónyay s szept. 21-én már teljes tanácskozás volt. Bethlen teljes erkölcsi elégtételt kivánt, a hiveitől elvett jószágok visszaadását vagy ezek kártalanitását s hogy a nádor, ki a soproni gyülésen megbántá a fejedelmet, fejvételre, Sándor János biztostársa felakasztásra itéltessék — mig Ferdinánd biztosai ilyesmiről hallani sem akartak, kárpótlásul előbb 50 utóbb 100 ezer frtot igértek s határozottan követelték, hogy Bethlen hadait azonnal vonja ki az országból. Kamuthy eleve már figyelmeztette a császárt, hogy siessenek a tárgyalással, mert az idő rövid: s miután egyik fél sem engedett, okt. 3-án megtartották az utolsó ülést s mindkét fél beadván óvását irásban, bezárták az értekezletet.[3]

S ettől fogva komolyabban folyt a háború. Ferdinánd

[1] A szultán fermánja. Történelmi Tár. 1873. Ibrahim basa k. n. levele (Török-magy. K. A. O. I. 400.) e parancs következtében kelt.

[2] Bethlen Gábor Fülek szept. 23-áról küldött levele Nyitramegyéhez. Jászay gyüjtemény nemz. muzeum.

[3] Azon nagyfontosságu iratokon, naplókon kivül, melyeket Ráth és Fraknói Dallos irataiban közzétettek a beszterczebányai értekezletről, még több kiadatlan van Jászay gyüjteményében a nemz. Múzeumban. U.

fegyverszünetre lépvén Pfalzi Frigyessel, lefoglaltatta a nickolsburgi békében Bethlennek engedett Oppelnt és Ratibort, a lakosokat feloldá a hűség esküje alól,*) s gr. Monte-Negroi Caraffa Jeromost a birodalomban levő hadaival Csehországba rendelte,[1]) melyet már fenyegetett Bethlen, ki serege egy részét Horváth István alatt Morvába küldé, mig maga Nagy-Szombat alá sietett. Hadai folytonosan szaporodtak, a török csapatok mind számosabban csatlakoztak hozzá s a porta támogatására mindent megtett: a lengyel követnek kijelenték, hogy ha a király elnézi, hogy Ferdinánd számára kozákokat toborzanak, a tatárokat rájok küldi,[2]) a németekhez szító budai basát mazullá tette[3]) s a Bethlen mellé rendelt csapatoknak a téli hadjáratot is megengedte.?)

De már Bethlen, ki az unio hadainak németországi vereségei után, a németországi ügyekben leendő avatkozásra úgy sem számíthatott, mindezt csak arra akarta felhasználni, hogy Ferdinándra nyomást gyakoroljon. Gyorsan bevette Füleket s Lévát, Komárommal s Győrrel fegyverszünetet kötött, Nagy-Szombat alá ment s okt. 14-ről egy hosszabb körlevélben kifejté hadjárata okait s nov. 19-re ugyanoda összehivta a magyarországi megyéket.[5]) Egy német ezred, Vangler parancsnoksága alatt, Nagy-Szombat azon igéretére, hogy a császári őrséget be fogják fogadni, e város felé sietett — de ott nem bocsátották be. S midőn visszafordúltak, Bethlen elzárta utjo-

---

m. a biztosok aug. 24., szept. 10., 19. 23., 24. és 28-án irt jelentései, Dallosnak szept. 26. és 29-én s okt. 2-án irt levelei, s Ferdinánd biztosai által beadott első pontozat. Úgy, hogy ezekkel együtt a beszterczebányai értekezlet irományait csaknem teljeseknek mondhatjuk.

*) Khewenhüller Annales Ferd. X. 151.

[1]) Eszterházy élete Szalaytól II. 83. l.

[2]) Mikesnek, az állandó portai követnek, aug. 23-iki jelentése u. o. 52.

[3]) Ugyanannak okt. 9-iki jelentése. Történelmi Tár 1883. V. ö. Eszt. Élete 59. l. 7. pont.

[4]) »Felelő levelet is adott rájuk« Eszterházy élete II. 60. l.

[5]) E körlevél több példányát ismerjük. A Bánfi Kristófhoz irt megjelent Bethlen Pol. Lev. 394—6. A Veszprémmegyéhez adott Pray Principatus I. 306—11. A Pozsony városához irott Jászai gyűjteményében, s ugyan itt a megyékhez irottnak latin fordítása.

[illegible] templomba vonúlt, két napi ostrom [illegible] megadta magát s letette fegyverét s Bethlen szolgálatába állt,[1] míg [illegible] Monte-Negrói Caraffa Jeromos vezérlete alatt Bethlen által Szakolczánál a Morván át üzetett s egész Hodolinig nyomatott. Bethlen visszavonúlást színlelve, megállapodásra bírta Montenegrót s akkor egész reménytelenül körülkerítette.[2] A török és tatár hadak innen elszéledtek Morvaszi s rettenetesen pusztíták ez országot.

De legkiméletlenebbül Bethlen hadai mindenfelé a Thurzó nádor országaival jártak el, mintha be akarta volna valtani a fejedelem szavát, hogy ágyából is kihúzza őt. Erre azonban akkor legkevésbbé sem gondolt: azok után, miket Thurzó Sopronban Bethlenről mondott, ő nem intézhette hozzá az első szót. De miután Esterházy azon ajánlatára, melylyel bizalmas értekezletre meghívta, bizalmatlanságból s ellenszenvből még nem is válaszolt, tekintélyes emberre volt szüksége, kivel a secretumot tárgyalhassa. Azt hitte, hogy erre jó lesz a nádor, mint a király után az ország első tisztviselője s jelenleg az udvari köröknek bízott embere. Szigorú eljárásával rá akarta kényszeríteni, hogy ő tegye meg az első lépést.

Úgy történt. Thurzó okt. 10-ről levelet küldött a fejedelemnek Ürmény alatti táborába. A levelezésből következés lett s Thurzó nádor, a bécsi udvar nagy meglepetésére, október 17-én igen meleg felterjesztést tett a császárnak, hogy a fejedelem táborába mehessen. Nov. 5-én megkapta Thurzó az engedelyt, a menedék-levelek kiállítása még néhány napot vett igenybe, s mire Thurzó elindúlt, már a Csallóköz, Nagy-Szombat mind elestek s Bethlen Hodolin és Gőding közt okt. 26-án megvervén gr. Monte-Negrot, erős hadával együtt bekerítve

[1] Khewenhüller Annales Ferdinándaei X. k. 151. l. Vangler h. Wangerrettar. V. ö. Eszterházy élete II. 84. Mint Khewenhüller mondja: a bekerített had hat Tiefenbach zászlóalj volt. V. ö. Marczali Regestak 126. Krauss említi, hogy e csapat parancsnoka a híres kalandor Fahrensbach volt, ki bejött Erdélybe s egy ideig itt volt, innen aztán török öltözetben menekült Velenczebe. I. k. 71., 72. ll. Még 1624-ben ő volt a német hadak parancsnoka. Bethlen Politikai Lev. 408.

[2] Khewenhüller u. o. Krauss Gy. Kronik I. 72. Említi Thoroczkai is naplójában Mikó I. 237. s Petheő Gergely is az 1702-iki kiadásban. Marczali Regesták 127.

artá, »lóhússal hizlalván«, mint Petheő mondja, az elfoglalt Csallóköz s a Pozsonyban székelő császáriak közt fegyverszünetet eszközölvén.[1])

A helyzet ura ekkor Bethlen volt. Nemcsak Felső-Magyarország Pozsonyig, hanem az egész Fehér-hegység, Morvaország jelentékeny része kezében volt. Összesen mintegy 80,000 had élén, melyben gr. Thurn s a Jägerndorfi herczeg csapat-parancsnokok voltak, már Bécset is rettegteté.[2]) De Thurzóval szemben, a mint ez hozzá érkezett, feltűnő engedékenységet tanúsított. Nov. 18-án érkezett meg a nádor a hodolini táborba, Czobor Imrével s Kereszturi Andrással, s a tárgyalás azonnal kezdetét vette.

Az fegyverszünet kötéséről folyt. Részint személyesen vezette Bethlen, részint cancellárja és Kassai által tárgyalt. A nádor azt kivánta, hogy a fejdelem azonnal vonja ki hadait az elfoglalt részekből ezeket adja vissza, s a török rabokat szabadítsa ki. Hosszas tárgyalás után beleegyezett a fejedelem, hogy Morvaországot, Pozsony, Bars, Nyitra, Turócz, Trencsén megyéket visszabocsátja, székhelyét a Fátrán túl teszi, s határidőül Szent Mihály nap tűzessék ki. Tétessék említés a törökkel kötendő békéről s a czímből Oppeln és Ratibor ki ne maradjanak. A szorongatott Monte-Negro is beleegyezvén, megkészült a fegyverszünet okmánya, s oct. 21-én délután visszaindult a nádor. A fejdelem, ki az ellenségeskedést Thurzó megjöttekor azonnal beszüntette, amint a fegyverszüneti okíratot aláírta, azonnal felszabadítá Monte-Negrót, ki midőn elvonúlt előtte, leszállván lováról, a fejdelem pedig fennülve maradván, kezet fogott vele.[3])

De a hodolini szerkezetben nem fogadták el Bécsben. Monte-Negro hozzájárúlását érvénytelennek jelenték ki, mert

[1]) A fegyverszünet csallóköziek s pozsonyiak részéről Pozsony nov. 17-ről, a bizottság nov. 18-iki s 22-iki jelentése Bécsbe, a fegyvernyugvási levél javaslata ugyancsak nov. 22-ről megvan Jászay gyűjteményében. Ilyen külön fegyverszünet köttetett a komáromi s győri várakkal.

[2]) Marczali Regesták 127. s. ll.

[3]) Petheő írja: Végre Conte de Monte Negro szemben lőn Bethlennel ugyanott Morvában táborában nagy alázatosan kijövén obedientiára eleiben, kezet lábat fogott vele. V. ö. Tholdalagival Mikó I. 237.

ő nem volt felhatalmazva, s azonkivül is, hogy Oppelnt és Ratibort kitörölték a czimből, egyes pontokat kihagytak, másokat megváltoztattak. [1])

Így került a dolog Bethlen elé, decz. 4-én, ki már Nagy-Szombatban volt. Diadalának legszebb eredményéről, hogy egy egész császári sereggel letétesse a fegyvert, lemondott, s annyira bízott a fegyverszünet megerősítésében, hogy már a béketárgyalások megkezdésére is gondolt s követéül Kamuthy Farkast jelölte ki. [2]) De bármennyire bántotta is ez eljárás, újabb tárgyalásba be kelle nyugodnia. A rendek, kiket október 14-én hívott össze, november 19-ére még együtt voltak, midőn a nádor Czoborral és Kereszturyval deczember 6-án Nagy-Szombatba érkezett. A fejedelem mindenekelőtt biztosítékot kivánt, hogy a létrejövendő egyesség nem fog elvettetni, s midőn a nádor hathatós közbenjárását megigérte, megkezdődtek az újabb tárgyalások. Bethlen nagyon engedékeny volt. Beleegyezett, hogy Oppeln és Ratibor kihagyassék a czimből, elfogadta a többi módosítások legtöbb pontját, s csak kevés engedményt kivánt, többi közt, hogy a határidő ne márcziusra, hanem májusra tűzessék ki. Az egybegyűlt rendek is kérték Thurzót, hogy az okírat elfogadása érdekében vesse magát közbe. [3]) Azután, hogy részéről minden végrehajtva legyen, elindúlt Nagy-Szombatból, decz. 17-én már Galgóczon, [4]) s az év végén Besztercze-Bányán volt. De a bécsi tanács még ezeket sem fogadta el. Merevül ragaszkodott követeléseihez, s a fejdelemnek végre engedni kellett: Besztercze-Bányán decz. 20-án elfogadta, kiállította a fegyverszünet okíratát, s annak végrehajtására megtette az intézkedéseket. [5])

---

[1]) A bécsi rendkivül érdekes tárgyalások megvannak a Jászay-féle gyűjt.

[2]) Hazai Okmánytár II. 468.

[3]) Thurzónak decz. 10-iki levele Jászay gyüjteményében.

[4]) A nádorhoz irt levele a Jászay gyűjt.

[5]) L. Törvények és Okíratok XVIII.

IV.

Bethlen engedékenysége meglepte az egykorúakat s annak mindenféle magyarázatát adták. Khewenhüller Monte-Negro felszabadítását egyenesen isteni csodának mondja: Bethlen, szerinte, lengyel beütéstől féltében tette. Mások tudni akarták, hogy hada elégületlen, s szeretné a zsákmányt haza vinni, hogy tábora roszúl van élelmezve, a törökök zúgolódnak a téli hadjáratért s a szerdár sátrának kötelékeit is elmetszették. Hát biz a törökök zúgolódtak, de Bethlen megzabolázta őket, néhány vezetőnek elüttette fejét [1]) s többé »nem vala a töröknek szent Demeter napja« — t. i. e napig tartoztak táborban maradni.

Ilyen apró nyomorúságok minden hadjárattal össze vannak kötve, s ezek nem voltak eléggé fontos okok, hogy Bethlent elhatározásai megmásítására bírhatták volna. Szeretett volna komolyan és végleg kibékülni a császárral, s erre megtette az első lépést. Vallásos türelmességének eddigi egész uralkodása nyilvános bizonysága volt, s hogy a catholicusoknak Erdélyben jó dolguk van, arról Ferdinánd ott megfordúlt követei eleget beszéltek. [2]) Eljöttnek látta az időt, hogy amit Esterházy által eddig titokban tárgyalt, most, bár még mindig titokban, maga vegye kezébe.

A béke alkudozásokra már 1624. jan. elején kinevezte követeit: Kamuthy Farkast, Kassay Istvánt és Bornemisza Jánost, kiegyezett a Ferdinándtól számukra adott biztosítási pontok felett [3]) s elkészíté számukra az útasítást jan. 12-én, tehát a fegyverszünet létrejötte előtt. Magának a fődolognak, a Ferdinánddal kötendő véd- és daczszövetségnek, s a házasság kérdésének tárgyalásával Kamuthy volt külön megbízva.

Már maga az a körülmény, hogy Bécsbe küldte követeit, holott másutt könnyebben alkudozhatott volna, előzékenység jele volt a császár iránt. De magában az útasításban is elég

---

[1]) Krauss Siebenbürgische Chronik I. 73.

[2]) L. Gál Péter jelentését. Intézkedéseit e részben összeállítá Horváth V. 260.

[3]) L. Törvények és Okiratok XIX. a).

mérséklettel járt el: a nickolsburgi pontokra helyhezkedett ugyan, de birtokai kikerekítéseül Ung, Torna, Gömör, Sáros vármegyéket Szendrővel kivánta: megjegyezte azonban, hogy mivel őt nem önzés vezérli, ezekről követei le is mondhatnak.

Fő előtte a császárral kötendő szövetség s a házasság dolga volt. A Kamuthynak adott titkos útasítás jövő működésének egész programmját tárja fel, s nem volt kevesebb, mint a török kiűzése Magyarországból, ez országnak az ő kormányzósága alá helyezése, Erdélynek mint hűbérnek, évi adófizetés mellett, Ferdinánd alá bocsátása — melyek fejében ő a császár leánya kezét kéri, mint a bizodalomnak s egyetértésnek elengedhetetlen jelét. [1])

Bethlen bízott és remélt. Megmutatta azt midőn jan. 18-án követei számára már a megbízó-levelet is kiállitá [2]) s e hó végén őket útnak indítá; maga pedig e hó végén Kassára ment, hováfebr. 1-én megérkezett. [3])

A követek gyorsan mentek: jan. 31-én Thurzónál voltak, ennek szeredi várában s febr. 6-ára Bécsbe értek, hová a császár, épen az alkudozások érdekében, meghívta tanácsosait. De a béke gyors megkötése iránt csakhamar minden illusió eloszlott. A magyar tanácsosok közűl épen a két legbefolyásosabb: Pázmány és Esterházy eljöttnek hitték az időt, hogy Bethlent teljesen megtörjék, s a császárnak a háborút ajánlák. A nyert előnyeiről lemondott Bethlennek mindent újra kellene kezdeni — azt hivék, hogy az most könnyű zsákmány lesz. Maga Ferdinánd sem volt idegen, hogy a kinálkozó alkalmat megradja s Kamuthyt, ki felérkezését követő napon magánkihallgatást kért a királynál, hogy a fejedelem titkos útasítása szerint, ennek házassági ügyét szóbahozza, nem fogadta. Kamuthy megbetegedvén, követtársai Kassay és Bornemisza: a nádorhoz, cancellárhoz, s Collaltóhoz útasíttattak. Azok a béke biztosításául a legbiztosabb módnak a »házasságot« ajánlották s ez alapon kérték, hogy a király hallgassa ki őket.

De, bár időközben megérkezett a spanyol király válasza s ez és ministerének: Olivareznek tanácsa épen nem ajánlották

[1]) Mindkét Utasítás »Bethlen Gábor szövetkezései történetében.«

[2]) L. Törv. és Okiratok XIX. b).

[3]) Adalékok Bethlen G. történetéhez 57-ik l.

az elútasítást, [1]) a király mitsem akart hallani ez összeköttetésről. Február 17-én kiadott resolutiója szokatlan rideg hangon útasította a követeket a tárgyalások megkezdésére: semmi köze, úgymond, a házasság kérdésének a békepontokhoz. [2])

Ferdinánd biztosai, miután Esterházy s Pázmány nem fogadták el a kinevezést, a nádor, Dallos győri püspök, Sennyei cancellár, Czobor Imre, Collalto és Teufel voltak. Febr. 19-én tartották az első tárgyalást, s nyomon utána 21. és 24-én újra együtt voltak.[3]) De kiegyezésről s még közeledésről sem lehetett szó. Az erdélyiek a nickolsburgi békét vették alapúl, erről a magyarok hallani sem akartak, az erdélyiek négy megyét kértek, a magyarok nemcsak Oppelnt s Ratibort, hanem még a hét megyét is visszakivánták. Magyar tanács, államminiszterek sokat tanácskoztak, a magyar tanácsosok hosszú és kimerítő votumokat adtak be, nem annyira a béke, mint a háború érdekében s végre is febr. végén márcz. 25-ig meghosszabbították a fegyverszünetet. De ezután sem haladtak semmit: mígnem az napon, melyen a fegyverszünet lejárt, Ferdinánd biztosai kijelentették, hogy urok elfogadja tárgyalási alapúl a nickolsburgi pontokat, s erre márcz. 25-én újra meghosszabbították a fegyverszünetet most, már máj. 1-éig. Az erdélyi követek, hogy urokkal értekezzenek az amnestia s béke-okirat érdekében, [4]) apríl 6-án Kassára útaztak, hol Bethlen a felső-magyarországiakkal országgyűlést tartott. Az amnestia okirata ellen ezeknek alapos kifogásuk volt, s részükről Keczer Andrást küldék Bécsbe, míg a fejdelem Kovachoczy Istvánt s Bornemisza Jánost [5]) bízta meg, hogy fejezzék be az alkudozásokat. Ezután is sok nehézséggel kelle küzdeni. A császár és tanácsa, daczára hogy a németországi viszonyok mind fenyegetőbb alakot öltöttek, s a törökök hadi-készületeiről is hírt vettek, a

[1]) Khewenhüller Annal. Ferd. közölve van a válasz, mely 1623. oct. 23-án kelt.

[2]) L. Törv. és Okiratok XX.

[3]) Mind három tanácskozás jkönyve megvan Jászay gyüjteményében. Kamuthy betegeskedése miatt nem vett részt.

[4]) Ez a szöveg van közölve Törv. és Okiratok XXI. e) f).

[5]) Bethlen G. Kassa 1624. apr. 19-iki levele a Jászay gyüjt.

legcsekélyebb engedékenységre is nehezen szánták el magukat. Végre máj. 8-án csakugyan létrejött a béke, mely Bethlent megfosztá Oppeln és Ratibortól, de kárpótlá Ecseddel, Nagy- és Felső-Bányával.[1])

A békealkudozások végén ismét szóba jött a »matrimonium.« Kovachóczy egyenesen meg volt bízva a császárnál nyerendő kihallgatáson megtenni a szükséges előterjesztést — de ajánlata kitérőleg fogadtatott. Hogy a viszonyok Bethlenre nézve roszabbúl álltak, mint a múlt év végén, az kétségtelen. Ha ő akkor fegyverben, hadai élén, ellenséges földön, kitartja a telet, ez nagy hatással lett volna az európai viszonyok fejlődésére: Ferdinánd ellenségei hamarébb s könnyebben tömörűlnek — de azért most sem állottak úgy dolgai, hogy kénytelen lett volna kegyelemre megadni magát.

Teljes okunk van hinni, hogy őszintén kereste a kibékűlést Ferdinánddal. De ajánlata nem fogadtatott azzal a bizalommal, melylyel várta. A kitérő válaszok s halogatási eszközök egész láncolata gyanakodásra különben is kész lelkében bizalmatlanságot támasztottak. Egész jövőjét nem köthette a puszta reményhez, s nem szakíthatott a portával. Fenn kelle ezzel is tartania viszonyát, s midőn ennek egyes napvilágra jött részleteit ellenségei fegyverűl használták ellene, megfeledkeztek arról, hogy ez nála az önvédelem eszköze volt. Csak úgy mint Esterházy megírta neki, hogy ellene »a mit cselekedhetik bizony dolog megcselekszi«,[2]) ő is őszintén megmondta, hogy nem vetheti meg a porta támaszát. Természetes volt, hogy midőn maga a fegyvernyugvás is annyi nehézségre szolgáltatott okot, gondoskodnia kellett, hogy a porta védelmét megtartsa. Amint

[1]) A bécsi alkudozásokat tűzetesen kidolgozta Horváth M. a Jászay gyűjtemény s Fraknói (Pázmány II.) a bécsi levéltár adatai s olasz és spanyol követjelentések alapján. Különösen ez utóbbiban rendkivűl sok becses adat van felhalmozva. L. a fegyverszüneti okmányokat, s az amnestiát, (melynek apr. 12-iki tervezete mutatja a kormány hangulatát. L. Törv. és Okiratok XXI.) Az itt kötött titkos pontok még lappanganak. Hivatkozás van ezekre a magyar tanácsosok 1624. aug. 30-án tartott ülésében.

[2]) Eszterházy élete II, 61.

ennek megkötése húzódott, Demjén Ferenczet a portára,[1]) s Török Zsigmondot a budai basához küldé. Demjén sikerrel járt el s a récziai béggel, mint követtel érkezett vissza előbb Budára és onnan Kassára: a porta és a budai basa biztosították, hogy ha a porta megbékél Ferdinánddal, ezt ő vele egyetértve, s az ő érdekei szemmel tartása mellett teszi. Bethlen mind a két levelet megküldte Kamuthynak hadd mutassa fel Bécsben: ha ő felsége ajánlatait megveti, kénytelen lesz saját oltalmáért úgy fogni a dologhoz, mint a végső szükség kívánja.[2])

S a mint a béke megkötésének kilátásai enyészni kezdettek, intézkedett, hogy a bányavárosokba német hadakat ne bocsássanak.[3]) Márcz. elején Tholdalagi Mihályt és Cserényi Farkast a portára küldé a rumeli hadat a bosnyákkal s végbeliekkel a budai vezér mellé rendeltetni; mert a béke csináláshoz, kivált a némettel szemben, csak úgy szükséges a sereg, mint a háborúhoz,[4]) s írt Cesynek is.[5]) Ugyanakkor pedig, midőn Kovachóczyt Bécsbe küldé az utólsó kisérlet megtételére, apr. 22-ről a budai basát sürgette: szálljon hadaival a pesti mezőre siettesse a bosnya hadakat — a németnek alig van több hada, mint az melyet a sánczból kibocsátottak.[6])

A mint a béke alá volt írva, annak végrehajtásáról kellett

---

[1]) »Demjén Ferencz is onnan a portáról érkezvén« írja Jahia tihája 1624. jan. A levél kelet nélküli s a Tört. Tárban tévedésből 1623. febr.-ra tétetett. De figyelembe veendő, hogy Demjén 1624. febr. elején a récziai békkel Kassára ment, mint ezt maga Bethlen írja Kamuthynak, (Adalékok 57. l.) még pedig Budáról. Ez a kelet meghatározását kétségtelenné teszi.

[2]) Bethlen 1624. febr. 6-iki l. Kamuthyhoz. Adalékok 59. l. A budai leveleket Történelmi Tár 1880-ik évf. 446. l. Maga a portai levél U. o. 453. l.

[3]) Bethlen febr. 26-iki l. a Jászay gyűjt.

[4]) Magyar Történelmi Tár XI. 179. l. a márcz. 4-én kelt utasítás. Tholdalagi alkudozásaira vonatkozó igen érdekes levelek s okiratok vannak. Történelmi Tár 2882. 35—41. ll.

[5]) Márcz. 13-án. A Godefroy gyűjteményben.

[6]) Történelmi Tár 1881. évf. 455. l. Budai követeinek ez ügyben adott útasítást 1624. apr. 28-ról l. Török-Magyarhoni Államok. I. k. 401-ik s köv. ll. A követ Borsos Tamás volt, kinek máj. 24-ről küldött újabb informatiót l. Történelmi Tár 1881. évf. 457. s köv. ll.

gondoskodni. Első volt az elfoglalt birtokok visszaadása. Ferdinánd máj. 18-án kinevezte biztosait: Ostroith Istvánt, Móricz Mártont, Apponyi Balást és Pesty Gergelyt,[1]) kik azonnal hozzá is fogtak a munkához.[2]) Maga Bethlen, miután egy csomó anabaptista morvát az ipar emelése végett Erdélybe indított, s ezeknek Vinczet engedte át,[3]) s Gyula-Fehérvárra jun. 14-re országgyűlést hirdetett, máj. 26-án[4]) elindúlt. Jun. 14-én Nagy-Váradon ő is kinevezte biztosait Monaki Miklóst és Bornemisza Jánost, kik Ferdinánd biztosaival egyetértve hajtsák végre az átadást, s onnan B.-Humyadon át[5]) Fejérvárra sietett, hogy a jun. 23-ára hirdetett országgyűlést megnyissa.

A fejedelmi előterjesztés a rendeket a béke megkötéséről értesíté, bemutatta a béke-okíratot s a hét vármegye visszabocsátására vonatkozó oklevél kiállítására felhívta őket.

A rendek örömmel értesültek a béke megkötéséről, az évi adót 22 frtban állapíták meg, a városokra egy összegben vetvén ki.

Csakugyan fejedelmi előterjesztés alapján elrendelék Lugos megerősítését.

Intézkedtek a szökött jobbágyok kiadásáról, a gonosztevők s latrok megbüntetéséről. A székelyek s szászok közé szökött jobbágyok ellen az 1619-iki törvények szerint járjanak el. A hordók s mértékek egységére vonatkozó törvényeket megújíták. A porták visszaélései szüntessenek meg. Elintézték egyes helységek panaszait.

Kiváló fontosságu törvény volt az, melylyel elrendelék, hogy egy földesúrnak se álljon jogában jobbágyfiúkat, kik iskolába járnak, az iskolától visszatartani.

---

[1]) Az ezeknek adott útasítás megvan Országos Ltár tract. Publ. Jun. 4. nro 19.

[2]) Jelentéseik sorozata jun. 6-án kezdve megvan a Jászay gyűjteményben.

[3]) Krausz Krónikája I. 72.

[4]) Kisérete s útirendje a gy.-fehérvári ltárban.

[5]) Jun. 18-án volt ott. Bethlen szövetk. 65. A biztosok Kassa jul. 4-ről tudósíták a császári biztosokat, hogy a »szent dolognak végbenviteléreé innen Kassáról más nap jul. 5 én fognak elindúlni. A Jászay gyűjteményben. Jun. 19-én Kolosvártt volt. l. Segesvári naplója 193. l.

Minthogy részint a Ferdinánd, részint a Bethlen által vert rosz pénz elharapózott, a nagy pénzbőség roppant drágaságot idézett elő és emiatt az árak aránytalanúl megdrágúltak: limitatio készítésére bizottságot neveztek ki, melynek tagjai Kapi András,Mikó Ferencz és Weirauch Dávid voltak,[1]) mely limitatiót, ha valamely városban nem tartanák meg, Kamuthy Balázs a birón 500 frt bírságot vegyen — viszont pedig ha Kamuthy valakinek kedvezne, ezer frt bírságon marasztassék. A limitatió csakugyan elkészült,[2]) életbe lépett, s végre is hajtatott teljes szigorral.

A gyülés utolsó napján a rendek aláírták az okíratot, melyben kötelezték magukat, hogy Bethlen Gábor halála után a hét vármegyéhez semmi jogot sem fognak tartani.[3])

A törvényeket a fejdelem jul. 8-án erősítette meg.[4])

Már be volt zárva az országgyülés, midőn Keresztury a Ferdinánd megbízottja Fehérvárra érkezett. Épen ebben az időben tért haza Bécsből Bethlennek is egy megbízottja. Az ügy, miért e követek jártak, a török viszonyokra vonatkozott. Hogy ezek készülődnek, hogy útjokat Magyarországnak veszik, széltiben hirdették. Épen ezért akarta Bethlen megnyugtatni Ferdinándot, s épen ennek kipuhatolása volt Kereszturynak jul. 3-án kelt útasításában adva.[5])

A császár t. i. megtette a lépéseket, hogy a portával a békét megújítsa. Ő ezt Bethlen teljes kizárásával akarta elérni, úgy, hogy csak a két császár követei alkudozzanak együtt. A fejdelem saját szempontjából ezt nem akarta: s a tavasszal Stambulba küldött Tholdalaginak főfeladata ez volt. A másik viszont, hogy a törököt a béke érdekében had felültetésére birja. Hosszas és erélyes alkudozás után mindkettőt elérte: jun. 18-án már biztosítva volt az eredmény,[6]) s nemcsak a budai basa kapta meg az útasítást erre, hanem a had-

[1]) L. Krausz Krónikája I. k. 74. ll.

[2]) Példánya még eddig lappang. De az 1625-iki limitatió hivatkozik rá.

[3]) L. Törvények és Okíratok XXII. b).

[4]) L. Törvények és Okíratok XXII. a).

[5]) Az útasítás s a megbízó levél megjelent Pray Principatus II. 20—24. ll.

[6]) Tholdalagi alkudozása. Tör. Tár 1882. 41.

fölkelési rendelet is épen a múlt évi alapján kiadatott, szerdárrá ismét a bosnya basa neveztetvén ki.[1])

Bethlen helyzete ez ügyben Ferdinánddal szemben igen kényes volt, miután a reményről, hogy leánya kezét megnyerendi, még sem mondott le. Őszinteségéről meg akarta győzni Ferdinándot az által, hogy sietteté a béke végrehajtását, az elfoglalt részek visszaadása, s a diploma kézbesítése által. Futárjaival pedig a török hírekből, mennyit szükségesnek látott, közölt Ferdinánddal az előtt is, sőt arra is ajánlkozott, hogy a békekötésnél, személyesen is jelen fog lenni, de midőn már ez neki biztosítva volt a porta részéről, aug. 30-án ismét futárt küldött Bécsbe[2]) s Kovachóczy által Sennyeinek is íratott, rávenni a császárt, hogy a békekötésnél saját érdekében ő is éljen az ő közvetítésével, mindenek felett pedig, hogy az alkudozást halaszsza a jövő évre.[3])

Ez ügyben Ferdinánd részéről már akkor Gál Péter Erdélybe volt küldve. Ennek megbízatása volt rávenni őt, hogy ez »alkalmatlan terhet,« t. i. az alkudozásokban való részvételt sem maga, sem követei által ne vállalja el; s ez csak szept. elején indúlt el[4]) Mármarosból Erdély felé. Oct. 30-án bocsátá vissza Bethlen biztatásokkal, s igen hízelgő levéllel: de biztos igéretek nélkül.[5]) Ezuttal e kitérő válasznak fontos oka volt: mielőtt Gál megérkezett volna, Bethlen szept. 17-ről, sokkal fontosabb ügyben, jeles tokaji borok kiséretében, szept.

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. 421.

[2]) Bethlen Gyula-Fehérvár aug. 30-ik. levele: már előbb is írt a császárnak, tamen cum postea etiam occurerint quae admodum utilia praesentique rerum statui proficua putarem, újra értesítni akarta őt. A Jászay-féle gyűjteményben.

[3]) A hasonlag aug. 30-án kelt levél latin fordítása u. o. E leveleket hozó futár felérkezése következtében szept. 8-án Esterházy Bécsbe hívatott. Szalay II. 114.

[4]) »Quoniam autem peculiarem internuntium nostrum ad dictum principem, Petrum Gál praesedii nostri Comaromiensis supremum vicecapitaneum expediverimus oportunum erit medio ipsius quoque de proposito tali investigandi . . . .« Ferdinánd Ebersdorf. 1624. szept. 24. a nádorhoz írott levele. V. ö. Jászay nagybecsű értekezésével a gyarmati békéről. Tudomány Tár 1839.

[5]) L. Törv. és Okiratok XXIII.

-ről Kovachóczy Istvánt és Mikó Ferenczet, mint fő követe- Ferdinándhoz küldé. [1])

Ezek nemcsak a török ügyek megbeszélésére voltak ldve, nemcsak jó szolgálatait ajánlotta tőlök ez ügyben, nem kapcsolatban azzal meg voltak bízva újra sürgetni a zasság ügyét, még pedig oly alakban, hogy ha Ferdinándnál m találnak kedvező fogadtatásra, más úton igyekezzenek czélt ni. Már július elején értesíté Ferdinándot, hogy közelebb veteket fog küldeni a német birodalomba, valamelyik német rczegnő kezét megkérni. S valóban Kovachóczyék meg vol- k bízva, hogy ha Ferdinándtól elútasító választ nyernek, nan Brandenburgba útazzanak, megkérni a választó nővé- t, melyre nézve Gusztáv Adolf által tett is előleges lé- seket.

Ferdinánd belátta a veszélyt, mely abból származnék, Bethlen oly közel rokoni összeköttetésbe lépne a német ot. fejedelmekkel. Hogy leányát adja oda, arra gondolni sem kart — de mégis szerette volna szövetségét biztosítni a csa- dnak. A spanyol udvar különben is korán belátta ez össze- öttetés előnyeit. Ossona gróf, a követ, melegen ajánlá, a pápai untius nem ellenzé, s végre némely tanácsosai javaslatára rá- zánta magát, hogy egyik rokonával fogja megkínálni. [2])

A követeket jól fogadták Bécsben. Ők csakugyan meg- tték az ajánlatot. Kérték a császárt: jelöljön ki uruk a feje- elem számára házastársat, biztosíták szövetségéről. Törekvése esz a keresztyénség javát előmozdítni. Ápolni fogja Erdély- en a kath. vallást, de azt, hogy maga áttérjen, nem igérheti neg. A császár válasza nov. 9-én adatott ki: a házassági ügyre ly gondot fog viselni, mintha legjobb rokonáról volna szó s e

[1]) A megbízó-levél Pray Principatus II. 31. s Hazai Okmánytár III. k.

[2]) Fraknói: Pázmány. II. 108—9. összeállítá az erre vonatkozó adatokat követi jelentések alapján. A két ajánló tanácsos Eckenberg és Senyney voltak. Említi Bethlennek egy elfogott levelét a brandenburgi választóhoz, melyben biztosítja ezt, hogy hű akar maradni a prot. szövetséghez s épen ezért nem fogadta el a császár ajánlatát, hogy leányával házasságra lépjen. Az ilyen ámítás és kétszínűség a politikában akkor napirenden volt. Marczali Regesták. 132. l.

[illegible] Bethlen [illegible] Tar [illegible] Bethlen személ[illegible] hallani sem akart. S [illegible][1]

Bethlen [illegible] az [illegible] Páchy Simon [illegible] ország főurain [illegible][4]

V.

A [illegible] Ferdinánd [illegible] válasza ér[illegible] Erdélybe küldött Sennyey István püspök és cance[illegible] Megbízatása a török béke-ügyre s a házasságra te[illegible] fel volt hatalmazva nemcsak a föltételek iránt bo[illegible] alkudozásba, hanem az udvartartás részleteit s a k[illegible]

és bizalmatlansággal tölteni el a követ lelkét.[1]) »Nézzen be, írá, annak az embernek mellébe s megtapasztalja, hogy valamit mond, igér és cselekszik, mind azért az czélért vagyon, melyet táplálni is káros s kötelét elmetszeni is veszedelmes.«

Nem volt szükség azért olyan nagyon a mellébe nézni Bethlennek — maga sem titkolta, hogy ha Ferdinánd házasság által magához fűzi, azonnal megváltoztatja politikáját, és csakugyan Sennyeivel egész őszintén tárgyalt.

A püspök febr. elején ért Fehérvárra,[2]) több heten át maradt ott, sokat érintkezett a fejedelemmel, s alkalma volt nem egyszer lelkébe pillantani. Bizalommal és becsüléssel telt el iránta. Sennyey előbb a toscanai, aztán a modenai herczegnőt ajánlá neki — de Bethlen egy napi gondolkodás után kijelenté, hogy óhajtása a császár leányára irányúl. Ezzel tisztába jövén, a fejedelem tüzetesen kifejtette nézeteit a török viszonyokról s teendőkről és mindezt oly meggyőzőleg, hogy Sennyeit többheti tartózkodás után a fejdelem őszintesége iránt teljes bizalommal távozott el Fehérvárról.[3])

Sennyey a császár leányát illetőleg választ természetesen nem adhatott, de a fejdelem el volt határozva, ez ügyben teljesen tisztába jönni. Aztán más fenforgó kérdések is voltak. Ő tehát márcz. 21-én Bornemisza Lászlót Bécske küldé, azzal is megbízván őt, hogy igyekezzék kipuhatolni, hogy minő eredménynyel járhatna Bécsben egy ünnepélyes követség, mely számára a császár leánya kezét megkérné s hogy e részben Sennyeivel is tegye érintkezésbe magát.[4])

---

[1]) Eszterházy Élete. II. 142. s köv. A terjedelmes emlékirat 1623. jan. 23-án kelt.

[2]) Segesváry azt írja, hogy Sennyey febr. 21-én ért Kolosvárra. Itt kétségtelenül nyomdahiba van 2, vagy 12 helyett — mert Sennyey emlékiratából tudjuk, hogy febr. 19-én már javában tárgyalt. Érdekes, mit Segesváry ír, hogy ekkor tartá meg Kolosmonostoron anyja S. Pongráczné Dóczy Anna végtisztességét »nagy ceremoniával számtalan sok gyertyagyójtással.«

[3]) Sennyey Emlékirata és jelentése alapján Fraknói-Pázmány. II. 114.

[4]) A Történelmi Kalászok (Thaly K.) közölve van egy Memoriale pro gen. dom. Joanne Daniel mint Bethlen G. utasítása »midőn őt a maga számára feleséget kérni küldé.« Thaly szerént Brandenburgi Katalinért

Bornemisza már ápr. 9-én beadta a császárnak követsége nyilvános részére vonatkozó pontokat. A hamis pénz rendkivül elterjedt az országban, azokat Sléziában, Lengyelországban gyártják s lőcsei és eperjesi kereskedők terjesztik. Mindkét fél alattvalóinak ez roppant károkat okoz, s főként a szegény nép szenved. A bajon úgy lehetne segíteni, ha mind ő felsége, mind ő egyenlő mértékü pénzt veretnének, olyan mérték szerint, mely az utólsó mozgalmak előtt el volt terjedve. Ezenkivül felemlíté, hogy Szendrőbe német őrséget vittek be, sürgette a végvárak kijavítását s a 30 ezer forintot mint a bécsi békében kikötött összeget. A választ nehány nap múlva kikapta: maga a császár is óhajt a rosz pénz ügyén segíteni, s e czélból a pénzügyi hatóságoktól értesítést fog bekérni. A szendrői ügyre lesz gondja, a harminczezer forintot le fogja számláltatni s a végvárak kijavítását is elrendeli. [1])

Kényesebb kérdés volt a házassági ügy. A császár elhatározását Sennyey által tudatta vele. Ez válaszában elő akarta készíteni Bethlent, hogy a császár leányát nem nyerheti el, s e helyett a modenai herczeg leányát vagy a neversi herczegnét, a császárné rokonát ajánlá. [2])

Bethlent az egymást érő kitérő válaszok, a húzás-halasztás meggyőzte, hogy a császár leányát nem adja neki. Az utóbbi tárgyalásokkal egy időben már lépéseket tétetett a porta által, angol befolyás közvetítésével, egy német herczegnő kezét megnyerhetni, s nehány héttel Sennyei eltávozása után Sculteti udvari orvosa s a nyomban utána küldött Liszti Ferencz követe által már lépéseket tett a brandbergi udvarnál a fejedelem nővérének kezét megkérni, s egy támadó szövetség pontozatait megalapítni. [3])

A követ, ki épen ez időben, márcz. 20-án Fogarasból a

---

küldte, Szalay (Eszterházy II. 208. jegyz.) s Fraknói szerént Ferdinándhoz. De ez Rákóczy Zs. utasítása: világos abból, hogy a IX. pontban Bisterfeld van említve.

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXVI. Pázmányhoz ez ügyben irt levelét l. Principatus Gabr. Bethlen. II. 31. l.

[2]) Fraknói-Pázmány. II. 115.

[3]) Marczali Regesták. 151. ápr. 19-én Liszti báró előterjesztése, s az arra adott válaszok.

rtára küldetett, Gáspár János volt, megbizatván a fejdelem tal, hogy ott a franczia s angol követekkel érintkezésbe lép- a Ferdinánd ellen kötött coalitio érdekében, főként pedig, gy a portai adó évek óta függőben levő kérdését intézze el, eszközölje ki, hogy annak összege, mint Szolimán idejében lt, tizezer aranyban állapíttassék meg.[3]) Nem valószínűtlen, gy Gáspár ezeken kivül informatiót is vitt magával azon ke-alkudozásokat illetőleg is, melyeket Ferdinánd s a porta vetei Párkány mellett a hidas-gyarmati földön folytattak s elynek irányát, bár titokban, Bethlennek ott levő követei lták meg.

Bethlen e különböző alkudozásai, melyek egymással homkegyenest ellentétesek voltak, s mondhatni, egymást kizárták lyzetéből folytak. Oka volt attól tartani, hogy bármily őszin- igyekszik is Ferdinándhoz közelítni, ez nem lát benne mást, int egy jogtalan bitorlót s épen ezért akármikor közeledett zzá, gondoskodott arról is, hogy ha lépéseit siker nem koroza, emelkedése más eszközeinek sikerüléséhez elő legyen szítve az út. Ebben rejlik politikájának magyarázata.

Épen e válságos napokban, midőn minden: a gyarmati keügy, s a kérdés, hogy a Habsburg vagy a brandenburgi zból kap-e nőt, koczkán állottak, jött el az 1625-ik évi orággyűlés határideje, melyet ő Fejérvárra máj. 1-ére hivott sze, s mely hasonlag nagyfontosságú belügyek felett volt ntendő.

Természetes volt, hogy ilyen mozgalmas időben mindenle kószahírek jártak. Április végén Bécsből Sennyey István rlátnok által Alsó-Lindvay János mint gyorsfutár Fehérrra küldetett, ki épen a gyűlés megnyitása után érkezett oda, gyanazon időben a budai basától is jött oda követ 83 szeélyből álló kisérettel, kik kétségtelenül a hidas-gyarmati táryalások ügyében jártak ott, de megfordúlt ott egy követség a zennégy vármegye és húsz hajdúváros részéről. Aztán a jó mber útközben is különös dolgokat szemlélt. Találkozott gr.

---

[3]) Gáspár J. megbízó levele a Godefroy-gyűjteményben Párisban. ő. Török-magyarkori Államokmánytár. I. 430. l. s Szalay Eszterházy ete. II. 194.

Thurnnal, ki Velenczébe ment, Fahrensbachnak Bethlen német hadai kapitányának kiséretében. Mindenfelé hadikészületeket látott, s mindenfelé nagy elégületlenséget észlelt. Hallotta, hogy Bethlen a hét vármegyét is meghívta erre a gyűlésre – de ezek nem jöttek el. Ellenben úgy találta, hogy magok az erdélyi rendek is gyéren jöttek össze a gyűlésre, s a főrendek közűl csak három volna jelen. Különösen a szászok panaszkodtak: egyenesen kijelentették, hogy Bethlent támadásaiban sem pénzzel, sem haddal nem segítik, Bethlen pedig minden szász városban három fejedelmi árúcsarnokot akar felállítni.

Bethlen több ízben fogadta Alsó-Lindvayt: búcsú-kihallgatása máj. 7-én volt. Ez által ismételve kifejezte a fejedelem, hogy ő felségének őszintén kiván szolgálni, nyilatkozott a hidasgyarmati alkudozásokról is, különösen hangsúlyozva, hogy a biztosok követeléseit teljesíthetetleneknek tartja. Ezenkivül a törökök készülődéseiről, az ázsiai mozgalmakról, a tatárok és kozákok mozgalmairól bizalmas közléseket tett. De távozása előtt gazdag ruhatárát megmutatta neki,[1]) s azután visszabocsátá.

A levelet, melyet Alsó-Lindvay Sennyeytől Bethlennek hozott s a választ, melyet vitt, nem ismerjük: valószínű, hogy a házassági ügyre s a pénzügyi calamitásokra vonatkozott. De épen ebben az időben jött meg Bornemisza László is a válaszszal, melyet, mint láttuk, ápr. közepén kézbesítettek neki. Minthogy pedig a fejdelem úgy találta, hogy a válaszban tett igéretek nem kielégítők, Bornemiszát, az alkudozások megújítása végett, máj. 11-én újra visszaküldte Bécsbe.[2]) Hogy Bethlen a folytonos biztatásokkal nem volt megelégedve, azt elhihetjük Réczeynek, ki tudni akarta, hogy leginkább a németeknek az országba behozatala ellen kelt ki s panaszkodott volna a rendeknek, hogy a béke már fel van bontva.

Midőn Alsó-Lindvayt s Bornemiszát elbocsátotta Bethlen, már javában folytak a tanácskozások. Országa reorganisatiójának megkezdett nagy munkáját e gyűlésen is egy lépéssel előbb akarta vinni. Előterjesztésében a rendek figyelmét arra

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXVII. *c*).
[2]) L. Törvények és Okiratok. XXVIII. *b*).

bados kereskedést enged« s a pénz értékét leszállítja, nem fogadták el. Ennek következtében a rendek elhatározták, hogy a garas ezután is teljes értékben öt pénzben fogadtassék el, s hogy a nemeseknek s azoknak, kik a fejdelemtől engedélyt nyernek, szabad legyen mindennel kereskedni, a lovon és ökörbőrön kivűl, mint melyek a fiscus monopoliumába tartoztak. Ezenkivűl új limitatio tartására bizottságot neveztek ki.

A gyalog had kiállítása ügyében hozott 1623-iki törvényt megújították.

A rablók megfékezésére szigorú törvényeket hoztak.

Eltilták, hogy a katonák a népet zsarolják, rajtok élősködjenek.

Elrendelék, hogy a megyéken törvényszékeket tartsanak.

A magyarországi részek panaszára elrendelék, hogy a dézmaszedés ügyében fenálló régi törvények megtartassanak.

A belényes vidéki vas- és rézbányákhoz minden házas ember évenként egy öl fát tartozik szállítani.

Elrendelék, hogy a rendes felebbezésekkel együtt a jobbágyokra vonatkozó perek is országgyűlések tartása alatt is végeztessenek el.

A székely papok magánjószágaik után, a rendes adón kivűl, más teherviselsére ne kényszeríttessenek.

Eltiltották, hogy a posták a népet ne zsarolják.

A szebeniek az 1614. előtt visszatartott kincseket adják vissza tulajdonosaiknak. [1])

A rendekkel egy időben tanácskozott a limitationalis bizottság is s végezte be munkálatát. Ez természetesen a fenforgó viszonyokhoz volt alkalmazva, s igyekezett az eladandó tárgyak ára s a pénzérték közt arányt állapítni meg. A baj főokát az képezte, hogy a jópénz nagyon ritka volt s csak a rosz volt forgalomban. Ezért a jó pénznek agiót állapítottak meg, 25%-ot. Az arany értéke volt 2 fl., a talléré 1 fl. d. 20, a dutkáé 10 denár. A ki az árút aranyban vagy tallérban fizette, az $^1/_4$ részszel kevesebbet fizetett. A megszabott árakat, kivált a húsneműekre, akkép tették kötelezővé, hogy a mészárosok okvetetlenül tartozzanak húst mérni, a ki az ellen-

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXVII. *d*).

vét, árulási jogát örökre veszítse el. A fejedelmi monopoliumot pedig a marhákra vonatkozólag akkép védték meg, hogy eltilták, hogy a mészáros a marhát lábán árúlhassa. Az árszabás az országban levő mindenféle mesteremberekre és kereskedőkre kiterjedt. Hogy pedig a kereskedők zsarolását meggátolják, elhatározták, hogy évenként fejdelmi biztos megy Bécsbe, Lembergbe, Krakóba, Belgrádba, s az ezek által szerzett adatok alapján limitáltassék a kereskedők árúja. Ezek azonban kellő készletben tartsanak árúkat s a kereskedéssel felhagyni nem áll jogukban. Ha a görögök váltás alkalmával a jó pénzért túlságos árat vesznek, veszítsék el pénzüket. Megszabta a limitatio azt is, hogy a mesterember jó árút készitsen s pontos legyen. A limitatio megtartására felügyelőül ismét Kamuthy Balás neveztetett ki. Végre azt is megszabták, hogy vásárok alkalmával előbb a nép vásárolja be szükségletét s csak azután legyen szabad a kereskedőknek vásárolni.

Mind a törvényeket, mind a limitatiot máj. 29-én erősitette meg a fejdelem. [1])

De a szászok közt a törvény, mely megengedte, hogy köztük a más két nemzet is vásárolhasson házat, [2]) nagy rémületet idézett elő. A szász követek megvitték a hírt még a gyűlés folyama alatt haza, s az egyetem azonnal tanácskozni kezdett. Elvégezték, hogy minden követ megmozdítnak a törvényt hatályon kivül helyezni. Menjen követség Fehérvárra, igérjen pénzt a törvény mellőzéséért s kivánságaik megerősítéséért, de ha a fejdelem nem hajolna, utolsó csepp vérökig védelmezzék kiváltságaikat. Egy nagy küldöttséget állitottak össze a városok főbb tanácsosai s választott polgáraiból, s vezetőjévé és szónokává Götzmeiszter Kálmán szebeni királybirót választották. 28 veres posztóval bevont kocsin vonúltak fel Fejérvárra. A fejdelem épen ablakából nézte a felvonúló kocsisort s elbámúlva a sok veres kocsin, egyik bejáróját leküldé meg-

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXVII. c).

[2]) Ennyit említ Felkenins Zachariás is. De Krauss szerint elvégeztetett ezenkivül még »dem Fürsten Wein und Mehl zu teit gehen und zu verkaufen ebener maszen frey stehen sollte.« Trausch Cronicon szerint pedig »principi vero ipsi mulsum ac vinum sub signo in iisdem (t. i. szász városokban) vendere.« 306. l.

fölkelési rendelet is épen a múlt évi alapján kiadatott, szerdárrá ismét a bosnya basa neveztetvén ki. [1])

Bethlen helyzete ez ügyben Ferdinánddal szemben igen kényes volt, miután a reményről, hogy leánya kezét megnyerendi, még sem mondott le. Őszinteségéről meg akarta győzni Ferdinándot az által, hogy sietteté a béke végrehajtását, az elfoglalt részek visszaadása, s a diploma kézbesítése által. Futárjaival pedig a török hírekből, mennyit szükségesnek látott, közölt Ferdinánddal az előtt is, sőt arra is ajánlkozott, hogy a békekötésnél, személyesen is jelen fog lenni, de midőn már ez neki biztosítva volt a porta részéről, aug. 30-án ismét futárt küldött Bécsbe [2]) s Kovachóczy által Sennyeinek is íratott, rávenni a császárt, hogy a békekötésnél saját érdekében ő is éljen az ő közvetítésével, mindenek felett pedig, hogy az alkudozást halaszsza a jövő évre. [3])

Ez ügyben Ferdinánd részéről már akkor Gál Péter Erdélybe volt küldve. Ennek megbízatása volt rávenni őt, hogy ez »alkalmatlan terhet,« t. i. az alkudozásokban való részvételt sem maga, sem követei által ne vállalja el; s ez csak szept. elején indúlt el [4]) Mármarosból Erdély felé. Oct. 30-án bocsátá vissza Bethlen biztatásokkal, s igen hízelgő levéllel: de biztos igéretek nélkül. [5]) Ezuttal e kitérő válasznak fontos oka volt: mielőtt Gál megérkezett volna, Bethlen szept. 17-ről, sokkal fontosabb ügyben, jeles tokaji borok kiséretében, szept.

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. 421.

[2]) Bethlen Gyula-Fehérvár aug. 30-ik, levele: már elébb is írt a császárnak, tamen cum postea etiam occurerint quae admodum utilia praesentique rerum statui proficua putarem, újra értesítni akarta őt. A Jászay-féle gyűjteményben.

[3]) A hasonlag aug. 30-án kelt levél latin fordítása u. o. E leveleket hozó futár felérkezése következtében szept. 8-án Esterházy Bécsbe hívatott. Szalay II. 114.

[4]) »Quoniam autem peculiarem internuntium nostrum ad dictum principem, Petrum Gál praesedii nostri Comaromiensis supremum vicecapitaneum expediverimus oportunum erit medio ipsius quoque de proposito tali investigandi . . . .« Ferdinánd Ebersdorf. 1624. szept. 24. a nádorhoz írott levele. V. ö. Jászay nagybecsű értekezésével a gyarmati békéről. Tudomány Tár 1839.

[5]) L. Törv. és Okíratok XXIII.

érintkezéseket értette, hol legfőként az ő befolyása volt döntő s nem is egyedül a politikai összeköttetést, mely ez időben legalább látszólag szivélyes volt, hanem azt a bensőbb családi összeköttetést, mely egyedül tehette volna őszintévé és szilárddá a két uralkodó egymáshoz való viszonyát. Hogy pedig ez idő szerint a szivélyességnek legalább külszíne megőriztessék, arra mindkét félnek szüksége volt: Ferdinándnak a nyugat-európai bonyodalmak miatt, hol a protestans fejedelmek Franciaországgal egyesülve, támadó fellépésre készültek, s Bethlennek, ki őszintén megírta Pázmánynak, hogy most a hadakozással kevesebbet gondol, mert minden gondja a házasságra van,[1] s e kérdésnél nem akart a császárral összeütközésbe jőni. S valóban e szín kedveért mindkét fél nagy engedményeket tett: Ferdinánd megigérte Bethlennek a serenissimus »fenséges« címet, melylyel az uralkodók: spanyol, lengyel király szoktak élni[2] s Bethlen is igéretet adott Ferdinándnak, hogy megengedi, hogy szabadon toborzhasson az ő birtokaiban, mi tekintve, hogy e toborzás az unio ellen intézendő had számára van, nem kis fontosságú engedélynek tetszhetett, s mi bizonynyal az előbbinek viszonzása volt.[3])

A hírt a serenissimus cím megadásáról jun. közepén Réczey hozta meg Bethlennek. Ő még a januári alkudozások, az értéktelen pénz ügyében is jött: s erre vonatkozólag Bethlen kérte a császárt új öt latos pénz verésére, ő maga részéről már júl. 1-én megkezdi ezek veretését. Küldetésének fontosabb részét az a levél képezte, mit Sennyeytől hozott. Bár Bethlen már tudta, hogy a császár kisebbik leányát nem nyerheti el, s értesült, hogy az a lengyel király fiának igéretet tett, de a tárgyalás legalább színleg még sem volt befejezve, a császár »valamelyik« leánya mellett rokon herczegnőkről is volt szó. »Bár hová vezérel Isten, megnyugszunk akaratában,« válaszolá Sennyeynek, teljes bizalommal van, hogy nem fog ő felségében megfogyatkozni, s néhány nap múlva bízott emberét küldi ő felségéhez.

[1]) Bethlennek Pázmányhoz júl. 14-én írt levele. Hazai Okmánytár. II. 471.

[2]) L. Törv. és Okir. XXVIII., hol ez nyilván van említve s v. ö. Fraknói-Pázmány. II. 117.

[3]) L. Pray. Principatus. II. k. 37. l.

tárgyban nem sokára egy teljhatalommal ellátott kiváló állású főkövetet küld hozzá. [1])

E válasz kielégíté Kovachóczyékat: Brandenburg helyett Gyula-Fehérvárnak vették útjokat.

A török béke ügye azonban Bethlen kivánata szerint, s Ferdinánd akarata ellenére — ki már ki is nevezte a bizottságot s annak elnökévé gr. Althant tette, ki szept. 18-án volt Bécsből Komáromba indúlandó, [2]) — ez évben semmitsem haladt előre. Megjelentek ugyan Komáromban Ferdinánd követei, sőt Bethlen követei is: Tholdalagi, Kamuthy Farkas és Borsos Tamás, résztveendők a tárgyalásokban, Budára jöttek, de még addig sem jutottak el, hogy a tanácskozások megkezdésének határidejét kitűzhették volna. Ferdinánd követei nem akarták megengedni, hogy Bethlen követei is résztvegyenek a tárgyalásokban, másfelől, mint Esterházy tudni akarta, a porta Bethlen személyes jelenlétét követelte, ki viszont erről hallani sem akart. S így az év eredménytelen levélváltásokkal telt el. [3])

Bethlen ez évet egy kegyes tettel zárta be: az 1621-ben a haimburgi alkudozások miatt elitélt Péchy Simonnak amnestiát adott; a kor szokása szerint, az ország főurainak kezessége mellett. [4])

V.

A főkövet, kit Ferdinánd nov. 9-iki válasza értelmében Erdélybe küldött, Sennyey István püspök és cancellar volt. Megbízatása a török béke-ügyre s a hâzasságra terjedt ki: fel volt hatalmazva nemcsak a föltételek iránt bocsátkozni alkudozásba, hanem az udvartartás részleteit s a kath. egyházra vonatkozó kérdéseket is megbeszélni. E mellé Esterházy csatolt egy emlékíratot, melynek czélja volt előre is gyanúval

[1]) L. Törvények és Okíratok. XXIV.

[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár. I. 425. A biztosok csakugyan elmentek Komáromba. L. levelöket a budai vezérhez 1624. nov. 26-ról Komáromból. Tört. Tár. 1882. évf. 467. l.

[3]) L. Jászay fennidézett értekezését a gyarmati békéről 51. l. Marczali Regesták 131. 132. ll. Tholdalagi Naplója Mikónál. I. 237. l.

[4]) L. Törvények és Okíratok. XXV.

alkalmas követeket küldjön. Az ünnepélyes követek: Rákóczy György, Károly Mihály, Mikó Ferencz és Kassay István még ez év végén útnak indúltak,[1]) miután a porta, mely eddig búzgón közvetítette e házasság létrejöttét, a formaszerinti beleegyezést még az év végén megküldte Bethlennek.[2])

Ez összeköttetés eszméjét politikai combinatio hozta létre, az t. i. hogy Bethlent a vallási érdeken kivül a családi is ösztönözze résztvenni a nyugati hatalmak küzdelmében Ferdinánd és Spanyolország ellen. Épen ezért, az első alkudozások megindúltától fogva, folytonosan tárgyaltak Bethlennek a tervezett confoederatióba lépése érdekében, úgy, hogy e kettő: a házasság és confoederatio mindig egyszerre volt szőnyegen: a tavaszszal, midőn Liszti és Quad s ősszel, midőn Sculteti[3]) és Quad vezették azt külföldön. Épen akkor, midőn Bethlen az ünnepélyes követséget szerelte fel, mulatott nála a dán királynak egy ügynöke, Berbistorff ezredes, oly czélból, hogy hatezer magyar lovasnak fogadására engedélyt adjon s még inkább hogy az ő belépését a nyugati hatalmak confoederatiójába segítse elő. Bethlen kettőt követelt: hogy a biztosító iratok, a segélypénz küldessenek meg neki, s leendő sógora, a svéd ki-

---

e tárgyra vonatkozólag a császár a lengyel királynak ir Bécs 1626. jan. 6-ról: »Nunquam ea fuit intentio nobis quod sponsalia inter Transylvaniae principem Bethlenum et Brandenburgicam ducissam operose tractata aut conciliata voluerimus, quippe qui antefinalem earundem conclusionem eo nomine nec rogati nec requisiti simus.« Hanem mikor a múlt október hó 17-én a brand. választó ezt a császárral tudatta, a császár beleegyezését s jóakaratát kérte, hivatkozván a családi rokonságra, mely a császár és a választó közt van: aliter certe, quam quod in similibus casibus fieri solet, respondere non potuimus, azaz belenyúgodott s a választóhoz intézett levelében csak azt kívánta, hogy e házasság a ker. köztársaságnak nyugalmat szerezhessen. »Quas eum in finem Serti Vrae communicandas duximus ut sinistram, quam forte de nobis concepit opinionem, eidem eximamus et vel inde Sertas Vra cognoscat nequaquam nos dicti matrimonii suasores fuisse« ..... (Fogalm. a titkos ltárban Bécsben. Polonica).

[1]) L. a nekik adott utasítást Bethlen Gábor szövetkezései 72. s köv. ll. V. ö. Marczali Regesták. 156. Szalay. 228.

[2]) L. Szalay. II. 228.

[3]) Sculteti jún. végén indúlt útra. Viselős nejét Bethlen Alvinczy gondjára bizta. L. Bethlen jún. 26-ki l. Bethlen 9. és a kassai pap. 29-ik l.

Bornemisza már ápr. 9-én beadta a császárnak követsége nyilvános részére vonatkozó pontokat. A hamis pénz rendkivül elterjedt az országban, azokat Sléziában, Lengyelországban gyártják s lőcsei és eperjesi kereskedők terjesztik. Mindkét fél alattvalóinak ez roppant károkat okoz, s főként a szegény nép szenved. A bajon úgy lehetne segítni, ha mind ő felsége, mind ő egyenlő mértékű pénzt veretnének, olyan mérték szerint, mely az utólsó mozgalmak előtt el volt terjedve. Ezenkivül felemlíté, hogy Szendrőbe német őrséget vittek be, sürgette a végvárak kijavítását s a 30 ezer forintot mint a bécsi békében kikötött összeget. A választ nehány nap múlva kikapta: maga a császár is óhajt a rosz pénz ügyén segítni, s e czélból a pénzügyi hatóságoktól értesítést fog bekérni. A szendrői ügyre lesz gondja, a harminczezer forintot le fogja számláltatni s a végvárak kijavítását is elrendeli. [1])

Kényesebb kérdés volt a házassági ügy. A császár elhatározását Sennyey által tudatta vele. Ez válaszában elő akarta készítni Bethlent, hogy a császár leányát nem nyerheti el, s e helyett a modenai herczeg leányát vagy a neversi herczegnét, a császárné rokonát ajánlá. [2])

Bethlent az egymást érő kitérő válaszok, a húzás-halasztás meggyőzte, hogy a császár leányát nem adja neki. Az utóbbi tárgyalásokkal egy időben már lépéseket tétetett a porta által, angol befolyás közvetítésével, egy német herczegnő kezét megnyerhetni, s nehány héttel Sennyei eltávozása után Sculteti udvari orvosa s a nyomban utána küldött Liszti Ferencz követe által már lépéseket tett a brandbergi udvarnál a fejedelem nővérének kezét megkérni, s egy támadó szövetség pontozatait megalapítni. [3])

A követ, ki épen ez időben, márcz. 20-án Fogarasból a

---

küldte, Szalay (Eszterházy II. 208. jegyz.) s Fraknói szerént Ferdinándhoz. De ez Rákóczy Zs. utasítása: világos abból, hogy a IX. pontban Bisterfeld van említve.

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXVI. Pázmányhoz ez ügyben írt levelét l. Principatus Gabr. Bethlen. II. 31. l.

[2]) Fraknói-Pázmány. II. 115.

[3]) Marczali Regesták. 151. ápr. 19-én Liszti báró előterjesztése, s az arra adott válaszok.

pirongatásokkal, voxoknak torkokban való verésekkel indukálni az electióra.« [1])

A miért Bethlen még komolyabban neheztelt, az Esterházynak kiméletlensége volt, ki mióta nádorrá lett, még élesebb hangot öltött s megválasztása után, úgyszólva első tette volt megizenni Csúthy Gáspártól, Bethlen hozzá küldött követétől, hogy a császár nem köteles »vele való végzéseit megtartani, mert a portán való tanácsadásával a végzéseket ő bontotta fel.« [2]) Azonban még nem jött el az ideje, hogy ezeket számon kérje: most arra volt legfőbb gondja, hogy a közelgő menyegzői ünnepélyek örömeit semmi se zavarja meg, s minthogy nagy súlyt fektetett rá, hogy azon a császár, főurak képviselve legyenek, (kiknek a meghívókat 1625. nov. 5-ről küldötte el) válaszaiban, ha volt is él, de került minden szót, mi a dolgot élére állíthatta volna. Január első napjaiban fogadta Bornemiszát s a császárról és ifjú királyról meleg szavakkal emlékezett, jó kívánatokat küldött neki, szolgálatait ajánlotta s óhajtását fejezte ki, hogy a császár Pázmányt küldje a menyegzőre, oly dolgokról tractálna vele, melyek a keresztyénségnek hasznára válnának. [3]) Egyszersmind jan. 8-ról Horvát István főemberétől ünnepélyes meghívót küldött a császárnak. [4]) Valójában pedig már ekkor megtette a lépéseket, hogy a nyugoti hatalmak confoederatiójába felvétessék: s még decz. végén újabb instructiót küldött Quadnak, hogy Berlinből ne

[1]) Ugyanott 243. Hogy mennyire neheztelt ezért Bethlen, mutatja Berbistorff decz. 29-iki levele. Tört. Tár 1881. 112. l., ki nyílván írja, hogy Bethlen ezt csak azért nem vette casus bellinek, mert még nem lépett be a confoederatióba.

[2]) A Csútinak 1626. szept. havában adott utasítás. A Csúthytól 1625. végén írt levelet l. Szalay II. 231. Hogy erős dolgot izent szóval, maga a nádor bevallja, midőn kéri Bethlent, hogy ne botránkozzék meg azon — hízelkedői vannak elegen, de olyan mint ő, ki az igazat akarja megmondani, kevesen, azonban hogy azt izente volna, a mit Csúthy jelentett, azt apr. 10-én Bethlenhez írt levelében egyenesen tagadta. L. Szalay i. h. 269-ik l. A magyarázatban maga Bethlen is megnyugodott. L. u. o. 272. Bethlen máj. 15-ik levelét. Megjegyzendő, hogy Szalay II. kötetében a 225—40. lapszámok (a 15. és 16. iven) kétszer fordúlnak elő.

[3]) Bornemisza jelentése Eszterházy élete II. 233. s kőv. ll.

[4]) A nov. 5-iki meghívót. l. Szalay 229. A jan. 8-ikit Pray Principatus II. 47. l. V. ö. Szalay II. 233.

térjen vissza, hanem folytassa útját »a királyokhoz.« [1]) Maga pedig elindúlt Fejérvárról, hogy febr. elején Kassán legyen, hol a menyegző e hónak 22-ére volt kitűzve.

A brandenburgi választóhoz küldött követei már jan. 12-én Wratislaviában voltak [2]) s onnan a fejedelem kiséretével Berlinbe mentek, hol kiváló szivélyes fogadtatásra találtak. Az ünnepélyek végeztével a fényes kiséret, kik közt volt dr. Krell heidelbergi tanár s Strassburg Pál is, megindúlt Magyarország felé, s márcz. 1-én érkezett Kassára, hova a külföldi udvarok s a magyar főurak követei már előbb megérkeztek. A menyegző márcz. 2-án volt. [3]) Márcz. 4-én mind Bethlen Gábor, [4]) mind neje [5]) köszönő iratot küldöttek a császárnak. Bethlennek már akkor tudomása volt, hogy a confoederatió Anglia, Dánia és Hollandia közt meg van kötve, s a szerződés egy pontja felhívja őt, hogy ő is lépjen be, havonként 40,000 birodalmi tallért igérvén neki, és biztosítván, hogy Mansfeld tíz ezer emberrel fogja Sleziában csatlakozását várni. Márcz. 5-én, az ünnepélyek zajában, történt itt egy bizalmas megbeszélés — de maga a tárgyalás későbbre halasztatott.

Az ünnepélyek végeztével haza indúlt Fejérvárra nejével együtt, hova márcz. hó végén megérkezett. Udvari katonái közűl márcz. 30-án a lengyeleket elbocsátá. [6]) Ugyanez napról futárt küldött Ferdinándhoz kérni, hogy nejének nála levő rokonai számára a visszamenetelre menedék-levelet adjon. [7]) Ide csak legbizalmasabb vendégei, nejének rokonai jöttek el, s apr. 2—5 megtartotta ezekkel az értekezletet, adta elő aggo-

[1]) Bethlen Pol. Lev. 415.

[2]) Tört. Tár 1879. 463. l.

[3]) Katalin útazására s a menyegzőre vonatkozó adatokat összeállította Ötvös Ágoston, Magyar Akadémiai Értesítő. Történettudományi osztály. II. k. Pest, 1861. 159. s köv. ll. Egykorú jelentés is jelent meg róla Bécsben Gelbhar Gergelynél 1626-ban »Umbständliche Relation des Bethlen Gabors mit der Chur Brandenburgischer Princessin Catharina zu Caschau gehaltenen Beylagers« czím alatt, mely egyezik a Kemény-féle leírással. V. ö. Trausch 306. és Kraus 78.

[4]) Meg van Jászay gyűjteményében.

[5]) Tört. Tár 1883. 206. l.

[6]) A számukra adott menedék levél ered. a nemz. Muzeumban.

[7]) Jászay gyűjteményében a nemzeti Muzeumban.

dalmait, terveit, s határozta el, hogy Quad Mátyást követül küldi Hágába a deczemberi confoederatió ratificatiójára.[1]) Azután máj. 24-ére Fejérvárra országgyülést hirdetvén, nejével és vendégeivel, Anna Zsófia braunschweigi herczegnővel, Schwarzenberg herczeggel s az egész kisérettel körútra indúlt, s az ország legszebb helyeit megmutatta nekik. Mindenütt nagy lelkesedéssel, fényes ünnepélyekkel fogadtattak, s a szászok városaikat diadal-kapukkal, május-fákkal díszítették fel.[2]) Útközben Brassóban apr. 15-én felkészíté unokaöcscsét: Bethlen Pétert (az István fiát), hogy tanulmányai befejezése végett menjen a leydeni egyetembe, másnap aláírta Quad Mátyás megbízó levelét, hogy ez a hágai értekezleten tárgyalhasson, s szerződésre léphessen, s kiállíttatá leveleit a szövetséges fejedelmek számára.[3])

Ez alatt elközelgetett az országgyülés megnyitására kitüzött határidő.

A fejedelem nejét utódává kivánta választatni. A rendek ettől épen nem voltak idegenek, s a gyülés első napjait az elöleges tárgyalások, a választási feltételek megállapítása töltötték be. Tizenhárom pontot foglalt az magában, körülírta a szabad választást, biztosította a fejdelem-asszonynak a nász hozományt, megállapítá, hogy a kormányzó és tanács beleegyezése nélkül mitsem tehet, idegen nemzetüt a tanácsba nem vesz, a kormányzó halála esetére egy hó alatt új kormányzót választat, fentartja a vallás-szabadságot, megtartja a kiváltságokat s a portának kedvét keresé.

A feltételek megállapítása után jun. 12-én reggel 6 órakor hozzáfogtak a választáshoz. Az a fejedelmi palotában ment véghez, hol a rendek összegyültek. A fejdelem beszédet tartott hozzájok, melyben figyelmökbe idézte a fejedelmi választásokkal járó zavarokat, midőn idegen befolyások kerülhetnek felül. Ezért ajánlja nekik, hogy utódjává nejét válaszszák

---

[1]) Marczali Regesták 158.

[2]) Krauss 78. Trausch 308. Apr. 16-án Brassóból ir Ferdinándnak, kérve, hogy a dán királyt, ki Brandenburgba beütött, kivonúlásra birja. Fred. a titkos ltárban Bécsben.

[3]) Marczali Regesták 144. s Fraknói közleménye Tört. Tár 1882. 111-ik lap.

bados kereskedést enged« s a pénz értékét leszállítja, nem fogadták el. Ennek következtében a rendek elhatározták, hogy a garas ezután is teljes értékben öt pénzben fogadtassék el, s hogy a nemeseknek s azoknak, kik a fejdelemtől engedélyt nyernek, szabad legyen mindennel kereskedni, a lovon és ökörbőrön kivűl, mint melyek a fiscus monopoliumába tartoztak. Ezenkivűl új limitatio tartására bizottságot neveztek ki.

A gyalog had kiállítása ügyében hozott 1623-iki törvényt megújíták.

A rablók megfékezésére szigorú törvényeket hoztak.

Eltilták, hogy a katonák a népet zsarolják, rajtok élősködjenek.

Elrendelék, hogy a megyéken törvényszékeket tartsanak.

A magyarországi részek panaszára elrendelék, hogy a dézmaszedés ügyében fenálló régi törvények megtartassanak.

A belényes vidéki vas- és rézbányákhoz minden házas ember évenként egy öl fát tartozik szállítani.

Elrendelék, hogy a rendes felebbezésekkel együtt a jobbágyokra vonatkozó perek is országgyűlések tartása alatt is végeztessenek el.

A székely papok magánjószágaik után, a rendes adón kivűl, más teherviselsére ne kényszeríttessenek.

Eltiltották, hogy a posták a népet ne zsarolják.

A szebeniek az 1614. előtt visszatartott kincseket adják vissza tulajdonosaiknak. [1])

A rendekkel egy időben tanácskozott a limitationalis bizottság is s végezte be munkálatát. Ez természetesen a fenforgó viszonyokhoz volt alkalmazva, s igyekezett az eladandó tárgyak ára s a pénzérték közt arányt állapítni meg. A baj fŏokát az képezte, hogy a jópénz nagyon ritka volt s csak a rosz volt forgalomban. Ezért a jó pénznek agiót állapítottak meg, 25%-ot. Az arany értéke volt 2 fl., a talléré 1 fl. d. 20, a dutkáé 10 denár. A ki az árút aranyban vagy tallérban fizette, az $^1/_4$ részszel kevesebbet fizetett. A megszabott árakat, kivált a húsneműekre, akkép tették kötelezővé, hogy a mészárosok okvetetlenül tartozzanak húst mérni, a ki az ellen-

[1]) L. Törvények és Okíratok. XXVII. *d*).

vét, árulási jogát örökre veszítse el. A fejedelmi monopoliumot pedig a marhákra vonatkozólag akkép védték meg, hogy eltilták, hogy a mészáros a marhát lábán árúlhassa. Az árszabás az országban levő mindenféle mesteremberekre és kereskedőkre kiterjedt. Hogy pedig a kereskedők zsarolását meggátolják, elhatározták, hogy évenként fejdelmi biztos megy Bécsbe, Lembergbe, Krakóba, Belgrádba, s az ezek által szerzett adatok alapján limitáltassék a kereskedők árúja. Ezek azonban kellő készletben tartsanak árúkat s a kereskedéssel felhagyni nem áll jogukban. Ha a görögök váltás alkalmával a jó pénzért túlságos árat vesznek, veszítsék el pénzüket. Megszabta a limitatio azt is, hogy a mesterember jó árút készitsen s pontos legyen. A limitatio megtartására felügyelőül ismét Kamuthy Balás neveztetett ki. Végre azt is megszabták, hogy vásárok alkalmával előbb a nép vásárolja be szükségletét s csak azután legyen szabad a kereskedőknek vásárolni.

Mind a törvényeket, mind a limitatiot máj. 29-én erősítette meg a fejdelem.[1])

De a szászok közt a törvény, mely megengedte, hogy köztük a más két nemzet is vásárolhasson házat,[2]) nagy rémületet idézett elő. A szász követek megvitték a hírt még a gyűlés folyama alatt haza, s az egyetem azonnal tanácskozni kezdett. Elvégezték, hogy minden követ megmozdítnak a törvényt hatályon kivül helyezni. Menjen követség Fehérvárra, igérjen pénzt a törvény mellőzéséért s kivánságaik megerősítéséért, de ha a fejdelem nem hajolna, utolsó csepp vérökig védelmezzék kiváltságaikat. Egy nagy küldöttséget állitottak össze a városok főbb tanácsosai s választott polgáraiból, s vezetőjévé és szónokává Götzmeiszter Kálmán szebeni királybírót választották. 28 veres posztóval bevont kocsin vonúltak fel Fejérvárra. A fejdelem épen ablakából nézte a felvonúló kocsisort s elámúlva a sok veres kocsin, egyik bejáróját leküldé meg-

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXVII. *c*).

[2]) Ennyit említ Felkenius Zacharias is. De Krauss szerint elvégezteték ezenkivül még »dem Fürsten Wein und Mehl zu teil gehen und zu verkaufen ebener massen frey stehen sollte.« Trausch Cronicon szerint pedig »principi vero ipsi mulsum ac vinum sub signo in iisdem (t. i. szász városokban) vendere.« 305. l.

nézni, kik azok? A követséget azonnal magához bocsátotta. Götzmeiszter terjeszté kérelmüket Bethlen elé, ki kegyesen fogadta őket, s igyekezett megnyugtatni, hogy nem akarja kiváltságaikat megrontani.[1]) Az ügyet három tanácsosa: Bethlen István, Kovachóczy István és Mikó Ferencz elé útasítá, kik a küldöttséggel több napon át tárgyaltak. »Miért rohantok ti nyilvános rebellióba?« kérdék ezek. »Mivel ti adtatok okot rá« felelé a királybíró, »de semmit sem akartunk addig tenni, míg felséges fejdelmünket meg nem találjuk.« Még azután is sokat tárgyaltak több napokon át, míg végre azt kérdé a cancellarius »immáron mivel obliteralja kegyelmetek azt, hogy manifestissima rebelliónak okot adott az országban?« — »Hűségünkkel« felelé Götzmeiszter. A királybíró végre kötelezettséget vállalt, hogy zavaros időkben befogadják a nemeseket családjaikkal, kincseikkel s a fejdelem is beleegyezett, hogy a szász nemzet kiváltságai megőriztessenek — mi aztán a törvényt hatályon kivűl helyezé.[2])

Épen ebben a napokban értek végett a hidas-gyarmati tárgyalások is; a béke máj. 28-dikán aláíratott[3]). Bethlen tudta, hogy azzal a portán nincsenek megelégedve s a megkötés után azonnal lépéseket is tett a vezérbasáknál, hogy az ne ratificáltassék, még pedig oly sikerrel, hogy augusztus 27-kén szultáni fermán felhatalmazta őt az unióhoz csatlakozni. De azt is tudta, hogy annak eredményeivel Bécsben sincsenek megelégedve, s igyekezett is a felelősséget azért elhárítni magáról: sokkal jobb feltételeket lehetett volna nyerni, figyelmezteté Esterházyt, ha iránta több bizodalommal viseltettek volna.[4])

Bethlen a bizalom alatt nem egyedül csak a gyarmati

[1]) Filkenius szerint igy szólt: »átok legyek az isten előtt és isten ebből a helyből ki ne vigyen, ha én a kglmetek privilegiumának megrontására ügyekezném, holott a miem vagyon, tőletek vagyon, az ingemet, dolmányomat, köntösömet, papucsimat tik veszitek, étellel, itallal tik tartatok.« Archiv. II. 31.

[2]) Archiv des Vereines. Régi folyam: 1846. II. k. 31. s kőv. ll. Krauss. I. 76. Trausch Cronicon. I. 307.

[3]) Szalay. Esterházy Élete. II. 193.

[4]) M. Tört. Tár. Régi folyam. X. 17. V. ö. Szalay. Esterházy. 207. Roe Tamásból vett közléseket.

érintkezéseket értette, hol legfőként az ő befolyása volt döntő s nem is egyedűl a politikai összeköttetést, mely ez időben legalább látszólag szivélyes volt, hanem azt a bensőbb családi összeköttetést, mely egyedűl tehette volna őszintévé és szilárddá a két uralkodó egymáshoz való viszonyát. Hogy pedig ez idő szerint a szivélyességnek legalább külszíne megőriztessék, arra mindkét félnek szüksége volt: Ferdinándnak a nyugat-európai bonyodalmak miatt, hol a protestans fejedelmek Franciaországgal egyesülve, támadó fellépésre készültek, s Bethlennek, ki őszintén megírta Pázmánynak, hogy most a hadakozással kevesebbet gondol, mert minden gondja a házasságra van, [1]) s e kérdésnél nem akart a császárral összeütközésbe jőni. S valóban e szín kedveért mindkét fél nagy engedményeket tett: Ferdinánd megigérte Bethlennek a serenissimus »fenséges« czímet, melylyel az uralkodók: spanyol, lengyel király szoktak élni [2]) s Bethlen is igéretet adott Ferdinándnak, hogy megengedi, hogy szabadon toborzhasson az ő birtokaiban, mi tekintve, hogy e toborzás az unio ellen intézendő had számára van, nem kis fontosságú engedélynek tetszhetett, s mi bizonynyal az előbbinek viszonzása volt. [3])

A hírt a serenissimus czím megadásáról jun. közepén Réczey hozta meg Bethlennek. Ő még a januári alkudozások, az értéktelen pénz ügyében is jött: s erre vonatkozólag Bethlen kérte a császárt új öt latos pénz verésére, ő maga részéről már júl. 1-én megkezdi ezek veretését. Küldetésének fontosabb részét az a levél képezte, mit Sennyeytől hozott. Bár Bethlen már tudta, hogy a császár kisebbik leányát nem nyerheti el, s értesült, hogy az a lengyel király fiának igéretet tett, de a tárgyalás legalább színleg még sem volt befejezve, a császár »valamelyik« leánya mellett rokon herczegnőkről is volt szó. »Bár hová vezérel Isten, megnyugszunk akaratában,« válaszolá Sennyeynek, teljes bizalommal van, hogy nem fog ő felségében megfogyatkozni, s nehány nap múlva bízott emberét küldi ő felségéhez.

[1]) Bethlennek Pázmányhoz júl. 14-én írt levele. Hazai Okmánytár. II. 471.

[2]) L. Törv. és Okír. XXVIII., hol ez nyilván van említve s v. ö. Fraknói-Pázmány. II. 117.

[3]) L. Pray. Principatus. II. k. 37. l.

Úgy hiszi, hogy követei július elseje előtt nem indúlhatnak el.[1]) E válasz keltével egy időben, jún. 17-én. Réczeynek is kiadatott a végválasz.[2])

A főkövetséget Bethlen júl. közepén indította útnak.[3]) Aug. első felében ezek Kovachóczy és Mikó vezérlete alatt Bécsújhelyen a császár által fogadtattak. Három hetet töltöttek ott el fényes ünnepélyek közt, a legszivélyesebben fogadva, de eredménytelenül.[4]) Hogy Bethlen a portán a gyarmati béke meg nem erősítése mellett izgat, azt az udvar Balásházy, Bethlen ügyvivője árulásából már megtudta, de neheztelését a követek előtt eltitkolta. A császár leányát nem nyerhették meg s a felajánlott neversi herczegnőre nézve nem voltak utasításaik. A tagadó válasz miatti keserüség enyhitésére Bethlennek beküldetett a megigért serenissimus czimre vonatkozó diploma.[5]) Bethlen is kiadta az engedélyt, hogy Ferdinánd birtokaiban toborzhat.[6]) A követek pedig útlevelet kértek és kaptak, hogy útjokat Berlinbe folytathassák, hova sept. elején elindúltak a császár által mellékök rendelt kisérettel.[7]) Oct. elején értek Berlinbe, hol Liszti által a tavaszszal már meg volt egyengetve az útja a leánykérésnek s csakugyan e hó derekán már megkapták az igéretet, hogy a brandenburgi választó nővérét, Katalint nőül adja a fejdelemhez.[8]) »Nincs más hátra, írá Sculteti, minthogy felséged ide

[1]) L. Törv. és Okír. XXVIII.

[2]) Pray. Principatus. Gabr. Bethlen. II. 31—38. ll. V. ö. Szalay. II. 208.

[3]) L. Hazai Okmánytár. II. 471.

[4]) Fraknói. II. 118. Úgy látszik, hogy a hivatalos és félhivatalos érintkezésben különbözőleg tárgyaltak. A császár válaszában leányáról említést sem tesz, csak a neversi herczegnőről — de hogy a császár idősb leánya szóban forgott, azt említi Kemény és Sculteti aug. 13-iki levelében. M. Akad. Értesítő. II. k. 209. l. Ez a kelet kétségtelenül hibás — ha csak azt nem teszszük fel, hogy Sculteti előre elutazott, mi azonban nem valószínű, mert aug. 13-án Berlinben nem tudhatta az épen ez időtájban kiadott bécsújhelyi választ.

[5]) Szalay Esterházy. II. 210. A czímet Hosszutóti vitte meg neki aug. 5-én.

[6]) L. Törv. és Okír. XXIX.

[7]) L. Mikó és Kovahóczy szept. 18-iki levelét. Történelmi Tár. 1883. 204. l.

[8]) Conrad István levele. Tört. Tár. 1883. 205. Igen érdekes, a mit

alkalmas követeket küldjön. Az ünnepélyes követek: Rákóczy György, Károly Mihály, Mikó Ferencz és Kassay István még ez év végén útnak indúltak,[1]) miután a porta, mely eddig búzgón közvetítette e házasság létrejöttét, a formaszerinti beleegyezést még az év végén megküldte Bethlennek.[2])

Ez összeköttetés eszméjét politikai combinatio hozta létre, az t. i. hogy Bethlent a vallási érdeken kivül a családi is ösztönözze résztvenni a nyugati hatalmak küzdelmében Ferdinánd és Spanyolország ellen. Épen ezért, az első alkudozások megindúltától fogva, folytonosan tárgyaltak Bethlennek a tervezett confoederatióba lépése érdekében, úgy, hogy e kettő: a házasság és confoederatio mindig egyszerre volt szőnyegen: a tavaszszal, midőn Liszti és Quad s ősszel, midőn Sculteti[3]) és Quad vezették azt külföldön. Épen akkor, midőn Bethlen az ünnepélyes követséget szerelte fel, mulatott nála a dán királynak egy ügynöke, Berbistorff ezredes, oly czélból, hogy hatezer magyar lovasnak fogadására engedélyt adjon s még inkább hogy az ő belépését a nyugati hatalmak confoederatiójába segítse elő. Bethlen kettőt követelt: hogy a biztosító iratok, a segélypénz küldessenek meg neki, s leendő sógora, a svéd ki-

---

e tárgyra vonatkozólag a császár a lengyel királynak ir Bécs 1626. jan. 6-ról: »Nunquam ea fuit intentio nobis quod sponsalia inter Transylvaniae principem Bethlenum et Brandenburgicam ducissam operose tractata aut conciliata voluerimus, quippe qui antefinalem earundem conclusionem eo nomino nec rogati nec requisiti simus.« Hanem mikor a múlt október hó 17-én a brand. választó ezt a császárral tudatta, a császár beleegyezését s jóakaratát kérte, hivatkozván a családi rokonságra, mely a császár és a választó közt van: aliter certe, quam quod in similibus casibus fieri solet, respondere non potuimus, azaz belenyúgodott s a választóhoz intézett levelében csak azt kívánta, hogy e házasság a ker. köztársaságnak nyugalmat szerezhessen. »Quas eum in finem Serti Vrae communicandas duximus ut sinistram, quam forte de nobis concepit opinionem, eidem eximamus et vel inde Sertas Vra cognoscat nequaquam nos dicti matrimonii suasores fuisse« ..... (Fogalm. a titkos ltárban Bécsben. Polonica).

[1]) L. a nekik adott utasítást Bethlen Gábor szövetkezései 72. s köv. ll. V. ö. Marczali Regesták. 156. Szalay. 228.

[2]) L. Szalay. II. 228.

[3]) Sculteti jún. végén indúlt útra. Viselős nejét Bethlen Alvinczy gondjára bizta. L. Bethlen jún. 26-ki l. Bethlen 9. és a kassai pap. 29-ik l.

rály is álljon készen a csatlakozásra.[1]) Maga a confoederatio éppen ebben az időben, decz. 9-én köttetett meg, s decz. 16-án küldetett meg neki — de nem egészen az ő kedvére, mert ő a fővezényletet szerette volna a Gusztáv Adolf kezében tudni, mig az a dán királynak adta azt.

Ez év végén az értéktelen pénz ügyében is nevezetes fordúlat történt: a kiegyezés csakugyan létrejött a császárral, hogy mindkét részről egyenlő értékű pénzt verjenek. Bethlen pedig, miután elegendő jó öt latos pénzt veretett, dec. 12-én egy nyilt parancscsal eltörlé a rosz pénzt s rendelete megtartására szigorú intézkedéseket tett.[2])

VI.

1626. jan. első napjaiban Bornemisza István Ferdinánd részéről követségben volt Gyula-Fejérvárt. Hivatalos értesítést vitt arról, miről Bethlennek már volt tudomása, hogy Esterházyt a meghalt Thurzó Szaniszló helyett nádorrá (oct. 24.) s Ferdinánd fiát, mint IV. Ferdinándot királylyá (nov. 26.) választá a soproni országgyűlés.[3]) Írt Esterházy is, nem minden gúny nélkül mondván a királyválasztásról, hogy őket »megelőzte felséged elébb nézö tanácsa is, az mikor meghitt és főúri ember híve (Károlyi) által insinutiókat tön vala nekem ezen dologról.«[4]) Hogy Bethlen jó szolgálatait ez ügyben ahoz kötötte, hogy a császár leányának keze neki adassék, azt természetesen Esterházy elhallgatta — de Bethlen nem hallgatta el neheztelését, hogy ez ügyben közbenjárását nem vették igénybe (a hét megyében), »mely ha lött volna, nem kellett volna az vármegyék követeit sok riogató fenyegetésekkel,

---

[1]) Berbistorff követségét l. Szalay. II. 275. Levelét kiadta Fraknói. Tört. Tár. 1881. 111-ik s köv. ll.

[2]) L. Törv. és Okír. XXX. Trauschban olvassuk: »non mirum ergo si abolita eadem precia rerum excreverint. Quinam enim in nundinis Birthalb. Mense Decembri eruit securim fl. 3. calceos fl. 10 et 18 vestem griseam fl. 9. pellicam fl. 8. — I. k. 307. l.

[3]) Szalay Eszterházy Élete II. 232.

[4]) Ugyanott 234. l.

pirongatásokkal, voxoknak torkokban való verésekkel inducálni az electióra.« [1])

A miért Bethlen még komolyabban neheztelt, az Esterházynak kiméletlensége volt, ki mióta nádorrá lett, még élesebb hangot öltött s megválasztása után, úgyszólva első tette volt megizenni Csúthy Gáspártól, Bethlen hozzá küldött követétől, hogy a császár nem köteles »vele való végzéseit megtartani, mert a portán való tanácsadásával a végzéseket ő bontotta fel.« [2]) Azonban még nem jött el az ideje, hogy ezeket számon kérje: most arra volt legfőbb gondja, hogy a közelgő menyegzői ünnepélyek örömeit semmi se zavarja meg, s minthogy nagy súlyt fektetett rá, hogy azon a császár, főurak képviselve legyenek, (kiknek a meghívókat 1625. nov. 5-ről küldötte el) válaszaiban, ha volt is él, de került minden szót, mi a dolgot élére állíthatta volna. Január első napjaiban fogadta Bornemiszát s a császárról és ifjú királyról meleg szavakkal emlékezett, jó kívánatokat küldött neki, szolgálatait ajánlotta s óhajtását fejezte ki, hogy a császár Pázmányt küldje a menyegzőre, oly dolgokról tractálna vele, melyek a keresztyénségnek hasznára válnának. [3]) Egyszersmind jan. 8-ról Horvát István főemberétől ünnepélyes meghívót küldött a császárnak. [4]) Valójában pedig már ekkor megtette a lépéseket, hogy a nyugoti hatalmak confoederatiójába felvétessék: s még decz. végén újabb instructiót küldött Quadnak, hogy Berlinből ne

[1]) Ugyanott 243. Hogy mennyire neheztelt ezért Bethlen, mutatja Berbistorff decz. 29-iki levele. Tört. Tár 1881. 112. l., ki nyilván írja, hogy Bethlen ezt csak azért nem vette casus bellinek, mert még nem lépett be a confoederatióba.

[2]) A Csútinak 1626. szept. havában adott utasítás. A Csúthytól 1625. végén írt levelet l. Szalay II. 231. Hogy erős dolgot izent szóval, maga a nádor bevallja, midőn kéri Bethlent, hogy ne botránkozzék meg azon — hízelkedői vannak elegen, de olyan mint ő, ki az igazat akarja megmondani, kevesen, azonban hogy azt izente volna, a mit Csúthy jelentett, azt apr. 10-én Bethlenhez írt levelében egyenesen tagadta. L. Szalay i. h. 269-ik l. A magyarázatban maga Bethlen is megnyugodott. L. u. o. 272. Bethlen máj. 15-ik levelét. Megjegyzendő, hogy Szalay II. kötetében a 225—40. lapszámok (a 15. és 16. iven) kétszer fordúlnak elő.

[3]) Bornemisza jelentése Eszterházy élete II. 233. s köv. ll.

[4]) A nov. 5-iki meghívót. l. Szalay 229. A jan. 8-ikit Pray Principatus II. 47. l. V. ö. Szalay II. 233.

térjen vissza, hanem folytassa útját »a királyokhoz.« [1]) Maga pedig elindúlt Fejérvárról, hogy febr. elején Kassán legyen, hol a menyegző e hónak 22-ére volt kitűzve.

A brandenburgi választóhoz küldött követei már jan. 12-én Wratislaviában voltak [2]) s onnan a fejedelem kiséretével Berlinbe mentek, hol kiváló szivélyes fogadtatásra találtak. Az ünnepélyek végeztével a fényes kiséret, kik közt volt dr. Krell heidelbergi tanár s Strassburg Pál is, megindúlt Magyarország felé, s márcz. 1-én érkezett Kassára, hova a külföldi udvarok s a magyar főurak követei már előbb megérkeztek. A menyegző márcz. 2-án volt. [3]) Márcz. 4-én mind Bethlen Gábor, [4]) mind neje [5]) köszönő íratot küldöttek a császárnak. Bethlennek már akkor tudomása volt, hogy a confoederatió Anglia, Dánia és Hollandia közt meg van kötve, s a szerződés egy pontja felhívja őt, hogy ő is lépjen be, havonként 40,000 birodalmi tallért igérvén neki, és biztosítván, hogy Mansfeld tíz ezer emberrel fogja Sleziában csatlakozását várni. Márcz. 5-én, az ünnepélyek zajában, történt itt egy bizalmas megbeszélés — de maga a tárgyalás későbbre halasztatott.

Az ünnepélyek végeztével haza indúlt Fejérvárra nejével együtt, hova márcz. hó végén megérkezett. Udvari katonái közül márcz. 30-án a lengyeleket elbocsátá. [6]) Ugyanez napról futárt küldött Ferdinándhoz kérni, hogy nejének nála levő rokonai számára a visszamenetelre menedék-levelet adjon. [7]) Ide csak legbizalmasabb vendégei, nejének rokonai jöttek el, s apr. 2—5 megtartotta ezekkel az értekezletet, adta elő aggo-

---

[1]) Bethlen Pol. Lev. 415.

[2]) Tört. Tár 1879. 463. l.

[3]) Katalin útazására s a menyegzőre vonatkozó adatokat összeállította Ötvös Ágoston, Magyar Akadémiai Értesítő. Történettudományi osztály. II. k. Pest, 1861. 159. s köv. ll. Egykorú jelentés is jelent meg róla Bécsben Gelbhar Gergelynél 1626-ban »Umbständliche Relation des Bethlen Gabors mit der Chur Brandenburgischer Princessin Catharina zu Caschau gehaltenen Beylagers« czím alatt, mely egyezik a Kemény-féle leirással. V. ö. Trausch 306. és Kraus 78.

[4]) Meg van Jászay gyűjteményében.

[5]) Tört. Tár 1883. 206. l.

[6]) A számukra adott menedék levél ered. a nemz. Muzeumban.

[7]) Jászay gyűjteményében a nemzeti Muzeumban.

dalmait, terveit, s határozta el, hogy Quad Mátyást követül küldi Hágába a deczemberi confoederatió ratificatiójára.[1]) Azután máj. 24-ére Fejérvárra országgyűlést hirdetvén, nejével és vendégeivel, Anna Zsófia braunschweigi herczegnővel, Schwarzenberg herczeggel s az egész kisérettel körútra indúlt, s az ország legszebb helyeit megmutatta nekik. Mindenütt nagy lelkesedéssel, fényes ünnepélyekkel fogadtattak, s a szászok városaikat diadal-kapukkal, május-fákkal díszítették fel.[2]) Utközben Brassóban apr. 15-én felkészíté unokaöcscsét: Bethlen Pétert (az István fiát), hogy tanulmányai befejezése végett menjen a leydeni egyetembe, másnap aláírta Quad Mátyás megbízó levelét, hogy ez a hágai értekezleten tárgyalhasson, s szerződésre léphessen, s kiállíttatá leveleit a szövetséges fejedelmek számára.[3])

Ez alatt elközelgetett az országgyűlés megnyitására kitűzött határidő.

A fejedelem nejét utódává kivánta választatni. A rendek ettől épen nem voltak idegenek, s a gyűlés első napjait az előleges tárgyalások, a választási feltételek megállapítása töltötték be. Tizenhárom pontot foglalt az magában, körűlírta a szabad választást, biztosította a fejdelem-asszonynak a nász hozományt, megállapítá, hogy a kormányzó és tanács beleegyezése nélkül mitsem tehet, idegen nemzetűt a tanácsba nem vesz, a kormányzó halála esetére egy hó alatt új kormányzót választat, fentartja a vallás-szabadságot, megtartja a kiváltságokat s a portának kedvét keresé.

A feltételek megállapítása után jun. 12-én reggel 6 órakor hozzáfogtak a választáshoz. Az a fejedelmi palotában ment véghez, hol a rendek összegyűltek. A fejdelem beszédet tartott hozzájok, melyben figyelmökbe idézte a fejedelmi választásokkal járó zavarokat, midőn idegen befolyások kerülhetnek felül. Ezért ajánlja nekik, hogy utódjává nejét válaszszák

---

[1]) Marczali Regesták 158.

[2]) Krauss 78. Trausch 308. Apr. 16-án Brassából ir Ferdinándnak, kérve, hogy a dán királyt, ki Brandenburgba beütött, kivonúlásra bírja. Ered. a titkos ltárban Bécsben.

[3]) Marczali Regesták 144. s Fraknói közleménye Tört. Tár 1882. 111-ik lap.

meg. A választás, hosszas tanácskozás után, 10 órakor megtörtént. Ekkor dr. Sculteti előlegesen értesíté a fejedelmet, hogy a válaszás megtörtént. Most a korlátnok az országos küldöttséggel a kihallgató-terembe mentek, hol a fejedelem s fejdelemasszony fogadták őket. A korlátnok beszédét, melyben a fejedelemasszonyt a választás elfogadására kéri, Sculteti németre fordította — mire a fejdelemasszony is szónoklattal köszönte meg a választást. Másnap szokás szerint a nagy templomban tartatott az ülés, hova a fejedelmi pár udvara kiséretében reggel 8 órakor ment. Ima után Haller István felolvasta az esküt s a feltételeket. Miután ez utóbbiak elfogadását fejdelemné és rendek kijelenték, az előbbi letette az esküt. Most felhangzott a rendek hangos éljen kiáltása, megdördültek az ágyuk, s hála isteni tisztelet, délben pedig fényes udvari ebéd tartatott. [1])

A limitatió végett kiküldött bizottság már elkészült munkálatával, s a fejdelem ez napon, jun. 12-én megerősítette. Az sokban módosította a múlt évi limitatiót: de inkább azon árúknál, melyeket apró pénzzel kellett fizetni, ezek régi árúk egy negyed, vagy egy ötöd részét vesztették el, míg a nagyobb értékű árúk, melyeknek árát akkor is jó pénzben szabták meg, úgy maradtak mint voltak. [2])

A rendek még néhány napig folytatták munkálataikat.

Minthogy a fejedelem által a régi mintára veretett új pénz már forgalomba bocsáttatott, elhatározták, hogy ezek, valamint az 1620 előtt vert apró pénz is teljes értékben vétessenek el, oly hozzátétellel azonban, hogy a fejdelem gondoskodjék, hogy az új pénz teljes értékű legyen.

Kapcsolatban ezzel elrendelék, hogy az új, s már a fejdelem által is megerősített limitatió szigorú büntetés terhe alatt megtartassék.

Az előfordúló visszaélések meggátlására elrendelék, hogy azok a hajdúk, kik Bocskay és utódai által megnemesíttettek laistromba írassanak — s a városokba többé paraszt jobbágyot be ne fogadjanak a kapitányok.

---

[1]) Marczali Regesták 160.

[2]) L. Törvények és Okiratok XXXI. b).

Az évi adót minden terminusban tíz forintban, a két terminusra nézve tehát 20 frtban állapíták meg: elrendelvén, hogy a forgalomból kivett garas az adóban másfél pénzben elfogadtatassék. Ezenkivül a fejedelemasszonynak minden kapu után 1 frtot, a székelyek összesen 2000 frtot ajánlottak.

Fogaras várát a fejedelemasszonynak inscribálták százezer frtban. Huszt várát pedig a kormányzónak 50,000 aranyban.

Elrendelék, hogy az 1623-ban felállított hadtartási rendszer szigorúan tartassék meg.

Megengedék, hogy a tordaiak az újra épített hídon átkelőktől (a nemeseket kivéve) vámot szedhessenek.

A katonák szigorú fenyíték alatt tartassanak.

A szökött jobbágyokra vonatkozó régi törvények tartassanak meg.

A nemesek buzájától 30-ad ne vétessék.

Egyházi személyek korcsmát ne tartsanak.

Az oláh püspök a taxát régi szokás szerint fizesse.

A dézsmákért fizetett árendát a fejedelemnek engedték át.

A posták zsarolásait ismételve eltilták: a fennálló törvények áthágói negyven frttal büntettessenek. A háromszéki postáknak, mikor a fejdelem dolgában járnak, a harminczadról adnak költséget.

A tapolczaiak Moldva felől híres orgazdák és tolvajok voltak. A fejdelem el akarta a falut pusztittatni, a rendek kérésére megkegyelmezett nekik, de szigorú felügylet alá rendeltettek, s a moldvai ösvény leromboltatott.

A Hunyad- és Szörény-megyeiek maguk hordozták a portára járás költségeit. E teher alól felmentettek.

A czigány vajdák az eddigi díjnak csak felét fizessék.

Az urak s nemesek jószágai az adó terhét egyformán viseljék.

A székelyek házi szükségeikre elegendő sót nyerjenek. Kézdi-Vásárhely, Ilyefalva, Torja, Sepsi-Szent-György folyamodtak, hogy engedtessék meg nekik pereiket nem a rendes derék szék előtt folytatni, s egyszersmind mentessenek fel a határszéli erődök építésének terhe alól — de folyamodásuknak

hely nem adatott. Ellenben a zágoniak, kézdi-vásárhelyiek s Rikán lakók felmentettek a vám fizetésének terhe alól.

Brassóban a külső rendek csak a vásárok napján adhatják el árúikat.

Marosszéken a főrendek jószágai a gonosztevők üldözése alkalmával a circálás alól nem vétettek ki.

Az egyházi fegyelem nagy mértékben meglazúlván, annak helyreállítására törvényt hoztak. Főként azok, kikre büntetés szabatott, vagy a kik rokoni összeköttetés miatt nem eskettek össze, vagy a kik el akartak válni: rendesen más egyházba tértek át. Azokra a papokra, kik az ily czélból áttérőket befogadták, szigorú büntetést szabtak.

A fejdelem a törvényeket jun. 17-én erősítette meg. [1])

A gyűlés tartama alatt, de már azután, hogy Quadot elbocsátá, s azután, hogy Katalint utódává megválasztá, fejezte be tárgyalásait a svéd követtel is, ki által Gusztáv Adolf ajánlatot tett neki, hogy vegyen részt az általa Lengyelország ellen folytatott háborúban. [2]) Most hát választása volt Bethlennek, hogy a két nagy háború — a németországi s a svéd-lengyel közt — választhat: de ő az első mellett maradt, mely iránt különben is voltak kötelezettségei, de tett még egy (bár eredménytelenül maradt) kisérletet, hogy Gusztáv Adolfot is erre bírja, s e czélból a svéddel együtt saját követét is elküldte Gusztáv Adolfhoz. [3])

A nyugati hatalmakkal együtt-működésre Bethlen két oldalon tárgyalt: Hágában, hova Quadot küldte s a portán, hol nemcsak a divánnal, hanem az angol, franczia, belga, velenczei követekkel is alkudozott. [4])

---

[1]) L. Törv. és Okíratok XXXI.

[2]) Ki volt a svéd követ? Sehol sem találom feljegyezve. Marczali Regestáiból (160.) tudjuk, hogy Katalin beigtatásánál Strassburg is szerepelt. Lehet, hogy ő volt az. Sem a dirschaui resolutio, sem maga Bethlen (Török Magyarkori Államokmánytár I. 446.) nevet nem említnek. Tekintve hogy Gusztáv Adolf útjai már akkor eltértek a confoederált fejedelmekétől, bizonyosra vehetjük, hogy ez a követ (még ha Strassburg volt is) nem a Katalin kiséretével jött.

[3]) Ennek volt eredménye a dirschaui resolutio. L. Bethlen G. és a svéd diplomáczia.

[4]) Szalay Eszterházy II. 288. írja: »Ugy látszik, nem Hágában jött

Május elején nagy titokban Bornemisza Ferenczet, kit ilyen kényes küldetésekben szokott használni, Konstantinápolyba küldte, ki a franczia orátornál volt szállva, (máj. 14-én érkezett), a feltételek útját egyengette, mely mellett ura a confoederatióba volt lépendő s Zülfikár útján tudatta a nagyvezérrel, hogy e tárgyban főkövetség jön.[1]) Junius végén Fogarasból csakugyan elindúlt a főkövet: Tholdalagi Mihály terjedelmes utasítással,[2]) s vele együtt Borsos Tamás, mint állandó orator,[3]) rávenni a portát közös működésre a hadjáratban, egyengetni az útját, hogyan fogadják a »hat ország követeit« s kieszközölni, hogy azt a követet, kit a császár a gyarmati béke ratificálása végett küld, Budánál ne ereszszék tovább, de végleg se szakítsanak vele. S néhány nappal azután, hogy Tholdalagiék elmentek, jul. 6-án felhívta a dán királyt — kinek követe ez idétt járt nála — hogy üssön mennél elébb Németországra, sürgesse Gusztáv Adolfot s Mansfeldet is: ő Sléziára tör, míg a török különböző pontokról támadja meg a császárt.[4])

Mindez a terv csak papíron volt elrendezve, s az életben másképen vette ki magát. A dán király meghiúsította azt, bár a diadalt legbizonyosabbá tette volna, hogy Gusztáv Adolf álljon a szövetséges hadak élére, sőt azzal sem sietett, hogy Bethlen a confoederatióba felvétesse — s az nem is történt meg addig, míg ő Lutter am Barenbergnél tönkre nem veretett. Hiúsága nem engedte meg, hogy a remélt diadal dicsőségében más is osztozzék — s ezzel megbuktatta a sikert,

---

létre a szerződés Bethlen és az angol s dán királyok közt, hanem Konstantinápolyban,« s 320. l. »habár talán formaszerénti szerződés nem létesült is.« A dolog úgy áll, hogy azon időben, melyről Sz. ír, t. i. a háború előtt nem volt szerződés, de volt azután — s az Hágában jött létre. V. ö. Bethlen szövetkezései történetét, hol a szerződés ki van adva — de Szalaynak erről még akkor, midőn munkáját írta, nem volt tudomása.

[1]) Szalay i. h. 289—94. ll.

[2]) Kiadva Török-magyarkori Államokmánytár I. 441—66. ll.

[3]) Bethlen Fogaras jun. 24-iki levele Cesyhoz Párisban, Godefroy gyűjteményében.

[4]) Fraknói közlése Tört. Tár 1882. 106. l. V. ö. Roe jelentését Zinkeiseennél IV. 441. s Szalay i. h. 320.

Természetes volt, hogy Bethlen ily viszonyok közt tartózkodólag viselte magát. Sohasem volt a koczkáztatások embere s most is minden lépést, a mit előre tett, úgy tette, hogy a visszavonúlás útja fedve legyen. Azt lehet mondani, egyszerre készítette elő a háborút és békét: hogy a körülmények szerint maga szabhassa meg az útat, melyen haladjon. Hogy hadat gyűjt, azt már a télen túlzott alakban beszélték Ferdinánd udvarában: gyűjtött azt maga a nádor is, mialatt a 30,000 frt lefizetése körül forgott a levelezés. S midőn Bethlen azt írta a nádornak, hogy az ő hadgyűjtése nem egyébb »vásári hírnél« ez színelte, hogy ő azt elhiszi. Pedig már ekkor jól tudták, hogy készül, sőt szövetkezéseire vonatkozólag is voltak levelek kezeik közt. Emiatti boszúságukban elküldték ugyan, még pedig meghamisítva, Bethlen azon leveleit, melyek a császárt a török elleni közös vállalatra buzdítják,[1]) de sem ez, sem a nagyvezér változás, mi a portán nagy rázkódásokkal szokott járni, nem változtatott a dolgon: már aug. derekán kezében volt Bethlennek az engedély, hogy a császárt megtámadhatja, s a biztosítás, hogy kellő török segélyben fog részesülni. [2])

Bethlen Fejérvár aug. 18-án kiadta a megyékhez a hadfelkelési rendeletet, aug. 21-én ugyanonnan ultimátumot küldött Ferdinándnak, melyben felsorolja sérelmeit. Egyszersmind megtette az intézkedést hadserge felültetésére s egy nyilatkozattal kapitányai tudomására hozta támadásának okait, [3]) s a hó utolsó napjaiban elindúlt Kolosvárra neje kiséretében, hova aug. 29-én érkezett meg. [4]) A fejedelemasszonyt azután visszaküldé. A Fehérvár közelében fekvő, s királyi fénynyel felékesített kisfaludi kastélyban, melyet a múlt században Kovachoczy canczellár építtetett, helyhezte el, ki aztán vadászattal s kocsikázással töltötte itt idejét [5]) Az ország kor-

[1]) Hammer V. 91. Szalay i. h. II. 321.

[2]) Tholdalagi naplója. Borsos levele Bethlenhez aug. 11-ről »efficiáltuk, hogy ő kglmek (t. i. Tholdalagiék) eddig ott való múlatása nem frustráltatott.« Gr. Teleki Miksáné ltárában.

[3]) L. Törvények és Okíratok. XXXII.

[4]) Kolosvár városa ltárában meg van az elfogadásukra rendelt »ordinatio.«

[5]) Trausch I. 309.

mányzatát testvérére a kormányzóra bízta, ki Keresztesi Pált az adóval és ajándékokkal a portára küldte, intézkedett, hogy a hon maradt katonák a fejedelem után küldessenek, s hogy az ország határszélei kellőleg megerősíttessenek.[1])

S a hadjárat és békealkudozás csakugyan egyszerre indúl meg: lassan és vontatva mindkettő. Aug. végén Bethlen elindítá Horváth Istvánt, hogy egyesüljön Sleziában Mansfelddel, de még azután is szept. 3. Kolosvárról új ultimátumot küldött Ferdinándnak, s a határt csak szept. 20-ika körül lépte át. De bár egyik részről a törökök is támadólag léptek fel, s a másik részről oly kitűnő hadvezér vett abban részt, mint Wallenstein: az egész hadviselésen meglátszott, hogy mindenik fél tartózkodik attól, hogy a küzdelmet elkeseredetté ne tegye. Nem mintha nem gyűlölték volna egymást — hanem mert Ferdinánd nem akart egy komoly török háborút előidézni, s Bethlen, a dán király és Mansfeld megveretései után, »kiváltképen a törökön a persáktól esett nagy clades« után[2]) meggyőződött, hogy célját nem érheti el. Apróbb csaták (csak egy nagyobb ütközet volt oct. 16-án, s ebben Bethlen győzött) és fegyverszünetek váltották egymást, míg végre a nagyvezér által is intetvén a békére, a magyarországi urak által pedig épen nem támogattatván, nov. 2-án Bethlen kinevezte biztosait a békealkudozásra, Mikó Ferenczet és Lónyay Sigmondot, kik nov. 9. körül megérkeztek Pozsonyba az alkudozásra kijelölt helyre, s már nov. 21-én Bethlen hadait téli szállásukra küldé. Az alkudozások mindig nehézséggel jártak, s a kiegyezés a biztosok közt csak decz. 20-ika körül készült el Pozsonyban. Bethlen decz. 28-án Lőcsén írta alá. Az a korábbi két béke pontjait megerősíté: de fölmenté Ferdinándot a végvárak fentartására szánt 30,000 frt fizetésétől, a hét megye biztosok előtt s Erdély országgyűlésileg esküt fognak tenni, hogy a császár ellen senki rendeletéből sem támadnak fel.[3]) Egy külön okíratban Bethlen kötelezte magát, hogy az 1619. óta elfoglalt jószágokat visszaadja, — Ferdinánd pedig ugyanaz nap decz. 28-án aláírta a »generális amnis-

[1]) L. Törvények és okíratok XXXIII.

[2]) Irja Bethlen. Századok 1868. 269. l.

[3]) Kiadták Katona és Szalay Esterházy Élete II.

tiát.« [1]) De Bethlen mind az aláíráskor, mind a diplomák kicserélésekor »solenni protestatione,« megmondotta, hogy úgy veszi el, »ha császár is inviolabiliter observálja a conditiókat.« [2])

E szerződés létrejötte előtt egy hóval, már nov. 30-án Károly angol király már aláírta a szövetséget Bethlennel, s egy hónappal utóbb (1627. febr. 9.) a belga rendekkel s kettővel utóbb (febr. 28.) a dán királylyal is alá volt az írva. Már késő volt — a szerződést a magyarországi fordúlat tárgytalanná tette, s Bethlen nem volt az az ember, ki az ő érdekökért bizonytalan koczkára vetette volna a maga, s országa állását. Az a félszövetség, melyben eddig velök volt, már is sokba került neki, nemcsak a hozott anyagi áldozatokat értve, hanem erkölcsi veszteségét is: mert hogy alattvalóival le kellett az esküt tétetni, hogy a császár ellen fegyvert nem fognak, ez erkölcsi vereség volt. Szalay mondja, hogy a békekötést ő azért sürgette, hogy »a hazánkat emésztő idegen hadak kivonúljanak;« de hozzátehetjük, megkötésével azt tartá szeme előtt, hogy az alkotmányon ejtett sérelmek orvoslását eszközölje. S csakugyan, ha a pozsonyi béke ránézve hátrányos is, de az országra nézve előnyös volt az.

VII.

A pozsonyi béke egyik pontja kikötötte, hogy az ott el nem végzett apróbb ügyek egy utólagos értekezleten döntessenek el. Mindkét fél sietett a végrehajtással: a császár Pyber püspököt, Ostroichot és Hoffmant nevezte ki, kik márcz. 1-én már Turánban voltak, [3]) s itt vették a pozsonyi béke biztosai Mikó és Lónyay febr. 17-én kelt levelét, melyben ezek tudatták, hogy a fejdelem márcz. 25-re Tokajt tűzte ki tárgyalási helyül. [4])

Bethlen már ekkor otthon volt, s hogy a békének az a pontja is, mely Erdélyre vonatkozott végrehajtassék, Fogaras

[1]) L. Törvények és Okiratok XXXIV.
[2]) L. Századok 1868. 236. l.
[3]) Pray Principatus II. 108.
[4]) L. Törv. és Okiratok XXXV.

febr. 20-ról Fehérvárra apr. 4-ére országgyűlést hirdetett,[1] s miután márcz. 24-ére a császár biztosai is, »bár kedvök ellenére«[2], megérkeztek a »kietlen« Tokajba s három nap múlva a fejedelem biztosai, Lónyay Zs., Bornemisza János, Kassay István és Beleváry Dániel is megjöttek, a két tárgyalás egy időben folyt.

Rendes szokás szerént a gyűlés most is néhány nappal a kihirdetés után nyilt meg, midőn a fejedelmi propositiok kiadattak. Ebben mindenekelőtt a béke megkötéséről tett jelentést. Azon adó megszavazására vonatkozó felhíváson kivül, a korábbi pénz-calamitásokból származott bajok orvoslását kivánta: új limitátio végrehajtását s szigorú megtartásának elrendelését, a görögök kereskedésének megszorítását, a zsidók szabad kereskedésére vonatkozó szabadalom-levelének törvénybe igtatását. Előterjesztésének egyik legnevezetesebb pontja Fejérvárra vonatkozott. E várat ő valódi fejedelmi székhelylyé akarta tenni: »Szégyenletesnek tartván — írja egy szász krónikás — hogy az egész magyar nemzetnek s a főuraknak nincs egy erős vára, hanem a legkisebb rezgelődésre a szászok nagyon kétes vendégszeretetéhez kénytelen fordúlni,« annak megerősítését ajánlá. A vár maga négyszegletű lévén, az új erődítésnek is ezt kell megtartani: a déli bástyát, hol a fejedelmi lak van, magára vette Bethlen. Egy hangúlag lelkesedéssel fogadták el ezt a rendek, (de nem igtatták törvénybe) s a fejedelem a magáét, valamint a szászok is a magokét a keletit, az úgynevezett Kendervárat, még ez évben elkészítették. De a más kettő: a magyaroké s székelyeké, az északi és nyugoti, befejezetlen maradt.[3] Magának a városnak szépítésére vonatkozólag pedig azt az óhajtását fejezte ki,

[1] L. Törv. és Okiratok XXXVI.

[2] A biztosok apr. 14-iki levele Pázmányhoz (Pray i. h. II. 119.) »Ma szintén három hete múlt el, mióta ide Tokajba az kietlen helyre, melyet az erdélyi fejedelem kedvünk ellen rendelt, érkeztünk.« A nap határozottan ki van téve a császári biztosok végjelentésében. (Nemzeti muz. Jászay gyűjtemény).

[3] Trausch I. 310. Behelyhezték az évszámot 1627. a czímert, quatuor fluvii et novem lilia, aquila biceps et tria folia nymphaearum. Ezenkivül a szebeni királybíró, s a szász comes czímerei is beillesztettek.

hogy a főurak s községek építtessenek magoknak állandó lakhelyeket.

A rendek azonnal hozzáfogtak a tanácskozáshoz. A fejdelem az építkezést azonnal megakarván kezdetni, kivetette a gratuitas labort s e felett, továbbá a limitatio és a görögök ügye felett az érdekeltekkel tanácskozások kezdettek, kik kedvezményeket igyekeztek nyerni. [1])

Lassanként megalkudtak.

A limitatio ügyében elhatározták, hogy a kik azt áthágják, szigorúan megbüntettessenek, de egyszersmind a bizottságot, mely tavaly is működött, a múlt évinek a mostani viszonyokhoz alkalmazására útasították. A fejdelem pedig ápr. 21-én, az új pénz elvétele ügyében, újabb és szigorúbb nyilt parancsot adott ki. [2])

Az évi adót 20 ftban állapították meg, de egyszersmind a konstantinápolyi erdélyi háznak építésére s Lugos erődítésére portánként egy forintot vetettek ki, a városokra egy összegben szabván ki az adót.

A fejdelem beleegyezett, hogy a községek által Fehérvárt építendő házakhoz csak a jövő évben fogjanak hozzá.

Meghatározták, hogy a görögök áruikat csak bizonyos meghatározott városokban árúlhassák.

A menedéklevél nélkül járó postákat fogják el s vigyék Fejérvárra.

A Jenővidéki birtokosok tartsanak Jenő várában, jószágaik mennyiségéhez képest, lovas katonát.

Az aranyosszékiektől, ha nem a híđon, de a sekélyes vizen vagy jegen mennek át, vámot ne vegyenek.

A fejedelem által a zsidóknak adott kiváltságlevelet törvényczikk által megerősítették. [3])

Mialatt a rendek tanácskozásaikat folytatták, Esterházy nádortól megbízott érkezett a fejdelemhez: Hosszutóti György, részint a tokaji tárgyalások, részint más bizalmas

---

[1]) L. a kolosváriak leveleit követeikhez ápr. 9.—21. közt. Törv. és Okír. XXXVII. *b*).

[2]) L. Törv. és Okír. XXXVII. *c*).

[3]) L. Törv. és Okír. XXXVII. *a*).

közlések ügyében. A pozsonyi béke 4-ik pontja szerint Erdély rendeinek biztosító levelet kelle kiállítani, »melyet a fejdelem ő felgének megküld.« Volt-e Ferdinándnak követe ez országgyűlés alatt Bethlennél, nyomát sehol sem találtam, s ha mit valószinűnek tartok, hogy nem volt, Hoszutóti feladata vala megfigyelni, hogy mi történik e tekintetben. Csukugyan, ápr. 22-én, Hoszutótinak Fehérvártt léte alatt a rendek kiállították a hitlevelet, mely annyival volt súlyosabb a megelőzőknél, mert ebben a rendek kötelezték magukat, hogy soha sem fognak fegyvert ő felsége ellen.[1]) Valószínű, hogy Bethlen is állított ki hasonló okíratot — sőt úgy látszik, hogy ő arra is kötelezte magát, hogy a császárt minden ellensége ellen segíteni fogja.[2])

Bethlen épen ez időben írt bizalmas levelei mutatják, mennyire megalázónak tekintette ő a nicklsburgi, bécsi és pozsonyi békéket, melyek királyi címétől megfoszták; »mert ha mi rajtunk állott volna, nem lettünk volna oly esztelenek, hogy bársonyon gubát studio cseréltünk volna«;[3]) főként az utólsót, melyet egyenesen »gyalázatos«-nak nevez.[4]) Szíve keserűséggel telt el, valahányszor rágondolt: de a végrehajtásnál perczig sem habozott, s a térítvényeket felküldte Bécsbe. Hogy e béke sokjába kerül, szövetségesei s talán még a porta barátságába is, arra készen volt, s most, midőn a gyarmati béke maga után vonta a törökkel való alkudozást is, Bethlen föleleveníté a török megtámadására vonatkozó ajánlatait. Egy bizalmas beszélgetésben Hoszutótival elmondá nézeteit: ne békéljen meg a császár a portával, mert azt most könnyen semmivé teheti. E helyett békéljen meg a prot. fejedelmekkel, adja vissza Fridriknek birtokait s az összes német haderőt indítsa a török ellen.[5]) Hoszutóti csak a gyűlés utolsó napjaiban

[1]) L. Törv. és Okír. XXXVII. *d*).

[2]) Legalább *így* hirdették ezt a portán a német követek, s hogy így hirdették, azt Borsos Tamás kapitihának Bethlen Istvánhoz írt levele is mutatja, ki nyílván írja, hogy a német követ a portán mindenfelé hirlelí, hogy Bethlen »a némethez kötötte magát.« De határozottan írja Roe Tamás is.

[3]) Bethlen Polit. Levelei. 427. l.

[4]) Századok. 1868. 233. l. Bethlen egyik legérdekesebb levelét.

[5]) Hoszutóti emlékírata Kovacsich. Script. Mon. I. 277. V. ö. Szalay. III. 35. 44. ll.

hagyta el Fejérvártt s a fejedelem ápr. 28-án megerősíté a törvényeket. ápr. 30-án pedig a limitatiot, mely a megelőzőt némely pontjaiban módosítá.[1])

Ez alatt a tokaji bizottság. melynek egyik főfeladata a pozsonyi béke végrehajtása volt, meglehetős heves vitatkozások közt. gyakori recriminatiókkal folytatta munkálatait, megállapította az eskü szövegét. melyeket a két vármegyének s a hajdúknak le kelle tenni. elkeseredetten küzdött a visszaadandó javak kérdésében s tárgyalásait csak máj. 20-án fejezte be: magát a kiegyezés okmányát megelőző nap: máj. 19-én aláírván.[2])

A mint a fegyverszünet hírét megkapta, Ferdinánd követe folyton sürgette a portán. hogy ez bocsátkozzék újabb békealkudozásokba. s ez ügyben útasítsa a budai basát, kinek a felhatalmazás márcz. 1-én csakugyan útnak indíttatott. A másik. mit a követ sürgetett, az volt, hogy Katalinnak a megerősítő athname ne adassék meg.[3]) Azonban sikertelenül: márcz. 3-án már eldöntötte a diván. hogy az athnamet kiszolgáltatja számára s ez ugyanennek a hónak végén (márcz. 28.) meg is történt. Az athname a szokott feltételek mellett megerősíté Katalint a trónkövetkezésben. s védelmet és pártfogást ígért neki ellenségei ellen.[4]) Alig lett ez ügy befejezve,

[1]) L. Törv. és Okír. XXXVII.

[2]) L. Törv. és Okír. XXXVIII. Magáról a tárgyalásról készült végjelentése a császári biztosoknak olvasható Jászay gyűjteményében. Igen érdekes adatok vannak az »Observationes quaedam . . . . .« czimű iratban az orsz. ltárban. L. Bethlennek egy erre vonatkozó levelét. Polit. Lev. 428. s köv. ll.

[3]) Jászay irja »A szőnyi békében.« Tudománytár. 1838. IV. 191. hogy Mikó Ferencz 1627. jan. elején kieszközlé a fejedelemasszony számára nemcsak az illető oklevelet, hanem a szokott »megerősítési jeleket« is. Ezt aztán átvette Szalay III. k. 5. l. (ki ezzel azonban a 152-ik l. ellenkezésbe jön) s Horváth Mihály (V. 335.). Esterházynak 1627. jan. 12-iki levelére hivatkozván. mely másolatban meg van gyűjteményében. Hogy Esterházy kelete hibás s Mikó akkor nem lehetett Konstantinápolyban, azt Jászay abból is észrevehette volna. hogy gyűjteményében van Mikó Ferenczneк Vásárhelyről febr. 19-én írt levele, s hogy ugyanez a Mikó 1626. decz. végén Pozsonyban alkudozott. Mikó 1627. őszén volt Konstantinápolyban s Katalin athnaméjához semmi köze. Alább látandjuk a dolog lefolyását.

[4]) Magyar Akad. Értesítő. A Tört. Tud. Oszt. közlönye. II. k. 1862. 215. l.

leginkább azért, hogy Bethlen befolyását a békekötésnél egyensúlyozza, a követ újabb nagy agitatiót indított meg ellene. Májusban ugyanis tele torokkal hirdette a portán (hol az idegen követeknek a békéről még nem volt biztos hírük), hogy a békében az is benn foglaltatik, hogy »Bethlen a római császár barátjainak barátja, ellenségeinek ellensége lesz,« [1]) hogy ő »az porta ellen az némethez kötötte magát,« [2]) felmutatták a fejdelem okmányait s úgy beszéltek róla, hogy »ezt a világháborítót le kellene tenni.« Bár volt ingerültség a portán Bethlen ellen, s azt a szövetséges fejedelmek követei még szították is azt, de Bethlen ellen komoly eredményeket soha sem tudtak elérni. Nagy munkával ugyan Borsosnak sikerült lecsillapítni a vihart, melyre azt a jó tanácsot nyerte: »hogy soha ura annyit nem kedveskedhetik a németnek, ha Indiától fogva Európáig minden országokat neki adna is, hogy az német őtet megszeresse, sőt ha valami módon hozzája fér, bizony evertálja.« [3])

A követség, mely Katalinnak az athnamet volt elviendő, felkészült, s egy kapuczi basa vezetése alatt jún. első felében Erdély határába érkezett. Bethlen Sövényfalvi Dánielt s Harasztosi Balás Deákot küldte elibök Törcsvárig s ezek ünnepélyesen s Rozsnyónál üdvlövésekkel fogadták őket. Brassóban 200 lovast s 500 gyalogot rendeltek melléjök kiséretül, Fogarasból üdvlövésekkel üdvözölték, onnan Megyesen át jún. 18-án ért Fehérvárra. Itt akkor kettősünnepély volt: a kis gróf (ifj. Bethlen István) menyegzőjét tartá az elhalt Szécsi György leányával Máriával [4]) s a násznép egy nappal elébb ért Kolosvárra. Fényes gyülekezet volt tehát együtt s a kormányzó a tanácsurakkal s magyarországi s erdélyi főrendekkel, 2000 kopjással, ezer kék gyaloggal, 300 német gyaloggal a borbándi mezőre menvén az aga elé, ott üdvözölte s Fejérvárba szállására, a Gálffi-házba kisérte. Lakásán Keresztesi Pál által üdvözölte a fejedelem s küldte el gazdag ajándékait, ékszereket s étel-

[1]) Roe Szalaynál. 152. l.

[2]) Borsos jelentése gr. Teleki Miksáné ltárában.

[3]) Ugyanott, a júniusi s júliusi jelentések.

[4]) Erre vonatkozólag igen érdekes levelek vannak Bethlen Gábor Polit. Leveleiben. Segesváry szerént a násznép jún. 14-én ért Kolosvárra — de ez hibásan írja Szécsy György helyett Rákóczy Györgyöt.

neműeket. Másnap 10 órakor volt a fogadás. Négy tanácsúr. 12 főúr, »nyuszt és hiúz subások,« száz lovas legény ment az aga elé, fényesen felszerelt lovat vivén számára. A palotában a fejdelem s neje mellett készítettek számára kerevetet s egyik oldalon az urak, másikon a nők voltak dísz öltönyökben, festői képet nyújtva. A hozott jelvényeket, a skofiumot a váradi kapitány (a kis gróf), a zászlót az udvari kapitány (Zólyomi Dávid), a kardot Csáky István, a botot Gyulaffi, az athnamet maga a fejedelem-asszony vették át — de az ajándékok csekélyek voltak, s hogy a tisztesség meg legyen mentve, Bethlen pótolta azokat saját kincstárából. A kaftányok kiosztása alatt újra szóltak az üdvlövések. A fejdelem annál fényesebb ajándékokat adott az agának s kiséretének — kik jún. 29-én indúltak Fejérvárról Szeben felé haza. [1])

Épen az napon, melyen az aga Fehérvárra érkezett, jöttek össze a bizottságok a császár, a szultán s az erdélyi fejedelem részéről, hogy megkezdjék a béketárgyalásokat. Bethlen eleintén azon munkált, hogy rávegye a portát, hogy a tárgyalások megkezdését halaszsza el, s erre útasítá Borsos Tamás kapitihájját s küldötte be Mikest és Demjént, [2]) de eredménytelenül. A tárgyalások csakugyan tényleg megindúltak júl. 8-án, de csak nehezen haladtak, mert Bethlen kizárására a békéből a császári biztosok mindent elkövettek — tényleg pedig semmi sem történt Tholdalagi a Bethlen biztosa informatioja ellen s tanácsa nélkül. Bár az alkudozás többször állott azon a ponton, hogy félbe szakadjon, de sem a portai viszonyok, sem az európai constellatiók nem voltak olyanok, hogy Bethlen háborút kezdhetett volna Ferdinánd ellen s júl. 22-én

[1]) Bethlen Politikai Levelei. 435. s köv. ll.

[2]) Mindezek azzal is voltak megbízva, hogy a külföldi oratoroktól vegyék fel azt a pénzt, melylyel ezek a múlt évi hadjáratra tartoztak — de természetesen eredménytelenül. Borsos júl. 31-ki jelentése gr. Telekiné ltárában. V. ö. Szalay. II. 153. Roe Tamás jelentése alapján, hol Borsos működése az alkudozások meghiúsítására említve van. Az itt említett rendkivüli követ Mikes. Ez a múlt évre 12,000 tallért követelt. L. Polit. Lev. 443. »Ez az oka, hogy én az oratorunkat sollicitáltam« — írja Bethlen — »igyekezzék végbevinni, hogy az mostani elkezdett tracta által ne vitessék végben az némettel való békesség, hanem csak differáltassék indutiák által cum armorum suspensione.« Júl. 7-éről írja.

gr. Berbistorffnak és Sierotinnak, a dán király és szövetségesei nála levő követeinek, kiadta a végválaszt, hogy ő »ez idő szerint személyesen és hadaival nem segíthetí őket.« [1]) A béke pedig szept. 13-án létrejött.

A béke megkötése után Bethlen Ormánközy Gergelyt, titkárát, (okt. 2.) Ferdinándhoz küldé panaszkodni Lustrier ellen azon fondorlatok miatt, melyeket ez a portán tavaszszal elkövetett, továbbá ajánló-leveleket kérni Bethlen Péter számára, [2]) kit, tanulmányait Leydában végezvén, európai körútra akart küldeni s sürgetni, hogy az apró pénz elvételét saját tartományaiban is eszközölje. Ormánközyt a császár jól fogadta s kedvező válaszszal bocsátá haza. [3])

Bethlen, miután a tavaszszal tartott limitatioról a gyakorlat kimutatta, hogy az a viszonyoknak nem teljesen felel meg, a limitationalis bizottság által új revisió alá vétette s annak munkálatát okt. 22-én megerősítette. [4])

A szőnyi békének még egy igen lényeges része volt hátra: a porta ratificatiója. A béke Bethlen kedve ellen volt — de számolva az európai viszonyokkal, nem látta alkalmasnak az időt, hogy azzal szemben ellenséges állást foglaljon el a portán. Midőn hát az évi adó megvitelére főkövetséget nevezett ki, annak vezetését Mikó Ferenczre bízta, útasításúl adván, hogy a szőnyi béke ratificálását ajánlja a portának, de Erdélynek a békéből kihagyását mint sérelmet hozza fel. [5]) E pont körűl Mikó ellenkezésbe jött az angol követtel, ki a béke ratificálása ellen dolgozott, [6]) míg Mikó útasítása szerint járt el, de azonkivűl Lustrier tavaszi vádjaival szemben terjedelmesen bizonyítgatta, hogy épen Ferdinánd volt az, ki urát a török elleni háborúra ösztönzé s a keresztyén sergek fővezérletét felajánlá neki. [7])

[1]) Bethlen Polit. Lev. 446. Szalay. III. 302.

[2]) Ez ügyben Richelieunek aug. 27-ről írt levele, melyben Bethlen Pétert a bibornoknak ajánlja, meg van Párisban a Godefroy-gyűjteményben.

[3]) L. Törv. és Okir. XXXIX.

[4]) L. Törv. és Okir. XL.

[5]) Az útasítás Mikónál. I. 360.

[6]) Az alkudozás Szalaynál Roe után bő összeállításban. III. 176. s k. l.

[7]) Szombathelyi vallomása Szalaynál. III. 302. V. ö. az útasítás végével.

A szultán decz. 9-én ratificálta a békét. Mikóra, úgy látszik a külföldi követek áskálódásai folytán, kit ezek kevéssé rokonszenves, ármánykodó embernek ismertek, de még inkább Szombathelyi Márton, a Mikó-féle követség egyik tagjának árulása következtében, a porta megneheztelt s ezért válasz nélkül bocsátá haza. [1])

VIII.

Mióta Bethlen újra nősült, az 1627—8-iki tél volt az első, melyet otthon töltött. Itt új élet kezdődött. Első neje: Károlyi Zsuzsánna, bár fiatalságában szép volt, de egy súlyos kór miatt elvesztő szépségét s természeténél fogva különben is házsártos lévén, Fehérvár csak ritkán volt ünnepélyek színhelye. A palotát megnagyították, széppé tették ugyan, az elfogadó-terem telve volt képekkel, melyekhez a jelmondatokat Opitz írta, s a fejedelmi fény sem hiányzott, de előbb a fejedelemné betegsége, azután Bethlen özvegysége miatt hiányzott a derültség. Most minden megváltozott. A »német asszony« mulatni szerető udvari népet hozott magával: s az eddig itt soha nem látott álarczos-bálok, jelmezes mulatságok, »balett«-ek, melyeket Katalin rendezett, az újság ingerével is hatottak. Az ifjú nemesség jól találta magát az udvarban, a főurak is idejöttek telelni — s Fejérvár valóban központjává lett az országnak.

De másra is volt gondja Bethlennek. A magyar tanügygyel ő nem volt elégedett, ezt leveleiből látjuk. Észrevette, hogy a jezsuiták túlszárnyalták a protestansokat s aztán azok, kiket külföldi egyetemekre küldött ki évenként, sok pénzt vittek oda. [2]) Ezen akart segíteni. Már a huszas években meghívta Opiczot »a német Ovidot«, de ez nem sokáig maradt. Azok közt, kik Katalint Erdélybe követték, volt Krell is, a híres heidelbergi tanár és polemikus: ezt marasztotta is, de hasztalan. Most hát elhatározta, hogy Fejérvártt akademiát állít fel. Az eddigi iskola-épület szűk levén, újnak építését rendelte el s a munkához a Sz.-György kapu mellett hozzáfogtak. Aztán Bojtit,

[1]) Tholdalagi Naplója Mikónál. I. 239.

[2]) Trausch. 310. l.

ki Bocatiust az »udvari historicus«-ság tisztében követte, Németországba küldötte, hogy ott első rangu tanárokkal egyezzék ki. Most neje útján Németországgal közelebbi összeköttetésben jövén, biztosabb kilátása volt a sikerre.

A fejedelmi udvarba márcz. derekán török követség érkezett: Haczy Juszuf aga, egy renegát magyar vezetése alatt, ki a portán a fejedelemnek jóakarói közé számíttatott. Ezúttal azonban kellemetlen követséggel jött — terjedelmes levéllel a kajmakámtól Alexander havaseli vajda ügyében, kit a fejedelem vajdaságától meg akart fosztatni s ki azzal, hogy ez nem történt, a kajmakámot vádolta. A levél szokatlan éles hangon volt írva s a fejedelem hasonló éles válaszon kivül szükségesnek látta Tholdalagit is a portára küldeni, hogy ezt s a Mikó által »szerzett kedvetlenséget« is egyenlítse ki.[1]) A mint Tholdalagi az agával elindúlt s Havasföldére ért, itt értesült a vajdától, hogy Szombathelyi, a portán, Mikóval mikor benn járt, »elárúlta a fejedelmet.« Azonnal tudósítá Bethlent, de a vizsgálat, melynek vezetésével Mikót és Debreczenit biztatott meg, oly lassan haladt, hogy Szombathelyinek ideje maradt Magyarországra a nádorhoz szökni.[2])

Ez alatt elközelgetett a tavaszi országgyülés tartásának ideje is, melyet a fejedelem apr. 9-ére hívott össze. Összegyülvén a rendek, ápr. 10 s 11-én voltak az udvarnál a tisztelkedések. A következő pár napot az egyes nemzetek érintkezései, alkudozásai töltötték be, mígnem 14-én hozzáfogtak a munkához, elébb felolvasván a megjelentek névsorát. 15-én adta ki a fejdelem propositioit: 1) hogy az oláhok is fizessenek dézsmát, 2) kik a pénzt nem veszik el (tehát a szászok), büntettessenek meg, 3) a kinek szőlője van s nem munkáltatja, veszítse el, 4) az adó ügye. 17-én a rendek terjesztették elő postulatumaikat: 1) nemes ne fizessen dézsmát s 2) vámot a Maroson, 3) a szökött jobbágyok adassanak ki, 4) a sót sóvágókkal s ne jobbágyokkal vágassák, 5) vasat ne vigyenek ki az országból, 6) szabad kereskedés, 7—12) egyes városok, nemesek

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár. II. k. 25—69. ll.

[2]) Tholdalagi Naplója Mikónál. I. 239. s dcz. 22-iki levelére gróf Teleki Miksáné Itárában.

s hajduk korlátozására vonetkozó pontok. A szabad kereskedést a székelyek is sürgették, valamint nehány őket közelről érdeklő ügyeket terjesztettek elő. A szászok is beadták postulatumaikat, s április 24-én kezdve a Vajda Ferencz ügyét tárgyalták, ki testvérén vért eresztett s kit ezért elítéltek. Máj. 3-ikán a váradiak ügye került szőnyegre, kik egy drabantot a fogságból kiszabadítottak — ez ügyben vizsgálatot rendeltek el. Ugyanez időben a nádor ifjú ember szolgája: Örsi Zsigmond [1]) jött a fejedelem udvarába a szabolcs-megyei hódoltság s egyes jószágokra vonatkozó kérdések ügyében, ki követségét a rendek előtt terjesztette elő.[2]) A postulatumok közül nem mindeniket fogadta el a fejedelem s resolutioi alapján elkészültek a törvények.

Elvégezék, hogy az új pénzt mindenki, a szászok is, szigorú büntetés terhe alatt elvegyék.

Az évi adót 20 ftban állapíták meg s a városokra meghatározott összeget vetettek.

Elrendelék a módozatokat, melyek mellett foghatók bárki által mivelés alá a pusztán hagyott szőlők.

A vas kivitelét az országból eltilták.

A szökött jobbágyok adassanak ki: de a kik Mihály vajda előtt gyermek korukban is azok voltak, az olyat csak rendes per útján foghassák meg. A Szörénybe futott hunyadmegyei jobbágyok onnan is adassanak ki. Az uratlan oroszok és oláhok azon földes úrei legyenek, kiknek földjén élnek.

Az új tordaiak, Bethlen Gábor katonái, ha nem akarnak a város alá tartozni, kebleztessenek a megyébe.

A törvényeket a fejedelem máj. 5-én erősítette meg.[3])

Gyűlés végeztével, máj. 12-én, Cserényi Farkast Ferdinándhoz küldte, nehány nemes-faj lovat ajánlván fel neki. Cserényinek többféle megbízása volt; óhajtá kieszközölni, hogy Tokaj örök birtokául engedtessék át, panaszt emelni, hogy a harminczadosok a tokaji egyezkedés ellenére szedik a harminczadot s kérni, hogy azok, kik az új pénzt nem akarják elvenni, büntettessenek meg. Cserényit júl. 6-án fogadta a császár s kedvező

[1]) Szalay. III. 269.

[2]) L. Törv. és Okir. XLI. *b*).

[3]) L. Törv. és Okir. XLI. *a*).

válaszszal bocsátá haza.[1]) Cserényi útjában a nádornál, Pázmánynál s más főuraknál is volt — kiket Bethlen mind békés szándékáról tudósított. De tette utána — neki mindenfelül azt írják, hogy a császár őt meg akarná támadni: ő azonban nem hiszi.

Mindamellett ugy tett, mintha elhitte volna. Mert Cserényivel egy időben futárt küldött Tholdalagi után, útasítással ennek s jelentéssel a portához, hogy a császár diadalai oly nagymérvűek s serge is akkora, hogy az nemcsak az európai protestans fejedelmekre, hanem a portára nézve is veszélyes s azon kéréssel, hogy megtámadtatása esetére segély rendeltessék mellé. Csakugyan jun. 14-én Tholdalagi kedvező válaszszal bocsáttatott haza: a magyarországi s európai törökországi pasák rendeletet kaptak, hogy egészen az 1626. alapon üljenek fel.[2])

Bethlentől azonban ez csak védelmi intézkedés volt. Háborúra ő ekkor nem gondolt, t. i. támadó háborúra s legkevésbbé azokkal a hatalmakkal, kik már kétszer oly megbízhatatlanoknak bizonyúltak be s ennek jeléül Tholdalagi fel sem kereste azokat a residenseket, kikkel együtt szokott máskor tárgyalni.

Azonban ez év őszén más fordúlat állott be, s ismét, de most más alapon, hozzáfogott az előkészületekhez. Gusztáv Adolf Lengyelországgal folytatott háborúja közben közelebb jött Erdélyhez s ez arra indítá, hogy Bethlennel és a portával kezdjen tárgyalást. Júl. 23-án Dirschauból útnak indítá Strassburg Pált, ugyanazt, ki már Katalin menyegzője alkalmával volt az országban.

Strassburg szept. elején már Kassán volt, Bethlen abban az időben Munkács alatt táborozott az erdélyi és magyar nemességgel, s a hajdú-táborral, mintegy tízezer emberrel. Elődje, Báthory Gábor ünnepélyes temetését eszközlé s innen vissza ment Kolosvárra, hol Strassburgot is fogadta, s Fejérvárra. Bethlen hosszan behatón tárgyalt vele s Fogarasba menvén, oct. 21-én Tholdalagit a portára küldte egyengetni ottan a svéd királylyal kötendő szövetségnek ügyét s egyengetni a lengyel király halála esetére az ő lengyel királyságának útját. Egy-

[1]) L. Törv. és Okir. XLII. V. ö. Horváth M. V. 342. ki idézi Cserényi útasítását. — Eszterházy élete. III. 318. s köv. ll.

[2]) Roe Szalaynál. III. 284—292.

úttal pedig egy futárját: Bonezhidai Mártont a svéd királyhoz küldötte. [1])

Tholdalagi nov. 20-án érkezett Konstantinápolyba. Öt nappal utána jött Kuefstein, kitől a császár a szőnyi békében kikötött ajándékokat küldte be. Alig volt Tholdalagi pár napig a portán, midőn bizalmas embereitől hírét vette, hogy Moldva felől egy magyar jött a portára. Csakhamar megtudta azt is, hogy ez Alexander vajda »czeflek«-jében hált s midőn Bethlennek ezt megírta, hozzátette, hogy nem hiszi, hogy »ártalmára legyen.« De még be sem zárta levelét nov. 28., midőn más híreket vett. Különösnek tetszett előtte, hogy az embert rejtegetik, tartott tőle, hogy árúló lesz s gyanakodott, ha nem Szombathelyi-e? [2])

Jól gyanított: Szombathelyi volt. Ez az ember 1614 óta árúlásból élt. Kereskedett Báthory s Bethlen titkaival, melyeket Mátyás és Ferdinánd jól megfizetett.[3]) A múlt évben is Mikó követsége alkalmával ilyen titkokat árúlt. Reczepnek adta el, ki, mint ő mondja, elhatározta Bethlent megbuktatni vagy megöletni s őt választá eszközül. Mint láttuk, a dolgot tavaszszal Tholdalagi fedezte fel. Szombathelyi megszökése után Bécsben a királynak ajánlá fel magát, hogy nevében Reczeppel alkudozni fog. Ferdinánd békében levén Bethlennel, nem fogadta el, akkorra halasztá, ha háborúban lesz vele. [4]) De a mi a király neve alatt nem mehetett, azt megtehette Esterházy a nádor s ez nemcsak egyezkedésre lépett az elvetemült árúlóval, hanem ki is egyezett vele az árulás díjában. [5]) Egész kimerítő tervet készített el, hogyan lehet Bethlent a porta útján megbuktatni, legfőként Reczep befolyása által s csakugyan kivitte, hogy Esterházy az aljas és eszközökben épen nem válogató tervet elfogadta s annak végrehajtásával őt megbízta. Kuefsteinnal természetesen nem mehetett: a dolog azonban a császárral is közöltett s bemene-

[1]) L. bővebben Bethlen Gábor és a svéd diplomáczia. 13—17. ll.

[2]) Tholdalagi nov. 28-iki levele Mikó. I. 255—6.

[3]) Maga számlálja fel egy emlékiratában, hogy mikor melyik árúlásért mennyit kapott. Eszterházy élete. III. 342. l.

[4]) A király resolutiója Eszterházy élete (ezt már Salamon irta). III. 284.

[5]) Eszterházy élete. III. 340.

telére más útat választottak. A. császár és nádora ajánló-levelet adtak neki szept. 15-ről a lengyel királyhoz, útasítással a nagyvezérhez levelekkel látták el s beindíták Krakkó felé. Innen az oláh vajdához kapott ajánló-levelet s ő Stambulban a moldvai vajda csiflikjában szállott meg. [1]) Esterházy útasítása szerint a porta lett volna a kezdeményező oly módon, hogy mondja ki Bethlen letételét, tegye helyette Szilvásyt vagy Kornist fejedelemmé, küldjön sereget ellene, melylyel egy időben Esterházy is meg fogja támadni. Ha ő meg fogja kaphatni, »lesz rá gondja.« Hogy mennyit kezdett meg e tervből Szombathelyi, nem tudjuk, de ugy látszik, hogy bármennyit alkudozott. Reczeppel semmire sem ment. Decz. 22-én már mindenről tudomása volt Tholdalaginak s ez nap kérdést intézett Lustrierhoz, hogy »kinek szolgája, kinek követe ez ember?« [2]) Aztán magával Szombathelyivel kezdett alkudozni s ez végre is több mint egy hónapi tárgyalás után meggyőződvén, hogy a porta Bethlent nem fogja az ő kedvéért letenni, miután a követ Bethlen kegyelméről menedéklevelet állított ki, visszatért a fejedelemhez, s Tholdalagival együtt hazament Erdélybe, hol a fejedelemtől megkapta a deési kamaraispánságot.

IX.

1629. elején megint a törökök s Bethlen hadi készületeiről beszéltek Ferdinánd tartományaiban. [illegible] kalandor, a császár hadi készületeiről [illegible] Bethlenhez, melyek Erdély ellen [illegible] szár hatalma serege múlt [illegible] azt mindenki tudta, hogy az Erdély [illegible] Erdély leigázása nem a császáron, [illegible] arról Bethlen meg volt [illegible] összeköttetések útját [illegible]

---

[1]) A Szombathelyi [illegible] sitásokat stb. kiadta [illegible] köv. 129. s köv. 142. [illegible]

[2]) Tholdalagi 162[illegible] Miksáné itáraban.

[3]) Tholdalagi Naplója [illegible] restben volt. L. [illegible]

országba küldé. — de a siker még messze volt. Midőn Tholdalagi február derekán megérkezett Szombathelyivel, nem hozott magával engedélyt a támadásra — ezt is kért Bethlen — de hozta a hírt, hogy a porta hangulata kedvező, s ezért a kapitiha Donáth útasíttatott, hogy a vezérekkel, Cyrill patriarchiával, a külföldi követekkel folytassa a tárgyalásokat.

Nem sokkal Tholdalagi megjötte után, február végén, két vándor diplomata, Ysideus gróf Tallerand Károly és Rousselle Jakab érkeztek udvarába, s minthogy ezek bizalmát meg tudták nyerni, őket bízta meg a portán és keleten folytatandó diplomacziai actióval, s Strassburgot az útasítások s levelek elkészítésével, kik aztán márczius elején indúltak el. [1])

Épen ebben az időben hirdetett országgyűlést Fejérvárra április 8-ára.

Pár nappal a kitűzött idő után a gyűlés megkezdődött s a rendek figyelmét főként két nóta per vette igénybe. Az egyik Haller György ellen, ki a fejedelem tudta nélkül szökött Ferdinánd szolgálatába, [2]) a másik Szombathelyi ellen. S ez utóbbi le is tartóztattatott.

Azzal volt vádolva, hogy azután, hogy kegyelmet nyert, leveleket írt a császár konstantinápolyi oratorának oly dolgokról, melyeket állítólag a fejedelemtől hallott, s hogy két kihallgatása alkalmával nem vallott be mindent a fejedelemnek. Csak az augustus 20-iki kihallgatáson vallott be mindent töredelmesen, [3]) aztán nem is kért ügyvédet magának, hanem a rendek kegyelmére bízta magát. Mindkét per egyszerre tárgyaltatott. Haller a hűtlenség vétkében találtatott bűnösnek. Szombathelyi halálra ítéltetett. [4])

A rendek nemcsak a szokott sententiát adták ki Szombathelyi és Haller ellen, melyeket a fejedelem megerősített, hanem azokat törvénybe is igtatták.

Elrendelték, hogy a vármegyék a házakat Fejérvártt még ez őszön tető alá vétessék.

A várak építéséhez szükséges munkát megszavazták.

[1]) Eszterházy Élete. III. 450. 454. 456. 463.

[2]) Bethlen Gábor és a svéd diplomacia. 22—24. l.

[3]) Kéry jelentése. Prey. II. 191.

[4]) Bethlen Pol. Lev. 462.

Az évi adót 20 frtban állapíták meg, a városokra meghatározott összeg vettetett. Ezenkivül minden kapu után 5 frtot ígértek a hópénzes katonák tartására, annak váltságául, hogy a jobbágyok ne terheltessenek fuvarozással s ők saját pénzükön éljenek. Az adó pedig pontosan hajtassék be.

A dézma kibérlésében a fennálló törvények tartassanak meg.

A törvényszékek pontosan tartassanak meg.

A katonák elhelyezésére vonatkozólag, valamint zsarolásaik meggátlása végett, a fejedelem nyilt parancsot adott ki, melynek intézkedéseit törvénybe igtatták.

A törvényeket a fejedelem april 24-én erősítette meg,[1]) május 6-án pedig, a katonák zsarolásainak meggátlása végett, valamint elszállásolások ügyében újabb szigorú nyilt parancsot adott ki. Szombathelyi pedig Dévára vitetett, hol le is fejezték.

Gyülés bezártával a már betegeskedő fejedelem a gyógyi fürdőbe ment s nehány napot ott töltött. Ez alatt a nádortól Kéry János mint követ hozzá érkezett s april 29-én fogadtatott is általa. Szombathelyi Haller ügyében s más dolgokban jött. Május 1-én s 3-án volt kihallgatáson. — Kéry feltűnően gyöngélkedőnek találta őt. Ez utóbbi napon választ is adott: a fenforgó hódoltsági alkudozások ügyében írni fog a budai vezérnek; Szombathelyi és Haller dolgairól felvilágosításokat adott, s az előbbenire vonatkozólag igen szeliden megjegyzé: »borzasztó dolgokat beszélt nekem a nádorról, — de én azoknak sehogy sem adtam hitelt«; a szárnyaló hamis hírekre vonatkozólag hittel erősíté, hogy a császárral kötött frigy ellen, bár voltak nála külföldi követek, mitsem tett. Kéry Gyógyról Fejérvárra ment, megtekinté ott a fényes fejedelmi palotát. Május 6-án maga Bethlen is székvárosába érkezett s következő nap Kéryt búcsúkihallgatáson fogadta, ki Fehérvárt május 8-án hagyta el.[2])

Épen eznap érkezett meg hozzá a svéd királytól Fahrenbach Volmár,[3]) ugyanaz, ki egy ideig német hadainak parancsnoka volt, s tőle Velenczébe útazott. Strassburg jelenlétében

[1]) L. Törvények és okiratok. XLIII. c)

[2]) Jelentése Praynál. II. 187. s köv. ll.

[3]) Fahrenbach máj. 15-ét ír: Bethlen máj. 8-án.

neműeket. Másnap 10 órakor volt a fogadás. Négy tanácsúr, 12 főúr, »nyuszt és hiúz subások,« száz lovas legény ment az aga elé, fényesen felszerelt lovat vivén számára. A palotában a fejdelem s neje mellett készítettek számára kerevetet s egyik oldalon az urak, másikon a nők voltak dísz öltönyökben, festői képet nyújtva. A hozott jelvényeket, a skofiumot a váradi kapitány (a kis gróf), a zászlót az udvari kapitány (Zólyomi Dávid), a kardot Csáky István, a botot Gyulaffi, az athnamet maga a fejedelem-asszony vették át — de az ajándékok csekélyek voltak, s hogy a tisztesség meg legyen mentve, Bethlen pótolta azokat saját kincstárából. A kaftányok kiosztása alatt újra szóltak az üdvlövések. A fejdelem annál fényesebb ajándékokat adott az agának s kiséretének — kik jún. 29-én indúltak Fejérvárról Szeben felé haza. [1])

Épen az napon, melyen az aga Fehérvárra érkezett, jöttek össze a bizottságok a császár, a szultán s az erdélyi fejedelem részéről, hogy megkezdjék a béketárgyalásokat. Bethlen eleintén azon munkált, hogy rávegye a portát, hogy a tárgyalások megkezdését halaszsza el, s erre útasítá Borsos Tamás kapitiháját s küldötte be Mikest és Demjént, [2]) de eredménytelenül. A tárgyalások csakugyan tényleg megindúltak júl. 8-án, de csak nehezen haladtak, mert Bethlen kizárására a békéből a császári biztosok mindent elkövettek — tényleg pedig semmi sem történt Tholdalagi a Bethlen biztosa informatioja ellen s tanácsa nélkül. Bár az alkudozás többször állott azon a ponton, hogy félbe szakadjon, de sem a portai viszonyok, sem az európai constellatiók nem voltak olyanok, hogy Bethlen háborút kezdhetett volna Ferdinánd ellen s júl. 22-én

[1]) Bethlen Politikai Levelei. 435. s köv. ll.

[2]) Mindezek azzal is voltak megbízva, hogy a külföldi oratoroktól vegyék fel azt a pénzt, melylyel ezek a múlt évi hadjáratra tartoztak — de természetesen eredménytelenül. Borsos júl. 31-ki jelentése gr. Telekiné ltárában. V. ö. Szalay. II. 153. Roe Tamás jelentése alapján, hol Borsos működése az alkudozások meghiúsítására említve van. Az itt említett rendkivűli követ Mikes. Ez a múlt évre 12,000 tallért követelt. L. Polit. Lev. 443. »Ez az oka, hogy én az oratorunkat sollicitáltam« — írja Bethlen — »igyekezzék végbevinni, hogy az mostani elkezdett tracta által ne vitessék végben az némettel való békesség, hanem csak differáltassék indutiák által cum armorum suspensione.« Júl. 7-éről írja.

[illegible] kisérlet után mégis oly közel látta magát, magával vinni sírba: sőt alkotásának azt a részét is, mely lépcsőül szolgálhatott azon terv valósításához: a hét vármegyének Erdély mellett maradását inogni látta. Augusztus 1-én megkezdte uj végrendeletét, [1]) melyben más jelentékeny hagyományok közt gazdagon megemlékezett a felállítandó fehérvári akadémiáról is, melyhez Bojti három külföldi tanárt szerződtetett, kik közül egy, Bisterfeld, még a fejedelem életében megérkezett. Szeptember elején Strassburg is, belátva, hogy további tartózkodása a haldokló mellett czéltalan, visszatért királyához.

A mit svéd király követével utóljára tárgyalt, az a hét vármegyének sorsát illette, melyeknek a szerződések s ország gyűlési végzések értelmében halála után azonnal vissza kell csatoltatni a magyar király birtokaihoz. Megbeszélte ezzel a dolgot, meg a követendő eljárást. Ha a portánál ki tudnák eszközölni, hogy ez a visszacsatolást meggátolja, abból a két császár közt mulhatatlanúl háború ütne ki s ez a svéd király támadási terveinek nagyon megkönnyítené az útját.

De hogy a portát erre könyebben rá lehessen venni, s hogy ennek kezénél alkalmas ürügy is legyen, óhajtandó volna, hogy maguk a felső-magyarországiak is a visszakebelezés ellen nyilatkozzanak. E czélból augusztus közepén Bornemisza János kassai kapitányt és Alvinczi Pétert Rákóczy Györgyhöz s más főurakhoz küldé, rávenni őket, hogy »Erdélyhez kössék« magukat. [2]) De ezek Rákóczyt épen nem találták hajlandónak: »rosz és káros dologra akarnának venni . . . . úgy [illegible] nem vihetvén« írá maga a [illegible]

Bethlent [illegible] hogy [illegible] úgy sincs már sok [illegible] T[illegible] a portára [illegible] a portára [illegible] a császár [illegible] vármegyének [illegible]

[1]) [illegible]

[2]) [illegible]

Ezen athname pedig álljon nála s halála után u tódjánál. Ezen kivül pedig a hét vármegye körül tartsa hadait készen.

Apafi csakugyan elindúlt s maga Bethlen is sept. végén egy külön e czélra készített hajón Dévára ment, onnan a Fekete-Körösön folytatta útját.[1]) Váradra igyekezett, hol oct. 4-én ugyanez ügyben Murteza pasával s nehány felső-magyarországi úrral találkozott.[2]) Október 19-én már nagyon rosszúl lett,[3]) de még a váradi meleg fürdőket használta. De erejét folyton hanyatlani érezve, visszafordúlt Fejérvárra, hova terhes és kínos útazás után november 14-én érkezett meg.[4]) Másnap, november 15-én, egy csütörtöki napon, d. e. 10 órakor, 51 éves korában meghalt. Utólsó perczeiben tollat s papirt kért s biztos kézzel két sort írt: »Ha isten velünk, kicsoda ellenünk? Senki nincsen, bizonyára nincsen.« Udvari papja Gelesi s a főrendek ágya mellett imádkoztak.[5])

---

[1]) Krauss. I. 83.

[2]) Történelmi Tár. 1879. 464.

[3]) Rákóczy följegyzése Bethlen Pol. Lev. i. h.

[4]) Krauss I. 83.

[5]) Kemény I. Önéletirása utólsó éveire vonatkozó adatok össze vannak állitva. Budapesti Szemle VII. k. 237. s követő. ll.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1622. márcz 19.

Meghívó a Gyulafehérvárra máj. 1-ére hirdetett országgyűlésre.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slauoniae etc. rex, Transyluaniae princeps et Siculorum comes.

Generosi egregii ac nobiles fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Mind az olta is, az mi olta Isten bennünket édes hazánkból hűségtek közzől az egész magyar nemzetnek megromlott szabadságinak helyére állatására kihozott vala, mennyi szűntelen való szorgalmatosságunk és éjjeli nappali fáradságunk volt csak azon, miképpen ezeket az sok felháborodott és az egész kereszténységnek nem utólsó veszedelmére nézendő állapatokat, legelsőben Istenünknek nevének dicsiretivel, az után nemzetünknek megmaradásával és régi törvényinek felállatásával, lecsendesíthessük, itéljük azokat hűségteknél nyilván lenni. Mely igyekezetünkben mikor sem magunk sokszori életünk veszedelmét, sem számlálhatatlan költségünket nem szántuk volna, végre sok szorgalmatosságink után, mindenek felett az keresztyén vérontást és sok ártatlan kösségnek pusztulásit akarván eltávoztatni, Istenünket segétségűl hiván, római császárral ő felségével az szent békeséget végben vittük, és az sok háboruságokat kévánt szép csendességre forditottuk. Mely ő felségével való békességnek immár Istennek szent hírivel minden részeit effectuálván is, és itt kin való birodalmunkat minden jó helyben hagyván, igyekezetünket elsőben is arra akartuk forditani, hogy hűségtek közzé mentől hamarébb bemenvén, édes hazánkat annyi sok munkánk és fáradságunk után immár meglátogassuk, és ha mi fogyatkozások eddig való távol létönk miatt hűségtek közt történtek is, mind azokat hűségtekre való atyai gondviselésünkkel helyre állassuk. Ezekért az előttünk álló szükséges dolgokért, mellettünk lévő tanácsink tetszéből, ad 1. diem mensis Maÿ rendel-

tünk hűségteknek országúl kolosvári városunkban generalis gyűlést celebráltatni, az hol, Isten velünk lévén, magunk is személyünk szerint jelen akarunk lenni. Hűségteket azért intjük, sőt hagyjuk és poroncsoljuk is, hogy az megnevezett napra és helyre az régi szokás szerint válaszsza és bocsássa bizonyos atyjokfiait teljes tanúsággal, hogy hűségtekkel egy értelemből édes hazánknak megmaradására minden jót végezhessünk. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturi. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 19. Martÿ Anno D. 1622.

Gabriel m. p.

Stephanus Kowachoczy m. p.

Czím: Generosis, egregiis, nobilibus, supremis ac vice comitibus, judicibus, totique universitati nobilium comitatus Colosiensis etc. fidelibus Nobis syncere dilectis.

Eredetije *néhai Hilibi Pál László gyűjteményében (Chartophylatiorum Tom. XVII).*

II.

1622. márcz 24.

Bethlen Gábor jelentése Ferdinándnak a kassai értekezlet lefolyásáról.

Sacr. C. Rque Mtas dne dne benignissime.

Cum abunde jam antea de Mtis Vrae C. et R. singulari sapientia praeclara animi magnitudine, laudabilique per totum orbem diffusa clementiae laude, certissimis argumentis persvasus fuissem, post sedatas hujus afflictissimi orbis Christiani in his regnis bellorum procellas, acceptaque Cae et Rae Mtis Vrae diplomata commissarios etiam ejusdem vigore diplomatum huc ablegatos eo quo decuit affectu excepi, per quos cum Mtis Vrae C. voluntatem benignam, singularesque erga huius tranquillae pacis munus studium percepissem, est quod votis omnibus illud exoptem, ut haec auspiciis maxima que Mtis Vrae sapientia, parta in his terris rerum quies, constans et perpetua cum immortali nominis ejus gloria floreat, totusque orbis christianus sedatis his gravissimis bellorum fluctibus Mtem Vram vere parentem, publicaeque pacis et tranquilitatis restauratorem agnoscat. Et quoniam omnia ea, quae racione pactorum a partibus meis in effectum deducenda erant, coram commissariis Mtis Vrae quam aequissimis rationibus perficienda, effectuique absque omni prosus defectu tradenda volui, illa dictos eosdem Mtis Vrae commissarios cum cura relaturos nihil dubito, nihil est quod uberius Mtis Vrae de iis

significandum necesse habeam, hoc tantum Mtem Vram Caes. et R. sibi benigne persvadendum velim, me eo animo eaque voluntate esse, ut nihil antiquius, quam almae pacis, publicaeque quietis tranquillitatem habeam, in hocque omnes conatus adhibiturum, ut nihil ex parte mea desiderari in hoc negocio possit; eandem Mtis etiam Vrae benignam voluntatem, paternumque erga omne nomen christianum haecque regna tot bellorum fluctibus agitata studium sperans. Coeterum quod ad literas peculiariter per egregium Fridericum Hermannum Mtis Vrae consiliarium, hisque commissariis ejusdem adjunctum attinet, me eas ab eodem recepisse Mtis que Vrae benignam voluntatem intellexisse, eandem minime celatam volo, quem quia Mti Vrae probata fide hominem esse intellexeram, cum eo de rebus arduis summeque in rem praesentem necessariis coram egi per eumque quae necessaria hoc tempore esse existimabam Mti Vrae uberius significanda duxi, quem omnia cum fide relaturum etiam nihil dubito. Hoc tantum Mtem Vram C. et R. eo quo par est affectu rogatam volo, ut illa sapienter considerando ea his in tempore remedia adhibenda benigne velit, quae publicae huic paci, regnorumque christianorum tranquillitati proficua esse quam maxime possint, ne tanti momenti negocia nihili ducta, funestus aliquis exitis cum ingenti totius orbis christiani detrimento subsequatur; haecque tot votis exoptata rerum quies rursus in gravissima bellorum discrimina erumpat, cui omni conatu uti obviam ire decet, ita Mtem etiam Vram idem facturam nihil dubito, cum eidem praecipue cura hujus summe afflicti hoc tempore orbis christiani incumbat, quae salutaria foeliciaque remedia quamprimum cum insigni moderatione exquirenda requirit. Ita erit ut Mtas Vra augmae domus suae laudes, famamque nominis sempiternam cum maxima gloria sibi acquirendo se publicae omnium quietis amantem demonstrabit. Cui de coetero stb.

Datum Cassoviae die 24 m. Martii a. d. 1622.
Ejusdem S. Mtis Vrae C. et R.

servitor addictissimus
Gabriel mppa.

Külczím: Sacr. Rom. Inp. ac Germaniae Hung. Boh. etc. Regiae Mtis etc. dno, dno benignissimo.

Eredeti sajátkezü aláírással, a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.

III.

1622. máj. 1—23.

A kolozsvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transsylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Opuliae Ratiboriaeque dux, etc.

Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, partium regni Hungariae eidem subjectarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem primum mensis Maii anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo secundo, in civitate Colosvar ex aedicto (így) nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes benigne approbare, ratificare et confirmare dignaremur; quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum, trium nationum regni Transsylvanae et partium Hungariae eidem subjectarum, in generalibus eorum comitiis et civitate Colosvar, ad diem primum Maii, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo secundo, indictis celebratis conclusi, etc.

Megértettük kegyelmes urunk az felséged közinkben küldet proposiotájából, az minemű szorgalmatossággal, és atyai kegyes indúlattal, igyekezett legyen felséged eleitől fogván ez mi szegény hazánknak és az magyar nemzetnek megmaradására, mely felséged kegyelmes indúlatja, gondviselése, és az keresztyénségnek mostani felindúlt és háborodott habja állapotja között való dicsiretes és örökké megmaradandó dicsirendő forgolódása, annak boldog effectussa, és az mi közönséges megmaradásunk, békességes állapotunk elég bizonság lehet: az úristen volt ebben, kegyelmes urunk, felségednek vezérlője, igazgatója, ép oltalmazója, kiért nagy hálaadással is tartozunk ő szent felségének mindeneknek előtte, hogy ennyi szántalan veszedelmes, gondos fáradtsági munkái közt felségedet megtartotta édes hazájában igaz hivei közzé győzedel-

mesen behozta, testi szemeinkkel ilyen csendes állapatba meghatta látnunk. Legyen áldott ő szt. neve érette.

Könyörgünk ő szt. felségének, hogy ezután is felségednek legyen kegyelmes gondviselője, minden dolgaiban áldgya meg felségedet, és szerencséltesse, szegény fogyatkozott állapatbeli nemzetünknek, és az keresztyénségnek megmaradására.

Articulus I.

Hogy ő felsége az császárral ő felségével való békesség tractáláskor Erdélyről sem feletkezvén el, az Statusok ő felségének nagy hálaadással köszönik, és plenipotentiat is adnak ő felségének, egy keresztyénséges békességnek véghez vitelére, cum plenaria assecuratione confirmandi et approbandi.

Hogy penig az úristen az felséged szivét, elméjét, gondolatját erre vezérlette, hogy római császárral ő felségével is ez szent békességét végben vitte, ebben is követte felséged az keresztyén fejedelmeknek minden dicséretre méltó példájokat, holott felséged az egész magyar nemzetnek szép szabadságát, törvénnyét, jó hirét, nevét, leesett és eldőlt, és felfordúlt állapatját felemelte, egyenesítette, megvirágoztatta, és in integrum restituálta, kinek nemcsak mi, hanem posteritásink is méltán örűlhetnek, nagy hálaadással vesszük felségedtől mint kegyelmes urunktól. Ennyivel inkább, hogy felséged minket is országúl alázatos hiveit, az következendő üdőkre és állapatra nézve el nem felejtett, hanem szükségesnek találta itélte lenni, és utat is irtott reá, hogy több szomszédos országoknak provinczianknak cselekedete szerint, császárral ő felségével egy bizonyos közönséges békességt szerzendő. Mivel penig országúl, mi is méltónak örvendőnek itíltük és hasznosnak romai császárral ő felségével való confederationknak instituálását: könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, felséged ebbeli gondviselését is ne vonnja meg tőllünk, hanem az tractat persequálja és continuálja. Mi egész országúl cum plena authoritatem (így) plenipotentionalist és assecuratoriat adunk felségednek, hogy valakit felséged arra fel akar küldeni az plenipotentia mellett, azoknak végezesit, minden részből confirmálljuk és approbálljuk. Excipialván csak az török dolgát, holott Transsylvania in faucibus eorum sit posita.

Articulus II.

Assecurallják az Statusok ő felsége kegyelmes kivánsága szerint, római császárt ő felségét, hogy in casu mortis suae serenitatis, az, mely részt birodalmat Magyar országból ő fel-

ségének engedett és adott, ahoz semmi közöket ezután nem praetendallják.

Adgya ezt is kegyelmes urunk előnkben felséged ezen propositiójában, hogy az, mely rész birodalmat római császár ő felsége, Magyarországból felségednek adott és engedett, arról ő felségét országúl diplománkban assecurálnók, hogy kit Isten eltávoztasson, ha felségednek holta történnék, az felséged halála után azokhoz semmi közünket nem praetendalljuk. Azért kegyelmes urunk egész országúl consentiálunk és assecurálljuk ő felségét arról is, az felséged kegyelmes jó akaratja szerint.

Articulus III.

Az portának contentálására, és római császárral való békesség tractáló commissáriusok költségére az státusok igérnek ő felségének minden portáról 12 forintot két terminusban adni.

Számlálja elő kegyelmes urunk felséged az portának állapattját és arra való szorgalmatos gondviselését, holot az mi megmaradásunk Isten után a portának contentálásából áll affelőtt az megnevezett tractára küldendő bizonyos commissáriusoknak költségét is. Noha penig nem tagadhatjuk magunk, és szegény kösségünknek is nyomorult fogyatkozott és terhes állapatját, mivel ez salus patriae, erőnk felett is meg kell magunk erőltetnünk, igérünk azért felségednek országúl, minden rendbeli szükségeink betelljesitésére minden kapuról tizenkét két forintot, felét ad festum beatorum Petri et Pauli, felét penig havi Boldog asszony napra, mely augustusnak negyedik napján esik, felségednek beszolgáltatni. Ezen terch viselésre az magyarországi uraink atyánkfiai is igérik magokat, az szász uraink is azonképpen: könyörögvén alázatosan felségednek mint kegyelmes urunknak, sok méltó mentségünkre és fogyatkozott állapatunkra kegyelmes tekinteti lévén legyen contentus vele.

Articulus IV.

Végezték az státusok communi voto, hogy a régi jó potura négy pénzben vétessék el itt benn Erdélyben is az 16, 20, 21, 22 esztendőkben vert apró fejér potura penig indifferenter két magyar pénzben, ő felsége is az adóba úgy vetesse el. Interim mindenféle olcsó marhának valora előbbeni állapatjokban maradván, melyet ha valamely áros avagy kereskedő ember feljebb venné, bizonyos inspectorok által marhája pénz nélkül vétessék el.

Mely igen nagy károkat és confusiót tött legyen, kegyelmes urunk, az sok rosz penznek országunkba bejövése, mindeneknél nyilván vagyon, sőt mostan az ujonnan származott pôtura miatt minemű veszekedések, visszavonások történjenek, azt is eléggé látjuk. De előttünk forogván vice versa, kegyelmes urunk, az magyarországi uraink és atyánkfiai szükséges fogyatkozott állapatjok, holott ő közöttök egyéb pénz nem igen kezdett járni az pôturával. Országúl compatiálván szegény ott való község fogyatkozásinak, hogy indifferenter az, mely portura régi quantitásra vagyon veretve, négy-négy pénzbe mindenütt az erdélyi birodalomban elvétessék, azonkívül 1620, 1621, 1622 esztendőben, és ezután is az mely apró pôturákot vernek, kik az régi pôturánál sokkal kisebbek, könnyebbek és vékonyabbak, az olyan apró pôturákot két-két pénzbe vegyék el. Az adóban is úgy vétesse el Felséged. Úgy mindazáltal, hogy ezzel az behozandó marhát az kereskedő emberek drágábban ne adják, árát fel ne verjék, holott akár apró pénzt vigyenek ki marha árában. Lengyelországban és több szomszéd országokban mindenütt feljebb adhatják. Az pôturának javát pedig itt benn négy pénzben veszik el, ezen kívül minden országokban, az hova marháért kereskedésnek okáért járnak, mindenütt nem csak ötödfél pénzben adhatják, hanem az mellett többet is adnak reá, így két rendbeli lucrumok is lehet, egyik minden pôturán egy batka, másik lucrum az, hogy az pôturáknak javára, az minemű itt benn Erdélyben fog járni, negyven-ötven forintot is szász forintra megadnak. Ez okáért itt benn az marhának az árát senki feljebb ne verje annál, az mint ez ideig adták, ha pedigien az marhát feljebb adnák, hogy semmint az Felséged bejövetele előtt adták, marhája pénz nélkül vétessék el, kinek vigyázására bizonyos inspetorokat méltó, hogy rendeljen.

Articulus V.

Fejérvár épületire offerálják az statusok magokat, hogy minden öt kapuról egy négy ökrü szekeret, és öt embert adnak esztendőnként, az gratuitus labornak praestalására nyolcz egész napra.

Az Fejérvár építésére való gratuitus labornak praestalását az mi nézi, kegyelmes urunk, noha bizony méltó és igen szükséges azt continuálnunk országunknak, maradékinknak jövendő megmaradására, de ezaránt is nem tagadhatjuk fogyatkozott vékony és nyomorúságos állapatjokat. Mindazáltal, hogy opus jam coeptum félben ne maradjon, igérünk annak continuálására ez jövendő esztendőre, (holott erre az

esztendőre, ezelőtt való rendelés szerint, már sokan praestálták és naponként praestálják), minden öt kapuról egy négy ökrű szekeret és az mellett öt embert nyolcz napra esztendőnként mindeddég valamég derekasan meg épűl, így, hogy az mely szegény községink szekerekkel oda érkeznek, az tisztviselők. pénz nélkűl és minden fizetés nélkűl bevegyék és írják mindjárást, és minden hálogatás nélkűl, az nyolcz napot eltöltvén. fizetés nélkűl ismét és továbbá való tartóztatás nélkűl haza bocsássák, czédulát adván nekik róla. Könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes urunknak, legyen contentus vele; ha penig ez alatt háborúság vagy pestis miatt minuáltatnék az kapu szám, erről is ily deliberatiónk lehessen.

Articulus VI.

Communibus votis et suffragiis végezték az statusok, hogy Kolosváratt a régi pápisták puszta klastrom helyén éppíttessék egy academia, melyben ő felsége bizonyos főprofessorokat constituálván, azoknak bizonyos és örökké megállandó proventusokról is kegyelmesen disponáljon.

Nem tagadhatjuk kegyelmes urunk, hanem magunk szemeivel is eléggé látjuk az tudós embereknek, kik hazánknak sok fő dolgaiban hasznosan szolgáltanak, ez elmúlt időkben forgott sok disturbiumokban mely igen elfogyatkoztanak közűlünk, ki miatt, ha gondviselés reá nem lészen, rövid üdőn országunk és maradékink is veszedelmesebb állapatra juthatnak, nem lévén támaszok, kik az gondviselésben mindnyájunknak succedáljanak. Felségednek arról való kegyelmes dispositióját igen dícsérjük és jóvaljuk, holott Felséged ebbeli fogyatkozásinkat restaurálni akarván, egy közönséges academiának épitéséről gondoskodott; holott pedig az academiáknak állapatja, kegyelmes urunk, csendességes, nyúgodalmas és békességes helyet kívánjon, ez mi szegény hazánk pedig gyakorta véletlenűl oly motusokat szenved, hogy az miatt nem csak az academia, de egyéb helyek és állapatok is megháborodhatnak és változhatnak:

Kelletett oly közönséges és illendő helyről gondoskodnunk, az ki mind securitással, mind állapattal, helylyel arra alkalmatos lehessen. Tetszett azért, kegyelmes urunk, egész országúl, hogy az academiának erigálása ebben az helyben Kolosvár városában legyen az pápistáktól bíratott puszta klastromhelyen, mely mostan vacál, és a nélkűl is pusztában áll. Ilyen conditióval és örökké állandó végzéssel, hogy isten Felségedet reá segítvén, ennek épitésére és helyben állatására, tudós emberekkel, professorokkal annak módja szerint megrakván és

ugyan felruházván, és öltöztetvén, azoktól semminemű időben, semmi okon, semmi változásokban, se ezután következendő fejedelmektől, se egyéb rendektől soha el ne vétessék, el ne abalienáltassék, hozzá rendelt minden proventusokkal egyetemben, hanem ezen mostani rendelésünkben álljon és maradjon, mely mostani erővel való közönséges deliberatiónkat egész országúl perpetuum statutumnak mondunk lenni communi ore et suffragio.

Articulus VII.

Hogy ő Felsége az tisztviselőknek mindenfelé megparancsolja az latroknak, lopóknak, tolvajoknak mindenképpen való inquisitiójokat, detineálásokat, és ha deprehendáltatnak, büntetéseket is, supplicálnak azon az statusok.

Kegyelmes urunk, noha ennek előtte is egész országúl instálván, Felséged bizonyos articulusában signanter et specifice megíratta, hogy az csavargó lator és gonosztevő emberek minden helyeken detineáltassanak és járásoknak állapatját eligazítsák; de az mint eszünkbe vesszük, nemhogy azok refrenáltatnának, de sőt in dies nagyobb numerussal augeáltatnak, kiváltképpen az idegen népeknek szaporodásával, kiktől minemű sok insolentiák, lopások, tolvajlások, ember-elések (ölések) essenek, ex casu multorum kitetszik: Felségednek könyörgünk, mint kegyelmes urunknak, parancsoljon serio az tisztviselő urainknak, hogy afféle gonosztevőket igen diligenter és kedvezés nélkül felkeresvén, az előbbi articulusok continentiája szerint ha jó ratióját és mentségét nem adhatják állapatjaknak, detineáltassanak és juxta eorum demerita büntettethessenek.

Articulus VIII.

Az váradiaknak és bánffihunyadiaknak panaszolkodások az réviek ellen, az státusoktúl ő Felsége elibe proponáltatik az pósta lovak nem tartásáért, melyről hogy ő Felsége kegyelmesen méltóztassék az révieknek parancsolni, suplicálnak az statusok.

Az váradiak, bánffihunyadiak panaszolkodnak, kegyelmes urunk, az réviek ellen, hogy az póstáskodás dolgában semmi terhet nem akarnak viselni, ezt praetendálván, hogy nekik lovok nincsen és ez okon nem tartoznának semmivel; könyörgünk Felségednek, az váradiaknak, bánffihunyadiaknak súlyos és erejek felett való tereh viselésekre kegyelmesen tekintvén, parancsoljon, hogy az réviek is az mennyiben az

ő értékek szenvedi, pósta lovakat tartozzanak tartani. hogy így közönségesen az terehviselést inkább suppleálhassák.

Articulus IX.

Az úri és nemes rendek az várasbeliek ellen panaszolkodnak, hogy eladásnak okáért beküldött marhájokat az piaczon szabadoson el nem adhatják nemességeknek nagy praejudiciomára, kiről hogy felsége kegyelmesen provideáljon, supplicálnak.

Az várasbeli uraink, kegyelmes urunk, nemességünk szabadsága ellen olly privilegiomot, szabadságot találtanak és oly szokást követnek, hogy vagy magunk majorságából, vagy szegény községink marhájából valami marhát bevisznek városokban eladni, prohibeálják az várasbeliek, hogy idegen embernek szabad ne legyen megvenni, se el adni, mindaddég valamég ő magok az város népe nem vásárolnak, magok rendelik penig el, mint és hogy adják nekünk nagy fogyatkozásunkra. Mind penig, ha a szabad városak szabad vásárt akarnak tartani, azt ítéljük közönséges igazságnak, hogy indifferenter mind várasi és külső rendeknek szabad legyen mind vásárlani, mind marháját eladni. Könyörgünk Felségednek efféle abususok poenitus tollaltassanak.

Articulus X.

Az míves emberek hogy marhájokat az régi limitatio szerint adják, végezték az statusok, alioquin, ha valaki panaszolkodik reájok, és az városi biró meg nem bünteti őket, authoritas adatik az vármegye ispánjának, afféle városnak jószágán kétszáz forintig exequálhasson.

Nem kicsiny panaszolkodásunk vagyon, kegyelmes urunk az míves emberek felől is, holott noha arról egész országúl közönségesen limitatiónk vagyon, mint és hogy kellessék marhájokat adni, az bor is mostanában főképen olcsó, mindazáltal azt ők posthabeálván és teljességgel elmenvén mellőle, illetlen és felettébb való árát szabták marhájoknak. Tetszett azért, kegyelmes urunk, egész országúl, hogy az limitatio igen observáltassék, különben marháját senki ne adja, ha különben cselekednek és az várasbeli magistratus nem exequáltatja külső ember instantiájára, az nemes ember igazán certificálván az vármegye ispánjit, az város jószágán mox et defacto kétszáz forintot exequálhasson, melyre ezen constitutiónak vigorával authoritas adatik az ispánoknak.

Articulus XI.

Hogy minden városbeliek vékájokat, eyteleket és vedreket, szt. Margit asszony napra, városok pecséti előtt ad revidendum Feérváratt praesentálják. Bihar vármegyében penig és Kraszna, Közép-Szolnok Szaránd vármegyékben mind icczét vékát az aradihoz szabjanak, statuáltatik.

Ugyan az városbeli uraink, kegyelmes urunk, magok akaratjából mind vékájokat, eyteleket megváltoztatták, hol megnagyobbították, hol megkisebbítették, magok hasznát követvén bennök, nekünk nagy kárunkra és fogyatkozásunkra. Tetszett ez is, kegyelmes urunk, és igen méltónak is ítéltük, hogy minden város vékáját, eytelét, vedrét szent Margit napjára producálja Fejérváratt pecsét alatt és ahhoz képest éljenek minden helyeken, azt sohul megváltoztatni senki ne merészelje sub poena hactenus super evedita, Bihar vármegyében penig mind itcze mind véka az váradihoz szabadtassék, hasonlóképpen Közép-Szolnok, Kraszna, Szaránd vármegyében.

Articulus XII.

Hogy ő felsége az statusoknak házok szükségére sót elegendőt adasson az aknáról: supplicálnak.

Sok panaszkodások vagynak, kegyelmes urunk, mind belső és mind külső vármegyéktől, hogy régi constitutiójok szerint, az aknáról házak szükségére sót nem adnak, ha mikor adnak is, oly taxát kévánnak, hogy annyi pénzen ugyan sót is vehetnének annyit, az mennyit adnak. Könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes urunknak, adjanak elegendő sót házunk szükségére, az régi szokott taxával lévén contentusok, az tetszik.

Articulus XIII.

Hogy az dési réven az Belső-Szolnok vármegyebeli nemességnek marhájoknak és szekereknek általvitelében az abusus tolláltassék és az adóvivő emberektől is rév-pénz ne vétessék: statuáltatik.

Az dési rév miatt is vagynak panaszolkodások, kegyelmes urunk, a Belső-Szolnok vármegyebeli nemes urainktól atyánkfiaitól, holott mind marhájokat, szekereket felettébb való exactióval viszik által, melyből immár pro suo libitu abusust csináltanak, mód nélkül szabván az exactiót. Ennek felette mivel az Felséged adójának perceptora Désen lakik, nagyobb része penig az vármegyének az Szamosan túl vagyon

az adó hordozó szegénységnek nagy difficultása vagyon ezen réven való gyakor fizetés miatt. Tetszett országúl, hogy ez abusus tolláltassék és az adóvivő embertől révpénz ne vétessék.

Articulus XIV.

Az mely nemes emberek jobbágyokat előbbi lakó helyekre haza viszik, ezelőtti esztendőbeli végzés szerint, adójokat is ott való perceptor kezelvén, hogy administráljják, végezték az statusok.

Noha egynehány ízben végeztük, kegyelmes urunk, hogy a mely rováson levő jobbágyot ad primum residentiae locum az tulajdon és saját ura haza viszen, az adaját is vele együtt elvigye, mindazáltal némelyek ehez magukat nem tartván, noha vármegyékből hütös vice ispánink, fő szolgabiráink hütök szerint itt testimonialis leveleket adják más vármegyében; de semmi úton az dominus terrestris afféléknek adójokat nem akarja megadni, sőt az ott való tisztek is nem akarnak arról testimonialist adni, kivel perceptorink ratiójokat igazíthatná nagy kárunkra és fogyatkozásunkra: tetszett országúl, hogy azok az articulusokhoz tartsák magokat, és elvitt jobbágyink adóit administráljják ott való perceptornak, azaz Felséged tárházában.

Articulus XV.

Az mely nemes ember maga majorságából búzát veszen Karánsebesen eladni, hogy harminczadot ne vegyenek rajta szabadsága ellen, ő felségének supplicálnak az statusok.

Ennek előtte való üdőkben, kegyelmes urunk, mikor az nemes ember maga majorságából búzát vitt eladni Karánsebesben, jelentik az hunyadvármegyebeli uraink, hogy soha meg nem harminczadlották; de mostan Mixa István megharminczadolja: Felségednek könyörgünk, parancsolja meg neki, tartsa az régi szokáshoz magát, nemes embert ne bántson szabadságában.

Articulus XVI.

Biharvármegyébeni Modriola (így!) nevü falunak három esztendeig szabadság adatik ő felségétől.

Hogy Felséged, kegyelmes urunk, Biharvármegyében Modriola nevű elpusztúlt és elraboltatott falubelieket három esztendeig szabadságban engedte lenni, Felségednek, mint kegyelmes urunknak, megszolgáljuk.

Articulus XVII.

Az váradi udvarbírónak, az biharvármegyebeli nemesség jobbágyinak kiadási felől, hogy ő felsége kegyelmesen parancsol az statusok követőink (így!)

Mivel penig az váradi udvarbíró, ezen biharvármegyebeli nemes uraink jószágából elfutott jobbágyokat, noha Felséged parancsolt ennek előtte erről neki, hogy ki nem akarja adni, ezután odamenendő jobbágyinkat kiadatni parancsoljon Felséged, Felségednek ebbeli megmutatandó kegyelmességet reánk való gondviselését megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

Articulus XVIII.

Czehi András is az ő falujából hogy más ember szökött jobbágyát kiadja, statuitur.

Az Czehi András falujából is az ország constitutiója szerint az elszökött jobbágy kiadassék, nem használván ebben semminemű praetensiója az ország articulusa ellen.

Articulus XIX.

Az dési és zilahi városbelieknek, hogy az vámokon más ember az magoké mellett fizetés nélkül elvitetni szabad ne legyen, ő felségének supplicálnak az statusok.

Az dési és zilahi atyánkfiainak is vagyon, az mint mondják, oly levelek, hogy az magok szekerétől az vámokra egy-egy pénzzel tartozzanak, jelentik ezen szolnokvármegyebelick, hogy azzal nem elégedvén, magok szekerek mellett huszonöt és harminczkét szekeret is fogadnak, azokat is egy pénzzel akarják elvinni szekerek mellett, Felségednek könyörgünk, mint kegyelmes urunknak, parancsolja meg nekik, elégedjenek meg az magok szabadságával, hogy így per abusum azt is el ne veszessék.

Articulus XX.

Hogy az kinek salus conductusa nem leszen, ló- és étel-, ital-adásról specifice azoknak sohult ne tartozzanak lovat, ételt, italt adni, végezték az statusok.

Szegény fogyatkozott jobbágyink, panaszolkodnak kegyelmes urunk, hogy az sok járók, pósták és had népe miatt sok ínséget szenvednének, mert gazdálkodásra erőltetvén őket,

[illegible] meg nem adnak, ha megadják is, nagy [illegible] Végeztük azért, kegyelmes urunk, hogy [illegible] salis conductusa nem lészen, senkinek ne [illegible] az salis conductust is jól megfizessék és ha [illegible] nem lészen demandálva, senkinek semmit ne adjanak.

Articulus XXI.

Azt is végeztük az [illegible], hogy az [illegible] közzé menő dézmások instructiójokhoz tartozzanak, szokott salariomokkal contentusok legyenek, az hol meg nem szállnak, ott pénzt ne vegyenek.

Az szász uraink hasonlóképpen panaszolkodnak, kegyelmes urunk, az közzük való dézmásokra, holott nem contentusok az ő ordináltatott salariomokkal, azt kit Felséged instructiójában is eleikben adott, hanem az mely falukon meg nem szállanak is, egyenlőképen pénzadásra kénszerítik magok és lovak tartására: végeztük országúl, hogy ők is tartsák eleikben adott instructiójokhoz magokat őket, salariomokkal contentusok lévén.

Articulus XXII.

Hogy az aranyat, tallért és jó dutkát senki, fejének, marháinak vesztése alatt ki ne vigye az országból, statuitur.

Mivel penig az jó pénz országunkban felette igen megszűkült és igen megfogyott az sok módnélkűl való kereskedő emberek miatt, azt kit ez ideig szabadosan nagy bátorsággal az országból kihordottak:

végeztük azért országúl, hogy aranyat, tallért és dutkát fejének és minden marhájának elvesztése alatt ki ne vigyen senki az országból.

Articulus XXIII.

Az új keresztyének is, kik most itt benn vadnak és ezután is bejőnek ő felsége engedelméből, az minemű helyet és szabadságot ő felsége adott nekik, az statusok is annak consentiálnak és confirmálják articulusokban.

Az mely új keresztyének, kegyelmes urunk felséged jó akaratjából ez országban bejöttenek és immár ugyan meg is telepedtenek, Felséged kegyelmes parancsolatja szerint azoknak állapotjokról országúl így végeztünk, hogy azoknak az új keresztyéneknek és az kiket magok mellé azután behoz-

hatnának is ez országban, minden névvel nevezendő mesterségek szerint való munkájokat, szabadosan exerceálhassák. Az melyet penig, tudniillik Alvinczet, Felséged nekik rendelt, abban az helyben religiójokat is az ő szokások szerint szabadon exerceálhassák és senki őket abba meg ne háborítsa, az ország közé (sic!) semminemű adózással ne tartozzanak, valakik az Felségedtől rendeltetett helyen, tudniillik Alvinczen, fognak lakni, hanem az mint Felséged nekik adott privilegiomokban declarált, hozzájok való kegyelmességét, mi is országúl consentiálunk és abban megtartjuk.

Articulus XXIV.

Hogy az hal ívásokkor és az tóknak hirtelen áradásának idején senki ne halászsza az tókot, végeztetett.

Az mely atyánkfiainak halastavak vagyon, kegyelmes urunk, panaszolkodnak azon, hogy az hal íváskor, az szomszédos és határos parasztság, az kiknek határokra is felmegyen az tónak folyama, úgy annyéra abutáltak olyankor való halaknak fogásában, hogy nemcsak szükségekre, hanem ugyan tékozlásképpen szekereket raknak halakkal az tós embereknek nagy fogyatkozásokra: végeztük országúl, hogy az halíváskor, avagy az tónak hirtelen áradásának idején senki az tavakat ne halászsza.

Articulus XXV.

Az kolcsos, mező, kerített, szabad városok is contribuáljanak, decernitur.

Utólszor az kolcsos, mező, kerített és szabad városok is az előbbeni mód szerint az Felséged kegyelmes rendeléséből ekképpen contribuáljanak taxát:

Kolosvár adjon	Flor.	900
Bánffi-Hunyad	Fl.	50
Abruk-Bánnya	Fl.	100
Kis-Marja	Fl.	50
Kézdi-Vásárhely	Fl.	100
Udvarhely	Fl.	100
Fejérvár	Fl.	100
Sepsi-Szent-György	Fl.	75
Illyefalva	Fl.	75
Egeres	Fl.	50
Nagy-Almás	Fl.	25.

[illegible]

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Regnicolarum trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, universaque et singula in eisdem contenta, modo praemisso [illegible] praesentibus literis nostris de verbo ad verbum [illegible] inseri et inscribi facientes, eosdemque [illegible] et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, [illegible] quod praemissa omnia in [illegible] tam nos ipsi observabimus, quam per alios [illegible] observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Colosvar die vigesima tertia Mensis Maÿ. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Secundo.

Excusum Claudiopoli typis Heltanis.

Egyetlen nyomtatott példánya a m.-vásárhelyi gr. Teleki könyvtárban.

IV.

1622. oct. 8.

A székelység ügye a besztercei országgyűlésen.

A székelység felől való propositiója urunknak ő felségének Beszterczén.

Nem differálhatjuk tovább az székely híveink között való nagy abususoknak is némely részeit, hogy ne proponáljuk, mivel igen nyilván valo injuráját és fogyatkozását szemeinkkel látjuk azokból ő kegmeknek országúl: többi között azért ezt illetlennek, sőt az igazsággal ellenkezőnek látjuk teljességgel, hogy az egész székelységen való jobbágyság in genere (kik számmal az tízezeret meg fogják haladni) noha ez országban laknak ők is és minden hasznát úgy veszik, mint egyik nemzet akármelyik, mindazáltal sem adót, sem dézmát nem adnak, hadban nem mennek, akármi szedés, vevés legyen az székelységen, az jobbágyság semmit efféléében sem ad, hanem egyszóval mindenféle terhet csak az kevés lófő és veres drabant szabad székely supportál, hadban azok mennek, ha mit az ország szükségére, vagy egyébre magok között felvetnek, azok fizetik, melyből ilyen kára és nagy fogyatkozása vagyon az országnak

hogy az zászlók alól nagy része a székelségnek magát jobbágyságra kötötte, látván azt, hogy sokkal könnyebb és jobb állapotja vagyon az jobbágynak közöttök hadakozásnak idején, hogysem az szabados embereknek, mivel azok közzűl senkit semmi közönséges szükségre nem erőltetnek, hanem az urának avagy inkább társának (töb)bire (?); egy hétben ha egy vagy két nap dolgozót bocsát, azzal minden egyéb szolgálattól, fizetéstől megmarad; ez az oka, hogy az zászlók üresek és csak szegény Bocskai fejedelem idejétől fogva is közel hatezer székely lött jobbágygyá, kiket az nemesek és csak nem régen jobbágyból lött lófejek is vagy elhitegettenek, megmutatván nekiek, mely könnyen élhetnek az jobbágyságnak neve alatt, avagy sokan csak kölcsön vett kevés pénzért kötötték magokat el, azt fogadván az olyaknak, hogy pénzeket valamikor megadhatják, azontól kibocsátják kezekből etc.

Más fogyatkozás és injuria ebben ez, hogy noha szintén úgy élik hazánk földét ők is, hasznát, zsirját veszik, mindazáltal egy pénzzel sem segétik az két nemzetséget semmi szükségben; mely abusus ő kegmeknek országúl minemű nagy injuriájokra és az igazságnak is ellene legyen, akárki megítilheti. Mely dolgot mikoron eszünkben vöttünk volna, akarván tollálni ennek előtte két vagy harmadfél esztendővel ezen dolgot, az mi kedves öcsénk gubernator uram által mikoron proponáltunk volna, úgy vagyon, hogy az egy portai adónknak segétségére igérték az székely híveink zászlók alól magokat elkötött jobbágyoktól valamit fizettetni, de azt is oly sokféle kigondolt mesterséges circumscriptiókkal, ki ő kegmekhez nem illett volna, melyet látván, hogy minden terhet csak az hadakozó nép nyakában akarnak vetni, nem acceptáltuk, hanem azólta csak in suspenso tartottuk. Értvén annakokáért ő kegmek az székely híveink között való nagy difficultásokat, minékünk az tetszik, hogy ők is kövessék az igazságot és ha immár az hadakozó népnek nagy része közöttök jobbágyságra adta magát (kinek az szabadságot azért adták volt ő kegmek országúl, hogy az szükségnek idején velünk együtt fegyverekkel szolgáljanak hazánknak), mind azok és in genere mindenféle jobbágyok rótassanak kapuszámra ő közöttök is, kik ha esztendőben országunk régi szokása szerént kétszeri adóban nem contribuálnak is, ottan csak a porta adójának felvetésekor kapuszámról fizessenek ők is úgy, mint az két nemzetben lévő szegény község, ha egyéb hasznokot ő kegmek országúl annyi ezer jobbágynak egyszeri fizetésében, ki ellen soha jó lelkiismerettel senki közűlök nem szólhat, mert ez békességben való csendes nyugodalom nékiek is oly jó és hasznos, mint minékünk. Másikot ezt kivánjuk kegyelmesen, hogy valakik az

jobbágyságra magokot fizetésért kötelezték, azok közűl, ha kik magokot redimálni akarják, tartozzék az nemes avagy lófő ember pénzét felvenni és manumittálni, megelégedvén eddég való szolgálatjokkal, az olyaknak pénzeket is megadván. Mely két dolog ha eligazodik az igazság szerént, ez két jó jő ki belőle, hogy ennek utánna nem oly könnyen adja magát az rossza is jobbágyságra (mert az olyakat méltán rosznak mondhatjuk, kik az hazájának való szolgálat előtt magok szabadságát ultro leteszik és jobbágyokká lesznek örömestben), látván, hogy az jobbágyságban sem élhet szintén oly könnyen, mint ők elgondolták volt és így megszaporodik az szolgáló rend közöttök. Másik jó ez lehet, hogy mégis valami kevéssel segéthetik ő kegmeket az porta adójának megfizetésében.

Ezekre az ő felsége kegyelmes resolutiója ez:

Mivelhogy pedig az székely uraink atyánkfiai is közöttök való jobbágyságnak connumeratióját, ez országnak közönséges javára nézve, az portai adónak contribútiójára megigérték, hogy az közöttök való egynehány rendbeli jobbágyoknak discretiója egyszer pro rato et firmo decidáltassék és kiket connumeráljanak közűlök és micsoda rendbeli jobbágyokat rójanak meg, világosan constáljon: végeztük országúl, hogy az ős jobbágy és egyéb rendbeliek megválasztassanak, melyből is hogy valami confusio ne legyen, az, kik közöttök ős jobbágyoknak ítíltetnek, azok legyenek az kik Mihály vajda bejöveteli előtt ős jobbágyoknak tartattanak. A kik pedig avagy Mihály vajda bejöveteli előtt ős jobbágyoknak nem tartattanak, avagy Mihály vajda bejöveteli után számláltattak az ős jobbágyok közzé, azok ős jobbágyoknak most is ne tartassanak az connumeratióban, hanem ezeken kívől in genere mindenféle egyéb jobbágyok connumeráltassanak és kapu számra rótassanak. Az kik pedig Mihály vajda bejövetelei előtt ős jobbágyoknak tartattanak, azok mostan is azon ős jobbágyságban maradjanak és ne is connumeráltassanak az zsellyérekkel együtt. De zsellyéreknek is csak azok tartassanak, a kiket az nemes ember csak az maga saját nemes űlésére szállított és telepített.

Hátlapján: Propositiós erenissimi d. d. principis nostri in civitate Bistriciensi. A. D. 1622. die 8. mensis Octobris in comitiis generalibus habita.

(Egykorú feljegyzés a gyűlésről, a gr. Rhédey-levéltárból).

V.

1622. Szept. 29.—Oct. 21.

A beszterczei országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel Dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles, magnifici, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi Status et Ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem subjectarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem vigesimum nonum mensis Septembris anni D. Millesimi Sexcentesimi Vigesimi Secundi, in civitate nostra Bistriciensi, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes Nobis humilime, ut Nos uniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolaum trium nationum regni Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem subjectarum, in generalibus eorundem comitiis in civitate Bistriciensi ad diem 29. Septembris, Anno Domini M. DC. XXII. indictis, celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk az Fölséged közinkben küldött propositióiból, minémű szorgalmatossággal és atyai kegyes indúlattal igyekezett légyen eleitől fogván ez mü szegény hazánknak és az Magyar Nemzetnek meg maradására, és minden fogyatkozásinak helyre állatására. Mely fölséged kegyelmes iudúlatjából való jó gondviselése szegény hazánknak az elébbeli sok háborúiból, romlásiból, az Felséged méltóságos fejedelemségének bódog kezdetitől fogva való tágúlása és respiratiója ez világ előtt bizonyság lévén, alázatos háladatossággal recognoscáljuk az Fölséged róllunk való mindenkori kegyelmes gondviselését, kiért igaz hűséggel való alázatos szolgálatra még is kötelezvén egész életünkig Felségednek magunkat, kérjük az mindenható szent Uristent, hogy ennek utánna is Felségednek elméjét, tanácsát, szegény hazánkra való kegyelmes gondviselését vezérelje, igazgassa, és promoveálja mindenekben, az ő szent nevének dicsiretire, sze-

gény nemzetünknek békeséges meg maradására, és azokból a Felséged méltóságos jó hírének nevének az egész világon nagy dícsírettel való kiterjedésére.

Articulus I.

Az Judaizálásban megáltalkodott emberek ellen ez előtt való articulust confirmálják, azok, és az mostani indítandó academia felöl ignominiose szólló emberek ellen való animadversióra processust végeznek.

Minden dícsíretre méltó dolog, kegyelmes urunk és fejedelmünk, nemcsak ez világi emberek, hanem az felséges mindenható Isten előtt is, minden ez világi cselekedeteket elsőben is az Istennek szent nevének dícsíretire néző és illendő dolgokon elkezdeni. Az mint felségednek is elméjét és szívét mindeneknek előtt arra indította fel ő szent felsége, hogy az ő szent ismereti és vallása kivűl tévelygő és szent nevét káromló embereket az religiónak igasságára hozni ügyekezzék, tudni illik az kik az judaismust mind ez óráig is imitálván, elhadni nem akarták az felséged és az ország jó intésére is; kik felől annis superioribus communi suffragio articulust is írtunk volt. Mely articulus most is in omnibus punctis et clausulis helyén maradván, annak continentiája szerint, ha kik az négy recepta religión kivűl afféle idegen sectákon lévőknek comperiáltatnak lenni, ezen előbbi articulusunknak continentiája szerént per directorem citáltassanak az terminusokra ante octavum diem, és ha táblák nem celebráltathatnak, az diaeta alatt is azoknak causájok revideáltassék, és juris ordine convincáltatván, az törvény exequáltassék is, és azok ellen való animadversióban is, az kik az academia felől per ludibrium ignominiose szóllottak [1]), azon mód és processus observáltassék.

Articulus II.

Az országban való gondviselésbeli minden-némü szükséges dolgoknak supplementumára kapu számról tiz forintot hé szolgáltatni ígírnek az statusok.

Noha kegyelmes Urunk mind magunknak s mind szegény igyefogyott jobbágyinknak elő számlálhatlan sok fogyatkozásit előttünk viselhetnők; mindazáltal szemünkkel látván és tapasztalhatóképen tudván az mi szegény hazánknak meg-

[1]) Nyomtatott példányunkban, a »szólottak« szó ki lévén hagyva, egykorú kézírással van bepótolva.

tartására és oltalmazására mennyi sok vigyázási, fáradsági és naponként való költségi legyenek Felségednek, nem nézhetünk az privatum commodumra, hanem az közönséges megmaradásnak promotiójára, az mennyire lehet, Felségedet akarván elégségessé tenni: igérünk Felségednek kapu szám szerént tíz forintot minden szükséges dolgának supplementumára, melynek felét ad primum diem Decembris, felét ad primum Januarÿ sequentium, az Felséged tárházába bé szolgáltatunk. Ezen terhek viselésre az Magyarországi uraink és atyánkfiai is magokat ígírik. Hasonlóképpen az szász uraink és atyánkfiai is megadják.

Articulus III.

Az fiscale bonumoknak recuperálására ez előtt ő Felségének az statusoktúl adott authoritást helyben hagyván, az recuperálásnak módjairól deliberálnak; az 1615. esztendőbeli erről Kolosváratt végezett articulust confirmálják, és az kiváltásban az usualis monetának igéretiért ő Felségének szolgálatjokat ígírik.

Emlékezünk országúl arra is kegyelmes urunk, hogy Felségednek immár egyszer az fiscale bonumoknak recuperálására authoritást adtunk, az melyről egyebet mostan sem deliberálhatunk az egyszeri végzésünk ellen. Melyeknek recuperálásban az Felséged kegyelmes anuentiajából tetszett, hogy ilyen mód observáltassék: hogy valakiktől Felséged afféle jószágot ki akar váltani, valamikor Felségednek kegyelmes akaratja lészen reá, kénáltassa meg a summájokkal legitime authentica personák által ante quindenam. És ha valakik találkoznának, az kik bizonyos ratiójokat praetendálván nem akarnák leválni, azokat Felségedet, vagy Felséged távol létében gubernator urunkat, igasságokkal requirálhassák, és igazságokat felséged és tanácsi előtt proponálhassák, de jószágok mind addig se foglaltassék el, míg Felséged, avagy gubernátor urunk előtt Felségednek távol létében, dolgokat eligazítják. Ha kik pedig soha contumacia ducti, sem pénzeket fel nem vennék, sem Felségedet, sem gubernator urunkat nem requirálnák igasságokkal, pénzek és jószágok amittáltassék. Egyéb részeiben az erről való 1615. esztendőbeli kolosvári articulusunk maradjon helyben. Hogy penig Felséged kegyelmesen arra igiri magát, hogy az kiktől afféle jószágot fog redimálni, azokat Felséged jó usualis monetával, igyekezik contentálni, azt Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

Articulus VIII.

Az Kaján patakán való országos útnak az víz mosás miatt való bomlásinak jó állandó híddal való restitutióját végezik az statusok.

Némethi ellenében Hunyad vármegyében az Kaján patakán való országos út az víz mosás miatt mely igen elveszett légyen, kegyelmes Urunk, úgy adják értésünkre, hogy semmi úton-járók szekérrel azon még az Felséged bányáira sem mehetnének el, sőt még paripákon is igen nehezen. Végeztük azért országúl, hogy az vármegyebéli viceispán uraink azt mentől hamarébb jó állandó híddal restaurálják.

Articulus IX.

Communi voto limitálják az statusok az poltura dolgát. Az országból kivitt jó pénzen több rosz pénzt béhozó embereknek poenát decernálnak, és hogy az tisztviselőknek az olyanokra szorgalmatos vigyázások légyen, elvégezik, és hogy az áros emberek erre képest az marhát se meg ne tartsák, se drágítsák, obviálnak.

Az poltura dolgát Felséged kegyelmes annuentiájából így végeztük, hogy mind az régi barna és új öreg polturák, melyek jók, négy pénzben elvétessenek; az apró poltura pedig mostan ez jövendő húsvét napjáig három pénzben, azután két pénzbe járjon, melyet Felséged is ez szerint az tárházban bévétet. Senkinek ne is légyen szabad az polturát pontolni, az mint eddig cselekedték, pénzek és minden marhájoknak elvesztések alatt. Minthogy találkoznak pedig sokan olyak is, kik az pénzzel ugyan kereskednek, az jovát kihordván országunkból, és rosszabbakat hoznak helyében: ha kik azért olyanok comperiáltatnak, és deprehendáltatnak, minden marhájok confiscáltassék, melynek két része az fiscusnak administráltassék, az harmadik része az ispánoké vagy kapitányoké és király-biráké légyen, az féle ember pedig maga is felakasztassék. Erre is hogy minden helyeken való gondviselőknek felette szorgalmatos vigyázások légyen, igen meg kívántatik. Ha pedig az áros emberek is az polturára való képest vagy el nem akarnák adni, vagy drágábban adnák az marhát, az olyanoknak is a szerént confiscáltassék marhájok és elvétessék tőllök.

Articulus X.

Hunyad és Szörín vármegyék között az fugitivus jobbágyok felől való controversia complanálásának módja statuitur.

Hunyad és Szörín vármegyék között az minémű dissensio vagyon az jobbágyok meg nem adása felől, végeztünk arról is, hogy mind az két fél ez jövendő közelbik gyülésre, ha mi compositio köztök vagyon, az mint Szörín vármegye praetendálja, azt aut [1]) literis aut humanis testimonÿs doceálják és reportálják, alioqui minden keresetek mellől elesnek.

Articulus XI.

Végezte az ország, hogy Nagy-bányai Kalmár Jánost Kolosvári Bakó Lukács még is többel semminémü color, praetextus, obligatio és exquisitus modus mellett meg ne kárositsa

Vagyon egy szegény atyánkfia is, Nagy-bányai Kalmár János nevü iffiú legény, ki nagy keservesen panaszkodik azon, hogy az Kolosvári Bako Lukács leányát néki adván, az után divortiumot tétetett közöttök, és így minden jovait utcunque elvötte volna tőlle, sőt még most is az residuumot, ha hol mit találna, mindeneket el akarna tőlle venni. Értvén azért ilyen méltatlan sok kárvallásit, végeztük országúl, hogy ennek utánna valameddig az törvény az köztük való causát nem dirimálja, semminémü praetextus és color alatt Bakó Lukács hozzá ne nyúlhasson semminémü javaihoz, akárkinél legyenek azok, signanter pedig ha mi Ecseg Orbánnénál volna, ha szintén valami obligatiója és conventiója volna is vélle, akár másokkal is, de fel ne vehesse, és semmit néki ne suffragálhasson, se pedig az miatt kárba ne hozhassa, se ne exagualhasson modo praemisso, sub poena in talibus literis obligátoris utcunque emanatis et extractis.

Articulus XII.

Illye várának hozzá tartozó jószágival gubernator urunktól ü nagyságától ország számára az fiscuséból más jószágon való jövendö concambiumát consumálják az statusok.

Az miképpen Felséged proponáltatta azt is, hogy Illye várát hozzá tartozandó jószágival együtt gubernator urunktől

[1]) A nyomtatott példányban »az« volt nyomtatva, de egykorú kézirással ki van javítva *aut*-ra.

ő nagyságától meg akarná cserélni és ország számára rendelni az fiscus jószágából adván hasonló jószágot érette: ebbéli kegyelmes gondviselését is Felségednek alázatosan meg akarjuk szolgálni. és annuálván az concambiumnak. az minémű jószágot az fiscus jószágából Felséged Illye váráért és hozzá tartozandó jószágért gubernator urunknak ő nagysagának és posteritásának conferál iure perpetuo. úgy mint ország közönséges javára nézendő concambiumnak consentiálván. ezen articulusunknak erejével confirmáljuk. és örökösképpen helyében és erejében hagyjuk.

Articulus XIII.

Limitatiót és discretiót tésznek az statusok az székelységen lévő jobbágyok állapatjában, micsoda rendbéliek tartassanak ös jobbágyoknak, micsolák selléreknek, és melyik rendbéliek róttassanak meg s melyik ne.

Mivel hogy pedig az székely uraink atyánkfiai is közöttök való jobbágyságnak connumeratióját ez országnak közönséges javára nézve az portai adónak contributiójára megígérték, hogy ez közöttük való egynyíhány rendbeli jobbágyoknak discretiója egyszer pro rato et firmo dicidáltassék, és kiket connumeráljanak közzülök, és micsoda rendbéli jobbágyokat rójjanak meg. világosan constáljon, akarván subleválni ebben az tereh viselésben ő kegyelmek is a két nemzetet [1]), végeztük azért országúl, hogy az köztök való ös jobbágyok és egyéb rendbéliek megválasztassanak, melyből hogy valami confusio ne legyen. az kik közöttök ös jobbágyoknak ítíltetnek. azok légyenek, az kik Mihály vajda béjövetele előtt ös jobbágyoknak tartattanak és azoknak hivattattanak. Az kik pediglen avagy Mihály vajda béjövetele előtt ös jobbágyoknak nem tartattanak, avagy Mihály vajda béjövetele után számláltattak az ös jobbágyok közzé. azok ös jobbágyoknak most is ne tartassanak ez connumeratióban. hanem mind az feje kötött és mind azokon kivül in genere minden-féle egyéb jobbágyok connumeráltassanak és kapu számra róttassanak. Az kik pedig Mihály vajda béjövetele előtt ös jobbágyoknak tartattanak, azok mostan is azon ös jobbágyságban maradjanak, és ne is connumeráltassanak az sellérekkel együtt. De selléreknek is csak azok tartassanak, az kiket az nemes ember az maga saját nemes ülésére szállított és telepített, kiknek connumerálások az vármegye connumeratiója szerint légyen.

[1]) A nyomtatványból kifelejtett ezen szavak: »ő kegyelmek is az két nemzetet« egykorú kézírással vannak bepótolva.

Articulus XIV.

Az ő Felsége zászlója alatt lételnek praetextusával az közönséges tereh viselésből magokat kivonó emberek, az zászló alól kiállások után, ha jószágok nincsen, ha penig vagyon, arról minden occurráló tereh viselésnek subjiciáltatnak.

Az Aranyas földi atyánkfiai adják értésünkre, hogy volnának sokan ő kegyelmek között oly szolgáló emberek, kik az Felséged zászlója alá adták volna magokat, és az közönséges tereh viseléstől immunisok akarnának lenni. Végeztük azért Felséged kegyelmes akaratjából, hogy ennek utánna az Felséged zászlója alól kiállván egyenlő terhet viseljenek vélek, ha kiknek penig afféléknek jószágok vagyon, fizessenek közikbe.

Articulus XV.

Útjokban saluus conductusnélkül posta lovat kivánó emberek ellen és az saluus conductussal járó postáknak is abususok ellen ez előtt végezett articulusok confirmáltatnak.

Az szász uraink és atyánkfiainak is nem kevés injuriájok és károk vagyon az sok módnélkül való járó kelő emberektől, kiknek semmi saluus condustusok nem lévén is, posta ló adásra kényszergetik, sőt még az posták is, kiknek saluus conductusok lévén, annak abususával módnélkül való dolgokat cselekesznek rajtok. Végeztük az okáért, hogy ezen dolog felől iratott előbbi articulusink in vigore serio observáltassanak.

Articulus XVI.

Az Szent Mihály napba való gyülés celebráltatásának ususa extra casum inevitabilis necessitatis abrogáltatik, úgy hogy az két gyülésben felvettetni szokott minden szükségek supplementumára való contributiók azon egy Szent György napban celebrálandó gyülésben, az előbbi szokott terminusokon való beszolgáltatásra felvettessenek.

Az Szent Mihály napi gyülésünk miatt mennyi sok káraink és akadálink légyenek, Felséged azt kegyelmes szemeivel jól látja, holott az derék szüretnek s mind az vetésnek alkolmatos ideje akkor vagyon. Végeztük annak okáért egész országul az Felséged kegyelmes engedelméből, hogy ennek utánna a modo in posterum successivis semper temporibus az Szent Mihály napi gyülés penitus tolláltassék, hanem csak egyszer Szent György napban légyen országunkban gyülésünk (ha Felségedet valami elmulhatatlan dolgok nem kényszerítik reá),

ea conditione, hogy az török császár adaja is azon Szent György napi gyűlésben felvettessék, mely ugyan az régi szokott terminusokon administráltassék bé az Felséged tárházába, és ugyan azon gyűlésben az Felséged udvara népe tartására és minden egyéb szükségének supplementumára való adó is felvettessék, de az is ugyan azon régi szokott terminusen administráltassék.

Articulus XVII.

Végezték azt státusok, hogy az táblák in terminis consuetis celebráltassanak; melyek ha per temporis iniurias elmulnának, Szent Márton napba annuatim az egész országból és ahoz tartozó ditiókból való minden transmissiók és jobbágy megkérések micsoda processus observatiójával revideáltassanak.

A táblák celebráltatását is kegyelmes Urunk így itíltük lenni alkolmatosbnak, hogy ennek utánna annak terminusin continuáltassanak. Ha pedig propter temporum injuriam nem celebrálhatnának, végeztük az Felséged kegyelmes tetszéséből Szent Márton napját, hogy akkor az tábla az tanácsokkal együtt öszvegyűlvén esztendőnként, Felséged jelen létében, avagy távol létele alatt gubernator urunk által, minden transmissiók redvideáltassanak és discutiáltassanak, indifferenter omnium statuum et ordinum, etiam partium Hungariae, az jobbágyok megkérésével együtt. Mely terminus tartson két hétig.

Articulus XVIII.

Az latrok elszaporodásának okát animadvertálván az státusok, poenát statuálnak azoknak párt-tartói ellen, hogy a tiszt-viselők az latrok persecutiójában az előbbi végzések szerint előmehessenek.

Vadnak sok panaszolkodások az latroknak ez országban igen elszaporodások felől is, az kik immár egynihány nemes atyánkfiainak házokra reá menvén, szörnyű insolentiákat cselekedtek. Annyi szaporodásoknak pedig nagyobb okát ezt értjük lenni, hogy sokszori constitutiónk ellen némely fő és úri rendek fogják pártjokat, ki miatt az tisztviselők az articulusoknak continentiája szerént tisztekben elő nem mehetnek. Noha azért vagyon írott articulus efféléknek büntetések felől, de hogy inkább azok efféle cselekedetektől megtartózzanak: végeztük országúl Felségednek kegyelmes annuentiájából, hogy ha kik efféléknek párttartói és oltalmazói találtatnak, és hátok mellett afféle nyilván való latrokat tartani merészelnének, azon

vármegyében lévő fő ispánok afféle kiadott latrokat kézben kérjenek tőllök, és ha az első kérésre kezekbe nem adnák, az első requisitiójok ellen ötszáz forinton maradjanak, melyet nem az jobbágyokon, hanem az magok saját marhájokon, minden kedvezés nélkül mox et defacto irremissibiliter exequáljanak is. Ha pedig az második kérésekre is ki nem adnák, citáltassanak, et in amissione omnium bonorum eo facto convincáltassanak.

Articulus XIX.

Az kik fiscale bonumokat fiscushoz vissza foglaltak, azoknak és posteritásoknak törvéntől való securitásokért ez előtt való articulus confirmáltatik; és hogy ezután lévő legitimus el foglalók is ne impetáltassanak, statuitur.

Ha mely fiscale bonumokat ez ideig felséged valakik által el foglaltatott volna, hogy azokat se azoknak maradékit törvénynyel ne kereshessék, végeztük országúl, hogy erről per omnia az 1615. esztendőbéli erről való articulus observáltassék, hoc addito, hogy az, kik által ez után is Felséged legitimo modo et ordine afféle jószágot elfoglaltat, azokat se impetálhassák. De ha kik nem az felséged poroncsolatja szerént járnak el az dologban, hanem avval abutálnak, azokat saluum légyen az Felséged parancsolatján kivűl való cselekedetekért törvénynyel keresni.

Articulus XX.

Az kolcsos, mező és szabad városok contributiója limitáltatik.

Az kapu számoknak tiz forintra való rovásakor való szokás szerént, az kolcsos, mező és szabad városok is így contribuálnak.

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Kismaria	fl. 100.
Kízdi-vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Vizakna	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsiszentgyörgy	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy Almás	fl. 25.

Confirmatio.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos vniuersos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, et ratificamus, harum nostrarum vigore est testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Bistriciensi: die vigesima prima mensis Octobris. Anno D. M. DC. XXII.

Claudiopoli, Typis Heltanis.

Gabriel m. p. (P. H.)

Stephanus Kowáchoczy Cancellarius m. p.

Eredeti hiteles példánya *az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. III. köt.)*. — Ugyanily nyomtatott példánya, pecsét és hitelesítő aláírás nélkül *az erd. Múzeumban (a Dóváth-gyűjteményben)*.

VI.

1622. nov.

Thurzó nádor válasza Bethlen levelére a szemére hányt sérelmek ügyében.

Serenissime princeps etc. Servitiorum etc.

Az Fölged levelét, melyet Beszterczei városából die decima octava Oct. anno 1622. választúl írt az én levelemre, szolgám Mariassy András én nekem megadá, melyet megolvasván, nem kevés csodálkozásom volt rajta. Micsoda neheztelés vitte Fölgedet arra, hogy én nekem oly választ adott, holott akárki eleiben merném terjeszteni, hogy az én írásomban Fölged ellen nem vétettem. Mely Fölged levelére én is bővebben írhatnék. De sok írással nem terhelem Fölgedet, csak revideden egy néhány czikkelekről mégis szükségesnek ítélem lenni, hogy Fölgednek írjak.

Irja Fölged, hogy gyermekkorában is megtanulta volt azt, hogy az fejedelmeket böcsülettel kell tractálni. Ezt én

fölgeddel nem disputálom, de az én itéletem szerint ez világ eleibe merem terjeszteni, hogy az, mely levelet én Fölgednek irtam, azt tisztem és hivatalom szerint az én kgls uram becsületi és országa szabadsága mellett nem méltatlan cselekedtem.

Az hol azt irja Fölged, hogy ha üdő és alkalmatosság engedné, jó conscientiájú arbiterekre hadná és azt bizonyos ratiókkal megmutogatná, ha erről az ország egyszer kiadott plenipotentiája ellen és az fejedelmek között végben ment és hittel confirmált conditiók ellen végezhettette, avagy nem, és hogy én együtt igen nagyot irtam volna, kinn Fölged csudálkozással busuln, atudniillik, hogy Fölged consentiált volna még az tractakor ez mostani végezésnek. Én is, ha idő és alkolmatosság volna hozzá, az ország szabados állapatját, ki ellen még az fejedelmek is, ha végeznek valamit, de az országnak nem praejudikál, sok példákkal és ratiókval állathatnám. Az én irásomon, melyet Fölged nagy dolognak itél, Fölgednek csudálkozással nem kellett volna busulni, mert megesmerheti és megtapasztalhatja Fölged azoknak is relatiójokból, kik császár urunk ő Fölge részéről az tractában voltanak, hogy én az mit irtam Fölgednek és declaráltam ország előtt, igazat irtam és mondottam. Lehet azért Fölged előtt ilyen nagy embereknek annyi hitelek, mint Kassay István és Frater István uraméknak hitele. Hogy pedig az relatiókor Szombatban erről Fölgednek semmi emlékezetet nem töttünk, egyik oka volt, hogy az mint egyéb dolgokrúl, kik végben mentenek, úgy erről is Fölgednek ujonnan discurálni és Fölgedtől kézdezkedni nem kellett; másik az Fölged Szombatbúl való hertelen készülete és elmenése sem engedte.

Az hol Fölged irja, hogy az ország ez elmúlt gyülésben való végezésében Fölged ellen injuriose és gyalázattal való emlékezetet tött és articulusokat íratott volna, arrúl én nem emlékezem, nem is találom föl az articulusok közt, melyek legyenek; sőt mind szóval, mind írással való emlékezetet illendő böcsülettel tött és íratott Fölged felől.

Hogy pedig némely vármegyéknek az gratia levelet, kiről Fölged emlékezetet teszen, akkor el köllett venniek, arra űket, azt itélem, az fegyver készerítette, holott akkorbeli üdőben, Fölged maga is elment vala, és vitézlő népét elvévé közülök. Én penig hogy vettem volna gratia levelet, nem tudom, honnét értette Fölged, holott akkor én Ujvárban feleségemmel, gyermekeimmel szorulván, életemet azokval együtt szerencsére vetettem, és nem kevés kincsemet költöttem minden szép uraságimat az ország szabadsága mellett koczkára vetvén.

Az hol fölged engem arra int, hogy ha nemzetemnek jót kivánok, különben gondolkodjam az állapatról és ő Fölgénél

instálják az inscribált jószágokról, kik occupáltattanak. hogy contentáltassanak, mert azon az úton nem fog békesség lehetni, és hogy jobb amplectálnunk egyenlő szível az békességet, nemzetünk között ne igyekezzünk ujabb tüzet támasztani etc. Szintén azok az okok kényszeréttessenek engemet is, hogy Fölgednek írtam levelemet, és kértem Fölgedet, hogy az insrciptiók miatt az békesség föl ne bomoljon, és hazánk s nemzetünk ujonnan való periculumban ne essék. Fölgednek micsoda gyalázatjára lehetett, azt én föl nem találom, holott ez a dolog az státusokat concernálja, és az státusok szabadosok magok között, az mit végeznek.

Az én palatinusságomról, kire az fölges úristen és az én kgls uram s az nemes ország engemet méltatlan szolgáját emelt és választott, két helyen is teszen Fölged mentiót és emlékeztet arra, hogy meggondoljam, ki nitott nekem arra utat, mert az ingratitudo nagy vétek volt mindenkor még az pogányok között is. Erről miért emlékezik Fölged maga írásában, okát nem tudom föltalálni, mert az én istenemmel bizonyétom azt legelőször is és az én igaz lölkiösmeretemmel, hogy soha ennek promotiójára sem írásom, sem nyelvem által, sem az én kgls uramot, sem az országot nem kértem, nem is sollicitáltam, hanem reménségem kivől az úristen és az én kgls uram s az nemes ország veté ezt az terhet reám. Ingratitudórúl azért kitűl és mi okon itéltethessem, meg nem gondolhatom, sőt Fölgednek illenék megemlékezni az én sok kárvallásimról és nekem írott leveléről minemőven assecurált engem Fölged azoknak contentátiójárúl.

Ezeket azért rövideden az Fölged írására praemittálván, az mint ennekelőttö való írásomban, most is igen kérem fölgedet, hogy az magyar nemzetnek és országunknak javáért és megmaradásáért ezeket az dolgokat és egyebeket is, kiket hirdetnek Fölged felől, hogy az békességet meg nem akarná tartani, vegye mély gondolatban Fölged, és emlékezzék meg legelőször is az magyar nemzetnek és országunknak mostani állapatjáról. Az úristen az mi bűneinkért, mely kevés darab országra juttatott bennönket és ennek is menni sok felől való ellensége vagyon, és minemű ostorokkal, úgymint drágasággval és döghalállal büntettettünk mostan is, nem köll Fölgednek sem históriákot, sem példákot elősżámlálnom, csak ez elmúlt időkben való hadakozás és zűrzavar elég példánk, minemő nagy veszedelemben forgottunk. Csak az egy isten volt az, ki az békességnek véghez vitele által megmentett attúl bennünket, hogy pogány kézben nem jutott országunk és szabadságunkban megmaradhattunk, holott már az nagy fogyatkozás és pusztulás miatt arra jutott vala igyünk, hogy csak törökhez

és tatárhoz volt (humanitus loquendo) bizodalmunk. Ne jussunk arra az utolsó veszedelemre, kiről Fölged is mentiót teszen levelében. Szánja meg Fölged az szegény éhező községet, az ki most is éhel hal az nagy drágaság miatt. Gondoskodjék az magyar nemzetnek és országunk megmaradásárúl, és az privátumokat postponálja Fölged publicis. Távoztassa el az injuriáknak ultiója felől való hireket, mert innét Fölged személe ellen semmi injuriának ultiója felől tanácsok nincsenek.

Az inscriptiók felől való veszekedésben, hogy fölbomoljon az békesség és nemzetünk s hazánk utolsó periculumban jusson egynehány emberért, kikről jövendőre az ország tanquam de suis membris végezhet, Fölged ítélje meg, ha illendő-e. Most pedig az mit végezett az ország, nem tudom azok az vármegyék, kik fölgednek engedtettenek, mint vonhatják ki magokat az ország végezéséből, holott császár urunk ő Fölge Fölgednek is az niklspurgi végezés szerint az gyülést intimálta és az vármegyék Fölged hirével küldöttek . . . . . *(a többi rész elveszett).*

(Fogalmazvány az orsz. ltárban).

VII.

1622. nov. 19.

Bethlen Gábor a szebeni tanácshoz, a postai adóhoz szükséges aranypénz kiszolgáltatása ügyében.

S. Merő calumnia és nem tudjuk minek írni ez ti nagy contumatiatokat; egy nehány aranynak szerét, hogy ti nem tehetétek, azt írtátok, most immár ebből igen világosan kimutatjátok minden industriátok; azoknak predicáljátok magatok ti magatokat, a miket felületek generaliter hirdetnek: miért nem szégyenlitek azt írni, hogy egy nehány aranyat nem találtok, fogadjuk, ha Bécsben vagy másuá nyereség fejében kalmárságra kellenék vinni és szabad volna, csak magad is adnál polgármester mindjárt egynehány ezeret, de az hazátok megmaradásáért való közönséges szükségre nem akartok találni; ez is oly igaz, mint a többi; nem régen 12 ezer fl. aprópénzt vittenek ki Szebenből, de az császár adóját nincsen honnét jó szerrel megszerezzétek. Látjuk, kik vattok et quales estis sic debebitis tractari. Mindjárt megaranyoztassátok, szeretán itt legyetek velek, mert ha itt nem lesznek a kupák és az pa[illegible] követünket elhagyja bizonyosan ti bánjátok meg; parg[illegible] tinkat ne vélljétek semminek, miért elkelünk a tr[illegible] látjuk, hogy mintől nagyobb gratiával prosequálunk m[illegible]

annál nagyobb szarvat emeltek és ingrati estis. Secus sub gravissima indignatione nostra non facturi. Ex Megyes hora 12 meridiana die 19 Novembris 1622.

Gabriel m. p.

Külczím: Prudentibus et circumspectis magistro civium regio et sedis judicibus caeterisque juratis civibus civitatis nrae Cibiniensis etc. fidelibus nobis dilectis.

(Ered. a szász n. egy. ltárában Nro 284).

VIII.

1623. apr. 3.

Meghívó a máj. 14-én Fejérvárra hirdetett országgyűlésre.

Gabriel Dei gratia sacri Romani imperii et Transilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Opoliae Ratiboriaeque dux.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Nemcsak régtől fogván váloszokat, rendtartását és ez utolszori generális gyűlésében erről való végzését kelletvén országunknak követnünk, hanem közönséges megmaradására is hazánknak illendő gondot akarván viselni. Istennek kegyelmességéből magyarországi birodalmunkból is immár békével megtérvén, mellettünk lévő tanácsinknak tetszésekből kelletett országúl hűségteknek ad diem 14 futuri mensis Maÿ fejérvári városunkban generális gyűlést promulgaltatnunk. Intjük azért hűségteket, sőt hagyjuk s parancsoljuk is, hogy az megnevezett napra és helyre az régi szokás szerint válassza és bocsássa is bizonyos főatyjafiait oly tanúsággal és authoritással, hogy az mint hűségteknek közönséges megmaradására nézendő dolgok felől végeznünk kelletik, azokról, Isten segítsége velünk lévén, hűségtekkel egy értelemből minden jó és hasznos dolgokat végezhessünk. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturi. Datum in arce nostra Varadiensi, die 3 mensis Aprilis anno 1623.

Gabriel m. p.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis judici primaris caeterisque juratis civibus civitatis nostrae Colosvar etc. fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije Kolozsvár város levéltárában. Fasc. III. Nro 232).

IX.

1623. május 1.

Ferdinánd király levele Bethlenhez, melyben tudósítja, hogy Szentkereszt és Izdenczit követeiül küldi hozzá.

Principi Betlen. Ferdinandus etc. Illustrissime Princeps, obis honorande. Praesentes internuntios nostros fideles notros nobis dilectos egregios Jacobum Szenttkereszti cameae nostrae Hungaricae consiliarium et Andream Izdenczi uxta declarationem nostram, quam D. Vrae per internuntium iusdem egregium Georgium Horwath ad Mattem Nram expelitum propediem nimirum eos submittendos esse intimaverauus. data eisdem de iis, quae Mattis Nostrae nomine D. Vrae xponenda et repraesentanda voluimus, debitis documentis nstructione et mandatis expedivimus, quos uti placide et benevole admittat, relatibus eorundem fidem facere, et demum irca referenda, tanquam in rebus publicum interesse concernentibus declaratione commoda, patriae saluti et permansioni Reipublicaeque christianae proficua et salutari ad Mattem Nostram quamprimum remmittere velit, postulamus. Id quod le D. Vrae prono affectu ac inclinatione nobis benigne polliceremur: ac ceteroquin ad relata praefatorum internuntiorum ios referentes D. Vrae firmam valetudinem et prosperitatem omprecamur. Datum in arce nostra regia Pragensi die 1ª nensis Maÿ. Anno dni 1623.

(A Jászai-féle gyüjteményből, Nem. Múz.)

Jegyzet: Az ehhez mellékelve volt királyi resolutiónak csak 3-ik pontját ismerjük. Kiadták azt Franknói és Ráth: Dallos Miklós íratai 107-ik lapján.

X.

1623. máj. 14.—jun. 6.

A gyulafehérvári országgyülés törvényei.

Nos Gabriel Dei gratia sacri Romani imperÿ et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae

eidem subjectarum, in generalibus eorum comitÿs, ad diem decimum quartum Mensis Maÿ, anni domini Millesimi Sexcentesimi vigesimi tertÿ, in civitate nostra Alba Julia, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitÿs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, benigne approbare ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem subjectarum, in generalibus eorum comitÿs, in civitate Alba Julia, ad diem 14. Maÿ. Anno Domini M. DC. XXIII. indictis celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes Urunk az Felséged közinkben küldött propositióiból Felségednek reánk való kegyes atyai gondviselését, vigyázását, holott Felséged azoknak az fejedelmeknek, melyek dicsíretes magok viselésével mind életekben gloriát, mind pedig holtok után perpetuam sui memoriam találtanak és szerzettenek, példájokat követvén, Istennek ő szent felségének kegyelmességéből minket is, az kik az Felséged guberniuma, pálczája és protectiója alatt vagyunk, fejedelmi méltóságos állapatjának minden ideiben egész országúl úgy őrizett, oltalmazott, és sok fáradságos munkáit Isten is megáldván, békeségünknek megerősítésére is oly gondot viselt, hogy mindnyájan kicsinytől fogva nagyig eléggé látjuk, érezzük, és nyugoszunk is alatta. Nagy háladással is tartozunk Istennek érette, az ki felségednek contra acies inimicorum fuit lorica, mert ő szent felsége hordozta, dirigálta ezekben Felségednek minden igyekezetit; könyörögvén ő szent Felségének, hogy ennek utánna is felségedet segítse, igazgassa, vezérelje úgy, hogy nekünk szegény alatta lévő alázatos híveinek és egész magyar nemzetnek lehessen erős oltalma, in adversis galea, et in protectione clypeus, ac praestet, ut semper habeamus pacem, et in pace victoriam.

Articulus I.

Minden vármegyéknek és Székelységben lévő székeknek, kinek kinek székes helyén, avagy az ő Felsége kegyelmes tetszése szerént lévő mustrát, lustratiót végeznek, a szegénységnek, a mennyiben lehet, meg nem bántásával.

A mi azért kegyelmes Urunk az Felséged propositióinak continentiát illeti, tudni illik elsőben is az mustráknak minden

helyeken lévő celebráltatását, holott csak az a nemzetség mondassék boldognak, mely békességes állapatjában gondolkodik az hadakozásról: mi is kegyelmes Urunk egész országúl, mind az felséged méltóságát, mind pedig hazánknak közönséges javát, megmaradását, szemünk előtt viselvén, approbáljuk, és ez mostani fogyatkozott állapatunk szerént valamire elérkezhetünk, sem felségednek, sem magunknak nem akarunk megfogyatkozni; könyörögvén mindazáltal felségednek mint kegyelmes Urunknak, hogy minden vármegyének mustrája székes helyin légyen, azonképpen az székely urainknak is, hogy annyi földről az hadak egybe confluálván, az szegénységnek ennél is nagyobb romlása ne következzék, holott emlékezünk reá, hogy az régi időben is ezen mód observáltatott. Ha pedig felséged maga személe előtt akarja az mustrát exequálni, és Felséged akkor úgy akarja rendelni, és disponálni, hogy a miatt semmi kára és fogyatkozása a szegénységnek ne legyen, Felségednek mint kegyelmes Urunknak meg szolgáljuk.

Articulus II.

Két kapuszámról, hogy egy jobbágy jó szerrel, készülettel való drabantságra a paraszti munkától szabadságban tartassék, azt az ispánok vármegyénként elrendeljék, felregestrálják, hadnagyokat rendeljenek, kik angariatim őket mustrálják, sine preiudicio tamen dominorum terrestrium, végeztetik: az kiknek nem azon egy vármegyéből telik kapuszámjok, a gyalogát in loco residentiae suae tarcsák. Az kiknek kapuszámjok nincs, csak in tempore necessitatis más hasonlóval állassanak jó gyalogot.

A mi kegyelmes Urunk az kapuszám szerént való gyalog állatását illeti, hogy az felséged kegyelmes propositiója szerént, az közönséges jónak nagyobb hasznáért, és magunknak is jövendőbeli megmaradásunkért, az gyalog tartásnak jobb módja lehessen, úgy hogy az mikor a szükség fogja kévánni, se Felségednek, se pedig magunknak abból is meg ne fogyatkozzunk, mivel szükségnek idején csak a közönséges parasztság közül hirtelen elő állatott gyalognak igen kevés hasznát látjuk: végeztük országúl Felséged kegyelmes akaratjából, hogy valakinek egész kapui vadnak, úgy hogy az gyalog elő állatásnak száma abból kitelhetik, minden két kapuról egy egy jó puskás, fegyveres gyalogot állasson, melyet az több jobbágyi közül az paraszti szolgálatból kivévén in hunc usum szabadságban is tartson, csak in ea parte, egyéb szolgálattal ezen közben az paraszti munkán kivül szolgáltassa. Ha kinek pedig egynéhány vármegyében vadnak jószági, hogy inkább az kapuszám

ki telhessék. in locum residentiae comportálja kapuit öszve, és ott állassa gyalogját elő. Ezeket pedig az ispánok elrendelvén és mind neveket, mind pedig számokat regestumban felírván egy bizonyos hadnagyot is rendeljenek eleikben minden vármegyében, a ki, ha többször nem lehetne is, minden angariában nevek szerént megmustrálja és exerceálja is őket, úgy hogy az mikor az szükség kévánja, mind jó szerrel mind pedig fogyatkozás nélkül őket elő állathassa. Efféle jobbágyoknak pedig ilyen szabadságban való tartások az dominus terrestris jussának semmi részéből ne praejudicáljon. Ha kiknek pedig egész kapu számok ki nem telik, az előbbi mód szerént másokkal egyben vetvén, az continuus gyalog tartástól immunisok legyenek, hanem az szükségnek idején állassanak az ispánok porta számok után való oly jó gyalogokat elő, kik az szolgálatra elégségesek lehessenek.

Articulus III.

Kapu számra húsz forint contributiót rendelnek négy terminuson beszolgáltatni.

Noha kegyelmes Urunk nem tagadhatjuk szegénységünknek sok rendbeli nyomorúlt állapatját, mivelhogy mind az pestis által sok helyeken felette megkevesedtenek, mind pedig az drágaság is rajtok lévén marhájok is halni kezdett: mind azáltal ennyi fogyatkozásinkkal sem gondolván, igírünk Felségednek udvara tartásával együtt húsz húsz forintot; légyen az Felséged kegyelmes dispositiója felőle, mely szükségeire akarja hazánknak fordítani. Melynek felét ad festum Visitationis Beatae Mariae Virginis, felét ad festum Transfigurationis Domini, hasonlóképpen udvara tartására felét ad festum omnium Sanctorum, felét ad Dominicam primam Aduentus Domini igírjük felségednek bé szolgáltatni. Könyörgünk felségednek, sok fogyatkozásinkra kegyelmes tekénteti lévén, légyen contentus vélle.

Articulus IV.

Az törvények dolgából való beszterczei articulus effectuálásának igíretiért alázatos szolgálatjokat igírvén az státusoknak felségének, azon terminuson a brevist concernáló minden causáknak revisióját indifferenter végezik.

Hogy pedig Felséged kegyelmes Urunk az törvények dolgából is gondot akar reánk viselni, és az beszterczei articulusok tartása szerént, hogy ha szokott időkben terminusok nem celebráltathatnak, Szent Márton napjára mindazáltal, hogy

az articulusban specificált causákat Felséged elő véteti, Felségednek mint kegyelmes Urunknak alázatosan meg igyekezzük szolgálni. Tetszik pedig egész országúl, hogy akkor indifferenter mindenféle causák, az melyek brevist illetnek, revideáltassanak, azonképpen az székely uraïnké is.

Articulus V.

Az poltura ususa tolláltatik; az arany és tallér itt ben és in partibus Hungariae egyaránt való cursusra végeztetik; az görögöknek, mint eddig, ez után is liber passus engedtetik; az jó monétának vayy metallumnak ez országból kivitele sub poena confiscationis bonorum megtiltatik.

Az mi az monéták állapatját illeti kegyelmes Urunk, mivel látjuk az poltura pénz miatt való sok fogyatkozásinkat, károkat és veszekedéseket: tetszik országúl, hogy annak ususa az Felséged ditiójában tolláltassék, és az arannak, tallérnek valora is légyen hasonló cursusban, mind itt Erdélyben, mind az magyarországi uraink s atyánkfiai között. De az görögöknek ide közinkbe való járásokot hasznosbnak itíljük inkább, hogy sem mint ártalmasnak, kiváltképpen ez mostani állapathoz képest; mivelhogy az oda fel való marhát felette drágán hozzák és adják, de ezektől még is mindent olcsóbban vehetünk, ez okon az arannak, tallérnak, ezüstnek, jó dutkának ez országból való kivitele mind ő tőlök, mind pedig egyéb akarmi rendbéli emberektől igen tilalmas legyen. Ha pedig valakik ez interdictumot posthabeálnák, és ha comperiáltatik, hogy aranyat, tallért, ezüstöt kivinnének, minden marhájok confiscáltassék.

Articulus VI.

Az saletrummal való kereskedés megtiltatik; az országi embereknek magok szükségére való vétel, requisita super eo sua serenissima Celsitudine, megengedtetik.

A mi az saletrum dolgáról való propositióját illeti felségednek, kegyelmes Urunk, azt is igen szükségesnek itíljük, és tetszik mi nekünk is, hogy idegen ususra, kereskedésnek okáért, ne convertáltassék, hanem ha kinek szüksége leszen az saletrum vételére, requirálván Felségedet felőlle, Felségednek legyen kegyelmes tekénteti belőlle, hogy így mind urak, nemesség és kerített városok, magok szükségére házokhoz a miatt meg ne fogyatkozzanak. Ha kik pedig ez interdictum ellen cselekedni találtatnának, pénzeket is amittálják, és az saletrum is elvétessék tőlek.

Articulus VII.

Az dézmák ab anno 1588 instar aliorum bonorum fiscalium recuperáltatni végeztetnek, az bene merita personákra interim kegyelmes tekénteti lévén ő felségének.

Az dézmák recuperálása felől való végzésünket is kegyelmes Urunk egyenlőnek tudjuk az több fiscale bonumoknak recuperálásával, hogy tudni illik azoknak is recuperálására az ezer öt száz nyolczvan nyolcz esztendő legyen terminus; ha kinek az előtt conferálták akármely fejedelmek, azok maradjanak az possessoroknál, azzal az igassággal, kivel birták és most is birhatnák vita durante. Ha pedig kiknek durante bene placito conferáltatott volna, abban az Felséged kegyelmessége; könyörögvén Felségednek, hogy az bene merita personákra ebben is legyen kegyelmes tekénteti.

Articulus VIII.

Az hordókat egy aránt való quantitásra végezik, az kevesebb bornak több gyanánt való eladása ellen remedium statuitur.

A mi a hordók minéműségéről való propositióját illeti Felségednek, annak rectificatiója közönségesen nekünk is tetszik, hogy az hordók minden helyeken egy aránt csináltassanak. Ha kik pedig borokat ötvenes, hatvanos, nyolczvanos vagy negyvenes gyanánt adják el, tehát az emptor, borát elfogyatván, hordaját megmérje, és ha kissebbnek találná, annyi veder héával fizessen; ha pedig megfizetett volna, az birák, folnagyok refundáltassák.

Articulus IX.

Az vékákról, ejtelekről ez előtt való articulusok confirmáltatnak cum poena flor. 200.

Az vékáknak és ejteleknek egyenlőségéről kegyelmes Urunk ennek előtte is végeztünk; mostan is azon articulusokat kévánjuk az Felséged kegyelmes annuentiája szerént megmaradni és exequálni, melyet az főispánok a data praesentium infra spatium unius mensis in effectum vigyenek, sub poena ducentorum florenorum, mely mulctát Felséged absque intermissione exequáltasson is.

Articulus X.

Az szökött jobbágyak reductiójában az előtt való usus ratificáltatik, és az székelységi tisztviselőknek az olyan jobbágyak megadásában való difficultások facilitáltatnak, és hogy az elszökött jobbágy örökös urához vissza menvén az temporális urának restituáltassék, decernitur.

Az jobbágyak reductiójában kegyelmes Urunk, minthogy ennek előtte az székely uraink s atyánkfiaival bizonyos rendtartással éltünk, azon ususunkat akarván ennek utánna is illaese megtartani: tetszik kegyelmes Urunk közönségesen, hogy abban ennek utánna is semmi innovatio ne légyen egyéb, hanem mikor az tisztviselők az Felséged szolgálatjában és dolgaiban occupátusok, akkor az jobbágyak dolgát nem igazíthatják, mikor pedig tisztekben honn lehetnek, akkor, ha ki jobbágyát tőllök repetálja, minden igasságával tartozzék compareálni; hasonlóképpen az repetált jobbágyat is admoneálja, hogy igassága felől vallattasson, és ha az actiónak nyilván való igasságát látja, mox et de facto restituálja az jobbágyat, sub poena jam usitata. De ha az actor bizonsági homályosok lesznek, az jobbágyat ne restituálja, hanem evocáltatván magát, az táblán igazodjék el az actornak igassága.

De mivel az tisztviselők in hoc casu nem contumaciából, hanem az actornak világos nyilván való igasságát nem értvén, ez okon nem restituálták, sine onere officialium restituáltassék az jobbágy az Táblán. Ha hol pedig, és akarmely időben, az egyszer el bujdosodott jobbágy ennek utánna az temporális urától az előbbi örökös urához vissza megyen, vagy ez előtt vissza ment volna, azt az temporális ura, ha repetálná utcunque és akármi helyeken, végeztük országúl, hogy az előbbi örökös ura ez ilyen jobbágyat ne tartozzék meg adni az temporális urának.

Articulus XI.

Az gonosztévők s azoknak párt tartói, eltitkolói, vagy akármi módon fautori ellen generális inquisitiók és poenák végeztetnek, és az beszterczei erről írott articulus confirmáltatik.

Noha kegyelmes Urunk az Felséged atyai gondviseléséből szegény hazánk csendességben lévén, ez csendes és békességes állapatot is reménllhetünk mind az két hatalmas császártól: mindazáltal nem tagadhatjuk belső állapatunkban való nagy romlásunkat, holott Felséged kegyelmes Urunk maga

[illegible] elúradott ez orszá[illegible] [illegible] úgy annyira, hogy [illegible] [illegible] felette méltónak és szük[illegible] [illegible] felkereshessük. Te[illegible] [illegible] ugyan itt ez gyűlés[illegible] [illegible] ha pedig itt nem l[illegible] [illegible] a magok vármegyéjéb[illegible] [illegible] és szász uraink is az [illegible] [illegible] rendbéliek legyenek [illegible] [illegible] volnának az latrok és [illegible] [illegible] patiálnák jószágokban [illegible] [illegible] szerént kit tudnának. M[illegible] [illegible] rend semmi compulsori[illegible] [illegible] orum, mox et de fact[illegible] [illegible] et attestari nolentis bonis [illegible] [illegible] és ha azt megadná is, de a[illegible] [illegible] alatt fateáljon, mindaddig v[illegible] [illegible] ha kívántatik az latroknak [illegible] [illegible] álván felőlle, Felséged fizete[illegible] [illegible] melléjek, demandálván sever[illegible] [illegible] semmi insolentiát az szegénység[illegible] [illegible] comperiáltatnak efféle gonosz [illegible] [illegible] tartói. oltalmazói, minden k[illegible] [illegible] és megbüntessék érdemek szer[illegible] [illegible] is ha kit kaphatnak, in term[illegible] [illegible] szerző halállal exequálják; sőt [illegible] [illegible] felőlle. és ha comperiáltatnak elsőben [illegible] [illegible] ságban. azokat is az után érdem[illegible] [illegible] Ebben pedig az observáltassék. [illegible] [illegible] vármegyében vagy székben mennének is előtt[illegible] [illegible] hogy el ne szaladhassanak, szabadosan [illegible] [illegible] és megfoghassák. Ha ki jószágában [illegible] [illegible] efféle kimenésben, az ispánokat, mint e[illegible] [illegible] ne prosequálhassák. hanem megtalálván őket. [illegible] [illegible] az ispán felkerestesse és megadassa. E[illegible] [illegible] pedig hogy alkalmatosságok efféle latrok megszaporodá[illegible] [illegible] inkább tolláltassék. minden esztendőben kétszer a[illegible] ispánok kimenjenek. és minden kedvezés nélkűl exerceálj[illegible] úgy az inquisitiót, és hivataljokban járjanak úgy el, hogy efféle tolvajlások és homicidiumok ez után ne legyenek. Ha pedig az ispánok és tisztviselők a szerént ki nem mennének és hivataljokat nem praestálnák, in amissione officy̆ eo facto convincáltassanak. Az beszterczei erről írt articulus pedig in omnibus clausulis observáltassék, hoc addito, hogy repulsióval

és contradictióval is senki az ellen ne obviálhasson. Ha pedig comperiáltatik tempore inquisitionis valamely faluban és helyen, hogy vagy az bíró vagy valaki más az latroknak valamely faluban lételét tudta, és meg nem fogta, ha bírt vele, vagy pedig hírével volt, ki lött légyen gazdája, és vagy ispánoknak vagy más tisztviselőknek, az kiknek kévántatott volna, meg nem jelentette: jövendőbéli efféle gonoszságnak eltávoztatásáért, megbizonyosodván az dolog, azon falus bíró harmad magával karóba verettessék. És ezután is ha valamely faluban és helyen efféle tolvaj latroknak és gonosz tévőknek comperiáltatnak párt tartói és gazdái lenni, és azokat tudván az falunak bírája, ha meg nem fogja, ha bír vele, vagy meg nem jelenti, harmad magával karóba verettessék. Mely generális inquisitiótól, hogy Felséged is jószágit immunissá nem tötte, Felségednek meg szolgáljuk. És továbbá ha az nemes embernek is, az kié az falu, hirével volna, és vagy meg nem fogná, bírván vele, vagy az ispánoknak hírré nem tenné, vagy pedig az inquisitiót és executiót nem admittálná, megbizonyosodván a dolog, azt a jószágát eo facto amittálja.

Articulus XII.

Az oláhok lovon járástól, fegyver tartástól és hordozástól, certis quibusdam casibus exceptis, megtiltatnak, fegyverek elszedése végeztetik.

Tetszik ez is kegyelmes Urunk egész országúl és végezzük is, hogy még is az latorságra való alkalmatosság jobban refraenáltassék, az oláhság ennek utánna lovon ne járjon, puskát, tegzet, szablyát és semmi egyéb fegyvert ne viseljen; melyet ha ennek utánna cselekednének, akarmely nemes embernek, sőt még az falubelieknek is, szabad legyen az ilyeneket megfogni, minden nálla való marhájokat elvenni, és magokat az ispán vagy tisztviselők kezében adni; hoc addito, hogy ha valamely úrnak avagy nemes embernek oly meghitt szabadosi vadnak, az kihez kétség nem lévén ha másuá küldi, és urától is levele leszen, és a kiknek vagy búza hordásért vagy egyéb kereskedésnek okáért kell terhet hordozniok azok lovakon járhassanak; de senkinek fegyvert hordozni közöttök szabad ne legyen, még csak az juhok mellett való pakulárok se hordozzanak képet [1]). Ez mostani inquisitiokor pedig

[1]) *Kép* szúró eszköz vagy fegyver értelmében Szenczi Molnár Albert szótárában előforduló ma már teljesen elavult szó. Baróti Szabó Dávidnál *képvasa* annyi mint láncsa- vagy dárdavas. — A *kép* hihetőleg egy a *kopjával*.

mindenütt az ispánok kedvezés nélkül [1]) az fegyvert tőlök elszedjék, az Felséged jószágaiban is az tiszttartók tartozzanak bészedni.

Articulus XIII.

Az házak szükségére való sót hogy demandálta ő felsége megadatni, humillima gratitudine recognoscunt status.

Vadnak panaszolkodások kegyelmes Urunk az kamara ispán urainkra is, főképen Kákoniné asszonyom gondviselőire hogy az szokás szerént házok szükségére való sót az aknákról nem adnának, ki felől hogy Felséged kegyelmesen ígíreti demandálását, Felségednek mint kegyelmes Urunknak megszolgáljuk.

Articulus XIV.

Az vármegyék törvényszékeinek holnaponként való celebrálása végeztetik.

Az vármegyebéli törvények is kegyelmes Urunk igen megszűntenek, mely dolog miatt sok atyánkfiai igasságokban elő nem mehetvén nyilván való kárban és fogyatkozásban vadnak. Tetszett azért országúl, hogy az ispán uraim semmi occasiót az szék celebráltatásban ne praetermittáljanak, hanem békeségnek idején, az mikor Felséged dolga rajtok nincsen, és egésségek szenvedi, minden holnapba széket üljjenek

Articulus XV.

Az recuperatum fiscale bonumok inscriptio summája megfizetésének ígíretiért ajánlják ő felségének az statusok.

Hogy Felséged kegyelmességéből most is, az mint szintén ennek előtte, az kiktől az fiscale bonumokat recuperáltatta azoknak az inscriptio summáját ígíri deponáltatni, Felségednek mint kegyelmes Urunknak megszolgáljuk.

Articulus XVI.

Az hajdú városok hogy az latrokat az viceispán kezében adják, és el ne merészeljék bocsátani, sub poena fl. 200 statuitur.

Jelentik kegyelmes Urunk az Bihar varmegyebéli urainak és atyánkfiai, hogy noha az hajdú városok nemes nemet viselvén némely részében ő kegyelmekhez hallgatnának, de azon-

[1]) A nyomatott hiteles példányban hibásan áll »kedvezésnél.«

ban magok között minden derekas törvényeket adjudicálnának, és exequálnának is; holott nekik arról semmi privilegiumok nem volna, alioquin pedig az olyan dolgok vármegyét concernálnának. Végeztük országúl, hogy a modo deinceps afféle latrokat tartozzanak az viceispánok kezében adni, büntessék azok törvény szerént, ők pedig afféléket soha ne merészeljenek el bocsátani, sub poena ducentorum florenorum.

Articulus XVII.

Szörín és Hunyad vármegyék közt az ultro citroque elszökött jobbágyoknak az közönséges szokás és végezés szerént való restitutioja végeztetik.

Ez elmúlt beszterczei gyűlésünkben találtanak volt meg kegyelmes Urunk az Szörín és Hunyad vármegyékbéli uraink és atyánkfiai, az jobbágyoknak, kik ultro citroque által szöktenek, restitutiója avagy retentiója felől magok között való controversiáról; melyről akkor úgy végeztünk vala, hogy az mostani gyűlésünkre mindenik fél erről az közöttök való controversiáról származott praetensiót litteris vel humanis doceálja, mert alioquin elesnek kérések mellől. Most annak okáért előttünk compareálva mind az két fél, levelét egyik sem producálhatná, hanem csak humanum documentumot. De mivel az szerént is az Hunyad vármegyebéli atyánkfiai praetensiója verificáltaték inkább az Szörín vármegyei atyánkfiaiénál, holott ő kegyelmeknek kellett volna ebbéli allegatiójokat plenius doceálni, alioquin is pedig generaliter végeztük, hogy indifferenter minden helyekről az elszökött jobbágyok vissza adassanak: végeztük országúl, hogy ennek utánna az Szörín vármegyei atyánkfiainak ilyen authorithások ne légyen, hanem teljességgel cassáltassék, et ultro citroque commeált jobbágyokat mindenik fél közönséges végezésünknek modalitása szerént restituálni tartozzék.

Articulus XVIII.

Az bujdosó ös székel jobbágyok kerestessenek suis modis, az ő felsége gyalog seregeiben szolgálók is, elhagyván szolgálatjokat, viszsza vitethessenek.

Az székely uraink és atyánkfiai jelentik kegyelmes Urunk, hogy közöttök fő embereknek, nemeseknek, östől maradt régi jobbágyi ez elmúlt háború időkben zászló alá íratván magokat, az olyan fő emberek nemesek elhalván, posteritási is árvaságra jutván, mind ez ideig annélkül voltanak és vadnak; az Felséged jószágiban is sokan mentenek és men-

nének jobbágyok közűl, kik közűl nem is mindnyájan szolgálnak Felségednek, hanem csak bujdosásokat akarják szokások szerént követni. Vadnak olyak is, kik ideig az Felséged gyalogi között való szolgálatra adják magokat, feleségeket, gyermekeket is utánnok vitetvén, földöket pusztán hagyván. Tetszett azért országúl, hogy a kik afféle ős jobbágyoknak találtatnak. és azokhoz competentiájokot ítílik, keressék suis modis az megírt processus szerént; ha melyek pedig az Felséged gyalogi között szolgálnak és feleségeket utánnok hozzák, ha mikor tizetéseket elhagyják, reá vigyázván, mind ő kegyelmek mind egyéb rendbéli atyánkfiai, mind feleségestől és gyermekestől visszavitessék; ha pedig feleségek honn laknék földökön, szolgáltassák az több jobbágyakkal egyaránt.

Artculus XIX.

Az mely helyekről az székelység szomszédságában ez előtt az elszökött malefactorokat ki nem adták, hogy ez után ki vihessék, avagy ha privilegiumos hely, ugyan ott exequáltassék, decernitur.

Jelentik azt is, hogy volnának szomszédságokban oly helyek, melyekre akármely gonosz életű emberek is, kik az bujdosást és könnyű életet megszokták, az székelység küzől szaladván nagy bátorsággal laknának és büntetetlen maradnának. Tetszik azért országúl, hogy megbizonyosodván igaz competentiájok esetek ellen, absque omni tergiversatione tartozzanak megadni; ha pedig ez kiadások valamely vármegyének vagy privilegiumos helynek szabadsága ellen volna, ugyan ott haladék nélkűl exequálják büntetéseket.

Articulus XX.

Az Aranyas széktől seperáltatott oláh faluk és drabantak is tartsák az szék törvényéhez magokat.

Az aranyos széki uraink és atyánkfiainak is esett ilyen bántások kegyelmes urunk, hogy az mely oláh faluk vagy drabantok székektől seperáltattanak, az törvények dolgából véllek egyet érteni nem akarnak, hanem ők igyekeznek az széken lakóknak törvént szolgáltatni, ha kinek közzülök azokkal az oláhokkal valami dolga vagyon. Végeztük azért országúl, hogy azok is tartsák az szék végzéséhez magokat.

Articulus XXI.

Az városok contributioja limitáltatik:

Kolosvár adjon	fl.	2000
Fejérvár adjon	fl.	200
Bánfi-Hunyad adjon	fl.	200
Kézdivásárhely adjon	fl.	200
Vizakna adjon	fl.	200
Udvarhely adjon	fl.	200
Sepsi-Szent-György adjon	fl.	150
Illyefalva adjon	fl.	150
Egeres adjon	fl.	100
Nagy-Almás adjon	fl.	60

Confirmatio.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transilvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, benigne exaudita et admissa, prescriptos universos et singulos Articulus, nobis modo quo supra praesentatos et exhibitos, praesentibus literis nostris verbotenus sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta Civitate nostra Alba Julia, die sexta mensis Junÿ Anno Domini M. DC. XXIII.

Gabriel m. p. (P. H.)

Stephanus Kovachoczy
Cancellarius m. p.

Két egyenlő hiteles nyomtatott példánya *az erd. Múzeumban (Jos. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. III. köt.* és a *Dóináth-féle gyűjteményben).*

XL.

1623. jun.

Gál Péter Bethlenhez Esterházy Miklóstól küldetett követnek jelentése.

1. Az. mi illeti császár és király urunk ő fölsége méltóságát, azt én minden tehetségem szerint úgy viseltem előttem, mind útamban, az hol és kik előtt kivántatott s mind penig ottbenn, az erdélyi fejedelemmel szólván, az mint kivántatott, avagy mennél jobban és böcsületesebben én tőlem lehetett. Nem is idegen füllel s szívvel hallották beszédemet az végbeliek és egyéb hadakozó nép, az hol kikre találkoztam s kedvetlenek sem voltak császár urunk ő fölségéhez az emberek és megtetszett szovokból, hogy az kénszerítésből kölljessék más urat urallaniok. Az erdéli fejedelem is az ő fölsége nevének nevezetire elsőben mindenkor süvegét emelintette s végre penig süvegét asztalára letévén, süveg föltétel nélkül hallgatta és ő fölségét mindenkor császár ő fölségének nevezte.

2. Az köszönetet, szolgálatajánlást, jó szerencsés gubernálás kivánást mi illeti, Ngodnak viszontszolgálatját izente, köszönti Ngodat és hogy sok jó esztendőkig élvén, urának, az római császárnak híven és hasznosan szolgálhasson és ő fölségének kedvét és szeretetit nyerhesse, kivánja Ngodnak, offerálván magát minden alkalmatossággal való szolgálatra, mondván: noha, úgymond, voltak közöttünk ennek előtte való időkben viszszavonyó ellenközések, azokat az idő akkor úgy hozta volt, hogy egymásnak ártsunk, de ezután, minthogy isten jobb időt adott érnünk, immár hasznosan, kedvesen és szeretettel szolgáljunk egymásnak és az mi eddig voltak, azok már közöttünk elfelejtve legyen.

3. Az látogatást fölötte igen köszöni s szeretettel vette az fejedelem s kivánja, hogy continuáltassék.

4. Az Ngodnak böcsülettel írt leveleket mi illeti, arra az fejedelem azt mondja, hogy mind azt s mind penig ha mit az Ngod töreködésére nézve az rabok elbocsátásában cselekedett, örömest cselekedte, ezután is mindent valamit Ngodnak kedves dolgot fog ösmerni, örömest és jó szível megcselekszi s kedveskedni akar Ngodnak.

5. Az ötödik punctra az erdéli fejedelem azt mondja, hogy jól látja és tudja, hogy Ngod mind az hadakozásnak idején s mind penig az békességes állapatban igaz magyarúl és emberűl viselte és viseli is magát mind uraságra s mind egyéb dolgokra nézve és hogy nem kétölködik senki abbon, hogy Ngod, mint hazája szerető igaz magyar, most is minden tehet-

ségével, mint és hogy megtartassék az megszerzett békesség, azon vagyon.

[6. *kihúzva*] 10. Az mi az képeket és egyéb írogatásokat illeti, csak ne legyenek nagy emberektől, az erdéli fejedelemnek megcsúfolása, azt mondja az fejedelem, hogy azon meg nem indúl.

[11.] 13. Az császár és király urunk ő fölsége vádolását mi illeti, mintha ő fölsége, az erdéli fejedelemnek kegyelmesen conferált adományokat debilitálni akarná, arra azt mondja az fejedelem, hogy noha ő császár urunkat ő fölségét személyében nem ösmeri, de cselekedetiből és más embereknek relatiójokból ő fölségét igen szent, igazmondó jeles fejedelemnek tartja s hiszi is lenni s tudja, hogy örömest fogadását megálloná, ha az papok és több ő fölsége tanácsi arról sok szovokkal el nem vonnák: etc.

[8.] 9. Az nömös ország végezését mi illeti, azok másszor az egyszer tett ország consensusa ellen nem végezhettek semmit, azt mondja az fejedelem: és császár urunk ő fölsége az maga diplomájában arra kötötte magát, hogy mind maga megtartja s mind az alatta valókkal megtartatja mind azokat, az möllyeket ő fölsége az maga diplomája alatt kiadott. Azért nem elég az hozzá, hogy érsek uram az eliberálást kiszabadításnak s nem kiváltásnak, az contentálást penig csak szóval való lekötésnek magyarázza. Micsodás instructióval jőjjenek peniglen ő hozzája az mostani bemenendő internuntiusok, ő nem tudja. Mert jól ösmeröm én azokat s tudom, kik legyenek és azért ő reájok nagy dolgot nem bíztak s annakokáért semmi nagy dologról velek nem is tractálhatok.

Mindazonáltal őköt az császár ő fölsége böcsüdelméjért kedvesen elvárja s Kolosvárott ez héten velek szemben lévén, tractál velek az mint fog illeni és hamar őköt visszabocsátja, szörnyen is exaggerálja sok szókkal, hogy minden dolgunkban s úgy ez embereknek ő hozzá való beküldésében is csak az ő megcsúfolását és az időknek halogatását nézzük, jól látja.

[6.] 7. Az ő elméjét, azt mondja az fejedelem, hogy Jagendorff, graf von Thuern és más ő hozzá hasonló hazónk (*sic!*) fiai sem vádolással, sem valami szerencsés diadalmoknak igéretivel föl nem indították s háborították az hazónk fiainak az magyaroknak mennit köllessék hinni, azt már ő megösmerte, Jagendorff és graf von Thuern az több hozzá hasonlókkal egyetemben penig mikor neki szüksége volt az ő szolgálatjokra szolgáltak és csak arra és nem egyébre nézve, nem kergetheti el magától s azt sem engedheti, hogy éhel meghaljanak és azért táplálja őköt elég slejtől. Az ő akaratjából törököt sem sollicitálnak és ő nem gondol azokkal semmit s

nem is cselekeszik semmit ő reájak nézve, sem félben nem hagy akármit is ő érettek.

Az törökön hogy ő majd minden keresztyén fejedelmeknél jobban ismeri azon kér, hogy ő neki megengedjük s tudja is annak nemcsak ravaszságát, hamis barátságát, de ugyan minden birodalmának állapatját is! És ő örömest, ha egyéb lehetne benne (isten látja, úgymond, szivemet) elhadná azoknak kedvek keresését, de neki nincs mit tenni, vagy akarja, vagy nem, élni köll segítségekkel, holott ő neki nemcsak meg nem tartják, az mit igértek és minden böcsületlen gyalázattal is naponkint illetik, de ugyan ellene tanácskozván, veszedelmére is készülnek; nincs azért mit tenni, mert az lengyel, sponyor és egyéb királyak s fejedelmek ötet császár urunk ő fölsége ellen, tudja, hogy meg nem segítik.

Jól tudom, úgymond peniglen, minemő hatalmas fejedelem legyen az római császár, mind önnönmagától s mind penig a több atyafiai s keresztyén fejedelmek segítségéből és azt is, hogy én ő fölsége ellen csak egy szegény legény vagyak, és azért köll én nékem amoda hajtanom fejemet s jó idején gondot magamra viselnem. Mert én ezután ha mit indítanak ellenem, avagy ha az rajtom esett kisebbségért valamit akarok indítani, sem magyarbon, sem imez, amazbon nem bízhatom, sem bízni nem akarok.

14. Hogy ő felőle császár urunk ő fölségének, mintha ő viszont új fegyverfogásra igyekeznék, híreket visznek, ő azt tagadni nem akarja, hogy magának mature provideálni akart, népet szerzett és az mellett mihez bízzék s mihez képest indúlhasson meg, az töröktől is végére akart menni, és most hozták meg az segítségeknek számát. És minthogy ilyen sincere agál Esterházi uram ő kegme velem, én is sincerus akarok ő kegméhez lenni és az, mit nektek sok adománynyal, fáradsággal, költséggel köllene fölkeresnetek s tudakoznotok, im azt Kegd által ingyen megizenem s mondja meg Kegd, hogy az portáról leszen: ötezer jancsárom. Ihon arra az levél. Az greciai beglerbég mellém van adva minden hadával, ahoz tizenkét ezer tatár, az két oláh vajda és három ezer kurtán, az egri basa, az tömösvári basa, az nándorfejévári basa, az budai basa, az ki szerdár is lészen, az kanisai basa, az bosznai basa, etc. Magamnak is az nömösség megbántása nekül (az mint ím ma is az hosszú predicatiót elunván, gondolkodván, föltaláltam) itt Erdélyben Magyarország nekül lehet nagykönnyen tízezer jó kopjásom és hétezer gyalogom. Ez szók után ez renddel nevezett basák s provinciákra szóló török leveleket nekem az fejedelem mind megmutatta.

13. Homonnay uram dolgát mi illetné, ő jól tudja, úgy-

mond, hogy szegény Homonnay uram törekedett legyen ő ellene, de minthogy már megholt, isten bocsássa meg neki. De hogy ő arra nézve valami bosszúállást üzne, vagy üzni akarna az ő árvái ellen, attól isten őtet (kéri) megoltalmazza. Én, úgymond, jónál egyebet nekik cselekedni nem akarok. És attól is isten oltalmazzon, hogy császár ő fölsége böcsüdelme ellen tiltonám birodalmambon az ő fölsége árvákhoz való gondviselését és hogy ellenek mondottam volna Esterházi uram ő kegme és érsek uram tutorságoknak, azt én soha meg sem gondoltam. Nem is mondottam senki ellen, hanem csak az Milith és valami Jeremiás diák gondviselések s gazdálkodások ellen, az kik nem csak tékozolják az árvákét, de, ugyan magok között is egymás vádolók és rágalmazók. Ám meghagytam, hogy Kassára az kamorára bevigyék, minden fertály esztendőről fertály esztendőre számot adván, az jövedelmét. Ott el nem vesz; ha én meghalok is, megtalálják az árvák. Azonban penig, hogy ő Kegmek disponáljon, gondot viseljen és hogy az árváknak károk ne legyek, arra vigyázzon. Én nem tiltom, de akarom.

Megköszönvén ezeket, kérém ő fölségét, jelentené meg, mikor nem tartatott volna meg az, mi kegyelmes urunktól adatott diploma. Azt mondá, elővevén azt és megolvasván, hogy ő fölsége az hol magát és az ő fölségéhez tartozókat kötötte az ő tőle donáltattatott és inscribáltatott jószágoknak kiváltására, tehát ő fölségének nem köllött volna megengedni, hogy azt disputálták az gyűlésben, mint múljék semmiben. És, úgymond, azt sem köllött volna megengedni ő fölségének, hogy Thurzó Sztaniszló, úgymond, engem olyan böcsülletlenül, tisztátalanúl nyelvén forgatott és diffamált utálatosan.

Mert olyan nagy gyülésben, az hol ő fölsége az római császár, az római pápa, spanyor király és több nagy fejedelmek, vármegyék és minden főrendek személye vagy követe jelen volt, igen förtelmesül szólott Thurzó Sztaniszló én ellenem és hamison s nem igazon oly dolgot fogott reám, az kiben, bizonyságom az isten, és azok, az kik köztünk jártak, hogy azt nemhogy mondottam volna, de soha meg sem gondoltom. Azt mondotta, hogy én csak képmutatásból írattam volna az nikelspurgi tractában az én donatióim és inscriptióimnak contentálását és csak azért, mintha az én hadaimat különben le nem szállíthottam volna, de azokat azzal az praetextussal leszállítván, azután akár tartsák s akár ne tartsák azt az punctot, én nem gondolnék vele és így diffamált engem az etc. annyi fejedelmek előtt, hogy immár én ha élek is, de ugyan megholtnak mondatom, minden országokbon kjterjedvén az az Thurzó Sztaniszló ellenem költött szova. És gon-

dolja meg minden ember, ki szolgálna énnekem ezután és minemű ocsmány, förtelmes, átkozott undok pogony (sic!) s pogónnál is rosszabb bestye kurvafi volnék én, ha az úgy volna. De minthogy az úgy nincsen, bizony teszek róla és megkeresem az én tisztességemet s megmutatom mindeneknek, hogy hamisan és árulóvol hazudott abbon Thurzó Sztaniszlo. Ez. szerető Gál Péter uram, az möllyön én megindultom, fölháborodott az én elmém. Ez az, az miért én inkább, hogysem elszenvedjem, meghalok, vagy teszek róla. Ez az ok, noha több is vagyon, miért akarok az fegyverhez nyúlni.

Ez kénszerít engem az török segítségét keresnem. Nem az Jagendorf, gróf Thuern, más hozzá hasonlók és hazánk nem szerető fiaknak vádlások, ingerlések. És mit itél Kegd, szerető Gál Péter uram, vagyon-e, miért megbúsulnom és Kegd in tali casu, az maga böcsüdelméjért meg nem háborodnék-e etc.

Mondom, hogy Fölségednek ezek így lévén, vagyon miért megbúsulni, de ez egy ember vétkét jobb panaszképpen előadni és az büntetést törvénytől várni, hogysem egy ember vétkéjért az pogányokkal egyet érteni és az körösztyénséget rontani. Azon kérem Fölségedet, az szegény magyar nemzet utolsó veszedelmére az Fölséged nevének örökkén való szidalmával s átkozásával ne adjon útat, főképpen mostan, az élő istenért. Fölséged ne kezdjen semmit, azon kéri Fölségedet az úr ő nga, mindenképpen, valamint legjobban kérheti, mert mivelhogy az imperiombon az egész keresztyén fejedelmek letették az fegyvert, szörnyű veszedelmére, romlására leszen Fölségednek és az magyar nemzetségnek az Fölséged mostani igyekezeti és indúlatja. Azért minthogy Fölségedet azon kéri az uram ő nga, hogy ha mi panasza vagyon Felségednek valamöly tisztviselők ellen, Fölséged jelentse meg. Jobb, hogy Fölségöd törvénytől várjon.

Mondá ezekre, hogy mit akarnék az törvény által rajta nyerni, hanem ha egy kis purga linguát. Én mondám, vagyon más büntetése is az ország törvényében afféléknek. Mondá micsoda? Én mondám poena talionis; arra azt mondá: bizony ugyanis, azt akarom nyerni, ha másképpen nem kezdünk az dologhoz.

Az mit penig Kegd az imperiomi békességről monda. azt hol vette Kegd. Mert megbocsásson Kegd énnékem is. mind ő fölsége háta mögött s mind másutt vadnak embereim. az kik ha mit affélét értettek volna, tudtomra lett volna, de adjon isten jobb békességet annál.

Én mondám, lehet Fölségednek császár urunk háta mögött az kicsiny slejt rendekből valami bizonytalan hírhordo-

zója, de az jovából, elhittem, bizony senki sincsen és azért vagynak ennyi hamis hírek mindenütt.

De ez imperiomi dolog bizonyos és valóságos igazság én tőlem hazugságot nem izentek volna s el sem jöttem volna vele, de ez bizony így vagyon, etc.

Ezt megmondotta az fejedelem gróf Thuern és Hoffkhirkhennek és azok életeket és fejeket is kötötték arra, hogy az úgy nincsen. Én is kötöttem, hogy úgy vagyon és abbon maradott.

Sollicitálták azért az törökkel együtt, hogy az ide föl haddal való megindúlásra hamar napot nevezzen (én így értettem), de az fejedelem napot nem nevezett.

És nekem azt mondta, s fogadást tett arra, hogy az mi internuntiusinkat Kolosvárott visszabocsátván, ő maga mindjárást Fejérvárra vissza megyen és mind ott marad.

Vádolkodék az igért pénz felől. Mondám, hogy azt is nem azért, hogy nem akarták volna megadni, halasztották volna, hanem annak az imperiomi gyűlésből köllött meglenni, más az, hogy pénzünköt is, az minemő eddig volt, nem szerették volna. Ám immár magyar pénzül meghozzák neki és az építésre is gondja volna császár urunk ő fölségének.

Panaszolkodik, hogy noha ő császár és király urunk ő fölségének mind maga böcsülletit, mind kezében lévő és nyert méltóságát és mindent az mi kezében volt, lábai alá vetette és magát fölötte igen ő fölsége előtt nemcsak megalázta, de ugyan meg is gyalázta, de mégis semmi kedvet, semmi confidentiát azzal magának nem nyerhetett, sőt mind semminek tartották olyan nagy cselekedetit.

Azt mondja, hogy ez mostani török császár egy rosz, bolond ember, balgatag, és ha mit kezdnek az vezérek, ő tőle tartani nem köll.

Felel ő az török felől, hogy az ő híre nekül reánk nem támadnak és akkor indul meg, az mikor ő akarja.

Panaszolkodik azon is fölötte igen, hogy ő neki még csak ez minapi Prágában küldött levelére is választ derekasan nem adtak, csak némöly szóra, az mi nekik tetszett, úgymond, feleltek meg. Elolvasta maga az császár urunk ő fölségének írt levelét — s az ő fölsége diplomáját is előttem. És amaz eliberare és contentare s hasonlóképpen az is, hogy mindent, az mi az ő fölsége diplomájában írva vagyon és ő fölsége megtartani és mással is megtartatni akarja, igen forgatja. Érsek uram magyarázatját nem igazolja. Palatinus uram penig az mit az soproni gyűlésben mondott és referált, fölötte hamisnak mondja és sok szókkal szidalmazza.

Én mondám, hogy az egy ecsedi dolognál, kire választ

nem adtak, nagyobbat nem látok, de abból császár urunkat ő fölségét könnyű akárkinek is megmenteni, mert ő fölsége extra regnum lévén és magyar tanács is környüle nem lévén, nem felelhetett meg arra. És ha mit magyar tanács nekül affélét cselekednék ő fölsége, hogy azonnal vádolnák ő fölségét az magyarok, de ím, meghozta isten ő fölségét, és elhittem, hogy ha nem ez internunciusok által is, de jövendőben megfelel ő fölsége és kegyelmesen resolválja magát arra is.

Azt mondá, hogy: úgy uram mindenben csak halogassunk és az időt vonjuk s töltsük, de bizony arra én nem megyek s nem is hagyom orromnál fogva magamot csak puszta igéretek után vezetni.

Mindazáltal Esterházy uram ő kegme izenetit és kérését tekintvén, ím elvárom azokat az internuciusokat és noha jól ösmeröm én őköt kik legyenek és azt is tudom nem nagy dologgal jönnek, de mégis csendesen s békével meghallgatom őket s szeretettel is, az mint ő kegme Esterházi uram kér, tractálok Kolosvárott velek s meglátom, mit hozhattak. Az után penig mit köllessék cselekednem, meglátom.

Mondám, noha azt reménli Ngod, hogy császár urunk ő fölsége mindenképpen oly kegyelmesen resolválta magát, hogy cum satisfactione leszen ő neki de mégis hogyha valami dificultások fönn és hátra maradnának, kéri azon Ngod ő felségét, hogy ne indúljon azokért úgy meg, hogy abból veszedelme történjék nemcsak az szegény magyar nemzetnek, de az egész kereszténységnek is.

Hanem küldjön császár urunk ő felségéhez ujonnan követeket és adja Ngodnak is értésére, mit difficultál s mit kiván, szolgál Ngod neki. És elhitte, hogy miképen azoknál nagyobb dolgok afféle commissiok által véghez mentek, úgy ezek is szépen elvégeztetnek.

Mondá: úgy, szerető Gál Péter uram, én untalan követeket küldjek oda föl ő fölségéhez és mennél böcsüdelmesebb urakat és embereimet küldjem, ő felsége részéről penig csak akárkik jüjjenek én hozzám, bizony mindent csak az én megcsúfolásomra és minthogy semminek tartanak, látok cselekedniek.

Mondám, hogy engem postának, egy levélhozásra, ez mostani jövőket penig mint internunciusokat tartsa elégségeseknek. És ezután nagyobb derekasabb dologban nagyobb és méltóságosb embereket várjon magához követségben.

Megfelel arra is, etc.

Az országbeli urak fölötte köszönik, hogy beküldött és ugyan kezét öszvetéve s fölemelve némelyik, s azt mondják, hogy ők meg nem tudják mondani, mennyi hasznot tett Ngod

ez beküldéssel. Mi, ugymond, jól látjuk és érezzük is annak hasznát. Azt tartják sokan, hogy ez mostani menyeközről vissza nem tért, hanem megindúlt volna ide ki reánk.

Vagyon ez falukon elosztva fogadott népe kapitányok és hadnagyok alatt, fogadtak is bemenetelemkor mindenütt, de visszajövet megszüntek és nem hallottam, hogy fogadnának.

Az ország népe, még azok is, kik nem pápisták, igen idegenek hozzá és csak az félelem miatt cselekesznek mindent, de ha mi módjuk volna benne, örömest megmutatnák, hogy az törökkel való bagzásban és keresztyéneknek rontásában semmi kedvek nincsen, fohászkodnak, szólnak, de keveset. És megtetszik szívek nehézsége.

Az közfizetés alatt lévő katonák is szidják urokat és nem tetszik nekik, csak, azt mondják: mit míveljünk? élnünk köll az mint élhetünk és hasznunk benne, hogy az falukon vagyunk.

Az pápisták most ott benn jó állapatban vadnak, az ő templomok rakva hallgatókkal, ő maga is az fejedelem most ez pünkösd ünnepére oda adta vala minden musikásit az mi templomunkban mindennap az nagy misékre.

Azt mondja, hogy ő nem gondol vele, akárki mit higyjen. Én megesküdtem arra ide bejöttömben az fejedelemségre, úgy mond, hogy minden rendnek szabad religiója legyen. Én az ariánusokat fölötte gyülölöm és ha mit cselekedném fogadásom ellen, tehát legörömestben őket űzném ki ez országból, de maradjon helyén fogadásom.

(A »Jászai gyűjtemény«-ből, Nemz. Múz.)

XII.

1623. jún. 18.

Bethlen Gábor kiváltságlevele a zsidók számára.

Gabriel Dei gratia *stb.* Memoriae commendamus *stb.* Quod cum nihil in hoc statu nostro, in quo singulari Dei optimi maximi nutu et beneficio ac communi nostrorum regnicolarum trium nationum regni huius nostri Transylvaniae voto ac suffragio constituti sumus, nihil unquam magis expetivimus, quam ut sopitis undique belli tempestatibus imperio nostro subjectos almae pacis radiis investiremis, et partim singulari nostra providentia, partim paterna commiseratione, qua universos prosequimur, hoc regnum nostrum variis bellorum motibus externarumque gentium irruptionibus vastatum, desolatum, diversarum gentium concursu et concessione restauraremus, ut maiora in dies sumens incrementa, pristinis

resumptis viribus, belli pacisque conspicuum trophaeis, *veterum adequet Daciam:* itaque ut desiderati huius voti compotes redderemur, et diversarum quoque gentium concursu hoc regnum nostrum Transylvaniae excoleremus, accedente singulari intercessione excellentissimi Abrahami Szasza medicinae doctoris Judaei Constantinopolitani, praesentes immunitates universis e gente Judaea clementi nostro assensu in Regnum Transylvaniae condescendere volentibus, sub annexis conditionibus insertas, gratiose elargiendas, concedendas, et ab omnibus regni nostri incolis observandas duximus. Quarum quidem immunitatum series hisce in Articulis subsequitur. 1-o. Destinatum ad inhabitandum et quaesturam exercendum habituri sunt locum, nostro ac regnicolarum assecuratoriis munitum. 2-o. Mercaturas exercere, variasque merces in regnum Constantinopoli inferre, peregre proficisci, et e ditionibus nostris egredi iuxta singulorum facultates libere conceditur. 3-o. Vir discretus iuris peritus nobilis, si quando controversiae inter ipsos discutiendae et definiendae emerserint, ordinabitur, qui ubi necessum fuerit, partes etiam illorum non solum defendet, verum etiam promovebit; sedulo tamen in eo desudent, ne contra Maiestatem nostram, aut regnum et ditiones nostras, clam vel palam quidpiam moliantur. 4-o. Ut maiori securitate vitam agere valeant, instar reliquorum tributum pendent, quibuscumque e regnis advenerint, ac *paribus cum Anabaptistis immunitatibus gaudebunt;* ne tamen quempiam regnicolarum fraude circumveniant, juraque publica violent. 5-o. Liberam habebunt professionem, illamque *iuxta ritum illorum* exercere citra quorumvis molestiam permittentur. 6-o. Si qui Judaeorum in ditionibus Christianis degentium ex Hispanÿs aut aliis e locis in regnum nostrum commigrare illorumque professionem imbibere voluerint, liberum id securumque eisdem futurum pollicemur. 7-o. Amictu Christianorum, ne injuriis impetantur, neve signo quopiam indecenti uti vestirique permittantur. 8-o. Pecuniam e regno nostro efferendi liberam habebunt facultatem, salvis tamen regni constitutionibus observatis. 9-no. Si quo sinistro fato regni (quod Deus optimus maximus avertat) e regno nostro migrare eisdem contingat, integri unius anni spatio bona sua divendendi aut ad loca tutiora evehendi habeant potestatem. 10-mo. Si casu quopiam aliquod scelus quispiam eorum perpetraverit, scelestus quidem investigitur, iustisque poenis afficiatur, reliqui vero nec examinentur, nec molestentur. 11-mo. Medicus eorum semper libere eundi, redeundi, excurrendi et revertendi in ditiones nostras habebit facultatem. Et hae quidem sunt immunitates, quas praelibatis Judaismae professionis hominibus benigne indulgendas et con-

cedendas elargiri decrevimus, assecurantes eosdem nos omnia et singula haec clementer illis indulta et concessa observaturos, prout assecuramus, indulgemus ac concedimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Civitate nostra Coloswar Anno 1623. 18. Junÿ.

A gyulafejérvári káptalan 1734-diki hiteles átiratából, melynek másolata megvan néhai Hilibi Gál László gyűjteményében. (Chratophylac. Tom. XIV.).

XIII.

1623. július 9.

A császártól Bethlen Gáborhoz küldetett két követnek, úgymint Szentkereszti Jakabnak és Izdenczy Andrásnak hivatalos tudósítása.

a)

Sacratissima Caesarea ac Regia Mattas, Domine, domine clementissime.

Fidelitatis et fidelium servitiorum in gratiam Sacrmae Mattis Vrae humillimam commendationem.

Posteaquam ex clemęnti Sacrmae Mattis Vrae mandato, ad illimum sacri Romani imperii et Transylvaniae principem, nomine internuntiorum, iter nobis suscipiendum fuit, prima nobis erat cura, ut citra longiorem moram, acceptis a dno comite Palatino regni litteris Sacrmae Mattis Vrae credentionalibus, nec non benigna instructione, posthabitis rebus domesticis, spretisque occurrentibus difficultatibus, nos viae comitteremus. Igitur cum vigesima mensis Maÿ ex arce Sempte movissemus, magnis ac impeditis ob frequentiam pluviarum itineribus per Lyptoviam Epperjessinum vigesima nona praefati mensis appulimus. Ubi die altero quieti dato dum ulterius nos itineri accingimus, prima mensis Iunii venit cursor principis cum litteris ad commissarios Sacrae Mattis Vrae datis, quibus eos de suo ad nuptias fratris sui comitis Stephani Betthlen ad oppidum Zilah egressu certiores reddit, atque ad easdem nuptias benevole invitat,[1]) Colosvarinum postea deducendos, illicque audiendos. Iis vero acceptis et intellectis nos quod de nuptiis, quae honorarium et alia requisita ex dignitate Sacrmae Mattis Vrae exigebant, nihil in commissis habuerimus, consultius fore duximus Epperjessini in ditione Mattis Vrae praetextu aliorum, nobis commissorum negotio-

[1]) Kijött e levél »Bethlen Gábor Politikai Levelei.« 380. l.

rum subsistere, quam quippiam ab authoritate Sacrae Mattis Vrae alienum, uti (si sine praemissis requisitis illic comparuissemus) procul dubio evenisset, admittere. Qua de re Sacrmam Mattem Vram. adjunctis in specie principis litteris, eodem ipso die demisse edocuimus. Atque ita responso dato principi Epperjessini ad decimum nonum usque Junii non inutilem moram traximus. Interea enim temporis de conatibus principis deque apparatu bellico, quem vulgi fama supra modum augebat, tam ab iis, qui principi obligati sunt, quam a fidelibus Mattis Vrae certius indagare, inducias imperiales, Sacraeque Mattis Vrae ad continuationem salutaris pacis inclinatissimum animum publicare, falsorum denique rumorum segetem utiliter demetere haud negleximus, quaeque pro utraque parte comperire licuit, Matti Vrae Sacrmae, uti ea accepimus, humillime perscripsimus.

Decima sexta Junii allatae sunt nobis iterum litterae principis significantes ipsum vigesima quarta ejusdem Colosvarinum regressurum, illicque nos sequenti die expectaturum. Quibus acceptis nos quoque nihil potius duximus, quam ad praefixum diem ibidem adesse, quas similiter in specie Matti Vrae humiliter transmissimus.

Quocirca sumpto in compendium diurno itinere decimo nona Junii Epperjessio movimus ac vigesima sexta Colosvarinum primo mane ingressi sumus; cum enim oppido Zilah appropinquaremus, certior paulo ante de nostro adventu factus comes Stephanus Betthlen, quem necessario conveniri debere arbitrabamur, missis tribus filiis cum insigni turma equitum tubisque ac tympano honorificentissime nos ad praeparatum diversorium deduxit, coenaque ac jucunda conversatione excepit. Cui cum Sacrmae Mattis Vrae munificam gratiam detulissemus ac ut quantum in se esset autor principi foret, tuendae pacis consilia fovendi, ablatam Sacrmae Mattis Vrae gratiam perhumillime suscepit, seque sincero corde Mattis Vrae clementiae responsorum, quae ad pacem sunt (uti hactenus fecisset) conaturum magna cum subjectionis significatione fusius commemoravit, principi animum esse non offensive, sed defensive tantum jura sua tuendi, non dominandi libidine, sed honoris vindicta ductum adjecit. Et haec causa fuit, quod non pridie Colosvarinum ingressi fuerimus.

Tandem procedentes ex oppido Zilah dura per montes Meszes vocatos via vigesima quinta Junii a meridie obviam habuimus cursorem principis, qui adventum nostrum grate expectari significavit et ut in proximo pago quiesceremus innuit.

Quocirca vigesimo sexto Junii Colosvarinum progredien-

tes, eundem cursorem cum aliis sex equitibus iterum obviam habuimus, qui nos ad dispositum hospitium deduxere. Hic quoque dies quieti et praeparamentis datus est.

Postero die, qui erat divo Ladislao sacer, cancellarius principis medio secretarii ejusdem praemissa salutatione audientiam ad horam octavam nobis designatam esse significare curavit jussu principis. Quocirca praeeuntibus aliquot primariae nobilitatis viris curru principis vecti cum in conspectum principis venissemus salutatione praevia gratiam, benignitatemque Mattis Vrae Caesareae atque Regiae erga principem, propensum item in continuanda sancta et salutari pace animum et quod Sacrma Mattas Vra non dubitet, uti quidem par est, ipsum quoque principem tam piae ac paternae Mattis Vrae in fideles suos, praesertimque afflictum Ungariae regnum ac totam christianitatem curae et sollicitudini majori affectu et zelo responsurum, fusiori oratione declaravimus. Causa postea et fine internunciatus nostri proposita credentionales Mattis Vrae decenter porreximus.

Quibus elevato pileo, osculatisque manibus reverenter acceptis, ac tandem etiam perlectis salutationem nomine Sacrmae Mattis Vrae factam dignissimo honore se prosequi velle, pro ea benignitate, quam medio nostri Mattas Vra erga ipsum declarasset, obligatum fore Matti Vrae vita comite et quicquid ad dignitatem honoremque Sacrmae Mattis Vrae domini sui clementissimi augendam pertinere cognoverit, diligenter facturum respondit. Quum vero ipse tam anno superiore tempore diaetae Soproniensis per primarios suos legatos, quam currenti quoque misso ad Sacratissimam Mattem Vram servitore suo nobili viro de certis quibusdam punctis diplomati Niklspurgensi contrariis debito modo complanandis, ne pax et tranquillitas regni perturbaretur Mattem Vram demisse requisivisset, Mattas porro Vra ad internuntiorum suorum ad se expediendorum adventum finalem resolutionem et complanationem distulisset, libenter se auditurum, quid in eo genere Mattas Vra medio nostri decrevisset, quo et ipse in iis, quae secundum suum judicium diplomati contraria viderentur per Mattem Vram contentatus, quietem toti christianitati utilem et necessariam fovere et augmentare queat; esse enim constitutum apud se omnem lapidem prius conservandae pacis studio movere, quam manum ad arma movere, dum modo conditionibus Niklspurgensibus ex parte Sacrae Mattis Vrae satisfiat.

Nos cum nihil in Sacra Matte Vra quoad effectuationem praefatarum conclusionum Niklspurgensium desideratum esse subjecissemus, quin a parte quoque ipsius principis plura et

majora puncta reperirentur nondum effectui tradita, missos proinde nos ad ipsum, ut de utroque genere cum ipso uberius agamus, de quibus si placeret breve scriptum jucundae memoriae causa exhiberemus, ex quo etiam quod ad Mattis Vrae resolutionem de bonis inscriptitiis factam spectaret, non obscuram capturus esset informationem.

Exhibuimus itaque ipsi scriptum secundum tenorem instructionis factum Ungarico idiomate ex Latino conceptu versum, cujus copium sub A. in utroque stylo videre est et ipsi magis placuit lucrandi temporis causa scripto agere: et Ungarico quidem idiomate ideo exhibuimus, ne in Latino titulo vel error, vel offensio pareretur.

Tum, accepto scripto, se perlecturum et per suos quid sentiat renuntiaturum daturumque operam, ne diutius nos detineat, subjecit. Hic terminus primae audientiae, in qua non obscura erga Mattem Vram submissionis reverentiaeque signa ostendit, ad singulas Mattis Vrae nominationes pileo elevato genibusque nonnihil flexis sese humiliando, dnum clementissimum appellando, demisse requisivisse dicendo. Ceterum toto tempore stando et cum valediceremus, discooperto, uti in ingressu factum fuit, capite.

Eodem die circa vesperum misit ad nos princeps cancellarium cum Stephano Cassay, interrogatum, an quid remedii habeamus in instructione nostra, ratione laesae personae suae, de quo apud Mattem Vram uti gravissima injuria tam per nuncium, quam litteras, questus esset, responsum accepisset per internuncios, quos missura ad se esset Mattas Vra super eo puncto Mattis Vrae declarationem secuturam? Deinde an in negotio bonorum pignoratitiorum habeamus propius aliquod medium praeter commissariam revisionem Tyrnaviae instituendam? et quomodo illa intelligenda? an videlicet diploma Niklspurgense in suo vigore sit mansurum, vel de novo tractatio instituenda?

Ad quas ejus quaestiones, licet in quo tempore laesam personam suam quaereretur, nobis non constabat, nihil enim eo in puncto nobiscum ex aula communicatum fuit, tamen paucis et sumatim respondimus: fontem omnium differentiarum in ea diploma Niklspurgense ortarum esse articulum de bonis inscriptitiis factum, ex eo enim, si quae laesio personae principis facta esset, eam processisse, quod conditio illa, uti dnus princeps praetenderet, non esset effectui realiter tradita.

Quare si punctum illud per instituendam commissionem complanatum fuerit, quicquid erit vel circa personae principis laesionem, vel alias differentias complanandum, simul complanabitur, sublata siquidem causa tollitur effectus. Neque al-

fine sacrmam Mattem Vram ad commissariam hanc revisionem consensisse, quam ut principi, si qua in re laesum apparebit, satisfiat et per hoc occasiones novorum tumultuum antevertantur. Scopum autem et finem commissiones fore, ut medium queratur, quo ante futuram diaetam contentatio institui possit? et si id compertum fuerit, ut inscriptionales producantur, ruminentur cum hypothecariis de contentationis summa agatur, denique juxta quod commissarii, utrinque deputandi decreverint realis executio subsequatur.

Laesam principis personam prolixius deduxerunt ex eo, quod in diaeta Soproniensi per commissarios relatum publice fuisset, in tractatu Niklspurgensi dixisse principem per Stephanum Cassay non curare se executionem articuli de bonis inscriptitiis dum modo sanciatur ea forma, quae in pacificatione Viennensi extat, qua relationn personam suam gravissime laesissent. Nos, si quid ejusmodi sentiret princeps Matti Vrae minime attribui posse, quod ejus articuli effectuatio regnicolis commissa sit, sed nec regnicolas quiquam eo in puncto peccasse rationes in articulus Soproniensibus decleratas ostendere replicavimus. Et cum praemisso nostro responso abierunt.

Postera luce ad vesperum in communi loco iterum convenimus cum praefato cancellario et Cassaio jussu principis et ad tria puncta resolutio Mattis Vrae petita a nobis est, quam per nos internuntios missam iri Mattas Vra literis suis medio ejus internuncii exaratis benigne declarasset. Primum erat de quinquaginta millibus florenis ad solutionem confiniariorum in ditione principi concessa existentium diplomate Niklspurgensi promissis. Num videlicet certi quid de die quo illa summa adferatur, habeamus, quando quidem Mattas Vra disertis verbis scripsisset de tali die per internuncios suos principem certificaturum. Quod punctum grave nobis visum est, quando de speciali die transmittendae ejus summae ne verbum quidem in instructione nostra [1]) repertum sit; et sane accidit importione, quod copia earundum Mattis Vrae litterarum nobis denegata sit, tenorem enim ejus resulutionis Mattis Vrae, cui princeps firmiter inhaesit, ignorantes, jacula providere haud potuimus, quem si habuissemus id quod in instructione defuit, facile vel ex itinere supplere licuisset. Itaque causas quidem, cur illa summa ex contributionibus imperialibus deputata, hactenus praestari nequivisset caeterum autem Mattem Vram solicite curaturam, ut etiam ex proprio aerario brevi temporis spatio numeretur, pluribus verbis diximus; quod vero de certa

[1]) Az instructi 1625 máj. 1. közölve van. *Fraknói és Ráth*: Dallos Miklós irataiban.

die nihil in instructione habeamus, absentia Sacrmae Mattis Vrae excusavimus, sed minime satisfecimus, cum in litteris Mattis Vrae diem per nos definiendam expesse positium sit.

Alterum erat de restauratione confiniorum praescriptorum, qua de re simuliter ad nostram relationem Mattas Vra sese refferet. Quod juxta Mattis Vrae benignam resolutionem missuram paulo post ad id speciales commissarios resolvimus.

Denique laedi pacta Niklspurgensia etiam ex eo proposuerunt, quod qui servitii causa ex ditionibus Mattis Vrae ad principem veniunt, per servitores Mattis Vrae damnificantur et nominatim quendam Hollossium, opera dni Banffy captum, inque vincula conjectum allegarunt. Nos negavimus id simpliciter fieri, nisi accedat causa realis et Hollossium quidem in flagranti rebellionis crimine deprehensum, jure etiam punire licuisse, nihilominus respectu requisitionis principis esse libertati restitutum. Neque debere principem privatorum delationibus aurem, fidemve praebere, nisi prius capta reali informatione, subjecimus.

His praemissis nos quoque privatorum nonnullorum causas generalia puncta scripto per nos exhibita, dilucidantes proposuimus, quo celerius expediri possemus. Atque ita discessum est.

Eum diem festo divorum Petri et Pauli dedicatum silentio praeteriisset, ultima Junii ad horam nonam audientiam et expeditionem nobis denunciavit Princeps. Quare, cum uti antea in conspectu ejus deducti fuissemus, stantem reperimus. Et posteaquam intellexisse se puncta per nos ex parte Sacrae Mattis Vrae proposita, simul etiam declarationem Mattis Vrae ad punctum contentationis praemisisset, repetivit iterum, quoties et quam diligenter, primo quidem sub dieta Soproniensi per solennem legationem postea autem per internuntium suum Mattem Vram de non adimpletis conditionibus Niklspurgensibus requissivisset, non exigua tamen cum ignominia sua accidisset, ut ad priorem quidem legationem, ne responsum obtinuisset in posteriori autem promissi per Mattem Vram in litteris factis frustratus esset quando ad ea, quae per nos internuntios a Matte Vra resolvenda fuerant, nullum certum responsum accepisset, utpote de summa ad solutionem limitaneorum subministranda, deque restauratione confiniorum, pluribus exaggerando et militum necessitates et ruinas ipsorum confiniorum.

Ad punctum quoque sustentationis eam nos resolutionem attulisse, quae irritamento potius sit quam ut pacem foveat. Quid enim cum nova commissione? si iterum tractatio instituenda, ergo redeundum ad principia et cuncta sursum versum mutanda. Ad se parum pertinere commissionem vel tractationem; diplomatis duntaxat tenorem in prima dieta effectuandum

fuisse: tantum vero obfuisse ut effectuaretur, ut potius, quod sibi maximopere doleret, neque opinari potuisset, persona sua publice diffamata, ignominioseque laesa fuerit. Quo loci, in dominos comitem palatinum et archiepiscopum Strigoniensem (sed magis in priorem) ira et fervore aestuans, probrose invectus est et nec se laturum ullo modo injuriam personae suae illatam etiam si vita deponenda sit, iterato repetivit, addens dnum palatinum etiam domo sua extracturum, vindictamque sumpturum, aut si vir esset, prodiret in arenam, vel etiam ascito sibi socio, se duellum non detrectaturum. Nihilominus, ne etiam in eo ex sua parte aliquid desideretur, neve ambitiosos (sicuti quidam sacerdotes ipsum editis scriptis [1]) talem appellassent) dicatur, si enim ambitioni servire voluisset, titulo regio non valedixisset, arma non depossuisset, quod sponte, nulla vi coactus fecisset, ut sanguini christiano parceretur: non solum humiliasset se coram Matte Vra usque ad terram, sed etiam ignominiam induissit. Et haberet etiam nunc modum ambitioni serviendi si is esset (quo loci ostendit nobis litteras Unitorum Belgii ordinum ad se datas, quibus juxta foederum jura, auxilia pollicentur, sed quantum videre licuit initio May praeteriti exaratas) sed non is est; injurias duntaxat et ignominiam, quibus affectus est, cogetur vindicare, nisi remedium adhibeatur. Itaque uti praemisisset, nihilominus, ut coram Deo et mundo universo causae suae aequitatem ostendat, annuere se commisioni, non ut aliquid de novo tractetur, sed ut de modalitate contentationis, deque personae suae laesione asserenda, certi quid decernatur: mori enim se malle, quam ignominiam sibi a palatino inustam tolerare.

Coeterum mirari se de tanta diffidentia, quod nec Mattas Vra Sacrma, neque consiliarii Mattis Vrae sibi credunt, cum sit servitor Mattis Vrae talis, qualem esse decet et qualem experiretur, si experiri vellet Mattas Vra, qui toti christianitati servire posset et servire vellet, si servitia ejus acceptarentur, ultro se obtruderet, nemini tamen gratus esset. Non debere Moriczÿ vel aliorum similium ineptiis plus tribui, quam suae sinceritati, qui dum nuper Cassoviam venisset, hostilia quaeque ipsum machinari Matti Vrae suasissent et tamen deceptos fuisse. Zechius quis sit, ipse sciret, cujus litteras nisi parceret modestiae, producere posset, quibus ipsum Matti Vrae nequaquam sincerum servitorem convinceret, verum motum compescuit, et iterum subjecit; itaque tollatur, inquit diffidentia, credatur mihi et utatur Mattas sua, opera mea,

[1]) Balásfi Tamás által Magyarország állapota 1621-ben czím alatt írt munkára czéloz.

tunc experietur sinceritatem meam et haec obtestando, nihil se contra Mattem Vram dnum suum clementissimum et principem christianum habere sed consiliarios et alios officiales occasionem tumultuum dare; ubi de quibusdam qui servitii causa ad se transire vellent, per Koharium partim captis, partim rebus spoliatis dolenter questus est. Nihil opus esse pacificatione, si non servetur et palam armis agere, quam simulati pacem colere, praestare concludens. Nihilominus (repetivit iterum) non obstare se, quin commissaria revisio instituatur, illam tamen Epperjessii, aut Leutsoviae fieri debere, nam ut Tyrnaviae fiat, id se nulla ratione velle. Deinde non alio fine, quam qui praemissus esset, et denique ut ad decimum quintum diem Augusti certo fiat, initioque ejusdem mensis certior de voluntate Mattis Vrae reddatur. Se quoque Cassoviam venturum, quo propius sit, rebusque suis consulturum.

Tum paucis ad puncta per nos proposita, oretenus replicavit, se imprimis quod erat de assecuratione provinciae Transylvaniae, eam se pridem in promptu habuisse, noluisse autem Matti Vrae transmittere, neque vellet etiam nunc, nisi prius ex parte Mattis Vrae debita effectuatio et complanatio differentiarum fiat et legendam nobis dedit, sed sub cautela restitutionis.

Caetera iisdem, quibus in scripto, sed paucioribus verbis perstrinxit.

Ac tandem declarationem suam in scripto nobis assignavit, simulque cum litteris credentionalibus, cum submissione et oblatione perpetui servitii sui in gratiam Mattis Vrae obtestando finaliter, ne sibi per consiliarios et alios secundum Mattem Vram magistratus occasio ad arma recurrendi ansaque praebeatur. Atque ita simul etiam nobis valedixit.

Nos tametsi quaedam puncta, singillatim diluere potuissemus, quia tamen adeo commotum vidimus, ne contra tenorem instructionis nostrae per nos magis irritaretur, quodque ad commissionem ipsum utcunque consensum praebuisse intellexeramus, generatim saltem subjecimus, ea fere omnia, quae oretenus de offensa, deque non adimpletis conditionibus fusius deduxisset ex particularibus causis profecta esse, proinde dignum esse, ut respectu Sacrae Mattis Vrae authoritatis, communisque totius christianitatis boni, privatorum si quae sunt, offensiones principali moderatione temperet, non quorumvis relationibus fidem habeat, cum Matte Vra potius correspondeat, cum quae a privatis deferuntur, plerumque debili fundamento nitantur. De Matte Vra ea sibi polliceatur, quae de pacifico et verborum suorum tenaci monarcha promitti possunt et quae ad effectuationem diplomatis Niklspurgensis undecunque pertinentia ef-

fectui tradere, benigne sit inclinata; dummodo princeps quoque ex sua parte per realem observationem pactorum, opinioni Mattis Vrae respondere satagat, speraremus per commissionem cuncta complanatum iri. Nos de reliquo declarationem suam Matti Vrae Sacrmae humilime perlaturos. Ad quae nihil amplius replicando porrecta dextera praecationeque addita nos dimisit.

Quibus ita peractis, prima Julii ille quidem ad Szamus Wywar et illinc in Siculiam abiturus, lustraturus Siculos prefectus est; nos vero domum versus movimus. Prius tamen, quam movissemus, a magno et fidedigno viro nunciatum nobis est, principem nobis bona verba dedisse, ceterum adversa omnia animo volvere. Tartaros, seu Curtanos, duobus a Brassovia milliaribus consedisse; militem ubique dispositum solum principis jussa expectare. Quod ipsum etiam ab aliis mediocris conditionis hominibus nobis addictis, conatuum principis gnaris accepimus. Quin etiam in trajectu Tibisci dum Tokajum appulissemus, die quinta Julii, obvias aliquot currus Haydonicos habuimus, singulis aliquot hastis impositis, quos cum interrogassemus, quid sibi cum hastis vellent, opus sibi iis hoc adhuc anno fore, responderunt et plura alia praeparamenta belli animadvertimus.

Atque haec erant ad relationem internuntiatus nostri pertinentia Matti vrae Sacrmae demisse referenda. Quam Deus optimus maximus conservet diutissime florentem, feliciterque triumphantem. Datum in civitate Epperjessii nona die Julii Anno Millesimo Sexcentesimo vigesimo tertio.

Mattis Vrae

humillimi ac fideles servitores.
Jacobus Szentkereszti, m. p.
Andreas Izdenczy, m. p.

b)

Az A) *melléklet.*

Emlékezhetik Fölséged arról, hogy az niklspurgi conclusióban az Erdély országtúl császár urunknak ő felségének és legitimus successor királyoknak adandó assecuratióról, hogy tudniillik éltéig engedtetett hét vármegyéhez semmi just és successiót magának nem tulajdonít, nilván való emlékezet legyen, mely okból ő fölsége császár urunk nem kétes, hogy az oly diploma ez ideig készen és kéznél legyen, sőt nekünk ugyanazon végett küldetett internuntiusinak kezünkhez adattassék.

Továbbá azon hét vármegyének ideig való megengedtetésének rendiben Zendereő nilván excipiáltatik, mely nevezettel valami annak határinak kerületiben foglaltatik szükségképen azzal együtt értetik, tulajdon csak az harminczadnak jövedelme, ha mely ott volna az Fölséged számára hagyattatván. Mivel penig ez ideig, jóllehet mind az fölső várban mind az alatta való városokban is lévő vitézlő rend császár urunk ő fölségének hittel köteles, több lakosi mindazáltal Fölségedet és nem császár urunkot akarják uralni. Úgy az malmok, korcsmák és egyéb hasznok és tulajdonságok azon niklspurgi conclusio ellen nem császár urunk, hanem Fölséged részére szolgáltatnak. Császár urunk ő fölsége azért kegyelmesen az megemlített conclusióknak inhaereálni szükségképen illendőnek ítélvén, Szendereőt, együtt följül említett jurisdictiójával és haszonaival éppen maga számára hagyatni kivánja, nemcsak hogy az conclusióknak illendően megfeleltessék, de hogy ott való minden confusiónak ok adása és materiája azáltal megelőztessék.

Az római vallásnak exercitiumja Kassán Fölséged ott nem létében, hogy nem admittáltassék, ő fölsége informáltatik, mely tájon hasonlóképpen az niklspurgi conclusióknak megfeleltetni kiván.

Úgy az harminczadok exactiójában is az ő fölsége hívei sokakkal terheltetni panaszolkodnak az okon, hogy úgy az nemessék (sic), mint az szabad, városoknak lakosi az nemes szabadságinak praerogativája ellen harminczadot fizetni készeríttetnek nemcsak az országban benn való kereskedésre de bonis regni, de tulajdon szükségekre, sőt magok majorságából szörzött marhájokból is. Minekokáért, miérthogy az niklspurgi conclusióknak ereje szerint ezek szabadságának szükségképen megtartatni illik és kivántatik, méltó, hogy ezaránt is Fölséged provideáljon, hogy az regnicoláknak régi szabadságok éppen és sérelmetlen maradjon.

Az ingatlan akármi névvel nevezhető úgy egyházi, mint saeculárisoknak ez háború alatt elfoglalatott jószáginak, ugyan az ország resignátiójának terminusakor elébbeni urainak és possessorinak, még az Fölségednek császár urunk által engedtetett ditiókban is, minden halogatás és tusakodás nélkül meg kellett volna térittetni. Találtatnak penig, úgymint az Széplaki, Dóczi, Forgách, Czobor és egyéb úgy egyházi, mint saeculáris jószágok mind ez ideig megtérítve nem lenni, és azért az békességnek és csendességnek rátiói kévánják, hogy azok is haladék nélkül az ő előbbeni uraiknak és possessorinak megtéríttessenek.

Az is elég nilván való, hogy az Tiszán túl való (mostani situsunk szerint) minden dézmáknak az sokszor említett nikls-

purgi diploma erejével az egyházi és legitimus possessorok számára kellett volna Fölségedtűl hagyatni, megtetszik penig, hogy az egri püspök káptolomjával együtt mind ezkedig is az magok dézsmáját semmi úttal nem obtineálhatták, mely aránt az megegyezett szép conclusiónak pactumi kivánják, hogy nem csak az megemlített egri püspök és káptalomja, de azonkivől minden egyháziaknak dézmái az ő igaz uraínak és elébbi possessorinak de facto megadattassanak és azokkal szabadságosan disponálni hagyattassanak.

És kiváltképpen Liszkának és az egri ecclesiának egynihány faluinak dézmáit, kiket ez előtt való időkben vacante nimirum officio episcopatus, az szepesi kamora oppignorálván az néhai nagyságos Forgách Sigmond ország palatinusa, az boldog emlékezető Mátyás császár urunk annuentiájából kiváltott és az esztergomi káptalomnak némely alumnusok tartására rendelt volt, az után az disturbiumok alatt elfoglaltattanak és most is Fölséged számára tartatnak, reménli császár urunk ő fölsége, hogy nemcsak az generális conclusiónak vigorjára, de az Fölséged Cassay István uram által, ugyan ott Niklsburgban specialiter tött jó ajánlására való tekintetéből is jam tandem effective restituáltatja és resignáltatja.

És jóllehet az váradi püspökség jószágának restitutiója az niklspurgi conclusiókban nem inseráltatott, de mivel Fölséged azt is az mostani püspöknek megigérte, nincs kétség benne, hogy az Fölséged püspök uramnak való liberális jó ajánlása cselekedettel is megbizonítassék.

Ezen kivől az Homonnay jószág noha restituáltatott, mindazáltal az özvegy halála után az szegény Homonnay uram dispositiója ellen az praefectusokat, porkolábokat és egyéb tisztviselőket Fölséged maga számára meghiteztetvén, az jövedelem dispositiójáról való facultást magának vindicálta; mivel penig az niklspurgi conclusiók expresse azt tartják, hogy ha jövendőben azon jószágokban valami dispositio kévántatni fog, az legyen az országnak törvénye szerint, méltó azért, hogy az megnevezett conclusióknak ez részében is megfeleltessék és az jó emlékezetű gróf Homonnay testamentuma az ű vigorjában megtartassék.

Az diploma commutatiója után az rabok, úgymint Czirjáki Moyzes, Darabas János, Zichi Pál és egyéb némelyek azon conclusiónak rendi ellen megsarczolni készerítettetének, minekokáért császár urunk ő fölsége méltónak ítéli, hogy a sarczoknak megfizetésétől, Fölséged mind azokat mentté tegye, és az mivel azaránt megkárosítattanak volna, illendőképpen restituálja.

Tokajnak és hozzá való jószág kiváltása Fölségednek

megengedtetett és annak succursusára császár urunk ő fölségétől százezer forint offeráltatott, mely az Thurzó György palatinusné asszonyomnak meg is adatott, de hogy az mardék (*így!*) inscriptiónak summájáról még Fölséged által nem contentáltatott volna, császár urunk ő fölsége informáltatik, mely aránt hogy az nyavalyás özvegy asszony megelégedtessék és Rakomasz nevő falu is, mely nem régen minden pénz betétel nekül Fölséged számára foglaltatott, neki restituáltassék az diplomnak continentiái kivánják.

Annak fölötte jóllehet az országnak resignatiójakor az végházaknak és hajdúknak kapitányi, porkolábi, úgy az kassai bíró és senatus az császár urunk ő fölsége commissáriusi által ő fölsége számára is hittel megkötelesítettének, de mivel az conclusiók szerint az következendők is meghiteleztetni kötelesek, immár penig az akkorbeliekben, kik elhótak, kik amoveáltattak és helyekben mások rendeltettenek, szükség, hogy azok is ugyan mi általunk, úgymint ő fölsége internuntiusi által az ő fölsége császár urunk számára meghiteztessenek az conclusióknak vigorja szerint.

És mégis tudósíttatott ő fölsége császár urunk, hogy ez jelen való esztendőnek folytába némely pénzek superscriptiójában Fölséged az egyszer totaliter és simpliciter in perpetuum abdicált és deponált, magyarországi királyságnak titulusát is még usurpálni kezdte volna, ki ha úgy volna, az diplomával ellenkeznék és sok külömbféle gondolatokat ingerálhatna. Azért, ha mi afféle kiváltképen Fölséged híre nékül lött, illendő, hogy azoknak authori ellen Fölséged animadvertáljon és ezután hasonlót admittálni ne szenvedjen.

Mivel penig az mi keglmes császár Urunk ő fölge az Fölged leveléből kegyelmesen megértette Fölgedet néminemőképen offendáltatni abban, hogy az Fölged által inscribált jószágoknak dolgában az országbeliektől soproni utóbbani gyülésekben az niklsburgi conclusióval ellenkező articulus sanciáltatott volna, holott az jószágok eliberátiója de facto decernáltatott, némely helyeken exequáltatott is, azokról való contentátio penig más gyülésre halasztatott, hogy az okból császár urunk részéről, az niklsburgi conclusio ellen semmisem admittáltatott, nilván megtetszik, midőn az iisdem statibus et ordinibus, kiknek az niklspurgi conclusiók azon articulusnak effectuátióját deferálják, az dolognak világos és elegendő okai adattatnak, az contentátio is simpliciter nem denegáltatott, hanem csak kevés és alkotmányosb időre differáltatott. Mindazáltal, hogy az mi kegyelmes császár urunknak ő fölgének, az szent békességnek és csendességnek continuátiójára és az végtelen sok hadak miatt megromlott, egész körösztyénségnek megtakargatására

szent és atyai affectiója napról napra nagyobban innotescáljon és nem hogy az niklspurgi conclusiók ellen valamit cselekedni láttathassék, de sőt hogy minden ezután efféle privátumokért következhető, az egész keresztyénségnek, de kiváltképen édes hazánknak a Magyarországnak romlására néző okok és materiák mindkét felől penitus tolláltassanak, kegyelmesen annuál annak, hogy ez inscribált jószágok dolgának eligazításáért Szombat városában, az hol az előtt is az eredeti dolgok tractáltattanak, commissiónak való egy brevis terminus neveztessék, melyen egybegyűlvén mind az két fél commissáriusi nem várván az derék gyűlésnek napját, valamit végezhetnek, haladék nékül cum satisfactione utriusque partis effectuáltassék.

És ezek az punctok, kiknek Fölged előtt mi általunk internunciusok által, az mi kegyelmes császár urunk nevével in genere proponáltatni kévántatott, kiknek az particuláriákat, ha kévántatni fog, könnyű subiciáltatni. Ezekre penig Fölgedtől kedves, és az mennire lehet, késedelmetlen választot várván, de reliquo Fölgednek mindenkoron kész szolgálatunkat ajánljuk.

Exhibita Colosvarini 27 Junii 1623 *A)*.

(A Jászai gyűjteményből, Magy. Nemz. Múz. kézirattárából).

c)

Ugyanennek eredeti latin szövege, azzal a különbséggel, hogy a magyarban lévő Fölged megszólítás mindenütt illmus dnus princepssel van visszaadva.

d)

A jelentéshez van mellékelve a követek főjelentésének egy kivonata is ugyancsak Eperjesen, jul. 9-én írva. Csak a végéhez van téve a következő javaslat:

Ex quibus Mattas Vra Sacrma pro altissima, qua pollet sapientia, dijudicatura benigne est, quonam consilia ejus tendant. Licet enim regnicolae aversi videantur a bello renovando, princeps tamen imparata omnia ex parte Mattis Vrae videns omnia ex voto successura haud ambigit.

Quocirca, si Matti Vrae placitum fuerit, commissionem praedictam in alterutra nominatarum cjvitatum non obstantibus praetactis considerationibus nihilominus institui debere: nostro tenui judicio (si illud aperire licet) sine certa et majori comitiva militari, commissarii ad alterutram civitatem mitti non debebunt. Deinde consultum fore ad excipiendos quosvis

fortuitos casus, ut miles campestris Ungaricus in promptu habeatur, quandoquidem certum est principem Cassoviam cum numeroso exercito venturum.

Denique, ut si Kosaci in Silesia sint, sicuti eos aliquot mille ibidem esse fama est, illi ad fines Ungaricos versus Zolnam (in Silezia tamen) collocen(tu)r et praeterea subsidiariae copiae unde haberi possint, decernentur. Sed ante omnia praesidium Epperjessiense, imo et Leuchoviense tempestive collocetur, opinio enim hominium est, si praeparamenta in ditione Vrae Mattis fieri viderit, mitius acturum. Atque haec, uti praemissum est, summarie Matti Vrae celerius nota esse humillime voluimus. Quam Deus optimus maximus conservet diutissime florentem, feliciterque triumphantem. Datum in civitate Epperjesii nona die Julii Anno Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Tertio.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque
Mattis Vrae

Humillimi et fideles servitores
Jacob Szentkereszty m. p.
Andreas Izdencz m. p.

Kivül: Brevis extractus relationis internunciorum Sacratissimae Mattis Vrae ad illrmum principem Transylvaniae ablegatorum.

c)

Szentkereszti Jakab külön tudósítása 1623. jul. 9.

Sacratissima Caesarea Regiaque Mattas.

Domine, domine clementissime.

Fidelitatis humiliumque servitiorum meorum in gratiam Mattis Vrae Sacratissimae perpetuam subjectionem.

Postquam a Sacrma Caesarea Regiaque Matte Vra ad Transylvaniae principem cum collega Meo Andrea Izdenczÿ ablegati fuissemus rebus illic confectis, nihil alius fuit nobis potius cogitandum, quam ad Sacrmam Mattem Vram celerrime advolare. Verum, quia ego in itinere gravi febri correptus, non nihil hic Epperjessini subsistere debui; videns autem, quod res celeritatem poscant; cum plenaria relatione actuum collegam meum ad Sacrmam Mattem Vram praemisi, qui interea de omnibus occurrentibus Sacrmam Mattem Vram informare poterit, restituta aliquantum sanitate, ego quoque reditum maturabo. Deus conservet Mattem Vram Sacrmam

diutissime imperantem et felicissime regnantem. Datum in civitate Epperjes 9a Julii Anno 1623.

Sacrme Mattis Vrae

humillimus ac fidelis subditus
Jacob. Szentkereszti.

Külczím: Sacratissimae Romanorum Imperatoriae ac Germaniae Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Matti etc. Domino domino mihi clementissimo. (P. H.)

Jászai jegyzete alatta: Az ezen négy mellékletet magában záró deréк tudósitásnak hátán: Relatio internuntiorum Sacrmae Mattis Vrae ad illrmum Transylvaniae principem ablegatorum.

(A »Jászai-féle gyűjt.-ből« Nemz. Muz.).

XIV.

1623. július 25.

Bethlen Gábor hadfölkelési parancsa Fejérvármegyéhez.

Az mi kegyelmes urunk ő Felsége akarván kegyelmesen ez mostani előtte álló expeditióiban Erdélyországban levő bizonyos hiveinek kegyelmes személye mellett magok személyök szerént való jelenléteket. Az kiket ő kegelmek közűl Fejérvármegyéből kegelmesen választott azoknak neveket rend szerint ez képpen akarván kiadatni, egyéb dolgokból is, hogy az ő felsége rendeléséhez tarcsák ő kegyelmek magokot kegyelmesen poroncsolja.

Tholdi Györgÿ
Szalanci István
Komaromi András
Czekel László
Szalanczi János
Balintitt János
Pekri Mihály
Török János
Körössi Istwán
Szabadi István
Miske Márton
Királyfalui Gáspár
Sebessi Boldivar
Barati István
Beoleoni Gáspár
Dali Farkas
Kapronczai György
Kenezies Christoph
Barany Bálint
Somogi István
Konacz János.

Ezek hogy csak magokat ő felsége mellett ne költsék annual annak ő felsége, hogy kiki készűljön fel, az ki mint-

értékét arányza; azoknak is szintén úgy hópénzt adat ő felsége, mint az maga fizetett szolgáinak, kik ad diem 14. Augusti Enyednél várják ő felségét, az hová ő felsége is isten segetségéből akkorra megyen, megmustrálván ő kegelmeket, megfizettett ő felsége.

Az vármegye penig hogy magokért és jószágokról ő kegyelmek minden két kapuról egy jó szerszámos lovas szolgáját bocsássa ő felsége kegyelmesen poroncsollja: kiknek négy forintnál többet hóra ne fizessenek, de minden húsz lovasnak jó erős szekeret hat ökör levén előtte adgyanak, azt éléssel megrakják, az mint az ő felsége kegyelmes commissiójából ezt ő kegyelmek bővebben megértik, három hó pénzt fizessenek nekik ő kegelmek, de ne egyszersmind, mert talám előbbis haza vezérel isten bennünket; ha ki penig ezt ő kegelmek közűl difficultálja, maga személyében jőjjön el. Az zsoldos állatásból penig senki jószága immunis ne legyen, ha ő felsége szolgája is, mert ő felségét senki ajandékon nem szolgálja.

Az szebeniek, brassaiak, segesváriak az vármegyén való jószágokról 40 jó lovas katonát állassanak elő, ő felsége kegyelmesen poroncsolja, mivel az királybirák uraim is itthon maradnak, Szeben s Segesvár jó két trombítást adgyon az vármegye seregében loco dominorum equitum az egy útra.

Hogy penig jobb gyaloggal állathassanak elő ő kegyelmek kegyelmesen megengedte ő felsége, hogy ne két kapuról, hanem háromról állassanak egy gyalogot, de ista conditione, hogy azok ne paraszt emberek, de puskához értők, s szolgálatra elégségesek legyenek, kik hadakban exerceálták magokot, azoknok hadnagyokot kettőt rendeljenek ő kegyelmek s minden húsz legénnek egy hat ökrű éléssel rakott szekeret, kik ad 14 diem Augusti Enyednél legyenek, ott mustrállja meg ő felsége őköt; valaki az szolgáltatra közűllök nem alkolmatos, száz lövés pora s jó puskája nem leszen, be nem veszi számban ő felsége, hanem az dominus terrestrist megbüntetik érette.

Az egyházhellyi nemességnek is hon maradást ista conditione kegyelmesen megengedi ő felsége, hogy minden négy egyházhelyi nemes ember egy egy jó lovas katonát állasson szerszámával, azok is húsz legénnek egy hat ökrű éléssel megrakott szekeret állassanak, de az ispán uraim igen szorgalmatosan végére mennjenek az egyházhellyi nemesemberek állapotjának, kinek micsoda értéke vagyon, úgy rendelheti öszve őket ő kegyelmek, hogy az szegény az értékessével essék együve; ha penig az lovas állatást difficultállják, jőjjenek magok el ő felségével.

Az jószágos fő és nemes uraim penig meg lássák, hogy jószágokról állatandó lovasokot az szegény néppel ne fizettessék, hanem magok fizessék; az szegény nép az gyalogot állassa elő és azoknak fizessen, ő felsége kegyelmesen poroncsolja.

Datum Albae Juliae die 25 mensis Julii anno domini 1623.

Ad mandatum serenissimi principis et domini
domini nostri clementissimi
Stephanus Kouaczoczki

(*Egykorú példány* a szász nemzeti Egyetem ltárában Coll. Post. 1495).

XV.

1623. aug. 19.

Bethlen válasza a császárnak a beszterczebányai tárgyalások ügyében.

a)

Sacra Caesarea Regiaque Mattas.

Domine benignissime.

Cum ante quindecim dies litteras Mattis Vrae Caesareae de certis commissariis idoneum in locum ad complanandas difficultates transmittendis accepissem, ulteriusque benignam de loco delegatorumque personis Mattis Vrae voluntatem exspectassem, tandem heri utpote, die decima octava hujus mensis sub vesperam litteras Mattis Vrae Viennae tertia Augusti datas, de iis per famulum domini generalis Ezterhasÿ in hac civitate mea Claudiopoli, accepi: ex quibus cum paternum Mattis Vrae erga pacis media studium cognovissem, est quod eo nomine deo inprimis immortali, cujus potenti dextra regum et principum corda dirigi manifestum est, gratias agam, idque precibus ab Eo enixe contendam, ut qui Matti Vrae pro commodis totius orbis christiani talem tantoque imperatore dignam voluntatem inspiravit, ulterius etiam effectum tam salutaris propositi largiri dignetur. Ego qui nihil unquam antiquius habui, quam ut christiani populi tantis bellorum fluctibus agitati, gentisque meae pacem optatamque quietem procurarem; in hoc etiam negotio illud prae omnibus considerandum volui, ut in posterum quoque me non alio quam eo animo, talique voluntate esse, tam Mattas Vra, quam omnes intelligant. Et quoniam locum pro complanandis difficultatibus, eoque commissariis Mattis Vrae transmittendis civitatem Novizoliensem ex litteris ad me datis percepi, licet longe commodiorem magisque idoneum pro eo Leuchoviam existimassem, tamen quia Matti Vrae ita visum est, in hoc etiam voluntati ejus annuendum, eoque meos non ex ultimis statim

ablegandos constitui. Sed cum terminus commissariorum Mattis Vrae illuc adventui destinatus utpote vigesimus quartus dies hujus mensis adeo brevis sit, ut id impossibile plane factu videatur, quo ad eum mei. qui aetate autoritateque ad tantam rem idonei a me delecti sunt, eo pervenire possint: si qua in hac re mora intervenerit, nullam aliam hujus rei causam. quam brevissimi temporis spatium locique abhinc longius dissiti statum, et literarum Mattis Vrae tam serum ad me adventum Mattas Vra benigne ut intelligat necesse est. Dabo tamen operam, ut quantum fieri poterit, ii absque omni mora hinc profecti quam celerius eo appellant. Si vero Mattis Vrae delegati prius illuc pervenerint, ne tantula iis mora gravis sit aequum est, cum hae justissimae rationes id maxime requirant. Reliquum est, ut junctis precibus rursus Deum optimum maximum precer, ut Matti Vrae eum animum addat, quo optata tranquillitatis media pro nominis sui divini gloria afflictique orbis christiani commodis felicem exitum sortiantur, Vraque Mattas talem se toti orbi declaret, ut cum immortali sua in omnem posteritatem laude Mattem Vram vere parentem populi sui, publicaeque pacis conservatorem omnes agnoscant. Cui post oblata omnis sincerissimae voluntatis meae signa. vitam felicem, diuturnum et tranquillum imperium exopto. Datum in civitate mea Claudiopoli die 19. Augusti anno dni 1623.

Mattis Vrae Caesareae et Regiae

servitor observantissimus
Gabriel m. p.

(A »Jászai-féle gyűjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

b)

A menedék levél feltételei.

Signatura, de quibus Suae Mattis Caesareae et Regiae commissarii Novizolium ablegati viceversa assecurandi erunt.

1°. Quod per nullam viam modum et quaesitas rationes per quosvis principi subditos, militiae deditas personas aut aliter qualitercunque damnum, nocumentum aut injuriam inferri concedet aut faciet.

2°. Quod extra vel intra civitatem similiter libera tractandi, agendi, proponendi et concludendi facultas fiat, neque in persona vel rebus molestia procurabitur aut causabitur. Dato super eo mandato tam commissariis suis quam etiam interessatis quibusvis, aut a quibus injuriae alicujus illatio reformidari posset.

3°. Quod commissione optato cum effectu aut secus secuta nihilominus tuta iter agendi et ad sua revertendi iisdem facultas promittatur.

Ita etiam necessariae salvi conductus litterae, quatenus eae pro ipsis commissariis suae Mattis servire possent, ab ipso principe expediri curentur et iisdem commissariis suae Mattis consignentur.

Paria bina ut supra.

(A »Jászai-féle gyüjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

Jegyzet: L. Eszterházy Élete II. k. 39. l.

XVI.

1623. aug. 29.

Ferdinánd menedéklevele Bethlen biztosai számára a beszterczebányai értekezletre.

a)

Ferdinandus etc. Illustrissime Princeps, nobis honorande. Egregius Stephanus Kereszturi secretarii fidelis nostri spectabilis ac magnifici Nicolai Eszterhas de Galantha etc. Litteras D. Vrae Matti nostrae hic in castro nostro Eberstorff praesentavit, ex quibus benigne intelleximus ejusdam prompta animi inclinatione ad eam, quae ex mutua voluntate instituenda erat commissionem prosequenda etiamnum propendere. Nos itaque ne quid hoc institutum remoretur nostros commissarios jam in praefinito loco Novisolii nempe comparere fecimus cum necessariis requisitis instructos; sicut etiam pro D. Vrae commissariis petitas litteras assecuratorias et salvi conductus illico expediri fecimus; caeterum ob moram quae ex accidenti per eandem intimato emersit requisituri sumus et mandaturi, ut tantisper isthic immorentur et adventum commissariorum ejusdem opperiantur; caeterum quibus vicissim indigeant nostri commissarii pro securis habendis rebus ipsorum D. Vra ex annexa signatura cognoscet; iis itaque ut sufficienter de talibus litteris provisum sit absque difficultate et longioris morae interlapsu, efficiet. Cui nos in reliquo firmam valetudinem et prospera quaeque comprecamur. Datum in castro nostro Eberstorff die 29. mensis Augusti Anno dni 1623.

Paria bina 1. pro palam, alterum pro commissariis in forma totaliter prout jacet littera.

(A »Jászai-féle gyüjtemény«-ből. N

b)

Ferdinandus etc. Fidelibus nostris etc. Expediti sunt per illustr. Gabrielem sacri Romani imperii et Transylvaniae principem etc. in civitatem nostram montanam Novisoliensem nonnullorum negotiorum cum nostris quoque commissariis ad dietum locum ablegatis pertractandorum gratia certi commissarii suae D. splis nempe ac magcus Wolffgangus Kamuthy de Zent Laszlo comes comitatus Thordensis et sedis Siculicalis Vdvarhely capitaneus ac universorum Siculorum generalis, consiliarius ejusdem; egregii item Nicolaus Monaky de eadem, itidem consiliarius Sigismundus Loniaÿ de Nagi Lonia comes cottus Krassnensis ac Stephanus Kassay de Koloswar consiliarius itidem et per Transsylvaniam prothonotarius. Quibus ubique per ditiones Mattis nostrae tutum et securum iter patere volentes Fidelitatibus vestris harum serie benigne et firmiter praecipimus et mandamus, ut iidem unacum servitoribus comitiva ac rebus quibuscunque ad eosdem pertinentibus liberum et securum eundi, redeundi, iter agendi et commorandi facultatem permittatis et per eos quorum interest, permitti facere debeatis et teneamini, cum omnibus ad eosdem pertinentibus personis et rebus. Neque vos secus facere volumus. Praesentes autem post earum lecturam reddi mandamus exhibenti. Datum in castro nostro Eberstorff die 29. mensis Augusti Anno dni 1623.

Par salvi conductus litterarum pro commissariis Bettlen Novisolium venturis.

(A »Jászai-féle gyüjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

c)

Nos Ferdinandus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum illrmus Gabriel Sacri Romani imperii et Transylvaniae Princeps quarundam partium regni nostri Hungariae dominus et Siculorum comes ac Opuliae et Ratiboriae dux etc. certos suos commissarios, spectabilem nimirum ac magnificum Wolffgangum Kamuti etc., egregium item nimirum Nicolaum Monaky etc., Sigismundum Loniaÿ et Stephanum Kassay etc. pro complanandis, quae forte emersissent difficultatibus circa transactionem cum praefato principe Niklspurgi habitam, in civitatem nostram montanam Novisoliensem, inibi cum nostris quoque commissariis eundem in locum expeditis, ablegaverit: Nos itaque praefatos suae D. commissarios vigore praesentium litterarum nostrarum assecuratoriarum certificatos, assecura-

tos et affidatos esse volumus, quod praefatis personis et deputatis commissariis, unacum servitoribus et sibi adjunctis rebusque eorum quibuslibet liberum tutumque in praefatam civitatem Novisoliensem accessum habere faciemus, nullumque tam in persona, quam in rebus secum habitis, damnum iis per quospiam tam in via isthuc veniendo, quam etiam eo appulendo, inferri patiemur. Praeterea, quod in civitate praedicta Novisoliense tutum et absque omni impedimento iis manendi et commorandi, liberique tractandi, agendi, proponendi et concludendi facultatem benigne concessuri sumus, neque illis, ut ii quovis pacto vel in persona vel in rebus molestentur, potestatem permissuri sumus, sed tales si qui forte reperirentur, per eos, quibus id incumbit severe puniri faciemus. Ad haec, quod sive commissio haec optatum finem, sive autem irritum sortiatur, tamen libere pacifice et citra ullum impedimentum, tam inde movendo, quam etiam in redeundo, ubique eis reditum, cum omnibus famulis et impedimentis secum habitis concessuri securumque et idoneum quousque in tuto positi erunt, iis praesidium adjuncturi erimus, de quibus omnibus, tam ipsum principem tanquam principalem, quam vero dictos commissarios in vigore harum litterarum nostrarum assecuratoriarum certificamus, affidamus et assecuramus. Datum in castro nostro Eberstorff die 29. mensis Augusti anno dni 1623.

Par assecuratoriarum pro principis Bettlen commissariis.

(A »Jászai-féle gyüjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

XVII.

123. szept. 17.

A Bethlen mozdulatait hirül adó tudósitás.

1. Decima tertia Seytembris ingressus est princeps Cassoviam equitibus et peditibus praetorianis et aliis tribus circiter millibus stipatus. Reliquus exercitus ex Valachis, Kurtanis, Turcis, Transylvanis et Hungaris constans et ad decem millia sese extendens ad pagum Geztel infra oppidum Zikzo situm, in castris relictus sub cura et praefectura magci dni Sigismundi Kornyss exercitus et rapinis et praedis ita vivunt, ut multis retro annis militum rapacitas comitatus illos tam misere et tam atrociter non exhauserit, uti nunc.

2. Ad decimum diem Septembris indixerat conventum Cassoviam; septem comitatuum illi subjectorum nuntii adsunt, sed magnates perpauci. Scopus propositionum dicitur fuisse, ut ita parati ad bellum sint, quo et domi si qui regnum hoc

impetituri essent, illud defendere et etiam necessitate ita postulante in bellum alio proficisci possint. Trecenti insuper boves pro vectura tormentorum bellicorum et artellarum postulati.

3. Tormenta bellica magna et mediocria numero sexdecim habentur in castris, praeter haec et Cassovia aliqua pro auctione promptantur.

4. Cassoviae domini Lubomersky apud principem legatus nomine Musinsky fuit et decima quarta Septembris audientiam habuit.

5. In comitatum quoque Sarosiensem jam exercitus irrupit. pars inde praedas agit, pars defacto infra Epperjessium duobus milliaribus consedit.

6. Crastina die, qua erit decima octava dies Septembris. exercitus omnis bipartito profecturus dicitur. pars per hos comitatus Sarosiensem, Scepusiensem. et Liptoviensem, pars per iter confiniorum.

7. E ditione suae Mattis nec comitatus, nec civitates ad conventum Cassoviensem vocatae fuerunt.

8. In exercitu plurimi inermes et inedia confecti, lixae et calones visuntur, defacto plerique, quibus non est copia praedandi, mendicando vivunt.

9. Currus qui exercitum sequuntur, ad tria millia censentur, sed illi omnes vacui, et posthac primum victualibus et aliis replendi.

10. Turcae quadringenti esse putantur.

(A »Jászai-féle gyüjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

XVIII.

1623. okt. 10.—1624. feb. 2.

A Ferdinánd és Bethlen Gábor közt kötött fegyverszünet.

a)

Thurzó Nándor naplója.

Series tractatus, quem nos comes palatinus cum sacri romani imperii et Tranniae principe habuimus.

Decima die Oct. anni 1623. Mikor láttuk volna az erdéli fejedelemnek hertelen való följövését és vármegyéknek elfoglalását, az császár urunk ő fölge mezei hadainak eljövetelek felől peniglen semmi bizonyost nem hallottunk volna, az erdéli fejedelmet, ki táborában akkor Urmén nevű városkánál volt, az keresztyén vérnek kiontásától dehortáltuk és az szent bé-

kességnek megtartására és az császár urunkkal Beszterczebányán utolszor elkezdetett tractatusnak continuálására intettük. Mely erdéli fejedelem akkor azt mondotta, hogy választ ad minekünk, csak két szolgánkot küldjük hozzá.

Duodecima itaque die eiusdem mensis Pográny István uramot és Westeo Jakabot küldöttük az erdéli fejedelemhez penes literas nostras salvi-conductus sub littera *A*, kik által micsoda választ adott, constált az, mi 14. die eiusdem mensis császár urunknak írott levelünknek mássából sub littera *E*.

Decima tertia eiusdem mensis Oct. ugyanazon Pogranÿ István uramot és Westeo Jakabot küldöttük az erdéli fejedelemhez penes literas nostras credentionales sub litera *B*, et instruccionem sub lit. *C*, kik által való választtétele az erdéli fejedelemnek, melyet maga kezével írott, de kezeírását ismét visszakivánta, extal sub litera *D*.

Decima quarta die eiusdem mensis Oct. mit írtunk ad praemissa császár urunknak, in paribus vagyon sub lit. *E*. Azonképpen cancellarius uramnak sub litera *F*.

Eodem die kivántuk azt az erdéli fejedelemtűl, hogy cancellariussát és Chiuty Gáspárt Sempthére küldje hozzánk, kik által resolváljuk magunkot.

Decima quinta die eiusdem mensis Oct. az erdélyi cancellariusnak és Chuthy Gáspárnak summa szerint való beszédek (melyekre ugyanakkor beszéd között megfeleltünk) sub littera *G*.

Decima sexta die eiusdem mensis Oct. az erdéli cancellariusnak és Chuthy Gáspárnak resolutiót adtunk sub littera *H*.

Decima septima die eiusdem mensis Oct. két levelet írtunk császár urunknak ő fölgének, melyek közűl elsőnek pariaja vagyon sub lit. *J*, másiknak sub lit. *K*.

Ez két utolsó levéllel küldöttük fel azon nap Pogránÿ István uramot császár urunkhoz Bécsbe.

Decima nona die eiusdem mensis expeditus est Vienna dnus Pogránÿ cum literis suae Mattis ad nos datis sub litera *L*. Visszajöttében az hajdúk elfogták volt Hamburgon túl, Csallóközben hozták, onnan Nagy Zombatban és onnan bocsátották ide Semptere 23. eiusdem mensis.

Vigesima quarta die eiusdem mensis Oct. küldöttük Pogránÿ István uramot és Szikszay Istvánt az erdéli fejedelemhez Semptérűl instructióval sub lit. *M*. Az nap Nagy Zombatban háltanak, mert késerőket kellett rendelniek mellájek.

Vigesima quinta die Szombatból Szemniczére mentenek.

Vigesima sexta die Hodolinnál az erdéli fejedelemhez érkeztenek. Az nap volt a mane usque ad quintam horam

vespertinam első harczolások az császár urunk táborával, melÿ Hodolin mellé sánczolta volt magát. Az nap volt audientiájok is vacsora előtt és colloquiomok az erdéli fejedelemmel sub littera *N*.

Vigesima septima die eiusdem mensis az erdéli fejedelem credentionálissal és abban írott maga kezeírásával sub. lit. *O*; item más írásban is adott válaszával sub lit. *P*. bocsátotta vissza hozzánk őket, kik az nap Sasinnál való Strasa nevü faluban jöttenek.

Vigesima octava die Strasáról Szomoliánig, ott éczaka az hintónak első tengelét csináltatták meg.

Vigesima nona eiusdem mensis Szomoliánról csak Nagy Zombatig jöttenek, mert az nap ment utolszor azon által egy basaalja török és nem merészlették az nap elbocsátani az erdéli fejedelem commissariussi.

Trigesima die eiusdem mensis jöttenek Nagy Zombatból Semptére, az nap referálták az erdéli fejedelem választételét nekünk.

Trigesima prima die eiusdem mensis Oct. küldöttük fel Semptéről Bécsben császár urunkhoz Pogrányÿ István uramot és Szikszay Istvánt császár urunknak írott levelünkvel sub lit. *Q*; item az instructiónknak mássával, melyet nekiek akkor adtunk volt, mikor az erdéli fejedelemhez küldöttük volt űköt sub lit. *M*; item az erdéli fejedelemmel való colloquiummal sub lit. *N*; item az erdéli fejedelem credentionálissának és abban maga kezeírásának mássával sub lit. *O*; item az fejedelem akaratjáról külömben adott írásnak mássával sub lit. *P*. Az nap Nagy Zombatban háltanak.

Prima die Novembris Nagy Zombatból mentenek Posonban.

Secunda die eiusdem mensis Posonból Füssemenre, mert az Dunán először muskatérosokat küldöttenek által meglátni, ha nincsenek-é az Dunán túl hajdúk Csallóközből és azután csak ebédkor vitték űköt által.

Tertia die eiusdem mensis Füssemeről Bécsben. Ugyan az nap volt ebéd előtt audientiájok császár urunknál és az magyarúl beadott irásokat transferálták.

Quarta die eiusdem mensis tractáltak.

Quinta die eiusdem mensis resolválta császár urunk magát.

Sexta die eiusdem mensis az resolutiót egy nekünk szóló császár urunk levelében sub litera *R*, és egy császár urunk pecséte alatt való decretomban sub lit. *S* adták ki. Az nap Füssemenyre jöttenek hálni.

Septima die eiusdem mensis mivelhogy Füssemenyről

éjjel indúltanak meg Szempczre jöttenek hálni, onnan éjjel virradtig Sempthére.

Octava die eiusdem mensis ugyan Pogrányÿ és Szikszay Istvánékat megindétottuk az erdéli fejedelemhez instructiónkval sub lit. *T* és assecuratoriának mássával sub lit. *T*. Az nap Nagy Zombatban háltanak.

Nona die eiusdem mensis Nagy Zombatban ebédig az hintónak utolsó tengelét csináltatták meg, és ebéd után Éleskő alá mentenek s ott háltanak egy boglya szénánál.

Decima die eiusdem mensis Éleskőben Czobor Imre urammal szemben lévén Sasinnál Strasa nevü faluban háltanak.

Undecima die eiusdem mensis Hodolinnál az erdéli fejedelemmel szemben löttenek és az Szent Márton ludat együtt ették meg.

Duodecima eiusdem mensis az fejedelem vissza bocsátotta őket assecuratióval sub lit. *V*, és maga nekünk írott levelével sub lit. *X*, melyben urgeálja, hogy plenipotentiát hozassunk császár urunktól. Az nap Sassin városában háltanak, onnan éjjel indúlván.

Decima tertia die eiusdem mensis Nagy Zombatot meghaladták és étczaka Semptére jüttenek.

Decima quarta die eiusdem mensis Pogrányÿ István uramot magunk császár urunknak írott levelünkkel sub littera *Y*, és az erdéli fejedelem levele mássával sub lit. *X*; item cancellariusnak szóló levelünkvel sub lit. *Z* Bécsben küldöttük plenipotentiáért.

Decima quinta die eiusdem mensis magunk András mester urammal Sempthérül megindúlván erdéli fejedelemhez harmadfél száz lovasunkval és száz gyalogunkval, egy nehány hintókval, kocsikkal és társzekerekkel; az nap Szomolián várában háltunk, szolgáink meg Szomolián városában.

Decima sexta die eiusdem mensis Éleskőben menvén és mellénk vevén Czobor Imre uramot az nap Sassin várában mentünk hálni.

Decima septima die eiusdem mensis jutottunk Szakolczára. Az erdéli fejedelem cancelláriussát és Petneházy uramot egy sereggel még Szakolczán innen előnkben küldvén, kivánta azt, hogy mindjárt az nap bemenjünk az táborban; de minthogy immár késő is volt, az út is penig gonosz levén mind magunk, lovaink elfáradtunk volt, halasztottuk az táborban menetelünket másod napra.

Decima octava Novembris ebéd előtt Szakolczáról az fejedelem Hodolinnál való táborában jutván az sátorban, melyet az fejedelem mi számunkra csak közel az maga sátorához

felvonyatott volt, megszállottunk, és ottan hamar salutálván először az fejedelmet Czobor Imre uram által és az fejedelem is bennünket generalissa és cancellariussa által, Czobor Imre urammal és András mester urammal együtt az fejedelemmel szemben löttünk, ki az maga sátora kerétése kapujáig jött ki elönkben és ott kezünket fogdosván az maga sátorában vitt és ott, mutua salutatione oretenus praemissa, leültetett bennünket s úgy kezdette maga dolgait beszéleni és erős esküvésel jelenteni, hogy erre az kijüvetelre soha szándékja nem volt, hanem az maga részéről magát szintén az földig megalázván és ilyen király méltóságot, melyre az ország szabad akaratjából választotta volt és az koronát is az posoni gyülésben akaratja ellen is csaknem fejében tötte, magáról minden kényszerétés nélkül lerázván, kit más soha nem cselekedett volna, az koronát és az országot végházaival, váraival és városival császár urunknak megadta és az nicklspurghi végezésnek conditióit adimpleálta; császár urunk részéről peniglen (kinek méltósága ellen semmit nem szól, mert noha ű felgét nem látta, de mindentől azt hallja, hogy jámbor keresztyén fejedelem, és csudálkozik azon, hogy némelyek hejában való persvasiójokkal elhitetik) nemhogy az niklspurghi conditiók adimpleáltattanak volna, de sőt az soproni utolsó gyülésben az ország maga Beszterczén való végezését és az erdéli fejedelem adománit, donatiót, inscriptióit az fejedelemnek nagy gyalázatjára annihilálta. Maga csak ezt ne cselekedték volna, hanem az ő donatariussit találták volna meg, ha mindnyájan az országért egy pinz nélkül megeresztették volna is az nekiek conferált jószágokot, soha semmi ellent nem tartott volna benne, csak így ne gyalázták volna meg. Erre való képest mind Gál Péter által, mind az maga híve által megüzente s meg is írta császár urunknak, hogy effectuáltassa az niklspurghi conditiókat, mert ha nem, nincs mit tenni, mást kell gondolni. Azonközben császár urunk szép levelet írott az erdéli fejedelemnek, és megirta, hogy mindjárt maga internunciussit küldi az erdéli fejedelemhez és expresse megirta, micsoda conditiókat mindjárt azok által effectuáltat; kiket az erdéli fejedelem jó kedvvel várott, és mikor alá érkeztenek volna, Szentkeresztÿ Jakab és Izdenczy András és az császár urunk üzenetit mind szóval megjelentették, mind írásban magyarúl beadták volna, csak elcsodálkozott az erdéli fejedelem rajta, hogy arrúl csak mentiót sem tesznek, az mirúl császár urunk nem sokkal azelőtt az erdéli fejedelemnek írott és gyalázatnak tartván magának, az császár urunk levelét in specie nekik küldötte és megüzente, hogy ne játszanak vele, hanem megolvasván az császár urunk levelét, üzenjék meg, ha

azt, az mi ott expresse meg vagyon írva, effectuálják-é vagy nem? Erre ugyan szégyennek tartotta az erdéli fejedelem, a mit feleltenek, hogy instructiójokban nincsen, talán császár urunk vagy az ő fölge tanácsi elfeletkeztenek róla, hanem urgeálták az beszterczei tractát. Kire az erdéli fejedelem megmondotta, hogy arra az uj tractára semmi szüksége nem volna, mert az niklspurghi diploma elég nilván volna megírva; mindazonáltal reá küldi commissariussit, csak császár urunk assecurálja üket, és akkor is az erdéli fejedelem kérte császár urunkot az internunciusok által, hogy az niklspurghi conditiókat effectuáltassa, ne kellessék az erdéli fejedelemnek böcsületiért nagyobbat probálni. Azonközben eszterghomi érsek uram prima Augusti írott Eszterhas Miklós uramnak egy levelet, melyet az erdéli fejedelemnek 12. Augusti vittenek in specie Erdélyben Fejérvárra, melyben a volt írva, hogy az mint érsek uramnak irják, az császár urunk hadai megverték az helberstadit, kit még bizonyosan nem tud, de ha igaz leszen, jut Erdélynek is benne. Ezt megolvasván az erdéli fejedelem, mindjárt megütközett benne, és azt gondolta, hogy mind az érsek mind Eszterhas uram császár urunknak intimus consiliariussi, és ha valami ez igyekezetben nem volna, egymásnak nem irnák. Eszében jutott az erdéli fejedelemnek az is, miképpen cselekedtenek az ő előtte való erdéli fejedelmekkel is, azonképpen Erdély országával is, és úgy kezdett gondolkodni, hogy nem jó volna az fegyvert magára és Erdélyre bocsátani, hanem inkább eleiben köllene jönni és az reá következendő veszedelmet praeveniálni. Eszterhas uram is egyfelől Károlÿ uram által tractált (itt per digressionem megjelenté az erdéli fejedelem, hogy Eszterhasy Károlÿ altal oly dolgokat üzent mi felőlünk, kinn elálmélkodunk, de maga meg nem mondja, ne láttassék, hogy azt félelemből vagy hizelkedésből cselekeszi, hanem mihelt Károlÿ följün Chiuthy Gáspárral együtt, istenhez tartozó lölkek üdvössége alatt kérdi meg tőlek) és tizenötöd napot kért az erdéli fejedelemtől, hogy végben viszi az tractát. Itt fölmagasztalván magát, hogy senkinek magyarok közül nagyobb hitele nincsen császár urunknál, mint neki, sőt németek közül is az titoktanácsban Ekkemperger első, második Harach, harmadik mindjárást ő. Másfelől azt írta egy barátjának, hogy az erdéli fejedelem csak olyan, mint egy kölösben föltött váz, és az gyalog németséget is behozták Ujvárban és Nitrában. Ezek adtanak okot az erdéli fejedelemnek ide föl való jövetelére. Az beszterczei tractát is, kiben csak imigy-amugy bántanak véle, úgy differáltatta nem praescindálván az tractatusnak útját. Annakokáért most is az erdéli fejedelem lölke üdvössége kivül semmit inkább nem

kiván, mint az egy igaz, tökéletes, állandó békességet. Ezeket mondotta bű beszéddel az ebéd előtt való colloquiumban.

Eodem die ebéd után az fejedelem cancellariussa Kovachioczy István és Kassay István által erős hiti alatt üzenvén oly keresztyéni indulatját, hogy keserves szemmel nézi az szegénségnek vérhullásokat és rabságokat, elől számláltatta az conditiókat, melyeket mi Pogrányy Istvánnak és Szikszay Istvánnak császár urunk decretumából instructiójokban adtunk volt sub litera *T.* Effelett kivánta, hogy űtet császár urunk ű felge assecurálja errűl, hogy ez mostani induciákot ű felsége candide et syncere concludálja az végre, hogy ezalatt csak szintén az egy örökös állandó békességet akarja az erdéli fejedelemmel finaliter et realiter tractáltatni és concludáltatni és effectuáltatni is, nem pedig lucrandi temporis gratia, semhogy ezalatt császár urunk ű felge hadait és egyéb segítségit convocálván, az hadakozásnak continuálásában nagyobb módja és alkolmatossága lehetne az erdéli fejedelem ellen sub numero 1.

Erre minekünk úgy tetszett és ezt feleltük, hogy először az erdéli fejedelemnek meg kell mondani az induciák felől való condiciókat, és minket is meg kell hallgatni, micsoda punctomink vadnak még proponálni valók? Azokrúl megegyezvén, úgy lehet meg az induciákrúl való assecuratio. Hogy peniglen császár urunk ű felge az imperiomi és erdéli fejedelmet arrúl assecurálja, hogy finaliter et realiter concludálni akarja az békességet, abban ilyen assecuratiót most nem adhat, mert így megkötné magát, hogy valamit az erdéli fejedelem kivánná az tractában az bégességnek véghez viteléért, mindenre császár urunknak rea kellene menni. Hanem erre rea megyen császár urunk, hogy úgy assecurálja az erdéli fejedelmet, hogy syncere, realiter, candide akar tractálni, és valamit tracta által véghez viszen, azt effectuálni is akarja ű felge mindeneket az szerint, valamint az tractában elvégeződnek. Econtra császár urunk ű felge is az imperiomi és erdéli fejedelemtűl hasonló assecuratiót kiván sub numero 2.

Ezen megegyezvén kivánta az erdéli fejedelem, hogy mi az minemű punctomink megvolnának, beadnók, hogy ű is azokrúl ez jövendő éjjel gondolkodván, holnap resolválhatná magát. Beadtuk sub numero 3.

1. Hogy az induciák salua auctoritate et dignitate suae Mattis legyenek és tractáltassanak.

2. Az induciáknak terminussát az erdéli fejedelem jelentse meg.

3. Hogy az fiducia annyival inkább lehessen, az erdéli fejedelem külső jelekvel is mutassa meg úgy, hogy az törököt, tatárt és minden hadait égetés, rablás és minden kártétel nél-

kűl elvigye; maga is ű felge az maga ditiójában menjen, mert így securius lehet ű felge, hogy az hadak békével mennek el, ha maga is köztök lészen. Így lehet az vitézlő népnek is félelmek, hogy kárt tenni nem fognak merni, és császár urunknak is animussát annyival inkább magához conciliálhatja; az fiducia is az fejedelmek közt öregbedik, ha az erdéli fejedelem ilyen külső jelekvel jó affectussát megmutatja.

4. És minthogy császár urunk ilyen syncere akar tractálni, kirűl assecuratiót is ád, tehát az erdéli fejedelemtűl is kivántatik, hogy valamit mostani kijövetelével császár urunk ditiójában qualitercunque apprehendált, azokat mindjárást remittálja.

5. Hogy penig az egész keresztyénségnek favorját az erdéli fejedelem annyival inkább magához conciliálja, találjon módot benne, miképpen az keresztyénséget az török rabságából megszabadítsa, hogy azokat el ne vigyék, cum perpetua nominis sui gloria. Hasonló punctomok vadnak sub numero 4.

Decima nona die ejusdem mensis ez előtt való nap ebéd után beadott punctomokra így resolválta az fejedelem magát Kamuthy Farkas cancellarius és Kassay István által. Először, hogy nem békességre való út az, hanem békesség ellen való, a hol azt kivánjuk, hogy fegyvere az fejedelemnek kezében lévén, mégis de simplici vissza ereszsze az jószágokot, melyeket most apprehendált. Másodszor, hogy imperiosa coactio azt a fejedelemnek praescribálni, hol legyen az induciák alatt residentiája. Harmadszor, hogy az fejedelem maga legyen népének az országból való kivivője, és minden kár nélkűl vigye ki, holott csak egy hadnagy is akármenni fenyéték alatt is kár nélkűl nem hordozhatja alatta valóit. Negyedszer, hogy az rabok megszabadítása impossibile, hanemha egy ilyen hadból még nagyobb vérontást szerzene, mert praemium belli az, hogy az ki mit kaphat, övé. Annakokáért az recessusnak in genere öremest cedál az fejedelem, az török, tatár és hadai elbocsátásának is, csak difficultálja az modalitást, hogy maga vigye ki, minden kár nélkűl vigye ki és ditiójában menjen resideálni, holott az induciák arra valók, hogy az tractatus végeig mind az két pars maradjon in suo esse, az miben vagyon, azaz, az mit appraehendált. Non sit deterior neque maior. Erre való képest az erdéli fejedelemnek is addig ditiója, az mit most appraehendált, hanem elég az fejedelemtűl az, hogy az hadakat eloszlatja mentűl szorgalmatosban, kevesebb kárral és csendesebben lehet. De hogy semmi kárt ne tegyenek, sem szénát, sem csak egy tyúkot is el ne vegyenek, az impossibile. Az rabok felől is meglévén az induciák és confidentia, maga keresztyéni

indúlatjából az fejedelem azon leszen, hogyha derék summájával kölletik is, egy sokakat megszabadéthasson.

Mind-ezekre [illegible] szóval megfeleltünk és kértük az fejedelmet, hogy tekintse és gondolja meg tegnapi maga üzenetit, hogy oly keresztyéni indulattal vagyon, hogy keserves szemmel nézi az szegénységnek vérek hullását és rabságokat. Azt is, hogy ő fölgéhez csak kénkétlenségből sok fenyegetésire adták magokat az vármegyék, és az mit ő fölge ijesztéssel appraehendált, azt nem tarthatja maga ditiójának. Tekintse meg az császár urunk ő fölge arrhoritássát is és országunknak romlott, veszedelmes állapatját: azt is, hogy az fejedelem netalán tán jövendőben többet nyerhet, hogyha most császár urunkhoz ő fölgéhez és az országhoz való synceritássát kilsőképpen is megmutatja, és condescendáljon mindenekre.

Az fejedelem erre azt felelte, hogy neki declarálták minden discursusunkot és látja elménket, hol járjon, üzenetünket is megértette: de soha azt meg sem gondolta, hogy az recessuson azt kivántuk volna, hogy az appraehendált jószágot kezéből kibocsássa, hanem az fejedelem tudja az induciákot micsodák, tudja, micsoda az tractatus is. Az induciák csak az szegénségnek pihenése, sok veszedelmes állapatjának megszűnése és az fejedelmek közt való securitas az tractatusra. Az tractatusnak peniglen vége még bizontalan, mert császár urunk is oly dolgokat kivánhat, kik miatt véghez az tractatus nem mehet, az erdéli fejedelem hasonlóképpen. Nem látja tehát az fejedelem, miképpen kelletnék az appraehendált jószágokat kezéből kiereszteni. Más az, hogy az tractatus is fegyver alatt is meglehet, és ha véghez menne, úgy kellene remittálni az jószágokot is. Az induciáknak peniglen módja ez, hogy utrinque abban megmaradjanak, az mit appraehendáltanak. Mindazonáltal valamit appraehendált Morvában az fejedelem, noha azt is iure induciarum magánál tarthatná, mégis azt mind resignálja. Az Magyarországban appraehendált comitatusokból kezét ki nem vészi, de azokban való jószágokat mindeneknek, papoknak, barátoknak és egyebeknek is, kik császár urunk hévségében megmaradtanak, minden jövedelmekkel együtt megadja. Annakfölötte Zakolczában, Holicsban, Sassinban praesidiumot nem tart, hogy ezzel is megmutassa az tractatushoz való inclinatióját és synceritását. Az több comitatusokban való dominiumját is csak az induciák végéig tartja meg, azt is csak iure induciarum.

Mi kivántuk, hogy szabad városokat ő fölgének császár urunknak is hasonlóképpen megereszsze az fejedelem, azonképpen az vármegyéket is és várakot, ne legyen császár urunknak ő fölgének kissebb tekinteti, mint az híveinek.

Az fejedelem erre azt felelte, hogy iure induciarum semmit nem tartozott remittálni, hanem csak jó akaratjából és az tractatusra való inclinatiójából és synceritásából remittálja mindeneknek jószágokat, és senkitől semmit nem kiván, hogy ezzel is megmutassa, hogy császár urunknak kész szolgálni. Vice versa császár urunk is maga részéről contentus legyen azzal, hogy az vármegyékben és szabad városokban az induciákig az erdéli fejedelem keze legyen.

Mi ulterius azt kivántuk, hogy az két fejedelmeknek animussok jobban együvé hozattassanak; az erdéli fejedelem császár urunknak is remittálja, ugyan most az bánya városokot az innen való városokkal mind azért, hogy az fejedelem császár urunk szivét ezzel magához kapcsolja, s mind hogy császár urunk se mondhasa azt minekünk, hogy csak magunkra volt gondunk, és császár urunkra semmit nem gondoltunk, hanem így lehessen minekünk is nagyobb creditomunk császár urunknál és egyebek disuatiójoknak se adjon helt császár urunk, ha szintén valakik az békességnek tractatussát disuadealnák is.

Az fejedelem erre azt felelte, hogy akarván megmutatni, minemő syncerissimus animussal procedálni akar, mind császár urunknál s mind mi velünk, és hogy császár urunk is eszében vegye, hogy ő fölgére is az fejedelemnek nagy respectussa vagyon, és nemcsak syncere tractál, hanem szolgálni is akar császár urunknak, csak ő fölge szolgáltasson vele: Poson és Nitra vármegyéket minden praesidiumival és azokban való városokkal megereszti; az többit is csak az induciák végéig tartja magánál. Alioquin ha ezt császár urunk nem acceptálja, csak míg mi az Fejérhegyen visszamegyünk is, az császár urunk népét aggrediálja és ad ulteriora procedál. Ez ideig is csak az mi levelünkre tartóztatta meg magát.

Mi tandem sok disputatio után azon instáltunk, hogy Trinchin, Turócz, Bars, Nitra és Poson vármegyéket azokban való várakkal és városokkal remittálja most az fejedelem császár urunknak, hogy legyen mivel minekünk is császár urunkhoz menünk; az többiben tartsa maga kezét usque ad finem induciarum.

Az fejedelem sok ratiókkal való persvasiónkra Trinchin vármegyét excipiálván, az többire accedált.

Mi Trinchin vármegyéért is újonnan instáltunk és persuadeáltunk az fejedelemnek, hogy azt is megengedte tali conditione, ut liber passus in eo sit omnibus etiam ex Silesia, Opulia et Ratiboria, neque ulli benevoli suae serenitatis vel in personis, vel in bonis molestentur, ita econverso neque suae Mattis fideles ubique.

Nota bene ez comitatusok cessiója dolgában való végezésünkből ez is az jó következett, hogy az erdéli fejedelemnek residentiája innen az Tátrán nem leszen, az mint az erdéli cancellarius és Kassay István referálták és feleltenek is róla. És így az császár urunk ditiói attúl az onustól liberáltatnak.

De termino az erdéli fejedelem így resolválta magát, hogy valami tetszik minekünk, az fejedelem is contentus vele, hacsak három holnap leszen is, hogy ne mondhassák azt, hogy az fejedelem valami praeparatiót akar jövendőben, hanem hogy syncere akar procedálni. De ha úgy kell hozzá szólni, hogy török császárral is végezni köll, az császár urunk ő fölge méltóságára is és az keresztyén országoknak javára is nézni köll. és hogy az erdéli fejedelem is mind ezekben s mind egyéb dolgokban császár urunknak syncere szolgálni akar, egy esztendő kivántatik ad minus pro termino.

Mi ezt adtuk válaszúl, hogy nem tudjuk az törökkel tractatusra való szándékát császár urunknak ő fölgének, de ilyen nagy dologban tudjuk, hogy hertelen nem végezhetni; azért ez jövő Szent Mihál napja lehet pro termino.

Az fejedelem ez terminussal contentus hac conditione, quod si interea tractatus pacis ad finem non posset deduci, császár urunk és az erdéli fejedelem prolongálhassák egymás akaratjából.

N. B. Mi ez szókra is az confirmatióban (bona fide) nem öremest mentünk, de az posoni induciák confirmatióját vetették elönkben az fejedelem nevével, és az mellett urgeálták, hogy akkor is úgy volt megírva.

Vigesima die ejusdem mensis Novembris az fejedelem számáról így explicálták az törökkel való foedust, hogy akár békéljék meg császár urunk az törökkel, akár ne, szabad legyen véle, csak legyen emlékezet conditionaliter felőle pro colore, hogy mégis lássa az török, hogy ő felőle is emlékezet vagyon.

Eodem die Opuliat és Ratiboriát kivánta az fejedelem az induciák articulusi köziben beíratni, hogy titulo non careat, és ne mondják, hogy nem bírja az jószágokot és migis él az titulusával. Alioquin ha ezt oda nem írják az induciákban, inkább semmi conditióit nem acceptálja az fejedelem az induciáknak, hanem más titulust keres magának.

Ezekre mi ezt feleltük, hogy nem tudjuk ez két dologról császár urunknak szándékját, sem azt, miben legyenek ez dolgoknak állapatjok; annakfölötte, hogy nem is volt ez jószágok dolga in tractatu; továbbá, hogy nincsen minekünk authoritásunk rea, hanem ezt megcselekeszszük, hogy írunk császár

urunknak, hogy ű fölge ez két dolgot is includálja az induciákban.

Az fejedelem részéről urgeálták, hogy az sok keresztyén vér hullását szánjuk meg az istenért, mert csak egy rablással is több kárt tesznek Opuliának és Ratiboriának esztendeig való jövedelménél, és írjuk oda az induciákban Opuliát és Ratiboriát, mert egyáltalán fogva soha a nélkül nem leszen meg az inducia, kire ugyan megesküttt az fejedelem, hogy isten őtet úgy segétse, hogy külömben nem cselekeszik.

Mi ez választ adtuk, hogy császár urunk ő fölgének írunk felőle, és mentől jobban tudjuk, úgy commendáljuk és persuadeáljuk, mint hazánk szerető és keresztyén véren szánakodó igaz magyar.

Az fejedelem replicátiója ez, hogy recognitionálist ad minekünk az török dolgában, hogy nem külömben érti, az mint följebb meg vagyon írva, csakhogy mi is adjunk reversalist magunkról, hogy az fejedelem recognitionálisát sem török kezében nem ejtjük, sem másnak nem adjuk, hanem a hol szükség leszen pro nostri excusatione, ott élünk vele; és ha császár urunk confirmálja az induciákot in toto, mi is visszaadjuk az fejedelemnek az ő recognitionalissát.

Mi Opolia és Ratiboria felől mégis így mentettük magunkot, hogy nekünk arra authoritasunk nincsen, mert instructiónkban is nevezve is nincsen. Más az, hogy az jószág extra regnum Hungariae vagyon, a hol nekünk palatinusságunk nincsen. Mindazonáltal mivelhogy az fejedelem megkeményétette magát és császár urunknak is consiliariussi itt az hadban vadnak, mi azokhoz megyünk, ez dolgot azokkal is közeljük, és onnan megjüvén választ adunk az fejedelemnek.

Az fejedelem lehetetlennek találta, hogy császár urunknak írhassunk mi az Opolia és Ratiboria felől az hadak miatt, mivelhogy az török most is az rablást urgeálja, és lehetetlen, hogy mánál tovább az fejedelem megtarthassa, ha az induciák ma véghez nem mennek. Hogy peniglen az császár urunk hadban való tanácsival közeljük ez dolgot, az fejedelemnek is tetszett. És igy de Monte Negróhoz menvén, ez dolgot megbeszélettük neki.

Consentiált de Monte Negro és úgy concludáltuk ez dolgot is.

Eodem die hora prima post meridiem hozta meg császár urunk patens plenipotentiáját sub numero 5. és nekünk szóló levelét sub. numero 6. az táborban Pogrányi István.

Vigesima prima die eiusdem mensis bocsátottuk császár urunkhoz ő fölgéhez Czobor Imre és András mester uramékot az táborbúl cum instructione nostra sub numero 7. az origina-

lis induciákkal, melyet az erdéli fejedelem pecsét alatt nekünk adott sub numero 8. az induciáknak mássával, melyet mi az erdéli fejedelemnek adtunk sub numero 9. az törökkel való tractatusnak punctióiról való erdéli fejedelem explicatiójával in originali sub numero 10. magunk assecuratiónk mássával, hogy azt az erdéli fejedelem levelét török kézben nem ejtjük, sub numero 11. az erdéli fejedelem assecuratiója mássával, melyet adott de Monte Negrónak és az több császár urunk vitézinek sub numero 12. de Monte Negro assecuratiójának mássával, melyet adott az fejedelemnek sub numero 13. Az esztergomi érsek leveleinek pariáival, melyeket írott volt Eszterhas Miklós uramnak sub numero 14. és az erdéli fejedelemnek sub numero 15.

Ugyanakkor adta mássát az erdéli fejedelem nekünk az Eszterhasy Miklós uram levelének, melyet írott volt Roskoványnak az kölösben való váz felől sub numero 16.

Eodem die indúltunk vissza az táborból, és mikor az fejedelemtől búcsút vettünk volna, az fejedelem azt mondotta, hogy Eszterhas Miklós uram írott Bornemiszának egy gyalázatos levelet, ki az fejedelem személyét illeti: de megzabolázza Eszterhas a nyelvét, mert ha nem, általán fogva semmi jó köztek nem következik sub num. 17. Ebédet ettünk Zakolczán, onnan vacsorára Sassin várában jüttünk, ott háltunk.

Vigesima secunda die eiusdem mensis étczaka Semptére jüttünk. Az mi követeinknek vissza jövetelekig Bécsből mit írott az erdéli fejedelem nekünk az keresztyén rabok elbocsáttása és egyéb dolgok felől, levelei extálnak sub numeris 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.

Az erdéli fejedelemnek ez ideig írott leveleinknek mások is extálnak, vadnak sub numeris 25. 26. 27.

Eszterhas Miklós uramnak az rabok elvitele felől írott levelünk mássa sub num. 28.

Császár urunknak ez ideig írott leveleinknek mássai extálnak sub numeris 29. 30. 31.

Császár urunk nekünk de praetensa obsidione Buják írott levele extál sub num. 32.

Magyarországi cancellarius levelei, kiket ez ideig írott, és extálnak sub numeris 33. 34. 35.

Eszterhas Miklós uram Bornemisza Jánosnak 24. Novembris Ujvárból írott levelének mássa sub num 36.

Tertia die Decembris anno 1623. Czobor Imre és András mester uramék az induciák articulussit cum limitatione et correctione suae Mattis caes. atque reg. Bécsből Sempthére meghozván sub num. 37, és az induciák felől császár urunk nekünk írott levelét sub uum. 38, és az rabok felől írott leve-

lét sub num. 39 megadván, és quarta die credentionalis levelünk mellett sub num. 40. az mi izenetünkkel az imperiumi és erdéli fejedelemnek Nagy-Szombatban bevivén, az fejedelem quinta die válaszszal, hozzánk visszaküldötte és cancellariussa s Kassay István uramék által is ezt izente, hogy emlékezzünk arra, miképpen mi látván az nagy romlást és veszedelmet ex officio nostro találtuk meg mind itt Magyarországban s mind Pogrányÿ és Szikszay Istvánék által az Morva vizén túl Hodolinnál való táborában, iteratis vicibus az fejedelmet intvén arra, hogy az sok keresztyén vér hűllását és pogány rabságra való vitelét szánná meg és az békességnek tractatussát continuálná s ahoz alkalmaztatná inkább magát. Mindjárt keresztyéni indúlatját megjelentvén és hogy syncere akarna tractálni, jóllehet sok exemplomokból, és miolta erdéli fejedelem azóta történt dolgokból is megtudta volna gondolni, mit kellett volna cselekedni, ha más emberrel lött volna tractája. De minthogy mi velünk (az mint az fejedelem izente) magyarországi vicekirálylyal császár urunk dignitássa mellett, kinek pecsétes decretomja és levele nálunk volt, nem úgy mint ellenség, hanem mint keresztyén fejedelem tractált, és semmit nem kételkedvén az tractatusnak confirmatiójában, mindjárást az mely nap egymással szemben löttünk, álgyúit az császár urunk népe ellen az sánczból visszavonyatta, mind töröket az rablástúl s minden hadait az hostilitástúl megfogta és az mely nap és órában az induciák concludáltattanak, mindjárt az töröket mindenestül fogva az Morva vizén által szállította, azonképpen maga hadait, mihelt mi onnan eljöttünk, utánunk bocsátotta, és maga is onnan eljütt. Annak okáért minthogy mirajtunk fundálta az fejedelem az tökéletes állandó békességnek tractájához való confidentiát, ki akkor szabadítottuk meg császár urunk hadát, melyben nagy nemzetes fő hadviselő marschalk kapitányok és urak voltanak, az éhségből és nagy ínségből (melyeket magunk szemeinkkel is láttuk) mikor az fejedelemnek fegyvere kezében lévén, semmi fogyatkozása nem volt; annakfelette Morvaországot, akkor mentettük meg, mikor immár az sok égetések és rablások miatt sok abban való váraknak és városoknak meg kellett magokat adniok, és többek is in deditione voltanak, és Magyarországban is tolláltuk az fegyvert, mely keresztyéni cselekedetink, nemcsak tisztünkhez, de örök emlékezetünkre is és hálaadóságra méltók. Ezen búsúl az fejedelem, hogy mennivel inkább császár urunknak ő felgének és az egész keresztyénségnek igyekezik szolgálni, s az tökéletes békességre útat csinálni, mely most lött volna meg, annival távolyabb esik jó széndékától azok miatt, kik császár urunk méltósága és az mi authoritásunk ellen az tökéletes békesség-

nek tractatussára való induciák articulussit császár urunknak disuadeálják, kiknél misemondóktúl megválva, az fejedelem sokszor többet szolgálhatna, és immár miképpen procedálhasson tovább s kinek kellessék in simili casu hinni, hogy most is minden gondolatja és reménsége felett így megcsalatkozott, mely nem annira az fejedelem ellen, mint mi authoritásunk ellen vagyon, nem tudja. Azért minthogy ez dologban legelsőbben is, és kiválképpen császár urunk dignitássa, azután az mi, úgymint (az fejedelem izenete szerint) vicekirálynak authoritásunk forog, kinek kezünk beadása és hitünk alatt kezünk írásával roboráltatott assecuratoriának az fejedelemnél vagyon, lássuk, hi és miképpen confirmáltatjuk az induciáknak elvégezett articulussit, mert az fejedelem immár az mit egyszer megmondott, megmondva vagyon, és tovább való tractatussal az mi és maga authoritásunk ellen nem akar cselekedni, kiválóképpen sokszor eszében vevén azt, hogy az régi szokás szerint, ha efféle concludált dolgokban még új tractatus moveáltatik, ismét többtöbb kívánság következik. Itt interlocutorie előhozák az fejedelem követi az posoni induciákot, melyeket Preiner cancellarius és Nádasdi Tamás által concludáltak volt, és mikor azután Bécsben emendálni akarták, azok felmentenek és megmondották császárnak, hogy ha ő felge helyén nem hagyja, többé hitelek nem leszen, nem is ártják efféle dolgokban magokat. Erre való képest császár urunk is helyen hatta. Azért méltóbb nekünk, hogy annival inkább urgeáljuk az confirmatiót, mentűl legnagyobb és arra való tisztünk vagyon Magyarországban. Elhiendő, hogyha az soproni gyűlésben ratione sessionis ad mensam suae Mattis decretumot obtineáltunk esztergomi érsek ellen, császártúl ő felgétűl ezt inkább megnyerhetjük.

Ezekre brevibus azt feleltük, hogy az fejedelem sem búsúlhatott ezen inkább, mint mi; de még császár urunk nem recusálta szintén az mi általunk concludált induciák articulussi confirmatióját, hanem minket int, hogy mégis traktáljunk az fejedelemmel és azon legyünk, hogy az fejedelem császár urunk kívánságához accedáljon, mert császár urunk is syncere akar tractálni. Azért ha az fejedelem vagy maga, vagy per cancellarium et Kassay tractálni akar, mi készek vagyunk. Ha ezután több dolgot kívánnak, egyáltaljában megírjuk császár urunknak, hogy ennél tovább nem tractálhatunk. Itt egymás közt elvégeztük, hogy következendő nap az fejedelemhez magunk bemenünk, és császár urunk parancsolatja szerint bementünk Nagy-Szombatban.

Eodem 5 die ejusdem mensis adták meg császár urunk levelét sub num. 41. melyben megírja, hogy az induciák dolgában való császár urunk resolutiójával immár Bécsből expedi-

általtattanak Czobor Imre és András mester uramék. Azért int császár urunk minket, hogy az ű felsége resolutiója szerint az induciák dolgát az keresztyénségért és közönséges jóért az erdéli fejedelemmel véghez vigyük, és az szegény rabok elszabadítások felől is szorgalmatos gondunk legyen. Ezen levélben emlékezik az erdéli fejedelemnek az kalocsai érsek ellen való panaszáról is.

6. die Dec. anno 1623. mentünk be Czobor Imre és András mester uramékkal Nagy-Szombatban az erdéli fejedelem újonnan adott assecuratiója mellett sub num. 42. Ott Nagy-Szombatban eodem die szállásunkra azt izente az fejedelem Kamuthi Farkas cancellarius és Kassay által, hogy nem szükség előszámlálni, mit izent volt tegnap minekünk, hanem tudjuk azt, minemű synceritással tractáltunk és concludáltunk az fejedelemmel mint palatinus regni és mint császár urunknak plenipotentiarius commissariussa, és soha nem reménlette azt az fejedelem, hogy így történjék az mint most, hogy minden articulussát az bécsi tanács corrigálta az mi authoritásunk ellen. Mely dologrúl ha jól gondolkodnék, tudná az fejedelem az igazságot követni, és csak azt mondhatná, hogy immár mi velünk palatinussal, ilyen nagy méltóságú úrral és császár commissariussával végezett, és ha ez világ előtt apologiában bocsátaná is, császár urunkot mondanák, hogy meg nem állotta, az fejedelem penig syncere tractált. De meggondolván azt, hogy mind császár urunk s mind az erdéli fejedelem keresztyén fejedelmek és az rettenetes tűz két keresztyén fejedelem közt vagyon, minthogy noha mi palatinus tisztünk szerint is elegendő authoritásban voltunk és annival ez az authoritás megöregbedett, hogy császár is pecsétes decretumjába et levelében is annuentiát adott, és mégis ilyen nagy defectusok történtenek, kérdé az fejedem tőlünk mint igaz magyar és nagy tisztbeli embertűl, micsoda securitást mutatunk az fejedelmek, hogyha új tractában megyünk, hogy az mit ezután végezünk, azt császár urunk megtartja.

Kire azt feleltük, hogy az mint ennekelőtte is megizentük az fejedelemnek, mely nagy szívünk fájdalmával, és majd inkább halálunkat is kivántuk volna, hogy sem a difficultást láttuk volna; most is azont mondjuk. De mivel hogy nem itéltük, hogy császár urunk, ki ilyen sok országokra gondot visel, magától azt cselekedte volna, hanem inkább azok persvaedálják, kik mi reánk irigykednek; és ilyen ratiókkal persvadeálták, hogy császár urunk méltóságában és személyében megsértődött, és országinak sem szolgálhat úgy ez induciák miatt, az mint kellenék, noha azok, ha mind az fejedelem táborát s mind az sok tüzet és veszedelmet látták volna, talán többre is mentenek volna. Most is

egyébképpen nem assecurálhatjuk az fejedelmet, hanem az előbbi annuentiája mellett császár urunknak, ki most is mind izenetivel s mind írásával azt parancsolja minekünk, hogy ad ulteriore procedáljunk az fejedelemmel és concludáljunk az induciák felől és csak ő felge az fejedelem declarálja ezzel is császár urunkhoz való synceritássát, meghigyje az fejedelem, hogy gondunk leszen azokra, kik ennek okai, és szintén ország gyűlésében megnevezzük őket.

Ezután kivánták az erdéli fejedelem követi, hogy császár urunk utolsó levelét megolvastassuk, melyben az ulterior tractatust minekünk demendálja. Megolvastuk és ez szókon »his iustis conditionibus etc.« által akadtanak.

Itt előhozták az Thurzó György dolgát, hogy mikor az meghalt császár urunk akarátjából Báthori Gáborral tractált és concludált volna, azután Bécsben emendálták, ki mikor innotescált volna Thurzó Györgynek, megtalálta szegény idvözült császár urunkat és kérte hogy confirmálja és megszolgálja, alioquin az országgal egyet fog érteni és authoritássát megoltalmazza. Mondották azt is, hogy decretum mellé minekünk olyan assecuratiójának is kellene lenni, ki mind ez erdéli fejedelmet ligálná, s mind az mit végeznek, annak vigore eiusdem assecurationis császártúl is az confirmatióját extorqueálhatnók.

Kérdették azt is az fejedelem részérül, ha az mit végeznénk, megoltalmazzuk-é mint Thurzó György nem fegyverrel, hanem omnibus rationibus et instantiis. Arra azt feleltük, hogy minden protestatióinkkal és instántiainkkal megoltalmazzuk. Ismét kérdették, micsoda módon assecurálhatjuk, hogy az mit mostan complanálunk, azt császár urunk részérül acceptálják-é és megtartják-é, mivelhogy ez ideig is az mit végeztünk, meg nem tartották, noha mi azt itéltük, hogy császár urunk részérül sok jót végeztünk.

Item mondották azt is, hogy ez fogyatkozás után az volna az igazság, hogy nilván való plenipotentiát kellett volna hozni az jövendő végezesnek confirmatiójára, de hogy ez ideig az nem lött, és immár az üdő is késő, az a kérdés, micsoda assecuratiót adhatunk az fejedelemnek, kivel az fejedelem contentus lehet és császár urunknak is megmutathassuk az ratióit.

Erre ezt feleltük, hogy megmutattuk immár császár urunk leveleit, kikhez bizunk az confirmatio felől, azért kérjük az fejedelmet, hogy condescendáljon az complanatióra, melyet véghez vivén pro confimatione felküldünk, et omnibus ratonibus azon leszünk, hogy császár urunk confirmálja, sőt mint Thurzó György megizenünk, hogyha nem confirmálja az országgal egyet fogunk érteni.

Az fejedelem, ezeket neki referálván és azt is, micsoda jó akarattal vagyunk mi az magyar nemzethez és keresztyénséghez, igy resolválta magát, hogy eleget törődött rajta, és noha az igazság szerint tudná, mit kellene cselekedni, de meggondolja, hogy maga is keresztyén és keresztyéneket szerető fejedelem; azért először is császár urunk méltóságát személye előtt viseli és magának synceritássát s keresztyéni affectussát meg akarja mutatni, annakfelette minekünk is authoritásunkot hogy Magyarország kivül is extendáltassék, az mit cselekedhetik, örömest cselekedik. Az mi azért azt illeti, hogy az induciákban való első punctjában az terminust ad primum Martii retrahálták, az erdéli fejedelem távul lakik és mivel török is volt vele, noha az fejedelem absolutus fejedelem és az portától nem dependeál. de mégis gratitudinis ergo ezt az portának is értésére adja, hogyha ők is meg akarnak békélni, lássák, mert az fejedelem megbékélik római császárral.

Minthogy penig az porta távul vagyon, és tanácsbeli főembert kell beküldeni, annak cum dignitate kell bemenni és negyven nap megyen be, 20. vagy 30. nap múlat ott és negyven nap jü ki, erre való képest az primus mensis Martiit nem acceptálhatja, mindazonáltal mind császár urunk méltóságát s mind mi authoritásunkot megtekintvén primum diem Julii acceptálja, interim az portárúl is követe megjühet. Az mi Opuliát és Ratiboriát illeti, minthogy császár urunk azt praetendálja, hogy azoknak megeresztések császár urunk méltóságának praeiudicálna, noha az fejedelem is azt mondhatná, hogy neki is praeiudicál az apprehendált jószágnak megeresztése, mindazonáltal azzal sem gondol, bátor úgy legyen, csakhogy azok helyett az fejedelemnek is cedálják Trichin és Thurócz vármegyéket. Zólyomhoz penig semmit császár urunk ne is szóljon, mert az előbb is az fejedelemnek engedtetett, az bányavárosoknak penig semmiképpen az induciákig nem cedál.

Harmadik punct az idegen vitézlő népnek behozása, mely nem úgy az fejedelmet, mint az mi authoritásunkot illeti, azért az mi authoritásunk oltalmazásáért is azt kivánja, hogy ugyan mentio legyen arrúl, hogy az idegen nép be ne hosassék. Az törökkel való tracta felől az induciák confirmálásában emlékezet se legyen, mert immár császár urunk arrúl resolválta magát.

Ezekre mi azt feleltük, hogy itt az terminus felől három dolog vagyon: egyik, hogy az erdéli fejedelem mi reánk hagyta volt ezelőtt is, hacsak egy hónap leszen is, ki, ha akkor meglehetett, most annival inkább meglehet ad primum Martii. 2. ez, hogy a törökhöz való beküldés is kevesb napokat comprehendál; 3. hogy mivel az fejedelem részérűl azt mondják, hogy

az fejedelem absolutus princeps, és nem egyébért küld be a portára, hanem hogy csak megjelentse, ha az török is akar tractálni, de az fejedelem interim ugyan tractál. Azért, minthogy császár urunk is syncere akar tractálni, és az fejedelem is, usque primum Martii tractálhatni.

Az mi Opuliát és Ratiboriát illeti, hogy az fejedelem cedál, igen keresztyéni módon cselekedik, és azzal is megmutatja synceritássát. Zólyom vármegyének is hogy cedáljon az erdéli fejedelem, igen méltó, mivelhogy arra vagyon az végházaknak is fizetések deputálva, kiváltképpen az, melyek az bányákot is őrzik, azokot az bányák építik, az bányákból vagyon minden munitiójok, élések és csak fájok is, és ha az törökkel békesség nem lévén az végházak fizetetlenek lennének, császár urunk méltósága ellen lenne, ha az egyszer arra rendelt bányákot most megváltoztatná és az országnak is veszedelmére.

Trichint és Thurócz vármegyét ne is kivánja az fejedelem, mert azzal láttatnék mutálni előbbi jó akaratját és végezését.

Az idegen népnek behozása úgy vagyon, minket illet, annakokáért most is az ország artikulussira kell hagyni.

Az erdéli fejedelem követi erre így replicáltanak, hogy még mi semmit nem feleltünk többet, az mit Bécsből Czobor Imre uramék hoztanak; mindazonáltal rationibus convicti Trinchinnek és Thurócznak is békét hagytak. Zólyom vármegyét penig az egész bányavárosokkal együtt, az fejedelem megeskütt, hogy kezében lévén ki nem ereszti, hanemha armis veszik el tűle.

De termino azt mondották az fejedelem követi, hogy brevior nem lehet, mert az töröknek sok jótéteményéért az fejedelem hálaadatlan nem lehet, hanem meg kell izenni az portára, és ha császár urunkkal nem végezhet az fejedelem, ugyan az törökhöz kell bizakodni.

Az idegen nép behozása csak sub induciis ne legyen, azután az fejedelem nem gondol vele.

Az törökkel való tractatiórúl nem szükség az induciák punctáiban mentiónak immár lenni, mert császár urunk resolválta magát, melylyel az fejedelem contentus.

De termino az fejedelem követi azt is mondották, hogy nem kell az két fejedelmek közt az synseritást in dubium vocálni; császár urunk megegedheti az hosszabb terminust, mert senkinek nem tartozik megjelenteni. Az fejedelemnek penig, minthogy az török vele volt, igéreti szerint meg kell jelenteni, nem úgy, hogy az töröktűl dependentiája volna, avagy anélkűl nem végezhetne, hanem gratitudinis ergo. Más az, hogy az fejedelemnek hivei még Erdélyben mennek és on-

nan kelletik az tractára kijünniek. Mindazonáltal primus dies Junii legyen az induciák terminussa. Ez kivül más terminusra, az fejedelem megeskütt, hogy nem megyen.

Mi ultimum Martii praefigáltuk, et tandem personaliter dno principi persvadentes primum Maji obtineáltuk.

7. die Dec. de termino tractatus pacis úgy tetszik az erdéli fejedelmek, hogy ez császár urunk alá küldött punctomit megtekinvén, nem szükség most de termino tractatus pacis concludálni, hanem mikor az induciarum articuli confirmáltatnak azután kelletik de termino tractatus pacis consentiálni, és ha szintén az fejedelem útjában volna is, császár urunk resolutióját mi vevén, per litteras certificálhatjuk és az fejedelem is rescribál, et sic concludetur de termino tractatus. Két ratiói az fejedelemnek ezek, hogy de termino induciarum végezvén, ha valaki az itéletben volna, hogy az fejedelem csak azért differálja az tractatus pacis terminussát, hogy az jószágot bírhassa, akár elébb s akár utólban legyen az tractus, ha nem végezhetnék, ugyan usque ad finem induciarum kellene várni. Másik az, hogy confirmatis articulis, kell az tractatus pacis felől terminust végezni. Azért a fejedelem jó akaratát kell venni, úgy történhetik, hogy mindezek csak hóharmatok lesznek és nem is leszen szükséges a tracta, megértvén császár urunk az fejedelem jó inclinatióját és oblatióját. Az bányák dolgában, kiválképpen Körmecz és Ujbánya felől, kiket Bars vármegyében mondának lenni, azt is mondották, hogy egymástót el nem szakaszthatják mint szintén egy malomházat, az országnak is egy million pénznél károsabb volna csak ilyen kevés ideig egymástól való elszakasztások is. Másik ez, hogy várja el császár urunk három vagy négy hónapig az fejedelem oblatóját, kire soha ilyen inclinatus nem volt, ha az oblatio cum satisfactione suae Mattis leszen, bene, ha nem soha többet nem kell várakozni sem hinni. Mi instaltunk és azt mondottuk, hogy császár urunk az egész világ eleiben tarjesztheti, hogy az öt vármegyéket épen megengedte az fejedelem császár urunknak et per hoc Körmöcz et Ujbányát is tanquam in corpore comitatus Barsiensis existentia. Az fejedelem részérül meg azt mondják, hogy az fejedelem is az egész bányavárosokat az elöbbeni tractában is excipiálta, és ott is Zólyom és Hont vármegyét; az fejedelem táborában sem ex oblivione, sem ignorantia, sem simplicitate nem történt az, hogy az két bányavárosokrúl mentio az írásban nem lött, hanem az mi részünkről való declaratión maradtanak meg, hogy az bányavárosok mind Zólyom és Hont vármegyében vadnak. Igy lött vége az induciák complanatiójának sok több ratiókkal közben-közben élvén, melyek calamo nem excipiáltathattanak.

8. die eiusdem mensis Czobor Imre és András mester uramékat Nagy Szombatból császár urunkhoz ő felgéhez Bécsben bocsátottuk ő felgének írott levelünkkel sub num. 43. nekik adott instructiónkkal sub num. 44. az complanált induciáknak az imperiumi és erdéli fejedelem confirmatiójával in originali sub num. 45. az complanalt induciák confirmátiójával, melyet császár urunktól kelletik hozni sub num. 46.

Eodem die az erdéli fejedelemnek adtunk de complanatis articulis assecuratoriát magunk neve, pecsétünk és kezünk írása által sub num. 47.

Az vármegyék követi instructiójoknak mássát adták nekünk sub num. 48.

Azoltától fogván minémű leveleket írott minékünk az erdéli fejedelem követinknek Bécsből megjövetélig, az kik extálnak sub numeris 49. 50. 51. 52. 53. vadnak.

Az Nagy-Szombatban gyűlt urak és vármegyéknek s városoknak követinek credentionálássa hozzánk küldött követi mellett írott extal sub num. 54.

Arra császár urunknak és azután is ű felgének követeink Bécsből megjövetelekig írott leveleink extálnak sub numeris 55. 56. 57. 58. 59.

18. die Dec. megérkezvén Semptére Aodrás mester és Pogrányy István uramék (mert Czobor Imre uram felesége holt testét ment volt látni Éleskeoban) exhibeálták császár urunk nekünk írott levelét sub num. 60. Más ű felsége levelével, hogy az mi die 11. Dec. való írásunkra bizonyos személt küld hozzánk, kitűl mindeneket megérthetünk sub num. 61.

Ez mellett relatiót töttenek sub num. 62.

19. die Dec. bocsátottuk űket az erdéli fejedelemhez Beszterczére cum literis nostris credentionalibus sub num. 63. instructione sub num. 64.

Eodem die hozták meg nekünk császár urunk ű felsége Horeczki rabsága felől való levelét sub num. 65.

Eodem die császár urunknak írott levelünk extal sub signo NB.

20. die Dec. magyarországi cancellariusnak írott levelünk pariája extal sub num. 66.

21. die Dec. két levelünkre írott császár urunk levelét de tractatu pacis hozták meg Semptére sub num. 67.

Item Ekembergh uram levelét sub num. 68.

Ezeknek pariájokat András mester uraméknak is megküldöttük, hogy annival instructiorbak legyenek mediis et rationibus az erdéli fejedelmet ad tractatum pacis inducálni.

22. die Dec. jütt hivatalunkra Semptére hozzánk Czobor Imre uram és 23. decz. referálta nekünk, az mit császár urunk-

nak oretenus proponált Bécsben András mester urammal sub num. 69, és az császár urunk arra az propositióra oretenus adott válaszát sub num. 70.

23. die Dec. az Czobor Imre uram relatiójára erdéli fejedelemnek írott és Balogh Ferencz uramtúl küldött levelünknek pariája extal sub num. 71.

Eodem die császár urunknak írott levelünk pariája sub num. 72.

Diebus festis nativitatis dni magyar cancellarusnak írott levelünknek mássa sub num. 73.

28. die Dec. császár urunknak írott levelünknek mássa sub num. 74.

Egy külön íven mintegy toldalékképpen:

21. die Dec. császár urunknak írott levelünk, melyben választ adunk ő fölgének az 17. eusdem mensis nekünk írott levelére, és hogy András mester és Pogrányi István uramékot az erdéli fejedelemhez Beszterczére expediáltuk, az erdéli cancellarius által is (ki hütlevelünkre jött hozzánk) az erdéli fejedelemnek izentünk, hogy accomodálja magát császár urunk ő fölge kívánságához.[1]) Item az erdéli fejedelem exprobratióiról. Item, hogy ő fölge országunk megmaradásának provideáljon, az induciákot confirmálja, az ország gyülését mentül hamarébb promulgálja, hogy ne sollicitáljanak osztán bennünket érette az regnicolák etc. sub num. 75.

Eodem die Ekkempergh uramnak írott levelünknek pariája, melyben az ő kglme szép levelére, melyet nekünk 16. eusdem íratott, adtunk választ num. 76.

31. die Dec. érkezék császár urunknak nekünk 21. praesentis írott levele, melyben teszen választ az 16. praesentis, ő felgének írott levelünkre, és tisztünkről emlékeztetvén int bennünket, hogy gyülést ne hirdessünk sub num. 77.

Eodem die Balogh Ferencz megjövén Beszterczéről, hozá az András mester levelét sub num. 78. Item erdéli fejedelem levelét, melyet maga kezével írott num. 79; Balogh Ferencz relatiója extal sub num. 80.[2])

Ugyanazon nap hat óra tájban megjöve Pogrányi István is, és hozá Beszterczéről az erdéli fejedelem levelét, mely 28. decz. költ num. 81, és azon fejedelemnek az induciákról való resolutióját, melynek pariája extal num. 82. Mindjárt utánna érkezék az erdéli fejedelem vicekomornikja Bornemisza Pál is

[1]) Az utasítást l. Tört. Tár. 1879. 456. l.
[2]) Megjelent Tört. Tár. 1879. évf. 455. l.

az erdéli fejedelemnek pecsétes diplomájával. kinek mássa nem extál.

Anno 1624.

1. die Jan. írtunk császár urunknak ő fölgének az Pogrányÿ és Bornemisza megjövéséről. és hogy az erdéli fejedelem az induciák terminussát acceptálja. pecsétes diplomáját Bornemisza Pál által küldötte. Ez levelünknek pariája extál sub num. 83.

Eodem die írtunk az erdéli fejedelemnek Pogrányÿ István és Bornemisza Pál hozzánk Sempthére érkezéséről. az erdéli fejedelem pöcsétes induciájának császár urunk küldte induciák punctjával való kölömbözéséről és kértük azon ő fölgét. hogy accomodálja magát császár urunk kivánságához. Ennek pariája extál num. 84.

4. die Ekkembergh uramnak írott levelünknek pariája extál sub num. 85.

Eodem die Czobor Imre és Pogrányÿ István uramék mellett császár urunknak írott credentionalis levelünknek pariája extal num. 86. Item nekiek adott instructiónknak mássa num. 87.

Császár urunk levele, mely 2. die külte, extal sub num. 88.

Eodem 4. mensis die Meggau uramnak írott levelünknek pariája extál num. 89.

Eodem die Sennieÿ István cancellarius uram hozzánk jöve és exhibeálá minekünk császár urunk credentionalissát num. 90. Instructiójának mássa extál num. 91. Az instructióban való punctumokról császár urunknak írott levelünknek mássa extál num. 92.

5. die az erdéli fejedelemnek az Bornemisza Pál Bécsben való elmenetele felől írott levelünknek mássa extál numeris 93.

12. die érkezék az erdéli fejedelemnek nekünk írott levele az nógrádiak dolgáról és Palánk alatt való esetekről: extál num. 94. Azon dologról császár urunknak írott levelünknek mássa extál num. 95. Item az erdéli fejedelemnek eadem die írott levelünknek mássa num. 96.

15. die Czobor Imre és Pogrányÿ István uramék császár urunktúl megjövén exhibeálák az ő fölge nekünk írott levelét, kinek pariája extál sub num. 97.

16. Expediáltuk Czobor Imre és Pogrányÿ István uramékot császár urunk resolutiójával az erdéli fejedelemhez Beszterczére cum credentionale et instructione num. 98. Item az minemő induciale diplomát kelletik, kívánni az erdéli fejedelemtől, annak minutája extál num. 99. Item Czobor Imre

uramnak és Pogrányÿ Istvánnak adott leveleknek lajstroma num. 100.

17. Írtunk császár urunknak Czobor Imre és Pogrányÿ István uraméknak, az erdéli fejedelemhez Beszterczebányára való elküldések felől, mely levélnek pariája extál num. 101.

21. Vévén Czobor Imre uram levelét, melyben írja, hogy az erdéli fejedelem accedált az császár urunk kívánságira, csak az salvus-conductus mellé való assecuratoriát szörezzük meg követeinek császár urunktól (melyről való punctomok vadnak sub lit. a) és Sempthéig magunk levelével őket assecuráljuk. Írtunk császár urunknak felőle, mely levelünknek pariája extál num 102.

Eodem die. Küldöttük Szent Benedekben az magunk neve alatt való assecuratoriát Westeo Jakab által, melynek mássa extál num. 103.

25. die Czobor Imre és Pogrányÿ István uramék Galgócz várasunkban hozzánk érkezvén exhibeálák nekünk az erdéli fejedelem levelét, mely extál num. 104, az maga relatióját de resolutione principis num. 105, és az bányák szükségéről való memorialét németül num. 106, 107 et 108.

26. die Czobor Imre és Pográny István uraméket fölküldöttük Bécsben az erdéli fejedelemnek commutált diplomájával. Császár urunknak írott levelünknek pariája vagyon num. 109.

Eodem die hozának császár urunktól levelet, hogy mindjárt praeparáljuk magunkat az úthoz és értvén az fejedelem resolutióját, mindjárt fölmegygyünk ű fölgéhez, mely extál numeris 110.

28. Pápay István meghozta Bécsből az császár urunk assecuratoriáját és császár urunk nekünk írott levelét sub lit. b.

31. die az erdéli fejedelem commissáriussi úgymint Kamuthy Farkas, Kassay István és Bornemisza János uramék érkezének Szeredi városunkban.

1. Februarii bejövén hozzánk Kassay és Bornemisza, exhibeálák nekünk az erdéli fejedelem patens levelét, melyben az hat vármegyét, azokban való minden confiniomokkal, várakkal és városokkal együtt minden magához való kötelességtül és hittül fölszabadétotta, kinek mássa extál num. 111. Mi is az császár urunk assecuratoria levelét assignáltuk nekiek, kinek mássa extál num. 112.

2. die írtunk az hat vármegyére, hogy császár urunknak tartozó hívséghez tartsák és késedelem nélkül declarálják magokat, kinek mássa vagyon sub num. 113. Item Koháry Péter uramnak, hogy az hat vármagyében levő végházokat, praesi-

diomokat az császár urunk ű fölge hűsége alá recipiálja, extál mássa num. 114. Item császár urunknak mind ezekről és bécsi útunkról írott levelünknek mássa extál num. 115.

Kivül: Diarium inchoati cum Gabr. Bethlen tractatus pacis.

(Két különböző kéz által írt eredetije orsz. ltár Tract. Publ. 4. Nro 13. Cum 2bus accessariis sub *a*; et *b*).

Ehez csatolva.

a)

Ilyen reversalist vettek mindeniktől az ő felge commissariussi.

Ego etc. juro coram deo trino, patri, filio et spiritu sancto. ac promitto reversalibus hisce, quod ego cum omnibus partibus mihi subiectis, sermo d. Gabrieli dei gratia sacri Romani imperii et Tranniae principi moderno omni mode fidelis esse volo, omnemque eam, quam fidelem suae serenitatis clientem addecet, fidem et fidelitatem ingenue conservabo, neque ab eadem honoris, favoris, metus, aut beneficii cuiusvis gratiae recedam, non ullam hostilitatem contra suam serenitatem suas ejusdemque partes palem vel occulte, ne quovis exquisito sub praetextu et colore exercebo, aut per alios exerceri faciam, non arma sumam eosque infestabo, neque ullo pacto hostes eosdem adiuvabo, nec consilia noxia agitabo foveboque, quin vero universorum suae serenitatis amicorum fidelium ut et modernorum ad has regni Hungariae partes deputatorum supremorum dnorum commissariorum amicum, inimicorumque inimicum me declarabo, praestaboque, neque eos aut eorundem servitores seu quosvis homines, quosvis sui in parte lacessim non damno aliquo privati commodi vel incommodi causa agravari afficique sustinebo, verum potius omnia, quae ad promotionem existimationis emolumentique suae serenitatis vel ejusdem partium versura prospexero, sedulo fideliter graviter strenueque geram et administrabo. Sic me deus adiuvet et mea fides christiana sub amissione humanitatis, honoris et aeternae salutis, inhibitione, revocatione aliisque quibusius iuridicis remediis sublatis; in quorum omnium sponte, libere, benevole et non coacte in me assumptorum firmius robor et testimonium manus meae subscriptione roboratorum praesentibus hisce sigillum quoque meum usuale apposui inpressique volens sciensque. Datum etc.

Kivül: Paria reversalium anno 1623. Az erdéli fejedelemtől kivántatott reversalisnak mássai.

(Orsz. ltár ad Tract. Publ. Fasc. 4. N. 13. et *b*).

b)

Thurzó Szaniszló nádor levele a királyhoz. 1623. okt. 17-ről.

Sacratissima Caes. Regiaque Mattas.

Domine Domine clementissime.

Fidelium servitiorum meorum in gratiam Sacrmae Caes. Regiaque Mattis Vrae humillimam subjectionem. Posteaquam Serenissimus sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps meam praesentiam, iteratis vicibus postulavit, et ego juramento, quo Vrae Matti Sacrmae et toti regno obstrictus sum, me excusavi; juramentum meum sibi constare se resolvit ac proinde ut ipsum nunc accederem jam non ulterius ursit. Vult nihilominus ut sine mora Vrae Matti Sacrmae scribam et cum litteris unum ex familiaribus meis (quem Posonium usque comitari facere promosit) ad Vram Mattem Sacrmam pro resolutione sollicitanda expediam, demisseque apud eam instem, quo gratiose annuere dignetur, ut dominum principem ideo accedere possim, quia si Vra Mattas Sacrma, vel dominus princeps talem adinvenerit in tractatu securitatem, quae certa confidentia non carebit, paratus erit dnus princeps per me de pace tractare: sicut in ultimo Novisolii dato responso viam tractatus pacis non praeclutisset. Non enim libenter in his partibus cum exercitibus suis diu moraretur, quibus exercituum mora desolatione et periculo esset futura. Ac proinde si Vrae Mattis tractatus per me et alternm, quem ex dnis magnatibus Vra Mattas ordinabit, cordi erit, Vra Mattas Sacrma benigne se resolvere et benignam suam retolutionem mihi quam citissime perscribere dignetur: ne regnum et praesertim hae partes propter exercitus Turcarum, Tartarorum, aliarumque nationum tam numerosos in cineres redigantur. Alioquin si Vra Mattas Sacrma in resolutione danda moram feciet et mihi tractatum pro officii mei palatinalis exigentia non deferet, dnus princeps diaetam regno inducturum se affirmat et a me postulat, ut ego quoque, etiamsi Vra Mattas in tractatum non consenserit, tanquam palatinus regni, ubi familiarius meus a Vra Matte Sacrma reversus fuerit, compaream, ut dnus princeps mecum de permansione regni tractare queat; per expressum declarando se, ut ipsi juramento me obstringam, non postulare. Non vult etiam dnus princeps in causa esse, si propter castra diutius hic posita majus periculum regno et mihi, conjugique et liberis atque bonis meis sit futurum. Cum ipse syncere tractare et de pace inter Vram Mattem Sacrmam et imperatorem Turcarum ac ipsum quoque dominum principem constantissima firma et stabili concludere velit; dummodo securitatis et confidentiae modus adinveniatur. Quare Vrae

nek tractatussára való induciák articulussit császár urunknak disuadeálják, kiknél misemondóktúl megválva, az fejedelem sokszor többet szolgálhatna, és immár miképpen procedálhasson tovább s kinek kellessék in simili casu hinni, hogy most is minden gondolatja és reménsége felett így megcsalatkozott, mely nem annira az fejedelem ellen, mint mi authoritásunk ellen vagyon, nem tudja. Azért minthogy ez dologban legelsőbben is, és kiválképpen császár urunk dignitássa, azután az mi, úgymint (az fejedelem izenete szerint) vicekirálynak authoritásunk forog, kinek kezünk beadása és hitünk alatt kezünk írásával reboráltatott assecuratoriának az fejedelemnél vagyon, lássuk, ha és miképpen confirmáltatjuk az induciáknak elvégezett articulussit, mert az fejedelem immár az mit egyszer megmondott, megmondva vagyon, és tovább való tractatussal az mi és maga authoritásunk ellen nem akar cselekedni, kiválóképpen sokszor eszében vevén azt, hogy az régi szokás szerint, ha efféle concludált dolgokban még új tractatus moveáltatik, ismét többtöbb kivánság következik. Itt interlocutorie előhozák az fejedelem követi az posoni induciákot, melyeket Preiner cancellarius és Nádasdi Tamás által concludáltak volt, és mikor azután Bécsben emendálni akarták, azok felmentenek és megmondották császárnak, hogy ha ő felge helyén nem hagyja, többé hitelek nem leszen, nem is ártják efféle dolgokban magokat. Erre való képest császár urunk is helyen hatta. Azért méltóbb nekünk, hogy annival inkább urgeáljuk az confirmatiót, mentűl legnagyobb és arra való tisztünk vagyon Magyarországban. Elhiendő, hogyha az soproni gyűlésben ratione sessionis ad mensam suae Mattis decretumot obtineáltunk esztergomi érsek ellen, császártúl ő felgétűl ezt inkább megnyerhetjük.

Ezekre brevibus azt feleltük, hogy az fejedelem sem búsúlhatott ezen inkább, mint mi; de még császár urunk nem recusálta szintén az mi általunk concludált induciák articulussi confirmatióját, hanem minket int, hogy mégis traktáljunk az fejedelemmel és azon legyünk, hogy az fejedelem császár urunk kivánságához accedáljon, mert császár urunk is syncere akar tractálni. Azért ha az fejedelem vagy maga, vagy per cancellarium et Kassay tractálni akar, mi készek vagyunk. Ha ezután több dolgot kivánnak, egyáltaljában megírjuk császár urunknak, hogy ennél tovább nem tractálhatunk. Itt egymás közt elvégeztük, hogy következendő nap az fejedelemhez magunk bemenünk, és császár urunk parancsolatja szerint bementünk Nagy-Szombatban.

Eodem 5 die ejusdem mensis adták meg császár urunk levelét sub num. 41. melyben megírja, hogy az induciák dolgában való császár urunk resolutiójával immár Bécsből expedi-

hozza elől, hogy mindennél constál az, hogy ő fölge az király titulusnak, kire az ország szabad akaratjából választotta, és az posonyi gyűlésben csaknem erővel az koronát is fejében akarta tenni, magát megalázván, hogy ambitiosusnak ne láttassék, szabad akaratja szerint cedált, az országot szent koronájával, szép végházaival, váraival, uraságaival, vármegyéivel és kerétett szabad várasival együtt kezéből kieresztette, császár urunk ő fölge részéről peniglen, kinek méltósága ellen soha az imperiomi és erdéli fejedelem nem szóllott, szándékában is nem volt, hogy szóljon, most sem szól, mert régen megtanúlta azt, hogy az fejedelmek felől avagy hallgatni köll, avagy gonoszt nem kell mondani, valaki tanácsából lött, az niklspurgi végezésnek és diplomának conditiói meg nem tartattanak, ki az sopronyi végezésből is valaki igazán megolvassa, kitetszik, holott az császár urunk méltósága igen observáltatván az imperiomi és erdéli fejedelemnek gyalázatjára szereztetett, az mint megtetszik csak az jószágok dolgából is, hogy azok, kiknek ő fölge conferálta volt, nem contentáltattanak, de ezekről most ő fölge többet nem szól, mert arbiterek ez dologban nincsenek, mivelhogy ha az császár urunk ő fölge részéről lennének, azoknak az imperiomi és erdéli fejedelemnél hitelek nem lehetne, ha peniglen az imperiumi és erdéli fejedelem részéről lennének, azoknak császár urunk ő fölge sem hihetne.

Másodszor bizonyétja az imperiomi és erdéli fejedelem azt istenvel, hogy most sem kívánja sem az Magyarország koronáját, sem királyi méltóságát, sőt ha császár urunk maga kinálná az koronával is, látván az imperiomi és az erdéli fejedelem az magyar nemzetnek mostani egyenetlenségét fejében tétetni nem hagyná; nincsen is sem Ausztriával, sem Morvával, sem Csehországval, sem Silesiával semmi szövetsége és értelme, hogy azért jött volna ki, hanem csak kívánja az egy tökéletes állandó békességet, mely a törökvel is most felbomlott, ki praetendálván és ugyan divánban Konstantinápolban föltálalván, hogy az Sitvatoroknál való végezést innen az részről sokképpen meg nem tartották és értvén, hogy az imperiomi és erdéli fejedelem is az niklsburgi végezésnek meg nem tartásáról panaszolkodnék, ez occassióval indétotta most meg jó részt hadát az jövendő derekas hadakozásra való praeparatiójának útat nyitására. Most azért kivántatik csak az egy confidentia, hogy mind császár urunk ő fölge s mind az imperiomi és erdéli fejedelem bizonyossan igazán assecuratusok lehessenek, hogy egymással syncere tractálnak, agálnak, concludálnak és az mit az följűl megírt békességről végeznek, azt minden punctjában megis tartják, mindenekvel megtartatják. Azután az tractatusnak módját, conditióit és punctjait felkereshetik, mert most, vala-

mit hertelen mondani s azután mást tractálni nem illenék. Az confidentiára peniglen először is lehetnének diplomák, de azok kétségesek, mert egyik sem hiszen másiknak, másodszor lehetnének országok kezességi, de azok is császár urunk ő fölge subditusi, harmadszor lehetnének zálogok, de az császár urunk ő fölge méltósága ellen lenne, közelébb való és alkalmatosb út lehetne az induciák, hogy az császár urunk is bocsátaná el hadait, az imperiomi és erdéli fejedelem is mind töröket, tatárt minden nemzetségből álló hadait, maga lenne együtt veszteg vagy Nagy Szombatban, vagy az bányavárosokban és ha mind az egész télen tractálni kellene is, végeznének minden jót ország pusztúlása nélkűl, mert az imperiomi és erdéli fejedelemnek keserves szívvel kell nézni ez nagy pusztúlást.

Annak okájért császár urunk ő fölge találjon erre az induciákra és tractatusra bizonyos confidentiát, kiben igaz securitása lehessen az imperiomi és erdéli fejedelemnek s üzenje meg. Az imperiomi és erdéli fejedelem is az ő részéről oly confidentiát mond palatinus urunk által, kit meg nem írhat, sem meg nem üzenhet, hanem maga palatinus urunknak akar megjelenteni, melyben császár urunk ő fölge is szintén úgy assecuratus lehet és megnyughat, mint az tulajdon maga lölkében. Itt mondottuk az imperiomi és erdéli fejedelemnek, hogy praetendálván magát laesa parsnak lenni, ő fölgének incumbál akaratját először megjelenteni. Kire azt felelé, hoay császár urunknak méltóságát szeme előtt viselvén, ő fölgének várja először kegyelmes resolutióját, azután ő is megjelenti akaratját. Ez az confidentia és securitás meglévén s egymás közt az keresztyén országokval együtt végezvén, az törökvel könyebben végezhetnek, csakhogy arra több üdő köll, minthogy Constantinápol messze lévén, oda kivántatik beküldeni és onnan választ várni. Mely törökvel való végezést az imperiomi és erdéli fejedelem császár urunk akaratjából magára veszen. Ezt is hiti szerint mondotta, hogy soha ennyire följönni szándékában sem volt, hanem eszében vévén, hogy az tractatus alatt ellenségképpen akarnak vele bánni, úgy sietett föl, praevenálni akarván maga óltalmára az reája következendő gonoszt. Ennek peniglen bizonságára ez két ratiót is mondotta, hogy minek előtte fölérkezett volna, megüzente, hogy az szegénység mindenütt eltakarodjék, mert az ellenséget lábához nem kötheti, hogy lopásképpen semmit ne cselekedjék. Más az, hogy mihelt Morvában érkeztenek, mindennap sollicitálja a török hogy immár kijöttenek Magyarországból, azért engedje meg az imperiomi és erdéli fejedelem az rablást, de soha meg nem engedte. Azért az ő hitére, hogy most is lölke üdvössége kíván, semmit inkább ez világon nem kíván, mint az tökéletes és á-

landó békességet, ha császár urunknak ő fölgének kedve vagyon hozzá; hol peniglen fegyverrel akar ellene procedálni, nincs mit tennie, mind addég megoltalmazza magát, valamíg az fegyvert oldaláról le nem veszik, azután lássák. Most is félelemből semmit nem cselekedik, hanem az keresztyénségen való szánakozásból. Azt is mondotta, hogy ő fölge ez előtt egy olasz által az fölföldet gubernálta, azért miért nem hihetne császár urunk ő fölge az imperiomi és erdéli fejedelemnek? ki ő fölgének örömest szolgál és az egész keresztyénségnek is többet tudna szolgálni egy olasznál. — Kivántuk azt is, hogy bár ő fölge minekünk meg ne jelentse akaratját, hanem palatinus urunknak megírja és pecsét alatt küldje, mi nem kivánjuk tudni, de ő fölge azt mondotta, hogy sem meg nem írhatja, sem nem üzenheti, hanem maga mondja meg palatinus urunknak ő nagának. Ezek voltak az interlocutoria beszédek, másnap osztán scripto resolválta magát.

Relatio dominorum Stephani Pogrányÿ et Stephani Szikszai.

Kívül: Relatio Stephani Pograny et Stephani Szikszai post regressum a Bethleno domino palatino facta. 26. Octobris 1623. M.

(A »Jászai-féle gyüjteményből.« Nemz. Múz.).

d)

Resolutio suae serenissimae celsitudinis illustri et magnifico regni Hungariae comiti palatino facta.

Palatinus uram izenetiből értjük római császár ő fölge ez mostani indúlatunkat ok nélkül valónak és az beszterczei tractatust is haddal való kijövetelünk miatt praetendálja confundáltattnak lelni, kire nézve mint inchoálhasson újabb tractatust az békességnek ő fölge, alig látja módját, mindazáltal az keresztyén vérontásnak eltávoztatásáért nem idegen ő fölge az szent békességtől, csak az legyen absque laesione authoritatis Suae Caes. Mattis etc. Nagy mondás, de mivel egy római császár szava, ő fölge azt mondhatja, az mit akar, mi ő fölgével nem disputálunk, jóllehet, ha szólnunk engednének és az igaz ratióknak helt adnának, megmenthetnénk magunkat és megmutathatnánk, hogy nem mi vagyunk okai ez újabban támadott háborúságnak, mert magunk valljuk azt, hogy ha ok nélkül fogtunk fegyvert és bontottuk föl az szent békességet, úgy nem lett volna méltó talán ő fölgének csak lépni is az békességre, sőt úgy mi hitünk ellen cselekednénk mai napon is minden hostilitást; de tudja azt az szíveknek általlátó istene, ki

vétkesebb és ezaránt nem ő fölgének tulajdonétjuk az diplomában specificált némely conditiók beteljesétésének elmúlatását, melyek miatt rész szerint ez elindítatott, részszerint az mi meggyaláztatásunk, részszerint az ellenünk való ártalmas igyekezetek: hanem másoknak, de ezt mi most nem disputáljuk, hanem halasztjuk akkorra, a mikor és hol ennek discussiója kivántatik. Az békességtől, hogy mi soha idegenek nem voltunk, hanem inkább azt amplectáltuk, nem szükség arról semmit szólni, mert az mi ezelőtt két esztendővel való actáink azt eléggé megbizonyétják. Most is (noha az hadakozás continuatiójában módunk volna) de semmit az lölkünk üdvössége kivül ez hitván világon az tökélletes és tisztességes állandó békességnél inkább nem kivánunk. Annakokáért ha ő fölge akarja, mi sem tartunk ellent abban, csak az confidentiának lehessen jó fundamentuma, melyet, hogy mi mutassunk meg, mint kellenék annak lenni, abban módot nem látunk. Mert ha mi kezdenénk proponálni, láttatnék az ő fölge császári méltóságának derogálni, azért, mivelhogy ő fölge az fő, nekünk úgy tetszik, hogy az ő fölge bölcs tanácsa keresse fel is útját az confidentia megszerzésnek, mi arra offeráljuk magunkat, hogy mihelt ő fölge az egy punktban magát nekünk elegendőképpen resolválja, mi is azontúl declaráljuk magunkat ebből, hogy ő fölge is nekünk realiter hihet, mely mihelt megleszen, ottan könnyebb módok adattatnak az szent békesség conditióinak conclusióira, kivánságinkat annakutánna könnyebb proponálnunk. Jóllehet itt az tractatusban egy igen nagy akadált látunk, ezt tudniillik, hogy az török császárnak is ő fölgével való frigye fölbomlott és azokkal is az békesség egyszersmind kivántatik concludáltatni, az keresztyén országok s kiváltképpen az nemes Magyarország javáért s megmaradásáért. Mert csak eddig is nem az régi hódoltatást vitte volna végben, hanem sokkal többet az ő rémitő rablásával, de mi totis viribus igyekeztünk annak az gonosz intentumnak obvialni mind adományinkkal, intésinkkel és sok veszekedésinkkel, melyről bizonságot tehetnek sokan Magyarországban. Ilyen nagy dolog hirtelen és kevés napok alatt mivel végben jól nem vitethetik, ha mindjárt kezdi is palatinus uram, tudván az ő fölge méltósága minemő késedelmes processust szokott követni az ilyen nagy dolgokban és ha az hadak utrinque fenn lesznek az országokban, mely kimondhatatlan károk, azokból utólsó veszedelemre jutandó állapotok fognak következni, szívünk fájdalmával s lelkönk keserűségével kénszeréttettünk nézni. Tanácsot magunk kárával örömest nem adnánk, tudjuk is, hogy arra senkinek szüksége nincsen de nemzetünk romlásának eltávoztatásáért ezaránt az mit hasznosnak látnánk nem occultálhatjuk ilyen conditióval,

hogyha assecuráltatnánk e fölgétől sufficienti cautione, hogy az békességet realiter tractálja és concludálja s abban nem frustráltatunk, ezt látnók leghasznosbnak az ország megmaradására nézve, hogy bizonyos ideig induciák concludáltatnának cum armorum depositione et militum dimissione. Igy az hadakat leszállítván, szép csendesen tractáltathatnék az békesség cum magna authoritate Caesareae Mattis, senki semmit nem praetendálhatna, ha mire accedálna ő fölge, hogy nem jó akaratjából löttenek mindenek. És ez a mi resolutiónk palatinus uram mostani tőlönk való kivánságira: immár álljanak mindenek ő fölge jó tetszésében, ő felgének ezekből a mit illik megírathat és fölküldheti; maga hogy fölmenjen velünk való szembe létele nélkül, módját nem látjuk, hanemha megértjük az ő fölge kegyes resolutióját, annakutánna ha kivántatik az ő kegme felmenetele velünk először szembe lévén, nem tartunk ellent akkor.

Kiről: Resolutio serenissimi stb. principis ad postulata illrmi dni comitis palatini 27. die Octobris anni 1623. ex castris ad Hodolin positis data. N.

(A Jászay-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.).

c)

A nádorispán levele a királyhoz. 1623. okt. 31-éről.

Sacratissima Caesarea Regiaque Mattas, Domine Dne mihi clementissime.

Fidelium servitiorum meorum in gratiam Vrae Mattis Sacrmae humillimam subjectionem. Acceptis benignis litteris Vrae Matti Sacrmae Viennae die 19. praesentis mensis ad me datis, in quibus Vra Mattas Sacrma mihi clementer injungere dignata est, ut ad serenissimum principem Sacri Romani Imperii et Transylvaniae certum internuntium mitterem, qui nunciata et voluntatem ejusdem principis audiret, personaliter autem eum non accederem; quod eo libentius feci, quo creditum apud Vram Mattem Sacrmam Dnum meum clementissimum conservaretur et alii in nullam partem adversam interpretarentur, licet juramentum meum debitamque fidelitatem, etiamsi principem accessissem, quod mihi Vra Mattas Sacrma in fine litterarum suarum benigne concedere dignata est, semper prae oculis habuissem. Juxta benignum itaque Vrae Mattis Sacrmae mandatum expediveram ad dnum principem magcum dnum Stephanum Pograny et egregium Stephanum Szikszay secretarium meum praesentium exhibitores cum instructione ex praetactis Vrae Mattis litteris excerpta,

cujus paria Vrae Matti Sacramae cum praesentibus trasmisi. Qui dnus princeps, quid mihi penes credentionales de sua voluntate propria manu scripsit Hungarico idiomate et qualiter eam alio quoque scripto declaraverit, ex paribus litterarum et scripto datae resolutionis dicti principis de verbo ad verbum praesentibus inclusis Vra Mattas Sacrma benigne intelligere dignabitur. Ut autem praescripti internuncii mei, praesertim Stephanus Szikszay, qui et Vrae Matti Sacrmae et mihi juramento est obstrictus, audita et visa Vrae Matti Sacrmae referre possint, eosdem ad Vram Mattem Sacrman. expediendos duxi, solus ad V. M. S. pro referenda dni principis resolutione ex animo profectus fuissem, verum circumdatus undique a principis militibus modum sine consensu principis nullum habui; supplicans V. M. Sacrmae humillime. dignetur visa principis resolutione et audita atque intellecta internuntiorum meorum relatione clementes oculos suos ad miserandam innocentis christiani sanguinis effusionem totque animarum perditionem ac tantam regni et provinciarum suarum devastationem benigne convertere et ita se resolvere, quo princeps quoque intentionem suam ulterius declaret et quod pro totius christianitatis statu utilius fore videbitur. expediri possit. Quod si porro dominus princeps hactenus praesentiam meam ursisset, quam cum futura V. Mattis resolutione cupit, tales assecuratorias ab eo postulassem, quarum paria V. M. S. humillime transmisi. Servet deus M. V. S. diutissime salvam et incolumem ac felicissime regnantem. Datum in arce Sempte die 31. Octobris. Anno Dni M. D. C. XXIII.

Sacrmae Caesareae Regiaeque Mattis Vrae
fidelis ac humillimus servitor
Comes Stanislaus Thurzo, m. p.

Külczim: Sacratisimae stb. stb. Dno dno mihi clementissimo

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nem. Múz.)

f)

Királyi resolutio Bethlen követei tudósítására 1623. Nov. 5-éről.

Resolutio Sacrae Caes. Regiaeque Mattis ad relationem nunciorum magnifici Stephani Pogrányÿ etc. et Egregii Stephani Szikszai secretarii domini regni Hungariae palatini ab eodem dicto domino palatino ad principem Transylvaniae ablegatorum.

Sacram Caes. Regiamque Mattem dominum nostrum clementissimum ea quae praefati nuntii penes nunciata et alias

intimationes, quae nomine Dni palatini praesentarunt, benigne intellexisse; pro eorum itaque nunciorum expeditione et ex principalem suum remissione eisdem resolutionem suam praesenti scripto clementer declarare voluit.

Funestam itaque hanc et ultimum exitium secum trahentem armorum expeditionem, quibus denuo infeliciter regnum Hungariae et aliae vicinae provinciae concussae sunt S. C. Regiaque Mattas commiserantibus oculis contemplans, qualiter hocce belli incendium motum inductis in christianitatem per principem Transylvaniae penes suam Hungaricam militiam etiam Turcarum Tartarorum et aliarum peregrinarum nationum numerosis copiis, tali vehementia omnes partes occupavit et universa uno quasi ictu dici patuerint, et conflagrata et siquidem direptionibus, depopulationibus, exustionibus in diram captivitatem Turcarum et Tartarorum miserae plebis christianae, quae cum dispendio aeternae salutis sub intolerabili jugo barbarico gemere debet, abductione, caedibus, et aliis immanitatibus facinoribusque Hungariae et adjacentium provinciarum facies adeo deformata et foeda conspicitur: quae omnia praefata S. C. Regiaque Mattas tanto majori cum admiratione percipit regno et ditonibus suis per subitam irruptionem et hostilitates mala isthaec illata esse, quod nullam penitus occasionem et ansam vel suspitionem alienam sinistrae alicujus voluntatis a parte Suae Mattis praebitam fuisse, palam et manifestum est.

Attamen his omnibus judicio et temporibus aliis relictis, pietate et clementia paterna desiderans et intendens Sua Mattas inconvenienciis his remedium fieri ex benigtate et paterno affectu suo, miserata tantam cladem christianitatis et vastitatem provinciarum et evitandam ulteriorem sanguinis christiani effusionem, ac innoxiae plebis in diram et vel morte ipsa duriorem barbarorum captivitatem aliaque incommoda et inconvenientia, quae ex mutua impetitione oriri possentque clementer contenta est, ad pacis tractationem remittendo, sese ad benignam suam declarationem et resolutionem ipsi domino palatino jam antea intimatam, ut prosecutioni ejus, quo meliori, proficuo et efficaciori modo intendere satagat: in sua quidem Matte nihil defuturum, quae conclusa et stabilita pace pro efficaci et valida ejus confirmatione requisita fuerint, ut et ipse princeps et quivis alius sufficienter assecuratus esse queat.

Quod quidem studium sanctae pacis temporendae, ut eo felicius instituatur, temporis rationem debitam procurandam esse necessitas requirit, ut et securitas adsit et commoda ratio ad pertractanda ea, quae pacis et tranquillitatis fuerint,

habeantur: benigne itaque annuit Sua Mttas, ut ad hoc necessariae indiciae et suspensio armorum constituantur, ne videlicet copiis militaribus ex opposito invicem constitutis, facile et leviori de causa ad mutuas contentationes et alia inconvenientia committenda deveniant. Quoniam itaque princeps Bethlen cum suis copiis non solum fines regni Hungariae superaverit, verum etiam in Marchionatus Moraviae partes penetraverit: pro securitate et tuta ratione prosequendi pacis tractatum assecurationeque praestanda de nulla hostili animo aut intentione, ut dimissis Turcarum et Tartarorum copiis, suasque ex partibus cis Album-montem subitis, ne videlicet vicini provinciae Moraviae existentes excursione et irruptione indigenis necti possint, avocet, praesertim cum aliae Suae Mattis copiae superventurae sunt, quas difficilius foret in officio continere, ne ob propinquitatem aliquae exorbitantiae committerentur. Et quemadmodum Sua Mattas benigne cupit, ut principe Betleno etiam in recessu existente ad talem locum sese conferat; ne aliqua ratione per suos regno et regnicolis molestia aut onus fiat; sed neque ullo pacto quavis sub specie cum regnicolis tractatus indebili, sollicitationes, aut quippiam tale, quod sinistrum foret, neque etiam ii aut armis, quae videlicet omnia ad impediendum felicem et optatum successum componendum sanctae pacis esse possent, intendat, neque vero per suos idipsum fieri permittat. Ita vicissim Suam Mattem in se recipere, diligenter et exacte curatum iri: ne in ditionibos principi aut eidem et ad eum spectantibus ulla hostilitas admittatur, damna et nocamenta inferantur, neque vero per inductionem in Hungariam extranei militis aliquam incommoditatem permissuram, ut sic securitate undiquaque praestita, pacis tractatus prosequi queat.

Pactis itaque induciis et durante ejus termino, offeretur simul modus et occasio principi, animum suum ulterius Suae Mattis aperiendi et vicissim Suae Mattis benignitatem intelligendi: Suam Mattem clementer ita dispositam et taliter inclinatam esse, ut mundo universo tentare valeat, id acturam quod et monarcha summe dignum reputetur et a Sua Matte merito expectari potest etc.

Viennae Austriae die 5. mensis Novembris Anno Dni 1623. L. F. *(Laurentius Ferenczfy).*

(Fogalmazvány, mely egészen a Ferenczfy írásának hü utánzata, a Jászay-féle gyüjteményből, Nemz. Múz.) S.

y)

Instructio pro magnifico domino Stephano Poganÿ, et Stephano Szikszaÿ.

Először. Az imperiomi és erdéli fejedelemhez érkezvén, ő fölségét mi nevünkkel köszöntsék és szolgálatunkat ajánlák.

2. Császár urunk ő fölsége megértvén palatinus urunk ő naga internunciusi által való üzenetiből az imperiomi és erdéli fejedelem ő fölsége mostani resolutióját és szánakodván országinak és tartományinak veszedelmes pusztúlásán és sok keresztyén vérnek húllásán és töröknek s tatárnak az halálnál is keményebb rabságára való vitelén, noha ezekre császár urunk ő fölsége semmi okot nem adott; mindazáltal ő fölge könyörületes szemmel tekintvén és atyai kegyességgel és kegyelmességvel akarván ezeket megorvosoltatni és az továbbra való vérontást, mely az egymás között való ellenkezésből következhetnék, eltávoztatni, a békességnek palatinus urunk által való tractatusára kegyesen condescendalt palatinus urunknak méltósága és böcsöleti szerint az imperiomi és erdéli fejedelemtől ő fölgétől elegedendő assecuratiója lévén, ajánlván magát császár urunk ő fölge arra, hogy valami az szent békességben elvégeződik, és annak confirmatiojára kívántatik, abban az imperiomi és erdéli fejedelem és más akarki is elegendőképpen assecuratus lehet. Mely szent békességnek végezésére való igyekezet, hogy annival szerencsésebben kezdessék, az időnek alkolmatossága és ahoz való securitas kívántatik. Annakokáért császár urunk ő fölge kglsen annuál annak, hogy induciák és fegyvernek letétele legyen, hogy az hadak egymás ellenében levén, akarmi kicsin dologért is egymás között való ellenközések ne lehessenek.

3. Mivelhogy penig az imperiomi és erdéli fejedelem hadaival nemcsak Magyarországon jütt által, de Morvában is bement, hogy az békességnek bátorságosabb tractálása lehessen és nagyobb securitas arrúl, hogy az fejedelem semmi idegenséget és ellenkedést nem cselekedik, ez kivántatik, hogy az töröket és tatárt mindjárt elbocsássa, és az maga népét is (*áthuzva:* kik az Fejérhegyen által vadnak) avocálja, hogy a szomszéd provinciákban való berohanások és csatázások ne lehessenek, kiválképpen, mivelhogy császár urunknak ő fölgének is több hadai érkezendők, kiket, ha egymás ellenében volnának, nehéz volna rendekben megtartani.

4. Kivánja ezt császár urunk, hogy maga is az imperiomi és erdéli fejedelem in recessu oly helre menjen, hogy az országnak és országbelieknek terhekre ne legyen, sem

peniglen semmi szín alatt az országbelieket illetlen tractatusra ne sollicitálja, sem erővel, vagy fegyverrel semmit olyat ne intendáljon sem az alatta valóinak intendálni ne engedjen, mely az szent békességnek szerencsés és kivánatos successusát impediálná.

5. Hasonlóképpen császár urunk ő fölge is magára veszi és szorgalmatos gondja leszen arra, hogy az imperiomi és erdéli fejedelem maga, hozzá tartozói és ditiói ellen semminémő hostilitas ne történjék és semmi kártétel ne legyen, sem penig az külső vitézlő népnek Magyarországban való behozásával semmi inccmmoditást nem hagy inferálni, hogy igy mind az két részről elegedő securitas levén, az békességet alkolmatosabban tractálhassák.

6. Meglévén az inducia, annak terminusa alatt módja és alkolmatossága leszen az imperiomi és erdéli fejedelemnek továbbá való szándékát császár urunknak ő fölgének megjelenteni, és viszontag császár urunkak ő fölgének is kglsségét megérteni.

7. Császár urunk ő fölge oly dispositióval és inclinatióval vagyon, hogy az egész világ előtt nilván legyen, hogy úgy cselekezik, mint ilyen nagy monarchához illik és ő fölgétől méltán kivántathatik.

8. Palatinus urunk ő naga kéri azon az imperiomi és erdéli fejedelmet ő fölgét, hogy ezekre az punctomokra resolválja úgy magát, ki legyen istennek nevére dicsíretire, császár urunknak ő fölgének méltóságára, az imperiomi és erdéli fejedelemnek jó hirének nevének örök emlékezetire, és az egész keresztyénységnek megmaradására.

9. Wangher nevű kapitánt az több mellette való társaival együtt, minthogy az imperiomi és erdéli fejedelemnek ő fölgének hitre adták meg magokat, ő fölgét kéri palatinus urunk ő naga, hogy bocsáttassa el őköt, annival inkább kiterjed az ő fölge jó híre, neve.

10. Azon is kéri palatinus urunk ő naga az imperiomi és erdéli fejedelmet, hogy mivel Osztrosith István uram császár urunk ő fölge akaratjából és palatinus urunk rendeléséből egyik commissarius volt Beszterczén, és úgy váltanak el az imperiomi és erdéli fejedelem commissariusitúl, hogy kiki az ő fejedelmeknek referálják az dolgot, azonközben ő in communi bono lévén foglalatos, jószágából feleségét, gyermekit kiküldötték, reversalist vevén tőle, morháját, jószágát arestálták Révay Ferencz és Szuniogh Gáspár uramék, ő fölge szabadétassa fel morháját, jószágát, és feleségét gyermekit bocsáttassa jószágában, ne kellessék éhvel meghalniok. Hasolóképpen az öcscsének is Osztrosith Jánosnak szabadétassa föl ő

fölge az imperiomi és erdéli fejedelem jószágát palatinus urunk ő naga tekintetiért.

11. Az posoniak is panaszolkodnak, hogy minden szőlőhegyek pusztán maradnak az csaták miatt. Azért kéri azon is palatinus urunk az imperiomi és erdéli fejedelmet ő fölgét, hogy parancsolja meg, hogy az vitézlő nép az szegény munkálkodó embereket ne bántsák.

Kivül: Instructio pro mageo duo Stephano Pograni et genso duo Stephano Zikszay ad ser. sacri Romani imperii et Tranniae principem ablegatis 8. Novembris 1623.

(Két példány, egyik eredeti fogalmazvány orsz. ltár Tract. Publ. Fasc. 4⁹ Nr. 10.⁹) T.

b)

A váidor részire Bethlentől kiadott salvus conductus másа 1623. nov. 13-áról.

Nos Gabriel Dei gratia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum illustris ac magnificus Stanislaus Thurzo de Betthlenfalva regni Hungariae comes palatinus et judex Cumanorum, sacrae caes. regiaeque mattis consiliarius, perpetuusque terrae Scepusiensis et ejusdem comitatus comes, ratione officii sui palatinalis pro componendis hisce motibus optataque pacis aura restituenda, unacum iis quibus eidem visum fuerit et nominanter magnificis Emerico Czobor de Czobor Szent Mihály, Stephano Doczi de Nagy Luche, item egregio mageo Andrea Kereszthuri ad nos venire, hincque ad sacrmam Caes. Regiamque Mattem proficisci, eaque quae ad restituendam publicam tranquillitatem pertinere videbuntur agere voluerit, eapropter eundem dictum dnum palatinum et nominatos super eo assecurandos, affidandos et certificandos volumus, quod eos neque in personis, neque in rebus secum habitis, molestabimus, neque per quosvis ullo pacto molestari et damnificari patiemur, quin imo tam eisdem, quam servitoribus et omnibus una secum existentibus quandocunque et quotiescunque tam modo, quam imposterum ad dictam, Caes. Mattem proficisci atque ad nos inde reverti voluerint, tam eundo, quam redeundo, tutum et pacificum iter praebebimus, neque quovis sub praetextu eos detinebimus, imo contra Turcarum et Tartarorum aliarumque gentium tam modernas, quam futuras nobis militantium copias protegimus et tuebimur, neque ullo modo molestari, sed eos pacifice ire et redire atque nobiscum agere, tractare et hic morari permittemus. Et sive tractatus praesens optatum, sive autem irritum exitum sortiętur, tamen eosdem invi-

tos ad nulla cogemus, neque molestabimus et detinebimus per aliosque quospiam detineri et molestari, sed libere et secure ad sua redire patiemur. Quapropter universis et singulis cujuscunque status, ordinis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus copiarumque nostrae gentis imo Turcarum, Tartarorum aliarumque gentium quarumcunque praefectis, capitaneis, ductoribus, caeterisque gregariis militibus severe praecipimus, et hisce firmiter demandamus, ut nulli contra hoc benignum mandatum nostrum quidpiam moliri modo aliquali audeant, sed haec omnia praescripta observare sub gravissima animadversionis nostrae poena modis omnibus debeant et tereantur. Prout de omnibus supradictis tam dictum dnum palatinum, quam reliquos eosque quorum interest, sub verbo nostro principali et bona fide christiana assecuramus, affidamus et certificamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibendis restitutis. Datum in castris nostris ad Hodolin positis die decima tertia mensis Novembris anno Dni M.D.C.XX.III.

Gabriel mp.

Stephanus Kowachoczy
Cancellarius mp.

(Jászay gyüjtemény.) V.

i)

Nos Gabriel dei gratia etc.

Recognoscimus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum paucis ab hinc mensibus certi in regno Hungariae motus tristissimas secum calamitates trahentes fuissent concitati, nobisque pro publicae pacis studio id unice incumbere velle videretur, quatenus nempe amplior horum omnium malorum materies ac quaevis ulterius serpendi rationes et occasiones tempestive salutaliterque averterentur, desideratissima e contra tranquillitas in pristinum statum et vigorem reduceretur: extunc volentes, praetactos motus per tractatus potius mutuos, quam ulla alia contrariantia media compositos ac sopitos iri, cum illri et magco comite Stanislao Turzo de Bethlenfalva, regni Hungariae palatino et judice Cumanorum, terrae Scepusiensis ac comitatus ejusdem perpetuo comite, necnon sacmi principis et dni dni Ferdinandi II. dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti ac Germaniae, Hungariae Bohemiae regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. intimo consiliario et per Hungariam locumtenente, qui utpote ratione sui officii palatinalis prae-

sentibus in regno motibus obviam ire voluisset, ex annuentia authoritateque a sacrma caes. regiaque Matte eidem hac in parte attributa, post varios utro citroque tractatus habitos ad certas induciarum utrinque observandarum conditiones et articulos devenimus. Quarum induciarum conditiones et articuli sequuntur in hunc modum.

Prima. Quod utrinque et ubique in regno Hungariae et Transylvaniae et etiam partibus Poloniae tam ex parte suae Matis caes. regiaeque, quam etiam dicti serenissimi domini principis fiat suspensio armorum. De qua per suam Mattem caes. et reg. serenissimus quoque rex Poloniae requirendus erit. Pactaeque induciae durent usque ad festum sancti Michaelis, diem videlicet vigesimum nonum mensis Septembris, anni futuri millesimi sexcentesimi vigesimi quarti.

Secunda. Arces, comitatus, confinia, civitates et oppida, quae extra ditiones etiam serenissimi dni principis aut ea vigore conclusionis Niclspurgensis illi concessas in partibus cis Danubianis in potestate ejusdem nunc existunt (exceptis comitatibus Posoniensi, Nitriensi, Trincieniensi Barsiensi et Turociensi cum arcibus, confiniis, civitatibus, oppidis et villis in eis habitis, qui plenarie pro sua Matte manebunt, necnon arcibus Filek et Nograd, ac aliis, quae nunc in potestate suae caes. ac reg. Mattis habentur) ad terminum usque induciarum maneant sub potestate et gubernatione ejusdem dni principis. Comitatus vero Ultra-Danubiani similiter cum confiniis arcibus, civitatibus et oppidis atque villis per totum maneant pro sua Matte, sic etiam in marchionatu Moraviae per principem apprehensae civitates, arces et reliqua omnia bona relinquuntur ditioni suae Mattis, hoc addito, quod nullos ex benevolis dni principis in his comitatibus sua Mattas caes. regiaque in personis vel bonis molestabit et impediet, passusque per comitatus eos, sicuti et alios hominibus dni principis in Silesiam, ducatusque Opoliensem et Ratiboriensem liber conceditur; hoc ipsum fiet etiam pro fidelibus suae Mattis ubique.

Tertia. Conclusis et confirmatis his induciis dictus dnus princeps statim omnes Turcarum Tartarorumque exercitus dimittet, aliasque copias suas ex ditionibus suae Mattis sub stricta disciplima educet, ne Mattis suae fidelibus et subditis quantum fieri poterit, damni quid inferatur, quin et ipsemet dnus princeps eo loci residebit, unde nullum incommodum vel damnum suae Matti vel eius fidelibus inferetur. Denique regnicolae sub aliquo praetextu nomine domini principis ad res novas moliendas aut sequendas durantibus induciis non sollicitabuntur, neque cogentur. Idem fiet ex parte quoque suae Mattis.

Quarta. Quo ad inducias et tractatum pacis inter suam Mattem caes. et Turcarum imperatorem, dominus palatinus requiret suam Mattem, et si suae Matti visum fuerit, dnus quoque princeps ea in re operam suam interponet.

Quinta. Ducatus in Silesia Oppoliae et Ratiboriae sicut antea per dnum principem fuerunt possessi. maneant in eodem statu usque ad terminum induciarum.

Sexta. Commercia. negociationes et passus utrinque ubique libera sint.

Septima. Ad majorem autem harum induciarum securitatem et futurae bonae pacis spem, asecurabit sua Mattas caes. et reg. dictum dnum principem, quod sub hoc induciarum tempore nullius externi militis in regnum Hungariae introductione, aut aliqua majori praeparatione spem futurae pacis interrumpet, sed candide et syncere sub hoc induciarum termino tractatum pacis benigne instituet et continuabit. et quidquid in dicto tractatu conclusum erit, realiter in effectum deducet. Idem fiet ex parte etiam dni principis. De commissionis autem hujus et tractatus termino et loco utrinque quamprimum concludatur et (*e szavak áthúzva:* per dnum palatinum) intimatio fiat.

Octava. Tempus autem hoc induciarum utpote parti utrinque sacro sanctum et ab omni hostilitate inimicitiis occultis aeque et manifestis, militum excursionibus, arcium locorumque interceptionibus et occupationibus cunctis, denique tam publicis, quam privatis offensionibus utrinque partium sit ubique immune ad cujus observationem sub vinculo bonae fidei utrinque partes sese compromittant et adstringant.

Nos itaque praescriptas induciarum cum praenominato dno comite palatino, utpote ex annuentia et anthoritate dictae sacr. caes. regiaeque Mattis eidem concessa initarum et conclusarum conditiones et articulos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum insertos et inscriptos, ac omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptamus, approbamus et ratificamus, assecurantes dictum d. comitem palatinum, eosque, quorum interest, in verbo nostro principali et bona fide, quod accedente ad haec suae Mattis caes. et regiae consensu et confirmatione praemissa omnia et singula in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes, quorum interfuerit, cuiuscunque status, officii et dignitatis existant, firmiter observari faciemus, saepedictamque suam Mattem caes. et reg. peculiari alio diplomate nostro in verbo principali et bona fide assecurabimus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus et assecuramus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in castris nostris ad Hodolin positis. die vigesima mensis Novembris, anno domini Millesimo sexcentesimo vigesimo tertio.

(Minuta orsz. ltár Tract. Publ. Fasc. 4.)

Jegyzet. A fegyvernyugvási oklevél egy-másik a nádor által kiállítandó példánya meg van a Jászai gyüjteményben — mely ettől némi eltéréseket foglal magában.

Meg van u. o. egy az eredetiről vett másolat is, mely hitelesített. Ez alá van ívra: Gabriel m. p. L. S. Stephanus Kowachoczi cancellius m. p.

k)

A fegyvernyugvási szerződések 4-ik pontjának magyarázatja. 1623. november 20-ról.

Nos Gabriel stb. Quod cum in modernis induciis per nos cum illustri ac magnifico comite Stanislao Thurzo de Bethlenfalva, regni Hungariae comite et palatino judice Cumanarum, Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis consiliario intimo et per regnum Hungariae locumtenente, perpetuoque terrae Scepusiensis et eiusdem comitatus comite etc. ex benigna praefatae S. C. Regiaeque Mattis annuentia et authoritate ipsi hac in parte attributa pacis conditio ista quarta (quoad inducias et tractatus pacis inter Suam Mattem Caesaream et Turcarum imperatorem Suam Mattem requiremus et si Suae Matti visum fuerit, dnus quoque princeps ea in re operam suam interponet) inter reliquas induciarum conditiones inseri a nobis postulata fuisset, post plures ultro citroque factas disputationes tandem idem comes palatinus ea ratione consensit, quod tractatus cum imperatore Turcarum stabit in arbitrio praefatae Sacrmae Caes. Regiaeque Mattis, quae si cum instituere distulerit, vel recusaverit, inducÿs et earum reliquis conditionibus nihil quicquam deroget, sed confirmatis per Suam Mattem reliquis induciarum conditionibus, induciae ipsae in suo vigore (*sic!*). Cui nos quoque consensimus, neque aliter inseri voluimus. In cujus rei testimonium praesentes litteras nostras ipsi comiti palatino dandas duximus. Datum in castris nostris ad Hodolin positis die vigesima mensis Novembris Anno M.D.C.XXIII.°

Gabriel m. p.

Stephanus Kowaczoczy m. p.

(A Jászay-féle gyüjteményből. Nemz. Muz.) Nr. 10.

l)

A nádorispán biztosító levele, hogy a szerződések 4-ik pontja magyarázatját a töröknek nem fogja megmutatni. 1623. nov. 20-ról.

Nos comes Stanislaus Thurzo etc. In eo assecuramus et affidamus serenissimum principem et Dnum Gabrielem etc. quod nos litteras suae Serenitatis recognitionales super declaratione insertionis in serie induciarum quartae conditionis de tractatu nimirum pacis et induciarum cum imperatore Turcarum nobis datas, si opus fuerit, in excusationem duntaxat nostri praefatae Sacrae Caes. Regiaeque Matti ostendemus, subindeque ad manus nostras recipiemus et omnino cavebimus, ne quoquomodo in manus Turcarum deveniant, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in castris ad Hodolin positis die vigesima mensis Novembris Anno Dni M.D.C.XX.III°.

Kivül: Palatinus az levelet másnak ne adja. Manu Dni Czobor scriptum.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.) Nr. 11.

m)

A császári sereg részére Bethlentől kiadott menedék-levél. 1623. november 20-ról.

Nos Gabriel etc. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod cum paucis abhinc mensibus gravissimi in regno Hungariae bellorum motus exorti fuissent, progressique cum exercitu nostro in partes usque marchionatus Moraviae; tandem medio illustrissimi ac magnifici Stanislai Thurzo de Bethlenfalva regni Hungariae comitis palatini etc. cum praenominata sacr. caes. regiaque matte certi temporis inducias conclusissemus: eapropter exercitus Suae Mattis in oppido Hodolin existens supremum dnum generalem capitaneos praecipuos colonellos, equitum magistros, ductores, tam equitatus quam peditatus, reliquosque omnes cujuscunque status et ordinis milites in castris caesareis existentes, hisce nostris in verbo nostro principali et bona fide assecurandos, affidandos et certificandos volumus, quod a modo nullas inimicitias, incursiones, hostilitates et invasiones contra eos faciemus, neque per nostros quin imo Turcas ipsos Tartarosque et alios milites nobiscum existentes tempus intra induciarum fieri permit-

temus. Et si hinc aliquo recedere et proficisci voluerint, id illis liberum sit, absque ulla nostra et nostrorum infestatione. Prout assecuramus affidamus et certificamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in castris nostris ad Hodolin positis die 20. Novembris Anno 1623.

(A Jászay-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.) Nr. 11.

n)

A Bethlen serege részére a császári főhadi vezértől kiadott menedék-levél 1623. nov. 20.

A Bethlenétől a következőkben külömbözik:

Nos Don Hieronimus Caraffa, Marchio de Monte Nigro, eques habitus S. Jacobi, Sacrmae Caes. Mattis generalis locumtenens et camerarius, serenissimae infantis dnae dnae Isabellae supremus aulae praefectus, consiliarius bellicus Flandriae collateralium in Neapoli et capitaneus generalis equitatus in Sicilia etc. Ad universorum etc. Moraviae ad oppidum Hodolim exercitus Sacrmae Caes. Regiaeque Mattis cum exercitu serenissimi sacri Romani imperii et Transylvaniae principis per aliquod tempus in castris in opposito fuissemus, tandem stb. ac Judicis Cumanorum, eiusdemque Sacrmae Caes. Mattis consiliarii intimi et per dictum regnum Hungariae locumtenentis perpetuique terrae Scepusiensis et ejusdem comitatus comitis cum praenominato serenissimo principe certi temporis stb. Eapropter nos et dicti exercitus Sacrmae Caes. Mattis et Regiae supremus generalis capitaneus et alii praecipui capitanei, colonelli, equitum magistri, ductores tam equitatus, quam peditatus, reliquique omnes cuiuscunque stb. contra suae serenitatis Gabrielis Bettlen principis sacri imperii et Transylvaniae partes cujuscunque nationis neque per nos, neque per nostros, cujusvis tandem nationis homines seu milites nobiscum et a partibus Suae Sacrmae Caes. ac Regiae Mattis existentes tempus stb.

(A Jászay-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.) Nr. 13.

o)

Nos Gabriel etc. *(szó szerint megegyez a nov. 20-iki okirat bevezetésével).*

Prima. Quod utrinque et ubique in regno Hungariae et Transylvaniae, ac in omnibus etiam aliis regnis, provinciis ac ditionibus sac. caes. regiaeque Mattis tam ex parte ejusdem,

quam etiam ex parte nostra fiat suspensio armorum, quam suspensionem nos et subditi nostri sancte et sincere observabimus; ita ut nec ex parte Poloniae, nec ex alio loco ditiones et provinciae, regnaque dictae suae Mattis caes. per nos aut nostro nomine ab aliis imfestentur. Ubi vero induciae utrinque fuerint confirmatae, sermum quoque regem Poloniae de hac ipsa conclusione sua Mattas vigore bonae correspondentiae certificabit. Pactae autem induciae durent usque ad diem primum mensis Maji anni millesimi sexcentisimi vigesimi quarti. Quod si tamen pacis tractatio concludi intra dictum terminum induciarum non posset, partibus consentientibus extendi ac ulterius prorogari induciarum terminus possit.

Secunda. Arces, comitates, confinia, civitates, et oppida regia, quae extra ditiones etiam nostras antea vigore conlusionis Niklspurgensis nobis concessas in partibus Cis-Danubianis in potestate nostro nunc existunt (exceptis comitatibus Posoniensi, Nitriensi, Trenchiniensi, Barcziensi et Thurocziensi, cum arcibus, confiniis, civitatibus, oppidis et villis in eis habitis, qui plenarie praeter montanas civitates pro sua Matte manebunt, nec non arcibus Fillek et Nograd ac aliis, quae nunc in potestate suae Mattis habentur) ad terminum usque induciarum maneant penes nos; comitatus vero ultra Danubiani similiter cum confiniis, arcibus, civitatibus, oppidis atque villis pet totum, sicut etiam ducatus Oppuliae et Ratibor in Silesia maneant pro sua Matte. Sic etiam in marchionatu Moraviae omnia maneant pro eadem caes. Matte quiete. Hoc addito, quod nullos ex benevolis nostris in comitatibus a sua Matte possessis in personis vel bonis dicta Mattas sua molestabit, aut inpediet, sicut viceversa nos etiam nullos ex benevolis suae Mattis in persona vel bonis molestabimus, aut impediemus. Si quorum vero spiritualium vel saecularium bona sub hac expeditione occupata fuissent statim restituemus. Passus vero omnes ab utraque parte liberi utrinque conceduntur.

Tertia: Conclusis et confirmatis his induciis statim omnes copias nostras sub stricta disciplina ex ditionibus suae Mattis educemus, ne fidelibus et subditis ejusdem quantum fieri poterit, damni quid inferatur, quin et nos ipsi eo loci residebimus, unde nullum incommodum aut damnum suae Matti aut fidelibus ejus inferatur. Denique regnicolae nullo sub praetextu nomine nostro ad res novas moliendas, aut sequendas durantibus induciis sollicitabuntur, neque cogentur. Idem fiet ex parte suae mattis caesareae.

Quarta: Commercia, negotiationes et passus ubique libera sint ab utraque parte, sicut et invectio commeatuum et rerum necessariarum in praesidia et confinia et alia loca, tam

in obsequio et potestate suae Mattis, quam etiam nostra permanentia.

Quinta: De inductione militum externorum in Hungariam articuli publicarum regni constitutionum superinde editi observentur. Interea vero candide et sincere sub hoc inducia-rum termino tractatus pacis instituatur ac continuetur et quidquid in dicto tractatu conclusum fuerit, realiter effectui demandetur, quod idem quoque sua Mattas caesarea benigne promittit, quamprimum autem induciae utrinque confirmatae fuerint, locum, tempus et commissarios nominabimus, quod et sua Mattas viceversa sine dubio benigne factura est.

Sexta: Tempus hoc induciarum *(szórúl szóra úgy, mint a nov. 20-iki fegyverszünet 8-ik p.)*

Nos itaque *(úgy mint a nov. 20-iki fegyverszünet befejezése)*. Datum in civitate Tyrnaviensi die 8-va mensis Dec. anno Dni Millesimo Sexcentesimo vigesimo tertio.

Gabriel m. p.

Stephanus Kovaczoczy
cancellarius.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban.) Nr. 45.

p)

Ő fölségének alázatos szolgálatját ajánlja palatinus uram ő naga. Az táborbeli inducia minemő okokért lött volt, Fölgednek megmondtuk és in scriptis be is adtuk. Ez palatinus u. ű naga leveléből Fölged okait, itílem, megértheti bőségesen. Tartván gyalázattúl palatinus uram, hogy Fölged nem confirmálta az induciát, be nem ment Betthlehemhez, minket küldött be, hogy referáljuk, minemű válaszszal jüttünk meg Fölgedtől. Salutálván az erdéli fejedelmet az úr nevével, megmondám, hogy minemő okokból nem accedálhatott Fölged az elvégezett induciáknak confirmálásra nyújtám, az Fölged küldte induciát nem vevé el, azt mondá: nem kell, nem kell, így duplázá szavát. Nem hittem, hogy így járjak, én úgy tractáltam palatinussal, mint palatinussal, plenipotentiariussal s fű commissariussal, csak egyszer csalathatom meg. És azért csalattam meg, hogy megmutatám hazámhoz, nemzetemhez sinceritásomat, mert az tracta után kivevém az ő fölge országibúl minden hadaimat. Míveltem ezt ezért, hogy hittem palatinus hitinek, pöcsítinek, hittem azért, hogy tudtam, hogy császár pecséti, kezeírása nála vagyon. Én más dolgomhoz nem nyúlok, kardomhoz nyúlok. Ez lobbant tüzet sem judex curiae, sem érsek le nem csillapította volna, minden

elhiheti. Nem vetek császárra ő fölgére, sem palatinusra, vetek csak az palatinus irígyire.

Császár ű fölge igen tartja az frigyet az törökkel, de az újvári generalis levágott az császár hadában, zászlót, tevét és egyebet küld most föl. Ez szép confirmatiója az frigynek. Busúlása érkezik ő fölgének, most mondom.

Nem lévén az inducia confirmálva, nagy búsúlását látván az fejedelemnek, mondám, ha ellene nem volna Fölgednek, egy nyehány szót szólnék. Mondá: nem bánom Czobor uram, szólj.

Palatinus uram nevével kérem Fölgedet, vegye el az induciát Fölged. Gondolkodék, elvevé prosestatió alatt, hogy ű újat nem végez.

Mihelt referálád Czobor uram az követséget, eszemben vém, hogy fenékkel fölburétották az egész induciát. Ugyan kiüte az veréték belé. Ebből mi vagyunk bizonsági, hogy mérgében kiütötte vala az veréték.

Háláadást reméltem császártúl, mert az ármádáját megoltalmaztam az ellenségtűl; Prágáig porrá tehettem volna az földet, nem míveltem, az én sinceritásomat ezzel megmutatám. De nem háláadást, hanem egy nagy megtréfálást nyerék az én sinceritásomnak megmutatásáért ű fölgétől.

Első nap eddig procedáltunk.

Másnap hívatván bennünk(et), azt mondá:

Az inducia napját hátra két okból nem hozza, quod scripsi, scripsi. Másik oka az töröknek míg hírévé nem adja, hogy ű tractál, addig az tractához nem kezdhet. Ő nem függ az töröktűl, de nem akar háláadatlan lenni, eddig hogy mellette ingyen tartotta hadait. Végez-é az törökkel ő fölge, hadakozik-é, arra nincs nekem gondom. Veszem istent bizonyságúl, sem érsek, sem Ezterhas igazabb szívvel nem szolgált, mint én igyekeztem; de ha nem veszi ő fölge, nem tehetek rúla.

Nagyobbat mondok. Ekemperger uramnak, nagy méltóságú hiteles állapotját hallom. Nem szólok az jó úr ellen, de soha ő kglme is nagyobb sinceritással, hűséggel nincsen s nem lehet ű fölgéhez, ha veszi vala ű fölge az én hitelemet, és ha hiszen vala ő fölge nekem, a mint én akartam ő fölgéhez.

Titkos tanácsomat, hogy fölküldöm, ajánlottam magamot ő fölgének és szívemnek belső indulatját és az ű fölge szolgálatjára való kötelezését megjelenteni. Erre sem lehete kedves válaszom.

Hallom, hogy Ezterhas azt írta ő fölgének, hogy az hitetlen eb mellől az török elment, az Dunán-túl vegye föl az földet és hadait gyűjtse öszve, hátán mehetni el Bettlehennek. Igaz, elment, de en-akaratjából ment el. Nem igazán találta

nevemet. De ha ugyan úgy köll lenni, hogy nem kedves az én ajánlásom, bizon beteszem Ujvárnak, Posonnak kapuját, és megmutatom, hogy vagyon mind magyar, mind török hadam. Negyven négy harczon voltam, de mégis ép kézzel-lábbal vagyok, fölköthetem kardomat, vagyon értékem is. Veszem istent bizonságúl, mind erőmet értékemet elköltém vala ő fölge mellett, ha veszi vala az én szűbeli ajánlott szolgálatomat. Talám többet tudtam volna én Isterhasnál ő fölgének szolgálnom. Megéri azt az időt ő fölge, hogy megtapasztalja azt, hogy gonosz tanács volt az, a ki megvetteté ő fölgével Gábor szolgálatját.

Hogy megtessék, hogy az töröket ű bocsátá el ajándékkal, jűnek az császár követi, megbizonyétja; az öreg pecsét alatt írják az töröknek, hogy itt teleljenek mellettem; ha kívánja ő fölge, ide küldi azon pecsét alatt és higyje el sinceritását ezzel is ű fölge.

Kurt nevű követ ment be, nem végez semmit, nem érti az török practikáját, állapatját, és a ki azt nem érti, két császár között állandó dolgot mint végezhessen, minden bölcs elme megitélheti.

Kranerdinerek közűl törökkel béllettnek mondják, nem vallja igaznak lenni azt az nevet és mondást, okát adja, hogy némely írogatások készerétésbűl hozták űtet ki.

Nilván mondja, hogy ű tudja, hogy ő egy római császárral föl nem tehet. Okát adja Spanyor, Franczuz, Pápa, Lengyel imperiom őtet nem segéti, hát ott kell venni, az hol az segétséget készen találja. Kiveszesse isten csontját, ha Fölged ellen igyekezik hadakozni, sem az keresztyénség ellen, de az sok írogatások, fenyegetések készerétették erre űtet maga oltalmáért.

Tartom nagy gyalázatnak az induciák nem confirmálását. Ki csalatott meg? az ő fölge tanácsi, lévén palatinusnál az ő fölge assecuratiója és plenipotentiája. Ne véljen engemet senki oly bolondnak, hogy Morvábúl kijüttem volna, és hogy ily simpliciter az ő fölge ármádáját fölszabadétottam volna. Jüttem azért el, hogy az ű fölge pecsétes levelének hittem, három személben ülteztetvén ő fölge az palatinust, palatinussága mellett plenipotentiariussává és commissariussává tötte. Ez okért nincs okom arra, hogy más tractát indétsak, mert ha nem tudom minemű tracta volna is, csak pöcséttel és kézírással szokott megerőséttetni.

Az palatinus okoson cselekedett, bárót és mestert vött maga mellé, az ki autentica persona. Mester uram, megemlékezzél az tractárúl, hogy recognitiót adhass az tractárúl authentice.

Az palatinus mint szenvedheti el ez rajta esett gyalázatot, kisebbséget, lássa ű. nálam levén pecsétes levele hittel erősétvén.

Ez beszédi után minket szállásunkra bocsáta, cancellariussát és Kassait bocsátá velünk, és megüzené, hogy ő szemben leszen palatinussal. Megüzené az palatinus uram, kész szemben lenni, csak küldjön hütlevelet ő fölge. Disputálák, hogy egy hitlevele levén palatinus uramnál, mást nem ad. Palatinus uram addig szemben nem lött vele, valamig új hitlevelet nem küldött, és azután ment hozzá Szombatban.

Az mint engem Fölged visszabocsátott, négy punct volt az Fölged nehezteléseː terminus, Opolia, Zoliom, hadi nem készület. Azt így végezték, melyet ez induciából megért Fölged, és ezt explicálánk ő fölge előtt.

Ez négy puntot explicálván az új induciát császár urunknak nyújtám.

Az induciában nem engedé meg semmiképen, hogy az török tractája felől emlékezet legyen, mivelhogy ű fölge szívét nem látja hozzá lenni.

Tetszik palatinus uramnak, hogy Fölged az erdéli fejedelem követét fölengedje jünni és böcsölettel fogadván, titkos dolgainak kijelentését Fölged megértse.

Az induciát késedelem nélkül subscribálja ő fölge, ne emésztessék meg teljességgel az ő fölge ditiója, instal palatinus urunk ő naga ő fölgénél, locust, terminust, personákot nevezvén ő fölge.

Az erdéli fejedelem locusnak Szombatot és terminusnak 15. Martii nevezi, personákot nevez két erdéli tanácsát és két magyarországi főrendből valót.

Az induciában vég lévén, tőle elbucsúzván, palatinus urum előtt ezt mondá:

Azt mondá, mikor Ezterhas Károlyval az tractát kezdte, megírtam Ezterhasnak, nem tudom micsoda sinceritással tractáljak az ti írogatástok miatt, henem szörezz ő f. egy assecuratoriát, hogy ő fölge sincere, candide akar tractálni velem; valahol az ő fölge assecuratiója ér, ott megállok, egy nyommá sem megyek. Ezt Eszterhas nekem meg nem küldte; mit mívelhettem egyebet, látván az gonosz igyekezetet írásokból országomra, magamra. Ez okokból az romlás, pusztúlás, pogányságnak kijövésök ű vétkek, kéresse elő ő fölge az én levelemet Iszterhastúl, így tálalja.

Kiről: **Proposita oretenus suae Matti per dnum Emericum Czobor cum magistro Andrea Kereszturi Viennae in audientia, relata**

per dnum Emericum Czobor in arce Sempte illrmo dno comiti palatino 23. Dec. 1623.

(Eredeti orsz. ltár ad Tract. Publ. Fasc. 4. Nr. 13. et a)). 69.

q)

A decz. 28-iki fegyverszünet.

Ez a decz. 8-ikitól csak e következőkben különbözik.

Az 1-sö pontban: Pactae autem induciae durent usque ad diem *primum Martÿ* anni stb.

Az 5-ik pontból »sine dubio« stb. a *benigne* kimarad.

Datum in civitate Novisoliensi die XXVIII. mensis Decembris Anno Dni Millesimo Sexcentesimo vigesimo tertio.

Gabriel m. p.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.) 82.

r)

Instructio pro spectabili ac magnificis dominis Emerico Czobor et Stephano Pogranÿ ad Sacrmam Caesaream Regiamque Mattem dominum nostrum clementissimum cum resolutione serenissimi principis Transylvaniae ablegatis nunciis nostris 4. die January. Anno MDCXXIIII. in arce Sempte data.

1. Császár urunkhoz ő fölgéhez Bécsben követink fölérkezvén és ű fölgétől audientiát nyervén, ű fölgének, mint kglmes urunknak alázatos és hévséges szolgálatunkat ajánlják.

2. Credentionalis levelünket ő fölgének megadván, jelentsék meg, hogy mi soha semmit inkább szemünk előtt nem viseltünk, mint az ő fölge méltóságát és ő fölgéhez tartozó hívségünket, az minthogy ez ideig cselekedetünkvel is megbizonyitottuk, ezután is egész életünkben minden tehetségünk szerint követni igyekezzük.

3. Ezeknek utánna recenseálják, miképen intettük az erdéli fejedelmet az császár urunk ő fölge keglmes akaratjához való maga accommodálására és császár urunk ő fölge kglmes parancsolatja szerint mely nagy szorgalmatossággal persuadeáltuk az erdéli fejedelemnek, hogy az császár urunk alá küldött induciáknak terminusihoz tartsa magát; eleiben adván, hogy jól gondolkodjék, minemő hatalmas monarchával legyen dolga és maga állapatját is megtekintse, ki ha császár urunk ő fölsége keglmes szárnyai alól kiveszi magát, olyan leszen Erdélyben is, mint egy ágon ülő madár és csak igen könnyen veszedelmet szerezhet magának: mert bizonyos legyen abban,

hogy ez mostani cselekedetin és keresztyén országoknak török által való pusztétásán az egész keresztyénség megindúl. Ilyen kicsin dologért ne idegenyétse magától császár urunk ő fölsége kglmességét, tudván, hogy nem az induciáknak hosszú terminusában, hanem az szent békességnek mentül hamarban való sincera tractatiójában és véghez vitelében áll az országoknak megmaradások. Mutassa meg ebben is császár urunkhoz ő fölséghez való igaz sinceritását és hogy maga hasznát nem keresi, hanem az mint egynyehányszor ajánlotta magát, hogy mind császár urunknak ő fölgének s mind az egész keresztyénségnek oly híven igyekezik szolgálni, hogy mind császár urunk ő fölsége, mind penig az egész keresztyénség az ő fölsége szolgálatjában megnyugszik, declarálja itt is azon jó indúlatját, kiért istentül áldást, császár urunktól ő felgétűl minden kglmességét és az egész keresztyénségtűl jó hírt nevet nyerhessen. Ezek kivül is semmi médiumokat és motiva ratiókat, valamelyeket jobbaknak és hasznosbaknak itéltünk lenni, nem praetermittáltunk.

4. Mindazokra miképen resolválta magát írás által az erdéli fejedelem, azon írást követink adják be császár urunknak ő fölgének. Melyben, noha az fejedelem írja, hogy az induciák első terminusát mi neveztük; de nilván való dolog, hogy elsőben, midőn emlékezet lött volna felőle, maga nevezett egy egész esztendőt, ilyen ratiókból peniglen, hogy ez nem kicsin dolog és az frigy (az mint ő fölge itílte) az törökkel is fölbomlott volna, azokval is állandó békességet köllene szörezni és ilyen nagy dologban nem kevés idő kivántatnék, noha nem bánná, ha csak három hónap alatt is az békesség véghez mehetne, és tíz hónapra úgy condescendáltunk, hogy annyéval hamarébb az császár urunk ő fölge armadáját fölszabadéthatnuk, az szomszéd provinciákot tovább való rablástúl és pusztulástúl megoltalmazhatnók, suspensionem armorum et dimissionem Turcarum principisque exercituum megnyerhetnők, melyeket császár urunk ő fölge nekünk megparancsolt volt és sine induciis semmiképen véghez nem vihettünk volna, kiért most is császár urunk ő fölge az induciákat nem confirmálván, az erdélyi fejedelem neheztel rejánk.

5. Azt is jelentsék meg követink, hogy az erdéli fejedelem maga vicekomornyikjátúl Bornemissza Páltól küldötte meg az induciákot sub proprio sigillo et manus subscriptione a végre, hogy mentűl hamarban in simili forma császár urunktúl ő fölgétűl azoknak confirmatióját nékie megvigye az tractára küldendő követeinek való salvus conductussal és assecuratóriával együtt; kiket mihelyt megvinnének, mindjárt elindétja követeit az tractára.

6. Azok az pecsétes induciák egynehány punctomokba-

láttatnak kölömbezni az császár urunk ő fölge alá küldött induciák punctjaitól.

1. Hogy Zólyom vármegyét az erdéli fejedelem kihatta és az bánya városokat excipiálta usque ad terminum induciarum.

2. Hogy az erdélyi fejedelemnek mostani bejövetele alatt elfoglalt jószágoknak mind spiritualis s mind secularis personáknak megadásáról való punct vagyon inserálva az erdéli fejedelem induciáiban, mely császár urunk ő fölge alá küldött induciáinak punctjai között írva nincsen.

3. Az törökkel való tractáról írt articulust az erdélyi fejedelem épen kihagyta.

4. Az erdélyi fejedelem az ő induciáiban ezt addáltatta, hogy az ő birtoka alatt való confiniomokban is és egyéb helyekre invectio commeatuum et rerum necessariarum libera sit.

5. Az német introductiójáról való punctomot is az erdéli fejedelem abban hagyta, az mint azelőtt volt.

6. Az tractatusnak helyét nem Posont, hanem Bécset nevezi az erdéli fejedelem resolutiójában, hogy követeit oda küldi császár urunk ő fölge udvarában.

7. Ez punctomokra azért az mi követeink az mi kglmes urunknak az mi tetszésünköt és ő fölgének való alázatos könyörgésünköt ez következendő mód szerint jelentsék meg.

8, Az mi az első dolgot illet, császár urunknál ő fölgénél alázatosan instáljanak mi nevünkvel, ő fölge ne nézze az bánya városoknak ez két holnap alatt való jövedelmét, holott mostani téli időben nem sokra extendáltathatik azoknak proventusa, sőt ha két holnapig az erdéli fejedelem hadaival együtt ott közel maradna, nagyobb károkra következnék az bánya városoknak és köről való földnek az két holnapi jövedelemnél és így is fegyver nélkül az erdéli fejedelem kezéből ki nem vehetni. Hogyha peniglen császár urunk ő fölge az induciákot az szerint confirmálja, arra ajánlja magát az erdéli fejedelem, hogy maga is mindjárt elmegyen Kassára és hadait is mindenestől elviszi onnan: kivel az császár urunk authoritása is annival inkább nevelkedik, hogy az ellenkező hadak onnat távúl mennek.

9. Az második punctban az spiritualisoknak és secularisoknak jószágok megadása úgy tetszik, hogy császár urunk böcsületire leszen, hogy mindjárt sub tractatu pacis megadassanak az erdély fejedelemtűl.

10. Az harmadik punctban az törökkel való tractáról, ha semmi mentio az induciák punctjaiban nem leszen, császár urunknak, úgy tetszik, annyival nagyobb méltóságára következik, holott ha az erdély fejedelem úgy viseli magát császár urunkhoz ő fölgéhez, az mint kívár[illegible]es leszen

jövendőben abban való szolgálatja, könnyen requirálhatja császár urunk ő fölge felőle.

11. Az negyedik punctban az erdélyi fejedelemnek sem tilthatni meg, hogy birtokában való végházakban és egyéb helyekre is commeatus és egyéb res necessariae ne vitessenek.

12. Az mi az ötödik dolgot, az idegen nemzetnek behozását illeti, nem itéljük, hogy semmit is derogálna az császár urunk ő fölge authoritásának, ha arrúl való articulus az erdélyi fejedelemtűl küldött induciákban specificált mód szerint inseráltatik, holott az is az ország végezésire mutat, mely ö fölgének, császár urunknak méltósága és authoritása ellen nincsen.

13. Az hatodik dolog, ugymint az tractatusnak helyéről, az ő fölgének császár urunknak kglmes jó akaratján áll.

14. Itt azt is megjelentsék követink császár urunknak ő fölgének, hogy az erdélyi fejedelem fölötte igen instál nálunk azon, hogy az miképen ennek az jövendő szent békességnek kezdésében magunkat interponáltuk, ugy ezután is mind végig az tractaban jelen legyünk és magunkat interponáljuk. Igaz dolog, hogy ha az erdéli fejedelem innen népestől elmegyen is, de mi magunktúl az országból ki nem mehetünk császár urunk ő fölge engedelme nélkül. Mindazonáltal ha császár urunk ő fölge kegyelmesen annuál és parancsolja, hogy ez szent békességnek dolgában mind véghez viteléig szolgáljunk, ő fölgének és az egész keresztyénségnek való szolgálatunktól és fáradságunktól tisztünk szerint magunkat meg nem vonszuk.

15. Mindezek után követeink alázatosan instáljanak császár uruknál ő fölgénél, méltoztassék ö fölge az erdéli fejedelem oblatióját meghallgatni, melyet fölötte nagy kívánsággal akar declarálni ő fölgének; nem sok idővel eszébe veheti ő fölge, ha cum satisfactione suae Mattis leszen-e az oblatio? ki ha úgy lészen, az keresztyéni vérontás, országoknak pusztúlása és az hadakra való számtalan sok költség eltávoztathatik; és hogy ő fölge kglmesen meggondolván az hadakozásban való megszámlálhatatlan sok incommoditásokat, az keresztyén vérnek hullását, pogány rabságra, ki az halálnál is keservesb, vitelét, országoknak pusztúlásokot, romlásokot, sőt veszedelmeket, azt is, hogy itt az mi országunkban köll megfordúlni mind jó s mind gonosz szerencsének és, kit isten ne adjon, sok török, tatár ellepvén az mi földünket, veszedelmes állapatja lehetne az ő fölge hadainak és akkor veszne el az egész keresztyénségnek szép paizsa, mely ez ideig is az pogányságnak minden igáját magán hordozta s most is hordozza: ne gondoljon ő fölge az induciákban való kicsin difficultással, hanem híveire atyai szemmel tekintvén, méltóztassék az szent békességnek tractájához kglmes ajánlása szerint fogni és híveinek nyugo-

lalmokra és megmaradásokra állandó békességet szörezni. Melyből ő fölgének atyai kglmessége ez egész keresztyén világ előtt legyen nilván.

16. Ezt is követink császár urunknak ő fölgének igen nagy alázatossággal, hogy csak egy szóval is ő fölge meg ne bántódjék, jelentség meg, hogy annak előtte is ő fölgének oly császári és királi kglmes gondviselése volt rejánk, alázatos hívére és tisztünknek oltalmazására, hogy egyedül mi érettünk is kész volna az erdéli fejedelem ellen fegyvert fogni, hogy sem mint azt megengedni, hogy országunk törvénye és szabadsága ellen, az erdélyi fejedelem praetensiójára, valami kisebbség esnék rajtunk; és annakutánna is ő fölge megengedvén, hogy az erdéli fejedelemmel szemben legyünk, ugyan megparancsolta, hogy úgy assecuráltassuk magunkat, hogy valami véletlen eset rajtunk ne történjék. Annak okájért alázatosan könyörgünk ő fölgének, mint kglmes urunknak, hogy mivel ő fölge is nekünk megparancsolta volt, hogy azon legyünk, hogy az fegyver letétessék, az ő fölge armadája és szomszéd provinciái az rajok következendő nagyobbb veszedelemtül fölszabadúljanak és az török, tatár s az erdéli fejedelem népe az Fejérhegyen által viszsza jőjjönek, melyeket beneficio induciarum köllött véghez vinnünk, és azokrúl császár urunk kglmességében bízván, az erdéli fejedelemnek hitünk alatt peesétes assecuratoriánkot adnunk; ne engedje császár urunk ő fölge, hogy két holnap alatt való tűrhető difficultásért az erdéli fejedelem az mi hitünket és másodszor adott pecsétes levelünköt mind magunknak s mind egyebek előtt gyalázatosan szemünkre hányja, az mint immár is cselekedett, hanem kglmesen acceptálván és confirmálván az induciáknak articulusit, az erdéli fejedelemnek mostani resolutiója szerint kezdjen az békesség tractatusához; mely kglmességét ő fölségének, míg élünk, minden tehetségünk szerint igaz hívséggel meg igyekezzük szolgálni.

17. Minthogy követink mindenütt az tractában velünk voltanak és mindeneket hallottanak, valami ezekben jut ez följül megírt ratiók fölött, azt is császár urunknak fideliter referálják.

18. Az magunk dolgaiban, úgymint Szent György, Bozin és az húsz ezer forint magyar pínz commutatiója felől való supplicatióinkra is császár urunktól, ő fölgének kglmes maga ajánlása szerint követink nyerjenek és hozzanak ő fölgétül kedvünk szerint való választ.

19. Hasonlóképen az Erdeődi Kristófné asszonyom dolgában is, hogy császár urunk ő fölge generalis uramot et alios quorum interest, ab executione literarum brachii regalis prohibeálja addig, míg ő fölgét magunk arról az dologról nem informálhatjuk.

20. Az nagy-szombatiak mellett diligenter követink császár urunknál ő fölgénél intercedáljanak mi nevünkvel. [1])

21. Hasonlóképen Pogranÿ István uram mellett, kit mi nevünkvel tanquam bene meritam personam császár urunknak ő fölgének commendáljanak és kérjük azon ő fölge kglmesen méltóztassék magát resolválni.

Commes Stanislaus Thurzó m. p.

Kivül: Instructio pro spli ac magnificis dominis Emerico Czobor et Stephano Pogranÿ data.

(Eredetije orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 4o No 14o frusta 2. Ugyanott megvan fogalmazványa.) 87.

a)

Bethlen Gábor oklevele a fegyverszünet felől. 1624. jan. 20-ról. Az 1623. decz. 8-tól az alábbiakban különbözik.

Nos Gabriel stb. ac Oppoliae Ratiboriaequae dux etc.

Recognoscimus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum paucis abhinc mensibus certi in regno Hungariae motus tristissimas secum calamitates trahentes fuissent concitati: Nobis pro publicae pacis studio id unice cordi fuit, ut amplior tantorum malorum materies ac quaevis ulterius serpendi occasiones tempestive, salutariterque averterentur, desideratissima e contra tranquillitas in pristinum statum et vigorem reduceretur. Volentes igitur, hos motus per tractatus potius mutuos, quam ulla alia media contrariantia compositos ac sopitos iri. Post varios ultro citroque tractatus habitos inter nos et illustrem ac magnificum comitem Stanislaum Thurzo de Betthlenffalva regni Hungariae palatinum, judicem Cumanorum, terrae Scepusiensiensis ac comitatus eiusdem perpetuum comitem, necnon sacratissimi principis et Dni Dni Ferdinandi Secundi Dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti ac Germaniae Hungariae Behemiae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. intimum consiliarum et per Hungariam locumtenentem ad certam induciarum utrinque observandarum rationem, conditionibus et articulis subsequentibus devenimus. Quarum induciarum conditiones et articuli sequunter in hunc modum.

Itt következnek a fegyvernyugvási pontok, úgy amint a Bethlen Gábor 1623-iki deczember 8-ikán költ oklevelében foglaltatnak, ezen eltérésekkel; az

[1]) Ez alá pecsételve egy külön papir a következő tartalommal: Nuncii sermissimi principis Tranniae, pro quibus literae salvi conductus a sua Matte petendae erunt: Wolfgangus Kamuthi, Ladislaus Kun, Stephanus Kassai et Johannes Bornemisza.

1-sö pontra nézve a határnap 1-sö márczius.

2-dikra: Zólyom vármegye is a királynak engedtetik, ezen záradék pedig »*Si quorum*« stb. egészen elmarad.

3-dikra: az »*Induciis*« szó után jö: Nos statim omnes Turcarum Tartarorumque exercitus dimittemus, alias quoque copias nostras.

4-dikre: tétetik azon pont, mely a király által az 1623-iki Nov. 28-án költ oklevelében negyedik, s mely ekkép hangzik: »Capitulationes inter imperatorem Matthiam felicis memoriae ac Ottomanum sancitas et a nobis quoque confirmatas, sancte et syncere nos hucusque observabimus. Nuper vero unacum legato Ottomanico nostrum quoque legatum ad portam expedivimus. Si tamen novus aliquis tractatus cum Turcarum Sultano ineundus erit et interea temporis princeps Transylvaniae ita erga nos sese exhibuerit, ut merito in ipsius persona fiduciam collocare possimus, bona oblationis, quam princeps facit, de sua interpositione, condiguam habebimus rationem.«

Az 5-ik pontnak tétetik a decz. 8-dikiban 4-iknek tett. Kezdete: »*Commertia*« stb.

A 6-ik pontnak az ugyanabban 5-ik pont alatt foglalt. Kezdete: »*De inductione*« stb.

A 7-iknek pedig a 6-ik pont alatt foglalt. Kezdete. »*Tempus hoc induciarum*« stb.

A befejezése következö: »Nos itaque praescriptas induciarum cum praefata Sacrma Caes. Regiaque Matte initarum et conclusarum conditiones et articulos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum insertos et inscriptos ac omnia in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptamus, approbamus et ratificamus; assecurantes dictam Caes. Regiamque Mattem in verbo nostro principali et bona fide, quod praemissa omnia et singula in omnibus clausulis, punctis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes, quorum interfuerit, cujuscunque status et officii et dignitatis existant, firmiter observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et assecuramus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in libera ac montana civitate Novizoliensi die vigesima mensis Januarii Anno Dni Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Quarto.

Gabriel. m. p. (P. H.)
Stephanus Kowachoczy m. p.
cancellarius.

(Az eredetije Jászai jegyzése szerint megvan a b. t. levéltárban No 3. A. 1624. Trannica alatt. Ezen levél a »Jászai-f. gyüjteményböl van leírva.« Nemz. Múz.).

t)

Gabriel Dei gratia etc. Universis et singulis spectabilibus, mannificis, generosis, egregiis, nobilibus et strenuis, prudentibus item et circumspectis, comitibus, vicecomitibus, judicibus nobilium, toti deniquer univesitati nobilium, item capitaneis, vicecapitaeis, ductoribus, centurionibus, decurionibus et aliis quibuscunque tam equestris, quam pedestris ordinis militibus, necnon judicibus, juratis civibus, caeterisque incolis quarumcunque artium, praesidiorum, civitatum, oppidorum et villarum in comitatibus Posoniensi, Nittriensi, Barsiensi, Zolyiensi, Thurocziensi et Trinchiniensi existentium, cunctisque aliis, quorum interest. Salutem et favorem. Cum ante omnia nihil magis nobis cordi, quam publicae pacis studium, gentisque nostrae commoda semper fuissent, id in omni conatu nobis benigne incumbendum erat, quonam pacto hae gravissimae bellorum calamitates certis quibusdam et tranquillis mediis sopiri possent, optataeque pacis securitas genti nostrae constitueretur. Idcirco volentes almae pacis tractatum cum Sacra Caesarea Regiaque Matte rursus inchoandum, certi etiam temporis inducias, quibusdam sub conditionibus cum sua Matte conclusimus, praedictos comitatus, qui in potestate nostra fuerant, ditioni suae Mattis permittentes. Quapropter vos universos et singulos cujuscunque status et ordinis in supradictis comitatibus existentes vigore praesentium ab omni vinculo fidelitatis homagii et juramenti nobis praestiti, immunes esse et absolvendos volumus, neque vos iis teneri et nobis obstrictos esse pronunciamus, suae que Matti dictos comitatus resignamus. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in oppido Rosombergh, die 24. mensis Jan. Anno M. D. C. XXIV.

Gabriel

Stephanus Kouuachoczky m. p.

Kivül: Paria litterarum resignatoriarum sive renunciatoriarum principis Transylvaniae.

(A Jászai gyűjteményből, mely alá a forrás No 4 Ann. 1624. Tranica van megjegyezve. Nemz. Múz.). 111.

u)

Ferdinandus stb.

Spectabilis ac Magnifice, fidelis nobis syncere dilecte. Literas vras una cum Bettlenii diplomate de acceptatis induciis, fidelis noster magnificus Emericus Czobor Matti nostrae

praesentavit, ejus simul relationem de nunciatis, quae apud Bettlenum egit, sufficienter intelleximus. Cum itaque petitas assecuratorias pro commissariis principis hactemus vos accepisse non dubitemus, et alioquin terminus tractatus admodum brevis restet, adhortandi et monendi erunt commissarii, ne moras nectant, sed quantocyus, ut una cum fidelitate vra, huc sese sistant, operam dent. Vobis in reliquo gratia nostra benigne propensi manentes. Datum in civitate nostra Vienna die ultima mensis Januarii, Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo, Vigesimo quarto.

Ferdinandus m. p.
Stephanus Sennyey El. Eppus Vaciensis m. p.
Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Spectabili stb. Stanislao Thurzo stb. Cito.

(Más kézzel.) Exhibitae in oppido regis S. Georgÿ 4. Febr. 1624.

(Eredeti az orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 4. N. 15.

XIX.

1624. jan. 5.—18.

Megbízó levél a bécsi követek számára.

a)

A Bethlen Gábor Bécsbe küldött követei számára kikért biztosítási pontok.

Puncta, de quibus serenissimi principis commissarii Viennam Austriae ablegandi a sua Matte caesarea et regia assecurandi erunt.

1. Quod per nullam viam modum et quaesitas rationes per quosvis suae Mattis subditos, militiae deditas personas aut aliter qualitercunque, damnum, nocumentum aut injuriam ullam, neque in itinere illuc eundo, neque alibi iis et omnibus secum habitis personis sua Mattas inferi concedet aut faciet.

2. Quod extra vel intra civitatem Viennam similiter libera manendi et concludendi iis potestas fiat, neque in personis vel rebus, ipsismet famulis et omnibus secum existentibus molestia ulla vel damnum quodvis procurabitur. Dato super hoc severo mandato quoram interest, aut aliis quibusvis, a quibus injuriae alicujus illatio reformidari posset.

3. Quod in commissione conclusis vel non conclusis negotiis nihilominus dum et quamdocunque ipsis visum fuerit, tutà et secura inde proficiscendi, iter agendi, et ad sua rever-

tendi, aut ante vel post induciarum termini expirationem iisdem facultas permittetur. Insuper condigna et sufficiens eos in tectum et ditiones serenissimi principis deducendi comitiva, a sua Matte ordinabitur et adjungetur.

4. Si quando vero serenissimus princeps quosvis familiares suos, cursores, nuncios, aut alios quoslibet Viennam Austriae, viceversa dni etiam commissarii ad suam celsitudinem serenissimam familiares nuncios et cursores suos expedire voluerint, id illis liberum et absque omni impedimento fiat. passusque liber tam eundi quam redeundi illis per suam Mattem concedetur. Quae omnia sua Mattas in verbo suo caesareo et regio, bonaque fide christiana observanda promittere benigne dignabitur.

Nomina dnorum commissariorum suae serenitatis jam ad suam Mattem destinatorum, spectabilis et magcus Wolffgangus Kamuthi de Szent-Laszlo suae serenitatis consiliarius et comes comitatus Thordensis, sedisque Siculicalis Udvarhely capitaneus ac universorum Siculorum generalis, generosi item Stephanus Kassai de Kolosvar, regni Transylvaniae prothonotarius et Johannes Bornemisza de Szenderő certorum militum capitaneus et consiliarius.

(A Jászai-féle gyűjteményből).

b)

A megbízó levél.

Gabriel stb. ac Oppuliae Ratiboriaeque Dux etc.

Notum facimus per preesentes, quod propter sopiendos qui superioribus mensibus in regno Hungariae emersere motus optataeque tranquillitatis securitatem restituendam ad tractatum pacis cum S. C. Regiaque Matte certos commissarios, ut puta fidelem nostrum sincere dilectum splem et magn. Wolfgangum Kamuthy de Szent Laszlo consiliarium nostrum et comitem comitatus Thordensis ac sedis Siculicalis Udvarhely capitaneum; necnon universorum Siculorum nostrorum generalem, item generosos Stephanum Cassai de Koloswar, per regnum nostrum Transylvaniae prothonotarium et Johannem Bornemisza de Szenderő certorum militum nostrorum capitaneum et consiliarios in civitatem Vienensem ablegandos voluerimus. Idcirco iisdem cum deputatis ad dictam civitatem suae Mattis commissariis juxta instructionem a nobis datam plenariam et omnimodam ea quae ad publicum pacis commodum spectare videbuntur proponendi, agendi, tractandi et concludendi permittimus facultatem, assecurantes universos et

singulos quorum interierit quod secundum instructionem nostram praedicti commissarii nostri cum sua Matte Caes. Regia vel commissariis ejus ad id deputatis egerint, tractarint et concluserint. Nos quoque ea omnia rata et firma habituros, prout assecuramus, affidamus et certificamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in montana civitate Neosoliensi die 18. Januarÿ Anno Dni 1624.

Gabriel m. p.

Stephanus Kowachoczi
cancellarius.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Magy. Nemz. Múz.).

XX.

1624. febr. 17.

Királyi határozat a béke dolgában 1624. febr. 17.

17. Februarii A° 1624.

Postquam sacra caesarea regiaque Mattas ad secundarium medium de firmanda pace per matrimonium, quod nimirum commissarii principis Betlen censebant esse peroportunum, bina vice sese resolvisset, alienum prorsus esse a negotio pacis, neque voluerit super eo tractatum misceri. Volentibus autem deputatis peculiaribus ex parte suae Mattis, ut ad meritum tractationis pacis accederent, ipsi commissarii Betlenÿ id rati sunt requiri, quatenus totum collegium commissariorum utriusque partis conveniret et in tractatione pacis pergeretur: nihilominus et post secundariam relationem in materia matrimonÿ, quam commissarii Betleni postularunt suae Matti referri sperantes aliter forte suam Mattem decreturam esse. Quod ipsum licet non fieret, attamen cupere, ut totum collegium commissariorum non convocaretur. Haberent enim extra hoc amplius quod peculiariter destinatis hisce personis duntaxat referre volent.

Repraesentata itaque tali ipsorum mente suae Matti: benigna superinde ejusdem resulutio est, id quod ipsis commissariis Betleni exponi vult: nimirum clementer contentam esse et annuere, ut destinatae personae per suam Mattem etiam hoc, quod ulterius proponendum se habere dicunt, excipiant et audiant.

Itaque cum ipsi commissarii propriis declaraverint sese pacis media proposituros esse; compertum autem fuerit, neutrum punctum tam ratione Turcae, quam matrimonii fuisse congruum medium pacis stabiliendae aut constituendae. Acce-

dant proinde ad ea, quae pacis sunt, eaque proponere non differant, si quidem cum jactura et dispensio temporis admodum brevioris id fiat. Et ipsimet agnoverint praetendenti quidpiam incumbere, ut propositiones edat, ad quod etiam jam condescenderunt. Nihil itaque restare haud dubie censeri debet, quam ut totum collegium commissariorum utriusque partis conveniat et sic numinis auxilio tractatus inchoetur.

Ferenczfi írása.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.).

XXI.

1624. febr. 27.—máj. 8.

A bécsi béke és fegyverszünetek.

a)

A fegyvernyugvás meghosszabbítása felől kiadott levele Bethlen biztosainak. 1624. febr. 27-ről.

Nos infrascripti serenissimi principis et dni dni Gabrielis Dei gratia stb. stb. ac Opoliae Ratiboriaeque ducis, dni nostri clementissimi ad modernum pacis tractatum cum sacrma Romanorum imperatoriae ac Germaniae stb. regia Matte destinati commisarrii, damus pro memoria quod cum nos, cum dictae sacrmae caes. regiaeque Mattis similiter ad hunc pacis tractatum destinatis hic Viennae constitutis in eodem tractatu pacis laboraremus, jam jamque terminus induciarum tractatus hujus suscepti appropinquaret, in eo convenimus, et praefata Mattas caes. atque regia clementer annuere dignata est, ut terminus induciarum ad festum annunciationis beatae virginis Mariae, hoc est 25. diem proximi futuri mensis Martÿ prorogaretur, ita ut comitatus Posoniensis, Nittriensis, Trinchiniensis, Barsiensis, Zoliensis, Thurocziensis, et ea omnia, quae ad rationem suae Mattis sunt, in eo statu, quo tempore durationis termini prima vice constitutarum induciarum fuerunt, permanere debeant, neque in iis aliquod possessionis fructuumque, utilitatum et redituum usurpatione praetendat, aut exigi faciat, sed penitus et totaliter ab iis abstineat et abstineri faciat, reliqui autem comitatus Ultra-Danubiani, et ea omnia, quae ad rationem suae Dnationis illrmae sunt, similiter in eo statu, quo tempore durationis termini prima vice constitutarum induciarum fuerunt, permanere debeant, et ad hujusmodi prorogationis termini induciarum confirmationem litteralia instrumenta necessaria per commissarios utriusque partis, sub ipso-

rum sigillis et subsrciptionibus emanentur. Habito vero postmodum a dno principe Transylvaniae, tanquam principali commissariorum suorum diplomate, prioribus litteris inducialibus conforme super extensione praefatarum induciarum iisque praesentato, sua quoque Mattas conforme diploma superinde datura est, quam quidem prorogationem termini induciarum nos ex parte suae serenitatis tanquam commissarii ejusdem per praesentes validam, vigorosam et omni modo sufficientes declaramus, constituimus et pronunciamus et interim utriusque partis commissariorum litterae, quoad observationem induciarum efficaces habeantur, non secus quam si a principalibus emanatae fuissent. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum manuum nostrarum subscriptionibus et sigilli appositionibus munitarum. Datum in civitate Vienna die vigesima septima mensis Februarii anno dni Millesimo sexcentesimo vigesimo quarto.

(Ugyanott megvan a császári követektől adott levél, mely annyiban különbözik ettől, hogy a bevezetés más és az *appropinquaret* után jő: »ad instantiam praefatorum Dnorum commissariorum dicti principis.« És még *ut terminus induciarum* után jő: »praesens tractatus.«

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.).

b)

Bethlen Gábor oklevele a fegyvernyugvás márcz. 25-ig meghosszabbítása felől 1624. márcz. 14.

Ez a jan. 20-dikitól a következőkben tér el:

A jan. 20-dikiban:	*A márcz. 14-dikiben:*
Nobis.	Nobisque.
id unice cordi fuit, ut stb.	id unice incumbere velle videretur: quatenus nempe stb.
amplior tantorum malorum	amplior horum omnium
Volentes igitur hos motus	Extunc volentes praetactos motus,
Post varios ultro citroque tractatus habitos inter nos et illustrem ac magnificum comitem stb. *addig* »locumtenentem.«	Primum quidem cum illustri ac magnifico comite Stanislao Thurzo stb. locumtenente, qui utpote stb. (ép úgy, mint az 1623. nov. 20-ikiban egész a) »habitos«-ig.
ad certam induciarum utrinque observandarum rationem	ad certas induciarum cum sua Matte caesarea utrinque

A jan. 20-dikiban:

conditionibus et articulis sub sequentibus devenimus, quarum induciarum

regnis provinciis ac ditionibus

dicta Mattas caes. vel suae Mattis ditiones ac provinciae per nos stb.

vigore bonae correspondentiae S. M. certificabit diem primum Martÿ anni Millesimi

nos nullos

vel impediemus

Turcarum Tartarorumque exercitus demittemus, alias quoque

vel damnum

vel fidelibus

S. M. a se quoque confirmatis esse, ac sancte et syncere hucusque observatas asserit

suae Mattis quoque

S. Mattas expedivit.

adferetur, sua Mattas expectatura est.

A márcz. 14-dikiben:

observandarum conditiones et articulos deveneramus: quarum quidem induciarum terminus cum prima die praesentis mensis Martii elapsus fuisset et commissarii nostri ad tractatum pacis cum sua caesarea Matte ineundum Viennam Austriae expediti, secundum plenpotentiales, hac in parte eisdem a nobis concessas, de ulterius prorogando induciarum termino cum commissariis dictae caes. Mattis ad id delegatis egissent, terminusque ulterius prorogandi inducias partibus consentientibus conclusus fuisset, nos etiam ea omnia rata habentes, earum induciarum

Regnis ac ditionibus

ditiones ac provinciae dictae suae Mattis caesareae per nos

S. M. Caes. vigore bonae correspondentiae certificabit diem vigesimum quintum Martÿ anni praesentis Millesimi.

Nos etiam nullos

aut impediemus

ez kimarad.

aut damnum

aut fidelibus

et a S. M. quoque confirmatas, sancte et syncere S. Mattas observasse asserit;

suum quoque

expedivit.

adferretur, expextatura est.

get szörezni.
resztyén világ

fölgének igen
fölge meg ne
ő fölgének oly
k, alázatos hí-
mi érettünk is
gni, hogy sem
és szabadsága
mi kisebbség es-
engedvén, hogy
megparancsolta,
mi véletlen eset
án könyörgünk
ő fölge is ne-
hogy az fegyver
provinciái az re-
zabadúljanak és
Fejérhegyen ál-
luciarum köllött
lmességében bíz-
sétes assecurato-
ő fölge, hogy két
déli fejedelem az
velünköt mind ma-
zemünkre hányja,
en acceptálván és
z erdéli fejedelem-
békesség tractatu-
ig élünk, minden te-
kezzük szolgálni.
z tractában velünk vol-
mi ezekben jut ez följűl
nknak fideliter referálják.
ymint Szent György, Bozin
pinz commu[illegible] felől való
nktól, ő fölg[illegible] maga
jenek és hozza[illegible] ül ked-

Erdeődi Kristó[illegible] dol-
ő fölge gener[illegible] alios
literarum [illegible] pro-
nk arról [illegible] in-

jövendőben abban való szolgálatja, könnyen requirálhatja császár urunk ő fölge felőle.

11. Az negyedik punctban az erdélyi fejedelemnek sem tilthatni meg, hogy birtokában való végházakban és egyéb helyekre is commeatus és egyéb res necessariae ne vitessenek.

12. Az mi az ötödik dolgot, az idegen nemzetnek behozását illeti, nem itéljük, hogy semmit is derogálna az császár urunk ő fölge authoritásának, ha arrúl való articulus az erdélyi fejedelemtűl küldött induciákban specificált mód szerint inseráltatik, holott az is az ország végezésire mutat, mely ö fölgének, császár urunknak méltósága és authoritása ellen nincsen.

13. Az hatodik dolog, ugymint az tractatusnak helyéről, az ő fölgének császár urunknak kglmes jó akaratján áll.

14. Itt azt is megjelentsék követink császár urunknak ő fölgének, hogy az erdélyi fejedelem fölötte igen instál nálunk azon, hogy az miképen ennek az jövendő szent békességnek kezdésében magunkat interponáltuk, ugy ezután is mind végig az tractaban jelen legyünk és magunkat interponáljuk. Igaz dolog, hogy ha az erdéli fejedelem innen népestől elmegyen is, de mi magunktúl az országból ki nem mehetünk császár urunk ő fölge engedelme nélkül. Mindazonáltal ha császár urunk ő fölge kegyelmesen annuál és parancsolja, hogy ez szent békességnek dolgában mind véghez viteléig szolgáljunk, ő fölgének és az egész keresztyénségnek való szolgálatunktól és fáradságunktól tisztünk szerint magunkat meg nem vonszuk.

15. Mindezek után követeink alázatosan instáljanak császár uruknál ő fölgénél, méltoztassék ö fölge az erdéli fejedelem oblatióját meghallgatni, melyet fölötte nagy kívánságval akar declarálni ő fölgének; nem sok idővel eszébe veheti ő fölge, ha cum satisfactione suae Mattis leszen-e az oblatio? ki ha úgy lészen, az keresztyéni vérontás, országoknak pusztúlása és az hadakra való számtalan sok költség eltávoztathatik; és hogy ő fölge kglmesen meggondolván az hadakozásban való megszámlálhatatlan sok incommoditásokat, az keresztyén vérnek hűllását, pogány rabságra, ki az halálnál is keservesb, vitelét, országoknak pusztúlásokot, romlásokot, sőt veszedelmeket, azt is, hogy itt az mi országunkban köll megfordúlni mind jó s mind gonosz szerencsének és, kit isten ne adjon, sok török, tatár ellepvén az mi földünket, veszedelmes állapatja lehetne az ő fölge hadainak és akkor veszne el az egész keresztyénségnek szép paizsa, mely ez ideig is az pogányságnak minden igáját magán hordozta s most is hordozza: ne gondoljon ő fölge az induciákban való kicsin difficultással, hanem híveire atyai szemmel tekintvén, méltóztassék az szent békességnek tractájához kglmes ajánlása szerint fogni és híveinek nyugo-

cum in motibus et perturbationibus intestinis, quibus noviter regnum istud nostrum Hungariae deflagrabat partibus illustrissimi principis Transylvaniae Gabrielis Bethlen etiam nonnulli regnicolarum regni nostri Hungariae adhaerentes, ejusdem castra secuti contra fidelitatis et homagii naturali et legitimo eorum regi debita jura procedentes, Nos offendere et sic justam indignationem et gravem animadversionem Nostram incurrere non formidassent. Proindeque licet impunitatis licentia indigenis ad motus concitandos, non sine periculo eversionis regnorum et provinciarum causa et fomentum sit et malorum omnium semina illinc pululent: boni tamen communis et quietis publicae studio, ut tandem tranquillitas et pax alma regnis et ditionibus christianitatis restituatur, intercedentibus ea de causa et factis apud Mattem nostram etiam fidelium nostrorum regnicolarum humillimis et supplicibus instantiis, ex pia ac paterna affectione nostra errata exorbitantium in praemissis superiorum temporum novissimis motibus contra Mattem Nostram admissis condonare et indulgere volentes, benigne contenti reddimur et concedimus, ut ea, quae contra Mattem Nostram memorato principi addicti ab initio expeditionis in hasce partes susceptae usque ad id tempus, quo arma utrinque deposita fuissent, et constitutis ad Gődyngh seu Hodolin induciis pacis medio compositio suscepta fuerat. Amnistiae beneficio sublata et abolita sint privatis et particularibus regni indigenis, nihilominus utpote qui posterioribus hisce motibus violentias, injurias et damna invicem intulissent suis modis et juris via sese mutuo conveniendi facultate relicta. Imo absolvimus et immunes pronunciamus facimusque et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in civitate nostra Vienna die 12 mensis Aprilis anno Dni 1624.

Kerés hézag után, ugyanezen a lapon áll:

1°) Azt végeztük cancellarius uramnál, hogy amnistiának assecuratióját ad partem adja és ne in(será)ltassék az pacificatiónak articulusi közé: azt peniglen ő fölge ilyen módon adja az amistiát, hogy mindazoknak deserviáljon, az kik császár ditióiban vannak, mind penig az erdéli fejedelemnek concedált ditióban vannak; ingyen ha kinek magok között valami praetensiója vagyon, úgymint sub posterioribus motibus valami hatalmat, violentiát cselekedett; keresse suis modis, idest: jure conveniat, és szabadon kereshesse.

Egészen a Ferenczffy írása.

Kivül más kézzel czifrán: Amnisthia 1624. Anni 1624.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.).

c)

1624. apr. 12.

A bécsi békekötés bevezetése.

Nos Gabriel etc. Memoriae commendamus tenore etc. Quod cum nos ad motus illos intestinos qui, nuper in regno Hungariae exorti fuerant, pacifice componendos, certis nostris commissariis, utpote spectabili ac magco Wolffgango Kamuthi *(titulus)*, necnon generosis Stephano Kassay *(titulus)* et Joanni Bornemissa *(titulus)* consiliariis nostris plenipotentiam dedimus. Qui quidem commissarii nostri posteaquam cum commissariis sacrae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Mattis similiter plenipotentiam habentibus, utpote illmo ac reverendissimis comite Stanislao Thurzo de Betlehemffalva, perpetuo terrae Scepusiensis ac comitatus ejusdem supremo comite, regni Hungariae palatino judice, Cumanorum ac S. C. Regiaeque Mattis cubiculario et per regnum Hungariae locumtenente. Nicolao Dallos electo episcopo Jauriensi ejusdemque comitatus supremo comite, Stephano Sennieÿ de Kisis Sennye electo episcopo Vacziensi, spectabilibus item et magnificis Raginbaldo comite a Collalto, Georgio Teuffel, Emerico Czobor de Czobor-Szentmihaly comitatus Comaromiensis perpetuo comite, curiae regiae in Hungaria magistro et Moyse Chiraki de Dienesfalwa, praefatae S. C. Regiaeque Mattis consiliariis in civitate Viennensi convenissent, post plures et varios tractatus ultro citroquae habitos ad tollendos et sopiendos hujusmodi motus et perturbationes cum praefata S. C. Regiaque Matte ad infrascriptam pacis ac mutuae reconciliationis concordiam oblationes ac conditiones devenimus. Quae in hunc sequuntur modum.

Primo: Quod stb. *l. többi részét Pray Principatus Gabrieli Bethlen II. k. 1. l.*

(A nap és hónap kitétele nélkül, megvan a Jászai-féle gyüjteményben. Nemz. Múz.)

Jegyzet. A szöveg, melyet Pray közöl, nem teljesen pontos. A Jászay-féle gyüjteményben a koronkénti megállapodások szerint vannak több variansa van.

f)

1624. máj. 8.

Az amnestia okmánya.

»Ex pia et paterna affectione Nra erratio et excessibus eorum, qui partibus ill^mi^ principis Transylvaniae iisdem in motibus adhaesissent, et adversus M^tem^ Nram insurrexissent, clementer et paterne condonare et indulgere volentes, benigne contenti reddimur et concedimus, ut ea, quae contra M^tem^ nram memorato principi adhaerentes a prima die mensis Septembris anni praeteriti 1623. usque ad id tempus, quo arma utrinque deposita fuissent, et constitutis ad Geőding seu Hodolin induciis pacis medio, compositio suscepta fuerat, amnisitae beneficio, sublata et absoluta sint.« . . . . . .

Jegyzet. Kelt Bécs, 1624. máj. 8. aláírták a császár, Sennyei és Ferenczfi.

(Egyk. másolat a m. k. orsz. lt. Acta publ. fasc. 4. nr. 17.)

XXII.

1624. jun. 23.—jul. 8.

A fehérvári országgyűlés törvénye s irományai.

a)

Nos Gabriel Dei gratia sacri Romani Imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregÿ, et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitÿs, ad diem vigesimum tertium mensis Junÿ anni Domini Millesimi sexcentesimi vigesimi quarti, in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt, quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicanter nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitÿs, in civitate Alba Julia, ad diem 23. Junÿ, anno domini MDC,XXIV. indictis celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az Felséged közinkben küldött propositióiból szegény alázatos híveihez való kegyelmes gondviselését, minémű kegyes és atyai indúlattal igyekezett légyen Felséged eleitűl fogván mind ez óráig reánk gondot viselni, sőt tanquam fidelis Dei Administer ad tutandam nostram salutem úgy forgolódott Felséged, úgy szorgalmatoskodott, hogy az szent békességet is az római császárral ő Felségével végben vitte, kit szemeinkkel látunk, és hálákat is adunk az szent Istennek érette, könyörögvén azon, hogy megáldja és tartsa meg közöttünk, holott id solum perpetuum, quod Dei voluntate confirmatur, és engedje, hogy Felségednek is mint kegyelmes urunknak teljes életünkben híven megszolgálhassuk.

Articulus I.

Az szent György és szent Mihály napi adókra kapu számra huszonkét forint contributiót rendelnek négy terminuson beszolgáltatni.

Ezek után kegyelmes urunk, látván Felségednek sok külömb külömb féle rendbéli szükségeit, főképpen penig az fényes portának állapatja is miben álljon tudván, és egyéb reánk nézendő expensáit is viselvén előttünk, noha bizonyára nem tagadhatjuk községinknek szántalan fogyatkozásit mind az pestis és hadak miatt: mindazonáltal, holott az Felséged elégtelensége az mi fogyatkozásunk, az szent György napi és szent Mihály napi adókra conuinctim minden szükségére ígírünk Felségednek országúl huszonkét-két forintot, az szent György napinak felét ad festum Sancti Bartholomei, felét ad festum Sancti Michaelis. Az szent Mihály napinak felét ad festum Sancti Nicolai, felét ad festum Epiqhaniarum beszolgáltatni. Könyörgünk Felségednek, légyen contentus vélle.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai is ezen tereh viselésre ígírik magokat. Az szász urak atyánkfiai is azonképpen praestálni ígírik.

Articulus II.

Az végházaknak kiváltképpen Lugos építésére az nemes ország minden kaputól egy-egy forintot, Bihar vármegyén kívül, igér.

Az Felséged propositiójából értjük kegyelmes urunk azt is, minémű szükséges légyen az végházakra való gondviselés is, de főképpen az Lugos állapatja nyilván vagyon országúl előttünk, az melyre való gondviselés és építés is mely igen kívántassék, eléggé látjuk. Melynek építésére kegyelmes urunk ígírünk országúl minden kapuról egy-egy forintot, Bihar vármegyén kívül, mivel ő kegyelmek Váradot is építik, az hadak is rajtok voltak, búzából is mind azelőtt, mind mostan nagy fogyatkozásban vadnak.

Articulus III.

Az elszökött és futott jobbágyak, hogy mindeneknek visszaadassanak, decernitur.

Hogy penig kegyelmes urunk elszökött és futott jobbágyink viszsza adassanak, minden helyekre megparancsolta tisztviselőinek, alázatoson meg igyekezzük szolgálni Felségednek, mint kegyelmes urunknak, holott e miatt ez ideig nagy fogyatkozásokat láttunk és károkat is vallottunk.

Articulus IV.

Az gonosztévők és latrok, hogy az tisztviselöktől megfogattassanak és érdemek szerint megbüntettessenek.

Az gonosztévőknek és latroknak számok kegyelmes urunk nem hogy szállana, de sőt naponként nevelkedik, sőt mostan, az mint Kamuthi Balás urunk relatiójából értjük, hogy oláh papok is közikben elegyítették magokat, és tolvajokat fogadván ugyan magát akarták meg ölni: végeztük azért országúl, hogy ez ilyen dolog megbizonyodván, efféle gonosztévő oláh papokat is az ispánok megfoghassanak, és érdemek szerint meg is büntethessék.

Articulus V.

Az mesteremberekneк és egyéb kereskedő rendeknek is mívek s árújok limitatiójáról, az limitatio ellen tusakodóknak poenájokról, annak exigálásáról, és az kedvezőnek büntetéséről.

Vadnak sok panaszolkodások kegyelmes urunk, hogy az mesteremberek és egyéb kereskedő rendek is mívöket

és árújokat fellettébb drágán tartanák és adnák el, noha az bőröket is mostan az mester emberek felettébb drágán nem vennék. Végeztük azért országúl Felséged kegyelmes akaratjából, hegy ez mostani üdőnek állapatja szerint minden műves emberek mívének, és egyéb kereskedő rendek árújának is, arra rendelt bizonyos tanácsi és fő emberi által Felséged árát limitáltatná, s valamelyik városnak birája azt a limitatiót meg nem tartatnák, ötszáz forintot vegyenek rajtok toties quoties. Erre való vigyázásra és ennek executiójára rendeltük Kamuthi Balás urunkat; ha penig ő kegyelme ebben valakinek kedvezne, comperiáltatván az dolog, ezer forintot vehessenek ő magán is.

Articulus VI.

Az patronusoknak, kik az praedicatori rendet iniuriákkal illetik, és az kik jobbágyok fiát az tanúságtúl megfogják, büntetésekről.

Az praedicator rend uraink jelentik kegyelmes urunk. némely patronusoktúl minémű boszszúkkal illettetnének, főképpen az ecclesiákhoz való gondviseletlenségek miatt, sőt volnának olyak, az kik Dei et hominum timore postposito bona ecclesiastica dilapidarent, vel in proprios usus converterent, templumokon való szokatlan cselekedeteket attentálnának, magokat is bántogatnák, mely miatt az isteni szolgálatra sem érkezhetnének. Végeztük azért országúl, hogy valakik bona ecclesiastica in proprios usus converterent, tales comperta rei veritate, in mille florenis convincáltassanak, melyet Felséged tempore diaetae irremissibiliter exigáltasson is. Ugyan ezen praedicator rend uraink panaszolkodnak kegyelmes urunk hogy volnának némelyek az patronusok közzűl, kik jobbágyok gyermekit is az scholátúl megfognák, sőt ha scholában volnának is, ki akarnák őket hozni. Végeztük azért országúl, hogy az kik tanúságnak okáért, nem egyéb praetextus alatt, nem is öreg korokban mennek az scholákba, kedvek ellen onnan ki ne vehessék, az ki penig azt attentálná, in poena praedeclarata modo eodem exigenda convincáltassék.

Articulus VII.

Az székel és szász rendek között az elszökött jobbágyok megkérésére s haza vitelére való processusról, és az 1619. esztendöbeli arról statuált articulusnak observálásáról.

Az székely uraink és atyánkfiai jelentik kegyelmes urunk, hogy noha ez ideig az el szökött jobbágyok kérésében

és haza vitelében ő kegyelmek között külömb mód observáltatott az lakságon és vármegyében való processusnál: mindazáltal látván ebből magok fogyatkozását, ő kegyelmek is az vármegyék szokása szerint akarnak ez után procedálni. Végeztük azért országúl, hogy ennek utánna ő kegyelmek is az vármegyében parancsolatokkal kérjék meg jobbágyokat, mely parancsolatokkal való processus az ezer hatszáz tizenkilencz esztendőbeli Articulosokban specifice vagyon írva. Az szász uraink és atyánkfiai és az városok is hasonló processusssal akarnak élni.

Articulus VIII.

Az zetelakiakkal való controversiáknak módjárúl és az széken való decidálásárúl.

Ugyan ő kegyelmek az székely uraink panaszolkodnak kegyelmes urunk az zetalakiak felől, hogy az nemes és egyéb rendek ellen külömb-külömb féle potentiákat patrálván, azt kívánják, hogy előttök pereljenek, és annak utánna causájokat transmissióban Felségednek eleiben bocsássák, mely dolog szabadságok ellen láttatik lenni. Végeztük azért kegyelmes urunk, hogy ha kiknek valami perek lészen zetelaki emberrel, ha az adversa pars contentus nem lészen, az székre appellálják és ott adjudicáltassék.

Articulus IX.

Az Aranyas széktől Csákó és Őrményes nevü faluk által elfoglalt erdönek szabados birodalmáról, és az nemes embertől megszántatott földnek dézmájáról.

Az Aranyas széki urainknak és atyánkfiainak vagyon ilyen bántások kegyelmes urunk Csákó és Örményes nevű faluktól, régi üdőktűl fogva, az mely közönséges erdejek volt az széknek, abból az két falu nagy darabot elfoglalt. Végeztük azért országúl, hogy ha az szék bírta az erdőt eleitől fogván, ez után is szabadoson bírhassa. Panaszolkodnak kegyelmes urunk sokan az nemes uraink és atyánkfiai közzűl, hogy sok helyeken dézmát vennének rajtok szabadságok és immunitások ellen. Végeztük azért országúl, hogy ha akármely földet az nemes ember megszánt is maga számára, abból dézmát ne adjon, az paraszt ember e converso az mit megszánt, abból dézmával tartozzék.

Articulus X.

Az igaz hordóknak és mértékeknek quantitásokról, és azokban az kik vétenének büntetésekről s annak exigálandó formájáról.

Noha ennek előtte is végeztünk kegyelmes urunk az hordók állapatja felől, de sokan panaszolkodnak, hogy nem observálnák: végeztük azért, hogy valakik igaz hordóval, igaz mértékkel nem adnák az bort, úgy, hogy ha az egész hordó nyolczvan viderre, az fél hordó negyven viderre nem telnék, az ott való bíró büntesse az előbbi articulus tartása szerint; ha penig meg nem büntetné, Kamuthi Balás urunknak légyen azoknak megbüntetésére hatalma az articulusban végezett poena szerint.

Articulus XI.

Az insolens postáknak büntetésekről és az leveleknek szorgalmatos elküldésekről.

Száma nincsen kegyelmes urunk panaszolkodásinknak, főképpen a szász uraink és atyánkfiai között, az postáknak insolentiájok és módnélkül való cselekedetek miatt. Végeztük azért mostan újolag országúl, hogy ha kik ez után efféle dolgokat, insolentiákat cselekednének, magok megfogják és hozzák Felséged eleiben őket. Az mely levelek penig nállok lennének, azokat, az hova vinni kelletik, fogyatkozás nélkül elvigyék.

Az taxás várasok limitatiója.

Kolosvár adjon	fl. 2400.
Fejérvár adjon	fl. 200.
Bánfi Hunyad	fl. 250.
Kízdi Vásárhely	fl. 250.
Vizakna adjon	fl. 250.
Udvarhely	fl. 250.
Szepsi-Szent György	fl. 120.
Illyefalva	fl. 120.
Egeres	fl. 100.
Nagy Almás	fl. 60.

Nos itaqne praemisa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis

modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificavimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in pradicta civitate nostra Alba Julia die octava Julii, anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo quarto.

(P. H.)

Lecta m. p.

Eredeti hiteles nyomtatott példánya *az erd. múzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art Diaet. Trans. III. köt.*) — Hasonló nyomtatott pecsétes példánya, Lecta nélkül, *ugyanott* (*a Dónáth-gyűjteményben*).

b)

Az erdélyi rendek által a felől adott biztosítólevél, hogy a Bethlen Gábornak éltéig engedett hét vármegyékhez semmi jogukat nem fogják tartani. Julius 7-ről. 1624.

Nos proceres et magnates, coeterique universi status et ordines trium nationum Trannae et partium regni Hungariae eidem subjectarum, memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum ser. princeps ac dnus dnus Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Trannae princeps, partium regni Hung. dnus, Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. dnus noster clementissimus ad motus illos, qui anno superiori in regno Hung. exorti fuerant, pacifice componendos, in certam pacis et mutuae reconciliationis formam cum sacra Rom. imperatoria, ac Germaniae, Hung. Boh.-que regia M^te devenisset, vigoreque ejusmodi transactionis sua M^tas C. ac R. dicto ser^mo dno principi nro ex regno Hung. septem integros comitatus Zatthmár utpote Zabolch, Ugochia, Beregh, Borsod, Zemplin et Abaujvar, unacum regia libera civitate Cassoviensi ad vitae suae Serenitatis dies tenendos et possindendos cencessisset, et de facto assignasset. Cupientes nos etiam singulare nostrum in conservanda publica pace studium adhibere, pariter et declarare, et quae nostrae sunt ea in re partes, juxta inita pacta exequi, praelibatam S. C. ac R. M^tem ejusqus successores legitimos reges Hung. assecuramus, certificamus et affidamus,

quod ad praedictos septem comitatus, ac civitatem Cassoviensem nihil juris, aut successionis nobis vendicabimus, neque in iis, citra benignum suae M^tis^ c. et r. consensum, delectum militum faciemus; ac etiam ommes et singulos praesentis transactionis cum ser^mo^ principe dno nro clem^mo^ factos articulos in omnibus suis punctis et clausulis sancte et inviolabiliter observabimus, neque adversus suam M^tem^ ejusque fideles ullam hostilitatem exercebimus, — harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae ex generali conventu nro, die 7 mensis Julii a. dni Millesimo sexcentesimo vigesimo quarto.

(P. H.)
Comes Stephanus Bethlem m. p.

(P. H.)
Sigismundus Kornis
com. comitatus Bihar m. p.

(P. H.)
Wolfganus
Kamuti m. p.

(P. H.)
Balthasar Kemeny m. p.

(P. H.)
Joannes Mikola m. p.

(P. H.)
Blasius Kamuti m. p.

(P. H.)
Andreas Kapi m. p.

(P. H.)
Stephanus Erdélj

NB. Ez az eredetiben mind az első sorban.

(P. H.)
Sigismundus Haller m. p.

(P. H.)
Georgius Apaffi m. p.

(P. H.)
Franciscus Bánffj
de Losoncz m. p.

(P. H.)
Michael Banfj
de Losoncz mp.

(P. H.)
Casparus Kendefi m. p.

(P. H.)
Gergius Galffj

(P. H.)
Christophorus Paczoth m. p.

(P. H.)
Stephanus Borsy.

NB. Ezek a második sorban.

(P. H.)
Clemens Beldi

(P. H.)
Michael Daniel

(P. H.)
Franciscus Balassi

(P. H.)
Matthias Hadnagj.

(P. H.)
Michael Kelemen

(P. H.)
Stephanus Damokos

(P. H.)
Wolffgangus Monoky

(P. H.)
Casparus Balogh

NB. Ezek a harmadik sorban.

(P. H.) Michael Lutsch Cibiniensis.	(P. H.) Martinus Vasas Segeswar.
(P. H.) Daniel Fronius Brasso.	(P, H.) Andreas Gorgias Brassoviensis.
(P. H.) Petrus Folnagj cons. Medjens m. p.	(P. H.) Martinus Fridericus Judex Bistric.
(P. H.) David Literati Judex Kőhalom.	(P. H.) Joannes Grineter Judex R. Sedis Nagysink

NB. Ezek a negyedik sorban.

Ezen aláírások Ferenczffy kezével vannak írva.

Kirűl ugyancsak az ő kezével van írva ez: Copia reversalium statuum et ordinum Transylvaniae cum sigillis et nominum subscriptionibus de septem comitatibus principi Gabrieli Bettlen ad dies vitae concessis.

Zathmar
Zabolch
Vgochya
Beregh
Borsod
Zemplin
Abauyvar cum civitate Cassoviensi

Datum Albae Juliae 7. Julii 1624.

(Ennek az iratnak fennmaradt egy transsumptuma 1643. jan 13-ról, mikor is Draskovich János palatinus írta át és hitelesítette. Az erről vett egykorú másolat megvan az országos lvtár Publ. Fasc. 12. Nr. 32.

A nevek közt ebben több hiba van. Az egykorú átírás Ferenczffy kezével megvan a Jászai gyűjteményben. Nemz. Múz. Ebben is vannak hibák, sőt egy névtévedés is, ugyanis Wolffgangus Monaki helyett: Wolffgangus Novák áll. Azonfelül Jászai pár nevet nem tudván jól kiolvasni Ferenczffy írásából, hibásan írta le, de ezek a másik írásból itt ki vannak javítva.

XXIII.

1624. oct. 30-án.

Bethlennek Gál Péter által Ferdinándhoz küldött válasza.

Sacra Caes. Regiaque Mattas.
Domine benignissime.

Posteaquam Mattis Vrae Caesareae et Regiae internuncius magnificus Petrus Gall, praesidii Comaromiensis vicecapitaneus, foelici itineris ac commissionis sibi impositorum decursu ad me de(ven)isset ac concreditam sibi provinciam summa fide et i(ndu)stria obivisset, id studiose actum est, ne quodpiam hu(man)itatis officium posset desiderare. Nihil siquidem habeo (anti)quius, quam ut delegatos Mattis Vrae Caesareae et (Re)giae honorifice excipere, benevole admittere, benigne exaudire, debitamque relationibus eorum fidem habere ac tandem syncera candidi affectus mei argumenta valeam eisdem declarare. Quemadmodum in iis omnibus, quae medio internuncii sui nobis repraesentata voluit, propensissimae voluntatis meae in augustam domum Austriacam documenta, abunde sum contestatus, ut Mattas Vra Caesarea et Regia ex renunciatis copiose intelliget, ac synceri animi mei signa depraehendet. Deus Mattem Vram Caesaream ac regiam diutissime regnantem, felicem et incolumem servet. Datum in civitate mea Alba Julia die 30. Octobris Anno 1624.

Mattis Vrae Caesareae
ac Regiae
Servitor studiosissimus ac devotus
Gabriel m. p.

Kivül: Sacrae Romanorum Imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Matti etc. etc. Dno benignissimo. (P. H.)

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

XXIV.

1624. nov. 9.

A Bethlen követinek adott királyi válasz. 1624. nov. 9-ről.

Sacra caesarea regiaque Mattas legatorum principis ulteriori expositione ad ea, quae nomine suae Mattis recensita fuere, benigna audita clementer sese declarat. Quod quemadmodum jam antea quoque principem assecuratum esse

voluit de benigna ac prona eiusdem inclinatione ad res principis, ita etiam in praesentiarum cupit, ut non minus securitas firma habeatur, testatumque faciant dni legati ipsi principi suam Mattem promotini negotiorum ejusdem maximopere addictam esse. Praesertim autem in hacce occasione matrimonii sui id acturam esse, ac si *(kihuzva:* propriae sobolis) consanguinei optima conditio curanda esset; talique pacto directuram hoc negotium, ut (*kihúzva:* ex mente et proprio desiderio) bonum principis suae Matti cordi fuisse depraehendatur.

Reputabunt autem dni ablegati arduum esse negotium, et magni molimiuis inter principes personas matrimonii nexus procurare, neque esse tale ut oportunitatem et commoditatem festinam idipsum complendi secum ferat. Cum etiam inter mediocris conditionis nobiles personas aliquod temporis intervallum intercedere necesse sit hujusmodi occasionibus matrimoniorum.

Attamen cum sua Mattas depraehendat fervidum principis erga sese studium, illudque enixe testatum se reddere velle declarat, ut reciproce suae Mattis gratiosa benignitas sentiatur, ejusdemque seriae et pronae voluntatis erga rem praesentem argumentum habeatur, adnixura est sua Mattas, ut etiam reposito quadamtenus dignitatis et majestatis imperatoriae excellentia, rem eo pacto moderetur, ut tempus quantum uspiam fieri poterit, abbrevietur et de tota re princeps quam ocyssime certior reddatur. Ordinatura autem est sua Mattas, ut declaratio et intimatio] per secretam, fidam et primariam personam eo ablegandam principi repraesentetur. Quae quidem persona talis futura est, per quem non solum denominatio personae fiet, verum etiam plena et necessaria cum instructione ablegabitur super hoc negotio agendi et tractandi.

Interim vero sua Mattas de bono principis affectu nihil addubitat, ut cum luculentum sit officia grata et demerendi studia principem declarare et exhibere posse in beneficium publicum proque benigna suae Mattis contentatione porrecturum principem in continuanda ea voluntate, et in aliis quibusvis occasionibus, quod in beneficium christianitatis expediens et proficuum esse perspexerit, deinceps quoque grata officia declarare.

Ehhez mellékelve: Benigna sacrae caesareae regiaeque Mattis declaratio ad ea puncta, quae nomine dni principis Transylvaniae generosi domini Stephanus Kowachyoczj eiusdem principis cancellarius etc. et Franciscus Miko primarius

cubicularius ac consiliarii ad suam Mattem ablegati, praelibatae suae Matti exhibuerunt. — *Oldalt:* Puncta.

Alább: Clemens sacr. caes. regiaeque Mattis insinuatio ad punctum infrascriptum: generosis dnis Stephano Kowachy illustrissimi dni principis Transylvaniae cancellario etc. et Franciscum Miko primario cubiculario ac consiliariis etc. pro tempore ad praedictam suam Mattem ablegatis assignanda. — 9. Novembris 1624.

Mind Ferenczffy írása.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múzeum).

XXV.

1624. nov. 22.

Az erdélyi rendek kezes levele Péchi Simonért.

Mi az ide alá megírt személyek adjuk tudtára az kiknek illik ez levelünknek rendiben: minthogy az mi kgls urunk ő fge ez elmult üdőkben Péchy Simon uramot minémű bizonyos czégéres manifestaltatott és megbizonyosodott vétkeiért arestáltatván fogva tartatta, mostan peniglen ő fge sok rendbeli híveinek Pechy Simon uramért való alázatos esedezésekre kegyelmességre indíttatván, mostani fogságából szenterzsébeti házához elbocsátotta bizonyos conditiók alatt, melyekről ő fgének maga kezeírása pecséti és hüti alatt reversalist is adott; hogy pedig az mi kgls urunk ő fge Péchy Simon uramnak ennek utánna való hűsége felől, és az conditioknak megtartása felől assecuratusb lehessen: mi is assecuraljuk ő fgét az mi kgls urunkat ez mi levelünk által, hogy Péchy Simon uram, az mely reversalist adott, azt in omnibus punctis et clausulis megtartja és megőrizi; az hol pedig Péchy Simon uram reversalisa ellen éppen, avagy valamelik része ellen valamit attentalna, ő fgének admonitiojára Péchy Simon uramra ő fge kezében tartozunk adni és mihelt kézhez adhatjuk, s kezesség mindjárást leszálljon, — ha pedig kézben nem adhatnók, ő fge tizenöt napot praefigalván az admonitionak post alteram admonitionem ő fge jószágunkon százezer magyar forintot vehessen de plano et simplici, singillatim mindenikünk csak annyi summával tartozván, az mennyit mostan magára veszen, mely summát az ki meg fizet, az absolutus legyen. S mi is az Péchy Simon uram jószágához hozzá nyulhassunk és elfoglalhassuk valamiét találjuk.

Vagyunk pedig singillatim kezesek, u. m. én:

Alaghÿ Menyhárt kétezer forintig,
Prépostvári Sigmond kétezer forintig,
Kornis Sigmond kétezer frtig,
Haller István ezer frtig,
Haller Zsigmond ezer frtig,
Kapi András másfél ezer ftig,
Cassay István hatszáz frtig,
Petneházy István ezer frtig,
Lonyay Sigmond ötszáz frtig,
Miko Ferencz négyezer frtig,
Zoliomi Dávid ezer frtig,
Bánffy Mihály kétezer frtig,
Komlodi Horváth György ötszáz frtig,
Betthlen György ezer frtig,
Balássy Ferencz ezer frtig,
András Geréb ezer frtig,
Gaalffi György ezer frtig,
Sükösd György ezer frtig,
Balling János ezer ftig,
Tholdalaghi János ezer frtig,
Károlyi Mihály kétezer frtig,
Nyárÿ István ezer frtig,
Melitt Péter ezer frtig,
Haller György ezer frtig,
Kemény Boldisár ezer frtig,
Chiereni Farkas ezer frtig,
Kun László ezer frtig,
Kékedy Sigmond ezer frtig,
Caspar János ezer frtig,
Csáki István ezer frtig,
Bánffy Ferencz kétezer frtig,
Kornis Ferencz tizezer frtig,
Apaffÿ György kétezer frtig,
Betthlen Ferencz háromezer forintig,
Bêldi Kelemen ezer frtig,
Dániel Miháli kétezer frtig,
Kendeffy Gáspár kétezer frtig,
Thooldi György ezer frtig,
Lázár István ezer frtig,
Horváth Lázár ötszáz frtig,
Matskássy Ferencz ötszáz forintig,
Kolozsvár városa hatezer forintig,
Ibrani Mihály ötszáz frtig,
Mikó Mihály ötszáz frtig,
Colosvári Csanádi Antal ötszáz frtig,
Farkas Ferencz ötszáz frtig,
Daczó László ötszáz frtig,
Donát János háromszáz frtig,
Kelemen Mihály négyszáz forintig,
Bernád Ferencz kétszáz frtig,
Vitéz György háromszáz frtig,
Nemes Tamás ezer frtig,
Petkÿ István ötszáz frtig,
Barcsay Sigmond ezer frtig,
Bornemisza Pál kétezer frtig,
Székely Moises ötszáz frtig,
Folti Ferencz ötszáz frtig,
Ughron Pál hatszáz frtig,
Bassa Tamás ötszáz frtig,
Chieffeÿ László nyolczszáz forintig,
Imech Moises hároszáz frtig,
Hadnagy Mátyás négyszáz forintig,
Damakos István kétszáz frtig.
Theörök János ötszáz frtig,
Walon Péter kétszáz frtig,
Kőrösÿ István kétszáz frtig.

Melynek nagyobb bizonyságára és erősségére adjuk az mi kgls urunknak ő fgének ezen kezünk írása és pecsétünk alatt való levelünket.

Datum in civitate Alba Julia die vigesimo a secunda mensis Novembris, anno dni millesimo sexcentimo vigesimo quarto.

Következnek az aláírások (többnyire latinosan) egy az oklevél papirjára a gyűrű pecsétek által felragasztott újabb papir lapon. A pecsétek papírba vannak nyomva, a viasz a két lap között levén elhelyezve.

Több az aláírás mint az oklevélben előszámláltak. Az ott fel nem említettek e következők:

Gyulafi Sámuel fl. ezerig mp (p)
Stephanus Korlath mp ötszáz frtig (p)
Melitth György 500 id est ötszáz forintig mp (p)
Ladislaus Farmassagi 200 ftig mp
Dániel Seövenifalvy ad fl 1000. (p)
Joannes Mattius major flor. 400 (p)
Balthasar Mikes mp. (p)
Stephanus Kowaczoczy mp 2000 fl. (p)
Farkas István mp fl. 200 idest kétszáz
Ladislaus Beolki mp (p) fl. 500
Caspar Ujnemeti mp 200 ftig
Elias Vaniay m fl. 500 (p)
Jankó Boldisár fl. 1000 (p)
Andreas Mihaczi fl. 500 (p).

Hatan, kik az oklevélben előszámlálva vannak, nem írták alá, u. m.:

Kassai István
Apaffi György
Matskási Ferencz
Bánfi Mihály
Toldy György
Kelemen Mihály

Kivül: Pécsi Simonért való kezesség. 1624. nov. 22.

(Eredeti a mvhelyi gróf Teleki ltárban Nr. 3658.)

XXVI.

1625. márcz. 21. apr. 15.

Bethlen alkudozása a császárral a rossz pénz forgalmon kivül helyezése ügyében.

a)

Bornemisza László követi megbizatása.

Sacra Caes. Regiaeque Mattas
Domine benignissime.

Quae constantis mei, erga Mattem Vestram Caesaream et Regiam affectus voluntatisque syncerissimae argumenta extiterint, cum ea per legatum suum a me hisce diebus reversum M. Vram benigne intellexisse nihil dubitem, sapientique suo judicio et digna tanto imperatore animi magnitudine ponderasse existimem, quin optime de ejusdem caesarea et regia erga me voluntate persuasus sim, nullus ambigo. Cum itaque certum ex meis hoc tempore ad Mattem Vram mittendum

debuerim huicque muneri obeundo fidelem meum generosum Ladislaum Bornemiszsza delegerim, quaedam etiam per eum in rem ditionum Mattis Vrae mearumque maxime necessaria Matti Vrae referenda, eidem in mandatis dedi. Cujus verbis quicquid nomine meo retulerit, ut Mattas Vra in dubiam fidem adhibendam benigne velit, sicuti eam rogatam volo; ita de praeclaro Mattis Vrae erga me studio nihil addubitans, eam augustissimae domus suae institutis parem erga commune publicumque omnium commoduum benignitatem declaraturam, sapientissimeque hac in re consulturam confido. Cui de caetero post oblata omnis syncerissimi studii mei officia, vitam diuturnam et felicem, imperium florens et tranquillum, omnisque prosperitatis incrementa exopto. Datum in arce mea Fogaras die 21. Martii. Anno Dni 1625.

Mattis Vestrae Caesareae
et Regiae
servitor studiosissimus ac devotus
Gabriel m. p.

Külczim: Sacrae Romanorum stb. stb. Dno benignissimo

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

b)

Bornemisza Lászlónak, Bethlen Gábor követének, követségi irásbeli előterjesztése, 1625. ápr. 9.

Sacratissima Caesarea Regiaque Mattas, Dne Dne clementissime.

Cum praecipua vitae humanae subsidia, in mutuo commerciorum usu versentur, illudque omni aevo receptum, omnes toto orbe gentes lege quadam naturae observent, pecuniaque in id rerum omnium nervus habeatur, in his vel minimis difficultatibus objectis, gravissima omnis generis hominibus incommoda pati necesse est. Quae cum post tot bellorum clades, veluti malorum quidam cumulus, regnum etiam Hungariae invasissent, maximaque aliquamdiu propter imminutae et in vicinis provinciis depravatae pecuniae rationes, ubique confusio oborta fuisset: ut aliqua in parte ditionum suarum serenissimus princeps dnus meus clementissimus consuleret, et praesertim ut exoticarum falsarumque monetarum invectiones commodius inhiberet, alto judico ponderatis rerum omnium causis, Cassoviae et certis alibi in locis, domus monetarias erigendas, justaque et praesenti rerum statui idonea liga monetas cudi voluerat, ratus eo pacto et suorum commodis se sapienter consulturum, et etiam tantam monetarum confusio-

nem in melius reformaturum. Sed cum aliquandia hac re cum maximo suo commodo, hae superiores regni Hungariae partes usae fuissent, repente quorundam negotiatorum praecipue Leuchoviensium et Eperjesiensium inexplebilis avaritia effecit, ut simili f[als]ae monetae, quorum marca re antea inaudita, unum granum solum argenti contineret quibusdam locis in Silesia et regno Poloniae cuderentur, atque per eos lucri causa inveherentur.

Quae res effecit, ut non comperta prius fraude, cum incomparabili omnis generis hominum damno eas confusiones, hae falsae monetae parerent, ut promiscua plebs non agnita monetarum varietate, bonae etiam ligae monetas aspernarentur et nonnisi gravissimis edictis in usum earum cogeretur, cum nulla pecunia in promptu esset, quae communi usui sufficiens esse videretur.

Ne igitur hae res ulterius cum gravissimo omnium detrimento et incredibili confusione continuetur et conveniens aliquod remedium his adhiberi possit, serenissimus princeps meus in id omnes curas convertendas esse cupiens, Mattem Vram Caesaream et Regiam hac de re requirendam voluit, cum praecipue existimaret Vrae etiam Matti suorum commodis ut paterna cura consuleret maxime incumbere, necessariumque esse, ut rationes aliquae utrinque inirentur, quibus cum maximo hujus gentis bono hae res in melius informarentur. Cum itaque multum et diu secum serenissimus princeps harum rerum rationes discussisset, maturoque judicio ponderasset, nihil aptius et in rem praesentem convenientius esse arbitratus est, quam ut benigna Mattis Vrae voluntate accedente, tam in dicionibus Mattis Vrae, quam etiam celsitudini ipsius monetae in simili liga et valore cuderentur. Qua de re Mattas Vra, ut praefectis camerae suae montanae mandata dare dignaretur, necessarium foret: suam quoque celsitudinem simili liga et valore monetas in ditionibus suis cudi demandaturam.

Sed ut in regno Hungariae moderna Viennensis liga observari possit, hoc propter graves difficultates, ulterioresque considerationes fieri non posse existimat; sufficientem igitur ligam illam, quae ante hos motus in regno Hungariae in usu fuerat, hoc etiam tempore arbitratur. Cui si Mattas Vra sapienti suo consilio consentiendum esse duxerit, requiritur hoc cumprimis propter tollendas confusiones, gravissimasque, quae hinc oriri solent, difficultates, ut sub securo suo edicto caesareo ac regio ubique promulgato: usum monetarum etiam in ditionibus serenissimi principis sub eadem liga cusarum Mattas Vra ubique demandet, sicuti reciproce serenissimus

tiam princeps de usu monetarum Vrae Mattis in ditionibus uis demandaturus erit. Denique ut si qui, uti hactenus ita posterum quoque falsas monetas invehere ausi fuerint, eos Mattis Vrae officiales severe puniendos suscipiant, sicuti id n ditionibus suis, ipsius etiam celsitudo factura erit. Sed maxime necessarium sua serenissima celsitudo illud esse put, ut Vra Mattas Caesarea ad ordines Silesiae seria de iac re mandata dare dignetur, ut ibi falsarum monetarum usio inhibeatur; neve id quibuspiam attentare permittatur; — sicuti et serenissimus Poloniae rex super hoc negotio a Vra Matte Caes. requiri debet et id ab ipsius Matte peti, ut n ditionum suarum locis, sub severo edicto inhibendum velit, ne falsae monetae in regnum Hungariae invehendae cudantur, um serenissimo principi locus etiam constet, ubi illae cusae int et hodie adhuc cudantur; quin etiam ut regia Mattas ua Poloniae eos, qui hoc ausi sunt severe in exemplum uniendos curet. Insuper ut in regnis et ditionibus etiam suis, ub hac justa liga cusarum Hungaricarum monetarum usum romulgandum velit, uti ab antiquo etiam semper illud obser atum fuit, ut sicuti moneta Polonica in regno Hungariae, ita Hungarica etiam in regno Poloniae promiscue in usu esset, ta tamen ut hoc fiat, aequum est, si moneta etiam Polonica, uti ante quindecim annos cusa est, sub eadem liga cudatur, neque exosissimae ab omnibus illae monetae, scilicet poltura, ones, sed juxta antiquum modum boni grossi novenarii et ernarii, sicut Cremnicii minuta pecunia, Cassoviae item et Rivuli Dominarum ternarii quinariique cudantur.

Qua de re cum etiam serenissimus princeps certum lega um ad serenissimum regem Poloniae citra breve tempus sit nissurus, posset Caes. Mattas litteras ad serenissimum Polo niae regem hac de re scriptas per me ipsi serenissimo prin cipi transmittere, ut iis munitus sernmi principis legatus sern mum Poloniae regem facilius ad hanc sententiam et voluntatem pro communi bono promovendo allicere possit.

Quibus (benigna Mattis Vrae Caesareae voluntate accedente) hoc pacto perfectis et res omnes sedari, confusiones um maximo totius hujus gentis bono tolli, denique mutua ubique commercia, cum insigni regionum harum emolumento restaurari possunt: insuper etiam et talleri valor ubique similis constitui quam comode poterit.

Et quoniam hic etiam in regno Hungarorum plurium audacia eo magis erumpit, cum omnes impune hac falsa moneta quaestum exercentes vident, sicuti non ita pridem Eperiesÿ accedit, ubi Judaeus quidam cum triginta millium florenorum valoris falsa moneta deprehensus et ab [illegible] erenissimi

principis mei ut juri sisteretur detentus; nihil tamen a magistratu ejus loci, ut justitiae exequutioni demandaretur in eo impetrari potuit, sed is libere ab iis dimissus est. Ut igitur ab iis justitia hac in re in exemplum multorum impendatur, reusque juri sistatur, Mattem Vram serenissimus princeps meus requirit, eandemque rogatam vult, ut Eperjessiensibus seria super hac re Mattas Vra mandata dare dignetur.

Praeterea autem clementissime imperator conqueruntur status et ordines Regni Hungariae de praesidiario milite externarum nationum, in praesidium Zendrőviense introducto; unde non nisi diffidentiae signum aliquod inter Mattem Vram Caesaream ac Regiam et serenissimum principem meum, hinc elici affirmare, cum illos neque satis bene provisos, neque etiam contra Turcarum incursus arcendos sufficientes, neque necessarios arbitrentur. Et quod praesidium Zendreőviense in comitatu Borsodiensi, qui comitatus suae celsitudinis ditioni subjacet, collocatum sit, — de quibus inconvenientiis sernmus dominus meus illrmum ac reverndmum dnum Mattis Vrae Sermae aulae cancellarium ad suam serenitatem proxime ablegatum, sufficienter Matti Vrae proponendo edocuit, — ne igitur turbandae huic tantis laboribus partae paci cum incomparabili tot gentium clade ansa aliqua praebeatur: Mattem Vram Sacram serenissimus princeps rogatam vult ut praesidium illud Germanicum Zendrővia educi benigne demandet.

Meminisse Mattem Vram Sacrmam serenissimus princeps meus putat, ad intertentionem confiniariorum in ditionibus suae celsitudinis existentium in pactis Viennensibus, triginta millium florenorum summam, a Matte Vra benigne promissam fuisse, cujus rei annus jamjam in promptu, sit neque quidquam adhuc repraesentatum sit: suaque celsitudo novem mensium stipendia ex proprio aerario illis hoc anno numeraverit. Quod quinquagintorum etiam millium summam excedit, Mattem Vram rogatam vult, praesentis anni triginta millium summam juxta pacta foederum benigne repraesentari demandet, suorumque quibus negotium sua cesitudo commiserit, manibus tradi velit, cum sua celsitudo jam confiniariis ex suo illud numeraverit; in futuro per commissarios Vrae Mattis ea summa exhiberi poterit, dummodo ii maturius, quam expleto anno praesto sint; milites enim absque stipendiis nullo pacto contineri poterunt.

Similiter ut juxta conclusiones articulorum Viennensium ad restaurationem confiniorum in ditionibus suae celsitudinis sitorum, Mattas Vra certos suos commissarios expediendos benigne velit, uti antea per legatos suos, ita hoc etiam tempore, Mattem Vram Sacrmam requiren-

dam rogandamque sua celsitudo serenissima voluit, praecipue cum extremam eorum ruinam oculis ipsis non sine dolore cernat, adeo ut Mattas Vra illud sibi persuasum habere benigne poterit, si adhuc duorum saltem annorum spacio eae arces, utpote Sattmariensis, Tokaiensis, Kalloviensis et Onodiensis hoc in statu relinquentur, ultimam eas ruinam pati manifestum est; ex quo quantum, qnamque incomparabile damnum, cum ingenti opprobrio, non tantum huic regno, sed vicinis etiam provinciis sustinere necesse erit, quivis secum reputare facile poterit; cum praesertim illorum laudabilis et sanctae memoriae principum, scilicet Ferdinandi primi et Maximiliani secundi imperatorum, qui illis arcibus fundamenta jecere, ad defensionem christiani populi et tot regionum erecta monimenta desolata esse cernantur; sua celsitudo sernma omnem operam suam in earum restauratione praestatura erit, dummodo idonea ad ea a Vra Matte subsidia et sumptus ordinentur.

Atque haec sunt, quae super his negotiis sernmus princeps dnus meus clementissimus hoc tempore Sacrmae Matti Vrae Caes. et Regiae proponenda voluit, nihil dubitans Mattem Vram, sapienti suo consilio commodis ditionum suarum, vicinorumque regnorum hac etiam in parte ita consulturam, ut paterna Vrae Mattis, uti communis totius orbis christiani parentis, erga omnes cura [et sollicitu]do ab omnibus, cum insigni Mattis Vrae in omnem posteritatem laude perspicere possit. A qua ad haec quamprimum optatum etiam responsum et benignam resolutionem expectat.

Ejusdem Mattis Vrae Sacrmae humillimus cliens ac pro tempore sernmi principis Transylvaniae internuncius.

Ladislaus Bornemisza.

Kivül Ferenczfi ezt irta reá: Puncta nomine principis Bettlen suae Matti per Ladislaum Bornemisza proposita.

Más kézzel pedig ezen eredeti hátirás van rajta: NB. Imperator sese benigne resolvit, respondendum etiam principi Bettleuio, suae Mattis intentionem esse perbenignam, ut similitudo et aequalitas monetae utrinque in liga servetur; cum autem hoc ipsum altioris sit indaginis, eo quod plures circa hoc suae Mattis provinciae versentur, ideo ad maturiorem consultationem aliis communicatum esse, voto superinde accepto, Mattem suam caes. ac regiam erga excellentissimum dnum principem sese resoluturam. Interea exigantur informationes et notae ex Moravia, Silesia, Polonia, Austria et Styria etc.

In audientia apud principem ab Eggenbergo 9. Aprilis Anno 1625.

Praesent.

Dnus ab Harrach	Dnus Muschinger
Comes Slavatha	Weber
— — .	Vnterhle
— —	Verst
— — .	Bonaum

(1 Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

c)

Bethlennek adott királyi válasz 1625. április közepén.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Mattis et dni dni nostri clementissimi nomine generoso Ladislao Bornemissa illustrissimi dni Gabrielis stb. stb. necnon Opoliae et Ratiboriae ducis ad praefatam sacram caesaream regiamque Mattem ablegato internuncio praesentibus significandum: praelibatam suam Mattem ea, quae nomine principis penes credentionales litteras suae Matti repraesentavit, clementer intellexisse, ad quae quidem puncta benignam suam declarationem et resolutionem modo subsequenti edendam, praefatoque internuntio assignandam esse voluit.

Quo ad primum punctum deprehendere suam Mattem quoque inter coeteras incommoditates, quae per motus praeteritorum temporum christianitatis regna et ditiones perturbaverunt non exiguam confusionum progenerasse, monetae cusionis inaequalitatem agnoscitque haudquaquam abs re futurum si beneficii publici et communis (per eos, quorum interest) condigna ratione habita, in legitimum et conformem modum cusio revocaretur: quo quidem respectu ex parte suae Mattis ne quid desit, benigne curae id sumpsit et ut ad conformitatem juxta proportionem cursus et valoris in reliquis quoque ditionibus suae Mattis et aliis collimitaneis ditionibus, siquidem mutua commercia invicem intercedunt, quam maxime et genuine coaptari possint, id quod ut faciliori et convenientiori modo fiat, documenta et informationes a rei monetariae praefectis et aliis necessariis locis exquirit, quibus habitis non omissura est sua Mattas principem confestim edocere et ad tollendas ejusmodi confusiones atque difficultates mutua intelligentia habita remedium adhibere.

De secundo puncto in materia militis praesidiarii in arcem Zendereo collocati, sua Mattas clementer se declarat. Confidere nimirum ac apud sese constituisse, principem pro sua prudentia et acri judicio ea omnia quae sua Mattas pro dignitate authoritatis suae, salute patriae istius, conservatione

et pormansione regni ac gentis emolumento absque aliqua cujusvis noxa adhibere et procurare intendit ipsum quoque principem jure merito probaturum. Quoniam vero etiam ex consulto et suggestione ipsius principis debito loco habitum fuerit illud, ut in omnem eventum et bonum ob respectum sua Mattas in hac ancipiti adhuc rerum constitutione, omnibus modis confiniis et ditionum suarum partibus provideat, utpote milite, munitione et aliis, pro defensione et propugnatione necessariis; animadvertens sua Mattas statum tractationis Turcicae, de qua ne quidem ipse princeps satis certa et tuta polliceri potest, in incertitudine versari, perspectumque habeat noxium ejus intentum, dummodo commoditas sibi offeratur, censuisse S. Mattem benigne id omnino eidem incumbere, ut regno suo de tuta ratione prospiciat, etiam publicis regni constitutionibus pro tali defensionis et propugnationis mediis dispiciendis et procurandis (in casu nimirum necessitatis et periculorum formidine) suffragantibus; quod itaque aliqua manus externi praesidii in arcem Szendereo collocare debuerit, secuta sua Mattas clementer et bonum principis consilium et statutum regni maturius exequendum suscipere noluit, ut negligatur, necessitati regni et bono ejusdem statui consultum esse volens. Curam attamen sese super eo negotio habituram benigne intimat; et interea dum de tali praesidio clementer ulteriorem ordinationem faciat, commissura est ne per insolentiam aliquam injuriis aut damnificationibus molestiam ullam cuipiam inferant, sed in officio et stricta disciplina contineantur.

Ratione 30. m. flonerum, jam antea sua Matte per benignas litteras principis significasse, eam summam in promptu esse, non aliud requiri, quam ut ordinatio principis habeatur, quo loco et ad cujus manus per officiales suae Mattis administretur.

De restauratione et reparatione ruinarum in fortalitiis Zattmar, Tokay, Kallo et Onod sua Mattas benigne se declarat et annuit, ut ejus quoque negotii cura et emendatio suscipiatur; priusquam tamen operi manus admoveri queat, necessarium cerset sua Mattas, ut de statu et qualitate ejusmodi locorum relationem habeat, uti pro requisito defectuum etiam ordinatio ad restaurationem limitari ot injungi possit. Quocirca peculiarem architectum egregium Felicem Floriani sua Mattas isthuc amandandum decrevit, cui etiam pro perlustratione commodius exequenda egregium Georgium Hoffman (titulus) adjunxit: erit in arbitrio ipsius internuncii convenire cum dicto architecto num jam statim una secum ipsum proficisci vult, aut ut eum subsequatur.

Külön darab papirosra még ez volt írva: De falsario judaeo adulterina moneta quaestum exercente, qui Eperjesiensium favore et auxilio elapsus est et debitam animadversionem devitavit, seria mandata super ea re sua Mattas dedit et inquiri commisit de culpa admissa, factura, ut comperta rei veritate pro demerito id quod juris et aequitatis fuerit exequatur.

Ferenczfy írása.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

XXVII.

1625. máj. 1—29.

A gyulafehérvári országgyülés irományai.

a)

Propositiones

serenissimi principis domini, domini Gabrielis dei gratia sacri romani imperii et Transsylvaniae principis, partium regni Hungariae domini, Siculorum comitis, ac Oppuliae Ratiboriaeque ducis etc.

In generalibus dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum comitiis ad primum diem mensis Maji, in civitate Alba Julia, anno Domini 1625. indictis, extradatae.

Minden üdőbeli szorgalmatosságunk, és hazánkra való atyai gondviselésünk kötelesképpen bennünket arra kénszerítvén, hogy ő kegyelmek közönséges javaira illendőképpen vigyázhassunk; nem akarván abban semmit hátra hagyni, melyet jövendőbeli megmaradásokra nézve állandó és bizonyos securitássokat felkereshessük, el nem múlattuk, hogy ezt a melyet nekik leghasznosbnak, és bátorságosbnak itilhettünk lenni, az mostani jó alkalmatossággal ne proponáljuk. Intvén kegyelmesen, hogy mind az elmúlt állapatjokat, mind penig magoknak jövendőbeli megmaradásokat jól meggondolván, ezt az istentől adatott szép alkalmatosságot el ne múlassák, hanem viseljenek úgy magokra gondot, melyért utánnok való maradékoknak is kedves emlékezetek megmaradhasson.

Mindeneknek előtte azért, nem itilűnk senkit oly közönséges itiletű embert lenni, az ki azt, csak az természetnek kiváltképpen való vezérlésétől viseltetvén is, meg nem tudja gondolni, minémű hasznos és szükséges dolog legyen minden világi állapatokban és birodalmokban az bizonyos securitas,

magok között állandó erősségek, melytől eleitől fogva min-
n nemzetségeknek megmaradások, és bátorságos állapat-
k állott.

Az nem lévén penig, minemű romlás, és utolsó veszede-
m kövesse akár mely nagy birodalmakat is, az távoly való
ldákkal nem szükség lévén megmutatni; ő kegyelmek is
ságúl eléggé látták, és utolsó veszedelmekkel és romlások-
l világossan meg is tapasztalták. Mely dologrúl, hogy tovább
ndolkodván, ennek mivoltát inkább megitílhessék, senki az
idegen nemzetségek közűl is nem tagadhatja, az mi eleink-
k mind bátorsággal, mind egyébb állapatjokkal való nagy
ejeket annyira, hogy attúl viseltetvén, alig itílhettünk oly
mzetséget lenni, a kiknek félelmekre, és rettegésekre nem
ttek volna; de minthogy csak az külső erőben, az mely az
erencsének forgása, és változása alá vettetett, helyheztették
lt minden állapatjakot, ellenségektől merőben meggyőzet-
tvén, minemű romlás és utólsó veszedelem követte őket or-
ágoknak nagyobb részének elpusztúlásával, és igen idegen
mzet kezében való jutásával, annak felette minden nagy
ámlálhatatlan kárjukat magunk szemeinkkel mostan is lát-
k és érezzük. Azután az mi szeginy hazánk is csak a mi
önkben minemű pusztúlást és romlást és veszedelmet szen-
de azon dolog miatt, keveset itílünk ő kegyelmek közűl lenni
yakat, az kik magok veszedelmekkel ezt nem láthatták, és
héz károkkal nem tapasztalták volna annyira, hogy nem
rén sem magoknak, sem házok népének és javoknak oly bá-
rságos helyek, az hova az szükségnek idején azokat bizvást
lyheztethették volna; külső ellenségtől penig merőben meg-
őzetvén, legnyavalyásb és legnyomorúságosb állapatra kel-
t jutniok, és nem annyira külső ellenségtől, mint azoktúl, az
knek hajléka alá hajtották magokat, kellett szenvedniek, az
c csak szánakodásra méltó állapattal őket semminek tart-
n, az ő javokkal és életeknek veszedelmével békéltették
ndenkor az ellenséggel. — Még annál méltatlanb dolog
rén penig, hogy velek együtt ő kegyelmekre levén inkább az
zájokra való gondviselés és való sok fáradság, és az szük-
gnek idején ő kegyelmek oltalmazván az vérek hullásával,
életeknek veszedelmével, még is annak hasznával és securi-
tásával nem élhetnek. Mely dolgot, hogy mégis világosban
gértsenek: az országunkban levő városoknak eleitől fogván
ló szokások, mind az fejedelmeket, mind penig ő kegyelme-
t magok közűl excludálván, mind eddig igen circumspecte
elték magokat, és abból valamikor az szükség kivánta, oly
gy keménséget is mutattanak, hogy akármely idegen nem-
tséggel is csak azt kellett volna cselekedniek, ezt láttuk nil-

ván ez előtt is, és ezután is ezt vehetjük bizonyosan ez elmúlt experientiákbúl eszükben, hogy legáltalb út jövendő veszedelmekre és romlásokra ő kegyelmeknek nem lehet ennél. Mely dolog és szokás ez egész keresztyén világban sohul sem levén, hanem csak itt, miért ezt tovább is ilyen nilván való veszedelmekkel követnick meg nem itílhetjük. Tudjuk mi jól azt, melynek méltó megtartására köteleseknek tartjuk magunkat lenni, hogy minden jól rendelt városnak privilegiummal kellett meg erősítenünk, és nem is tudjuk, hogy az mi hiveink abba valami fogyatkozást szenvedjenek, sőt evvel hazájoknak állandó erősségét szerezhessék. Kivánjuk azért kegyelmesen, hogy ő kegyelmek, mint ilyen jövendőbeli megmaradásokra, és jovokra nézendő dologrúl mindeneknek előtte deliberáljanak úgy, hogy ne legyen egyedűl csak ez országunk ez egész keresztyén nemzetség között ilyen kiváltképen káros és veszedelmes szokással és rendtartással élő, hanem az fejedelmeknek méltósága megadatván, mindeneknek és legfőképpen az fő rendeknek securitassok szereztessék meg; és valamely városban akarják, ott vehessenek szabadon házakat magoknak, és mind mi, mind penig utánnunk való successorink, úgy mint az országnak legitimus fejedelmi, az hol birodalmokban akarják, alkolmatosnak itílik, lakhassanak ott, és kit isten jó voltából eltávoztasson, ha mi romlás következnék jövendőbe is országunkra, lenne bizonyos refugiumok minden rendeknek, mert ebből ő kegyelmek lehetnek minden nemzetségeknek példái, micsoda veszedelmes ennélkűl akármely országnak is lenni. Arról penig senki ne gondolkodjék, hogy mi ebből az magunk hasznát kivánjuk, hanem teljességgel csak az ő kegyelmek jovára nézünk, és ő reájok is akarnánk gondot viselni. Azt is ne itíljék, hogy azt akarnók, hogy valamely oly állapotra jusson, mint praedecessorunk szeginy Báthori fejedelem idejében, akkori lakó helylyé jutott volna, hanem hogy mindeneknek régi szabadságok, immunitássok és rendtartások hozzá való jószágokkal és tartományokkal együtt megtartassék, azon igyekezünk, csakhogy méltó, hogy az mi praesidiumunk is együtt az városával lenne az kapuban, úgy mint egyes városokban is vagyon mindenütt, a hol fejedelmek laknak, és magyar országban is; sőt az magunk Cassai városunkban is, az melynél sem nagyobb privilegiuma, sem immunitása egy városnak is itt nem lehet. Hogyha azért az ezeknél régibb szabad királyi város levén, semmi fogyatkozását privileguimának nem tartja lenni, miért kellessék itt valamely városnak azt tartani, méltó okát nem látjuk. — És hogy mi az igazság, azt megmondjuk, nem hogy ezt valakinek hiveink közűl neheztelniek, de sőt inkább magoknak kivánniok kell, holott némely városokat oly

fogyatkozott és ember nélkül erőtlen állapattal látunk itt lenni, hogy kitől isten oltalmazzon, ha valami erős ellenség találkozik országunkra jőni, soha elégségesek csak kevés ideig való megtartásra is, nem lehetnének, sőt az ellenség belé férkezvén, az egész országot is abból venné meg, és így nem refugiumára, hanem utolsó veszedelmére lennének ő kegyelmeknek. Mentől jobb tehát mind magokért, mind penig az közönséges megmaradásért, azt a mi nekiek is mind hasznosb, mind penig bátorságosb követniek, és minden nemzetségeknek szokások szerint az egymáshoz való szeretettel ebből élniek, hogysem jövendőben hazájokra, mint ezelőtt, valami kárt és romlást hozniok, meggondolván mégis azt, mennyiszer jutottak volna utólsó veszedelmekre, és teljességgel ugyan el is vesztek volna nagy birodalmok, hogyha ilyen securitással magokra gondot nem viseltek volna.

Mi azon, mint eddig úgy ezután is igyekezünk minden időben, hogy atyai gondviselésünket országúl ő kegyelmekre kiterjeszszük, és kiváltképpen az mint birodalmunkban minden rendekre, úgy ez országbeli szász nemzetségre is, az kik mi nekünk kedves híveink, oly gondot viseljünk, hogy sem régi szabadságokban, sem egyéb rendtartásokban valami kárt és fogyatkozást ne szenvedjenek, hanem azokban minden bántás nélkül megmaradjanak, az minthogy magok is még fejedelemségünknek elein országúl erről úgy végezének, hogy mind az feljűl megírt okokat, mind penig egyéb méltó előttek álló dolgokat meggondolván, szerezzenek magoknak állandó bizonyos securitást, mely alatt nagy hasznokkal az utánok való maradékok is megnyughassék.

Egykorú másolat a Hédervári gyűjteményben.

b)

Bethlen Gábor Bornemisza Lászlót Bécsbe küldi követségbe.

Sacra stb.

Domine stb.

Licet de omnibus quae in rem praesentem mihi necessaria visa fuere, Matti Vrae per familiarem reverendissimi electi episcopi Vaciensis regni sui Hungariae aulae cancellarii hisce diebus celeri cursu ad me expeditum me resolverim, syncerissimaeque voluntatis meae erga Mattem Vram argumenta declararim; tamen cum quaedam occurrerint, de quibus Mattem Vram ulterius etiam requirendam debuerim, praetermittendum haud putavi, quin praesentium latorem internuntium meum, generosum Ladislaum Bornemizza aulae meae familia-

rem nuper reversum rursus ad Mattem Vram expedirem, Mattique Vrae per eundem acquissimas quorundam negotiorum rationes explicarem, nihil dubitans eam singularis et vere regii animi sui favorem, erga me declaraturam, ut quod de ejus benignitate, caesareoque et regio affectu pluribus argumentis semper mihi constitit, illud re ipsa in hoc etiam negotio me experturum confidam. Uti igitur Mattem Vram rogatam volo, ut quaecunquo dictus internuncius meus nomine meo exhibuerit Mattique Vrae retulerit, iis in omnibus indubiam fidem adhibendam velit; ita post delata omnis sincerissimi erga Mattem Vram studii mei argumenta, vitam felicem et diuturnam, omnemque eidem prosperitatem ex animo exopto. — Datum in civitate mea Alba Julia, die 11. mensis Maÿ anno Dni 1625.

Mattis Vrae Caesareae et Regiae

servitor studiosissimus ac devotus
Gabriel m. p.

Kívül: Sacrae Romanorum stb. stb. Dno benignissimo. (P. H.).

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.).

c)

1625. máj. közepe.

Alsó-Lindvay János Bethlen Gáborhoz küldött futár tudósítása.

Relatio Joannis Alsó-Lindvay cursoris ad principem Bettlen expediti.

Dum pergeret in Transylvaniam, transiens per oppida Haydonum (quod fuit ultima Aprilis) intellexit tribus septimanis ante Bettlenum condixisse Haydonibus, ut ad lustram conveniant: ipsos respondisse, nolle lustram facere, cum nullum habeant hostem. Res ea mansit in tali statu, nam Bettlenus ipsos ulterius non requisivit.

Georgium Rakoczjum capitaneos et antesignatos Haydonum apud se habuisse, munera iis distribuit: aliquibus integras petias panni granati, scarlati offerendo, aliis equos, aliis paratam pecuniam; de cuius facto varii varia. Nonnulli quod etiam armis defendere velit, ne princeps Bettlen Sáros-Patak ei adimat: alii autem praetextum esse.

Comitatus superioris Hungariae ad dies vitae concessos ad dietam in Transylvania convocavit: ii recusarunt venire dato responso, quod rex ipsorum dnus clementissimus sit naturalis et legitimus rex, neque concessionem eo pacto factam.

Saxones intelligentes, quod Bettlen bellum moliatur,

eruntur denunciasse ipsi: ne provincia egrediatur; nam si gressus fuerit, sese subdere velle ei qui in provinciam venerit; ullatenus principem sequuturos esse, neque pecunia, neque entibus subsidia facturos.

Intendisse Bettlenum in singulis civitatibus Saxonicabus ternas officinas erigere constituisse, ubi mercatura ad ationem ipsius exerceretur. Id Saxones succensentes principi untiarunt illi, quod si hoc facere conaretur, sese mercaturae xercitio valedicturos. Judici regio id dicenti alapam impengit.

Viginti oppida Haydonum et 14 comitatus, qui simul onfederationem inierant, denuo jurarunt resistentiam facturos rincipi malleque sese ad unum usque mori. Causae illos hae ioverunt, 1-a: quod intellexerint principem obtenta arce Echyed ure perpetuitatis, libertatem illis adimere constituerit. 2-a: uod Turcis illos dediticios facere velit. Eaque de causa Bettleum Turcas evocasse. Nimirum ut Vaczium tradatur, quod et actum et ipsi Haydones deditii fiant. Audivisse ista tam a Haydonibus, quam etiam aliis.

Nuncii oppidorum Haydonicorum et 14 comitatuum fuerunt apud principem Bettlen, dum in Transylvania esset, nihil amen conclusum fuit illo tempore, dum in Transylvania aduc existeret.

Legati Bassae Budensis fuerunt apud Bettlenium cauam aut tractatum legationis indagare non potuit; vidit eos in udientia principis; fuerunt equites 83.

Intellexit item quod dnus Eszterhas scripserit literas dno Carolj in confidentia tanquam viro catholico, is principi transisit ejusmodi litteras: unde princeps conturbatus; publice ertur legisse litteras ad mensam ubi continebatur etiam aliud contra personam principis; habuit hoc ex relatione Georii Pogranÿ et Casparis Zunyogh.

De Braedae obsidione quaerenti principi respondit curor eam esse expugnatam indoluisse principem. Quod nisi dicam fuisset, fertur certo certius expeditionem Betlenum susepturum fuisse; habuit hoc cursor a fido homine, qui a cancellario principis hoc idem audivit.

Audivit etiam, quod princeps conquestus fuerit in praesentia Transylvanorum et etiam Hungarorum, pacificationem cum initam esse ruptam et violatam, maxime in eo, quod ermani inducti in regnum. Intellexit hoc ex quodam primario homine Stephano Dewen et alio.

Qarta Maji in audentia rursum quaesivit princeps de raedae expugnatione dum asseveraret cursor deditionem: m Mauritium comitem mortuum, matrimonium filii regis ngliae cum Gallo interversum; vehementer turbatus est, adeo

ut etiam in valetudine alterationem sentiret, unde cura medici adhiberi debuit.

Quaesivit etiam de suae Mattis sanitate et bona constitutione, similiter de serenissima imperatrice et liberis, quonam pacto valerent. Respondente cursore: bene, congratulabundus fausta comprecatus est.

Trecenta vexilla distribuit pro conscribendo et lustrando milite, causam lustrationis eam dixit, non aliam esse, quam ut in omnem eventum si milite opus haberet, ut sciret, quam copiam in promptu haberet et ut in usum induceretur talis lustra annualis et decedente se etiam posteritas id imitaretur, eo namque pacto et floridam militiam conservaret et resistentiam meliori modo facere valeret.

Retulisse principem ad mensam sese singulo tridui aut quatridui spatio Vienna litteras accipere, quibus perscribitur, quam graviter Calvinistae persequutionem patiantur et quod vivi exorientur. Cursor falsum et commentitium esse id assecuravit, profuit ad persuadendum principem Ladislai Bornemisza testimonium.

In egressu obvius factus comes a Turn Venetÿs redibat. Iam abit ad Brandenburgum; quaesitum a cursore per duos servitores, quisnam sit et unde veniat et quove tendat. Replicans cursor itidem quaesivit, quis sit, qui id indaget de se, et sic nihil utrinque responsum recesserunt ab invicem. Ab Haydonibus ipsum comitantibus intellexit cursor esse Turnium. Habuit et alium comitem itineris, qui dicebatur esse Franczbek (Farensbach). Currus ejus duobus equis duntaxat vectus tinctus colore rubro. Duodecim equites Polonos habuit.

Certum esse quod promissa dederit Brandenburgo et manu stipulata firmavit datis etiam litteris: quod casu quo benignitatem et paternam suae Mattis gratiam non consequetur isthuc sese inclinaturum et propensurum.

Quendam Andream Gombos Haydones voluerunt pro generali erigere, hoc princeps intelligens voluit illum e medio tollere: hic se in Poloniam proripuit, et Betleno renunciavit, quod si nocere poterit sibi per suam Mattem id graviter facturum: sed et reliquos Haydones, fuga ejusdem conturbavit.

Ab Haydonibus, qui ex Transylvania reversi sunt, audivisse cursorem servitia suae Mattis impensuros esse perlibenter, dum modo officium ipsorum et oblatio grata demonstraretur esse suae Matti datis ad ipsos litteris.

Caritatem rerum omnium summam esse in Transylvania panis pro denariis Hungaris 20. sibi pro uno pastu non suffecisse: bubulam carnem ne quidem pro pretio haberi posse. Undecim millia boum ad rationem suam princeps occupari

fecit. — Ovis una venditur pro florenis Hungaricalibus duobus et denariis 40.

Provincia Transylvaniae quaerulabunda est, quod in desolationem et ruinam inducantur: causam autem non aliam dicunt, quam quod princeps inquietus belli studiosus etc.

Dnum Alaghj dixisse, quod quemadmodum hactenus pro fidelitate sua, suae Matti significavit de hostili intento Betleni, ita etiam hactenus fecisset, si quippiam intellexisset, nihil tamen hactenus advertit, licet continuos servitores suos habeat in Trannia, qui ad hoc solum attendant.

Septima Maÿ in ultima audientia rursum princeps speciosis promissionibus obtulit suae Matti serviendi promptam voluntatem, sinceritatem, tanquam erga benignum patrem, idque multis significationibus, tandem vitam longaevam, sanitatem firmam et fausta quaeque comprecatus.

Referebat ulterius Tartaros cum Turcis jam convenisse: frater germanus Tartari venerat, ut Transylvaniam infestaret; princeps ad obsistendum misit militiam siculorum et alios suos milites praesidiarios, qui defensionem advertentes recesserunt et qui intra Boristenem erant Tartari 40 milia reversi sunt in Tartariam.

Cosacos cum Tartaris in tantum convivatos fuisse, ut contracta invicem confidentia et amica voluntate, expeditae fuerint Constantinopolim versus Kosakorum saykae numero 34. Bornemissa nihil de successu expeditionis referre sciebat, in regressu tamen a mercatoribus Cracoviensibus intellexisse se, quod cum magna praeda reversi fuerint: publicoque rumore apud illos ferri, quod denuo pax inter Turcam et Tartarum rupta sit.

De motibus et perturbationibus Asiaticis referebat princeps, quod denuo repertus sit quidam juvenis ex generatione Turcicorum sultanorum, cujus nomen ex Turcico idiomate translatum, significat; a deo missum puerum, qui cum Persa et aliis rebellibus Turcarum sultani conjunxit se; sultanus universam militiam cis marinam a Nandor Alba Constantinopolim usque levari fecit et contra praefatum novum rebellem expedivit, ita etiam Janicharos Constantinopolitanos, qui tam exiguo numero reperti sunt, ut ubi alias 40. milia erant communiter Janiczarorum, jam vix septem milleni reperti sunt, frustra tamen egit omnia Turca, nam triplo majorem exercitum habent adversarii ejusdem.

Ajebat item princeps: certam esse debere suam Mattem, quod militia Turcica omnis, quae supra Nandor Albam est Budam contra suam Mattem confluat: universam illam mili-

tiam quae ad Hodolin fuit esse domi, qui similiter Budam coguntur.

Dicebat etiam, quod postulata commissariorum indigna et impossibilia sint. 1°: ut de damnis satisfactionem praestet Turcae; nam is quoque satisfactionem fieri praetendit de damnis illis, quae Sigismundus Forgach per ingressum suum in Transylvaniam fecit, cum Turca Transylvaniam tanquam provinciam sibi propriam reputet (illud tamen ne vita sua durante eveniat princeps optabat). 2°: quod captivos reddat et restituat libertati. Cum alii trans mare abducti sunt, alii mortui etc. 3°: quidem quod Vaczium repetatur sibi probari dummodo modus suae Matti suppeteret, imo etiam durante moderna tractatione tendandam svaderi; se tamen non svadere, alto suo judicio sua Mattas perpendat, quid utilius hic fieri volet. ita quidem comperire semet etiam quod non parum possessio et recuperatio ejus christianitati commodaret.

Adverti potest quod indigenae Transylvaniae alienissimo sint animo contra principem ex eo capite quod motum duntaxat proprio absque demerito vel causa jurisque ordine bona illorum adimat; ferri pro nunc pluribus ablata esse quam. No. 25. Sigismundo Lonyaj 1000 colonos ademit.

In dieta, quae jam de facto durat sunt pauci praesertim magnates: duntaxat tres erant praesentes: ferebatur non adventuros plures: causam paucitatis investigare non potuit.

Capitanei siculorum et alii in colloquio referebant sibi nullatenus cordi esse, ut bellum suscipiant in Hungariam: comitiis prosecuti Hungaros, quod non quiescant sed ad sumenda arma principem concitent: mirantur vesaniam eorum cum tamen non minus violenter substantiam illorum adimant, quam et Germanorum.

Interim intellexit, quod illaudabant suam Mattem nullum praesidium habere ad confinia principis, hinc est, quod etiam per ditiones suae Mattis libere et absque impedimento rebelles et adversarii suae Mattis commigrent, qui habito praesidio facile possunt comprehendi et puniri: saltem Eperjesini inquiunt poneretur praesidium ducentorum militum sufficeret ad hoc impediendum. Maxime cum et princeps Cassoviae pro assecurandis rebus suis sat copiosum habeat praesidium.

Post acceptam licentiam pro discessu revocari fecit eum per duos servitores a cubiculis, vestes suas universas sumptuosas, peristromata pretiosa gemmis et auro confecta et intertexta ostendi fecit. Qua de causa id fecerit non se penetrare.

Casparus Ilieshazi in ditionibus suis pro comitiva dedit satrapas 20. Institit is ut se reverendissimo dno cancellario com-

mendaret, vicissim suae Matti commendandum; non se esse, neque futurum eum, qui antea fuit; imo neque se in Transylvaniam amplius ire velle. Postulavit, ut de animo et responso dni cancellarii sibi cursor rescribat.

Princeps inter praemissa colloquiorum de casu dni Zriny se scire ajebat, quod male sit a Turcis exceptus, et quod primarium ejus capitaneum Turcae interimerint.

Kivül: Relatio cursoris Joannis Alsó-Lindvay a principe Bethlen revertentis.

Venit Viennam in vigilia pentecostes anni 1625.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.).

d)

A fehérvári országgyülés törvényei.

Nos Gabriel Dei gratia Sacri Romani Imperii et Transylvaniae princeps, Partium regni Hungariae dominus Siculorumque comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum Regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, ad diem primum mensis Maÿ, Anni Domini Millesimi sexcentesimi vigesimi quinti, in civitate nostra Alba-Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitÿs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos: supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitÿs, in civitate Alba Julia, ad diem primum Maÿ Anno Domini 1625. indictis celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk az Felséged közinkbe küldött propositiójából közönségesen reánk egész országûl való atyai gondviselését és kötelesképpen való kegyelmes szorgalmatos vigyázását, mely Felséged kegyelmes patrociniuma alatt

való szabados bátorságos és békességes csendességben való állapotunk elégséges bizonyság. Principes enim sunt umbra, qua boni omnes recreantur. Nagy hálaadással is tartozunk az szent Istennek érette, hogy Felségednek is erre erőt és elmét adott, könyörögvén ezen, hogy ennek utánna is ő szent felsége szegény hazánknak megmaradására, őrízésére erőt, elmét és elégséges értéket adjon, az mely legyen szent nevének dícséretire, szegény hazánknak megmaradására, Felségednek is dícséretes emlékezetinek terjedésére.

Articulus I.

Hogy az fejedelmek a hol birodalmokban akarják, ott lakhassanak; az két nátió az városokban házat, örökséget vehessenek, és a hol az fejedelem lakik, az város praesidiumával együtt fejedelmi praesidium is tartassék, decernitur.

Vettük jól eszünkben kegyelmes urunk azt is, mely sokképpen igyekezett légyen eleitől fogva Felséged szegény hazánknak és abban lévő híveinek külsőképpen és jövendőbéli nyavalyájoknak és közönséges romlásoknak idején atyai gondviselésével ellen állani, és annak eltávoztatására illendő orvosságokat keresni, kegyelmesen előtte viselvén és jól tudván azt, hogy az jövendő megmaradásra idején és bátorságos állapotban kellessék szorgalmatos gondot viselni. Melyre nézve Felségednek mostan is legfőbb feltett czélja elsőben is arra néz, ez közönséges megmaradásnak és mindenféle szegény hazánkra következhetendő veszedelmeknek eltávoztatásának micsoda általabb és jobb módját találhatná fel. Ezt penig Felséged az mint feltalálta, és nekünk is országúl kegyelmesen proponálta, igen helyesnek, dícséretesnek, jövendő közönséges megmaradásunkra leghasznosbnak ítéltük lenni. Holott az Felséged kegyelmesen előnkben kiadott propositiói szerint nem ítélünk senkit oly közönséges ítéletű embert lenni, az ki azt csak az természetnek kiváltképpen való vezérlésétől viseltetvén is meg ne tudja gondolni, minémű hasznos és szükséges dolog légyen minden világi állapotokban és birodalmokban az bizonyos *securitas*, és magok között való állandó erősség, melyből eleitől fogva minden nemzetségeknek megmaradások és bátorságos állapotjok állott. Az nem lévén penig minémű nagy romlás és utolsó veszedelem kövessen akármely nagy birodalmakat is, ezt távul való példákkal nem szükséges lévén megmutatni, magunk országúl szemünkkel eléggé láttuk és majd utólsó romlásunkkal és veszedelmünkkel valóságosan meg is tapasztaltuk. Jóllehet az körűl való idegen nemzetségek közzűl is nem tagadhatja az mi eleinknek mind bátorsággal, mind egyéb álla-

potjokkal való nagy erejeket, annyira, hogy attól viseltetvén alig ítélhetünk oly nemzeteket lenni, az kiknek félelmekre és rettegésekre nem lettek volna: de minthogy csak az egy külső erőben, az mely az szerencsének forgása és változása alá vettetett, helyheztették volt minden állapotjokat, ellenségtől mezőben meggyőzetvén, minémű romlás és utólsó veszedelem követte légyen őket, országoknak nagyobb részének elpusztulásával és idegen nemzet kezében való jutásával, annak felette mindennapi számlálhatatlan kárunkkal, magunk szemeinkkel mostan is látjuk és érezzük. Azután ez a mi szegény hazánk is csak mi üdőnkben mennyi pusztúlást, mennyi romlást és veszedelmet szenvedett ezen dolog miatt, keveset ítélünk magunk közzűl o'yakat lenni, az kik magok veszedelmével ezt nem láthatták és nehéz károkkal nem tapasztalhatták volna, annyira, hogy nem lévén sem magunknak, sem házunk népének és javainknak semmi oly bátorságos helyek, az hova az szükségnek idején azokat bízvást helyheztethettük volna, külső ellenségtől penig mezőben meggyőzetvén, legnyavaljább, legnyomorúságosb állapotra kellett jutnunk, és nem annyira az külső ellenségtől, mint azoktól, az kiknek oltalmok alá hajítottuk magunkat, kellett szenvednünk, az kik csak szánakodásra méltó állapottal bennünket semminek tartván, az mi javunkkal és életünk veszedelmével békéllettek mindenkor az ellenséggel meg. Annál méltatlanb dolog lévén penig, hogy legitimus fejedelmünkkel együtt miénk lévén inkább ez hazánkra való gondviselés, és azért való sok fáradság, és az szükség idején mi oltalmazván azt vérünk hullásával és életünknek veszedelmével, mégis annak hasznaival és securitásával nem élhetünk; holott ez mi édes hazánkban lévő városoknak eleitől fogva való szokások mind az fejedelmet, mind penig minket magok közzűl excludálván, mivel eddig oly igen *circumscripte* viselték magokat, és abból, valamikor a szükség kívánta, oly igen nagy keménséget is mutattak, hogy akármely idegen nemzetséggel is csak azt kellett volna cselekedniek: ezt láttuk nyilván azelőtt is, és ezután is ezt vehetjük bizonyosan ez elmúlt *experientiákból* eszünkben, hogy legáltalabb út jövendő veszedelmünkre és romlásunkra minékünk ennél nem lehet. Mely dolog és szokás az egész keresztyén világban sehol nem lévén, hanem csak itt, hogy ne légyen egyedűl csak ez mi édes hazánk az egész keresztyén nemzetségek között ilyen kiváltképpen való káros és veszedelmes szokással élő: végeztük országúl, az Felséged kegyelmesen hazánknak jövendő megmaradására talált remediumot ultro approbálván, hogy az Felséged és *legitimus successori* fejedelmi méltósága megadatván, mindeneknek és legfőbbképpen az Felséged után lévő főren-

deknek securitások szereztessék meg, és mind Felséged, m... penig utána való successori, úgy mint ez országnak igaz... legitimus fejedelmi, az hol birodalmokban akarják, lakha... nak ott, és, kit Isten jóvoltából eltávoztasson, ha mi rom... következnék jövendőben is országunkra, légyen bizonyos r... giomok minden rendeknek; mert ebből mi lehetünk minde... nemzetségeknek példái, micsoda veszedelmes ennékül akárm... országoknak is lenni. Annak felette ezzel együtt végeztük a... is, hogy az két nemzetségnek szabad légyen minden kerü... és mezővárosokban megtelepedésre házat és örökséget vennie... szerzenünk, ott laknunk házunk népével együtt, hogy így t... *pore necessitatis* ha magunk kivűl országunk oltalmazásában lészünk foglalatosak, házunk népe otthon ne periclitáljon, b... búdossék, életünknek, minden marhánknak utólsó veszedelm... vel. Nem is látjuk kegyelmes urunk, mi tehesse az városb... urainkat és atyánkfiait ebbe idegenekké és kedvetlenekké, is... lott *concordia res parvae crescunt,* és ha nekünk az ő kegy... mek városiban telepedésünk lészen, azzal se privilegiumok, s... rendtartások sem egyéb semmi immunitások nemhogy me... romlana, de sőt inkább minden állapotjokban épűlnek; hol... hevet, hideget, hasznot és kárt, *iuxta unionem annis re... actis cum ipsis initam et confirmatam,* együtt akarunk ő k... gyelmekkel szenvedni, és mindenekben egyet is akarunk érte...

Továbbá azért kegyelmes urunk azt is igen méltónak ítéltük lenni, hogy az hol Felséged lakik, mindenütt az Fels... ged *praesidiuma* együtt a városával légyen a kapukon, úgy... mint egyéb városokban is vagyon mindenütt, az hol fejedelm... laknak, és Magyarországban is, melyeknél sem nagyobb *pri... legiuma,* sem *immunitása* egy városnak is itt nem lehet. Ho... ha azért sok királyi városok ő kegyelmeknél régiebbek lévén... semmi fogyatkozását *privilegiumoknak* abból nem tartják lenni... miért kellessék itt ő kegyelmeknek is azt tartani, méltó ok... nem látjuk. Mentűl jobb tehát mind magokért, mind penig az... közönséges megmaradásért, azt, az mi ő kegyelmeknek is mi... hasznosb, mind penig bátorságosb, követni, és minden nemze... ségeknek szokások szerint az egymáshoz való szeretettel ebb... élni, hogysem mint jövendőben hazánkra, mint azelőtt, valam... kárt és romlást hozni, meggondolván mégis azt, mennyisé... juttanak volna utólsó veszedelemre, és teljességgel ugyan el... vesztenek volna nagy birodalmok, hogy ha ilyen securitás... magokra gondot nem viseltek volna.

fogyatkozott és ember nélkül erőtlen állapattal látunk itt lenni, hogy kitől isten oltalmazzon, ha valami erős ellenség találkozik országunkra jőni, soha elégségesek csak kevés ideig való megtartásra is, nem lehetnének, sőt az ellenség belé férkezvén, az egész országot is abból venné meg, és így nem refugiumára, hanem utolsó veszedelmére lennének ő kegyelmeknek. Mentől jobb tehát mind magokért, mind penig az közönséges megmaradásért, azt a mi nekiek is mind hasznosb, mind penig bátorságosb követniek, és minden nemzetségeknek szokások szerint az egymáshoz való szeretettel ebből élniek, hogysem jövendőben hazájokra, mint ezelőtt, valami kárt és romlást hozniok, meggondolván mégis azt, mennyiszer jutottak volna utólsó veszedelmekre, és teljességgel ugyan el is vesztek volna nagy birodalmok, hogyha ilyen securitással magokra gondot nem viseltek volna.

Mi azon, mint eddig úgy ezután is igyekezünk minden időben, hogy atyai gondviselésünket országúl ő kegyelmekre kiterjeszszük, és kiváltképpen az mint birodalmunkban minden rendekre, úgy ez országbeli szász nemzetségre is, az kik mi nekünk kedves híveink, oly gondot viseljünk, hogy sem régi szabadságokban, sem egyéb rendtartásokban valami kárt és fogyatkozást ne szenvedjenek, hanem azokban minden bántás nélkül megmaradjanak, az minthogy magok is még fejedelemségünknek elein országúl erről úgy végezének, hogy mind az feljül megírt okokat, mind penig egyéb méltó előttek álló dolgokat meggondolván, szerezzenek magoknak állandó bizonyos securitást, mely alatt nagy hasznokkal az utánok való maradékok is megnyughassék.

Egykorú másolat a Hédervári gyűjteményben.

b)

Bethlen Gábor Bornemisza Lászlót Bécsbe küldi követségbe.

Sacra stb.

Domine stb.

Licet de omnibus quae in rem praesentem mihi necessaria visa fuere, Matti Vrae per familiarem reverendissimi electi episcopi Vaciensis regni sui Hungariae aulae cancellarii hisce diebus celeri cursu ad me expeditum me resolverim, syncerissimaeque voluntatis meae erga Mattem Vram argumenta declararim; tamen cum quaedam occurrerint, de quibus Mattem Vram ulterius etiam requirendam debuerim, praetermittendum haud putavi, quin praesentium latorem internuntium meum, generosum Ladislaum Bornemizza aulae meae familia-

hasznosabbnak ítíli szegény hazánknak lenni; holott mas nagy kárával sem gondolván Felséged, ennek orvosságá feltalásában bölcs tanácsival egyetemben szorgalmatosan fáradott; mi is penig a mellett, az Felséged bölcs tetszését is minden részeiben approbálván, és arról discurálván, ítéljük s reméljük vala, hogy ha ez mostani öt pénzes garasnak valorit alább szállítanók, és a szabad kereskedés is indifferenter minden rendnek meg lenne engedve Felségedtől, tehát az olcsóság is így lehetne meg. Ezen közben Felséged ezen dolog felől az országbeli kalmár és áros emberek értelmét is akarván ebben venni, azokat convocáltatván, és ezen dolgot eleikben adván, és offerálván nekik mind az szabados kereskedést, mind az pénznek valorának alább szállítását, azok csakugyan előbbi illetlen kereskedésekhez ragaszkodván, resolválták így magokat, hogy utrumque legyen az dolog, de se egyképpen, se máképpen arra nem felelhetnek, hogy az olcsóság meglehessen. Magunk is azért látván, hogy ebbe csak az magok hasznokat nézték, nekünk egész országúl nagy kárunkkal és fogyatkozásunkkal: végeztük országúl kegyelmes urunk, hogy az garas pénz, úgy mint eddig, ezután is az ő valorában megmaradjon azaz: öt pénzbe járjon, az kereskedés penig efféle magok hasznokereső kalmár és áros emberektől interdictum legyen, sub poena amissionis et confiscationis omnium bonorum suorum hanem az nemes rend és az kiknek Felségedtől privatim arra bizonyos annuentia adatik, azok kereskedjenek, azoknak legyen szabad venni és adni mindenféle marhát, az lóval való kereskedésen kivűl az ökörbőrrel való kereskedést is az fiscusnak reserválván.

Ezenközben Felséged kegyelmes urunk az limitatiónak is mindjárást illendő gondot viseltetvén igyekezzék azon, hogy az marha is illendő árára szállhasson.

Articulus V.

Az gyalognak elöállatása miném rendtartással legyen végeztetik.

Az gyalog állapotját az mi illeti kegyelmes urunk, országúl ennekelőtte in Anno 1623. bőségesen végeztünk volt, sőt ugyan articulusban is írattuk, micsoda rendtartásink legyenek közönségesen az gyalog tartásából és előállatásából, melyeket a szerint mind ruházattal, fegyverrel és szabadállapotban való tartással hozzá építünk, és az szükség idején Felséged parancsolatjára készek vagyunk előállatni.

Alázatosan könyörgünk Felségednek mint kegyelmes urunknak ez szerint, és az mint Felséged három kapura e-

gedte valahogy egy gyalogot adjunk, most is acceptálván, hagyja azon állapotban. Az mi az fizetés dolgát illeti, arról az Felséged kegyelmes akaratjának annuálunk.

Articulus VI.

Az latroknak refraenálását végezik az statusok.

Az latroknak refraenálásában kegyelmes urunk minden gyülésekben újabb módot tálalhatnánk fel, az articulusok bőségesen contineálják. De mind ez ideig is csak hiában volt ennyi sok végezésink, ki miatt naponként szaporodnak, az mint mostan is halljuk. Végeztük azért országúl, hogy valamely falu határán vagy faluban kárt tennének, lopnának, fosztanának, embert ölnének, vagy penig gyülekeznének avagy gyülekezni akarnának az latrok és tolvajok, az a falu azontól felkeljen, azokra az latrokra közönségesen reá menjen, fejek, jószágok és minden marhájok vesztése alatt megfogják és ispánjok kezében adják; ha nem bírnának vélek, az több szomszédos faluknak is értésekre adják, melyre azok is viritim felkeljenek, sőt tolvaj kiáltásra is ezen poena alatt felkeljenek, és egyetértvén az latroknak ellene álljanak. Sőt az ispánok is tartozzanak mindjárást felkelni és magok mellé venni minden nemes embert; az kik penig mindjárást fel nem kelnének, ötszáz forint büntetése legyen; az ispánok penig, hogy ha elhallgatnák in dupplo convincáltassanak; csakhogy tartozzanak minden falukból is haladék nélkül az ispánoknak és szolgabíráknak mindjárást értésekre adni. Az kik penig ez ellen delinquálnak az ispánok közűl, Felséged commissariusi által exequáltassa az poenát rajtok, az nemes rendeken penig az ispánok exequálják, mely poenának két részét az fiscusnak beadministrálván, harmadrésze maradjon nekik. Ha ki jószágában penig reámenvén efféle latrokat megfognak, se az ispánokkal, se az vélek lévő nemes emberekkel, azért hogy jószágára mentek, senki ne perelhessen.

Articulus VII.

Az helyetlen nemes emberek ellen mint procedáltassék, végeztetik.

Az mely nemes ember penig közöttünk lakik, de bizonyos residentiája nincsen, és sub praerogativa nobilitatis valami violentiát patrál, végeztük országúl, hogy az olyanok ad instantiam laesae partis detineáltassanak, és ha jó kezeseket állatnak, bocsássák el törvényig, de törvényre az kezesek elő állassák.

Articulus VIII.

Az katonáknak kártételek felöl könyörögnek az statusok, és hogy senkinek ingyen ne gazdálkodjanak, végezik.

Az katonák állapotját az mi illeti kegyelmes urunk, még is alázatosan requiráljuk Felségedet mint kegyelmes urunkat, tartsa disciplinába magokat, az sok excursióktúl, dúlástúl, fosztástól supersedeáljanak, az magunk számára haszálandó füek és rétek legyen interdicálva tőllek, azt ne bántsák és ne tékozolják. Sőt mivel minden rendek azonkivűl is indifferenter, valahol járnak, ingyen gazdálkodást kívánnak, és az szegénységet sarczoltatják, és erővel is gazdálkodtatják magoknak, az szegénységnek nagy kárára és fogyatkozására: végeztük országúl, hogy ezután senkinek azonkivűl, az kinél az Felséged levele lészen, ne tartozzanak gazdálkodni, hanem kiki éljen pénzén, és az szegénységet semmire ne erőltesse pénz nélkül: mindazáltal pénzekért és méltó árrán minden helyeken tartozzanak élést adni az úton járóknak.

Articulus IX.

Hogy az vármegyéken törvényes székek celebráltassanak, végezik.

Az vármegyéken való törvényes székek celebráltatását számát aligha tudjuk, mennyiszer articulusba írattuk; most is tetszett, hogy az törvények celebráltassanak minden vármegyékben suis temporibus, főképpen penig Kolos vármegyében.

Articulus X.

Az váradi dézmások hogy mindenekhen az régi usust observálják, végeztetik.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai panaszolkodnak kegyelmes urunk az váradi dézmások felől, hogy az szegénységre sokad magokkal kimenvén, súlyos és felettébb való gazdálkodásra, szokatlan dolgokra erőltetnék őket. Végeztük azért országúl, hogy az dézmások felesed magokkal ennekutána az dézmálásra ki ne menjenek, szokatlan dolgokra az szegénységet ne kénszerítsék, se felettébb való gazdálkodásra, főképpen az magok haszna keresésére, hanem mindenben az régi usus observáltassék tőllek.

Articulus XI.

A rézbányához való ölfa ő Felségének megköszöntetik.

Hogy penig kegyelmes urunk Felséged az Belényes vi-ékin való vas- és rézbányákhoz minden házas embertől min-en esztendőben egy-egy öl fát kívánt, és arra rendelte az öl-adó falukból, Felségednek mint kegyelmes urunknak meg-olgáljuk.

Articulus XII.

Hogy az kézdivásárhelyiek az ország articulusihoz és ecretumához tartsák magokat, végeztetik.

Az háromszéki atyánkfiainak az minémű panaszok volt, z kézdivásárhelyiek ellen, hogy ott való törvényeknek proro-álások miatt causájoknak végét nem érhetnék, sőt se articu-isra, sem decretumra nem néznének, hanem oly abususokkal nének, kikkel más város avagy székek nem élnek. Tetszett rszágúl, hogy az kikről privilegiumok nincsen, mindenekben rtsák az ország articulusához és az decretumhoz magokat.

Articulus XIII.

Hogy az szebeni pacificatiókor végeztetett marhák felöl ló végezés megtartassék, decernitur.

Jelentik azt is az székely uraink és atyánkfiai, hogy noha z szebeni pacificatiókor elvégeztetett volt, hogy az mely mar-ákat kerített és kolcsos városokban bevittenek volt, ha abba alakinél feltalálhatnának, mox et de facto restituáltatnék sine mni solutione, és ha valaki kótyavetyén pénzen vette volna , mondaná meg, min vette, és pénzeket megadván tartozza-ak megadni, de ezt sem praestálták volna. Végeztük azért rszágúl, hogy ez fen megírt mód szerént mindeneket restitu-ltassanak azoknak, az kik marhájokat feltalálhatják.

Articulus XIV.

Hogy az Szent-Mihályfalván lakó katonák Aranyosszék-el egyenlő terhet subportáljanak, végezik.

Az aranyosszéki atyánkfiai panaszolkodnak kegyelmes runk, hogy az szent-mihályfalvi szolgáló rendek egyenlő ter-et nem akarnának velek viselni. Tetszett azért országúl, hogy zok is ennekutána egyenlő terhet supportáljanak, ne is vono-assák magokat az széknek közönséges szolgálatjá-

Articulus XV.

Hogy az gyülések alatt az jobbágy kérések is revideáltassanak, végezik.

Az jobbágyok állapotjáról vadnak veszekedések kegyelmes urunk, hogy noha arról való causák brevist concernálnának, de sokan másoknak igasságok ellen jobbágyokat meg nem adják, bízván ahoz, hogy az terminusok ritkán celebráltatnak. Végeztük azért egész országúl, hogy ennekutána efféle causák is, tam hactenus motae quam in futurum movendae, az gyülések alatt revideáltassanak az transmissiókkal együtt.

Articulus XVI.

Az székelység között lévő egyházi rendek felől végeztek.

Végeztük kegyelmes urunk az Székelységen lévő egyházi rendeknek állapotjok felől is, hogy annyiból az mennyiből külső jószágokat és örökségeket bírnak, értsenek egyet az ... lun való szedőkkel; de mivelhogy privilegiumok is vagyon rólat valamíg papi tisztet viselnek és nem deponáltatnak, egyéb terhet viselésre őket ne erőltessék, ha szintén megyéjek nincsen is.

Articulus XVII.

Az postáknak insolentiójoknak büntetése felől végeztetik.

Az szász uraink és azonkivűl minden városbéli tőbb atyánkfiai panaszolkodnak kegyelmes urunk, hogy az posták és útonjárók, magok lovokat elhagyván szegény embereket azokkal tartatnák, az helyett az szegény emberek lovait veszegetnék, fékit, nyergét és egyéb szerszámát elvonnák, mely miatt nagy ínségben vadnak szegény nyavalyások. Végeztük országúl, hogy efféle embereket, az kik ezt attentálnák, azontúl megfogjanak és hozzák Felséged eleibe; ha penig véllek nem bírnának, Felségedet requirálván felőle, Felségedtől kérjenek brachiumot reájok.

Ugyan közöttök az dézmások is az régi szokás szerint éljenek az gazdálkodásból.

Articulus XVIII.

Az taxás városok mit contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 2400.
Fejérvár adjon	fl. 200
Bánfi-Hunyad adjon	fl. 250
Kézdi-Vásárhely adjon	fl. 250

Vizakna adjon	fl.	250
Udvarhely	fl.	250
Szepsi-Szent-György	fl.	120
Illyefalva	fl.	120
Egeres adjon	fl.	100
Nagy-Almás	fl.	60.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta Civitate nostra Alba Julia die vigesima nona Mensis Maÿ, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo quinto.

Gabriel m. p. (P. H.).

Gregorius Ormankeozÿ Secretarius m. p. [1])

Imprimebat Martinus Meszleni Typographus suae serenitatis.

Eredeti hiteles nyomtatott példánya *az erd. Múzeumban (Jos. Comit. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. III. köt.).* — Másik nyomtatott példánya a fejedelem aláírásával, de pecsétje nélkül *az erd. Múzeumban (a Dóváth-gyüjteményben).*

r)

A gyula-fehérvári limitatio.

Gabriel dei gratia, sacri Romani imperii et Transsylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc.

Fidelibus nostris universis et singulis spectabilibus, magnificis, generosis egregiis et nobilibus, strennuvis, *(sic!)* agilibus, prudentibus et circumspectis, comitibus, vicecomitibus, judicibus nobilium, capitaneis, vice capitaneis, cen-

[1]) A titkár aláírása nem a fejedelem pecsétje alatt, hanem a nyomtatott példány egészen üres legutolsó lapjának alján áll.

turionibus, decurionibus, militibus: item tricesimatoribus, teloniatoribus, institoribus, mercatoribus ac quemvis quaestum exercentibus, nec non civitatum, oppidorum et villarum judicibus, et rectoribus, civibus et incolis: cunctis etiam aliis cuiuscunque status et conditionis regni huius nostri Transylvaniae, sed et aliis externorum regnorum, provinciarum et ditionum hominibus commertia emptionum, venditionum, aut aliorum quorumcunque pactorum et contractuum exercentibus, quos videlicet infrascriptum tangeret et concerneret negocium, Salutem et favorem nostrum. Cum nos singulari paternoque erga curae nostrae a deo subiectos populos affectu ducti, nihil unquam antiquius habuissemus, quam ut eis optata tranquilitatis aura restituta, non solum legum patriarum usu, eos gubernaremus, sed etiam omni eorum necessitati benigno consulendum esse arbitraremur. Eapropter cum in regno hoc nostro Transylvaniae non minima tam potioris conditionis quam etiam totius populi incommoda, propter rerum omnium forensium, usuique hominum necessariarumque mercium vita sustentanda idonearum, immensum, supraque communis aequitatis modum adauctum precium cerneremus, nihil potius habuimus, quam ut iis publici emolumenti causa, certum tolerabileque aliquod precium statueremus. Atque fidelium nostrorum statuum et ordinum trium nationum huius regni nostri Transsylvaniae in hac civitate nostra Alba-Julia proxime celebrata diaeta, in ea parte conclusos articulos effectui dandos curaremus. Quapropter delectis ad id e fidelium consiliariorum nostrorum numero certis idoneisque personis ea omnia secundum aequitatis et justiciae normam, hoc quo infra ordine limitanda atque ut ad omnium noticiam facilius prevenirent patrio idiomate consignanda eo, quo sequitur, modo clementer voluimus.

Az mészáros mesterekről.

Az mészárosok dolgát megértettük volna az városbeli főnépektől mindenütt valóktúl, így szóltunk hozzája, hogy az városbeli polgármesterek és királybírák, minden városokon az baromnak kivitelejért, olcsó-, avagy drágaság ha lenne, jó gondviseléssel hozzálássanak, hogy az szerint képes árán adgyák el az húst, melyet ők is minden nap pénzen vésznek, ő magokért úgy rendeljék az húsnak fontját adatni egyebeknek is, hogy az szegény község is meg ne nyomorodjék miatta: sőt ha valami új nép jöne valamely városra, akkoron is ne adhassák drágábban az húst, szinte mint annak előtte; az falukon is azon mód observáltassék.

Az ökrök és tehenek az ő mivoltok szerint így adassanak és vétessenek:

Egy bokor igen jó ökröt, kinél jobb nem lehet, jó barna pénzen.

avagy aranyon, talléron, dutkán, az aranyat in fl. 2, az tallért fl. 1 den. 20, az dutkát in den. 10. tudván, adjanak fl. 30. Garas pénzen penig adják fl. 40.

Az félrendü egy bokor ökröt jó pénzen adják fl. 25, garason penig 32 forinton.

Annál alábbvalót jó pénzen fl. 20.

Garason penig fl. 25.

Annál is alábbvaló egy bokor ökröt jó pénzen fl. 12.

Garas pénzen penig fl. 20.

Egy jó meddü tehenet jó pénzen fl. 6.

Garas pénzen penig fl. 10.

Egy igen jó borjús tehenet jó pénzen fl. 12.

Garas pénzen penig adják fl. 18.

Alábbvaló borjús tehenet jó pénzen fl. 9.

Garas pénzen penig fl. 14.

Annális alábbvaló borjús tehenet jó pénzen hat forinton.

Garas pénzen penig tíz forinton.

Ehéz képest tulkokat, üszöket, borjúkat, kit-kit az ő mivolta szerint való illendő áron adjanak.

Az mészáros mesterektől miképpen vegyék az bárányokat.

Egy jó bárányt vegyenek negyvenkét pénzen.

Alábbvalót lában vegyenek 36 pénzen.

Ennél is alábbvalót, lában vegyenek 30 pénzen.

Az mintaz mészárosok bárányhúst adják.

Az igen jó bárány-czímert egyet adjanak 12 pénzen.

Az alábbvalót adják 10 pénzen.

Annál is alábbvalót 8 pénzen.

Egy meddü juhot vegyenek 1 forinton tíz pénzen.

Egy jó öreg kecskét fl. 1.

Egy nagy czapot 1 forinton 40 pénzen.

Egy herélt ürőt háromesztendőst, egy forinton 35 pénzen.

Kéteszendős ürőt egy forinton 10 pénzen.

Esztendőst 76 pénzen.

Az ürü és meddü húsnak fontját, az javának, adják harmadfél [pénzen].

Az kecskehúsnak fontját az jovának másfél pénzen. Az mellyesztett disznó húsnak fontját adják négy pénzen. Aprólékját penig, úgymint orját, fejét, lábait, soldorit *(sic!)* kolbászit, májosit, gömböczét, véresét, hájat, és több aprólékját is, melyeket font számra nem szoktak kiadni, az város birái limitálják, oly illendő árát, mely miatt panasz őket ne találja, az ő fölsége és az statusok indignatiókat eltávoztassák.

Örög juhbört, jót 42 pénzen.
Alábbvaló juhbört, jót 38 pénzen.
Egy szőcsnek való báránybört 12 pénzen.
Egy jó kecskebört szőcsnek valót 12 pénzen.
Egy hitván kecskebört 8 pénzen.

z timárokról miképpen adják böröket az varga- szíjgyártó-mestereknek és az kik az ő börökből mívelnek.

Egy kimüvelt öreg ökörbört igen jól készittetettet adjanak hám forinton.

Egy tehénbört öreget jót 2 forinton 25 pénzen.
Alábbvaló ökörbört 2 forinton 10 pénzen.
Alábbvaló tehénbört 1 forinton 80 pénzen.
Harmadfü tulokbört 1 forinton 50 pénzen.
Esztendős tulokbört kilenczven pénzen.
Alábbvalót kisebbet hatvan pénzen.
Örög juhbört hatvan pénzen.
Alábbvaló juhbört 48 pénzen.
Egy öreg ürübört hatvan pénzen.
Egy alábbvaló ürübört 48 pénzen.
Egy öreg sarutalpbört, cserest, jót, tizenöt pénzen.
Annál alábbvalót tizenkét pénzen.
Annál is alábbvalót kilencz pénzen.
Az bocskorböröket is úgy adják, mint az sarutalpakat.

Az vargamesterekről miképpen adják el az sarukat.

Egy öreg szekernyét, halásznak valót, kit az övökhez szoktak kötni, adjanak 1 forinton 50 pénzen.

Egy czombig érő kocsisnak való szekernyét, tehénbörből jól szitettet, adjanak egy forinton húsz pénzen.

Annál kisebbet, az ki térden feljül halad egy tenyérnivel, borjúrből, avagy igen jó czapbörből készitettet, 90 pénzen.

Az ki térdig ér, jól készittetettet juhbőrből, kit megköthet, 63 p.

Egy czapbőrből csinált jó szekernyét német módon, 97. pénzen.

Kecskebőrből paraszt módon csinált térdig érő szekernyét 97 nzen.

Ürübőrből csinált térdig érőt, hatvan pénzen.

Juhbőrből csinált térdig érőt ötvenhárom pénzen.

Egy deli sarut, jót, 42 pénzen. Alábbvalót 33 pénzen.

Egy kecskebőrből csinált czipellőt, német módon kötősön csiltattat, 42 pénzen.

Alábbvalót juhbőrből német módon csináltattat 39 pénzen.

[illegible]

Inasnak valót 1 forinton húsz pénzen. Gyermeknek valót 75 p.

Asszony-embernek valót 75 pénzen.

Erdélyben készített czapbőrből csinált kordovány-csizmát jót egy forinton 20 pénzen.

Inasnak valót 98 pénzen. Gyermeknek valót 68 pénzen. Erdélyben készített juhbőrből csinált jó öreg fekete száras csizmát 95 pénzen.

Inasnak valót 90 pénzen.

Gyermeknek valót hatvan pénzen.

Törökországi sárga szattyánból csináltat öreg csizmát adjanak 1 forinton 13 pénzen. Fekete szattyánból csináltattat 95 p.

Erdélyben készíttetett fekete bőrből csinált száraz csizmát, jót, 90 pénzen. Inasnak valót 75 pénzen.

Sárga kordoványból csinált papucsot 1 forinton 13 pénzen. Kapczát kilenczven pénzen.

Az ki penig maga bőriből, talpából akar míveltetni, az csizmadiának mívétől fizessen.

Egy öreg száras karmazsin csizmától szépen és jól csináltatottúl 60 pénzt, de úgy, hogy béllést is ne tartozzék az csizmadia adni hozzá.

Inasnak való csizmától 45 pénzt.

Gyermeknek valótúl harminczöt pénzt.

Asszony-embernek való sarutúl 48 pénzt.

Egy papucstól is 38 pénzt. Kapczától 18 pénzt.

Az ki penig czifra müvet akar müveltetni az szokás kivül, alkudjék az mesterrel.

Sárga karmazsinból csinált lánynak való sarút adjanak egy forinton ötven pénzen. Annál kisebbnek egy forinton 13 pénzen.

Annál is kisebnek 75 pénzen. Apró leánykáknak 48 pénzen.

Sárga kordoványból leánynak csinált sarut 1 forinton 5 pénzen.

Annál kisebbet kilenczven pénzen.

Annál is kisebbet hatvan pénzen.

Gyermeknek valót harminczhárom pénzen.

Ezeken az Erdélyben csinált sárga bőröket is értsed.

Sárga karmazsinból csinált jó öreg deli csizmát 1 forinton 66 pénzen.

Sárga kordovány deli csizmát 1 forinton 20 pénzen.

Fekete kordovány deli csizmát egy forinton tíz pénzen.

Fekete juh bőrből csinált deli csizmát, hetvenöt pénzen.

Egy fekete kordován papucsot kilenczven pénzen.

Sárga karmazsin kapczát kilenczven pénzen.

Sárga kordoványból csinált papucsot egy forinton öt pénzen.

Sárga kordovány kapczát negyvenkét pénzen.

Veres kordovány kapczát harmincznyolcz pénzen.

Fekete kordovány kapczát harmincznyolcz pénzen.

Az gyermeknek való apró sarut csipellüst ehez képest kell adni, hogy az is drága ne legyen.

Egy asszony-embernek való sarut, jót, juh, vagy czaphőrből csináltatottat, verest, feketét vagy szederjest, két talpút, 75 pénzen.

Kecskebőrből csináltat, jó talpút, 68 pénzen.

Tizenhat esztendős inasnak való sarút 48 pénzen.

Kisebb idejű inasnak negyvenkét pénzen.

Annál is kisebbnek 30 pénzen. Kis gyermeknek 18 pénzen.

Azonképen a leányzóknak is csinálják az sarukat ennyi esztendőbelieknek.

Egy öreg szekernye talpalásátúl egészlen adjanak 24 pénzen.

Egy asszony-ember saru talpalásátúl egészlen húsz pénzen.

Egy öreg leányzó sarujától tizennyolcz pénzt.

Apró gyermekeknek sarujokhoz képest az talpalások is olcsó legyen.

Az csizmaziák is mivel minden müveket képtelen drágán adják, végeztük felölök, hogy az mely városban, külön czéhek vagyon, vagy együtt vadnak az vargákkal, míveket így adják.

Ez országban csinált törökorszagi szép és jó karmazsin csizmát, öreg embernek valót, adjanak három forinton.

Annál valamennyivel kisebbet 2 forinton 30 pénzen.

Tizenhat, tizenhét, 18 esztendősnek valókat 1 for. 20 pénzen.

Tizenkét, tizenhárom, tizennégy, 15 esztendősnek fl. 1, d. 70.

Annál is apróbb csizmácskákat ad summum 95 pénzen.

Egy jó karmazsin papucsot, szattyánnal bélleltet kétszerrel karkarmazsin sarkút, egy forinton ötven pénzen.

Egy jó kapczát, szépet karmasinból csináltat, kinek az talpa is karmasin, lábához illettet, egy forinton húsz pénzen.

Tizenhét, 18 esztendős inasnak való papucsot 1 forinton 20 p.

Kapczát hozzá kilenczven pénzen.

Gyermeknek való papucsot 90 pénzen, kapczát hozzá 60 pénzen.

Gyalog legénynek való deli csizma formára csinált karmasin csizmattot *(sic!)* adjanak 1 forinton hatvanhárom pénzen.

Asszony-embernek való karmasin sarut parasztul, de jól csináltattat, adjanak egy forinton hetvenhat pénzen.

Törökorszagi sárga kordoványból csinált öreg száraz csizmát jót, egy forinton 66 pénzen.

Annál kisebbet egy forinton hatvan pénzen.

Annál is kisebbet egy forinton ötven pénzen.

Annál is kisebbet fl. 1. 33 pénzen. Annál is kisebbet 75 pénzen.

Asszony-embernek valót egy forinton húsz pénzen.

Törökorszagi fekete kordoványból csinált csizmát fl. 1, 50 pénzen.

Kétszeresst 33 pénzen. Patingot egyet huszonhét pénzen.

Széltebeli kocsis lovaknak való gyeplőt, kinek fogantója vagyon, t, cseresst, 68 pénzen.

Szekeres lónak való félszer gyeplőt cseres bőrből csináltattot, széleset, har mincznyolcz pénzen.

Annál kisebbet, cseres bőrből, 24 pénzen.

Cseres bőrből csinált hermecz szíjat, 5 pénzen.

Hevedert szorító cseres bőrből csinált egy szál szíjat 9 pénzen.

Alábbvalót, hat pénzen.

Öreg lóhajtó ostort huszonnégy pénzen.

Alább valót tizennyolcz pénzen.

Ökör-hajtó ostort, nyolcz pénzen.

Egy keresztszíjat kocsira, nem sikost, kinek az tekerése gyéren ik, cseres szíjból, két forinton huszonöt pénzen.

Az kinek penig gyakran esik, hogy az lajtorját beborítja 3 rinton.

Hat lóra csinált cseres bőrből való vánkosos hevedert, kinek csattja, karikája ónas, szorító szíjastól 68.

Vánkos nélkül valótúl hatvan pénzt.

Egy szőr vánkosos hevedert harminczhat pénzen.

Vankos nélkül valót huszonnégy pénzen.

Vászon hevedert vánkosost, csattost, jót huszonöt pénzen.

Vánkos nélkül valót, tizennyolcz pénzen.

Kétszeres kötőféket fejér bőrből csináltatottat szironyost 60 p.

Cseres bőrből csinált nyeregkötőt ötvenhárom pénzen.

Egy fejér bőrből csináltattat terhelő szíjat huszonöt pénzen.

Egy öreg fékemlőt tizenkét pénzen.

Alábbvalót, tizenegy pénzen.

Vörös fagygyas bőrből öreget 9 pénzen. Az apróját 5 pénzen.

Az két pénzes, három pénzes szíjra reá vigyázzanak, hogy az rnek valorához messék, kiben drágaság ne essék.

Egy székely hevedert, szíjast, csattost, kápást, ónas csattal, kötővel adjanak, negyvennyolcz pénzen.

Ugyan székely hevedert, ónas csattal, kápájával, szíjazatlan, kötő szíjával, adják huszonhét pénzen.

Hat lóra való hámot cseres bőrből, minden szerszámával, fékjél, három szirony rózsával varrottat, adjanak huszonhét forinton.

Hat lóra való hámot cseres bőrből minden szerszámával fékével yett, igen jót, nyomtatottat adjanak 21 forinton.

Az ki maga ad bőrt kész gyártva az szíjgyártónak, hogy hát csináljon belőle, hat lóra való hámtúl, féktúl, minden szerszámál, az munkájátúl adjon az szíjjártónak fl. 9. De az szíjjártó adjon nden szerszámot hozzá.

Hat lóra való fejér hámot fékestől, mindenestől hám- szára varottat adjon 27 forinton.

Az szőcsmesterekről

Egy jó mogyoró nestet, kit fönestnek hivnak, vegyék meg a vadásztól egy forinton nyolczvanöt pénzen.

Egy középszerü nestet, jót, egy forinton ötven pénzen.

Alábbvalót, egy forinton húsz pénzen.

Az bik nestet, egy forinton öt pénzen.

Egy jó öreg farkas-bört vegyenek az vadásztól két forinton 25 pénzen.

Alábbvalót, egy forinton hatvanhárom pénzen.

Alábbvalót, az aprajját, egy forinton ötven pénzen.

Egy jó róka-bört, egészet, egy forinton harminczöt pénzen.

Középszerüt, egy forint öt pénzen.

Még is alábbvalót hetvenöt pénzen.

Az házi bárány-börnek az jovát, kilencz pénzen.

Az szék bárány-bört tizenkét pénzen. Alábbvalót 9 pénzen.

Apró kecskebört 6 pénzen. Alábbvalót négy pénzen.

Az szőcsnek való bötös bört, azaz, az mely bárányt másodszor megnyirnek, tizenöt pénzen. Alább valót 12.

Vadmacska-bört, tizenegy pénzen.

Nyúl-bört, öt pénzen.

Vidra-bört, egy forinton.

Nerch-bört, az igen jovát, ötvenhárom pénzen.

Gerény-bört, három pénzen.

Höresök-bört, három pénzen.

Borz-bört tizenöt pénzen.

Hijuszt (sic!) Erdélyben fogattattat az legjovát, igen nagyot, tizenkét forinton. Az alábbvalókat kilencz s tiz forinton.

Annál is alábbvalókat hat és hét forinton.

Az szőcsmesterek mint adják miveket.

Egy jó szép mogyoró nestet, kit fönestnek hinak, csávával adják az szőcsök két forinton tiz pénzen.

Az középszerü mogyoró nestet egy forinton hetvenöt pénzet

Az alább való nestet 1 forinton ötven pénzen.

Az bik nestet, egy forinton huszonöt pénzen.

Egy jó öreg gyártott farkas-bört 3 forinton, középszerut 2 fo 70 pénzen.

Az legalábbvalót, két forinton tiz pénzen.

Egy egész öreg róka bört 1 forinton ötven pénzen.

Alábbvalót adjanak egészlen egy forinton harminczöt pénze

Még ennél is alábbvalót, egy forinton 20 pénzen.

Egy jó rókahátat nyakastól 75 pénzen.

Torkot, málastól, lábastól kilenczven pénzen.

Igy az alávalókat is ez szerint kell rendelni, kinek mint adják tát, mállyát, az szőcsöt ne kénszerítsék az nyaka, torka lemetszésére.

Egy nest torkot adjanak 15 pénzen.

Ha úgy magának árulják lábastúl, de az egész nestet torka nél-l, ennyivel alább adják.

Egy róka-tokot, az szépét, negyvenkét pénzen.

Egy róka-nyakat, az szépét, negyvenkét pénzen.

Az alábbvalónak nyakát és torkát, egyet-egyet adjanak 33 p.

Nyak nélkül az hátát adják harminczhárom pénzen.

Mállyát torok nélkül, harminczhárom pénzen.

Egy házi bárány-bőrt 12 pénzen.

Szék bárány-bőrt 18 pénzen. Alábbvalót 15 pénzen.

Apró kecske-bőrt az jovát kilencz pénzen. Alábbvalót 6.

Az bőtös bőrt húsz pénzen. Alábbvalót 18 pénzen.

Vadmacska bőrt húsz pénzen. Nyúl-bőrt hat pénzen.

Vidra-bőrt egy forinton kilenczvenhárom pénzen.

Nerch bőrt az jovát hatvannyolcz pénzen. Gerénybőrt hat pénzen.

Borz-bőrt, gyártva, huszonhárom pénzen.

Hijúz bőrt az legjovát, tizenkét forinton hatvan pénz.

Az alábbvalókat, kilencz forinton negyvennyolcz pénzen.

Az legroszszabbakat, hat és hét forinton harmincznyolcz pénzen.

Egy jó öreg galléros, térdkötőig érő bárány-bőr ködment, irst adjanak két forinton.

Egy merő ködment, gallérotlan, térdig érőt, báránybőrből, for. 50 p.

Egy kurta ködment egy forinton tizenhárom pénzen.

Aszony-állatnak való ködment, ránczost, két forinton huszonöt nzen.

Alábbvaló ködment aszszony-embernek valót, 1 forinton 50 nzen.

Az ki posztó ruhát bélettet az Szőcs bőrivel, számlálja meg, ıy bőr megyen alája, adjon mindeniktől felbéllésével egyetemben 23 ızt.

Ha penig az bélletőjé az bőr, adjon minden bőrnek az felvarrául öt pénzt.

Egy nyúl-bőr gereznát, térdig érőt, ki evettel perémezett 7 . 50 p.

Egy öreg hoszszú kecske bőrből csinált gereznát két forinton pénzen.

Rövid kecske bőrből csinált gereznát egy forinton ötven pénzen.

Egy öreg bárány bőrből csináltattat, két forinton 25 pénzen.

Ha ki penig ezen kivül frissebb czifrább mivet akar csináltatni, ız limitatiót excedálná, alkudjék az szőcs mesterekkel, mindenütt den embernek be adott bőröket, akármi bőrök legyenek, tartozzék zéjére meggyártani az szőcs.

Az kerekesmesterekről, mint adják az ő miveket.

Egy kocsit jót, mindenestől készen levén, hat ló után valót, hét forinton 50 pénzen.

Négy és három ló után való kocsit adjanak hat forinton 75 pénzen.

Egy kocsikereket öreget 12 küllőjüt hetvenöt pénzen.

Alábbvaló kocsikereket három és négy ló után valót, hatvanöt pénzen.

Egy bőr szekérhez való kereket tizenkét küllőjüt, jót, 90 pénz.

Hat ló után való jó társzekeret, félvágásút, minden szerszámával, két forinton ötven pénzen.

Ilyen kerekeket tizenkét küllőjüt hetvennyolcz pénzen.

Egy öreg jó ökör-szekeret 12 ökör után valót szerszámostól 9 forinton.

Ilyen kereket tizenkét küllőjüt adjanak vas alá valót 1 forint 15 pénzen.

Az kit meg nem vasaznak, tizenkét küllőjüt, adjanak 75 pénzen.

Annál kisebbet vas alá valót adjanak 68 pénzen.

Annál is kisebbet hatvan pénzen.

Egy kocsi rúdat öreg négy lóra való szekér rúdat tengelyestül 60 p.

Tengely nélkül adjanak negyvenhét pénzen.

Kisebb kocsinak és szekérnek tengelyestől való rúdat 48 pénzen.

Tengely nélkül harminczhat pénzen.

Egy kocsi alá egy tengelyt szegezzenek 18 pénzért.

Öreg terhes kocsi vagy börszekér vagy társzekér alá egy tengelt 22 pénzen.

Egy öreg kerék falt tegyenek be nyolczadfél pénzért.

Egy öreg küllőt tegyenek be öt pénzért.

Kisebb szekér alá való falt hat pénzért, kocsi alá valót is azon áron.

Kocsi kerékben küllöt és kicsin kerékben 5 pénzért.

Egy öreg felhérezet 9 pénzért. Középszerüt hat pénzért.

Kocsi alá valót öt pénzért.

Egy hámfát, jót, szépet, hat pénzen.

Egy lőcsöt, hajtottat, fa tövéből csináltattat, tizenöt pénzen.

Egy semelyt hat pénzen. Egy szekér ágast 15 pénzen.

Egy öreg nyújtót kilencz pénzen.

Kocsi alá valót, vagy kisded szekér alá valót, hat pénzen.

Egy pár kocsi lajtorjától, négy ló után valótól, 1 forint ötven pénzt.

Egy pár társzekérre való lajtorját adjanak hatvan pénzen.

Hat ló után való lajtorjától egy forint 88 pénz.

Az szűrcsinálók mesterekről és csapókról.

Az gyapjúnak mázsáját vegyék nyolcz forinton.

Az tímárok, vargák ezek is ez szerint adják 8 forinton.

Ha penig az gyapjút nem akarják mázsával venni, az bárány gyapjút tizenkét pénzen, egyenként vegyék húsz pénzen.

Az alábbvalóját 15 pénzen.

Az szűrnek végit, mindenütt, minden helyeken csinálják egy mértékre az szűr takácsok, úgy hogy az rámán tartson negyven singet az hossza; ha penig az rámáról leveszik és megdöröczkölik: tartson harminczkét singet. Az szélessége tartson egy singet és egy fertált, ha meg nem tartaná ezt, az árából tartsa ki, az ki megveszi az szűrt, vagy az takács tartozzék kitelljesíteni az vevőnek az szűrt.

Mint adják el az szűrcsapók végét az szűrnek.

Egy vég fejér szűrt, jót, adják végét 8 for. 25 pénzen.

Egy fekete vég szűrt, hat forinton.

Egy vég szürke szűrt, négy forinton ötven pénzen.

Ezt is hátra nem hagyván, hogy ez országban minden helyekben, városokban, minden emberek, rendek, az kolosvári singhez tartsák magokat, azzal mérjenek mindent, az szűrnek is hosszát és szélit.

Az szűrcsinálók szabókról.

Fejér szürből csinált köpenyeget vagy bókai szűrt, öreg embernek valót, bővet, öreget, minemüt Kolosváratt szoktak csinálni, kinek galléra, prémi posztós, két forinton 63 pénzen.

Ennél kisebb fejér szürből csinált, kinek hoszza két sing, öreg embernek valót, két forinton huszonöt pénzen.

Övedző szürt béres legénynek valót, jót, öreget, posztóst, két forinton 10 pénzen.

Alábbvalót valami kevéssel 1 forinton 88 pénzen.

Tizenhat, 17, 18 esztendősnek való fejér szürt, posztózottat, egy forinton ötven pénzen.

Tizenkét esztendősnek való fejér szürt, az hossza másfél sing, öreg, 1 forinton 13 pénzen.

Annál kisebbnek való szür, fejér, 75.

Fekete szürből csinált köpenyeg vagy bókai szürt, jót, öreget, posztózottat, egy forinton 88 pénzen.

Ennél kisebbet, posztózottat, 1 forinton ötven pénzen.

Tizenhat esztendős inasnak valót, kinek az hossza fe
két sing, 90 pénzen.

Tizenkét esztendősnek valót, kinek az hossz
venöt pénzen. Annál kisebbet 10 pénzen.

Szürke szűrből csinált öreg köpenyeget vagy bókai szűrt posztóst, egy forinton 50 pénzen.

Annál alábbvalót, melynek két sing az hossza, 1 forinton 13 pénz.

Annál kisebbnek, melynek az hossza fertály heán két sing. 90 pénzen.

Annál is kisebb, gyermeknek valót ötvenhét pénzen.

Az nemezcsinálókról.

Egy jó öreg nemezet hátas lóhoz valót, szegődöttet, adjanak 21 pénzen.

Közép renden hátas lóhoz valót 18 pénzen.

Szekeres lónyereg alá való nemezet, jót, öreget 15 pénz.

Egy öreg botos nemez kapczát, melyet sarún feljül vonszonak, tizenkét pénzen.

Kisebbeket saruban valót, tíz pénzen.

Gyermeknek valót saruban, 8 pénzen.

Az szőrmívesekről, kik lasnakot, harisnyát, czondorát, gubát, csuklyát, pokróczot csinálnak.

Egy belényesi lasnakot, szépet, tarkát, jót, öreget, három forinton.

Egy fejér lasnakot 1 forinton hatvan pénzen.

Egy fekete lasnakot jót, öreget, 1 forinton 13 pénzen.

Egy sebesi pokróczot, jót, 80 pénzen.

Egy csinált gubát, jót, öreget 1 forinton 25 pénzen.

Alábbvalót kisebbet egy forinton 20 pénzen.

Annál is alábbvalót kisebbet 75 pénzen.

Egy fekete czondorát öreg embernek valót 1 forinton öt pénzen

Singit adják az fekete czondorának az jovának 15 pénzen.

Annál alábbvalónak singit 12 pénzen.

Fejér harisnyának valót singit 12 pénzen.

Öreg embernek való harisnyát, jót, öreget, 38 pénzen.

Gyermeknek valót, minémű az inas, 15 és 23 pénzen.

Keztyűt öreg embernek valót 9 pénzen, kisebbet 7 pénzen.

Egy oláh tarisznyát 9 pénzen.

Egy oláh hevedert hat pénzen.

Egy oláh iszákot 30 pénzen.

Egy csuklyát jót, öreget 15 pénzen. Alábbvalót 10 p.

Egy jó sebesi pokróczot, Karán-Sebesben helyében, az hol csinálják, 75 pénzen.

Itt Erdélyben az jovát 1 forinton öt pénzen.

Az alábbvalóját helyében adják hatvan pénzen.

Itt benn adják, kilenczven pénzen.

Az szűrcsináló mesterekről és csapókról.

Az gyapjúnak mázsáját vegyék nyolcz forinton.

Az tímárok, vargák ezek is ez szerint adják 8 forinton.

Ha penig az gyapjút nem akarják mázsával venni, az bárány gyapjút tizenkét pénzen, egyenként vegyék húsz pénzen.

Az alábbvalóját 15 pénzen.

Az szűrnek végit, mindenütt, minden helyeken csinálják egy mértékre az szűr takácsok, úgy hogy az rámán tartson negyven singet az hossza; ha penig az rámáról leveszik és megdöröczkölik: tartson harminczkét singet. Az szélessége tartson egy singet és egy fertált, ha meg nem tartaná ezt, az árából tartsa ki, az ki megveszi az szűrt, vagy az takács tartozzék kitelljesíteni az vevőnek az szűrt.

Mint adják el az szűrcsapók végét az szűrnek.

Egy vég fejér szűrt, jót, adják végét 8 for. 25 pénzen.

Egy fekete vég szűrt, hat forinton.

Egy vég szürke szűrt, négy forinton ötven pénzen.

Ezt is hátra nem hagyván, hogy ez országban minden helyekben, városokban, minden emberek, rendek, az kolosvári singhez tartsák magokat, azzal mérjenek mindent, az szűrnek is hosszát és szélit.

Az szűrcsináló szabókról.

Fejér szürből csinált köpenyeget vagy bókai szűrt, öreg embernek valót, bővet, öreget, minemüt Kolosváratt szoktak csinálni, kinek galléra, prémi posztós, két forinton 63 pénzen.

Ennél kisebb fejér szürből csinált, kinek hossza két sing, öreg embernek valót, két forinton huszonöt pénzen.

Övedző szűrt béres legénynek valót, jót, öreget, posztóst, két forinton 10 pénzen.

Alábbvalót valami kevéssel 1 forinton 88 pénzen.

Tizenhat, 17, 18 esztendősnek való fejér szűrt, posztózottat, egy forinton ötven pénzen.

Tizenkét esztendősnek való fejér szűrt, az hossza másfél sing, öreg, 1 forinton 13 pénzen.

Annál kisebbnek való szür, fejér, 75.

Fekete szürből csinált köpenyeg vagy bókai szűrt, jót, öreget, posztózottat, egy forinton 88 pénzen.

Ennél kisebbet, posztózottat, 1 forinton ötven pénzen.

Tizenhat esztendős inasnak valót, kinek az hossza fertály hián két sing, 90 pénzen.

Tizenkét esztendősnek valót, kinek az hossza másfél sing hetvenöt pénzen. Annál kisebbet 10 pénzen.

Szürke szűrből csinált öreg köpenyeget vagy bókai szűrt pos-tóst, egy forinton 50 pénzen.

Annál alábbvalót, melynek két sing az hossza, 1 forinton 13 pén.

Annál kisebbnek, melynek az hossza fertály hean két sing, 90 pénzen.

Annál is kisebb, gyermeknek valót ötvenhét pénzen.

Az nemezcsinálókról.

Egy jó öreg nemezet hátas lóhoz valót, szegődöttet, adjanak 2. pénzen.

Közép renden hátas lóhoz valót 18 pénzen.

Szekeres lónyereg alá való nemezet, jót, öreget 15 pénz.

Egy öreg botos nemez kapczát, melyet sarún feljül vonszon, tizenkét pénzen.

Kisebbeket saruban valót, tíz pénzen.

Gyermeknek valót saruban, 8 pénzen.

Az szörmívesekről, kik lasnakot, harisnyát, czondorát, gubát, csuklyát, pokróczot csinálnak.

Egy belényesi lasnakot, szépet, tarkát, jót, öreget, hat forinton.

Egy fejér lasnakot 1 forinton hatvan pénzen.

Egy fekete lasnakot jót, öreget, 1 forinton 13 pénzen.

Egy sebesi pokróczot, jót, 80 pénzen.

Egy csinált gubát, jót, öreget 1 forinton 25 pénzen.

Alábbvalót kisebbet egy forinton 20 pénzen.

Annál is alábbvalót kisebbet 75 pénzen.

Egy fekete czondorát öreg embernek valót 1 forinton öt pén.

Singit adják az fekete czondorának az jovának 15 pénzen.

Annál alábbvalónak singit 12 pénzen.

Fejér harisnyának valót singit 12 pénzen.

Öreg embernek való harisnyát, jót, öreget, 38 pénzen.

Gyermeknek valót, minémű az inas, 15 és 23 pénzen.

Keztyűt öreg embernek valót 9 pénzen, kisebbet 7 pénzen.

Egy oláh tarisznyát 9 pénzen.

Egy oláh hevedert hat pénzen.

Egy oláh iszákot 30 pénzen.

Egy csuklyát jót, öreget 15 pénzen. Alábbvalót 10 p.

Egy jó sebesi pokróczot, Karán-Sebesben helyében, az bemálják, 75 pénzen.

Itt Erdélyben az jovát 1 forinton öt pénzen.

Az alábbvalóját helyében adják hatvan pénzen.

Itt benn adják, kilenczven pénzen.

Az szabómesterekről, kik váltómívet mívelnek.

Egy öreg karasia dolmánt, kit mind az aljáig merőn megbélelnek, hosszút, minden szerszámát az ember megadván, adjanak tőle 1 forintot öt pénzt.

Sája domántúl, hosszútól, kihez minden szerszámat adnak 1 fr. 8 p.

Félszer dolmántúl efféléktől hosszaktól és sajátúl, gombos sinórostól, ki alatt vászon, vagy bagaria vagyon, 75 pénzt.

Egy karasia rövid dolmántól, kinek maga adja az szerszámát, úgy béllettűl hatvan pénzért.

Egy hosszú gránát vagy skárlát dolmántól adjanak merőn béllettől, 1 forintot hetven pénzt.

Egy kamuka vagy atlacz dolmántúl merőn béllettől adjanak két forintot 40 pénzt.

Egy bársony dolmántúl 3 forintot.

Egy töltött fosztán dolmántól, hat forintot.

Egy gránát vagy skárlát köpenyegtől, szerszámát nem adván, 2 fr. 70 p.

Karasia vagy brassai posztóból csinált köpenyegtől 1 forintot 50 pénzt.

Abából csinálttól adjon 75 pénzt.

Egy karasia és sája nadrágtúl, kapcsos sinórostól adjon 48 pénzt.

Kapcsos és sinór nélkül 30 pénzt.

Egy gránát, skárlát nadrágtól sinórostúl kapcsostól adjanak 75 pénzt.

Brassai posztó nadrágot, fodor illert, abát lorembergit *(sic!)* öz illért kapcsával csináljanak 24 pénzért.

Félszer karasia, sája, stemet, sinóros, vagy kétszeres felső ruhától 90 p.

Az ki bagaziás lészen merőn, 1 forintot 8 pénzt.

Az ki karasia felső ruha lészen, száras, gombos és sinóros, 90 pénzért.

Csonka ujjú gránát, karasia, skárlát fajlandis mentét, posztóval úgy bagaziával merőn béllettet, 1 forintért ötven pénzért

Fodor iller, kisniczer, aba brassai mentét, a ki ezen módon csiáltat, 60 p.

Asszony-embernek való ránczos szoknyát hosszát fodor illérből, brassai posztóból, karasiából és egyéb ehez hasonló posztóból, kinek az illát posztóból prémezik 75 pénzért.

Ezen kívül az ki jó posztóból, vagy selyemből akar míveltetni szoknyát, az szabóval alkudjék, de az szabó drágán ne merjen mívelni.

Annál is kisebbet ezen formán 48 pénzen. Annál is kisebbet 38 pénzen.

Annál is alábbvaló, vagy köz lakatot és négyszegüeket, 18 pénzen.

Az apróbbakat ilyeneket tizenkét pénzen.

Hátas lónak való patkós zabolát, jót, igen szépet, jó ónost, erőset, vastagot 1 forinton 45 pénzen. Annál alábbvalót 98 pénzen.

Annál is alábbvalót 75 pénzen.

Egy deli sarkantyút, ónost, hosszat, 75 pénzen.

Egy felkötő sarkantyút 42 pénzen.

Apró sarkantyút, felszegezőt, ónost, taréjost, jót, igen szépet, szegezze fel három pénzért, ha nem ő patkolta az csizmát és mástól vötték az sarkantyút. Alábbvaló fekete sarkantyút, taréjost 24 pénzen.

Egy vakarót, jót, 13 pénzen. Annál kisebbet 9 pénzen.

Egy jó kopja vasat, ónost, aczélost 24 pénzen, kisebbet ónost 27 pénzen.

Fekete kopja vasat, jót 15 pénzen.

Egy tányéros rúdú zabolát, jót, szépet, jó ónozottat 1 forinton 13 pénzen.

Spanyol zabolát, jót, sutún járót, szépet, igen jól ónozattat 1 forinton 35 pénzen.

Egyenes rúdú zabolát, egyet, szép jó vastag közüt, ónost, 1 forinton 35 pénzen.

Ennél alábbvalót ugyan ilyen formát 1 forinton 5 pénzen.

Még is alábbvalót kilenczven pénzen.

Egy szekeres ló fékre való, jó ónas, tányéros, vastag hójagos zabolát 30 pénzen. Alábbvalót ilyen formát, az ki nem olyan igen jó, apróbb, 24 pénzen.

Egy hójagos kantár zabolát, nagy karikájút, jó szépet, ónost, 30 pénzen.

Egy keresztes kantár zabolát, jót, ónost 27 pénzen.

Egy karikás kantár zabolát, jót, ónost, 18 pénzen.

Az ládát nyissák meg, ha az nyittatja, az kié az láda, nem az szolga, 6 pénzért.

Az ajtót is nyissa meg, de szolga szavára ne nyissa, hanem ha az kié a ház, az nyittatja, 8 pénzért.

Egy papucsot szépen jól patkoljon 15 pénzért.

Egy portai csizmát, igen szép lapos patkóra három szeggel fel szegezvén tizennyolcz pénzért.

Ezen kivül való fő, avagy nehéz mi alkudjék az mesterrel.

Az kisebbet vegyék 60 pénzen. Az csitkó bőrt 30 pénzen.

Az lóbőrt senki meg ne vegye, hanem csak az nyereg-gyártók és pais-gyártók vehessék meg.

Vas-árosokról.

Ez országbéli hámorokon csinált vasokat és Magyarországból béhozatott vasat is az kovácsok és egyéb rendbéli emberek így vegyék: az nagy másáját, az ki száznegyven fontos, az mineművel Kolosváratt élnek, hat forinton.

Toroczkón csinált öreg sing vasat 38 pénzen.

Egy lapos vasat is 38 pénzen.

Egy toroczkai közép sing vasat 27 pénzen.

Annál kisebbet, kocsi talpára valót, 21 pénzen.

Öreg rúd vasat, kiben két annyi vagyon, mint egy öreg singvasban 60.

Azonképpen egy hosszú szántó vasat hatvan pénzen.

Kisebb rúdvasat harmincz pénzen.

Ha hol penig az míves emberek azoktúl akarnak vasat venni, kik házoknál árólják az vasat, az ilyenektől az olyan vasat, ki drágább tíz pénznél, ne vegyék feljebb egyet két pénznél, az az: minden tíz tíz pénz után, nyerjen két két pénzt az ki kereskedik vélc.

Az csetneki közép vasat, tizennyolcz pénzen.

Itt is az kit azszerűt csinálnak, így adják.

Az csetneki apró vasnak százát, tíz forinton ötven pénzen.

Erdélyben is ilyszerű vasat így adják.

Az erdélyi aczélnak másáját adják hat forinton.

Alábbvalónak másáját, négy forinton 50 pénzen.

Az öreg hajtott végű vasnak százát tizennyolcz forinton.

Az marok vasnak százát, öreget, hat forinton.

Az középszerűnek százát 4 forinton ötven pénzen.

Az kocsira valónak százát, 3 forinton 75 pénzen.

Az léczszegnek százát huszonegy pénzen.

Héazó szegnek száza, az ki igen jó, egy újjnyi hosszú, 6 pénzen de ó szeget ne elegyítsenek köziben.

Az kovácsokról.

Az kovács egy jó öreg erős patkót maga vasából szegestől üssön fel 9 pénzért.

Öreg lovat, kit ször pokrócz alatt tartnak, olyan lovakra maga vasából egy patkót üssön fel 10 pénzért.

Egy ó patkót az kovács maga szegével üssön fel 5 pénzen.

Az ki patkót, szeget maga viszen oda, üssön fel 3 pénzért

Egy patkót szegestől adjon el 8 pénzen.

Egy kocsi kereket vasazzanak 48 pénzért.

Annál is kisebbet ezen formán 48 pénzen. Annál is kisebbet 38 pénzen.

Annál is alábbvaló, vagy köz lakatot és négyszegűcket, 18 pénzen.

Az apróbbakat ilyeneket tizenkét pénzen.

Hátas lónak való patkós zabolát, jót, igen szépet, jó ónost, erőset, vastagot 1 forinton 45 pénzen. Annál alábbvalót 98 pénzen.

Annál is alábbvalót 75 pénzen.

Egy deli sarkantyút, ónost, hosszat, 75 pénzen.

Egy felkötő sarkantyút 42 pénzen.

Apró sarkantyút, felszegezőt, ónost, taréjost, jót, igen szépet, szegezze fel három pénzért, ha nem ő patkolta az csizmát és mástól vötték az sarkantyút. Alábbvaló fekete sarkantyút, taréjost 24 pénzen.

Egy vakarót, jót, 13 pénzen. Annál kisebbet 9 pénzen.

Egy jó kopja vasat, ónost, aczélost 24 pénzen, kisebbet ónost 27 pénzen.

Fekete kopja vasat, jót 15 pénzen.

Egy tányéros rúdú zabolát, jót, szépet, jó ónozottat 1 forinton 13 pénzen.

Spanyol zabolát, jót, sutún járót, szépet, igen jól ónozattat 1 forinton 35 pénzen.

Egyenes rúdú zabolát, egyet, szép jó vastag közűt, ónost, 1 forinton 35 pénzen.

Ennél alábbvalót ugyan ilyen formát 1 forinton 5 pénzen.

Még is alábbvalót kilenczven pénzen.

Egy szekeres ló fékre való, jó ónas, tányéros, vastag hójagos zabolát 30 pénzen. Alábbvalót ilyen formát, az ki nem olyan igen jó, apróbb, 24 pénzen.

Egy hójagos kantár zabolát, nagy karikájút, jó szépet, ónost, 30 pénzen.

Egy keresztes kantár zabolát, jót, ónost 27 pénzen.

Egy karikás kantár zabolát, jót, ónost, 18 pénzen.

Az ládát nyissák meg, ha az nyittatja, az kié az láda, nem az szolga, 6 pénzért.

Az ajtót is nyissa meg, de szolga szavára ne nyissa, hanem ha az kié a ház, az nyittatja, 8 pénzért.

Egy papucsot szépen jól patkoljon 15 pénzért.

Egy portai csizmát, igen szép lapos patkóra három szeggel fel szegezvén tizennyolcz pénzért.

Ezen kivűl való fő, avagy nehéz mívet, az ki akar míveltetni, alkudjék az mesterrel.

Az ón mívesekről.

Végeztük ezt, hogy az ónnak drágasága miatt, hat font fejér ónhoz tegyenek egy font fekete ónat, és úgy míveljenek igazán. Fontját az ón műnek, az kész műnek adják 48 pénzen, ha pénig az fejér ónnak az ára megszáll, adják olcsóbban.

Az ó műnek penig vegye be fontját 21 pénzen, az ki penig ki akarja míveltetni ónját, az apadását meg tudván, úgymint tiz fontból egyet, csinálja ki fontját 18 pénzért.

Az miképpen penig az ötvösekrül végeztük, hogy az külső városbelick ez országban, a kolcsos városbeli czéh mesterekhez tartsák magokat, az ón mívesek is ahoz tartsák magokat azon büntetés alatt.

Az kádárokról.

Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő míveket és reá vigyázzanak az czéh mesterek minden városokon, falukon penig az bírák hütök szerint.

Az öreg hordó nyolczvan vedres legyen igazán. Az földes negyven vedrös legyen.

Az egész hordót, ki nyolczvan vedrös, jó, jól csinált, jól kötött, adják 1 forinton 50 pénzen.

Az negyven vedröst, ki jól köttetett, 75 pénzen.

Az mennyi vedres, másfél annyi pénzt adjon érette, ha ki apróbbakat akar csináltatni.

Az mikor az hordóban az falak megbontakoznak, azokat kivegyék az kádárok és azokhoz hasonló falt tegyenek, hogy az hordó meg ne kisebbedjék, vagy ha azt nem mívelik, ottan fél hordót csináljanak belőle, hogy az hordónak kicsinsége miatt az borvevő emberek meg ne csalatkozzanak, hanem igaz veder számú legyen az hordó, azonképpen ha az hosszában el kelletnék vágni is, csináljon negyvenes hordót belőle, ezt is hozzátévén, hogyha mikor Isten az bornak bőségét adja, egy két negyvenest adhassanak el 1 forinton 68 pénzen, egy fél hordót 95 pénzen. Az többit az aprajját az ő rendi szerint.

Egy öreg hordót kössenek meg új abroncsokkal, kinek feneke és dongája vagyon, 30 pénzért.

Negyvenest, kinek héja nincsen, kössék meg ujonnan 24 pénzért, úgy kösse penig, feleljen felőle, hogy Szent Márton napig kár az ő müve miatt az borban nem esik.

Egy öreg hordónak és negyvenesnek is, ha egyfelől egészen új feneket csinál, adjanak 33 pénzt.

Az ki falt tétet az hordóban, minden faltúl adjanak 5 pénzt.

Egy darab fenéktül is 5 pénzt.

Ha penig pinczében köt az kádár, minden abroncstúl adjanak 5 pénzt.

Hogy ha penig egy teli boros hordóban falt vonszon az kádár, adjanak 75 pénzt, ha mind két felöl elmetszi az ó hordót és megontorozza, adjanak 24 pénzt. Ha egy felöl 12 pénzt. Az hol penig szük az fa, mint Kolosvárott és Szebenben, kell adni az dongától és fenéktől 4 pénzt.

Két fülü csebret, kit két ember visel, 21 pénzen.

Ló-itató három vedres csebret, két fülüt, 18 pénzen.

Egy vedres két fülü csebret 12 pénzen.

Egy vízmerítő fenyüfa vedret 11 pénzen. Egy öreg sajtárt 6 pénzen.

Egy vedres öreg kártot 12 pénzen. Kisebbet 6 pénzen.

Juhfejő vedret hat pénzen.

Az deberke valamennyi vedres leszen, minden vedrétől 6 p.

Egy öreg szapülló, feredő és minden egyébféle edényeket, ha tölgyfából csinálják, vedrét adják öt pénzen. Fenyü fából 3 pénzen.

Öreg kádat, nyomót, vagy káposzta-sózni valót, vedrét 5 pénzen.

Fenyőfából vedrét három pénzen.

Egy öreg kád-kötéstül, 38 pénzt. Kisebbtől 24 pénzt.

Egy lijut adjanak 30 pénzen. Kisebbet 24.

Egy szőlő hordó bótot 30 pénzen. Kisebet 24.

Egy légelt egy vedrest 12 pénzen. Kisebbet 9. Mégis kisebbet 6.

Hogy ha penig valaki az kádárt hivatja bor kötni, dolgait elhagyván, tartozzék minden ember hivataljára elmenni, hogy senki az miatt kárt ne valljon, ha el nem menne fizetéséjért, és kárt vallana az ember, az kádár fizesse meg az kárt.

Az csiszár mesterekről.

Az ki maga adja az czápát az csiszárnak, egy hegyes tört csináljon egy forintért ötven pénzért.

Egy szablya hivelt, az ki paraszt módon vagyon, a ki maga czápáját adja hozzá, 1 forintért 53 pénzért. Ezüst alá is ezen fizetésen tartozzék csinálni, hogy ha penig valaki czifrás kötő vasakra ezüst formán csináltatja az vasat, alkudjék az mesterrel.

A hol penig a csiszár mesteré lészen minden szerszáma, és czápát sem akar adni, miért hogy efféle váltó mü más országból hozott szerszámból építtetik, adjanak egy szablyától és pallostúl 3 forintot.

Ha csak a vasa az míveltetőé, egyebe mindene a csiszáré 4 for. 50 p.

Ha ki penig szablya vasat ad, és vert bürből akar hivelt csicsináltatni, váltó műtől adjanak 1 forintot 35 pénzt.

Vásári mivet, vagy alábbvalót 90 pénzen.

Az mely vas az csiszáré lészen, az minemü az vas lészen és az müve, a szerint alkodjék az mesterrel.

Demeczki szablya tisztitástúl, fringiátúl, pallostúl, hegyes törtől 38 p.

Csetneki szablya tisztitástúl 18 pénzt.

Egy sisak tisztitástúl, ki igen rozsdás 60 pénzt.

Az ki nem annyéra rozsdás 42 pénzt.

Vásári mivet, csetneki vasat, vert bőrből, az mint eladhatja, és alkhatnak vélle, úgy adja el.

Ha penig valaki kardját és hegyes törit, pallosát csiszár kezében adja, és azokat elveszti, elcseréli, vagy eltöri, az kié volt, azt elégitse meg róla, vagy hasonlókat adjon, vagy pénzzel alkudjék az káros emberrel.

Kömivesekről.

Az rakó müves mesternek, az kinek enni adnak, egy napra adjanak 42 pénzt. Egy kömives legénynek 30 pénzt.

Tanuló legénynek 21 pénzt.

Az mely kömives mesternek enni nem adnak 57 pénzt.

Az kömíves legénynek, kinek enni nem adnak 42 p.

Inasnak harminczhat pénzt.

Az ki öl számra alkoszik, egy temérdek falnak, ki három singes lészen, ölitül adjanak másfél forintot. Két singes falnak ölitől egy forintot öt pénzt. Másfél singes falnak ölitől 75 pénzt.

Egy singes falnak ölitül ötvenkét pénzt.

Egy ajtó mellyékétől, czifrás faragott mü, kinek az szemöldeke kornisos, az magassága tiz arasz, az virága négy arasz, adjanak 11 forintot.

Ennél alábbvaló ajtót, kinek az virága három arasz egy hivelykes tenyérni, adjanak 7 forintot ötven pénzt.

Egy köz ajtót, az minemüek az városokban szoktak lenni, nem czifrások és kornissal, adjanak 5 forinton 75 pénzen.

Az mely ajtó várasi módon igen szép czifrás, felálló szép kornisával adjanak 15 frton.

Öreg palotára való nagy kornisos ablakokat, kereszt nélkül valókat, adjanak egyet két forinton 50 pénzen.

Két keresztü ablakot öt forinton 75 pénzen.

Egy keresztü ablakot négy forint ötven pé

Annál is alábbvaló közönséges ablak

nincsen, adjanak három forinton.

Az ácsokról.

Az ács mestereknek, legényeknek és inasoknak, ha enni adnak, és ha nem adnak is, ezen fizetések legyen, mint az kőmíveseknek.

A zemes csinálókról.

Az zemes csináló mesterek vegyenek egy szarvas bőrt, öreget két forinton 25 pénzen. Annál kisebbet 1 forinton 50 pénzen.

Annál is alábbvalót 1 forinton 8 pénzen. Egy özbőrt 24 pénzen.

Ha ki csinálja a szarvas bőrt, az jovát, zemesen, halhéason, akármi színnel legyen megfestve, adjanak egyet 4 forinton 50 pénzen.

Az ki nem halhéas szarvas bőr, hanem azon kivül vagyon bojtoson gyártva, 2 forinton 25 pénzen.

Ha ki penig maga gyártott szarvas bőrt, szépen bojtoson festve, akárminemű festékkel, 3 forinton 25 pénzen.

Az özbőr gyártástól zemesen adjon 60 pénzen.

Téglavetőkről.

Rakó téglát ezeret, öreget, adjanak két forinton 25 p.

Pádimentom téglának ezerit égetve 3 forinton.

Cserépnek ezerit mind laposnak, hójagosnak, kész égetve, 3 forint 75 pénzen.

A ki penig fát ad melléje, annak olcsóbban, úgymint ezerit 1 forintért 50 pénzért.

Pádimentomnak valónak ezerit két forint 25 pénzért.

Cserépnek ezeritől, kihez fát adnak, 3 forinton.

Az fazokasokról.

Egy mázas kályhát zöld mázzal, szépet, jót, öreget, czifrást, adjanak 8 pénzen.

Egy mázas kályhát, tarkát, fejér mázzal, jót, öreget 11 pénzen.

Német módon csinált szép tarka, öszvejáró virágú nagy kályhát 14 p.

Az gelétnek vegyék az fazekasok mázsáját 9 forinton.

Az paraszt czifrás kályhát 5 pénzen. Az paraszt közkályhát másfelen.

Az fazokakat melyik városban, vagy faluban mint adják, az bírák gondviselése legyen, limitálják magok illendő árát az fazokaknak, hogy az is drága ne legyen.

Ha ki penig szablya vasat ad, és vert bőrből akar hivelt csicsináltatni, váltó műtől adjanak 1 forintot 35 pénzt.

Vásári mivet, vagy alábbvalót 90 pénzen.

Az mely vas az csiszáré lészen, az minemű az vas lészen és az műve, a szerint alkodjék az mesterrel.

Demeczki szablya tisztitástúl, fringiátúl, pallostúl, hegyes törtől 38 p.

Csetneki szablya tisztitástúl 18 pénzt.

Egy sisak tisztitástúl, ki igen rozsdás 60 pénzt.

Az ki nem annyéra rozsdás 42 pénzt.

Vásári mivet, csetneki vasat, vert bőrből, az mint eladhatja, és alkhatnak vélle, úgy adja el.

Ha penig valaki kardját és hegyes törit, pallosát csiszár kezében adja, és azokat elveszti, elcseréli, vagy eltöri, az kié volt, azt elégítse meg róla, vagy hasonlókat adjon, vagy pénzzel alkudjék az káros emberrel.

Kömivesekről.

Az rakó műves mesternek, az kinek enni adnak, egy napra adjanak 42 pénzt. Egy kőmives legénynek 30 pénzt.

Tanuló legénynek 21 pénzt.

Az mely kömives mesternek enni nem adnak 57 pénzt.

Az kömives legénynek, kinek enni nem adnak 42 p.

Inasnak harminczhat pénzt.

Az ki öl számra alkoszik, egy temérdek falnak, ki három singes lészen, ölitül adjanak másfél forintot. Két singes falnak ölitől egy forintot öt pénzt. Másfél singes falnak ölitől 75 pénzt.

Egy singes falnak ölitül ötvenkét pénzt.

Egy ajtó mellyékétől, czifrás faragott mű, kinek az szemöldeke kornisos, az magassága tíz arasz, az virága négy arasz, adjanak 11 forintot.

Ennél alábbvaló ajtót, kinek az virága három arasz egy hívelykes tenyérni, adjanak 7 forintot ötven pénzt.

Egy köz ajtót, az minemüek az városokban szoktak lenni, nem czifrások és kornissal, adjanak 5 forinton 75 pénzen.

Az mely ajtó várasi módon igen szép czifrás, felálló szép kornisával adjanak 15 frton.

Öreg palotára való nagy kornisos ablakokat, kereszt nélkül valókat, adjanak egyet két forinton 50 pénzen.

Két keresztü ablakot öt forinton 75 pénzen.

Egy keresztü ablakot négy forint ötven pénzen.

Annál is alábbvaló közönséges ablakkövet, kiben semmi kereszt nincsen, adjanak három forinton.

Takács mesterekről.

Az takácsokhoz az ki fonalat viszen, ugymint, kenderből, lenből, gyapotból és szöszből csanáltat abból ilyen mód tartassék.

Az mely lent gyapottal együtt szőnek, singitől adjanak 3 pénzt.

Az melyet csak lenből szőnek, singitől adjanak negyedfél pénzt.

Az melyet kenderből szőnek, singitől másfél pénzt.

Mindenféle szöszből szőtt vásznat, két singet szöjjön másfél pénzért.

Ezeknek az szélessége egy singnyi legyen; az ki penig szélesben, szebben, sáhoson és kamukáson akarja szötetni, alkodjék az takácscsal.

Fél gyapottas len vásznat, singit ki jó és vékony veres szélő. adják 18 p.

Az len vászonnak singit, az ki jó és vékony veres szélő 11 pénzen.

Annak utánna valót, az ki nem veres szélü és teljes, singit 8 pénzen.

Annál is alábbvalót szöszszel elegyítettet 6 pénzen.

Kender vászonnak az igen jovának singit 8 pénzen. Alábbvalónak 5 p.

Az len szösz vásznak három pénzen.

Az mészégetőkről.

Egy egész hordó meszet, ki nyolczvan vedres, vegyenek helyében 1 forinton 20 pénzen. Fél hordó meszet helyében 60 pénzen.

Egy öreg kemencze meszet, kinek a vermének szélessége 18 lábnyomnyi, az mélysége másfél ölnyi, adjanak az munkájától az mészégetőnek, hat forintot.

Ennél alábbvaló kisebb veremmel égessenek olcsóbbért, az verem nagy voltához képest, de mind követ, fáját, az ki égetteti, az hordassa helyében, csak az munkájától égetésétül fizesenek az mesternek, de az kemenczét úgy kell érteni, mint az egész kemenczét, melynek az boltozásán feljül legyen hasonlóképpen másfél ember magasságnyi az kőrakás; ez a fizetés értessék Aranyas-székben és egyéb ideki való helyeken, az hol az ember szükebb; Székely-földen penig olcsóbban tartozzanak adni az mésznek hordóját, az kemencze mész égetéstül is kevesebbet fizessenek, mivel ott mind ember, s mind fa, mind élés bövebb. Ha ki penig maga nem akar fát, követ az kemenczére, mívest nem ad az mészégető mellé, alkodjék az mesterrel.

Az brassai posztócsinálók mivel igen megdrágították az ő míveket, végeztük azért, hogy ők is alább szállítsák az posztónak

árát, úgy hogy egy vég brassai posztót, zöldet, kéket, jót, melynek vége 38 singet tartson, adjanak 25 forinton.

Valamennyivel alábbvalónak végit 22 forinton. Az kereskedő áros emberek felől nagy panaszolkodások hallatnak minden rendekről, kik sem Istennel, sem lelkek ismérétivel nem gondolván, marhájokat, ha lehetne, úgy adnák el, sok esküvések és csoda kigondolt excusatiójok mellett, hogy ha lehetne, tiz annyit adnak el, az mint vöttek, nem gondolván keresztyén felebarátjoknak megcsalásával és értékének megfogyatkozával.

Hogy azért ők is felettébb való nyereséget ne exigáljanak ezután rajtunk, végeztük, hogy minden esztendőben ő felsége Bécsben, Krakkóban, Ilvóban, Landor-Fejérváron bizonyos emberét expediáltassa kegyelmességéből, kik által bizonyoson végére menjen, melyik városban min, mint adnak, az elegség hol mi állapatban találtatik, mázsája mennyiben jő Kolosvárig az marhának. Ő felsége bizonyos commissáriusi által mindenféle marháknak árát limitáltassa ahhoz képest, úgy hogy az áros embereknek is lehessen mindenben illendő és keresztyénül való nyereségek, az vevő rendek is ne panaszolkodhassanak.

Ha kik penig az áros rendek közzül kereskedéseket bosszúságból elhadnák, az ilyeneket ő felsége kénszerítse szokott kereskedéscknek continuálására, marhájok öregségek *(sic!)* elvesztése alatt. Sőt azt is kegyelmesen megparancsolván ő felsége nekik, hogy nem csak közönséges rendeknek való marhákat hordjanak, hanem mindenféle vont-arany, ezüst, bársony, kamuka, atlasz, tafota és egyéb selyem matériákat, skárlátnak, gránátnak, faylandisnak, sájának, czimmazinnak, braszlainak, fodor-illérnek jovát közönségest hordják, egyéb mindenféle marhákat, és matériákat, valamelyek köztünk el szoktanak kelni.

Az görögök is nem kevés hasznot takarnak ki országunkból marhájoknak szokatlan és hallatlan áron való eladásokkal, mindnyájunknak nagy kárával: hogy azért azokra is szorgalmatos vigyázás legyen, tetszett Felséged kegyelmes akaratjából, hogy azoknak is pro libitu ne legyen szabad eladni marhájokat, hanem ők is az Felséged limitatiójához tartsák magokat, Landor-Fejérvárott és Tergovistán, az mit min megvehetnek, ittbenn is ahhoz képest rendeltesse árujokat Felséged, illendő nyereségek marhájoknak meglévén, mint marhájoknak olyan közel való behozásokért. Mivel ugyan a görögök szokták az jó monétákat és ezüstet kihordani ez országból, noha mások is hordják, de föképpen ők hordják, azért valaki ez leszen, ki annuentia nélkül kereskedésre az jó monétákat ki hordja, árát felveri, képtelen árán váltja, mind aranyat, tallért, dutkát, ó pénzt, három pénzes garast ki akarván vinni ez országból, ha ez megtudatik, az a pénze, az kit váltott, elvétessék attól is, az ki eladta, képtelen árrán véle való

kereskedéseknek okáért, főképpen az olyan görögöktől, és a ki pénzbeli drágaságot szerzi és az pénzt képtelen árán váltja.

Az míves emberek és minden rendek az míveltetésben ilyen módot tartsanak, hogy az mely míves emberek művet fogadnak fel, meg is csinálják jól, az mint szerződtek, mivel némelyek nem úgy csinálják műveket, az mint fogadták, hanem rosszabból, csak elvesztegetik, az míveltetőknek nagy károkra, sőt még elsőben pénzt vesznek mívekre, azután akármint elpozdorolják míveket, tudván, hogy pénzt adtak reá, és rajta nem hagyják az mívet: az ilyen ember, az ki az szegődött mívet nem az szegődség szerint csinálja, hanem elvesztegeti, tehát az szabad akarat szerint való rosszúl mívelésejért szintén úgy elveszesse, mint az ki nem az limitatió szerint akarta marháját eladnia; ha felfogadja csinálja jól; hogyha penig az napra el nem készítené az mívet, a mely napra reá felelt, hogy kész leszen az mű, és az míveltetőt utánna jártatná, fárasztaná, költetné, minthogy az városban való járás költségben jár, ha utánna jártat egyszer vagy kétszer, az megmondott napot elhalasztja, az dolog megbizonyosodván, így is fizetett bérit elveszesse, de úgy, hogyha vagy beteg nem volt, vagy ő felsége dolga rajta nem volt, vagy valami nagy káros bizonyos dolog el nem mulattatta véle, mely nagy kára miatt kételen kellett az dolognak haladnia. Hogy penig ezekben is fortélyozás, akadály ne eshessék, az ki micsoda műre szerződik, adjon levelet egymásnak, mind az mívelő, s mind az míveltető, mint s hogy alkudtak egymással, micsoda mívet mi üdőre adott oda; mely dolog ha úgy nem lenne, igazodjék és büntetődjék mindenik az maga végezése szerint; mindjárást az míveltető is az művet ne tartsa az míves emberen, ha kész leszen, hanem tartozzék kiváltani; hogyha valaki valami marhákat, szerszámokat ad az műves embernek kezében megcsinálni, azokat vagy eltöri, vagy elveszti, úgy, mint az szabók szoktak, némelyek kiszabják az embert az köntösből, és kárt tesznek az műveltetőnek: az ilyen műves emberek tartozzanak az elvesztett marhának az árát megadnia, az miért az az ember el nem vált volna marhájától, arról kit elvesztett az míves ember, mivel gyakran vagyon oly marha, kit messzünen hoznak, ember nehezen teszi szerét, kitül nehezen válnék meg, itt háromszorta való árán sem tehetik szerét, avagy vegyen olyan marhát a míves ember érette, a minemüt elvesztett tőle. Főképpen afféle szép posztó materiákat némely szabók szoktak elvesztegetni az míveltetőknek nagy károkra: azért ennek utánna azok is, az kinek mit mívelnek, mennyiből mit szabtak, az ruhának, kit szabtak, allyi dereka, bősége, újja, és az köntös hossza mennyi, mikor szabta, azután várják az szerint tőle elő, az mi kevés az igazításán és varrásán elment benne, kitudván belőle: hogy penig az műben, szabásban valami csalárdság találtatnék: az olyan ember az mívének bérit veszétse el, és az köntös árát, az kit elvesztegetett, fizesse meg, annak felette vegyenek rajta kétszáz

forintot. Ha másodszor is rajta kapják az kártételen, vessék ki az czéhből, mint olyan embert.

Az igazán való miveltetésre penig minden míves embert reá erőltessenek az bírák és czéhmesterek, mert ha igazán nem mívelnek és őket meg nem büntetik az nem jól való mivelésekért, ezekért is az bírák fizetnek. Senki senkinek pénzét rosszúl csinált marhájért el ne vegye, hanem minden míveljen jó mívet. Az büntetést penig minden míves emberekről kell érteni, mivel ide minden cselekedeteket, akadályt nem írhattak.

Hogy penig az limitatió mindenütt az ő felsége birodalmában megtartassék, ebben ilyen módot observáljanak mindenütt, hogy az ki vásárol és a marhát nem a limitatió szerint adják, tehát panaszoljon Kamuti Balásnak, vagy arra rendeltetett emberének, mivel maga mindenfelé nem érkezhetik. Azután az marhát lássák meg és ha nem úgy adják, avagy nem úgy akarták volna adni az limitatió szerint, az a marha, az mit nem úgy akartak adni, tőle elvétessék ez dologért, és ezután ugyanolyan marhát mást tartozzék az limitatió szerint az vevőnek adnia, azaz ki az limitatió ellen vétett. Az hol penig Kamuthi Balásnak sem maga, sem embere nem volna hogy ez féle dologban veszekedés mód, nélkül való dolgok ne essenek, az ilyen dolgot, az hol az dolog esik, az helynek bírájának adják értésére, mely dolgot az ott való bíró mentest ez szerint el igazitani tartozzék, vagy az eladón exequáltatni, hogy ha penig az bíró kedvezne és nem exequáltatna, tehát az bírón így vegyék meg az poenát, melyen ha az bíró elmaradna és a bírónak elengedné Kamuthi Balázs, ő is így fizesse az reá írt poenát. Valamit penig így elvesznek az limitatió meg nem állásért, azt Kamuthi Balás kezében szolgáltassák, így, hogy az hol maga vagy embere nem volna, tehát az panaszlók, kik nem vásárolhatnak, azok menjenek az helynek bírájához, az bírónak panaszoljanak, az bíró jól végére menvén az dolognak, az eladó embert az feljül megírt mód szerint büntesse meg, ha bűne vagyon. Az marhát, kit elveszen, tartsa magánál, mikor az gyűlésre jő, akkor adja meg Kamuthi Balásnak. Hogy ha penig az panaszlóknak szavokra semmit nem adnának az bírák, tehát abban ilyen mód tartassék, hogy az, a ki vásárolni akart és nem vehetett a limitatió szerint, az vegyen két jámbor nemes embert, avagy egyéb jámbor személyeket melléje, kik előtt kérje az bírót, neki tétessen igazat; ha az bíró igazat nem tétet, sem az eladót meg nem bünteti, sem az vevő nem vásárolhat, tehát attúl a két nemes embertül vegyen relatoriát és protestáljon az bíró előtt, hogy ő panaszol Kamuthi Balásnak; relatoriában nilván meglegyen, az dolog mely nap mint volt, az bírónak ki neve, az marhát ki nem akarta adni, annak is ki neve, és azzal az relatoriával jöjön Kamuthi Baláshoz, ha el nem akarja türni; mely dolog ha úgy leszen és az bíró magát meg nem mentheti, így maradjon el az

poenán, mivel ő annak az helynek bírája, és tartozik az ő alattavalókkal az limitatiót observáltatni.

Ezt is hátra nem hagyván, hogy az bírák, tisztviselők minden névvel nevezendő helyeken igen reá vigyázzanak és gondot viseljenek, hogy az hol vásárok, sokadalmok esnek, semmit elsőben vásárlania ne engedjenek, kik kereskedésekre szoktak marhát vennie, hanem vásároljon az egyéb rendbeli nép, kik magok házok-népek szükségére vesznek mindent: azok az ő szükségeket megvásárolván, azután az mi attól marad, vegye mind az kereskedő rend meg, ezeké, az kik magok szükségére vásárolnak, leszen az első vásár, ez okáért hogy az kereskedő ember minden marhát megvenne az vásáron kereskedésre, és így a patriciusoknak házok, magok szükségére semmi nem maradna, mivel efféle emberek az kereskedés után járván, idején mindent elkapdosnának, és így másnak semmi nem jutna, az marhát penig az országbeliekért limitálták, nem az kereskedésért, hogy mindennek jusson szüksége szerint minden.

Conclusio.

Nos igitur ea omnia suprascripta per fideles nostros ad id a nobis cum sufficiente mandato delectos, modo praemisso limitata et ordinata atque a nobis ipsis revisa in omnibus suis clausulis et punctis approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, universisque et singulis superius specificatis quorumcunque comitatuum comitibus et officialibus civitatum, oppidorum et villarum iudicibus, et magistratibus districte praecipientes committimus et mandamus, ut ea omnia superius specificata modoque eo limitata per quosvis commertia emtionum et venditionum exercentes, atque alios, quorum interierit, absque ulla variatione, et defectu sedulo observari curent, neque iis a quibuspiam contraire et ea posthaberi permittant, aut ausi sint modo aliquali, quin imo indelinquentes, eo quo specificatum est, modo severe absque ullo personarum respectu animadvertant, sub gravi indignationis nostrae et constituta etiam super hac re in publicis regni articulis poena irremissibiliter ab iis exigenda, prout ea omnia, sicuti a cujuscunque status ordinis conditionis hominibus observari benigne volumus, ita etiam approbamus, confirmamusque harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima nona mensis Maÿ. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quinto.

Ad mandatum serenissimi domini (P. H.)
domini principis m. p. Stephanus Kowachochy
cancellarius. manu propria.

Excudebet Martinus M. Typographus suae Serenitatis.

(Egyetlen eddig ismert példánya a szász nemz. ltárban).

XXVIII.

1625. jun. 18.

Bethlen Gábor Sennyey Istvánhoz Réczey követsége ügyében.

Quo ad negotium relationis Valentini Rechyey de iis, quae in missione ad principem Betlen peregit; sunt litterae principis ad dnum cancellarium per modum responsi datae, quae sic habentur, propria manu scriptae.

Praemissis praemittendis.

Alba Julia 18. Junii 1625. Internuncius suae Mattis Valentinus Rechyey die Martis de sero advenit. Mercurii die ad audientiam admissus, de negotiis, quibus S. M. nobis mandavit, resolutionem dedimus, quae si juxta censuram nostram aliqua in parte locum non videretur habere, amanter rogamus, nomine nostro excuset apud S. M. Nam nos ad consilia danda, vel etiam duntaxat ad declarandum nosmet nimis insufficientes agnoscimus.

De dietae promulgatione et celebratione fortassis discursum habere potuissemus, siquidem animadvertuntur quales considerationes, inaudiendo regnicolarum multas querimonias de aliquibus punctis, quod necdum effectuati fuerint hactenus, ad quae S. M. clementer sese obtulerat; verum negotia ejusmodi cum nos non concernant, et S. M. quoque non aliud, quam ut tenuem intellectum nostrum de temporis et commoditatis ratione perscribendum, nos quoque ad hoc nos accommodavimus.

Decreti editionem de melioratione monetae si S. M. adhuc distulerit, certo intelligimus, quod omnis status praesertim autem plebs, quae Turcis deditia est, vel mancipia fient, aut loca domiciliorum deserere debebunt. Nam etiam pecuniam Cremnicensem jam accipere nolunt; censuram nostram superinde jam antea etiam binaria vice suae Matti perscripsimus per servitorem nostrum Ladislaum Bornemisza. Nobis videretur, ut in illa liga cuderetur, quemadmodum tempore Rudolphi in celebrata diaeta cusio demandata fuerat, fuit autem 5 lotonum, moneta illa apud omnes grata fuit et currebat indifferenter in Polonia, Viennae, sic intelligimus, inter Turcas etiam usque ad Nandor Albam, ut utraque Valachia. Hoc pacto neque fiscus pateretur magnum damnum, monetam autem hactenus cusam commutare deberent in domos aerarias tollerabili modo, ita uti sua Mattas quoque haberet inde aliquod lucrum et etiam qui administrarent, non nimium

damnificarentur, nam si eo pacto percipientur quantum ... genti continet, ii qui administrarent, summopere damni... rentur, vix enim etiam tres nummi valerent unum. Nos ... sum quinque denariorum accepturi sumus pro duobus ... riis et dimidio, unde prout informamur nullam utilit... habituri sumus, malumus tamen sine utilitate esse et ... mune bonum promovere. Verumtamen de his sua Matt... sapiens consilium suae Mattis ex camera Cremmicensi ... mari potest absque mora. In eo sint Dnes Vrae, ne differ... sua Mattas ostendat clementiam erga status et succurrat ... nos confidentes in eo 1-a Julii in nostris cusionum lo... mensura 5. lotonum faciemus cusionem inchoari.

Quod pacem cum Turca dnus deus ad finem feci... venire, ex corde gratularemur, ejusque stabilimentum ... longum tempus permansionem ex puro corde optamus et ... quoque aliquid servitii illic impendimus; novit Deus ac ... vera conscientia nihil de eo scribimus, verum patienter ... ferimus quasvis de nobis publicatas calumnias, parcat ... Deus; — intelligimus de nobis omnes opiniones; his qu... dabit Deus finem, nosmet ipsos commendare non possum... sed veritatem scribimus, quod si obtemperassent tempest... utilius concludi poterat pax, nam ista certe nimis super... ciem videtur nobis aedificata. Attamen fortassis nihil tot... his scimus, neque desuper disputationem movemus, neque ... morem de eo scribimus; iidem Turcici commissarii, quamae... sententiam tulerint de permansione hujus pacis, ab ... Dnes Vrae intelligant, nos duntaxat permansionem ... exoptamus.

Ladislaus Bornemisza etiam 15 hujus 10. hora adv... et S. Mattis clementem resolutionem adferens, cum corde... titudinis agnoscimus suae Mattis benignamo blationem. A D... Deo in quotidianis precibus nostris gratiam inploramus ... hoc, ut S. Matti nos quoque omni occasione exigua ... utilia tamen servitia praestare possemus ob benignita... nobis declaratam.

Litteras Dnis Vrae perlegentes, licet etiam pro ... cathegoricam resolutionem obtinere non potuerimus, nihil... nus ex duobus punctis certo colligere possumus, legato... nostrorum ulteriorem profectionem, qua de re quod Dn... Vra nos edocuerit, recognoscimus magnam esse gratitudi... et nos etiam Dni Vrae ob hanc sinceritatam ad majorem am... tiam nos offerimus et devincimus. Intellexeramus post discess... Bornemisza, illico ex Polonia conclusionem suae Mattis c... filio regis Poloniae et conditiones etiam bona ex parte ... vimus, juxta quas sua Mattis promissiones fecit juniori ...

cipi et nos quoque ab eo tempore cogitationes nostras de eo deposuimus, verumtamen per hoc in exhibitione promptitudinis serviendi S. Matti in nulla parte recedemus, verum cum magna sinceritate enitemur omni occasione id ipsum praestare. — Quocirca nos etiam fidum familiarem hominem nostrum intra decursum aliquot dierum expedituri sumus, et juxta promissionem nostram ad suam Majestatem amandabimus fiduciam habentes in S. Mattis gratiosa oblatione, certo credimus et plene persuademus nobis, quod in S. Matte non deficiemus; in quamcunque tandem partem Deus nos direxerit, fiat sancta ipsius voluntas; licet salvi conductus litterae praemanibus sint, attamen ut suspiciones de nobis amoveamus, per alias vias ipsos non expediremus, etiamsi nullam spem in clementi S. Mattis oblatione haberemus; quia tamen habemus, illudque tanquam firmum privilegium reputamus, isthuc expedituri sumus et S. Mattis auxilio uti constituimus, ante omnia honoratam suae Mattis personam prae oculis habentes. Ut putamus ante primum Julii legati nostri movere non poterunt, siquidem cancellarius noster infirmitate laborat, alterius autem filius periculoso morbo detinetur lecto. Interim si medio tempore de aliquibus Dnatio Vra nos informare voluerit, fieri potest.

Quod de nobis commenti rumores in dies ad instar diluvii crescant et renovantur, non ut desinerent, quantam molestiam perferamus, scribere non possumus; non solum pro infamia, sed plane pro morte reputamus, cum homo bonae famae nihil gravius sentire potest, quam falsas calumnias, ut ut possumus nos quoque in tali constitutione correspondentiam sinceram erga sum Mattem gerere, non videmus modum: nam ubi cuipiam non creditur, persona est suspecta, impossibile est, ut aliqua servitia praestet; negare non possumus, quod maxima molestia, imo cum cordis amaritudine tam immanes falsos rumores patiamur; nam homines ditionum suae Mattis in hasce partes eunt et redeunt, pariter etiam proprii ejusdem servitores aulam nostram libere perambulant, sed etsi istud non esset, quanti sunt, qui in religione romana ad latus nostrum continue habitant. In habitationibus nostris Jesuitae sunt, si vera volent scribere et nunciare, omnes actiones nostras sua Mattas pervestigare posset; in foro publico collectis rumoribus in aulis non superaedificarent; certe infame est etiam saae Mattis aulae, quod liberum sit falsos rumores vulgare, majus vero illud, quod statim fides eis detur, promererentur officiales suae Mattis punitionem ii, qui in Szendereo et in Eperjes morantur et nihilominus falsis rumoribus implent suae Mattis aulam. — Eo jam nos devenimus, quod

etiam sallariatos meos milites juxta consvetum morem dum iis dantur stipendia lustrare valeam; ex uno loco habitationis in aliud proficisci non possumus, etiamsi sulummodo ad venationem leporum egrediamur, confestim Dnatibus Vris perferunt nos contra suam Mattem proficisci; melius illud reputaremus, ut apertam hostilitatem exerceremus, quam ut tam infamem vitam duceremus, nam haec non est honesta pax, stabilis pacificatio, ubi toties repetitis (Tu dixisti) conantur proditores homines unionem inter principes in perturbationes hostiles vertere et sic per hanc viam, neque speramus posse diu pacem consistere, si Dnes Vrae non facient ut tales homines desistant et finem faciant, in indigno hoc proposito, quid opus fuit vel pacem componere et turpem hanc diffidentiam permanere?

Eapropter medio Dnis Vrae apud suam Mattem serio instamus, dignetur pro personae suae majestosae et dignitatis eximine respectu et etiam mentis quietudine in ditionibus suis talium tumultuantium capita compescere et etiam honorem nostrum exilem, in quibus conveniens est, defendere et modum aliquem in eo invenire, ut sit aliqua confidentia inter nos, nam quousque illud non fiet, pro impossibili reputamus, ut etiam pax realiter persistere possit; si autem invicem fidem non possumus, satius est subire semel, quam timere semper. Aut sua Mattas fidam aliquam personam suam continue apud nos interteneat, et is ad omnes actiones nostras intendens informet suam Mattem de omnibus, non contrariamur huic, nam plane pertaesi sumus, diu perferre non possumus. Annus jam elapsus est, quod neque Claudiopolim profecti sumus, sed ad nuptias Andreae Kapi proficiscentes, unam noctem ibi egimus et tamen divulgabant, quod Cassoviae simus, 30. millia militum lustraverimus, multos centenos currus oneraverimus commeatu, in porta copias militares sollicitemus et multa alia ejusmodi mendacia etc. Rogamus Dnem Vram, adinveniat modum, ut tales compescantur, nam per hanc viam et modum nullam utilitatem ex nobis poteritis capere.

Militis conductionem quandocunque sua Mattas voluerit non solum concedemus, sed etiam nosmet ipsi libenter laboraturi sumus, dummodo animadvertamus, quod fiducia sit nobis apud suam Mattem: et jam statim patentes nostras superinde emanari fecissemus, verum Ladislaus Bornemisza certo retulit, quod non sit opus, nam hostes suae Mattis sunt dissipati. Semet vidisse et locutum fuisse cum capitaneis, cum quibus tractabatur de modis conductionis et quod Dnes Vrae dimiserint eos cum significatione, quod non sit iis amplius opus. — Quodsi autem plane opus babebitur, necessarium est de ser-

ritate milites certiores reddere, nam valde in memoria tenent et meminerunt ejus, qualiter ex iis interfici et mactari fecit in Bohemia aliquot centenos in unum cumulum congerendo, difficultant etiam profectionem longinquam pro parvo sallario, omnia tamen ista, si necessarium fuerit, remediari possunt.

Quod sua Mattas titulum dederit officiis reservire studebimus, si litteras diplomatis Dnatio Vra superinde per suam Mattem emanari fecerit, forte respectu personae suae Mattis majoris erit dignitatis, illud cum bona occasione data Dnatio Vra transmittere poterit.

Quod serenissima imperatrix exiguum numerum animalium grato susceperit animo, gratulamur; nos de munere tali ne quidem cogitare ausi fuissemus, indecens reputantes tam exili re gratificare suae Matti, verum Dnis Vrae nuntium animavit me, sunt in promptu 1-a Julii ex ripa Tibisci propellentur. Dnatio Vra servitia recommendet suae Matti, dummodo intelligamus et accipiamus mandata suae Mattis in quibus sufficientes sumus sincero corde servire contendemus suae Matti. Imo laudi ducemus, si in quibus sua Mattas nobis mandaverit.

Suae Mattis internuncium adhuc ante triduum voluimus expedire, intelligimus tamen, quod festinam expeditionem cubicularii Dnis Vrae interpretatos fuisse nonnullos actionum nostrarum glossatores, ea de causa maturasse dimissionem illius, ne quid hic de intentione nostra animadvertisset. Illud intelligentes a Bornemisza, triduo ulterius subsistere fecimus, ut de quibusvis indagaret, adveniente vezirii Budensis homine ad nos expedito. Adfuit etiam dum audientiam admitteretur, cum tamen illum advocari non fecerimus, sed sponte responsum sollicitatum veniens interfuit, nos nihil ei vetavimus, neque in futurum vetaturi sumus. In reliquo etc.

A Ferenczfi írása.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

XXIX.

1635. aug. 24.

Bethlen Gábor nyílt parancsa, melyben magyarországi vármegyéiben szabadságot ad mindazoknak, kiknek tetszik, katonáskodni, a király zászlója alatt menjenek.

Gabriel stb. stb. ac Oppuliae Ratiboriaeque Dux etc. Universis et singulis, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus, supremis et vicecomitibus, judicibus

nobilium, juratisque assessoribus ac universitati quorumcunque comitatuum partiam Hungariae ditioni nostrae subjectarum; capitaneis, vicecapitaneis, ductoribus, centurionibus, decurionibus, vexilliferis, tam equestris, quam pedestris ordinis militibus, praefectis, provisoribus, castellanis arcium et quorumlibet locorum officialibus, tricesimatoribus, teloniatoribus, pontium, passuum, vadorum, viarumque custodibus, et eorum vicem gerentibus, prudentibus quoque et circumspectis judicibus juratisque civibus quarumlibet civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, ubivis in praetactis partibus Hungariae, ditioni nostrae subjectis existentibus et commorantibus, cunctis etiam aliis cujuscunque status, gradus, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus fidelibus nobis dilectis salutem et gratiam nostram. Nihil ab ipso felicis regiminis nostri exordio studiosius egimus, quam ut bono publico, communi utilitati, mutuae necessitudini et vicinae conjunctioni consultum vellemus. Et idcirco, ut sacrae Romanorum imperatoriae ac regiae Mattis, dni nostri benignissimi requisitioni morem gereremus, nostraeque erga eandem Mattem caesaream observantiae symbola declararemus, ad requisitionem praelibatae suae Mattis benigne annuimus, decernentes, ut in partibus ditioni nostrae subjectis, si qui militiae, sub auspiciis memoratae suae Mattis nomina sua consecrare et stipendia mereri voluerint, id omnibus et singulis fas et liberum esto. Quocirco fidelitati vrae et vestrum singulis harum serie firmiter committimus et mandanus, ut cum praetactae suae Mattis ad hanc provinciam destinati, militisque conscribendi gratia, delegati commissarii sive officiales in partes regni Hungariae ditioni nostrae subjectas advenerint, militisque delectum ad rationem antelatae caesareae Mattis habuerint, nullotenus in hac benigna nostra annuentia eosdem impedire, vel propterea in personis rebusque quibuslibet eosdem turbare, molestare praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali; quin magis hoc nostro in indultu, contra quosvis eosdem tueri et protegere, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibentibus restitutis. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima quarta mensis Augusti. Anno Dni Millesimo sexcentesimo vigesimo quinto.

Gabriel m. p.

(P. H.)

Gregorius Ormankeözÿ.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

XXX.

1625. decz. 12. — 1526. febr. 24.

A rosz pénz ügyében kiadott rendeltek.

a)

Bethlen G. rendelete, melylyel az értéktelen pénzt forgalomból kiveszi.

Gabriel Dei gratia sacri Romani imperÿ et Transylvaniae Princeps, partium Regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppuliae Ratiboriaque DVX. Fidelibus nris splibus, magcis, generosis, egregÿs et nobilibus, supremo et vice comitibus, judicibus, juratis assessoribus ac toti universitati magnatum et nobilium cottus Szempliniensis, nobis syncere dilectis salutem et gratiam nostram. Látván és értvén mindenfelé az elszenvedhetetlen nagy szükséget és drágaságot, arról minden rendeknek szüntelen való panaszolkodásokat, melyet mindenek csak ezelőtt cudalt és eddig ususban való garas pénznek tulajdonítanának, akarván kegyelmes atyai gondviseléssel ezeknek is az inconvenientiáknak eleit venni: császárral és fgével való egy értelemből, az minemű ligára őt pénzes három pénzes garasokat és apró pénzt is, most ujobban kassai és nagy-bányai mincz házainkba vertenek és ezután is vernek, annak kibocsátásánál rendeljük kegyelmessen, az eddig való garas ususának teljességgel való abrogálását és adnihilálását; úgy mindazáltal, hogy az Lengyelországban mostan járó rosz polturának is semmi usussa ne legyen, senki avval birodalmunkban sub amissione omnium bonorum ne éljen, ne adjon semmit és ne vegyen, hanem az mostan kibocsátandó jó pénzünkkel aranynyal, tallérral éljen minden, egy aranyat két forintban, egy tallért százhuszonöt pénzben számlálván. Ezen dologrúl most ujobban császárt ő fgét illendőképpen megtaláltatván, ő fge megigérte, hogy ez jövendő újesztendő nap után, mindjárt ő fge is ő maga birodalomában ezféle pénzt jártat; lengyel királt is ő fget megtaláltattja felőle, hogy ott is az polturát ezen ligára verjék, és azután mind az három birodalomban, az háromfelé egy ligára vert pénz egyaránt járjon, és így minden kereskedések szabadoson megengedtettnek; de különben magyarországi bort senkinek Lengyelországba vinni szabad nem leszen, hanem ha kinek bor kell, jöjön maga érette. Igy azért nem lehetvén az mostan kibocsátandó pénz ellen panasz, holott az mint írók mind az három birodalomban egyaránt el fog járni: kegyelmessen és igen serió parancsoljuk minden rendbeli hiveinknek, ez decretumunknak publikálása után eo facto, az eddig való garasnak ususát vármegyéjén teljességesen tollállja, abrogálja, és adnihilálja, de az mostan

Lengyelországban járó rosz polturát is, sub amissione omnium bonorum senki el ne vegye, se ne éljen vele, hanem csak az mostan kibocsátandó jó pénznek, és aranynak, tallérnak légyen az feljűl megírt módszerint szabados ususa. Minden kereskedő rendek azért szabadoson menjenek, jőjenek, életeket, nyereségeket keressék, az marhát, isten igazság szerint való árán adják; azonképpen mészárosok, tősérek, és az egész község szabadoson adjon vegyen, kereskedjék, városokra mindent bevihet, jó pénzt adnak érette, ki ez után mind az három birodalomban egyaránt eljár, hogy immár az nagy drágaság és sok panaszolkodás fordúljon jó állapatra.

Az eddig való garast mindazáltal, hogy inkább az pénz birodalmunkban meg ne fogyatkozzék, senki az országból ki ne vigye; mert megengedtük és parancsoltuk, nemcsak az tisztviselőknek, hanem minden uri nemesség és az vitézlő rendnek is, hogy vigyázzanak, az országból ki be járó embereket szorgalmatosan megczirkálják, és ha valaki ilyen garast az országból kivinne, nemcsak az garast, de minden nála levő marháit javait elvegyék, magát megfogják: és az garasnak hason fele legyen azé, az ki az ilyenre reá talál, magát pedig az egyébb marháival és az garasok felével fogva magunkhoz hozzák. Ha kin pedig mi esik szófogadatlanságáért magának tulajdonítsa. Hanem ha kinek ilyen garasa vagyon, vigye az kassai és nagy-bányai minczházainkban, és ott mindeneket más jó pénzzel expediálnak. Secus nulla ratione facturus. Datum in civitate nra Alba Julia die decima secunda men. Decembris. Anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto.

Gabriel m. p.

(P. H.)

(A Dessewffi család levéltárából.)

b)

1626. feb. 24.

Az új pénz elvétele érdekében kiadott rendelet.

Thomas Debreczeni serenissimi domini domini Gabrielis dei gratia sacri Romani imperii et Transsilvaniae principis etc. universorum bonorum fiscalium in Transsilvania praefectus decimarumque arendator suppremus etc. Universis et singulis cujuscunque status, gradus, conditionis, ordinis, honoris, dignitatis, officii et praeeminentiae hominibus, signanter autem dominis capitaneis, praefectis, provisoribus, castellanis arcium et eorum vicesgerentibus, prudentibus ittem et circumspectis dominis magistris civium, primariis regiis ac sedium

judicibus, villicis, juratis civibus et officialibus quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam aliis, quorum interest seu intererit praesentes visuris lecturis earumque notitiam habituris, dominis amicis observandis salutem et quibus competit, servitiorum paratam commendationem. Látván az országban az ó és uj monétában való nagy válogatást és confusiót, kiváltképpen az együgyű közrend között annyira, hogy ki az ó pénzt, ki az ő felsége mostani öt lótos pénzét nem akarván elvenni, ha az fenyítéktől viseltetvén közölök az kik elveszik is, mindazáltal pénzen adó marhájokat, az előbbi rosz pénz valorához szabván, az ő felsége jó öt lótos pénzén is, mint annak előtte, az abrogáltatott garason olyan drágán adják, melyre hogy minden helyeken mind városokban, falukban és mezőkben ennek utána nagyobb vigyázás legyen és az rút confusiónak, pénzválogatás miatt való drágaságnak nevekedésére, előbb előbb való menetelire ok ne adattassék, annak nyaka szakadjon, kegyelmeteknek akarám mégis értésére adnom ő felsége nevével intvén, sőt serio hagyván és parancsolván is, az rosz körmöczi apró pénzen és abrogáltatott öt pénzes garason, kinél valami nemű pénz, akár apró-pénz akár öt pénzes garas, és három pénzes monéta legyen, valamelyet mind az szegén Báthori fejedelem, mind penig Mátyás császár ideiben 1619. esztendeig cudaltak, mint az ő felsége mosani új öt lótos pénzét, minden marha árában, indifferenter szintén úgy elvegyék és mindeneket az ő felsége edictumának büntetése alatt elvétessék, sőt hogy az közönséges rendeknek is értésére legyen, kegyelmetek minden tiszte alatt levő és hozzájok tartozó helyeken megértett mód szerént való elvételét publicáltassa, ha ki ahhoz tartja magát és él vele ő felsége is mind adóban s mind egyébb fiscusra való administratiókban bevéteti mindenektől, ha kik penig az ő felsége edictuma ellen, az eddig való confusiónak, drágaságnak ok adásában comperieáltatnék, mind marhájokban személyekben arestáltassanak kedvezés nélkül ő felsége általán igen serio parancsolja kegyelmeteknek. Alioquin ha kegyelmetek vigyázatlanságban találtatik és az olyan embereket nem animadvertálja kegyelmetek, azoknak ő felségétől való animadversiójokat magára fogja venni. His universas dominationes vestras bene valere desideramus. Quorum autem interest secus non facturi, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate Alba Julia die vigesima quarta mensis Februarii anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo sexto.

Thomas Debreczeni m. p.

(Ered. a szász nemz. egyetem ltárában. N. C. P. 1502.)

XXXI

1626. máj. 24.—jún. 17.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

a)

A törvények.

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod illustrissimi, spectabiles, magnifici, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, ad diem vigesimum quartum mensis Maÿ, anni domini millesimi sexcentesimi vigesimi sexti, in civitate nostra Alba Julia, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitÿs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos: supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, in civitate Alba Julia, ad diem vigesimum quartum Maÿ, anno Domini 1626. indictis celebratis conclusi.

Az Felséged közinkben küldött propositiójából veszszük egész országúl kegyelmes urunk eszünkbe Felségednek reánk való szorgalmatos atyai gondviselését és vigyázását, miképpen Felséged szegény hazánkat tanquam pater patriae, békességes és csendes állapotjában minden úton és módon, mind azoltától fogva miolta Isten Felséged fejedelmi méltóságos állapotjában elönkben rendelte, és helyheztette, igyekezett megmegtartani és oltalmazni, kiért az szent Istennek nagy hálákat adunk, Felségednek penig teljes életünkben igaz hűséggel megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak, kérvén az szent Istent azon, hogy ennek utánna is Felségedet közöttünk sokáig szerencsésen éltesse, mind ő Felségével az mi kegyelmes feje-

delem asszonyunkkal, és ez mostani szent új házasságát szentelje és áldja meg, vezérelvén és oktatván mindenekben szent lelkével Felségteket szegény hazánknak békességes csendes állapatban való megtartására és igazgatására: tartsa meg is Felségteket hosszú ideiglen boldog jó egésségben szegény megromlott nemzetségünknek gyarapodására és oltalmára.

Mindeneknek felette penig az Felséged kiváltképpen való atyai kegyelmes gondja viselését veszszük ebből is eszünkben kegyelmes urunk, hogy Felséged szegény hazánkról és róllunk mindnyájan el nem feletkezvén, jövendőbéli szegény hazánknak csendes megmaradásáról bölcsen gondolkodott, és ha az úristen Felségedet (kit hoszszú ideiglen távoztasson el szívünk szerint kívánjuk) ez világból kiszóllítaná, ő Felségét az mi kegyelmes aszszonyunkat mutatja jövendőbéli gondviselőnknek; azért is légyen áldott az úristennek az ő szent neve, hogy Felségednek szívét elméjét erre fordította.

Mi is országúl javaljuk és sub conditionibus infrascriptis ma egy akarattal egyenlő érzelemmel választjuk fejedelmünknek. Az úristen ő Felségének adjon erőt reá, gubernálhassa úgy szegény hazánkat, az mely légyen elsőben az ő szent nevének dícsíretire, azután penig mindnyájunknak megmaradásunkra.

Mely conditiók következnek ilyformán:

I. Minthogy az mi kegyelmes aszszonyunkat országúl fejedelmünkké addig választottuk, míg ő Felsége az mi kegyelmes urunknak nevét viseli, mi is országúl addig ígérjük és kötelezzük magunkat az ő Felsége hűségére, s nem tovább, sem külömben.

II. Erdély országához és Magyarországnak idetartozó részeihez több just az szabad választásnál semmit ő Felsége ne praetendáljon, azt penig sem titkon sem nyilván semminémű szükségében más fejedelmekre ne transferálja, sem erről ne tractáljon senkivel.

III. Dotalitiuma, mindazonáltal, az mint ő Felsége az mi kegyelmes urunk inscribálta, éppen ő Felségének megtartassék.

IV. Hogy minden gubernatio és gondviselés mostani és következendő gubernator uram ő nagyságán legyen, és tanácsokon, és semmit ő Felsége az ország közönséges dolgaiban ő nagyságának és tanácsoknak akaratja és hírek nélkül ne cselekedjék.

V. Hogy senkit idegen nemzetet, azonkivűl ha kit ő Felsége bene merita personát gubernator urunk az tanács és az ország közönséges suffragiumából recipiáltatna, az tanácsban

bé ne vegyen hazafiain kivűl, és idegen nemzetnek tiszteket, főképpen várakban, ne adjon, idegen nemzetből álló praesidiumot se várakban se maga mellett ne tartson, körűlötte lévő belső udvara népén kivűl, kiknek numerusa kétszáz personát omnibus computatis ne excedáljon.

VI. Ezeknek penig megtartásokra köteles legyen gubernator ő nagysága az országnak minden statusival együtt, melynek observáltatására plena authoritása légyen.

VII. Hogy semmi követséget, valamelyek az országot és közönséges dolgot illetik, gubernator urunk ő nagysága és tanácsok hírek nélkűl ő Felsége ne halljon, és választ semmi külső fejedelemnek ne adjon, se követséget ne instituáljon ő nagyságok hírek nélkűl.

VIII. Hogy ha, (kit Isten eltávoztasson) gubernator urunknak ő nagyságának holta történnék, köteles légyen ő Felsége arra, hogy egy holnap alatt más gubernatort választasson; addig annak authoritása a tanács mellett légyen és maradjon, mely választás az egész tanács tetszéséből legyen.

IX. Ha penig, kit Isten eltávoztasson, az országban oly disturbiumok támadnának, mely miatt ő Felségének atyafiainak tetszésekből és tanácsokból ki kellene ez országból menni; tehát in eo casu hiszszük, hogy az mi kegyelmes urunknak szegény hazájára kegyelmes tekinteti lészen. Ha mit azért ő Felsége az mi kegyelmes urunk testamentumában ez országnak hadna, ezt ő Felsége aszszonyunk az országnak intacte meghagyja.

X. Fejedelem Asszonyunk ő Felsége az országnak gubernatióját kezében vévén egy thesaurariust gubernator urunk és az egész tanács tetszéséből válaszszon, kinek az ország proventusi kezében szolgáltatván, az ország szükségére való eregatiókban micsoda modalitást kövessen, ugyan ekkor ő Felsége gubernator urunk és az egész tanács tetszéséből deliberáljon.

XI. Az négy recepta religióban minden bántás nélkűl minden rendeket megtartson ő Felsége.

XII. Urakat, nemeseket, kerített és mezővárosokat, székelységet, szászságot régi és legitime emanáltatott privilegiumokban, donatiókban, melyek helyben maradtanak, annuentiákban, inscriptiókban megtartasson.

XIII. Mivel szegény hazánknak megmaradása Isten után az fényes portától függ, ő Felsége az portától el ne szakadjon, hanem annak kedvét keresse.

Articulus I.

Minden jóféle monetak, melyeket 1620 esztendeig és ez [1]) mostani reformatiótól fogva vertenek, elvétessenek, ez ellen cselekedők megbüntettessenek, az letött garasnak ususa penitus megszünjen.

Az Felséged propositiójából értjük kegyelmes Urunk az monetáknak állapatját miben légyen, és azok miatt való sok fogyatkozásinkat is kegyelmesen Felséged proponálván előnkben, magunk is eléggé látjuk, és naponként sok kárunkkal experiáljuk azok miatt való fogyatkozásinkat. Felettébb szükségesnek is ítéljük lenni egész országúl arról deliberalnunk. Végeztük azért kegyelmes urunk országúl, hogy az jóféle monetának, úgy mint az öt pénzes és három pénzes garas és apró pénzek is, melyeket 1620 esztendeig vertek, és ez mostani új apró pénz is, az Mátyás császár öt pénzes garassa, az Báthori Gábor három- és ötpénzes garassa indifferenter mindenütt elkeljenek.

Mindazonáltal Felséged az cusoriákra igen serio mandáljon, hogy az pénzeket öt lótra ligálják arra rendeltetett tisztviselők, sub amissione capitum et omnium bonorum mobilium et immobilium, hogy a szomszéd országokban is szabadon elkelhessenek. Ezeket penig mindenféle rend elvegye sub poena confiscationis omnium bonorum mobilium et immobilium, kire az tisztviselőknek minden helyeken szorgalmatos gondviselések légyen; és hogy az tisztviselők is ebben inkább eljárjanak, Felséged kegyelmes annuentiájából és engedelméből a tisztviselőknek assignáljuk harmadrészét az confiscatiónak, két részét peniglen az tisztviselők is az Felséged tárházában igazán tartozzanak beszolgáltatni. Az letött garasnak is penig kereskedését, ususát, mivel Felséged penitus tollálta, mind más országban való kivitelével együtt, penitus mi is egész országúl unanimi omnium nostrorum consensu interdicáljuk ezen feljül megírt poena alatt.

Articulus II.

Az új limitatio ab omnibus observáltassék, és az kik nem observálnák, azoknak bizonyos büntetés rendeltetik, hasonlóképpen az mely tisztek nem observálnák is.

Az mint penig Felséged kegyelmes urunk az áros rendeknek és mindennemű míveseknek, kereskedő rendeknek, az-

[1]) A nyomtatott példányban hibásan áll: »és és.«

előtt is, kegyelmesen szegény hazánkra akarván ebből is atyai gondviselését terjeszteni, marhájoknak és míveknek árrát limitáltatta volt, most is penig újabban az jó monetáknak valorához képest Felséged tanácsaival együtt, és mind az három nemzetből való statusokból azoknak limitatiójokra bizonyos személyeket mi is Felséged tanácsi mellé választván, minden marháknak, míveknek árrokat limitáltuk ezen gyűlés alatt.

Könyörgünk Felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy ez mostani limitatiót, melyet az városi rendek is az több uraink és atyánkfiaival együtt egy értelemből limitáltak, az Felséged erdéli ditiójában minden helyekben és minden rendekkel observáltassa; ne mulassák nevetséggel el mind az áros rendek és egyéb emberek is Felségednek ebbeli reánk való kegyelmes gondviselését, mint ekkédiglen cselekedték. Az kik penig nem observálnák ez mostani limitatiót, ez megírt formán bűntettessenek meg.

Ha mely áros vagy míves ember az limitatio miatt kereskedését vagy mívelését elhadná, vagy ez limitatio szerint nem adná marháját, vagy nem művelne, in amissione omnium bonorum mobilium et immobilium convincáltassék, kit az bírák comperta rei veritate exequáljanak sub poena amissionis officÿ et honoris, és efféle marháknak két része az fiscusé, harmada penig az bíráké legyen.

Ha ki penig eladó marháját és mívét eldugja, eltagadja az vevő embertől, vagy limitált áránál feljebb adja el, ezen poenája legyen. Ha ki az vevők közzül is eltitkolja és meg nem jelenti efféle áros vagy míves embereknek a limitatio ellen való excessusokat, ezen poenán maradjon.

Ha penig az tisztviselő bírák nem observáltatnák, ő Felsége rendeljen idegen executorokat, az kik observáltassák az limitatiót.

Hasonlóképpen tartozzanak gondot viselni az vármegyéken, székelységen az főispánok is, kapitányok és főkirálybírák, és ne engedjenek semmiféle marhát és mívet feljebb az limitatiónál eladni, hogy így az városokban lakó minden renden lévő kereskedő és míves emberek is tarthassák magokat felőlök elrendelt limitatiónkhoz; alioquin ha az főtisztviselők nem observáltatják s megbizonyosodik felőle, az a kit requiráltak azon büntetést szenvedjen, melyet az városok bírái.

Articulus III.

Kik legyenek szabad hajdúk, és kik ne, elvégeztetik, azok penig regisztráltatván senki jobbágyát ennekutána közikben fogadni szabad ne légyen; az kik most vadnak köztök, földesuroknak restituáltassanak.

Az mi az megnemesített hajdúságnak állapatját nézi kegyelmes urunk, melyről Felséged országúl nekünk előnkben proponált, mivel Biharvármegyében jobbágyát senki mandatummal fel nem szokta kérni, hanem az országnak erről való végezése szerint bíróval kérik fel a jobbágyot: így azért végeztük Felségeddel egy értelemből, hogy a kik az jóemlékezetű Bocskai István fejedelemségében az országnak fegyverekkel szolgáltak, és a kiket azután való fejedelmek is megnemesítvén közikben telepedtek és fegyverekkel szolgáltak, ennekutána is azok maradjanak helyben. Mely hajdúság Felséged kegyelmes resolutiója szerint primo quoque tempore mindenütt regestrumban irattassék, tudhassa Felséged és mi is, kik szolgálnak ez országnak közülök fegyverekkel, s kik nem, és ezután paraszt jobbágy embert az városokban befogadni ne merészeljenek az kapitányok, sőt az kik az városokban comperiáltatnak is affélék, tartozzanak dominis suis terrestribus restituáltatni az előbbeni articulusok poenája alatt.

Articulus IV.

Minden kapu után tíz-tíz forint adó praefixis terminis deponendum rendeltetik; lejött garas az adóban másfél pénzben bevétetik.

Az adózás minémű szükséges légyen kegyelmes urunk Felségednak külömb-külömbféle expeditióira, egész országúl eléggé látjuk: de e contra ez mellett sokféle fogyatkozásinkat magunknak s mind szegény községinknek nem tagadhatjuk. Mindazáltal, hogy Felséged szegény hazánk jovára és békességes megmaradására egyéb szükséges dolgaira is elegendőképpen elérkezhessék, igérünk Felségednek mind az két rendbeli adóban kapuszám után tíz-tíz forintot Felséged tárházában administráltatnunk, melynek, úgymint az Szent-György napinak, felének napját 1. Augusti, felének 1. Septempris, az Szent-Mihály napinak felének 1. Novembris, felének 1 Januarÿ assignáljuk. Felségednek könyörgünk, légyen contentus vélle.

Hogy penig Felséged az letött öt pénzes garast másfél pénzben bevitetni az adóban perceptorival annuált, és ez elmúlt adóbeli restantiákat is, melyeket maturo tempore a perceptorok behoztak volt az Felséged tárházában, Felséged exactorival ugyan másfél pénzben bevétetni engedte kegyelmesen, Felségednek mint kegyelmes urunknak ebbeli hozzánk való kegyelmességét híven megszolgáljuk.

Mivel penig az úristen Felségednek szívét, elméjét arra vezérlette, hogy országúl az Felséged kegyelmes tetszéséből az mi kegyelmes Asszonyunkat fejedelmünknek választottuk: mi

Articulus X.

Az jobbágy megadása és szökött szolga felől való előbbeni articulusok és processus helybenhagyatik, az nemes emberekre majorságok harminczadtól eximáltatnak.

Az jobbágyság állapatja és mint megadások felől egynehány úttal végeztünk; most is Felséged kegyelmes annuentiájából azon articulusokat confirmáljuk. Az szökött szolgák felől is penig az régi articulusok és processusok obseváltassanak mindenekben.

Az harminczadosok is hogy az előbbeni jó rendtartást observálják, az nemességnek magok sarlaján termett búzájokat és minden egyéb majorságokat meg ne harminczadolják, sőt ha búzájokat tokmában eladnák borért, azt is meg ne harminczadolják, hogy könyörgésünkre Felséged annuált és kegyelmesen resolválta magát, primo quoque tempore erről nekik demandálni ígírvén, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

Articulus XI.

Az ecclesiastica personáknak in iniuriam dominorum terrestrium az korcsmatartás interdicáltatik.

Hogy az ecclesiabeli személyeknek az dominus terrestrisek iniuriájára korcsmát tartani szabad ne légyen, azelőtt is elvégeztük volt, most is végeztük országúl, hogy az ecclesiabeli rendek salva eorundem dignitate tartsák állapatjokhoz magokat; korcsmát az dominus terrestris kárára és akaratja ellen szabad ne légyen tartani; ha kik penig ez ellen cselekednek, szabadosan vágattassék ki az boroknak feneke.

Articulus XII.

Az oláh püspökök az taxát az régi szokás szerint exigálják.

Az oláh püspökök is kegyelmes urunk, hogy szegény jobbágyinkat ne sarczoltassák és mód nélkül való taxát rajtok ne vegyenek, Felséged kegyelmes resolutiója szerint tartsák az régi szokáshoz magokat, egész országúl egy akarattal végeztük; alioquin, ha excessus találtatik, kiváltképpen szolgáiktól ha mi esik azokon, magoknak tulajdonítsák.

Articulus XIII.

Az árendapénz perceptiójáról való provisio ő felségének engedtetik.

Az mi az dézmások állapatját illeti kegyelmes urunk, az árendapénznek percipiálása felől, hogy Felséged kegyelmesen provideálni akar, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

Articulus XIV.

Az gazdálkodás állapatja.

Az gazdálkodás módja felől az mint tavaly is kegyelmes urunk Felséged reánk való kegyelmes atyai gondviseléséből generalis gyűlésünkben végeztük vala, avval sokan abutálván mind város és falu helyeken szegény kösségünkben felettébb való saczoltatással, gazdálkodással erőltetik. Végeztük azért kegyelmes urunk most is, Felséged kegyelmes resolutioja szerint, hogy az kik előbbi articulusunk emanatiója után effélét cselekedtenek, azok törvény szerint in poena quadrigentorum florenorum az első gyűlésen convincáltassanak, iuxta brevium iudiciorum processum. Az katonákat és drabontokat penig megnevezvén és certificálván kapitányoknak neveket efféle módnélkül való maga viseletlen embernek, kapitány uramék erős animadversióval büntessék meg őket érette. Melyről mindjárást a laesa parsok attestáltassanak, és ne légyen intempestiva az attestatio. Pénzért penig tartozzék gazdálkodni az úton járónak a paraszt ember és ingyen szállást adni.

Articulus XV.

Taplocza nevő falu certis conditionibus meghagyatik, az moldvai onnét való ösvény bévágattassék.

Taplocza dolgát az mi illeti kegyelmes urunk, országúl könyörgésünkre, hogy Felséged helyben hagyta ilyen okkal és conditiók alatt Felségednek megszolgáljuk: hogy az patronusok úgy viseljenek gondot reájok, hogy semmi gonoszság, tolvajlás, orgazdaság, lopás közöttek ne találtassék, és ha valami gonosztévőket, tolvajokat és orvokat közöttek vagy határokon értenek lenni, mindjárást azokat tartozzanak megfogni és ispány kezéhez vinni; ha penig azok oly felesen volnának, hogy az falubeliek véllek nem birnának, az ispányoknak, szólgabíráknak mindjárt hírt [illegible] az tolvajokat penig ez idő alatt másova ne igazít[illegible] ha ez ellen cselekednének ez

[illegible] és az [illegible] Felséged azt az [illegible] [illegible] és az [illegible] is érdemek szerint megjutalmazza.

Az [illegible] [illegible] Felségednek egy értelemből, hogy [illegible], végeztük.

Articulus XVI.

[illegible] és Szörény vármegye [illegible] költségén való [illegible].

[illegible] és Szörény vármegyebeli atyánkfiainak az portán is egynéhány [illegible] való [illegible] Felséged, hogy kegyelmesen resolválta magát [illegible] nem akarván Felséged magát [illegible] senkit [illegible] [illegible], mint kegyelmes urunknak Felségednek alázatosan megszolgáljuk.

Articulus XVII.

Az császár [illegible] mediétate megvált.

Az császár [illegible] kegyelmes urunk [illegible] [illegible] [illegible], hogy a mit addig a császárnak [illegible] szoktak volt adni, ezután csak felével tartoznak.

Articulus XVIII.

Az urak és nemesek [illegible] egy formát viseljenek.

Kegyelmes urunk, az urak [illegible] a mint ez ideig mindenkor minden költség pénzben egyenlő terhre viselést viseltek szegény jobbágyokkal, most is Felségeddel egy értelemből végeztük, hogy minden terhe viselésre légyenek astrictusok.

Articulus XIX.

Az székelyeknek [illegible] való só adásáról ő felsége kegyelmes resolutiója.

Mivel kegyelmes urunk a székely atyánkfiainak könyörgésekre hámokhoz való elegendő só adás felől kegyelmesen resolválta és tisztviselőinek erről serio demandálni igérte magát, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

Articulus XX.

Az három-széki postáknak postálkodásokra költség adatik.

Az miképpen Felséged kegyelmes urunk az háromszéki atyánkfiai panaszolkodásokra, a postálkodás dolgából való difficultásokat kegyelmes szeme előtt viselvén, ha mikor Felséged maga és ország közönséges dolgaiban expediálja és kapitányok által küldözteti, hogy azoknak költségekre az vám jövedelméből illendő költséget ordinált kapitányok által, és magok költségén publicumban őket postálkodásra nem kényszeríti, alázatos hűséggel szolgáljuk meg Felségednek.

Articulus XXI.

Hogy Brassóban az vásárok napján eladó marhájokat minden rendek jó pénzen adhassák, végeztetik.

Az mint ennek előtte kegyelmes urunk az brassai uraink miatt az külső rendek sokadalom és vásárnak idején se búzájokat se egyéb marhájokat két nappal előbb az sokadalomnál és harmad napon is 12 óráig, az havaseli és egyéb helyeken lakó oláhoknak is jó pénzen szabadoson el nem adhatták: végeztük országúl Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy ennek utánna ebből az régi usus megtartatván, in differenter minden rendeknek a gabonát és egyéb marhájokat jó pénzen eladni az vásár napján szabados légyen.

Articulus XXII.

Rikán, Zágonban és Készdivásárhelyt az nemes emberek marhájok szekerektől való vám adás tolláltatik.

Nagy difficultásunkra volt ez is kegyelmes urunk, hogy az Rikában, Zágonban és Készdivásárhelt, az nemes embereknek marhájától, szekerétől ekkédik vámot vöttenek; mely szabadságtalanságot Felséged kegyelmességéből tollálván közzülünk, végeztük országúl, hogy ennek utánna contra praerogativam nobilitarem az nemes emberek marháin szekerin vámot ne vegyenek, és azzal ne tartozzanak.

Articulus XXIII.

Az kézdivásárhelyiek, illyefalviak, torjaiak, sepsi-szentgyörgyiek székek törvényétől el nem szakasztatnak; az Oláhországok útjaira való erősségeknek éppítésétől is ki nem vétetnek

Az mi az kézdivásárhelyiek, illyefalviak és torjaiak és sepsi-szentgyörgyiek állapatjokat illeti, kegyelmes urunk, Felségednek megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, hogy azoknak is törvényeket az székek t[illegible] nem szakasztja, hanem az mint az zetelaki[illegible]t esztenő

dőben állapotjok felől kegyelmesen resolválta volt magát az törvény processusiról, ezeknek is törvények folyását azon állapattal hagyta.

Annak felette kegyelmes urunk, mivel ez mostani megindított külső országokra menő és béjáró útakra építendő erősségnek segítéséből az megnevezett városokat falukat is Felséged immunissá nem tötte, hanem őket ebből egyenlő tereh viselés alá submittálta, Felségedtől mint kegyelmes urunktól alázatos hálaadással vöttük.

Articulus XXIV.

Az mely ecclesiabéli személyek, fine diuortii, siue alterius negotii [1]*), más hütön lévő ecclésiának büntetése előtt hozzá transfugiált embereket absolválnak sine ratione, illis certa poena decernitur.*

Minémű nagy confusiók légyenek kegyelmes urunk az ecclesiákban, praedicator uraink ő kegyelmek relatiójából értjük; tudni-illik, hogy az külön külön féle valláson lévő tanitók magok határában nem tartván magokat, ha valamely ember valamely vétket cselekedik, melyért az ecclesiának büntetését érdemlené, nem megyen reá, hanem az aduersariusok közé transfugiál, azok is mindjárt recipiálják. Az há[za]soknak is ódásában, kötésében is, semmi jó rend nem tartatik; mert avagy vérség vagy egyéb akadály találtatik az mátkások közt, melyre képest nem copuláltatnak, mindjárást confugiálnak az adversariusokhoz, csak az oláh paphoz is, az, kik sine discrimine et examine copulálják őket; az szerint az há[za]sokat citra ullas iustas divortii causas, ha harmad quindenára valamelyik pars nem compareál, az mint hogy compareálni nem is tartozik, alienus et incompetens judex előtt mindjárást divortiáltatnak; és így forum conscientiae nemcsak in forum litigiosum transmutarunt, hanem az pogány poligamiát is sensim invehálják. Végeztük azért országúl, hogy valakik efféle vétekben találtatnak, comperta rei veritate in amissione honorum et officii convincáltassanak, ez penig az articulus mind az négy recepta religión valóknak egyaránt suffragáljon.

Articulus XXV.

Marosszéken minden rendeknek jobbágyok az circálásban az tisztek előtt compareáljanak.

Az Marosszéki atyánkfiai közt az mely difficultások voltanak eddig abból, hogy némely főemberek jószági az székek

[1]) A nyomtatott példányban hibásan áll: »*sine* diuortii *sine* alterius negotii.«

törvénye szerint a circálásnak idején az tisztek eleiben megfelelni elő nem mentek és a székkel egyenlő terhet viselni nem akartak, végeztük országúl ex benigna suae serenitatis annuentia, hogy ennek utánna afféléből ne vonogassák magokat, és igy az miatt az olyatén faluban az malafactorok ne latitáljanak, hanem az tisztek afféléknek persequálásban szabadoson procedálhassanak.

Articulus XXVI.

Arad vármegyének megmaradott része incorporáltatik Szaránd vármégyéhez.

Látván kegyelmes urunk Arad vármegyének pusztúlását az megmaradott részét, végeztük országúl, hogy incorporáltassék Szaránd vármegyéhez.

Articulus XXVII.

Az taxás városok contributiója:

Kolosvár adjon	fl. 2400.
Fejérvár adjon	fl. 200.
Bánfi-Hunyad adjon	fl. 250.
Kézdi-Vásárhely adjon	fl. 250.
Vizakna adjon	fl. 250.
Udvarhely adjon	fl. 250.
Szepsi-Szent-György adjon . .	fl. 120.
Illyefalva adjon	fl. 120.
Egeres adjon	fl. 100.
Nagy-Almás adjon	fl. 60.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus. Harum

nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civitate nostre Alba Julia, die decima septima Mensis Junÿ, Anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo sexto.

Gabriel m. p.

(P. H.) Stephanus Kowáchoczy cancellarius m. p.

Imprimebat Martinus Meszleni Typographus S. S.

Eredeti hiteles nyomtatott példánya *az erd. Múzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. III. köt.*). — Ugyancsak nyomtatott példány a fejedelem aláírásával, de pecsétje s a cancellár aláírása nélkül *az erd. Múzeumban (a Donáth-gyűjteményben.)*.

b)

A limitatió.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Oppuliae Ratiboriaeque dux etc. Fidelibus nostris universis et singulis, spectabilibus, mag. illust. generosis, egregiis et nobilibus, strennuis, agilibus, prudentibus et circumspetis, comitibus, vicecomitibus, judicibus nobilium, capitaneis, vicecapitaneus, centurionibus, decurionibus, militibus; item tricesimatoribus, teloniatoribus, institoribus, mercatoribus, ac quemvis quaestum exercentibus, nec non civitatum, opidorum et villarum judicibus et rectoribus, civibus et incolis; cunctis etiam aliis cujuscunque status et conditionis regni hujus nostri Transylvaniae, sed et aliis externorum regnorum, provinciarum et ditionum hominibus commertia, emptionum venditionum aut aliorum quorumcunque pactorum et contractuum exercentibus quos videlicet infrascriptum tangeret et concerneret negocium. Salutem et favorem nostrum. Cum nos singulari paternoque erga curae nostrae a deo subjectos populos affectu ducti, nihil unquam antiquius habuissemus, quam ut eis optata tranquilitatis aura restituta, non solum legum patriarum usu eos gubernaremus, sed etiam omni eorum necessitati benigne consulendum esse arbitraremur: eapropter cum in regno hoc nostro Transylvaniae non minima tam potioris conditionis quam etiam totius populi incommoda propter rerum omnium forensium, usuique hominum necessariarum, aliarumque mercium vitae sustentandae idonearum immensum, supraque communis aequitatis modum adauctum precium cerneremus, nihil potius habuimus, quam ut iis publici emolu-

menti causa, certum tolerabileque aliquod precium statueremus. Atque fidelium nostrorum statuum et ordinum trium nationum hujus regni nostri Transylvaniae in hac civitate nostra Alba Júlia proxime celebrata diaeta, in ea parte conclusos articulos effectui dandos curaremus. Quapropter delectis ad id e fidelium consiliariorum nostrorum numero certis idoneisque personis ea omnia secundum aequitatis et justitiae normam, hoc quo intrascripto ordine limitanda, atque ut ad omnium notitiam facilius pervenirent patrio idiomate consignanda, eo quo sequitur modo clementer voluimus.

Anno 1626. die 12. Junÿ Fejérváratt lött limitatio az országnak generalis gyűlésében.

Az mészárosmesterekről, miképpen vegyék az vágóbarmokat.

Egy jó öreg ökröt, az ki ez országban legjobbnak ítíltetik, 14 fl. vegyék.

Annál alábbvalót tizenharmadfél forinton.

Annál is alábbvalót fl. 10.

Az havas között való ökörnek az jovát, az ki legjobb lehet, egyet 7 forinton.

Annál alábbvalót fl. 6.

Annál is alábbvalót fl. 5.

Egy igen nagy szép szőke borjús tehenet, az minemő az Mezőségen és Torda táján és egyebütt is az földnek jován szokott termeni, fl. 10.

Annál alábbvalót azon féle szép tehenet, fl. 8.

Annál is alábbvalót, fl. 7. Annál is alábbvalót, fl. 6.

Az Topánfalva és egyéb havasok között termett teheneket, egy jó borjústehenet fl. 5. Annál alábbvalót fl. 4. Egy igen jó meddü tehenet fl. 7.

Annál is alábbvalót fl. 6.

Annál is alábbvalót fl. 5. Havasközi tehenet, egyet az legjovát fl. 4.

Annál alábbvalót fl. 3, d. 50.

Annál is alábbvalót fl. 3. Egy jó bárányt vegyenek den. 32.

Annál alábbvalót den. 25. Ennél is alábbvalót lábán d. 20.

Az mészárosok mint adják az ökör, tehén, bárány és egyéb húsokat.

Egy igen jó bárányczímert adjanak den. 8.

Alábbvalót den. 7. Ennél is alábbvalót den. 6.

Egy meddü juhot vegyenek den. 70.

Egy nagy czápot vegyenek den. 90.

Egy jó kecskét, öreget den. 60.

Egy herélt ürüt, három esztendőst den. 90. Két esztendőst den. 70.

Esztendős ürüt 50 pénzen.

Az ürü és meddő juhhúsnak fontját az javának adják másfél pénzen.

Az kecskehúsnak fontját az jovának egy p.

Az melyesztett disznóhúsnak fontját adják három pénzen.

Az aprólékját penig, úgymint fejét, orrját, lábát, sódorit, kolbászit, májosit, gömböczit, véresit és több aprólékját is, melyeket font számra nem szoktanak adni, az város bírái limitálják illendő árrok szerint.

Az disznóhájnak, az ki új, fontját den. 5.

Ó hájnak fontját adják den. 6.

Az száraz új szalonnának fontját den. 5. Az ó szalonnának den. 6.

Az szopó borjúhúsnak fontját adják den. 3.

Az bélit és lábait adják den. 8. Az fejét is den. 8.

Az jó kövér ökörhúsnak fontját két pénzen.

Az tehénhúsnak fontját másfél pénzen.

Az mi az mészárosok ezekhez való egyéb dolgait illeti, az ezer hatszáz huszonnégy esztendőbeli limitatio observáltassék minden módon.

Az mészárosok az olvasztott faggyúnak fontját adják den. öt. Ejtelit den. 13. Mázsáját hat forinton den. 50.

Az olvasztatlannak mázsáját öt forinton és huszonöt pénzen.

Az olvasztott júhfaggyúnak fontját den. 4. Eytelit tiz pénzen.

Az böröket mint adják gyártatlan.

Egy öreg ökörbőrt, jót fl. 1, den. 50. Annál alábbvalót fl. 1, den. 20.

Egy jó öreg tehénbőrt fl. 1. Annál alábbvalót den. 90.

Negyedfü tulokbőrt fl. 1. Harmadfü tulokbőrt den. 75.

Esztendős tulokbőrt den. 50. Ezidei borjúbőrt den. 16.

Öreg jó czápbőrt den. 50. Öreg ürübőrt den. 32.

Öreg júhbőrt, jót den. 28. Alábbvaló júhbőrt den. 25.

Egy báránybőrt szőcsnek ködmennek valót den. 8. Házi báránybőrt den. 4.

Egy kecskebőrt, jót, szőcsnek valót den. 7. Egy hitvány kecskebőrt, szőcsnek valót öt pénzen.

Az timárokról. Miképpen adják böröket az varga és szígyártómestereknek, és az kik az ő börökből mívelnek.

Egy kimüvelt öreg ökörbört, igen jól készítettet fl. 2.
Egy tehénbört, öreget, jót, adjanak egy forinton s ötven pénzen.
Egy alábbvaló ökörbört egy forinton s negyven p.
Egy alábbvaló tehénbört egy forinton s húsz p.
Harmadfü tulokbört egyet egy forinton.
Esztendős tulokbört hatvan p. Alábbvaló, kisebbet negyven p.
Egy öreg jühbört negyven p. Alábbvaló jühbört harmincz p.
Egy öreg ürübört negyven p. Egy alábbvaló ürübört harminczkét pénzen.
Egy öreg sarú talpbört, cserest, jót, tíz pénzen. Annál alábbvalót nyolcz pénzen.
Annál is alábbvalót den. 7. Az bocskort böröket is úgy adják, mint az sarútalpakat.

Az vargamesterekről miképpen adják el az sarúkat.

Egy öreg szekernyét, halásznak valót, kit az övökhez szoktanak kötni, adjanak fl. 1.
Egy czombig érő kocsisnak való szekernyét tehénbörből, jól készítettet adjanak nyolczvan p.
Annál kisebbet, ki az térden feljül halad egy tenyérnyivel, borjúbörből vagy jó czapbörből készítettet adjanak hatvan p.
Az ki térdig ér, jól készítettet, jühbörből, kit megköthet d. 45.
Egy czápbörből német módon csinált jó szekernyét, szépet fl. 1.
Egy ürübörből német módon csinált jó szekernyét den. 65.
Kecskebörből paraszt módon csinált térdig érő szekernyét d. 65.
Ürübörből csináltattat, térdig érőt negyven p.
Jühbörből csináltatottat harminczöt p.
Egy deli sarút az jovát huszonnyolcz p.
Alábbvalót huszonkét p.
Egy kecskebörből német módon kötösön csinált czypelyüst jót 28 p.
Az gyermekeknek apró sarút, czipellöst ehez képest kell adni, hogy az is drága ne legyen.
Egy asszony-embernek való sarút, jót, jüh- vagy czápbörből csináltat, vereset, feketét, avagy szederjest, kéttalpút, ötven
Kecskebörből csináltat, jót, féltalpút, negyvenöt p.
Tizenhat esztendős inasnak való sarut, harm
Kisebbidejü inasnak, huszonnyolcz p.

Annál is kisebbnek húsz p. Kis gyermeknek 12 p.

Azonképen az leánzóknak csinálják az sarukot ennyi esztendőbelieknek.

Egy öreg szekernye talpalástól egészlen adjanak 16.

Egy asszony-ember saru tapalástól egészlen 13 p.

Egy öreg leánzó sarujától tizenkét p.

Apró gyermekeknek sarujokhoz képest az talpalások is olcsó legyen.

Az csizmadiák is mivel minden míveket képtelen drágán adják, végeztük felőlök, hogy az mely városban külön czéhek vagyon, vagy együtt vadnak az vargákkal, míveket így adják:

Ez országban csinált törökországi szép és jó karmasin csimát öreg embernek valót adjanak két forinton.

Annál valamennyivel kisebbet adjanak fl. 1, den. 60.

Tizenhat, tizenhét, tizennyolcz esztendősnek valókot fl. 1, d. 25.

Tizenkét, 13, 14 és 15 esztendősnek valókot, egy forinton.

Annál apróbb csizmákat ad summum hetven vagy hatvan p.

Egy jó karmasin papucsot szattyánnal bélettet, kétszerrel karmasin sarkút nyolczvan p.

Egy jó veres kapczát szépet készítve, kinek az talpa is karmasin, lábához valót nyolczvan p.

Tizenhét és 18 esztendős inasnak való papucsot den. 70, kapczát den. 60.

Gyermeknek való papucsot hatvan p. Kapczát hozzá 40. p.

Gyalog legénynek való deli csizma formára csinált karmasin csizmát, jót, fl. 1.

Asszony-embernek való karmasin sarút parasztúl, de jól csináltatottat egy forinton húsz p.

Törökországi sárga kordoványból csinált öreg száras csizmát, jót, egy forinton 32 p. Annál kisebbet fl. 1, den. 20.

Annál is kisebbet egy forinton. Annál is kisebbet hetvenöt p.

Annál is kisebbet ötven p. Asszony-embernek valót den. 80.

Törökországi fekete kordoványból csinált csizmát, jót, öreget, szárast, egy forinton. Inasnak valót nyolczvan p.

Asszony-embernek valót ötven p.

Erdélyben készített czapbőrből csinált kordovány csizmát, jót, nyolczvan p. Inasnak valót hatvanöt p.

Gyermeknek valót negyvenöt p.

Erdélyben készített júhbőrből csinált fekete jó öreg száras csizmát hatvanöt p. Inasnak valót hatvan p.

Gyermeknek valót harminczöt p.

Törökországi sárga szattyánból csinált száras öreg csizmát den. 75.

Fekete szattyánból csináltattot hatvanöt p.

Erdélyben készített fekete bőrből csinált öreg száras csizmát, jót, hatvan p.

Inasnak valót ötven p.

Sárga kordoványból csinált papucsot, hatvan p. Kapczát d. 40.

Az ki penig maga bőriből, talpából akar míveltetni, az csizmadiának mivétől fizessen.

Egy öreg száras karmasin csizmától szépen és jól csinálttól ötven p.; de úgy, hogy béllést is tartozzék az csimadia hozzáadni. Inasnak való csizmától den. 30. Gyermeknek valótól den. húsz. Asszony-embernek való sarutól harminczkét p.

Egy papucstól huszonöt p. Egy kapczától tizenkét p.

Ha ki penig czifra művet akar míveltetni, az szokás kívül alkudjék az mesteremberrel.

Sárga karmasinból csinált leánnak való sarut adjanak kilenczven pénzen.

Annál is kisebbnek hetvenöt p. Annál is kisebbnek ötven p.

Apró leánkáknak való sarut huszonnyolcz p.

Sárga kordoványból leánnak való sarut adjanak hetven p.

Annál is kisebbet hatvan pénzen. Annál is kisebbet negyven p. Gyermeknek valót huszonöt p.

Ezeken az Erdélyben csinált sárga bőröket is értsed.

Sárga karmasinból csinált jó öreg deli csizmát egyet egy frton.

Sárga kordovány deli csizmát egyet 75 p.

Fekete kordovány deli csizmát egyet hetvenöt p.

Fekete júhbőrből csinált deli csizmát ötven p.

Egy fekete kordovány papucsot hatvan p.

Egy sárga karmasin kapczát ötven p.

Sárga kordoványból csinált papucsot 60 p.

Sárga kordovány kapczát harminczkét p.

Egy veres kordovány kapczát 32 p.

Egy fekete kordovány kapczát huszonöt p.

Veres bőrből csinált vargabőr kapczát húsz p.

Az hol penig czéhek nincsen az csizmadiáknak, az bírák rendeljék őket az vargák czéhekben és így míveltessenek, adassák műveket véllek az bírák.

Az szíjgyártómesterekről, mint adják míveket,

Kétszeres korlátos, veres bőrből csinált vánkosostól, szegődött mívet, kinek az szélessége egy singnek nyolczadrésze és újj nyomatni, adják negyvenöt pénzen.

Fekete bőrből ezen mértékre csinált vánkosos hámot 45 p.

Cseres bőrből csinált hámot, jót, szegődöttet ezen mértékre vánkosost hatvanöt p.

Fejér timsós korlátos bőrből, ezen feljül írt módon csináltatottat 45 pénzen.

Szekeres lónak való féket, jót, kétszerest, ónas zabolájút, szirnyost, varrottat, szegődöttet fékemlőstől 75 p.

Félszer cseres hámot, jót, szegődöttet 35 p.

Félszer fejér hámot 20 p. Fejér paraszt félszerféket 20 p.

Szederjes féket, jót, kétszerest, ónas zabolájút fékemlőstül, síkost, akár veresct, egy forinton.

Az hámok felöl penig tetszik ez, ha az mértéknél szélesben és czifrábban akarja valaki csináltatni, szegedjék az mesterekkel.

Az kétszeres kötőféket cseresbőrből csináltatott állásban valót 32 pénzen.

Félszerű ugyan afféle bőrből, húsz p.

Veres és fehér parasztféket, zabolástól, félszert 25.

Kétszeres kengyelszíjat, cserést 45 p.

Hajtott kengyelszíjat, cserést, szépet, jót, vereset 75.

Félszer cseresbőrből csinált kengyelszíjat 25 p.

Szügyelőt, farmatringot cseresbőrből csináltatottat, ónazott csattoshorgút negyvenöt p.

Egy úti kötőféket cseresbőrből csináltatottat, szépet, jót 25 p.

Faggyas bőrből csináltatottat 20 p.

Szügyelőt és farmatringot félszert cseresbőrből csináltatottat 68 pénzen.

Zabola nélkül adják harminczöt p.

Alábbvaló félszerféket cseresbőrből 25 p.

Kantárféket zabolájával cseresbőrből csináltatottat 28 p.

Egy kopjatokot cseresbőrből csináltatottat, ónas csatút 20 p.

Szablyaszíjat cseresbőrből, jót 16 p. Kétszerest, jót 22 p.

Patingot egyet, jót, 18 p.

Széltebeli kocsislovaknak valót egy gyeplőt, kinek fogantója vagyon, jót, cserest 45 p.

Szekeres lónak való félszergyeplőt, cseresbőrből csináltatottat, jót és szélest, huszonöt p.

Annál kisebbet cseresbőrből tizenhat p.

Egy cseresbőrből csináltatott hermeczszíjat három p.

Hevederszorítót cseresbőrből csináltatott, jó egy szál szíjat, hat pénzen.

Alábbvalót 4 p. Öreg lóhajtó ostort 16 p.

Alábbvalót 12 p. Ökörhajtó ostort öt p.

Egy keresztszíjat kocsira, nem síkost, kinek az tekerése gyéren esik, cseres szíjból, másfél forinton. Az kinek penig gyakran esik, hogy az lajtorját beburítja, két forinton.

Hat lóra csinált cseresbőrből vánkosos hevedert, kinek az csatja karikája ónas, szorítószíjastól, negyvenöt p.

Vánkos nélkül valót 40 p.

Egy szörvánkosos hevedert 24. p. Vánkos nélkül 16 p.

Vászonhevedert, vánkosost, csattost, jót, 16 és 17 p.

Vánkosnélkül valót, csattost, tizenkét p.

Kétszeres kötőféket fejér bőrből csináltatottat, szironyost, 40 p.

Cseresbőrből csináltatottat nyeregkötőt harminczöt p.

Egy fejér bőrből csináltatott terhelőszíjat negyvenöt p.

Cseresbőrből csináltatottat ötven p.

Egy jó öreg fékemlöt 8 p. Alábbvalót hét p.

Veres faggyas bőrből, igen jót öreget 6 p. Az apraját 3 p.

Az kétpénzes, hárompénzes szíjra reá vigyázzanak, hogy az bőrnek valorához messék, kiben drágaság ne essék.

Egy székely hevedert, szíjast, csattost, kápást, ónost, csattal, kötőjével adjanak harminczöt p.

Ugyan székely hevedert, ónos csattal, kápájával, szíjatlan, felkötő szíjával adjanak tizennyolcz p.

Hat lóra való hámot minden szerszámával, fékével együtt, igen jót, cserest, nyomtatottat adjanak 14 forinton.

Hat lóra való hámot cseresbőrből minden szerszámával, fékével, három sziron rózsával varratottat adjanak 18 forintot.

Az ki maga ad bört kész gyártva az szíjgyártónak, hogy hámot csináljon belöle, hat lóra való hámtól féktől minden szárszámától az munkájától adjon az szíjgyártónak fl. 6, de az szíjgyártó adjon minden szerszámot hozzá.

Hat lóra való fejér hámot fékestől, mindenestöl három szironyos rózsára varrottat adjanak 18 forinton.

Az szőcsmesterekről.

Egy jó mogyorónestet, kit főnestnek hínak, vegyék meg az vadásztúl egy forinton.

Az középszerű nestet, jót, den. 80. Az alábbvalót hetven p.

Az bükknestet hatvan pénzen.

Az öreg farkasbört, jót, vegyenek az vádásztól egy forinton huszonöt pénzen.

Alábbvalót egy forinton.

Alábbvalót az apraját nyolczvan p.

Egy rókabört egészet, jót, az vadásztól hetvenöt p. Középszerüt 60 p. Mégis alábbvalót negyven p.

Az házi báránybőrnek az jovát hat p.

Az szék báránybört nyolcz p.

Alábbvalót hat p.

Apró kecskebört az jovát 4 p. Alábbvalót két p.

Az szőcsnek való bötösbört, azaz, az male bárányt másodszor megnyírtek 10 p. Alábbvalót 8 p.

Vadmacskabört 7 p.

Nyúlbőrt 2 p.
Vidrabőrt egy forinton 25 p.
Nercsbőrt, az igen jovát 35 p.
Gerénybőrt két p.
Hörcsekbőrt két p.
Borzbőrt 10 p.
Hiúszt, Erdélyben fogattatott, az igen jovát, nagyját, nyolcz forinton.
Az alábbvalókat hét és hat forinton.
Annál is alábbvalókat négy és öt forinton.

Az szőcsmesterek mint adják míveket.

Egy jó, szép mogyorónestet, kit főnestnek hínak, csáválva, egy forinton húsz p.
Az középszerü mogyorónestet fl. 1.
Az alábbvaló nestet adják 80 p.
Az büknestet adják 75 p. Egy jó öreg gyártott farkasbört adjanak fl. 1, den. 40.
Középszerü farkasbört fl. 1, den. 18. Az legalábbvalót egy forinton.
Egy egész öreg rókabört, 90 p. Alabbvalót adják egészlen 75 p. Még ennél is alábbvalót, 56 p.
Egy jó róka hátat nyakastól den. 41.
Torkot málostól, lábastól, den. 45.
Igy az alábbvalókot is ez szerént kell rendelni, kinek mint adgyák hátát, mállját az szőcsöt ne kénszerítsék az nyaka torka lemetszésire.
Egy nest torkot adjanak tíz p.
Ha úgy magának árulják lábastól, nyolcz pénzen. De ha az egész nestet, torka nélkül, ennyivel alább adják.
Egy róka torkot az szépit 25 p.
Egy róka nyakat az szépit, d. 28.
Az alábbvalónak nyakát és torkát egyet-egyet adjanak húsz pénzen.
Nyak nélkül az hátát adják d. 18.
Mállját torok nélkül tizennyolcz p.
Egy házi báránybört den. 6.
Az szék báránybört d. 10. Alábbvalót d. 9
Apró kecskebört nyolcz p.
Az alábbvalóját négy p.
Az bőtös bört, 13 pénzen.
Alábbvalót 10 p.
Vadmacskabört 13 p.
Nyúlbört 4 p.

Vidrabört fl. 1, den. 35.

Nercsbört az jovát, 45 p.

Gerénybört négy p.

Borzbört gyártva 15 p.

Hiúzbört az jovát, fl. 8, den. 40. Az alábbvalókat fl. 4 és 5, den. 25.

Egy jó öreg galléros térkötőig érő bárányból ködment, irhást adjanak egy forinton harminczöt p.

Egy merő ködment galérotlant, térdig érőt, bárányborból, egy forinton.

Egy kurta ködment, hetvenöt p.

Asszony-állatnak való ködment, ránczost egy forinton 50 p.

Az alábbvaló ködment asszony-embernek egy forinton.

Ha ki posztó ruhát béllettet az szőcs bőrivel, számlálja meg hány bárányból megyen alája s adjon mindeniktől felbéllésével egyetemben tizenhárom p. Ha penig az bélletöjé az bőr, adjon minden börnek az felvarrásától, három p.

Egy nyúlbört, gereznát, térdig érőt, ki evettel prémezett, 5 forinton.

Egy öreg hosszú kecskebörből csinált gereznát, 1 forinton, 50 pénzen.

Rövidet, kecskebörből csinált gereznát egy forinton.

Egy öreg bárányborból csinált hosszú gereznát, két forinton.

Rövidebb bárányborból csináltottat, egy forinton ötven p.

Ha penig ezenkivül frissebb, czifrább miveket akar csináltatni, ki az limitatioját excedálná, alkudjék az szőcs mesterekkel.

Mindenütt minden embereknek béröket, akármi börök legyenek, tartozzanak pénzekért meggyártani az szőcsök, az beadott böröket.

Az kerekesmesterekről, mint adják miveket.

Egy kocsit, jót, mindenestől készen léven, hat ló után valót, adjanak öt forinton.

Négy és három ló után való kocsit adjanak fl. 4 d. 50. Egy kocsi kereket öregebb tizenkét küllőjüt 50 p.

Alábbvaló kocsikereket három és négy ló után valót 43 p.

Egy börszekérhez való kereket, tizenkét küllőjüt 60 p.

Hat ló után való jó társzekeret félvágásút, minden szerszámával adják 5 forinton.

Ilyen kereket, tizenkét küllőjüt, 55 p.

Egy öreg jó ökör szekeret 12 ökör után valót szerszámastól, 6 forinton. Ilyen kereket tizenkét küllőjüt, vas alá valót adjanak hetven pénzen.

Az kit meg nem vasaznak, tizenkét küllőjüt, ötvenöt p.

Annál kisebbet, vas alá valót, adjanak 45 p.

Annál is kisebbet negyven p.

Egy kocsirúdat, öreg és négy lóra való szekérrúdat tengelyestől, 40 pénzen.

Tengely nélkül huszonnyolcz p.

Kisebb kocsinak és szekérnek tengelyestől való rúdat 32 p.

Tengely nélkül huszonegy p.

Egy kocsi alá egy tengelyt szegezzenek 12 p.

Öreg terhes kocsi vagy bőrszekér, vagy társzekér alá egy tengelt 15 p.

Egy öreg kerék falt tegyenek be öt p.

Egy öreg küllőt tegyenek be 3 p.

Kisebb szekér alá való falt tegyenek be 4 p.

Kocsi alá való falt is azon képpen.

Kocsi kerékben küllőt és kicsin kerékben 3 p.

Egy öreg felhérczet 6 p.

Középszerűt 4 pénzen.

Kocsi alá valót den. 3. Egy hámfát, jót, szépet, négy pénzen.

Egy lőcset, hajtottat, 10 pénzen. Egy semelt 4 pénzen.

Egy szekér-ágast dén. 10. Egy öreg nyújtót hat pénzen.

Kocsi alá valót, vagy kisded szekér alá valót, négy pénzen.

Egy pár kocsi-lajtorjától, négy ló után valótól, egy forintot.

Egy pár társzekérre való lajtorját adjanak negyven pénzt.

Hat ló után való lajtorjától, egy pártól, egy forintot huszonöt pénzt.

Az szűrcsinálómesterekről, csapókról.

Az gyapjúnak mázsáját vegyék 6 forinton.

Az tímárok, vargák, ezek is az szerint adják, ha penig az gyapjút nem akarják mázsával venni, az báránygyapjút hat pénzen. Egyenként vegyék 13 p. Elegyesleg vegyék tizenkét pénzen. Az alábbvalóját 10 pénzen csak az gyapjút.

Az szürnek végét mindenütt, minden helyeken csinálják egy mértékre az szürtakácsok, úgy hogy az rámán tartson negyven sing hosszat, ha penig az rámáról leveszik, és megdöröczkelik, tartson harminczkét singet, az szélessége tartson egy singet és egy fertályt, ha meg nem tartana, ezt az árából tartsa ki, az ki megveszi az szürt, vagy az takács tartozzék kiteljesíteni az vevőnek az szürt.

Mint adják el az szürtcsapók végét az szürnek.

Egy vég fejér szürt, jót, adják végét 4 forinton.

Egy fekete vég szürt adjanak három forinton.

Egy vég szürke szürt adjanak három forinton.

Ezt is hátra nem hagyván, hogy az országban mindeu helye-

ken, városokban minden emberek, rendek, az kolosvári singhez tartsák magokat, azzal mérjenek mindent, az szürnek is hosszát és szélit.

Az fejér szürnek singit adják tizénkét pénzen. Az fekete szürnek singit den. 10.

Az szürke szűrnek singit adják tiz pénzen.

Az szürcsináló szabókról.

Fejér szürből csinált köpenyeg vagy bohai szürt, öreg embernek valót, bővet, öreget, minemüt Kolosváratt szoktak csinálni, kinek gallérja prémes posztóval, egy forinton és negyven pénzen.

Ennél kisebb fejér szürből csinált, kinek hossza két sing, öreg embernek valót, egy forinton és huszonöt pénzen.

Övedző szürt, béres legénnek valót, jót, öreget, posztóst egy forinton.

Alábbvalót ennél valami kevéssel kilenczven pénzen.

Tizenhat, tizennyolcz esztendősnek valót, fejér szűrt, hetvenöt pénzen.

Tizenkét esztendősnek való fejér szürt, az hossza másfél sing, hetven pénzen.

Annál kisebbnek való fejér szürt, negyvenöt pénzen.

Fekete szürből csinált köpenyeg vagy bohai szürt, jót, öreget, posztóst, egy for. d. 10.

Ennél kissebbet, posztózottat, nyolczvanöt pénzen. Tizenhat esztendősnek valót, kinek az hossza fertály héján két sing, ötven pénzen.

Tizenkét esztendősnek valót, kinek az hossza másfél sing, negyvenöt pénzen.

Annál kisebbet harminczhat pénzen.

Szürke szürből csinált öreg köpenyeg, vagy bohai szürt, posztóst, fl. 1, den. 10.

Alábbvalót, melynek két sing az hossza, nyolczvanöt pénzen.

Annál kisebbnek, melynek az hossza fertály héján két sing, ötven pénzen.

Annál is kisebb gyermeknek valót, harminczhat pénzen.

Az nemezcsinálókról.

Egy öreg lónemezet, hátas lóhoz valót, szegödettet, adjanak tiz pénzen; közép renden hátaslóhoz valót d. 10.

Szekeres ló nyereg alá való nemezet, jót, öreget, nyolcz pénzen.

Egy öreg botos nemezkapczát, melyet sarun felyül vonsznak, den. 7.

Kisebbet, saruban valót, hat pénzen. Gyermeknek valót négy pénzen.

Az szőrmívesekről, kik lasnakot, harisnyát, czondorát, gubát, csuklyát és pokróczot csinálnak.

Egy belényesi lasnakot, szépet, tarkát, egyet, jót, öreget, fl. 2·

Egy fejér lasnakot egy forinton huszonöt pénzen.

Egy fekete lasnakot, jót, öreget, 75 p. Egy csinált gubát, jót, öreget, dén. 90.

Alábbvalót, kisebbet, nyolczvan pénzen. Annál is kisebbet ötven pénzen.

Egy fekete czondorát öreg embernek valót, hatvan pénzen.

Singit adják az fekete czondorának, az jovának, kilencz pénzen.

Annál alábbvalónak singit nyolcz pénzen. Fejér harisnyának singit denár 7.

Öreg embernek való harisnyát, öreget, jót, húsz pénzen.

Alábbvalót öreg embernek valót tizenhét pénzen. Gyermeknek valót, az minémű az inas, tíz pénzen és tizenöt pénzen. Keztyüt, öreg embernek valót, d. 6. Kisebbet öt pénzen.

Kecskeszőrből csinált tarisznyát egyet tíz pénzen. Egy oláh tarisznyát den. 5.

Egy oláh hevedert négy pénzen. Egy oláh iszákot húsz pénzen.

Egy kecskeszőrből csinált iszákot huszonnyolcz pénzen.

Egy csuklyát, jót, öreget, tíz pénzen. Alábbvalót hét pénzen.

Egy jó sebesi pokróczot, Karán-Sebesben helyében, az hol csinálják, ötven pénzen. Itt Erdélyben az jovát hetven pénzen. Az alábbvalóját helyében adják den. 40. Itt benn adják hatvan pénzen.

Az szabómesterekről, kik váltómívet mívelnek.

Egy öreg karasia dolmánt, kit mind az aljáig merőn megbéllenek, hosszát, minden szerszámát az ember megadván, adjanak töle hetven pénzt.

Sája dolmántól, hosszútól, kihez minden szerszámat adnak, 75. pénzt.

Félszer dolmántól, effélektűl, hosszaktúl, karasiáktól és sájától, gombos sinorostúl, ki alatt vászon vagy bagazi vagyon, ötven pénz.

Egy karasia rövid dolmántól, kinek maga adja az szerszámát, övig béllettől negyven pénzt.

Egy hosszú gránát vagy skárlát dolmántól adjanak merőn béllettől egy forintot 25 pénzt.

Egy kamuka vagy atlacz dolmántól merőn béllettől adjanak fl. 1, den. 25.

Egy bársony dolmántól két forintot.

Egy töltett foztán dolmántól négy forintot.

Egy gránát és skárlát köpenyegtől, szerszámát megadván, fl. 1, den. 80.

Karasia vagy brassai posztóból csinált köpenyegtől béllettől 1 forintot.

Ababól csinálttól bélletlen adjon negyven pénzt.

Egy karasia és sája nadrágtól kapcsos sinorostól adjanak 32 pénzt.

Kapocs-, sinór nélkül húsz pénzt.

Egy gránát és skárlát nadrágtól sinóros kapcsostól, 50 pénzt.

Brassai posztó nadrágot, fodor illért, abát, norimbergit, köz illért kapcsával csináljanak 16 pénzért.

Félszer karasia, sája, stemet sinóros vagy kétszeres felső ruhától, 60 p.

Öreg skárlát vagy gránát, kaftánnal vagy selyem materiával béllettől adjanak egy forintot ötven pénzt.

Az ki bagaziás leszen merőn, 75 pénzt.

Az ki karasia felső ruha, száras, gombos és sinóros leszen, 60 pénzt.

Csonka újjú gránát, karasia, skárlát, fajlandis mentét poszóval, vagy bagaziával merőn béllettet, egy forinton.

Fodor illyér, kesniczér, aba, brassai mentét az ki ezen módon csináltat, negyven p.

Asszonyembernek való ránczos hosszú szoknyát fodor illyérből brassai posztóból, karasiából és egyéb ehhez hasonló posztóból, kinek az vállát posztóból prémezi, ötven pénzt.

Ezenkívül az ki jó posztóból vagy selyemből akar míveltetni szoknyát, az szabóval alkudjék. De az szabó drágán ne merjen mívelni.

Az kötélverőmesterekről.

A kendernek mázsáját vegyék két forinton.

Ha penig szükebben teremne, két forinton s ötven pénzen.

Egy öreg szál istrángot, kit farhám istrángnak hívnak, adjanak négy pénzen.

Vonó istrángot három p.

Apró istrángot ökör szarvára valót, két p.

Egy füre való négy ölnyi kötelet, hat p.

Szekér nyomtatni való hat öl kötelet tizenkét p.

Ha háló inat kell csinálni, egy ölt csináljanak másfél p.

Az vékony gyeplőnek kötéséért, ki három ölt tartson, egy p.

Őznek való pólyakötélnek ölit, egy p.

Egy öreg gyalomkötélnek ölit hat pénz.

Az borvonó kötélnek ölit hat p.

Ehhez hasonló temérdekségű kötélnek ölit így adják, de úgy, hogy tiszta kenderből csinált, ne szöszes kenderből.

Pais és kopjagyártókról.

Egy jó szegődött merő kopját, melyen három gyántár vagyon, adják húsz p.

Egy fuallott kopját, szépet, jót, temérdeket, 40 p.

Az ki ezeknél jobbakat, szebbeket akar csináltatni, alkudjék az mesterrel.

Szappanfőzőkről.

Az szappanfőzők igen jól és szépen igazán főzzék az szappant és ne áztassák felette.

Szappannak fontját adják 6 p.

Az nyergesekről.

Egy hátas lóra való nyerget, két kápájút, itt való s cseres bőrből csináltattat veres vagy fejér bőrből adjanak 2 forint.

Egy kápájú nyerget itt valót, kinek nem posztós az ületi, egy forinton és huszonöt p.

Vásári nyerget, az ki nem szegődett, itt való bőrből csinált félszer kápájút, nyolczvan p. Kocsis nyerget, bőr kápájút, d. 60.

Alábbvalót, melyet bőrrel nem borítnak, harminczkét p.

Egy hátaslónak, nyereg alá való posztó nélkül való hagymánt, tizenhat p. Posztóst csináljanak huszonöt p.

Kocsisnyereg alá valót tizennégy p.

Az lóbőrnek jovát vegyék ötven p.

Az kisebbet negyven p. Az csikóbőrt den. 20.

Az lóbőrt senki meg ne vegye, hanem csak az nyereggyártók és paisgyártók vehessék meg.

Vasárosokról.

Ez országbéli hámorokon csinált vasakat és Magyarországból behozatott vasat is a kovácsok s egyéb rendbeli emberek így vegyenek: az nagy mázsát négy forinton, az ki száznegyven fontos, az minemüvel Kolosváratt élnek.

Toroczkón csinált öreg singvasat huszonöt p.

Egy lapos vasat is huszonöt p.

Egy toroczkai közép sinvasat tizennyolcz pénzen.

Annál kisebbet kocsi talpára valót tizennégy p.

Öreg rúdvasat, kiben két annyi vagyon, mint egy öreg sinvasban, den. 40.

Azonképpen egy hosszú szántóvasat, negyven p.

Kisebb rúdvasat húsz pénzen. Az hol penig az mívesemberek

azoktól akarnak vasat venni, kik házoknál árulják az vasat, az ilyeнektől az olyan vasat, ki drágább tíz p.-nél, ne vegyék feljebb egyet-egyet két p.-nél, azaz minden tíz p. után nyerjen hét-hét pénzt, az ki kereskedik vele.

Az csetneki közép vasat tízenkét p. Itt is az kit azszerűt csinálnak, azszerint adják.

Az csetneki apró vasnak százát hét forinton.

Erdélyben is ilyszerű vasat így adjanak.

Az erdélyi aczélnak mázsáját az hámarakon adják négy forinton.

Alábbvalónak mázsáját 3 forinton.

Az öreg hajtott végű vasnak százát tizenkét forinton.

Az öreg marok vasnak százát négy forinton. Az középszerűnek százát fl. 3.

Az kocsira valónak százát hét forinton s ötven p.

Az léczszegnek százát tizennégy p. Héjazó szegnek százát négy p. De ó szeget ne elegyítsenek közibeu.

Az kovácsokról.

Az kovács egy jó öreg erős patkót maga vasából szegestől üssen fel hat p. Öreg lovat, kit szőrpokrócz alatt tartanak, olyan lovakra maga vasából egy patkót üssen fel hét p.

Egy ó patkót az kovács maga szegével üssen fel három p.

Az ki patkót, szeget maga ád, üssen fel egy patkót, két p.

Egy patkót szegestől adjon öt pénzen. Egy kocsikereket vasazzanak den. 35. Ha az emberé magájé az vas, ó vassal vasazza 25 p.

Négy lóhoz való társzekér kereket vasazzon egyet, harminczнyolcz p.

Egy öreg szekérben való kereket új vassal vasazzon ötven p.

Ó vassal vasazzon harminczkét p.

Egy öreg kapát [illegible], ki igen jó, [illegible] p. Váradi kapát den. 40.

Egy kisebbet és [illegible], [illegible], [illegible] den. 1[illegible].

Egy jó öreg vasát [illegible] ötven p.

Kisebbet annál, [illegible] negyven p.

Egy jó öreg faragó fejszét harminczkét [illegible]

Egy faragó [illegible] kéz fejszét [illegible] pénzen. Középszerű [illegible] fejszét 2[illegible] p.

Egy öreg fejszét aczéljának [illegible] tizenkét pénzért.

Kisebbet aczéljának tíz p. Egy jó [illegible] az [illegible]

Az kik [illegible] hozzák, adjak [illegible] forinton [illegible] p.

Egy [illegible] hozzák, adjanak negyven p.

Egy szekeres lófékre való jó ónos tálnyéros vastag hólyagos zabolát húsz p.

Alábbvalót ilyen formát, az ki nem olyan igen jó, apróbb, tizenhat pénzen.

Egy hólyagos kantárzabolát nagy karikájút, jót, szépet, ónost, húsz p.

Egy keresztes kantár zabolát, szépet, ónost, tizennyolcz p.

Egy karikás kantár zabolát, jót, ónost tizenkét p.

Az ládát nyissák meg, ha az nyittatja, az kié az láda, nem a szolga, négy pénzért. Az ajtót is nyissa meg, de szolga szavára ne nyissa, hanem ha az ura nyittatja, négy p.

Egy papucsot, jót, szépen, jól patkoljanak tiz p.

Egy portai csizmát igen szép lapis patkóra három szeggel szegezvén, szép reszeltet, d. 12.

Ezen kívül való fő avagy nehéz míveket az ki akar míveltetni alkudjék az mesterrel.

Az ónmívesekről.

Végeztük ezt, hogy az ónnak drágasága miatt hat font fejér ónhoz tegyenek egy font fekete ónat és úgy míveljenek igazán.

Fontját az kész ón műnek adják harminczkét p.

Ha penig az ára megszáll, adják olcsóbban.

Azon műnek penig fontját vegye be tizennégy pénzen.

Az ki penig ki akarja míveltetni ónját, az apadását letudván, úgymint tíz fontból egyet, csinálja ki fontját tizenkét p.

Az miképpen penig az ötvesekről végeztünk, hogy az kolcsos városbeli czéhmesterekhez tartsák magokat az külső városbeliek is az országban: az ónmívesek is ahhoz tartsák magokat azon büntetés alatt.

Az kádárokról.

Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő miveket és reá vigyázzanak az czéhmesterek minden városon, falukon penig az birák hütök szerint.

Az öreg hordó nyolczvan vedres legyen igazán.

Az földes negyven vedres legyen igazán.

Az egész hordót, ki nyóczvan vedres, jó, jól csinált, jól kötött, adják fl. 1.

Az negyven vedrest, ki jól kötött, ötven p.

Az mennyi vedres, annyi pénzt adjon érte, ha ki apróbbakat akar csináltatni.

Az mikor az hordóban az falak megbontakoznak, azokot kivegyék az kádárok és azokhoz hasonló falt tegyenek, hogy az hord meg ne kisebbedjék, vagyha azt nem mívelik, ottan félhordót csinál-

hozzá adtak, ha reá nem aranyazná, héa lenne, tartozzék ujonnan aranyoznia, mindaddig, míg jó leszen és az hozzá adatott arany éppen rajta leszen: ugyanazon egy fizetése.

Az lakatosokról.

Egy kengyalvasat, öreget, szépet, nagy pálhást, gombost, szép ónost szalamiákkal egy forinton. Annál alábbvalókat, szépet, szalamiást kilenczven p. Annál is alábbvalót, pálhásost, nyolczvan p. Annál is alábbvalót, pálhást, hatvan pénzen. Annál is alábbvalót ötven p. Annál is alákbvalót, palhást, negyven p. Kocsis nyeregre valót tizenhat pénzen.

Tálnyéros kengyelvasat, igen jót, czifrást, ónost, szalamiákkal, szépet, hetvenöt p.

Kármány kengyel vasat hetven p.

Jó ajtóra való závárt, vásári művet, mindenestől hozzávalójával, az mi hozzá kell, d. 60.

Alábbvalót adjanak ötven pénzen. Annál is alábbvalót mindenestől den. 40.

Asztalra vagy ládára való zárt, jót, hozzávalójával együtt adjanak harminczöt p.

Alábbvalót huszonnyolcz pénzen..

Öreg háromszegü nagy lakatot jót, hetven p. Annál is kisebbet ezen formán negyven p. Annál is kisebbet ezen formán, harminczkét p.

Annál is kisebbet huszonöt pénzen. Annál is alábbvaló nagy köz lakatokat négyszögüeket tizenkét p. Aprókat illyeneket nyolcz p.

Hátas lónak való patkós zabolát, jót, igen szépet, ónost, vastagot, kilenczven p.

Annál alábbvalót hatvanöt pénzen. Annál is alábbvalót ötven pénzen.

Egy deli sarkantyút, ónost, hosszat, ötven p.

Egy felkötö sarkantyút huszonnyolcz p.

Apró sarkantyút felszegezet, ónost, taréjost, igen szépet szegezzenek fel négy p., ha nem ő patkolta az csizmát, hanem mástól vette az sarkantyút.

Alábbvaló fekete sarkantyút, taréjost, felszegezze tizenhat p.

Egy vakarót, jót, öreget, kilencz p. Annál kisebbet hat p.

Egy jó kopija vasat, ónost, aczélost tizenhat p. Kisebbet ónost tizennégy p. Fekete kopja vasat tiz p.

Egy tálnyéros rúdú jó zabolát szépen ónazottat hetvenöt p.

Spanyor zabolát, jót, sutún járót, szépen ónazottat, egy forinton és huszonöt p.

Egyenes rúdú zabolát jó vastag közüt ónost kilenczven p.

Ennél alábbvalót, ugyan ilyen formájút, hetven pénzen. Még is alábbvalót den. 60.

Egy szekeres lófékre való jó ónos tálnyéros vastag hólyagos zabolát húsz p

Alábbvalót ilyen formát, az ki nem olyan igen jó, apróbb, tizenhat pénzen.

Egy hólyagos kantárzabolát nagy karikájút, jót, szépet, ónost húsz p.

Egy keresztes kantár zabolát, szépet, ónost, tizennyolcz p.

Egy karikás kantár zabolát, jót, ónost tizenkét p.

Az ládát nyissák meg, ha az nyittatja, az kié az láda, nem a szolga, négy pénzért. Az ajtót is nyissa meg, de szolga szavára ne nyissa, hanem ha az ura nyittatja, négy p.

Egy papucsot, jót, szépen, jól patkoljanak tiz p.

Egy portai csizmát igen szép lapis patkóra három szeggel szegezvén, szép reszeltet, d. 12.

Ezen kívül való fő avagy nehéz miveket az ki akar míveltetni, alkudjék az mesterrel.

Az ónmívesekről.

Végeztük ezt, hogy az ónnak drágasága miatt hat font fejér ónhoz tegyenek egy font fekete ónat és úgy miveljenek igazán.

Fontját az kész ón münek adják harminczkét p.

Ha penig az ára megszáll, adják olcsóbban.

Azon münek penig fontját vegye be tizennégy pénzen.

Az ki penig ki akarja míveltetni ónját, az apadását letudván, úgymint tíz fontból egyet, csinálja ki fontját tizenkét p.

Az miképpen penig az ötvesekről végeztünk, hogy az kolcsos városbeli czéhmesterekhez tartsák magokat az külső városbeliek is az országban: az ónmívesek is ahhoz tartsák magokat azon büntetés alatt.

Az kádárokról.

Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő miveket és reá vigyázzanak az czéhmesterek minden városon, falukon penig az bírák hütök szerint.

Az öreg hordó nyolczvan vedres legyen igazán.

Az földes negyven vedres legyen igazán.

Az egész hordót, ki nyóczvan vedres, jó, jól csinált, jól kötött, adják fl. 1.

Az negyven vedrest, ki jól kötött, ötven p.

Az mennyi vedres, annyi pénzt adjon érte, ha ki apróbbakat akar csináltatni.

Az mikor az hordóban az falak megbontakoznak, azokot kivegyék az kádárok és azokhoz hasonló falt tegyenek, hogy az hordó meg ne kisebbedjék, vagyha azt nem mívelik, ottan félhordót csinál-

janak belőle, hogy a hordónak kicsinsége miatt a borvevő emberek meg ne csalatkozzanak, hanem igaz vider *(sic!)* számú legyen az hordó, azonképpen ha az hosszában el kelletnék is vágni, csináljon negyvenes hordót belőle, ezt is hozzá tévén, hogy ha mikor isten az bornak bőségét adja, két negyvenest adhassanak el egy forinton huszonöt pénzen.

Egy fél hordót hatvan harmadfél pénzen.

Az többit az apraját az ő rendi szerint.

Egy öreg hordót kössenek meg új abroncsokkal, kinek ép feneke és dongája vagyon, húsz p.

Negyvenes, kinek héa nincsen, kössék meg ujonnan tizenhat p. úgy kösse penig, feleljen felőle, hogy Szent-Márton napig az ő mive miatt az borban kár nem esik.

Egy öreg hordónak és negyvenesnek is ha egy felől egészlen új feneket csinált, adjanak huszontét p.

Az ki falt teszen az hordóban, minden faltúl adjanak 3 p.

Egy darab fenéktől is három pénzt.

Ha penig pinczében köt az kádár, minden abroncstúl adjanak két pénzt. Hogyha penig egy teli boros hordóban falt vonszon az kádár, adjanak ötven pénzt.

Ha mindkét felől elmetszi az ó hordót és megontorozza, adjanak tizenhat pénzt. Ha egyfelől, nyolcz pénzt.

Az hol penig szük az fa, mint Kolosváratt és Szebenbe, kell adni az dongától és fenéktől három pénzt.

Két fülü csebret, kit két ember visel, tizennégy pénzért.

Lóitató három vedres csebret két fülüt tizenkét pénzért.

Egy vedres kétfülü csebret nyolcz pénzért.

Egy vízmerítő fenyőfa vidret hét pénzért.

Egy öreg sajtárt négy pénzen.

Egy vedres öreg kartót nyolcz pénzen. Kisebbet öt pénzen.

Juhfejő vedret négy pénzen.

A deberke valamennyi vedres leszen, négy pénzt minden viderért.

Egy öreg szapuló feredő, és minden egyébféle öreg edényeket, ha tölgyfából csinálják, vedrét adják három pénzen.

Fenyőfából két pénzen.

Öreg kádot nyomót vagy káposzta-sózni valót, három pénzen vedrét. Fenyőfából másfél pénzen.

Egy öreg kád kötésétől huszonöt pénzt. Kisebbtől den. 16.

Egy liut adjanak húsz pénzen. Kisebbet tizenhat pénzen.

Egy szőlőhordó botot húsz pénzen. Kisebbet tizenhat pénzen.

Egy légelt, egy vedrest, nyolcz pénzen. Kisebbet hat pénzen.

Még is kisebbet négy pénzen.

Hogyha penig valaki az kádárt hivatja bor kötni, dolgait elhagyván, tartozzék minden ember hivataljára elmenni, hogy senki az

miatt kárt ne valljon; ha el nem menne fizetésért és kárt vallana az ember, a ki híná, az kádár fizesse meg az kárt.

Az csiszár mesterekről.

Az ki maga adja az czápát az csiszárnak, egy hegyes tört csináljon egy forintért.

Egy szablya hivelt, az ki paraszt módon vagyon, az ki maga czápáját adja hozzá, egy forintért. Ezüst alá is ezen fizetésen tartozzék csinálni.

Hogyha penig valaki czifrás kötő vasakra akarja, ezüst formára csináltatja az vasat, az alkudjék az csiszár mesterrel; az hol penig az csiszár mesteré lészen minden szerszám és czápát sem akar adni, mivelhogy afféle váltó mű más országból hozott szerszámmal építtetik, adjanak egy szablyától és pallostól három forintot, ha csak az vas az míveltetőjé, egyebe mind az csiszáré. Ha ki penig szablya vasat ád és vert bőrből akar hivelt csináltatni, váltó műtől adjanak kilenczven pénzen.

Vásári művet vagy alábbvalót hatvan pénzen.

Az mely vas az csiszáré lészen, az minemű az vas lészen, az szerint alkudjék az mesterrel.

Demeczki szablya tisztítástól, fringiától, pallostól, hegyes törtől d. 25.

Csetneki szablya tisztításától tizenkét pénzt.

Egy sisak tisztításától, ki igen rozsdás, negyven pénzt.

Az ki nem igen rozsdás, tisztítsák huszonnyolcz pénzért.

Vásári mívet csetneki vasat vert bőrből az mint eladhatja és alkhatnak vele, úgy adja el. Ha penig valaki kardját, hegyes törét, pallosát csiszár kezében adja és azokat elveszti, elcseréli vagy eltöri, az ki volt, azt elégítse meg róla, vagy hasonlót adjon, vagy pénzül alkudjék az káros emberrel.

Az kőmívesekről.

Az rakó míves mesternek, az kinek ennyi adnak, egy napra adjanak huszonnyolcz pénzt.

Egy kőmüves legénynek adjanak húsz pénzt.

Tanuló legénynek den. 14. Az mely kőmüves mesternek ennyi nem adnak, den. 38.

Az kőmüves legénnek, kinek ennyi nem adnak, huszonnyolcz p.

Az inasnak huszonnégy pénzt.

Az ki ölszámra alkuszik, egy temérdek falnak, ki három singes leszen, ölitől adjanak egy forintot.

Két singes falnak ölitől hetven pénzt.

Másfél singes falnak ölitől ötven pénzt. Egy singes falnak ölitől harminczöt pénzt.

ken, városokban minden emberek, rendek, az kolosvári singhez tartsák magokat, azzal mérjenek mindent, az szürnek is hosszát és szélit.

Az fejér szürnek singit adják tizénkét pénzen. Az fekete szürnek singit den. 10.

Az szürke szürnek singit adják tiz pénzen.

Az szürcsináló szabókról.

Fejér szürből csinált köpenyeg vagy bohai szürt, öreg embernek valót, bövet, öreget, minemüt Kolosváratt szoktak csinálni, kinek gallérja prémes posztóval, egy forinton és negyven pénzen.

Ennél kisebb fejér szürből csinált, kinek hossza két sing, öreg embernek valót, egy forinton és huszonöt pénzen.

Övedző szürt, béres legénnek valót, jót, öreget, posztóst egy forinton.

Alábbvalót ennél valami kevéssel kilenczven pénzen.

Tizenhat, tizennyolcz esztendősnek valót, fejér szürt, hetvenöt pénzen.

Tizenkét esztendősnek való fejér szürt, az hossza másfél sing, hetven pénzen.

Annál kisebbnek való fejér szürt, negyvenöt pénzen.

Fekete szürből csinált köpenyeg vagy bohai szürt, jót, öreget, posztóst, egy for. d. 10.

Ennél kissebbet, posztózottat, nyolczvanöt pénzen. Tizenhat esztendősnek valót, kinek az hossza fertály héján két sing, ötven pénzen.

Tizenkét esztendősnek valót, kinek az hossza másfél sing, negyvenöt pénzen.

Annál kisebbet harminczhat pénzen.

Szürke szürből csinált öreg köpenyeg, vagy bohai szürt, posztóst, fl. 1, den. 10.

Alábbvalót, melynek két sing az hossza, nyolczvanöt pénzen.

Annál kisebbnek, melynek az hossza fertály héján két sing, ötven pénzen.

Annál is kisebb gyermeknek valót, harminczhat pénzen.

Az nemezcsinálókról.

Egy öreg lónemezet, hátas lóhoz valót, szegődettet, adjanak tiz pénzen; közép renden hátaslóhoz valót d. 10.

Szekeres ló nyereg alá való nemezet, jót, öreget, nyolcz pénzen.

Egy öreg botos nemezkapczát, melyet sarun felyül vonsznak, den. 7.

Kisebbet, saruban valót, hat pénzen. Gyermeknek valót négy pénzen.

Az fazakasokról.

Egy mázos kályhát zöld mázzal, szépet, jót, öreget, czifrást, d. 4.

Egy mázas kályhát tarkát, fejér mázzal jót, szépet, öreget hat pénzen.

Német módon csinált szép tarka öszvejáró virágú kályhákat, nagyokot, d. 8.

A geletet vegyék a fazakasok hat forinton mázsáját. Az paraszt czifrás kályhát adják három pénzen. Az paraszt közkályhát egy pénzen.

A fazakakot melyik városban vagy falukban mint adják, az bírák gondviselése legyen. Limitálják magok illendő árát az fazakoknak, hogy az is drága ne légyen.

Az asztalosokról.

Az asztalosoknak is hasonló fizetések légyen az kömívesekkel, és ácsokkal, hoc addito, hogy mind festéket és mindenfélét, enyvet az csináltató megfizesse az mestereknek, avagy tegye szerit az csináltató az festéknek, az minemű festék kívántatik.

Ha ki penig egész ház mennyezettől szakasztva, avagy egy summában akar fizetni, alkudjék az mesterrel, ezen mód observáltassék mindenféle mester és míves embereknél való míveltetésben is, ha ki egy summában akar fizetni. Az ki penig egy summában nem akar fizetni, ha szintén az míves ember kévánná is, ne tartozzék véle az míveltető, hanem fizessen napszámra.

Az borbély mesterekről.

Egy öreg ember fő mosástól adjanak öt pénzt.

Gyermektől, inastól három pénzt.

Az sebesekre híven és szorgalmatoson viseljenek gondot, melyre városokon az czéhmesterek igen reá vigyázzanak. Falukon penig az bírák és ha gondviseletlenségek miá az sebes meghal, comperta rei veritate, fejekkel tartozzanak érette.

Szegödő írral ne kötözzenek. Az ki belső nyavalyához nem tud, doctorrá magát ne tegye, mert ha valakinek halála történik miatta, ő is meghaljon érette.

Az tölcséres mesterekről.

Az mely tölcséres maga ónjából és ivegéből csinál ablakot, egy tálnyért tudjanak két pénzre, ha ki penig iveg tálnyért ad és az tölcséres maga ónjából csinálja, tudjanak egyet másfél pénzre.

Ha ki mind ónját, tálnyérát maga adja, egyet egy pénzre.

Iveg tálnyérnak ezerét, kit ez országban csinálnak, vegyék hat forinton.

Ha ki penig más országból akar hozatni, alkudjék az áros emberrel.

Rézmíves mesterekről.

Az rézmíveseknek míveket limitálják az városban való bírák és magistratusok conscientiose az ő felségéhez tartozó kötelességek, hitek szerint, hogy se az vevőnek, se adónak kárára ne következzék, limitatiójokat praesentálván inspector uramnak, melyben az ő discretiója legyen az limitatiónknak mivoltához képest, mint kellessék helyen hadni azokat az marhákat mindeneket, az melyeket városokon vagy falukon az bírák limitálnak el.

Takács mesterekről.

Az takácsokhoz az ki fonalat viszen, úgymint kenderből, lenből, gyapotból és szöszből csináltat, abból ilyen mód tartassék.

Az mely lent gyapottal együtt szőnek, singitől adjanak két pénzt.

Az melyet csak lenből szőnek, singitül másfél pénzt.

Az melyet kenderből szőnek, singitől egy pénzt.

Mindenféle szöszből szőtt vásznat, két singit szőjjen egy pénzért, ezeknek az szélessége egy singnyi legyen. Az ki penig szélesben, szebben, sáhoson és kamukáson akarja szőtetni, alkudjék az takácscsal.

Fél gyapottas len vásznat, ki jó és vékony veres szélű, singit adják 12 pénzen.

Az len vászonnak singit, az ki jó és vékony veres szélű, hét pénzen.

Annak utána valót, az ki veres szélű és teljesebb, singit adják öt pénzen.

Annál is alábbvalót szöszszel elegyítettet négy pénzen.

Kender vászonnak, az igen javának singit öt pénzen. Alábbvalónak három pénzen.

Az lenszösz vászonnak singit két pénzért.

Az mészégetőkről.

Egy egész hordó meszet, ki nyolczvan vedres, vegyenek helyében 80 pénzen. Fél hordó meszet helyében 40 p.

Egy öreg kemenczе meszet, kinek a vermének szélessége 18 láb nyomni, az mélysége másfél ölnyi, adjanak az munkájától az mészégetőnek 4 forintot.

Ennél alábbvaló kisebb veremmel égessenek olcsóbbért, az

verem nagy voltához képest, de mind követ fáját, az ki égetteti, az hordassa helyében, csak az munkájától, égetésétől fizessenek az mesternek, de az kemenczét úgy kell érteni, mint az egész kemenczét, melynek az boltozásán feljül legyen hasonlóképpen másfél ember magasságni az kőrakás; ez az fizetés értessék Aranyasszékben és egyéb ideki való helyeken, az hol az ember szükebb; székelyföldén penig olcsóbban tartozzanak adni az mésznek hordóját, az kemencze mészégetéstül is kevesebbet fizessenek, mivel ott mind ember, s mind fa, mind élés bővebb. Ha ki penig maga nem akar fát, követ az az kemenczére, mívest nem ád az mészégető mellé, alkodjék az mesterrel.

Az brassai posztó csinálók mivel igen megdrágitották az ő míveket, végeztük azért, hogy ők is alább szállítsák az posztónak árát, úgy hogy egy vég brassai posztót, zöldet, kéket jót melynek vége 38 singet tartson, adjanak 18 forinton.

Valamennyivel alábbvalónak végit 16 forinton.

Az fodor posztónak singit hatvan pénzen.

Az festett abának végét öt forinton.

Az mely süveget Brassóban, Szebenben és az alvinczi új keresztyének csinálnak, az jó dupla öreg süveget adják ötven pénzen.

Fél dupla süveget harminczkét pénzen. Közsüveget den. 20.

Az áros és kalmár embereknek limitátiója.

Az egész skárlátnak, melyet nyolczvanosnak hínak, adassék singi kilencz forinton, negyvenöt pénzen.

A hatvanos skárlátnak singit hét forinton 35 pénzen.

Skarlatinnak singit négy forinton.

Az igen jó közönséges skarlatinnak és gránátnak singit fl 3. den. 40.

Czimmazinnak singit négy forinton. Alábbvalónak singit fl. 3.

Az jó rasának singit fl. 3. Az jó sájának singit három forinton.

Az jó fajlandisnak singit 3 for. Alábbvalónak singit két forinton 50 pénzen.

Az lazurnak és angliainak singit három forinton ötven pénzen.

Az köz fajlandisnak singit fl. 2 den. 25. Az jó stemetnek singit 2 forinton.

Alábbvalónak singit fl. 1. den. 70.

Az jó mayszlernek singit egy forinton. Az alábbvalónak 80 pénzen.

Az jó karasiának singit 90 pénzen. Alábbvalót 80 p. Annál is alábbvalót den. 70.

Fodor illérnek singit den. 50. Kentulának singit 58 pénzen.

Az jó morvainak 42 pénzen. Alábbvalójának 35 pénzen.

Braszlainak 25 pénzen.

Az jó gránátnak singit 5 forinton. Az alábbvalónak négy forinton.

Az angliai jó karasiának végét fl. 23 den. 40. Alábbvalónak végét húsz forinton. Annál is alábbvalónak végét 18 forinton.

Az jó fodor illérnek végét 20 forinton. Alábbvalónak végét 18 forinton.

Az jó morvai posztónak végét 14 forinton. Annál alábbvalónak végét 12 forinton.

Az braszlainak végét 6 forinton.

Az igen jó s fő veres zöld skárlátnak és gránátnak singit penig, melynek Velenczében is singit 8, 7 és 6 forinton, feljebb is szokták venni, alkudjék az áros emberrel az vevő az olyan főposztónak az ára felől, de úgy mindazáltal, hogy az veres skárlát oly finom ne lehessen, kinek singit 12 forintnál feljebb el merje adni, az legjobb finum gránátnak singit tiz forintnál feljebb ne adja, de az olyan posztók olyak legyenek, kinél jobbak, szebbek ne lehessenek.

Füszerszámnak az ára.

Mondolának fontját tizenhat pénzen.

Bécsi faolajnak fontját negyven pénzen.

Törökországi faolajnak huszonnyolcz pénzen.

Tengeri szőlőnek fontját huszonöt pénzen.

Malosa szőlőnek fontját tiz pénzen.

Kanári avagy velenczei nádméznek fontját 75 pénzen.

Alábbvalónak fontját ötven pénzen.

Az confreitnek fontját hetvenöt pénzen.

Bécsi sáfránnak lottját ötvenkét pénzen.

Az borsnak fontját hetvenöt pénzen. Az fahéjnak fontját három forinton.

Török pogácsa sáfránnak fontját az igen jovának hét forinton.

Annál alábbvalónak hat forinton. Az szekfünek fontját fl. 3. den. 50.

Az szerecsendiónak fontját három forinton ötven pénzen.

Fejér czukor kandiának fontját 1 forinton ötven pénzen.

Az veresnek fontját egy forinton 25 pénzen.

Az festetlen gyömbérnek fontját hatvan pénzen. Az festettnek 50 pénzen.

Egy pár szép czifrás öreg keztyüt egy forinton negyven pénzen.

Egy pár alábbvaló béllett keztyüt 75.

Egy pár nyári szép pézsma keztyüt egy forinton.

Köz viola nyári keztyüt 35 pénzen. Egy dupla salavári 1 forinton 25 pénzen.

Egy pár bécsi kapczát 50 pénzen. Egy pozsonyi dupla süveget egy forinton.

Az köz posonyi süveget negyven pénzen.

Az selyem matériának az ára.

Az jó dupla veres bársonynak singit hét forinton.

Zöld dupla bársonynak hat forinton.

Egyéb szinü jó dupla bársonynak az szerint légyen az ára.

Köz sima bársonynak singit három forinton.

Virágos bársonynak szinesnek, ki nem fekete, öt forinton.

Az fekete virágos bársonynak négy forinton ötven pénzen.

Jó karmasin atlacznak singit három forinton ötven pénzen.

Alábbvalónak singit két forinton ötven pénzen.

Egyéb minden szinü atlacznak két forinton ötven pénzen.

Az jó velenczei kamukának singit négy forinton, alábbvalónak fl. 2 d. 60.

Egyéb minden szinü kamokáknak az királyszín kékes veres kívül fl. 2. ötven pénzen.

Az jó dupla veres tafotának fl. 2 d. 50.

Egyéb szinü dupla tafotának fl. 2 d. 30. Köztafotának d. 33.

Az tabitnak singit hetvenöt pénzen. Az színes csemelyetnek den. 75.

Muharnak singit harminczöt pénzen. Kanovácznak *(kanavász)* két forinton d. 80.

Egy vég bécsi muharnak végét hat forinton.

Török muharnak végét négy forinton. Veleznek singit harmincz pénzen.

Az papirosnak kötését három forinton. Egy jó koncz papirosat d. 16.

Alábbvalónak konczát tíz pénzen.

Selymes materiának singit egy forinton. Az köz materiának den. 60.

Az arany prémnek lottját egy forinton húsz pénzen.

Arany ezüst fonalnak fontját huszonkét forinton.

Egy fertály arany fonalat ötven pénzen.

Az neapolitáni selyem prémnek lottját hatvan pénzen.

Az köz selyemnek lottját negyvennégy pénzen.

Az sík prémnek fontját hat forinton. Ennek lottját húsz pénzen.

Az igen keskeny bársony prémnek singit tizenhat pénzen.

Az középszerűnek húsz pénzen.

Az szélyes bársony prémnek singit harminczkét pénzen.

Annál szélesbnek singit negyven p.

Az török sinornak, jovának, temérdeknek végit hetvenöt pénzen.

Alábbvalónak török sinornak végit hatvan p.

Ez országban vert jó sinornak singit három p.

Alábbvalónak singit két p.

Gyapot, és ször sinornak singit denár 1.

Mindenféle jóféle török selyemnek litráját hat forinton.

Annak lotját harminczkét p.

Viszált selyemnek fontját tizenhat forinton. Annak lottját den. 48.

Az igen jó vékony gyolcsnak végét, melyet vékony csinadoffnak hínak, huszonkét forinton. Annak singit egy forinton.

Az jó vékony gallos gyolcsnak, kit mi fél csinadoffnak hívunk, tizenkét forinton. Annak singit hatvan p.

Köz gallosnak végit hat forinton. Annak singit huzonnyolcz pénzen.

Truppai gyolcsnak végét, alias Ulmai, melynek vége tart hetven singet, fl. 11. Ennek singit húsz p.

Az jó sléziai gyolcsnak végét három forinton. Annak singit den. 75.

Lengyel gyolcsnak végét tizenkét forinton. Annak singit den. 33.

Mivel penig az elmúlt limitatiónkkal az mint országúl comperiáltuk, sokan abutáltak: hogy ennekutánna az az abusus tolláltassék és arra akármely rendtül is ansa se praebeáltassék, azon kegyelmes urunk tetszéséből s magunk suffragiomából is végeztük, hogy ha valamint az áros és mester emberek ezen limitatiónktúl ennekutánna tudván quoquomodo deviálnak avagy deviálnának is, in poena amissionis omnium bonorum mobilium et immobilium convincáltassanak vigore contenti articuli secundi modernae dietae. Az szerint az kik azoknak az rendeknek praeluceálnak is urunk ő felsége után, úgymint fő és vice ispán uraink, akármely tisztek is az alatta valókkal nem observáltatnak: ezen mostani esztendőbeli végezésünknek poenáját magok is incurrálják.

Conclusio.

Nos igitur ea omnia suprascripta per fideles nostros ad id a nobis cum sufficienti mandato delectos, modo praemisso limitata et ordinata atque a nobis ipsis revisa in omnibus suis clausulis et punctis approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, universisque et singulis superius specificatis quorumcunque comitatuum comitibus et officialibus civitatum, oppidorum et villarum judicibus et magistratibus districte

praecipientes committimus et mandamus, ut ea omnia super... specificata modoque eo limitata per quosvis commertia emti... num et venditionum exercentes atque alios quorum inter... absque ulla variatione et defectu sedulo observari cur... neque iis a quibuspiam contraire et ea post haberi permitt... aut ausi sint modo aliquali, quin imo indelinquentes, eo q... specificatum est modo, severe et absque ullo personar... respectu animadvertant, sub gravi indignationis nostrae... constituta etiam super hac re in publicis regni articulis p... irremissibiliter ab iis exigenda, prout ea omnia sicuti a cuj... cunque status, ordinis, conditionis hominibus observari b... nigne volumus, ita etiam approbamus, confirmamus hac... nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Civitate nostra Alba Julia die 12. mensis Junÿ Anno Dom... millesimo sexcentesimo vigesimo sexto.

Gabriel m. p. (P. H.)

c)

Bradenburgi Katalin esküformája.

Nos Catharina Dei gratia princeps Tranniae etc. Ju... mus per Deum vivum, patrem, filium et spiritum sanc... sanctum et individuam trinitatem, quod nos omnes hujus re... Tranniae et partium eidem adnexarum trium nationum m... nates, nobiles, ecclesiasticos et seculares, ceterosque om... status et ordines omnesque regnicolas in receptis eorum ... gionibus, immunitatibus et libertatibus, juribus, privilegiis ... in antiquis et approbatis consuetudinibus conservabim... omnibusque justitiam faciemus; serenissimi quondam And... regis decreta, conditionesque eas, quae nobis a statibus i... tempore praesentatae sunt, sancte et illibate observabimus ... per alios omnes Nobis subditos observari curabimus, om... que alia, quaecunque pro bono publico, honore et increm... omnium statuum et totius hujus regni juste facere poteri... faciemus. Ita nos Deus adjuvet et individua trinitas etc.

(Dr. Ötvös Ágoston közlése után).

XXXII.

1626. aug. 21.

Bethlen kapitányaival tudatja hadba szállásának okait.

(Más kézzel): Instructio pro G. Gaspare C... Aulae magro *(innen kezdve Bethlen kezével):* ad m... tes sub capitaneatu gen. Petri Kovácsi J...

nis Puskás, Andreae Forgach, Andr. Gombos et Andr. Kovácsi expedita.

1. Nem kételkedvén vitéz híveinknek, jámbor szolgáinknak minekünk tartozó hűségekben, hogy az isten tiszteletinek megbántását, igaz hitünknek üldözését, sok keresztyén felebarátinknak az ausztriai fejedelmektől hitekben, vallásokban, minden szabadságokban való megnyomoríttatások és sokaknak számkivetésben üzettetések, nekiek is mint keresztyén embereknek (kik arról gondolkodni tudnak) keserves és fájdalmas nem volna.

2. Mi pedig, kik ifjúságunktól fogva serényben inkább forgolódni, fáradni nem igyekeztünk, mint az isten tiszteletinek és anya sz. egyházában való híveinek ótalmazásában s annak gyarapodásában, hazánknak, nemzetünknek minden szabadságinak őrzésében, magunk becsületinek megtartásában. Ez volt fő oka kétszeri hadra indulatunknak, és noha mind az kétszer római császárral megbékéllettünk bizonyos conditiók alatt, nem néztük az magunk kárait, sok éjjeli nappali nyughatatlanságinkkal, minden értékünknek elköltésével nem godolván, igyekeztünk az magyar nemzetnek békességét szabadságival együtt helyére állatni, melyet noha végben vittünk vala, mindazáltal azt csakhamar kezdék felbontogatni. Mert az mi hazánk Erdélországa mindazoltától fogva, hogy külön és szabados fejedelemség, alákölt szabadságának legfőbbik része az volt, hogy magának fejedelmet szabadosan választhasson, mikor az fejedelem meghal, német császár rajta ne kapdosson és semmi igazságát hozzá ne mondja. Erről és az több conditiókról is erős hitlevelet adott császár; de mikor az török császárral való tractában volnának az német részéről való commissariusok, mi is commissariusinkat oda küldtük volt, hogy az magyar nemzet szabadságira is magunk személye ellen való tractájokra vigyázzanak; és mikor Erdélországa felől az mi commissáriusink kévánták, hogy az német császárral való végzésünket az két császár tractájában beírassák, hogy sem német, sem török semmi közit külömben hozzá ne mondja, hanem abban az állapatban maradjon, az melyben 80 esztendőtől fogva volt eddig. Mely kévánságunkat, mikor az mostani palatinus meghallotta volna, azontól felugrott és azt mondta, hogysem mint articulusban en(ged)jék íratni, inkább készebbek az tractát félben hagyni, (mert) Erdélhez az római császár nagy igazságát tartja; (miko)ron tovább vitatták volna az mi commissáriusink ez (dolgot) és szemére vetették, hogy az császárral való vége(zés) ellen szól, kinek nem kellenék lenni, mert azzal az... (bo)mol fel, megboszankodott és azt mondta, hogy ... nagyobbat mond s ezt mondta: az

erdéli fejedelem.....na az magyar nemzetet és az ő kg. urának..... mentenek, megfosztották és Magyarországnak nagy részét) torkon verve kivonták tőle s birjuk, (de bizonyoson elhigyje minden, hogy valamikor mód(ja leszen) császárnak, de boszúját állja rajtunk, és az (országon?, nemzeten soha el nem szenvedi (az ra)jta esett gyalázatot, arról senki ne gondolkodjék. Mely szavait hallván az mi commissáriusink protestáltanak és az tractát félben hagyták s eljöttenek. Azután magunk hopmesterétől, Csúti Gáspár hivünktől ugyan megizente egyáltaljában, hogy császár nem kötelezvelünk való végezésinek megtartására, mert az portára való tanácsadásunkkal, minden végezéseket magunk bontottunk fel, melyre nézve császár is felbomlottnak tartja. Ugy indítsunk meg azért császár ellen, hogy bizony hátunk megett vagyon az pálcza, a ki megüt etc. Továbbá noha sok üdő fogva intenek jóakaróink magunkra való vigyázásra, mert általá(n fog)va utánnunk leselkedtetnek és nagy reménséggel (vagyon), hogy rövid nap megöljenek; de mivel senki..... nem adtanak, nem is tudtunk senkire gyanakod(ni)..... csak istenünknek esedeztünk könnyörgésünk által (azon, hogy ő sz.) felsége megoltalmazzon ellenséginknek titkos (gonosz prakti)kájoktól, sőt jelentse ki ő sz. felsége az múlt..... (vé)letlen nilatkoztata isten azok közűl egyet,..... félni, sőt gondolkodni sem tudtunk volna.... tudósíttatunk, hogy az udvarunkban lakó szolgánk..... tizezer tallért és egy vár csak meg(öljön. Mely) dolgokon nem kevéssé kénszerittettünk felin(dúlnunk, hogy) magunkat az palatinus egész országgal így (meggyalázott) és életünk elfogyatására gyilkosokat..... (ez)ek az cselekedetek nem békességhez illendők.... egyéb dolgok is, úgymint az vármegyékben..... úgy oszt titkos jószágot, tisztet, mint magáé..... (ke)vesek között az is vagyon végezve, hogy azok.... (ezek)ben császár semmit ne adhasson, hanem csak..... tartozzék consensust adni. Az esztendőn(ként igirt....) frtot is meg nem adák eddig .... (nap)ja volt megadásának terminusba kéret..... választ töttenek az kamarások..... azokkal az gyalázatokkal sem elégedvén (meg)..... felnevelt áruló (b)estének szidal(mazott)...

Mindezekből azt akarjuk... értsék minden vitézi, hogy ha életünkben ily hamar az békesség végben menne után, még pedig enni sok ellenségek levén így fenyegetnek szivek titkát kinilatkoztatta isten vélek, holtunk után, avagy sok ellenségivel való veszekedéseknek vége léte után el kell

*) Szalay Esterházy Élete. 231.

hinni, hogy minden boszúját megállaná magunkon és az egész magyar nemzeten. Szükségesnek itiltük és látjuk annakokáért, hogy hazánknak megmaradására szorgalmatos gondot viseljünk, mely nem lehet jobb fundamentummal meg istennek kgls segítsége által, mint ez, mostani állapotban, a (mi)kor ennyi sok ellenségi találkoztanak császárnak, hol(ott) immár sokszor megpróbáltuk, hogy külömb (békes)séges conditiókk(al) való békésséget ő velek ember nem csi(nálhat, ha)nemha oly kételenség alá juttathatják, mely kénszer..... (aka)ratból, kereszteni indúlatból soha ők semmit ne.....

Annakokáért az mint illet, mi erre az dolog(ra)..... török hadakat az budai vezér fel..... ezeren és táborban az pesti mezőre..... mire kévántatik, jelen lehessenek ..... (ki)rály Manczfeldet mellénk bocsátotta ..... az dániai király nagy haddal dolga..... Az francziai király 20 ezer emberét b(ocsátotta)... Az belgiumbelieknek nagy hadok v(agyon)... az spaniol királynak mostan semmi ..... nem jöhet. Az angliai kirá(ly)..... egész hadakozásnak az tengeren..... (spa)niol ellen. Az egész föld népe ..... nagy kegyetlenséget mind Ausztri(ában).... feltámadtanak, vadnak 18..... minden várakat, városokat el ..... pedig maga személye szerint..... éppen elfoglalta; Danczka meg(holdolt)....ban nagy vagyon. Ő maga va.... ..... megegyez, mivel az ő fel.....
.....

(Nagyon megrongyollott és a végén csonka ered. a gy.-fejérvári kápt. ltár r. a. részében.)

XXXIII.

1826. szept. 25.

Bethlen István rendelete Tholdalagihoz a határszélek megerősítése ügyében.

Instructio pro generoso dno Michaele Toldalagi de Gelencze, substito capitaneo sedium Sepsi, Kezdi et Orbai.

Istennek szent segítségiből ez mostani előttünk álló állapothoz képest az határokban való útakra ez ide alá megírt mód szerént igyekezzék ő kglme gondot viselni.

Most mentében elkezdvén Marosszéken, azután Udvarhelyszéken, hasonlóképpen Háromszéken valamenni absenseket ő kglme találhat, igen szorgalmatosan megtudakozván, mind lovast, gyalogot fejenként felvegyen, és Háromszéken az

hun szükségesebbnek és alkalmatosbnak itili ő kglme az hav... alatt táborban szállítsa, — kiknek egy részét az új épületh... vigye fel vigyázásnak okáért, más részét Ugron Pál ura... mellé rendelje az Ojtozban.

Ezek penig ne csak apránként járjanak fel, hanem der... kason ott fenn lakjanak, hiszem ha az mi szegény atyánk... mostan az táborban szenyvedik az sanyarúságot, ő kglmek... az havasban az kalibákban és jó szenek mellett elszenyvedh... tik az vigyázást. Azért csak élésért bocsásson renddel haza... kglmekben, az többi penig derekason ott fenn lakjék, valamed... dig az szükség kévánja.

Sőt mivel idején szükség az utaknak erősítésére gond... viselni, hogyha kévántatik akkor ember ne kapjon kétel... mihelt isten ő kglmeket hazaviszi, fejenként mind lovas é... gyalog szolgáló rendet, s mind penig jobbágyságot, egy szó... megmondva minden rendeket fejenként felvigyen ő kglme, é... az fegyver mellett kapákkal, ásókkal, lapátokkal, tekenyőkk... menjenek fel, és valahol kévántatik az útaknak erősítése, n... az fáknak levágásával, hanem mentől erősebb mélyebb árok... nak, sáncznak hányásával erősítsék meg az utakat; mindenek... felett az Ojtoz útját kiváltéppen, az hol ő felsége fundálóiv... elfundáltatta volt, és mentől hamarébb lehet, ezt ő kglm... elvégeztesse. Ha, penig az tatárnak Moldvában létét bizony... son érti ő kglme, az mint feljebb is írám, mind lovas és gya... log szolgáló rendet, és az egész földnépét fejenként szem... válogatás nélkül minden rendeket felvévén, az hova legszük... ségesebbnek itili ő kglme, Kemény Boldisár uramnak és töb... gondviselő uramnak tetszésekből oda gyűjtse mind Csikból s... az több útakról is, mentől felesben lehet. — Mindazáltal n... több utakat is pusztán nem kell hagyni vigyázó nélkül.

Tudván ő kglme, hogy az szoros útakban lehet legjo... módjával való resistálás az ellenség ellen, azért mind ma... böcsületire és hazájához való szeretetire nézve igyekezzék... kglme conjunctis viribus az ellenségnek resistálni, ha kévá... tatik. Mely ő kglme fáradságáért mind hazájától s mind az... kgls urunktól ő felségétől vehessen tisztességet, böcsületet... méltó jutalmat.

Valameddig azért az tatárnak kűnlétét érti ő kglm... mindaddig continue igy igyekezzék ő kglme gondot viselr... Ezen ő kglmének adott instructiócskámon kiűl is penig... szükségnek és állapatnak mivoltához képest pro sua indust... atque prudentia valamit jobbat s hasznosbat feltalálhat... dologban, Kemény Boldisár uramnak és több gondvis... uraimnak tetszésekből azt igyekezze követni.

Mivel penig Keresztesi uramnak az császár adajával

az ajándékokkal be kelletik menni, Keresztesi uram mellé az ő felsége kgls rendelése és parancsolatja szerént nyolcz lovast rendeljen az otthonn levő lovas uraim közzűl, kiknek jobbjobb köntösök és paripájok leszen. Az menni pár solyom leszen, azoknak bevitelére az solymárok közűl még anni lovast rendeljen kgd, kiket költséggel az több itthon maradandó solymárok készítsenek és építsenek fel az ő felsége kgls parancsolatja szerént.

Engem penig gyakran levelével értessen az oda való hírek s állapatok felől. Datum Varadini, die 25. Sept. anni 1626.

Comes Stephanus Bethlen m. p.

Kiről Thold. levével: Instructio pro dno Michaele Thodalaghi 1626. 26. die Septembris.

(Ered. a gyfvári kápt. ltár r. a. részében.)

XXXIV.

1626. decz. 28.

A pozsonyi béke mellék okiratai.

a)

Bethlen Gábor által a pozsonyi békekötéskor a felől adott biztosító levél, hogy az 1619-től fogva elfoglalt jószágokat visszaadja.

Nos Gabriel stb. ac Opoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos studio pacis ac mutuae reconciliationis cum sacratissima caes. regiaque Matte certos nostros ablegatos plenipotentiarios Posonium ad ejus tractatum misissemus, qui tandem cum dominis ablegatis praefatae suae Mattis similiter plenipotentiariis ad certas pacis conditiones atque concordiam pariter utrinque in omnibus aliis devenissent; praeter unicum articulum bonorum suae Mattis fidelium ab anno 1619. qualitecrunque occupatorum et abalienatorum restitutionem concernentem: ideo de eo quoque memoratos dominos sacrae caesareae regiaeque Mattis plenipotentiarios ita duximus ad partem assecurandos; quod quamvis ex novissimo hoc pacificatorio diplomate specifica mentio restitutionis ejusmodi bonorum exmissa sit, nos tamen et sudio complacendi sacratissimae Matti caes. et ut odiorum ac diffensionum fomenta tollantur, firmiorque pax stabiliatur, nonnulla jam bona per ablegatos plenipotentiarios, nominatim vero pagos Nadasd, Szegÿ, Kisfalud remisimus: reliqua etiam bona fidelium suae

Mattis ab anno 1619. per nos inscripta, sive per nos, sive per alios possessa restitu faciemus; pagi tamen Széplak, Apathi et coeterorum pagorum illuc spectantium eam partem, quam capitulum Strigoniense ad rationem seminarii Thyrnaviensis possedit ea conditione vita nostra durante tenebimus, ut annis singulis ad festum Sancti Georgii quingentos florenos arenda nomine capitulo Strigoniensi solvemus. Hoc tamen circa bonorum istorum restitutionem excepto, quod qui medio tempore cum modernis possessoribus contractum aliquem ineundum duxerunt; ii non vigore hujus assecurationis, sed via juris bona sua acquirendi habeant facultatem, prout assecuramus quoque et affidamus suprafatos dominos plenipotentiarios in verbo nostro principali bonaque fide nostra praesentium per vigorem. Datum Leuchoviae die vigesima octava Decembris anno Dni Millesimo Sexcentesimo vigesimo sexto.

Gabriel m. p.

(P. H.) Stephanus Kowáchoczy cancellarius m. p.

(A Jászai-féle gyüjteményböl. Nemz. Múz.)

b)

Generalis amnistia.

Nos Ferdinandus etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum in motibus intestinis, quibus noviter regnum istud nostrum Hungariae deflagravit, nonnulli regnicolarum partibus dni principis Transylvaniae adhaerentes ditiones nostras invasissent, quia tamen pro singulari nostra erga regnum nostrum Hungariae paterno affectu, miserationeque innoxiae plebis, quae bellorum calamitatibus atteritur, pacem rursus cum dicto dno principe redintegrare, quam armis rem decernere maluimus; idcirco ex innata nobis clementia, accedentibus humillimis et instantissimis dictorum regnicolarum petitionibus, in eam, quae sequitur, concessionem, indulgentiam, ac admissorum oblivionem perpetuam benigne condescendimus. Quod nimirum amnistiam, et oblivionem generalem omnibus statibus et ordinibus septem comitatuum dno principi concessorum, aliisque omnibus, qui ex praescriptis dno principi hisce motibus adhaeserunt, aut ratione servitii et famulatus eidem obstricti ante hos motus fuerunt, omnium eorum, quae a die prima mensis Septembris a. 1626. usque modo hinc inde gesta, commissaque fuerunt, benigne concedimus, ita quod omnes caedes, rapinae, spolia, castrorum

interceptiones, civitatum, oppidorum possessionum et villarum occupationes,' generaliter vero universae violentiae sub hoc tempore factae, et patratae, nulli omnium cujusvis status, conditionis, ordinis et praeeminentiae imputentur, sed de plano et simplici obliterentur et nullo unquam tempore quovis exquisito modo, et colore, neque per M^tem nram ac successores nostros legitimos Hungariae reges, nec per ipsos damnificatos regnicolas ad invicem, palam vel occulte, in vel extra judicium, per se vel per alios possint propterea vel impediri, vel qualitercunque aggravari, quin imo hi, et omnes universi super suis factis intra praefatum tempus commissis, a quibusvis actoribus, causidicis, litigantibus jam intra vel extra judicium liberi penitusque, absoluti sint et habeantur, nec eos quivis judex ordinarius judicare valeat, aut praesummat quovis modo. Si qui etiam ex praedictis quaevis castra, fortalitia, aut munitiones sponte, vel invite manibus Hungarorum tradidissent, aut assumpto sibi exterorum, aut Turcarum auxilio, nobis aut Hungariae, vel etiam vicinis provinciis damna intulissent, necnon liberas civitates, fodinas, oppida, villas, possessiones, taxas, census et proventus quovis nominis vocabulo nuncupatos percepissent, et pro se usurpassent, sint sicuti supradicti absoluti, — ita tamen, ut de caetero ab omnibus hujusmodi penitus abstineant, sicut etiam vicissim praescriptorum comitatuum status nobis et successoribus nostris legitimis Hungariae regibus ad perpetuam fidem, fidelitatem et observantiam obligati esse debebunt, quod salvis semper juribus et libertatibus regni permanentibus, nunquam defectionem, rebellionem, insurrectionem, publicae pacis perturbationem, vicinarumque provinciarum invasionem et populationem, internam et externam conspirationem, Turcarum et Tartarorum ac aliorum quorumcunque hostium in regnum Hungariae et vicinas provincias introductionem, privata conventicula contra nram M^tem, contra bonum regni in aeternum molientur, vel quovis exquisito colore et praetextu attentabunt, similiter etiam reliquorum comitatuum regni Hungariae statibus, liberisque civitatibus ac aliis quibusvis ditioni nrae subjectis similem in omnibus punctis et clausulis amnistiam et oblivionem perpetuam benigne concedimus, exceptis iis personis, si quae ex his contra M^tem nram sua sponte arma sumpsiseent, aut vero medio tempore hujus motus, contra se invicem violentias, rapinas vel caedes exercuissent, aut damna patrassent, tales si a parte hoc modo laesa, vel damnificata juris ordine citati, vel quaesiti fuerint, judicio se sistere, et ordinariorum judicum jurisdictioni subesse debeant, ac teneantur. Imo absolvimus, admissaque omnia praesentibus literis nostris amnistiae modo

praemisso obliteramus, tollimus penitusque et in perpetuum sublata, abolitaque esse volumus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna Austriae die 28 mensis Decembris a. dni 1626. regnorum nostrorum romani octavo, Hungariae et reliquorum nostr. Bohemiae vero anno decimo.

Kivül: Generalis amnistia die 28. decembris 1626. emanata.

(Egykorú másolat. Orsz. lt. fasc. 29. Nr. 13. Egy más hibás példánya a titkos ltárban.)

XXXV.

1627. febr. 19.

Bethlen és Ferdinánd biztosai közt levélváltás a tokaji egyezkedés ügyében.

a)

Bethlen biztosainak levele.

Revme, spectabiles ac magnifici dni nobis observandissimi.

Servitiorum stb. Jó egészséges szerencsés hosszú életet kévánunk istentől kgteknek boldogúl megadatni etc.

Megemlékezvén kgteknek tött igiretünkről, hogy mennél elébb az mi kgls urunkkal ő fgével szemben lehetnénk, az hátra maradott dolgoknak complanatiójára való hely és terminus felől kgteket mindjárt tudósítanók, — nem múlattuk volna el ez ideig is ezbeli végezésünknek effectualását, de mi okokért kelletett ennyere is haladni, Kassáról kgteknek írt levelünkből tudjuk eddig nyilván lenni kgteknél. Az mi kgls urunkat ő fgét azért Beszterczénél közelebb nem érvén el, és kgtekkel ez dologban való correspondentiánkat ő fgének értésére adván, parancsolja ő fge kegyelmesen kgteknek értésére adnónk, hogy considerálván ő fge mind az kgtek távollétét s mind penig az utaknak változható állapatját, úgy itilte volna ő fge, hogy ktek ad 25 futuri mensis Martii felérkezhetnek, és ő fge is akkorra bizonyos commissariusit expediálván az dolgoknak nagyobb alkolmatosságáért ezbeli commissióknak effectualására való hely Tokajban lenne. Ő fge azért úgy alkalmaztatja dolgait, hogy ez megnevezett napon és helyen ő fge commissariusi jelen lehessenek, kgtek is akkorra és azon helyre érkezvén, hogy az hátramaradott dolgoknak complanatiója ugyanakkor elkezdessék és effectuáltassék is ő fge kegyelmesen annuál. Kivántatik mindazonáltal hogy palatinus és érsekuramék ő ngok magok jó ajánlása szerént azrészről való kévánságoknak punctjai felől kgtek ő fgét annakelőtte idein cer-

tificálja, hogy az is tovább való késedelmet ne szerezzen az comissióban. Az váraknak és városoknak is resignatióját ugyanakkor ő fge kegyelmesen effectuáltatja. Akarók azért igíretünk szerént kgteket tudósítanunk. Tartsa isten kgteket jó egészségben sok esztendeig.

Datis ex Vásárhely die 19. Febr. a. d. 1626.

Revmae ae spectium ac magarum Dnum Vrarum
servitores paratissimi
Franciscus Mikó m. p.
Sigismundus Lonyai mppria.

Külczím: Revmo spectabilibus et magnificis dnis Joanni Piber eppo Agriensi et Stephano Ostrosith s. c. Rque Mtis etc. consiliarus dnis nobis multum observandis.

(Eredeti, a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

b)

A királyi biztosoknak erre adott válaszuk. 1627. márcz. 2.

Spectabiles et magci dni nobis observandissimi. Servitiorum stb.

Vettök az kegtek 19. Februarii költ levelét, kiben kegtek az mint az előtt is Kassáról köldött leveliben, mely nagy későre jutott kezünkhöz, az okát megírta, miért kelletett annak az intimátiónak, kiről tött volt kegtek igíretet, úgy, mint az hátramaradott dolgoknak complanatiójára való hely és terminus felől, ekkoráig haladni.

Most azért kegtek tudósított bennönköt, hogy considerálván ő fölge mind az távul való létünket s mind penig az utaknak változható állapotját, hagyta volna ő fölge 25 praesentis mensis Martÿ, melyre érkezhetnénk és Tokajt nevezte volna pro loco effectuationis, akarván úgy alkalmaztatni dolgait, hogy az megnevezett napon és helyen ő fölge commissariusi is jelen lehessenek és hogy akkor az hátramaradott dolgoknak complanatiója elkezdessék és effectuáltassék is, ő fölge annnált volna.

Arról is írt kegtek, hogy palatinus és érsek uramék ő nagok ajánlása szerint az részről való kívánságoknak punctai felől ő fölgét idején certificálnók.

Utolszor, hogy az váraknak és városoknak is resignatióját ugyanakkor ő fölge effectuáltatja.

Mindazokrúl serio gondolkodván, noha méltóképpen considerálhatott mind távul való lételönk s mind
útaknak változható állapatja, mindazonáltal

quartum articulum diplomatis ezen igíkkel megvagyon nihil (statim a permutatione diplomatum expeditis a Matte s. certis commissariis) annakokáért ő fölge császár és kirá urunk, az mi kegmes urunk minket elküldett és útban v. gyunk, útban is adták az kegtek levelét, remélvén, hogy ő fölge is méltóztaték maga commissariusit úgy alkalmaz hogy mihelen érkezönk, több haladék nélkől az dologhoz dipl mának continentiája szerint kezdhessünk.

Hasonlóképpen az helyt, úgymint Tokajt, melyet ő föl denominált, noha az közönséges jóra nézve és (*sic!*) az fár ságot nem difficultálnúk, de minthogy az articulus undecim diplomatis imígylen vagyon (Reliqui omnes priorum pacific tionum Nikelspurgensis et Viennensis articuli, de quibus i praesenti hac pacificatione contraria conclusio, vel ad parte assecuratio non haberetur, in omnibus punctis et clausul maneant in vigore etc.) holott azért Tokaj a végre, hogy o legyen az effectutatio, nem volt az emlékezetben, úgy tetsz hogy az fölől nevezett articulus az előbbeni articulusokra dir gálván magát, minthogy azelőtt is hátramaradott dolgok complanatiója és juramenti dispositio Kassán volt, most tacite arra mutat, hogy ugyan Kassán lehessen.

Az mi pedig illeti az részről való kívánságoknak puncta dolgát, melyekről palatinus és érsek uramék ő nagyságok tet tek volna ajánlást, mihelen pleno consilio és alkalmatos hely ben conveniálhatunk, kgteket certificáljuk.

Hogy pediglen az várak és városok resignatiója felől úgymint hogy ő fölge azt is az nevezett napon és helybe effectuáltatnája, írta legyen kegtek, nálunk úgy constál, hog ő fölge vigore secundi articuli in diplomate positi, mihele az mi kegmes urunk ditiójából post pacificationem mag ditiójába bement (statim et defacto) az mint sonál a articulus, mindjárt, akkor remittálva vannak, hanem a mely dolgok hátramaradtanak volna, kire többi között a ötödik articulus is mutat: mink az mi kegmes urunk paran csolatja szerint úgy alkolmaztatjuk, hogy ő fölge commissa riusival pro publico bono et pacis sanctae, egyenlőképpen con curráljunk, kinek hogy hamarébb effectussa lehessen, az mi kívántatik ő fölgénél kegtek instáljon. Mi is szeretettel szol gálunk Kegteknek. In reliquo dnes vras sples et magnific optamus valere feliciter. Ex Rosenbergh 2. Martii 1627.

(Jászay-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

XXXVI.

1627. febr. 25.

Meghívó a gyulafehérvári országgyűlésre.

a)

Gabriel Dei gratia stb.

Generose prudens et circumspecte fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Országunknak megmaradására és csendes békeségének őrizésére való szorgalmatos vigyázásunkat eleitől fogva minémű igyekezettel viseltük légyen, hiszszük azt, hogy hűséged eddig mind világoson eszébe vehette, s mind pedig maga hasznával bővségesen megtapasztalhatta; holott ebben se költségünket se gondos nyughatatlanságunkat semmi üdőben nem szánván, nem egyébben, hanem csak annak állandó megszerzésében igyekeztünk. Melyhez képest ez elmúlt időkbéli háborúságoknak felgerjedett lángját is, Istennek segítsége velünk lévén, kívánt szép békességgel akarván mindenekfelett lecsendesíteni, római császárral ő felségével bizonyos végezések által újobban megegyeztünk, és minden ellenkezéseknek veszedelmes romlásit is leszállítván, ez országunkban Istenünknek szent áldásával békével érkeztünk. Mivel penig mindezekre és egyéb előttünk álló szükséges okokra is nézve kivántatott hívségteknek országúl fejérvári városunkban generális gyűlést promolgáltatnunk, és erre mellettünk levő tanácsinknak tetszésekből ez jövendő szent György havának negyedik, úgymint husvét innepe napját rendeltük; intjük azon kegyelmesen hűségedet, sőt hagyjuk és parancsoljuk is, hogy az megnevezett napon és helyen az régi szokás szerint maga személye szerint, legyen jelen, hogy velek egy értelemből Istennek segítségével, hazánknak megmaradására, minden jó és hasznos dolgokat végezhessünk. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturi. Eidem in reliquo benigne propensi manemus. Datum in arce nostra Fogarasiensi die 25. Febr. 1627.

Gabriel m. p.

Kivül: Generoso prudenti et circumspecto Colomanno Gozmeister, civitatis nostrae Cibiniensis judici regio et consiliario nostro etc. Fideli nobis dilecto.

(Eredetije a szász nemzeti ltárban. (Neo Regestr. 324. sz. a.)

b)

Gabriel *etc.*

Prudentes ac circumspecti *etc.* Salutem *etc.* Országunknak megmaradására *stb. ugy mint az elöbbi rendeletben*..... intjük azon kegyelmesen hűségteket, sőt **hagyjuk** és parancsoljuk is, hogy az megnevezett napra és **helyre az régi** szokás szerint magok közűl bizonyos értelmes fő **atyafiait** választván bocsássa is oly teljes tanúsággal, hogy **velek egy** értelemből istennek segítségével hazánknak megmaradására **minden** jó és hasznos dolgokat végezhessünk. Secus sub **poena** in generali decreto expressa non facturi. Eisdem in **reliquo benigne** propensi manentes. Datum in arce nostra **Fogarasiensi** die 2. Februarii anno 1627.

Gabriel m. p.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis *etc.* **civitatis** nostrae Coloswariensi *etc.*

(Eredetije a kolozsvári vár. ltárban.)

XXXVII.

1627. ápr. 4—30.

A fehérvári országgyűlés törvényes irományai.

a)

A törvények.

Nos Gabriel Dei gratia sacri Romani imperii et Transsylvaniae princeps, partium regni Hungariae **dominus**, Siculorum comes, Oppoliae Ratiboriaeque **dux** etc. **Memoria** commendamus tenore praesentium, significantes **quibus** expedit universis: Quod illustrissimi, spectabiles, **magnifici**, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi **status** et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et **partium** Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum **comitÿs**, a diem quartum mensis Aprilis anni Domini Millesimi sexcentesimi vigesimi septimi, in civitate nostra Alba **Julia** ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt, quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitÿs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, suppli-

cantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes benigne approbare, ratificareque dignaremur.

Articuli Dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitÿs, in civitatem Albam-Juliam, ad diem quartum Aprilis, Anni Domini 1627. indictis celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk az Felséged közinkben küldött propositiójából Felségednek reánk való kegyes atyai gondviselését, holott Felséged mivelünk egész országúl vivit tamquam parens cum liberis, és ereje s tehetsége szerint ut diligens excubiator oculis insopitis lustrans omnia, Isten után őrizett, oltalmazott, követvén az régi boldog emlékezetű fejedelemeknek példájokat, ebben is az felindult és háborodott tenger habjaihoz hasonló és ránk következendő háborúságok és fegyverek leszállításában is bölcs, serény és gyors elméjével adeo omnium difficultatum nebulas dissipavit, hogy az szent békességnek édes illatjával mindnyájunkat ugyan megújítván minden ellenséges indulatokat leszállított és békességre hozott, kiért Istenünknek nagy neve dícsírtessék, si quidem aurae pacis aura nihil svavius reficiat, nec ullus gratior thesaurus cumulari possit. Az ur Isten Felségedet is, cuius pia et paterna clientela omnibus nobis asylum suppeditat, éltesse, szerencséltesse, segítse minden jóra, szegény hazánknak és nemzetünknek megmaradására.

Articulus I.

Az elöbbeni limitatiónak meg nem tartóit, hogy ő Felsége felkerestesse, akkori articulus szerint, mely most is approbáltatik, megbüntettesse, végeztetik; az kik magistratusok lévén negligunt poenam limitationem non observantium, in animadversionem eorum bizonyos személyek denominaltassanak.

Az miképpen kegyelmes urunk legelsőbben is Felséged teszen emlékezetet a limitatióknak nem observálói felől, mi is országúl emlékezünk arra, hogy Felséged annak effectuálásában is sok terhes és gondos szorgalmatossági között nem kicsinnė fáradozott, látván mindennek képtelen, szokatlan és illetlen árrát: de ha kik nem observálták, sibi imputent, ha mi rajtok eshetik. Tudjuk és emlekezzünk ezeknek poenájokról is, azt sem tagadhatjuk, mert sok helyeken hallatnak, az kik nem observálták.

Tetszik most is országúl, Felséged azokat serio felkerestetvén, erről emanáltatott articulusok continentiái szerint meg is büntettesse, sőt azon articulus minden részeiben helyben is maradjon; az mercaturák is azon büntetés alatt folyjanak, hoc addito, hogy ha az magistratusok az megírt poenát nem akarnák observálni, vagy kedvezvén halogatással múlatnák el, es utrumque exorbitálnának, bizonyos és alkalmatos fő és generalis inspectorokat rendelvén, azok comperta rei veritate minden kedvezés nélkül et sine ullo personarum respectu az megírt poenát az negligens magistratusokon szabadon exequáltathassák, ha kivántatván Felséged brachiumát adván melléje. Tetszik penig országúl, hogy itt ben Erdélyben az három nemzetből hárman választassanak, az nemesek közül Kapi András uram, az székelységről Balási Ferencz uram, az szászságról pedig Dávid deák uram, az kőhalmi királybiró. Oda ki penig Magyarországban, in partibus quippe Hungariae Transylvaniae annexis, Kornis Sigmond uram, ifjabbik Gróf Bethlen István váradi kapitán uramékkal együtt.

Articulus II.

Az portára és egyéb szükséges dolgokra való contributiók elrendeltetnek, limitáltatnak, az Konstantinápolyban lévő erdéli ház és Lugos épületire való contributióra az partiumbeliek is accedálnak az erdéliekkel együtt.

Az mi az portára való contribuálást, és ezenkivül egyéb extraordinaria adózásnak állapatjat az mi nézi kegyelmes urunk, minden tehetségünkkel országúl eleitől fogva azon voltunk, és vagyunk mostan is, holott szegény hazánknak egyik oltalma legfőképpen abból áll, hogy arról erőnk felett is hasznosan provideáljunk, az mint mostan is jó szívvel készek vagyunk hazánk és magunk megmaradásáért nem csak költségünkkel, de életünknek elfogyásával Felségeddel együtt mindent cselekedni, noha az szegény kösségeknek sok fogyatkozási nyilván vadnak előttünk.

Igírünk azért Felségednek minden kapuról tíz-tíz forintot az két rendbéli adóban húsz forintot, az Szent-György napi adónak felét ad primum Julÿ, felét ad primum Augusti, a Szent-Mihály napinak felét ad primum Octobris, felét ad primum Novembris Felségednek bészolgáltatni; az Konstantinápolyban lévő erdéli ház és Lugosnak épületekre ezenkivül minden kapuról egy egy forintot. Az magyarországi uraink és atyánkfia is kegyelmes urunk ezen tereh-viselésre ígírik magokat. A szász uraink és atyánkfiai is mindenekben consentiálnak az országgal, és ők is megadják.

Articulus III.

Fejérváratt, hogy minden vármegyék, székek és városok házakat épitsenek, végeztetik, melynek elkezdeti az más esztendöre differáltatik.

Az mi az Felséged kegyelmes propositióját illeti, hogy ebben az Felséged fejedelmi lakó helyében minden vármegyék, székek és városok magoknak házakat és bizonyos szállásokat épitsenek, mivel látjuk magunk is ez helynek romlott és puszta állapatját, és ez miatt nem kevés fogyatkozásinkat is, Felségednek ebbeli kegyelmes parancsolatjának engedelmesek akarunk lenni; csakhogy könyörgünk alázatosan Felségednek azon, hogy mivel ez esztendőben semmi készületünk ez épületre nem lehet, differálja ez jövendő esztendőre, és addig hozzá készülvén minden vármegyék, székek és városok, az Felséged kegyelmes rendelése szerint épületeket kezdhessék, és Istennek segítségével vihessék végbe, annak módja szerint.

Articulus IV.

Az görögök állapatja felöl az ö felsége kegyelmes tetszését mindenekben acceptálják az statusok, és ha ö felségének úgy tetszik, pro locis depositionis mercium az görögöknek Fejérváratt, Enyeden, Marosvásárhelyt, Fogarast, Vajda-Hunyadon javalják.

Az mi az görögök állapatja felöl való Felséged discursusát illeti kegyelmes urunk, valami az Felséged kegyelmes jó akaratja, tetszése és bölcs ítíleti, egész országúl consentiálunk, és alázatosan engedünk annak, és ha Felséged így ítíli hasznosbnak, hogy minden kereskedő görögök mindenféle marhájokat ad certa loca comportáljanak, úgy mint ad loca depositionis mercium, sőt Felséged azoknak ugyan neveket is ád, úgy mint Fejérvárra, Enyedre, Maros-Vásárhelre, Fogarasban, Hunyadra nekünk is tetszik országúl, és végeztük is, hogy ez után az kereskedő görögök ehez tartsák magokat.

Articulus V.

Az úton járóknak, kiknek salusconductusok nem lévén, módnélkül való gazdálkodást kivánnak, poenájokról az elöbbeni articulusok confirmáltatnak, az úton járóknak való szállás adás és pénzért való gazdálkodás injungáltatik.

Az szász uraink és atyánkfiai panaszol[illegible] urunk, hogy sokan non habitis literis salvi [illegible]

kűl való gazdálkodásokat kivánnak a szegénységtől, kiről immár egynéhány gyűlésünkben nagy interdictummal és sub gravi poena végeztünk. De ha magok engedelmességekkel azzal nem éltenek, vádolhatják érette magokat, most is abban semmi más remediomot nem látunk, hanem arról írt articulusokhoz tartsák magokat, nem csak az szászságon penig, hanem az laksságon is, és ha ki az ellen cselekedik, fogják meg és hozzák ide Fejérvárra, vagy penig közelebb való városban, vagy várban, és a tisztviselők tartozzanak őket bevinni és ingyen őrizet alatt tartani, Felségedet penig attól mindjárást certificálják tisztartó uraimék.

De mindazáltal mind városokon, falukon, és egyéb minden helyeken pénzért mindennek elegendő élést és pénz nélkűl szállást is tartozzanak adni az úton járóknak.

Articulus VI.

Az görögök és új keresztyének marhájok ujonnan ellimitáltassék és az élésnek is árra elrendeltessék.

Az élésnek is azért az árrát, mind az gazdák részéről mint és hogy adják, mind penig az úton járók mint és hogy vegyék, mivel mostan ezen gyűlésünkből az görögök és uj keresztyének marhájoknak limitálására bizonyos atyánkfiait deputáltuk: végeztük országúl, ezt is limitálják, úgy mint tyúknak, lúdnak és egyéb mindenféle élésnek, mely ő kegyelmek limitatióját, hogy Felséged minden részeiben minden rendekkel observáltasson, Felségednek alázatosan könyörgünk. [1])

Articulus VII.

Az kik Jenö vidékén jószágokat bírnak, sub amissione eorum bonorum Jenöben pro quantitate bonorum lovast tartsanak, annak revisiójára ö felsége rendeljen arbitereket.

Szaránd vármegyebéli uraink és atyánkfiai panaszolkodnak kegyelmes urunk, hogy noha Felségeddel együtt egész országúl deliberáltunk, hogy az kik Jenő vidékén jószágot bírnak, ott való jószágokról Jenőben lovast tartsanak, de sokan azt posthabeálták. Végeztük azért most is országúl, ki-ki jószágának quantitásához képest az véghelynek oltalmazására sub amissione eorum bonorum elegendő lovast tartozzék állatni és tartani, melynek revideálásra Felséged rendeljen bizonyos arbitereket.

---

[1]) Ezen limitatio, melyet a fejedelem Gy-Fejérváratt 1627. apr. 7-dikán szentesített, nyomtatásban is megjelent. L. f. alatt.

Articulus VIII.

Az Aranyas székiek, mikor az tordai Aranyas vizén lévő hid mellett, vagy az jégen vagy az vízen elmehetnek, vámot ne adjanak.

Noha kegyelmes urunk Thordánál az Aranyason lévő hídnak állapatjától az elmúlt esztendőbeli gyűlésünkben bizonyos articulust írattunk volt, mely articulust most is helyben hagyjuk, hoc excepto, emandáljuk is in ea parte, értvén az Aranyas székieknek az miatt való méltó panaszolkodásokat, hogy ez után az Aranyas székiek, mikor vagy jégen vagy az vízen elmehetnek, vámot akkor ne tartozzanak adni.

Articulus IX.

Az sidóknak ő felségétől ez országban való szabad kereskedésrül adott indultumok, nisi praeiudicet privilegiis liberarum civitatum et oppidorum, az statusoktól approbáltatik.

Az mely indultumot Felséged a sidóknak ez országban való szabad kereskedésekről adott, mivel látjuk, hogy ebben is Felséged tekinti ez országban lévő mostani nagy szükséget, mi is helyben hagyjuk, approbáljuk, csakhogy az szabad városoknak privilegiumoknak ne praeiudicáljon.

Articulus X.

Az taxás városok contributioja:

Kolosvár adjon	fl. 2400
Várad adjon	fl. 2000
Fejérvár adjon	fl. 200
Bánfi-Hunyad adjon	fl. 250
Kézdi-Vásárhely adjon	fl. 250
Vizakna adjon	fl. 250
Udvarhely adjon	fl. 250
Sepsi-Szent-György adjon	fl. 120
Illyefalva adjon	fl. 120
Egeres adjon	fl. 100
Nagy-Almás adjon	fl. 60

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris

verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus, ot confirmavimus, offerentes nos benigne quod premissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, opprobamus et ratificamus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civitate nostra Alba-Julia, die vigesima octava mensis Aprilis anno Dominini Millesimo Sexcentesimo vigesimo Septimo.

Gabriel m. p.

Stephanus Kovachoczy
Cancellarius m. p.

Eredeti nyomtatott hiteles, de pecsételetlen példánya *az erd. mucsban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. art. Diaet. Trans. III. kö.)* **Egy szerű nyomtatott példánya pecsét és aláírás nélkül** *ugyanott (a Do... gyűjteményben.).*

b)

A kolosvári tanács levelezése Fehérvárra küldött követeinek.

1. Prudentes, circumspecti ac confratres nobis observandissimi, servitiorum nostrorum paratissima commendatione praemissa. Isten kegyelmeteket mind fejenként látogassa egészséggel.

Kigyelmeteket kelleték requirálnunk levelünk által, mivel ő felségének érkezének külömb- külömbféle parancsolat, kiváltképpen ő felsége kiván az gratuitus táborra tőlünk: 1. másfélszáz gyalog embert, az mint az ő felsége parancsolatjából megláthatja, mely az szegény hazának igen sulyos. Kigyelmeteket azért szeretettel kérjük, keressen alkalmatosságot praefectus urammal való szemben lételben és mi nevünkkel salutálván, instáljon azon ő kegyelmét, hogy legyen jó akarattal ő felségénél, kigyelmetek ő felségének egy supplicatiót is adattasson be, hogy ő fölsége leválja az reánk vetett súlyos terhet és mutogassa meg mind praefectus uramnak s mind az supplicatióban inserálhatja, az szegény ember az szőllője után keresi kenyerét, adaját is abból fizeti s háza népét is abból táplálja és ha az szőllője az föld alatt marad, hova legyen szegények, élhetetlenné lesznek, napszámos szegény embert is nem találhatni, hanem az tizedekre vetettük és minek szerint tehettük, úgy mint 75 emberre talám rá verekedhetünk valami nagy kénnal, azokat szombaton estve vagy vasárnap reggel az

10 vagy 11 praesentis megindítjuk innét, ezenközben az supplicatiónak beadásában procedáljon és irassa úgy ez supplicatiót, mennél jobban tudja és illendőbben, melyet hagytunk az kigyelmetek bölcsi itíletire.

2. Praefectus uramnak ő kigyelmének megmondhatja, az mely 20 ezer heazó szeget és tizezer léczszeget reánk imponált volt ő felsége, azt is alá küldjük, az léczszegnek talám az száma szintin ki nem telhetik az vasnak nem léte miatt; mindazáltal ma azon leszünk, ha szerét tehettük, hogy supplicáljuk; az zsendelszeg mind megvagyon; im most aláküldtük az missilist; ha mikor aláviszik az szeget, irattasson alája, az menni leszen, akkor megirjuk kigyelmeteknek.

3. Praefectus uram irt egy levelet, az mely 800 szál deszkát Vásárhelyről hozzánk szállítottanak volt az tasnádi épületre, abban az deszkában nro. 400 elküldöttünk volt az tasnádi szekereken, melyről pecsétes quietantiánk is vagyon. 3—400 deszkát is feladtuk volna, de az gondviselő nem akart többet elvinni, azt mondván, hogy csak annit hagytak neki, hogy elvigyen, mivel az út is rosz volt. Instáljon azon praefectus uramnál, hogy arra most ne erőltessen bennünket mert bizony soha az szegény ember el nem viheti, az marhája oly hitván, hogy az uton is eldől, hanem Isten fűvet adván, elvitetjük, de ha lehet ettől is mentsen meg kigyelmetek, hogy mi el ne vitessük.

Az kőmiveseket is hétfőn az ácsokkal, asztalosokkal, megindíttatjuk, praefectus uramnak kigyelmetek megmondhatja.

Gubernator urammal is ő nagyságával is szemben lévén, szegény emberünknek az ő nagysága szolgája az lovát szablyával általverte és meg is holt bele, az mint ez Tarcsai György uram leveléből megértheti. Ha mód lehetne benne, hogy megfordúlhatna az ára, ha nem mind is, akkor csak akármely része, kigyölmeteket megtanítja az üdő.

Mindezekre micsoda válaszi lesznek kigyelmeteknek, tudósítson felőle és az missilisekkel együtt az lovas legény által certificáljon, de kiváltképpen az gyalogok állapatjáról. Egyébaránt is, ha mit érthet az állapat felűl és az propositióknak kiadása felől is, ha tudósít bennünket, kedves dolgot cselekszik. Éltessen Isten kigyelmeteket és tartsa meg jó egészségben. Datum Claudiopoli 9 Aprilis Anno 1627.

Prud. ac circ. Do. vestr. benevoli et confratres.

Paulus Wendrich judex primarius et
Gregorius Bonczidai regius judices
coeterique cives Colosvarienses.

Külczím: Prudentibus et circumspectis Michaeli Eppelio, Per- Szöllősi coeterisque confratribus nostris, nunc Albae Juliae in comiti- commorantibus, dominis nostris et fratribus observandissimis.

Albae.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában. Fasc. II. Nro. 85.).

2. Prudentes ac circumspecti stb.

Akarók levelünk által certificálni kigyelmeteket, hogy nagy munkánk és fáradságunk után im szert töttünk az szá gyalogra ilyenformán, az mint következik.

94 fizetett gyalogot küldöttünk, az kiknek fizettünk Lakatos Andrást rendeltük és Luczi Istvánt előttök járóv evvel immár nro. 96. Négy szekeret adtunk portékájok alá. mellett is nro. 4 parasztember vagyon, ha in prima instantia négy paraszt embert be kellene is mutatni, egyéb nem lehet benne, mutassa be, hogy teljék ki az százra; tudom, abba módot találhat, hogy ez négyet az ő felsége arra rendeltetett emberétől is megnyerheti, akár praefectus uramtól; hagytuk az kegyelmetek industriájára, ha nem engednek, talán ott is kaphatni négyet.

Írtunk vala egy ló felől is kegyelmeteknek, hogy gubernator uramat találná meg felőle, az az ő nagysága szolgája idejött, más lovat hozott érette, melylyel az káros ember is contentus, ha kigyelmetek emlékezett volna is ő nagyságának. complacálja ő nagyságát, ha penig meg nem emlékezett volna legyen csendességben, nem szükség emlékezni.

Az ott való állapatnak szűk voltát is, kiváltképpen drága voltát értjük az kigyelmetek leveléből, azért kigyelmeteket provideálni akarunk mind bor, élés dolgából, hasonlókép költség dolgából is; kedden reggel indítjuk meg Mihály deákot Samarjait, ő általa, az mire érkezhetünk, suppeditalunk kigyelmeteknek. Éltesse Isten kigyelmedet. Datum Claudiopoli 12. Aprilis Anno 1627.

Prudentum stb.

Paulus Wendrich primarius
et Gregorius Bonczidai regius judices.

Notarius uramnak megfelel az scriba Mihály deák által az süveget is elküldi az trans. együtt, e mellett szolgálatját ajánlja mind notarius uramnak s mind ő kigyelmének fejenként. Kedden estve az gyalogok Fejérvárt lesznek minden bizonyosan; ehhez képest tudja az supplicatiót formálni.

Külczím: mint az előbbenin.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában. Fasc. II. Nro. 86.).

3. Prudentes ac circumspecti stb.

Az lovas legény meghozá minekünk 16 die Aprilis Fejérvárott írott levelét, melyből summáját az ő felsége propositiónak megértettük, az kigyelmetek ebbeli gondviselését jó neven is vettük, sőt intjük is, hogy ennekutána is azon szorgalmatos gondviseléssel, vigyázással legyen, ha mi oly occurráltatik, az milyet méltónak ítíl lenni, primo quoque tempore adja értésünkre.

Az mi az limitatio dolgát nézi, mivelhogy nemcsak városunkra néz, hanem az egész országot concernálja, ebben kigyelmetek viselje úgy magát, hogyha kiket requirálni kell ez dolog felől, igen prudenter cselekedjék és igen vigyázva járjon, de az fáradságot ne szánja, mert az kigyelmetek bölcs ítíletire hagytuk, hogyha abban kell megmaradni az limitatiónak, az mint az nemes ország tavali esztendőben elvégezte volt, megítílheti, ha megmaradhat-e, holott az két forintos arany, sem az 170 tallér nincsen, és így az mi pénzünk el nem kel idegen *(dol)*gokban, mely miatt bősége és olcsósága is az marhának nem lehet; min*(daz)*által az kigyelmetek industriájára hagytuk, ebben viselje igen laute magát, ve[hessük] kedvesen kigyelmetektől.

Az mi az görögök dolgát illeti, minemű nagy károkra legyen szegény városunkbeli atyánkfiainak, megítilheti, ha az görög continue itt fonttal, singgel kezdene mérni, mely városunk szabadságának ellene vagyon, intjük azért kigyelmeteket, ebben igen szorgalmatoskodjék, hogy szabadságunk megmaradhasson, supplicatiója által mind az nemes országot s mind ő felségét megtalálja, az városokat is, az főemberek közűl is, az kit meg kell találni felőle, hagytuk az kegyelmetek industriájára és prudentiájára.

Az mi az pénznek elvételét nézi, itt indifferenter elkel, nincsen abban semmi válogatás is. Az ácsokat is alá küldjük kigyelmeteknek, az mint jobban tudja, építtesse úgy kigyelmetek. Az ott való állapat és alkalmatosság kigyelmeteket megtanítja, mint kellessék magát viselni. Éltesse Isten kigyelmeteket. Datum Albae 18 mensis Aprilis anno 1627.

Prudentum stb.

Paulus Wendrich et
Gregorius Bonczidai.

Külczím: mint az előbbenin.

(Eredetije Kolosvár város ltárában. Fasc. II. Nr. 87.).

4. Prudens ac circumspecte stb.

Akarám kigyelmednek értésére adnom, az elmúlt esztendőben az ifjú gróf ő nagysága küldött volt városunkban bizonyos számú mázsa vasat; mostan újabban szolgáját ide bocsátván annak eladására, egyrészt el is adott benne, mely híremmel és értésemre nem volt, mázsáját f. 6, az mikor megértettem, azután interdicáltattam, félvén attól, hogy az hazán nagy kár következhetik ő felségétől, mivel az limitatiót ő felsége és az ország helyben hagyta.

Kigyelmedet azért kérem, hogy legyen szemben az ifjú gróffal, jelentse meg ő nagyságának az dolgot, hogy mi másénál hamarább megesünk, hanem találjon módot benne ő nagysága, ő felségétől extraháljon egy assecuratoria levelet, hogy minekünk nyavalyánk az miá nem leszen, ha az limitatio felett engedjük az ő nagysága vasát eladatni, mert nemhogy nagyságának vétenék, de inkább tehetségem szerént szolgálni akarok ő nagyságának. Éltesse Isten kegyelmedet. Datum Claudiopoli 21. Aprilis 1627.

Prudentis stb.

Paulus Wendrich judex
primarius civitatis Colosvar

Külczím: mint az előbbenin, de egyedül Eppelnek.

(Eredetije Kolozsvár város levéltárában. Fasc. II. Nr. 88.)

c)

A fejedelem nyílt parancsa a folyó pénz elvétele ügyében.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transsylvaniae princeps partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Oppoliae et Ratiboriae dux etcetera. Fidelibus nostris prudentibus ac circumspectis magistro civium regiae sedis judicibus ceterisque juratis civibus civitatis nostrae Cibiniensis nobis dilectis salutem et gratiam nostram. Egynehány felől való relatiókkal értjük, hogy ismét rút veszekedés kezdett gyakor helyeken az reformált ötlotos 10 pénzünknek ususában; csudálják, honnan lehetnek az vélekedések annak abrogálása felől, holott azt mi soha meg sem gondoltuk. Hogy azért az pénz dolgában való ellébeni rút confusio és annak nagy drágaság be ne jőjen, hűségteknek igen serio hadgyuk, parancsoljuk, vásárok napján igen szorgalmatasan proclamáltassa várossában, hogy az mostan járó öt lotus pénzben ne öt pénzes, sem három pénzes és aprópénz ususában senki a

dályt ne tegyen, promiscue akár mi formára vert öt lotos pénzt elvegyen, mert valaki az ellen cselekszik és ez mostani pénzt el nem venné, mindennemű javait confiscáitatjuk és az pénzt homlokában süttetvén fejét is elveszéti. Az proclamáltatás után pedig hűségteknek sub eadem poena igen szorgalmatos vigyázása lévén reá ha valaki az pénz ussusában difficultast talaltatik egi ualni (?) mindjárást kedvezés nélkül in persona et omnibus bonis arestálván nekünk adgya értésünkre, az után gondot viselünk mi róla. Secus nulla ratione facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima prima mensis Aprilis; anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo septimo.

Gabriel m. p.

Stephanus Kowaczoczy
cancellarius m. p.

(Eredeti a szász nemzet ltárában. Nr. 325.).

d)

A rendek által Ferdinánd számára kiállított hitlevél.

Nos proceres magnates ceterique status et ordinis trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eisdem anexarum etcetera. Damus pro memoria per praesentes, quod cum superioribus temporibus funesti bellorum motus in inclyto Hungariae regno exorti, miserabiles christiani populi ruinas regnorumque vastitates cum ultima vicinarum regionum pernicie adferre viderentur; tandem deo optimo maximo ita corda principum dirigente, ut inter sacram caesaream regiamque majestatem ac serenissimum et celsissimum dominum dominum Gabrielem sacr. Rom. imperii et Transylvaniae principem dominum nostrum clementissimum certi tractatus inchoari denique deo propitio alma pax etiam concludi deberet; ut hac in parte nos quoque singularem affectum nostrum erga pacis conclusae negotium demonstraremus: suam majestatem caesaream super eo assecurandam affidandam et certificandam duximus, quod nullo umquam tempore arma offensiva contra majestatem ejus successoresque majestatis ipsius legitimos reges et regnum Hungariae fidelesque majestatis suae subditos sumemus, neque hostilitatem ullam exercebimus. Insuper omnes et singulos praesentis transactionis articulos in omnibus suis punctis et clausulis sancte et inviolabiter observabimus. Dum modo majestas etiam sua caesarea et regia reciproce benignitatis suae argumenta declaranda eaque omnia tam per se quam per suos clementer observanda velit; prout assecuramus

affidamus et certificamus, bona fide et harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in generali congregatione nostra in civitate Alba Julia die vigesima secunda mensis Aprilis anno millesimo sexcentesimo vigesimo septimo.

Comes Stephanus Bethlen.	Petrus Haller.
Sigismundus Kornis.	Michael Lutsch.
Stephanus Bethlen jun.	C. C.
Balthazar Keményÿ.	Georgius Iffiu. [1]
Steph. Kowaczorzÿ	Cons. Seges.
cancellarius.	Daniel Fronius.
Andreas Kapi.	Jud. Coronen.
Steph. Erdélÿ.	Georg Pellio.
Wolff. Cheréni.	Mart. Budacker.
Georgius Toldÿ.	J. Bistr.

(Egykorú példány a szász nemzeti egyetem levéltárában. Nro. 328.

e)

A limitatio.

Gabriel dei gratia, sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppuliae Ratiboriaeque dux etc. Fidelibus nostris universis et singulis illustrissimis spectabilibus, magnificis, generosis egregiis et nobilibus, strennuis, agilibus, prudentibus et circumspectis, comitibus, vicecomitibus, judicibus nobilium, capitaneis, vicecapitaneis, centurionibus, decurionibus, militibus, item tricesimatoribus, teloniatoribus, institoribus, mercatoribus ac quemvis quaestum exercentibus, necnon civitatum, oppidorum et villarum judicibus, et rectoribus, civibus et incolis, cunctis etiam aliis cuiuscunque status et conditionis regni huius nostri Transylvaniae, sed et aliis externorum regnorum, provinciarum et ditionum hominibus commertia emptionum, venditionum, aut aliorum quorumcunque pactorum et contractuum exercentibus, quos videlicet infrascriptum tangeret et concerneret negotium, salutem et favorem nostrum. Cum nos singulari paternoque erga curae nostrae a deo subiectos populos affectu ducti, nihil unquam antiquius habuissemus, quam ut eis optata tranquilitatis aura restituta, non solum legum patriarum usu, eos gubernaremus, sed etiam omni eorum necessitati benigne consulendum esse arbitraremur: eapropter cum in regno hoc nostro Transylvaniae non

[1] Rendesen Georgius Jüngling.

minima tam potioris conditionis quam etiam totius populi incommoda propter rerum omnium forensium, usuique hominum necessariarum, aliarumque mercium vitae sustentandae idonearum immensum, supraque communis aequitatis modum adauctum precium cerneremus, nihil potius habuimus, quam ut iis publici emolumenti causa certum tolerabileque aliquod precium statueremus, atque fidelium nostrorum statuum et ordinum trium nationum huius regni nostri Transsylvaniae in hac civitate nostra Alba Julia proxime celebrata diaeta in ea parte conclusos articulos effectui dandos curaremus. Quapropter delectis ad id e fidelium consiliariorum nostrorum numero certis idoneisque personis ea omnia secundum aequitatis et justiciae normam, hoc quo infra ordine limitanda atque ut ad omnium noticiam facilius pervenirent patrio idiomate consignanda, eo quo sequitur modo clementer voluimus.

Az limitatio inspectori Erdélyben az három nemzetből:

Az tekéntetes és nagyságos Kapyi András
Az nemzetes és vitézlő Balási Ferencz
Az nemes és tiszteletes Dávid Deák K. királybiró [1]) } uramék.

Az partiumokban penig:

Az tekintetes nagyságos iffiabbik gróf Betlen István váradi kapitán
Az tekintetes és nagyságos Kornis Sigmond } uramék.

Anno 1627. die 30. Aprilis Fejérváratt lött limitatio az országnak generalis gyűlésében.

Az áros, kalmár és posztó metü embereknek limitátiója.

Az egész skárlátnak, melyet nyolczvanosnak hínak, adassék singi kilencz forinton negyvenöt pénzen.

A hatvanos skárlátnak singit hét forinton harminczöt pénzen.

Skarlatinnak singit négy forinton.

Az igen jó közönséges skarlatinnak és gránátnak singit három forinton negyven pénzen.

Csimazinnak singit négy forinton ötven pénzen.

Alábbvalónak singit négy forinton.

[1]) Köhalmi királybiró. Lásd az 1627. országgyülés I. tvczikkét.

forinton tíz pénzen és két forinton s húsz pénzen veaznek, itt három forinton s ötven pénzen adják.

Jó karmasin atlacznak singit három forinton ötven pénzen.

Alábbvalónak singit két forinton ötven pénzen.

Az igen jó kamukának, kit Velenczében három forinton vesznek, adják singit öt forinton.

Alábbvaló velenczei kamukának négy forinton.

Annál is alábbvaló kamukának két forinton hatvan pénzen.

Veres, kék, testszín, királyszín kívül, két forinton ötven pénzen singit.

Az igen jó dupla veres tafotának singit két forinton nyolczvan pénzen.

Alább valónak két forinton ötven pénzen.

Egyéb színű dupla tafotának singit két forinton negyvenpénzen.

Köztafotának singit harminczhárom pénzen.

Háromszínű, kit egész terczenának is hínak, singit öt forinton.

Fél duplának singit négy forinton. Az tabitnak [1]) singit hetvenöt pénzen.

Az szines csemelyetnek [2]) hetvenöt pénzen.

Muharnak singit 35 pénzen. Kanovácznak singit 2 forinton 80 pénzen.

Egy vég bécsi muharnak végit hat forinton.

Török moharnak végit négy forinton. Veleznek singit 35 pénzen.

Az papirosnak kötését három forinton. Egy koncz papirosat 16 pénzen.

Alábbvalónak konczát tíz pénzen.

Selymes materiának singit egy forinton. Az köz materiának 60 pénzen.

Az arany prémnek lótját egy forinton huszonöt pénzen.

Arany ezüst fonalnak fontját 16 forinton. Egy fertály arany fonalat ötvenöt pénzen.

Az neapolitáni selyem prémnek lottját hatvan pénzen.

Az köz selyemprémnek lótját negyvennégy pénzen.

Az sík prémnek fontját hat forinton. Ennek lótját húsz pénzen.

Az igen keskeny bársony prémnek singit tizenhat pénzen.

Az középszerű bársony prémnek singit húsz pénzen.

Az széles bársony prémnek singit harminczkét pénzen.

Annál szélesb bársony prémnek singit negyven pénzen.

---

[1]) Az egykorú kézirati példányban: »Tapitnak.«

[2]) *Csemelyet* elavúlt szó, Czuczor és Fogarasi szótára szerint *camelot*, teve szőrből készült habos kelme.

Az török sinórnak, az javának, temérdekének, végét hetvenöt énzen.

Alábbvaló török sinórnak végit hatvan pénzen.

Ez országban vert jó sinórnak singit három pénzen. Alábbvaló inórnak singit két pénzen.

Gyapot és szőr sinórnak singit egy pénzen.

Minden jóféle török selyemnek nitráját hat forinton. Lótját harminczkét pénzen.

Viszált selyemnek fontját tizenhat forinton. Annak lótját negyvennyolcz pénzen.

Az igen jó vékony gyolcsnak végit, melyet vékony czinadofnak hínak, huszonkét forinton. Annak singit egy forinton.

Az jó vékony gallos gyolcsnak végit, kit mi fél czinadofnak nívunk, tizenkét forinton. Annak singit hatvan pénzen.

Galler gyolcsnak végét hét forinton.

Köz galler gyolcsnak végét hat forinton. Annak singit huszonnyolcz pénzen.

Truppai gyolcsnak végét, alias ulmai, melynek vége tart hetven singet, tizenkét forinton.

Alábbvaló truppai gyolcsnak végit tizenegy forinton. Annak singit húsz pénzen.

Az jó sléziai gyolcsnak végét három forinton. Annak singit huszonöt pénzen.

Lengyel gyolcsnak végét tizenkét forinton. Annak singit harminczhárom pénzen.

Az brassai posztó csinálók mivel igen megdrágították az ő míveket, végezttik azért, hogy ük is alább szállítsák az posztónak árát, úgy hogy egy vég brassai posztót, zöldet, kéket, jót, melynek vége harmincznyolcz singet tartson, adják tizennyolcz forinton.

Valamennyivel alábbvalónak végét tizenhat forinton.

Az fodor posztónak singit hatvan pénzen.

Az festett abának végét öt forinton.

Az mely süveget Brassóban, Szebenben és az alvinczi új keresztyének csinálnak, az jó dupla öreg süveget adják ötven pénzen.

Fél dupla süveget harmincz pénzen. Köz süveget den. 20.

Görög marháknak limitatiója.

Az selyem őnek lótját közönségesen adják negyven pénzen.

Veresnek, testszínnek feljebb két pénzzel.

Az varrani való selyemnek nitráját hatodfél forinton. Lótját penig huszonöt pénzen.

Viszszált selyemnek nitráját hét forinton. Lótját harminczkét pénzen.

Szkofium arannak egész papirossát, ki negyedfél lót, adják öt forinton.

Az ezüstnek papirossát négy forinton hetvenöt pénzen.

Egy öreg veres karmasint adjanak két forinton 25 pénzen. Kissebbet két forinton.

Sárga karmasint, jót, igazat, egy forinton hetvenöt pénzen. [1])

Annál alábbvalót egy forinton ötven pénzen.

Annál is alábbvalót egy forinton huszonöt pénzen.

Egy jó öreg kordovánt, veresset, egy forinton harminczkét pénzen.

Feketét, sárgát, egy forinton harminczöt pénzen. Annál alábbvalót fl. 1.

Egy jó öreg szattyánt hatvan pénzen. Alábbvalót negyvenöt pénzen.

Egy török csizmát karmasint, szófiait és landorfejérvárit, 2 for. 50 pénzen.

Egy törökországi veres és kordován sárga csizmát egy forinton 50 pénzen. Feketét egy forinton huszonöt pénzen.

Egy jó karmasin török papucsot és sólyát, veresset, sárgát, 1 forinton 15 pénzen.

Egy karmasin kapczát egy forinton.

Egy kordován kapczát ötven pénzen. Szattyán kapczát huszonöt pénzen.

Jancsár patyolatnak, szépnek, jónak, kinek vége tart harminczkét singet, végit huszonhat forinton, singit nyolczvan pénzen.

Utánna való patyolatnak, ki keskenb és alábbvaló, végit tizenhat forinton.

Közép jancsár patyolatnak végét, 24 singest, tíz forinton. Singit 40 pénzen.

Gyapottas patyolatnak végit, ki huszonnyolcz singes, széli egy sing és egy fertály, végit hét forinton 25 pénzen.

Ugyan affélének végét, 24 singest, hat forinton. Singit huszonöt pénzen.

Annál alábbvaló aranyas patyolatnak végit, tizenhat singest, adják hat forinton, 38 pénzen.

Négyes patyolatot, jót, egy forinton 25 pénzen.

Szér szélyű patyolatnak végit, ki 13 és 14 singes, három forinton, 24 pénzen.

Zale patyolatnak, alias keskeny, kiben tizenkét sing, két forinton.

Alábbvalónak egy forinton, hatvan pénzen.

Egy sáhost hatvan pénzen. Alábbvalót negyven pénzen.

Meszes vászonnal végit, az legjovának, szélesnek, három forinton.

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan áll: »egy forinton *huszonöt* pénzen.« — Az egykorú kéziratban helyesen: 1 forinton den. 75.«

Annál alábbvalónak végit, kit bállal hoznak, két forinton.

Gyapottas jancsár vászonnak, kinek végi tart huszonkét singet, két forinton ötven pénzen. Singit tizenkét pénzen.

Annál alábbvalónak, kiben ugyan 22 sing, két forinton. Singit 11 pénzen.

Bulya vászonnak singit harminczhárom pénzen.

Hajtott gyolcsnak az javának végit, kiben tizenkét sing vagyon, három forinton. Singit huszonhat pénzen.

Alábbvalónak végit két forinton ötven pénzen. Singit 21 pénzen.

Karmasin gyolcsnak javának végit két forinton. Singit 21 pénzen.

Egy török bagaria öreg fék ágyat négy öreg boglárral 1 forinton 75 pénzen.

Annál alábbvalót egy forinton, ötven pénzen.

Annál is alábbvalót egy forinton.

Egy rezes szerszámot kantár módra török zabolával, posztóst, szépet, 8 forinton.

Annál alábbvalót öt forinton.

Annál is alábbvalót négy forinton.

Szironyos lóra való szerszámot, kin boglár vagyon rostos, széles, hat forinton.

Annál alábbvaló, keskeny bogláros, négy forinton.

Boglár nélkül három forinton.

Egy bokor [1]) kengyelvas, szalamiás, szíjastól két forinton. Szíjnélkül egy forinton, 20 pénzen.

Török heveder, szíjas, bagaria szíjjal hetvenöt pénzen. Szíjnélkül ötven pénzen.

Török sinórnak, jovának, temérdeknek, végit 75 pénzen. Alábbvalónak 60 pénzen.

Bruzzai bagaziának végit három forinton.

Közbagaziának végit két forinton. Alábbvalónak egy forinton ötven pénzen.

Keskeny vékony bagaziának végit, kit pappirosban árúlnak, három forinton.

Öreg száras aranyas vagy ezüstös rojos végű gombnak párját hetvenöt pénzen.

Annál kissebbnek, ezüstös aranyasnak, ötven pénzen.

Annál is kissebbnek harmincz pénzen.

Mindenféle selyemből csinált száras gombnak öregnek párját harminczhárom pénzen. Annál kissebbnek párját huszonöt pénzen. Annál is kissebbnek párját 20 pénzen.

---

[1]) *Bokor* régies szó, *pár* értelemben.

Egy öreg mentére való aranynyal ezüsttel szőtt mennél [illegible] nagyobb száras gombot [1]) egy forinton.

Dolmánra való gombot öreget, völgyest, 5 pénzen. Annál [illegible] sebbet három pénzen. Még is kissebbet két pénzen.

Rojt nélkül szőr öreg száras gombnak párját hatvan pénz[illegible]

Egy persiai skárlát szünyeget tizenhat forinton.

Közönséges szünyeget tíz forinton. Alábbvalót hét forint[illegible]

Öreg paplant bagaziával kerülettet [2]) hét forinton. Kö[illegible] öt forinton.

Paplannak az jovát két forinton ötven pénzen. Annál [illegible] két forinton.

Fejér gyapot fonalnak fontját harminczhárom pénzen.

Kék fonalnak fontját kilenczven pénzen. Egy vég [illegible] van pénzen.

Egy öreg csokar czafragot [3]) két forinton ötven pénze[illegible] bat két forinton.

Egy dupla kecsét [4]) hét forinton. Alábbvalót négy[illegible] csét három forinton.

Egy török kárpitot, kit kilimnak hinak az törökök [illegible] ton. Annál alábbvalót három forinton.

Öreg csohárt [5]) duplát tíz forinton. Alábbvalót nyolc[illegible] Annál is alábbvalót hat forinton.

Gyermeknek való fosztánt [6]) az öregit, jovát, egy [illegible] ven pénzen. Kisebbet egy forinton.

Öreg embernek valót dolmány alá egy forinton [illegible]

Csemelyetnek szinesnek singit hatvanöt pénzen. [illegible] rinton.

Muharnak végit három forinton negyven pénzen [illegible] minczöt pénzen.

Tabitnak singit hetvenöt pénzen. Futa övet [illegible] hatvanöt pénzen.

Szőr sinór övet egy véget negyvenöt pénzen. Kam[illegible] szélest egy forinton. Keskent hatvanöt pénzen.

Az veres, kék, zöld, sárga abának végét adják az [illegible] forinton.

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan »[illegible]«

[2]) Az egykorú kéziratban »kerülüttet.«

[3]) Az egykorú kéziratban: »Egy Ereogh [illegible]«

[4]) Kecse, a kéziratban kecsét, [illegible] szó. [illegible] tara szerint [illegible] hurenyos szalású palástot, köpenyt.

[5]) A nyomt. példányban »[illegible]«, az egykorú kéz[illegible] [illegible], [illegible]

[6]) Fosztán annyi mint [illegible], vagy [illegible] = [illegible] [illegible] vékony szövetből készült könnyű ruha.

[7]) Futa [illegible] szó, annyi mint [illegible]

[8]) A nyomt. példányban [illegible] a kéziratban [illegible] [illegible] szó.

Az alábbvalónak négy forinton, ötven pénzen. Az aljasának négy forinton.

Senki fejér abát marhája elvesztése alatt be ne merjen hozni, az marhája veszszen utána mind az eladó vélle kereskedőnek és mind az vevőnek.

Az ötves mesterekről.

Miképpen annak előtte való gyülésünkben is végeztetett volt, hogy tizennégy lótos ezüstből míveljenek az ötvesek, azért most is végeztük azt, hogy az régi mód szerint tizennégy lótos ezüstből műveljenek. Azért az hol czéhek nincsen az ötveseknek, parancsolja meg ő felsége, hogy az olyan városokban az kolcsos városokhoz tartsák magokat és az czéhhez hallgassanak, és az míveket az czéheknek törvénye szerint megpróbálják, és ha tizennégy lótos ezüstből nem mívelnének, hanem alábbvaló mívet árúlnának vagy sokadalmakban, vagy egyéb helyeken: az czéh mesterek tisztességek vesztése alatt tartozzanak az ilyenekre vigyázni, és az ki afféle frausban találtatnék, marháját confiscáltassák az város bírájával; mely marháknak, vagy míveknek harmada az czéhmestereké az bíróval együtt legyen, az két részét ő felsége tárházában administrálják. Minden ötves mestereknek különkülön bélyege légyen az míven, kit mível, felüsse reá, hogy az mívét megismerjék, ki csinálta. Az ki véllek az maga ezüstiből akar míveltetni, síma aranyazatlan műnek egy gírájától egy forintot s hetvenöt pénzt adjanak; mosdót medenczéstől, ki nem drága faragott mű, hanem vert mű, de aranyas, girájától adjanak két forintot.

A ki penig test állásos cziffrás faragott míveket akar csináltatni, girájától adjon két forintot ötven pénzt.

A ki aranyaztat, az műhez az aranyat is felmérje, úgy, hogy elsőben mérjék meg az ezüstöt, azután az aranyat mérje fel, lássák, hogyha rajta az arany, az kit hozzá adtak, de tartozzék az aranyat tisztessége vesztése alatt éppen reá aranyaznia, az mennyi aranyat hozzá adtak; ha reá nem aranyazná, héa lenne, tartozzék újjonnan aranyaznia mindaddig, míg jó lészen és az hozzá adatott arany éppen rajta leszen, ugyanazon fizetésre.

Az szabómesterekről, kik váltómívet mívelnek.

Egy öreg karasia dolmánt, kit mind az aljáig merőn megbéllenek, hosszút, minden szerszámát az ember megadván, adjanak tőle hetven pénzt.

Sája domántól, hosszútól, kihez minden szerszámat adnak, 75 pénzt.

Félszer dolmántól efféléktől hosszaktól, karasiáktól és sójátál, gombos sinórostól, ki alatt vászon, vagy bagazia vagyon, ötven pénzt.

Egy karasia rövid dolmántól, kinek maga adja az szerszámát övig béllettől negyven pénzt.

Egy hosszú gránát vagy skárlát dolmántól adjanak merőn béllettől, egy forintot huszonöt pénzt.

Egy kamoka vagy atlacz dolmántól merőn béllettől adjanak egy forintot huszonöt pénzt.

Egy bárson dolmántól két forintot.

Egy töltött fosztán dolmántól négy forintot.

Egy gránát és skárlát köpenyegtől, szerszámát megadván, fl. 1 80 pénzt.

Karasia vagy brassai posztóból csinált köpenyegtől, béllett egy forintot.

Abából csinálttól bélletlen negyven pénzt.

Egy karasia és sája nadrágtól, kapcsos sinórostól adjanak 3[illegible] pénzt. Kapocs sinór nélkül húsz pénzt.

Egy gránát és skárlát nadrágtól sinóros kapcsostól ötv[illegible] pénzt.

Brassai posztó nadrágot, fodor illért, abát, noronbergit kö[illegible] illért, kapcsával csináljanak tizenhat pénzért.

Félszer karasia, sája, stemet, sinóros, vagy kétszeres felső[illegible] hától hatvan pénzt.

Az ki bagaziás lészen merőn, hetvenöt pénzt.

Az ki karasia felső ruha száras gombos lészen és sinór[illegible] hatvan pénzt.

Csonka ujjú gránát, karasia, skárlát failandis mentét, poszto[illegible] vagy bagaziával merőn béllettet, egy forinton.

Fodor illér, kisniczer, aba brassai mentét az ki ezen módon c[illegible] náltat, 40 pénzen.

Asszony-embernek való ránczos hosszú szoknyát fodor illérből brassai posztóból, karasiából és egyéb chez hasonló posztóból, kinek a vállát posztóval prémezi adjanak ötven pénzt.

Ezen kívül az ki jó posztóból, vagy selyemből akar mívelteti szoknyát, az szabóval alkudjék, de az szabó drágán ne merjen mívelni

Az szőcsmesterekről. [1])

Egy jó mogyoró nestet, kit fő nestnek hívnak, vegyék meg az vadásztól egy forinton.

Egy középszerű nestet, jót, 80. Az alábbvalót hetven pénzen.

Az bük nestet, hatvan pénzen.

Egy öreg farkas-bőrt, jót, vegyék az vadásztól egy forinton huszonöt pénzen.

---

[1]) A kéziratí példányban ezen czím mellett még ez áll: »Mint vegyék meg az vadásztól az vad bőrököt.«

Alábbvalót, egy forinton. Alábbvalót, az apraját, nyolczvan pénzen.

Egy róka-bört egészet, jót, az vadásztól hetvenöt pénzen.

Egy középszerűt, hatvan pénzen. Még is alábbvalót negyven pénzen.

Az hasi báránybőrnek az jovát, hat pénzen. Az szék bárány-bört nyolcz pénzen. Alábbvalót hat pénzen.

Apró kecskebört, az jovát, négy pénzen. Alábbvalót két pénzen.

Az szőcsnek való bőtös bört, azaz, az mely bárányt másodszor megnyírtek, tíz pénzen. Alább valót nyolcz pénzen.

Vadmacskabört két pénzen. Nyúlbört két pénzen.

Vidrabört egy forinton huszonöt pénzen. Nércz [1]) bört, az jovát, harminczöt pénzen.

Gerénybört két pénzen. Hörcsekbört két pénzen.

Borzbört tíz pénzen.

Hiúzt Erdélyben fogattatott az igen jovát, nagyját nyolcz forinton.

Az alábbvalókat hat és hét forinton. Annál is alábbvalókat négy öt forinton.

Az szőcsmesterek mint adják míveket.

Egy jó mogyoró nestet, kit fő nestnek hínak, csáválva adják egy forinton huszonöt pénzen.

Középszerű mogyoró nestet fl. 1. Az alábbvaló nestet adják 80 pénzen.

Az bük nestet adják hetvenöt pénzen.

Egy öreg gyártott farkasbört adjanak egy forinton negyven pénzen.

Középszerű farkas-bört 1 forinton 18 pénzen. Az legalábbvalót egy forinton.

Egy egész öreg róka bört 90 pénzen. Alábbvalót adják egészlen 75 pénzen.

Egy jó róka hátat nyakastól negyvenegy pénzen.

Torkot, málastól, lábastól negyvenöt pénzen.

Igy az alábbvalókat is ez szerint kell elrendelni, kinek mint adják hátát, málját.

Az szőcsöt ne kénszerítsék az nyaka, torka lemetszésére.

Egy nest torkát adjanak tíz pénzen; ha úgy magának árulják, lábastúl nyolcz pénzen.

---

[1]) *Nércz* vagy *nyércz*, németűl *Nerz*, *Nörz* vagy *Nürz*, bizonyos vidra faj, mely leginkább álló vizekben tanyázik s hallal él. — Ekkor Erdélyben honosnak kellett ezen állatnak lenni, ma neve sem ismeretes.

De az egész nestet torka nélkül, ennyivel alább adják.

Egy rókatorkot, az szépit, huszonöt pénzen. Egy róka-nyak 21 pénzen.

Az alábbvalónak nyakát, torkát, egyet-egyet adjanak húsz pénzen.

Nyak nélkül az hátát adják tizennyolcz pénzen.

Máljját torok nélkül, tizennyolcz pénzen.

Egy hasi báránybőrt hat pénzen. Az szék báránybőrt 5 pénzen. Alábbvalót 8 pénzen.

Apró kecskebőrt nyolcz pénzen. Az alábbvalóját négy pénzen.

Az bőtös bőrt tizenhárom pénzen. Alábbvalót tíz pénzen.

Vadmacska bőrt tizenhárom pénzen. Nyúlbőrt négy pénzen.

Vidrabőrt egy forinton huszonöt pénzen. Nérez bőrt 45 pénzen.

Gerény bőrt négy pénzen. Borzbőrt, gyártva, tizenöt pénzen.

Hiúz bőrt az jovát, nyolcz forinton. Az alábbvalóját négy és öt forinton.

Egy jó öreg galléros, térdkötőig érő báránybőr ködment, irhást adjanak egy forinton harminczöt pénzen.

Egy merő ködment, gallérotlan, térdig érőt, báránybőrből egy forinton.

Egy kurta ködment hetvenöt pénzen.

Aszonyállatnak való ködment, ránczost, egy forinton ötven pénzen. Az alábbvaló ködment aszszony-embernek egy forinton.

Ha ki posztó ruhát bélettet az szőcs bőrivel, számlálja meg hány báránybőr megyen alája, adjon mindeniktől felbéllésével egyetemben tizenhárom pénzt.

Ha penig az bélletőé az bőr, adjon minden börnek az felvarrásától három pénzt.

Egy nyúlbőr gereznát, térdig érőt, ki evettel prémezett, öt forint.

Egy öreg hoszszú kecske bőrből csinált gereznát egy forinton ötven pénzen.

Rövidet kecske bőrből csinált gereznát egy forinton.

Egy öreg bárány bőrből csinált hosszú gereznát két forinton.

Rövidet, bárány bőrből csinált gereznát egy forinton ötven pénzen.

Ha ki penig ezen kivűl frissebb, czifrább miveket akar csináltatni, ki az limitatiót excedálná, alkudjék az szőcs mesterekkel.

Mindenütt minden embereknek béadott böröket, akárni börök legyenek, tartozzanak pénzekért meggyártani az szőcsök az béadott böröket.

Az alábbvalónak négy forinton, ötven pénzen. Az aljasának négy forinton.

Senki fejér abát marhája elvesztése alatt be ne merjen hozni, az marhája veszszen utána mind az eladó vélle kereskedőnek és mind az vevőnek.

Az ötves mesterekről.

Miképpen annak előtte való gyűlésünkben is végeztetett volt, hogy tizennégy lótos ezüstből míveljenek az ötvesek, azért most is végeztük azt, hogy az régi mód szerint tizennégy lótos ezüstből műveljenek. Azért az hol czéhek nincsen az ötveseknek, parancsolja meg ő felsége, hogy az olyan városokban az kolcsos városokhoz tartsák magokat és az czéhhez hallgassanak, és az míveket az czéheknek törvénye szerint megpróbálják, és ha tizennégy lótos ezüstből nem mívelnének, hanem alábbvaló mívet árúlnának vagy sokadalmakban, vagy egyéb helyeken: az czéh mesterek tisztességek vesztése alatt tartozzanak az ilyenekre vigyázni, és az ki afféle frausban találtatnék, marháját confiscáltassák az város bírájával; mely marháknak, vagy míveknek harmada az czéhmestereké az bíróval együtt legyen, az két részét ő felsége tárházában administrálják. Minden ötves mestereknek különkülön bélyege légyen az míven, kit mível, felüsse reá, hogy az mívét megismerjék, ki csinálta. Az ki véllek az maga ezüstiből akar míveltetni, síma aranyazatlan münek egy girájától egy forintot s hetvenöt pénzt adjanak; mosdót medenczéstől, ki nem drága faragott mű, hanem vert mű, de aranyas, girájától adjanak két forintot.

A ki penig test állásos cziffrás faragott míveket akar csináltatni, girájától adjon két forintot ötven pénzt.

A ki aranyaztat, az műhez az aranyat is felmérje, úgy, hogy elsőben mérjék meg az ezüstöt, azután az aranyat mérje fel, lássák, hogyha rajta az arany, az kit hozzá adtak, de tartozzék az aranyat tisztessége vesztése alatt éppen reá aranyaznia, az mennyi aranyat hozzá adtak; ha reá nem aranyazná, héa lenne, tartozzék újjonnan aranyaznia mindaddig, míg jó lészen és az hozzá adatott arany éppen rajta leszen, ugyanazon fizetésre.

Az szabómesterekről, kik váltómívet mívelnek.

Egy öreg karasia dolmánt, kit mind az aljáig merőn megbéllenek, hosszút, minden szerszámát az ember megadván, adjanak tőle hetven pénzt.

Sája domántól, hosszútól, kihez minden szerszámat adnak, 75 pénzt.

Félszer dolmántól efféléktől hosszaktól, karasiáktól és sójától, gombos sinórostól, ki alatt vászon, vagy bagazia vagyon, ötven pénzt.

Egy vég szürke szűrt adjanak három forinton.

Ezt is hátra nem hagyván, hogy az országban minden helyeken, városokban, minden emberek, rendek, az kolozsvári singhez tartsák magokat, azzal mérjenek mindent, az szürnek is hoszszát és szélit.

Az fejér szűrnek singit adják tizenkét pénzen.

Az fekete szűrnek singit adják tíz pénzen.

Az szürke szűrnek singit adják tíz pénzen.

Az szűrcsináló szabókról.

Fejér szűrből csinált köpenyeg vagy bohai szürt, öreg embernek valót, öreget, minemüt Kolosváratt szoktak csinálni, kinek galéra prémes posztóval egy forinton és negyven pénzen.

Ennél kisebb fejér szürből csináltat, [1]) kinek hossza két sing, öreg embernek valót, egy forint 25 pénzen. [2])

Övedző szürt, béres legénynek valót, jót, öreget, posztóst, egy forinton.

Alábbvalót ennél valami kevéssel, kilenczvenen. [3])

Tizenhat, tizennyolcz esztendősnek való fejér szürt hetvenöt pénzen.

Tizenkét esztendősnek való fejér szürt, az hossza másfél sing, hetven pénzen.

Annál kisebbnek való szürt, fejért, negyven pénzen.

Fekete szürből csinált köpenyeget vagy bohai szürt, jót, öreget, posztóst, egy forinton tíz pénzen.

Ennél kisebbet, posztóst, nyolczvanöt pénzen.

Tizenhat esztendősnek valót, kinek az hoszsza fertály héán két sing, ötven pénzen.

Tizenkét esztendősnek valót, kinek az hoszsza másfél sing, negyvenöt pénzen.

Szürke szürből csinált öreg köpenyeg vagy bohai szürt, posztóst, egy forinton 10 pénzen.

Alábbvalót, kinek két sing az hoszsza, nyolczvanöt pénzen.

Annál kisebbet, melynek az hossza fertály héján két sing, ötven pénzen.

Annál is kisebb, gyermeknek valót harminczhat pénzen.

---

[1]) A nyomtatott példányban így áll: »Ennel kissebb feier szür csinált«, az egykorú kézíratban: »Ennel kissebett feier szürbeöl czÿenalt.

[2]) A nyomt. példányban ez a mondat így szakad meg: »öreg embernek va-« s a többi, a mit a kézirat után pótoltunk, hiányzik.

[3]) A nyomtatott példányban: »kilenczven.«

Alábbvalót, egy forinton. Alábbvalót, az apraját, nyolczvan pénzen.

Egy róka-bört egészet, jót, az vadásztól hetvenöt pénzen.

Egy középszerűt, hatvan pénzen. Még is alábbvalót negyven pénzen.

Az hasi báránybőrnek az jovát, hat pénzen. Az szék bárány-bört nyolcz pénzen. Alábbvalót hat pénzen.

Apró kecskebőrt, az jovát, négy pénzen. Alábbvalót két pénzen.

Az szőcsnek való bőtös bőrt, azaz, az mely bárányt másodszor megnyírtek, tiz pénzen. Alább valót nyolcz pénzen.

Vadmacskabőrt két pénzen. Nyúlbőrt két pénzen.

Vidrabőrt egy forinton huszonöt pénzen. Nérez [1]) bört, az jovát, harminczöt pénzen.

Gerénybőrt két pénzen. Hörcsekbőrt két pénzen.

Borzbőrt tiz pénzen.

Hiúzt Erdélyben fogattatott az igen jovát, nagyját nyolcz forinton.

Az alábbvalókat hat és hét forinton. Annál is alábbvalókat négy öt forinton.

Az szőcsmesterek mint adják miveket.

Egy jó mogyoró nestet, kit fő nestnek hinak, csáválva adják egy forinton huszonöt pénzen.

Középszerü mogyoró nestet fl. 1. Az alábbvaló nestet adják 80 pénzen.

Az bük nestet adják hetvenöt pénzen.

Egy öreg gyártott farkasbőrt adjanak egy forinton negyven pénzen.

Középszerü farkas-bőrt 1 forinton 18 pénzen. Az legalábbvalót egy forinton.

Egy egész öreg róka bört 90 pénzen. Alábbvalót adják egészlen 75 pénzen.

Egy jó róka hátat nyakastól negyvenegy pénzen.

Torkot, málastól, lábastól negyvenöt pénzen.

Igy az alábbvalókat is ez szerint kell elrendelni, kinek mint adják hátát, máját.

Az szőcsöt ne kénszerítsék az nyaka, torka lemetszésére.

Egy nest torkát adjanak tiz pénzen; ha úgy magának árulják, lábastúl nyolcz pénzen.

---

[1]) *Nérez* vagy *nyérez*, németül *Nerz*, *Nörz* vagy *Nürz*, bizonyos vidra faj, mely leginkább álló vizekben tanyázik s hallal él. — Ekkor Erdélyben honosnak kellett ezen állatnak lenni, ma neve is

Egy ürübőrből német módon csinált jó szekernyét, szépet, 65 p.

Kecskebőrből paraszt módon csinált térdig érő szekernyét 65 pénzen.

Ürübőrből csináltattat, térdig érőt, negyven p.

Juhbőrből csináltattat, harminczöt p.

Egy deli sarut, az jovát, 28 p. Alábbvalót 22 p.

Egy kecskebőrből német módon kötősön csinált czipelyüst, jót, 28 p. Alábbvalót német módon juhbőrből huszonhat p.

Az gyermekeknek apró sarut, csipellyüst ehez képest kell adni, hogy az is drága ne legyen.

Egy asszony-embernek való sarut, jót, juh- vagy czáp bőrből csináltattat, vereset, feketét vagy szederjest, két talpút, ötven p.

Kecskebőrből csináltatottat, jót, fél talpút, 45 p.

Tizenhat esztendős inasnak való sarut harminczkét p.

Kisebb idejű inasnak 28 p. Annál is kisebbnek 20 p. Kis gyermeknek 12 p.

Azonképen az leányzóknak csinálják az sarukat ennyi esztendőbelieknek.

Egy öreg szekernye talpalástól egészlen adjanak 16 p.

Egy asszony-ember saru talpalástól egészlen 13 p.

Egy öreg leányzó sarujától tizenkét p.

Apró gyermekeknek sarujokhoz képest az talpallások is olcsó légyen.

Az csizmadiák is mivel minden müveket képtelen drágán adják, végeztük felölök, hogy az mely városban külön czéhek vagyon, vagy együtt vadnak az vargákkal, míveket így adják:

Ez országba csinált törökországi szép és jó karmazsin csizmát, öreg embernek valót, adjanak két forinton.

Annál valamennyivel kisebbet adjanak egy forinton hatvan p.

Tizenhat, tizenhét, tizennyolcz esztendősnek valókat egy forinton 25 p.

Tizenkét, tizenhárom, 14 és 15 esztendősnek valókat egy forinton.

Annál is apróbb csizmácskákat ad summum hetven vagy hatvan pénzen.

Egy jó karmazsin papucsot, szattyánnal béllettet kétszerrel, karmazsin sarkút, nyolczvan p.

Egy veres kapczát, szépet, készítve, kinek az talpa is karmazsin, lábához valót, nyolczvan p.

Tizenhét és 18 esztendős inasnak való papucsot 70 p. Kapczát 60 p.

Gyermeknek való papucsot 60 pénzen, kapczát negyven p.

Takács mesterekről.

Az takácsokhoz az ki fonalat viszen, úgymint, kenderből, lenből, gyapotból és szőszből csináltat, abból ilyen mód tartassék.

Az mely lent gyapottal együtt szőnek, singitől adjanak két pénzt.

Az melyet csak lenből szőnek, singitől másfél pénzt.

Az melyet kenderből szőnek, singitől egy pénzt.

Mindenféle szőszből szött vásznat, két singet szőjjen egy pénzért.

Ezeknek az szélessége egy singnyi legyen; az ki penig szélesben, szebben, sáhosan, kamukáson akarja szötetni, alkodjék az takácscsal.

Fél gyapottas len vásznat, ki jó és vékony, veres szélű adják tizenkét pénzen.

Az len vászonnak singit, az ki jó és vékony, veres szélű, hét pénzen.

Annál alábbvalót, az ki nem veres szélű és teljesebb, singit adják öt pénzen.

Annál is alábbvalót szőszszel elegyitettet négy pénzen.

Kender vászonnak az igen jovának singit öt pénzen. Alábbvalónak három pénzen.

Az len szösz vászonnak singit két pénzért.

Az szürcsináló mesterekről, csapókról.

Az gyapjúnak mázsáját vegyék hat forinton.

Az timárok, vargák ezek is az szerint adják. Ha penig az gyapjút nem akarják mázsával venni, az báránygyapjút hat pénzen; egyenként vegyék tizenhárom pénzen, elegyesleg vegyék tizenkét pénzen. Az alábbvalót tiz pénzen csak az gyapjút.

Az szürnek végit [1]) mindenütt minden helyeken csinálják egy mértékre az szür takácsok, úgy hogy az rámán tartson negyven sing hosszat, ha penig az rámáról leveszik és megdöröczkölik, tartson harminczkét singet, az szélessége tartson egy singet és egy fertályt; ha meg nem tartaná ezt, az árából tartsa ki, az ki megveszi az szürt, vagy az takács tartozzék kiteljesíteni, az ki megveszi, az vevőnek az szürt.

Mint adják el az szürcsapók végét az szürnek.

Egy vég fejér szürt, jót, adják végét négy forinton.

Egy fekete vég szürt adjanak három forinton.

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: a szürnek ve

Fekete kordovány deli csizmát egyet hetvenöt p.
Fekete juh bőrből csinált deli csizmát, ötven p.
Egy fekete kordovány papucsot hatvan p.
Egy sárga karmazsin kapczát ötven pénzen.
Sárga kordoványból csinált papucsot hatvan p.
Sárga kordovány kapczát harminczkét pénzen.
Egy veres kordovány kapczát harminczkét pénzen.
Egy fekete kordovány kapczát huszonöt pénzen.
Vörös bőrből csinált varga bőr kapczát húsz pénzen.

Az hol penig czéhek nincsen az csizmadiáknak, az bírák rendelje őket az vargák czéhekben és így míveltessenek, adassák míveket céllel az bírák.

Az tímárokról, miképpen adják bőröket az varga- és szíjgyártó-mestereknek és az kik az ő bőrökből mívelnek.

Egy kimívelt öreg ökörbőrt, igen jól készítettet, két forinton
Egy tehénbőrt, öreget, jót, adjanak egy forinton s ötven p.
Egy alábbvaló ökörbőrt egy forinton s negyven p.
Egy alábbvaló tehénbőrt egy forinton s húsz p.
Harmadfü tulokbőrt egyet egy forinton.
Esztendős tulokbőrt hatvan p. Alábbvalót, kisebbet negyven p.
Egy öreg juhbőrt negyven p. Alábbvaló juhbőrt 30 p.
Egy öreg ürübőrt negyven p. Egy alábbvaló ürübőrt 32 p.
Egy öreg sarutalpbőrt, cserest, jót, tíz pénzen. Annál alábbvalót nyolcz pénzen.
Annál is alábbvalót den. 7. Az bocskor [1]) bőröket is úgy adják, mint az sarutalpakat.

Az szíjgyártómesterekről, mint adják míveket

Kétszeres, korlátos, verös bőrből csinált vánkosostól szegődött mívet, kinek az szélessége egy singnek nyolczad része és újjnyomatni, adják negyvenöt pénzen.
Fekete bőrből ezen mértékre csinált vánkosos hámot 45 pénzen.
Cseresbőrből csinált hámot, jót, szegődöttet, ezen mértékre vánkosost, hatvanöt pénzen.
Fejér timsós korlátos bőrből ezen feljűl írt módon csináltatottat 45 pénzen.
Szekeres lónak való féket, jót, kétszerest, ónas zabolájút, szirónyost varrottat, szegődöttet, fékemlőstől, hetvenöt pénzen.
Félszer cseres hámot, jót, szegődöttet, harminczöt pénzen.

[1]) A nyomt. példányban: *bocsor*; az egykorú kéziratban: *boczyko*

Az szörmivesekről, kik lasnakot, harisnyát, czondorát, gubát, csuklyát, pokróczot csinálnak.

Egy belényesi lasnakot, szépet, tarkát, egyet, jót, öreget, két forinton.

Egy fejér lasnakot egy forinton huszonöt pénzen.

Egy fekete lasnakot, jót, öreget, hetvenöt pénzen.

Egy csinált gubát, jót, öreget 90 pénzen.

Alábbvaló kisebbet nyolczvan pénzen. Annál is kisebbet ötven pénzen.

Egy fekete czondorát, öreg embernek valót, hatvan pénzen.

Singit adják az fekete czondorának, az jovának, kilencz pénzen.

Annál alábbvalónak singit nyolcz pénzen. Fejér harisnyának singit hét pénzen.

Öreg embernek való harisnyát, öreget, jót, húsz pénzen.

Alábbvalót, öreg embernek valót, tizenhét pénzen.

Gyermeknek valót, az minémű az inas, tíz pénzen és tizenöt pénzen.

Keztyűt öreg embernek valót hat pénzen. Kisebbet öt pénzen.

Kecskeszőrből csinált tarisznyát egyet tíz pénzen. Egy oláh tarisznyát öt pénzen.

Egy oláh hevedert négy pénzen. Egy oláh iszákot húsz pénzen.

Egy kecskeszőrből csinált iszákot huszonnyolcz p.

Egy csuklyát jót, öreget, tíz p. Alábbvalót hét p.

Egy jó sebesi pokróczot, Karán-Sebesben helyében, az hol csinálják, ötven p.

Itt Erdélyben az jovát 70 p. [1])

Az alábbvalóját helyében adják negyven p. Itt benn adják hatvan pénzen.

Az vargamesterekről, miképpen adják el az sarukat.

Egy öreg szekernyét, halásznak valót, kit az övökhöz szoktanak kötni, adják egy forinton.

Egy czombig érő kocsisnak való szekernyét, tehénbőrből jól készíttetettet, adjanak 80 pénzen.

Annál kisebbet, ki az térdén feljül halad egy tenyérnyivel, borjúbőrből vagy czápbőrből készíttetettet, adjanak hatvan p.

Az ki térdig ér, jól készíttetettet juhbőrből, kit megköthet, 45 p.

Egy czápbőrből német módon csinált jó szekernyét, szépet, egy forinton.

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan ki vannak hagyva ezek a szavak: »70 pénzen.«

Egy ször vánkosos hevedert 24 pénzen. Vánkos nélkül pénzen.

Vászon hevedert vánkosost, csatost, jót 16 és 17 pénzen.

Vánkos nélkül való csatost 12 pénzen.

Kétszeres fejér bőrből csinált kötőféket szironyost 40 pénz

Cseres bőrből csinált nyeregkötőt 35 pénzen.

Egy fejér bőrből csinált terhelő szíjat 45 pénzen.

Cseres bőrből csináltatottat ötven pénzen.

Egy jó öreg fékemlőt 8 pénzen. Alábbvalót hét pénzen.

Veres fadgyas bőrből igen jót, öreget 6 pénzen. Az aprá pénzen.

Az két pénzes, három pénzes szíjra reá vigyázzanak, hogy a börnek valorához messék, kiben drágára [1]) ne essék.

Egy székely hevedert, szíjast, csatost, kápást, ónos csattal, kö jével 35 pénzen.

Ugyan székely hevedert, ónas csattal, kápájával, szíjatlan, f kötő szíjával, adjanak tizennyolcz pénzen.

Hat lóra való hámot minden szerszámával, fékével együtt, ig jót, cserest, nyomtatottat adjanak tizennégy forinton.

Hat lóra való hámot minden szerszámával fékével, három s rony rózsával varrottat, adjanak 18 forinton.

Az ki maga ád bőrt kész gyártva az szíjgyártónak, hogy h mot csináljon belőle, hat lóra való hámtól, féktül, minden szersz tól, az munkájától adjon az szíjgyártónak hat forintot, de az szíjgy adjon minden szerszámat hozzá.

Hat lóra való fejér hámot fékestől, mindenestől három szirony rózsára varottat adjanak [2]) tizennyolcz forinton.

Az zemes csinálókról.

Az zemes csináló mesterek vegyenek egy szarvas bört, ö egy forinton.

Annál [3]) kisebbet hetvenöt pénzen. Annál alábbvalót ö pénzen.

Egy öz bört tizenhat pénzen.

Ha ki csinálja az szarvas bört, az jovát, zemesen, halhéjas bojtoson, akármi színnel legyen festve, adjanak két forinton s huszo pénzen.

Az ki nem halhéjas szarvas bőr, hanem azon kívül vagyon toson gyártva, egy forinton ötven pénzen.

---

[1]) A nyomt. példányban hibásan: *dragasa.*

[2]) Ugyanott hibásan: *adnak.*

[3]) A nyomtatott példányban: annál *is.*

Gyalog legénynek való deli csizma formára csinált karmazsin csizmát, jót, egy forinton.

Asszony-embernek való karmazsin sarut parasztul, de jól csináltatottat, egy forinton húsz p.

Törökországi sárga kordoványból csinált öreg száras csizmát, jót, egy forinton 35 p. Annál kisebbet egy forinton húsz p.

Annál is kisebbet egy forinton. Annál is kisebbet hetvenöt p.

Annál is kisebbet ötven pénzen. Asszony-embernek valót 80 p.

Törökországi fekete kordoványból csinált csizmát, jót, öreget szárast, egy forinton. Inasnak valót nyolczvan p.

Asszony-embernek valót ötven p.

Erdélyben készített czápbörből csinált kordovány-csizmát, jót, nyolczvan p. Inasnak valót hatvanöt p.

Gyermeknek valót harminczöt p.

Törökországi sárga szattyánból csinált száras csizmát 75 p.

Fekete szattyánból csinált csizmát hatvan pénzen.

Erdélyben készített fekete bőrből csinált öreg száras csizmát, jót, hatvan p. Inasnak valót ötven p.

Sárga kordoványból csinált papucsot hatvan p. Kapczát 40 p.

Az ki penig maga bőriből, talpából akar míveltetni, az csizmadiának mivétől fizessen.

Egy öreg száras karmasin csizmától, szépen és jól csinálttúl 50 pénzt, [1]) de úgy, hogy béllést is tartozzék az csizmadia adni.

Inasnak való csizmától harminez pénzt. Gyermeknek valótól huszat.

Asszony-embernek való sarutól harminczkét p.

Egy papucstól huszonöt p. Egy kapczától tizenkét p.

Ha ki penig czifra müvet akar müveltetni az szokás küvül, alkudjék az mesteremberrel.

Sárga karmazsinból csinált leánynak való sarút adjanak kilenczven p.

Annál is kisebbnek hetvenöt p. Annál is kisebbnek ötven p. [2])

Apró leánkáknak való sarút huszonnyolcz pénzen.

Sárga kordoványból leánynak való sarut adjanak hetven p.

Annál is kisebbet hatvan p. Annál is kisebbet negyven p.

Gyermeknek valót huszonöt p.

Ezeken az Erdélyben csinált sárga bőröket is értsed:

Sárga karmazsinból csinált jó öreg deli csizmát, egyet, egy forinton.

Sárga kordovány deli csizmát egyet hetvenöt p.

---

[1]) A nyomt. példányban hibásan: 50 pénzért.

[2]) Az egykorú kéziratban: 60 pénzen.

Az csiszár mesterekről.

Az ki maga adja az czapát az csiszárnak, egy hegyes tört csináljon egy forintért.

Egy szablya hívelt, [1]) az ki paraszt módon vagyon, az ki maga czapáját adja hozzá, egy forintért. Ezüst alá is ezen fizetésen tartozzék csinálni.

Hogy ha penig valaki cziffra kötő vasakra akarja ezüst formára csináltatni [2]) az vasat, az alkudjék az csiszár mesterrel.

A hol penig az csiszár mesteré lészen minden szerszám, és czapát sem akar adni, mivel hogy afféle váltó mű más országból hozott szerszámmal építtetik, adjanak egy szablyától és pallostól három forintot, ha csak a vasa az míveltetőjé, egyebe mind az csiszáré. Ha ki penig szablya vasat ád, és vert bőrből akar hívelt csinálttatni, váltó műtől adjanak kilenczven pénzt.

Vásári művet vagy alábbvalót hatvan pénzen.

A mely vas az csiszáré lészen, az minémű az vas lészen, az szerint alkudjék az mesterrel.

Demeczki szablya tisztítástól, fringiától, pallostól, hegyes törtől huszonöt pénzt. Csetneki szablya tisztítástól tizenkét pénzt.

Egy sisak tisztétásától, ki igen rozsdás, negyven pénzt.

Az ki nem igen rozsdás, huszonnyolcz pénzt.

Vásári mívet, csetneki vasat, vert bőrből, az mint eladhatja és alkhatnak vele, úgy adja el.

Ha penig valaki kardját, hegyes törét, pallosát csiszár kezében adja és azokat elveszti, elcseréli, eltöri, az kié volt, azt elégítse meg rólla, vagy hasonlót adjon, vagy pénzül alkudjék az káros emberrel.

Az lakatosokról.

Egy kengyel vasat, öreget, szépet, nagy pálhást, gombost, szép ónost, szalamiákkal, [3]) egy forinton. Annál alábbvalót, szépet, szalamiást, kilenczven pénzen.

Annál is alábbvalót pálhást nyolczvan pénzen. Annál is alábbvalót ötven pénzen.

Annál is alábbvalót pálhást negyven pénzen. Kocsis nyeregre valót tizenhat pénzen.

Tálnyéros kengyel vasat, igen jót, cziffrást, ónost, szalamiákkal, szépet, hetvenöt pénzen.

Kármány kengyel vasat hetven pénzen.

---

[1]) Az egykorú kézíratban: hüueliet.
[2]) A nyomtatott példányban: csináltatja.
[3]) A nyomtatott példányban sajtóhibából: szamiakkal.

Ha ki penig maga gyártat szarvas bört, szépen, bojtoson, festve akárminemü festékkel, adjon egy forinton huszon pénzen. [1])

Egy őzbört gyártva zemesen adjon harminczöt pénzen.

Az nyergesekről.

Egy hátas lóra való nyerget, két kápájút, itt való cseres börből csináltattat, veres vagy fejér börből, adjanak két forinton.

Egy kápájú nyerget, itt valót, kinek nem posztós az ületi, egy forinton s huszonöt pénzen.

Vásári nyerget, az ki nem szegödött, itt való börből csinált félszer kápájút, nyolczvan pénzen.

Alábbvalót, melyet börrel nem burítnak, harminez pénzen.

Egy hátas lónak nyereg alá való posztó nélkül való hagymánt tizenhat pénzen. Posztóst csináljanak huszonöt pénzen.

Kocsisnyereg alá valót tizennégy pénzért.

Az lóbörnek jovát vegyék ötven pénzen.

Kisebbet negyven pénzen. Az csikóbört húsz pénzen.

Az lóbört senki meg ne vegye, hanem csak az nyereggyártók és paisgyártók vehessék meg.

Az nemezcsinálókról.

Egy öreg jó nemezet [2]), hátas lóhoz valót, szegödöttet, adjanak tíz pénzen.

Közép renden hátas lóhoz valót tíz pénzen.

Szekeres lónyereg alá való nemezet, jót, öreget nyolcz pénzen.

Egy öreg botos nemez kapczát, melyet sarun feljül vonsznak, hét pénzen.

Kisebbeket, saruban valót, hat pénzen. Gyermeknek valót négy pénzen.

Pais- és kopja gyártókról.

Egy jó szegedött merő kopját, melyen három gyantár vagyon, adják húsz pénzen.

Közönséges kopját, kin két gyantár vagyon, adjanak 16 pénzen. [3])

Egy fúallott kopját, szépet, jót, temérdeket, negyven pénzen.

Az ki ezeknél jobbakat, szebbeket akar csináltatni, alkodjék az mesterrel.

---

[1]) Az egykorú kéziratban elütötték adjon fl. 1. den. 50.

[2]) A nyomtatott példányban 15 nemezet.

[3]) Ez a sor a nyomtatásból [illegible]

Az ládát nyissák meg, ha az nyittatja, az kié az láda, nem a szolga, négy pénzért. Az ajtót is nyissa meg, de szolga szavára ne nyissa, hanem ha az ura nyittatja, négy pénzen.

Egy papucsot patkoljon tíz pénzért.

Egy portai csizmát igen szép lapis patkóra három szeggel fe- szegezvén, szép reszeltet, tizenkét pénzért.

Ezen kívül való fő, avagy nehéz mívet az ki akar míveltet- alkudjék az mesterrel.

Rézmíves mesterekről.

A rézmíveseknek míveket limitálják az városban való bírák és magistratusok conscientiose, az ő felségéhez tartozó kötelességek lé- tek szerint, hogy se az vevőnek, se adónak kárára ne következzek, li- tatiójokat praesentálván inspector uraimnak, melyben az ő discreti- legyen az limitatiónknak mivoltához képest, mint kellessék hely- hadni azokat az marhákat, mindeneket, a melyeket városokon, vag falukon az bírák limitálnak el.

Az ónmívesekről.

Végeztük ezt, hogy az ónnak drágasága miatt hat font fe- ónhoz tegyenek egy font fekete ónat és úgy míveljenek igazán.

Fontját az kész ón műnek adják harminczkét pénzen.

Ha penig az ára megszáll, adják olcsóbban.

Az ó mínek fontját vegye bé tizennégy pénzen.

A ki penig ki akarja míveltetni ónját, az apadását letudván úgy mint tíz fontból egyet, csinálja ki fontját tizenkét pénzért.

Az miképpen penig az ötvesekről végeztük, hogy az kol- városbeli czéh mesterekhez tartsák magokat az külső városbeliek is a- országban: az ónmívesek ahoz tartsák magokat azon büntetés alatt

Az tölcséres mesterekről.

Az mely tölcséres maga ónjából és ivegéből csinál ablakot, eg- tányért tudjanak két pénzre, ha ki penig iveg tálnyért ad és az tö- cséres maga ónjából csinálja, tudjanak egyet másfél pénzre.

Ha ki mind ónját, tálnyérát maga adja, egyet egy pénzre.

Iveg tálnyérnak ezerét, kit ez országban csinálnak, vegyék hat forinton.

Ha penig más országból akar hozatni, alkudjék az árus ve- berrel.

Jó, ajtóra való závárt, vásári mivet, mindenestől hozzá valójával, az mi hozzá kell, 60 pénzen.

Alábbvalót adjanak ötven pénzen. Annál is alábbvalót mindenestől negyven pénzen.

Asztalra vagy ládára való zárt, jót, hozzá valójával adjanak harminczöt pénzen. Alábbvalót huszonnyolcz pénzen.

Öreg, három szegű nagy lakatot, jót, hetven pénzen. Annál is kisebbet negyven pénzen.

Annál kisebbet ezen formában harminczkét pénzen. Annál is kisebbet huszonöt pénzen.

Annál is alábbvaló nagy köz lakatokat négyszegűeket, tizenkét pénzen.

Az apróbbakat ilyeneket nyolcz pénzen.

Hátas lónak való patkós zabolát, igen szépet, jó ónast, erőset, vastagot, kilenczven pénzen.

Annál alábbvalót hatvanöt pénzen. Annál alábbvalót ötven pénzen.

Egy deli sarkantyút, ónost, hosszat, ötven pénzen.

Egy felkötő sarkantyút huszonnyolcz pénzen.

Apró sarkantyút, felszegezőt, ónost, taréjost, jót, igen szépet, szegezze fel 4 pénzért, ha nem ő patkolta az csizmát, hanem mástól vötték az sarkantyút.

Alábbvaló fekete sarkantyút, taréjost, felszegezőt, tizenhat pénzen.

Egy vakarót, jót, öreget, kilencz pénzen. Annál kisebbet hat pénzen.

Egy jó kopja vasat, ónost, aczélost, tizenhat pénzen. Kisebbet, ónost, tizennégy pénzen.

Fekete kopja vasat, jót, tíz pénzen.

Egy tálnyéros rúdú zabolát, jót, szépet, jó ónazottat, hetvenöt pénzen.

Spanyol zabolát, jót, sutún járót, szépet, igen jól ónozattat adjanak egy forinton s huszonöt pénzen.

Egyenes rúdú zabolát, egyet, szépet, jót, vastag közűt, ónost, egyet kilenczven pénzen.

Ennél alábbvalót, ugyanilyen formát hetven pénzen.

Még is alábbvalót hatvan pénzen.

Egy szekeres ló fékre való, jó ónas, tányéros, vastag hójagos zabolát húsz pénzen.

Alábbvalót ilyen formát, az ki nem oly igen jó, apróbb, tizenhat pénzen.

Egy hójagos kantár zabolát, nagy karikájút, jót, szépet, ónast, húsz pénzen.

Egy keresztes kantár zabolát, szépet, ónost, tizennyolcz pénzen.

Egy karikás kantár zabolát, jót, ónost, tizenkét pénzen.

Az ki patkót, szeget maga ád, üssen fel egy patkót két pénz
Egy patkót szegestől adjon öt pénzen.
Egy kocsi kereket vasazzanak den. 35.
Ha az emberé magájé az vas, ó vassal vasazzon hus
pénzen.
Négy lóhoz való társzekér kereket vasazzon egyet harminczn
pénzen.
Egy öreg szekérben való kereket új vassal vasazzon öt
pénzért.
Ó vassal vasazzon harminczkét pénzért.
Egy öreg kapát, toroczkait, ki igen jó, húsz pénzen. Váradi
pát den. 40.
Egy kisebbet és kisebbszerűt, medgyesit, beszterczeit,
várit 18 pénzen.
Egy jó öreg vas ásót, toroczkait, ötven pénzen.
Kisebbet annál, jót, negyven pénzen.
Egy jó öreg favágó fejszét harminczkét pénzen. Közép
öreg fejszét 28 pénzen.
Egy öreg fejszét aczélljanak meg tizenkét pénzért.
Egy faragó félkéz fejszét huszonöt pénzért.
Kisebbet aczélljanak meg tíz pénzért.
Egy jó sarlót az kovács adjon den. 7. Az kik kötéssel
adják százát hat forinton s ötven pénzen.
Ez országban csinált jó kaszát, kit mondva csinálnak
csok, jót, választva, hatvan pénzen.
Egy öreg jó karózó kést tizenkét pénzen. Kisebbet tíz
Egy új kocsit vasazzon meg az kovács mindenestől
rintért.
Közép kocsit vasazzon meg az kovács 3 forintért
pénzért.
Négy lóra való terhes szekeret egészen vasazzon meg
rintért 50 pénzért.
Hat lóra való társzekeret vasazzon meg fl. 4. d. 50.
Egy hintó szekeret szépen egészen újannan vasazzon
rintért.
Egy szekér rúdat tengelyestől más ember vasából
den. 32.
Egy tengelt más ember vasával vasazzon tizenhat
Ó marok vassal vasazza tíz pénzért.
Egy öreg ökörszekeret új vassal más ember vasával,
egészen minden szerszámmal négy forintért. Ó vassal
ezeknek is kerekeit, mint egyéb kerekeket.

Az asztalosokról.

Az asztalosoknak is hasonló fizetések legyen az kömívesekkel és ácsokkal, hoc addito, hogy mind festéket és mindenfélét, enyvet az csináltató megfizesse az mesternek, avagy tegye szerit az csináltató az festéknek, az minémü festék kivántatik.

Ha ki penig egész ház mennyezettől, szakasztva, avagy egy summában akar fizetni, alkudjék az mesterrel. Ezen mód observáltassék mindenféle mester és müves embereknél való míveltetésben is, ha ki egy summában akar fizetni.

Az ki penig egy summában nem akar fizetni, ha szintén az müves ember kivánná is, ne tartozzék vélle az míveltető, hanem fizessen napszámra.

Fürész-deszka csinálókról.

Az oláhfalvi deszkának, az olyannak, az minémüt ö felsége parancsolt maga ottlétében metszeni közönségesen, tudni illik két ölni hoszsza, két araszni széles, másfél újjni temérdek, százát helyében két forinton ötven pénzen. Udvarhelyen három forinton. Segesváratt négy forinton. Medgyesen öt forinton. Fejérváratt, Enyeden hat forinton. Kolosváratt hét forinton.

Az gyergyai deszkának százát helyben három forinton. Régenben négy forinton s ötven pénzen. Vásárhelyen öt forinton.

Az orbai deszkának százát helyben három forinton. Brassóban négy forinton. Ha mikor az Rikán, Apáczán, Sárkányon ki hozzák Köhalomig, Fogarasig, százát öt forinton.

Sendel csinálókról.

Az zethelaki és azon széken lévő falukban csinált sendelt, melynek hoszsza három arasz, szélessége egy hivelkes tenyérni, tizennégy [1]) százát egy forinton helyben.

Segesváratt ezerét egy forinton. Fejérváratt, Enyeden nyolcz százát egy forinton.

Az csiki, gyergyai, kászoni sendelt is helyben ezen áron adják.

Az lécznek százát helyben akárhol egy forinton. Medgyesen, Segesváratt egy forinton ötven pénzen. Fejérváratt, Enyeden, Kolosváratt két forinton.

Az Kalothaszegben csinált sendelt is Kolosváratt nyolczszázat adjanak egy forinton, helyben penig ezerét egy forinton; de annak is széli hoszsza azon légyen, mint az székel sendelnek. Az lécznek is azon ára legyen.

---

[1]) Az egykorú kéziratban: 13.

Az remethei, panori és több ott az havas közben csinált sa delnek ezen ára légyen, de annak is széli hoszsza azon légyen. Ha k külömben adná deszkáját, sendelyét, az városok bírái elvegyék; k részét ű felsége számára tartsák, az harmad része az magistratu

Az kádárokról.

Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő míveket és re vigyázzanak az czéh mesterek minden városokon, falukon penig az bí rák hütök szerint.

Az öreg hordó nyolczvan vedres legyen igazán.

Az földes negyven vedres légyen igazán.

Az egész hordót, ki nyolczvan vedres, jó, jól csinált, jól kötött adják egy forinton.

Az negyven vedröst, ki jól kötött, ötven pénzen.

A mennyi vedres, annyi pénzt adjon érte, ha ki apróbbakat akar csináltatni.

Az mikor az hordóban az falak megbontakoznak, azokat kivegyék az kádárok és azokhoz hasonló falt tegyenek, hogy az hord meg ne kisebbedjék, vagy ha azt nem mívelik, ottan fél hordót csináljanak belőle, hogy az hordónak kicsinsége miatt az borvevő emberek meg ne csalatkozzanak, hanem igaz vider számú légyen a hordó. Azonképpen ha az hoszszában el kelletnék vágni is, csinálj negyvenes hordót belőle, ezt is hozzátévén, hogyha mikor Isten az bornak bőségét adja, két negyvenest adhassanak el egy forint huszonöt pénzen, egy fél hordót hatvanharmadfél pénzen. Az többi az apraját az ő rendi szerint.

Egy öreg hordót kössenek meg új abroncsokkal, kinek ép fenéke és dongája vagyon, húsz pénzért. Negyvenest, kinek héa nincsen, kösék meg ujonnan 16 pénzért; úgy kösse penig, feleljen felőle, hogy Szent Márton napig kár az ő míve miatt az borban kár nem esik. Egy öreg hordónak és negyvenesnek is, ha egyfelől egészen új feneket csinál, adjanak huszonkét pénzt. Az ki falt teszen az hordóban, minden faltúl adjanak három pénzt. Egy darab fenéktül is három pénzt.

Ha penig pinczében köt az kádár, minden abroncstól adjanak két pénzt.

Ha penig egy teli boros hordóban falt vonszon az kádár, adjanak 50 pénzt.

Ha mindkét felől elmetszi az ó hordót és megontorázza[1] adjanak tizenhat pénzt. Ha egy felől, nyolcz pénzt. Az hol penig szük az fa, mint Kolosváratt és Szebenben, kell adni az dongától és fenéktől 3 pénzt.

[1]) Az nyomtatott példányban: ontorozza. — *Ontora* a kádárokna jelenti a hordó csínja végébe vágott rovatékot, melybe a dongák csiptetik.

Két fülü csebret, kit két ember visel, tizennégy pénzen. Lóitató három vedres csebret, két fülüt, 12 pénzen. Egy vedres, két fülü csebret 8 pénzen.

Egy vízmerítő fenyőfa vedret hét pénzen.

Egy öreg sajtárt négy pénzen.

Egy vedres öreg kártot [1]) nyolcz pénzen. Kisebbet öt pénzen.

Juhfejő vedret négy pénzen.

Az deberke valamennyi vedres leszen, négy pénzt minden vederért.

Egy öreg szapülló, feredő és minden egyébféle edényeket, ha tölgyfából csinálják, vedrét adják három pénzen, fenyőfából két pénzen.

Öreg kádat, nyomót, vagy káposzta-sózni valót, három pénzen vedrét. Fenyőfából másfél pénzen.

Egy öreg kád kötéstől 25 pénzt. Kisebbtől 16 pénzt.

Egy lijút adjanak 20 pénzen. Kisebbet 16 pénzen.

Egy szölö hordó botot [2]) húsz pénzen. Kisebbet 16 pénzen.

Egy légelt egy vedrest 8 pénzen. Kisebbet hat pénzen. Még is kisebbet négy pénzen.

Hogy ha penig valaki az kádárt hívatja bor kötni, dolgait elhagyván, tartozzék minden ember hívataljára elmenni, hogy senki az miatt kárt ne valljon, ha el nem menne fizetésért és kárt vallana az ember, az kádár fizesse meg az kárt.

Az kerekesmesterekről, miut adják miveket.

Egy kocsit jót, mindenestől készen levén, hat ló után valót adjanak öt forinton. Két ló után való kocsit négy forinton.

Négy és három ló után való kocsit adjanak négy forinton ötven pénzen.

Egy kocsikereket, öreget, tizenkét küllőjüt, 50 pénzen.

Alábbvaló kocsikereket, három és négy ló után valót, negyvenhárom pénzen.

Egy bőrszekérhez való kereket, tizenkét küllőjüt, hatvan pénzen.

Hat ló után való társzekeret, félvágásút, minden szerszámával adják öt forinton. Ilyen kereket, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Egy ugyanilyen kereket, tizenkét küllőjüt, vas alá valót, adjanak hetven pénzen.

Az kit meg nem vasaznak, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Annál kisebbet, vas alá valót, adjanak negyvenöt pénzen.

Annál is kisebbet, negyven pénzen.

---

[1]) Ma Erdélyben a nép *kártyá*-nak hívja.

[2]) A szölöhordó *bot* alatt *bodon, putton* értendő.

Egy kocsirúdat, öreg és négy lóra való szekérrúdat tengelyestől, 40 pénzen. Tengely nélkül huszonnyolcz pénzen.

Kisebb kocsinak és szekérnek tengelyestől való rúdat 32 pénzen. Tengely nélkül huszonnégy pénzen.

Egy kocsi alá tengelt szegezzenek fel tizenkét pénzért.

Öreg terhes kocsi vagy bőrszekér avagy társzekér alá egy tengelt 15 pénzen.

Egy öreg kerékfalt tegyenek bé öt pénzért.

Egy öreg küllőt tegyenek bé három pénzért.

Kisebb szekér és kocsi alá való falt tegyenek bé négy pénzért.

Kocsi kerékben küllöt és kicsin kerékben három pénzért.

Egy öreg felhérczet hat pénzért. Középszerűt négy pénzen. Kocsi alá valót három pénzen.

Egy hámfát, jót, szépet, négy pénzen.

Egy lőcsöt, hajtottat, tiz pénzen.

Egy semelt négy pénzen.

Egy szekér ágast tíz pénzen.

Egy öreg nyújtót hat pénzen.

Kocsi alá valót, vagy kisded szekér alá valót, négy pénzen.

Egy pár kocsi lajtorjától, négy ló után valótól, egy forintot.

Egy pár társzekérre való lajtorját adjanak negyven pénzen.

Hat ló után való lajtorjától egy pártól egy forintot huszonöt pénzt.

Az ácsokról.

Az ács mestereknek, legényeknek és inasoknak, ha enni adnak, és ha nem adnak is, ezen fizetések legyen, mint az kömíveseknek.

Kőmívesekről.

Az rakó míves mesternek, az kinek enni adnak, egy napra adjanak huszonnyolcz pénzt.

Egy kőmives legénnek adjanak húsz pénzt. Tanuló legénnek tizennégy pénzt.

Az mely kőmives mesternek enni nem adnak, adjanak harminczkilencz pénzt.

Az kőmíves legénnek, kinek enni nem adnak 28 pénzt. Inasnak huszonnégy pénzt.

Az ki öl számra alkoszik, egy temérdek falnak, ki három singes lészen, ölitől adjanak egy forintot. Két singes falnak ölitől hetven pénzt. Másfél singes falnak ölitől ötven pénzt. Egy singes falnak ölitől harminczöt pénzt.

Egy ajtó mellyékétől, czifrás faragott mü, kinek az szemöldöke kornisos, az magassága tíz arasz, az virága négy arasz, adjanak

töle hét forintot. Ennél alábbvaló ajtót, kinek az virága három arasz, egy hivelkes tenyérni, adjanak öt forinton.

Egy kész ajtót, az minémüek az városokban szoktak lenni, nem cziffrások és kornissal, adják három forinton ötven pénzen.

Az mely ajtó városi módon igen szép cziffrás, mester remekben csinált, felálló szép kornisával adják tiz forinton.

Öreg palotára való nagy kornisos ablakokat, kereszt nélkül valókat, adjanak egyet öt forinton. Két keresztü ablakot három forinton s ötven pénzen.

Egy keresztü ablakot három forinton. Annál is alábbvaló közönséges ablakkövet, kiben semmi kereszt nincsen, adjanak két forinton.

Az kötélverő mesterekről.

Az kendernek másáját vegyék két forinton. Ha penig szükebben teremne, két forinton s ötven pénzen.

Egy öreg szál istrángot, kit farhám istrángnak hívnak, adják négy pénzen.

Vonó istrángot 3 pénzen. Apró istrángot, ökör szarvára valót két pénzen.

Egy füre való négy ölni kötelet hat pénzen.

Szekér nyomtatni való hat öl kötelet tizenkét pénzen.

Ha hálóinat kell csinálni, egy ölt csináljanak másfél pénzért.

Az vékony gyeplőnek kötéséért, ki három ölt tartson, egy pénzt.

Öznek való pólya kötélnek ölit egy pénzen.

Egy öreg gyalom kötélnek ölit, hat pénzen.

Az borvonó kötélnek ölit, hat pénzen.

Ehez hasonló temérdekségü kötélnek ölit így adják, de úgy, hogy tiszta kenderből csinált, ne szöszes kenderből.

Szappanfőzőkről.

Az szapanfőzők igen jól és szépen igazán főzzék az szappant, és ne áztassák felette.

Az szappannak fontját adják hat pénzen.

Az fazokasokról.

Egy mázas kályhát zöld mázzal, szépet, jót, öreget, czifrást, adjanak 4 pénzen. Egy mázas kályhát, tarkát, fejér mázzal, jót, szépet, öreget 6 pénzen.

Német módon csinált szép tarka, öszvejáró virágú kályhákat nagyokat 8 pénzen.

Az gelétnek másáját vegyék az fazokasok hat forinton.

Az paraszt cziffrás kályhát adják három pénzen.

Az paraszt közkályhát egy pénzen.

Az fazokakat melyik városban, vagy falukban mint adják, a bírák gondviselése légyen. Limitálják magok illendő árát az fazekaknak, hogy az is drága ne légyen.

Téglavetőkről.

Öreg rakó téglának ezerét adják egy forinton ötven pénzen. Pádimentum téglának égetve ezerét egy forinton 70 pénzen. Cserépnek ezerét mind laposnak, hójagosnak, kész égetve, harmadfél forinton. A ki penig fát ad melléje, annak olcsóbban, úgymint ezerét egy forinton az rakó téglának. Pádimentumhoz valónak ezerét egy forinton hetven pénzen. [1]) Cserépnek ezeritől, kihez fát adnak, 4 forinton.

Mészégetőkről.

Egy egész hordó meszet, ki nyolczvan vedres, vegyenek helyében nyolczvan pénzen. Fél hordó meszet helyében 40 pénzen. Egy öreg kemencze meszet, kinek a vermének szélessége 18 lábnyinyi, az mélysége fél ölnyi, adjanak az munkájától az mészégetőnek négy forintot.

Ennél alábbvaló kisebb veremmel égessenek olcsóbbért, a verem nagy voltához képest, de mind követ, fáját, az ki égetteti, hordassa helyében, csak az munkájától, égetésétől fizessenek az mesternek. De az kemenczét úgy kell érteni, mint az egész kemenczét melynek az boltozásán feljül legyen hasonlóképpen másfél embernyi magasságni az kőrakás; ez a fizetés értessék Aranyas-székben és egyéb ideki való helyeken, az hol az ember szűkebb; Székely-földön penig olcsóbban tartozzanak adni az mésznek hordóját, az kemenczés mész égetéstül is kevesebbet fizessenek, mivel ott mind ember s mind fa, mind élés bővebb. Ha ki penig maga nem akar fát követni a kemenczére, mívest is nem ad az mészégető mellé, alkodjék az mesterrel.

Az borbély mesterekről.

Egy öreg emberfő mosástól öt pénzt.

Gyermektől, inastól három pénzt.

Az sebesekre híven és szorgalmatoson viseljenek gondot, melly városokon az czéhmesterek igen reá vigyázzanak, falukon penig az bírák; és ha gondviseletlenségek miá az sebes meghal, comperta

[1]) Mind a nyomtatványban mind a kéziratban így áll ugyan kétségtelenül hibásan; mert ha az égetéshez való fa árát levonjuk, a tégla és cserép ezrénél 50 pénzre van számítva, az összegnek itt 1 l. 20 pénznek kell lenni.

veritate, fejekkel tartozzanak érette. Szegődő írral ne kötözzenek. Az ki belső nyavalyához nem tud, doctorrá magát ne tegye; mert ha valakinek halála történik miatta, ő is meghaljon érette.

Az mészárosmesterekről, miképpen vegyék az vágóbarmokat.

Egy jó öreg ökret, az ki ez országban legjobbnak ítéltetik, tizennégy forinton vegyék. Annál alábbvalót tizenharmadfél forinton. Annál is alábbvalót tíz forinton.

Az havas között való ökörnek az jovát, az ki legjobb lehet, egyet hét forinton. Annál alábbvalót hat forinton. Annál is alábbvalót öt forinton.

Egy igen nagy szép szőke borjús tehenet, az minemő az Mezőségen és Torda táján és egyebütt is az földnek jován szokott termeni, tiz forinton. Annál alábbvalót azonféle szép tehenet, nyolcz forinton. Annál is alábbvalót, hét forinton. Annál is alábbvalót hat forinton.

Az Topánfalva és egyéb havasok között termett teheneket, egy jó borjústehenet, öt forinton. Annál alábbvalót négy forinton.

Egy igen jó meddő tehenet hét forinton. Annál is alábbvalót hat forinton. Annál is alábbvalót öt forinton.

Havasközi tehenet, egyet az legjovát négy forinton. Annál alábbvalót három forinton ötven pénzen. Annál is alábbvalót három forinton.

Egy jó bárant vegyenek harminczkét pénzen. Ennél is alábbvalót lábán húsz pénzen. Annál is alábbvalót tizenöt pénzen.

Az mészárosok mint adják az ökör, tehén, bárány és egyéb húsokat.

Egy igen jó bárányczímert adjanak nyolcz pénzen. Alábbvalót hét pénzen. Ennél is alábbvalót hat pénzen.

Egy meddű juhot vegyenek hetven pénzen.

Egy nagy czápot vegyenek kilenczven pénzen.

Egy jó kecskét, öreget hatven pénzen.

Egy herélt ürűt, három esztendőst kilenczven pénzen. Két esztendőst hetven pénzen. Esztendős ürűt ötven pénzen.

Az ürű és meddű juhhúsnak fontját, az javának adják másfél pénzen.

Az kecskehúsnak az javának egy pénzen.

Az mellyesztett disznóhúsnak fontját adják három pénzen.

Az aprólékját penig, úgymint fejét, orrát [illegible]it, kolbászit, májosit, gömböczit, véresit és több apró[illegible]; font

számra nem szoktanak adni, az város bírái limitálják illendő árra szerint.

Az disznóhájnak, az ki új, fontját öt pénzen. Ó hájnak fontját adják hat pénzen.

Az száraz új szalonnának fontját öt pénzen. Az ó szalonnának hat pénzen.

Az szopó borjú húsnak fontját három pénzen.

Az bélit és lábait adják nyolcz pénzen. Az fejét is nyolcz pénzen.

Az jó kövér ökörhúsnak fontját két pénzen. Az tehénhúsnak fontját másfél pénzen

Az mi az mészárosok ezekhez való egyéb dolgait illeti, az ezelőtt hatszáz huszonnégy esztendőbeli limitatio observáltassék minden módon.

Az mészárosok az olvasztott faggyúnak fontját adják öt pénzen. Ejtelit tizenhárom pénzen. Másáját hat forinton ötven pénzen.

Az olvasztatlannak másáját öt forinton és huszonöt pénzen.

Az olvasztott juhfaggyúnak fontját négy pénzen. Ejtelét tíz pénzen.

Az bőröket mint adják gyártatlan.

Egy öreg ökörbőrt, jót, egy forinton ötven pénzen. Annál alábbvalót egy forinton húsz pénzen.

Egy jó öreg tehénbőrt egy forinton. Annál alábbvalót kilenczven pénzen.

Negyedfű tulokbőrt egy forinton. Harmadfű tulokbőrt hetvenöt pénzen. Esztendős tulokbőrt ötven pénzen. Ez idei borjúbőrt tizenhat pénzen.

Öreg czápbőrt, legjovát öven pénzen.

Öreg ürübőrt harminczkét pénzen.

Öreg juhbőrt, jót, huszonnyolcz pénzen. Alábbvaló juhbőrt huszonöt pénzen.

Egy szőcsnek való bárránybőrt nyolcz pénzen. Egy hasi bárránybőrt négy pénzen.

Egy fő kecskebőrt, szőcsnek valót, hét pénzen. Az hitvány kecskebőrt öt pénzen.

Piaczi konyhára való egyetmás.

Zabnak vékáját az kin földön, öt pénzen.

Árpának vékáját nyolcz pénzen. Czégér alatt tíz pénzen.

Városokon hat pénzen. Czégér alatt nyolcz pénzen. [1])

[1]) Ez a sor kétségtelenül a zab áráról szól, s így az első sor után volna kellő helyén. Azonban mind a nyomtatványban, mind a kéziratban a három első sor ily rendben áll.

Kölösnek vékáját tíz pénzen. Kásának húsz pénzen.
Borsónak vékáját tizenhat pénzen. Lencsének is azon.
Alakornak vékáját négy pénzen. Czégér alatt öt pénzen.
Lenmagnak vékáját huszonöt pénzen.
Kendermagnak vékáját harminczhárom pénzen.

Az vásárbírák, a tisztviselők akaratjokból rendeljek az kenyeret az búzának olcsóságához és drágaságához képest.

Lenmagolajnak fontját hat pénzen.

Tehén vajnak ejtelét tizenhat pénzen. Jnh vajnak ejtelét tizenkét pénzen.

Szín méznek ejtelét húsz pénzen.

Négy ökör után való rakott szekér fát ötven pénzen, et sic deinceps. Két ökör után való szekér fát huszonöt pénzen.

Két lótól egy éjjelre szénáért adjanak két pénzt.

Két ökör után való szekér szénát 25 pénzen. Fejárváratt 40 pénzen.

Fejérváratt négy ökör után való szekér szénát nyolczvan pénzen.

Csiknak, nagy és kicsin halaknak, ráknak, túrónak, sajtnak, tyúkmonnak, mindenféle hagymának, répának, almának, körtvélnek, aszszú szilvának, és ahoz tartozandó gyümölcsnek igaz árát szabják minden helyeken az bírák és vásárbírák conscientiose.

Az gyertyát az faggyúnak árához [1]) képest rendeltessék az bírák.

Egy jó verő malaczot tíz pénzen. Annál alábbvalót nyolcz pénzen.

Egy hízlalt lúdat aprólékostól tizennyolcz pénzen. Alábbvalót tizenkét pénzen.

Egy öreg lúd fiat nyolcz pénzen. Alábbvalót hat pénzen.

Egy hízlalt koppant huszonnégy [2]) pénzen. Alábbvalót tizennégy pénzen.

Egy jó tyúkot öt pénzen. Alábbvalót négy pénzen.

Egy kokast hat pénzen.

Egy tyúkfiat öreget négy pénzen. Apróbbat, középszerüt, egy galambnyit, három pénzen. Az apróját két pénzen.

Egy öreg özet harminczkét pénzen. Egy nyúlat tíz pénzen.

Egy fogoly madarat nyolcz pénzen.

Egy császár madarat tíz pénzen.

Egy fajdot tizenöt pénzen.

Egy túszokot hatvan pénzen.

Egy vadlúdat tizenöt pénzen.

---

[1]) A nyomtatott példányban : »voltához.«
[2]) A kéziratban : 25.

Apró madarat kettőt egy pénzen.
Egy házi réczét nyolcz pénzen. Vad réczét tíz pénzen.
Egy indiai tyúkot, kövért, ötven pénzen.
Egy pávát hatvan pénzen.
Egy bokor [1]) galambot hat pénzen.

Mivel az partiumokban nem egy vékával élnek, Kornis S[illegible] uram és váradi kapitán uram az fő tisztviselőkkel és riceisp[illegible] város bíráival együtt rendeljenek mindeneket ehez képest, Váradon, [illegible] reczenben és az több vármegyékben.

Ez az limitatió Fejérvártól Déváig, Vajda-Hunyadig, az [illegible] szesig, Bánfi-Hunyadig, Nagy-Bányáig, az Maros két felén [illegible] helyig, Beszterczéig extendáltassék. Az két Küküllő völgyin, az [illegible] ségen és szászságon penig, mivel Isten minden élést bővebben adott, deneket ennél az limitatiónál olcsóbban tartozzanak minden rend[illegible]

Az új keresztyének [2]) mívei limitátiója.

Egy jó öreg süveget duplát ötven pénzen.
Köz süveget harminczhárom pénzen. Alábbvalót húsz pén[illegible]
Az ki szegődve jobbat akar annál is csináltatni, alkodjék a[illegible] mesterrel.
Egy kalapos fekete köz süveget egy forinton harmin[illegible] pénzen.
Annál is szebbet, szürkét, fő embernek valót, két forinton.
Annál is, a ki szebbet akar csináltatni, alkodjék az mester[illegible]
Az új keresztyének az öreg férfi sarunak az javát, hosszú halásznak valót, tehénbőrből csináltat, adják egy forinton 35 pé[illegible]
Kocsisnak valót, térden feljül érőt, egy forinton.
Térdig érőt hetvenöt pénzen.
Ezenküvül mindennemü varga mivet az ő szokások sze[illegible] való készitéssel adják míveket tíz pénzzel feljebb, akár férfinak s [illegible] asszony-állatnak valókat, az több országi vargák müvénél, az [illegible] az előbb limitálták volt.
Egy hat ló után való kocsit festve, jót, ládástól hat forin[illegible]
Négy és három ló után való kocsit hasonlóképpen készitt[illegible] adjanak öt forinten.
Egy hintóba való kereket adjanak hatvan pénzen.
Egy kocsiba való kereket ötven pénzen.
Egy társzekérbe valót, tizenkét küllőjüt ötvenöt pénzen.
Az apró mívekről tartsák az limitatióhoz magokat.

---

[1]) Bokor = pár.
[2]) Az új keresztyének alatt a Morvaországból Bethlen Gábor Erdélybe befogadott s Alvinczre telepitett anabaptistak értendők.

Az új keresztyén késcsinálókról.

Elefántcsontból és gyöngyházból csinált legszebb és öreg kést, hármast, bötüst, adjanak férfinak valót három forinton.

Kettőst, ugyanolyant, két forinton ötven pénzen. Annál valamivel kisebbet, kettőst, asszony-embernek valót, két forinton harminczöt pénzen.

Ha ki ezenkívül valami igen szép cziffra mivet akar véllek készíttetni, alkodjék az mesterrel.

Táblás avagy lapos gyöngyház nyelü kettős kést, férfinak valót, öreget, szépet, egy forinton ötven pénzen.

Hasonlót, valamennyivel kisebbet, egy forinton harminez pénzen.

Hasonlót, asszony-embernek valót, aprót, egy forinton tíz pénzen.

Fekete csontból, völgyes, tekervényes nyelü kést, kinek az teteje elefántcsont, öreget, kettőst, egy forinton harminczkét pénzen.

Hasonlót középszerüt egy forinton húsz pénzen.

Annál apróbbat, asszony embernek valót, egy forinton.

Hasonló forma, de félig tekervényes nyelü kést, öreget, kettőst, egy forinton tizenöt pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet, kettőst, egy forinton.

Annál is apróbbat, asszony embernek valót, kettőst, nyolczvan pénzen.

Szaruból csinált, kinek az alja festett és megbötüzött, kettős kést, öreget, egy forinton tíz pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet egy forinton.

Annál is apróbbat, asszony-embernek valót, kilenczven pénzen.

Czipros fából csinált, völgyes nyelü és elefántcsont tetejü kettős öreg kést egy forinton tizenöt pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet, kettőst, 90 pénzen.

Annál is apróbbat, [1]) asszony embernek valókat, nyolczvan pénzen.

Fekete szaru öreg kést, hármast, egy forinton s húsz pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet egy forinton.

Annál apróbbat, hármast, asszony embernek valót, kilenczven pénzen.

Kettős késeket penig, az hármasokhoz hasonlót, mindenik félnek bokrát hivelyestől tíz pénzzel alább adják.

Ökör szarvából csinált nyelü paraszt öreg egyes kést huszonöt pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet, azonfélét, húsz pénzen.

Annál is kisebbet, azonfélét, tizennyolcz pénzen.

---

[1]) Az egykorú kéziratban : Annál is alábbvalót.

Az új keresztyén szíjgyártókról.

Az szíjgyártók az ő mívek eladásában tartsák az limitatióhoz magokat.

Az új keresztyén kovácsokról.

Az kovácsok eligazítván az mások dolgát, az vas felől tartsák mindenekben az limitatióhoz magokat.

Hoc excepto, hogy az ő sarlójokat, mivel jobban szokták csinálni, százát adhassák 9 forinton.

Az új keresztyén lakatosokról.

Egy hintó szekérnek való cziffrás, lakatos, kovácsi minden vas mivétől harminczöt forintot. [1]) Az mi szíjgyártó mű lészen rajta, attól tíz forintot, bőrt adván hozzá az csináltató.

Nyereggyártónak egy hintónak kívül belől való megburitásáért, és mindenféle hozzá mívéért, munkájáért, szegeiért, karikáiért, csattjáért, czérnáért, kik vagy ónos vagy zománczosok légyenek, harminczkét forintot. Ha penig affóle szerszámat nem ad hozzá, az mivétől húsz forintot. Az kerekesnek mindennémü fa mivétül, a mi az hintóhoz kívántatik, tizenhat forintot. Ehez penig kívántatik hét ökörbőr és hét tehénbőr.

Az nyereggyártók az hintóhoz tartozó míven kívül tartsák az limitatióhoz magokat.

Az tímárokról.

Mivel hogy az bőrt jobban készítik az országi tímároknál, minden forintra tíz pénzzel többet vegyenek, ötven pénzre öt pénzt, és így alább alább.

Az kötélverők tartsák az limitatióhoz magokat.

Az új keresztyén takácsokról.

Az takácsok is tartsák az limitatóhoz magokat. Az ki penig vagy szélesb mivet, vagy vékonybat, cziffrábbat akar szöttetni, az mivel szélesebb, annyival singire többet fizessen, az szélét az hosszához tudván.

Az szőcsök is tartsák az limitatióhoz magokat.

[1]) A nyomt. példányban: forinton.

Két fülü csebret, kit két ember visel, tizennégy pénzen. Lóitató három vedres csebret, két fülüt, 12 pénzen. Egy vedres, két fülü csebret 8 pénzen.

Egy vízmerítő fenyőfa vedret hét pénzen.

Egy öreg sajtárt négy pénzen.

Egy vedres öreg kártot [1]) nyolcz pénzen. Kisebbet öt pénzen.

Juhfejö vedret négy pénzen.

Az deberke valamennyi vedres leszen, négy pénzt minden vederért.

Egy öreg szapülló, feredő és minden egyébféle edényeket, ha tölgyfából csinálják, vedrét adják három pénzen, fenyőfából két pénzen.

Öreg kádat, nyomót, vagy káposzta-sózni valót, három pénzen vedrét. Fenyőfából másfél pénzen.

Egy öreg kád kötéstől 25 pénzt. Kisebbtől 16 pénzt.

Egy lijút adjanak 20 pénzen. Kisebbet 16 pénzen.

Egy szölő hordó botot [2]) húsz pénzen. Kisebbet 16 pénzen.

Egy légelt egy vedrest 8 pénzen. Kisebbet hat pénzen. Még is kisebbet négy pénzen.

Hogy ha penig valaki az kádárt hívatja bor kötni, dolgait elhagyván, tartozzék minden ember hívataljára elmenni, hogy senki az miatt kárt ne valljon, ha el nem menne fizetésért és kárt vallana az ember, az kádár fizesse meg az kárt.

Az kerekesmesterekről, mint adják míveket.

Egy kocsit jót, mindenestől készen levén, hat ló után valót adjanak öt forinton. Két ló után való kocsit négy forinton.

Négy és három ló után való kocsit adjanak négy forinton ötven pénzen.

Egy kocsikereket, öreget, tizenkét küllőjüt, 50 pénzen.

Alábbvaló kocsikereket, három és négy ló után valót, negyvenhárom pénzen.

Egy bőrszekérhez való kereket, tizenkét küllőjüt, hatvan pénzen.

Hat ló után való társzekeret, félvágásút, minden szerszámával adják öt forinton. Ilyen kereket, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Egy ugyanilyen kereket, tizenkét küllőjüt, vas alá valót, adjanak hetven pénzen.

Az kit meg nem vasaznak, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Annál kisebbet, vas alá valót, adjanak negyvenöt pénzen.

Annál is kisebbet, negyven pénzen.

---

[1]) Ma Erdélyben a nép *kártyá*-nak hívja.

[2]) A szölőhordó *bot* alatt *bodon, puttun* értendő.

Egy kocsirúdat, öreg és négy lóra való szekérrúdat tengelyestől, 40 pénzen. Tengely nélkül huszonnyolcz pénzen.

Kisebb kocsinak és szekérnek tengelyestől való rúdat 32 pénzen. Tengely nélkül huszonnégy pénzen.

Egy kocsi alá tengelt szegezzenek fel tizenkét pénzért.

Öreg terhes kocsi vagy bőrszekér avagy társzekér alá egy tengelt 15 pénzen.

Egy öreg kerékfalt tegyenek bé öt pénzért.

Egy öreg küllöt tegyenek bé három pénzért.

Kisebb szekér és kocsi alá való falt tegyenek bé négy pénzért.

Kocsi kerékben küllöt és kicsin kerékben három pénzért.

Egy öreg felhérczet hat pénzért. Középszerüt négy pénzen. Kocsi alá valót három pénzen.

Egy hámfát, jót, szépet, négy pénzen.

Egy lőcsöt, hajtottat, tiz pénzen.

Egy semelt négy pénzen.

Egy szekér ágast tíz pénzen.

Egy öreg nyújtót hat pénzen.

Kocsi alá valót, vagy kisded szekér alá valót, négy pénzen.

Egy pár kocsi lajtorjától, négy ló után valótól, egy forintot.

Egy pár társzekérre való lajtorját adjanak negyven pénzen.

Hat ló után való lajtorjától egy pártól egy forintot huszonöt pénzt.

Az ácsokról.

Az ács mestereknek, legényeknek és inasoknak, ha enni adnak, és ha nem adnak is, ezen fizetések legyen, mint az kömíveseknek.

Kömívesekről.

Az rakó mives mesternek, az kinek enni adnak, egy napra adjanak huszonnyolcz pénzt.

Egy kömives legénnek adjanak húsz pénzt. Tanuló legénnek tizennégy pénzt.

Az mely kömives mesternek enni nem adnak, adjanak harminczkilencz pénzt.

Az kömíves legénnek, kinek enni nem adnak 28 pénzt. Inasnak huszonnégy pénzt.

Az ki öl számra alkoszik, egy temérdek falnak, ki három singes lészen, ölitől adjanak egy forintot. Két singes falnak ölitől hetven pénzt. Másfél singes falnak ölitől ötven pénzt. Egy singes falnak ölitől harminczöt pénzt.

Egy ajtó mellyékétől, czifrás faragott mű, kinek az szemöldöke kornisos, az magassága tíz arasz, az virága négy arasz, adjanak

töle hét forintot. Emél alábbvaló ajtót, kinek az virága három arasz, egy hivelkes tenyérni, adjanak öt forinton.

Egy kész ajtót, az minémüek az városokban szoktak lenni, nem cziffrások és kornissal, adják három forinton ötven pénzen.

Az mely ajtó városi módon igen szép cziffrás, mester remekben csinált, felálló szép kornisával adják tiz forinton.

Öreg palotára való nagy kornisos ablakokat, kereszt nélkül valókat, adjanak egyet öt forinton. Két keresztü ablakot három forinton s ötven pénzen.

Egy keresztü ablakot három forinton. Annál is alábbvaló közönséges ablakkövet, kiben semmi kereszt nincsen, adjanak két forinton.

Az kötélverö mesterekről.

Az kendernek másáját vegyék két forinton. Ha penig szükebben teremne, két forinton s ötven pénzen.

Egy öreg szál istrángot, kit farhám istrángnak hívnak, adják négy pénzen.

Vonó istrángot 3 pénzen. Apró istrángot, ökör szarvára valót két pénzen.

Egy füre való négy ölni kötelet hat pénzen.

Szekér nyomtatni való hat öl kötélet tizenkét pénzen.

Ha hálóinat kell csinálni, egy ölt csináljanak másfél pénzért.

Az vékony gyeplőnek kötéséért, ki három ölt tartson, egy pénzt.

Öznek való pólya kötélnek ölit egy pénzen.

Egy öreg gyalom kötélnek ölit, hat pénzen.

Az borvonó kötélnek ölit, hat pénzen.

Ehez hasonló temérdekségü kötélnek ölit igy adják, de úgy, hogy tiszta kenderből csinált, ne szöszes kenderből.

Szappanfözökről.

Az szapanfözök igen jól és szépen igazán fözzék az szappant, és ne áztassák felette.

Az szappannak fontját adják hat pénzen.

Az fazokasokról.

Egy mázas kályhát zöld mázzal, szépet, jót, öreget, czifrást, adjanak 4 pénzen. Egy mázas kályhát, tarkát, fejér mázzal, jót, szépet, öreget 6 pénzen.

Német módon csinált szép tarka, öszvejáró virágú kályhákat nagyokat 8 pénzen.

Az gelétnek másáját vegyék az fazokasok hat forinton.

Az paraszt cziffrás kályhát adják három pénzen.

suae Serenitatis ne in possessione Somogy in intertentione concionatoris helvethicae religonis ac templi usu incolae ejusdem loci impedirentur, ad primum talis complanatio facta est, agnoscere dominus commissarios suae Mattis quod exercitium catholicae religionis in praesentia suae Serenitatis minime impeditum fuisset Cassoviae, et ne deinceps quoque impediatur suam Serenitatem curaturam. Secundum autem taliter complanatum est, quod nimirum praelibata possessio Somogy ad illustrissimum et reverendissimum dominum archiepiscopum Strigoniensem pertinet, eundemque sedulo curaturum esse, ne per possessionis suae incolas contra leges regni quicquam peccetur in libero exercitio religionis ipsorum.

Tertio.

Sua Serenitas demandatura est, ne ulli milites imposterum e ditione suae Serenitatis in viciniores suae Mattis comitatus subinde irrumpant, aut quovis modo miseram plebem pro libitu opprimant, idemque quoque fiet ex parte suae Mattis.

Quarto.

Dominus princeps in bonis ad arcem Zendreő spectantibus inque comitatu Borsodiensi, ditione videlicet suae Serenitatis existentibus et constitutis factas, per suam Mattem caes. et regiam ejusdemque praedecessores, fidelibus suis collationes vel inscriptiones minime turbabit. Inscriptiones vero non mutabit, neque in alios quoslibet transferet.

Quinto.

Siquidem domini commissarii suae Serenitatis nomine proposuerunt difficultatem de collationibus bonorum et honoribus supremi comitis contra articulos Viennenses in septem comitatibus factis expeditionibusque in cancellaria, suae Mattis superinde emanatis hac quoque in parte deinceps articuli pacificationis Viennensis ea de re editi utrinque observabuntur et si quid contra praedictos articulos hactenus admissum esset, tollitur.

Sexto.

Quod dominus princeps, praeter grossos quinarios hactenus cusos, imposterumque cudendos, pariter et minutiorem monetam Hungaricam audi faciet, ita quidem, ut utraque moneta

veritate, fejekkel tartozzanak érette. Szegödö írral ne kötözzenek. Az ki belső nyavalyához nem tud, doctorrá magát ne tegye; mert ha valakinek halála történik miatta, ő is meghaljon érette.

Az mészárosmesterekről, miképpen vegyék az vágóbarmokat.

Egy jó öreg ökret, az ki ez országban legjobbnak ítéltetik, tizennégy forinton vegyék. Annál alábbvalót tizenharmadfél forinton. Annál is alábbvalót tíz forinton.

Az havas között való ökörnek az javát, az ki legjobb lehet, egyet hét forinton. Annál alábbvalót hat forinton. Annál is alábbvalót öt forinton.

Egy igen nagy szép szőke borjús tehenet, az minemő az Mezőségen és Torda táján és egyebütt is az földnek jován szokott termeni, tiz forinton. Annál alábbvalót azonféle szép tehenet, nyolcz forinton. Annál is alábbvalót, hét forinton. Annál is alábbvalót hat forinton.

Az Topánfalva és egyéb havasok között termett teheneket, egy jó borjústehenet, öt forinton. Annál alábbvalót négy forinton.

Egy igen jó meddő tehenet hét forinton. Annál is alábbvalót hat forinton. Annál is alábbvalót öt forinton.

Havasközi tehenet, egyet az legjovát négy forinton. Annál alábbvalót három forinton ötven pénzen. Annál is alábbvalót három forinton.

Egy jó bárant vegyenek harminczkét pénzen. Ennél is alábbvalót lábán húsz pénzen. Annál is alábbvalót tizenöt pénzen.

Az mészárosok mint adják az ökör, tehén, bárány és egyéb húsokat.

Egy igen jó bárányczimert adjanak nyolcz pénzen. Alábbvalót hét pénzen. Ennél is alábbvalót hat pénzen.

Egy meddü juhot vegyenek hetven pénzen.

Egy nagy czápot vegyenek kilenczven pénzen.

Egy jó kecskét, öreget hatven pénzen.

Egy herélt ürüt, három esztendöst kilenczven pénzen. Két esztendöst hetven pénzen. Esztendös ürüt ötven pénzen.

Az ürü és meddü juhhúsnak fontját, az javának adják másfél pénzen.

Az kecskehúsnak az javának egy pénzen.

Az mellyesztett disznóhúsnak fontját adják három pénzen.

Az aprólékját penig, úgymint fejét, orrát, lábát, sódarit, kolbászit, májosit, gömböczit, véresit és több aprólékját is, melyeket font

gillis et chyrographis nostris munivimus atque corroboravimus. Datum in oppido Tokay die decima nona May. Anno M.D.C.XXVII.

Johannes Pyber el. eppus Agriensis. m. p. Stephanus Ostrozith m. p. Georgius Hoffman m. p.

Stephanus Cassai m. p. Sigismundus Loniai m. p. Johannes Bornemisza m. p. David Bellevari m. p.

(A Nemz. Múz. egykorú másolatáról.).

b)

Nos Johannes Pyber stb. *(ép úgy mint a másik tokaji diploma)* Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod nos virtute plenipotentiae nobis attributae, et vigore articuli quinti diplomatis novissimae pacificationis Posoniensis in negotio tricesimarum et ratione futurae exactionis de iis rebus, quae ex septem comitatibus per suam sacram caes. et regiam Mattem suae Serenitatis ad dies vitae consessis in ditiones suae Mattis vel per ditiones suae Mattis ad extera regna educi solent in sequentes articulos unanimi volo consentiendo, tali modo conclusimus.

Quod de bobus, vinis, aliisque mercibus per quoscunque ad proprios usus, necessitatesque domesticas intra ambitum regni Hungariae hinc inde comparatis et devehensis, dummodo vectores et curatores ejuscemodi rerum, sufficientibus litteris testimonialibus comprobaverint, ejusmodi res ad usus, necessitatesque domesticas regnicolarum, non autem extra regnum quaestus gratia educi, utrinque nulla prorsus tricesima exigatur juxta sancita publica regni superinde statuta.

Item sua Serenitas de pecoribus, per quoslibet in Transa aliisque ditionibus suis quaestus gratia per Hungariam extra regnum educendis, hoc est, de singulo bove uno juxta statuta regni unum florenum Hungaricalem cum dimidio, sic etiam de aliis mercibus, consuetam tricesimam in usuali et currenti moneta per suos officiales exigi faciet.

De vinis autem ex praedictis septem comitatibus suae Serenitati concessis et per ditiones suae Mattis, sive immediate, sive successive ex locis depositionum educendis, ut sua Serenitas inposterum in locis tricesimarum suae Mattis, per quae loca vini eductio in extera regna fieri consuevit, peculiares perceptores intertenere possit, qui a quolibet vase vini per praefatas ditiones suae Mattis ex septem comitatibus ad extera regna educendo, duos florenos Hungaricales, itidem in usuali atque currenti moneta, nomine tricesimae pro sua Serenitate

percipiat, qui perceptores a domino administratore proventuum suae Mattis, requirente necessitate, promoveantur et adjuventur.

Hoc ita conclusum, determinatum et praesenti scripto comprehensum authoritate nostra plenipotentiali, a modo imposterum utrinque observandum firmum ac ratum, necnon semper valiturum esse volentes, propriis nostris sigillis et chirographis roboravimus et authentice expedivimus. Datum (*ugyanaz, mint az elöbbié, valamint az aláírások.*)

(A Nemz. Máz. kézirattárából.).

c)

Anno 1627.

Observationes quaedam ex actis et relatione commissariorum sacr. caes. regiaeque Mattis Ferdinandi II. ad executionem conclusionum pacificationis cum Bettlenio anno 1626 Posonii factae. Comissarii erant excellmus Johannes Biber, magcus Steph. Ostrosit, gensus Georgius Hoffman camerae Scepusiensis administrator; a parte vero Bettlenii Sigismundus Lonyai, Johannes Bornemisza, Steph. Kassai, Dávid Bélaváry pro effectuatione conclusionum anni 1626. deputati.

Ex relatione.

1. Commissarii suae Mattis cum ad liberas pervenissent civitates, exprobraverunt illis infidelitatem, antequam gratiam et clementiam illis suae Mattis detulissent, ostenderuntque, quantis in periculis versabatur Ungaria prolapsa in motas et intestinas factiones. Civitates responderunt, se id non proprio motu, sed desperatione auxilii facere coactos fuisse, cum civitates et regia illa omni auxilio s. M. destituta fuissent.

2. Eperjesino scriptum est Cassoviam per dnos commissarios s. M. Capitaneo supremo loci d. Francisco Prini pro hospitiis ordinandis, sed is rescripsit, se ad id quidem paratum esse, sed nihil habere is commissis a principe, ime potius sibi ita constare, quod princeps Tokajini vellet peragi commissionem. Sic itaque jam requisito post hac principe, cum 25. Martii terminus ad comparitionem Tokaium per principem praefixus instabat, et ne per ipsos procrastinatio procuraretur, Tokaium concesserunt; licet antea principem requisiverant, quod non Tokaium, sed Cassovia esset illorum terminus et locus executionis et complanationis.

3. Tokaium euntes commissarii s. M., absentibus ad[hu]c commissariis principis, nullo honore excepti sunt, sed simpliciter tantum absque ulla exceptione ad sua hospitia con[ve]cenderunt.

4. Tertio post die appulentes commissarii principis Tokaium, non salutatis adhuc commissariis s. M. postularunt illi a s. M. commissariis, ut vellent ascendere ad domum principis pro tractatione deputatum.

5. Comissarii s. M. nequaquam ascenderunt, sed exprobraverunt commissariis principis, quod indigne excepti essent et tractarentur, non juxta aestimationem s. M.

6. Die sequenti commissarii principis miserunt capitaneum arcis Nicolaum Abaffi ac comendantem s. M. ex potioribus arcis officialibus ad salutandum eos, nomine ipsorum qui resalutati sunt.

5. (*sic*) Si convenerunt ad domum principis locum tractatus, commissariis principis illis obviantibus, qui salutati deducti sunt ad domum seu conclave satis honestum.

6. (*sic*) Ibi facta prius congratulatione exhibitae sunt credentionales principis per eius commissarios caesareanis, qui operam suam diligentem obtulerunt in iis, quae juxta diplom[a] rectificanda et effectuanda sunt.

7. Egerunt omnia scriptotenus, licet commissariis s. M. verbotenus agendum; duntaxat urgebant aliis contrariantibus et conveniebant saepius, principis commissarii omnia ad principem remittentes.

8. Interea formam juramenti et reversalium commissarii caesaris composuerunt adjunctisque quibusdam supplicationibus cum intercessionalibus eorum, exhibuerunt commissariis principis, ut pro ipsorum autoritate interim illa effectuarentur citra jacturam temporis.

9. Plenipotentiales commissarii Bettleni a commissariis s. M. postularunt prius, quae et ostensae sunt. Post et caesaris commissarii ab iis [1]) suas plenipotentiales petierunt, quae quidem productae sunt, sed erant multorum verborum famigine contextae, et ad calcem literarum ad instructionem quandam restrinctae; ex effectu tractatus facile cognitum fuisse per easdem commissariarum principis autoritatem praecisam fuisse, nam facilius fuerit aquam e saxo et pumice educere, quam ipsos ad effectuationem deducere, quoniam nihil plane effectuabant, sed a principis resolutione praestolabantur.

10. Post haec primo suas difficultates exhibuerunt, post commissarii s. M. postulata sua omnia jam antea exhibuissent

[1]) *Oldalt:* Plenipotentiarii commissarii principis Bettlen.

11. Petita sunt 30000 flor. responsum est, non fuisse hac de summa mentionem in pacificatione, quin sublatum in tractatu Posoniensi.

12. Indurati principis commissarii postulata commissariorum s. M. nolebant complanare; ac proindi commissarii s. M. causam suam appellavere ad deum, cujus dextera si quid gravius regno Hungariae et patriae charissimae obtigerit, non sua Mattas, quae nullam ansam unquam belli dedit, quin potius indesinenti cura et studio pervigili innumerabilibusque fatigiis et expensis pacem bello praeposuit, et coram deo ac hominibus excutata in causa esti, et quod ipsi quoque omni visu allaborarunt, ut commissio ista debitum finem pacisque continuae incrementum assequatur. (*E ponthoz oldalt jegyezve:* NB. Protestatio commissariorum suae Mattis contra Bettleni commissarios).

13. Hoc audito principis commissarii, resolverunt se statim et concluderint de postulatis.

14. Omnibus conclusis exceptum est juramentum a supremis comitibus comitatum. Deinde a capitaneis liberorum Haydorum, quorum, qui scilicet juraverunt, omnium nomina ascripta sunt. Reversales pariter a septem comitatibus et oppidis haydonicalibus acceptae. Civitas quoque Cassoviensis in reditu adjurata est et reversales dedit. (*Oldalt e ponthoz:* NB. De juramento et revarsalibus).

Ex punctis conclusionum.

Punctum 7. Modalitas restitutionis bonorum fuit talis: Princeps dedit terminum Cassoviam, ad quem priores possessores bonorum vigore assecuratoriarum principis restituendorum, vel eorundem haeredes per se, vel suos homines ibidem compareant, quo etiam princeps mandata ad modernos bonorum possessores sonantia transmittet ad manus praefecti camerae Cassoviensis, quibus injunget possessoribus, ut bona per suam Serenitatem illis inscripta tam in 7. comitatibus, quam reliquis ditionibus s. M. existentia (qui scilicet aliter medio tempore de bonis suis non convenerant) mox et de facto restituantur. Quorum singuli mandata pro se expedita ad se se receperunt, assumptoque penes se vicecomite aut vero judice nobilium ejusdem comitatus, ubi talia bona adjacent, exhibeant, et ad restitutionem commoneant possessores, qui si fecerunt, quod mandabatur, bene quidem; alioquin priores possessores vel eorundem haeredes etiam ipsis restituere nolentibus pro se bona sua recipere et possidere valebant.

Ex ipso tractatus processu observationes.

Damasdum ut Bethlen eliberaret a Turcis, fuit conclusum anno 1626. art. 6. Id tamen non est effectuatum sub ipso diplomatis illius temporis effectuatione. Quid igitur importat, si aliquod punctum nunc quoque propter certas causas effectuari non posset? Quod vero non fierit de Damasdo tunc effectuatum, apparet in decursu tractatus, in responsione tractatus principis ad puncta complananda, ad sextum.

Reversales.

Reversalium restitutis concluditur in pacificatione Posoniensi 1626. art. 8. Et idipsum concluditur, effectuaturque in conclusis tractatus, quod sic incipit: Licet sermus princeps pag ... Quoad reversales. Item quis sic incipit: Sermus princeps et dnus noster pag. quantum ad 4tum et ad octavum.

Tricesimae.

Septem comitatus per hoc, quod principi ad dies vitae sunt dati, non desierunt esse membra Hungariae regni; erunt sicut antea, dum adhuc sub possessione essent s. Mattis, ita nunc quoque sub principe existentes in antiquo usu et consuetudine tricesimarum conservari debent.

Novae tricesimae erigendae non sunt, et si quae erectae essent, tollendae sunt, alias inpedirentur et aggravarentur regnicolae in suis libertatibus, caretur autem diplomatibus, ut hi quoque 7. comitatus in suis libertatibus; immunitatibus, privilegiis consvetudinibus conserventur. Quod videre est in (... *a többi hiányzik*).

Nota, porro disputationes de tricesimis pro et contra.

Principis Bettlenii ablegati sic declarant. 1. Ut a bobus, vinis, aliisque rebus et mercibus ex ditione, ac per ditionem principis in extera regna educuntur, solvatur integra tricesima principi partim in decretis regni expressa, partim ab antiquo exigi consveta, de quibus nulla amplius tricesima in ditione suae Mattis solvatur.

2. E converso, de rebus quibusvis, quae ex ditione suae Mattis in principis ditionem inducuntur, solvatur integra tricesima suae Matti, principi vero nihil.

3. De iis autem, quae ad domesticos regnicolarum usus

utrinque exportantur, idque sufficientibus testimonialibus comprobatum fuerit, nulla decima solvatur.

4. Exactio tricesimae pariter in ditione suae Mattis et principis exigatur.

5. Ad praecavendas vero fraudes et dolos cum fere omnia vina partium regni superiorum in ditione principis crescant, eaque vel per ipsosmet, ad quos pertinent, vel medio aliorum exteris vendantur tunc tricesimatores quidam suae Mattis consvetam tricesimam exigant, verum tamen integra medietas tricesimae principi, altera medietas s. Matti cedat. Idque tricesimatores singulis angariis ad cameram Scepusiensem administrare more solito debeant, partemque principis conservator archivi Cassoviensis ad id certificatus levet Eperjesini.

Ad haec replica commissariorum s. Mattis.

Ad 1. Annuunt, ut cum s. Mattas 7 comitatus cum proventibus et redditibus fiscalibus plenaria cum juris dictione et gubernatione concessit principi, percipiat etiam decimas in sua ditione suae Mattis.

Ad. 2. Punctum hunc rejiciunt simpliciter.

Ad. 3. Contenti sunt, et debet ita fieri.

Ad. 4. Contenti sunt, et ut ita fiat, instant apud principem.

Ad 5. Responsum est, ut de vinis, quae in ditione principis proveniunt, educunturque quaestus gratia extra regnum, solvatur integra tricesima suae Matti, cujus medietas cedat principi, per conservatorem archivi camerae Scepusiensis percipienda Cassoviensemque cameram deportanda.

Conclusa per commissarios post haec utriusque partis

Ut de vinis in ditionem principis transvectis e regnoque sive statim, sive successu temporis ex locis depositionum eductis duo floreni in tricesima solvantur, quorum medietas cedat suae Matti, medietas iterum principi Bettlen, percipiantque tricesimatores suae Mattis in talleris singulum pro fl. 1. den. 20. quae medietas administretur ad manus administratoris proventuum suae Serenitatis. Rationesque postquam administratori suae Mattis sunt praesentatae, praesententur post conservatori archivi ad revidendum et calculandum. Ut de bobus, vinis aliisque mercibus et ditione principis eductis vel inductis ad proprios usus sufficientibus literis testimonialibus id comprobando, nulla utrinque tricesima solvatur.

Princeps Bettlenius non contentus hac conclusione commissariorum utrinque, modo sequenti se resolvit categorice.

Ex rationibus, quod neque sua Mattas, neque ipse in suis ditionibus pro alio, quam pro se tricesimam exigere permittat, quod alioquin etiam non expediret et neutiquam aequum esset, ut alter principum alterius principis proventus sibi vendicaret, 7. autem comitatus sunt ipsi cum plenaria jurisdictione et proventibus fiscalibus dati. Hoc fundamento posito duo media proposuit eligenda. 1°. Ut rerum ex ditione principis quaestus gratia educendarum tricesima ipsi cedat; e converso ex ditione suae Mattis educendarum cedat suae Mattis et sic regnum non onerabitur duplici tricesima.

De rebus vero ad proprium usum utrinque eductis nulla tricesima pendatur; modum rei hujus cognoscendi ponit, si in ditionibus alienis inspectores constitui possent, quibus hujus rei suspectos investigare liceret, si tamen hic modus cognoscendi esset difficilius, jurent tales suspecti, quod res aducendae ad proprios usus pertineant.

Aliud medium. Ut a rebus, quae ex ditione suae Mattis evehuntur, ac quae iterum per principis ditionem transferuntur, cujuscunque nominis aut rei sint, unam medietatem tricesimae suae Mattis, alteram vero principis in ditionibus suis exigi faciant.

Tandem ita conclusum est, ut de bobus, vinis et aliis mercibus ad proprios usus per quoscunque in regno comparatis et devectis, nulla tricesima utrinque pendatur, comprobatis tamen id sufficientibus testimonialibus.

Deinde ut princeps de pecoribus ex Trannia aliisque suis ditionibus per regnum Hungariae extra regnum educendis flor. unum cum dimidio accipiat; a singulis vero vasis vini sive immediate, sive successive ex locis depositionum educendis percipiat flor. 2. Ad hoc vero in locis tricesimarum suae Mattis per quae loca vini eductio in extera regna fieri consvevit, peculiares perceptores intertenere possit, qui praescriptos 2. flor. in usuali atque currenti moneta percipiat, qui per administratorem proventuum suae Mattis necessitate requirente promovebantur et adjuvabantur.

Haec conclusio fuit sigillata per utriusque partis commissarios in oppido Tokaj, die 19. Maj. 1627.

Religionis liberum exercitium.

Anno 1627. Per commissarios s. M. petitur liberum Cassoviae juxta conclusionem, ubi etiam in domibus privatis exercitium prohibebatur.

Concluditur idem per commissarios utriusque partis, ut scilicet et Cassoviae liberum sit religionis exercitium; quae etsi in praesentia principis Bettlen minime fuit impedita, curabit tamen ne post hac quoque impediatur, ut patet ex: Sequuntur articuli etc.

De militibus.

Instabatur per commissarios s. M. ne milites principis insolentias inferant ditioni suae Mattis; et ita resolvitur, ut patet ex: Sequntur articuli etc.

Collatio honoris supremi comitatus, et bonorum per defectum et notam.

Postulatur per principis Bettlen commisssarios, ne bona ad coronam devoluta et honores comitatus in cancellaria suae Mattis expediantur contra diplomata.

R. commissarios suae M. in collationibus bonorum non esse offensum principem. De collatione tamen supremi honoris comitatus nulla in tractatibus facta fuit mentio specifica. Si tamen sua Mattas baronatuum officia in his comitatibus conferre potest, quidni et titulum supremi comitis quod conferre proprium est regis; non est igitur contra diploma, si tales honores condidit sua Mattas.

Contra haec pars altera dicit, quod licet de collatione supremi honoris comitatus nulla in diplomatibus specifica mentio habeantur, cum tamen sua Mattas 7 comitatus plenaria gubernatione et juriusdictione contulit principi, quicquid sua Mattas sibi expresse non reservavit, id totum pertinet ad principis plenariam gubernationem et jurisdictionem. Talis est collatio honoris comitatus. Ego etc.

Contra commissarios s. Mattis conferre bona et honores comitatuum regiae est dignitatis et authoritatis, quam adeo autem sua Mattas sibi reservavit, ut ne titulo quidem ejus ullum uti posse patiatur. Nihilominus propter bonum pacis, collationem bonorum ad coronam devolutorum concessit principi non tamen ita absolute, ut sibi quoque autoritatem conferendi non reservasset; et praemissa concessio ita est intelligenda, si ni-

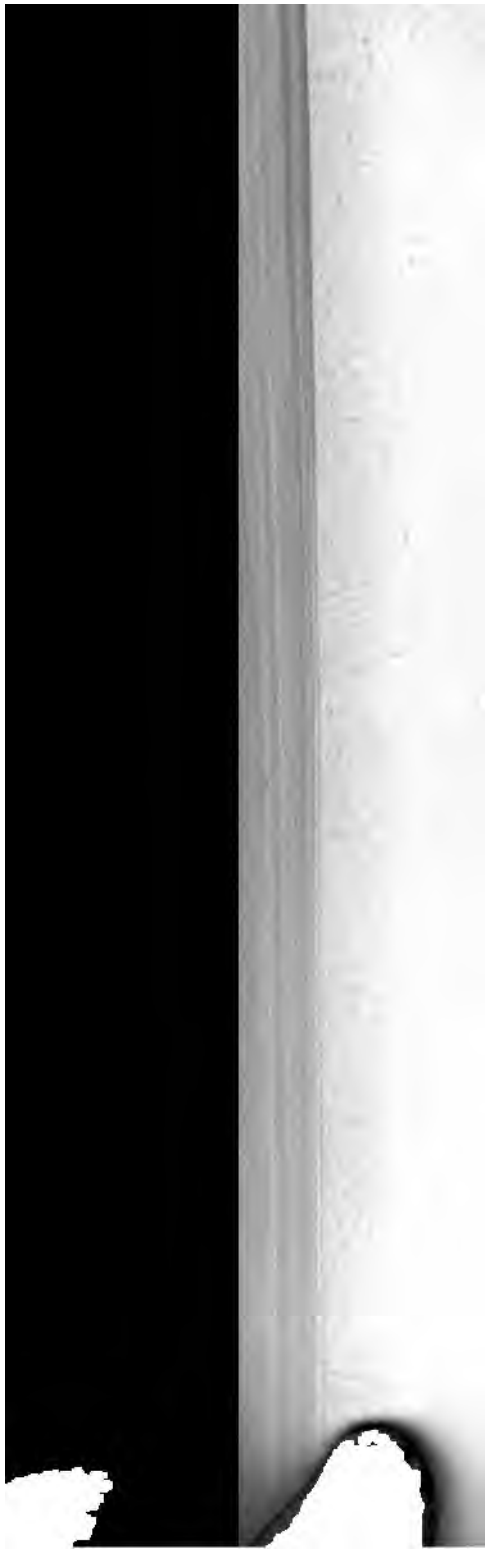

mirum praecedat principis donatio, t
Mattas, et hac in parte non valet do
tis, sed confirmatio tenet. E contra
conferat, tenebit donatio suae Mattis.

Notandum. Patet hoc ex eo etia
Niklspurgensi, quod est fundamentum
non dicitur, quod solus princeps possi
tantum, quod possit conferre benemer
tionem suae Mattis, ut videretur art.

Praemissa fuit haec conferend
bus, palatino etiam regni, ut est in
magis pro sua Matte reservata est.

Quo ad honores a comitatuum
conclusionibus. Quod igitur sua Matta
principi voluit cedere, de iis facta c
sibi reservavit, ut est collatio officii
tatus etc.

De hoc comitatus honore ita f
parte articuli pacificationis Viennen
ceps utrinque observentur. Et si qui
hactenus admissum esset tollatur.

Turbatores p

Ex actis anni 1627 apparet co
principis non postulavisse a commi
factionem, sed ut sua Mattas curet c
Idque per palatinum jure extraordin
lica pacis turbatores.

Hátán: Notationes ex actis Tokaje

(Másolat orsz. lt. Act. Publ. Fa

XXXIX.

1627. oct. 2—n

*Bethlen Gábor Ormanközyt a császárhoz k
ret magatartása ellen pan*

a)

Bethlen Ormanközyt Megg

Illustrissime dne, amice noster
Non immemores pristini ejus
lique animi propensionis faciendum

one hisce eandem salutandam visitandamque susciperemus; cujus personam cum merito gratissimam semper habuerimus, praeclarique affectus nostri et singularis benevolentiae argumenta quavis occasione erga eam testata reddi voluerimus; dabimus operam, ut in posterum quoque idem in nobis Dnatio Vra Illma agnoscat; ceterum cum de quibusdam negotiis Mattem caesaream hoc tempore requirendam duxerimus, responsumque quantocius a Matte ejus expectemus, dnem vram illrmam benevole rogatam volumus, ut auctoritate sua negotium illud eo pacto promovendum velit, quo quamprimum benignam Mattis suae caes. resolutionem habere, voluntatemque de iis rebus intelligere valeamus. Factura hac re nobis rem gratissimam omnisque singularis affectus nostri studiis quavis occasione demerandam. Quam de cetero felicem prosperrime valere exoptamus. Datum Albae Juliae die 2 mensis Octobris. Anno Dni 1627.

Dnis Vrae Illrmae benevolus amicus.

Gabriel m. p.

Kivül: Illustrissimo comiti Leonardo Helfrido a Meggau et in Kreuczen, aurei velleris equiti, sacrae caesareae regiaque Mattis intimo consilario et camerario aulaeque praefecto, amico nostro benevolo.

(A »Jászai-féle gyűjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

b)

Ferdinánd király levele Bethlen Gáborhoz. Lustrier ügyében.

Ferdinandus etc. Serenissime princeps, affinis nobis honorande. Inter reliqua relationis puncta, quae nomine Dil. Vrae Matti nostrae internuncius ejusdem et secretarius egregius Gregorius Ormankeozy repraesentavit, etiam cum exhibitione litterarum Dil. Vrae commissa sibi de agente nostro in porta Ottomannica residente, simulque fideli nostro nobis sincere dilecto, regni nostri Hungariae comiti palatino exposuit, benigne et sufficienter intelleximus, de quidem Lustrieri agentis nostri facto tanquam inofficioso a Dil. Vra accepto, praetensaque ejusdem (cum nihil unquam contra foedera, qualitercunque per ministros et subditos nostros quippiam committi voluimus, quin potius etiamnum eo habeamus benignae nostrae voluntatis inclinationem, ut omnes dissidiorum causae ac fomenta penitus sopirentur) actione a praefato agente nostro cognoscere rationeque tacti habita id ordinare non intermissuri sumus, ut impertinentiis et scrupulositatibus quibusvis in

posterum ansa et occasio praescindatur actionibusque ministrorum nostrorum modus praescribatur. Similiter et quoad praefati regni palitini vezirio Budensi datam resolutionem benigne demandavimus, uti prout res acta esset, Dil. Vrae ipse palatinus diffuse perscriberet, neque dubitamus, quin ea moderatione processerit, ut contra Dil. Vram minus sincere, aut Transylvaniae ipsi quippiam in praejudicium et detrimentum haud quaquam egisse comperiatur, proindeque de ipso bene contentam futuram, et in iis quae beneficio mutuae conjunctionis et foederum conservandorum stabilimento deservitura sunt, Dil. Vram ut inviolabiliter colantur observenturque sincero affectu procuraturam, quod ipsum ut ex parte subditorum quoque nostrarum constanter praestetur, nos omnino procuraturos offerimus. In reliquo Dil. Vrae firmam valetudinem et prosperitatem comprecantes. Datum in arce nostra regia Pragensi die 22. mensis Octobris. Anno Dni 1627.

Kívül: Ferenczffi kezével: Principi Bettlen. De Lustrier et aliis.

(A »Jászai-féle gyűjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

c)

Bethlen Gábor követének adott királyi válasz fogalmazványa, 1627. november 1-jéről.

Sacratissimae caesarea regiaeque Mattis et dni nostri clementissimi nomine egregio Gregoris Ormankeozi serenissimi principis Gabrielis sacri Romani imperii et Transylvaniae principis etc. secretario ac ad praefatam suam Mattem ablegate internuntio significandum. Praelibatam suam Mattem benigne et sufficienter intellexise ea, quae ex ordinatione et praescripto praetitulati principis exposuit illaque singillatim etiam scripto complexus suae Matti exhibuit, ad eaque punctatim subsequenti modo sese clementer resolvit et declaravit.

Primo quidem quo ad accusationem et querimoniam contra agentem suae Mattis Constantinopolitanum Sebastianum Lustrier, quandoquidem peculiari scripto et exaratis ad suam Mattem litteris serenissimus princeps fusius ea complexus sit, sua Mattas quoque scripto suae Serenitati responsum dare dignata est: quod quidem suae Mattis responsum per ipsum internuncium suae Celsitudini exhibendum erit.

Quod ad petitas patentes litteras et alias recommendationes pro nepote suae Serenitatis comite Petro Bethlen, qui nunc Lugduni Batavorum studiis operam navat, ad diversos Euro-

pae summates, coeteraque praecipua loca, id sua Mattas caesarea et regia pro innata sua benignitate suae serenitatis postulato annuere volens liberaliter facere dignata est.

Ratione pecuniae minutioris non exiguas difficultates cum gravi detrimento non solum quaestum exercentium, sed etiam notabilem et publicam confusionem in regno causatam fuisse idque potissimum ex ponderis et ligae variatione admissum fuisse, sua Mattas quoque clementer agnoscit: et quoniam in nupera transactione Tokaini facta rursum declaratio acta sit, acceptandam nimirum promiscue et absque discrimine etiam monetam cussionis suae serenitatis in suae Mattis ditionibus, aeque ac suae Mattis in Transilvania et ditionibus suae serenitatis, dummodo id observatur, ut non solum quinarii grossii, sed etiam nummi minuti denarii appellati cusionis suae serenitatis in valore et liga cum liga cusionis suae Mattis conformi quinque lotonum invariabiliter deinceps quoque cudantur. Qua re sic constituta demandatura est sua Mattas tam domino regni Hungariae palatino in regno publicationem faciendam et etiam quam cameris ac coeteris officinis et officiolatibus monetariis ut et hactenus in tali valore et liga cusa suae serenitatis moneta et in posterum cudenda acceptetur.

Super puncto negotiatorum Transylvanorum et aliorum ex ditionibus suae serenitatis merces suas in Hungariam et Viennam devehentium cum in articulis transactionis Tokajensis nulla expressa mentis reperiatur, ne in ea quoque praecipitantius quid fiat et vel privatorum juribus, sicut et fisci causae praejudiciosum quid admittatur et constituatur, sed ut legitimo bonoque modo quaevis ea in parte disponantur ac limitentur, intimatur per praesentes expetitam esse, a camera suae Mattis Hungarica informationem super hoc negotio, quae propter suae Mattis Vienna Pragam profectione inibi haberi non potuit; quamprimum autem eam sua Mattas acceperit, sese superinde quoque erga serenissimum principem clementer resolvere dignabitur, remanentibus interim hac in parte processibus hactenus usitatis et consuetis in exactione nimirum vectigalium tam tricesimalium quam aliarum exactionum.

Quo ad immunitatem et exemptionem a solutione tricesimarum pro rebus, quae ex ditionibus suae serenitatis Vienna deducuntur, inibique pro tali pretio divenditarum rerum, rursum pro diversis mercibus coemptis in proprios duntaxat suae serenitatis aulaeque ejusdem usus itidem libere dimittendis, siquidem sub hoc praetextu et nomine etiam diversi negotiatores quaestus exercerent, neque omnia talia in usus duntaxat principis cederent, sua Matas clementer contenta esse dignatur, ut a solutione vectigalium suae Mattis utpote fiscalium exemptio

concedatur ad vitandum tamen extraneorum dolum qui cont... gere posset, aequitatem et rationem suadere, ut qualitas ... conditio rerum, quae adducendae vel rursum devehendae essent pro usu suae serenitatis specificentur, suaque Mattas quotie... id futurum est, de salvi passus litteris concedendis requisita. idipsum semper juxta qualitatem et sortem rerum et mercium benigne largitura est.

Atque haec erant, quae praelibato suae serenitatis internuntio circa puncta nomino ejusdem principis suae Matti ... praesentata sunt, ut ea suae celsitudini referre et proponere habeat, declaranda erant. Cui in reliquo sua Mattas gratiam et clementiam suam benigne offeret, eidemque benignitate sua propense manet.

Kivül: Decretum datum internuntio principis Bettlen Gregori Ormankeozi, dum dimitteretur Praga in festo omnium Sanctorum anni 1627. Az egész Ferenczffi irása.

(A »Jászai-féle gyűjtemény«-ből. Nemz. Múz.)

XL.

1627. oct. 22.

Ujabb limitatio.

Gabriel dei gratia, sacri Romani imperii et Transsylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppuliae Ratiboriaeque dux etc.

Limitatió 1627. *(egykorú kézirati bejegyzés.)*

Fidelibus nostris universis et singulis illustrissimis, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis et nobilibus, strennuis, agilibus, et prudentibus et circumspectis comitibus, vicecomitibus, judicibus nobilium, capitaneis, vicecapitaneis, centurionibus, decurionibus, militibus, item tricesimatoribus, teloniatoribus, institoribus, mercatoribus ac quemvis quaestum exercentibus, necnon civitatum, oppidorum et villarum judicibus et rectoribus, civibus et incolis, cunctis etiam aliis cuiuscunque status et conditionis regni huius nostri Transylvaniae, sed et aliis externorum regnorum, provinciarum et ditionum hominibus, commertia emptionum, venditionum, aut aliorum quorumcunque pactorum et contractuum exercentibus, quos videlicet infrascriptum tangeret et concerneret negotium, salutem et favorem nostrum. Cum nos singulari paternoque erga curae nostrae a deo subiectos populos affectu ducti, nihil unquam antiquius habuissemus, quam ut eis optata tranquilitatis aura restituta,

non solum legum patriarum usu eos gubernaremus, sed etiam omni eorum necessitati benigne consulendum esse arbitraremur. Eapropter cum in regno hoc nostro Transylvaniae non minima tam potioris conditionis, quam etiam totius populi incommoda propter rerum omnium forensium, usuique hominum necessariarum, aliarumque mercium vitae sustentandae idonearum immensum, supraque communis aequitatis modum adauctum precium cerneremus, nihil potius habuimus, quam ut iis publici emolumenti causa certum tolerabileque aliquod precium statueremus, atque fidelium nostrorum statuum et ordinum trium nationum huius regni nostri Transsylvaniae in hac civitate nostra Alba Julia proxime celebrata diaeta in ea parte conclusos articulos effectui dandos curaremus. Quapropter delectis ad id e fidelium consiliariorum nostrorum numero certis idoneisque personis ea omnia secundum aequitatis et justitiae normam, hoc quo infra ordine limitanda atque, ut ad omnium notitiam facilius pervenirent, patrio idiomate consignanda, eo quo sequitur modo clementer voluimus.

Az limitatio inspectori Erdélyben az három nemzetből:

Az tekéntetes és nagyságos Kapyi András
Az nemzetes és vitézlő Balási Ferencz
Az nemes és tiszteletes Dávid Deák Kőhalomi királybiró
} uramék.

Az partiumokban penig:

Az tekintetes nagyságos iffiabbik gróf Betlen István váradi kapitán
Az tekintetes és nagyságos Kornis Sigmond
} uramék.

Titulus I.

Az áros emberek, kalmárok és posztómetők árujoknak limitatiója, velenczei, mediolanumi, lukai etc. selyemmateriák árának limitatiója.

Az velenczei, tetszín, veres királyszín, szederjes, megyszín legjobb síma bársonyoknak singit adják kilencz forinton.

Velenczei zöld, kék, fekete és egyéb mindenféle színű legjobb síma bársonynak singit nyolcz forinton.

Lukai veres, jó, dupla síma bársonynak singit hét forinton.

Annál alábbvaló lukai veres dupla síma bársonynak singit hat forinton.

Egyébféle minden színű lukai jó dupla síma bársonynak is singit ugyan hat forinton.

Alábbvaló akármi színű lukai síma dupla bársonynak penig öt forinton ötven pénzen.

Genuezer síma bársonynak singit három forint ötven pénzen

Köz, alias modonezer síma bársonynak singit három forinton

Velenczei tetszín, veres, királyszín, szederjes, megyszín, legjobb virágos bársonyoknak singit nyolcz forinton.

Velenczei, zöld, kék, fekete és egyéb minden színű legjobb virágos bársonyoknak singit hét forinton.

Lukai veres színes, igen jó virágos bársonnak singit öt forinton huszonöt pénzen.

Lukai alábbvaló, veres, színes, virágos bársonynak singit négy forinton ötven pénzen.

Fekete virágos jó bársonnak singit adják négy forinton hetvenöt pénzen.

Alábbvaló fekete virágos bársonynak négy forinton ötven pénzen.

Egyéb akármiféle színű virágos bársonynak singit négy forinton hetvenöt pénzen.

Velenczéből hozott akármi színű bojtos bársonyoknak singit adják hét forinton.

Közönséges bojtos bársonynak singit hat forinton.

Tar bársonynak singit hat forinton.

Vélenczei tetszín, veres királyszín, szederjes, megyszín, legjobb karmasin, mind síma és virágos atlaczoknak singit három forinton hetvenöt pénzen.

Velenczei zöld, kék, fekete és minden egyéb szín, alábbvaló síma és virágos atlaczoknak singit adják három forinton.

Egyebünnét való jó veres karmasin síma és virágos atlaczoknak singit adják három forinton ötven pénzen.

Alábbvaló ilyen atlaczoknak singit három forinton.

Egyébféle minden színű jó, síma és virágos atlaczoknak singit két forinton hetvenöt pénzen.

Alábbvalóknak penig két forinton ötven pénzen.

Velenczei tetszín, veres királyszín, szederjes és megyszín, igen finum kamukáknak, kinek szélessége egy sing fél fertály, singit öt forinton ötven pénzen.

Ezen színű velenczei jó kamukáknak, kinek szélessége egy egész sing, singit három forinton ötven pénzen.

Zöld, kék, fekete és egyéb színű velenczei jó kamukáknak, kinek szélessége egy egész sing, singit három forinton.

Ugyan velenczei minden színű kamukának, kinek szélessége nem tart egy singet, singit három forinton. Egyebünnen való veres igen jó kamukának singit három forinton ötven pénzen.

Alábbvalónak singit három forinton.

Egyéb minden szín jó kamukáknak singit két forinton hetvenöt pénzen.

Alábbvalóknak penig singit két forinton ötven pénzen.

Velenczei igen fő veres dupla tafotának singit három forinton ötven pénzen.

Fejér és egyéb mindenféle színű velenczei dupla tafotának singit három forinton.

Egyebünnen való jó veres dupla tafotának singit két forinton hetvenöt pénzen.

Annál alábbvaló veres dupla tafotának singit két forinton ötven pénzen.

Egyéb mindenféle szín dupla tafotának singit két forinton negyven pénzen.

Alábbvalóknak penig singit két forinton huszonöt pénzen.

Velenczei köz avagy lobogónak való akármi színű tafotának singit harminczhárom pénzen.

Velenczei tetszín, veres, királyszín, szederjes, megyszín legjobbféle kanováczoknak singit három forinton.

Ugyan velenczei zöld, kék, fekete és egyéb színű legjobb kanováczoknak singit két forinton hetvenöt pénzen.

Egyébünnen való akármi színű igen jó kanováczoknak singit ugyan két forinton hetvenöt pénzen.

Alábbvalónak penig singit két forinton ötven pénzen.

Az igen jó habos tabitoknak az jóféle kanavácczczal, az alábbvaló habos tabitoknak penig az alábbvaló kanavácczczal mind egy árok legyen.

Közönséges tabitoknak penig singit hetvenöt pénzen.

Az jó szines habos csemelyetnek is singit hetvenöt pénzen.

Alábbvalónak penig singit hatvan pénzen.

Három színű avagy egész igen jó terczenellának singit három forinton. Alábbvalónak penig singit két forinton ötven pénzen.

Az igen jó bécsi mohárnak végét hat forinton, singit harminczöt pénzen.

Az selymes jó materiáknak singit egy forinton.

Selymes köz materiáknak singit hatvan pénzen.

Az szőr materiáknak, kiben selyem nincsen, az javának singit nyolczvan pénzen.

Közönséges matériáknak penig singit hatvan pénzen.

Az szőr prémnek végit egy forinton.

Mindenféle posztóknak limitatiója.

Velenczei legjobb finumjabb veres skárlátnak, kinél jobb, szebb ne lehessen, singit tizenkét forinton.

Annál valamivel alábbvaló veres skárlátnak singit tiz forinton.

Annál is alábbvalónak singit kilencz forinton.

Nyolczvanos igen jó skárlátnak is singit kilencz forinton.

Annál alábbvalónak singit nyolcz forinton.

Annál is alábbvalónak singit hét forinton.

Az igen jó hatvanos skárlátnak singit hét forinton.

Annál valamivel alábbvalónak hat forinton.

Az igen jó veres skarlatinnak singit öt forinton huszonöt pénzen.

Annál valamivel alábbvaló veres skarlatinnak singit négy forinton ötven pénzen.

Annál is alábbvalónak singit négy forinton.

Velenczei zöld, kék skárlátnak, gránátnak, kinél jobb, szebb se lehessen, singit tíz forinton.

Annál valamivel alábbvalónak singit kilencz forinton.

Annál is alábbvalónak hét forinton.

Annál is alábbvalónak singit hat forinton.

Egyébünnen való, legjobb gránátnak, zöld, kék, skarlatinnak singit öt forinton. Annál valamivel alábbvalónak singit négy forinton

Annál is alábbvalónak singit három forinton ötven pénzen.

Az igen jó csimazinnak singit négy forinton hatvan pénzen.

Valamivel alábbvalónak singit négy forinton huszonöt pénzen.

Annál is alábbvalónak singit három forinton hetvenöt pénzen.

Az igen jó rásának singit három forinton huszonöt pénzen.

Valamivel alábbvalónak singit három forinton.

Annál is alábbvalónak singit két forinton hetvenöt pénzen.

Az igen jó karmasin sájának singit három forinton.

Annál valamivel alábbvalónak singit két forinton hetvenöt pénzen.

Közönséges sájának singit két forinton ötven pénzen.

Az igen jó veres faylandisnak singit négy forinton huszonöt pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak singit négy forinton.

Annál is alábbvalónak singit három forinton ötven pénzen.

Annál is alábbvalónak singit három forinton.

Annál is alábbvalónak singit két forinton ötven pénzen.

Egyéb akármi színű legjobb faylandisnak és lazurnak singit négy forinton.

Annál valamivel alábbvalónak singit három forinton ötven pénzen.

Annál is alábbvalónak singit három forinton.

Annál is alábbvalónak singit két forinton ötven pénzen.

Az köz faylandisnak penig singit két forinton huszonöt pénzen.

Akármi színű jó stametnak singit két forinton huszonöt pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak singit egy forinton hetven pénzen.

Annál is alábbvalónak singit egy forinton ötven pénzen.

Az velenczei legjobb karasiának singit két forinton huszonöt pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak singit két forinton.

Annál alábbvalónak singit egy forinton huszonöt pénzen.

Az angliai legjobb veres szederjes karasiának végét huszonöt forinton, singit egy forinton.

Annál valamivel alábbvalónak végét huszonnégy forinton.

Singit kilenczven pénzen.

Annál is alábbvalónak végét huszonhárom forinton.

Singit nyolczvan pénzen.

Egyéb akármi színü legjobb angliai karasiának végit huszonnégy forinton. Singit kilenczvenöt pénzen.

Valamivel alábbvalónak végit huszonhárom forinton.

Singit kilenczven pénzen.

Annál is alábbvalónak végét huszonkét forinton.

Singit nyolczvan pénzen.

Az slesiai legjobb karasiának végét tizenhét forinton.

Singit nyolczvanöt pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak végit tizenhat forinton.

Singit nyolczvan pénzen.

Annál is alábbvalónak végit tizenöt forinton.

Singit hetvenöt pénzen.

Az legjobb kentulának végét tizenhat forinton.

Singit hetven pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak végét tizenöt forinton.

Singit hatvanöt pénzen.

Annál is alábbvalónak végit tizennégy forinton.

Singit hatvan pénzen.

Az jó mayzlernek singit egy forinton.

Valamivel alábbvalónak singit nyolczvan pénzen.

Annál is alábbvalónak singit hetven pénzen.

Az legjobb fodor iglérnek végit tizenkilencz forinton.

Singit hatvanöt pénzen.

Valamivel alábbvalónak végit tizennyolcz forinton.

Singit hatvan pénzen.

Annál is alábbvalónak végit tizenhét forinton. Singit ötven pénzen.

Az igen jó morvai posztónak végét tizennyolcz forinton.

Singit ötvennyolcz pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak végét tizenhat forinton. Singit ötven pénzen.

Annál is alábbvalónak végét tizennégy forinton.

Singit negyvenöt pénzen. Annál is alábbvalónak végét tizenkét forinton.

Singit negyven pénzen.

Az igen jó baraszlainak végit nyolcz forinton. Singit harminczhárom pénzen.

Az rosszának végit hat forinton. Singit huszonnyolcz pénzen.

Erdélyben szött posztóknak limitatiója, melyeknek végek mind harminczhat singet kell tartaniok.

Szebenben, Brassóban szött kék, zöld, szederjes szín legjobbféle fodor posztónak végit huszonnégy forinton. Singit hetvenöt pénzen.

Azonféle valamivel alábbvaló fodor posztónak végit huszonkét forinton.

Singit hetven pénzen.

Azonféle annál is alábbvaló posztónak végit húsz forinton.

Singit hatvanöt pénzen.

Egyéb közönséges szebeni és brassai legjobb posztónak végit tizennyolcz forinton.

Singit ötvenöt pénzen.

Annál valamivel alábbvalónak végét tizenhét forinton. Singit ötven pénzen.

Annál is alábbvalónak végét tizenöt for. Singit negyvenöt p.

Az arany prémnek fontját harminczkét forinton. Lótját százhuszonöt pénzen.

Az arany fonalnak fontját huszonnégy forinton. Fertályát ötven pénzen.

Az ezüst fonalnak fontját huszonkét for. Fertályát negyvennyolcz pénzen.

Az neapolisbeli jó selyem prémnek fontját tizenkilencz forinton.

Lótját hatvan pénzen.

Az köz selyem prémnek fontját tizennégy forinton. Lótját negyvennégy pénzen.

Az legszélesb bársony prémnek singit negyven pénzen.

Valamivel keskenb bársony prémnek singit harminczöt pénzen.

Annál is keskenb bársony prémnek singit huszonöt pénzen.

Az legkeskenbnek singit húsz pénzen.

A sík prémnek fontját hat forinton.

Lotját húsz pénzen.

Ez országban vert jó sinornak singit három pénzen.

Alábbvalónak két pénzen.

Mindenféle jó karmasin viszált selyemnek fontját tizenhét forinton. Lótját ötvenöt pénzen.

Egyébféle olasz- és németországi mindenféle viszált selyemnek fontját tizenöt forinton. Lótját negyvennyolcz pénzen.

Neapolisbeli viszálatlan jó karmasin selyemnek fontját tizenhat forinton. Lótját ötven pénzen.

Közönséges viszálatlan selyemnek fontját tizennégy forinton. Lótját negyven pénzen.

Az legjobb és vékonb czinadolnak végit huszonkét forinton.

Singit egy forinton.

Annál valamivel teljesb vékony czinadofnak végit tizennyolcz forinton. Singit nyolczvan pénzen.

Annál is teljesb vékony czinadofnak végit tizenhat forinton. Singit hatvan pénzen.

Az legjobb fél czinadofnak végét tizenkét forinton. Singit hatvan pénzen.

Annál teljesb fél czinadofnak végit tíz forinton. Singit ötven pénzen.

Az jó gallérgyolcsnak végit hét forinton. Singit harminczkét pénzen.

Köz gallérgyolcsnak végit hat forinton. Singit huszonnyolcz pénzen.

Truppai alias ulmai gyolcsnak végét, kinek vége tart hetven singet, végit tizenkét forinton. Singit huszonkét pénzen.

Alábbvaló truppai gyolcsnak végit tizenegy forinton. Singit húsz pénzen.

Az jó slesiai gyolcsnak végét három forinton. Annak singit huszonöt pénzen.

A jó lengyel gyolcsnak végét tizenkét forinton. Annak singit harminczhárom pénzen.

Alábbvalónak végét tizenegy forinton. Singit huszonnyolcz pénzen.

Az posonyi süveget, ki legjobb, két forinton.

Annál alábbvaló posonyi dupla süveget egy forinton huszonöt pénzen.

Az minemü posonyi köz süvegeket penig hordóban verve szoktak lehozni, egyet negyvenöt pénzen.

Szebeni, brassai, jó dupla süveget adjanak ötven pénzen.

Féldupla süveget harminczkét pénzen.

Köz süveget húsz pénzen.

Egy pár szép czifrás béllett keztyüt egy forinton negyven pénzen.

Alábbvaló béllett keztyüt hetvenöt pénzen.

Egy pár nyári szép pésma keztyüt egy forinton.

Egy köz viola nyári keztyüt harminczöt pénzen.

Egy jó dupla salavárit egy forinton ötven pénzen.

Alábbvalót egy forinton huszonöt pénzen.

Annál is alábbvalót egy forinton.

Tizenhat esztendös inasnak való salavárit nyolczvan pénzen.

Tíz, tizenkét esztendös gyermeknek valót hatvan pénzen.

Az alábbvalóját ötven pénzen.

Füszerszámoknak az ára.

Bajnóczi, trinesèni, veszteniczvidéki sáfránnak fontját huszonnégy forinton. Lótját hetvenöt pénzen.

Bécsi jó sáfránnak fontját tizennégy forinton. Lótját negyve pénzen.

Az török sáfránnak fontját az legjovának öt forinton.

Annál alábbvalónak négy forinton.

Annál is alábbvalónak három forinton ötven pénzen.

Az legalábbvaló török sáfránnak fontját három forinton.

Az szekfünek fontját négy forinton.

Szerecsendió virágnak fontját három forinton 75 pénzen.

A szerecsendiónak fontját két forinton huszonöt pénzen.

Az fahéjnak fontját két forinton huszonöt pénzen.

Az borsnak fontját, kilenczvenöt pénzen. Lótját három pénze

Az festetlen gyömbérnek fontját negyvennyolcz pénzen.

Az festett gyömbérnek penig fontját negyven pénzen,

Az jó velenczei vagy kanári fejér nádméznek fontját hetve pénzen.

Másféle közönséges nádméznek fontját ötven pénzen.

Az confreitnek fontját hetven pénzen.

Mondolának fontját húsz pénzen.

Bécsi faolajnak fontját negyven pénzen.

Törökországi faolajnak fontját harminczkét pénzen.

Tengeri szőlőnek fontját húsz pénzen.

Malosaszőlőnek fontját tiz pénzen.

Riskásának fontját nyolcz pénzen.

Fügének fontját tizenkét pénzen.

Olasz gesztenyének fontját húsz pénzen.

Bányainak fontját, mikor böven terem, hét pénzen.

Mikor szűkön terem, kilencz pénzen.

Fejér czukor kandiának fontját egy forinton.

Az veresnek fontját hetvenöt pénzen.

Török, görög és zsidó kereskedöktöl behozand marhák limitatiója.

Az szkófium aranynak egész papirossát, ki negyedfél lót, adják négy forinton ötven pénzen.

Az szkófium ezüstnek papirossát négy forinton huszonöt pénzen

Veres és tetszín viszált selyemnek litráját hat forinton ötven pénzen.

Egyéb mindenféle színü viszált selyemnek litráját öt forinto hetvenöt pénzen.

Lótját penig 25 pénzen. (*NB. ezen sor egykorú kézírással van bejegyezve.*)

Viszálatlan selyemnek litráját öt forinton.

Veres, tetszin selyem önek lótját negyvenkét pénzen.

Egyéb akármi szín selyem önek lótját negyven pénzen.

Törökországi egy jó öreg veres karmasint, szépet, két forinton huszonöt pénzen.

Középszerűt két forinton.

Annál kisebbet egy forinton nyolczvan pénzen.

Kék és szederjes karmasint hasonló áron.

Ugyan törökországi egy szép, öreg, sárga, jó karmasint két forinton.

Középszerűt egy forinton nyolczvan pénzen.

Annál is kisebbet egy forinton ötven pénzen.

Ugyan törökországi egy szép, öreg, veres, jó kordovánt egy forinton harminczkét pénzen.

Középszerűt egy forinton huszonöt pénzen.

Annál is kisebbet egy forinton tíz pénzen.

Egy jó, öreg, szép, sárga kordovánt egy forinton huszonöt pénzen.

Középszerűt egy forinton tíz pénzen.

Annál kisebbet egy forinton.

Az feketéket hasonló áron.

Jó, öreg, akármi színű szattyánt ötven pénzen.

Alábbvalót negyven pénzen.

Törökországban csinált egy szép sárga karmasin csizmát három forinton.

Vereset pedig három forinton húsz pénzen.

Egy szép és jó sárga papucsot és sólyát egy forinton huszonöt pénzen.

Veresot penig egy forinton harminczöt pénzen.

Egy szép veres karmasin kapczát egy forinton.

Sárgát penig kilenczvenöt pénzen.

Törökországban csinált egy jó sárga kordován csizmát két forinton.

Vereset penig két forinton tíz pénzen.

Feketét egy forinton ötven pénzen.

Egy jó veres kordován kapczát hatvan pénzen.

Sárgát penig ötven pénzen.

Veres szattyán kapczát harminczkét pénzen.

Sárgát penig huszonnyolcz pénzen.

Szép, jó jancsár patyolatnak, kinek vége tart harminczkét singet, végit huszonöt forinton, singit hetvenöt pénzen.

Közép jancsár patyolatnak, kinek vége tart huszonnégy singet, végit tíz forinton, singit negyven pénzen.

Szép jó jancsár patyolatnak, kinek vége harmi
tart, végét huszonöt forinton.

Igen szép és jó gyapottas patyolatnak
sing, széli egy sing s egy fertály, végi

Alábbvalónak, kinek vége huszonnégy sing, hat forinton; singit huszonöt pénzen.

Aranyas patyolatot, szépet, jót, kinek végi tizenhat singes, végit hat forinton, singit harmincznyolcz pénzen.

Annál alábbvalónak végét öt forinton, singit harminczkét pénzen.

Négyes patyolatot egy forinton húsz pénzen.

Szerszélyü patyolatot, kinek tizenhárom, tizennégy singes vége, végit három forinton húsz pénzen.

Zale patyolatnak *alias* keskeny, kinek vége tizenkét singes, végit két forinton.

Alábbvalónak egy forinton hatvan pénzen.

Egy jó sáhost hatvan pénzen.

Alábbvalót negyven pénzen.

Meszes vászonnak, az ki legjobb és szélesb, végit három forinton.

Annál alábbvalónak, kit bállal hoznak, végit két forinton.

Gyapottas jó jancsár vászonnak, ki huszonkét singes, végit két forinton ötven pénzen.

Singit tizenkét pénzen.

Annál alábbvaló, ugyan huszonkét singesnek végit két forinton.

Singit tiz pénzen.

Az jó bulya vászonnak singit harminczkét pénzen.

Alábbvalónak huszonnyolcz pénzen.

Annál is alábbvalónak huszonöt pénzen.

Hajtott és pálczás gyolcsnak az igen jovának, ki tizenkét singes, végit három forinton.

Singit huszonhat pénzen.

Alábbvaló hajtott és pálczás gyolcsnak végét két forinton ötven pénzen.

Singit huszonegy pénzen.

Karmasin gyolcsnak jovának végit két forinton, singit tizennyolcz pénzen.

Az igen vékony, keskeny bagaziának, kit papirosban árúlnak, végit három forinton.

Brassai vékony bagaziának végét három forinton.

Köz bagaziának végét két forinton.

Alábbvalónak végét egy forinton hatvan pénzen.

Öreg mentére aranynyal, ezüsttel szött, mentöl szélesb, nagyobb száras gombot egy forinton.

Öreg száras aranyas vagy czüstös, rojtos végü, vitéz kötésre gombot hetvenöt pénzen.

Azonfélét, de valamivel kisebbet, hatvan pénzen.

Annál is kisebbet, ötven pénzen.

Mindenféle színü selyemből szött, egy öreg pár száras gombot harminczhárom pénzen.

Annál valamivel kisebbet huszonöt pénzen.

Annál is kisebbet húsz pénzen.

Rojt nélkül szött öreg száras gombnak párját hatvan pénzen.

Annál valamivel kisebbet negyvenöt pénzen.

Annál is kisebbet, harminczkét pénzen.

Dolmánra való öreg völgyes gombot öt pénzen.

Annál kisebbet négy pénzen.

Annál is kisebbet három pénzen.

Az jó temérdek török sinornak végét hetvenöt pénzen.

Annál alábbvalónak végit hatvan pénzen.

Egy persiai skárlát szönyeget tizenhat forinton.

Egy asztalra való közönséges szönyeget kilencz forinton.

Alábbvalót nyolcz forinton.

Egy jó öreg paplant, bagaziával szélesen megprémezettet, hét forinton.

Köz paplant öt forinton.

Paplan közepibe való tarka materiának az jovát két forinton ötven pénzen.

Annál alábbvalót két forinton.

Egy öreg szép jó dupla csujtárt tíz forinton.

Alábbvalót nyolcz forinton.

Annál is alábbvalót hat forinton.

Egy jó öreg csujtár czapragot két forinton ötven pénzen. Annál apróbbat két forinton.

Egy jó öreg dupla velenczét, kit kecsének hínak, hét forinton. Annál alábbvalót öt forint.

Köz kecsét három forinton.

Egy jó török kárpitot, kit kilimnak hínak, nagyot, vereset, hat forinton.

Tarkát öt forinton.

Valamivel kisebbet négy forinton.

Közönségest három forinton.

Egy öreg embernek dolmány alá való bagazia fosztánt, egy forinton ötven pénzen.

Gyermeknek való jó fosztán dolmánt egy forinton ötven pénzen.

Kisebbet egy forinton huszonöt pénzen. Annál is kisebbet egy forinton.

Törökországi színes jó csemelyetnek végit hét forinton, singit hetven pénzen.

Annál alábbvalónak végit hat forinton, singit hatvan pénzen.

Ugyan odavaló tabitnak singit, az jovának, egy forinton.

Alábbvalónak hetvenöt pénzen.

Az igen jó moharnak végét három forinton negyven pénzen, singit harminczöt pénzen.

Alábbvalónak három forinton, singit harmincz pénzen.

Az veres, kék, zöld, sárga jó abának végit öt forinton hu[illegible] pénzen.

Alábbvalónak négy forinton hetvenöt pénzen.

Annál is alábbvalónak négy forinton huszonöt pénz.

Senki fejér abát se véggel, se műben, minden marhájának vesztése alatt, behozni ne merjen, mind az ki adja és az ki veszi, [illegible] hája elveszszen.

Fejér gyapot fonálnak fontját negyven pénzen.

Kék gyapot fonálnak fontját hatvan pénzen.

Veres gyapot fonálnak fontját ötvenen.

Mindenféle matásnak *(sic!)* végit hatvan pénzen.

Egy török bagaria öreg fékagyat, négy öreg boglárút, egy [illegible] rinton hetvenöt pénzen.

Annál valamivel kisebbet egy forinton ötven pénzen. Annál kisebbet egy forinton.

Egy szép rezes egész szerszámot kantár módra török zabl[illegible] val, posztóst, nyolcz forinton. Annál alábbvalót öt forinton.

Annál is alábbvalót négy forinton.

Egy lóra való szironyos egész szerszámot, kin boglár vagy [illegible] rostos homlok elejöt, szügyellője is rostos, hat forinton.

Ahoz hasonló, de annál valamivel alábbvaló keskeny bogl[illegible] egész szerszámot négy forinton huszonöt pénzen.

Boglár nélkül való egész szerszámot három forinton.

Egy bokor szép kengyel-vasat szalamiával ónozottat szíjas[illegible] két forinton.

Szíj nélkül való olyan kengyelt egy forinton húsz pénzen.

Egy bokor kengyelszíjat, jót közele *(igy!)* börből készítt[illegible] hetvenöt pénzen.

Egy török hevedert, szépet, jót, közele börből béllettet, hetv[illegible] pénzen. Szíj nélkül való hevedert, jót, ötven pénzen.

Az papirosnak*) kötését három forinton.

Egy koncz papirossat tizenhat pénzen.

Alábbvalónak konczát tíz pénzen.

Az ötvesmesterekről.

Miképpen annak előtte való gyülésünkben is végeztetett [illegible] hogy tizennégy lótos ezüstből miveljenek az ötvesek: azért [illegible] végeztük azt, hogy az régi mód szerint tizennégy lótos ezüstből [illegible] jenek, azért az hol czéhek nincsen az ötveseknek, parancsolja [illegible] felsége, hogy az olyan városokban az kolcsos városokhoz tartsák [illegible] gokat és az czéhez hallgassanak, és az miveket az czéheknek tör[illegible] szerint megpróbálják és ha tizennégy lótos ezüstből nem mi[illegible] hanem alábbvaló mivet árulnak vagy sokadalmakban, vagy [illegible]

*) Az papirosról (*a lapszélre nyomtatva*).

helyeken: az czéhmesterek tisztességek vesztése alatt tartozzanak ez ilyenekre vigyázni, és ki afféle frausban találtatnék, marháját confiscáltassák az város bírájával, mely marháknak vagy míveknek harmada az czéhmestereké az bíróval együtt legyen, az két részét ő felsége tárházában administrálják.

Minden ötves mestereknek külön-külön bélyege legyen az míven, kit mível, felüsse reá, hogy az mívet megismerjék, ki csinálta.

Az ki velek az maga ezüstiből akar míveltetni, az vert aranyas műnek gírájától adjanak két forintot huszonöt pénzt, az fejér műnek gírájától adjanak két forintot; az ki penig testállásos czifrás faragott műveket akar csináltatni, gírájától adjon két forintot ötven pénzt.

Az ki aranyaztat, az míhez az aranyat is felmérje, úgy, hogy elsőbe mérjék meg az ezüstet, azután az aranyat mérje fel; lássák, hogyha rajta az arany, az kit hozzá adtak, de tartozzék az aranyat tisztessége vesztése alatt éppen reá aranyaznia, az mennyi aranyat hozzá adtak, ha reá nem aranyazná, héa lenne, tartozzék ujonnan aranyaznia mindaddig, míg jó leszen és az hozzá adatott arany éppen rajta leszen: ugyanazon egy fizetése.

Az szabómesterekről, kik váltóművet mívelnek.

Egy öreg karasia dolmánt, kit mind az aljáig merőn megbéllenek, hosszút, minden szerszámát az ember megadván, adjanak tőle hetven pénzt.

Sája dolmántól, hosszútól, kihez minden szerszámat adnak, hetvenöt pénzt.

Félszer dolmántól, efféléktől, hosszaktól, karasiáktól és sájától, gombos sinorostól, ki alatt vászon, vagy bagazia vagyon, ötven pénzt.

Egy karasia rövid dolmántól, kinek maga adja az szerszámát, övig béllettől negyven pénzt.

Egy hosszú gránát vagy skárlát dolmántól adjanak merőn béllöttől egy forintot huszonöt pénzt.

Egy kamuka vagy atlacz dolmántól merőn béllettől adjanak egy forintot huszonöt pénzt.

Egy bársony dolmántól két forintot.

Egy töltett foztán dolmántól négy forintot.

Egy gránát és skárlát köpenyegtől, szerszámát megadván, egy forintot nyolczvan pénzt.

Karasia vagy brassai posztóból csinált köpenyegtől, béllettől, egy forintot.

Abából csinálttól bélletlen negyven pénzt.

Egy karasia és sája nadrágtól kapcsos, sinorostól adjanak harminczkét pénzt.

Kapocs-, sinór nélkül húsz pénzt.

Egy gránát és skárlát nadrágtól sinoros kapcsostól, ötven pénzt.

Brassai posztó nadrágot, fodor illért, abát, noromberg[illegible] illért kapcsával csináljanak tizenhat pénzért.

Félszer karasia, sája, stemet sinóros vagy kétszeres fels[illegible] hától hatvan pénzt.

Az ki bagaziás leszen merőn, hetvenöt pénzt.

Az ki karasia felső ruha, száras, gombos leszen és sinor[illegible] van pénzt.

Csonka újjú gránát, karasia, skárlát, faylandis mentét [illegible] tóval, vagy bagaziával merőn béllettet, egy forintért.

Fodor illér, kisniczer, aba, brassai mentét az ki ezen [illegible] csináltat, negyven pénzen.

Asszonyembernek való ránczos, hosszú szoknyát fodor ill[illegible] brassai posztóból, karasiából és egyéb ehez hasonló posztóból, ki az vállát posztóval prémezett, adjanak ötven pénzt.

Ezenkivül az ki jó posztóból vagy selyemből akar miceltet[illegible] nyát, az szabóval alkodjék, de az szabó drágán ne merjen micelni.

Az gombkötőkről.

Öreg felső ruhára való egy pár száras gombot arany fonál[illegible] gazdagon szöttet, legöreget és szebbet, vitézkötésest, arany fonálb[illegible] csinált rojtúat, adjanak öt forinton.

Valamivel kisebbet, de hasonlót, négy forinton.

Tizenkét pár száras gombot arany fonállal elegy szöttet, ki[illegible] vitézkötése és rojtja is aranyfonál, húsz forinton.

Hasonló tizenkét párt szövés gombot, de vitézkötés és rojt[illegible] kül valót, tizenöt forinton.

Tiszta arany vagy ezüst fonálból szött száras gombnak pár[illegible] kinek sem rojtja, sem vitézkötése, egy forinton.

Annál keskenbnek, az minemüt tizennyolczat szoktak men[illegible] csináltatni, tiszta ezüstből vagy aranyból szöttnek párját hatvan pén[illegible]

Öreg felső ruhára való tiszta selyemből szött legnagyobb [illegible] pár gombot, kinek vitézkötése és rojtja arany fonállal elegy vagy[illegible] egy forinton.

Annál kisebbet, de hasonlót, hetvenöt pénzen.

Vitézkötéses rojt nélkül valót ötven pénzen.

Tizenkét pár tiszta selyemből szött gombot rojt nélkül va[illegible] négy forinton ötven pénzen.

Keskeny szövés száras gombnak párját, kinek az házánál [illegible] végin arany vagy ezüst fonál gombocska vagyon, huszonöt pénzen

Dolmánra való vont arany, vont ezüst, és szkófium arany szk[illegible] fium ezüst selyem tekerésre csinált völgyes öreg gombokat hármá[illegible] adják egy forinton.

Középszerű azonféle kerekded gombot négyével egy forin[illegible]

Arany és ezüst fonálból csinált egy jó öreg völgyes gombot tizenkét pénzen.

Középszerüet kilencz pénzen.

Selyemmel és ezüsttel, aranynyal elegy való öreg völgyes gombot, egyet kilencz pénzen.

Az középszerüet hét pénzen.

Dolmánra való öreg völgyes selyem gomb-fejet, nyolcz pénzen.

Annál valamivel kisebbet, hat pénzen.

Annál is kisebbet négy pénzen.

Kerekded völgyetlen apró gombot egyet három pénzen.

Kisebbet két pénzen.

Szőcsmesterekről, mint vegyék bé az böröket.

Egy jó mogyorónestet, kit főnestnek hínak, vegyék meg az vadásztól egy forinton.

A középszerü nestet, jót, nyolczvan pénzen.

Az alábbvalót hetven pénzen.

Az bükknestet hatvan pénzen.

Az öreg farkas bőrt, jót, vegyék az vadásztól egy forinton huszonöt pénzen.

Alábbvalót egy forinton.

Alábbvalót az apraját nyolczvan pénzen.

Egy egész rókabőrt vegyenek az vadásztól egy forinton.

Az középszerüt hetvenöt pénzen.

Annál is alábbvalót hatvan pénzen.

Az hasi bárányborncak az jovát hat pénzen.

Az szék báránybőrt nyolcz pénzen.

Alábbvalót hat pénzen.

Apró kecskebőrt az jovát négy pénzen.

Alábbvalót, két pénzen.

Az szőcsnek való bőtösbőrt, azaz, az mely bárányt másodszor megnyírtek, tíz pénzen.

Alábbvalót nyolcz pénzen.

Vadmacskabőrt hét pénzen.

Nyúlbőrt két pénzen.

Vidrabőrt egy forinton huszonöt pénzen.

Nerchbőrt, az jovát harminczöt pénzen.

Gerénybőrt két pénzen.

Hercsökbőrt két pénzen. Borzbőrt tíz pénzen.

Hiúzt, Erdélyben fogattatot, az igen jovát, nagyját, nyolcz forinton.

Az alábbvalókat hat és hét forinton.

Annál is alábbvalókat négy s öt forinton.

Az szőcsmesterek mint adják míveket.

Egy jó mogyorónestet, kit fönestnek hínak, csáválva, adják [illegible] forinton huszonöt pénzen.

Középszerű mogyorónestet egy forinton.

Az alábbvaló nestet adják nyolczvan pénzen.

A bükknestet hetvenöt pénzen.

Egy öreg gyártott farkasbört adjanak egy forinton [illegible] pénzen.

Középszerű farkasbört egy forinton tizennyolcz pénzen.

Az legalábbvalót egy forinton.

Egy rókabört egészet, öreget, adjanak egy forinton [illegible] pénzen.

Egy róka hátat nyakastól, hatvan pénzen.

Róka málta is hatvan pénzen.

A legjobb róka torkot harminczkét pénzen.

Alábbvalót huszonnyolcz pénzen.

Igy az alábbvalókat is ez szerént kell elrendelni, kinek-kinek módja és feljül megírt ára szerént, úgy hogy az mely róka hátnál málnál alábbvaló, azt olcsóbban is adják. De az szőcset ha maga [illegible] akarja, ne kénszerítsék az róka nyaka, torka lemetszésére.

Egy nest torkot adjanak tíz pénzen.

Ha úgy magának árulják lábastól, tizenyolcz pénzen. De az egész nestet, torka nélkül, ennyivel alább adják.

Egy róka nyakot az szépit, huszonnyolcz pénzen.

Alábbvalót adjanak huszonhat pénzen.

Az málát is torok nélkül adják huszonnyolcz pénzen.

Nyak nélkül az hátát harminczkét pénzen.

Egy hasi báránybört hét pénzen.

Az szék báránybört tíz pénzen.

Alábbvalót, nyolcz pénzen.

Apró kecskebört nyolcz pénzen.

Az alábbvalóját négy pénzen.

Az bőtös bört tizenhárom pénzen.

Alábbvalót tíz pénzen

Vadmacskabört tizenhárom pénzen.

Nyúlbört négy pénzen.

Vidrabört egy forinton ötven pénzen.

Nerchbört az jovát, negyvenöt pénzen.

Gerénybört négy pénzen.

Borzbört gyártva tizenöt pénzen.

Hörcsökbört három pénzen.

Hiúzbört az jovát, tíz forinton.

Az alábbvalóját hét nyolcz forinton.

Az ki penig maga böriből, talpából akar míveltetni, az csizmadiának mívétől fizessen.

Egy öreg száras karmasin csizmától szépen és jól csinálttúl ötven pénzt, de úgy, hogy béllést is tartozzék az csimazia adni.

Inasnak való csizmától harmincz pénzt.

Gyermeknek valótól húszat.

Asszony-embernek való sarutól harminczkét pénzt.

Egy papucstól huszonöt pénzt.

Egy kapczától tizenkét pénzt.

Ha ki penig czifra művet akar míveltetni, az szokás küvül, alkodjék az mesteremberrel.

Sárga karmasinból csinált, leánynak való sarút adjanak kilenczven pénzen.

Annál is kisebbnek hetvenöt pénzen.

Annál is kisebbnek ötven pénzen.

Apró leánykáknak való sarút huszonnyolcz pénzen.

Sárga kordoványból leánynak való sarút adjanak hetven p.

Annál is kisebbet hatvan pénzen. Annál is kisebbet negyven p.

Gyermeknek valót huszonöt pénzen.

Ezeken az Erdélyben csinált sárga bőröket is értsed.

Sárga karmasinból csinált jó öreg deli csizmát egyet egy frton.

Sárga kordovány deli csizmát egyet hetvenöt pénzen.

Fekete kordovány deli csizmát egyet hetvenöt pénzen.

Fekete juhbőrből csinált deli csizmát ötven pénzen.

Egy fekete kordovány papucsot hatvan pénzen.

Egy sárga karmasin kapczát ötven pénzen.

Sárga kordoványból csinált papucsot hatvan pénzen.

Sárga kordovány kapczát harminczkét pénzen.

Egy veres kordovány kapczát harminczkét pénzen.

Egy fekete kordovány kapczát huszonöt pénzen.

Veres bőrből csinált vargabör kapczát húsz pénzen.

Az hol penig czéhek nincsen az csizmadiáknak, az bírák rendeljék őket az vargák czéhekben és igy míveltessenek, adassák míveket véllek az bírák.

Az vargamesterekről miképpen adják el árújokat.

Egy öreg szekernyét, halásznak valót, kit az övökhez szoktanak kötni, adják két forinton.

Egy öreg czombig érő, kocsisnak való szekernyét tehénbőrből, jól készítettet, adjanak egy forinton.

Annál kisebbet, az ki az térdet meghaladja egy araszszal, borjúbőrből vagy czápbőrből készítöttet adjanak nyolczvan pénzen.

Tizenhat, tizenhét, tizennyolcz esztendősnek valókat egy forinton huszonöt pénzen.

Tizenkét, tizenhárom, tizenégy és tizenöt esztendősnek valókat egy forinton.

Annál apróbb csizmácskákat ad summum hetven vagy hatvan pénzen.

Egy jó karmasin papucsot sájával béllettet, kétszerrel, karmasin sarkút, kilenczven pénzen.

Egy veres kapczát szépet készítve, kinek az talpa is karmasin lábához valót, nyolczvan pénzen.

Tizenhét és tizennyolcz esztendős inasnak való papucsot hetven pénzen.

Kapczát hatvan pénzen.

Gyermeknek való papucsot hatvan pénzen.

Kapczát negyven pénzen.

Gyalog legénnek való deli csizma formára csinált karmasin csizmát, jót, egy forinton.

Asszony-embernek való karmasin sarút parasztúl, de jól csinaltatottat egy forinton húsz pénzen.

Törökországi sárga kordoványból csinált öreg száras csizmát, jót, öreget, szárast, egy forinton harminczöt pénzen.

Annál kisebbet, egy forinton huszonöt pénzen.

Annál is kisebbet egy forinton.

Annál is kisebbet hetvenöt pénzen.

Annál is kisebbet ötven pénzen.

Asszony-embernek valót nyolczvan pénzen.

Törökországi fekete kordoványból csinált csizmát, jót, öreget, szárast, egy forinton. Inasnak valót nyolczvan pénzen.

Asszony-embernek valót ötven pénzen.

Erdélyben készített czápbőrből csinált kordovány csizmát, jót, nyolczvan pénzen.

Inasnak valót hatvanöt pénzen.

Gyermeknek valót negyvenöt pénzen.

Erdélyben készített juhbőrből csinált fekete jó s öreg száras csizmát hatvanöt pénzen.

Inasnak valót hatvan pénzen.

Gyermeknek valót harminczöt pénzen.

Törökországi sárga szattyánból csinált száras csizmát hetvenöt pénzen.

Fekete szattyánból csinált csizmát hatvan pénzen.

Erdélyben készített fekete bőrből csinált öreg száras csizmát jót, hatvan pénzen.

Inasnak valót ötven pénzen.

Sárga kordoványból csinált papucsot, hatvan pénzen.

Kapczát negyven pénzen.

Utánna valót tíz pénzen.
Még is alábbvalót nyolcz pénzen.
Czáp- és kecskebőrt adjanak hatvanöt pénzen.
Juhbőrt adjanak harmincznyolcz pénzen.
Az bocskor bőröket is úgy adják, mint az sarútalpakat.
Harmadfü tulokbőrt adjanak egy forinton tizenöt pénzen.
Esztendös tulokbőrt nyolczvan pénzen.
Alábbvalót, kisebbet hatvan pénzen.

Az szigyártómesterekről, mint adják miveket.

Hat lóra való hámot minden szerszámával, fékével együtt, igen jó nyomtatottat adjanak tizennyolcz forinton.

Ha pedig a bőrt maga az csináltató adja, de az mesteré az hozzá való szerszámok, adjanak az csináltatásától nyolczadfél forintot.

Hat lóra való hámot minden szerszámával, fékével együtt, szironyost, cserest és török czérnával szépen varrottat és jól készítettet, adjanak húsz forinton.

Hat lóra való timsós hámokat szépen varrottat és minden szerszámával szépen készítöttet tizenkilencz forinton.

Egy cseres és vánkosos hámokat, jót, hatvan pénzen.

Timsóval kimiveltettet ugyanarra az formára, jót, ötven pénzen.

Paraszt hámokat, jó öregeket, negyvenöt pénzen.

Alábbvalót, fejért, huszonöt pénzen.

Egy cseres kocsis lóra való féköt, egy forinton.

Egy öreg paraszt féköt, harminczkét pénzen.

Az hámok felöl tetszik ez, ha az mértéknél szélesben és cziffrábban akarja valaki csináltatni, segédjék az mesterekkel.

Egy kétszeres kötöféket cseres bőrből csináltottat, állásban valót szironyost, jól csináltat, ötven pénzen.

Félszer ugyan afféle bőrből csináltattat, harminczöt pénzen.

Kétszeres kengyel szíjat cserest, jót, ötven pénzen.

Hajtott kengyelszíjat, cserest, szépet, jót, vereset, nyolczvan pénzen.

Félszer cseresbőrből csinált kengyelszíjat huszonöt pénzen.

Szügyellöt, farmatringot, cseresbörböl csináltatottat, ónazott csattos horgút, negyvenöt pénzen.

Egy úti kötöféket cseres bőrből csináltatottat, szépet, jót, huszonöt pénzen.

Faggyas bőrből csináltatottat húsz pénzen.

Szügyellőt és farmatringot, félszert, cseres bőrből csináltattat hatvannyolcz pénzen.

Cseres bőrből csinált jó szekeres féket zabolástól, negyvenöt pénzen.

Zabola nélkül adják harminczöt pénzen.

Juhbőrből csinált sarút, ki az térdet meghaladja egy tenyérnyi: hatvanöt pénzen.

Kecskebőrből csinált térdig érő szekernyét, nyolczvan pénzen.

Ürűbőrből csinált térdig érő szekernyét ötven pénzen.

Egy deli sarút az jovát harminczkét pénzen.

Egy kecskebőrből német módon csinált egy talpas csipelyüst negyven pénzen.

Egy pár csipelyűst parasztot, harmincz pénzen.

Asszony-embernek való sarút, juhbőrből csináltat, negyven pénzen.

Asszony-embernek való sarút kecskebőrből csináltat hatvan pénzen.

Egy tizenhat esztendős inasnak való sarut, negyven pénzért.

Kisebbszerű inasnak, harminczkét pénzen.

Kis gyermeknek valót, húsz pénzen.

Egy kocsisnak való szekernyét fejeljenek meg negyven pénzen.

Egy asszony-ember sarút, idegen országból hozatott kecskebőrből csináltat, fejeljenek harminczöt pénzért.

Juhbőrből csinált sarut fejeljenek meg huszonnyolcz pénzért.

Ez országban készíttetett kecskebőrből való sarút fejeljenek meg harmincz pénzért.

Asszony-embernek való sarút borjúbőrből csináltattát, két talpút, fejeljenek meg harmincz pénzért.

Egy öreg szekernye talpalástól egészlen adjanak húsz pénzért.

Egy asszony-ember sarú talpalástól egészlen adjanak tizenhat pénzt.

Egy öreg leányzó sarujától tizennégy pénzt.

Apró gyermekeknek sarujokhoz képest az talpasok is olcsóbb legyen.

Az tímárokról. Miképpen adják böröket az varga és szíjgyártómestereknek, és az kik az ő börökből mívelnek.

Egy kimívelt öreg ökörbőrt, igen jól készítettet, két forinton hatvanöt pénzen.

Egy középszerűt adjanak két forinton huszonöt pénzen.

Mégis alábbvalót két forinton.

Az legjobb tehénbőrt, egyet adjanak két forinton.

Középszerű tehénbőrt adjanak egy forinton s hetvenöt pénzen.

Alábbvalót adjanak egy forinton húsz pénzen.

Az legjobb talpbőrt, cserest, tizenkét pénzen.

Ugyan székely hevedert, ónas csattal, kápájával, szíjatlan, felkötő szíjával adjanak tizennyolcz pénzen.

Az ki maga ad bőrt kész gyártva az szíjgyártónak, hogy hámot csináljon belőle: hat lóra való hámtól, féktől, minden szárszámától az munkájától adjon az szíjgyártónak hat forintot, de az szíjgyártó adjon minden szerszámot hozzá.

Hat lóra való fejér hámot fékestül, mindenestől három szironyos rózsára varrottat adjanak tizennyolcz forinton.

Az zemes csinálókról.

Az zemes csináló mesterek vegyenek egy szarvasbőrt, öreget egy forinton.

Annál kisebbet, hetvenöt pénzen

Annál alábbvalót ötven pénzen.

Egy őzbőrt tizenhat pénzen.

Ha ki csinálja az szarvasbőrt, a jovát zemesen, halhéason, bojtoson, akármi színnel legyen festve, adjanak két forinton s huszonöt pénzen.

Az ki nem halhéjas szarvasbőr, hanem azon kívül vagyon bojtoson gyártva, egy forinton ötven pénzen.

Ha ki penig maga gyártat szarvasbőrt, szépen, bojtoson, festve akárminemű festékkel, adjon egy forinton s huszonöt pénzen.

Egy őzbőrt gyártva zemesen adjon harminczkét pénzen.

Az nyergesekről.

Egy hátas lóra való nyerget, két kápájút, itt való cseres bőrből csináltattat veres vagy fejér bőrből, adjanak két forinton.

Egy kápájú nyerget itt valót, kinek nem posztós az ületi, egy forinton s huszonöt pénzen.

Vásári nyerget, az ki nem szegődett, itt való bőrből csinált félszer kápájút, nyolczvan pénzen.

Alábbvalót, melyet bőrrel nem burítnak, harminczkét pénzen.

Egy hátaslónak nyereg alá való posztó nélkül való hagymánt, tizenhat pénzen.

Posztóst csináljanak huszonöt pénzért.

Kocsisnyereg alá valót tizennégy pénzért.

Az lóbőrnek jovát vegyék ötven pénzen.

Kisebbet negyven pénzen.

Az csikóbőrt húsz pénzen.

Az lóbőrt senki meg ne vegye, hanem csak az nyereggyártók és paisgyártók vehessék meg.

Az nemezcsinálókról.

Egy öreg lónemezet, hátas lóhoz valót, szegődettet, adjanak tíz pénzen.

Közép rend hátas lóhoz valót tíz pénzen.

Szekeres ló nyereg alá való nemezet, jót, öreget, nyolcz pénzen.

Egy öreg botos nemezkapczát, melyet sarun feljül vonsznak, hét pénzen.

Kisebbet, saruban valót, hat pénzen.

Gyermeknek valót négy pénzen.

Pais- és kopjagyártókról.

Egy jó szégődött merő kopját, melyen három gyantár vagyon, adják húsz pénzen.

Közönséges kopját, kin két gyantár vagyon, tizenhat pénzen.

Egy fúallott kopját, szépet, jót, temérdeket, negyven pénzen.

Az ki ezeknél jobbakat, szebbeket akar csináltatni, alkodjék az mesterrel.

Az csiszár mesterekről.

Az ki maga adja az czapát az csiszárnak, egy hegyes tört csináljon egy forintért.

Egy szablyahivelt, az ki paraszt módon vagyon, az ki maga czapáját adja hozzá, egy forintért.

Ezüst alá is ezen fizetésen tartozzék csinálni.

Hogyha penig valaki czifrás kötő vasakra akarja, ezüst formára csináltani az vasat, az alkodjék az csiszár mesterrel; a hol penig az csiszár mesteré lészen minden szerszám és czapát sem akar adni, mivelhogy afféle váltó mű más országból hozott szerszámmal építtetik, adjanak egy szablyától és pallostól három forintot, ha csak az vas a mívcltetőjé, egyebe mind az csiszáré. Ha ki penig szablya vasat ád és vert bőrből akar hivelt csináltatni, váltó műtől adjanak kilenczven pénzt.

Vásári művet vagy alábbvalót hatvan pénzen.

Az mely vas az csiszáré lészen, az minemű az vas lészen, az szerént alkudjék az mesterrel. Demeczki szablya tisztítástól, fringiától, pallostól, hegyes törtől, huszonöt pénzt.

Csetneki szablya tisztítástól tizenkét pénzen.

Egy sisak tisztítástól, ki igen rozsdás, negyven pénzt.

Az ki nem igen rozsdás, huszonnyolcz pénzért.

Vásári művet csetneki vasat vert bőrből az mint eladhatja és alkhatnak vele, úgy adja el.

Ha penig valaki kardját, hegyes tőrét, pallosát csiszár kezében adja és azokat elveszti, elcseréli eltöri, az kié volt, azt elégítse meg róla, vagy hasonlót adjon, vagy pénzül alkodjék az káros emberrel.

Az lakatosokról.

Egy kengyalvasat, öreget, szépet, nagy pálhást, gombost, szép ónost, szalamiákkal egy forinton.

Annál alábbvalókat, szépet, szalamiást kilenczven pénzen.

Annál is alábbvalót, pálhást, nyolczvan pénzen.

Annál is alábbvalót, ötven pénzen.

Annál is alábbvalót pálhást, negyven pénzen.

Kocsis nyeregre valót tizenhat pénzen.

Tányéros kengyelvasat, igen jót, cziffrást, ónost, szalamiákkal, szépet, hetvenöt pénzen.

Kármány kengyel vasat hetven pénzen.

Jó ajtóra való závárt, vásári mívet, mindenestől hozzávalójával, az mi hozzá kell, 60 p.

Alábbvalót adjanak ötven pénzen.

Annál is alábbvalót mindenestől negyven pénzen.

Asztalra vagy ládára való zárt, jót, hozzávalójával együtt adjanak harminczöt pénzen.

Alábbvalót huszonnyolcz pénzen.

Öreg háromszegű nagy lakatot, jót, hetven pénzen.

Annál is kisebbet negyven pénzen.

Annál is kisebbet ezen formán, harminczkét pénzen.

Annál is kisebbet huszonöt pénzen.

Annál is alábbvaló nagy közlakatokat négyszögüeket tizenkét pénzen.

Apróbbakat ilyeneket nyolcz pénzen.

Hátas lónak való patkós zabolát, igen szépet, jó ónast, erőset, vastagot, kilenczven pénzen.

Annál alábbvalót hatvanöt pénzen.

Annál alábbvalót ötven pénzen.

Egy deli sarkantyút, ónost, hosszat, ötven pénzen.

Egy felkötő sarkantyút huszonnyolcz pénzen.

Apró sarkantyút felszegezőt, ónost, taréjost, igen szépet szegezze fel négy pénzért, ha nem ő patkolta az csizmát, hanem mástól vötték az sarkantyút.

Alábbvaló fekete sarkantyút, taréjost, felszegezőt tizenhat pénzen.

Egy vakarót, jót, öreget, kilencz pénzen.

Annál kisebbet hat pénzen.

Egy jó kopja vasat, ónost, aczélost tizenhat pénzen.

Kisebbet ónost tizennégy pénzen.

Fekete kopja vasat tíz pénzen.

Egy tálnyéros rúdú zabolát, jót, szépet, ónozattat hetven pénzen.

Spanyol zabolát, jót, sutún járót, szépet, igen jót, ónozattat a' jának egy forinton s huszonöt pénzen.

Egyenes rúdú zabolát, szépet, jót, vastag közüt, ónost, egyet lenczven pénzen.

Ennél alábbvalót, ugyan ilyen formát, hetven pénzen.

Mégis alábbvalót hatvan pénzen.

Egy szekeres lófékre való jó ónas, tálnyéros vastag hólyag zabolát húsz pénzen.

Alábbvalót ilyen formát, az ki nem olyan igen jó, apróbb, tizenhat pénzen.

Egy hójagos kantárzabolát, nagy karikájút, jót, szépet, ónast húsz pénzen.

Egy keresztes kantár zabolát, szépet, ónast, tizennyolcz pénzen.

Egy karikás kantár zabolát, jót, ónost tizenkét pénzen.

Az ládát nyissák meg, ha az nyittatja, az kié az láda, ne az szolga, négy pénzért, az ajtót nyissa meg, de szolga szavára ne nyissa, hanem ha az ura nyittatja, négy pénzért.

Papucsot patkoljanak tíz pénzért.

Egy portai csizmát igen szép lapis patkóra három szeggel fel szegezvén, szép reszeltet, tizenkét pénzért.

Ezen kívül való fő avagy nehéz mívet az ki akar művelteti alkodjék az mesterrel.

Fegyver-derék csinálókról.

Egy aczélos pléből csinált fegyver-deréknak az ára tíz forint.

Vékony pléből csinált fegyver-deréknak az ára hat forint

Az tisztitott sisaknak az ára két forint húsz pénz.

Egy bokor kar-vasért, jóért, két forintot.

Rézmíves mesterekről.

Az rézmíveseknek míveket limitálják az városban való bírák és magistratusok conscientiose az ő felségéhez tartozó kötelességek hitek szerint, hogy se az vevőnek, se adónak kárára ne következzenek limitatiójokat praesentálván inspector uramnak, melyben az ő discretiója legyen az limitatiónknak mivoltához képest, mint kellessék helyen hadni, azokat az marhákat, mindeneket, az melyeket városokon vagy falukon az bírák limitálnak el.

Az kovácsokról.

Az kovács egy jó öreg erős patkót maga vasából szegestől üsfel hét pénzért.

Öreg lovat, kit szörpokrócz alatt tartanak, olyan lovakra, maga ából üssen fel egy patkót nyolcz pénzért.

Egy ó patkót az kovács maga szegével üssen fel négy pénzért.

Az ki patkót, szeget maga ád, üssen fel egy patkót két zért.

Egy patkót szegestől adjon hat pénzen.

Egy kocsikereket vasazzanak negyven pénzen.

Ha az emberé magájé az vas, ó vassal vasazzon huszonöt pénzen.

Négy lóhoz való társzekér kereket vasazzon egyet negyvenlcz pénzen.

Egy öreg szekérben való kereket új vassal vasazzon hatvan zért.

Ó vassal vasazzon harminczkét pénzért.

Egy öreg kapát toroczkait, ki igen jó, huszonhat pénzért. Vái kapát den. 44.

Egy kisebbet és kisebbszerűt, medgyesit, beszterczeit, segesvá22 pénzen.

Egy jó öreg vasásót, toroczkait, hatvan pénzen.

Kisebbet annál, jót, negyvenöt pénzen.

Egy jó öreg favágó fejszét negyven pénzen.

Középszerű öreg fejszét 32 pénzen.

Egy öreg fejszét aczéljanak meg tizenöt pénzért.

Egy faragó félkéz fejszét harmincz pénzen.

Kisebbet aczéljanak tíz pénzért. Egy jó sarlót az kovács adden. 7.

Az kik kötéssel hozzák, adják százát hat forinton s ötven zen.

Egy kaszát, más országból hoztat, adjanak ötven pénzen.

Ez országban csinált jó kaszát, kit mondva csinálnak az kovács, jót, válaszva hatvan pénzen.

Egy öreg jó karózó kést, tizenkét pénzen.

Kisebbet tíz pénzen.

Egy új kocsit vasazzon meg az kovács mindenestől öt ntért.

Közép kocsit vasazzon meg az kovács 4 forintért és ötven zért.

Négy lóra való terhes szekeret egészen vasazzon meg 4 forin50 pénzért.

Hat lóra való társzekeret vasazzon meg hatodfél forintért.

Egy hintó szekeret szépen, egészen, ujannan vasazzon hé[t] rintért.

Egy szekér rúdat tengelyestől más ember vasából vasaz[zon] den. 32.

Egy tengelt más ember vasával vasazzon tizenhat pénzért.

Ó marok vassal vasazza tíz pénzért.

Egy öreg ökörszekeret új vassal más ember vasával vasaz[zon] egészen minden szerszámmal négy forintért.

Ó vassal vasazza úgy ezeknek is kerekeit, mint egyéb k[e]rekeket.

Az ónmívesekről.

Végeztük ezt, hogy az ónnak drágasága miatt hat font [ó]nhoz tegyenek egy font fekete ónat és úgy míveljenek igazán.

Fontját az kész ón münek adják harminczkét pénzen.

Ha penig az ára megszáll, adják olcsóbban.

Azon münek pedig fontját vegye be tizennégy pénzért.

Az ki penig ki akarja míveltetni ónját, az apadását leml úgymint tíz fontból egyet, csinálja ki fontját tizenkét pénzért.

Az miképpen penig az ötvesekről végeztünk, hogy az k[i]városbeli czémesterekhez tartsák magokat, az külső városbeliek i[s] országban: az ónmívesek is ahhoz tartsák magokat azon b[i]tés alatt.

Az tölcséres mesterekről.

Az mely tölcséres maga ónjából és ivegéből csinál ablako[t] tálnyért tudjanak két pénzre, ha ki penig iveg tálnyért ad és az tölcséres maga ónjából csinálja, tudjanak egyet másfél pénzre.

Ha ki mind ónját, tálnyérát maga adja, egyet egy pénzre.

Iveg tálnyérnak ezerét, kit ez országban csinálnak, vegyen forinton.

Ha ki penig más országból akar hozatni, alkudjék az [e]emberrel.

Az vas-árosokról.

Ez országbéli hámorokon csinált vasakat és Magyarors[zág]behozatott vasat is az kovácsok és egyéb rendbeli emberek így v[á]az nagy mását hat forinton, az ki száznegyven fontos, az [k]művel Kolosváratt élnek.

Az vajda hunyadi száz fontos mását öt forint.

Toroczkán csinált öreg singvasat huszonnyolcz pénzen.

Egy lapos vasat negyven pénzen.

Egy toroczkai közép singvasat huszonkét pénzen.

Annál kisebbet, kocsi talpára valót, tizenhat pénzen.

Öreg rúdvasat, kiben két annyi vagyon, mint egy öreg singvasban, negyvennégy pénzen.

Azonképpen egy hosszú szántóvasat nyolczvan pénzen.

Kisebb rúdvasat huszonkét pénzen.

Az hol penig az mívesemberek azoktól akarnak vasat venni, kik házoknál árulják az vasat, az ilyenektől az olyan vasat, ki drágább tíz pénznél, ne vegyenek feljebb egyet két pénznél, azaz minden tíz pénz után nyerjen két-két pénzt, az ki kereskedik vele.

Az csetneki közép vasat tizennégy pénzen.

Itt is az kit azszerűt csinálnak, úgy adják.

Az csetneki apró vasnak nyolcz forinton százát.

Erdélyben is azszerű vasat így adják.

Az erdélyi aczélnak mázsáját az hámorokon adják hét forinton.

Alábbvalónak másáját hat forinton.

Az öreg hajtott végű vasnak százát tizennégy forinton.

Az marok vasnak százát öreget öt forinton.

Az középszerűnek százát négy forinton.

Az kocsira valónak százát három forinton ötven pénzen.

Az léczszegnek százát tizenöt pénzen.

Héazó szegnek százát, az ki igen jó, egy újjni hosszú, öt pénzen, de ó szeget ne elegyítsenek közibe.

Az kőmívesekről.

Az rakó míves mesternek, az kinek enni adnak, egy napra adjanak huszonnyolcz pénzt.

Egy kőműves legénnek adjanak húsz pénzt. Tanuló legénnek tizennégy pénzt.

Az mely kőműves mesternek enni nem adnak, adjanak harminczнyolcz pénzt.

Az kőműves legénnek, kinek enni nem adnak, 28 pénzt.

Inasnak huszonegy pénzt.

Az ki ölszámra alkuszik, egy temérdek falnak, ki három singes leszen, ölitől adjanak egy forintot.

Két singes falnak ölitől hetven pénzt.

Másfél singes falnak ölitől ötven pénzt.

Egy singes falnak ölitől harminczöt pénzt.

Egy ajtó mellyékétől, cziffrás faragott mü, kinek az szemöldeke kornisos, az magossága tíz arasz, az virága négy arasz, adjanak tőle hét forintot.

Ennél alábbvaló ajtót, kinek virága három arasz egy hivelkes tenyérni, adjanak öt forintot.

Egy kész ajtót, az minemüek az városokon szoktak lenni, nem cziffrások, de kornisos, adjanak három forinton ötven pénzen.

Az mely ajtó városi módon igen szép, cziffrás, mester remek ben csinált, felálló szép kornisával, adják tíz forinton.

Öreg palotára való nagy kornisos ablakokat kereszt nélkül valókat, adjanak egyet öt forinton.

Két keresztü ablakot három forinton s ötven pénzen.

Egy keresztü ablakot három forinton.

Annál is alábbvaló közönséges ablakkövet, kiben semmi kereszt nincsen, adjanak két forinton.

Az téglavetők és cserépégetőkről.

Az téglavetők az rakó téglának ezerét adják egy forinton hetvenöt pénzen.

Pádimentumnak valóknak ezerét két forinton.

Cserépnek ezerét mind laposnak, hójagosnak negyedfél forinton.

Az ki penig fát ad hozzá, ezerétől az rakó téglának egy forintot s huszonöt pénzt.

Pádimentumnak való téglának ezerétől egy forintot ötven pénzt.

Az cserépnek ezeritől adjanak három forintot.

Az asztalosokról.

Az asztalosoknak is hasonló fizetések légyen az kőmívesekkel és ácsokkal, hoc addito, hogy mind festéket és mindenfélét, enyvet az csináltató megfizesse az mestereknek, avagy tegye szerit az csináltatás az festéknek, az minemü festék kívántatik.

Ha ki penig egész ház mennyezettől szakasztva, avagy egy summában akar fizetni, alkudjék az mesterrel, ezen mód observáltassék mindenféle mester és míves embereknek való míveltetésben is, ha ki egy summában akar fizetni.

Az ki penig egy summában nem akar fizetni, ha szintén az míves ember kévánná is, ne tartozzék vélle az míveltető, hanem fizessen napszámra.

Az ácsokról.

Az ácsmestereknek, legényeknek és inasoknak, ha ennyi adnak, és ha nem adnak is, ezen fizetések legyen, mint az kőmíveseknek.

Az kerekesmesterekről, mint adják míveket.

Egy kocsit, jót, mindenestől készen lévén, hat ló után valót adjanak öt forinton.

Két ló után való kocsit négy forinton.

Négy és három ló után való kocsit adjanak négy forinton ötven pénzen.

Egy kocsi kereket, öreget, tizenkét küllőjüt, ötven pénzen.

Alábbvaló kocsikereket, három és négy ló után valót, negyvenhárom pénzen.

Egy bőrszekérhez való kereket, tizenkét küllőjüt, hatvan pénzen.

Hat ló után való jó társzekeret, félvágásút, minden szerszámával adják öt forinton.

Ilyen kereket, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Egy ugyanilyen kereket, tizenkét küllőjüt, vas alá valót, hetven pénzen.

Az kit meg nem vasaznak, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Annál is kisebbet, negyven pénzen.

Egy kocsirúdat, öreg és négy lóra való szekérrúdat tengelestül, negyven pénzen.

Tengely nélkül huszonnyolcz pénzen.

Kisebb kocsinak és szekérnek tengelyestől való rúdat harminczkét pénzért.

Tengely nélkül huszonnégy pénzen.

Egy kocsi alá egy tengelyt szegezzenek fel tizenkét pénzért.

Öreg terhes kocsi vagy bőrszekér, avagy társzekér alá egy tengelt tizenöt pénzen.

Egy öreg kerék falt tegyenek be öt pénzért.

Egy öreg küllőt tegyenek be három pénzért.

Kisebb szekér és kocsi alá való falt tegyenek be négy pénzért.

Kocsi kerékben küllöt és kicsin kerékben három pénzért.

Egy öreg fölhérczet hat pénzen. Középszerüt négy pénzen.

Kocsi alá valót három pénzen. Egy hámfát, jót, szépet, négy pénzen.

Egy lőcset, hajtottat, tíz pénzen. Egy semelt 4 pénzen.

Egy szekér-ágast tíz pénzen. Egy öreg nyújtót hat pénzen.

Kocsi alá valót, vagy kisded szekér alá valót négy pénzen.

Egy pár kocsi-lajtorjátúl, négy ló után valótól, egy forintot.

Egy pár társzekérre való lajtorját adjanak negyven pénzen.

Hat ló után való lajtorjátúl, egy pártúl, egy forintot huszonöt pénzt.

Az kádárokról.

Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő miveket és reá vigyázzanak az czéhmesterek minden városon, falukon penig az bírák hütök szerint.

Az öreg hordó nyolczvan vedres legyen igazán.

Az földes negyven vedres legyen igazán.

Az egész hordót, ki nyolczvan vedres, jó, jól csinált, jól kötött adják egy forinton.

Az negyven vedrest, ki jól kötött, hatvan pénzen.

Az mennyi vedres, anni pénzt adjon érte, ha ki apróbbakat akar csináltatni.

Az mikor az hordóban az falak megbontakoznak, azokot kivágyék az kádárok és azokhoz hasonló falt tegyenek, hogy az hord meg ne kisebbedjék, vagy ha azt nem mívelik, ottan félhordót csináljanak belőle, hogy az hordónak kicsinsége miatt a borvevő emberek meg ne csalatkozzanak, hanem igaz vider számú legyen az hord. azonképpen ha az hosszában el kelletnék is vágni, csináljon negyvenes hordót belőle, ezt is hozzá tévén, hogy ha mikor isten az bornak büségét adja, két negyvenest adhassanak el egy forinton huszonpénzen. Egy fél hordót hatvan harmadfél pénzen, az többit az aprajaz ű röndi szörént.

Egy öreg hordót kössenek meg új abroncsokkal, kinek épneke és dongája vagyon, húsz pénzért.

Negyvenest, kinek héja nincsen, kössék meg újonnan tizenpénzért, úgy kösse penig, feleljen felőle, hogy Szent-Márton napig az műve miatt az borban kár nem esik.

Egy öreg hordónak és negyvenesnek is ha egyfelől egészlen feneket csinál, adjanak huszonkét pénzt.

Az ki falt teszen az hordóban, minden faltúl adjanak három pénzt.

Egy darab fenéktül es három pénzt.

Ha penig pinczében köt az kádár, minden abroncstól adjanak két pénzt.

Ha penig egy teli boros hordóban falt vonszon az kádár, adjanak ötven pénzt.

Ha mindkét felől elmetszi az ó hordót és megontarozza, adjanak tizenhat pénzt.

Ha egyfelől, nyolcz pénzt.

Az hol penig szük az fa, mint Kolosváratt és Szebenben, kell adni az dongától és fenéktől három pénzt.

Két fülü csebret, kit két ember visel, tizennégy pénzen.

Lóitató három vedres csebret, két fülüt tizenkét pénzen.

Egy vedres kétfülü csebret nyolcz pénzen.

Egy vízmerítő fenyőfa vedret hét pénzen.

Egy öreg sajtárt négy pénzen.

Egy vedres öreg kártot nyolcz pénzen. Kisebbet öt pénzen.

Juhfejő vedret négy pénzen.

Az deberke valamennyi leszen, négy pénzt minden vederért

Egy öreg szapulló feredő, és minden egyébféle öreg edényeket ha tölgyfából csinálják, vedrét adják három pénzen. Fenyőfából két pénzen.

Szebenben, Kolosváratt az öreg hordót adják egy forinton huszonöt pénzen.

Az negyvenest adják hetvenöt pénzen.

Öreg kádat, nyomót vagy káposzta-sózni valót, három pénzen vedrit. Fenyőfából másfél pénzen.

Egy öreg kád kötéstől 25 p. Kisebbtől 16 p.

Egy lijut adjanak 20 pénzen.

Kisebbet 16 p.

Egy szőlőhordó botot húsz pénzen. Kisebbet 16 pénz.

Egy légelt, egy vedrest, 8 pénzen. Kisebbet hat pénzen.

Még is kisebbet négy pénzen.

Hogyha penig valaki az kádárt hivatja bor kötni, dolgait elhagyván, tartozzék minden ember hívataljára elmenni, hogy senki az miatt kárt ne valljon, ha el nem menne fizetéséért, kárt vallana az ember, az ki híná, az kádár fizesse meg az kárt.

Fűrész-deszka csinálókról.

Az oláhfalvi deszkának, az olyannak, az minémüt ő felsége parancsolt maga ottlétében metszeni közönségesen, tudniillik két ölni hossza, két araszni széles, másfél újjni temérdek százát helyében két forinton ötven pénzen.

Udvarhelyen három forinton.

Segesváratt négy forinton.

Medgyesen öt forinton.

Fejérváratt, Enyeden hat forinton. Kolosvárt hét forinton.

Az gyergyai deszkának százát helyben három forinton.

Régenben négy forinton s ötven pénzen. Vásárhelyen öt forinton.

Az orbai deszkának százát helyben három forinton.

Brassóban négy forinton.

Ha mikor az Rikán, Apáczán, Sárkányon kihozzák Kőhalomig, Fogarasig, százát öt forinton.

Sendel csinálókról.

Az zethelaki és azon széken lévő falukban csinált sendelt, melynek hossza három arasz, szélessége egy hivelkes tenyérni, tizennégy százát egy forinton helyben.

Segesváratt ezerét egy forinton. Fejérváratt, Enyeden nyolcz százát egy forinton.

Az csíki, gyergyai, kászoni sendelt is helyben ezen áron adják.

Az lécznek százát helyben akárhol egy forinton. Medgyesen, Segesváratt egy forinton ötven pénzen.

Fejérváratt, Enyeden, Kolosváratt két forinton.

Az Kalothaszegben csinált sendelt is Kolosváratt nyolczszázat adjanak egy forinton, helyben penig ezerét egy forinton: ő annak is széli, hoszsza azon légyen, mint az székely sendelnek. Az lécznek is azon ára legyen.

Az remethei, panori és több ott az Havasközben csinált sendelnek ezen ára légyen, de annak is széli, hoszsza azon légyen.

Ha ki különben adná deszkáját, sendelyét, az városok bírái elvegyék; két részét ű felsége számára tartsák, az harmad része a magistratusé.

Az kötélverőmesterekről.

Az kendernek másáját vegyék három forinton.

Ha penig bővebben terem, két forinton s ötven pénzen.

Egy öreg szál istrángot, kit farhám istrángnak hínak, adjon négy pénzen.

Vonó istrángot három pénzen.

Apró istrángot ökör szarvára valót, két pénzen.

Egy fűre való négy ölni kötelet, hat pénzen.

Szekér nyomtatni való hat öl kötelet tizenkét pénzen

Ha háló inat kell csinálni, egy ölt csináljanak másfél pénzen.

Az vékony gyeplőnek kötéséért, ki három ölt tartson, egy pénz.

Őznek való pólyakötélnek ölit egy pénzen,

Egy öreg gyalomkötélnek ölit hat pénzen.

Az borvonó kötélnek ölit hat pénzen.

Ehhez hasonló temérdekségű kötélnek ölit így adják, de úgy hogy tiszta kenderből csinált, ne szöszes kenderből.

Szappanfőzőkről.

Az szappanfőzők igen jól és szépen igazán főzzék az szappant és ne áztassák felette.

Szappannak fontját adják hat pénzen.

Az fazokasokról.

Az fazakasok egy zöld mázas kályhát adjanak hat pénzen.

Egy tarka czifrás mázas kályhát adjanak nyolcz pénzen.

Egy veres czifrás kályhát három pénzen.

Az ki igen paraszt másfél pénzen.

A geletnek másáját vegyék az fazakasok hat forinton.

Német módon csinált szép tarka öszvejáró virágos kályhák nagyokat tíz pénzen.

A fazakakot melyik városban vagy falukban mint adják.

birák gondviselése légyen, limitálják magok illendő árát az fazakaknak, hogy az is drága ne légyen.

Mészégetőkről.

Egy egész hordó meszet, ki nyolczvan vidres, vegyenek helyében nyolczvan pénzen. Félhordó meszet, helyében negyven pénzen.

Egy öreg kemencze meszet, kinek a vermének szélessége tizennyolcz lábnyomni, az mélysége másfél ölni, adjanak az munkájától a mészégetőnek négy forintot.

Ennél alábbvaló kisebb veremmel égessenek olcsóbbért, az verem nagy voltához képest, de mind követ, fáját az ki égetteti, az hordassa helyében, csak az munkájától, égetésétől fizessenek az mesternek, de az kemenczét úgy kell érteni, mint az egész kemenczét, melynek az boltozásán feljül legyen hasonlóképpen másfél ember magasságni az kőrakás. Ez az fizetés értessék Aranyas-székben és egyéb ideki való helyeken, az hol az ember szükebb Székelyföldén penig olcsóbban tartozzanak adni az mésznek hordóját, az kemencze mészégetéstől is kevesebbet fizessenek, mivel ott mind ember, mind fa, mind élés bővebb. Ha ki penig maga nem akar fát, követ az kemenczére, mívest nem ád az mészégető mellé, alkodjék az mesterrel.

Takácsokról.

Az takácsokhoz az ki fonalat viszen, úgymint kenderből, lenből, gyapotból és szöszből csináltattat, abból ilyen mód tartassék:

Az mely lent gyapottal együtt szőnek, singitől adjanak két pénzt.

Az melyet csak lenből szőnek, singitől másfél pénzt.

Az melyet kenderből szőnek, singitől egy pénzt.

Mindenféle szöszbő szött vásznat, két singet szőjen egy pénzért, ezeknek az szélessége egy singni legyen, az ki penig szélesben, szebben, sáhoson kamukáson akarja szőtetni, alkodjék az takácscsal.

Fél gyapottas len vásznat, ki jó és vékony veres szélü, singit adják tizenkét pénzen.

Az len vászonnak singit, az ki jó és vékony veres szélü, nyolcz pénzen.

Annál alábbvalót, az ki veres szélü és teljesebb, singit adják öt pénzen.

Annál is alábbvalót szöszszel elegyítettet négy pénzen.

Kender vászonnak, az jovának singit hat pénzen.

Szösz vászonnak singit három pénzen.

Zablónak singét másfél pénzen.

Az szürcsinálómesterek mint vegyék az gyapjúnak másáját.

Az gyapjúnak másáját vegyék nyolcz forinton.

Az tímárok, vargák, ezek is az szerént adják. Ha penig az gyapjút nem akarják másával venni, az báránygyapjút egyenként vegyék nyolcz p.

Az öreget húsz pénzen.

Elegyesleg vegyék tizennyolcz pénzen.

Az szűrnek végét mindenütt, minden helyeken csinálják egy mértékre az szürtakácsok, úgy, hogy az rámán tartson negyven sing hosszat, ha penig az rámáról leveszik, és megdöröczkölik, tartson harminczkét singet, az szélessége tartson egy singet és egy fertált, ha meg nem tartaná, ezt az árából tartsa ki, az ki megveszi az szürt, vagy az takács tartozzék kiteljesíteni, az ki megveszi, az vevőnek az szürt.

Egy vég fejér szűrnek jónak adják végét öt forinton.

Egy vég fekete szűrt adjanak négy forinton.

Egy vég szürke szűrt adjanak három forinton.

Ezt is hátra nem hagyván, hogy az országban minden helyeken, városokban minden emberek, rendek, az kolozsvári singhez tartsák magokat, azzal mérjenek mindent, az szűrnek is hosszát és szélit.

Az fejér szűrnek singit adják tizenhárom pénzen.

Az fekete szűrnek singit adják tizenkét pénzen.

Az szürke szűrnek singit adják tizenegy pénzen.

Az szűrszabókról.

Fejér szürből csinált köpenyeg vagy bohai szűrt, öreg embernek valót, bövet, öreget, mineműt Kolosváratt szoktak csinálni, kinek gallérja prémes posztóval, egy forinton hatvanöt pénzen.

Ennél kisebb fejér szürből csináltat, kinek hossza két sing, öreg embernek valót, egy forinton negyvenöt pénzen.

Övedző szürt, béres legénynek valót, jót, öreget, posztóst egy forinton húsz pénzen.

Alábbvalót ennél valami kevéssel, egy forinton tíz pénzen.

Tizenhat, tizenhét esztendősnek való fejér szürt, kilenczven pénzen.

Tizenkét esztendősnek való fejér szürt, az hossza másfél sing, nyolczvanöt pénzen.

Annál kisebbnek való szürt, fejért, hatvan pénzen.

Fekete szürből csinált köpenyeget, vagy bohai szürt, jót, öreget, posztóst, egy forinton harminczöt pénzen.

Ennél kisebbet, posztóst, egy forinton tizenöt pénzen.

Tizenhat esztendősnek valót, kinek az hossza fertály héján két ing, hatvanöt pénzen.

Tizenkét esztendősnek valót, kinek az hossza másfél sing, ötvenöt pénzen.

Annál kisebbet negyvenöt pénzen.

Szürke szűrből csinált öreg köpenyeg, vagy bohai szűrt, posztót, egy forinton harminczöt pénzen.

Ennél kisebbet, posztót, egy forinton tizenöt pénzen.

Tizenhat esztendősnek valót, melynek az hossza fertály héján két sing, hatvanöt pénzen.

Tizenhét esztendősnek valót, kinek az hossza másfél sing, ötvenöt pénzen.

Az szőrmívesekről, kik lasnakot, harisnyát, gubát, pokróczot csinálnak.

Egy belényesi lasnakot, szépet, tarkát, jót, három forinton.

Egy fejér egész lasnakot adjanak harmadfél forinton.

Fél lasnakot adjanak százhuszonöt pénzen.

Egy fekete lasnakot, jót, öreget, egy forinton huszonöt pénzen.

Egy csinált gubát, jót, öreget, egy forinton.

Alábbvalót, kisebbet, kilenczven pénzen.

Annál is kisebbet hetvenöt pénzen.

Egy fekete czondrát öreg embernek valót, hetven pénzen.

Singit adják az fekete czondrának, az jovának tíz pénzen.

Annál alábbvalónak kilencz pénzen.

Annál is alábbvalónak nyolcz pénzen.

Fejér harisnyának singit nyolcz pénzen.

Öreg embernek való harisnyát, öreget, jót, huszonegy p.

Alábbvalót öreg embernek valót tizennyolcz pénzen.

Gyermeknek valót, az minémű az inas, tizenöt és tizenhat p.

Keztyüt, öreg embernek valót, hét pénzen.

Kisebbet hat pénzen.

Kecskeszőrből csinált tarisznyát egyet tizenegy pénzen.

Egy oláh tarisznyát hat pénzen.

Egy oláh hevedert öt pénzen.

Egy oláh iszákot huszonnégy pénzen.

Egy kecskeszőrből csinált iszákot huszonkilencz p.

Egy csuklyát, jót, öreget, tizenkét pénzen.

Alábbvalót nyolcz pénzen.

Az jó sebesi pokróczot, Karán-Sebesben helyben az igen jovát hatvan pénzen.

Itt benn Erdélyben hetven pénzen.

Az alábbvalóját helyben ötvenöt pénzen.

Erdélyben hatvan pénzen.

Az mészárosmesterekről, miképpen vegyék az vágóbarmokat.

Egy jó öreg ökröt, az ki ez országban legjobbnak ítéltetik, tizennégy forinton vegyék.

Annál alábbvalót tizenharmadfél forinton.

Annál is alábbvalót tíz forinton.

Az havas között való ökörnek az jovát, az ki legjobb lehet, egyet hét forinton.

Annál alábbvalót, hat forinton.

Annál is alábbvalót öt forinton.

Egy igen nagy szép szőke borjús tehenet, az minemő az Mezőségen és Torda táján és egyebütt is az földnek jován szokott termeni, tíz forinton.

Annál alábbvalót, azonféle szép tehenet nyolcz forinton.

Annál is alábbvalót hét forinton.

Annál is alábbvalót hat forinton.

Az Topánfalva és egyéb havasok között termett teheneket, egy jó borjústehenet, öt forinton.

Annál alábbvalót, négy forinton.

Egy igen jó meddő tehenet, hat forinton.

Annál alábbvalót, öt forinton.

Annál is alábbvalót, négy forinton.

Havasközi tehenet, egyet az legjovát, négy forinton.

Annál alábbvalót három forinton ötven pénzen.

Annál is alábbvalót három forinton.

Egy jó báránt vegyenek harminczkét pénzen.

Ennél is alábbvalót lábán, húsz pénzen.

Annál is alábbvalót tizenöt pénzen.

Egy meddű juhot vegyenek hetven pénzen.

Egy nagy czápot vegyenek kilenczven pénzen.

Egy jó kecskét öreget, hatven pénzen.

Egy herélt ürűt, három esztendőst, kilenczven pénzen.

Kétesztendőst hetven pénzen.

Esztendős ürűt ötven pénzen.

Az mészárosok mint adják az ökör, tehén, bárány és egyéb húsokat.

Az szép kövér ökörhúsnak fontját adják két pénzért.

Alábbvalónak és az tehén húsnak fontját adják másfél pénzen.

Egy igen jó bárányczímert adjanak nyolcz pénzen.

Alábbvalót, hét pénzen.

Ennél is alábbvalót hat pénzen.

Az ürű és meddő juhhúsnak fontját, az jovának fontját másfél pénzen.

Az kecskehúsnak fontját az jovának, egy pénzen.
Az mellyesztett disznóhúsnak fontját adják három pénzen.
Az aprólékját penig, úgymint fejét, orját, lábát, sodarit, kolászit, májosit, gömböczit, véresit és több aprólékját is, melyeket fontzámra nem szoktanak adni, az város bírái limitálják illendő árok zerint.
Az disznóhájnak, az ki új, fontját öt pénzen.
Ó hájnak fontját adják hat pénzen.
Az száraz új szalonnának fontját öt pénzen.
Az ó szalannának hat pénzen.
Az szopó borjúhúsnak fontját három pénzen.
Az bélit és lábait adják nyolcz pénzen.
Az fejét is nyolcz pénzen.
Az mi az mészárosok ezekhez való egyéb dolgait illeti, az ezer atszáz huszonnégy esztendőbeli limitatio observáltassék minden módon.
Az mészárosok az olvasztott faggyúnak fontját adják öt pénzen.
Ejtelit tizenhárom pénzen.
Másáját hat forinton ötven pénzen.
Az olvasztatlannak másáját öt forinton és huszonöt pénzen.
Az olvasztott juhfaggyúnak fontját négy pénzen.
Ejtelét tíz pénzen.

Az böröket mint adják gyártatlan.

Egy öreg ökörbőrt, jót, két forinton.
Annál alábbvalót egy forinton hetvenöt pénzen.
Mégis alábbvalót, másfél forinton.
Az tehénbőrnek legjovát, másfél forinton.
Egy középszerü tehénbőrt adjanak egy forinton huszonöt pénzen.
Az legalábbvalót adják hetvenöt pénzen.
Az juh- és ürübőrt adják huszonnyolcz pénzen.
Az kecske- és czápbőrt negyvenöt pénzen.
Ez idejü borjúbőrt húsz pénzen.
Esztendős tulokbőrt hatvan pénzen.
Harmadfü tulokbőrt nyolczvan pénzen.
Negyedfü tulokbőrt egy forinton huszonöt pénzen.

Embernek ételére és italára és piaczi konyhára való egyetmásnak limitatiója.

Mivel az bornak és kenyérnek árát nem limitálhatni bizonyoan, hanem azt az istennek áldása és földnek termése hozza magával, lik az tisztviselőknek és magistratusoknak arra oly módon gondot iselni, hogy képes ára legyen az földnek mivoltokhoz képest. Ezt zért az bornak állapatjában mindenütt és legföképpen az Szászság

között observálják, hogy az mint a bort főképpen Medgyesszékben egyebütt is szüretnek idejekor, a mint szokták mondani válúán indítja és az árát úgy rendelik: az miképpen akkor azoknak adják, az ki bor fejében adták ki pénzeket, azután az ki bort akar venni ke pénzen, egy vedrével adják drágábban azoknak és ne feljebb az b

Az zabnak vékáját az vármegyéken adják öt pénzen.

Árpának vékáját nyolcz pénzen. Czégér alatt tíz pénzen.

Városokon hat pénzen. Czégér alatt nyolcz pénzen.

Kölesnek vékáját tíz pénzen. Kásának húsz pénzen.

Borsónak vékáját tizenhat pénzen.

Lencsének is azon áron.

Alakornak vékáját négy pénzen. Czégér alatt öt pénzen.

Lenmagnak vékáját huszonöt pénzen.

Kendermagnak vékáját harminczhárom pénzen.

Négy ökör után való rakott szekér fát ötven pénzen, et sic deinceps.

Két ökör után való szekér fát huszonöt pénzen.

Két lótól egy éjjelre szénáért adjanak két pénzt.

Két ökör után való szekér szénát 25 pénzen. Fejárváratt pénzen.

Négy ökör után való szekér szénát ötven pénzen et sic deinceps.

Fejérváratt négy ökör után való szekér szénát nyolczvan pénzen.

Csiknak, nagy és kicsin halaknak, ráknak, túrónak, sajtnak tyúkmonnak, mindenféle hagymának, répának, almának, körtvélnek aszszú szilvának, és ahoz tartozandó gyümölcsnek igaz árát szabják minden helyeken az bírák és vásárbírák conscientiose.

Az gyertyát az faggyúnak voltához képest rendeltessék a bírák.

Egy jó verő malaczot tíz pénzen.

Annál alábbvalót nyolcz pénzen.

Egy hizlalt lúdat aprólékostól tizennyolcz pénzen.

Alábbvalót tizenkét pénzen.

Egy öreg lúd fiat nyolcz pénzen.

Alábbvalót hat pénzen.

Egy hizlalt kappant huszonnégy pénzen.

Alábbvalót tizennégy pénzen.

Egy jó tyúkot öt pénzen. Alábbvalót négy pénzen.

Egy kakast hat pénzen.

Egy tyúkfiat, öreget négy pénzen.

Apróbbat, középszerűt, egy galambnyit, három pénzen.

Apróbbat két pénzen.

Egy öreg özet harminczkét pénzen.

Egy nyúlat tíz pénzen.

Egy fogoly madarat nyolcz pénzen.

Egy császár madarat tíz pénzen.
Egy fajdot tizenöt pénzen.
Egy túzokot hatvan pénzen.
Egy vadlúdat tizenöt pénzen.
Apró madarat kettőt egy pénzen.
Egy házi réczét nyolcz pénzen.
Vad réczét tíz pénzen.
Egy indiai tyúkot, kövért, ötven pénzen.
Egy pávát hatvan pénzen.
Egy bokor galambot hat pénzen.

Az viasznak, méznek, vajnak és olajnak ára.

Az viasznak másáját, mikor szükebb termése vagyon, a kolosvári másával adják huszonnyolcz forinton, mikor penig bővebb termése lészen, adják huszonkét forinton. Az méznek köblit, mikor szükön lészen, adják hat forinton, mikor penig bővebb termése lészen, adják öt forinton.

Ejtelét bővebb termésekor adják huszonnégy pénzért.

Szükebb termésekor huszonnyolcz pénzért.

Az tehén vajnak ejtelét mikor bővebben leszen, adják tizennyolcz pénzen. Mikor penig szükebb, húsz pénzen.

Az juh vajnak ejtelét adják tizenkét pénzen.

Az lenmag olajnak fontját adják hat pénzen.

Mivel az partiumokban nem egy vékával élnek, Kornis Sigmond uram és váradi kapitán uram az fő tisztviselőkkel és viceispánokkal, város bíráival együtt rendeljenek mindeneket ehez képest Váradon, Debreczenben, és az több vármegyékben.

Ez az limitatió Fejérvártól fogva Déváig, Vajda-Hunyadig, az Meszesig, Bánffi-Hunyadig, Nagy-Bányáig, az Maros két felén, Vásárhelyig Beszterczéig extendáltassék. Az két Küküllő völgyein, az egész Székelységen, és Szászságon penig, mivel Isten minden élést bővebben adott, mindeneket ennél az limitatiónál olcsóbban tartozzanak minden rendek adni.

Az új keresztyének mívének limitatiója.

Az új keresztyén posztó csinálókról.

Az legjovának singit adják egy forinton, kinek szélessége másfél sing, veresnek kéknek, zöldnek.

Annál alábbvalót, szürkének singit, nyolczvan pénzen.

Egy jó öreg süveget duplát ötven pénzen.

Köz süveget harminczhárom pénzen.

Alábbvalót húsz pénzen.

Az ki szegédve jobbat akar annál is csináltatni, alkodjék az mesterrel.

Egy kalapos fekete köz süveget egy forinton harminczk· pénzen.

Annál szebbet, szürkét, fő embernek valót, két forinton.

Annál is, a ki szebbet akar csináltatni, alkodjék az mesterre

Az új keresztyének az öreg férfi sarunak javát, hosszát, ha lásznak valót, tehénbőrből csináltat, adják egy forinton 35 pénzen.

Kocsisnak valót, térden feljül érőt, egy forinton.

Térdig érőt hetvenöt pénzen.

Ezenkűvül mindennemű vargamivet az ő szokások szerént v. készitéssel adják míveket tiz-tiz pénzzel feljebb, akár férfinak s akár asszony-állatnak valókat, az több országi vargák művénél, az mi az előtt limitálták volt.

Egy hat ló után való kocsit festve, jót, ládástól hat forinto

Négy és három ló után való kocsit hasonlóképpen készittet adjanak öt forinten.

Egy hintóba való kereket adjanak hatvan pénzen.

Egy kocsiba való kereket ötven pénzen.

Egy társzekérbe valót, tizenkét küllőjüt, ötvenöt pénzen.

Az apró mívekből tartsák az limitatióhoz magokat.

Az új keresztyén késcsinálókról.

Elefántcsontból és gyöngyházból csinált legszebb és öreg kés hármast, bötüst, adjanak férfinak valót három forinton.

Kettőst, ugyanolyant, két forinton ötven pénzen.

Annál valamivel kisebbet, kettőst, asszony-embernek valót, ke forinton harminczöt pénzen.

Ha ki ezenkívül valami igen szép, cziffra mivet akar vellek készittetni, alkodjék az mesterrel.

Táblás avagy lapos gyöngyház nyelü kettös kést, férfinak valót, öreget, szépet, egy forinton ötven pénzen.

Hasonlót, valamennyivel kisebbet, egy forinton harmincz pénzen

Hasonlót, asszony-embernek valót, aprót, egy forinton tiz pénzen.

Fekete csontból, völgyes, tekervényes nyelü kést, kinek az teteje elefántcsont, öreget, kettőst, egy forinton harminczkét pénzen

Hasonlót, középszerüt, egy forinton húsz pénzen.

Annál apróbbat, asszony-embernek valót, egy forinton.

Hasonló forma, de félig tekervényes nyelü kést, öreget, kettőst, egy forinton tizenöt pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet, kettőst, egy forinton.

Annál is apróbbat, asszony embernek valót, kettőst, nyolczvan pénzen.

Szaruból csinált, kinek az alja festett és megbötüzött, kettős kést, öreget, egy forinton tiz pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet egy forinton.

Annál is apróbbat, asszony-embernek valót, kilenczven pénzen.

Czipros fából csinált, völgyes nyelű és elefántcsont tetejü, kettős öreg kést egy forinton tizenöt pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet, kettőst, kilenczven pénzen.

Annál is apróbbat, asszony embernek valókat, nyolczvan pénzen.

Fekete szaru öreg kést, hármast, egy forinton s húsz pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet egy forinton.

Annál apróbbat, hármast, asszony embernek valót, kilenczven pénzen.

Kettős késeket penig, az hármasokhoz hasonlót, mindenik félnek bokrát hivelyestől tíz-tíz pénzzel alább adják.

Ökör szarvából csinált nyelü paraszt öreg egyes kést huszonöt pénzen.

Annál valamennyivel kisebbet, azonfélét, húsz pénzen.

Annál is kisebbet, azonfélét, tizennyolcz pénzen.

Az új keresztyén szíjgyártókról.

Az szijgyártók az ő mívek eladásában tartsák az limitatióhoz magokat.

Az új keresztyén kovácsokról.

Az kovácsok eligazítván az másak dolgát, az vas felől tartsák mindenekben az limitatióhoz magokat.

Excepto hoc: hogy az ő sarlójokat, mivel jobban szokták csinálni, százát adhassák kilencz forinton.

Az új keresztyén lakatosokról.

Egy hintó szekérhez czifrás, lakatos, kovácsi minden vas mivétől harminczöt forinton, az mi szíjgyártó mü lészen rajta, attóltíz fotintot, bört adván hozzá az csináltató.

Nyereggyártónak egy hintónak kívül-belől való megburitásáért, és mindenféle hozzá való mívéjért, munkájáért, szegéjért, kaikájáért, csattjáért, czérnáért, kik vagy ónos, vagy zománczosok légyenek, harminczkét forintot. Ha penig afféle szerszámot nem ad hozzá, az mívétől húsz forintot. Az kerekesnek mindennémü fa mívétül, az mi az hintóhoz kívántatik, tizenhat forintot; ehez penig kívántatik hét ökörbőr és 7 tehénbőr. Az nyereggyártók az hintóhoz tartozó míven kívül tartsák az limitatióhoz magokat.

Az tímárokról.

Mivel hogy az bőrt jobban készítik az országi tímároknál, hi den forintra tíz pénzzel többet vegyenek, ötven pénzre öt pénz. e így alább-alább.

Az kötélverők tartsák az limitatióhoz magokat.

Az új keresztyén takácsokról.

Az takácsok is tartsák az limitatóhoz magokat. Az ki jo vagy szélesb mívet, vagy vékonybat, cziffrábbakat akar szöttetni, mivel szélesebb, annyival singire többet fizessen, az szélét az hos szához tudván.

Az szőcsök is tartsák az limitatióhoz magokat.

Az új keresztyén zemes csinálókról és kádárokról.

Tartsák az limitatióhoz magokat.

Fazokasokról.

Az új keresztyén fazokasok ebből is tartsák magokat az régi fazokasokhoz.

Ha kik cziffra művet akarnak csináltatni, alkodjanak az mesterre.

Az idegen országból béjövő kereskedő emberek is hogy el ne idegenedjenek idebe való kereskedésektől, interim azok is marhájokat drágábban ne adják, kévántatik, hogy az városok bíráinak az ilyenekre vigyázások légyen a kapukon, és ha kik marhákkal bémennek kirakodni addig ne engedjék, hanem először megintsék, hogy marhájokat azok is az ország limitatiója szerint adják, mert különben árulni őket nem engedik; ha penig marhájokat eladni nem akarják, onnét elmenjenek, alioquin ha mégis vakmerőségből akaratjok szerint árulni fogják marhájokat, szabad légyen azokat is megbüntetni.

Mivel penig ez elmúlt limitatiónkkal, az mint országúl comperiáltuk, sokan abutáltak; hogy ennekutánna az az abusus tolláltassék, és akármely rendtül is ansa se praebeáltassék, az mi kegyelmes urunk tetszéséből s magunk suffragiomából is végeztük, hogy ha valamint városok és mester emberek ezen limitatiónktúl ennekutánna tudván, quomodo deviálnak, avagy deviálnának is, in poena amissionis omnium bonorum mobilium et immobilium convincáltassanak, vigore contenti articuli secundi dietae Anni 1626. A szerint, a kik azoknak az rendeknek praeluceálnak is urunk ő felsége után, úgymint fe-

és viceispán uraink akármely tisztek is, az alatta valókkal nem observáltatnak, ezen mostani esztendőbéli végezésünknek poenáját magok is incurrálják.

Conclusio.

Nos igitur ea omnia suprascripta per fideles nostros, ad id a nobis cum sufficienti mandato delectos, modo praemisso limitata et ordinata, atque a nobis ipsis revisa in omnibus suis clausulis et punctis approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, universisque et singulis superius specificatis quorumcunque comitatuum comitibus et officialibus civitatum, oppidorum et villarum judicibus et magistratibus districte praecipientes committimus et mandamus, ut ea omnia superius specificata modoque eo limitata per quosvis commertia emtionum et venditionum exercentes, atque alios quorum intererit, absque ulla variatione, et defectu sedulo observari curent, neque iis a quibuspiam contrarie et posthaberi permittant, aut ausi sint modo aliquali, quin imo in delinquentes, eo. quo specificatum est, modo, severe et absque ullo personarum respectu animadvertant, sub gravi indignationis nostrae et constituta etiam super hac re in publicis regni articulis poena irremissibiliter ab iis exigenda, prout omnia, sicuti a cujuscunque status, ordinis, conditionis hominibus observari benigne volumus, ita etiam approbamus, confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima quarta Mensis Octobris. Anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo septimo.

(Egyetlen nyomtatott példánya Maros-Vásárhelytt a Teleki könyvtárban).

Jegyzet. Ugyanezen limitatiónak egy másik, valószínüleg hasonlag 1627-ben, de lehet, hogy később, de minden esetre más nyomdában készült nyomtatott példánya megvan az egyetemi könyvtárban. Nem erről, hanem egy másik nyomtatványról kiadta Nagy Iván »Magyar Történelmi Tár« XVIII. kötetében 206. s köv. ll. A két nyomtatott példány közt több lényeges eltérés van, mi azt mutatja, hogy ez az ország más részében lehetett használatban, miután ilyen differentiák a törvény által is meg voltak engedve. Ez eltérések közül a nevezetesebbeket ide igtatjuk.

Az egyet. ktár példányából kimaradt: »*Titulus I.*«

A m.-vásárhelyiben: »*posztómetők árújoknak limitatiója*«, a pestiben áll: »*posztómetőknek limitatiója.*«

A m.-vás. p.-ban »*szebb*«, az egyetemiben mindenütt »*szeph.*«

A 439-dik lapnak megfelelő helyeken a pestiben mind... »*régit.*«

A 440-dik lap 16. és 18-dik sor »*fertályát*« helyett a pes... »*lótját.*«

U. a. lapon »*keskenb*« h. a pestiben »*keskenyb.*«

441-ik l. »*singit huszonkét pénzen*« a pestiben kimaradt.

U. o. »*posonyi*« h. »*posoni.*«

442-ik l. »*faghhéjnak*« h. a pestiben »*fahéjnak.*«

443-ik l. alúlról a 3. és 4-ik a pestiben hiányzik.

443-ik l. » a 13-ik sor »*brassai*« h. a pestiben »*brass...*«

443-ik l. » a 10-ik sor »*nagyébb*« h. a pestiben »*nagy...*«

445-ik l. 10-ik sor »*közönséges szőnyeget*« h. a pestiben »*szőnyeget.*«

446-ik l. 9-ik sor »*matás*«-nak h. a pestiben »*madás*«-nak.

Az ötvösmesterekről szóló czikkben »*míveljenek*« h. minden... »*műveljenek*«, »*városok*« h. a pestiben »*városok.*«

446-ik l. utolsó sor »*tiszteségek vesztése alatt*« a pestiben »*tesség vesztése*« stb.

447-ik l. 11-ik sor »*míhez*« h. a pestiben »*műrhez.*«

447-ik l. 17-ik sor »*fizetése*« h. a pestiben »*fizetésre.*«

448-ik l. 10-ik sor »*brassai*« h. a pestiben »*braszlai.*«

448-ik l. 14-ik sor »*vállát*« h. a pestiben »*rálla*« s »*pénz...*« »*pénzen.*«

449-ik l. 11-ik sor alól: »*vadmacskabőrt hét pénzen*« h. a pestiben »*két pénzen.*«

450-ik l. utolsó sor »*forinton*« h. a pestiben »*pénzen.*«

452-ik l. a 25—27. sorok a pestiből hijányzanak.

452-ik l. 11-ik sor alól »*hatvanöt*« h. a pestiben »*hetven...*«

452-ik l. 12-ik sor alól »*készített*« h. a pestiben »*készítő...*«

454-ik l. 6-ik sor »*ötven*« h. a pestiben »*nyolczvan.*«

454-ik l. 31-ik sor »*talpasok*« h. a pestiben »*talpalások.*«

456-ik l. 10-ik sor alúlról »*negyvenöt*« h. a p.-ben »*negyv...*«

456-ik l. 6-ik sor alúlról »*faggyos*« h. a p.-ben »*faggyas.*«

456-ik l. utolsó sorban »*adjanak*« a pestiben hiányzik.

461-ik l. 26-ik sor »*félkéz*« h. a pestiben »*fél.*«

474-ik l. 7-ik sorban a pestiben még jön »*Városokon hat pénzen. Czégér alatt nyolcz pénzen*«, a mi a m.-vásárhelyiben a 9-ik sorban van, de a mely ott értelmetzavaró.

476-ik l. 17. sor a pestiben hiányzik s a 18. sorban »*ötve...*« h. »*ötven.*«

XLI.

1628. ápr. 9.—máj. 5.

A fehérvári országgyűlés irományai.

a)

A törvények.

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod illustrissimi, spectabiles, magnifici generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem nonum mensis Aprilis, anni domini millesimi sexcentesimi vigesimi octavi, in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, in civitate Albae Juliae, ad diem nonum mensis Aprilis anni domini 1628. indictis celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk az Felséged közinkben küldött propositióit, melyből nyilván látjuk az Felséged reánk való külső és belső kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, holott Felséged mint édes atya totis viribus et conatibus azon igyekezett, hogy szegény hazánknak megszerzett csendes és békességes állapatjában meg is nyugotna bennünket. Mely Felségednek ebbéli gondos és fáradságos igyekezetiért, mivel az szép kivánatos békességnek megtapasztalhatóképpen mindnyájan hasznát is érezzük: az mi szent istenünknek örökké való hálaadással is tartozunk érette; kérjük is ő szent felségét, hogy éltesse és szerencséltesse és megtartsa Felségedet, hogy ezután is élhessünk, nyughassunk és megmaradhas-

sunk az Felséged kegyelmes gondviselése alatt ezen csendes és békességes állapatba és az Felséged méltóságos emlékezeti in perpetuum megmaradhasson.

Articulus I.

Az pénz ususában csinált és ez után is csinálandó confusiók ellen, vagy az kik ez mostani pénzt el nem vennék. poena decernáltatik.

Mivel azért kegyelmes urunk első propositiójában is jelenti Felséged, hogy sokak ez országban, kiváltképpen az szász uraink és atyánkfiai között ez mostani monetáknak el nem vételébe mely confusiót csináltak volna, melyből minekünk is kegyelmes urunk egész országúl nem kicsin fogyatkozásunk volt, tudjuk is, hogy annak reformálásában több szorgalmatos gondjai között nem kevés fáradozása volt Felségednek: tetszik azért kegyelmes urunk egész országúl, hogy ahol ennek authori. hirdetői találtatnának, quoniam contra dignitatem Vestrae Celsitudinis Serenissimae impegerunt, azokat Felséged felkeresteven, compertaque rei veritate, a kik annak authori voltanak, avagy csak okot is adtanak reá, hogy mások is hirdessék, e után is penig az kik el nem akarnák venni, avagy csak hirdetnének is effélét, absque ulla misericordia, sine ullo personarum respectu in amissione omnium bonorum convincáltassanak. Hogy peniglen Felséged minden helyeken lévő cusoriáiban is igaz ligára, és promiscue az apró pénzt és három pénzes garast is cudáltatni serio demandálja, igen szükségesnek ítíljük lenni, és ezen Felségednek alázatosan könyörgünk.

Articulus II.

Két rendbéli adóra kapuszám után húsz forint igértetik.

Nyilván vagyon ez is nállunk kegyelmes urunk eleitől fogván a Felséged hozzánk való atyai kegyelmes gondviselése, melyhez képest, hogy Felséged mind az fényes portának contentálására, mind udvara népének tartására és egyéb extraordinaria expensáira elégségessé legyen; noha bizony nem tagadhatjuk szegénységinknek sok fogyatkozásit, holott ez elmúlt esztendőben mind borok, búzájok igen szükön termett és most is sok helyeken pénzeken élnek: mindazonáltal igírjük Felségednek az két rendbéli adóba kapuszám után húsz forintot az Szent György napinak felét ad primum diem Julii, felét ad primum Augusti, az Szent-Mihály napinak felét ad primum Octobris, felét ad primum Novembris, ez elmúlt esztendőbeli terminusok szerint az Felséged tárházába beszolgáltatni. A-

magyarországi uraink s atyánkfiai is, a szász urainkkal és székely atyánkfiaival egyetemben, kiknek az vármegyéken kapuszám után jószágok vagyon, ezen tereh-viselésre igérik magokat. Felségednek alázatoson könyörgünk, légyen contentus vélle.

Articulus III.

Az pusztából felfogott mivelésre és felfogandó szőlőknek dominiumjában és apprehensiójában való modalitások végeztetnek.

Noha ekkédig is kegyelmes urunk igen szükséges lött volna az pusztán hagyott szőlőknek, promotoriumoknak colálásában való modalitásról gondolkodnunk: mostan azért az Felséged kegyelmes intéséből veszszük eszünkbe abbeli fogyatkozásunkat. Végeztük egész országúl, hogy az mely szőlőköt ekkédiglen felfogtanak, az legitimus haerest admoneáltatván akkor és az puszta szőlőnek böcsűjét felvette, az in perpetuum abba maradjon; az mely haerest pedig admoneáltak és nem leválta az böcsűjét az szőlőnek, ezután is semmi úton és módon fel ne vehesse, az más fél is ne tartozzék megadni, hanem örökösen azé legyen, az ki pusztájából felfogta. Ez articulusunknak emanálása után pediglen minden helyeken ilyen usus tartassék kegyelmes urunk, hogy az ki hol puszta szőlőt akar felfogni, szabadon felfoghassa, his tamen modis et conditionibus praemissis, hogy ez ki olyan puszta szőlőt colálni akar, elsőben menjen jól végére, ha vagyon-é vér ahoz a szőlőhöz és ha vér lészen hozzá, menjen az város bírájához, jelentse meg az bíráknak akaratját, azután illendő személyekkel kináltassa meg az haerest és tizenötöd napot praefigálván neki, ha fel akarja fogni az szőlőt, salvum légyen; ha penig ez alatt az tizenötöd nap alatt annak colálása felől nem provideál az haeres, annak az bírái ad facies kimenvén, az szőlő-hegynek fundusát böcsüljék meg és az ki az szőlőben succedálni akar, az haeresnek akkori böcsűjét letévén, örökösön maradjon annak az ki colálni akarja.

Articulus IV.

Az vasnak ez országból kivitele megtiltatik.

Nem kicsin fogyatkozásunk volt ekkédiglen is kegyelmes urunk egész országúl az vasnak az vashámorokról idegen országokra való kihordása miatt, holott annyira juttunk, hogy csak házunk szükségére is vasat nem kaphatunk. Felségednek kegyelmes tetszéséből ítíljük igen illendőnek lenni kegyelmes urunk, hogy az vasnak az vashámorokról ez országból való ki

vitelétől minden rendek igen serio interdicáltassanak és az v... sat sub amissione mercium et rerum secum habitarum ab em... natione praesentis articuli senki kivinni ne merészelje, h... így az vasnak ususa lehessen bővebben országunkban.

Articulus V.

Az fiscus jószágiban futott mások örökös jobbágyit h... az ő felsége tisztviselőitől perlésre is felkérhessék és vi... az fiscus jobbágyit is ki-ki tartozzék megadni.

Alázatos könyörgésünk által requirálván Felségedet Felséged jószágiban futott jobbágyinknak restitutiójok felől. Felséged kegyelmes resolutiója szerint végeztük egész ország... hogy arról Felségedtől denominált terminustól fogva elfutott az Felséged jószágiban bujdosott örökes jobbágyinkat akár... német helyeken repetáltatván, tartozzanak az Felséged tiszt... selői megadatni; ha penig nem adnák, citálhassák az ma... jószágokról érette és ha min convincáltatnának is, exequ... hassák ugyan jószágokon. Mi is kegyelmes urunk az Felsé... jobbágyit tartozzunk minden helyekről restituálni.

Articulus VI.

Uratlan bujdosó oláhokat s oroszokat az dominus t... tris, az kinek jószágában találtatnak, megfoghasson és k... sithessen.

A mi az jószáginkban lakozó uratlan oroszok és olá... állapatját illeti, igen illendőnek ítíltük mi is, hogy afféle... állapatjokban az előbbi articulus in vigore maradjon és ... kinek földökön olyan bujdosó uratlan oroszok és oláhok co... periáltatnak, senkit szolgálni nem akarván, csak úgy él... mint az herék, hogy az olyanokat az dominus terrestris szab... don absque omni metu megfoghassa és kezesíthessen.

Articulus VII.

Az Mihály vajda pusztitása előtt elfutott jobbágyok r... acquirálása végeztetik. Az nötelen legény jobbágyok felől a... előtt való articulus confirmáltatik.

Az Mihály vajda béjövetele előtt elbujdosott jobbágy... reacquirálásában is végeztük kegyelmes urunk az Felség... bölcs tanácsinak egyenlő értelmekből, hogy ilyen process... observáltassék, ha gyermek korában ante irruptionem quo... dam Michaelis Vaivodae bujdosott volna el is, azoknak is ...

quirálásában longus processussal éljenek, mint szintén az házasoknak repetitiójokban, kik modo praemisso búdostanak el. Az nőtelen legényeknek felkeresésében az ezerhatszáz tizenhárom esztendőbéli articulus corroboráltassék.

Articulus VIII.

Az elfutott jobbágyok megadásában lenni szokott tergiversatiók ellen az articulusban való poena confirmáltatik és arról az ezerhatszáz tizenkilencz esztendőbeli articulusnak ususa Szörín és Hunyad vármegyére is imponáltatik.

Jelentik kegyelmes urunk az Hunyad vármegyebéli uraink s atyánkfiai, hogy jobbágyok nagy gyakorta uroktól elbujdosván Szörín vármegyében futnának, ott peniglen az ország articulusával abutálván, jobbágyokat nem restituálnák. Hogy azért kegyelmes urunk fraus et dolus nemini patrocinetur, és az ország articulusa ő közöttök is observáltassék: tetszett egész országúl, hogy a modo in posterum, mikor az nemes ember jobbágyát felkéri és bizonyoson conperiáltatik, hogy annak az nemes embernek földén lészen tempore repetitionis, az kitől felkérik, napot nem praefigálván az megadásnak, mox et de facto sine ulla tergiversatione tartozzék restituálni. Ha penig meg nem adná és megvalósodnék, hogy akkor földén volt, de csak tergiversálkodni akart, in poena in articulis expressa convincáltassék. Az 1619. esztendőbéli articulus ő közöttök is inviolabiliter observáltassék.

Articulus IX.

Az új thordaiak avagy az városhoz, avagy az vármegyékhez legyenek incorporáltatván.

Miyel kegyelmes urunk az Felséged kegyelmes annuentiájából Új Thordát az Felséged gyalogi szállották kiváltképpen meg és sokan közzülök az nemességnek praerogativájával élvén, sem az vármegyéhez, sem a városhoz ekkédiglen nem akartak tartani, hogy azért kegyelmes urunk az liber baronatusság ő közzülök is tolláltassék: végeztük egész országúl, Felséged kegyelmes tetszéséből is, hogy ezután az ki városi embernek nem akarja magát tartani közöttök, hanem a libertással akar élni, Thorda vármegyéhez légyen incorporáltatva és annak törvényes székin decidáltassék minden dolgok, semmi egyéb más praetensiókkal nem élhetvén.

Articulus X.

Az taxás városok contributiója :

Kolosvár adjon	fl.	2400
Várad adjon	fl.	2000
Fejérvár adjon	fl.	200
Bánfi-Hunyad	fl.	250
Vizakna adjon	fl.	250
Egeres adjon	fl.	100
Nagy-Almás	fl.	60
Sepsi-Szent-György	fl.	120
Illyefalva	fl.	120
Kézdi-Vásárhely	fl.	250

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regni-colarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso preesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Ita acceptamus, approbamus, et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante Datum in praescripta civitate nostra Alba Julia, quinta die mensis Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo octavo.

(P. H.)

Lecta.

Eredeti nyomtatott hiteles példánya *az erdélyi Múzeumban (J. Com. Kemény Codex Authent. art. Diaet. Trans. III. köt.).* — Egy-szer nyomtatott példánya *ugyanott (a Dónáth-gyűjteményben).*

b)

Jelentés a fehérvári országgyűlésről.

Acta pleraque in comitiis pro die 9. Aprilis Alba Juliae indictis. Anno 1628.

Wier sein alda zu Weyssemburg ahnkomen 10. Apr. Den 11. Aprilis sein wier sambt den herrn von einer löbli universität, bey hoffgegangen vndt vnss mit den herrn

adel entpfangen, also auch den 12. tag sein die teutsche herrn zu vnss kommen, vndt haben inen das memoriale füergethragen, welches vnss herr burgermeister hatt mitgegeben gehabt. 13. haben die herrn von der vniuersität lassen ein schreiben gelangen ahn, herr praefectum wegen der zenner involents ainst welches er sich alss ein arendator decimarum also resoluiret hatt; es sollt ein jeder ambtman in seinem stuell die leutt mit dem eÿd einnemen vnd befragen, was die zenner gethan vnbilliges, vndt in was sye versaumlich gewesen seien. So wollt er sye stroffen vndt forthin solchen schlimmen leutten keinen zehnden mehr vertrauen. Den 14. seindt wier erstlich ins landt gegangen, vndt ist nur der cathalogus verlessen vndt die absentes notiert worden. Den 15. sein die fürstlige propositiones füergebracht, nemlich: 1. Dass die Valachen auch sollten zehnden geben. 2. dass dieselbigen so die müntz nit haben nemen wöllen, allss die Saxen, sollten gestrofft werden. 3. dass die so weingärtten haben, vndt dieselbigen nicht arbeÿten liessen, inen dieselbige soltten genomen werden, vndt dennen gegeben, welche sye arbeytetten. 4. dass dass landt solt auff ein bequeme contribution bedeckt sein. Die 16. ists still gewesen. Die 17. sein die postulata der landtständt füer dem gantzen landt verlessen worden, vndt hatt begert der adel: 1. dass fürstl. Durchlaucht von keinem edelman solt zehden nehmen. 2. Auch keine mautt über die Mörisch brücke. 3. Dass die jobagien von dess fürsten bodenn eben so woll soltten aussgegeben werden, als anderswo her. 4. Dass die sóóuagok selber soltten das saltz haken, vndt nit der edelleutt jobagien verdingen. 5. Dass das eissen nit solt aus dem landt gefürt werden noch verkaufft. 6. Dass der liber quaestus soltte frey gelassen werden. 7. Dass die städt nit soltten macht haben auff den gemeinen den hantwerkern die hantwerk zu arbeytten, zu steurn vndt zu waren. 8. Dass gewisse vndt in den warmegiek gesessene edelleutt soltten bestellet werden zu zeneren. 9. Das man von der nyomasch oder brach kein vihe soll eintriben. Zum 10, 11. vndt 12. Dass die heÿduken soltten nit so muetwillig im landt hin vndt wider reyssen vndt schaden thuen, sondern im zaum gehaltten werden.

Der Zeckel postulata seindt gewesen: 1. Az szabad kereskedés sólt freÿgelassen werden. 2. Dass sÿe nit solten verbunden sein zum gratuito labore. 3. Dass die jobagien von allen örteren solten freÿ gegeben werden. 4. Dass die Croner weder im saltz noch in anderen sachen die mautt nit steigrn soltten. 5. Dass die Zeckel so in fürstl. Durchlaucht geschefften postieren müssen, sollten ein gewiss deputat haben. 6. Dass die stadt die frucht nit nach ierm gefallen limitieren sollen.

Griendunerstag, karfreitag, oster sunabendt sambt den osterligen feirtagen ist nichts füergenomen worden, auch derhalben dass die füernembsten auss Vngren noch nit woren ahnkommen.

Der Saxen universität postulata vndt die resolution darauss ist beÿ herrn burgemeister. Den 26. April seindt die postulata hinein geschikt. Den 27. ist der Croner sach mit dem Pap Janos fuergebracht, vndt hatt fier tag gewehret. Is exmittiert worden, gleichwoll darneben verlesen die replication des fürsten auff die postulata. Prima Maÿ nihil actum. 2. Maÿ ist dess Wayda Ferentz sach fuergenomen, welcher seinem brueder ein wenig bluet gelassen, vndt also per notam vmb alle sein guetter oder jószág kommen ist. 3tia hatt sich fürstl. Durchlaucht auff die postulata resolviert, vndt ist der Vardeiner sach füergenomen worden, das sye den trabantten im schloss hatten einen ierer mittburger mit geualt auss dem gefänknuss genomen, vndt weyll sye sich auff ier privilegia berieffen, wardt die sach exmittiert. 4ta worden die articel ins landt geschickt, verlesen vndt demnoch dass landt ist licentyert worden. Interea aber auch ein legat vom palatino verhört worden, ein junger man.

Die articl seindt Euer Maiestät bekendt.

A szász nemz. ltárában. Acta et diaria 1520—1700.

XLII.

1628. máj. 12.—jún.

Cserényi Farkas követsége a császárhoz.

a)

A megbízó levél Meggauhoz.

Illustrissime domine amice Noster benevole.

Cum pro eo, quo erga Mattem caesaream singulari affectu ducimur, hoc tempore per certum legatum nostrum Mattem suam salutandam, incolumitatemque ejus visitandam voluerimus, intermittendum hoc etiam haud putavimus, quin Dnem quoque Vram Illrmam requirendam susciperemus; quam rogatam etiam volumus, ut verbis praesentium exhibitoris legati nostri, generosi nimirum Wolffgangi Czierenÿ de Also Balasfalva comitis comitatus Szolnok Interioris et consiliarii nostri, quicquid nomine nostro retulerit, in omnibus indubiam fidem adhibere, benevolumque animi sui erga nos studium declarare haud intermittat; — quod cum nos gratissimum habituri si-

mus. dabimus etiam operam, ut reciproca propensissimae voluntatis nostrae studia Dnatio Vra Illustrissima omni occasione agnoscat. — Cui de cetero firmam valetudinem, felicesque rerum omnium successus comprecamur. Datae in civitate nostra Alba Julia die 12. mensis Maÿ anno dni M.DC.XXVIII.

Illrmae Dnis Vrae benevolus amicus.

Gabriel m. p.

Körül: Illustrissimo domino Leonhardo Helfrido comiti et domino a Meggau, libero baroni in Creuczingh, dno in Ruittenstain, Eremburgh etc. equiti aurei velleris, sacrae caes. regiaeque Mattis intimo consiliario, camerario et supremo aulae praefecto etc. etc. Amico nostro benevolo.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.).

b)

Cserényi Farkas előterjesztése a császárhoz.

Sacratissima stb.

Domine domine clementissime.

Clementi Sacrmae Caes. Regiaeque Mattis Vrae resolutione demisse accepta intellexi, inter cetera ratione arcis et bonorum Tokay nomine Mattis Vrae Sacr. sciscitari; qualemnam restaurationem sua celsitudo intendat illic instituere et quidnam potissimum ad id requiratur ac qualianam bona ad eam arcem spectantia et quanta summa et a quibus sint redempta, quibus postmodum intellectis in quantum quidem in iis bonis jus regium sese extendet, Mattem Vram S. gratiose inscribere dignaturam, rationeque restaurationis arcis ejusdem clementer sese resoluturam. Quapropter humillime Matti Vrae Sacrmae duxi intimandum.

Et primo quidem spectabili ac magnifico comiti palatino quondam Georgio Thurzo etc. sacratissimus quondam imperator Rudolphus felicissimae memoriae contulerat eandem arcem cum bonis in septuaginta quinque millibus florenorum Renensium, quod facit sexaginta quinque millia et nongentos flor. Hungaricales.

Deinde felicissimae recordationis Matthiae quondam imperatoris gratia eidem Georgio Thurzo facta, extendit se ad quadraginta quatuor millia flor. Hung. Demum in tribus certis locis idem quondam comes Thurzo a tribus certis personis redemit undecion millibus florenis Hung.

Porro Rakomoszt serenissimus quondam Gabriel Ba-

tori eidem Thurzo inscripserat in duodecim mille flore... Hungaricis.

Pro quibus his omnibus bonis benigne Mattas V. Sacrma contentavit viduam dicti comitis Thurzo centum ... pote millibus flor. Hung.

Bona vero Tarczalensia sua celsitudo redemit op... moneta a dominis Rakoczi octuaginta quinque millibus ... ngentis et quinquaginta florenis Hung., prout litterae su... rinde emanatae dictant.

Bona autem Keresztur a Stephano Tekely et to... bona moneta redemit quadraginta millibus flor. Hung. su... quo litterae etiam extant.

Item pagum Tordas, non ita pridem tribus millibus ... renis Hung. His itaque omnibus in unum comportatis, faci... ducenta, sexaginta duo millia ac noningenti et quinqua... floren. Hung.

Et haec sunt, quae M. V. S. humillime, benignis ... tanda oculis detegere debui.

Quoad reparationis dictae arcis modum: Clementis... Imperator aliud dicere non valeo, praeterquam, quod sua ... situdo arcem propugnaculis, forti et communi muro in qu... tum situs loci permiserit, munire et cingere velit. Si ... (quod Deus avertat) eidem quidpiam humanitus contin... teneantur successores etiam et legatarii sui restaurati... continuare. Quantum autem id expensarum requirat, ... constare non potest, ex situ tamen loci facile conjicitur ... exiguos ad id requiri sumptus.

Si autem in his Matti Vrae Sacrmae aliqua difficul... sese offerret, dignetur benigne vel hac gratia adesse, ut ... rum exclusis propositis conditionibus, absolute in quadrin... tis millibus tallerorum imperialium praefata arx cum ... annexis inscribatur. — Patiatur benigne, dnum meum cle... tissimum gratioso Mattis Vrae Sacrmae affectu et benev... tia frui, cum et alioquin ad manifestandam bonae intenti... inclinationem, nominisque boni conservationem intendat ... ter omnem obligationem locum illum fortificare data occas... et munire.

Quod ad tricesimarum negocium attinet; officiales ... dem suae celsitudinis in ditionibus eiusdem secundum t... tus Tokaiensis conclusionem, econverso tamen Mattis V... Sacrmae exactores non curatis tractatus eiusdem contine... plenarie, prouti antea, exigunt non levi quaestum exercen... damno. Requireretur proinde desuper certa ordinatio, ... utrinque observaretur.

Ratione monetae benignam S. Mattis Vrae resolutionem nonnulli contrarium faciendo decreto Mattis Vrae Sacrmae superinde edito, loco movent. — Eapropter benigne medio dni comitis palatini demandare dignetur M. Vra S., ut si aliqui contumacia ducti acceptare recusaverint, gravi mulcta punirentur. Sua cels. pari ratione in deprehensos animadvertet. Quod autem domini mei clementissimi moneta nimis rara in ditionibus Sacr. M. Vrae reperiatur, causa est, quod nullibi extra septem comitatus acceptetur.

Eiusdem Mattis Vrae Sacrmae

humillimus servitor
Wolffgangus Chiereny
serenissimi prin. Tranniae legatus.

Kívül: Ad sacratissimam caesaream regiamque Mattem dnum dnum clementissimum humillimum memoriale Volffgangi Chereny serenissimi Transylvaniae principis legati.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.)

XLIII.

1629. ápr. 8.—24.

a)

A fehérvári törvények.

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod illustrissimi, spectabiles, magnifici, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, ad diem octavum mensis Aprilis anni domini millesimi sexcentesimi vigesimi noni, in civitate nostra Alba-Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitÿs paribus ipsorum votis et unanimi consensu celebratis conclusos: supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos Articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, in civitate Alba-Julia ad diem octavum mensis Aprilis, anni domini 1629. indictis celebratis conclusi.

Mint az mostani Felségednek közinkben küldött propositióiból s mind fejedelmi méltóságának idejétől fogva istentől adatott birodalmára és abban lévő szerelmes nemzetire való szünetlen vigyázásból, gondos és súlyos tereh viselésből vettük eszünkben Felségednek reánk való kegyelmes atyai gondviselését, holott Felséged mind annyi külső országoknak és tartományoknak felháborodott habjai között is mindeneknek reménségek kivül istennek kegyelmes gondviselése által minden véletlen esettől és reánk következendő veszedelmektől édes hazáját és abban megtelepedett igaz híveit oly szorgalmatos gondviseléssel, éjjeli nappali vigyázással oltalmazza, hasznokat előmeneteleket követi, hogy arról az mindennapi példa és tanön magától elég bizonság lévén, az hálaadásra mindenek módján felindíttathatnak. Mert ugyanis Felségednek boldog fejedelemségétől fogván édes hazánk az előbbi külömb-külömféle ártalmas és keserves motusoknak sanyarúságából relevárálván és sok időktől fogván kívánt csendes békességnek állapatjára jutván, oly igen megnyúgodott és előbbi virágzó állapatjára jutott, hogy annyi esztendőtől fogván semminémű külső ellenségtől bántása és sérelme nem lévén, láttatik az Felséged kegyelmes szárnyai alatt teljességgel megnyújtottnak lenni. És bizonyára ha még az pogánoktól is boldognak és szerencsésnek mondatott az a respublica, melyben az bölcs uralkodnak, mi keresztyének méltábban boldogoknak mondhatjuk magunkat az Felséged bölcs, eszes és tanácscsal való reánk való kegyelmes gondviselése által. Kérjük is az elmondhatatlan úristent, hogy Felségedet az ő szent nevének dicsőssitire, hazájának és nemzetének megmaradására közöttünk tartsa, szerencséjét öregbítse, jó egészséges boldog életének hosszúnatos napjait az földön minden áldásival sokasítsa.

Articulus I.

Haller György és Szombatheli Márton ellen nota perpetuae infidelitatis pronunciáltatik.

Noha penig veszszük eszünkben Felségednek közinkben küldött kegyelmes propositióiból némely gonosz szándékú hazafiainak Felséged kegyelmes személye és országúl ellen

való ártalmas igyekezeteket, az kik mostan is nem szűnvén, veszedelmes szándékokban nekünk nagy romlásunkkal előmenni akarnának, melyeknek gonosz szándékoknak eltávoztatásából is Felséged reánk való atyai kegyelmes gondviselését megtapasztalván, az minthogy azt méltó hálaadással Felségednek alázatosan megszolgáljuk, úgy istenünket azon kérjük is, hogy Felségednek ezután is erre szent malasztjával együtt oly erőt és áldást szolgáltasson, melylyel szegény hazánknak oltalmazására, magának jövendő üdőkre is örök dicsíretinek megmaradásával elérkezhessék. Mely személyek közűl Haller Györgyöt és Szombathelyi Mártont országúl előnkben evocáltatván és producáltatván Felséged és ebből is országunknak régi szokását és legitimum juris processum kegyelmesen követni akarván, megértettük az Felséged direktorának Haller György ellen instituált actiójából és propositiójából, hogy Haller György nem gondolván semmit Felségtekhez és édes hazájához való kötelességéről, melyre mindeneket, kik az Felséged birodalmát ban laknak, ipsa etiam naturae lege [1]) és országunknak is írott törvénye szerint köteleseknek tudunk lenni, posthabito fidelitatis suae homagio Felséged híre és consensusa nélkűl, sőt római császárral ő felségével való confoederatiónk ellen is, Felséged despectusára oly szolgálatra és kötelességre adta magát, melyet sem a végzésnek ereje szerint, sem penig országunknak eleitől fogván való szokása szerint jövendőre is ártalmas és közönséges veszedelmes példa adásával nem cselekedhetett volna. Mely ő cselekedetiért directora által legitime citáltatván országúl előnkben, noha director uram solenniter proclamáltatta Haller Györgyöt, mindazáltal contumacia ductus nem compareálván, hanem magát a facie justitiae absentálván, iuxta contenta decreti in totali actione et acquisitione directoris, hoc est in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et universorum bonorum suorum tam mobilium quam immobilium ubi vis habitorum convincáltuk és aggraváltuk országúl.

Szombatheli Márton ellen is még értettük director uram actióját és propositióját, ki mind az Felséged méltóságos személye ellen, mind édes hazánk ellen, idegen helyekben és fejedelmek előtt sok ártalmas és veszedelmes dolgokat practikált, forralt, követségeket hordozott, melyeket maga sem tagadhatván, az Felséged gratiájához confugiált volt, Felséged is nekie, az mint értjük ellene való propositiójából, minden előbbeni vétkeiről bizonyos conditók alatt megkegyelmezett volt: de ő Felségednek ilyen nagy gratiáját meg nem böcsűlvén, ma-

[1]) A *lege* szó nyomtatási hibából kimaradt s egykorú kézírással van bepótolva.

gát eleiben szabott conditióhoz nem accomodálta, hanem ... hamar az gratia után előbbeni gonosz útjára visszatér... Felséged híre és akaratja nélkül idegen országokba irkál... sok dolgokat, melyeket az nekie adott gratia szerint tar... volna Felségednek megjelenteni, elhallgatott; melyekkel ... ván violálván az neki adott gratiának conditióit, az Fel... gratiája mellől elesett és előbbeni gonosz cselekedetét ... Felséged és hazánk ellen, notoriusságban involválta ... Mely ő veszedelmes practicájáért director uram actió... rint és az ország decretoma szerint in nota perpetuae in... litatis, amissione scilicet capitis bonorumque suorum ... sorum mobilium et immobilium ubivis et in quibuscunq... mitatibus et in sedibus huius regni Transylvaniae et par... Hungariae ditioni Transylvaniae subiacentibus convinc... condemnáltuk és proscribáltuk. Mely deliberatióinkat és ... tentiánkat Felséged kegyelmes tetszéséből in publicos ... Articulos unanimi consensu béírattuk, őket, úgymint H... Györgyöt és Szombatheli Mártont, publicos Serenitatis V... strae hostes et notorios declaráljuk és pronunciáljuk az el... prunnunciált és kiadott deliberatióink és sententiáink ... szerint. [1])

Articulus II.

Az fejérvári házaknak építések az elöbbi articulus ... rint ujobban decernáltatik.

Az mi azért illeti az Felséged kegyelmes propositi... egyik részét, tudniillik az itt való házaknak építését, meg... kezünk egész országúl, hogy arról immár articulust is ... tunk, és kívántatott volna ekkédiglen is, az kiknek kö... módja lött volna, hogy építette volna. De kegyelmes ur... gratuitus labor is rajtunk lévén, kőmívest is nehezen ta... még ekkédig ezek retraháltanak bennünket, mindazáltal ... ez jövendő őszig héazat alá vétessék minden vármegyék ... székeknek házok, országúl végeztük.

Articulus III.

Az gratuitus labor praestálása ujobban igírtetik.

Az mint ennek előttö is kegyelmes urunk az gra... labornak praestálását megígírtük egész országúl, mostan ...

[1]) Ezen végzést a Brandenburgi Katalin fejedelemsége alatt jan. 25-dikére Gy.-Fejérvárra hirdetett legközelebbi országgyűlés ... dik Artikulusa megsemmisítette, s ennek következtében nyomatnak ezen 1629-diki országgyűlési végzések a Haller György ellen hozott ... let kihagyásával.

szerint készek vagyunk praestálni, csakhogy légyen alkolmatos üdőben, mikor szegénységinknek marhájok füet ehetik. Az székely uraink atyánkfiai és könyörögnek Felségednek, az mint ők is megígírték volt az gratuitus labornak praestálását, Felséged az szerint praestáltassa ez után is velek, Felségednek megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

Articulus IV.

Az annualis contributio végeztetik és az quartirokban lévő katonáknak hópénzekre az egy esztendőbéli kapu szám után való öt forint rendeltetik.

Noha nem tagadhatjuk kegyelmes urunk sok fogyatkozásit szegénységinknek, elannyira, hogy csak magok házok népe tartására, urok szolgálatjára is mint érkezhessenek el, tudja csak az isten, mindazonáltal, hogy Felségednek is meg ne fogyatkozzunk, ígírünk Felségednek egész országúl három nemzetűl, az székely uraink s atyánkfiaival egyetembe, kiknek jobbágyok kapuszámon vagyon, kapuról tíz-tíz forintot, az két rendbéli adózásra húsz forintot az elmúlt esztendőbéli terminusok szerint, úgymint az Szent-György napinak felét ad primum Julii, felét ad primum Augusti, az Szent Mihály napinak felét ad primum Octobris, felét ad primum Novembris az Felséged tárházában beszolgálni. Felségednek alázatosan könyörgünk, légyen contentus vélle.

Az quartirokban lévő Felséged katonáinak hópénzekre kapuszám után öt-öt forintot, felét az adónak első részével, felét penig az utolsó részével, ígírünk Felségednek beszolgáltatni, ezen könyörögvén igen alázatosan Felségednek, vármegyénkről ne kénszeríttessenek szegény jobbágyink nekik élést hordani és mikor seregestől mennek is valahová faluról falura, akkor is éljenek pénzeken, ne kívánjanak ingyen való gazdálkodást.

Articulus V.

Az contributiónak administrálásában ha mi fogyatkozás esik az tisztviselőktül, azok ellen való animadversio debita constituáltatik.

Az adó beszolgáltatásban és egyéb tisztviselőknek [1]) gondviseletlenségek miatt kegyelmes urunk ha mi fogyatkozás esik, az Felséged kegyelmes bölcs ítíleti, azt Felséged animadvertáltatván, melyektűl esik az fogyatkozás, légyen az Felséged

[1]) Itt az eredeti hiteles példány hiányos, s bizonyosan így egészítendő ki: »az ispánoknak és egyéb tisztviselőknek.«

kegyelmessége; csakhogy Felséged is demandáljon serio jó-
giban lévő gondviselőinek, az Felséged jószágiból is adm-
trálják az adót idején korán az perceptoroknak kezekben, av-
ha nem akarnák administrálni, acceptálják ratiójokban szá-
adáskor.

Articulus VI.

*Az arendának ususa roboráltatik és az arendátor-
tiszti denotáltatik.*

Az mi az arenda dolgát illeti kegyelmes urunk, tet-
minekünk egész országúl, hogy abban az régi mód observál-
sék és az kik az ellen cselekszenek, méltó hogy megbünte-
senek; csakhogy az arendator is menjen az szokott helyre
Arendának percipiálásakor, és mindaddig ott légyen, míg
nak ideje s módja lészen, az régi mód szerint.

Articulus VII.

*Hogy minden vármegyéken s mind az Székelységen sol-
temporum [1]) az székek igen diligenter celebráltassanak, v-
geztük.*

Az székeknek nem celebráltatása miatt vármegyéink-
minémű fogyatkozásunk légyen, kegyelmes urunk, jól látj-
Tetszik azért minekünk egész országúl, hogy ő nagyságok
ő kegyelmek tisztekben szorgalmatoson eljárjanak, ha mikor
kalmatosságok lészen és az Felséged szolgálatjátúl érkezhet-
Az székely uraink s atyánkfiai instálnak Felségednek könyv-
gések által, mivel minden székekben inkább mindenik fő tisz-
Felséged udvari continuus szolgái, hogy akár csak egyiket b-
csássa Felséged derék székeknek celebrálására.

Articulus VIII.

*Az szállás-adásban és gazdálkodásban lévő modalitás
adatott edictum bizonyos conditiók alatt confirmáltatik.*

Értjük kegyelmes urunk az Felséged utólszori proposi-
jából, minémű edictumot adott volna minden székekre az sz-
uraink s atyánkfiainak az szállás-adás és gazdálkodás dol-
ból, melyet Felséged kegyelmesen intimál, hogy articulus-
irnók. Minekünk is tetszik egész országúl, hogy ezen mód
serváltassék az vármegyéken is és minden egyéb helyek-
tudni illik, hogy senkinek az ingyen és erőszakkal való gazd-

[1]) Helyesen: solitis temporibus, vagy terminis.

kodás, posta-lovak, szekerek adására való erőltetés meg ne engedtessék; hogy ha kik affélére kénszerítenék az szegénységet és erővel akarnának venni, az olyanok ellen fölkelvén az falu, az hol történik, vagy magoktól vagy penig előttök járójoknak requisitiójára kedvezés nélkül megfogják és főispányok kezében vigyék, az Felségedtől Szászságra kiadott kétszáz forint poena alatt, melyet az tisztviselők is sub eadem poena tartozzanak exequálni, kivévén mindazáltal ebből az Felséged kegyelmes parancsolatját és azokat is, az kiknél az Felséged és gubernator urunk ő nagysága erről való patens levele lészen specifice. Az kik penig jó akaratjokban emberséget akarnak valamely böcsületes fő emberekhez mutatni, az magok szabad akaratján álljon. De minden helyeken az úton járóknak tartozzanak szállást és lovoknak magoknak illendő áron ételt, italt adni.

Articulus IX.

Az taxás városok contributiója:

Kolosvár adjon	fl.	2400.
Várad adjon	fl.	2000.
Fejérvár adjon	fl.	200.
Bánfi-Hunyad	fl.	250.
Vizakna adjon	fl.	250.
Egeres adjon	fl.	100.
Nagy-Almás	fl.	60.
Szepsi-Szent-György	fl.	120.
Illyefalva	fl.	120.
Kézdi-Vásárhely	fl.	150.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia (in) omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civitate nostra Alba Julia die vigesima quarta mensis Aprilis. Anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono.

Gabriel m. p. (P. H.) Stephanus Kovachoczy Cancellarius m. p.

Eredeti nyomtatott hiteles példánya *az erd. Múzeumban (a Dónáth-gyűjteményben)*. — Ugyancsak nyomtatott s a fejedelem pecsétjével és Lectával ellátott egykorú példánya, melyből a Haller György és Szombathelyi Márton hűtlenségi megbélyegeztetéséről szóló I. törvényczikk ki van hagyva, megvan *az Erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. III. köt.)*, és pecsét nélkül. Lectával *ugyanott (a Dónáth-gyűjteményben.)*.

b)

A kolozsvári követek jelentése.

Prudentes et circumspecti domini nobis observandissimi. Officiorum nostrorum paratam commendationem.

Istentől Kegyelmeteknek minden testi-lelki jókat kévánunk megadatni boldogúl. Nem akarván ez occasiót praetermittálni, adhatjuk értésére Kegyelmeteknek, hogy onnat hazúl Kegyelmetektől eljövén, istennek kegyelmességéből vasárnap estvére érkeztünk ide Fejérvárra, urunkat is ő felségét itt találván. Legyen hála istennek ő szent felségének, urunkat ő felségét türhető állapattal értettük lenni. Az gyűlés talán az innep előtt nem kezdetik. Az ország népe egyébaránt gyülekezett; de az úri rend még keveset. Az mit Kegyelmetek privatim reánk bízott, abban az mennyire az itt való alkolmatosság engedte, munkálódtunk, azon leszünk, Isten segítsége velünk lévén ezután is, hogy úgy fáradhassunk mindenekben. az mint legjobb és hasznosb. Semmi oly dolog még az gyülés állapatját mely nézné, nem forog; mihelyen mi olyan érkezik. kit szükségesnek ítílünk lenni reá, melyről Kegyelmeteket tudósítsuk, értésére adjuk Kegyelmeteknek fogyatkozás nélkül. Isten Kegyelmeteket tartsa meg jó egészségben fejenként boldogúl. Datae Albae Juliae die 10. Aprilis Anno 1629.

Prudentum et circumspectarum
Dominationum vestrarum
confratres benevoli
Johannes Tolnay et Michael
Eppel senatores Colosvarienses.

Külczím: Prudentibus et circumspectis dominis judici primario caeterisque juratis civibus et senatoribus civitatis Colosvar etc. dominis nobis observandissimis.

(Eredetije Kolozsvár város levéltárában. Fasc. II. Nro. 92.)

c)

Szombathelyi elítéltetése.

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transsylvaniae princeps *stb.* Damus pro memoria, quod nobis die vigesima prima currentis mensis Aprilis instantis scilicet et durantis, fidelium nostrorum universorum statuum et ordinum trium nationum regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem subjectarum generali conventu eisdem per nos ad Dominicam Palmarum proxime elapsam in hanc civitatem nostram Albensem indicto una cum iisdem statibus universis et ordinibus regni pro facienda causa in infrascripta judicio pro tribunali sedentibus et constitutis nobilis Stephanus Varsóczi pro egregio Joanne Tholdalagi de Iklód causarum nostrarum fiscalium directore, eodem etiam directore nostro personaliter adstante ut actore, contra et adversus nobilem Martinum Szombathelyi de Dés velut inctum, qui etiam coram Nobis personaliter adstabat, proposuit eo modo: Ez jelenvaló személyt Szombathelyi Mártont azért kellett ő felségének az nemes ország eleiben hozatni, hogy ez nem gondolván sem az istennek fenyegető szentséges poroncsolatjával: Dominum et Regem timeto nec cum rebellibus ac proditoribus te consociaveris, subito enim irruet calamitas eorum et amborum poenas quis enumerabit; Proverb. 16. Item: In cogitatione tua regi ne detrahas neque in penetralibus cubiculi tui maledixeris principi, quoniam et avis coeli portabit vocem et qui habet pennas, annuntiabit sententiam Ecclest. 10. sem az olyan embereknek törvény szerint való büntetésektől nem iszonyodván, sem az mi kegyelmes urunk méltó neheztelésétől nem rettegvén, sem az maga szerelmes hazájának akárminemű veszedelmes állapotra való jutásától nem irtózván, ex instinctu diaboli propriique solummodo emolumenti consideratione ductus, csaknem szintén ide be erre az földre származásától fogva, először az megholt Báthori Gábor fejedelem ellen, most penig utólszor ez mostani kegyelmes urunk személye és országa ellen mind római császárnál ő felségénél, mind az lengyel királynál, mind az moldvai vajdánál s mind penig az hatalmas császár fényes portáján alattomban való álnok és ártalmas praktikákot indított, ellene való titkos követséget viselt és tehetsége szerint minden magaviselésével azon igyekezett, hogy ezt az mi szegény hazánkot megháborítsa, csendes és békességes állapotját felzavarja és veszedelemben juttassa, ha azok az fejedelmek az ő felségével való egyességnek

conserválásaért nem contemnálták volna, mely cselekedetiér azt kívánom, hogy juxta partis primae tit. 14. tanquam publicae pacis et tranquillitatis turbator, homagiique et fidelitati hostilis abjurator in exemplum aliorum in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék és miérthogy maga csak szintén magától ezekre elegedőnek nem ítíltethetik, azt kévánom, hogy exquisitissimo tormentorum generi subjectus, complicessit detegálja, ignotis caractheribus írott levelét megmagyarázza, innét Erdélyből Bécsben és Konstantinápolyban magának írott leveleit előadja és valakire valamit tud vagy az ő felsége személyének jovára, vagy posteritásunknak az maga írása szerint való megmaradására, mindeneket voltaképen aperiáljon. Qua propositione dicti directoris nostri memoratus Martinus Szombathelyi incattus responderat, se nec procuratores pene se postulare, neque etiam per se ipsum contra actionem et propositionem adversus se institutam defendere velle, et ratio esset: quia nos eidem super universis suis excessibus, si quas adversus nos statumque regni publicum vel in ipsa porta Ottomannica vel in aulis imperatoris Romanorum, aliorumque Principum designasset, gratiam nostram indulsissemus specialem. Idcirco se totum praetermissa omni alia sui expurgatione et defensione, gratiae nostrae sibi semel impertitae submitteret; quibus procurator antelati directoris nostri perceptis replicaverat, hoc quidem verum esse, quod Nos pro dicto incatto gratiam specialem super praeinsertis suis excessibus feceramus, quod etiam illibatam eidem conservassemus, si et ipse incattus conditiones sub quibus gratiam ipsi feceramus, adimplere, prout promiserat, voluisset: modo manifestum est praedictum incattum conditiones gratiae nostrae aperte violasse, inter alia in eo, quod mox post factam illam gratiam absque scitu et consensu nostro quasdam literas ad oratorem imperatoris Romanorum Constantinapoli agentem conscripsisset, in quibus ea nomine nostro inseruisset, quae a nobis tamquam audivisset; deinde quae praecipue erat inter conditiones gratiae nostrae illi factae, multa quae ad salutem nostram et bonum regni publicum maxime spectabant, in binaria sua audientia coram nobis reticuisset. violatis igitur conditionibus gratiae et ipsa gratia per ipsum violasse dinosceretur juxta regulam juris, qūa gratia nostra violata, prioribusque suis omnibus excessibus per praemissorum litterarum exarationem, rerumque maxime necessariarum suppressionem renovatis ipse incattus omnium praemissorum suorum excessuum reus jure merito habendus et proinde jure merito poena praedeclarata puniendus esset. His quoque auditis praefatus incattus priora duntaxat sua dicta repetiv-

seque posthabita omni alia defensione sibi gratiae nostrae inniti velle respondit. Quibus omnibus hunc in modum agitatis postulavit tandem antelati directoris procurator a nobis contra praedictum incattum tamquam in defensione sui succumbentem universisque regni statibus judicium et justitiam elargiri. Verum quia prout ex praemissis informabamur praememoratus director noster praefatum Martinum Szombathelyi incattum in conspectum nostrum universorumque statuum sisti curasse, eundemque incattum contra dignitatem nostram statuumque regni publicam in aulis magnorum regum et principum pernitiosa consilia agitasse, nocivas practicas exercuisse, diversas clandestinas legationes obivisse, totoque suo posse tranquillitatem regni publicam perturbare conatum fuisse, ac proinde eundem tamquam publicae pacis perturbatorem a jure statuta poena condemnare postulasse proposuisse, praescriptum autem incattum adversus ista omnia respondisse sese super praemissis omnibus suis excessibus gratiam nostram specialem recepisse, eumque sic adversus actionem praememorati directoris nostri tutum et securum esse; praefatum e contra directorem nostrum replicasse, gratiam nostram illi suffragari minime posse, ob id maxime, quod gratia nostra illi certis sub conditionibus fuisset elargita et quia conditiones illas violasset, violata eo facto et gratia nostra per ipsum foret juxta regulam juris: violatis conditionibus, violantur et pacta. Ac proinde ipsum incattum in priora sua delicta reincidisse, meritoque puniri posse comperiebatur manifeste. Propter quod praefatus Martinus Szombathely incattus pro praemissis suis enormibus excessibus, consiliis utpote pernitiosis in aulis externorum principum agitatis, exercitis practicis ac susceptis ac obitis diversis pestiferis legationibus contra dignitatem nostram statumque regni publicum patratis, juxta actionem et propositionem directoris nostri ex decreti Tripartiti par. 1. titul. 14. factam in nota perpetuae infidelitatas perpetua scilicet amissione capitis, universorumque bonorum suorum mobilium et immobilium ubivis intra ambitum hujus regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae Transilvaniae subjacentium fisco nostro applicandorum convinci et aggravari habere nobis praefatisque statibus et ordinibus regni nobiscum in discussione et examine praesentis causae constitutis et existentibus cernebatur perspicue. De quorum consilio praematuro et sana deliberatione nolentes praetitulati Martini Szombathelyi incatti praemissos suos enormes excessus, consilia utpote pernitiosa in aulis externorum principum agitata exercitas practicas ac susceptas ac obitas diversas

pestiferas legationes contra dignitatem nostram statumque regni publicum patratas simpliciter et impune pertransire, ne et alii exinde pravo desumpto exemplo similes atroces nefarios excessus perpatrare attentareque praesumant, sed potius poena hujus dictata etiam alios quoslibet a similibus praesumtuosis excessibus restringat, cohibeat et detrahat: eundem igitur Martinum Szombathely incattum et convictum causis et rationibus ex praedeclaratis in praemissa nota infidelitatis perpetua scilicet amissione capitis, universorumque bonorum suorum mobilium et immobilium perpetuitatisque eorum ubivis intra ambitum hujus regni nostri Transsilvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae Transilvaniae subjacentium fisco nostro applicandorum, contradictione, inhibitione et repulsione praelibati Martini Szombathely incatti et convicti ac aliorum quorumlibet praevia ratione non obstante convictum et aggravatum fore una cum dictis universis statibus et ordinibus regni, juxta actionem et propositionem actoris superius declaratam judicandum decrevimus et commissimus, decernimus et committimus per praesentes. Datum in dicta civitate nostra Alba Julia ipsoque generali dominorum regnicolarum conventu, die vigesima tertia mensis Aprilis anno domini millesimo sextentesimo vigesimo nono.

(Egykorú másolat az erdélyi kam. levéltárában.)

XLIV.

1629. máj. 5.

A fejedelem nyiltparancsa a katonák zsarolásainak meggátlása ügyé-

Gabriel dei gratia etc.

Mivel katonáinknak birodalmunkban széljel zászlójoktul kapitányjoktól, hadnagyoktól távol, quartirokban való lakásokból némely szófogadatlan latrok miatt mindenfelől sok panasz vagyon ellenek, és ő színek alatt más sok latrok is az útak állásától, tolvajkodásoktól meg nem szűnnek: ezeknek eltávoztatásáért ezutánra már őket zászlónként bizonyos helyekre csapatokba rendeltük, a holott, hogy ez alább megírt szép rendtartásokkal pénzeken éljenek, nekik fejenként azon alább megírt büntetések alatt parancsoljuk.

1. Minden kapitány és hadnagy seregében lakjék, sohova seregéből hírünk nélkül kimenni ne merészeljen. Az kiknek pedig bizonyos és szükséges dolgok végett bizonyos ideig való kimeneteleket seregekből meg fogjuk engedni, az mi tőllünk rendeltetett napra tisztessége vesztése alatt seregek közé vis-

sza jőjjenek. És ez ilyen idő alatt is míg az mi kgls engedelmünkből az kapitán serege kívül lészen, oly hadnagyát hagyja képében, az kinek emberségében, gondviselésében és kemény voltában maga leginkább megnyughatik.

2. Valamikor pedig valamely kapitán mi tőlünk szükséges dolgaira seregéből elkérezik, azon kapitán alatt való minden hadnagy seregében tartozzék lenni az kapitán visszaérkezéséig; azután is pedig, és semmi időben az hadnagyok is a seregekből ki ne menjenek, hanem tőlünk vegyenek szabadságot levelek avagy katonájuk által.

3. Az kapitán és hadnagy híre nélkűl egy katona is széljel ne járjon, csak egy napi járó földön is seregéből kimenni ne merészeljen. Ha kinek valahova mi bizonyos szükséges járása lészen, kapitányától, hadnagyától elkéredzék, útilevelet vegyen tőlök, kiben meg legyen írva, a hová menni akar; és a mely napra meg leszen parancsolva, hogy seregébe haza menjen, azt elmúlatni ne merészelje, és az úti levelet kapitányának, hadnagyának mindjárt beadja.

4. Minden kapitán és hadnagy, hogy az alatta valókra jobban vigyázhasson, őköt tized számra bizonyos jámbor tizedesek alá rendelje és minden tizedes az ő tizedét minden istenadta nap meglátogassa, az ő tizedebeli katonája otthon vagyon-e? ha otthonn nincs és ha kapitánya avagy hadnagya híre s levele nélkűl ment el, az tizedes tartozzék mindjárást hadnagyának megjelenteni és a hadnagy az olyant érdeme szerint minden kedvezés nélkűl megbüntesse. És így minden hadnagy az tizedesektől minden nap megtudakozza, ki hol jár a katonákban és úgy vigyázzanak reájok, hogy minden latorságtól, dúlásra, fosztásra való kijárástúl őket megtartóztassák, megoltalmazzák.

5. Melyre hogy az kapitányok, hadnagyok, tizedesek jobban érkezhessenek, az fűvelő helyekben is ezen vigyázással legyenek reájok és senki az rendelt helynél más fűvelő helyet ne válaszszon; egyéb faluk határira se fűvelni, se bárány és egyebet es kapdosni, sem pedig másutt szállást magának fogni, élete vesztése alatt ne merészeljen. Lovokat is pedig az fűvelő helyekre szép renddel, sorjában verjék, az fűvet ne gázolják, és csak úgy üssék elébb-elébb hogy szájával érhesse az ló az ép fűvet, mert egész nyáron más fűvelő helyek nem lészen.

6. Valamely hadnagy ez feljűl megírt módok szerint gondot nem visel az ő alattavalóira az gondviseletlenség megbizonyosodván, az kapitán tisztsége vesztése alatt tartozzék az olyan szófogadatlan hadnagyát megfogni és mi kezünkben nyakon kötve hozni. Ha pedig tizedestől esik az

gondviseletlenség, az hadnagy tartozzék az olyan tizedest nyakon kötve kapitánya kezében vinni. Ha pedig az kapitány így nem visel gondot, magunk büntetjük kedvezés nélkül meg érette.

7. Valaki az szegény embernek marháját, barmát, juhát, bárányát, tyukját, lúdját és akármi névvel nevezendő élését elveszi erővel, megtudódván, melyik seregbeli katona cselekedte, mihelt az szegény ember panaszol, az kapitán és hadnagy tartozzék kikeresni és az marha árát megadatni; és az latorságért, a ki cselekedte lészen, hogy valamit az szegény embertől erővel elvött, két pálczával az marha árának megadatása felett megveretni.

8. Az ki dúl, foszt, útat áll, kedvezés nélkül karóban verettetik érette.

9. Az ki erőszakot teszen, avagy tisztátalan személy szállásán tart, feje vétetik érette.

10. Az mely kapitán és hadnagy seregében való katona efféle latorságot cselekeszik és kapitánya vagy hadnagya kedvezvén neki, ki nem keresi, avagy ha pártját fogja, maga az kapitán avagy hadnagy öletik meg érette.

11. Az hol pedig telelésre való quartirokat elrendeljük, mivel ezután az nem változik, hanem esztendőnként azon quartira lészen minden seregnek zászlóaljának, valameddig isten bennünket éltet, úgy viseljen minden katona gondot szállására, hogy az szegény embert gazdáját semmire egy szóval megmondva ne erőltesse, ne szidja, ne verje, kerte veteményéhez ne nyúljon, se major házához semmi éléséhez, holott csak szállással, meleg házzal és a mit a katona az gazdaasszony kezében ad, annak elkészétésével tartozik az gazda, egyébbel semmivel nem.

12. Valamely határon, maga quartira határán, vagy szomszéd falubelieken az szegény ember szénáját, zabját kévéiben avagy fosztva, az katona ellopja avagy lopatja, mihelt az szegény ember paszol az kapitánnak, hadnagyának, tartozzék mindjárást kikeresni, az árát megadatni és annakfelette, a ki cselekedte lészen, kímílletlen megpálczáztatni.

13. Minden katona lovászát, szolgáját oly fenyítékben tartsa, hogy ha az katonák avagy lovászok miatt az gazda kárt vall és azt az kapitánnak, hadnagynak megjelenti, az kapitán és hadnagy tartozzék kikerestetni és azon városnak törvényteve bíráit is az törvényben ülletniés az szerént minden igazsággal megbüntetni. Az mely hadnagy vagy kapitán ezt nem cselekedné, meghal érette.

14. Az kapitányok, hadnagyok idegen csavargó legényeket az ő maga zászlója alatt valókon kivül senkit élete vesztése alatt ne merészeljen befogadni seregében, se fűvelő, s

telelő helyében. Ha hol pedig olyan legények találtatnának, az kapitány és hadnagy élete vesztése alatt megfogja, nekünk minden marhájával egyetemben behozza; mely marhának harmadrésze legyen az kapitányé avagy hadnagyé, a ki behozza.

15. Az mely fűvelő avagy telelő helyekhez közel valami latorság esik és az káros megbántott emberek az kapitánt avagy hadnagyot megtalálják, azok mindjárást tartozzanak felülni, az latrokat megűzni, kergetni, megfogni és az káros ember marháját megadatni mind egy pénzig. Az mi marhája pedig az latornak találtatik, azoké legyen, az kik kergetik, megfogják. Magát pedig az latrot azon városnak bírájának jelenlétekben tartozzanak törvény szerint megsententiázni és karóban veretni.

16. Mely rendtartást és parancsolatunkat hogy mindenek fejenként és fogyatkozás nélkül megtartsanak, az kapitányok, hadnagyok, tizedesek minden alattok valókkal megtartassanak, fejenként nekik az megírt büntetések alatt életekre, tisztességekre parancsoljuk. Secus nullo modo facturi. Datum in castro nostro Alvinczіensi, die 5. mensis Maji, Anno 1629.

(Egyk. másolata a gy.-fvárl kápt. ltár u. a. részében. — Egy más egykorú példánya megvan a Héderváry gyüjteményben.)

XLV.

1629. május 31—jún. 25.

Ornay Gáspár követsége Ferdinándhoz.

a)

Bethlen levele Ferenczffyhez.

Gabriel stb. ac Opuliae et Ratiboriae dux.

Generose nobis dilecte. Nemzetes vitézlő Ornay Gáspár hívünket kelletvén az közönséges jóra néző némely bizonyos dolgokban császárhoz ő felségéhez küldenünk; Kegmedet benigne akaránk requirálni, hogy Ornay Gáspárnak mind az ő felgétől való audientia megszerzésben, azután is meg nem késlelésében és egyéb kévántatandó dolgokban is legyen minden jóakarattal és segitséggel, kit mi is illendő kegyelmességgel akarunk felőle agnoscálni. Ipsi et in reliquo benigne semper propensi manentes. Datum ad acidulas possessionis Szááldobos die 31. May anno dni 1629.

Gabriel m. p.

Kivül: Generoso Laurentio Ferenczffy stb. Nobis dilecto.

(A Jászai-féle gyüjteményből. Nemz. Múz.).

b)

Bethlen a császárhoz.

Sacra Caesarea — — —
Domine — — —

Licet mihi is semper animus, eaque voluntas a const
tae cum Matte Vra pacis hujus initiis fuerit, ut const
sincerique affectus mei voluntatem eo pacto declararem
non aliud, quam publicae tranquillitatis studium, pactorum
cum Matte Vra et vicinis quibusque observationem mihi
esse palam aperteque omnes intelligerent, ad quod propc
cum actiones meas hactenus direxissem, meque eo in st
divina bonitate collocatum intelligerem, ut praeter eum
secreta cordium scrutatur nulli alii rationem a me red
bere aequo jure arbitrarer, tamen sinistras aliquorum
ciones, inanisque diffidentiae rumores apud quosdam
intellexi; qui legationes quorundam regum et principum
Mattem Vram institutas huc accessisse falso rumore cum
sissent, me etiam hostilia moliri apud quosdam dissem
Quod quam alienum ab instituti mei rationibus sit, q
falso confictae hae res nihil aliud, quam publicae qui
turbationem spirent, quivis sani judicii facile conside
terit: cum testem Deum ipsum et conscientiae meae c
habeam, a conclusae pacis hujus tempore, nullas a q
contra Mattem Vram legationes ad me missas esse
ullum mecum quidquam adversus eam egisse, cum i
bonae confidentiae de iis Mattem Vram omni mora p
edocturus fuissem, uti hoc etiam tempore praeterm
minime putavi, quin Mattem Vram certiorem de his
derem; nimirum magnificum Wolmarum Farensb
serenissimo rege Sueciae ad me missum inexpectatu
visumque, cum nihil antea de eo priusquam in dit
pervenisset, accepissem, decima octava hujus mensis
appulisse, qui penes litteras credentiae redditas c
thentica instructione — — — — — quaedam exh
exposuisset, per hunc — — — — — dem et intern
um Matti Vrae ea statim — — — — eque fideliter
in mandatis dedi; ex quo — — — — perceptura, i
mei rationes benigne — — — — judicio suo pond
meque non aliud, quam caesareae et regiae persona
simaeque ejus domus et publicae quietis commoda
que gentium tranquillitatem in animo habere pala
agnoscet. Quae cum ita sint, Mattem quoque Vram
tia, tali pietate, tantaque insignis judicii laude prae

alia benigni instituti sui decreta habituram certo existimo: quam caesareis et regiis virtutibus suis, tantaeque rerum gestarum gloriae cumulum his etiam addituram, illudque acturam esse, ut almae pacis fructum non tantum hisce regnis et populis conservatum, sed orbi etiam christiano post tot funestas vastitates, innoxiique populi clades, optatam tranquillitatem se auspice tandem restitutam omnes agnoscant. De reliquo Mattem Vram uti rogatam volo, ut praesentium exhibitoris fidelis et internuncii mei egregii nimirum Casparis Ornaj verbis quidquid nomine meo retulerit, in omnibus indubiam fidem adhibere benigne dignetur, ita constantis studii mei officia sincerissima voluntate Matti Vrae delata esse cupio; et Deum immortalem veneror, ut eam diutissime felicem vivere secundissimoque incolumitatis et rerum omnium statu perfrui concedat. Dabantur ad acidulas possessionis Szaldobosiensis, die ultima mensis May anno dni 1629.

Mattis Vrae Caesareae et
Regiae
servitor studiosus ac devotus
Gabriel m. p.

Kívül: Sacrae Romanorum stb. stb. Domino benignissimo.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.).

c)

Ornay Gáspár előterjesztése a királyhoz 1629. jún. 25. Ferenczffy jegyzése.

25. Junii 1629. Viennae.

Internuntius in audientia suae Matti hoc pacto locutus.

Princeps et dnus meus clementissimus summa cum reve-
rentia et honore salutans Vram Mattem, boni affectus servitia
sincere defert et commendat. — Matti suae a Deo longam vi-
tam et in nogotiis suis omnem prosperitatem comprecatur.

Mittit etiam litteras, penes quas ex mandato internun-
tii coram verbis suae Matti referre benignas aures petit pro
meremando.

Petit intellectis negotiis et mentem principis dimissio-
nem et expeditionem accelerari.

Inaudisse principem ex communi rumore, partim etiam
nuntio dni palatini ad se misso, partim ex iis, quae dnus
episcopus Francisco Miko perscripsit, illud vulgari, licet
pertinentissime, quod nimirum siquidem ex variis locis lega-

tiones fierent ad principem, exinde manifeste apparere, quod hostili animo intenderet esse contra Caesaream Mattem, quae tamen aperte contra rei veritatem sunt.

Cum tamen sua serenitas in testem vocet Deum et conscientiam suam, quod post transactiones cum sua Matte a quoquam venissent ad se, qui contra suam Mattem nociva tractasset.

Verum

Nuperrime insperato a rege Sueciae venisse legatum Ferenczback, cujus adventus forte etiam prius innotuit suae Matti.

Eum tanquam legatum ex usitato jure gentium a se arcere non potuit, neque ablegare, verum legationem ejus percipere voluit. Praesertim cum ea sit persona, quae affinitate ac vinculis sanguinis sibi multum conjunctus est.

Prout etiam sua serenitas liberum principem se agnoscens et libere se hic posse agere, quod nemo illi tale quid prohibere posset.

Sic demum postquam intellexisset causam adventus sui et juxta instructionem sigillo firmatam penes credentionales litteras postulata regis proposuisset; noluit omittere princeps quin suam Mattem de iis informaret eaque communicaret.

Unde animadvertere potest sua Mattas num falso conficti rumores sint illi de sua serenitate sparsi.

Nullam siquidem sua serenitas intentionem aliam habet, quam ut veram et justam sinceritatem erga suam Mattem et ad sanctae pacis conservationem re ipsa declarare posset; quae in re in posterum quoque nihil permittet fieri. Praesertim si hinc occasio et causa non praebeatur ad hoc ipsum.

In futurum etiam si quid simile inaudierit et habuerit sua serenitas, non intermittet suae Matti communicare.

Ea vero fiducia fertur et sua serenitas erga suam Mattem, quod sÿnceram inclinationem habens erga almam pacem ejusque conservationem, caesareum benignum affectum erga suam serenitatem declaratura sit.

* * *

Descripta paria litterarum, quae in diversorio habentur, quem V. Mattas deputatura est, relegentur, ex quibus sua Mattas quaelibet intellectura est.

Et majoris confidentiae argumentum ut sit, prae manibus habentur etiam, qualianam responsa dederit sua serenitas ad praetensiones et postulata regis Sueciae.

(A »Jászai-féle gyüjtemény«-ből. Nemz. Múz.).

XLVI.

1629. jú l. 23.

Bethlen Gábor rendelete a méz és viasz egyedárú behozatala ügyében.

a)

A nyílt parancs.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Oppuliae Ratioboriaeque dux etcetera. Universis et singulis spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis et nobilibus supremis et vicecomitibus quorumque comitatuum in ditione nostra Transylvanica existentium, circumspectis item et providis judicibus primariis ceterisque juratis civibus et inhabitatoribus quorumque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, praesentes nostras visuris, fidelibus nobis dilectis salutem et gratiam nostram.

Minthogy ez esztendőben az lábas marhával való kereskedésnek semmi alkalmatossága nem lehete az finyes portára tartozó ország adajának fizetésére, pedig jó pénznek igen nehezen tehetjük szerét, vöttük eszünkben, ha mézünk, viaszunk bőven volna, abból lelhetnénk alkalmatosban portára való jobb pénzt, kihez képest mézgyűjtéshez kelletvén fognunk, annak gyűtésére, felszedésére rendeltük és bocsátottuk ki ez levelünk praesentáló Kolosváratt lakó Vásárhelyi Szabó Istvánt, ki mellé segitségül rendeltük, Vásárhelyről István deák és Szőcs István és Szabó Miklós és Kerekes Szabó István híveinket. Hűségteknek azért hagyjuk és serio parancsoljuk, hogy sohul senki semminemű helyeken megnevezett gondviselő hívünk és emberink kivül, mézét s viaszát, minden marhája elvesztése alatt eladni ne merészelje, hanem emberinknek, kik kész pénzül mindgyárást mindent contentálnak. Értjük pedig azér, hogy sok helyekre némely városi főrendek, pénzeket summarie kiosztották nyilván való kárunkra és kedvetlenségünkre. Megparancsoltuk gondviselő hívünknek, hogy afféléket igen diligenter observálja és observáltassa és in scriptis értésünkre adja, kikre minemő gondot akarunk viseltetni másoknak példájára is experiálják akárminemü rendbeli emberek legyenek azok; valahol pedig mézet szednek, mindenütt elegendő segitő embereket (adjanak) az méz kitörésre, szekerekre töltésére és magok is mellette legyenek emberinknek az méz felmérésében és hol mennyi mézet vöttenek, arrúl quietantiát adjanak, az méz alá szekereket, vonó marhákat és em-

bereket rendeljenek és oda vigyék a hova embereink akarják vitetni, azonképpen az üres hordók alá is. Emberink mellé pedig az hul kívántatik keresőket adván és postalovat, gazdálkodjék is magának; ebben senki híveink közzűl fogyatkozást tenni s akadált szerzeni ne merészeljen, mert kemény animadversiónkat el nem kerűli.

Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima tertia mensis Julii anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono.

Gabriel m. p.

Egykorú másolat a szász nemzeti ltárban. Nro. 358.

b)

Az utasítás.

1.

Instructió.

Az melyhez kellessék magát accomadálni az mi számunkra való méz- és viaszgyűjtésben Kolosváratt lakó Vásárhelyi Szabó István nevű hívünknek és melléje rendelt hívünket minemű tanúsággal bocsássa mindenfelé Albae Juliae die 23. Julii anno 1629. extradata.

1. Mindenütt Erdélyben, vármegyéken, városokban. székekben eljárván és igen diligenter felcirkálván, keresvén valamennyi mézet, viaszat hallattatnak, azt mind számunkra colligálják, congerálják, senkinek pénzen semmi rendbeli embereknek ne engedjenek; ha kiket rajta kaphatnak, az kikkel bírnak, életek vesztése alatt, absque respectu personarum. mézét confiscálják és minden marháját, valamit nála találnak s magát küldjék az oda közelebb levő házunkban tiszttartónak kezében s ha kikkel nem bírnak, bírhatnának, értésünkre adni sietséggel el ne mulassák.

2. Az méznek köblét az $72^1/_2$ hetvenkét ejteles köblét hét forinton vegyék be mindenütt.

3. Viaszat is valahol mennyit találhatnak, hasonlóképen congerálják, mint az mézet, senkinek azon poena alatt meg ne engedjék szedni.

Az szép szín viasznak fontját húsz pénzen vegyék be. mázsáját huszonnyolcz forinton; ha penig úgy semmiképpen nem vehetik be, huszonkét pénzen is elvegyék fontját. Musztika viasznak pedig fontját tizenöt pénzen.

4. Erre rendelt főgondviselő emberünk pedig az mellé rendelt társait legelőszer erős hittel megesküsse, hogy ebbeli mi szolgálatunkban igazán hasznosson és minden fogyatkozás nékül igyekezzenek eljárni, szavát fogadják pedig mindenben, valamit az mi hasznunkra néző dolgokban nekik parancsol és eleikben ad.

5. Ezeknek véghöz vitelekért és ebben való szolgálatjokért leszen fizetések: kilenesen úgy mint vásárhelyi Szabó Istvánnak, Kállai Jánosnak, Ennyedi Mihálynak, Köpezi Dánielnek, István deáknak, Szeőcs Istvánnak, Szabó Miklósnak és Kerekes Szabó Istvánnak készpénz ff. 120. magok pénzén penig közönségesen ötszáz forint ára mézet, magának kétszáz-kétszáz forint árát és az többinek közönségesen háromszáz forint árát, mely mézet szabad legyen eladni, valakinek akarják. Az viaszat penig tárházunkban szolgáltassák 28 forintért mázsáját.

6. Az hol magunk házához találnak menni, magának és társainak per diem négy-négy czipó, magának per diem bor jiiβ: 2 társainak per diem jiiβ: 1 két-két font hús, vagy két tál étek per diem, mikor az mézgyűjtés vagy kitaszitás dolgában járnak. Datum loco die et anno in praescriptis.

Forma juramenti.

Én Marosvásárhelyt lakó Szabó Miklós esküszem az élő mindenható, földnek menynek teremptő istenére, hogy én az én kegyelmes uramnak fejedelmemnek az felséges Gabrielnek az római szent birodalomnak, Erdélyországnak fejedelmének etcetera hű és igaz leszek és az én reám bizattatott hivatalomban, szolgálatomban igazán híven és tökéletesen eljárok, teljes erőm, elmém szerint ő felségének hasznát örögbíteni és kárát oltávoztatni igyeközem, kárt sem magam nem teszek akaratommal, sem társaimmal tenni nem engedek, úgy mint ez jelen való 1629. esztendőbeli méz- és viaszgyítésben, sőt az kezemhöz vött és ezen szükségen vejendő ő felsége pénzéről, mézéről, viaszáról, serről igaz és elegendő sommát is adok. Isten engemet úgy segéljen.

2.

Instructio Stephani Szabó de Marusvasarhelÿ.

Mivel az mi kegyelmes urunk ő felsége pecsétivel költ instructio csak egy, én főgondviselő köztök, Kolosváratt lakó Vásárhely Szabó István egyszersmind mindeneknek az egyet ki nem adhatom, hanem értsék minden rendbeli embereket, hogy az ő felsége instructiója pariajának helt adgyon, mert ha hol szófogadatlanság találtatik vagy az ő felsége pecséti alatt

való instructio is oda érkezik, és félő, hogy az szófogadatlanságért nagy poena ne találja. Oretenus is így informált, hogy minden processusát az mézgyűjtésnek és viaszgyűjtésnek Kegtek eleiben instruáljam.

1. Mikor a mézet fel akarjátok veretni és veritek, akkor az mely faluban mennyi mézet vertek és kitől vernek és mely vármegyében, városon, székben levő faló, felírjátok igazán és arról kezén quietantiát hagyjatok ott az bírónál.

2. Hogy mikor tele leszen az hordó és mennye lészen benne, megírjátok, vagy mennye hija ha lenne az indításban és az árában, az helyben levő bíró attól az embertől, az melyre az hordó méznek az helyben vitelét bízza, az hova Kegyelmetek küldeni akarja, azt az czédulát magával elvigye. Kegyelmetek is annak az falunak nevét és birájának felírja, az hordónak is mennyi lenne száma Kegtek kezében maradjon, hogy így ha az vitelben kár leszen, vagy elfoly és azon az falun ő felsége meg akarja az árát venni, az czédula nélkül penig ha elveszti az szekeres, békével nem marad ott az hova viszi, az mely helyben Kegtek parancsolta vinni. Mert az helyben leszen az ki számát veszi le az hordót és viszontag más czédulát ad neki, az szerint az mint az Kegtek czéduláját kézben adja, hogy ha kárt, fogyatkozást nem teszen, ha penig kárt tesznek, ők adnak arról számot; az bírónak penig meg kell hadni, hogy az mely szekeren elküldi a mézet, hütes embert bocsásson vele, hogy kár ne legyen benne.

3. Az viaszat is az fen (?) ő felsége instructiója szerint vegye Kegtek, de tiszta legyen a viasz, jól Kegtek megvigyázza, mind musztika viaszszal együtt. Ha penig igen olcsó mány leszen az musztika viasz, jól meg kell látni és tisztítani meg, az kié leszen és úgy kell elvenni.

Egykorú hibás másolat a szász egyetem ltárában. Nro. 357.

FÜGGELÉK.

Részint a Történelmi Társulat kirándulásai, részint azon kívül is folytatott kutatásaim alkalmával több oly íratra akadtam, melyek vagy önmagukban is országgyülési irományok, vagy ezekkel szoros összeköttetésben állanak. Szükségesnek tartottam ezeket, mint függeléket, a jelen kötethez csatolni, annyival inkább, mert nem tartom valószínünek, hogy a későbbi kutatások alkalmával is annyi anyagot hozhassak össze, mennyi egy pótkötetre elegendő volna.

I.

1561. nov.

Meghívó a kolozsvári országgyülésre. (V. ö. II. k. 141. és 193. l.).

Joannes secundus Dei gratia electus rex Hungariae Dalmatiae Croatiae etc. fidelibus nostris egregiis et nobilibus, comitibus, vicecomitibus, judicibus et universitati nobilium comitatus Zolnok Interioris salutem et gratiam.

Meminisse potestis, quod superioribus mensibus per litteras vobis mandaverimus ut per singula capita cum se licima parte colonorum vestrorum parati esse, ac ad primas litteras post illarum emanationem eo quo necessitas regni postularet movere possetis, — cum autem ex significatione fidelium nostrorum magnifici domini Melchioris Balassa supremi capitanei nostri ac ceterorum praefectorum atque militum nostrorum certo intelligamus, expeditionem electae caesareae, M^tis^ Romanorum in Hungaria ditionem nostram invadere proventus nostros sibi usurpare ac cestellum nostrum Kowazo obsidere conari: volentes itaque illorum conatus tempestive propulsare, emisimus certum numerum aulae nostrae familiarium; sed quia necessitas rei maiores copias populat et ut nos vobiscum ac ceteris fidelibus regnicolis nostris mature super hiis et aliis quoque rebus in commune decernamus valde necessarium arbitramur, ob hoc ex

consilio dominorum consiliariorum nostrorum ad festum Sancti Martini episcopi nunc venturum Colosuarum comitia indiximus. Fidelitatibus igitur Vestris harum serie firmissime mandamus, ut acceptis praesentibus per singula capita cum sedecima parte colonorum vestrorum, bellicis instrumentis et militari apparatu juxta praescriptos articulos sub poena in eisdem constituta ad ipsa comitia venire debeatis, — ut una vobiscum ac ceteris regnicolis nostris super praemissis rebus tractare, consultare et utiliter concludere valeamus ac etiam inde statim eo quo urgens necessitas et defensio ditionis nostrae possulaverit, citra quamlibet moram proficisci possitis; secus nullo modo facturi.

Datum Albae Juliae vigesima octava die mensis Octobris anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo.

Johannes Electus Rex m. p.

(P. H.)

Eredetije papírral fedezett fej-pecséttel, a marosvásárhelyi gróf Teleki ltban. 8058. sz.

II.

1571. febr. 6.

János Zsigmond a szultánnak: mentegeti magát, hogy az erdélyi rendek sürgetésére kénytelen volt Békes Gáspárt kiküldeni, hogy a keresztyén fejedelmeknél nőt szerezzen neki. (V. ö. II. k. 282.).

Hatalmas győzhetetlen császár, az én örökké való hívségemnek Hatalmasságod kegyelmességbe ajánlásának utánna adjon az úristen Hatalmasságodnak hosszú életet, egészséget egy napját Hatalmasságodnak tegye ezerré.

Kegyelmesen megemlékezhetik Hatalmasságod arról, hogy én alázatosan ezelőtt is megadtam vala érteni alázatosan hatalmasságodnak, hogy Hatalmasságod ótalmába és gondviselésébe az én személyem emberkort érvén és ezt látván országombeli fő népek, kik velem egyetembe Hatalmasságodnak hívségesen szolgálnak, gyakran való gyűlésekbe intettek engemet szorgalmatoson, hogy megházasodnám. Én azért jámbor alattam valóknak intéseket, külső atyánkfiainak es, és sok főuraknak barátinknak, sőt a fényes portán való főnépeknek is ugyanezen dologra való szorgalmaztatásokat megtekintvén, jelesben kedig akarván holtom után is maradékot és örököst hadnom, ki halálom után is Hatalmasságodnak híven mint én magam szolgálna és ez országot is minden emberek ellen Hatalmasságodnak éppen meg-

tartanája, mint az én vén atyám is János királ az urak szorgalmaztatására ugyan ezen okból házasodott volt meg, bocsáttam vala azért emberemet oda fel, hogy az keresztén fejedelmek gyermeki közt nézne és választana hozzám illendő leánzót. Melyet jóllehet, hogy meg is talált, de még mind ez óráig teljes véghöz nem mehetett kilemb-kilemb conditiókért, kik szoktak az keresztén fejedelmek gyermeki házasságokba lenni. Hogy azért az elkezdett házasság dolga immár véghöz menjen, bocsátom most újabban oda fel az én hív szolgámat Békes Cáspárt etc. kit Hatalmasságodnak híven meg akartam adni érteni, hogy Hatalmasságod ez dolgot enmagamtól értse és senki szavának, kik az én dolgomat Hatalmasságodnál az fénes portán gonosz akaratból visszamagyarázzák, helt ne adjon. Mert én az én megholt atyám János királ lába nyomdokát követvén, Hatalmasságodnak és az fénes portának holtomig híven akarok szolgálnom és az országot Hatalmasságodnak meg akarom tartanom, és minden szükségembe mindenek ellen ótalmat csak Hatalmasságodtúl akarok várnom; sőt még gyermekimnek, maradékimnak testamentumba is meghagyom, hogy Hatalmasságodat örökké híven szolgálják.

Értem penig hatalmas Császár azt is, hogy nékik támadtak, kik nem szégyenlik én felőlem ezt hirdetni az portán Hatalmasságodnak, hogy Maximilián császár leányát veszöm, de Hatalmasságod efféle heába való beszédeket ne hidjen: mert ezután is nyilván leszen Hatalmasságodnál, hogy ezek úgy beszéllettek, mint leventák és megfeketűlt orczájúak. Mert én mindenkor az Hatalmasságod akaratját forgattam szemem előtt és az én engedelmességemet, kivel Hatalmasságodnak tartozom. De csuda dolog az, hogy efféle szégyentelen és hamis beszédű személyek nem gondolják meg, mennyit én vétöttem német királnak az Hatalmasságod szolgálatja mellett, mennyi erősségit, várait vöttem meg, szolgáit, főszemélyeket levágattam, megölettem; hogy bízhassam én magamat arra és attúl jót várhassak. En nékem mindenkor nagy bizodalmom volt, vagyon most is, hogy Hatalmasságod engemet nem más ember hamis beszédéből ítíl, de az én igaz és hívséges cselekedetimből. Könyörgök is Hatalmasságodnak, hogy most is Hatalmasságod tartson engemet szokott kegyelmességébe és ótalmába, és az én nem jó akaróim hamis beszédeknek helt ne adjon, kik én nékem az Hatalmasságod kegyelmességét iríllik és attúl engemet igyekeznek megfosztani.

Egynihányszor immár Hatalmas császár az végbeli békektűl, vitézektől való bántásimat, rablásokat, alattam valók kárait, vagdalásokat, öléseket, szünetlen való kesergetéseket, megmondhatatlan kemény fenyegetésöket, fogdosásokat, se-

tatásokat, újobb-újobb levelek faluimra való küldözéseket é- újobban való foglalásokat és alattam való híveimre reájok üté- seket, keserves panaszolkodással adtam megérteni Hatalma- ságodnak és az fénes portának.

Hatalmasságodtúl mindenkor kegyelmes válaszom emle- reim által és Hatalmasságod parancsolati által ez volt, hogy erősen megparancsolta Hatalmasságod az végbeli szancsák- beknek, hogy az én birodalmamhoz ne nyúljanak, újobb fogla- lástúl megszűnjenek, újobb rablás, saczoltatás, kártétel az én birodalmomba Hatalmasságod után semmi ne essék. De ha- talmas császár, nem tudom, mitől vagyon, látom, hogy meg nem szűnnek és keveset félnek az Hatalmasságod parancsolatjátúl, az ő magok hasznát nagyobbra becsülik.

Könyörgök Hatalmasságodnak, kinél az egy Isten után több reménségem ez világon nincsen, adjon erős parancsolatot az végbeli uraknak, passáknak, szancsákoknak, ne nyúljanak az én birodalmomhoz és szűnjenek meg az szegénségnek ke- mény fenyegetésétől és újobb-újobb foglalásoktól; avagy Ha- talmasságod örök kegyelmességéből, az hatalmas Istenért és a szent emlékezetű megholt hatalmas Szulimán császár hozzám való kegyelmessége tekintetiért, kinek mind földön, mind me- nyen szent emlékezete örökké megmaradjon, adjon határt, ki ez előtt is alázatosan egynihányszor kívántam Hatalmasságod- túl, hogy az török urak is értsék határokat és az kívől szün- telen való szertelenségeket ne késértsenek, kiből az földnek utol- romlása, pusztulása és az szegény nyomorúlt kösségnek a nagy Istenre és Isten után Hatalmasságodra való kiáltása va- gyon. Lehessek én is nyugodalmas szüntelen való panaszolko- dástúl, Hatalmasságodat se kénszeríttessem panaszolkodásim- mal megbántanom. Kit én Hatalmasságodnak teljes életem- vérem hullásával, sőt halálom szerencséjével is híven meg akar- rok szolgálni, mint kegyelmes fejedelemnek. Erről kegyelmes választ várok Hatalmasságodtúl.

Nyilván való újságokat ezt jelenthetem Hatalmasságod- nak, hogy német királnak és az fejedelmeknek az imperium- minémű gyűlések volt, ímmár elvégeztetett és az fejedelmek eloszlottak: de mit végeztek légyen, azt nem értem. Mikor az én emberem Békes Cáspár megjő, valamit érthetek, Hatalma- ságodnak tudására adom.

Datae ex Georgen 6. Februarÿ. Anno 1571.

Egykorú másolata Kolozsvár város levéltárában.

III.

Fejedelmi előterjesztés az 1594. aug. 16-ik országgyűlésre. (V. ö. III. k. 330. és 446. ll.).

Propositio serenissimi principis in comitiis generalibus 16 Augusti anni 1594 Claudiopoli celebratis habita per magnificum dominum Volffg. Kovachioczÿ cancellarium.

Emlékezhetik Kegyelmetek reá, ez elmúlt üdőkben meniszer adta ő nagysága értésére Kegyelmeteknek minémű nagy dolgok álljanak mind ő nagyságának s mind fejenként Kegyelmeteknek előtte. Ez nagy hadi indulások mind egyfelől s mind másfelől mire tendáljanak és ő nagyságának is országával együtt minemű gondot adjanak, kihez képest kénszerittetett volt ő nagysága is inkább mind ez tavasztúl fogva Kegyelmeteket vigyázásban tartani, hul egyfelől, hul másfelől útakat, határokat őriztetni az végre, hogy semmi véletlen és hertelenséggel való veszedelem ne találná Kegyelmeteket, tudván azt, hogy az tatároknak minden szándékjok az volt, hogy nem egyebbünnen, hanem egyenesen Moldován és ezen az birodalmon menjenek által arra az földre, az melyre indították őket; kinek istennek segítsége után ugyancsak ez egy dolog ő nagyságának határira való gondviselési vette eleit, noha azt nem tagadhatjuk, hogy innen másfelől is az melyen ez az ellenség eljött, kit senki gondolni nem tudott volna, hogy azon eljőhessen, lött az is valami kárával az ő nagysága birodalmának, kitűl, bízván az lengyel szomszédságnak jó maga ajánlásához ez előtte létéhez, ingyen csak félteni sem tudta ő nagysága azt az felfele való szegelet feldet tűle. Immár ez vigyázás közben is, mint igyekezett azon ő nagysága, hogy egy értelemre hozván Kegteket, arra indítsa Kgteket a miben az Kegtek salusa és megmaradása állana, azt is hiszi ő nga, hogy el nem felejtette Kegtek, kiben isten után annyira is procedált ő nga, hogy ez elmúlt napokban Kgtekkel együtt Fejérváratt létében tanácsival először megegyezvén mindenekrűl Kgteket is arra vitte volt ő nga, hogy Kegtek mindenekben jovallotta és admittálta az ő nga végezését, melyet látván ő nga tovább ment volt mindjárást az dologban, az hova illett, hírre tette előbbi akaratját, holott nemcsak jó néven vették és amplectálták ő ngának és országának ilyen keresztyén indulatját, hanem segítségekkel is, kit ő nga mostan kívánt tőlök és ezután is kívánna, annakfelette minden egyéb jó akaratjokkal ajánlották ő ngának magokat érette.

Ezek ímmár ebben lévén, most is azon fundamentumokon instituálván ő nga, kiket annak előtte viselt előtte, semmi-

ben egyébben Istennek segítsége után, az Kegtek megmaradását nem látja, hanem csak abban, hogy a mint immár ő nga elkezdte azt, az keresztyénekkel való egyességet követvén. ő ngával Kgtek mindennel mutassa meg azt Kgtek, mind kiszenlétével, indulásával, cselekedetivel, hogy az jó dolgoknak nemcsak javallói Kegtek, hanem minden tehetségtekkel és életekkel is megbizonyítói vattok.

Tekintsétek egyfelől azt meg, hogy isten dolga ez. ki ilyen jó eszközök által felindíttatván az egész keresztyénséget bizonyos megszabadulást igér az szegény megromlott magyar nemzetnek. Az causa is justi prima, holott pro deo, pro religione, pro libertate, pro aris et focis indúl meg Kegtek. Nem másét invadaljátok, hanem contra injustos dominos az magatokét nemzetségteket vindicáljátok pristinam libertatem.

Forogjon az tisztességes hírnév, ki nagyobb az életnél Kegtek előtt, hogy magyar nemzetek lévén, mint vonhatnátok ki azok közűl magatokat, kik most minden erejeket, tehetségeket, életeket, halálokat arra vetették, hogy az szegény hazát, kiért soha egy jámbor is halálát nem szánta, az nagy inségből megszabadítsák. Vajon micsoda mense, micsoda reménysége lehet ott Kgteknek, ahul az magatok vérét, nemzetségét halljátok, látjátok rablani, pusztítani, vágni, veszteni per omnia genera mortis, per omnia supplicia et tormenta? Kinek nem fáj ezen az szíve, kiváltképen ha meggondolja azt, hogy a mi ma ő rajtok vagyon, holnap mi reánk is elérkezhetik, ki hiszi azt el, hogy az kik az mi atyánkfiain így kegyetlenkednek, azok minket azoknál inkább szánnának. Egyek vagyunk mi azokkal, egy az szerencse, egy az veszedelem is, csak ez az különbség, hogy az kiket egyszermind el nem nyelhet, egymás után akar megemészteni. Az Magyarországnak veszedelme, kit isten eltávoztasson, esti leszen az mi utolsó romlásunknak. Csak addig marad Erdély meg, míg Magyarország leszen előtte, azután ki tarthat meg bennünket, ki szánhat meg ha elvesz az mi vérünk? Ha elégtelenségünket vetjük, elégséges isten az övéinek megszabadítására, a mellett mi se hagyjuk magunkat, a mit isten adott, semmire ennél jobb helyre nem költhetjük, a mit az haza adott, ne kéméljük érette elkölteni, kit ugyan azon ismég usorával ad meg minekünk. Ha az sem elég? Másunnan is támaszt isten segítséget, kiben ő nga nem akar sem magának sem Kegteknek megfogyatkozni. Jó reménsége vagyon az keresztyén fejedelmekhez, kiről jelentést is tettek immár ő ngának, mindeneket eljártat, mindent cselekedik, semmi gondviselést, fáradságát nem szánja hazájáért. Gondoljuk azt is meg, hogy mindennek akkor kell az segítség, mikor szüksége vagyon reá. Ha mi most az mi nemzetségünket ilyen szükségekben elhagyjuk.

valjon ki segit meg minket hasonló nyavalyánkban, avagy ki fogad be csak házában is, ha ki megmaradván közzülünk, avagy gyermekink közzül feléjek folyamna? Oztán hiszem könnyebb egymás segitségével valamire igyekeznünk, hogysem magunknak szakadván csak, arra sem érkeznünk, hogy magunkat megtartsuk. Az is jobb, hogy akkor mozdúljunk meg, mikor egyebek kivánnak mellettek bennünket, hogysem magunk kináljuk, mikor nem kellünk, másnak magunkat. De az, ki talán legnagyúbb dolog, az szükség is kénszerit erre bennünket, hogy látván az nagy reánk való nehézséget, sok hozzánk való kedvetlenségeket, sok ellenünk való szándékokat, idején arrúl gondolkodjunk, mint maradhassunk meg ellenek. Bizonnyal mondják azt minden rendbeli emberek, magunkfélék, szomszédságbéliek, idegenek, sőt még sokan ő közzülök is, hogy semmi úton többé hozzájok nem bízhatunk, semmivel egyébbel meg nem elégesznek utolsó romlásunknál, kinek immár alkalmas jelei meg is látszanak, mind abbúl, a mit a tatár ez minapiban Bihar vármegyében és egyebütt is az ide való birodalomban cselekedik s mind abból, hogy bizonnyal hirdetik mindenfelől, hogy ugyanazon tatár visszajöttében rajtok akar lenni, sőt hogy ugyan rajtunk akarna telelni is, kinél mi lehetne nyilvábban való veszedelmünkre? Ha azért ezeket megtekintjük, félő s igen félő, hogy ha szintén el akarná is Kegtek azt kerülni, hogy belőjek ne vesznétek, ő magok fognak okot reá adni, hogy akaratotok ellen is beliek veszszetek, ki ha megtörténik, hova fogtok ozton, avagy kinek reménkettek? Mindezekből s több ratiókbúl, kiket magátúl is meggondolhat Kgtek, meglátható Kgtek miért kellenék Kgteknek az egyszer jól elkezdett dologban perseverálni, és most immár arrúl deliberálni, végezni ő ngával, mint lehessen elégséges Kegtek ez előttetek való dolgoknak gondviselésére, continuálására, elviselésére. Erre penig miérthogy kiváltképen ez két dolog kivántatik: a nép és pénz, ezt mind itt Kgtek között s mind egyebütt kell idején megkeresni és szerzeni. Az mi az itt való megkeresést nézi, abban ő nga requirálja Kgteket és inti is szeretettel, hogy minden méltó és illendő utakat megkeresvén Kgtek, azon legyen, mennél jobban és hasznosban succurálhasson Kgtek hazájának ilyen nagy szükségében, kiben talán jó azt követni Kgteknek, kik mind régi s mind mostani üdőkben sok nemzetségek követtenek, hogy egyéb haszontalan ruhára, öltözetre, ételre, italra való költségeket letévén, amputálván, mindeneket csak erre az szükségre fordítsunk, erre költsünk, annak felette nemcsak szegénységünket, hanem mi magunkat is és minden egyéb várasi és polgári rendeket is ittvalókat, idegeneket oly tereh viselésre erőltessük, kibúl minde-

nekre pro rata parte oly segítség háromlijék, kibűl az közönséges szükségeknek supportálására valami jöhessen.

Az mi az külső segítségnek megkeresését nézi, arra ő ngának gondja leszen, hogy minden helyekről, a honnan ő ngának módja vagyon, azokat megszerezze és mindenből, a miből lehet, népbűl, pénzbűl, idején korán bizonyos és állandó segítséget nyerjen ő nga magának, országának.

Annak felette minthogy magát erre az keresztyénség mellett való szolgálatra és hazájának ilyen szükséges dolgainak gondjaviselésére jó szűből ajánlotta egyszer és devoveálta ő nga mindenét, valamivel isten szerette, marháját, jószágát, sőt vérét, életét is kész ez mellett elfogyatni, mindenben az istennek tisztessége után az Kgtek jovát és megmaradását viselvén előtte etc.

(Bethlen Farkas megjegyzése): **NB. Mikor Kővárból visszajő Kolosvárra Bátori Zsigmond, akkor az kis templomban mondja ezt Kovacsoczi. 20. Augusti.**

(Egykorú másolat. Hédervári codex).

IV.

1599. okt. 14.

Bocskay válasza az erdélyi rendeknek 1599. oct. 14-ről. (V. ö. IV. k. 92. és 322. ll.).

Spectabilis, magci, geni, egrii, nobiles ac prudentes et circumspecti dni, amici obsmi, Servitiorum stb. Kívánok az úristentől fejenként ti Kglteknek sok jókat megadatni.

Kgteket fejenként, mint bízott uraimat, barátimat és atyámfiait kénszeríttetem levelem által megtalálnom. Kgtek mindnyájan jól emlékezhetik reája, hogy ez elmúlt télben Sigmond fej. Napragi püspök uramat és engemet az egész tanács egyenlő akaratjából és minden fürendeknek tetszéséből római császárhoz ű fgéhez, az mi kgl urunkhoz, kezeírása és pecsétivel megerősített hütlevelével és instructiójával küldött vala követségbe, mely instructiójának egyik articulusa azt contineálja, hogyha kívántatnék, tehát püspök urammal együtt juramentumot is praestálnánk császárnak ő fgének, hogy abban, az miben minket bocsátott Sigmond fej. az tanács és minden fürendek tetszéséből vétket nem tészen és azt tekélletesen megállja. Mely ű fge instructiójához bízván, püspök urammal mind ű fgének római császárnak szemtűl szemben s mind penig tanácsi előtt, minthogy az dolognak nagy volta kívánta, hittel gyakran kellett szavunkat erősítenünk. És akképpen isten kegyelmesség-

ből az országnak u. m. hazánknak és ti Kgteknek fejenként, mind penig ű fgének Sigmondnak oly választ hoztunk vala, kiben mind ti Kgtek, mind penig ű fge nyugalmas lehetett volna. De hogy e közben ilyen hirtelen és minden igaz ítéletű embereknek reménségek kívűl ilyen nagy változás lévén, Sigmond fej. birodalmának renunciálván és országát az ű fge atyafiának, mostani jelen levő fejedelemnek, kit Kgtek is acceptált, resignálván és immár ű fge az új fejedelem székiben űlvén, magam szolgámat küldte vala előmben; ki által értésemre adván, micsoda conditiókkal acceptálta Kgtek ű fgét, t. i. hogy senkit ű fge törvéntelen meg nem háborít és az meglött dolgokrúl sem ű nga, sem penig atyjafiai meg nem emlékezik, — izenvén a mellett ű fge nagy erős szókkal, hogy bátorságosan menjek, senkitűl ne tartsak és ne gondolkodjam, mert amiképpen az országnak, azonképpen énnekem is, ki a többi között nem utolsó volnék, köteles volna. Kamuthy Farkas uramtúl is az minemű levelet ű felge nekünk püspök urammal írt, abban is (omissis reliquis, quae ad publicum spectant) ezen ígível assecurált ű fge bennünket, írván: Kgtek is penig én hozzám ne kételkedjék, mert omnibus rebus ita a sermo principe et republica provisum est, úgy is contentusok felőlem, akik vagy nem jól voltak affectusok, vagy félelmesek voltak, hogy Kgmetek azoknak exemplumokat bízvást követheti, ha isten Kegteket hozzánk hozza, akkor et veritate experientur, nullam in omnibus amaritudinis memoriam remansisse. E mellett szóval is mint izeni és bíztatott légyen ű fge, Kamuthi uram jól tudja. Mely ű fgének erős és hathatós szavait megértvén, semmit nem tartózván, mentést mentem bé Kolosvárra, holott akkor ű fge személye volt, holott mint és micsoda állapatban voltam, Kgtek jól tudja: erőszakkal kénszerítettek Napragi urammal együtt Alárd Ferencz Tholdi István és Szentpáli János uramék által, hitlevelet adjunk augustusnak 10 napjára Prágából megtérvén, hogy az országban jelen leszünk. Melyet mi igen neheztelvén, több napot kívánunk vala, kit ű fge meg nem engede tovább. Kénszeríttetém mindazáltal római császárhoz ű fgéhez, hitemnek felszabadításáért mennem, holott dolgaimat eléggé sollicitáltam, de válaszom olykor nem lévén, hogy az napra haza érközhettem volna. Azért ű fge meg nem emlékezvén az megyesi articulusrúl, hogy senkit törvéntelenűl meg nem háborítana, sem penig arrúl az mostani végezésrűl, melyben arra felelt ű fge az pápa ű szentsége követének, hogy ű fge római császár hívei közzűl senkit meg nem háborítana addig, míg az ű szentsége követe ottbenn tractálna, az ű szentsége követe is császár ű fge képében reá felelvén arra, hogy ű fge is addig az Erdélhez tartozókat nem háborgatná semmiben: nem tudom mi gondolatjából, váraimat, házaimat

és jószágimat törvény nélkűl tűlem elvevén, marháimban is zsákmánt tött; annakfölötte mostan, noha törvéntelen, mindenektűl teljességesen megfosztattam birodalmában, innen Bihor vármegyéből az én kgls uram római császár birodalmából directora által vocáltatott ű fge és az idézetben ű fge nem illő méltósághoz illendő szókkal él, — törvény és igaz bizonságnak vádlásának reám bizonitásának előtte rút, illetlen szókkal illet. holott isten után fejenként ti Kgtek nekem abban bizonságim hogy ti Kgtek közt hazámnak igazán, jámborúl és híven szolgáltam, — az ki penig urunk volt Sigmond, annak híve és igaz szolgája voltam. Az minemű dolgokkal penig ű fge vádol, melyekben convincálni akar, azokra ti Kgteknek articulatim, nem úgy, hogy ű fgével perelnék, mert ímmár ű fge, a mit akart, per nélkűl is megcselekedett, felelek, hogy az ki ti kgtek közű. az én dolgomat nem érti is, értse:

1. Első vádlása ű fgének, kivel engemet ti Kgtek elő akar kárhoztatni, hogy én az én hitöm mellé aug. 10. napjára fogadásom szerint vissza nem jöttem. Mely dologrúl való menetségemet Kgtek így értse:

Amiképpen ti Kgteknek felűl is megírám, hogy az praefigált napnak rövid voltát nehezteljük: azonképpen bizonyos légyen Kgtek benne, hogy szemtűl szemben mind ű fgének mind penig Alárd Ferencz, Toldi István és Szentpáli János uraméknek, kik által ű fge velünk tractált, protestáltunk, hogy a római császár ű fge elbocsátana bennünket, megjűnnénk, de ű fge azt énnékem véteknek ne tulajdonítaná, hogy ha ad determinatum tempus meg nem jöhetnénk, mert rövid az nap, hosszú az út, római császárral volna közöm, nem akkor lehetnék szemben vele, mikor én akarnám, sem penig akaratja ellen Prágából ki nem jöhetnék. Melyre ű fge énnekem választ tett és az mellyére tevén az kezét, ezen ígível szóla: *Bocskai uram, mi is keresztyén emberek vagyunk, keresztyén emberrel vagy közöd.* Szentjóbon létemben ű fgének írtam egynehány leveleket, melyekben nyilván és általjában megírtam, hogyha ű fge római császár hitömet felszabadítja, vétket nem teszök, hanem menek megyek Erdélyben ű fgéhez. Ez dologrúl Mikó Miklós és Gyereöffy János uramék által is, az okokat előszámlálván ű Kgmeknek, izentem ű fgének, kiben ő kgmek bizonyságim lehetnek, hogy ű fge én vétkemnek ne tulajdonítaná, ha az napra meg nem jöhetnék. Azért én az én kötelemhez tartván magamat, római császárt ű fgét szorgalmaztattam, az titok-tanácsot azonképpen mind ű fgének s mind penig az titok-tanácsnak megmondottam, hogy hittel volnék köteles az napra való bemenetelre, ű fge semmi úton nem expediálá, hanem Dr. Pezz uram ő parancsolá könyörgésem után, hogy szolgámat postán be-

csássam és értésére adjam ű fgének az fej.-nek, hogy ad praefixum tempus hitem mellé vissza nem mehetek. Kit megcselekedtem és az nap előtt levelemmel értettem ű fgét és szolgám által akkor mind ű fgének s mind penig az tanács uraknak az minemű levelet írtam, ím mindeniknek az pariáját Kgteknek küldtem, melyekből eszekben veheti Kgtek, ha én szántszándékkal töttem-e vétket, avagy nem. Ezenközben penig dolgaimat Prágában elvégezvén, még meg nem indúlván onnan, püspök uram szolgáját is elbocsáttam és megírtam ű fgének, hogy immár válaszom vagyon s mentést megyek. Prágából elindúlván sietve jöttem, hogy hitem mellé bémenjek. Utamból azonképpen magam szolgájától megírtam jövetelemet, melyet ű fge jól tud.

2. Vádol ű fge másodszor, hogy én az én hitemről meg nem emlékeztem, hanem ű fge személye és az ország állapatjának ellene, az országból kijövetelemnek utánna és császárnál ű fgénél practicáltam, ezt felelöm:

Római császárt ű fgét, mint kgl. uramat és olyan nagy felséget követem, hogy méltatlan lévén, ebben az dologban ű fgére támasztom magamat és az ű fge bölcs titok tanácsira: megmondtam ű fgének és az ű fge titok-tanácsinak, hogy mind arra, hogy sem az erdélyi fejedelem személye, sem penig az ország ellen nem practicálnék és arra is, hogy nem igyekezném azon, hogy megmarasztana ű fge, hittel volnék köteles és reá feleltem volna; kit tud mind ű fge császár s mind penig az secretum consilium, hogy semmiben egyeben nem törekedtem, hanem omni studio és minden törekedésemmel csak azon voltam, hogy elbocsásson ű fge és hitem mellé aug. 10. napjára bemehessek.

3. Harmadszor ű fge büntet azzal is, hogy én Görgént ilyen veszedelmes hadakozó időben miképpen megpusztítottam, taraczkokat, port és gulyóbist kihozattam belőle. Melyre ezt mondom:

Hogy valaki Görgént látta annakelőtte, menjen most oda s megismeri, ha pusztító voltam-e benne vagy nem. Oly rakott ház volt, hogy ű fgének egyik házát sem veszem ki, kivel el nem érkezett volna, azzal, a mi várban szükséges volt, a mint megmondhatják azok, a kik elfoglalták tűlem. Ami penig illeti az lövőszerszámot, szabad voltam volna vele, ha kihozattam volna mind is, mert enim volt. De lássák meg s mikoron az én szolgált uram Sigmond fej. Görgént nekem adta, minden akkori hadakozó szerszám épen benne vagyon, sőt még egy falkonnal, kit Sigmond fej. adott vala, mely az moldovai István vajdáé volt, megtöbbítettem. Az mely taraczkacskákat penig kihozattam, Gyirgyó alatt ketten Kornis Gáspár urammal Sigmond fej. engedelméből az mely megfeneklett gályát az

Duna közepiből kivonattunk vala, az minemű taraczkocskák abban voltanak, azok-félék. Port peniglen, Szikszay Imre deák uram bizonságom, mert ű hozatta ki Geörgénből, hogy mikor Temesvár alatt voltunk, Sigmond fej.-nek elfogyott vala pora és száz öreg tonna port adtam az ű fgének és az ország szükségére, ide ki penig tíz vagy tizenkét kis tonnácskával hozattam, nem feljebb annál, minthogy Kerekit pusztán hagyván, az ellenség minden port és levő-szerszámot kivitt volt belőle; azért az földnek jovájért és az üdő állapatjához képest szükség volt, hogy gondot viseljek reája; golyóbist penig egyet sem hozattam.

4. Kárhoztat ű fge negyedszer, hogy én az én hitlevelem tartása szerint (melyet úgy adtam volna, hogy az ű fge hűségére minden házamban lovag és gyalog rendben való szolgáimat megesküdtetném) szolgáimat nem hagytam volna megeskütni.

Ki ellen mondom:

Hogyha úgy volna az hitlevél is, kit tudok, hogy különben sonál, mert nálam az pariája, de nincs az hitlevélben az, hogy én minden jussomat kivegyem és magamat kirekeszszem házaimból és úgy esküttessem ő fgének, — sőt penig szolgáimnak eskütése felől csak emlékezet sincs az hitlevélben; más az, hogy Alárd uram, Toldy István és Szentpályi uramék lelkekre kötöm, hogy soha Kolozsváratt nékem azt meg nem mondták, hogy magam ellen olyan severe kellessék szolgáimat megeskütnöm, — hanem csak hogy az én távollétemben sem az ország, sem penig ű fge ellen semmit nem practicálnak. Szentpály uram megemlékezhetik, hogy mikor ű kglme az ű fge parancsolatjából Görgénben hozzám jöve, kívánván tűlem, hogy szolgáimat a mint az jedzést hozza vala, olyan kemény és engemet házaimból kirekesztő hűttel megeskütném, akkoron is ellene mondtam és Szentpáli uramat visszabocsáttam ű fgéhez Görgénből, könyörgöttem ű fgének, hogy ne rekesszen ki házaimból, de ű fgétűl nem lűn semmi kgls válaszom. Még is engedtem az ű fge parancsolatjának és meghivén Szentpáli uramnak esküvését és felelését, hogy meg nem csalatnám ű fgében szolgáimat a szerint, a mint kívánta, ottbenn való házaimban megesküdtettem, — kijövén annak utánna ide Bihar vármegyében, ű fgével újobb végezésem volt ide való szolgáimnak megeskütése felől; kinek nagyobb bizonyságára az ű fge kezeírása és pecséti alatt való levélnek, mely nálam vagyon, mását Kgtknek küldtem, kiből Kgtek megértheti az dolgot. Szolgáim penig ittkinn való házaimból is az üdő alatt sem ű fge, sem az ország ellen nem practicáltak.

5. Végezetre az jó úr Somlyai Báthori István uram expositiójára is ű fge engemet, u. m. ki az Báthori Boldisár fog-

ságának, árúltatásának és halálának fŭ oka volnék, citáltatott az generális gyűlésre.

Azért noha én ott nem voltam, de az ország ŭ fgét mind maga s mind penig Báthori István uram képében, Megyesen mikor az fejedelemségre választották, reá emlékeztette és hittel kötelezte arra, hogy meg nem emlékezik az meglött dolgokrúl sem ŭ maga, sem Báthori István, minthogy plenipotentiája volt az felelésre Báthori István uramtúl, mely megtetszik az megyesi articulusból; de minthogy Báthori István uram citáltatott (noha semmi fejedelmek udvarában, senki még krónikában sem olvasta, hogy tanácsot tanácsadásokért vádolják, vagy idézzék más fejedelemségben, mert minden tanácsnak urának hűnek kell lenni és igaznak) ha szintén expositiója szerint úgy volna is (ki penig úgy nincs) én az holtaknak örömest nyugodni hadnék, az élőknek penig gondolkodást többet nem akarnék adni. Minthogy penig jószágomtúl megfosztattam törvéntelen, nem tudom miért és mi mellé kellene nekem fejemet oda vinnem. Miért lött penig és ki ellen Báthori Boldisárnak halála, az mindeneknél nyilván lehet. Nem voltam fejedelem, én csak szolga voltam. *De ha jószágomat törvéntelen el nem vötték volna, ebben sem futottam volna az törvény elött, ha úgy látszott volna ŭ fgének, hogy a halottakat nyugovásukban megmozgassuk.* Ki tetszik azért azután is, hogy én jámbor voltam és oka nem voltam az Báthori Boldisár halálának.

Azért Kgtek dolgaimnak eredetit, az ŭ fge vádlásit és magam igaz mentségit megértvén és u. m. becsületes, igaz lelkiismeretű emberek igaz mértékben mérvén és ultro citroque mindeneket megponderálván, megítélhetik az üdőnek állapatjához és az dolgoknak változásához képest, ha ŭ fge személye, az ország és ti Kgtek ellen vétkeztem-e, avagy nem; Báthori Boldisár halálájért és az több vádlásiban való dolgokért az mivel kárhoztat és Kgtekkel kárhoztatni akar, sok illetlen dolgokkal illetvén, érdemlem-é, avagy nem; hagyván magamat az ti Kgtek u. m. bízott uraim, barátaim és atyámfiai libera conscientiájokra. Én mind hazámnak s mind penig privatim Kgtek közzűl kinek-kinek úgy igyekeztem szolgálni, mint jámbor, de hogy inkább mindenkor inkább az publicum commodumra kellett néznem, propter illud ha in privatis negotiis Kgtek közzűl némelyeknek mindenkor nem kedveskedhettem volna is, kiért repraehendáltatnám, az nem csuda, mert igen nehéz embernek akármit is úgy cselekedni, hogy mindennek egyaránt tessék. Azért ha Kgtek coacte, avagy némelyeknek persvasiójokra, kik felőlem az dolgot nem értvén, judicálnak, úgy akar pronunciálni, ki az megismert és az megtapasztaltatott igazságnak ellene lehetne, meggondolja Kgtek, hogy azzal inkább ne ma-

gok és nemzetségünk hírének, nevének, hogysem mint énnekem ártson; mert az én igazságom nemcsak az magyar nemzetnél, hanem sok egyéb külső nemzetségeknél is nyilván vagyon és lészen, kiknél, hiszem istent, hogy az én híremnek, nevemnek becsületi mindenkor megmarad; Kgtek penig micsoda ítéletet vehet magokra minden nemzetségektűl, gondolkodjék Kgtek róla.

Ezeket akarám Kgteknek értésére adni és ezekkel Kgteknek szeretettel való szolgálatomat ajánlom, kívánván istentűl, hogy Kgteket hazánkkal együtt sokáig megtartsa.

Datum in arce Zentjob die 14. Octobris 1599.

Kívül: Paria responsionum ad accusationem Cardinalis Bathorei ad ordines Trannae scriptarum.

(Egykorú másolata a bécsi csász. és kir. Kriegsregistraturában 1590. 71. sz. a.).

V.

1607. márcz. 2.

Az erdélyi rendek levele a magyarországi törvényhatóságokhoz: a szabad fejedelemválasztás ügyében. (V. ö. V-ik k. 326. és 465. ll.).

Magnifici generosi egregii et domini amici et fratres nobis observandissimi. Servitiorum nrorum paratissimum commendationem. Az úristentől Nagtoknak és ti Kegteknek minden jót, jó egésséget és békességes megmaradást kévánunk.

Mire vegye Nagtokat s ti Kgmeteket az az kötelesség, melyet az bódog emlékezetű idvezült kegmes urunk idejében hittel köteleztettünk, melyet Magyarországban Szerencsen Nagtok s ti Kegtek elsőben állatott, azután tempore vrae liberae electionis Meggyesen erősítettük mi is és állattunk, nyilván tudhatja kiről hogy sokat ne szóljunk, megemlékezvén Nagtok s ti Kegtek, viselje úgy magát, hogy mi országúl meg ne bántassunk. Nyilván lehet Nagtoknak és ti Kegteknek, hogy míg az mi bódog, istenben elnyúgodt eleinknek idejében is, mikor az az firmum vinculum nem incommodált, mindenkor az magyarországi atyánkfiait minémű szeretettel complectálták, hogy nem hogy valamiben ellenek vitettek volna, de még ha mi ügyek közönséges gyarlóságból vagy fejedelmek, avagy privatus urak ellen esett is, mind óltalmat, mind megmaradást itt találtanak meg. Mennél inkább illik mostan minekünk utrinque ultroque citroque azt cselekednünk, holott longe arctius vinculum intercedál köztünk. Homonnay Bálint urunk ő naga minemű búsult

és felindúlt elmével és fenyegetéssel igyekezik ez szegény megromlott ország ellen, hiszszük nyilván lenni Nagtoknak és ti Kegteknek, kire hogy semmi okot nem adtunk legyen, istent először, azután tiszta jámbor lelkiismeretünket állatjuk bizonságúl, holott mi partialis gyűlésünkben expresse publicáltuk ante electionem, hogy ha kinek nagy competentiája vagy egyéb praetensiója az országhoz lehetne, azt in sequentibus generalibus comitiis vagy per legatos, vagy per litteras proponálja, és candidatusságát manifeste et publice profiteálja, az mint egyéb keresztyén országokban szokott post principum decessum lenni. Kit ha ő naga is akkor, az mikor annak ideje volt, cselekedett volna, úgy az mi libera electiónknak, kit elejétől fogva sok fáradságunkkal, költségünkkel és vérünk hullásával kerestünk és meg is óltalmaztunk, nem derogált volna talán az ő naga kévánságának, tekinteti is lehetett volna tőlünk, mily deliberátiónkra nézvén és az szükséget előttünk látván, hogy országunk ilyen kezeiben lévén, gondviselő fejedelem nélkül nem lehet, az mi régi és mostan nagy munkával újonnan confirmált hazánknak nem is szabadsága szerint ad electionem libere et summo consensu úgy accedáltunk, hogy egy unióból egy szóval, nyelvvel, liberrimis suffragiis et in minimo discordantibus, ezt az mostani kegmes urunkat fejedelmünket istennek segétségéből, az Nagtok és ti Kegtek atyafiai közzűl jámbor és hív szolgálatját és az országban való sok jó és hasznos gondviselését tekintvén, ő nagának magának is kedve ellen, választottuk és fejedeleműl állattuk annak minden igaz ceremoniáival. Micsoda injuriája lehet hát valakinek, ha isten minket erre vezérlett, avagy kinek árthattunk evvel, holott az fejedelemség kiváltképpen istentől függ és az sok jámborok egyenlő értelméből. Ha penig ő nagának ez ország kívűl akárkivel is valami hírünk nélkűl való tractatiója, ígérete, vagy contractusa volt, ki miatt ő naga megbántódott, azt méltán minékünk nem tulajdoníthatja. Mert az ez egész keresztyén birodalomban sohun nem szokás és ugyan inauditum is, hogy valamely in semine deficiens fejedelem országa híre és akaratja nélkűl valakinek testamentumban hagyta volna országát. Az római császár nagy fejedelem keresztyénségben, de ha az ország híre s akaratja nélkűl elhagyná birodalmát testamentumban, soha senki meg nem tartaná benne.

Nagtokat azért s ti Kegteket atyafiúiképpen kérjük, hogy meggondolván az Homonnai Bálint uram ő naga tőlünk való kévánságának indignitását és impossibilitását, holott azt kévánja, hogy ez mostani kegmes urunkat deponáljuk és ötet praeficiáljuk helyében. Melynél mi lehetne az egész magyar nemzetnek nagyobb gyalázat és szidalom, Kegtek megítélheti.

Jobbnak véljük azért egy lábig meghalnunk, hogynem ily[illegible] nagy gyalázatban incurrálnunk. Nagtok és ti Kegtek az [illegible] nyomorúságinkra hazánknak és az benne lakó szegény kö[illegible]ségnek semmi úton ez üdőben ne csak ne igyekezzék ártalmár[illegible] sem consensu, sem assensu, sőt inkább pro viribus minden [illegible]szedelmet rólunk avertálni akarja és azon legyen consilio [illegible] authoritate, hogy Homonnai Bálint urunk ő naga megcsend[illegible]sedvén, nocendi vindictaeque cupiditatem deponat, és szolgá[illegible]tunkat vegye inkább, hogysem mind veszedelmünken örülj[illegible] Mely ti Nagtok s Kegteknek ebbéli munkáját és kegyes fárad[illegible]ságát minden időben háladatoson szolgáljuk meg és hason[illegible] dologban, s kit isten Nagtok s Kegtek köziben ne adjon, min[illegible]den időben pari studio ac voluntate igyekezünk reponál[illegible] Nagtokat s ti Kegteket az istennek szent óltalma alá ajánlv[illegible] hosszú és bódog életet, megmaradást kévánunk.

Datum in oppido Székely-Vásárhely in comitÿs gener[illegible] libus trium nationum Transylvaniae die 22. mensis Mar[illegible] anno domini 1607.

Magnificarum generosarum ac egregiarum Dnum Vrarum

Amici et fratres: consiliarii ac universitas regnicolarum Transilvaniens[illegible]

Pancratius Sennyey m. p. (P. H.)
Gabriel Haller m. p. (P. H.)
Joannes Pettki m. p. (P. H.)
David Veres comes cottus Albensis m. p. (P. H.)
Volfgangus Allya comes de Kökölő m. p. (P. H.)
Benedictus Mindszentÿ comes Cottus Doboka m. p. (P. H.)
Joannes Giereoffy comes Colosiensis (P. H.)
Andreas Bogáthi comes cottus Zolnok Inferioris.
Caspar D. coeteri legati cottus Byhor.
Melchior Latran ceterique legati Cottus Crasnensis.
Georgius Ennetter der abst. von der Hermanstadt.
Michael Grill Judex R. S[illegible] gesvariensis.
Johannes Drauth Richter in Cronenstadt.
Balthazar Bornemisza m. p.
Balthazar Kornis m. p.
Balthazar Zylvasy m. p.
Lucas Trausch m. p.
Achatius Schimer Magist[illegible] civium civitatis Mediensis.
Georgius Pellio Judex Bistri[illegible] ciensis.
Joannes Crassius Judex Sel[illegible] niensis.
. . . . . Rauw anstatt d[illegible] Richter von Clausemburg.
Stephanus Radecinus civ[illegible] Juratus Colosvariensis.
Franciscus Balassi Judex [illegible] gius Sedis Udvarhely.
Joannes Gaspar Judex [illegible] gius Sedis Maros.

Melchior Nagj J. R. Sedis Kyzdi.
Joannes Sebestien de Sepsi electus.
Gabriel Mikes electus de Orbaÿ.
Franciscus Thury Cap. Sedis Aranias.

Kivül: Magnificis generosis egregiis et nobilibus dominis comiti, vicecomiti judicibus ac universitati dominorum et nobilium comitatus de Sáros ac dominis et fratribus nobis observandissimis.

(Eredetije Sárosmegye levéltárában).

VI.

1608. aug. 9.

Fejedelmi előterjesztések az 1608. aug. 9-én tartott fehérvári országgyülésre. (V. ö. VI. k. 15. és 103. ll.).

Propositiones illustrissimi domini principis ad ordines regni Transylvaniae.

1. Emlékezhetik kegyelmetek reá, mikor az elmúlt napokban, ugyanitt Fejérváratt, partialis gyülésekben kéváná tőllünk, hogy az két Oláhországok jó szomszédságától idegenek ne lennénk, ahova úgy mint Havasalföldében meghitt tanácsinkot expediáltuk volt, mi tanúsággal mentek és mi válaszszal bocsátották vissza, Kegyelmetek megértheti szóval.

2. Az moldvai szomszéd követek is mivel jöttenek hozzánk, megértheti Kegyelmetek szóval.

3. Emlékeztünk volt Kegyelmeteknek arról is, hogy Illésházi uram találtatott volt meg levele által bennünket s írta volt is, hogy oda fel nem késnek, hanem Kassára alá jönne, nem is késik immár az mint értjük, alá érkezik, mely helyen az magyarországi atyánkfiainak is gyülések leszen; a hová kévántatik, hogy Kegyelmetek is ez hazából bizonyos atyjokfiait expediálja, hogy véllek egy értelemből végezhessenek oly hasznosan, ki lehessen hazánknak örökös állandó megmaradására és jovára. Kévántatik azokért, hogy Kegyelmetek jó tetszése szerént oda is bocsátván, azoknak elegendő költséget is rendeljen.

4. Látja Kegyelmetek lakó helyünkben az istennek egyháza minemű elromlott s puszta állapotba jutott, Kegyelmetek legfőképpen annak épületi felől is gondolkodjék, ki lehessen az szent istennek tiszteletére, magunknak is épületire: hogy így idegen országbeliek is, látván jóravaló igyekezetünket, lehessenek méltó emlékezetben felőllünk, mert ha az boltozatja leszakad, mostani állapothoz képest egész országúl

sem lenne elégséges Kegyelmetek az megépítésre, hanem ha szintén új cseréppel nem híjaztathatjuk is, mint ennek előtte volt, sindellel híjaztassuk meg.

(Ered. a gr. Telekiek m.-vásárh. ltárában; rendezés alatti acták).

VII.

1611. apr. 19.

Nagymihályinak a nádor Báthoryhoz s a szebeni országgyűlésre küldött követének jelentése a fejedelemmel kezdett tárgyalásokról.

Illustrissime comes palatine, domine dne et patrone nobis gratiosissime. Servitiorum nostrorum etc.

Az úristen Nagodat minden lelki testi jókkal és jó egészséges hosszú élettel áldja meg minden Nagodhoz tartozókkal egyetemben etc. Az Nagod becsületes levelét, melyet Nagod Posombúl die 2. April. írt minekünk, itt Szebenben vettük ma, melyből értjük Nagodnak reánk való neheztelését. tudniillik, hogy mi oda haza népeinknek írtunk volna, Nagodat pedig semmi dolgunk állapatja felől nem tudósítottuk volna. Meghigyje Nagod, hogy mi Nagodat mindenkoron kegyes és jóakaró palatinus urunknak tartottuk lenni és ezután is, míg az úristen bennünket éltet, illendő és méltó becsülettel akarjuk Nagodat mint minekünk jóakaró patronus urunkat tartani és becsülleni, az minthogy ez mostani hívatalunkban is valamikor kívántatott és occasiónk volt benne. mindenekrűl Nagodat certificáltuk úgy, hogy az mi levelünket. ha Nagodnak megadták, méltán mi reánk Nagod nem vethet. Mert lám mikor Zakmárrúl megindúltunk volna, egy nappal azelőtt indulásunknak idejét Nagodnak értésére adtuk, és ugyanakkor az saluus conductusnak is pariáját megküldtük Nagodnak. Onnan útra eredvén és ide Erdélybe beérkezvén. csak az isten tudja, hol hurczoltak bennünket ide s tova; és mikor Brassóból félelmes és veszedelmes utakon Nagy Sinkre hoztanak volna, onnan meg ide Szebenben, onnan ugyan mindjárás megírtuk vala Nagodnak 28. Martii, hogy minket az erdélyi fejedelem Szebenben hívatna. Itt mikoron volnánk és audientiánk meglett és minemű választ adott volna reánk. azt is megírtuk innen Nagodnak 6. praesentis mensis. Ebből Nagod veheti eszében, hogy valami az mi legatiónknak esse[n]tiáját nézte, abban mi semmit hátra nem hagytunk legyen. Mostani áltapatunk azért ebben vagyon, hogy mai nap küldött vala hozzánk az fejedelem két tanácsát, úgymint Wesselényi és Kákonÿ uramékot, izené azt, mivelhogy az confoederatiónak

állapatja csak abban volna, hogy az a mint Nagod Kassán végezett tavaly az erdélyi követekkel, per omnia az szerént confirmáltassék és semmi újítás avagy additio hozzája ne járuljon; a mi pedig az privatumokat illetné, azokat ennekutánna kinek-kinek juris ordine ultro citroque szabad volna keresnie és az szerint decidáltatnék is. Annakokáért ő felsége az erdélyi fejedelem az szerént per omnia valamint Kassán Nagoddal lett volna az confoederatio, azt acceptálná és kész volna confirmálni; azonkűül ő felsége in nulla omnino parte akarna recedálni, főképpen mivel Kákonÿ uram ő felségét úgy informálta Nagod szavával, hogy Nagod bizonyosan azt mondotta volna neki, hogy minket király urunk ő felsége semmi diversummal, hanem csak azzal, az kit Nagod Kassán végezett volna, bocsátott legyen ide be excepto unico illo puncto: salvo jure fisci regii, ki az is az németek találmánya volna. Azért, úgymond, lássa Kgtek, ha úgy elveszítek az transanctiót is jóval, s hol nem; egy szó annyi, mint száz, ő felsége az kassai végezésen kűül nem akar hágyni, se valami additiókat admittálni; és hogyha mi vétek esett volna az ő tőle felkűldött transactióban az deákoktúl, azt kész volna megcorrigáltatni és meg is confirmálni. Mi ez ellen azt mondtuk nekik, hogy nem tudnók mi azt, hogy mint vette volna Kákonÿ eszébe az Nagod szavát, de tudnójok azt, hogy az mint ő felsége király urunk minekünk in paribus kiadta volna és mi beadtuk volna nekik, de verbo ad verbum leírván, mi azon kűül contra instructionem nostram külömb tenorral nem vehetnők el tűlök. Itt azaránt sok szó beszéd történt és végtére mi is megmondók nekik, hogy ne csudálnájak azt, ha ő felsége is pro sua parte suas fecisset interpraetationes s olyakat mindazonáltal, kik mind az magyarországi s mind az erdéli megmaradást néznék; azért mi is, egy szó mint száz, azonkívül más transactiót semmiképpen el nem vehetnénk. Ezzel félkedvű szabásúképpen sok szó után elmenének és az mint mi ezeket az embereket mind urastól esmérjük lenni, oly vakmerő elmével vadnak, kiket nehezen a suo proposito dimoveálhatni. Ím érti azért Nagod, mely keményen bánjanak itt az emberek velünk. De minthogy Nagodnál tudván vagyon, minemő tanúsággal mind király urunk ő felsége s mind Nagod bocsátott el legyen bennünket, Nagodnak mindjárást és minden haladék nélkűl tudtára akarók adni és tanúságot is kérni, mit kellessék minekünk ezaránt cselekednünk, mert az mi instructiónk azt tartja, kit Nagod jól tud és maga is formált, hogy mi magunkat ahoz per omnia accomodáljuk és attúl semmi okon ne recedáljunk, et secundum paria transactionis nobis assignata, per totum conformem transactionem confirmatam vigyünk haza ő felsé-

gének király urunknak. Minthogy pedig ennek az legatiónak király urunk ő felsége után Nagod volt fő authora és engemet is Nagymihálit, mikor Bécsből alájőnek mind urunk ő felsége mind pedig az ő felsége becsületes tanácsi, pro accipienda finali et determinata resolutione, egyedűl Nagodra az mint Nagod is írja, dirigált volt. Annakokáért kérjük Nagodat, hogy in hoc casu mentűl hamarabb lehet, bennünket tegyen bizonyossá, mit kellessék ezaránt cselekednünk; és mivelhogy ez mostani ő felsége király urunk successusához képest azt az clausulát: quoad usque Turca Transylvanis occasionem non dederit; ki akarták hagyni, ha mi is viszontag az ő felsége király urunk additióját, kiben excipiálja ő felsége regna et provincias, quibuscum suae Matti domui Austriacae et regno Hungariae antiqua pacta et foedera intercedunt kihagynójok és a nélkűl lenne az confoederatio. Ez azért Nagos urunk, az difficultas, melyet Nagodnak resolválni kelletnék. Ezenkűvűl az mi volna, nem ítíljük, hogy nagy akadékot tennének benne. Kérjük azért még is Nagodat, hogy in omnem fortunae eventum ha valamiképpen az beadott transactio szerint nem végezhetnénk valami olyat az ő felsége király urunk kévánsága szerént, méltóztassék bennünket mentűl hamarébb lehet plenarie informálni, mit kellessék ezaránt minekünk cselekedni, ha ugyan semmiképpen annak az additiónak ommissiója nélkűl az transactiót nem akarná confirmálni. Ezt pedig Nagodnak azért kelletnék hova hamarébb maturálni, mivelhogy Radul vajda az oláhokkal és lengyelekkel együtt Moldvába nagy haddal vagyon, ki ellen minden okvetetlen az erdéli fejedelem ki akar szállani és mindenfelől nagy hamarsággal hívatja hadait; az hajdúságért ismég elküldött sietséggel és meghagyta, hogy Beszterczéhez szálljon, a vármegyék Tordához, az székelység pedig az moldvai havasok alá telepedjék és ő maga is csak az gyűlést várja, mindjárt innen kimegyen és táborba száll. Mi mindazáltal azon leszünk, hogyha ugyan pertinaciter inhaereál az mai izenetnek, hogy megvárjuk, élvén hol egy, hol másféle dilatióval, az Nagod resolutióját. Az mi illeti az hajdúság insolentiáit, mi mind scripto, mind szóval diligenter magának és Imreffy uramnak proponáltuk az dolgot, de úgy vesszük eszünkben, hogy ante transactionis confirmationem csak frigide resolválják magokat felőle. Éltesse az úristen Nagodat jó egészségben sok esztendeig. Datum Cibinij 19. Apr. a° dom. 1611.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

servitores perpetua observantia addictissimi

F. Nagymihalÿ

S. Pechy m. p.

P. S. Ez levelünket immár megírtuk vala, melyből megérti Nagod, miben lett légyen dolgunknak állapatja. De minthogy látták, hogy mi is keményen tartjuk magunkat és egyszóval megmondtuk legyen nekik, hogy mi semminemőképpen külömben írt transactionalist az mint beadtuk volna nekiek, el nem vehetnénk, azért látnák és bocsátanának el bennünket akárminemő válaszszal. Azután Imreffy uram eszében vevén magát, látná hogy mi is keményen tartanók magunkot, tegnap szekeret küldvén alánk, magához hívata bennünket és Kákonÿ s Weselénÿ tanácsok jelenlétekben jó bíztatást és reménséget adván, az gyűlésre halasztja dolgunkat. Mindazonáltal az Turca exceptiója felől való articulusra azt mondják, hogy immár készek, valamint mi akarjuk, úgy confirmálni; azért mi válaszszunk benne, ha azt akarjuk-e, hogy az ő additiójok: míg az török Erdélynek okot nem ad, kimaradjon és úgy a mint Kassán el volt volna Nagoddal végezvén, úgy legyen beírva; avagy úgy maradjon, a mint mi mostanában beadtuk volna in copiis suae Mattis. ad confirmandum ipsis porrectis. Mi ehez képest azon vagyunk, hogy az az clausula excepto Turca teljességgel kihagyattassék; de ha arra nem birhatnójok, nekünk úgy tetszik, hogy az ő felsége király urunk regnorum et provinciarum exceptiója maradjon helyen. Mert ha mit akartak, nem kellett volna az kassai végezést megváltoztatni és újítást benne tenni, hanem pure kellett volna király urunknak ő felségének felküldeni. Ezt akarók azért Nagodnak ez mai tractusunkból tudtára adni; ezután is ha mi leszen, tudván tisztünket és hivatalunkat, Nagodnak mindjárást megírjuk, az minthogy ekkoráig is mindenkor megírtuk Nagodnak. De ha az posták háborgatása miatt nem mindenkor, avagy néha későbben vivődnek meg leveleink, azt mi nekünk Nagod nem imputálhatja. Ím szintén most hogy megjönnénk Imreffÿ uramtúl, adák meg az Nagod 7. hujus írt levelét, melyben írja Nagod, értette volna azt, hogy az hajdúság az Tisza mellé szállana táborban. Igaz volt az (a mint ím csak most secrete értők meg, mert mi hozzánk igen kétesek ittbenn az emberek és az szászokkal való szembelételtűl ugyan arceálnak bennünket és a végre is hurczoltanak ide s tova, hogy azoknak fejével szembe nem lehetnénk), hogy ugyan még Havasalföldében meg volt volna nekik hagyva, kijővén onnan az gyűlés után mindjárást, az Tisza mellé szállanának. De mivel Radul, az mint oda fel is megírtuk Nagodnak, nagy haddal felfegyverkezett ellenek, így mutáltatott az consilium és sietséggel ide behívatják őket. Egyéb hír mostanába semmi itt nincsen. Datum Cibinÿ, 20. April 1611.

Külczím: Illustrissimo domino dno. Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc. Posonii.

(Eredetije orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurzoianorum Fasc. 75. Nr. 16.)

VIII.

1611. szept. 29.

Meghivó a Kolosvárra oct. 10-ére hirdetett országgyülésre. (V. ö. VI-ik k. 52-ik l.)

Gabriel dei gratia stb.

Generose fidelis stb. gratiam nostram stb. Ardua quaedam negotia publicum regni bonum atque statum spectantia sese nobis obtulerunt, ob quae ex dominorum consiliariorum nostrorum sententia dominis regnicolis et nobilibus trium nationum regni nostri Transilvaniae et partium regni Hung. ditioni nostrae subjectarum ad decimum diem mensis Octobris immediate venturi in civitate nostra Colosvar comitia generalia celebrari decrevimus: quo tempore de rebus publicis ea, quae ex usu omnium erunt, in medium proponemus ac una tecum et aliis dominis regnicolis more solito agemus et deliberabimus. Proinde tibi committimus et mandamus harum serie firmiter, ut tu quoque ad diem profixum in praetacta civitate nostra Colosvár, ubi nos quoque personaliter aderimus tractandorum et concludendorum negotiorum gratia, personaliter adesse modis omnibus debeas et tenearis. Secus non facturus stb. Datum in Civitate nostra Cibiniensi, die 29. mensis Septembris a° domini 1611.

Gabriel princeps mpr.

Külczím: Generoso magistro Joanni Angyalos de Egressö, protonotario nostro etc.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltára jelenleg rendezés alatt levő részében.)

IX.

1614. jan. 13.

Az erdélyi magyar és székely rendek levele a szász törvény hatóságról a szászokkal fenforgó viszályok ügyében. (V. ö. VI-ik k. 313.)

Spectabiles magnifici generosi, egregii nobiles domini amici (fra)tres observandi. Servitiorum et amicitiae nostrae benevolam commendationem.

Az hat(almas) (császár)nak fínyes portájáról urunkhoz ő nagyságához kegyelmes fejedelmünkhez bocsátott fő Kapuchi pasája ide beérkezvén, k(i az) ő hatalmassága zászlóját, több szép ajándékokat hozván ő nagyságának mind az hatalmas császár méltóságának tekintetiért, mind penig ő nagyságának urunknak becsületiért akarván méltó solennitással fogadni, ő nagysága ez dologról hívatott vala ide bennünket csak szintén számoson és főrendeket. Azért ő nagyságának és minékünk is egész országúl minémű panaszolkodásink legyenek némely Magyarországban lévő uraink s atyánkfiai ő felsége császár urunk tisztviselőinek ehhez a szegény megromlott hazánkhoz magok viselése felől Nagyságtok és tü Kegyelmetek az ő nagysága kegyelmes urunk fejedelmünk az Kegyelmetek vármegyéjére és az egész magyarországi vármegyékre szintén ez mai nap expediált leveléből megértheti, nekünk nem szükség bő beszéddel azokat előszámlálnunk, hanem tudván azt, hogy az mi kegyelmes urunk fejedelmünk fejedelmi tiszti és hivatalja szerint szegény hazánknak és az egész magyar nemzetségnek közönséges javát szeme előtt viselvén, egy nehány úttal ő kegyelmeket afféle titkos és ártalmas igyekezetitől szép intő levelével meg is intette, de nem hogy még ekkédig megszűntenek volna, sőt naponkint abba előmenvén, oknélkül való hadakat naponkit szaporítottak; mindazonáltal ő nagyságával az mi kegyelmes urunkkal semmi okot mi az jó szomszédságnak, szent békességnek felbontására adni nem akartunk, most sem akarunk, hanem mint afféle viszálkodás, és az fő rendektől indíttatott háborúság az közönségnek romlása nélkül nem lehet Nagyságtokat és ti Kigyelmeteket minden vármegyéken akartuk elsőbe megtalálni. Ha azok az dolgok Kigyelmetek hírével és akaratjából vadnak avagy pedig cs(ak) az feljűl megemlített tisztviselők magok indúlatjából — e..... midőn magok szabad önnön akaratjokból ellenünk igyekeznek efféle ártalmas és titkon való dolgokban fáradozni, holott mi az úristent és magunk jó lelkiismeretit is híuk bizonyságúl, hogy nem külömben igyekeznők őrízni az Kegyelmetek javát és maradását tehe(tség)ünk szerint, mint szintén az magunkét és ezen édes hazánk(ét me)lyben lakunk; nem külömben őrizzük az szent békességet (mint az) saját szemünk fínyét. De az nilván vagyon (min)d(eneknél) .... ak oly ... . hatható ereje vagyon mindenekb(en)..... atyafiságban is, anélkül meg nem maradhat ..... (ha)nemha suum cuique redditur. Az mi eleitől fogva Erd(ély)é volt, azon semmi szín alatt nem kellene kapdosni, lám, mi határ(un)kban tartván magunkat, az mi kicsinünkkel elégedtünk meg és másét nem ambiáljuk. Ha az mienkbe ok nélkül kez-

dünk háborgattatni, kételenség alatt más segítséget kell sollicitálnunk, kiből minemű effectusok következzenek, Nagyságtoknál és kegyelmeteknél nilván lehet annak ítéleti. Ez reminségünk kiűl való dolgokat ő nagyságával az mi kegyelmes urunkkal akarók Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek idejekorán eleiben terjeszteni, mivelhogy teljességesen Magyarország és Erdélynek szent confoederatiója és az szép békességnek is ellene vadnak, ha Kegyelmetek mivelünk és kegyelmes fejedelmünkkel az szent békességet meg akarja tartani, obtestáljuk Kegyelmeteket az köztünk való hütnek megőrízésére, afféle ártalmas igyekezeteknek Nagyságtok vegye eleit, avagy ha ennek eleit nem akarja venni, vagy nem veszi, isten előtt és mindaz szent angyalok előtt és az egész világ előtt is protestálunk. hogy ha Kegyelmetektől lészen a frigynek felbontása, okai mi nem leszünk semminek, igazságunknak megoltalmazására, ha mi oly gondot kelletik kételenségből viselnünk, ennek tilalma és felszabadítása csak Kegyelmeteken áll. Igen jól meglássa azért az szent békességet mennyivel kell nagyobbnak böcsülleni az zűrzavaras állapatnál, melyben akármely felé faveáljon az szerencse, ugyancsak az szegény megromlott magyar nemzetség fogyatik és apad. Ezeket nem úgy mint fenyegetőképpen, kit isten eltávoztasson, hanem atyafiúi keresztyéni jó indulatunkból, nemzetségünkhez való szeretetünkből írjuk Kegyelmeteknek kérvén a(zért) felette szeretettel mégis, az ilyen közönséges békességet megháborító akadályoknak idején korán vegye úgy eleit, hogy valaha már az magyar nemzetség Magyarország és Erdély között való atyafiságos szeretet és szomszédság floreálván, mi is Kegyelmeteknek fejenkint igaz tökéletes szeretetünkből, jó akaratunkból szolgálván és az szomszéd országoknak is magunkat csudáivá nem tevén, békességes alkuásunkkal dícsíretes hírt, nevet viselhessünk minden nemzetségek között. Tartsa meg Isten (Nagyságtokat) Kegyelmeteket jó szerencsés és bé(kességes egészségben. Datum, in civitate nostra Cibiniensi die 13. (Jan.) anno domini 1614.

(Eorumdem) Spectabilium, Magnificarum, Generosarum. Egregiarum ac Nobilium Dominationum Vestrarum

amici fratres et
vicini ad serviendum
paratissimi
Universi Magnates et Proceres
Regni Transilvaniae.

Külczim: Spectabilibus magnificis generosis egregiis ac nobilibus comiti vicecomitibus, judicibus ac universitati dominorum

nobilium comitatus Honthensis etc. Dominis amicis fratribus et vicinis nobis observandissimis.

(15 pecséttel van lepecsételve az eredeti)

Jegyzet. Hogy az erdélyi három nemzet közül kettő tanácskozott, ez időben együtt, azt említettem VI-ik k. 313., de e tárgyalást, miután csak két nemzet folytatta, nem vettem fel az országgyülések közé.

(A nemz. múz. levéltárából.)

X.

1614. apr. 13.

Nagyalosi Mihály levele a nádorhoz, ki a megyesi országgyülésről Mehmet csauszt a nádorhoz kísérte. (V. ö. VI-ik k. 334. és 441. ll.)

Illustrissime domine etc. Servitiorum meorum etc.

Az szent isten Nagodat kgls uram minden kedves boldog áldásival áldja meg. Kgls uram Nagodat énnekem is levelemmel meg kölleték keresnem, minthogy az én kgls uramtól az erdéli fejedelemtől Nagodhoz küldettem volt ezzel az hatalmas császár csauszával együtt, az ki szintén az portárúl jött. De minthogy Nagod bölcs ítéletinek úgy tetszett, hogy föl ne menjünk, hanem csak az, mely leveleket Nagodnak hoztunk, Nagod azt kívánja tőlünk, az Nagod bölcs ítéleti rajta. Én mostan nem az én kgls uram parancsolatja szerént viselhetem magam, hanem az Nagod tetszése szerint köll mindenekhez magamot accommodálnom. Miért küldték legyen ezt az csauszt Nagodhoz, az én kgls uram szóval is megizente vala Nagodnak én tőlem, az kit ez levelemben megírok Nagodnak. Az én kgls uram nem tud eleget gondolkodni róla, római császárnak ő felségének vagyon-e hírével, az vagy hogy nincsen, némely végházaiban levő tisztviselői ő felségének Erdélyhöz tartozó végházokot tartományokkal együtt elfoglaltak, az ki, tudom, Nagodnál is nilván lehet, az kit megértvén az hatalmas török császár fővezérivel együtt, fölöttébb fölindúltak volt rajta; az én kgls uram penig minthogy fölöttébb megúnta az sok háborúságot, levelével megcsendesítötte az hls. császárnak s mind az fővezérinek haragját, meddig immár ez az csausz vissza nem tér, annak válaszvitelét várják. Az szóval való izenet pedig csak ez az csausztól, ha meg akarja-e az római császár ő fölsége az törökkel az frigyet tartani, vagy hogy föl akarja bontani, az elvött várakot visszaadassa, ha hon pedig vissza nem adatja ő fölsége, itt az frigy-fölbontásra mindjárást okot ad mind ő fölsége s mind Nagtok. Most Nagtoknak mind az

békesség s mind az háborúság keziben vagyon; ha Nagod akarja, most könnyebben hozzá térünk az békességhöz, hogysem mint az háborúsághoz. Az én kgls uram mind isten előtt s mind az világi emberek előtt protestál, hogyha valami háborúság indúltatik, nem az én kgls uram leszen az oka, hanem azok, az kik azféle mód nélkül való dologban adták magokat. Nagodnak én erről többet nem írok, mindeneket bevségesen eszében vehet Nagod mind az htls császár leveléből, mind penig az én kgls uram leveléből, kivánságok mi legyen. Nagodat azon kérem mint kgls uramot, mentől hamarabb lehet, Nagod írjon választ, mert ímmár hogy itt Kassán vagyunk is ma tizenharmadik napja; az csauszt fölötte igen nehezen tarthatom, ímmár egy nihányszor el akart menni; ha bocsátanók válasz nélkül is mindjárást elmenne. Tudja penig Nagod az töröknek sok hitetlenségét, egy szavával nagy háborúságot indíthat. Isten Nagodat sok esztendeig szerencsésen éltesse, szent lelkivel az isten vezérlje az Nagtok elméjét az békességnek utjának föltalálására. Datum Cassoviae, die 13. Aprilis, anno domini 1614.

Nagodnak alázatos szegín szolgája
Angyalosi Mihály.

Kívül ugyanazon kézzel: Paria literarum Michaelis Angyalosi legati Transsylvaniensis ad palatinum regni Hungariae datarum [illegible] *kézzel*) de negotiis Transsylvanico-Turcicis.

(Másolata m. k. orsz. ltár kincst. osztály Act. Thurz. Fasc. 5. Nro 21.)

XI.

1616. decz. 31.

A magyarországi követek előterjesztése Bethlen Gáborhoz a fegyverszünet megkötése érdekében (V. ö. VII-ik k. 69. l.)

Illustrissime Princeps Domine domine nobis gratiosissime. Humilimam servitiorum nostrorum in gratiam Illustrissimae Celsitudinis Vestrae addictissimam commendationem.

Az minemű követségben generalis urunktól ő nagyságától ide Nagyságodhoz bocsáttattunk, nyelv szerént ímmár Nagyságodnak proponáltuk, mindazáltal, mivel Nagyságod kévánta tőlünk, hogy az mi követségünknek summáját in scriptis adjuk be Nagyságodnak, akaránk breviter azt a szerint comprehendálnunk.

Ő nagysága generalis urunk e felől izent Nagyságodnak hogy császár urunk ő felségével, az mi kegyelmes urunkkal

való confederatiót meggondolván Nagyságod és azt is, annak megtartására minémű kötelessége legyen Nagyságodnak, az hadait oszlassa el Nagyságod; holott azokot az csavargókot, kiktől Nagyságodnak iniuriája esett, megbűntette Nagyságod, az kik peniglen azokban elszaladtak, azoknak jó részét Nagyságod fizetésére meg is fogatta és most is Nagyságod hatalmában vadnak, megbűntetheti Nagyságod, a mint akarja.

Ha penig Nagyságodnak valamelyik urakra vagyon suspiciója, a mint palatinus uram is a felől Nagyságodat megtalálta, terjeszsze ő felsége eleibe Nagyságod követi által minden iniuriáit, és az confederatio szerént csendesen ő felségével végezzen, ne fegyverrel vegyen igazat magának, kiből csak az magyar nemzet veszedelme következik és az szent békeség is felbomol.

Császár urunk hajdú városit az ő Felsége hűségétől ne idegenítse el Nagyságod, mivel ez directe az confederatio ellen vagyon és ennél is ok adatik arra, hogy ő felsége hadait erre fordítsa és az hitetlenségért őköt is meg ne büntesse; sőt levelének folyását is rendelje úgy Nagyságod, hogy az ő felsége méltóságának ellene azok ne tendáljanak; mert azféle kemény írásokkal igen megbántódik ő felsége, holott azféle motusok nem ő felsége akaratjából történtenek, kikről ez ideig is provideált volna ő felsége, ha debito tempore ez felől megtalálta volna Nagyságod.

Izene továbbá Nagyságodnak e felől is ő Nagysága, hogy nem kellett volna az ő felsége birodalmában ily haddal hostiliter kijöni Nagyságodnak és Szakmár vármegyében ennye kárt tenni; holott az ő felsége hadai Erdélyben nem mentek, semmit affélét nem cselekedtek, azt nem ő felsége akaratjából cselekedték, kiket eléggé megbűntetett Nagyságod.

Oszlassa el azért Nagyságod hadait és bocsássa el hova hamarébb követit ő felségéhez, hogy complacáltassanak minden controversiák és állattassék helyre az confederatio ily módjával, hogy efféle veszekedések ezután ne legyenek, hanem syncere és candide tartassék mindkét felől az confederatio, hogy az közönséges békesség is lehessen állandó.

Ezeket így megértvén Nagyságod, kérjük Nagyságodat, ne késleljen bennünket hova hamarébb kedves válaszszal generalis uramhoz visszabocsátani; mert ímmár eddig ő felségének is hírével lévén Nagyságod hadainak az ő felsége birodalmában bejöveteli, más gondviselése lészen ő felségének és abbeli kegyelmes resolutiójához kelletik annak utána ő Nagyságának generalis uramnak magát alkolmaztatni, kikből mik jőnének

ki, hagytuk az Nagyságod bölcs ítéletire. Ultima Decembris 1616.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

Servitores addictissimi
Michael Karoli et
Georgius Hoffman.

Egykorú másolata, Kolozsvár város követének a tanácshoz Váradról 1617. jan. 4-dikén írt leveléhez mellékelve, *Kolozsvár város levéltárában* (Fasc. II. Nr. 58)

Jegyzet. A VII-ik k. 169-ik lapján Sepsey Laczkó után azt írtam, hogy a generalis követe Bethlenhez Szécsy György volt. Tévedtem; mint e levél igazolja, a követek Károli és Hoffman voltak, s a fegyverszünet valószínűleg decz. 31-én köttetett meg.

TARTALOM.

XX. fejezet. 1622—1629.

	Lap
1622. máj. 1—23. Kolosvári országgyűlés	3
» szept. 29—oct. 27. Beszterczei országgyűlés	14
1623. máj. 14—jún. 6. Gyulafehérvári országgyűlés	19
1624. jún. 23—júl. 9. Gyulafehérvári országgyűlés	39
1625. máj. 1—29. Gyulafehérvári országgyűlés	48
1626. máj. 24—jún. 17. Gyulafehérvári országgyűlés	60
1627. ápr. 1—28. Gyulafehérvári országgyűlés	70
1628. ápr. 9—máj. 5. Gyulafehérvári országgyűlés	78
1629. ápr. 8—24. Gyulafehérvári országgyűlés	83

Törvények és Okiratok.

I. 1622. márcz. 19. Meghívó a Gyulafehérvárra máj. 1-ére hirdetett országgyűlésre 89

II. 1622. márcz. 24. Bethlen Gábor jelentése Ferdinándnak a kassai értekezlet lefolyásáról 90

III. 1622. máj. 1—23. A kolozsvári országgyűlés törvényei . . 92

IV. 1622. okt. 8. A székelység ügye a beszterczei országgyűlésen 104

V. 1622. szept. 29—okt. 21. A beszterczei országgyűlés törvényei 107

VI. 1622. nov. Thurzó nádor válasza Bethlen levelére a szemére hányt sérelmek ügyében 118

VII. 1622. nov. 19. Bethlen Gábor a szebeni tanácshoz, a portai adóhoz szükséges aranypénz kiszolgáltatása ügyében . . 121

VIII. 1623. ápr. 3. Meghívó a máj. 14-én Fejérvárra hirdetett országgyűlésre 122

IX. 1623. máj. 1. Ferdinánd király levele Bethlenhez, melyben tudósítja, hogy Szentkeresztit és Izdenczit követekül küldi hozzá 123

Lap

X. 1623. máj. 14—jún. 6. A gyulafehérvári országgyülés törvényei 123

XI. 1623. jún. Gál Péter Bethlenhez Eszterházy Miklóstól küldetett követnek jelentése 136

XII. 1623. jún. 18. Bethlen Gábor kiváltságlevele a zsidók számára 143

XIII. 1623. júl. 9. A császártól Bethlen Gáborhoz küldetett két követnek, úgymint Szentkereszti Jakabnak és Izdenczy Andrásnak hivatalos tudósítása 145

XIV. 1623. júl. 25. Bethlen Gábor hadfelkelési parancsa Fejérvármegyéhez 159

XV. 1623. aug. 19. Bethlen válasza a császárnak a beszterczebányai tárgyalások ügyében 161

XVI. 1623. aug. 29. Ferdinánd menedéklevele Bethlen biztosai számára a beszterczebányai értekezletre 163

XVII. 1623. szept. 17. A Bethlen mozdulatait hírül adó tudósítás 165

XVIII. 1623. okt. 10—1624. febr. 2. A Ferdinánd és Bethlen G. közt kötött fegyverszünet. 166

XIX. 1624. jan. 5—18. Megbízó levél a bécsi követek számára 223

XX. 1624. febr. 17. Királyi határozat a béke dolgában . . 225

XXI. 1624. febr. 27—máj. 8. A bécsi béke és fegyverszünetek 226

XXII. 1624. jun. 23—jul. 8. A fehérvári országgyülés törvénye s irományai 233

XXIII. 1624. oct. 30-án. Bethlennek Gál Péter által Ferdinándhoz küldött válasza 242

XXIV. 1624. nov. 9. A Bethlen követinek adott királyi válasz. 1624. nov. 9-ről. 242

XXV. 1624. nov. 22. Az erdélyi rendek kezes levele Péchi Simonért 244

XXVI. 1625. márcz. 21. apr. 15. Bethlen alkudozása a császárral a rosz pénz forgalmon kivül helyezése ügyében . . 246

XXVII. 1625. máj. 1—29. A gyulafehérvári országgyülés irományai 254

XXVIII. 1625. jun. 18. Bethlen Gábortól Sennyey Istvánhoz Réczey követsége ügyében 303

XXIX. 1635. aug. 24. Bethlen Gábor nyilt parancsa, melyben magyarországi vármegyéiben szabadságot ad mindazoknak, kiknek tetszik katonáskodni a király zászlaja alatt 307

XXX. 1625. decz. 12—1626. febr. 24. A rosz pénz ügyében kiadott rendeletek 309

XXXI. 1626. máj. 24—jún. 17. A gyulafehérvári országgyülés törvényei 312

Lap

XXXII. 1626. aug. 21. Bethlen kapitányaival tudatja hadba szállásának okait 354
XXXIII. 1626. szept. 25. Bethlen István rendelete Tholdalagihoz a határszélek megerősítése ügyében 357
XXXIV. 1626. decz. 28. A pozsonyi béke mellék okiratai . . . 359
XXXV. 1627. febr. 19. Bethlen és Ferdinánd biztosai közt levélváltás a tokaji egyezkedés ügyében 362
XXXVI. 1627. febr. 25. Meghívó a gyulafehérvári országgyűlésre 365
XXXVII. 1627. ápr. 4—30. A fehérvári országgyűlés törvénye s irományai 366
XXXVIII. 1627. máj. 19. A tokaji kiegyezés okiratai 418
XXXIX. 1627. oct. 2—nov. 1. Bethlen Gábor Ormánközyt a császárhoz küldi, hogy Lustrier portai követ magatartása ellen panaszt emeljen 430
XL. 1627. okt. 22. Újabb limitatio 434
XLI. 1628. ápr. 9—máj. 5. A fehérvári országgyűlés irományai 481
XLII. 1628. máj. 12—jún. Cserényi Farkas követsége a császárhoz 488
XLIII. 1629. ápr. 8—24. A fehérvári országgyűlés irományai . 491
XLIV. 1629. máj. 5. A fejedelem nyílt parancsa a katonák zsarolásainak meggátlása ügyében 502
XLV. 1629. máj. 31—jún. 25. Ornay Gáspár követsége Ferdinándhoz 505
XLVI. 1629. júl. 23. Bethlen Gábor rendelete a méz és viasz egyedárú behozatala ügyében 507

Függelék.

I. 1561. okt. 28. Meghívó a kolozsvári országgyűlésre . . 513
II. 1571. febr. 6. János Zsigmond a szultánnak; mentegeti magát, hogy az erdélyi rendek sürgetésére kénytelen volt Békes Gáspárt kiküldeni, hogy a keresztyén fejedelmeknél nőt szerezzen neki 514
III. Fejedelmi előterjesztés az 1694. aug. 16-ik országgyűlésre 517
IV. 1599. okt. 14. Bocskay válasza az erdélyi rendeknek 1599. okt. 14-ről 520
V. 1607. márcz. 2. Az erdélyi rendek levele a magyarországi törvényhatóságokhoz: a szabad fejedelemválasztás ügyében 526
VI. 1608. aug. 9. Fejedelmi előterjesztések az 1608. aug. 9-én tartott fehérvári országgyűlésre 529
VII. 1611. apr. 19. Nagymihályinak a nádor Báthoryhoz s a

szebeni országgyűlésre küldött követének jelenté
fejedelemmel kezdett tárgyalásokról 5
VIII. 1611. szept 29. Meghivó a Kolosvárra okt. 10-ére h
tett országgyűlésre 5
IX. 1614. jan. 13. Az erdélyi magyar és székely rende
vele a szász törvényhatóságokhoz a szászokkal fen
viszályok ügyében 5
X. Angyalosi Mihály levele a nádorhoz, ki a megyesi or
gyűlésről Mehemet csauszt a nádorhoz kísérte . . 5
XI. 1616. decz. 31. A magyarországi követek előterjes
Bethlen Gáborhoz a fegyverszünet megkötése érdek 5

HIBAIGAZITÁS.

Az 1625-iki és 1626-iki limitatioba egy értelem zavaró hiba csúszott be, melyre különösen figyelmeztetjük az olvasót. Ugyan is a 282-ik l. 13-ik sor, 283-ik l. 11-ik sor, továbbá 333-ik l. 7-ik sor és 334. l. 4-ik sor »*házi bárány*« helyett mindenütt »*hasi bárány*« olvasandó.

…ezi Forgách Ferencz, nagyváradi püspök, magyar historiája 1540—1572. Forgách Simon és Istvánfi Miklós jegyzéseikkel együtt. A herczeg Eszterházy-féle kéziratból közli Majer Fidel. Bevezette Toldy Ferencz. Egy kötet. (Monum. Script. 16. kötet.) 1866. LXXXVIII és 559. lap. 3 frt.

…AR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica). *I. osztály Okmánytárak.* (Diplomataria). I—XXV. kötet. 1857—1879. 8-rét. Ára az eddig megjelent 25 kötetnek együtt megrendelve 45 frt. Tartalom:

…yar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. (1441—1652. Összeszedte s lemásolta Hatvani (Horváth) Mihály. I—IV. kötet. (Monum. Diplom. 1—4. köt.) 1857—58. 89¾ iv 8 frt.

…yar történelmi okmánytár, londoni könyv- és levéltárakból 1521—1717. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. Egy kötetben. (Monum. Diplom. 5. köt.) 1859. 516 lap. 2 frt.

…ádkuri uj okmánytár. (Codex Diplom. Arpadianus cont.) Fejér Gy. Codex Diplomaticusának folytatása. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. (Monum. Diplom. 6—13. 17. 18. 20. 22. kötet.) 1860—1874. 392 iv 28 frt.

…oczi Péter okmánytára. (Diplom. Alvinczianum.) Erdélyi visszacsatolása felett a magyar királylyal és meghizottjával folytatott alkudozások történetéhez 1685—1688. Közzétette Szilágyi Sándor. 2 kötetben. (Monum. Diplom. 14. 15. köt.) 1870. I. VI és 491 lap. II. 338 és LVIII lap. 4 frt.

…ál pápa és Farnese Sándor bibornok Magyarországra vonatkozó diplomacziai levelezései. 1535—1549. Közli Óváry Lipót. (Monum. Dipl. 16. köt.) 1879. XXXVI. és 214 lap. Ára 2 frt.

…mány Péter levelezése. (Cod. Epistol. Petri Pázmány Card). Közzé teszi Frankl Vilmos I. kötet. 1605—1625. (Monum. Diplom. 19. köt.) 1873. XXV és 431 lap 3 frt.

…ánytár I. Rákóczi György svéd és franczia szövetkezéseinek történetéhez. 1632—1648. Szerkeszté és jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 21. kötet.) 1873. IX. és 491 lap. 2 frt.

…ánytár II. Rákóczi György diplomatiai összeköttetéseihez. (1648—1660. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 23. kötet.) 1874. VII és 740 lap. 3 frt.

…t Rákóczi György fejedelem családi levelezése 1632—1660. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet, két fényvéseti hasonmással. (Monum. Diplom 24. kötet.) 1875. XII és 644 lap. 4 frt.

… Miklós levelezése. Közli Ipolyi Arnold. Egy kötet. (Monum. Diplom. 25 kötet.) 1876. XV és 659 lap. 3 frt.

…YAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica.) *II. osztály Irók.* (Scriptores) I—XXIII. 1. 2. fele. XXIV—XXIX. és XXXII. kötet. Egy a VIII-kötethez tartozó pótfüzettel. 1857—1877. 8-rét. Ára az eddig megjelent 30 kötetnek együtt megrendelve 54 frt. Tartalom:

…emi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Egy kötet. (Monum. Script. 1. köt.) 1857. XXXIV. és 410 lap. 2 frt.

…ncsics Antal, m. k. Helytartó, Esztergomi Érsek összes munkái. Közli Szalay László (1—7) és Wenzel Gusztáv (8—12) 12 kötet. Nev és tárgymutatóval. (Monum. Script. 2—6. 9. 10. 19. 20. 25. 26. 32. kötet.) 1857. 294 iv 26 frt.

…llésházy István nádor följegyzései 1592—1603, és Hidvégi Mikó Ferencz historiája 1594—1613. Biró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötet. (Monum. Script. 7. kötet.) 1863. IX és 231 lap. 2 frt.

…nyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradvanyai. Összeszedte s jegyzetekkel és oklevéltárral kisérve kiadta Szilágyi Sándor. Egy kötetben-egy pótfüzettel. (Monum. Script. 8 kötet.) 1867. 544 lap. 2 frt.

…rjai B. Apor Péter munkái. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötetben. (Monum. Script. 11. kötet.) 1863. X és 484 lap. 2 frt.

…tur János M. hály, m. kir. történetiró magyar historiája. 1490—1562. A m. k. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából a szerző életével közli Toldy Ferencz. I. II. III. kötet (Monum. Script. 12. 13. 14. kötet.) 1863—1867. I. CIX és 461 lap.

HARMADIK OSZTÁLY

NEGYEDIK OSZTÁLY

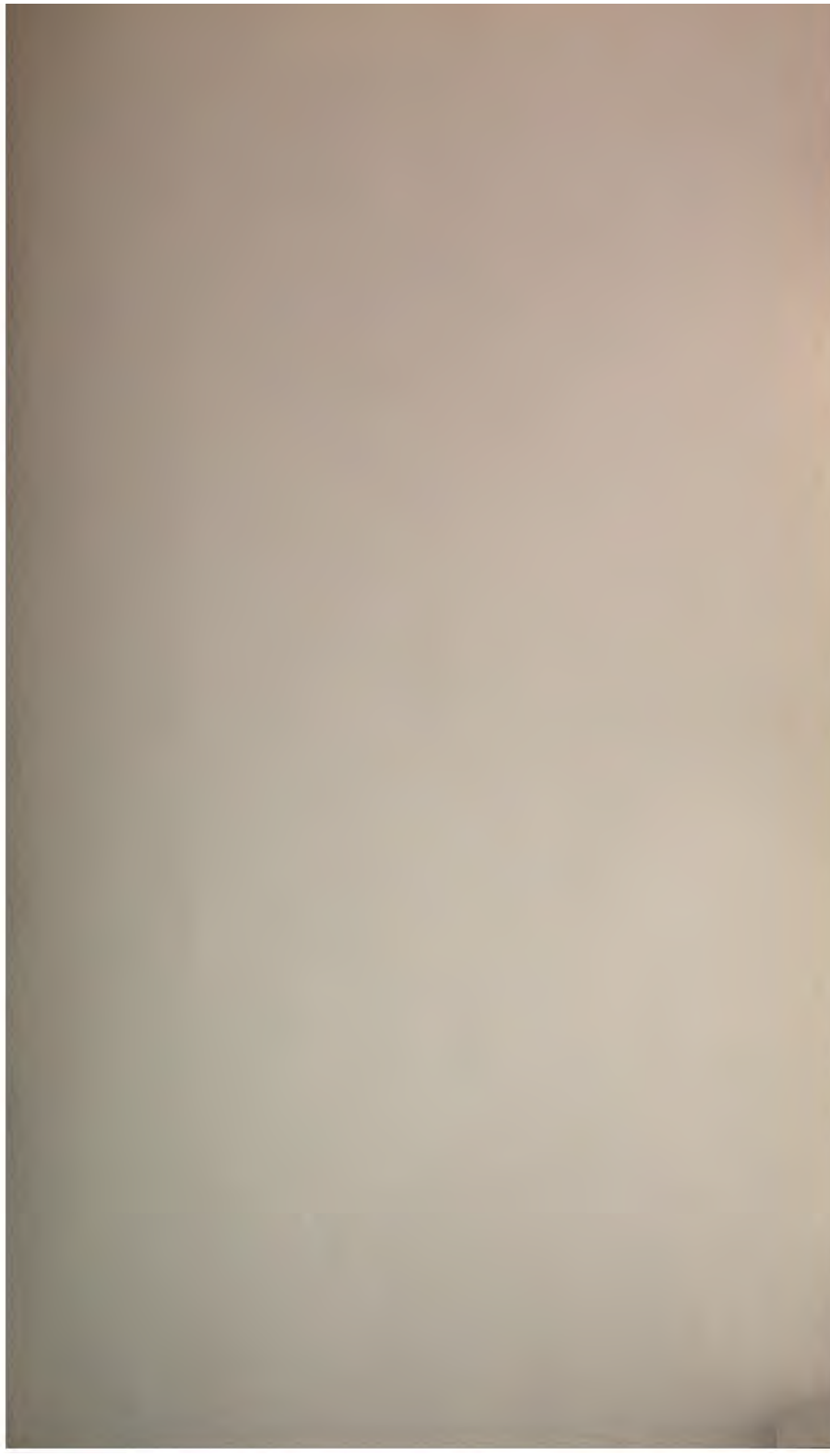

Stanford University Libraries
3 6105 005 518 886

DB
932
M65
v.7-8
1881-1

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE